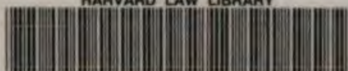

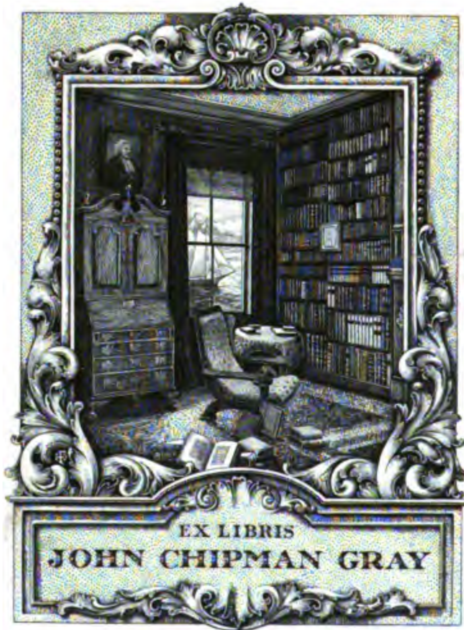
EX LIBRIS
JOHN CHIPMAN GRAY

Germany

INSTITVTIONVM
GRAECA PARAPHRASIS
THEOPHILO ANTECESSORI
VVLGO TRIBVTA

AD FIDEM LIBRORVM MANV SCRIPTORVM

RECENSVIT

PROLEGOMENIS NOTIS CRITICIS VERSIONE LATINA

INSTRVXIT

E. C. FERRINI
ANTECESSOR TICINENSIS.

ACCEDIT EPISTVLA C. E. ZACHARIAE A LINGENTHAL.

PARS PRIOR.

LIBROS I ET II ET PROLEGOMENA CONTINENS

CVM EPISTVLA C. E. ZACHARIAE A LINGENTHAL.

BEROLINI
APVD S. CALVARY EIVSQVE SOCIOS.
MDCCCLXXXIIII.

IN ITALIA APVD VLRICVM HOEPLI BIBLIOPOLAM MEDIOLANI ET PISIS.

For TX
C

APR 6 1933

4/6/33

VIRIS DOCTISSIMIS

ALFREDO PERNICE

ANTECESSORI BEROLINENSI

ATQVE

ANTONIO BVCCELLATI

ANTECESSORI TICINENSI

MAGISTRIS SVIS

LVBENS MERITIS

D D

DISCIPVLVS.

C. E. Zachariae a Lingenthal

Contardo Ferrinio

S.

Θεοφίλου ἀντικήνσωρος Ἰνστιτοῦτα, quae uocantur, denuo edendi quod cepisti consilium, id mihi valde probatur. Reitzii editio, licet famigeratissima, antiquata tamen est, et praefatione magis necnon excursuum mole conspicua, quam textu ad fidem codicum manu scriptorum castigato, adeo ut ne hoc quidem inde appareat, an Theophili nomen operi in codicibus sit inscriptum. Te vero praestantiorem codicum collatione instructum esse novi: Tibi ad manus est Gaius, cui graecas illas Institutiones comparare possis: Tibi denique non sunt incognitae recentiorum doctorum disquisitiones de Indicibus, quales Iustiniani temporibus Ictis conscribere mos erat, ut de natura atque indole graecae paraphrasis aptius possis iudicium proferre, quam Reitzio et Degenio licuit.

Igitur — ut cum Virgilio loquar —

Rumpe moras!

Novam editionem expectant quicumque elegantioris iurisprudentiae cultores sunt!

Dabam in villa Grosskmehlen pridie kalendas Februarias anno MDCCCLXXXIV.

Prolegomena.

Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ.

Graecae Institutionum paraphraseos studium adgredientibus haec potissimum proponenda sunt: I^um quaenam fuerit huius operis origo. II^um quibus nobis codicibus manu scriptis fuerit seruata III^a quaenam deinceps subsidia in editione hac comparanda praesto fuerint et qua uia pergendum putauerimus.

§ 1.
Operis origo.

De Paraphraseos latinarum Institutionum, quae Theophilo Antecessori uulgo tribuitur, origine quaestio mirum quantum uexata est. omnium autem sententias diiudicare non est huius loci: quarum cum plurimae nullo prorsus ualido fundamento innitantur, tum etiam iamdudum merito sunt explosae. post autem Paraphraseos editionem illam reitzianam, quae CXXXII abhinc annis apparuit, ea potissimum sententia praeualuit, eam esse Theophilo constantinopolitano Antecessori tribuendam et probabilius non ab eius calamo esse profectam, set ab eius auditoribus in scholis secundum eius praelectiones descriptam. Quam sententiam paullo dubitanter a Reitzio prolatam[1]) ce-

[1]) T. 1, p. XLII, qui eam coniecturam in notis a Trekellio relictis inuenerat.

teri ad unum fere tuto animo amplexi sunt eo libentius, quod Degenius in libello suo de Theophili aetate et scriptis[1]) pluribus argumentis eam omnibus probare conatus esset. quae tamen opinio quantum cum eius aetatis moribus ceterisque de Theophili uita notitiis conueniat, ipsi uiderint. et ante omnia illud esset demonstrandum Theophilum Antecessorem longius aetatem suam produxisse, quam inter omnes fere conuenit. nam cum eum inter uiros adlectum fuisse constet, qui priori Codici[2]) Digestis[3]) Institutionibus[4]) componendis operam dederint, inter eos autem qui alteram Codicis editionem curauerint non nominetur[5]), probabilius statuendum est eum ante Constitutionem »Cordi« latam obiisse:[6]) h. e. paucis mensibus post Digesta Institutionesque promulgatas. cum quo optime conuenit Digestorum graecum Indicem ab eo susceptum non ultra libros »De rebus«, quos uocant, produci potuisse[7]). quo tandem iure sumamus eum tam breui tempore opus prolixum satis et laboriosum ad finem usque perduxisse, praesertim cum in Indice Digestorum conficiendo occupatus fuerit?

Quae tamen non adeo magni fortasse facienda essent, si alicunde probabiliter constaret Paraphrasin reuera Theophilo esse tribuendam. id tamen nulla pretiosa ratione contenditur. nam qui rem sibi demonstrandam susceperunt illud tantum adsecuti sunt, ut cuique probarent hanc paraphrasin Iustiniani aetati esse

---

1) Bemerkungen über das Zeitalter . . . des griechischen Rechtslehrer Theophilus. 1809.

2) Const. »Haec quae necessario« § 1. »Summa« § 2.

3) Const. »Omnem« § 2. »Tanta« [Δέδωκεν] § 9.

4) Prooem. Inst. § 3. cf. Mylius Historia Theophili, p. 30.

5) Const. »Cordi« § 2.

6) Constitutio lata est d. XVI kal. Dec. anno p. Ch. n. DXXXIIII.

7) Fragmenta collegit Reitzius II 944—957. alia addidit Heimbachius Basil. VI 34 sq.

uindicandam, quod sane negari non potest. A nemine uero ante XI^{um} uel XII^{um} saeculum Paraphrasis Theophili nomine insignitur; set cum eius uerba a uetustioribus referantur, Institutiones simpliciter laudantur. Et probabilius eius titulus olim fuerat »*Τριβουνιανοῦ Θεοφίλου καὶ Δωρυθέου* Institûta«; ita saltem notula in quodam parisiensi codice seruata innuere mihi uidetur[1]). et reuera cum Digestorum Index a Theophilo confectus sub eius nomine semper ueniat, mirum foret Institutionum Paraphrasin, si ab eo fuisset composita, nunquam ab antiquioribus ita laudari. Neque desunt argumenta intrinsecus petita, quae a Paraphrasi Theophilo tribuenda prorsus deterreant. ne in erroribus in re historica et antiquaria admissis recensendis subsistamus (in quibus rebus ueteres iurisconsultos peccare frequentius notum est), non adeo pauci in ipsa legitima scientia errores in hoc libro inueniuntur, qui tam claro Antecessori, qui praesertim in Digestis componendis fuerit uersatus, sine magna iniuria tribui nequeant. et ne in re manifesta moremur, quam ridicule locum de heredibus ex disparibus partibus scriptis inuicem

---

1) Cod. gr. Par. 1367 fol. 97. cf. Zachariä. *Ὁ πρόχειρος νόμος* p. XII n.: haec tamen in Cod. corrupta sunt. In libris tamen manu scriptis (quorum nullus saec XI^{0} antiquior extat) Paraphrasis Theophili nomine insignitur. Nam, ut de his taceam qui initio carent [eorum autem subscriptiones uide sis in editione hac nostra], Laur. LXXX, 1 sic incipit: *ἀρχὴ τῆς πρώτης ἰνστιτουτίω[νος θεο]φίλου ἀντικήνσωρος*: LXXX, 2: *ἡ διάταξις βεβεοῦσα τὰ ἰνστιτοῦτα. ἀρχὴ τῆς πρ. ἰνστ. θ. ἀντικήνσορος*: X, 16: *ἀρχὴ σὺν θεῷ τῶν ἰνστιτούτων θεοφίλου ἀντικένσωρος. ἀρχὴ τῆς πρώτης ἰνστιτουτίωνος θεοφίλου ἀντικένσωρος*: Pal. gr. 19 [= Bruxell. 403 et Laur. LXXX, 6]: *ἀρχὴ σὺν θεῷ τῶν Ἰνστιτούτων θεοφίλου ἀντικήνσωρος*. item cod. Taur. de libris parisiensibus cfr. alteram huius operis partem. Ego autem '*ἀρχὴ σὺν θεῷ τῆς* ā Inst.' scripsi, ut *ἀναλογίαν* codicis messanensis, quem in ceteris libris secutus sum, seruarem.

substitutis (2, 15, 2) interpretata est Paraphrasis, quam inaudita de condictionibus (2, 1, 26) de actione pro tutela (4, 10 pr) in ea continentur: quam demum multa eiusmodi, quae non praestantis Antecessoris, set inepti cuiusdam compilatoris stilum prodant! huc accedit Paraphrasin a Theophili Indice nonnunquam dissentire, sicuti iam scholium quoddam XI° uel XII° saeculo tribuendum animaduertit. nam cum aurigae in Paraphrasi inter »infames« referantur, *αὐτὸς . . ὁ Θεόφιλος ἐν τῷ ἰδίῳ* indici *τῶν πρώτων οὐ λέγει τοὺς ἡνιόχους αἰσχρὰ ἢ ἄτιμα πρόσωπα.*[1]) Adcedit maxima in scribendi exponendique modo disparitas, ut nullomodo de eodem auctore cogitare liceat.

Restat ut dispiciamus quomodo fieri potuit, ut graeca haec Institutionum Paraphrasis Theophilo tribueretur. ad maiorem perspicuitaten res longius repetenda est. Constantinus Monomachus iuris scholam Constantinopoli condidit, eamque lege ordinauit, quam nuper inter Ioannis Euchaitensis opera edidit P. a Lagarde.[2])

Ea lege cauetur, ut in schola ueteres libri adhibeantur emendentur atque explicentur, et ut principalis bibliotheca scholae usui et commodo potissimum inseruiat. inde plures ueterum iuris librorum editiones et recensiones fluxisse nemo facile infitias ibit, qui praesertim cogitauerit quot iuris graecoromani codices manu scripti eius aetatis in Asiae et Europae bibliothecis extent: graeca autem Institutionum interpretatio (quae una fere a Graecis aut confecta aut certe adhibita est)[3]) antecessorum et tironum cura potissimum in se con-

---

1) schol. ad. 2, 18, 1.

2) Abhandlungen der Göttinger Gesellschaft der Wissenschaften 1882, Bd. XXVIII.

3) Cf. quae inferius proponemus. Coniecturam, quam exposuimus, Zachariaeus a Lingenthal litteris ad nos datis perpendendam proposuit.

uertere debuit, cum argumenti praestantia, tum etiam perspicuitate, notitiarum copia et antiquitate conspicua. in qua recensenda factum est, ut ea Theophilo Antecessori facile tribui posset, quem et in Institutionibus componendis uersatum fuisse constaret, et qui primus in Prooemio (§ 3) laudaretur. nam ne Tribuniano Paraphrasis tribueretur obstabant cum cetera, tum odium, quo apud Graecos eius memoria tenaciter adfecta est. et cum Dorothei plures alii libri innotuissent, aequum uideri potuit Theophilo una cum Digestorum Indice Paraphrasin uindicari.[1]) aliquid non plane diuersum in Nomocanone XIIII titulorum contigit. qui cum uetustioris antiquitatis haud exigua neque obscura uestigia praeseferat, a graecis recentioribus Photio tributus est, cuius in re potissimum ecclesiastica nomen adeo peruulgatum erat.[2]) item iuris liber in Hibernia celeberrimus, qui Senchus-Mor uocatur, diuo Patricio, qui in maximo honore et cultu apud eas gentes habebatur, tributus est.[3])

Hac igitur coniectura rem facile expediri arbitror. et nunc quaerendum est quis demum auctor Paraphraseos fuerit. alibi iam satis ostendisse confido huic operi graecum quod-

---

1) Item leges saeculares in syriaca recensione, quae in libro parisiensi continetur, Constantino Theodosio et Leoni tribuuntur, qui in eius praefatione laudantur.

2) Cf. Pitra Ius ecclesiasticum Graecorum, t. II passim. Iampridem Biener Geschichte der Novellen p. 34—38. 222 sq. Heimbachius. Ἀνέκδοτα t. 1, p. XLVII.

3) Sumner-Maine. Études sur l'histoire des Institutions primitives trad. franç. p. 346: »il se peut qu'un traité de dimensions inusitées estimé en proportion de son volume par l'école de droit qui en était possesseur finit peu à peu par être associé à un nom tenu hautement en honneur ou éminemment sacré (Saint Patrice): phénomène, dont l'histoire juridique de l'Orient offre, croit-on, plus d'un exemple«.

dam Gai Institutionum *κατὰ πόδας* pro fundamento fuisse. id uero non solum ex pluribus locis ad iuris historiam pertinentibus ex Gai Commentariis uerbo tenus in Paraphrasin translatis probare conatus sum, set ampliorem locorum segetem attuli[1]), quibus euinceretur saepius Paraphrasin cum Gaio conuenire, cum a latinis Institutionibus dissentiret, et plura in ea inesse, quae nonnisi ad uersionem et dilucidationem Gai commentariorum referri possint. quae omnia cum per se, tanta argumentorum copia collata, perspicua esse sperem, tum etiam doctorum uirorum suffragio comprobata sunt. in eo tamen me errasse doleo, quod ipsum Gai *κατὰ πόδας* Theophilo tribuerim, cum longe probabilius scholae berutiensi esset uindicandum.[2])

Et reuera cum iam per multos annos Gai Institutiones scholarum usui inseruirent, uix fieri potuit quin ulla earum graeca interpretatio existeret. accedit argumentum, quod, ni fallor, rem haud parum confirmet. extant nimirum quaedam non obscuriores adfinitates inter Paraphrasin et Leges saeculares, quas uocant, idest librum iuris syro-romanum. eum L fere annis ante Iustinianum imperatorem confectum fuisse constat, eumque ex berutiensi schola quodammodo esse profectum non ambigitur.[3]) eiusmodi autem adfinitates non

---

1) Rendiconti del R. Istituto Lombardo 16, 569 sq.

2) En quae mihi hac de re scripsit Zachariaeus a Lingenthal, quaeque uenia tanti uiri nunc describere liceat: »Mit grossem Interesse habe ich Ihre feinen Bemerkungen über Theophilus gelesen. Im Wesentlichen bin ich ganz mit Ihnen einverstanden. Nur möchte ich nicht so bestimmt annehmen das Theophilus selbst ein *κατὰ πόδας* von Gaius' Institutionen ausgearbeitet habe: vielmehr stammt dasselbe vielleicht aus Berytus.«

3) Editiones cum Landii, tum Brunsii perspectas habui: hanc uero alteram potissimum secutus sum.

aliter explicari possunt, quam si statuamus ex eadem schola utrumque librum manasse.

Uterque liber de inofficioso testamento tractans de infamibus personis loquitur hoc modo:

Th. 2, 18, 1	Ms. lond. § 9.
αἰσχρὸν ἐπέχουσι . . πρόσωπον, οἷον ἡνίοχοι μῖμοι κυνηγοὶ καὶ οἱ ἀπὸ αἰσχρᾶς μίξεως ἐγνωσμένοι.	(ܡܕܒܪ̈ܢܐ) ܘܡܪ̈ܟܒܬܐ .. ܘܡܝ̈ܡܣܐ ܘܨܝ̈ܕܐ ܘܐܝܠܝܢ ܕܡܢ ܙܢܝܘܬܐ ܝܠܝܕܝܢ

Adde Theoph. 3, 12, 1 = Lond. § 48 b. ubi de S. C. Claudiano sermo est: uterque de *παραγγελίαις* loquitur (ܦܘܩ̈ܕܢܐ), uterque (adde Thal. schol. Bas. IIII 770 qui ex eadem fonte hausisse uidetur) eandem dicendi formam usurpat: *εἰ γὰρ . . ἐρασθῇ . .* = ܐܢ ܓܝܪ .. ܐܬܪܚܡ .[1])

Si ergo probatum fuerit *τὸ κατὰ πόδας* Gai, quod Paraphrasi nostrae pro fundamento fuerit, ex berutiensi schola originem ducere idque, cum Iustinianus Institutiones suas promulgasset, ad nouum latinum textum, ut melius fieri potuit, adcommodatum esse, res erit, quae nullomodo exemplo careat. quin imo exemplum eiusdem aetatis tenemus, quod

---

[1]) Cf. locutiones complures, quae eandem originem redolere uideantur. ܪܫܝܢܐ (ut recte pro ܪܫܢܐ posuit Sachauius Syrisch-römisches Rechtsbuch, p. 18) gr. *μέμψις* apte respondet: utraque uox de querella [inofficiosi] usurpatur: de pretio eius qui sese uenumdari passus est apud utrumque *τιμή* adhibetur: uox *προθεσμία* [§ 125 = Th. 3, 19, 19c] tempus constitutum apud utrumque audit. Accedit, id quod iam Brunsius animaduerterat (Syr.-röm. Rechtsbuch p. 321) quaedam rei exponendae similitudo, de qua alibi fortasse nobis monendum erit.

ad rem nostram haud parum facit. *Τὸ κατὰ πόδας* constitutionum retro principum, quae in Iustiniano Codice continentur, non esse a Thalelaeo confectum post scholium a Pitra eminentissimo uiro editum inter omnes constat, neque est cur coniecturam Zachariaei a Lingenthal aspernamus existimantis uersionem *κατὰ πόδας* trium Codicum Theodosiani Hermogeniani et Gregoriani in berutiensi schola fuisse confectam eamque a Thalelaeo in commentario suo conficiendo adhibitam. quare fit ut Thalelaeus longe integriorem textum prae oculis habuisse uideatur.[1])

Is igitur fuit (ut patet) aetatis Iustiniani imperatoris mos, ut libri ex berutiensi schola profecti, cum fieri posset, ad noua studia aptarentur. quae consuetudo plurimi nostra refert, cum ita traditio scholarum sine intermissione continuaretur.

Ceterum hoc opus, ut *τὸ κατὰ πόδας* Gai Institutionum ad nouum textum exprimendum reduceretur, Iustiniani temporibus susceptum fuisse pluribus euincitur argumentis. Primum enim huius aetatis uerba usurpat et eius indolem repraesentat, quae a ueterum iurisconsultorum memoria nondum abhorrebat: posteriores autem leges ne uerbo quidem adtingit, cum uetustiora iura commemorare minime supersedeat. eius uerba a Iustiniani aequalibus referuntur: nam si quid uideo hanc Paraphrasin etiam Thalelaeus prae oculis habuit.[2]) eam certe Stephanus nouit et adeo magno studio

---

[1]) Quae opinio alteri sane est praeferenda, (Kritische Vierteljahresschrift 16, 231 sq.) ex qua Thalelaeus uersionem prioris Codicis Iustiniani esset secutus. alter enim Codex a priore non tam in ipsarum constitutionum modo et forma, quam in numero et qualitate diuersus fuisse uidetur. Cf. Const. »Cordi« § 3. 4.

[2]) Cf. schol. *Θαλελ.* Bas. IIII 86 = Theoph. 2, 19, 7. ibid. = Th.

in ea lectitanda uersatus est, ut eius stilum formam uerba denique ipsa imitanda sibi proposuerit: id quod etiam est adsecutus.[1] haec autem Paraphrasis utpote quae magnam partem libro inniteretur, qui haud exiguam fuisset in scholis auctoritatem adsecutus, adeo apud Graecos statim usitata fuit, ut nullius alius uersionis uestigia satis certa appareant. Nam si regulas Institutionum excipias, quas edidit Zachariaeus a Lingenthal[2], quaeque probabilius ex uetere quadam summa Institutionum excerptae sunt, omnes loci qui ex Institutionibus apud Graecos referuntur ex hac nostra Paraphrasi aut uerbo tenus sumpti aut in breuiorem formam redacti atque translati esse uidentur.

§ 2.

De codicibus manu scriptis, quibus Paraphrasis nobis seruata est.

Codices manu scripti hi innotuerunt:

I. Vaticanus. gr. 2063.[3]) Bas. 102.

II. Palatinus. gr. 19. Inde descripti sunt:
IIa. Bruxellensis [Egnatianus] 403.
IIb. Laurentianus LXXX, 6.

2, 7, 4. id. schol. θαλ. IIII 770 = Th. 3, 12, 1. Quod. ad schol. θαλ. IIII 723 non est Fabroti sententia reicienda existimantis »ἐν τοῖς πρώτοις« potius quam »ἐν τοῖς ἰνστιτούτοις« legendum esse, ut de Dig. 1, 5, 25 ea accipiamus, ubi uerbo tenus eadem reperiuntur.

1) Caue ne statuas Stephanum quoque graece Institutiones esse interpretatum. Quod enim ad schol. φησίν II 397 adtinet, uidesis quae recte monuit Heimbachius Basil. VI 31.

2) Ἀνέκδοτα p. 166—175.

3) Haud recte apud Zachariaeum Delineatio p. 26, quem descripsit Mortrolius Hist. du dr. byzantin. 1, 127, est Bas. 115 (h. e. Vat. 2079), qui, ut ipse recognoui, Epitomen continet.

III. Laurentianus LXXX, 1.
IIII. » LXXX, 2.
V. » LXXX, 18.
VI. » X, 16.
VII. Messanensis, cuius collatio ope Carionis confecta seruatur inter libros graecos manu scriptos Bibliothecae regiae Berolinensis gr. 28 a. 28 b. in 4°.
VIII. Parisiensis gr. 1364.
VIIII. » gr. 1365.
X. » gr. 1366.
XI. Marcianus 178.
XII. Oliuetanus.
XIII. Taurinensis 162.

Paraphraseos codices tractanti ultro apparet duas quodammodo eiusdem operis recensiones contineri. In Messanensi enim codice, item in Laurentianis LXXX, 1 et LXXX, 2 et in duobus parisiensibus antiquioribus recensio textus ab ea satis diuersa, quae in ceteris codicibus seruatur, se praebet, quae aetatem redoleat uetustiorem. latinae uoces immo et litterae in iis codicibus seruatae sunt, cum in ceteris graecis cesserint. Idem in Nomocanone XIIII titulorum contigisse omnibus notum est, cuius antiquiores recensiones uerba artis latina retinuerant.[1]) Paullo enim post Iustinianum latinae linguae scientia admodum rara facta est, ita ut etiam in Prochiro necessarium uisum sit eas uoces graece reddere: »*τῶν ῥωμαικῶν λέξεων τὴν συνθήκην εἰς τὴν ἑλλάδα γλῶσσαν μετεποιήσαμεν*«[2]). Item iis uerbis, quae necessario latine essent

---

1) Cf. pro omnibus Heimbachius Basil. VI 94.
2) *Ὁ πρόχειρος νόμος*, Prooem. § 1.

seruanda, graeca interpretatio addita est. Saepius ubi graeca φράσις nimium latinae haereret ideoque obscurior euaderet, alia substituta est, quae elegantior et clarior esset. si quis quaerat unde altera haec παραφράσεως recensio (cuius exemplar praecipuum Palatinus codex esse uidetur) manauerit, respondeamus necesse est eam probabilius a schola originem ducere, quam condidit Constantinus Monomachus. utramque enim linguam callere ex eius constitutionis sententia Antecessores debebant eoque niti, ut libros iuris emendarent atque peruulgarent. in quo opere perficiendo non omnia correctores ex sua, ut ita dicam, penu protulerunt, set scholiis et notis usi sunt, quae iam tunc temporis extarent. in uetustioribus enim manu scriptis codicibus, qui pristinam illam recensionem adhuc praeseferunt, scholia et glossae sunt conspicua, quae in repetita praelectione in ipsum textum translata sunt. haec omnia in nostra hac editione perspicua fore confidimus: cum enim in textu antiquiorem recensionem secuti simus, alteram seriorem in notis perpetuo rettulimus (ex Palatino praesertim et, quod ad idem redit, Laurentiano LXXX, 6). restat ut de praecipuis codicibus pauca disseramus.

Codex omnium prestantissimus est qui Messanensis uocatur.[1]) qui cum hodie lateat, collatio Carionis diligentissime confecta extat in Regia Bibliotheca Berolinensi, ubi inter codices graecos manu scriptos adseruatur (28 a. in 4°). magnopere dolendum eum adeo esse mutilum ut liber I^{us} totus fere desideretur, item liber IIII^{us} a ti. 14um usque ad finem.

---

1) Plura de huius Codicis natura exposui in Rendiconti dell' Ist. Lomb. 16, 61 sq. Cf. etiam Bluhmius in ephemeride, quae inscribitur Zeitschrift für gesch. R. W. VII, 3, 370 sqq.

Eum Codicem in hac mea editione comparanda potissimum sum secutus. antiquiorem enim recensionem quam constantissime et fidelissime praesefert. ad eius lacunas supplendas magno mihi usui fuit Laurentianus LXXX, 1, qui praesertim in duobus libris prioribus eandem omnino indolem praebet. huic propius adcedit Laurentianus LXXX, 2. is codex magnam cum aliis praesefert adfinitatem, qui in Calabria apud Basilianos exarati sunt (ut est Ambros. Q, 25 sup. Vat. Bas. 115. item 114. plures alii id genus), cum in litterarum formis, tum etiam in orthographia, quam uocant, et in ipsis, quibus scatet, erroribus. eadem quoque aetate (saeculo XII°) conscriptum esse liquet, ut pro certo habeam eam esse ei originem uindicandam. hic autem codex admodum neglegenter exaratus est: persaepe (in I° libro praesertim) scholia in ipsum textum intrusa sunt, lacunae crebrius occurrunt. tamen utpote qui a bono quodam et perantiquo exemplari descriptus fuisse uideatur, eum totum contuli eiusque lectiones referendas censui. item antiquiorem recensionem praebent Codices parisienses gr. 1364. 1366, quorum prior maximi momenti ad Theophili crisin est. eum sane eundem crediderim esse atque ille, quem contulit Fr. Pithoeus, cuius uarias lectiones edidit Reitzius.[1]) eos codices (una cum tertio parisiensi 1365) adhibuit Fabrotus, qui in altera eius editione codice 1364 maiore quadam curam usus est.[2]) codices XII° fere saeculo sunt exarati: eodem tempore probabilius etiam liber I^us et II^us in Cod. 1365 scripti

---

1) in t. 1. p. XLII—LX.

2) Rendiconti Ist. Lomb. XVI 60. Inde patet quam iniuria dixerit Reitzius uariantes alterius fabrotianae editionis nullam merere fidem II 1250. cf. Cario Beschreibung des Cod. Messanensis (in Biblioth. Berolinensi inter manuscr. graec. codices in 4°. 28b.) fol. 2b.

sunt, libri uero III^{us} et IIII^{us} saec. XIIII° aut XV° suppleti sunt. de codice Vaticano gr. 2063 magna quaedam fama percrebuerat[1]), non tamen merito. est admodum mutilus, ut a 2, 20, 20 incipiat. Recensionem mediam quandam inter antiquiorem illam et alteram recentiorem praebet; eius uariantes diligenter contuli et in calce adnotaui. saeculo XII° fere exaratus esse uidetur. non facile librum neglegentius scriptum inuenire quis posset, adeoque crebris lacunis laborat, ut uix *ὁμοιοτέλευτον* reperiatur, quin scriptor bonus locum integrum describendo praetermiserit: utrum taedio an somno plenior non statim quis coniecerit.

Primus liber in Laurentiano, LXXX, 18 bombyc. saec. XIII^{i}. desideratur. codex bonae notae est et ad recentiorem recensionem propius adcedit. in eo plures scholii et stemmata complura in scholarum usum confecta conspicua sunt, quae eadem manu sunt adiecta. manu posteriore (saec. XV°, ut uidetur) scholia latina addita sunt. Quorum scholiorum pauca tantummodo, cum plura temporis angustiae non sinerent, describere potui: digna tamen prorsus sunt, quae in lucem proferantur. utinam posset quis aliquas notitias, quae praesertim ad historiam horum studiorum in Italia illustrandam conferant, inde haurire!

Haud deterioris notae est Cod. Laurentianus X, 16, qui item recensionem iuniorem praesefert et saec. fere XIIII° exaratus est. Bonae notae est Cod. Palatinus gr. 19, unde Bruxellensis 403 atque Laurentianus LXXX, 6 descripti sunt. Romae commorantem temporis angustiae me prohibuerunt, quominus totum eum codicem confer-

---

1) Gundling in Gundlingianis II 105. cf. Rendiconti l. c. p. 63.

rem: optimum tamen supplementum praebuit mihi Laurentianus LXXX, 6, qui, ut ipse recognoui, ex eo plane fluxit. Apographum Egnatianum, quod nunc Bruxelli adseruatur, una cum Marciano codice (qui eandem recensionem continet) adhibuit Viglius Zuichemus in prima Theophili editione comparanda. uidetur tamen Zuichemus Marciani codicis uestigiis potissimum haesisse.

Codex Taurinensis parui momenti est. duos tantummodo priores libros continet, et saec XVI°, si quid uideo, demum exaratus est. recentiorem amplectitur recensionem: ut eius quodammodo specimen offerrem, eius omnes uariantes ad tit. XI libri I[1] collegi et in calce descripsi: ceterum eum in maximis tantum ambiguitatibus adhibui. De Oliuetano nulla mihi notitia peruenit: item de eo codice manu scripto, qui apud Anglos adseruari dicitur.

§ 3.

De ceteris editionis subsidiis et de eius ratione.

Editiones anteriores praecipuas, ut par erat, contuli.

Praeterea ceteros iuris graeco-romani libros adhibui, qui locos ex Paraphrasi sumptos continerent. inter quos, ne de Basilicis eorumque scholiis loquar (pro quibus Heimbachii potissimum editionem secutus sum, addito Supplemento Zachariaei a Lingenthal), magno usui fuerunt Prochiros Epitome Epanagoge Harmenopulus. quod ad Prochiron Epanagogenque item Epitomae titulos XXIII priores, Zachariaei editiones sum secutus: Epitomae titulos a XXIIII° usque ad finem in Ambrosiano codice Q, 25 sup. contuli, quem ipse felici quodam fato repperi, cum editio Zachariaei nondum apparuerit. idem Harmenopulum secundum Heim-

bachii editionem et codicem ambrosianum C, 8 inf. adhibui. plura suppeditauit tractatus de Peculiis, quem edidit Heimbachius[1]), ex quo locos quosdam libri II[1] castigaui. Michaelis Attalensis τὸ ποίημα non tam ad Leunclauiensem editionem, quam ad fidem codicum manu scriptorum Ambros I, 117 inf.[2]) Laur. LXXX, 6 et V, 4 laudaui, cum iam studia nouae eiusdem editionis comparandae inierim. item Gai Commentariis ad quosdam locos emendandos usus sum[3]), et iure quidem, cum constet graecum Gai κατὰ πόδας Paraphrasi pro fundamento fuisse. coniecturas Reitzii et Wuestemanni passim admisi, quae singulae quales sint suis locis proponam.

Qua autem ratione hanc editionem comparauerim, paucis iam explicari potest. antiquiorem recensionem in textu sum secutus: mediam et nouissimam in notis exposui. Orthographiam ex codicibus dedi, qui eam recensionem quam fidelissime repraesentarent, i. e. Messanensi et Laurentiano LXXX, 1. Rubricas latinas ubique seruaui: graecas enim sero et imperite additas esse iam uidit Reitzius (II 1175 sq.). de orthographicis canonibus alibi iam plura disserui[4]): ceterum monendum est nunquam me adeo ingenio meo indulsisse, ut quae in libris essent mutare sustinerem. Ita factum est ut quaedam latina uerba, quae in libris constanter nulla pretiosa ratione graecis litteris scripta essent, ego quoque graecis litteris exprimerem, quamuis aliter ceterarum uocum ἀναλογία persuaderet. accentus quoque secun-

1) Ἀνέκδοτα II 247—260.

2) Hunc librum diserte descripsi Rendiconti Ist. Lomb. XVI 64—65.

3) Cf. quae disputaui in Rendiconti l. c. p. 572. 574.

4) Rend. Ist. Lomb. l. c. p. 61—62.

dum eos libros retinui, qui, ut omnibus liquebit, ad graecae prosodiae normam conformantur. quibus, ni fallor, Zachariaei desiderium explebitur, quod ipse olim expressit.[1]) ceterarum praecipuarum editionum uariantes collegi: item locos, quos inuenerim, parallelos. uersionem quoque latinam e regione addidi, non ueterem illam Curtianam, neque eam quam Fabrotus emendauit aut Reitzius foedauit, set quae mihi potissimum probaretur.

In hac mea editione complura facile deprehendi poterunt, quae notanda uideantur.[2]) quae si quis monuerit, libenter audiemus, et si tanti erunt, ad nostri laboris emendationem accipiemus. eo enim tantummodo tendimus, ut haec Paraphrasis, quae a nemine eorum est neglegende, qui iuris scientiae operam dent, magis magisque adornata et perpolita procedat.

---

1) Ἀνέκδοτα p. 173 n. 56.

2) In plagulis typographicis corrigendis nonnulla sphalmata perperam relicta sunt, quae tamen facile lector animadvertet. ut ecce p. 4[b] 'proemio' pro 'primis', p. 5[b] 'legum' pro 'rerum', p. 9[a] 'absolutum . . quod' = 'absolutus . . qui'. cet.

Signorum explicatio.

M. = Codex Messanensis.
L^1. = Cod. Laurentianis LXXX, 1.
L^2. = » » LXXX, 2.
L^6. = » » LXXX, 6.
L^{18}. = » » LXXX, 18.
L^{16}. = » » X, 16.
V. = Codex Vaticanus.
P. = Codex Palatinus.
Taur. = Codex Taurinensis.
Par. ^{1}. = Cod. Parisiensis 1364.
Par. ^{2}. = » » 1365.
Par. ^{3}. = » » 1366.
Vi. = editio Viglii Zuichemi.
G. = editiones Gothofredianae. item:
G^1. = ed. Gothofr. princeps.
G^2. = ed. Gothofr. altera et sic deinceps.
F. = editiones fabrotianae.
F^1. = ed. fabr. prior.
F^2. = ed. fabr. altera.
R. = editio reitziana.
W. = Wuestemanni uersio germanica.
Proch = Prochiros.
Epa. = Epanagoge.
Epi. = Epitome.
Pi. = Variantes Pithocanae.
Bas. = Basilica.
Harm. = Harmenopulus.
Att. = Michael Attalensis.
Π. = tractatus de peculiis.

THEOPHILI ANTECESSORIS

INSTITUTIONES.

Ἡ διάταξις ἡ βεβαιοῦσα τὰ Institûta.

Βασιλικῆς μεγαλοφροσύνης ἐστὶν ἴδιον οὐ μόνον ὅπλοις κοσμεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ νόμοις ὁπλίζεσθαι, ὥς γε[1]) *ἑκάτερον καὶ τὸν τοῦ πολέμου καὶ τὸν τῆς εἰρήνης καιρὸν ὀρθῶς κυβερνᾶσθαι καὶ ὁ ῥωμαίων βασιλεὺς ἀποφέροιτο νίκας οὐ μόνον ἐν ταῖς τῶν πολεμίων συμπλοκαῖς, ἀλλὰ καὶ νομίμοις ἐπινοίαις τὰς τῶν συκοφαντῶν ἀδικίας ἐξωθῶν καὶ γένηται*[2]) *μὲν ἐν νόμοις σεβάσμιος,*
θριαμβεύοι δὲ τῶν πολεμίων κρατήσας[3]). 1. *Τούτων ἑκατέραν* 1.
τὴν ὁδὸν ἀγρυπνιῶν ὑπερβολαῖς καὶ μεγίστῃ προμηθείᾳ τῶν ἐσομένων, θεοῦ συνεργοῦντος, ὁ ἡμέτερος διήνυσε βασιλεύς. καὶ τοὺς μὲν ἐν πολέμοις ἱδρῶτας αὐτοῦ τὰ βαρβαρικὰ γένη[4]) *δουλωθέντα κηρύττει πείρᾳ μαθόντα τὸν κρείττονα. καὶ τοῦτο μὲν Ἀφρικὴ τοῦτο δὲ καὶ ἕτεραι τὸ πλῆθος ἀναρίθμητοι*[5]) *ἐπαρχίαι μετὰ πολλὰς ἐνιαυτῶν περιόδους ταῖς αὐτοῦ νίκαις ἄνωθεν*[6]) *φιλοτιμηθείσαις πάλιν τῇ ῥωμαίων ἀρχῇ καὶ τῇ αὐτοῦ προστεθεῖσαι βασιλείᾳ βοῶσιν. ἅπας δὲ δῆμος ὑπὸ νόμων ἐκφωνηθέντων ὑπ'*
αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τῶν συντεθέντων ἰθύνεται[7]). 2. *Καὶ τὰς μὲν βασιλικὰς* 2.
διατάξεις πάλαι συγκεχυμένας καὶ μαχομένας ἀλλήλαις εἰς σαφεστάτην ἤγαγε συμφωνίαν. τριῶν γὰρ ὄντων κωδίκων τοῦ τε Γρη-

---

1) ita L¹. L². F. *ὥστε* R. 2) ita L¹. L². F. *γένοιτο* R. 3) F. L¹. R. L²: *τροπαιοφορῇ δὲ τουτές. νίκας φέρῃ θριαμβεύοι* ex glossem. 4) L¹. L². F. R. *ἔθνη* post Viglium in emendat. edit. omnes usque ad F. 5) L¹. L². F. R. *μυρίαι* in quibusdam libris esse auctor est Hotoman. in Comm. Inst. 6) *ὅθεν — θῆναι* L². *θεῖσαι* omnes edd. usque ad G². 7) *ἐκφ. τε ὑπ' αὐτοῦ καὶ συνθ.* F. *ὑπ' αὐτοῦ καὶ συντ.* R. — ita L¹.². *καθὸ καὶ νόμος αὐτός* add. Vi. in em. R.

Constitutio qua confirmantur Institutiones.

Imperatoriae maiestatis est non solum armis decorari, set etiam legibus armari, ut utrumque tempus et belli et pacis recte possit gubernari, et princeps romanorum uictor existat non solum in hostilibus proeliis, set etiam per legitima instituta calumniantium iniquitates expellens et tam legibus fiat uenerabilis quam uictis hostibus triumphator.

1. 1. Quorum utramque uiam cum summis uigiliis maximaque futurorum prouidentia, adnuente deo, noster princeps perfecit. eiusque in bellis sudores barbaricae gentes in dicionem redactae proclamant potentiorem expertae. idque tam Africa quam aliae innumerosae prouinciae post multa annorum curricula eius uictoriis diuinitus praestitis iterum dicioni romanae eiusque additae imperio protestantur. omnesque populi
2. legibus ab eo promulgatis seu compositis reguntur. 2. Et principales quidem constitutiones antea confusas et inuicem repugnantes in luculentam reduxit consonantiam. tres enim cum essent codices, Gregorianus nempe Hermogenianus et

γοριανοῦ φημι καὶ Ἑρμογενιανοῦ καὶ Θεοδοσιανοῦ προσέτι δὲ καὶ ἄλλων πολλῶν διατάξεων, αἳ μετὰ τὸν Θεοδοσιανὸν ἐτέθησαν, καὶ πολλῆς οὔσης ἐν ταῖς ἐμφερομέναις διατάξεσι τοῖς εἰρημένοις συντάγμασιν ἐναντιώσεως, ὁ κράτιστος ἡμῶν βασιλεὺς τὰς ἀχρήστους καὶ τὰ αὐτὰ λεγούσας καὶ τὰς ταῖς κρατούσαις μαχομένας περιαιρεθῆναι παρακελευσάμενος ὁμώνυμον τῇ αὐτοῦ γαληνότητι ἐκέλευσε κώδικα συγγραφῆναι[1]). ἠξίωσε δὲ τῆς οἰκείας φροντίδος καὶ τὰ ἀναρίθμητα τῶν πάλαι νομικῶν βιβλία καὶ πρᾶγμα πάσης κρεῖττον ἐλπίδος ὥςπερ διὰ μέσου βαδίζων πελάγους θεοῦ κατώρθωσεν εὐνοίᾳ καὶ τὰς εὐδοκιμούσας τῶν παλαιῶν γνώμας ἐν ἑνὶ συνήγαγε βιβλίῳ. 3. Τοῦτο δὲ πρᾶξαι[2]) 3. Τριβουνιανῷ τῷ ἐνδοξοτάτῳ μαγίστρῳ καὶ ἀπὸ κοιαιστόρων τοῦ θείου παλατίου προσέταξεν, οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ Θεοφίλῳ καὶ Δωροθέῳ ἀνδράσιν ἰλλουστρίοις τε καὶ ἀντικήνσορσιν. ὧν τὴν σύνεσιν ἁπάντων καὶ τὴν ἐν νόμοις παίδευσιν καὶ τὸ περὶ τὰς βασιλικὰς κελεύσεις πιστότατον ἐκ πολλῶν ἐλέγχων ὁ θειότατος γνοὺς βασιλεὺς τοὺς εἰρημένους συγκαλεσάμενος παρηγγύησεν[3]) ἰδικῶς, ὥςτε κατὰ τὴν αὐτοῦ αὐθεντίαν καὶ ταῖς αὐτοῦ πειθομένους ὑποθήκαις τὰ Institûta ἤτοι τὰς εἰσαγωγὰς τῶν νόμων συνθεῖναι, ὥςτε τοῖς νέοις ἐξεῖναι τὰ πρῶτα τῶν νόμων προοίμια οὐκ ἐξ ἀρχαίων μύθων παραλαμβάνειν (τὰ γὰρ πάλαι μὲν κρατήσαντα, νῦν δὲ τῆς χρήσεως ἐκβεβλημένα ἀναγινώσκοντες ἐοίκασι τοῖς ἐντυγχάνουσι μύθοις), ἀλλ' ἐκ τῆς βασιλικῆς ταῦτα γινώσκοντες λαμπήδονος[4]), τοῦτο μὲν τὰς ἑαυτῶν ἀκοὰς τοῦτο δὲ καὶ τὰς ψυχὰς[5]) μηδὲν ἄχρηστον μηδὲ εἰκῇ κείμενον, ἀλλ' ὅπερ δι' αὐτῆς τῶν πραγμάτων ἰσχύει τῆς πείρας μανθάνοιεν. καὶ ὅπερ πάλαι[6]) μετὰ τριετῆ[7]) μόλις χρόνον τοῖς ἀναγινώσκουσι συνέβαινεν, ὥςτε μετὰ τοσούτου χρόνου παραδρομὴν βασιλικαῖς ἐντυγχάνειν διατάξεσι, τοῦτο νῦν ἐξ αὐτῶν, ὥςπερ εἰπεῖν, τῶν πραγμάτων ἐφάπτονται τοσαύτης ἀξιωθέντες τιμῆς καὶ τοσαύτης ἀπολαύσαντες εὐτυχίας, ὥςτε καὶ τὴν τῶν νόμων ἀρχὴν καὶ τὸ πέρας τῆς τούτων διδασκαλίας ἀπὸ βασιλικῆς αὐτοῖς προσγίνεσθαι φωνῆς. συντίθεται γὰρ καὶ τὸ πα-

1) κωδ. ἐκ. F. ὁμ. τ. α. γ. in fin. habet. R. 2) L[1]. L[2]. F. ed. omnes. πράξας R. 3) L[1]. L[2]. παρήγγειλεν F. R. 4) τῆς β. λαμπ. τ. γ. F. R. 5) τέρπουσι perperam ins. L[2]. 6) L[1]. L[2]. πρφὴν F. R. 7) ita libri omnes, quos contuli: τετραετῆ em. F. R.

Theodosianus, praeterea et plures constitutiones, quae post Theodosianum codicem confectum latae sunt, magnaque cum esset inter constitutiones praedictis collectionibus insertas repugnantia, optimus Princeps noster cum inutiles geminatasque iurique, quo utimur, contrarias abolere iussisset, codicem conscribi imperauit serenitatis suae nomine praeditum. set et ad immensa ueterum prudentium uolumina curam suam extendit, opusque desperatum quasi per medium incedens pelagus deo fauente erexit, receptasque ueterum sententias in unum librum
3. coegit. 3. Idque faciendum Tribuniano gloriosissimo magistro et ex quaestore sacri palatii commisit, itemque Theophilo ac Dorotheo uiris illustribus et antecessoribus. quorum omnium sollertiam et legum scientiam et circa principales iussiones fidem ex multis expertus sacratissimus princeps noster argumentis, eis conuocatis, specialiter mandauit ut eius auctoritate eiusque obsequentes suasionibus Institutiones, idest elementa iuris componerent. ut liceret adulescentibus prima legum exordia non ab antiquis fabulis (quae enim olim optinebant nunc uero in desuetudinem abierunt legentes similes iis sunt qui fabulas nanciscuntur), set ab imperiali splendore appetere; tamque eorum aures quam animae nihil inutile nihil perperam positum, set quod in ipsa rerum consuetudine uersetur acciperent. et quod olim uix post triennium[1]) studiosis contingebat, ut post eius temporis decursum, constitutiones principales legerent, hoc nunc ex ipso rerum, ut ita dicam, primordio aggrediuntur, tanto digni honore tantaque gaudentes felicitate ut et legum initium earumque eruditionis finis ipsis a uoce principali procedat. praesens enim quoque compendium a

1) l. »quadriennium« ex lat. Inst.

*ρὸν σύνταγμα ἐκ βασιλικῆς φωνῆς προοίμιον ὑπάρχον τῆς τῶν
νόμων διδασκαλίας καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς τῶν παλαιῶν*[1])
ἐκθέσεως ἀνάγκη τὸν[2]) *νόμους παιδευόμενον τῇ τῶν διατάξεων
ἀναγνώσει ἑαυτὸν ἐπιδοῦναι.* 4. *Μετὰ ταῦτα μὲν οὖν συντίθε-* 4.
*ται βιβλία τῶν Διγέστων ἤτοι Πανδέκτων, ἐν οἷς ἤθροισται τῶν
ἀρχαίων ἡ νομοθεσία, ἅτινα διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνδοξοτάτου Τρι-
βουνιανοῦ καὶ τῶν λοιπῶν περιφανῶν καὶ ἐλλογιμωτάτων ἀν-
δρῶν συντέθειται. μετ' ἐκεῖνα δὲ ἐν τέτρασι τούτοις βιβλίοις
τῶν εἰρημένων Διγέστων τὰς εἰσαγωγὰς ἐκέλευσεν ὁ γαληνότα-
τος ἡμῶν βασιλεὺς ἐπιμερισθῆναι πάσης νομικῆς παιδεύσεως
ἐσομένας πρῶτα στοιχεῖα.* 5. *ἐν αἷς διὰ βραχέων ἐκτίθεται*[3]) 5.
καὶ ὅπερ ἐκράτει πάλαι καὶ τὸ[4]) *μετὰ ταῦτα τῇ ἀσυνηθείᾳ συ-
σκιασθὲν ἐκ τῆς βασιλικῆς θεραπείας ἐφωτίσθη.* 6. *Ταύτας* 6.
δὲ τὰς εἰσαγωγὰς ἐκ πάντων τῶν τοῖς ἀρχαίοις γεγραμμένων
Institútων *καὶ μάλιστα τῶν ὑπομνημάτων* **Gaíu**, *τοῦτο μὲν ὡς
ἐν* **Institútois**, *τοῦτο δὲ καὶ ἐκ τῶν κωδίκων αὐτοῦ, ἔνθα δια-
λέγεται περὶ τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν κινουμένων πραγμάτων,
καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν συνταγμάτων οἱ εἰρημένοι τρεῖς σοφώ-
τατοι συνθέντες ἄνδρες βασιλεῖ τῷ μεγάλῳ προσήγαγον, ἡ δὲ
αὐτοῦ γαληνότης ἀναγνοῦσα ταύτας ἐπέγνω, ὥςτε*[5]) *οἰκείαν καὶ
πληρεστάτην αὐταῖς διατάξει τὴν ἰσχὺν φιλοτιμήσασθαι.* 7. *Προ-* 7.
*τρέπει τοίνυν διὰ τῆς παρούσης διατάξεως ὁ ἡμερώτατος ἡμῶν
βασιλεύς, πρὸς οὓς ταύτην ἐποιήσατο τὴν ἀντιγραφήν, ὥςτε
πολλῇ τῇ δυνάμει καὶ προθύμῳ σπουδῇ τοὺς παρόντας δέξασθαι
νόμους καὶ διὰ τῆς αὐτῶν ἀναγνώσεως οὕτως ἑαυτοὺς ἐπιδεῖξα·
σοφούς, ὥςτε αὐτοὺς ὑπὸ καλλίστης τρέφεσθαί τε καὶ θάλπεσθαι
τῆς ἐλπίδος, ὡς παντὸς τοῦ νομικοῦ διανυθέντος ἔργου διαφό-
ρων τῆς αὐτοῦ πολιτείας ἄρξουσι μερῶν.*[6])

---

1) *νόμων* add. F. R. 2) *τοὺς* add. F. R. 3) *ἐκτέθειται* R
4) ὃ emend. R. 5) *τέως* L1. et L2. *δέον* F. *δεῖν* R. 6) ita L1. *ἄρξῃ* (i. e. — *αι*) L2. *ἄρξαι* P. *ἄρξειν* F. R.

principali voce componitur, quod proemium quodammodo legum
est eruditionis; et lectione ueterum prudentiae absoluta, necesse
4. est iuris studiosum legendis constitutionibus operam nauare. 4.
Suntque deinde compositi libri digestorum seu pandectarum in
quos ueterum ius collatum est, qui per eundem gloriosissimum
Tribunianum ceterosque uiros illustres et facundissimos confecti
sunt. Postea uero in hos quattuor libros serenissimus princeps noster eorum digestorum introductionem partiri iussit,
5. ut sint totius legitimae scientiae prima elementa. 5. In quibus
breviter exponitur et quod antea optinebat et quod postea
desuetudine inumbratum ab imperiali remedio est illuminatum.
6. 6. Quae elementa ex omnibus ab antiquis conscriptis Institutis, praecipue ex commentariis Gaii tam institutorum, quam
eius codicum, in quibus de rebus cottidie usuuenientibus
tractat, aliisque multis commentariis praedicti tres uiri cum
composuissent, magno principi optulerunt. eius autem serenitas
cum legit, tum suam plenissimamque auctoritatem eisdem
7. constitutione accomodandam esse recognouit. 7. Hortatur
autem praesenti constitutione benignissimus Princeps noster
eos, ad quos eam rescripsit, ut summa ope et alacri studio
praesentes accipiant leges, earumque lectione semet ipsos ita
eruditos ostendant, ut spe foueantur pulcherrima sese, toto
legitimo opere perfecto, diuersas eius rei publicae partes recturos.

Αρχὴ σὺν θεῷ τῆς ᾱ Institutíonos.

De iustitia et iure. Titulus 1.

Deest hic titulus in omnibus, quos contuli, Theophili codicibus manu scriptis. In optimo autem codice Laurent. LXXX, 1 scholium inest, quod plura continet quae ad Inst. 1, 1 apte respondeant. Neque incredibile prorsus videtur horum quaedam ex ipso Tho. esse sumpta. Doleo quidem ea esse mutila atque *ἀκέφαλα*, non ideo tamen moror, quin ut melius fieri potest ea emendata atque integra edam:

Ὅρος δικαιοσύνης. δικαιοσύνη ἐστι σταθηρὰ καὶ διηνεκὴς βούλησις τοῦ ἀπονέμειν ἑκάστῳ τὸ ἴδιον δίκαιον. σοφία δέ ἐστι νόμου ἡ γνῶσις τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, τοῦ τε δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου. Μαθόντες τῆς δικαιοσύνης τὸν ὅρον, ἐντεῦθεν ἐπὶ τὸν νόμον μετέλθωμεν. ἀλλὰ τί μέν ἐστι νόμος; ἀνάμεινον, ἡγουμένου θεοῦ, μαθεῖν ἐν τῷ προοιμίῳ τῶν πρώτων ἀπό τε τῶν ῥητόρων καὶ φιλοσόφων ἅμα καὶ νομικῶν. ἄκουε δὲ νῦν ὅσα χαρίζεσθαι δύναται τοῖς ταῦτα ἐπιτηδεύουσι ἡ τοῦ νόμου σοφία [τε ἅμα καὶ εἴδησις]. νόμου ἐστι σοφία ἐπιστήμη θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων [γνῶσις] δικαίου τε καὶ ἀδίκου κατάληψις. ὁ γὰρ νόμους εἰδὼς καὶ τὰς εὐσεβεῖς διατάξεις ἠκριβωμένος οἶδε μὲν ὅτι δεῖ τὸ θεῖον σέβεσθαι, τιμᾷ δὲ αὐτό ..... εἰδέναι δὲ ὀφείλει καὶ τί μὲν δίκαιον τί δὲ ἄδικον καὶ τιμᾶν μὲν τὸν τὸ δίκαιον ἀσπαζόμενον, κολάζειν δὲ μετὰ νόμου τὸν ἀδικοῦντα καὶ πράττοντα τὰ δικαίῳ μὴ ῥυθμίζοντα.

Τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ νόμου γενικῶς ἐγνωσμένων, ἀρχομένοις ἡμῖν τοὺς τοῦ δήμου ῥωμαϊκοῦ ἐκτίθεσθαι νόμους

Incipit cum Deo Institutio I.

De iustitia et iure. Titulus 1.

Iustitiae definitio. iustitia est constans ac perpetua uoluntas ius suum cuique tribuendi. scientia autem iuris notio est diuinarum humanarumque rerum, iusti et iniusti. cum iustitiae definitionem didicerimus, de iure dispiciamus. set quid est ius? id ex rhetoribus et philosophis simul atque iuris consultis in prooemio digestorum noueris; audi nunc autem quaenam possit iuris scientia iis qui in ea operam nauauerint conferre. iuris scientia est notio diuinarum humanarumque rerum, iusti atque iniusti intellectus. qui enim leges probe nouit piasque callet constitutiones scit deum esse colendum, eumque honorat . . . . .

Scire autem debet quid sit iustum, quid iniustum, eosque honorare qui iustum amplectantur eos uero secundum leges punire qui iniuste agant uel nefaria patrent.

Cum iustitiam et ius generatim cognoverimus, incipientibus nobis romani populi iura exponere, ita potissimum ui-

οὕτω μάλιστα δοκοῦσιν ἡμῖν δύνασθαι χρησιμώτατα παραδίδοσθαι τοῖς (εἰδέ)ναι τούτους ἐθέλουσιν, ἐὰν κατ' ἀρχὴν ἐλαφρᾷ καὶ ἁπλουστέρᾳ, μετὰ ταῦτα δὲ ἐπιμελεστέρᾳ τε καὶ ἀκριβεστέρᾳ ἑρμηνείᾳ τὸ καθέκαστον αὐτῶν παραδοθῇ. εἰ γὰρ εὐθὺς τῶν προοιμίων τὸν ἄξεστον καὶ ἀβέβαιον ἔτι λογισμὸν τοῦ περὶ νόμου σπουδάζοντος τῷ πλήθει τε καὶ ποικιλίᾳ τῶν πραγμάτων ἐπιβαρήσωμεν **cet. desiderantur.**

Item §. 2 huius tituli ex Epit. commode suppleri potest. (1, 5) et Bas. 2, 1, 10.

De iure naturali gentium et ciuili. Titulus 2.[1])

a) *Φυσικὸν νόμιμόν ἐστι τὸ κατὰ πάντων ζώων χερσαίων, ἐνύδρων*[2]) *ἀερίων ἐπεκτεινόμενον, οὐχὶ*[3]) *γὰρ μόνον μέχρις ἀνθρώπων ἔστησεν ἡ φύσις τὰ ἑαυτῆς, ἀλλὰ διέταξε τὰ ἐναέρια, τὰ ἐν τῇ*[4]) *γῇ διετύπωσεν, οὐκ εἴασεν οὐδὲ τὰ ἐν*[5]) *θαλάττῃ τικτόμενα τῆς οἰκείας προμηθείας ἐκτός. Παραδείγματα δὲ*[6]) *τοῦ φυσικοῦ νομίμου ἄρρενός τε καὶ θηλείας συνάφεια, ὅπερ ἡμεῖς γάμον προσαγορεύομεν, καὶ ἡ περὶ τοὺς τεχθέντας ἀνατροφὴ καὶ σπουδή. ὁρῶμεν γὰρ οὐ μόνον ἀνθρώπους ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα ἐν τοῖς τιμῶσι τοῦτον τὸν νόμον ἀναγεγραμμένα. ἡ γὰρ φύσις ὁρῶσα τὸ καθ' ἕκαστον τῶν ζώων θανάτῳ δαπανώμενον διὰ τοῦ γάμου καὶ τῆς ἐντεῦθεν παιδοποιΐας καὶ τῆς περὶ τοὺς τεχθέντας στοργῆς τε καὶ ἀνατροφῆς καὶ διαδοχῆς τὴν ἀθανασίαν τούτοις ἐμηχανήσατο.* **1.** *Εἰρήκαμεν* **1.** *ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ὅτι τῶν νόμων οἱ μέν εἰσι φυσικοί, οἱ δὲ ἐθνικοί, οἱ δὲ πολιτικοί. εἰπόντες οὖν τοῦ φυσικοῦ νόμου*[7]) *τὸν*

1) *Περὶ νόμου φυσικοῦ (καὶ) ἐθνικοῦ καὶ πολιτικοῦ* addunt libri, edd. omnes. 2) *καὶ* add. P. F. R. d. L¹. L². 3) P. L¹. L². *οὐ καὶ* F. *οὐ* R. 4) d. P. 5) *τῇ* ad. P. 6) de P. 7) *νομίμου* P. F. R.

a) Epi. 2, 4.

dentur utilia tradi posse ea nosse studentibus, si ab initio leuiore atque simpliciore deinde diligentiore et suptiliore interpretatione singula tradantur. nam si statim in exordio rudem adhuc et inconstantem animum eius qui iuribus studet multitudine ac uarietate legum ouerauerimus cetera desiderantur.

De iure naturali gentium et ciuili. Titulus 2.

Ius naturale est quod ad omnia animalia, quae in terra in aqua in coelo sunt, extenditur. non enim ad homines usque tantummodo uim suam natura coartauit, set quae in coelo sunt ordinauit, quae in terra disposuit, nec quae in aqua gignuntur sua prouidentia expertia reliquit. eius autem naturalis iuris exempla sunt maris feminaeque coniugatio, quam nos matrimonium appellamus, natorumque educatio et cura. uidemus enim non homines tantum, set cetera quoque animalia istius iuris obseruantia censeri. cum enim natura singula animalia morti absumpta uideret, per nuptias liberorumque procreationem atque erga natos amorem et curam immortalitatem ip-
1. sis comparauit. 1. Diximus in superioribus iura aut naturalia esse aut gentium aut ciuilia. cum iuris naturalis definitionem

ὅρον καὶ τὰ παραδείγματα ἀναγκαίως ὀφείλομεν εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ ἐθνικοῦ.[1] ὁ γὰρ πολιτείαν συνιστῶν καὶ βουλόμενος ταύτην νόμοις[2] κοσμῆσαι ταῖς δύο[3] ταύταις προέχων ὁδοῖς τὴν νομοθεσίαν ἐργάζεται. ἢ γὰρ ἐθνικοὺς τίθησιν, οὓς καὶ φυσικοὺς καταχρηστικῶς καλοῦμεν, ἢ πολιτικοὺς καὶ ἢ[4] ἐγγράφους ἢ ἀγράφους. Καὶ[5] τί ἐστιν ἐθνικὸν νόμιμον; ἐθνικὸν νόμιμόν[a] ἐστι τὸ κατὰ πάντων ἀνθρώπων ἤγουν τῶν λελογισμένως βιοῦν ἐθελόντων ἐπεκτεινόμενον, παραδείγματα δὲ αὐτοῦ τὸ τοὺς φονεῖς ἀποτέμνεσθαι [δεῖ γὰρ αὐτοὺς δι' ὧν ἠδίκησαν τιμωρεῖσθαι[6]] καὶ τὸν μοιχὸν κολάζεσθαι, τὸν κλέπτην εἰς χρήματα τιμωρεῖσθαι, ἐπειδὴ ἔβλαψεν ἡμᾶς περὶ χρήματα, τὸν χρεώστην εὐγνώμονα γίνεσθαι[7] πρὸς τὸν ἐν καιρῷ ἀνάγκης χρήσιμον ὀφθέντα, τὸν οἰκέτην ὑποτετάχθαι ταῖς εὐλόγοις προστάξεσι[9] τῶν δεσποτῶν, τὸ γίνεσθαι συναλλάγματα πράσεις ἀγορασίας μισθώσεις ἐκμισθώσεις παρακαταθήκας κοινωνίας δάνεια, τὸ γίνεσθαι δωρεὰς[8], διαθήκας συγγράφεσθαι. [b]Πολιτικὸν νόμιμόν ἐστιν, ὅπερ καὶ τοπικὸν καὶ χρειῶδες[10] προσαγορεύεται, τὸ τόπῳ περικεκλεισμένον καὶ τόπου χρείαν ἀποπληροῦν καὶ τὸ λυποῦν ἐκεῖνον τὸν τόπον ἐκκόπτον. οἷον· ἡ τῶν ἀθηναίων πόλις ἐπεισάκτῳ ἐκέχρητο[11] σίτῳ, οἷα λεπτόγειος οὖσα, καὶ μέγιστον ἦν ἐν αὐτῇ ἐλάττωμα τὸ τῆς σιτοδείας[12] πάθος[13], ὁ τοίνυν βουλόμενος τοῦτο[14] καταπαῦσαι τί ἂν ἐνομοθέτησεν, ἢ[15] ὥςτε τοὺς σιτεμπόρους ἀτελείας ἀξιοῦσθαι; τούτου γὰρ δήλου γινομένου, πολλοὶ κατέπλεον ἐπὶ τὴν ἀττικὴν δύο ταῦτα πραγματευόμενοι καὶ ὅτι ταχεῖα διὰ τὴν ἔνδειαν ἡ τοῦ σίτου γενήσεται πρᾶσις καὶ πρὸς τούτοις ὅτι τέλος ὑπὲρ τῆς τοιαύτης οὐκ ἀποτιθέασιν[16] ἐμπορίας. πολλῶν δὲ καταπλεόντων εἰκότως

---

1) ἀναγκαῖον εἰπεῖν P. 2) ν. τ. F. R. νόμ. de. P. 3) δυσὶ F. R. 4) de. P. 5) de. R. 6) ita. P. F. R., qui de glossemate recté suspicatur, nam multifariae quoque traduntur lectiones L1. ἕκαστον τούτων δι' ὧν ἠδίκησε τιμ. L2. αὐτὸν . . . ἠδίκησε. 7) γενέσθαι L1. 8) καὶ ad. P. 9) τοῖς . . . προστάγμασι R. 10) L1. L2. F. καὶ χρει. τοπ. P. τί ἐστι π. ν.; ὅπερ. τ. καὶ χρ. R. 11) L1. L2. P. ἐκ. ἐπ. FR. 12) σιτωνίας L1. L2. 13) L1. L2. P. F. βάρος R. 14) ὁ τοῦτο τοίνυν β. κ. F2. R. 15) τοῦτο ins. R. 16) οὐ κατατιθ. P. F. R.

a) Epi. 2, 21 ἐθνικὸς δὲ νόμος cet. b) Epi. 2, 22.

atque exempla exposuerimus, de iure gentium dispiciamus. qui enim rempublicam constituit eamque legibus uult exornare per duas hasce uias procedens iura condit. aut enim ius gentium constituit, quod per abusionem naturale uocamus, aut ciuile, idque uel scriptum uel non scriptum. et quid est ius gentium? ius gentium est quod ad omnes homines, qui ratione nimirum uiuere uolunt, extenditur; exempla autem eius sunt homicidas interfici [oportet enim eos per ea, quibus deliquerunt plecti], adulterum puniri[1]), furem pecunia multari, quia et in pecunia nos laesit, debitorem sese erga eum beneuolum ostendere, qui in angustis rebus eum adiuuerit, seruum iustis dominorum mandatis optemperare, fieri contractus, uenditiones emptiones locationes conductiones deposita societates mutua, fieri donationes, conscribi testamenta. Ius ciuile est quod et locale et utile uocamus, quod loco circumscribitur, locique utilitati consulit quaeque sunt loco perniciosa removet. ut ecce Atheniensium ciuitas aduecticio utebatur frumento, utpote quae tenui solo frueretur, nec ulla res alia magis eos gravabat quam annonae caritas. itaque qui eam tollere uoluisset, quidnam aliud constituisset, quam frumentariis immunitatem concedere? hoc enim patefacto, plures in Atticam essent nauigaturi duo haec studentes, ut propter frumenti inopiam fieret uenditio ac praeterea nullum eiusmodi commercii nomine penderent uectigal. multis autem eo nauigantibus,

---

1) aliter intell. W., nec tamen recte.

πολὺς εἰσεκομίζετο σῖτος. τοῦτο γοῦν[1]) τὸ νόμιμον μόνοις ἀθηναίοις[2]) χρήσιμον, ἀλεξανδρεῦσι δὲ ἢ ἑτέροις, παρ' οἷς ἐστὶν ἀφθονία σίτου οὐ μόνον περιττὸς, ἀλλὰ καὶ καταγελαστὸς ὁ τοιοῦτόν τι νομοθετῶν. Δεύτερον παράδειγμα τοῦ πολιτικοῦ νομίμου[3]) ἡ τῶν λακεδαιμονίων πόλις, ἥτις ἐκέχρητο ξενηλασίᾳ, λυκούργου τοῦτο νομοθετήσαντος, ἵνα μὴ διὰ τῆς τῶν ξένων ἐπιμιξίας διαφθείροιτο καὶ χεῖρον γένοιτο τὸ τῶν λακεδαιμονίων ἦθος. Ὁ τοιοῦτος νόμος τιμάσθω μὲν[4]) παρὰ λακεδαιμονίοις, ἀθηναῖοι δὲ[5]) τούτου καταφρονοῦσι, τοσοῦτον τῆς ξενηλασίας ἀφεστῶτες, ὅτι καὶ βωμὸς ἐλέους τιμᾶται παρ' αὐτοῖς, καὶ οὕτως ἑτοίμως τοὺς εἰς αὐτοὺς[6]) φοιτῶντας ἀποδεχόμενοι[7]), ὅτι[8]) πολλάκις διὰ φιλανθρωπίας ὑπερβολὴν καὶ πολεμεῖν ὑπὲρ αὐτῶν οὐκ ὤκνησαν. Ἅπας οὖν δῆμος ἢ ἐγγράφοις κέχρηται νόμοις ἢ ἀγράφοις. καὶ πῇ μὲν ἰδίοις τουτέστι πολιτικοῖς, πῇ δὲ κοινοῖς τουτέστι iurisgentíois[9]). ὅσα γὰρ νόμιμα ἑκάστη πόλις ἑαυτῇ συνεστήσατο καὶ μέχρις αὐτῆς ἵσταται[10]) ταῦτα δὲ καὶ iuriscíuile[11]) προσαγορεύεται· ὅσα δὲ ὁ φυσικὸς ἤτοι[12]) ἐθνικὸς νόμος μεταξὺ πάντων ἀνθρώπων[13]) ἐφεῦρε, ταῦτα παρὰ πᾶσιν ἔθνεσι φυλάττεται καὶ iurisgéntia[14]) προσαγορεύεται.

Καὶ ὁ δῆμος οὖν ὁ ῥωμαϊκὸς ποτὲ μὲν πολιτικοῖς ποτὲ δὲ ἐθνικοῖς κέχρηται νόμοις, ἅτινα καθέκαστον καὶ[15]) ὁποῖα τὴν φύσιν ἐστὶν ἐν τοῖς οἰκείοις ἐκθησόμεθα τόποις. 2. ἀλλὰ τὸ μὲν .2
πολιτικὸν νόμιμον ἐκ μιᾶς ἑκάστης πόλεως προϊὸν ἐν ᾗ κρατεῖ[16]) δέχεται τὴν ὀνομασίαν[17]). εἰ γάρ τις θέλει τοῦ[18]) σόλωνος ἢ δράκοντος νόμους iurisciuile atheniensium.[19]) του-

---

[1]) de P. [2]) *νομ. ἀθ. χρησ. ἀλ.* L^{2}. *νομ. ἀθ. χρ. ἀλ.* P. *ἀθ. χρ. μόνοις ἦν* F. R. ita L^{1}. [3]) *νόμου* P. *ὁ τῶν* F. [4]) *μὲν* de P. *τιμᾶται* F. R. [5]) *γὰρ* P. [6]) *αὐτὴν* P. [7]) *ὑποδ.* F. R. [8]) de P. [9]) L^{2}. iurigentíois L^{1}. *ἰουρις γεντίοις* P. iuribus gentilibus F. iure gentium R. *τουτέστι νομίμοις ἐθνικοῖς ἤτοι φυσικοῖς* P. et cod. vet. Salmasii. [10]) *ἵστανται* P. edd. recte F. [11]) L^{1}. L^{2} *ἰουρις κιβιλες* P. iura civilia F. ius civile R. *τουτέστιν πολιτικὰ* P. add. [12]) *ὁ* add. P. [13]) d. L^{1}. *τῶν ἀνθρ.* P. [14]) iura civilia F. ius gentium R. [15]) d. P. [16]) *καὶ ἐξ αὐτῆς* add. P. [17]) *οἷον τὸ τῶν ἀθηναίων* P. R, qui add. *καὶ λακεδαιμονίων*. Ex gloss. ortum, ut uel ex L^{2}. cognosci potest. [18]) *τοὺς* P. [19]) iuriscibile atinacisium L^{1}. L^{2}. ius civile A. F. R.

magna eo frumenti uis, ut patet, esset aduecta. hoc autem ius Atheniensibus solis proderat: apud Alexandrinos uero aliosue, qui frumento abundant, non tantum importunus set et ridiculus fuisset qui eiusmodi legem tulisset. Aliud exemplum iuris ciuilis Lacedamoniorum ciuitas praebet, quae, Lycurgo constituente, ξενηλασίᾳ utebatur, ne peregrinorum commixtione Lacedaemoniorum mores corrumperentur atque in deterius mutarentur. quod ius apud Lacedaemonios quidem seruetur; Athenienses uero id contemnunt, qui adeo ab expellendis peregrinis absunt, ut ara apud eos Misericordiae colatur, tamque comiter eos qui ad se ueniant excipiant, ut prae summa humanitate ne bellum quidem gerere pro his sint morati.

Omnis igitur populus aut scriptis utitur legibus aut non scriptis, et partim quidem propriis, i. e. iure ciuili, partim uero communibus, i. e. iure gentium. nam quaecumque quaeque ciuitas sibi constituit et intra eam consistunt, uocantur ius ciuile; quaecumque autem naturalis seu communis ratio inter omnes homines introduxit, ea apud omnes homines custodiuntur et ius gentium appellantur. et populus itaque romanus partim ciuili, partim communi iure utitur, quae singula quaeque sint suis locis pro-
2. ponemus. 2. Set ius quidem ciuile ex unaquaque ciuitate, ubi uiget, appellationem sumit. nam si quis uelit Solonis uel Draconis leges ius ciuile Atheniensium appellare,

τέστι πολιτικὸν νόμιμον τῶν ἀθηναίων, ἀποκαλέσαι οὐκ ἂν διαμάρτοι[1]) οὐδὲ σφαλοίη τῆς ἀληθείας.[2]) ὡσαύτως καὶ τὸ νόμιμον, ᾧπερ ἡ[3]) ῥωμαϊκὴ κέχρηται πολιτεία iurisciuile romanorum ἤτοι iurisciuile quiritium τουτέστιν ὧν κέχρηνται οἱ κουρῖται[4]) (οἱ γὰρ ῥωμαῖοι ἀπὸ κουϊρίνου[5]) τουτέστι ῥωμύλου τοῦ ἐξ ἄρεως τὴν γένεσιν ἔχειν[6]) αὐχοῦντες[7]) κουρῖται προσαγορεύονται). ἡνίκα δέ τις ἀπροςδιορίστως εἴποι iuriscivile οὐ[8]) προςτιθεμένου atheniensium ἢ lacedaemoniorum[9]) τὸ ῥωμαϊκὸν σημαίνει, ὥςπερ ἡνίκα ποιητὴν εἰπόντες καὶ[10]) μὴ προςτιθέντες[11]) τὸ κύριον ὄνομα παρ' ἕλλησι μὲν δηλοῦμεν τὸν ὅμηρον, παρὰ δὲ ῥωμαίοις τὸν βιργίλιον. Τὸ δὲ ἐθνικὸν νόμιμον κοινὸν τοῦ παντὸς ἀνθρώπων γένους ἐστιν. τῆς γὰρ[12]) χρείας καλούσης καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀνάγκης ἀπαιτούσης, τὸ ἡμέτερον γένος ἐφεῦρεν ἐφ'[13]) ἑαυτῷ πάμπολλα ἤτοι κατεστήσατο. καὶ γὰρ ἀνεφύησαν πόλεμοι καὶ τούτοις ἐπηκολούθησαν αἰχμαλωσίαι καὶ εἰσηνέχθησαν δουλεῖαι, ὅπερ ἐναντιοῦσθαι τῷ φυσικῷ συμβαίνει νόμῳ. ἡ γὰρ φύσις ἐξ ἀρχῆς πάντας ἀνθρώπους ἐλευθέρους οἶδε τικτομένους. ἐκ τούτου τοῦ ἐνθνικοῦ νομίμου καὶ πάντα σχεδὸν ἐπενοήθεσαν τὰ συναλλάγματα, οἷον ἀγορασία πράσις μίσθωσις ἐκμίσθωσις κοινωνία παρακαταθήκη δάνεισμα καὶ ἕτερα πάμπολλα συναλλάγματα. 3. Εἰπόντες τὴν 3. πρώτην τῶν νόμων διαίρεσιν, ὅτι οἱ μὲν φυσικοὶ, οἱ δὲ ἐθνικοὶ, οἱ δὲ πολιτικοὶ, καὶ ἕκαστον ὁρισάμενοι καὶ παραδείγμασι σαφηνίσαντες, ἔλθωμεν ἐπὶ[14]) δευτέραν τῶν νόμων διαίρεσιν. τῶν νόμων οἱ μὲν[15]) ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι. ἔγγραφος δὲ νόμος ἐστὶν[16]), οἷον ἡ[17]) lex τὰ[18]) plebiscita senatusconsulta[19]) διατάξεις βασιλικαὶ ἀρχόντων ἤδικτα τῶν σοφῶν ἀποκρίσεις. 4. ἡδέως 4. δέ[20]) ἂν[21]) ἐμάνθανον πόσοι παρὰ ῥωμαίοις εἰσὶ νομοθέται[22]).

---

1) ἁμάρτοι P. 2) plura glossemata hoc loco vet. edd. receperant, recte F. expunxit ope libr. paris. desunt et L^1. L^2. L^6. P. 3) de. L^1. 4) κουρῖτες L^1. L^2. κουϊρῖται F. R. 5) κουρίτου P. 6) d. P. 7) — τος R. 8) μὴ P. 9) L^1. L^2. L^6. P. τοῦ τῆς δεῖνα πόλεως F. R. 10) d. P. 11) προσθ. P. 12) d. L^1. L^2 τῆς γὰρ τῆς F. 13) d. P. ἀφ' F. R. 14) τὴν add. P. 15) εἰσὶν add. P. 16) καὶ ἔγγραφοι μὲν νόμοι εἰσὶν F. R. 17) d. P. qui addit. ἡ τοῦ δήμου νομοθεσία. 18) d. P. 19) —tum P. 20) γὰρ P. 21) d. P. F. R. 22) —σίαι P.

non peccauerit neque a ueritate aberrauerit. similiter et ius, quo romanorum utitur ciuitas, ius ciuile romanorum uocatur seu ius ciuile Quiritium, idest quo Quirites utuntur. Romani enim a Quirino idest Romulo a Marte sato originem ducere gloriantur ideoque Quirites audiunt. quotiens autem quis indefinite ius ciuile dicit, non addens Atheniensium uel Lacedaemoniorum, romanum significat. sicuti cum poetam dicentes proprium nomen non addimus, significamus apud Graecos Homerum, apud Romanos autem Vergilium. ius autem gentium omni humano generi commune est; nam usu exigente et humanis necessitatibus postulantibus, genus nostrum plura sibi inuenit, seu constituit. nam et bella orta sunt, quibus captiuitates sunt secutae atque seruitutes introductae sunt, quae iuri naturali sunt contraria. natura enim omnes homines liberos gigni nouit. ex hoc iure gentium omnes pene contractus introducti sunt, ut emptio uenditio locatio conductio societas depositum mutuum et alii complures contractus.

3 3. Cum primam legum diuisionem exposuerimus, quarum aliae sunt naturales aliae iuris gentium, aliae demum iuris ciuilis, et singulas definierimus, atque exemplis illustrauerimus, ad alteram legum diuisionem procedamus. Legum quaedam sunt scriptae, quaedam non scriptae. leges autem scriptae sunt lex plebiscita senatus consulta principum placita magistratuum
4. edicta prudentium responsa. 4. Libenter uero discerem quot sint apud Romanos legum conditores et quinam ii sint et

καὶ τίνες οὗτοι καὶ πῶς τὰ παρ' ἑκάστου νομοθετούμενα κέκληται.[1]) *Ἓξ παρὰ ῥωμαίοις εἰσιν οἱ*[2]) *νομοθέται. δῆμος χυδαῖος δῆμος σύγκλητος βασιλεὺς ἄρχοντες τῆς ῥώμης*[3]) *σοφοί. καὶ τί ἐστι δῆμος; κοινῆς τύχης σύνοδος κατὰ ταὐτὸ*[4]) *συναριθμουμένων τοῖς ἰδιώταις καὶ τῶν συγκλητικῶν. τὸ δὲ παρὰ τοῦ δήμου νομοθετούμενον λέγεται* lex. *ἐπειδὴ*[5]) *ἐγγράφως ὁ δῆμος ἐνομοθέτησε κοινὸν δὲ*[6]) *τῶν ἐγγράφων νόμων ὄνομα τὸ*[7]) lex, *ἐπειδὴ*[8]) *κορυφαιότατος ὁ δῆμός*[9]) *ἐστι τῶν νομοθετῶν, ἔδει καὶ*[10]) *τὴν αὐτοῦ νομοθεσίαν κεκοσμεῖσθαι τῷ κοινῷ τῶν ἐγγράφων νόμων ὀνόματι. ἐγίνετο δὲ*[11]) *τοῦτον τὸν τρόπον. τοῦ συγκλητικοῦ ἄρχοντος οἷον τοῦ*[12]) *ὑπάτου ἐρωτῶντος εἰ χρὴ τόδε νομοθετεῖν, ὁ δῆμος ἐπένευσεν.*[13]) *ὁ*[14]) *χυδαῖος* [a]) *δῆμός ἐστι τὸ λοιπὸν ἅπαν πλῆθος ὑπεξῃρημένων τῶν συγκλητικῶν. τὸ δὲ παρ' αὐτῶν νομοθετούμενον* plebísciton *λέγεται, τουτέστι τὸ ὑπὸ τοῦ πλήθους γνωσθὲν καὶ κυρωθέν. τοῦ γὰρ* plebiscítu[15]) *ἄρχοντος τουτέστι τοῦ τριβούνου (οὗτος δέ ἐστιν ὁ δήμαρχος) ἐρωτῶντος, ἐνομοθέτει τὸ πλῆθος. τὸ δὲ χυδαῖον πλῆθος τοῦ δήμου τούτῳ διενήνοχε, ᾧ διενήνοχε γένος ἀπὸ εἴδους. τῇ γὰρ τοῦ δήμου προσηγορίᾳ πάντες σημαίνονται πολῖται, συναριθμουμένων πατρικίων καὶ συγκλητικῶν. τῇ δὲ τοῦ* plebiscítu[16]) *ὀνομασίᾳ δίχα πατρικίων τε καὶ συγκλητικῶν οἱ λοιποὶ πολῖται δηλοῦνται. ἐν τρίτῃ τάξει νομοθετεῖ παρὰ ῥωμαίοις ἡ σύγκλητος. σύγκλητος δέ ἐστι σύστημα ἐξ ἐπιλέκτων ἀνδρῶν καθαρεῦον ἰδιώτου παντός. τὸ δὲ παρ' αὐτῶν νομοθετούμενον λέγεται ἰδικῷ*[17]) *ὀνόματι* senatus consultum, *τουτέστι τῆς συγκλήτου τὸ θέσπισμα. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν· πῶς δυνάμενοι συνιέναι*[18]) *καὶ* legem *ἤγουν νόμον ποιεῖν εἰς διαφόρους διῃρήθη-*

---

1) *—ηνται* P. 2) d. P. 3) *καὶ* add. P. 4) *κατ' αὐτὸ* P. 5) *γὰρ* add. F. 6) d. P. 7) *καθὸ ἐξ αὐτοῦ κατάγονται αἱ λοιπαὶ νομοθεσίαι* R. perperam ins. 8) *γὰρ* add. P. qui et *κορυφαῖον* hab. 9) om. L. 1. 2. 10) d. P. *καὶ ἔδει* L[1]. L[2]. 11) *γὰρ* P. 12) d. P. 13) *ἐπένευεν* P. F. R. 14) d. P. 15) L[1]. L[2]. *πλεβισκίτου* P. F. R., qui perperam cj. plebis *τοῦ*. 16) L[1]. L[2]. *πλεβισκήτου* P. plebis F. R. 17) P. R. edd. uet. *ἰδιωτικῷ* L[1]. L[2]. F. 18) P. L[1]. *δυναμένου* L[2]. *τοῦ δήμου* add. F. R. nomin. absolutum esse uidetur, quod non semel apud Thum. occurrit.

a) Bas. schol. ad 60, 3, 1.

quomodo iura a singulis condita appellentur. sex apud Romanos iura condunt, populus plebs senatus princeps magistratus romani prudentes. et quid est populus? hominum communis condicionis conuentus, quo priuati pariter ac senatores continentur. ius autem quod a populo conditur *lex* audit. cum enim scriptum ius a populo conderetur, commune autem scripti iuris nomen lex esset, cumque omnium legum latorum quodammodo caput esset populus, merito ius ab eo conditum communi scriptorum iuris praeceptorum nomine est decoratum. constituebatur autem hoc modo: senatore magistratu interrogante, ueluti consule, an id optinere oporteret, populus adnuebat. Plebs est reliqua omnis multitudo, senatoribus exceptis. ius autem ab ea conditum *plebi scitum* est appellatum, id est quod plebs statuit ratumque habuit. plebeio enim magistratu, ueluti tribuno, interrogante, plebs constituebat ius. Plebs autem a populo eo differt, quo species differt a genere. populi enim appellatione uniuersi ciues significantur connumeratis patriciis ac senatoribus, plebis autem appellatione sine
5. patriciis ac senatoribus ceteri ciues indicantur. 5. Tertio loco iura condit apud Romanos senatus. senatus est collegium uirorum selectorum, omni discreto plebeio. ius quod ab eo conditum est proprio nomine dicitur *senatus consultum*. set erit qui dicat: cur cum possent conuenire, legemque constituere, ius in tam uarias abiit appellationes?

σαν τῶν νόμων[1]) *ὀνομασίας; ἡ δὲ αἰτία ἐστὶν αὕτη.*[a]) *Ἐν τῇ Ῥώμῃ πολυανθρώπῳ οὔσῃ, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι, στάσις καὶ διχόνοιά τις ἀνεφύη μεταξὺ τῶν συγκλητικῶν καὶ τοῦ χυδαίου δήμου. τυχὸν προτίμησιν βουλομένων ἔχειν*[2]) *τῶν συγκλητικῶν· τούτου χάριν ἀλλήλων ἐχωρίσθησαν καὶ ἰδίᾳ διῆγον καὶ ἰδίᾳ ἐπολιτεύοντο. καὶ*[3]) *ἐπειδὴ τοὺς*[4]) *ἐν πολιτείᾳ ὄντας δίχα πραγμάτων οὐκ ἐνῆν*[5]) *βιοῦν, διὰ τὸ τὰς ἐγειρομένας καταπαύειν*[6]) *φιλονεικίας τε καὶ δίκας, ἐτίθεντο νόμοι ὑπὸ τῶν συγκλητικῶν. ἐνομοθέτει δὲ κεχωρισμένως*[7]) *καὶ ὁ χυδαῖος δῆμος καὶ εἰκότως ἐδέχετο διάφορον τὰ παρ' αὐτῶν νομοθετούμενα προσηγορίαν.*[8]) *τὸ γὰρ ὑπὸ τῆς συγκλήτου τιθέμενον* lex *οὐκ ἠδύνατο*[9]) *προσαγορεύεσθαι διὰ τὸ μὴ προσεῖναι τὴν τοῦ χυδαίου δήμου προαίρεσιν καὶ ἀναγκαίως ἐκ τῶν εὑρόντων*[10]) *ἐκλήθη* senatus consultum.[11]) senatus *γάρ ἐστιν ἡ σύγκλητος*, consulere *δὲ τὸ πρόνοιαν ποιεῖσθαι. ἐπειδὴ οὖν πρόνοιαν ἡ σύγκλητος*[12]) *ποιουμένη*[13]) *τῶν δικῶν*[14]) *καὶ ὑποπιπτόντων*[15]) *ἐτίθετο νόμον*[16]), *δικαίως ἐκλήθη* senatus consultum, *καὶ παρὰ τοῖς ἰδιώταις δὲ δικῶν ἐτίκτετο πρόφασις*[17]) *καὶ νόμος ἐτίθετο παρ' αὐτοῖς, ὃς οὐκ ἠδύνατο λέγεσθαι*[18]) lex *διὰ τὸ μὴ κατὰ γνώμην γεγράφθαι τῶν συγκλητικῶν, ἐκαλεῖτο οὖν* plebísciton, *τουτέστι*[19]) *τοῦ πλήθους ἡ γνῶσις καὶ νομοθεσία. ἐπειδὴ δὲ*[20]) *τὰς ἔχθρας ἀθανάτους*[21]) *μένειν αὐτοῖς οὐκ ἐνῆν*, Orténsiós[22]) *τις φιλόπολις ὢν συνεβούλευσεν αὐτοῖς ἀποτίθεσθαι*[23]) *μὲν τὴν πρὸς ἀλλήλους*[24]) *δυσμένειαν εἰς ὁμόνοιαν δὲ τραπῆναι τὰ*[25]) *διὰ τὴν ἔχθραν συμβαίνοντα*[26]) *δυσχερῆ διηγησάμενος καὶ πείσας*

---

1) *τὸν-ον* P. R. l. *οἱ νόμοι.* 2) *ἔ. β.* F. R. 3) d. P. 4) add. P. 5) *ἦν* R. *οὐ δυνατὸν δίχα πρ. β.* P. 6) *ἀναπ.* P. 7) L¹. L². P. —*ος* F. R. 8) *διαφόρας — προσηγορίας* P. *τὰ π. α. ν. διάφ. πρ.* R. 9) L¹. L². *οὐκ ἠδ.* F. R. 10) *εὑρηθέντων* P. 11) *τουτέστι τῆς συγκλήτου τὸ δόγμα* L². P. F. R. 12) *ἡ σ. πρ.* P. R. 13) *ἐποιεῖτο* P. Vi. 14) *τῶν δίκαις* R. 15) *τῶν ὑποπιπτουσῶν* P. Vi. de. art. R. *αὐτῶν ὑποπιπτουσῶν* meo periculo temptarem. 16) *νόμους* P. R. 17) *ἐτίκτοντο προφάρεις* R. F. 18) *καὶ* ins. L¹. L². 19) d. L¹. L². 20) d. P. 21) *παρ'* add. F. R. 22) *ὀρτίκιος* L¹. P. edd. omn. ant. F. oρtinsios L². *Ὀρτήσιος* F. R. 23) *ἀποθ.* P. 24) *ἀλλήλοις* G. F. 25) *καὶ* P. 26) *τὰ* add. P.

a) cf. Pompon. Dig. 1, 2, 2, 8.

ratio autem haec est. cum Roma ciuibus abundaret, orta est, ut fieri solet, seditio quaedam et contentio inter patricios atque plebeios, forte cum patricii summa rerum uellent potiri. ideoque secessio facta est et seorsim utrique agebant atque regebantur. atque cum non possent in republica uersari quin negotia contraherent, ad controuersias litesque inde ortas dirimendas a patriciis iura condita sunt. seorsim uero ius a plebe quoque conditum est, diuersamque utrorumque iura appellationem merito nacta sunt. nam quod a senatu constitutum erat lex appellari non poterat, cum plebis adsensus non adcessisset, et ideo necessario ab iis, qui id sanxerant, senatus consultum est uocatum, a senátu nempe et a consulendo. cum igitur senatus lites dirimendas susciperet, iisque natis, ius constitueret, merito *senatus consultum* hoc audiebat. item et apud plebem controuersiarum occasiones oriebantur iusque apud eam condebatur, quod nequibat lex appellari, utpote quod patriciorum consensu scriptum non esset; uocabatur itaque plebi scitum, nempe quod plebs sciuisset atque tulisset. cum uero inimicitiae perpetuae apud eos esse non possent, Hortensius quidam uir patriae amantissimus suasit eis mutuam quidem maliuolentiam deponere, ad concordiam autem reuerti, calamitates quae per discordias accidere soleant ostendens, et

εἰς φιλίαν συνήλασε.[a]) συνελθόντων οὖν κατὰ ταὐτὸ[1]), ὁ χυδαῖος ἐβούλετο δῆμος τὰ παρ' αὐτοῦ νομοθετηθέντα κρατεῖν καὶ κατὰ τῶν συγκλητικῶν, ἀπῄτει δὲ καὶ ἡ σύγκλητος ὥςτε τὰ senatusconsulta καὶ κατὰ τῶν[2]) ἰδιωτῶν ἰσχύειν. καὶ[3]) ἑκατέρων[4]) ἐναντιουμένων καὶ τῶν μὲν συγκλητικῶν ἀπαξιούντων δέχεσθαι τὰ plebíscita, τοῦ δὴ χυδαίου δήμου δυσανασχετοῦντος καὶ τοῖς senatusconsúltois ὑποκύπτειν μὴ βουλομένου, ἔμελλεν ἀνανεοῦσθαι τὰ τῆς ἔχθρας, μέχρις οὗ ὁ αὐτὸς Orténsios παύσας αὐτῶν τὴν διχόνοιαν ἔπεισε τὰς ἀλλήλων δέξασθαι[5]) νομοθεσίας καὶ ταύταις ὑπείκειν. καὶ οὕτω lex μὲν οὐκ ἠδυνήθη κληθῆναι τὸ παρ' ἑκατέρου τεθὲν διὰ τὸ μὴ τὴν ἀρχὴν κατὰ συναίνεσιν τῶν δύο τίθεσθαι[6]) μερῶν· ἐπειδὴ[7]) δὲ[8]) τὴν αὐτοῦ ἔκβασιν ἔσχε καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτυχεν ἀποτελέσματος, τὸ κρατεῖν κατὰ πάντων, legis ordinem habet[9]), τουτέστι νόμου τάξιν ἔχει.[b]) τοῦ δὲ χρόνου προϊόντος καὶ τῶν ῥωμαίων εἰς πολὺ πλῆθος αὐξομένων[10]), ὡς δυσχερὲς[11]) εἶναι[12]) τὸ[13]) εἰς ἕνα τόπον γίνεσθαι σύνοδον τοῦ νομοθετεῖν ἕνεκα, δικαιότατον ἐνομίσθη ἐν τάξει τοῦ παντὸς δήμου τὴν σύγκλητον μόνην[14]) νομοθετεῖν. 6. Εἰρήκαμεν τρεῖς νομοθέτας[15]) δῆμον χυδαῖον δῆμον[16]) σύγκλητον. εἰπόντες τὸν ὅρον[17]) ἑκάστου καὶ πῶς ὠνόμασται τὸ παρ' αὐτοῦ νομοθετούμενον, εἴπωμεν καὶ περὶ[18]) τετάρτου νομοθέτου. τέταρτος νομοθέτης ἐστὶ παρὰ ῥωμαίοις ὁ βασιλεύς. καὶ τί ἐστι βασιλεύς; βασιλεύς ἐστι[19]) ὁ τὸ κράτος τοῦ ἄρχειν παρὰ τοῦ δήμου λαβών. τὸ δὲ παρ' αὐτοῦ νομοθετούμενον ὀνόματι γενικῷ κέκληται[20]) constitutíωn, τουτέστιν ἡ[21]) διάταξις ἢ διατύπωσις. τέμνεται δὲ εἰς τρία· εἰς ἐπιστολὴν εἰς édicton[22]) εἰς décreton[23]). καὶ ἔστιν ἐπιστολὴ ἀντιγραφὴ βασιλέως[24]) πρὸς

6.

---

1) κατ' αὐτὸ P. 2) d. R. 3) d. P. 4) δὲ add. P. 5) δέχεσθαι P. 6) τεθεῖσθαι em. R. 7) ἐπεὶ P. R. 8) καὶ τὸ νομοθετηθὲν ἐκ τοῦ ἰδιώτου δήμου πλεβίσκιτον R. cum edd. prior. 9) legis uigorem R. qui et uicem cj. 10) αὐξανομένων F. R. 11) δυσχερῆ F. R. 12) L¹. P. d. L². F. R. 13) P. d. cet. L¹. d. L². F. R. τὴν. 14) μόνον P. 15) ἐν τοῖς προλαβοῦσι P. 16) καὶ add. P. 17) ἑνὸς add. P. 18) τοῦ ins F. R. 19) β. ἐ. d. P. 20) λέγεται P. 21) d. P. 22) ita L¹. L². καὶ add. P. 23) καὶ τί ἐστιν ἐπιστολή; ἀντιγραφὴ F. R. 24) ἡ βασιλικὴ P.

a) cf. Gai. 1, 3. b) cf. Pomp. Dig. 1, 2, 2, 9.

tandem persuasos ad amicitiam perduxit. cum igitur in unum uenissent, plebs quidem uolebat ea quae ipsa constituisset in patricios quoque optinere, petebat autem senatus ut senatus consulta in plebem quoque uim haberent. cumque inuicem aduersarentur, et senatus quidem plebi scita agnoscere dedignaretur, plebs autem id aegre ferrens senatus consultis se subicere nollet, discordiae renouatum iri uidebantur, donec idem Hortensius, eorum sedata dissensione, eos persuasit alteros alterorum iura accipere iisque se submittere. et ita quidem nequibat lex appellari quod ab alterutra parte esset constitutum, cum utriusque partis consensu non esset ab initio conditum: cum uero eundem sortiretur effectum, ut scilicet in omnes optineret, legis ordinem habere dictum est. postea uero cum populus romanus in magnam multitudinem auctum esset, ut difficile esset eum in unum locum conuocari, aequum est uisum
6. uice uniuersi populi senatum solum iura condere. 6. De tribus locuti sumus legum latoribus, populo plebe senatu. cumque singulos definierimus, appellationemque iuris a singulis constituti addiderimus, de quarto legum latore dispiciamus. quartus legum lator apud Romanos est Princeps. quid est princeps? princeps est qui imperium a populo accepit; quod uero ipse sancit generali appellatione dicitur constitutio, diuiditur autem in tria, in epistulam, in edictum, in decretum. et quid est epistula? rescriptum principis ad magistra-

ἄρχοντος ἀναφορὰν περί τινος ἀμφιβόλου πράγματος[1]) γινομένη. οἷον συνέβη κατά τινα ἐπαρχίαν τελευτήσαντός τινός, δύο περὶ τῆς ἐκείνου κληρονομίας ἀμφισβητεῖν, ἀδελφὸν καὶ θεῖον. τούτου[2]) ἑκάτερος ἠξίου μόνος[3]) τὸν κλῆρον λαμβάνειν, ὁ μὲν ὡς ἀδελφὸς, ὁ δὲ ὡς θεῖος. νόμου[4]) μὴ κειμένου[5]) ταύτην τέμνοντος τὴν ἀμφιβολίαν ἀναφορὰ γέγονε πρὸς[6]) βασιλέα παρὰ τοῦ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντος. ἀναγνοὺς τὸ ἀνενεχθὲν ὁ βασιλεὺς ἀντέγραψε τὸν ἀδελφὸν τοῦ[7]) τελευτήσαντος προτιμηθῆναι. νομοθετεῖ καὶ ἐν decrétῳ ὁ βασιλεύς. Καὶ τί ἐστι décreton; ἀπόφασις βασιλέως μεταξὺ[8]) δύο μερῶν παρ' αὐτῷ δικαζομένων ἐκφερομένη. οἷον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, δύο τινὲς ἐφιλονείκουν περὶ κληρονομίας τελευτήσαντός τινος, ἀδελφός φημι καὶ θεῖος τοῦ κατοιχομένου[9]) περὶ τοῦ τίνα δεῖ εἰς τὴν κλῆσιν προτιμηθῆναι τοῦ κλήρου[10]). ὁ βασιλεὺς[11]) ἀμφοτέρων ἀκροασάμενος ἀπεφήνατο τὸν ἀδελφὸν προτιμηθῆναι. καὶ τοῦτο νόμος ἐστὶ βασιλικός, λέγεται δὲ décreton παρὰ τὸ decernere, ὅ ἐστι θεωρῆσαι. σκοπήσας γὰρ τῇ οἰκείᾳ διανοίᾳ τὸ νομιζόμενον αὐτῷ δίκαιον ἀποφαίνεται[12]). λέγεται δὲ[13]) ὁμωνύμως décreton καὶ ἡ τοῦ ἄρχοντος ἀπόφασις, ἀλλὰ τούτῳ διενηνόχασιν, ὅτι τὸ μὲν τοῦ βασιλεώς décreton καὶ αὐτὴν καὶ ἄλλην τοιουτότροπον ὁτιδήποτε[14]) ἀναφυομένην ὑπόθεσιν ἐκτέμνει,[15]) τὸ δὲ τοῦ ἄρχοντος αὐτήν, ἐσθ' ὅτε δὲ[16]) οὐδ' αὐτήν γε,[17]) ὅτε ἔκκλητος παρακολουθήσῃ. νομοθετεῖ δὲ βασιλεὺς καὶ ἐν edíctῳ[18]). καὶ τί ἐστιν édicton; πᾶν ὅπερ ἐξ οἰκείας φύσεως κινηθεὶς ὁρίσῃ[19]) ὁ βασιλεὺς πρὸς τὴν τῶν ὑπηκόων εὐταξίαν καὶ λυσιτέλειαν. λέγεται δὲ édicton παρὰ τὸ edicere[20]) ὅ ἐστι προλέγειν καὶ προαναστέλλειν τὰ ἐσθ' ὅτε τοῖς ὑπηκόοις συμβησόμενα λυπηρά. πολλάκις γὰρ καθ' ἑαυτὸν ἐλογίσατο[21]) βασιλεὺς ἄτοπον εἶναι

---

1) ἀμφιβολίας πραγμάτων P. 2) γὰρ add. F. R. 3) ἠξιούμενος L^1. L^2. 4) δὲ add. F. οὖν R. 5) ὑποκ. E. 6) τὸν add. P, 7) d. P. 8) d. P. 9) ἀποιχ. P. 10) τῆς κληρονομίας R. εἰς τὴν κληρονομίαν προτιμ. P. 11) L^1. L^2. καὶ ὁ β. F. R. 12) ἀπεφήνατο P. 13) d. P. 14) d. F. 15) d. P. 16) d. P. R. 17) d. L^1. L^2. F. R. 18) νομοθετεῖ καὶ β. ἐν P. ν. δὲ καὶ ἐν ἐδ. ὁ β. R. 19) ὁρίζει F. R. 20) praedicere P. 21) ὁ P. R.

tus relationem de quadam re ambigua factam. ut ecce cum in quadam prouincia esset quis mortuus, duo de eius hereditate contendebant, frater patruusque. horum enim uterque solus heres esse uolebat. cumque lex non esset, qua eiusmodi dirimeretur controuersia, relatio ad principem facta est a prouinciae rectore. quam relationem cum princeps legisset, rescripsit fratrem patruo anteponendum. iura condit princeps etiam *decreto*. quid est autem decretum? sententia principis inter duas partes apud eum litigantes lata, ueluti in eiusmodi casu. mortuo quodam, duo de eius hereditate contendebant, frater nempe et patruus defuncti, uter scilicet eorum potior in successione esset habendus. princeps cum utrumque audisset, statuit fratrem anteponendum et id quoque principalis constitutio est. dicitur uero decretum a *decernendo*, i. e. dispicere. cum enim proprio iudicio rem considerauerit, quod sibi iustum uideatur pronuntiat. dicitur similiter *decretum* et magistratus sententia, set eo differunt quod principis decretum praesentem et ceteras id genus controuersias dirimit, magistratus uero praesentem tantummodo, interdum autem ne praesentem quidem, quotiens nempe appellatio sequatur. per edictum quoque ius constituit princeps. quid est vero edictum? quidquid suapte natura motus princeps definit ad subditorum decus et commodum. dicitur autem *edictum* ab *edicendo*, hoc est praedicere atque praeuenire quae subditis uideantur calamitates obuenturae. saepe enim sponte cognouit princeps aliquod absurdi apud subditos suos esse rece-

τὸ παρὰ τῶν ὑποτελῶν αὐτοῦ γινόμενον. οἷον δανείσας τις ρ′ νν^{0} λόγῳ τόκων[1]) *ἐπερώτησε δίδοσθαι αὐτῷ καθ' ἕκαστον ἔτος νν^{0}. ν′.*[2]) *ἄτοπον*[3]) *εἶναι τοῦτο καθ' ἑαυτὸν ἐνθυμηθεὶς ὁ βασιλεὺς καὶ κινηθεὶς κατὰ*[4]) *τὰ τοιαῦτα πλημμελούντων τίθησι διάταξιν, ὥςτε καθ' ἕκαστον ἔτος ἕνεκα νν^{0} ρ′ δεδανεισμένων*[5]) *ξς*[6]) *λόγου χάριν ὑπὲρ τόκου δίδοσθαί νν^{0}. τὰ δὲ παρὰ τοῦ βασιλέως νομοθετούμενα ἰσοδυναμεῖν τῷ* lex[7]) *τῶν ὡμολογημένων ἐστίν. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν· διὰ τί τῶν*[8]) *νομοθετησάντων τὰ* senatusconsulta[9]) *πολλῶν ὄντων ἡ γνώμη κατὰ τῶν, ἰδιωτῶν οὐκ ἐκράτει, καὶ πάλιν τοῦ χυδαίου πλήθους*[10]) *ὄντος ἀμέτρου οὐκ ἴσχυον αἱ νομοθεσίαι κατὰ τῶν*[11]) *συγκλητικῶν, εἰ μὴ* Orténsios[12]) *τὰ παρ' ἑκατέρου καθ' ἑκατέρου*[13]) *κρατεῖν ἔπεισε, βασιλεὺς δὲ εἷς ὢν*[14]) *ἄνθρωπος νομοθετεῖ καὶ οὐδεὶς τοῖς τούτου δόγμασιν ἠναντιοῦται*[15]); *ἀλλ' ἐροῦμεν ὡς εἴ τις βουληθείη τὴν αἰτίαν γνῶναι τὸν ὅρον ὀφείλει λαβεῖν κατὰ διάνοιαν τὸν τοῦ βασιλέως, ὅτι βασιλεύς ἐστιν ὁ τὸ κράτος τοῦ ἄρχειν παρὰ τοῦ δήμου λαβών.*[16]) *δῆμος ἐν αὐτῷ*[17]) *τὴν σύγκλητον ἔχει καὶ τοὺς ἰδιώτας. οὔτε*[18]) *οὖν τὸ χυδαῖον πλῆθος ταῖς τούτου διατάξεσιν ἠναντιοῦτο, οὔτε ἡ σύγκλητος ταύτας ἀπεδοκίμαζεν. τοῦτο γὰρ πράττοντες ταῖς ἑαυτῶν*[19]) *ἐμάχοντο ψήφοις. ὁ γὰρ δῆμος τοῦτον ἐχειροτόνησε, νόμου ῥεγίου τοῦτο κυρώσαντος, ὃς περὶ βασιλέως τεθεὶς πᾶσαν*[20]) *βασιλεῖ δέδωκε κατὰ τοῦ δήμου τὴν ἐξουσίαν. τὰ μὲν ὑπ' αὐτοῦ τεθέντα κοινῷ ὀνόματι κέκληται*[21]) constitutiónes[22]). *τούτων δὲ αἱ μὲν εἰσὶ* personáliai *καὶ οὐδὲ εἰς παράδειγμα ἕλκεσθαι δύνανται*[23]) *διὰ τὸ μὴ*[24]) *τοῦτο*[25]) *βασιλέα βεβουλῆσθαι.*

---

1) *τόκου* R. 2) *κατ' ἔτος αὐτῳ νομίσματα $\overline{η}$* R, qui $\bar{x}$ cj. set obstat L^1, qui habet *πεντήκοντα.* 3) *οὖν* add. P. 4) *τῶν* add. P. R. 5) *δίδοσθαι* hic ins. P. 6) *νν^{0}* hic ins. P. 7) L^1. L^2. F. *νόμῳ* 8) d. G. 9) *τὸ* s—um P. 10) *δήμου* R. 11) d. G. 12) OrtHCως L^1. *ὀρτίσιος* L^2. *Ὀρτήσιός τις* R. 13) *κατ' ἀμφοτέρων τὰ παρ' ἑκατέρων* R. *τὰ παρ' ἑκατέρου νενομοθετημένα μέρους ἑκατέρων* P. 14) d. P. R. 15) *ἠναντιοῦτο* P. 16) *ὁ* P. 17) *ἑαυτῷ* R. 18) *ὥςτε* P. *ὥςτε οὖν οὔτε* R. 19) *αὐτῶν* L^1. 20) *ἐξουσίαν β.* P. 21) *κέκληνται* P. R. 22) *ἤτοι διατάξεις* add. P. — 23) *ἕλκονται* R. 24) *μηδὲ* P. 25) *τὸν* ins. P.

ptum. ut ecce cum quis aureos C mutuos dedisset, usurarum nomine quotannis sibi L dari stipulatus est. cum absurdum id esse apud se conspexisset, in eos qui talia perpetrarent commotus, constitutionem tulit, qua cautum est ne, C aureis mutuo datis, quotannis amplius quam VI aurei feneris nomine peterentur. quod principi placuerit legis uigorem habere non ambigitur. set erit qui dicat: cur senatus consulta quamuis a pluribus lata essent, in plebeios non ualebant, neque plebis, quae innumera est multitudo, scita in patricios optinebant antequam Hortensius utrorumque placita in utrosque uigere persuasisset, princeps autem cum unus sit uir ius condit et nemo est qui eius mandatis aduersari audeat? respondendum est eum qui huius rei causam nosse uelit definitionem principis prae oculis habere oportere, principem scilicet illum esse, qui imperium et potestatem a populo acceperit. populus autem in semet ipso patricios plebeiosque continet; non iure igitur plebs eius constitutionibus aduersaretur, uel senatus easdem respueret. id enim facientes sua ipsi suffragia impugnarent: populus enim eum elegit, lege regia id sanciente, quae de imperio lata omnem principi in populum potestatem concessit. itaque quae ab eo constituuntur communi appellatione constitutiones uocantur. harum autem quaedam sunt personales neque ad exemplum trahi possunt, quoniam non hoc princeps uoluit. nam si cui propter beneficium, quo suam adfecit ci-

ἐὰν γάρ τινι δι' εὐεργεσίαν τὴν ἑαυτοῦ πολιτείαν ὠφελήσαντι[1]) φιλοτιμήσηται[2]), ὅποιον[3]) τὸ[4]) ἐξεῖναι αὐτῷ φόρους δημοσίους μὴ καταβάλλειν καὶ[5]) συμβῇ μετὰ ταῦτα[6]) ἕτερον ὅμοια ἢ καὶ ἴσως μείζονα ὠφελῆσαι τὴν[7]) πολιτείαν, ὁ τοιοῦτος οὐ δυνήσεται ἐξ ἐκείνου τοῦ νόμου περιποιεῖν ἑαυτῷ[8]) παραπλήσια, διὰ τὸ προσώπῳ περικεκλεῖσθαι τὸν νόμον. εἰ δὲ καὶ τιμωρίαν ἐσθότε τινὶ τῶν ἐπταικότων τοῦ δέοντος ἐπήγαγε μείζονα ἢ[9]) καὶ ἡμαρτηκότι πολλάκις συνέγνω τινὶ, οὐ πρὸς μίμησιν τοῦτο πράξας[10]), ἀμέλει τοι οὐδεὶς τῶν μετὰ ταῦτα πεπλημμεληκότων τεύξεται τῆς τοιαύτης φιλανθρωπίας ἢ περαιτέρω τιμωρηθήσεται τοῦ προσήκοντος. μέχρι γὰρ τῶν τετυχηκότων στήσεται ταῦτα. αἱ μὲν οὖν personáliai οὐχ ὑπερβαίνουσι τοὺς ἐφ' ὧν ἐτέθησαν[11]), αἱ δὲ γενικαὶ [καὶ][12]) κατὰ πάντων ἐκτείνονται προσώπων τε καὶ πραγμάτων. 7. Εἰρήκαμεν[13]) τέσ- 7.
σαρας νομοθέτας[14])· δῆμον χυδαῖον δῆμον σύγκλητον βασιλέα. Ἐν πέμπτῃ τάξει νομοθετοῦσι παρὰ ῥωμαίοις οἱ ἄρχοντες[15])· πολλοὶ δὲ οὗτοι καὶ διάφοροι, γενικῷ δὲ πάντες ὀνόματι κέκληνται magistratus populi romani, τουτέστιν οἱ ἄρχοντες τοῦ δήμου τῶν ῥωμαίων[16]). ἐνομοθέτουν δὲ οὗτοι οὐκ ἐν ἐπιστολῇ, οὐκ ἐν decrétῳ ἀλλ' ἐν edíctῳ[17]). καὶ τί τὸ αἴτιον τὸν βασιλέα μὲν καὶ ἐν decrétῳ νομοθετεῖν καὶ ἐν edíctῳ, τοὺς δὲ ἄρχοντας ἐν edíctῳ μόνῳ[18]); ἐντεῦθεν ἡ αἰτία[19])· οἱ πάλαι τὴν ῥωμαικὴν πολιτείαν καταστήσαντες καὶ[20]) ταύτην εὐνομεῖσθαι βουληθέντες ἀνεπίληπτον τὴν οἰκείαν γενέσθαι νομοθεσίαν[21]) ἐσπούδασαν, τούτου δὲ ἐπετύγχανον[22]) βασιλεῖ μὲν καὶ ἐν decrétῳ καὶ ἐν edíctῳ νομοθετεῖν ἐπιτρέψαντες, ἄρχουσι δὲ οὐκέτι.

---

1) P. — εὐεργετήσαντι L1. L2. F. τινα τὴν ἑαυτοῦ πολιτείαν εὐεργ. φιλοτ. R. 2) — ταί τι P. 3) ἐστι P. 4) τῷ R. 5) P. ἐὰν οὖν cett. 6) μετ' αὐτὰ P. 7) ἑαυτοῦ R, qui cj. αὐτοῦ i. e. βασιλέως. 8) τὰ ins. P. 9) d. L1. L2. 10) πέπραχε P. R. 11) ἐτάχθησαν P. 12) ex gem. ortum uidetur. 13) δὲ ins. G. R. 14) — θεσίας. 15) τοῦ δήμου τοῦ ῥωμαϊκοῦ οἵτινες καὶ αὐτοὶ τῇ σέλλῃ τῇ ὑπατικῇ ἤγουν τῷ δίφρῳ ἐκέχρηντο R. cum edd. aut ius. 16) haec expungenda esse cj. R. qui ἀρχ. sine artic. 0 habet. 17) μόνον add. R. 18) —ον L2. P. F. R. 19) μάνθανε ἐντ. τὴν αἰτίαν P. ἐνταῦθα ante F. 20) d. P. 21) ν. γ. P. 22) ἔτυχον P.

uitatem, quaedam indulsit, ueluti ne ad uectigalia soluenda teneretur, aliusque postea pari uel etiam maiori benificio ciuitatem adfecerit, non poterit hic ex illa lege similia sibi praetendere, cum lex personam respiciat. ita si cui poenam interdum iusto maiorem inrogaverit, uel si haud raro peccanti pepercerit non ad imitationem id constituens, nemo eorum qui posthac in crimen aliquod inciderint simili fruetur indulgentia aut iusto grauius plectetur. ultra enim eos, qui iis adfecti sunt, haec non extendentur. personales igitur constitutiones personas eorum, pro quibus sunt posita non egrediuntur; generales autem in omnes res atque personas extenduntur.

7. De quattuor legumlatoribus locuti sumus, populo plebe senatu principe. quinto loco iura constituunt apud Romanos magistratus. plures sunt hi et diuersi: generali nomine omnes magistratus populi romani uocantur. iura autem hi constituebant non per epistulam nec per decretum, set per edictum. quaenam autem est ratio cur princeps et per decretum et per edictum iura condat, magistratus uero per edictum tantummodo? hinc ratio est. qui olim romanam condiderunt ciuitatem eamque recte gubernari uoluerunt nihil in legibus relinquere, quod reprehendi posset, studuerunt. quod adsecuti sunt, cum principi per decretum et per edictum iura condere permiserint, magistratibus autem non ita.

ᾔδεισαν γὰρ ὡς ὁ ἄρχων πολλαῖς ὑποψίαις ὑπόκειται, ὅτι φίλοις χαριζόμενος[1]) ἢ δῶρα λαβὼν[2]) ἢ πρὸς ἔχθραν κρίνων ἀπεφήνατο[3]) τοιῶσδε. βασιλεὺς δὲ[4]) τούτων κρείττων οὔτε γὰρ χρυσῷ δελεάζεται ὃς οὐ μόνον τῆς ἡμετέρας περιουσίας ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν σωμάτων ἐστὶ κύριος, οὔτε διὰ φιλίαν ὑπερβαίνει τὸ νόμιμον, φιλῶν γὰρ βασιλεὺς ἑτέρως[5]) ὠφελῆσαι δύναται ἐξ ὧν[6]) μᾶλλον εὐδοκιμεῖ, οὔτε δι' ἔχθραν τι ποιεῖ[7]), οὐ γὰρ μισεῖ τινα βασιλεὺς τῶν ὄντων ὑπὸ τὴν αὐτοῦ[8]) πολιτείαν· εἰ δέ τις εὑρεθῇ, τοῖς τελευτῶσι συναριθμηθήσεται[9]). τὸ δὲ ἐν edíctῳ μόνον[10]) νομοθετεῖν τοῖς ἄρχουσιν ἐφεῖται, ἐπειδὴ πρὸ τῶν πραγμάτων τίθεται[11]) καὶ πάσης χείρονος ὑποψίας[12]) ἀπήλλακται.a) κατεξαίρετον δὲ τὸ νομοθετεῖν δεδώκασι[13]) τῷ praétori τῷ urbánῳ καὶ τῷ praétori τῷ peregrínῳ καὶ τοῖς aediles curules[14]). καὶ praétωr[15]) urbanòs ὠνόμασται ἐντεῦθεν, praétωr μὲν παρὰ τὸ praeesse[16]), τουτέστι προηγεῖσθαι καὶ ἄρχειν, urbanòs δὲ ἐπειδὴ urbs[17]) κατ' ἐξοχὴν ἡ ῥώμη[18]) λέγεται,[19]) ἐδικαιοδότει γὰρ[20]) τοῖς ἐν ῥώμῃ. praétωr δὲ peregrînos ἐντεῦθεν· praétωr μὲν παρὰ τὸ praeesse, peregrînos δὲ ἐπειδὴ ἐδικαιοδότει[21]) τοῖς ξένοις τε καὶ ἐπήλυσιν.b) ἐπειδὴ γὰρ πλήθους ὄντος ἀναριθμήτου οὐκ ἐξήρκει πάντων ἀκροᾶσθαι ὁ praétωr ὁ[22]) urbanòs, ἐπενοήθη[23]) peregrînos ὥςτε δικαιοδοτεῖν τοῖς peregrínois. οἱ δὲ aediles curules καὶ αὐτοὶ ἐνομοθήτουν. ὠνομάσθησαν δὲ οὕτως, ἐπειδὴ φροντὶς αὐτοῖς ἦν ἡ τῶν[24]) ναῶν εὐκοσμία (aedes γὰρ οἱ ναοὶ, cura δὲ ἡ φροντίς ἦν δὲ αὐτοῖς ἐν ἐπιμελείᾳ ὥςτε μὴ πρὸ τοῦ τεσσαρακοστοῦ τυχὸν ἐνιαυτοῦ ἱεροσύνης ἐπιλαβέσθαι τινὰ·) ἢ μᾶλλον ἐπειδὴ τῆς ἀγορᾶς ἐφρόντιζον οὕτως ὠνομάσθησαν. aediles γὰρ οἱ ἀγορανόμοι.

1) P. ὅτι τε φιλίᾳ cett 2) λαμβάνων P. 3) ἀποφαίνει P. 4) d. P. 5) ἑτέρωθεν P. 6) ὅθεν P. 7) d. L1. L2. F. 8) d. Vi. 9) — μεῖται P. 10) μόνῳ P. R. 11) τιθῶνται L2. F. R, qui tamen de τέθειται seu τίθεται cj. τουτέστι πρὸ τοῦ κινηθῆναι τὰ πράγματα καὶ τὰς ὑποθέσεις gloss. quod ex edd. ant. retinuit R. 12) haec uerba perperam om. F. 13) δεδώκασι δὲ κατεξ. τὸ ν. R. 14) aediles c. L1. L2 ἀεδίλες κοροῦλες P. aedilibus curulibus F. R. 15) μὲν ins. P. 16) πραικέσσαι P. praecedere R. qui cj. praeire. 17) κόσμος P. d. F. 18) urbs ins. F. 19) καὶ P. 20) d. P. 21) διὰ τὸ δικαιοδοτεῖν P. 22) d. P. 23) ὁ πραίτωρ ins. P. ὁ R. 24) d. P.

a) cf. Gai. 1, 6. b) Pomp. D. 1, 2, 2, 28.

sciebant enim magistratum pluribus suspicionibus esse obnoxium, ne amicorum scilicet commodis inseruiens aut munera accipiens aut odio decernens quaedam pronuntiet. princeps autem his suspicionibus superior est. non enim auro corrumpitur, utpote qui non tantum substantiarum nostrarum, set corporum quoque nostrorum dominus sit; neque propter amicitiam iustum transgreditur, utpote qui diligens alio modo benefacere possit, quo magis clarescat; neque propter inimicitiam, non enim quendam subditorum suorum odio princeps habet. nam si quis inueniretur, mortuis connumerandus esset. iura itaque per edictum modo condere magistratibus conceditur: id enim ante res ipsas fertur atque omni caret suspicione. praecipue uero edicere concesserunt praetori urbano et praetori peregrino aedilibusque curulibus. praetor autem urbanus inde sumit appellationem; praetor a praeesse, id est anteire atque imperare, urbanus autem quia Roma *κατ' ἐξοχὴν* urbs uocatur: ciuibus enim romanis ius dicebat. alter uero uocabatur praetor quidem a praeesse, peregrinus autem cum peregrinis et aduenis ius diceret. innumera enim cum esset multitudo non poterat omnium controuersias praetor urbanus audire; creatus

8. est igitur praetor peregrinus ut peregrinis ius diceret. 8. Aediles quoque curules ius constituebant. inde autem nomen sumpserunt, quod curae erat eis templorum decus (aedes enim templa sunt, cura autem sollertia: ad eorum enim sollicitudinem pertinebat ne quis ante quadragensimum forte annum sacerdotium caperet), uel potius quia fori curam agebant ita sunt uocati. aediles enim latine audiunt qui apud graecos *ἀγορανόμοι* uo-

ἢ τὸ πάντων ἀληθέστατον[1]) ἐν τῷ καιρῷ τῆς διαστάσεως ὥςπερ παρὰ τοῖς συγκλητικοῖς ἦν ὁ ὕπατος δικαιοδοτῶν, καὶ τέμνων τὰς δίκας, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἰδιώταις προὐβλήθη τις ὃν ἔδει δέχεσθαι τὰς προσελεύσεις τῶν δεομένων τινὸς βοηθείας, ὃς ἀπὸ τῆς προσελεύσεως[2]) adíles ὠνομάσθη ἀπὸ τοῦ adire[3])· εἶτα διὰ τὴν εὐφωνίαν προσετέθη τὸ e στοιχεῖον καὶ γέγονεν aediles. curules δὲ διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἐκέχρηντο τῇ séllη[4]) τῇ ὑπατικῇ.[5]) τὰ δὲ τούτων édicta[a]) ἐκράτει καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. ἐλέγετο δὲ ἡ τοιαύτη νομοθεσία iurishonorárion[6]), ἐπειδὴ πρὸς[7]) τιμὴν τῶν ἀρχόντων τεθέντα[8]) ἐκράτει ταῦτα[9]) καὶ ἐπολιτεύετο. καὶ οἱ aediles οὖν ἐνομοθέτουν περί τινων κεφαλαίων καὶ τὸ τούτων édicton μέρος γέγονεν ἤτοι συνήφθη τῷ edíctῳ τῶν δύο praetórων urbanû καὶ peregrínu. 9. Ἐν 9
ἕκτῃ τάξει νομοθετοῦσιν οἱ σοφοί. σοφοὺς δὲ λέγω οἷς τὸ νομοθετεῖν ἢ[10]) δῆμος ἢ σύγκλητος ἢ βασιλεὺς ἐπέτρεψε, τὸ δὲ παρ' αὐτοῖς νομοθετούμενον γενικῷ ὀνόματι κέκληται responsa[11]) prudentium, τουτέστιν αἱ ἀποκρίσεις τῶν σοφῶν[12]), ἐπειδὴ κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν ἐνομοθέτουν. τὸ résponson δὲ τέμνεται εἰς δύο, εἰς sententían καὶ opiníona[13]). καὶ τί ἐστι sententía; ἡ αὐτοτελὴς καὶ ἀναμφίβολος ἀπόκρισις. οἷον ἔξεστι τόδε ποιεῖν[14])· οὐκ ἔξεστι τόδε ποιεῖν. opiníων[15]) δὲ ἡ ὑπεσταλμένη καὶ μετὰ ἐνδοιασμοῦ[16]) προσφερομένη ἀπόκρισις· οἷον νομίζω ὅτι[17]) ἔξεστι τόδε ποιεῖν· νομίζω ὅτι οὐκ ἔξεστι τόδε ποιεῖν. ἐπιτέτραπται δὲ τούτοις δημοσίᾳ νομοθετεῖν ἤτοι τοὺς νόμους ἑρμηνεύειν οἵτινες καὶ[18]) iurisconsulti προσηγορεύθησαν[19]), τουτέστιν οἱ περὶ τοὺς νόμους ἐπερωτώμενοι. consúlere γάρ[20])

---

1) ἀληθέστερον P. 2) διὰ τὴν πρ—ιν P. καὶ ἀπὸ τῆς F. R. 3) ἀπὸ τῆς ἀδιλίας ὅ ἐστι προσέλευσις R. qui de glossem. suspicatur. 4) selli L^2. σέλλῃ cet. 5) καὶ ἐλ. P. 6) L^1. L^2. iuris ὀνοραριουμ P. ius λ. F. R. 7) εἰς R. 8) τῶν τεθέντων P. τιθέντων em. R. 9) τε P. 10) ὁ P. 11) ῥεσπόνσον F. responsum R. 12) P. cett. ἡ ἀπόκρισις 13) sententiam καὶ opinionem F. 14) οὐκ add. P. 15) L^1. L^2. ὀπηνίων P. opinio edd. 16) ἐνδυασμοῦ L^1. L^2. 17) d. L^1. L^2. 18) di. R. 19) προσηγορεύοντο F. 20) δὲ R.

a) cf. Gai. 1, 6.

cantur. uel quod omnium uerissimum, quia in tempore dissensionis sicuti apud patricios consul erat qui ius diceret et controuersias dirimeret, ita apud plebeios quoque quidam est creatus, qui ab iis adiretur, qui ope aliqua egerent. et ab aditione adilis est uocatus, idest ab adeundo. postea propter molliorem sonum e littera addita est, et factum est »aedilis«. curules autem ideo, quia consulari sella uterentur. horum autem edicta in prouinciis quoque proponebantur, et uocabatur eorum ius honorarium, cum in illius magistratus honorem, qui proposuisset, optineret atque receptum esset. et aediles igitur de quibusdam casibus ius constituebant, eorumque edictum pars edicti utriusque praetoris urbani et
9. peregrini factum est, eique adhaesit. 9. Sexto loco ius condunt prudentes. prudentes autem eos uoco, quibus ius condere aut populus aut senatus aut princeps concesserit. quod autem ab eis ius constituitur generali appellatione »responsum prudentium« uocatum est, cum per consultum et responsum iura conderent. porro responsum diuiditur in sententiam et opinionem. et quid est sententia? plena atque certa responsio, ueluti: licet id facere, non licet id facere. opinio uero est suspensa ac dubitanter prolata responsio, ueluti: puto id fieri posse, puto id fieri non posse. permittebatur autem eis publice respondere, idest leges interpretari; et iurisconsulti appellabantur, idest qui de iure consulerentur. consulere enim est interrogare. quorum sententiae

ἐστι τὸ ἐρωτᾶν.[1] αὗται δὲ αἱ sententíai καὶ[2]) opiníones
ταύτην ἔσχον τὴν αὐθεντίαν ὥςτε μὴ ἔχειν παρρησίαν δικαστὴν
ταῖς αὐτῶν[3]) ἀπειθεῖν ἀποκρίσεσιν, ὥςπερ καὶ βασιλέως βοᾷ
διάταξις[4]). καὶ ἐν τούτοις μέν ἐστι ἡ ἔγγραφος νομοθεσία ἐν
τοῖς ὑπὸ τοῦ[5]) δήμου τεθεῖσιν ἢ χυδαίου δήμου[6]) ἢ συγκλήτου
ἢ βασιλέως ἢ ἀρχόντων τῆς ῥώμης ἢ τῆς τῶν σοφῶν ἀποκρί-
σεως. 10. Ἄγραφος δὲ νόμος ἐστὶν ὅπερ[7]) ἡ χρονία συνήθεια 10.
συναινέσει τῶν χρωμένων ἐβεβαίωσε καὶ εἰς μίμησιν ἀνήγαγε
τοῦ ἐγγράφου νόμου. a) 11. Ἀνεπιλήπτως οὖν εἴποι[8]) τις[9]) εἰς 11.
δύο εἴδη ταῦτα[10]) τὴν πολιτικὴν διαιρεῖσθαι νομοθεσίαν· εἰς
ἔγγραφον νόμον καὶ ἄγραφον. ἡ δὲ τούτων ἀρχαιογονία ἐκ δι-
δασκαλίας τῶν δύο πόλεων ἀθηνῶν φημι καὶ λακεδαίμονος κα-
ταρρυῆναι δοκεῖ. ἐν γὰρ ταύταις ταῖς πόλεσιν εἰώθει πράτ-
τεσθαι ταῦτα καὶ κρατεῖν, ὥςτε λακεδαιμονίους μὲν μνήμῃ τοὺς
οἰκείους νόμους διαφυλάττειν, ἀθηναίους δὲ ἐκείνους τιμᾶν ὅσους
ἐν γράμμασιν ἴσασιν ὄντας καὶ τούτους φυλάττειν. 12. ἀλλὰ 12.
τὰ μὲν iurisgéntia[11]) παρὰ πᾶσιν ἔθνεσι πολιτεύεται ἐκ θειο-
τέρας εὑρεθέντα προνοίας, ὅθεν τὸ βέβαιον καὶ ἀμετακίνητον
ἔχει. ὅσα δέ ἐστιν iurisciuília[12]) τουτέστιν ἅπερ ἑκάστη πόλις
ἐνομοθέτησεν ἑαυτῇ ἀμείβεσθαι πολλάκις εἴωθεν ἢ σιωπηρᾷ
τοῦ δήμου συναινέσει ἢ δευτέρου νόμου θέσει.

De iure personarum. Titulus 3.[13])

Εἰπόντες τί ἐστι δικαιοσύνη,[14]) καὶ τὴν γενικὴν διεξελθόν-

---

1) ἐπερ P. 2) αἱ add. P. 3) τοιαύταις P. 4) δ. β. F. 5) d. P. 6) δ. χ. P. 7) ὂν P. 8) εἴπῃ P. 9) ὅτι add. P. 10) ταύτην P. R. 11) L 1. L 2. ἰουρισγέντια P. iuris gentium F. R. 12) L 1. L 2. ἰουρισχιβιλες P. iura ciuilia F. ius ciuile R. 13) περὶ νόμου προσωπικοῦ P, quae cett. addunt. Hic titulus ut III (non II) libri I citatur in schol. 16 tit. I Epit. — 14) ὅτι δικαιοσύνη ἐστὶ σταθηρὰ καὶ διηνεκὴς βούλησις ἑκάστῳ τὸ ἴδιον ἀπονέμουσα δίκαιον P ius.

a) Epi. 2, 23.

et opiniones talem prae se ferunt auctoritatem, ut iudici non li-
ceat ab eorum responsis recedere, sicuti et principali consti-
tutione cauetur. et in his quidem scriptum ius consistit, quae
a populo constituuntur uel a plebe uel a senatu uel a prin-
cipe uel a magistratibus romanis nec non quae a prudentibus
10. respondentur. 10. Ius autem non scriptum est quod diuturni
mores consensu utentium comprobarunt atque in imitationem
11. iuris scripti redegerunt. 11. Merito ergo quis dixerit in has
duas species ius ciuile deduci, in ius scriptum et non scrip-
tum. quorum origo ex duarum institutis ciuitatium, Athena-
rum scilicet et Lacedaemonis fluxisse uidetur. in his enim
ciuitatibus id agi solitum erat atque optinere, ut Lacedaemo-
nii quidem memoriae suas leges mandarent, Athenienses autem
ea, quae in litteris scripta nossent, colerent eaque custodi-
12. rent. 12. Set iura gentium apud omnes populos peraeque
custodiuntur diuina quadam prouidentia constituta, unde firma
et immutabilia sunt. quae autem iura ciuilia singula ciuitas
sibi constituit, mutari saepe solent uel tacito consensu populi
uel alia lege lata.

De iure personarum.[1]) Titulus 3.

Cum iustitiam definierimus, iurisque generalem diuisionem

[1]) Kruegerus proeemium huius tituli praecedenti attribuit: set Thus ei potissimum refragatur, qui sollemni modo hunc incipit titulum, nec prorsus solet tali modo titulum absoluere.

τες τῶν νόμων διαίρεσιν, μαθόντες δὲ καὶ πόσοι τῶν παλαιῶν[1]) ἐνομοθέτουν καὶ πῶς τὸ παρ' ἑκάστῳ νομοθετούμενον κέκληται καὶ ὅτι τῶν νόμων οἱ μεν ἔγγραφοι οἱ δὲ ἄγραφοι, μετέλθωμεν ἐφ' ἕτερον καὶ μάθωμεν περὶ πόσα ἡ τῶν ῥωμαίων καταγίνεται νομοθεσία. περὶ τρία τοίνυν ταῦτα[2]) καταγίνεται· περὶ πρόσωπα περὶ πράγματα[3]) περὶ ἀγωγάς. καὶ[a]) περὶ πρόσωπα μὲν, ὅταν εἴπωμεν, ὁ δεῖνα συγκλητικός ἐστι ἢ ἰδιώτης[4])· περὶ πράγματα[5]) ἡνίκα ζητοῦμεν πότερον ἔρρωται ἡ γινομένη ὑπό τινος[6]) διαθήκη ἢ ἄχρηστός ἐστιν· περὶ ἀγωγὰς ἡνίκα ἀμφισβητεῖται πότερον τῷδε πρόσεστιν ἀγωγὴ ἢ οὐ πρόσεστιν. καὶ δεῖ κατὰ πρώτην τάξιν περὶ προσώπων διαλεχθῆναι, εἶτα περὶ πραγμάτων καὶ μετὰ ταῦτα διδάξαι περὶ ἀγωγῶν. σύμβαίνει δὲ τῷ καλῶς ἔχοντι ἡ τοιαύτη τάξις. προσώπων μὲν γὰρ ὑποκειμένων, ἀναφύεσθαι πράγματα τῶν ὡμολογημένων ἐστὶν, ὑπόντων δὲ πραγμάτων καὶ περὶ ἀγωγῶν ἀνάγκη ζητεῖν. δεῖ οὖν περὶ προσώπων εἰπεῖν, εὐτελὴς γὰρ καὶ ἀνώνητος ἡ τῶν νόμων κατάληψις εἴγε τὰ πρόσωπα παρ' ἡμῖν ἀγνοεῖται ὧν χάριν ἐπινενόηνται νόμοι. b) ἡ τοίνυν τῶν πρόσωπων ἄκρα διαίρεσις ἐστιν αὕτη, ὅτι τῶν ἀνθρώπων οἱ μέν εἰσι ἐλεύθεροι, οἱ δὲ δοῦλοι, καὶ τὴν μὲν ἐλευθερίαν ἐξ ἧς ἡ τῶν ἐλευθέρων ἐπινενόηται προσηγορία οὕτως ὁρίζεσθαι χρή· c) ἐλευθερία ἐστιν εὐχέρεια φυσικὴ ἑκάστῳ συγχωροῦσα πράττειν ἃ βούλεται εἰ μὴ νόμος ἢ βία κωλύει· βία μὲν ἐπειδὴ βουλόμενον ἔσθ' ὅτε μέ τι πρᾶξαι[7]), ὃ τοῖς νόμοις οὐκ ἀπηγόρευται, διακωλύει τις ἰσχύει μείζονι βιασάμενος. νόμος δὲ, ὅτι τιμωριῶν ἀπειλαῖς εἴργομαι πράττειν ἃ βούλομαι. οἰκέτῃ[8]) γὰρ ποιεῖν τι κατὰ γνώμην καὶ δεσπότου[9]) δέος ἐμποδίζει. Δουλεία δέ[10]) ἐστιν ἐθνικοῦ νομίμου διατύπωσις ἐξ ἧς τις ὑποβάλλεται τῇ ἑτέρου δεσποτείᾳ ὑπεναντίον[11]) τοῦ φυσικοῦ νομίμου[12]). ἡ γὰρ φύσις

---

1) τὸ παλαιὸν F. R. 2) de P. F. R. γίνεται edd. aute F. 3) καὶ P. 4) L¹. L². F. R. Epi. —τικὸς P. 5) δὲ ins Epi. 6) ὑπό τινος γίνομ. P. 7) πρᾶξαί τι P. 8) l. οἰκέτην· οὐκέτι Epa. Proch. et Zach. ibid. 192 n. 2 Harm. 9) τὸ P. 10) de Epa. 11) L¹. L². P. Epa. Proch. ἀπεναντίας F. ἀπεναντίον R. 12) νόμου P. Epi., quae ad. διατύπωσις.

a) haec sunt in Epit. I sch. 16. b) haec habet Epan. 37, 1—4 Proch. 24, 1—3. c) haec et sq. habet Epi. 38, 1 sq.

exposuerimus, et didicerimus quinam olim iura conderent, et quomodo singulorum iura appellarentur, nec non legum quasdam scriptas quasdam non scriptas esse, ad aliud argumentum ueniamus, ac dispiciamus circa quot ius romanum uersetur. circa tria autem uersatur, circa personas circa res circa actiones. et circa personas quidem ueluti cum dicimus: *ille senator est aut plebeius*. circa res, cum quaerimus utrum ratum sit testamentum ab aliquo conditum necne. circa actiones autem quotiens ambigitur utrum competat actio necne. et dicendum est primum de personis, deinde de rebus, demum uero de actionibus disserendum. aptus autem eiusmodi ordo uidetur; ubi enim sunt personae, negotia oriri palam est, quibus ortis et de actionibus quaerendum est. oportet igitur de personis loqui: parum enim est atque inutile iura nosse, si personae a nobis ignorentur, quarum causa ius statutum est.

Summa itaque diuisio personarum haec est quod homi-
1. num quidam liberi, quidam serui sunt.

1. Et libertas quidem, ex qua liberorum appellatio orta est, ita est definienda: libertas est naturalis facultas cuique concedens quae libeat facere, nisi ius aut uis prohibeat. uolentem enim aliquid agere, quod iure non uetetur, prohibet me quidam interdum ui potiore impediens. iure uero, cum poenarum minis retineor quin id faciam, quod cuperem. ser-
2. uus autem etiam domini timore impeditur aliquid ex sua sententia facere. 2. Seruitus autem est constitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno subicitur contra ius naturale. natura enim omnes liberos genuit, bellorum autem in-

πάντας[1]) *ἐλευθέρους προήγαγεν, ἡ δὲ τῶν πολέμων*[2]) *ἐπίνοια*
τὴν δουλείαν ἐφεῦρεν. ὁ γὰρ τοῦ πολέμου νόμος κτῆμα τῶν
κρατούντων θέλει τοὺς νενικημένους εἶναι. 3. *οἱ δὲ δοῦλοι*[3]) 3.
λέγονται séruoi[4]) *ἐντεῦθεν προσαγορευθέντες ἐπειδήπερ οἱ τῶν*
πολέμων ἡγεμόνες τοὺς αἰχμαλώτους οὓς ἐβούλοντο πιπράσκε-
σθαι ἐφύλαττον καὶ ἀναιρεῖσθαι διεκώλυον[5]). *ἀπὸ οὖν τοῦ*
seruare, *ὅ ἐστι φυλάττειν, ὠνομάσθησαν* serui *οἵτινες καὶ* man-
cipia *προσαγορεύονται*, quia manu capiuntur, *ἐπειδὴ ὑπὸ*[6])
τῶν πολεμίων χειρὶ λαμβάνονται. 4. a) *Οἱ δὲ*[7]) *δοῦλοι ἢ τί-* 4.
κτονται ἢ γίνονται. τίκτονται[8]) *οἱ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἡμῖν προς-*
γινόμενοι θεραπαινῶν[9]), *γίνονται δὲ οἱ ἐκ τῶν ἐθνικῶν νόμων*[10])
τουτέστιν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, ἢ νόμῳ πολιτικῷ, οἷον ἡνίκα τις
ἐλεύθερος ὢν καὶ μείζων ὢν τῶν εἴκοσι ἐτῶν ad pretium
participandum[11]) *ἑαυτὸν ἠνέσχετο πραθῆναι. ἐσθ' ὅτε γὰρ*
διαλέγομαί τινι ὥςτε με πωλῆσαι νομισμάτων λόγου χάριν
εἴκοσι καὶ ἀποκερδαίνειν μὲν αὐτὸν ε̄, ἐμοὶ δὲ παρασχεῖν ιε̄. ὁ
γὰρ τοιοῦτος ἐκ τῆς ἰδικῆς τῶν ῥωμαίων νομοθεσίας ἀφαίρεσιν
ὑφίσταται τῆς ἐλευθερίας, ἣν ὕβρισεν ἀνάξιον ἑαυτὸν ταύτης
ἀποδείξας. καὶ τὴν ἐκεῖθεν αὐτῷ προσοῦσαν παρρησίαν προ-
δούς, εὐτελοῦς χρυσίου λήψει. 5. b) *Καὶ ἡ μὲν τῶν δούλων* 5.
τύχη οὐδεμίαν ἐπιδέχεται διαίρεσιν, οὐ γάρ ἐστιν εἰπεῖν ἐπ'
αὐτῶν ἧττον δοῦλον ἢ μᾶλλον δοῦλον[12]). *ἔστιν οὖν ἄτομον*[13])
ἡ δουλεία· ἐπὶ δὲ τῶν ἐλευθέρων πολλὰς εὑρίσκομεν διαφοράς,
ἢ γὰρ εὐγενεῖς εἰσιν ἢ ἀπελεύθεροι[14]).

---

1) *ἀνθρώπους* add. Epi. 2) *—μίων* Epi. 3) *καὶ οἱ δοῦλοι* R. 4) de. F. 5) *ἐκώλυον* P. 6) *ἀπὸ* L[2]. P. R. 7) de. Epa. 8) *μὲν* P. Epa. 9) *οἱ ἐκ θεραπόντων φύντες* Epa. 10) *νομίμων* P. F. R. 11) *τουτέστιν* P. 12) *μᾶλλον ἢ ἧττον δοῦλον* Epa. 13) *—μος* P. Epa. 14) *ἢ ἐξ ἀπελευθέρων καὶ ἄλλη δέ τις ἐστὶν ἐν τῷ ὀνόματι διαφορά.* add. Epa.

a) haec sunt. in Epa. 37, 3. Proch. 24, 2. b) Epa. 37, 4. Proch. 24, 3.

uentio seruitutem introduxit. ius enim belli in potestatem uicto-
3. rum uictos tradit. 3. Serui autem ex eo sunt appellati, quod
imperatores captiuos quos uendere uellent seruabant neque
occidi sinebant. a seruando igitur serui sunt appellati,
qui etiam mancipia dicti sunt quia [ab hostibus] manu ca-
4. piuntur. 4. Serui autem aut nascuntur aut fiunt. nascun-
tur qui ex nostris gignuntur ancillis, fiunt iure gentium, id-
est ex captiuitate, aut iure ciuili, cum homo liber maior
XXV annorum ad pretium participandum sese uenire patia-
tur. ueluti si cuidam suadeam ut me XX aureis, uerbi gra-
tia uendat, et ipse quidem V lucro habeat, mihi autem XV
praebeat. qui enim id faciat proprio romanorum iure liber-
tatem amittit, quam ignominia adfecit, ea sese indignum
ostendens et facultatem inde sibi competentem abiciens, uili
5. accepto auro. 5. Et seruorum quidem condicio nullam re-
cipit diuisionem, non enim de eis dici potest »minus plusue
seruus«. est igitur indiuidua seruitus. in liberis contra
plures differentias deprehendimus; aut enim ingenui sunt aut
libertini.

De ingenuis. Titulus 4.[1])

a) *Εἰρήκαμεν τὸν ἐλεύθερον εἰς δύο διαιρεῖσθαι, εἰς εὐγενεῖς καὶ ἀπελευθέρους.*[2]) *καὶ εὐγενής ἐστιν ὁ εὐθέως ἅμα τῷ τεχθῆναι ἐλεύθερος ὢν καὶ μήποτε τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας γευσάμενος, εἴτε ἐκ συνοικεσίου δύο εὐγενῶν ἐτέχθη*[3]) *εἴτε ἐκ δύο ἀπελευθέρων. εἰ δὲ καί τις ἐξ ἐλευθέρας*[4]) *τεχθῇ μητρὸς, δούλου δὲ πατρὸς εὐγενὴς [μὲν] ὁμοίως ἔσται, ὥςπερ ὁ ἐξ ἐλευθέρας μητρὸς καὶ ἀδήλου*[5]) *πατρὸς, τουτέστιν ἀπὸ πορνείας, τεχθεὶς*[6]). *οὐδὲ γὰρ βλάπτει τὴν τοῦ παιδὸς εὐγένειαν τὸ ἐκ πορνείας γενέσθαι τὴν σύλληψιν, ἀρκεῖ δὲ ἐλευθέραν εἶναι τὴν μητέρα*[7]) *κατὰ τὸν χρόνον τοῦ τοκετοῦ, εἰ καὶ ὁ τῆς συλλήψεως καιρὸς εἶδεν αὐτὴν δούλην. καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰ ἐλευθέρα*[8]) *συλλάβῃ, καταδουλωθεῖσα δὲ ἐπειδὴ ἠνέσχετο ἑαυτὴν πραθῆναι*[9]) **ad pretium participandum** *τέκῃ, ἐλεύθερον τὸ τεχθέν. ὁ γὰρ κυοφορούμενος οὐ βλαβήσεται ἐκ τῆς συμφορᾶς τῆς περιστάσης τὴν μητέρα*[10]). *Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν ἀρκεῖν πρὸς ἐλευθερίαν τῷ παιδὶ τὸ ἐλευθέραν ἐν τῷ τίκτειν τὴν μητέρα εἶναι*[11]) *καὶ ὅτι ἐὰν γένηται σύλληψις ἐν ἐλευθερίᾳ τοκετὸς δὲ ἐν δουλείᾳ, ἐλεύθερος ὁ τικτόμενος ἐντεῦθεν*, b) *ὅρα οἷον ἐζητήθη. Δούλη τις*[12]) *οὖσα κατὰ τὸν καιρὸν ὃν συνέλαβε τῆς δουλείας ἠλευθερώθη· ὀλίγου*[13]) *χρόνου παραδραμόντος, κατεδουλώθη·*[14]) *τέτοκε μετὰ τὴν καταδούλωσιν, πότερον ἐλεύθερον ἢ δοῦλον σκοπήσωμεν τὸ τικτόμενον· καί φησιν*[15]) *[ὁ Μάρκελλος] ἐλεύ-*

---

1) *Περὶ εὐγενείας* add. lib. et edd. omnes. 2) *οἱ ἐλεύθεροι εἰς δύο τὰ πρῶτα διαιροῦνται εἰς εὐγενεῖς καὶ ἀπελευθέρους* Epa. — *τοὺς ἐλευθέρους* cj. R. — 3) *τεχθῇ* Epa. 4) *ἀπελ.* P. 5) *ἀδήλου δέ* P. 6) d. R.: *ἀπὸ κρυφίας γονῆς* Epa. haec d. Epi. 7) *γυναῖκα* P. 8) *μὲν* add. Epa. 9) de P. aliter edd. ante F. et F1.: Epa. *ἐξ οἰκείας διαπράσεως ἐπὶ τὸ κερδῆσαι τὴν ἰδίαν τιμὴν ἢ κατὰ τὸ ὅλον ἢ κατὰ τὸ ἥμισυ, τέκῃ δὲ μετὰ τὴν διάπρασιν, ἔσται ἐλεύθερον* cett. 10) *περὶ τὴν μητέρα συμβάσης συμφ.* P. — 11) *εἶν. τ. μ.* P. F. A. 12) *ἐάν τις δούλη* Epa. 13) *δὲ* ins. Epa. 14) *εἶτα* Epa. 15) *φαμεν* R. *ὁ Μαρκιανὸς* F. *κελεύομεν ἐλ. εἶναι τὸ τικτ.* Epa.

a) Epa. 37, 5. Proch. 24, 7 adde Epi. 38, 3. b) Epi. 38, 6.

De ingenuis. Titulus 4.

Diximus liberos in duos diuidi, in ingenuos et libertinos. et ingenuus est qui statim ut natus est liber est, nec unquam seruitutis expertus est iugum, siue ex duorum ingenuorum matrimonio genitus, siue ex duobus libertinis, siue ex altero ingenuo altero libertino. set et si quis ex matre libera nascatur, seruo autem patre, ingenuus nihilominus nascitur, quemadmodum qui ex libera matre et incerto patre, idest uulgo natus est. non enim pueri ingenuitatem laedit uulgo esse conceptum. sufficit autem liberam esse matrem tempore, quo puer nascitur, licet tempore, quo conceperit, fuerit ancilla. et ex contrario si libera conceperit deinde ancilla facta, quoniam sese ad pretium participandum uenire sit passa, pariat, liber est qui nascitur. nam qui in utero est non debẹt ex calamitate matris damnum sentire. cum dixerimus ad pueri libertatem sufficere liberam esse natus tempore matrem; et si in libertate conceptio contigerit, partus uero in seruitute, inde liberum nasci, uide quid sit quaesitum. ancilla quaedam cum praegnas esset manumissa est; paullo post ancilla facta est, et ancilla facta peperit, dispiciamus utrum liber an seruus sit puer? et probat [Marcellus]

θερον εἶναι τὸ τικτόμενον. ἀρκεῖ γὰρ τῷ ὄντι ἐν γαστρὶ τὸ κατὰ τὸ μέσον καιρὸν[1]) *ἐλευθέραν εἶναι τὴν μητέρα· ὅπερ καὶ ἀληθές ἐστιν.* 1. *ὁ δὲ τικτόμενος εὐγενὴς ἐὰν ἐν ἀγνοίᾳ* 1. *τῆς οἰκείας δουλεύσῃ τύχης,*[a]) *εἶτα ἐλευθερωθῇ, οὐδεμίαν ὑποστήσεται περὶ τὴν εὐγένειαν βλάβην ἐκ τοῦ ἐλευθερωθῆναι, τοῦτο γὰρ πολλάκις ταῖς βασιλικαῖς εἴρηται διατάξεσι, τὴν κατὰ τὸ περιττὸν διδομένην ἐλευθερίαν πρόκριμα μὴ ποιεῖν τῇ εὐγενείᾳ. καὶ πῶς συμβαίνει τὸν εὐγενῆ ἐλευθερωθῆναι; εἴπωμεν ὡς ἐπὶ θέματος. εἶχον ἐγὼ ἐλευθέραν τινα γυναῖκα πρὸς ὑπηρεσίαν. τέτοχεν αὕτη·*[2]) *ἐνιαυσιαῖον λόγου χάριν καταλιποῦσα τὸ τεχθὲν ἐτελεύτησε· συνέβη κἀμὲ τελευτῆσαι μικρὸν ὕστερον. ὁ ἐμὸς κληρονόμος εὑρὼν ἐν τῇ ἐμῇ περιουσίᾳ τὸ παιδίον, ἐνόμισεν εἶναι δοῦλον. καὶ αὐτὸ δὲ τὸ παιδίον τέλειον γεγονὸς τὴν οἰκείαν ἠγνόει τύχην. ὁ δὲ νόμος εἰδὼς τὸ ἀληθὲς ἐκ τῆς τοῦ κληρονόμου ἀγνοίας*[4]) *καὶ τῆς αὐτοῦ τοῦ παιδίου πλάνης οὐκ ἤμειψεν αὐτῷ*[3]) *τὴν εὐγένειαν εἰ, καὶ*[5]) *ὁ ἐμὸς πειραθεὶς κληρονόμος εὐνοίᾳ ἑαυτοῦ ἠλευθέρωσεν*[6]). *ἡ κατὰ τὸ περιττον γὰρ ὡς εἴρηται προςτεθεῖσα ἐλευθερία*[7]) *διὰ τὴν ψευδῆ δουλείαν τὴν ἐξ ἀληθείας οὐκ ἠδίκησε τὴν εὐγένειαν.*

De libertinis. Titulus 5.[8])

Εἰρήκαμεν τίνες εἰσὶν εὐγενεῖς, εἴπωμεν καὶ τοὺς ἀπελευθέρους. ἀπελεύθερός[9]) *ἐστιν ὁ ἐκ δικαίας δουλείας ἐλευθερωθείς. πρόςθες δὲ καὶ ἐ ν ν ό μ ο υ. οὐκοῦν ἀπελεύθερός ἐστιν ὁ ἐκ δικαίας καὶ ἐννόμου δουλείας ἐλευθερωθείς. πρόσκειται τῷ ὅρῳ δ ι κ α ί α ς ἵνα ἐξέλω τὸν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς οἰκείας δουλεύοντα*[10])

---

1) *μέσον τοῦ καιροῦ* P. 2) *καὶ* add. R. 3) *αὐτοῦ* P. 4) de. R. 5) *κἂν* F. R. 6) de. P, qui pro his habet: *τῆς εὐγενείας αὐτὸν ἀπεστέρει.* 7) *ἐλ. προστ.* P. 8) *περὶ ἀπελευθέρων* libri et edd. omnes. 9) *δὲ* ins. R. 10) *δουλεύσαντα* R.

a) Epi. 38, 7.

liberum nasci. sufficit enim ei qui in uentre est uel medio
1. tempore liberam fuisse matrem: quod et uerum est. 1. Qui ingenuus est natus, licet suae condicionis ignarus seruierit ac postea fuerit manumissus, nullum ex manumissione incommodum sentiet. id enim saepius principalibus constitutionibus cautum est, ingenuitati scilicet manumissionem non officere, quae superuacue facta sit. et quomodo contingit ut liber homo manumittatur? exemplo rem illustremus. habebam liberam quandam mulierem quae ministrabat mihi. quae cum peperisset, anniculum, uerbi gratia, puerum relinquens decessit. paullo post ego quoque decessi. heres autem meus cum in hereditate puerum inuenisset, putauit eum seruum esse, et ipse puer cum adoleuisset, suam condicionem ignorabat. set ius, cui ueritas nota est, propter heredis ignorantiam et ipsius pueri errorem eius ingenuitatem non mutauit, licet heres meus beniuolentia motus eum manumiserit: libertas enim superuacuo data, uti dictum est, propter falsam seruitutis opinionem, ingenuitatis ueritatem non laedit.

De libertinis. Titulus 5.

Diximus quinam sint ingenui; iam est ut de libertinis dispiciamus. libertinus est qui ex iusta seruitute manumissus est. adde et »legitima«. est igitur libertinus qui ex iusta legitimaque seruitute est manumissus. additum est definitioni »iusta« ut eum eximam qui ignorantia suae condi-

καταστάσεως, ἐννόμου δὲ προςτίθεται διὰ τὸ τὴν φύσιν οὐκ εἰδέναι τοὺς δούλους[1]), *ἀλλὰ ταύτην εὑρῆσθαι*[2]) *ἐκ τῆς τῶν νόμων ἐπινοίας. ἡ δὲ ἐλευθερία παρὰ ῥωμαίοις λέγεται*[3]) manumissio. *καὶ τί ἐστι* manumissio; datio libertatis,[4]) *τουτέστιν ἡ δόσις τῆς ἐλευθερίας. καὶ γὰρ ἐφ' ὅσον τις ἐστὶν ἐν τῇ δουλείᾳ τῇ χειρὶ καὶ ἐξουσίᾳ ὑπόκειται τῇ ἡμετέρᾳ καὶ ἐλευθερωθεὶς ἀπαλλάττεται τῆς ὑπεξουσιότητος. αὕτη δὲ ἡ ἐλευθερία ἐκ τοῦ* iurisgentíu[5]) *τουτέστι τοῦ ἐθνικοῦ νόμου τὴν ἀρχαιογονίαν ἔλαβε διὰ τὸ κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον πάντας ἐλευθέρους τίκτεσθαι. οὐδὲ γὰρ ἦν ἐγνωσμένη ἡ ἐλευθερία τῆς δουλείας οὔσης ἀγνώστου. μεθὸ δὲ*[6]) *ἐθνικὸς νόμος εἰσήγαγε τὴν δουλείαν, ἀκολούθως καὶ*[7]) *ἡ ἐκ τῆς ἐλευθερίας εὐεργεσία χρειώδης ὤφθη, καὶ τῆς φύσεως ἓν ὄνομα παρασχούσης ἡμῖν τὸ τοῖ ἀνθρώπου, ἅπαντες γὰρ ἄνθρωποι προσαγορευόμεθα, τὸ*[8]) iurisgéntion[9]) *τρία τῶν ἀνθρώπων εἶναι γένη διετύπωσεν, εἰσὶ γὰρ ἐλεύθεροι καὶ οἱ τοῖς ἐλευθέροις ἀντικείμενοι δοῦλοι καὶ τρίτον γένος τὸ τῶν ἀπελευθέρων, τουτέστι τῶν παυσαμένων εἶναι δούλων. Εἰρήκαμεν τῶν ἀνθρώπων τοὺς μὲν εἶναι δούλους τοὺς δὲ ἐλευθέρους καὶ τὴν μὲν δουλείαν ἄτομον εἶναι τὴν, δὲ ἐλευθερίαν τέμνεσθαι εἰς δύο, εἴς τε*[10]) *εὐγενεῖς καὶ ἀπελευθέρους. ἔστι δὲ ἡ εὐγένεια ἄτομος οὐκ*[11]) *ἔχουσα τὸ μᾶλλον ἢ τὸ ἧττον ἐν ἑαυτῇ. σκοπήσωμεν δὲ περὶ τῆς ἀπελευθερότητος ἥτις καὶ αὐτὴ*[12]) *σήμερον ἄτομός ἐστιν εἰς τρία πάλαι τεμνομένη, ὡς προϊόντος ἐροῦμεν τοῦ λόγου.*[13]) *ὡρισάμεθα δὲ ἐν τοῖς προλαβοῦσι τὸν ἀπελεύθερον ὅςτις ἐστιν.* 1. [a]) *Πολλοῖς δὲ τρόποις ἐλευθερία* 1. *συμβαίνει. ἡ γὰρ ἐκ τῶν θείων δογμάτων ἐν ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις ἐλευθεροῦν δυνάμεθα ἢ ἐπὶ ἄρχοντος ὅ ἐστι* uindíctą[14]) (*τὴν δὲ αἰτίαν τῆς ὀνομασίας μαθησόμεθα*), *ἢ μεταξὺ φίλων ὅπερ λέγεται* inter amícus[15]) *ἢ δι' ἐπιστολῆς ἢ ἐν δια-*

---

1) *τὴν δουλείαν* P. 2) *ηὑρεῖσθαι* F. 3) *λ. π. ρ.* F. R. 4) *χειρὸς ἀπόλυσις* add. L^2. *τουτέστ. χ. ἀ. ἤγουν ἡ δ.* ut. P. 5) iure gentium F. R. 6) *ὁ* P. R. 7) de. P. R. 8) *δὲ* P. 9) ius gentium F. R. 10) d. P. 11) *μὴ* P. 12) *αὕτη* G. F. 13) *τ. λ. ἐρ.* R. 14) *τουτέστιν ἐκδικουμένῃ* P. L^2. 15) *ἀμίκους* P. —ícu L^2. *ἐπὶ φίλων* Epa.

a) cf. Epa. 37, 7. Proch. 24, 8.

cionis seruit: »legitima« uero quia natura seruos non nouit, seruitus enim ex bellorum inuentione introducta est. manumissio apud Romanos dicitur, quam graeci ἐλευθερίαν uocant. et quid est manumissio? datio libertatis. et quamdiu aliquis in seruitute est constitutus manui et potestati nostrae subicitur, et manumissus potestate liberatur. quae manumissio ex iure gentium originem sumpsit, utpote cum naturali iure omnes liberi nascerentur, neque esset nota manumissio, cum seruitus esset incognita. set posteaquam ius gentium seruitutem introduxit, beneficio quoque manumissionis opus esse uisum est. et cum natura unum nobis nomen, idest hominis, praebuerit, omnes enim homines appellamur, ius gentium tria esse hominum genera constituit; sunt enim liberi et qui his opponuntur serui, et tertium genus libertini, qui serui esse desierunt. diximus hominum quosdam seruos quosdam liberos esse, atque seruitutem quidem indiuiduam esse, libertatem uero in duas species deduci, in ingenuos atque libertinos. ingenuitas quoque est indiuidua, cum nec magis nec minus in semet recipiat. dispiciamus autem de libertinis, quorum condicio hodie quidem est indiuidua, olim uero in tria deducebatur, sicuti inferius proponemus. definiamus uero
1. ante omnia quisnam sit libertus. 1. Multis autem modis manumissio procedit, aut enim ex sacris constitutionibus in sacrosanctis ecclesiis manumittere possumus, aut apud magistratum, idest uindicta (cuius nominis rationem discemus), aut inter amicos aut per epistulam aut testamento aut per

θήκῃ ἢ ἐν οἱᾳδήποτε τελευταίᾳ βουλήσει. καὶ ἐν ἑτέροις πλείστοις τρόποις ἐλευθερία διδόσθαι δύναται, ὧν οἱ μὲν ἐκ τῶν παλαιῶν, οἱ δὲ ἐκ τῶν διατάξεων τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐπινενόηνται. 2. Ἡ δὲ ἐλευθερία τοῖς οἰκέταις ἐν παντὶ χρόνῳ. 2. *νομίμως δίδοται*[1]*, οὐ μόνον ὄντος τοῦ ἄρχοντος ἐν τῷ οἰκείῳ δικαστηρίῳ, ἀλλὰ καὶ προϊόντι*[2]*) δυνατὸν προσελθόντα ἐλευθεροῦν· οἷον ἡνίκα ὁ* praétωr *ἐν τῇ ῥώμῃ ἢ ὁ ἀνθύπατος ἢ ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων ἐπὶ βαλανεῖον ἢ θέατρον ἄπεισιν ἢ τυχὸν ἐπὶ δημόσιον οἰκοδόμημα ἢ κατὰ οἱανδήποτε αἰτίαν ἐν δημοσίῳ φαίνεται τόπῳ. 3. Τῶν δὲ ἀπελευθέρων τριχῇ*[3] *ἦν ἡ διαίρεσις,* 3. *παλαὶ*[4] *γὰρ ἐλευθερούμενοι ποτὲ μὲν τὴν μείζονα καὶ ἐννομωτάτην ἐλάμβανον ἐλευθερίαν καὶ ἐγίνοντο πολῖται ῥωμαῖοι, ποτὲ δὲ τὴν ἐλάττονα καὶ ἀπετελοῦντο* latînoi iunianoì[5] *ἀπὸ νόμου* iuníu norbanû[6]*, ὃς εὑρετὴς ἐγεγόνει τῆς τοιαύτης αἱρέσεως, τοὺς δὲ* dediticíus[7] *ἐπενόησεν ὁ* aélios séntios. *φησὶ γὰρ ἐάν τις ἐν τῷ καιρῷ τῆς δουλείας ὑποπέσῃ ἑνὶ τῶν παθῶν τῶν ὑπ'*[8] *αὐτοῦ εὑρεθέντων, οἷον ἐὰν διά τι πταῖσμα λάβῃ στίγματα κατὰ τοῦ μετώπου ἤγουν βληθῇ*[9] *ἐν δημοσίᾳ εἱρκτῇ ἢ καὶ διά τι πταῖσμα τυπτόμενος ὁμολογήσῃ τὸ πταῖσμα, εἰ*[10] *μετὰ ταῦτα εὔνους γενόμενος τῷ δεσπότῃ ἐλευθερωθῇ, ἐγένετο* deditícios[11] *ἀπελεύθερος. ὠνόμασε δὲ αὐτοὺς* dediticíus *κατὰ μίμησιν τῶν* peregrínωn dediticiωn. *πότε γάρ τινες τῶν* peregrínωn *ὑποτελεῖς ὄντες ῥωμαίοις τυραννικόν τι φρονήσαντες κατὰ ῥωμαίων ὅπλα ἔλαβον κατ' αὐτῶν καὶ παραταξάμενοι ῥωμαῖοι ἐνίκησαν. οὐ δυνηθέντες*[12] *τὴν αὐτῶν ὑπενεγκεῖν ἀνδρείαν*[13] *οἱ* peregrînoi *ῥίψαντες τὰ ὅπλα ἑαυτοὺς παραδεδώκασι, φιλανθρωπευσάμενοι δὲ ῥωμαῖοι τὸ μὲν ζῆν*

---

1) *δίδοσθαι δύναται* R., qui add.: *καὶ ἐν ἀπράκτῳ ἡμέρᾳ* quae glossema redolent. 2) *—τος* P. R. 3) *τριχῶς* P. R. 4) *πολλοὶ* P. edd. ant. F. 5) L^1. L^2. P. latini iuniani F. R. 6) orbanû L^1. L^2. *ὀρβανοῦ* P. *οὐρβανοῦ* F. *νορβανοῦ* R. 7) L^1. *δεδιτικίους* L^2. P. deditilios F. R. *ἤγουν ἐκδεδομένους* add. P. L^2. 8) *παρ'* P. 9) *ἐμβληθῇ* F. R. 10) *καὶ* P. F. R. 11) *δεδιτίτιος* F. R. *—τζιος* edd. ant. F.: similiter et in seqq. quae nos ad fidem L^1. L^2. P. — qui tamen graecis litteris utitur — dedimus. 12) *γὰρ* P. F. R. 13) *α. τ. ἀνδ. ὑπ.* P. *α. ὑπ. τ. ἀνδ.* F. R.

aliam quamlibet ultimam uoluntatem. set et aliis multis modis libertas dari potest, qui partim ex ueteribus, partim ex
2. principis nostri constitutionibus sunt introducti. 2. Libertas autem seruis omni tempore rite datur, non solum cum magistratus in tribunali sit; licet enim eum transeuntem adire manumissum, ueluti cum praetor Romae aut proconsul uel praeses prouinciae in provinciis in balneum uel theatrum eant, uel publicas aedes petant, uel demum quacumque ratione in
3. publico uersentur. 3. Libertinorum autem status tripertitus fuerat. antea enim qui manumittebantur, modo maiorem et iustam libertatem consequebantur et fiebant ciues romani, modo minorem et latini iuniani efficiebantur ex lege Iunia Norbana, quae eiusmodi condicionem introduxit. dediticios autem excogitauit lex Aelia Sentia. ait enim: si quis seruitutis tempore in aliquam turpitudinem, quam ipsa recensuerit, inciderit, ueluti si cui stigmata propter aliquam noxam fronti inscripta sint, uel in publicam custodiam quis coniectus sit, uel si de aliquo quaestio tormentis habita sit, isque noxam sit confessus, ac postea in gratiam domino redierit, dediticium hunc fieri libertinum, ad dediticiorum peregrinorum similitudinem. quondam enim quidam peregrinorum qui in romanorum dicione erant, infestis animis aduersus eos arma susceperunt, quos pugnando romani uicerunt. cum eorum fortitudinem peregrini sustinere non possent, armis abiectis, uicti sese dediderunt. quibus Romani clementiam sectantes

αὐτοῖς ἐχαρίσαντο, ὕβρισαν δὲ αὐτοὺς μόνῃ[1]) προσηγορίᾳ,[a]) deditícius ὠνομάσαντες quia uicti sese dederunt,[2]) τουτέστιν ἐπειδὴ[3]) ἡττηθέντες ἑαυτοὺς ἐκδεδώκασιν. καὶ οὗτοι οὖν οἱ ἀπελεύθεροι ὑπὸ[4]) τοῦ aelíu sentíu ὠνομάσθησαν deditícioi. κοινωνήσαντες γὰρ αὐτοῖς[5]) τῆς αἰσχρότητος ἐκοινώνησαν καὶ τῆς προσηγορίας. ἀλλ' οἱ μὲν deditícioi ἐκ πλείστων ἤδη τῶν χρόνων εἰς ἀσυνήθειαν ἐχώρησαν· τὸ δὲ τῶν latínωn ὄνομα οὐκ ἦν ἐν τοῖς συχνάζουσιν, ὅθεν καὶ ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς αὔξων ἅπαντα καὶ εἰς καλλίονα τάξιν μεταφέρων ἐν δύο διατάξεσι τὰ τῶν παλαιῶν διώρθωσε πταίσματα ἀνελὼν τὴν τῶν deditícíωn τε καὶ latínωn τύχην, εἰς δὲ τὸ ἀρχαῖον σχῆμα τὰ τῶν ἀπελευθέρων ἀνακαλεσάμενος καὶ μονοειδῆ τὴν ἀπελευθερότητα[6]) ποιήσας. ἐπειδὴ καὶ ἐκ προοιμίων ἡ ῥωμαίων ἀρχὴ ἁπλῆν τινα τὴν τῶν ἀπελευθέρων αἵρεσιν ἠπίστατο,[7]) ὥςτε[8]) τὴν αὐτὴν ἔχειν ἐλευθερίαν ἣν καὶ ὁ ἐλευθερώσας ἐκέκτητο, καὶ ἀμφοτέρους εἶναι πολίτας ῥωμαίους, ἐν τούτῳ μόνον τῆς διαφορᾶς οὔσης, ὅτι ὁ μὲν ἐλευθερούμενος ἀπελεύθερος ἦν, εἰ καὶ ὁ ἐλευθερῶν εὐγενὴς ὑπῆρχεν. 4. Καὶ τοὺς 4. μὲν deditícius διάταξις ἀνεῖλε τοῦ θειοτάτου βασιλέως[9]) ἀντιγραφεῖσα πρὸς suggestíona ἀπὸ τριβουνιανοῦ τοῦ ὑπερφυεστάτου κοιαίστορος ἣν ταῖς decisíosi[10]) συναριθμουμένην, ἐξεφώνησε[11]) τὰς τῶν ἀρχαίων διακρίνων ἀμφιβολίας. τοὺς δὲ latínus iunianùs καὶ πᾶσαν[12]) ἥτις ἐπ'[13]) αὐτοῖς ἦν παραφυλακὴ τοῦ αὐτοῦ suggereúontos[14]) ἐνδοξοτάτου κοιαίστορος τῆς πολιτείας ἐξήλασε δι' ἑτέρας διατάξεως, ἣν[15]) ἐκλάμπουσαν ἐστὶν ἰδεῖν μεταξὺ τῶν βασιλικῶν διατάξεων, ὥςτε[16]) πάντας ἐλευθέρους πολίτας εἶναι ῥωμαίους, μηδεμιᾶς οὔσης περὶ διαφορᾶς τὴν ἡλικίαν τοῦ ἐλευθερουμένου ἢ τὴν δεσποτείαν τοῦ ἐλευθεροῦντος ἢ τὸν

---

1) μόνον P. 2) dediderunt F. de. R., qui habet: ὅτι ἐκδεδώκασιν ἑαυτούς. 3) ἐπειδήπερ P. 4) ἀπὸ P. F. R. 5) αὐτῆς G². F. 6) ἐλευθερίαν P. 7) τουτέστιν P. 8) d. F· ὥςτε καὶ L¹. 9) ἡμῶν add. P. 10) decisionibus F. ταῖς ἀναιρέσεσι add. P. 11) ταῖς δεκ. συναριθμουμένη, δὲ ἐξεφ. P. 12) πᾶσαι L¹. L². F. R. 13) ὑπ' F. παρ' R. 14) σουγγερεύοντος F. R. ἤτοι ἐκλιπαροῦντος ad. P. 15) καὶ R. 16) ὡς P.

a) cf. Gai. 1, 13—15.

uitam quidem reliquerunt, appellatione uero tantum ignominia adfecerunt, dediticios eos uocantes, quia uicti sese dediderunt[1]). eiusmodi autem liberti lege Aelia Sentia dediticii sunt appellati: cum enim esset eis turpitudo communis, communis quoque appellatio fuit. set dediticii quidem ex multis iam temporibus in desuetudinem abierunt: latinorum uero nomen non frequentabatur. unde et princeps noster omnia augere atque in meliorem statum reducere desiderans duabus constitutionibus ueterum errores correxit, dediticiorum latinorumque condicionem tollens, atque in pristinam formam libertinorum ius reuocans, unamque libertinitatis speciem constituens. nam et a primis incunabulis romana respublica simplicem quandam libertinorum condicionem nouerat, ut nempe eadem competeret libertas, quam manumissor haberet, atque uterque ciuis esset romanus, in hoc tantum differentes, quod manumissus liberti-
4 nus fiebat, licet manumissor esset ingenuus. 4. Et dediticios quidem constitutio sacratissimi principis sustulit, quam Tribuniano uiro excelso quaestore suggerente rescripsit, et inter suas decisiones promulgauit, ueterum dirimens altercationes. latinos autem iunianos et omnem quae circa eos fuerat obseruantiam, eodem suggerente gloriosissimo quaestore, alia constitutione abrogauit, quam inter principales constitutiones radiantem uidere est, ut nempe omnes liberti ciues essent romani, nullo discrimine neque aetatis manumissi, neque dominii manumissoris, neque in manumissionis modo habito,

---

1) ita: non »dederunt«, scripsi ex Gaio 1, 14.

τρόπον τῆς ἐλευθερίας, καθάπερ ἐφυλάττετο καὶ[1]) πρόπαλαι. τί δὲ τοῦτό ἐστιν ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Ἔχε δὲ[2]) ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἔστι παρὰ ῥωμαίοις ἔννομος ἡλικία καὶ φυσικὴ ἡλικία, ἔννομος δεσποτεία καὶ φυσικὴ δεσποτεία, ἔννομος τρόπος ἐλευθερίας καὶ φυσικὸς τρόπος ἐλευθερίας. καὶ φυσικὴ μέν ἐστιν ἡλικία ἡ ἧττον[3]) τῶν λ̄ ἐνιαυτῶν, ἔννομος δὲ ἡ ὑπερ τῶν λ̄[4]), οὐχ ὅτι τὴν μείζονα τῶν λ̄ ἐνιαυτῶν ἡλικίαν ἡ φύσις ἀγνοεῖ, πᾶσα γὰρ ἡλικία φυσική· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ νόμος ἰδικῶς ἐμνήσθητῆς ὑπὲρ τὰ λ̄ ἔτη, διὰ τοῦτο εἶπον αὐτὴν ἔννομον. ἔστιν[5]), ὡς a) εἶπον, φυσικὴ δεσποτεία καὶ ἔννομος δεσποτεία. καὶ ἡ μὲν φυσικὴ λέγεται in bonis καὶ ὁ δεσπότης βονιτάριος, ἡ δὲ ἔννομος λέγεται ex[6]) iure quiritium, τουτέστιν ἐκ τοῦ δικαίου[7]) τῶν πολιτῶν ῥωμαίων (quirites[8]) γὰρ οἱ ῥωμαῖοι ἀπὸ ῥωμύλου, ἐξ οὗ τὴν ἀρχαιογονίαν ἐσχήκασιν), ὁ δὲ δεσπότης ex[9]) iure quiritario. εἰ δέ τις[10]) ἀμφοτέρας ἔσχε τὰς[11]) δεσποτείας ἐλέγετο pleno iure dominus b), τουτέστι τελείῳ δικαίῳ δεσπότης, ὡς ἔχων ἀμφοτέρας τὴν ἔννομον καὶ τὴν φυσικήν. ἔστι καὶ ἔννομος τρόπος ἐλευθερίας καὶ φυσικὸς τρόπος ἐλευθερίας· καὶ ὁ ἔννομος τρόπος ἐγίνετο κατὰ τρεῖς τρόπους[12]) uindicta censu testamento. καὶ uindicta ἦν ἡ ἐπὶ τοῦ ἄρχοντος γινομένη ἐλευθερία. ἐλέγετο δὲ uindicta quia uindicabatur mancipium in naturalem libertatem, ἐπειδὴ ἐξεδικεῖτο[13]) καὶ ἀνέτρεχε τὸ ἀνδράποδον εἰς τὴν φυσικὴν ἐλευθερίαν. ἢ ἀπὸ Vindiciu[14]) τινὸς, ὃς ὢν οἰκέτης ἐπιβουλὴν ἐσομένην κατὰ τῆς ῥώμης ἐμήνυσε καὶ ἠλευθερώθη δημοσίᾳ ὑπὸ ῥωμαίων. καὶ εἰς τιμὴν τούτου πάντες οἱ ἐπὶ ἄρχοντος ἐλευθερούμενοι ἐλέγοντο uindictą ἐλευθεροῦσθαι. τὸ δὲ censu προέβαινε τοῦτον τὸν τρόπον· κῆνσος[15]) ἦν σανὶς ἤτοι χάρτης, ἔνθα ῥωμαῖοι ἀπεγράφοντο τὰς οἰκείας περιουσίας ἐπὶ τὸ ἐν καιρῷ πολέμου κατὰ

---

1) de. R. κατὰ τὸ παλαιόν P. 2) d. R. 3) —ττων cj. R. 4) τὸ τριακοστὸν P. 5) οὖν P. F. R. add. 6) d. G. R. 7) νόμου F. 8) κουΐριται F. λέγονται add. P. 9) de. R. 10) τὰς add. R. 11) τὰς de. R. 12) τρόπ. κ. τρεὶς F. κ. τρο. τρεῖς R. 13) ἐξεκδ. G. F. mire. 14) L 1. L 2. Βινδικίου cett. 15) κένσος R.

a) cf. Gai. 1, 54. b) Gai. 2, 41 »pleno iure incipit idest et in bonis et ex iure Quiritium tua res esse«.

sicuti antea obseruabatur. quid autem id sit dicendum est. ante omnia id perspectum habeas. est apud romanos aetas legitima et aetas naturalis, legitimum dominium et dominium naturale, modus legitimus manumissionis et naturalis modus manumissionis. et naturalis quidem aetas est quae minor est annis XXX: legitima quae maior est anno trigensimo. non quia aetatem XXX annis maiorem natura ignoret, cum omnis aetas naturalis sit, set quia lex eius aetatis specialem fecerit mentionem, quae tringensimo anno maior sit, ideo legitima aetas ea est uocata. est igitur, sicut dixi, naturale dominium et legitimum dominium. naturalę autem dicitur in bonis, et dominus bonitarius; legitimus autem dicitur ex iure Quiritium, idest ciuium romanorum (Quirites enim dicuntur Romani a Romulo, unde originem duxerunt) dominus uero ex iure quiritario. si quis autem utrumque haberet dominium, pleno iure dominus dicebatur, utpote qui utrumque legitimum et naturale haberet dominium. est et legitimus manumittendi modus et naturalis manumittendi modus. et legitimus modus trifariam fiebat, uindicta censu testamento. Et uindicta manumissio est quae apud magistratum fit. dicebatur autem uindicta, quia uindicabatur mancipium in naturalem libertatem, uel a Vindicio quodam. qui, cum seruus esset, coniurationem aduersus rempublicam futuram indicio detexit, et a Romanis publice est manumissus: in cuius honorem omnes qui apud magistratum manumitterentur, uindicta manumissi dicebantur. censu autem manumissio ita procedebat. census erat tabula seu charta, ubi Romani facultates suas profitebantur, ut belli tempore pro

τὸ μέτρον τῆς ἰδίας ὑποστάσεως ἕκαστον εἰσφέρειν. ἐν τούτῳ οὖν τῷ κήνσῳ εἴποτε οἰκέτης κατὰ κέλευσιν δεσπότου ἑαυτὸν ἐλεύθερον ἀπέγραψεν[1]), *ἀπηλλάττετο τῆς δουλείας.* **testamento** *δὲ, ἡνίκα τις ἐν διαθήκῃ τὸν ἴδιον οἰκέτην ἠλευθέρωσεν*[2]). *φυσικοὶ δὲ τρόποι ἐλευθερίας ἦσαν τρεῖς·* **inter amicos per mensam per epistulam.** *καὶ* **inter amicos** *μὲν, ἡνίκα φίλων παρόντων ἠλευθέρουν τινά.* **per mensam**, *ὅτε συνεστιαθῆναί μοι*[3]) *ἐπὶ ἐλευθερίας δόσει προσέταττον τῷ οἰκέτῃ·* **per epistulam**, *ἡνίκα ὄντι αὐτῷ ἐν ἑτέρᾳ χώρᾳ δι' ἐπιστολῆς ἐπέτρεπον διάγειν ἐν ἐλευθερίᾳ. ἐπειδή σοι τοῦτα προτεθεώρηται ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ἡνίκα τρία ἔννομα συνδράμῃ*[4]) *ἐπὶ τῷ ἐλευθερουμένῳ οἰκέτῃ, ὥςτε αὐτὸν καὶ ὑπερβεβηκέναι τὸν λ̅ ἐνιαυτὸν καὶ ἔχειν ἐπ' αὐτὸν*[5]) *τὸν δεσπότην τὴν ἔννομον δεσποτείαν, τουτέστι τὸ* **ex iure quiritium**, *ἠλευθεροῦτο δὲ καὶ ὁ οἰκέτης ἢ* **uindicta** *ἢ* **censu** *ἢ* **testamento**, *πάθος δὲ μὴ ὑπέκειτο, πάντως ὁ ἐλευθερούμενος ἐγίνετο*[6]) *πολίτης ῥωμαῖος. εἰ δὲ πάθους μὴ ὑπόντος, οὐ*[7]) *συνέδραμε τὰ τρία ἔννομα, ἢ γὰρ ὁ οἰκέτης ἦν ἐλάττων τῶν λ̅*[8]) *ἢ ὁ δεσπότης βονιτάριος μόνον ἦν, οὐκ εἶχε δὲ καὶ ἔννομον δεσποτείαν, ἢ ἐγίνετο ἡ ἐλευθερία* **per mensam** *ἢ* **per epistulam** *ἢ* **inter amicos**, *ἤτοι δύο ἐσθότε ἐνέλιπε τὰ ἔννομα ἢ*[9]) *καὶ τὰ τρία, ὁ ἐλευθερούμενος ἐγίνετο* **latînos iunianós**· *πάθους δὲ ὑποκειμένου πάντως ἐγίνετο* **deditícios.** *ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ τὸ παλαιόν· σήμερον δὲ, ἐπειδὴ μονοειδής ἐστιν ἡ ἀπελευθερότης*[10]), *ὡς εἴρηται, ὁ ἐλευθερούμενος πάντως γίνεται πολίτης ῥωμαῖος, οὐ διαφερομένων ἡμῶν οὔτε περὶ δεσποτείας οὔτε περὶ τρόπου ἐλευθερίας οὔτε περὶ ἡλικίας.*

---

1) ita P. cet. *ἔγραψεν.* 2) *ἐν διαθήκῃ* hic. P. F. R. 3) add. L[1]. L[2]. et Gloss. nom. uoc. Per mensam. iam coniecerat R. 4) *συνδράμωσιν* R. 5) *αὐτῷ* R. 6) *ἐγ. πάντως ὁ ἐλ.* P. 7) *μὴ* R. 8) *ἐτῶν* add. F. R. 9) add. R. 10) *ἐλευθερία* Vi.

modo sui quisque patrimonii inferret. in hoc igitur censu si seruus iussu domini semet liberum scripsisset, a seruitute liberabatur. testamento autem, cum quis seruum suum in testamento liberaret. naturales autem manumittendi modi tres erant, inter amicos per mensam per epistulam. et inter amicos quidem, cum, amicis praesentibus, quendam manumitterem. per mensam, cum libertatis dandae gratia seruum mecum in conuiuio adesse iuberem. per epistulam, cum seruo alibi terrarum degenti per epistulam in libertate morari concederem. cum haec tibi perspecta sint, uide quid inde sequatur. cum tria haec in manumissi serui persona concurrerent, ut maior esset annis XXX, et in legitima domini proprietate, i. e. ex iure Quiritium, manumitteretur autem uindicta aut censu aut testamento, neue in ulla esset turpitudine, omnino seruus ciuis romanus fiebat. sin autem, in nulla turpitudine eo uersante, tria illa non concurrerent, erat enim seruus minor annis XXX, aut in bonis tantum domini, aut per mensam uel per epistulam uel inter amicos manumissio fiebat; uel duo forte uel etiam tria iuris requisita desiderarentur, manumissus latinus iunianus fiebat. si uero in turpitudine quadam seruus uersaretur, dediticius fiebat. set haec quondam optinebant; hodie autem cum una sit libertatis species, uti dictum est, manumissus omnimodo ciuis romanus fit, nullo discrimine habito in dominio uel modo manumissionis uel aetate.

Qui et ex quibus causis manumittere non possunt.[1]
Titulus 6.

Ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὰ προλαβόντα κατὰ πόσους τρόπους γίνεται ἡ ἐλευθερία. νῦν ἀναγκαῖόν ἐστι μαθεῖν ὅτι οὐ παντὶ δεσπότῃ παρέχειν ἔξεστιν ἐλευθερίαν. ὁ γὰρ in fraudem creditorum τουτέστι[2]) πρὸς βλάβην καὶ ἀπάτην τῶν δανειστῶν ἐλευθερῶν οὐδὲν πράττει. ὁ γὰρ aélios séntios ἐμποδίζει τῇ ἐλευθερίᾳ. μισεῖ γὰρ τοὺς ἐπὶ βλάβῃ[3]) τὴν οἰκείαν μειοῦντας περιουσίαν ἐκείνων, οἳ ἐν καιρῷ ἀναγκαίῳ τοῖς δεηθεῖσιν ἐχορήγησαν χρήματα. αὐτὸς δὲ ὁ ταῦτα κελεύσας δέδωκε τισὶν ἄδειαν τοῦ ἐλευθεροῦν, εἰ καὶ ἐλαττοῦται ἐντεῦθεν αὐτῶν ἡ περιουσία, τουτέστι τῷ ἀπόρῳ[4]). ἄπορος δέ ἐστιν[5]), ᾧ μηδὲν ὑπολιμπάνεται μετὰ τὴν τῶν χρεῶν ἐξαίρεσιν. ἢ οὕτως· ἄπορός ἐστιν ὁ πλείονα ἐποφείλων ὧν κέκτηται. ὁ τοίνυν ἄπορος ἐν πολλῇ καθεστήκει ἀθυμίᾳ λογιζόμενος οὐχ οὕτως ἐν τῇ ζωῇ[6]) ἐπαχθῆ, ἅπερ ἐσθότε ἠδύνατο τρόποις τισὶ διαφυγεῖν, ἀλλὰ τὰ μετὰ τὴν[7]) τελευτὴν ἐνθυμούμενος καὶ τὴν προςγενησομένην αὐτῷ ὕβριν. οὐδεὶς γὰρ ἀνέξεται τῶν εὖ φρονούντων προσελθεῖν κληρονομίᾳ[8]), ἐξ ἧς κέρδος μὲν οὐδὲν τῷ aditeúonti, ὕβρεις δὲ μυρίαι καὶ ζημίαι καὶ οἱ ἐπὶ δικαστηρίου ἑλκυσμοί. μηδενὸς οὖν ἐπεισιόντος τῇ τούτου κληρονομίᾳ[9]), ἀνάγκη διαπιπράσκεσθαι ὑπὸ τῶν δανειστῶν τὴν αὐτοῦ[10]) περιουσίαν, καὶ ἐντεῦθεν τὴν αὐτοῦ μνήμην εὐτελίζεσθαι. οἱ γὰρ credítores[11]) οὐκέτι λέγουσιν ὅτι τὰ τοῦδε διαπιπράσκεται πράγματα τοῦ κληρονόμου, ἀλλὰ τοῦδε τοῦ τελευτήσαντος. 1. Λέγει τοίνυν τῷ ἀπόρῳ 1.
ὁ aélios séntios, ὥςτε εἰ ἔχει οἰκέτας ἕνα τούτων γράφει κληρονόμον cum libertate[12]), ὃς μετὰ τελευτὴν γενήσεται αὐτῷ κληρονόμος ἐξ ἀνάγκης καλούμενος sólos necessários[13]). sólos

---

1) τίνες [οἵτινες L 1. L 2.] καὶ ἐκ ποίων αἰτιῶν ἐλευθεροῦν οὐ δύνανται. add. libri. 2) ὁ add. R. 3) βλάβην edd. ant. F. 4) τοῖς ἀπόροις P. F. R. 5) ἐστιν—ἐστιν de. edd. ant. F. 6) οὕτω τὰ αὐτῇ ζωῇ R. 7) τὴν de. edd. ant. F. 8) κληρονομίαν edd. ante F. 9) τὴν —ίαν R. 10) τούτου R. 11) ἤγουν δανεισταὶ add. L 2. 12) τουτέστι μετ' ἐλευθερίας P. 13) solus necessarius F. solus et n. R.: nos ad fidem L 1. L 2. scripsimus.

Qui et ex quibus causis manumittere non possunt.

Titulus 6.

Propositum est in superioribus quot modis manumissio procedat. iam uero dispiciendum est quomodo non cuique uolenti manumittere liceat. qui enim in fraudem creditorum manumittit, nihil agit, quia lex Aelia Sentia impedit libertatem. odit enim qui in fraudem eorum suam minuant substantiam, qui, necessitate urguente, ipsis indigentibus pecuniam mutuam dederint. eadem uero lex, quae id iusserat, quibusdam manumittendi tribuit facultatem, licet inde eorum minuantur bona, idest eis qui non soluendo sunt. non soluendo est cui nihil amplius remanet, aere alieno deducto: uel etiam, non soluendo est, qui plura debet quam habet. qui ergo non soluendo esset, ualde interdum anxius fiebat, non tantum incommoda huius uitae cogitans, quae aliquando esset quodammodo uitaturus, quantum ea, quae post mortem essent obuentura, reuoluens ignominiamque inde sibi orituram. nemo enim prudens eius hereditatem aditurus foret, ex qua adeunti nullum quidem lucrum, innumerosae uero iniuriae damna et litium incommoda essent futura. nemine igitur adeunte, necesse erat ut eius bona a creditoribus uenirent, quo eius memoriam ignominia esset adficienda, cum creditores non heredis set defuncti
1. bona uenire essent dicturi. 1. Suadet igitur ei, qui non soluendo sit, lex Aelia Sentia ut si seruos habeat, unum horum cum libertate heredem instituat, qui post eius mortem necessario eius heres fiat. qui dicitur *solus necessarius*. so-

μὲν ἐπειδὴ ἕνα καὶ μόνον καὶ οὐ περαιτέρω ἔξεστι τῷ ἀπόρῳ γράφειν κληρονόμον. μέχρι γὰρ ἑνὸς τὴν οἰκείαν παραχαράττει νομοθεσίαν· necessários *δὲ ἐπειδὴ καὶ μὴ βουλόμενος γίνεται κληρονόμος· ἐγίνετο δὲ οὗτος κληρονόμος, ἑτέρου μὴ κληρονομοῦντος ἀπὸ διαθήκης ἢ διὰ τὸ ἕτερον μὴ γεγράφθαι*[1]) *ἢ ἐπειδὴ ὁ γεγραμμένος οὐκ ἠβούλετο κληρονομῆσαι. μεγίστης γὰρ ἦν τοῦτο προμηθείας τοῦ νόμου*[2]), *ὥςτε τοὺς ἀπόρους, ὧν ἕκαστος παρῃτεῖτο τὴν κληρονομίαν, ὑπὸ οἰκέτου αὐτοῦ κληρονομεῖσθαι, ὃς ἤμελλε τὸ ἱκανὸν τοῖς*[3]) créditorsi *ποιεῖν καὶ τὸ χρέος αὐτοῖς ἀποπληροῦν. ἢ τούτου μὴ γινομένου, τὰ πράγματα διεπιπράσκετο*[4]) *οὐκέτι τοῦ τελευτήσαντος ἀλλὰ τοῦ κληρονόμου καὶ ἐντεῦθεν το ἀνύβριστον τελευτήσαντι περιεγίνετο. καὶ ἑκάτερος εὐηργετεῖτο καὶ ὁ τελευτήσας καὶ ὁ ἀπελεύθερος. ὁ γὰρ ἄπορος εἰ καὶ εἰς τὴν τοῦ οἰκέτου διατίμησιν ἠλάττωσε τὴν οἰκείαν περιουσίαν, ἀλλ' οὖν ὕβριν διέφυγεν. ὁ δὲ οἰκέτης εἰ καὶ ὑβρίσθη, ἀλλὰ μισθὸν ἔσχε τῆς ὕβρεως τὴν ἐλευθερίαν.*

2. *Εἰ καὶ δίχα ἐλευθερίας ὁ οἰκέτης ἐγράφη κληρονόμος, ἐλεύθερος ἐγίνετο, τοῦτο διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως κελευούσης γενικῶς, εἴτε ἄπορος, εἴτε πλούσιος ἦν ὁ τελευτήσας καινοτέρῳ φιλανθρωπίας χρησαμένης λογισμῷ· ὥςτε ἐξ αὐτῆς μόνης τῆς ἐνστάσεως τὸν οἰκέτην ἐλευθεροῦσθαι· οὐ γάρ ἐστι πιθανὸν μὴ βούλεσθαι τὸν δεσπότην ἐλεύθερον εἶναι ἐκεῖνον, ὃν ἑαυτῷ διάδοχον ἐσπούδασεν εἶναι, ἀλλὰ μένειν ἐν τῇ δουλείᾳ, μηδένα δὲ τῆς αὐτοῦ κληρονομεῖν οὐσίας*[5]).

3. In fraudem *δὲ* creditorum[6]) *τις πῶς ἐλευθεροῦν δοκεῖ, ἀναγκαῖον ζητῆσαι. καὶ οἱ μὲν ἔλεγον ἐκεῖνον* in fraudem creditorum *ἐλευθεροῦν τὸν πλείονα ἐποφείλοντα ὧν κέκτηται. οἱ δὲ ἐκεῖνον ᾧ μηδὲν περιλιμπάνεται μετὰ τὴν τῶν χρεῶν ἐξαίρεσιν*[7]), *οὗ ἡ μὲν ὑπόστασις ἡ παροῦσα ἀποπληρῶσαι τοὺς* créditoras[8]) *ἐξαρκεῖ, τῆς δὲ ἐλευθερίας διδομένης, συμβαίνει τοὺς δανειστὰς ἀδικεῖσθαι τούτῳ τῷ τρόπῳ παυομένης*[9]) *αὐτοῦ τῆς περιουσίας*[10])

---

1) *μὴ γεγρ. ἕτ.* R. 2) *τοῦτο γὰρ τοῦ νόμου [μέρος] ἦν μεγίστης προμηθείας* uel *μεγίστη δὲ ἡ τούτου προμήθεια τοῦ νόμου* cj. R., qui ingenio suo prorsus indulget. 3) d. L[2]. 4) *διαπιπράσκεται* ante F. 5) *κληρονόμον εἶναι περιουσίας* R. 6) *εἰς βλάβην τῶν δανειστῶν* L[2]. in fr. cr. R. 7) *ὑπεξ* P. R. 8) *τοῖς κρεδίτορσιν* P. 9) *μειουμένης* F. 10) *καὶ παυομένης* F.

lus quidem, quia unum tantummodo neque amplius licet ei qui non soluendo est heredem instituere, ad unum enim usque lex suam cohibet ius. necessarius autem quia etiam inuitus heres fit. fit autem hic heres si modo nemo alius ex testamento heres extiterit, aut quia nemo scriptus sit, aut quia scriptus adire noluerit. magna fuit igitur huiusce legis prouidentia, ut qui non essent soluendo, quorum quisque hereditatem respueret, seruum suum successorem haberent, qui et creditoribus esset satisfacturus et debitum ipsis integrum soluturus. qui ni id fecisset, heredis non defuncti bona uenirent, nulla iniuria defuncto adficiendo. et uterque quidem iuuabatur; defunctus et manumissus. qui enim non soluendo erat licet in serui pretio facultates suas minueret, attamen ignominiam uitabat. seruus autem licet ignominia adficeretur, attamen ignominiae mercedem liberta-
2. tem habebat. 2. Set etsi absque libertate seruus sit heres institutus, liber fit. quod constitutione principis nostri cautum generaliter est, siue non soluendo siue soluendo defunctus sit, nouae humanitatis rationis intuitu, ut ex ipsa sola institutione seruus liber existat. non enim ueri simile est eum quem sibi successorem fore studuit, liberum non esse set in seruitute manere uoluisse et neminem bonorum suorum heredem
3. fore. 3. In fraudem autem creditorum quomodo quis manumittere intellegatur dicere opus est. et quidam dicebant eum in fraudem creditorum manumittere, qui plura debeat quam habeat. alii uero illum, cui, aere alieno deducto, nihil supersit: cuius nempe bona, uti nunc sunt, ad creditoribus satisfaciendum sufficiant, libertate autem data, creditores laesum iri contingat, ita patrimonio deminuto et ad creditoribus satisfacien-

τοῦ δύνασθαι τὸ ἱκανὸν ποιῆσαι τοῖς credítorsin. ἐκράτησε δὲ τὸ μὴ μόνον σκοπεῖν εἰ ἄπορός ἐστιν ὁ ἐλευθερῶν, ἀλλὰ καὶ εἰ πρὸς περιγραφὴν τῶν οἰκείων[1]) δανειστῶν δίδωσι τὴν ἐλευθερίαν.[a]) τότε γὰρ καὶ ἡ δόσις ἐπέχεται τῆς ἐλευθερίας,[2]) ὥςτε θεωρεῖσθαι καὶ consílion καὶ éuenton[3]). ὥςτε οὖν ἀμφοτέρων μὲν συντρεχόντων, ὁ οἰκέτης οὐκ ἐλευθεροῦται· ἑνὸς δὲ ἐλλείψαντος, ὁ δοῦλος ἐλεύθερος ἀποτελεῖται. ἐστὶ δὲ εὑρεῖν ἀμφότερα τό τε consílion καὶ τὸ[4]) éuenton ἐπὶ θέματος τοιούτου. ἐκέκτητό τις τριακοσίων νν⁰ περιουσίαν· οὗτος ἐχρεώστει τετρακόσια[5]) νν⁰. ἠβουλήθη πρὸς περιγραφὴν τῶν οἰκείων δανειστῶν ἐλευθερῶσαι οἰκέτας ἀξίους ρ̅ νν⁰ καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐγένετο αὐτοῦ ἡ περιουσία νν⁰ σ̅. ἐνταῦθ' ἀμφότερά ἐστι καὶ consílion καὶ éuenton. καὶ γὰρ πονηρᾷ γνώμῃ τοῦτο πεποίηκε καὶ ἡ ἀπόβασις ζημιοῖ τοὺς credítoras. ἐλλείπει δὲ τὸ éuenton[6]) οὕτως. ἔχων τις α̅ νν⁰ περιουσίαν ἐνόμιζεν ἔχειν[7]) τ̅ νομισμάτων ὑπόστασιν[8]). ἐχρεώστει δὲ υ̅. ἠλευθέρωσε τοὺς ἰδίους οἰκέτας in fraudem creditorum ἀξίους ὄντας ρ̅ νν⁰. ἐνταῦθα τὸ μὲν consílion κάκιστον· ἐπὶ βλάβῃ γὰρ γεγένηται τῶν δανειστῶν, ἡ δὲ ἀπόβασίς ἐστιν αὐτοῖς ἀζήμιος· καὶ γὰρ καὶ[9]) μετὰ τὴν ἐξαίρεσιν τῆς τῶν ἐλευθερωθέντων οἰκετῶν διατιμήσεως ὑπολιμπάνεται περιουσία ἱκανὴ τοὺς δανειστὰς ἀποπληρῶσαι.[b]) ἐλλείπει δὲ consílion ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. εἶχέ τις φ̅ νν⁰ ὑπόστασιν[10]), ἐχρεώστει υ̅. συνέβη τοῦτον ἀπολιμπάνεσθαι τῆς οἰκείας πατρίδος. ἔκ τινος τυχηρᾶς περιστάσεως ἀπεμειώθη αὐτοῦ ἡ περιουσία, τυχὸν οἰκίας ἐμπρεσθείσης ἢ καταπεσούσης, ὥςτε περιστῆναι αὐτὴν εἰς τ̅ νν⁰. μήπω γνοὺς τὴν ἐλάττωσιν τῆς ἰδίας ὑποστάσεως οἰκέτας τινὰς ἀξίους ὄντας ρ̅ νν⁰, οἷς χάριτας ὡμολόγει διὰ τὴν αὐτῶν[11]) εὔνοιαν, ἠλευθέρωσεν. ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος πονηρὰ μὲν οὐκ ἔστι διάθεσις, ἡ δὲ ἀπόβασις βλάπτει τοὺς δανειστάς. οὐκ

---

[1]) d. R. R. [2]) ὅτε θεωρεῖται P. F. R. [3]) consilium καὶ euentus R. [4]) d. R. euentum. [5]) τριακόσια P. F. R. [6]) euentus more sollemni R. τουτέστι τὸ ἀποτέλεσμα add. L². [7]) d. G. [8]) d. R. [9]) d. R. [10]) περιουσίαν R. [11]) περὶ αὐτῶν F. περὶ αὐτοῦ R.

a) Cf. Iulianum Dig. 42, 8, 15. b) Cf. Gai. Dig. 40, 9, 10.

dum non amplius suffecturo. praeualuit tamen non tantum inspiciendum esse an soluendo sit manumissor, set etiam an in fraudem creditorum manumittat. tunc enim libertatis datio impeditur cum utrumque interueniat consilium atque euentus. itaque utroque concurrente, seruus non liberatur; uno uero deficiente, liber efficitur. utrumque autem, consilium atque euentum in eius modi casu licet deprehendere. erat cuidam CCC aureorum patrimonium. idem aureos trecentos debebat. uoluit in fraudem suorum creditorum seruos manu mittere, qui C aureis ualerent, ut ita patrimonium suum CC fieret aureorum. hic utrumque interuenit, consilium et euentus; malo enim consilio id fecit; euentus autem creditoribus fraudi fuit. deficit autem euentus in eiusmodi casu. cum quis M aureorum patrimonium haberet, CCC tantum aureorum substantiam sese habere putabat: debebat uero CCCC. seruos suos, qui C aureis ualerent, in fraudem creditorum manumisit. ubi consilium quidem pessimum, in fraudem enim creditorum manumissio facta est, euentus autem eos non laesit, cum et pretio manumissorum seruorum deducto, sufficientia remanserint bona, quae creditoribus satisfaciant. deficit demum consilium in eiusmodi exemplo. cum quis M aureorum patrimonium haberet, et CCCC deberet, peregre profectus est. fortuito quodam casu eius facultates imminutae sunt, ueluti aedibus incensis, aut dirutis, ita ut ad CCC aureos reducerentur. cum nondum suae substantiae diminutionem nosset, seruos quosdam, qui C aureis ualerent, et quibus propter eorum erga se beniuolentiam gratus erat, manumisit. in eiusmodi casu malum quidem consilium non est, euentus autem creditoribus fraudi est, non enim ad aes alienum per-

ἐξαρκεῖ γὰρ ἡ ὑποληφθεῖσα περιουσία τοὺς creditoras ἀποπληρῶσαι. ἰδοῦ γὰρ ἐνταῦθ' ἐνόμιζε πολλὴν εἶναι τὴν οἰκείαν ὑπόστασιν καὶ δύνασθαι τὸ ἱκανὸν ἐντεῦθεν γενέσθαι[1]) τοῖς ἐποφειλομένοις καὶ εὐνουστάτους ἠλευθέρωσεν οἰκέτας καὶ πανταχοῦ ἐδείκνυτο ὅτι πονηρὰ διάθεσις οὐχ ὑπῆν. éuenton δὲ ἦν κάκιστον[2]), ἐπειδὴ οὐχ ὥςπερ ἐνόμιζε κατ' ἀλήθειαν μείζων ἦν τῶν χρεῶν ἡ αὐτοῦ περιουσία. ἐσθότε γὰρ δι' ἄγνοιαν ἑτέρως οἰόμεθα περὶ τῆς ἡμετέρας περιουσίας ἤπερ ἔχει τὸ ἀληθές. ὥςτε οὖν δεῖ συνελόντα εἰπεῖν τότε ἀκυροῦσθαι τὰς ἐλευθερίας ὅτε καὶ[3]) γνώμῃ πονηρᾷ τοὺς οἰκέτας ἐλευθερώσω[4]) καὶ τὸ γινόμενον ζημιοῖ τοὺς δανειστάς. 4. Ἔγνωμεν ἐκ τῶν 4. προλαβόντων ὅτι ὁ aélios[5]) séntios ἀκυροῖ τὰς ἐλευθερίας τὰς in fraudem creditorum διδομένας μισῶν τὴν τοῦ ἐλευθεροῦντος διάνοιαν ὡς ἐπ' ἀδικίᾳ γινομένην ἑτέρων. ὁ αὐτὸς νόμος ἐπέχει τὰς ἐλευθερίας τὰς παρεχομένας ὑπὸ τῶν ἐλαττόνων τῶν κ̄ ἐνιαυτῶν, οὐ διὰ μῖσος, ἀλλὰ δι' εὔνοιαν τῶν ἐλευθερούντων. ἠπίστατο γὰρ ὡς οἱ τοιαύτην ἄγοντες ἡλικίαν εὐχερῶς ἀπατῶνται καὶ ταῖς τῶν οἰκετῶν εἴκουσι κολακείαις καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν ἑαυτῶν ἐλάττουσιν ὑπόστασιν. τοῦτο οὖν εἰδὼς ταῖς ἐκεῖθεν ἐπιβουλαῖς τὴν ἑαυτοῦ νομοθεσίαν ἀντέστησεν. κωλύσας δὲ τούτους τὸν ἴδιον οἰκέτην ἐλευθεροῦν, ἐπέτρεψεν ἐλευθερίαν διδόναι[6]) ἐπὶ εὐλόγου αἰτίας ἐπὶ ἄρχοντος ἐν consilίῳ δοκιμαζομένης. εἴπωμεν δὲ πρότερον τί ἐστι consílion καὶ οὕτως ἐροῦμεν τὰς εὐλόγους αἰτίας.a) consílión ἐστι συνέδριον φανερῶν ἀνδρῶν κατὰ ῥητὸν τοῦ ἐνιαυτοῦ χρόνον συνιστάμενον. ἐγίνετο δὲ τοῦτο τὸ consílion οὐ μόνον ἐν ῥώμῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. συνίστατο δὲ ἐν τῷ[7]) καιρῷ τοῦ conuéntu[8]). καὶ τί ἐστι cónuenton; ῥητὸς χρόνος πρὸς κατάλυσιν δικῶν ἐπινενοημένος. οἱ γὰρ ῥωμαῖοι τὸν πάντα σχεδὸν ἐνιαυτὸν ἐν τῷ πολεμεῖν δαπανῶντες κατά τινα χρόνον

---

1) γεν. ἐντ. L^2. 2) euentus δὲ ἦν κάκιστος R. 3) de. L^2. 4) ἐλευθερῶ F. 5) L^1. L^2. αἴλιος G. F. cet. ἀέλιος. 6) ἐκέλευσεν ἐλευθερίαν ἐπὶ κ. τ. λ. edd. ant. F. 7) de. L^2. 8) L^1. L^2. κομβέντου cett. ἤγουν τῆς συνελεύσεως add. L^2.

a) cf. Gai. 1, 20. Ulp. 1, 13a.

soluendum quae relinquuntur bona sufficiunt. ecce enim hic adeo magnam sibi substantiam habere uidebatur, ut et creditoribus posset satisfacere, et beniuolentissimos seruos manumittere, et omnino ostendit sibi nequam consilium non fuisse. euentus autem fuit pessimus, quia non sicuti putauit, reuera maior aere alieno eius erat substantia. interdum enim propter ignorantiam amplius de nostris facultatibus speramus, quam in his reapse est. itaque breui dicendum est tunc impediri libertatem, cum et malo consilio seruos manumittam
4. et manumissio laedat creditores. 4. Nouimus ex superioribus legem Aeliam Sentiam manumissiones impedire, quae in fraudem creditorum fiant, consilium manumissoris odio habentem, qui aliis damnum moliatur. eadem lex manumissiones impedit, quae a minoribus XX annis praestentur, non in odium cuiusdam, set fauore potius manumittentium. sciebat enim eiusmodi aetatis homines facile decipi seruorumque suorum captari blandimentis et ita suas minuere facultates. id igitur cum nosset, eorum insidiis suas opposuit sanctiones. et cum prohibuisset ab his seruum manumitti, permisit libertatem dari iusta causa apud magistratum in consilio adprobata. dispiciamus autem primum quid sit consilium, et ita demum iustas causas exponemus. Consilium est collegium quorundam uirorum certo anni tempore constitutum. habebatur autem id consilium non modo Romae, set etiam in prouinciis. conueniebat autem tempore conuentus. et quid est conuentus? certum tempus ad lites dirimendas constitutum. Romani enim cum totum fere annum bellis gerendis tererent, certo quodam tempore, hieme et hibernis

ὑπὸ[1]) χειμῶνος καὶ τῶν σὺν[2]) αὐτῷ δεινῶν κωλυόμενοι, ἐπειδήπερ ὄντας αὐτοὺς ἐν πολιτείᾳ οὐκ ἐνῆν ἐκτὸς εἶναι δικῶν, ἀφέντες τὰ ὅπλα ταῖς δίκαις ἐσχόλαζον. καὶ πολλοὺς εἰς τοῦτο δικαστὰς ἐκάθιζον τέμνοντας αὐτοῖς τὰ ἀμφίβολα, οἵτινες ἐλέγοντο recuperatores[3]), quia per eos unusquisque suum[4]) debitum recipiebat, ἐπειδὴ δι' αὐτῶν εἷς ἕκαστος τὸ οἰκεῖον χρέος ἀνελάμβανεν. ἐλέγετο δὲ ὁ καιρὸς cónuentos, ἐπειδὴ conuenire ἐστι τὸ συνιέναι. συνίεσαν δὲ ἐν αὐτῷ[5]) οἵ τε δικασταὶ καὶ οἱ δικαζόμενοι. ἐν οὖν[6]) τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τοῦ conuéntu ἐγίνετο τὸ consílion. καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. προῄει ὁ ἄρχων καὶ ἐκάθητο ἐν τῷ οἰκείῳ δικαστηρίῳ καὶ ἅμα αὐτῷ $\overline{\text{κ}}$ ἄνδρες, οἵτινες ἐλέγοντο peregrînoi[7]) recuperatores, quia per eos mancipium naturalem libertatem recipiebat, ἐπειδὴ δι' αὐτῶν τὸ ἀνδράποδον τὴν φυσικὴν ἐλευθερίαν ἀνελάμβανεν[8]) (οἶδας γὰρ ὡς ἡ φύσις πάντας ἐλευθέρους προήγαγεν). καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐλέγοντο εὔλογοι αἰτίαι ὑπὸ τῶν ἐλευθερούντων. ἐγίνετο δὲ καὶ ἐν τῇ ῥώμῃ τὸ consílion ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τοῦ conuéntu, τοῦ praétoros καθημένου ἐν τῷ οἰκείῳ δικαστηρίῳ καὶ συγκαθημένων[9]) αὐτῷ $\overline{\text{ε}}$ συγκλητικῶν καὶ $\overline{\text{ε}}$ ἱππωτῶν ῥωμαίων. τὸ δὲ τῶν ἱππωτῶν ῥωμαίων ἀξίωμα ἦν ὑποβεβηκὸς τὴν συγκλητικότητα[10]). 5. Εἰπόντες τὸ consílion εἴπωμεν καὶ τὰς εὐλόγους αἰτίας. 5. εὔλογός ἐστιν αἰτία[11]), ἡνίκα ὁ ἐλάττων τῶν $\overline{\text{κ}}$ ἐτῶν βουληθῇ τὸν πατέρα ἢ τὴν μητέρα ἐλευθερῶσαι, οὓς πεποίηκε μὲν ἡ φύσις τῷ παιδὶ γονεῖς, ἡ δὲ γνώμη τοῦ δεσπότου δούλους ἀπετέλεσεν. καὶ πῶς προβαίνει τοῦτον μὲν ἐκ δούλης[12]) τεχθέντα ἐλεύθερον εἶναι καὶ[13]) ῥωμαῖον[14]), τοὺς δὲ γονεῖς ὑπὸ τὴν τοῦ παιδὸς τελεῖν δεσποτείαν[15]); ὑπόθου τοὺς τρεῖς ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι δεσποτείαν, τελευτῶντα δὲ τὸν δεσπότην ἐνστήσασθαι κληρονόμον τὸν παῖδα[16]) ἐλάττονα ὄντα τῶν $\overline{\text{κ}}$ ἐτῶν.

---

1) τοῦ add. R. 2) ἐν R. 3) ἤτοι ἀνάληψιν δι' αὐτῶν ποιοῦντες P. ἤγουν ἀναληπταίοι L². 4) d. P. F. R. 5) ταὐτῷ R. 6) δὲ R. 7) L¹. L². περεγρῖνοι cett. 8) ἐλάμβ. P. 9) συγκαθεζομένων R. 10) τῇ συγκλητικότητι P. 11) haec d. P. 12) L¹. δουλίας L². δουλείας P. R. δούλων F. 13) d. P. 14) —ίων P. 15) δεσποτείαν δούλους P. 16) τὸν π. κληρ. R.

tempestatibus prohibiti, cum in republica sine controuersiis agere non possent, armis sepositis, litibus uacabant. et plures ad hoc magistratus constituerant qui eorum dirimerent controuersias, qui dicebantur recuperatores, quia per ipsos unusquisque debitum suum recipiebat. dicebatur autem id temporis c o n u e n t u s, quia conueniebant eodem iudices et litigatores. ultimo igitur die conuentus consilium habebatur et in prouinciis eodem modo. praecedebat enim magistratus atque in tribunali suo considebat; et cum eo XX uiri, qui uocabantur peregrini recuperatores, quia per eos mancipium naturalem libertatem recipiebat: (nosti enim natura omnes liberos nasci): coram ipsis autem probabiles causae a manu missoribus exponebantur. fiebat etiam Romae consilium quodam conuentus die, praetore adsidente in suo tribunali et cum eo considentibus quinque senatoribus et quinque equitibus romanis. dignitas uero equestris ordine senatorio infe-
5 rior erat. 5. Cum de consilio simus locuti, iustas causas dispiciamus. iusta est causa si minor annis XX patrem aut matrem manumittere uelit, quos natura quidem puero parentes dedit, domini autem uoluntas seruos retinuit. et quomodo fit ut qui ex seruis personis natus sit, liber sit et ciuis romanus, parentes autem in filii potestate sint? finge tres in unius eiusdemque degisse dominio, dominum autem cum moreretur filium minorem XX annis heredem instituisse, qui

καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ συμβῆναι τῶν οἰκείων γονέων μετὰ τῶν ἄλλων πραγμάτων δεσπότην αὐτὸν[1]) *γενέσθαι. εἶτα μὴ βουλόμενος ὁ παῖς ἐν δουλείᾳ τοὺς φύσαντας αὐτὸν ὁρᾶν ὑβριζομένους*[2]) *ἠλευθέρωσε τούτους ἐν* **consilί***ῳ*[3]). *εὔλογός ἐστιν*[4]) *αἰτία καὶ τὸ εἰπεῖν υἱός μου ἐστὶ φυσικὸς, θυγάτηρ μού ἐστι φυσική. θεμάτισον γὰρ ὅτι ἐρασθείς τις τῆς οἰκείας θεραπαίνης ἔσχεν ἐξ αὐτῆς υἱὸν ἢ θυγατέρα καὶ δοῦλος ἦν τὸ τεχθὲν ὡς ἐκ δούλης γαστρὸς προελθόν. καὶ πάλιν τὸ εἰπεῖν ἀδελφός μού ἐστι φυσικὸς*[5]), *ἀδελφή μού ἐστι φυσική. ἐπειδὴ γὰρ ὁ ἐμός πατὴρ ἰδίᾳ*[6]) *δούλῃ μιγεὶς ἔσχε παῖδας οὓς οὐκ ἠλευθέρωσεν· ἐκείνου δὲ τελευτήσαντος ἐμὲ τούτων ὁ νόμος ἐποίησε δεσπότην· ἐγὼ τούτους διὰ τὴν φυσικὴν ἠλευθέρωσα συγγένειαν. εὔλογος αἰτία ἐστὶ καὶ τὸ εἰπεῖν ὅτι παιδαγωγός μού ἐστιν ἢ τροφὸς ἢ τροφεὺς ἢ* **álumnos** *ἢ* **alúmna**[7]), *τὸ ἐν τῇ συνηθείᾳ λεγόμενον*, **collectáneos**[8]) *τουτέστιν ὁμογάλακτος, ἢ οἰκέτην ἐλευθερῶσαι βούλομαι* **procuratoris**[9]) **habendi gratia**[10]), *ἐπὶ τῷ ὡς ἐλεύθερον αὐτὸν ὄντα ἀκωλύτως πάντα μοι διοικεῖν τὰ πράγματα. ἢ καὶ*[11]) *θεράπαιναν ἠλευθέρωσα* **matrimonii causa**[12]), *τουτέστιν ἐπὶ τῷ λαβεῖν αὐτὴν γαμετήν. ἐπειδὴ γὰρ μεταξὺ ἐλευθέρου καὶ δούλης οὐ συνίσταται*[13]) *γάμος, ἠλευθέρωσα αὐτὴν διὰ τοῦτο. τὸν δὲ ἐλευθεροῦντα* **matrimonii causa** *εἴσω ἓξ μηνῶν δεῖ ταύτην ἄγεσθαι*[14]) *γυναῖκα, εἰ μὴ εὔλογος αἰτία κωλύσῃ· οἷον ἐπειδὴ συγκλητικὸς γέγονεν ὁ ἐλευθερώσας· ὁ γὰρ συγκλητικὸς ἀπελευθέραν γαμεῖν οὐ δύναται. καὶ ὁ ἐλευθερούμενος δὲ* **procuratoris habendi gratia** *ὀφείλει μείζων εἶναι τῶν δέκα καὶ ἑπτὰ ἐνιαυτῶν.* 6. *Ἅπαξ δὲ ἐὰν ᾖ εὔλογος* 6.
αἰτία ἐν **consilί***ῳ λεχθῇ, εἴτε ἀληθής ἐστιν εἴτε ψευδὴς οὐκ*

---

1) *αὐτῶν* P. 2) *ὑβρ. ὁρ.* F. 3) *ἤτοι ἐν συνεδρίῳ* L². 4) *ἡ* add. P. 5) *καὶ* add. P. F. R. 6) *οἰκείᾳ* R. 7) *ἤτοι θρεπτὸς — τουτέστι θρεπτὴ* add. P. *ἢ* om. P. F. 8) collectáneos L¹. L². collactan. F. *ἀναθρεπτὸς ἢ ἀναθρεπτὴ* R. Ante uoc. collact. in cod. paris. recentiore legitur *διλιγέντιον* ut F. testatur; in L¹. L². diliCINH (sic). 9) *ἤτοι φροντιστὴν* P. 10) *ἤτοι ἔχειν ἔνεα* P. *ἤτοι φροντίδος ἔχειν χάριν* sic L². 11) d. R. 12) *ἤτοι συμβιώσεως αἰτίᾳ* P. 13) *—το* P. 14) *ἀγαγέσθαι* P.

hoc modo parentum suorum cum ceteris rebus dominus factus est. deinde uero nolens filius parentes suos in seruitute ignominiosa conspicere, eos in consilio manu misit. iusta est causa quoque si quis dicat filium suum esse naturalem aut filiam naturalem. finge enim quendam suae ancillae amore captum filium filiamue ex ea genuisse; seruus erat natus, utpote qui ex seruo uentre editus esset. et similiter si quis dicat suum esse fratrem naturalem, suam esse sororem naturalem. cum enim pater meus ex ancilla sua filios habuerit, quos non manumiserit, eo mortuo, iure ego eorum dominus factus sum, quos ego propter naturalem cognationem manumittere institui. probabilis causa est et si quis dicat paedagogum suum esse uel nutricem, uel educatorem, uel alumnum alumnam, uel conlactaneum, quem uocant; uel seruum manumittere se uelle procuratoris habendi gratia, ut cum enim liber sit, absque impedimento facultates meas possit administrare. item si ancillam manumisero matrimonii causa. cum enim inter ancillam et liberum hominem nuptiae consistere nequeant, eam ad hoc manumisi. qui uero ancillam matrimonii causa manumiserit, intra sex menses illam uxorem ducere debet, nisi iusta causa impediat, ueluti si senator factus est, non enim licet senatori libertam uxorem ducere. et qui manumittitur procuratoris habendi gratia, maior XVII annis esse
6. debet. 6. Quotiens autem semel iusta causa in consilio sit adlegata, siue uera sit, siue falsa non retractatur, manumissione secuta. tunc enim contradicere licet, cum ea tractatur,

ἀναψηλαφᾶται, τῆς ἐλευθερίας προβάσης. λεγομένης μὲν γὰρ αὐτῆς[1]) ἀντειπεῖν ἔξεστι καὶ τὴν ταύτης δόσιν ἐπισχεῖν, ἁρμοσάσης δὲ ἤδη πᾶς λέγων πεπλασμένην[2]) εἶναι τὴν εὔλογον αἰτίαν ἀπίθανος. 7. Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν ὅτι ὁ ἐλάττων τῶν 7. κ̄ ἐνιαυτῶν[3]) ἐλευθεροῦν οὐ δύναται, εἰ μὴ εὔλογον εἴπῃ αἰτίαν ἐν consilίῳ, ἐντεῦθεν ἀναφύεταί τι παράδοξον. συμβαίνει γὰρ τὸν μὲν μείζονα τῶν ιδ̄ ἐνιαυτῶν δύνασθαι ληγάτα καταλιμπάνειν πολλῶν ἄξια νομισμάτων καὶ διατίθεσθαι καὶ κληρονόμους ἐνιστᾶν καὶ ὅπως βούλεται τὴν ἑαυτοῦ διατιθέναι περιουσίαν, οἰκέτην δὲ ῑ νομισμάτων ἄξιον μὴ δύνασθαι ἐλευθεροῦν. καταγέλαστος οὖν ὁ νόμος, ὅτι τὰ μὲν μείζονα φιλοτιμεῖται, τὰ δὲ ἥττονα οὐ δίδωσιν ἐν ἐξουσίᾳ, ὅπερ οὐ φορητὸν εἶναι νομίζεται, ὅτι πᾶσαν μὲν αὐτοῦ τὴν περιουσίαν ἐφ' ὃν βούλεται μετατίθησιν, ἐλευθερῶσαι δὲ δοῦλον οὐ δύναται. διὸ καὶ ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς ἐπὶ τῇ τοῦ νόμου κινηθεὶς ἀτοπίᾳ ἐκέλευσεν, ἵνα ὥςπερ τὰ ἄλλα πράγματα διατυποῖ ὁ νέος διατιθέμενος ὡς βούλεται, οὕτω καὶ τοὺς ἰδίους οἰκέτας ὁ τῶν κ̄ ἐνιαυτῶν ἐλάττων ἐλευθεροῦν ἐν διαθήκῃ συγκεχώρηται. ἐπειδὴ δὲ ἀδιατίμητόν τι παρὰ ῥωμαίοις ἐστὶν ἡ[4]) ἐλευθερία καὶ διὰ τοῦτο πρὸ τοῦ κ̄ ἐνιαυτοῦ ὁ aëlios séntios τὴν ἐλευθερίαν ἐκώλυσε δίδοσθαι, τούτου χάριν μέσην τινὰ ὁδὸν αὐτὸς βαδίσας οὐχ ἑτέρως ἐπέτρεψε τῷ ἐλάττονι τῶν κ̄ ἐνιαυτῶν ἐν τῇ[5]) διαθήκῃ τῷ ἰδίῳ οἰκέτῃ διδόναι ἐλευθερίαν[6]), εἰ μὴ τὸν ιζ̄ ἐνιαυτὸν ὑπερβῇ καὶ ἄρξηται τοῦ ιη̄. ὁπότε γὰρ οἱ παλαιοὶ τῷ μείζονι τῶν ιζ̄ ἐνιαυτῶν συνηγορεῖν ἐπιτρέπουσιν ἑτέροις, τίνος ἕνεκα μὴ λέγωμεν τὸ τῆς αὐτοῦ διανοίας σταθηρὸν καὶ πρὸς τὸ τὸν ἴδιον οἰκέτην τῆς δουλείας ἀπαλλάττειν συμβάλλεσθαι; ὁ γὰρ ἑτέρους[7]) ὡς εὔφρων διὰ τοῦ συνηγορεῖν ὠφελῶν τὸ ἀβλαβὲς ὡμολογημένως[8]) ἑαυτῷ περιποιήσει[9]). ὥςτε οὖν ὁ ἐλάττων τῶν κ̄ ἐνιαυτῶν inter uiuos μὲν οὐκ ἐλευθερώσει, ἐν διαθήκῃ

1) τότε ins. P. 2) πεπλανημένην P. edd. ant. F. 3) ἐτῶν R. 4) d. P. ἀδιατίμητος R. 5) ἰδίᾳ add. R. 6) διδ. ἐλ. τῷ ἰδ. οἰκ. R. 7) —ροις add. ant. F. 8) ὁμολογουμένως F. R. πάντως P. 9) —σεται F1.

et libertati moram facere. quae cum secuta sit, quicumque dicat iustam illam causam fictam esse, non audietur. 7. Cum dixerimus minorem XX annis manumittere non posse, nisi iustam causam in consilio probauerit, aliquid absurdi inde oritur. euenit enim ut qui XIIII annorum aetatem expleuerit, legata possit relinquere maximi pretii, et testari et heredes instituere et quemadmodum uelit rem suam familiarem disponere, seruum autem, qui X aureis ualeat, manumittere nequeat. ridicula igitur lex, quae maiora concedit, minora uero non permittit. non enim ferendum esse intellegitur totam quis substantiam suam prout uult disponere posse, seruum autem manumittere non posse. quare sanctissimus quoque princeps noster legis absurditate motus iussit, ut quemadmodum ceteras res, prout uult, adulescens disponit, ita et seruos suos, qui uicensimum nondum adimpleuerit annum, in testamento manumittere possit. set cum inaestimalis res apud Romanos libertas est, et propter hoc ante uicensimum annum lex Aelia Sentia libertatem dari prohibebat, ideo mediam quodammodo uiam et ipse secutus minori XX annis non aliter in testamento suum seruum manumittere concessit, nisi XVII annum impleuerit et XVIII tetigerit. cum enim ueteres maiori XVII annis pro aliis postulare concesserint, cur non dicemus sui iudicii stabilitatem ad seruum quoque suum manumittendum proficere posse? itaque minor XX annis inter uiuos quidem non manumittet, in testamento

δὲ μετὰ τὸν $\overline{ιζ}$ *ἐνιαυτὸν τοῦτο πράξει. ἓξ γὰρ ὄντων ἐνιαυτῶν μετὰ τὸν* $\overline{ιδ}$ *μέχρι τῆς τοῦ* $\overline{κ}$ *πληρώσεως, ὁ βασιλεὺς ἐν μὲν τοῖς πρώτοις* $\overline{γ}$ *ἐνιαυτοῖς μέχρι τοῦ* $\overline{ιζ}$ *τὴν κώλυσιν ἐφύλαξε τοῦ* aelíu sentíu, *μετὰ δὲ τὸν* $\overline{ιζ}$ *τοῦτο πράττεσθαι*[1]) *συνεχώρησεν.*

De lege Fufia Caninia sublata[2]). Titulus 7.

Ὁ μὲν aélios séntios *τῷ ἐλάττονι τῶν* $\overline{κ}$[3]) *ἐνιαυτῶν δεσπότῃ τὸν ἴδιον οἰκέτην ἐλευθεροῦν οὐ συνεχώρει. ἦν δὲ ἕτερος νόμος περὶ ἐλευθερίας διαλεγόμενος ὁ* Fúrios Canínios[4]), *ὃς φανεροὺς*[5]) *ἐλευθεροῦσθαι ἠβούλετο ἐν διαθήκῃ. τοῦτον δὲ τὸν νόμον ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς ὡς τῇ ἐλευθερίᾳ μαχόμενον καὶ τῇ ταύτης φθονοῦντα δόσει δι' οἰκείας ἀνεῖλε διατάξεως, ἀπάνθρωπον εἶναι κρίνας τοὺς μὲν ζῶντας ἔχειν ἄδειαν πάντας ἑαυτῶν τοὺς οἰκέτας ἐλευθεροῦν, εἰ μή τις αἰτία κωλύῃ,*[6]) *οἷον τὸ τὸν ἐλευθεροῦντα ἥττονα εἶναι τῶν* $\overline{κ}$[7]) *ἐνιαυτῶν ἢ* in fraudem creditorum *δίδοσθαι τὴν ἐλευθερίαν, τοῖς δὲ τελευτῶσι μὴ ἐπιτετράφθαι τοὺς ἑαυτῶν οἰκέτας ἀκωλύτως ἐλευθεροῦν.*[8])

---

1) *πράττειν* P. 2) *περὶ νόμου φουρίου* (sic.) *ἀναιρέσεως* addunt libri. Ceterum hic titulus in uaticano et laurentianis codicibus, item in taurinensi desideratur. In Palatino autem initio uoluminis additur '*περὶ νόμου φουσίου ἀναιρέσεως*'. ad cuius fidem potissimum hunc titulum recensui. 3) $\overline{κε}$ P. 4) haec om. P. 5) *φανερῶς* F. *φανεροὺς* P. qui add. supr. *ἤτοι δούλους*. forte legendum: *φανεροὺς μόνον δούλους*. *φανεροὺς* R. qui cj. '*φανεροὺς ἀπὸ φανερῶν*', cum Vi. legisset '*ἀπὸ φανερῶν νόμων*'. Hanc Vi. lectionem recepit W. (1, 84). 6) F. *διακωλύῃ*. 7) $\overline{κε}$ P. 8) P. add. *βι λα' τι. α'*.

autem post annum XVII id facere poterit. cum enim sex anni ab anno quattuordecimo ad uicensimum usque completum sint, princeps in prioribus tribus annis ad XVII usque legis Aeliae Sentiae impedimentum retinuit, post annum uero XVII completum id fieri permisit.

De lege Fufia Caninia sublata. Titulus 7.

Lex quidem Aelia Sentia minori XX annis seruum suum manumittere non permittebat. erat alia quoque lex, quae de manumissionibus tractabat, quae certum modum seruorum manu mittendorum in testamento constituebat. hanc uero legem piissimus princeps noster, utpote libertati contrariam, eiusque dationi quodammodo inuidam sua constitutione sustulit. inhumanum enim esse censuit uiuos quidem licentiam habere omnes seruos suos manumittendi, nisi quae causa impediat libertatem, ueluti si manumissor annis XX minor sit, uel si in fraudem creditorum detur libertas; morientibus autem non concedi seruos suos sine impedimento manumittere.

De iis qui sui uel alieni iuris sunt.[1]) Titulus 8.

Πεπλήρωται ἡμῖν ἡ πρώτη τῶν προσώπων διαίρεσις, ἐν ᾗ εἴρηται ὅτι τῶν ἀνθρώπων οἱ μέν εἰσιν ἐλεύθεροι, οἱ δὲ δοῦλοι, καὶ ὅτι ἡ[2]) *δουλεία ἄτομόν τι ἐστιν, ἡ δὲ ἐλευθερία διαιρεῖται εἰς δύο. τῶν γὰρ ἐλευθέρων οἱ μὲν*[3]) *εὐγενεῖς, οἱ δὲ ἀπελεύθεροι. καὶ ἡ μὲν εὐγένεια ἄτομος, ἡ δὲ ἀπελευθερότης πάλαι διῃρεῖτο εἰς τρία. τῶν γὰρ ἀπελευθέρων οἱ μὲν ἐγίνοντο πολῖται ῥωμαῖοι, οἱ δὲ* latînoi iunianoì, *οἱ δὲ* deditícioi. *προσεθήκαμεν δὲ ὅτι τὴν αἵρεσιν τῶν* dediticiωn *καὶ* latínωn *ἀνεῖλε διαφόροις διατάξεσιν ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς*[4]), *ὥςτε λοιπὸν καὶ τὴν ἀπελευθερότητα εἶναι μονοειδῆ καθάπερ ἐστὶν ἡ εὐγένεια. λεγέσθω δὲ καὶ δευτέρα τῶν προσώπων διαίρεσις. τῶν γὰρ ἀνθρώπων οἱ μέν εἰσιν ὑπεξούσιοι, οἱ δ' αὐτεξούσιοι*[5]), *τουτέστιν οἱ μὲν ἰδίου δικαίου, οἱ δὲ ἀλλοτρίου.*[6]) *μάθωμεν οὖν πρότερον περὶ τῶν ὑπεξουσίων· ἐντεῦθεν γὰρ ἡμῖν*[7]) *ἡ γνῶσις καὶ*[8]) *περὶ τῶν αὐτεξουσίων γενήσεται. ὅσοι γὰρ μὴ ἐν τούτοις πρόδηλον ὅτι ἐν τοῖς αὐτεξουσίοις εἰσίν. ἡ δὲ ὑπεξουσιότης λέγεται* potestas. *ταύτην δὲ ἔχομεν ἢ κατὰ τῶν ἡμετέρων οἰκετῶν ἢ κατὰ τῶν ἡμετέρων παίδων.*

1. *Καὶ πρότερον σκοπήσωμεν*[9]) *περὶ τῶν ὄντων* in pote- 1.
state *τῶν οἰκείων δεσποτῶν. ἔστι δὲ* potestas *ἡ ἄκρα ἐξουσία. αὕτη δὲ ἡ κατὰ τῶν οἰκετῶν ὑπεξουσιότης* iurisgentía[10]) *ἐστιν. οὐ μόνον γὰρ παρὰ ῥωμαίοις τοῦτο πολιτεύεται, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι καὶ οὕτως ἐστὶ μεγίστη αὕτη ἡ ὑπεξουσιότης, ὅτι* uitae necisque potestatem *εἴχομεν κατὰ αὐτῶν, τουτέστι ζωῆς καὶ θανάτου ἐξουσίαν, καὶ ἐξῆν ἡμῖν*[11]) *ἀκινδύνως τούτους ἀποσφάττειν. καὶ ὁπερδήποτε διὰ τῶν οἰκε-*

---

1) *Περὶ τῶν τοῦ ἰδίου ἢ ἀλλοτρίου δικαίου ὄντων* add. libri, inter quos L 1. L 2. alii '*τίνες ἰδίου ἢ ἀλλοτρίου δικαίου εἰσίν*'. Hos secutus est Vi. R. 2) *μὲν* add. R. 3) *εἰσὶν* R. 4) *ὁ εὐσεβ. ἡμ. β. ἀν. διαφ. διατ.* R. 5) sui iuris *τουτέστιν ἰδίου δικαίου* L 2. 6) P. cet. add. '*δικαίου*'. 7) *ἡμῶν* P. 8) *ἡ* P. 9) *—σώμεθα* P. F. R. 10) iuris gentium R. 11) *ἡμᾶς* Vi. R.

De his qui sui uel alieni iuris sunt. Titulus 8.

Iam plene de prima personarum diuisione tractauimus, in qua dictum est hominum quosdam liberos esse, quosdam seruos: seruitutem autem indiuiduam esse, cum libertas in duas species deducatur. liberorum enim quidam ingenui sunt, quidam libertini: et ingenuitas quidem indiuidua est, libertorum autem condicio olim in tria genera deducebatur, quia libertorum quidam ciues romani fiebant, alii latini iuniani, alii demum dediticii. addidimus quoque dediticiorum latinorumque condicionem pluribus constitutionibus piissimum principem nostrum sustulisse, ita ut deinceps unum esset libertorum genus sicut et ingenuorum. nunc de altera personarum diuisione dispiciamus. hominum enim quidam in potestate sunt aliorum, quidam nullius, idest quidam sui iuris sunt, quidam alieni. uideamus igitur prius de iis, qui alieno iuri subiecti sint, inde enim intellegemus, quinam sui iuris sint. quicumque enim in illis non recensentur patet esse sui iuris. potestatem autem, quam graeci ὑπεξουσιότητα uocant,
1. in seruos nostros aut in liberos nostros habemus. 1. Ac prius dispiciamus de iis qui in dominorum suorum potestate sunt. potestas quam in seruos habemus iuris gentium est. non tantum enim apud Romanos usu uenit, set etiam apud alias gentes: et adeo magna haec potestas erat, ut uitae necisque potestatem in eos haberemus, liceretque nobis impune eos interficere. et quodcumque per seruos adquiritur, id

τῶν προςπορίζεται, τοῦτο τῷ δεσπότῃ προσγίνεται. 2. Σήμε- 2.
ρον δὲ οὐδενὶ[1]) ἀνθρώπων ὑπὸ τὴν ῥωμαϊκὴν τελοῦντι βασιλείαν[2]) ἔξεστι δίχα αἰτίας νόμοις ἐγνωσμένης ἀναιρεῖν τὸν ἴδιον[3]) οἰκέτην, ἀλλ' οὐδὲ ἀμέτρως κατ' αὐτοῦ χαλεπαίνειν. διάταξις γὰρ Ἀντωνίνου τοῦ βασιλέως ὥρισε τὸν δίχα αἰτίας εὐλόγου τὸν ἴδιον οἰκέτην ἀναιροῦντα οὕτω τιμωρεῖσθαι ὥςπερ ὁ ἀλλότριον οἰκέτην φονεύσας κολάζεται[4])· εὔλογος δέ ἐστιν αἰτία ἡνίκα τις ηὗρε τὸν ἴδιον οἰκέτην τῇ ἑαυτοῦ μιγνύμενον[5]) γαμετῇ ἢ χεῖρας ἐπέβαλε τούτῳ, ὁ δὲ προλαβὼν ξίφει τοῦτον ἀνεῖλεν· ἀκίνδυνος ἐπὶ τούτων ἐστὶν ὁ φόνος. οὐ μόνον δὲ ἐπέσχεν ὁ βασιλεὺς τὴν ἄλογον τῶν οἰκετῶν ἀναίρεσιν, ἀλλὰ γὰρ[6]) καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀγανάκτησιν ἐπέσχε τῶν δεσποτῶν[7]) ἑτέρᾳ διατάξει ἐκ προφάσεως τοιαύτης λαβούσῃ τὴν ἀρχήν. Iúliós τις Sabînos[8]) τραχὺς ἦν κατὰ τῶν ἰδίων οἰκετῶν. οὐ φέροντες οὗτοι τὴν ἄμετρον αὐτοῦ πικρίαν καὶ τιμωρίαν[9]), τὸν δεσπότην ἀπολιπόντες οἱ μὲν εἰς σεβασμίους κατέφυγον οἴκους, οἱ δὲ ἐπὶ ἀνδριάντας βασιλικούς[10]). προϊόντος Aelíu Marcianû τοῦ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντος, ἐπεκαλέσαντο τὴν αὐτοῦ βοήθειαν. ὁ δὲ ἐρωτήσας, ἔγνω τὴν τύχην, ἔμαθε καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης προσελεύσεως. οὐκ ἔχων δὲ νόμον τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν τέμνοντα ἐπύθετο βασιλέως[11]) τί δέοι πρᾶξαι, πάντα τὰ γεγονότα διηγησάμενος. ὁ βασιλεὺς πρὸς τοῦτο κινηθεὶς προσέταξε μὴ χρῆναι προπετῶς πιστεύειν τοῖς οἰκέταις λέγουσί τι κατὰ τοῦ δεσπότου[12]) (φύσει γὰρ ὁ δοῦλος τοῦ δεσπότου πολέμιος), ἀλλὰ συγκροτεῖν δικαστήρια[13]) καὶ διαγινώσκειν τὰ μεταξὺ αὐτῶν. καὶ εἰ φανῇ ἀφόρητος οὖσα τῶν δεσποτῶν ἡ ἀγανάκτησις, ἀνάγκην ἕξουσιν οἱ δεσπόται τοὺς οἰκέτας καθ' ὧν οὗτοι χαλεπαίνουσι καλῇ αἱρέσει πωλῆσαι, καὶ τὸ τίμημα δοθῆναι τοῖς δεσπόταις[14]). διὰ τοῦτο δὲ εἶπε καλῇ

---

1) *τῶν* add. P. 2) *τελ. ὑπὸ ρ. β.* P. 3) d. L¹. 4) d. R. 5) *συγγενόμενον* R. 6) d. R. 7) *ἐν* add. F. R. *ἑτέρας διατάξεως — λαβούσης* P. 8) ita scribit L¹. hinc usque ad 1, 10. 1 deficit L¹: L². grauiore adhuc lacuna laborat. ideo quae secuntur ad P. potissimum recensuimus. 9) d. P. R. 10) *καὶ* cj. R. 11) F: *τῷ βασιλεῖ* P. *βασιλέα* R. 12) *τῶν δεσποτῶν* R. 13) *δικαστὴν* R, qui *δικαστήριον* mauult. 14) *τοῖς δεσπόταις δοθήσεται.* Vi. R.

2. domino adquiritur. 2. Hodie autem nullis hominibus qui sub romano imperio sunt licet sine causa legibus cognita seruum suum occidere, set neque supra modum in eos saeuire. diui enim Antonini constitutione cautum est ut qui sine causa probabili seruum suum occiderit ita puniendus sit, sicuti qui alienum interfecerit seruum plecti soleat. probabilis causa est cum quis seruum suum cum uxore sua in adulterio deprehendat, aut cum seruus ei manus iniciat: nam si praeuertens ferro eum interemerit, impune occisio fit. Non solum uero uetuit princeps seruum sine ratione interfici, set maiorem quoque dominorum asperitatem alia coercuit constitutione, quae ex eiusmodi occasione originem duxit. Iulius quidam Sabinus in seruos suos asper erat, qui cum intolerabilem eius saeuitiam et poenas ferre non possent, domino relicto, alii ad uenerabiles domos, alii ad principum statuas confugerunt. cumque transiret Aelius Marcianus illius praeses prouinciae, eius inuocauerunt auxilium. qui cum interrogasset, eorum nouit condicionem causamque eiusmodi aditionis didicit. cum uero lex non esset, qua eiusmodi species decideretur, principem consuluit, quidnam fieri oporteret, omnia facta proponens. princeps uero ad ea commotus rescripsit non esse seruis temere credendum de domino suo querentibus; natura enim seruus domino inimicus est; set iudicium conuocandum et controuersiam explanandam esse: et si uideretur intolerabilis domini asperitas, cogendos esse dominos seruos, in quos saeuierint, *bonis condicionibus* uendere, pretiumque dominis dandum. ideo autem dixit »bonis condicio-

αἱρέσει, ἵνα μὴ ὁ δεσπότης ἀγανακτῶν ἐσθότε κατὰ τοῦ οἰκέτου, αἱρέσεις ἐν τῇ πράσει βαρείας ἐγγράψῃ, συμφωνήσας τυχὸν, ὥςτε αὐτὸν εἶναι ἐν δεσμοῖς, ἢ ἐπὶ τῷ μηδέποτε ἐλευθερωθῆναι, ἢ ἐπὶ τῷ οἰκεῖν αὐτὸν ἐν χώρᾳ βαρυτάτους ἀέρας ἐχούσῃ τοῖς ἤθεσι, καὶ γένηται παρρησία τῷ δεσπότῃ πιπράσκοντι διὰ τῶν πάκτων τιμωρεῖσθαι καὶ μετὰ τὴν πρᾶσιν τὸν οἰκέτην. ὀρθῶς δὲ κἀκεῖνο ὁ βασιλεὺς προσέθεικε τὸ καὶ[1]) πραθῆναι τὸν οἰκέτην καὶ τὸ τίμημα δοθῆναι τῷ δεσπότῃ[2]), ἵνα ὁ μὲν οἰκέτης διὰ τῆς πράσεως διαφύγῃ πικρὸν δεσπότην, ὁ δὲ δεσπότης μὴ ζημιωθῇ τὸν οἰκέτην διὰ τῆς τοῦ τιμήματος λήψεως. καὶ μὴ ἀγανακτείτω ὁ δεσπότης μὴ συγχωρούμενος τῶν ἰδίων ἄρχειν οἰκετῶν· ὁ γὰρ βασιλεὺς καὶ ἄκοντας τοὺς ὑπηκόους εὐεργετεῖ. εἰκὸς γὰρ ἦν οἰκέτας ἀποροῦντας καταφυγῆς ἑαυτοὺς ἀνελεῖν ἢ καὶ φυγῇ χρησαμένους τὸν δεσπότην ζημιῶσαι τὴν οἰκείαν τιμήν· ὥςτε οὖν ἀμφοτέρων ἐποιήσατο πρόνοιαν, καὶ τῶν δεσποτῶν καὶ τῶν οἰκετῶν. λυσιτελὲς γάρ ἐστι[3]) τῇ πολιτείᾳ τὸ μηδένα κακῶς τῇ οἰκείᾳ κεχρῆσθαι περιουσίᾳ. ἐστὶ δὲ τὰ τῆς διατάξεως ῥήματα πρὸς Aélion[4]) Marcianòn ἀντιγραφέντα ἐν τούτοις· »τὴν τῶν δεσποτῶν ἐξουσίαν »ἀμείωτον εἶναι χρὴ κατὰ τῶν οἰκετῶν καὶ οὐ δεῖ τοῦτο[5]) »νόμῳ περαιοῦσθαι· τουτέστιν οὐ δεῖ τίποτε τῶν τοῦ δεσπότου »δικαίων μειῶσαι. συμφέρει δὲ[6]) καὶ τοῖς δεσπόταις τὸ βοηθεῖσθαι τοὺς οἰκέτας κακῶς φερομένους ὑπὸ τῶν δεσποτῶν ἢ »ἐξ ὀργῆς ἀμέτρου ἢ λιμοῦ ἢ ὕβρεως ἀφορήτου. ὅθεν οὐ χρὴ »ἀρνεῖσθαι τοῖς δίκαια αἰτοῦσιν οἰκέταις. διάγνωθι τοίνυν περὶ »τῆς μέμψεως τῶν ὄντων μὲν ἐκ τῆς Iulíu Sabínu familías, »καταφυγόντων δὲ ἐπὶ ἀνδριάντας· καὶ εἰ ζητῶν εὕρῃς[7]) ἀπάνθρωπον περὶ αὐτοὺς τὸν Sabînon ἤπερ ἔχρην, ἢ εἰς αἰσχροτάτην αὐτοὺς ἑλκυσθέντας πρᾶξιν, διαπιπράσκεσθαι κέλευσον, »οὕτω μέντοι, ὥςτε μὴ ὑποστρέφειν αὐτοὺς εἰς τὴν τοῦ πεπρακότος[8]) δεσπότειαν. εἰ γὰρ ὁ εἰρημένος Sabînos πρὸς περιγραφὴν τῆς τοιαύτης πρᾶξαί τι διανοηθῇ διατάξεως κατὰ πρώτην μὲν ὄψιν τὸν οἰκέτην[9]) πωλήσας, ἰδίᾳ δὲ συμφωνήσας,

1) καὶ τὸ R. 2) πικρ. διαφ. δεσπ. P. 3) πρᾶγμα add. F. R. 4) Σέντιου P. 5) τούτῳ F. τούτῳ τῷ R. 6) γὰρ P. 7) —οις F. —εῖς add. ed. ant. F. 8) —των P. 9) τοὺς οἰκέτας R.

nibus«, ne dominus seruo infensior graues aliquando condiciones uenditioni apponeret, ueluti si pacisceretur ut in uinculis retineretur, uel ut nunquam manumitteretur, uel ut in regione habitaret quae grauiore aere iis qui adsueti non sint, utatur: et ita liceat domino lege uenditionis in seruum etiam post uenditionem saeuire. recte et illud princeps adiecit, uendendum esse seruum pretiumque domino dandum, ut et seruus per uenditionem asperum fugeret dominum neque dominus, cum pretium acciperet, serui pretium perderet. neque est cur indignetur dominus quasi non ei liceat suis seruis imperare: princeps enim uel inuitos subditos suos beneficio adficit. facile enim esset futurum ut serui, qui nullam refugii copiam haberent, sibimet mortem consciscerent aut fugam capesserent et sic pretii sui damnum domino adferrent. utriusque igitur curam gessit, domini et serui: expedit enim reipublicae ne quis re sua male utatur. uerba autem rescripti ad Aelium Marcianum haec sunt: »dominorum potestatem illibatam esse oportet neque id »lege minui, idest non sunt dominis iura detrahenda. set »dominorum interest auxilium seruis a dominis male ha»bitis ferri contra iram inmodicam uel famem uel intole»rabilem iniuriam. ideoque cognosce de querellis eorum qui »ex familia Iulii Sabini ad statuas confugerunt; et si inqui»rens durius eos quam par est habitos uel ad turpe quoddam »facinus compulsos cognoueris, ueniri iube, ita quidem, ut in pote»statem uenditoris non reuertantur. sin autem praedictus Sabi»nus aliquid in fraudem huiusce constitutionis facere praesump-

»ὥςτε τοῦτον[1]) αὐτῷ ἀναδοθῆναι. »πικρότατος αὐτῷ φανή»σεται ὁ βασιλεὺς τοιαῦτα πλημμελοῦντι καὶ τὴν αὐτοῦ περι»γράφοντι διάταξιν.«

De patria potestate.[2]) Titulus 9.

Ἔγνωμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ὅτι τὸ[3]) in potestate ἔχο-
μεν κατὰ τῶν ἡμετέρων οἰκετῶν καὶ κατὰ τῶν ἡμετέρων παί-
δων. τῆς δὲ κατὰ τῶν οἰκετῶν λεχθείσης ὑπεξουσιότητος, ὑπό-
λοιπον εἰπεῖν τὸ κατὰ τῶν υἱῶν in potestate[4]). in potestate
ἔχομεν τοὺς ἡμετέρους παῖδας, οὓς ἐξ ἐννόμων ἐσχήκαμεν γά-
μων. 1. Ὁ δὲ γάμος εἴρηται ῥωμαϊκῇ διαλέκτῳ nuptiae ἤτοι[5]) 1.
matrimonium. καὶ τί ἐστι γάμος; ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συνά-
φεια ἀχώριστον τοῦ βίου τὴν συνήθειαν ἐπαγγελλομένη ἤτοι
περιέχουσα[6]). 2. Τὸ δὲ in potestate, ὅπερ ἔχομεν κατὰ τῶν 2.
ἡμετέρων παίδων μόνον ῥωμαίων ἴδιόν ἐστιν. οὐδεὶς γὰρ ἕτε-
ρος κατὰ τῶν οἰκείων παίδων τοιαύτην ἔχει ὑπεξουσιότητα
ὁποίαν ῥωμαῖοι, ὥςτε οὖν iurisciuile[7]) ἐστὶ τοῦτο[8])· τὸ γὰρ
κατὰ τῶν οἰκετῶν iurisgéntion. 3. Ὁ τοίνυν ἐξ ἐμοῦ καὶ τῆς 3.
ἐμῆς τικτόμενος γαμετῆς ἐμὸς ὑπεξούσιός ἐστιν. ὡσαύτως καὶ
ὁ ἐκ τοῦ ὑπεξουσίου μου παιδὸς καὶ τῆς αὐτοῦ τικτόμενος γα-
μετῆς, τουτέστιν ὁ ἐμὸς ἔκγονος καὶ ἡ ἐμὴ ἐκγόνη, ὁμοίως
ἐμοὶ γενήσονται ὑπεξούσιοι. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ προεκγόνων καὶ
ἀπεκγόνων καὶ τῶν ἐφεξῆς[9]). οἱ γὰρ ἐκ τῆς ἐμῆς τικτόμενοι
θυγατρὸς οὐχ ὑποβληθήσονται τῇ ὑπεξουσιότητι τοῦ πρὸς μη-
τρὸς πάππου[10]), ἀλλ' ὑπεξούσιοι ἔσονται τῷ ἰδίῳ[11]) πατρί.

---

1) τούτους R. 2) Περὶ πατρικῆς ἐξουσίας add. libri. 3) de. edd. ant F. 4) ἤτοι ὑπεξουσίων P. ὑπεξούσιον edd. ante F. item R. 5) siue R. 6) ἤγουν παρέχουσα R. 7) P., iuris ciuilis F. R. 8) τὸ νόμιμον add. R. 9) P. R., προεγγόνου καὶ προεγγόνης καὶ τ. ἑ. F. 10) ἐμοῦ δηλονότι add. R. 11) οἰκείῳ P.

»serit, prima quidem facie seruum distrahens, tacite autem »pactus ut sibi reddatur, seueriorem principem experietur »tale admittens facinus fraudemque eius faciens constitutioni.«

De patria potestate. Titulus 9.

Propositum est in superioribus in potestate habere nos
tum seruos nostros tum liberos nostros. cumque de pote-
state tractauerimus, quam in seruos habemus, restat ut de
potestate, quam in liberos habemus, dispiciamus. in pote-
state nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis nuptiis pro-
1. creauerimus. 1. Nuptiae siue matrimonium apud Grae-
cos γάμος audit. et quid est matrimonium? uiri et mulieris
coniunctio indiuiduam uitae consuetudinem promittens seu
2. continens. 2. Ius autem potestatis, quod in liberos nostros
habemus, romanorum tantummodo proprium est. nemo enim
alius est, qui talem in suos liberos habeat potestatem, qua-
lem Romani habent. itaque iuris ciuilis eiusmodi potestas
3. est, cum ea, quam in seruos habemus, sit iuris gentium. 3.
Qui igitur ex me et uxore mea nascitur in mea est potestatę;
item qui ex filio qui mei iuris est et uxore eius nascitur,
idest nepos meus meaque neptis aeque in mea est potestate.
idem optinet et in pronepote et pronepte et deinceps ceteris.
qui tamen ex filia mea nascuntur, aui sui materni potestati
non subicientur, set patris sui in potestate erunt.

De nuptiis[1]. Titulus 10.

Ἐννόμους[2]) δὲ[3]) γάμους μεταξὺ ἀλλήλων συνιστῶσι ῥωμαῖοι, ἡνίκα περὶ γάμου τὰ[4]) τοῖς νόμοις διηγορευμένα φυλάξωσιν[5]). δεῖ δὲ τοὺς μὲν ἄρρενας ἐφήβους εἶναι, τὰς δέ θηλείας ἀνδρὸς δεκτικάς· τουτέστι τοὺς μὲν ὑπερβεβηκέναι τὸ ιδ ἔτος[6]), τὰς δὲ μείζονας[7]) εἶναι τῶν ιβ ἐνιαυτῶν. ταῦτα δὲ λέγομεν εἴτε αὐτεξούσιοι, εἴτε ὑπεξούσιοί[8]) εἰσιν οἱ πρὸς γάμον συνίοντες[9]), ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὑπεξουσίων καὶ ἕτερόν τι ζητοῦμεν, συναίνεσιν εἶναι τῶν γονέων ὧν ὑπεξούσιοί εἰσιν οἱ συναπτόμενοι. τοῦτο γὰρ χρῆναι[10]) γίνεσθαι καὶ ὁ πολιτικὸς καὶ ὁ φυσικὸς ἀπαιτεῖ λογισμός· ὁ πολιτικὸς μὲν διὰ τὸ ῥωμαίων ἴδιον[11]), τουτέστι τὴν ὑπεξουσιότητα. ὁ φυσικὸς δὲ, ἐπειδὴ δίκαιον τοὺς μέχρι τοιαύτης ἡλικίας ἀναθρέψαντας[12]) ταύτης ἀξιοῦσθαι τῆς τιμῆς[13]). δεῖ δὲ τὴν τοῦ πατρὸς ἡγεῖσθαι κέλευσιν[14]). ὅθεν ἀμφιβολίας αἴτιον γέγονεν ἐκεῖνο[15])· μαινομένου παῖδες[16]) υἱὸς ἢ θυγάτηρ ἐπὶ γάμον ἐλθεῖν ἠπείγοντο. οὐ γὰρ παύεται τοῦ ἔχειν in potestate τοὺς παῖδας μανίαν ὁ πατὴρ δυστυχήσας, ἐπειδὴ οὐχὶ ὁ[17]) νήφων λογισμὸς τοῦ πατρὸς in potestate ποιεῖ τοῖς πατράσι[18]) τοὺς παῖδας, ὥςτε ἡμᾶς λέγειν στερηθέντα τὸν πατέρα τοῦ φρονεῖν συναπολλῦναι καὶ τὴν τῶν παίδων ὑπεξουσιότητα, ἀλλ' ὁ ἐξ ἐννόμων γάμων γενόμενος τοκετός. ἠβούλοντο οὖν οἱ παῖδες ἐπὶ γάμον ἐλθεῖν, ὑπεξούσιοι δὲ ὄντες τῆς τοῦ πατρὸς ἐδέοντο συναινέσεως· συναινεῖν δὲ ὁ μαινόμενος οὐκ ἠδύνατο. ζητοῦμεν εἰ δύνανται[19]). καὶ εἰ μὲν εἴπωμεν συναίνεσιν εἶναι τὸ λέγειν ἰδικῶς τὸν πατέρα ὅτι ἀρέσκομαι τῷ

---

1) *περὶ γάμου* add. libri. 2) haec insunt Epa. 16, 2. Basil. 28, 1, 43: Syn. 3, 1, 8. Att. 20, 1. Harm. 4, 4. 2. 3) d. Syn. 4) *τὰ περὶ γ.* P. R. *τὰ περὶ τῶν* Syn. 5) *—ουσι* F. Syn. 6) *ὑπερβαίνειν τὸ ιδ χρόνον* Harm. 7) *μείζους* P. R. 8) *εἴτε ὑπ. εἴτε αὐτ.* P. R. haec ins. Epi. 23, 3. 9) *τυγχάνοντες* P. *συναπτόμενοι* Harm. qui hic desinit. 10) *χρὴ* P. Syn. 11) *δίκαιον* Pi. *ἴδ. δίκ.* cj. R. 12) *τοὺς γονεῖς δηλόνοτι* add. R. cum edd. aut F. 13) *τουτέστι τῷ γάμῳ συνευδοκιμεῖν* item. 14) *τουτέστι δεῖ τὸν πατέρασυναινεῖν* item. 15) *κἀκεῖνο* R. 16) *πατρὸς* R. *παῖδος* F². 17) de. F. R. 18) *τῷ πατρὶ* cj. R. 19) *—αται* G.

De nuptiis. Titulus 10.

Iustas autem nuptias inter se contrahunt ciues romani, cum ea quae de nuptiis legibus constituta sunt obseruant. oportet enim masculos puberes esse, feminas autem uiripotentes, idest illos quidem quattuordecimum annum implesse, hasce uero duodecimum. haec autem dicimus, siue patres familias sint qui coeunt, siue filii familias. set in filiis familias alterum quid requirimus, ut nempe consensum habeant parentum, in quorum potestate sunt qui coniungi uolunt. id enim fieri oportere et ciuilis et naturalis ratio persuadet. ciuilis quidem propter ius potestatis, quod romanorum proprium est; naturalis autem quia aequum est, ut qui ad eam usque aetatem subolem educauerint, id habeant honoris. oportet autem iussum parentis praecedere. unde illud quaesitum est: furiosi liberi, filius uel filia, ad contrahendas nuptias sollicitabantur. neque enim pater quia furere coepit ideo desinit liberos in potestate habere; non enim sana parentis mens eius liberos potestati subicit, ut dicamus patrem qui mente captus sit ius quoque potestatis in liberos amittere: set eorum ex iustis nuptiis procreatio. uolebant igitur liberi matrimonio coniungi, set cum adhuc filii familias essent, patris consensus indigebant. consentire autem furiosus cum nequeat, uideamus an possint coniungi. si dicimus consensum esse cum expresse dicat pater sibi matrimonium placere, eiusmodi

γινομένῳ καὶ[1]) τὴν τοιαύτην ἐπὶ[2]) τοῦ μαινομένου[3]) γίνεσθαι συναίνεσιν ἡ νόσος οὐ συγχωρεῖ. εἰ δὲ δεξώμεθα συναίνεσιν εἶναι τὸ ὁρῶντα τὸν πατέρα μὴ ἀντιλέγειν τῷ πραττομένῳ, ἀκωλύτως ὁ γάμος προβήσεται. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἀληθές. ὁ γὰρ μαινόμενος σιωπῶν οὐ συναινεῖ· ἐκεῖνος γὰρ σιωπῶν συναινεῖ, ὃς αἰσθανόμενος τοῦ γινομένου ἐναντιοῦσθαι δύναται, εἰ μὴ ἀρέσκηται τούτῳ. ὁ δὲ μεμηνὼς σιωπᾷ νικώμενος ὑπὸ τοῦ πάθους, οὐχ ἡδόμενος τῷ γάμῳ[4]). ἐπειδὴ οὖν πολλαὶ περὶ τούτων τῶν[5]) νομικῶν ἀμφιβολίαι γεγόνασι, γέγονε διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως τέμνουσα τὴν ἀμφισβήτησιν καὶ ἐπιτρέπουσα τῷ παιδὶ τοῦ μαινομένου νόμιμον ἑαυτῷ λαβεῖν[6]) γυναῖκα[7]) τὴν τοῦ πατρὸς μὴ ἀναμένοντι[8]) συναίνεσιν, ὥςπερ καὶ τῇ θυγατρί (τὸ γὰρ τῆς θυγατρὸς ἀναμφίβολον ἦν), φυλαττόμενον δηλονότι τῶν τῇ αὐτῇ[9]) θείᾳ περιεχομένων διατάξει. 1. Ἐπειδὴ δὲ 1. εἰρήκαμεν ὅτι ἔννομος γάμος ἐστὶν, ἡνίκα ῥωμαῖος ὑπερβὰς τὸν ιδ ἐνιαυτὸν ἀγάγηται ῥωμαίαν οὖσαν μείζονα τῶν ιβ ἐνιαυτῶν[10]), ἆρα καὶ ἐάν τις λάβῃ τὴν ἰδίαν μητέρα ἢ ἀδελφὴν ἢ θυγατέρα, θέμιτος ὁ γάμος; καὶ λέγομεν οὐδαμῶς· εἰσὶ γὰρ γάμοι κεκωλυμένοι. Καὶ πρὸς κατάληψιν τούτων ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ.a) ἡ συγγένεια ὄνομά ἐστι γενικὸν, διαιρεῖται δὲ εἰς τρία, εἰς ἀνίοντας εἰς κατίοντας καὶ τοὺς ἐκ πλαγίου. καὶ ἀνίοντες μέν εἰσιν οἱ ἡμᾶς γεγεννηκότες, οἷον πατὴρ μήτηρ πάππος μάμμη καὶ οἱ ἔτι τούτων ἀνώτεροι· κατίοντες δὲ οἱ ἐξ ἡμῶν γεννώμενοι· οἷον υἱὸς θυγάτηρ ἔκγονος ἐκγόνη καὶ οἱ ἔτι τούτων κατώτεροι, ἐκ πλαγίου δὲ οἱ μήτε ἡμᾶς γεγεννηκότες μήτε ἐξ ἡμῶν γεννώμενοι, τῆς δ' αὐτῆς γονῆς καὶ ῥίζης ἡμῖν κεκοινωνηκότες, οἷον ἀδελφὸς ἀδελφὴ θεῖος θεία καὶ οἱ ἐκ τούτων καταγόμενοι. ἡ δὲ ἐκ πλαγίου συγγένεια διαιρεῖται εἰς δύο, εἰς adgnátus[11]) καὶ cognátus. καὶ adgnátoi εἰσὶν οἱ ἐξ ἀρρενογονίας ἡμῖν συναπτόμενοι, οἷον ἀδελφὸς ὁμοπάτριος ἢ ἀδελφὴ[12]) ὁμο-

1) d. R. 2) ὑπὸ cj. G. 3) νόμου P. 4) οὐχ ἡδέως ἔχων R. 5) d. P. 6) λαμβάνειν F. 7) καὶ ins. R. 8) ἀναμένειν R. 9) d. R. τῇ θ. ταύτῃ P. 10) ἐτῶν R. 11) L1. de ceteror. scriptione cf. R. 91. 12) d. P.

a) Cf. Epi. 22, 1 sq. et Theoph. 3, 2 pr.: Epa. 17', 1. Proch. 7, 1 sq. Bas. 28, 5, 1. Att. 21, 1 sq.

consensum fieri furor non patitur. sin autem consensum esse dicimus, cum pater sciens nuptiis non aduersetur, libere matrimonium procedere posse cuidam forte uidebitur, set non est hoc uerum. furiosus enim non ideo quia tacet consentire uidetur: ille enim tacendo consentit qui et contradicere potest, cum factum norit, nisi id sibi placeat. furiosus uero tacet morbo uictus non nuptias probans. cum ergo plures de hoc prudentium fuerint controuersiae, lata est nostri principis constitutio dubitationes amputans, quae furiosi filio concessit iustam sibi uxorem matrimonio sociare, patris consensum non expectanti, sicuti in filia optinebat (de filia enim non ambigebatur), seruatis tamen eiusdem sacratissimae constitutio-
1. praeceptis. 1. Cum uero dixerimus iustas esse nuptias cum ciuis romanus XIIII annis maior romanam ducat XII annis maiorem, an et si quis matrem forte suam aut sororem aut filiam duxerit, iustum erit matrimonium? nequaquam sane. a quarundam enim nuptiis abstinendum est. et ut rem melius intellegere possis, haec primum tibi perspecta habeas. cognatio cum generale nomen sit in tres deducitur, quarum alia supra, alia infra atque alia ex transuerso computatur. et superior est eorum qui nos genuere, ueluti pater mater auus auia, et his superiores. inferior autem est eorum qui ex nobis sati sunt, ueluti filius filia nepos neptis et his inferiores. ex transuerso autem cognati nobis sunt, qui nec nos genuerunt neque a nobis procreati sunt, set eandem originem atque stirpem nobiscum communem habent, ueluti frater soror patruus auunculus amita matertera et qui ex his descendunt. cognatio autem ex transuerso in duas deducitur, in adgnatorum nempe et cognatorum. et adgnati sunt qui per masculini sexus personas nobis coniunguntur, ueluti frater con-

πάτριος[1] *καὶ οἱ παῖδες οἱ ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ οἱ ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀδελφου*[2] *ἔκγονος ἢ ἐκγόνη*[3], *θεῖος πρὸς πατρὸς καὶ οἱ*[4] *τούτου παῖδες καὶ οἱ ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ θείου ἔκγονος*[5] *ἐκγόνη. ἡ θεία πρὸς πατρός· καὶ ἁπλῶς ἡνίκα μὴ εὑρεθῇ θῆλυ πρόσωπον αἴτιον ὑπάρχον τῆς συγγενείας, λέγεται κατὰ τάξιν προσιέναι*[6] *τὴν* **adgnatíona.** **cognátoi** *δὲ οἱ ἐκ θηλυγονίας ἡμῖν γινωσκόμενοι, οἷον ἀδελφὸς ὁμομήτριος μόνον*[7], *οὐκέτι δὲ ὁμοπάτριος*[8] *καὶ οἱ ἐκ τούτου κατιόντες ἢ ἀδελφὴ ὁμομήτριος*[9] *ἤγουν καὶ τῆς*[10] *ὁμοπατρίου ἀδελφῆς οἱ παῖδες. καὶ αὐτοὶ*[11] *γὰρ* **cognátoi** *εἰσιν, ἐπειδὴ θῆλυ πρόσωπον παρενταθὲν τὸ τῆς ἀδελφῆς διέτεμε τὴν* **adgnatíona**[12]. *οἱ* **adgnátoi** *λέγονται καὶ* **legítimoi**, *τουτέστι νόμιμοι, καὶ* **cognátoi** *ἤτοι*[13] *φυσικοί. οἱ δὲ* **cognátoi** *φυσικοὶ μόνον λέγονται*[14] *οὐκέτι δὲ*[15] **legítimoi.** *οὓς γὰρ μόνον*[16] *νόμος ἐπίσταται, τούτους οἶδε καὶ ἡ φύσις. οὓς δὲ ἡ φύσις γινώσκει, οὐ πάντως οἶδεν ὁ νόμος· αὕτη δὲ ἡ συγγένεια διχῶς συνίσταται ἢ φύσει ἢ*[17] *θέσει. καὶ φύσει μέν, ὅταν ἐξ ἐννόμων γάμων παῖδες προέλθωσι, θέσει δέ, ὅταν ἔχων τις υἱὸν λάβῃ ἕτερόν τινα εἰς υἱοθεσίαν. οὗτος*[18] *μὲν γὰρ*[19] *τοῦ ἐμοῦ*[20] *φυσικοῦ παιδός*,[21] *ἰδίου δὲ θετοῦ ἀδελφοῦ καὶ* **adgnátos** *ἐστι*[22] *καὶ* **cognátos.** *οὓς γὰρ ἡ θέσις* **adgnátus** *αὐτῷ ποιεῖ, τούτους ἀποτελεῖ καὶ* **cognátus.** *καὶ γὰρ ἡ νόμιμος πρᾶξις, τουτέστιν ἡ υἱοθεσία, εὐχερῶς συνάπτεται τῇ* **adgnatíoni** *ἐννόμῳ οὔσῃ καὶ αὐτῇ. τὰ γὰρ νόμιμα τοῖς νομίμοις συνάπτεται. λοιπὸν δὲ ἡ* **adgnatíωn** *συναπτομένη τῇ θέσει ἕλκει μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὴν φύσιν, τουτέστι τὴν* **cognatíona,** *καὶ οὓς* **adgnátus** *καλεῖ ὁ θετός, τούτους ὀνομάζει καὶ* **cognátus**[23]. *οὓς δὲ ἤμελλε* **adgnátus** *καλεῖν εἴτε φυσικὸς ὑπῆρχέ μου παῖς, τούτους*

---

1) d. F. 2) d. P. 3) L1. L2. P. edd. *ἐγγ.* 4) *ἐκ.* add. F. R. 5) d. P. 6) *προϊέναι* em. R. 7) d. F. R. 8) expang. conatur R. 9) d. P. 10) *ὁμομητρίου* F. 11) *οὗτοι* P. G. F. 12) breuius R. *τὸ τῆς ἀδελφῆς πρόσωπον διετ. τ. ἀδν.* 13) *ἤγουν* F. R. 14) *μόνον φυσικοὶ* R. 15) *καὶ* add. R. 16) d. R. 17) *νόμῳ καὶ* add. R. 18) *οὕτω* R. *μὲν* d. P. F. R. 19) *ὁ υἱοθετούμενος* R. 20) *μὲν* add. P. F. R. 21) *τοῦ* add. R. 22) *ἐστιν ἀδν.* R. 23) *κογν. καὶ ὀν. τούτους* F. *τούτους καὶ κογν. ὀν.* R.

sanguineus soror consanguinea fratris filii et ex fratris filio nepos neptis amita et in summa donec feminini sexus personam inueniamus, quae cognationis auctor sit, dicitur adgnatio procedere. cognati autem sunt qui per feminini sexus personam nobis coniunguntur, ueluti frater uterinus tantum, non etiam consanguineus, eiusque liberi, soror uterina, uel etiam sororis consanguineae liberi. et hi quidem cognati sunt; feminini enim sexus persona intercedens adgnationem interrupit. adgnati uero legitimi quoque dicuntur et cognati seu natura coniuncti. cognati uero natura tantum coniuncti dicuntur, non etiam legitimi. quos enim ius agnoscit, eos natura quoque nouit; quos autem natura adgnoscit, non prorsus ius quoque nouit. haec autem cognatio bifariam consistit aut natura aut adoptione. et natura quidem cum ex legitimis nuptiis liberi nascantur, adoptione vero cum quis filium habens alterum adoptandum suscipiat. hic enim filii mei naturalis, sui autem fratris adgnatus fit et cognatus. quos enim adoptio ei adgnatos facit hos et cognatos efficit; legitimum enim negotium, ueluti adoptio, facile adgnationi coniungitur, quae et ipsa legitima est. legitima enim cum legitimis facile coniunguntur. postea uero adgnatio quae adoptionem sequitur naturam quoque secum trahit, idest cognationem et quos adgnatos filius adoptiuus uocat, eos et cognatos appellat. quos autem cognatos foret uocaturus, si naturalis mihi filius esset, hos, cum sit adoptiuus, neque adgna-

θετὸς ὢν οὐδὲ adgnátus οὐδὲ cognátus καλεῖ. τὸ γὰρ ἐν φύσει cognáton ἐν θέσει οὐδὲν εἶναι νομίζεται. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ἐλέγομεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, ὅτι οὐκ ἀεὶ ῥωμαῖος ῥωμαίᾳ συναπτόμενος ἔννομον γάμον ἀποτελεῖ διὰ τὸ εἶναί τινας κεκωλυμένους.[a] καὶ τέως ἐπὶ τῶν ἀνιόντων καὶ[1]) κατιόντων εἰς ἀπέραντος ὁ γάμος κεκώλυται[2])· οὐ δύναται γάρ τις λαμβάνειν[3]) τὴν ἰδίαν μητέρα ἢ μάμμην ἢ θυγατέρα ἢ ἐκγόνην εἴτε φυσικαί εἰσιν εἴτε θεταί, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἡ θέσις ἐλύθη τῷ τρόπῳ τῆς emancipatíonos. αἰσχυνέσθω γὰρ τὴν νῦν[4]) ἢ[5]) πάλαι τοῦ πατρὸς ἢ[6]) πάππου προσηγορίαν. 2. Καὶ μεταξὺ δὲ τῶν ἐκ πλαγίου προ- 2.
σώπων ἐστί τις κώλυσις ἀλλ' οὐ διηνεκής. ἰδοῦ γὰρ μεταξὺ ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς οὐ συνίστανται[7]) γάμοι, εἴτε ὁμοπάτριοί εἰσι καὶ ὁμομήτριοι κατὰ ταὐτὸ[8]), εἴτε μόνον ὁμοπάτριοι ἢ μόνον ὁμομήτριοι[9]). εἰ δὲ εἴη μοι θετὴ ἀδελφή, ἐφ' ὅσον μὲν συνέστηκεν ἡ θέσις ὁ γάμος ἐμποδίζεται. ταύτης δὲ διαλυθείσης διὰ τὸ ἐμὲ ἢ[10]) ἐκείνην emancipátus γενέσθαι, ἀκωλύτως ὁ γάμος προβήσεται. ἐπειδὴ γὰρ ἡ θέσις νόμιμος οὖσα διὰ τῆς emancipatíonos οὔσης ἐννόμου[11]) καὶ αὐτῆς διελύθη, εἰκότως οὐδὲ ἓν εἶδος ἔχω πρὸς αὐτὴν συγγενείας. πάλαι μὲν γὰρ[12]), ὅτε οἱ δύο ἦμεν ὑπεξούσιοι, καὶ adgnátan αὐτὴν ἐκάλουν καὶ cognátan· τῆς δὲ emancipatíonos διαλυσάσης τὴν θέσιν, adgnátan αὐτὴν οὐ καλέσω. οὐκέτι γὰρ ἡ θέσις ἔννομος[13]) οὖσα κρατεῖ παρ' ἑαυτῇ τὴν νόμιμον συγγένειαν, τουτέστι τὴν adgnatíona. τῆς δὲ adgnatíonos ἀναιρεθείσης, ἀπολέλυται καὶ ἡ cognatíων. ἐπειδὴ γὰρ adgnátan αὐτὴν καλεῖν οὐ δύναμαι,

---

1) τῶν add. R. ἐπὶ τῶν F. 2) κἂν μὴ ἐξ ἐννόμων ὦσι γάμων Pi. Syn. Harm. 3) λαβεῖν P. 4) θετὴν add. R. ἡ νῦν θετὴ τῇ cj. Ruhnken. τῇ Bas. Syn. Harm. 5) ἡ omn. · τῇ ἐκγόνῃ πάλαι ἢ τοῦ πάππου Harm. 6) καὶ F. R. 7) ὁ γάμος P. Vi. R. 8) δὲ add. F. 9) haec de. L[1] 10) de. F. 11) ἐνν. οὔσης. 12) de. P. 13) ἔνν. ἡ θέσις.

a) hinc — usque ad. 1, 10. 9 Bas. 28, 5. Syn. Harm. 4, 6. 21 sq. Thum secuntur. Quae hinc usque ad §. 6 traduntur, leguntur etiam in Epa., 17, 2—7, quae §. 9⁰ in Epa. 17, 15—16. quae singula qualia sint suis locis proponemus.

tos uocat neque cognatos. cognatio enim quae natura contingit pro nihilo in adoptione habetur. Cum haec tibi perspecta sint, uide quid inde sequatur. proposuimus in superioribus non semper ciuem romanum romanae coniunctum iustas nuptias contrahere; sunt enim quaedam prohibitae. et inter parentes quidem et liberos in infinitum nuptiae prohibentur. non potest enim quis matrem suam aut auiam aut filiam aut neptem siue naturales sint, siue adoptiuae uxorem ducere, licet per emancipationem adoptio sit soluta. pristinum enim patris uel aui nomen nunc quoque ei pudori esse
2. debet. 2. Item inter eas quoque personas quae ex transuerso gradu cognationis iunguntur est aliquod impedimentum, set non perpetuum. sane enim inter fratrem sororemque nuptiae non consistunt, siue ex eodem patre eademque matre nati fuerint, siue ab alterutro eorum. set si quae per adoptionem soror mihi esse coeperit, nuptiae impediuntur. hac uero dissoluta mea forte aut illius emancipatione, libere matrimonium procedet. adoptione enim, utpote quae legitimum sit negotium, per emancipationem, quae iuris ciuilis quoque est, dissoluta, nullam cum ea speciem habebo cognationis. olim enim cum uterque in eiusdem patris potestate essemus, adgnatam eam et cognatam appellabam; adoptione uero per emancipationem soluta, adgnatam eam non appellabo. adoptio enim utpote quae iuris ciuilis sit ciuilem cognationem in se continet, idest adgnationem. adgnatione autem sublata cognatio quoque dissoluitur. et cum eam adgnatam

εἰκότως οὐδὲ **cognátan.** *διὸ ἐάν τις τὸν ἴδιον γαμβρὸν εἰς θέσιν βούληται λαβεῖν, ὀφείλει πρότερον τὴν θυγατέρα ποιεῖν* **emancipátan**[1]. *εἰ δέ τις*[2] *ἔχων υἱὸν καὶ νύμφην, βούληται εἰς θέσιν λαβεῖν τὴν νύμφην,* **emancipateúein** *πρότερον ὀφείλει τὸν υἱόν. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο πράξῃ, τῇ θέσει τοῦ γαμβροῦ ἢ τῆς νύμφης ὁ γάμος διαλυθήσεται. εὑρεθήσονται γὰρ ἀδελφοί· μεταξὺ δὲ ἀδελφῶν οὐδὲ εἰ*[3] *εἶεν θετοὶ συνίσταται γάμος.*
3. *Τὴν*[4] *τοῦ ἀδελφοῦ ἢ*[5] *τῆς ἀδελφῆς μου θυγατέρα λαμ-* 3.
βάνειν πρὸς γάμον οὐ θέμις[6]. *ἀλλ' οὐδὲ τὴν τούτων ἐκγόνην, εἰ καὶ τὰ μάλιστα* $\overline{\delta}$ *ἐστι βαθμοῦ, ἐξ οὗ βαθμοῦ δύναμαι λαμβάνειν πρὸς γάμον*[7], *οἷον τὴν*[8] *θυγατέρα τοῦ θείου ἢ τῆς θείας. κανὼν γὰρ ἔστω σοι καθολικός· ἐκείνου προσώπου οὗ τὴν θυγατέρα οὐ δύναμαι λαβεῖν πρὸς γάμον, τούτου οὐδὲ τὴν ἐκγόνην. εἰ δὲ ὁ φυσικός μου πατὴρ λάβῃ τινα κόρην εἰς θέσιν, γένηται δὲ ἐκ ταύτης θυγάτηρ δύναμαι λαβεῖν*[9] *ταύτην πρὸς γάμον, ἐπειδὴ* **cognáta** *μοί*[10] *ἐστιν αὕτη ὡς ἐκ θηλυγονίας γινωσκομένη. εἰρήκαμεν δὲ τὸν*[11] *ἐν φύσει* **cognáton** *ἐν*
θέσει οὐδὲν[12] *εἶναι.* 4. [13]*Δύο ἀδελφῶν ἀρρένων ἢ θηλείων* 4.
παῖδες ἢ ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς[14] *δύνανται πρὸς γάμον συνά-*

---

1) *ἐμαγκίπατον* Vi. R. 2) de. G. 3) Vi. *ἐὰν* R. 4) *γὰρ* ins. Syn. Bas. 5) *τὴν* ins Bas. 6) *λαμβάνειν οὐ δύναμαι πρὸς γάμον* P. *οὐ λαμβάνω πρὸς γάμον* Harm. 7) L[1]. *οὐ δύναμαι* P. Vi. R. *ἐξ οὗ βαθμοῦ δύνασθαι λαμβάνειν πρὸς γάμον οὐ θέμις* F. Cum L[1]. faciunt Epa. et Harm. 8) *θετὴν* add. P. R. 9) *λαμβάνειν* L[1]. F. 10) *μού* R. 11) ex cj. R. cett. *τὸν* 12) *μηδὲν* R. 13) longe aliis uerbis Bas. Syn. Epa. Harm., praecipue crediderim ob mutatum ius. 14) libri quos contuli add. *οὐ*.a) In uuo cod. paris. deesse uoculam '*οὐ*' F. testatur, qui ait eam recentiore manu ibi adiectore fuisse (F[2] 68).

a) In L[1]. manu recentiore legitur: »*οὐ* deest in minori cod. Politiani et sane rectissime . . . set et hoc locis plerisque titulo minor codex praestat multoque amplior est.« Io. Metellus Sequanus. Set scholii meminisse iuuet ad Epa. 17, 2 [ed. Zach. p. 110]: *τοῦτο τὸ κεφάλαιον ἐν τοῖς ἰνστιτούτοις κατὰ τοιαύτην ἐρρέθη διάνοιαν ὅτι δύναται μέν τις ἐκ τοῦ* $\overline{\delta}$ *βαθμοῦ οἷον τὴν ἐξαδέλφην λαμβάνειν· τοῦτο γὰρ τότε οὐκ ἐκωλύετο.* quibus fretus, omni deposito scrupulo, *οὐ* deleui. Idem scholion in libris Prochiri inuenitur, cf. Zachariae. *Ὁ προχ. νόμος* p. 52.

uocare non possim, merito ne cognatam quidem. et ideo si
quis generum suum adoptare uelit, debet antea filiam eman-
cipare. nisi enim id faciat, adoptione generi nurusue eorum
matrimonium dissoluitur, utpote qui frater et soror esse
coeperint. inter eiusmodi enim personas, licet adoptiuae sint,
3. nuptiae non consistunt. 3. Fratris sororisue meae filiam
uxorem ducere mihi nefas est, set neque eorum neptem, quam-
uis quarto sit gradu, ex quo gradu uxorem ducere licet, ue-
luti patrui amitaeue filiam. regula enim uniuersalis sit tibi:
cuius filiam uxorem ducere mihi non liceat, eius ne neptem
quidem licere. Si uero pater meus naturalis adulescentulam
aliquam adoptandam suscipiat atque ex ea filia nascatur,
hanc uxorem ducere possum; cognata est enim mihi, ut-
pote quae per feminini sexus personam mihi coniungatur:
diximus autem cognationem in adoptione pro nihilo haberi.
4. 4. Duorum fratrum uel sororum liberi aut fratris et sororis

πτεσθαι. 5. Τὴν ἐμὴν ámitan (ámita δὲ[1]) ἡ πρὸς πατρὸς 5.
θεία) οὐ δύναμαι λαμβάνειν πρὸς γάμον, εἰ καὶ θετή ἐστιν· οὐ μὴν οὐδὲ τὴν matertéran (matertéra δέ ἐστιν ἡ πρὸς μητρὸς θεία), ἐπειδὴ μητρῶν τάξιν ἐπέχουσιν. τούτῳ τῷ[2]) λόγῳ οὐδὲ τὴν μεγάλην ámitan οὐδὲ τὴν μεγάλην matertéran, ἐπειδὴ μαμμῶν τάξιν ἐπέχουσιν. καί ἐστι[3]) μεγάλη ámita ἡ τοῦ πάππου μου ἀδελφὴ, ἣν ὁ ἐμὸς πατὴρ ámitan ἐκάλει[4]), ἐγὼ δὲ μεγάλην ámitan ἀποκαλῶ[5]). μεγάλη δὲ matertéra ἡ ἀδελφὴ τῆς ἐμῆς μάμμης, ἣν ἡ ἐμὴ μήτηρ matertéran καλεῖ[6]), ἐγὼ δὲ μεγάλην[7]) matertéran. εἴρηται δὲ[8]) ἐπὶ τῆς amítas ὅτι οὐ δύναμαι ταύτην λαβεῖν, οὐδ' εἰ ὑπάρχῃ θετή· οὐκέτι δὲ καὶ[9]) ἐπὶ τῆς matertéras. καὶ πῶς συμβαίνει εἶναι θετὴν ámitan ἢ μεγάλην θετὴν ámitan; οἷον ὁ πάππος μου ὁ πρὸς πατρὸς[10]) ἔχων υἱὸν τὸν ἐμὸν πατέρα ἔλαβε κόρην τινὰ εἰς θέσιν καὶ ὁ μὲν μὲν ἐμὸς πατὴρ ἐκάλει αὐτὴν θετὴν ἀδελφὴν, ἐγὼ δὲ θετὴν ámitan. μεγάλη δὲ θετὴ ámita πῶς προβαίνει[11]); ὑπόθου ὅτι ὁ πρόπαππός μου ὁ πρὸς πατρὸς ἔχων υἱὸν τὸν ἐμὸν πάππον ἔλαβεν εἰς θέσιν κόρην τινὰ, ἣν ὁ ἐμὸς πάππος ἐκάλει θετὴν ἀδελφὴν, ὁ δὲ ἐμὸς πατὴρ θετὴν ámitan, ἐγὼ δὲ μεγάλην θετὴν ámitan. διὰ τοῦτο δὲ ἐπὶ τῆς amítas προσετέθη τὸ τῆς θέσεως, οὐ μὴν ἐπὶ τῆς matertéras, ἐπειδὴ κατὰ ἀρρενογονίαν μοι συναπτομένη ηὑρίσκετο[12]) adgnáta. ἦν δὲ αὐτὴ καὶ cognáta· ὁ γὰρ adgnátos πάντως καὶ cognátos. ἐπὶ δὲ τῆς matertéras ἡ θέσις πάντως οὐκ ἐνεπόδιζε τῷ γάμῳ [matertéra οὖσα][13]). ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ θήλεως[14]) ἐγινώσκετό μοι προσώπου cognáta ἐστίν. ὑποκειμένης δὲ θέσεως οὐδὲ ἓν εἶδος ἔχει πρός με συγγενείας[15]) διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· τὸ ἐν φύσει cognáton ἐν θέσει οὐδὲν εἶναι νομίζεται. ὥςτε[16]) οὖν

---

1) ἐστὶν F. R. λέγεται P. 2) d. P. F. 3) ἐστὶ καὶ F. 4) de. R. 5) ἀποκ. ἀμ. P. 6) de. P. 7) καλῶ add. P. 8) d. R. 9) d. R. 10) ὁ πρὸς π. πάπ. μου R. 11) συμβαίνει R. 12) —ται P. F. 13) pro gloss. exp., R. cum ant edd. —τέρας οὔσης. 14) θηλυγονίας R. 15) ἐπειδὴ τὴν θετὴν ματερτέραν δύναμαι λαβεῖν τουτέστι τὴν μάμμην [l. θείαν] μου τὴν πρὸς μητρὸς, τὴν δὲ θετὴν ἄμιταν οὐ δύναμαι, τουτέστι τὴν μάμμην [l. θείαν] μου τὴν πρὸς μητρὸς. Vi. ed. ant. F. perperam intrudunt. 16) ὡς L¹. F. R.

5. iungi matrimonio possunt. 5. Amitam meam (amita est autem patris soror) nequeo uxorem ducere, licet adoptiua sit, set neque materteram (est autem matertera matris soror) quia parentum loco habentur: eademque ratione neque magnam amitam neque magnam materteram, quippe quae auiarum loco habeantur. est autem *magna amita* aui mei soror, quam pater meus amitam appellabat: ego uero magnam amitam uoco. *magna* autem *matertera* soror est auiae mea, quam mater mea materteram, ego autem magnam materteram uoco. dicitur autem de amita non posse me eam uxorem ducere, quamuis adoptiua sit; non uero de matertera. et quomodo fit ut quaedam per adoptionem amita magnaue amita esse incipiat? ut ecce auus meus paternus, qui filium habebat patrem meum, puellam quandam adoptandam suscepit, quam pater meus adoptiuam sororem uocabat, ego autem adoptiuam amitam. quomodo autem quaedam magna amita per adoptionem esse coepit? finge proauum paternum meum, cum filium haberet auum meum, puellam quandam adoptandam suscepisse; hanc auus meus adoptiuam sororem uocasset, pater autem meus adoptiuam amitam, ego demum magnam, adoptiuam amitam. ideo autem in amita tantum adoptionis feci mentionem, non uero in matertera, quia, cum per masculini sexus personam mihi coniungatur, adgnata mihi esse intellegitur, set et cognata: quisque enim adgnatus est ipse prorsus et cognatus. si quae autem per adoptionem mihi matertera esse coeperit, nuptiae prorsus non prohibentur: nam, quippe quae mihi per feminini sexus personas iungatur, cognata mihi erit: set cum talis per adoptionem facta sit, nullam mecum cognationis speciem habet, propter iuris regulam, qua in adoptionem cognatio pro nihilo haberi

μὴ κεκωλυμένου τοῦ γάμου, διὰ τοῦτο οὐκ ἐθεμάτισα θετὴν matertéran. πῶς[1]) συμβαίνει ἐκ θέσεως γίνεσθαι[2]) matertéran; οἷον ὁ πάππος μου ὁ πρὸς μητρὸς ἔχων θυγατέρα τὴν ἐμὴν μητέρα ἔλαβεν εἰς θέσιν κόρην τινά, ἣν ἡ ἐμὴ μήτηρ ἐκάλει θετὴν ἀδελφήν, ἐγὼ δὲ θετὴν matertéran. 6. Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι τοὺς διὰ συγγένειαν κεκωλυμένους γάμους. εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι οὐ διὰ δεσμὸν συγγενείας διὰ δὲ ἀγχιστείαν μὴ προβαίνοντες. ἀγχιστεία δέ ἐστιν οἰκειότης προσώπων ἐκ γάμων ἡμῖν συνημμένη[3]) συγγενείας ἐκτός. οἷον οὐ δύναμαι[4]) λαμβάνειν[5]) τὴν ἐμὴν προγόνην ἢ νύμφην, ἐπειδὴ θυγατέρων τάξιν ἐπέχουσιν[6]). καὶ νύμφη μέν ἐστιν ἡ τοῦ υἱοῦ μου[7]) γαμετή, προγόνη δὲ ἣν ἔσχεν ἐξ ἑτέρων γάμων ἡ ἐμὴ γαμετή[8]).[a]) δεῖ δὲ προςθῆναι τό »ποτε« καὶ λέγειν· οὐ δύναμαι λαμβάνειν πρὸς γάμον τήν ποτε μου νύμφην ἢ τήν ποτέ μου προγόνην. προστιθέντες γὰρ τό »ποτε« δεικνύομεν μὴ ὑπόντα τὰ πρόσωπα[9]) τῆς ἀγχιστείας αἴτια γεγονότα[10]) καὶ αἰδοῖ τῆς ἀγχιστείας τὴν συνάφειαν ἐπέχομεν. ἐὰν γὰρ εἴπω τὴν ποτέ μου νύμφην, ἔδειξα ὅτι ἐτελεύτησεν ὁ ἐμὸς μὲν υἱὸς[11]) αὐτῆς δὲ ἀνήρ. ἐὰν δὲ[16]) εἴπω τὴν ποτέ μου προγόνην ἔδειξα ὅτι ἐτελεύτησεν ἡ αὐτῆς μὲν μήτηρ ἐμὴ δὲ γαμετή. εἰ γὰρ ἔτι ἡ μέν ἐστι νύμφη ἡ δὲ προγόνη, μείζονι κεκώλυμαι λόγῳ ταύτην ἀγαγέσθαι· εὑρίσκεται γὰρ ἢ ὁ ἀνὴρ δύο γαμετὰς ἢ ἡ γυνὴ δύο ἔχουσα ἄνδρας. ἐαν γὰρ λάβω γυναῖκα τὴν[17]) μου νύμφην εὑρίσκεται ἐκείνη ἔχουσα τὸν ἐμὸν παῖδα καὶ ἐμέ· εἰ δὲ τὴν νῦν μου προγόνην, συμβήσεταί με[18]) δύο γαμετὰς ἔχειν, τὴν νῦν[19]) γαμετὴν καὶ τὴν αὐτῆς θυγατέρα τὴν ἐμὴν προγόνην. κεφαλικὴ δὲ[20]) ὥρισται τιμωρία κατὰ τῶν

---

1) δὲ ἐνταῦθα add. F. R. 2) γινέσθαι ἐκ θέσεως R. 3) συνημμένων R. Syn. 4) ἐγὼ ins. R. 5) λαβεῖν R. 6) ἔχουσι R. ceterum haec uerba de. Bas. Syn. Harm. 7) L[1]. cett. de. Bas. Syn. Harm. aliis uerbis utuntur. 8) ἡ τῆς ἐμῆς γυναικὸς θυγάτηρ R. 9) d. P. F. 10) καὶ ὅμως οὐδὲ οὕτως δύναμαι συναφθῆναι καὶ ἀπογενομένων τῶν προσώπων δι' ὧν ἡ ἀγχιστεία γέγονε perperam add. R., cui et Bas. refragantur. 11) μὲν ὁ ἐμ. υἱ. L[1]. P. F. 16) εἰ Bas. 17) d. G. νῦν τὴν L[1]. P. F. 18) μοι R. 19) μου ms. R. 20) d. P.

a) Cf. Gai. 1, 63 (Rend. Ist. Lomb. XVI 584).

solet. cum igitur nuptiae non sint prohibitae, exemplum materterae adoptiuae non addidi. et quomodo fit ut aliqua mihi per adoptionem matertera esse incipiat? ut ecce: auus meus maternus, qui filiam habebat matrem meam, puellam quandam adoptandam suscepit, quam mater meus sororem adop-
6. tiuam uocabat, ego autem adoptiuam materteram. 6. Proposuimus in superioribus quae nuptiae propter cognationem impediantur. sunt uero aliae, quae non propter cognationis uinculum, set propter adfinitatem non procedant. adfinitas est autem necessitudo personarum, quae nobis per nuptias citra cognationem iunguntur. ut ecce priuignam aut nurum uxorem ducere non possum, quia filiarum loco sunt. et nurus quidem est uxor filii, priuigna autem, quam ex aliis nuptiis uxor mea peperit. uerbum autem »quondam« addendum est, ut dicatur: nequeo uxorem ducere quae mihi *quondam* nurus aut *quondam* priuigna fuerit. cuius uerbi adiectione significamus iam eas personas non extare, quae adfinitatis auctores fuerint. propter enim adfinitatis respectum nuptias prohibemus. si enim dixero *quondam nurum meam*, satis ostendo meum quidem filium decessisse, eius uero maritum. item si dixero *quondam mihi priuignam*, significo matrem quidem eius, meam uero uxorem mortuam esse. nam si adhuc altera nurus, altera priuigna sit, maiore quadam ratione prohibeor eam ducere uxorem, cum aut uir duas foret uxores habiturus aut mulier duos uiros. nam si nurum meam uxorem duxero, fiet ut illa duos habeat maritos, meum scilicet filium et me; sin autem priuignam, fiet ut ego duas habeam uxores, eam scilicet quam prius habebam eiusque filiam, quae mihi priuigna est. capitalis autem poena est constituta

διπλοὺς γάμους[1]) συνιστώντων. οὐδεὶς οὖν τὴν μείζονα[2]) κώλυσιν ἀφεὶς, λέγω δὴ τὴν κεφαλικὴν τιμωρίαν, τραχταΐζει τὴν ἐλάττονα καὶ λέγει κικωλύσθαι τὴν συνάφειαν διὰ τὴν τῆς ἀγχιστείας τιμήν. 7. Οὐ δύναμαι λαμβάνειν[3]) τήν ποτέ μου 7. πενθερὰν ἢ τήν ποτέ μου μητρυιὰν, ἐπειδὴ[4]) μητρῶν τάξιν ἐπέχουσιν. καὶ πενθερὰ μέν ἐστιν ἡ τῆς ἐμῆς γαμετῆς μήτηρ· μητρυιὰ δὲ[5]) ἡ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς γαθετὴ, ἐξ ἧς οὐκ ἐτέχθην. προςτέθεικα δὲ κἀνταῦθα τό »ποτε«, ἵνα δείξω μὴ ὑπόντα τὰ τῆς ἀγχιστείας αἴτια πρόσωπα διὰ τὸ τελευτῆσαι[6]) τὴν ἐμὴν γαμετὴν ἤγουν τὸν ἐμὸν πατέρα. εἰ γὰρ ἔτι ζῶσι, δίπλωσις[7]) ἐπεισάγεται γάμου. εἰ γὰρ λάβω τὴν ἐμὴν πενθερὰν, εὑρίσκομαι δύο ἔχων γαμετὰς τὴν πενθερὰν[8]) καὶ τὴν αὐτῆς θυγατέρα. εἰ δὲ τὴν νῦν μητρυιὰν, ἀποτελεσθήσεται ἐκείνη δύο προσώπων γαμετὴ τοῦ πατρός μου καὶ ἐμοῦ[9]) αὐτοῦ. οἶδας δὲ κεφαλικὴν εἶναι τὴν ἐπὶ τῶν διπλῶν γάμων τιμωρίαν. 8. Primos[10]) ἔχων υἱὸν ἀπὸ Τιτίας ἔλαβε Príman πρὸς γάμον ἔχουσαν 8. θυγατέρα ἀπὸ Τιτίου, ἢ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὁ μὲν εἶχε θυγατέρα, ὁ δὲ υἱόν. οἱ τούτων παῖδες οἱ ἐν τῇ συνηθείᾳ[11]) λεγόμενοι ἀλληλοπρογόνοι καλῶς ἀλλήλοις συνάπτονται, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἀδελφὸς ἢ ἀδελφὴ αὐτοῖς τεχθείη ἐκ τοῦ συστάντος[12]) μετὰ τὴν αὐτῶν γέννησιν γάμου. 9. Ἡ ἐμὴ γαμετὴ τὸν 9. πρὸς ἐμὲ repudíῳ[13]) διαλύσασα γάμον ἀνδρὶ δευτέρῳ συνήφθη· ἔσχεν ἐκ τούτου θυγατέρα. ζητοῦμεν εἰ τὴν ἐξ αὐτῆς θυγατέρα δύναμαι[14]) λαβεῖν. καί φησι[15]) μὴ εἶναι μὲν αὐτὴν προγόνην ἐμὴν[16]). προγόνη[17]) γάρ ἐστιν ἡ πρὸ[18]) τῶν ἐμῶν τεχθεῖσα γάμων. πλὴν διὰ τὸ εὐπρεπὲς ἀπέχεσθαι δεῖ με τῆς πρὸς αὐτὴν συναφείας. καὶ γὰρ ἡ γενομένη μνηστὴ τοῦ ἐμοῦ

---

1) διπλοῦν γάμον R. 2) κόλασιν Vi. ed. ant F. 3) λαβεῖν P. R. hunc §. Bas. cum Harm. artius ita reddunt: οὐδὲ τὴν πενθεράν μου ἢ τὴν μητρυιάν μου, ἐπειδὴ μητέρων τάξιν ἐπέχουσιν, quae ex alia Inst. uersione forsan excerpta sunt. 4) ἐπεὶ R. 5) d. G. 6) —τᾶν P. 7) δίττωσις P. 8) μου ins. P. 9) δὲ L 1. 10) L 1. cett. graecis litt. Πατρῖμος . . . Πατρῖμαν Vi. R. 11) τῷ συνήθει R. 12) συνιστάντος G. 13) ita scrib. L 1. 14) πρὸς γάμον ins. F. qui et λαμβάνειν habet. 15) L 1. cet. φημι. 16) d. R. 17) μὲν add. F. 18) πρὸς F.

in eos qui binas contrahant nuptias. nemo enim, maiore ne-
glecto impedimento, idest poena capitali, minus considerat ac
7. dicit propter adfinitatis respectum eos coire non posse. 7.
Non possum eam uxorem ducere, quae mihi quondam socrus
aut nouerca fuerit, quia matris loco est. et socrus quidem
est meae uxoris mater, nouerca autem patris mei uxor, ex
qua non sum ego natus. hic quoque addidi »quondam«, ut
significem personas non extare, quae cognationis auctores fue-
rint, cum uxor mea paterue meus mortuus sit. nam si adhuc
uiuerent, nuptias geminari contingeret. si enim socrum meam
uxorem duxero, duas habere uxores uidebor, socrum scilicet
eiusque filiam; sin autem nouercam, ipsa duos habere mari-
tos intellegetur, patrem meum et me metipsum. nosti autem
8. capitalem poenam binarum nuptiarum esse constitutam. 8.
Primus qui filium ex Titia habuerat, Primam uxorem du-
xit, quae filiam ex Titio habuerat, aut ex contrario alter
filiam habebat, altera filium. horum filii, qui apud Graecos
uulgo *ἀλληλοπρόγονοι* audiunt, recte inuicem coniunguntur, li-
cet frater sororue ipsis nascatur ex matrimonio, quod post
9. eos natos contractum est. 9. Uxor mea cum diuortium a
me fecisset, alteri uiro nupta est, ex quo filiam habuit. quae-
ritur an filiam ex ea natam uxorem ducere possim? et ait
[Iulianus] illam quidem priuignam meam non esse, cum illa
priuigna sit quae ante nuptias meas sit procreata; set ho-
nestius esse eiusmodi nuptiis me abstinere. nam et sponsa

παιδὸς οὐ γέγονέ μου νύμφη, γάμου μὴ παρακολουθήσαντος, οὐδὲ ἡ τοῦ πατρός μου μνηστὴ γέγονέ μου μητρυιὰ τῶν γάμων ἐμποδισθέντων. καὶ ὅσον ἐκ τῶν εἰρημένων ἠδυνάμην ταύτην λαμβάνειν[1] *πρὸς γάμον, ἀλλὰ κἀνταῦθα διὰ τὸ εὐπρεπὲς ἐπαινεῖ ἡμᾶς*[2] **Iulianòs** *τοῖς τοιούτοις μὴ προσιόντας*[3] *γάμοις.* 10. *Ἄρα δὲ ἡ συγγένεια ἡ ἐν δουλείᾳ ἐμποδὼν γένεται* 10. *τῷ γάμῳ; οἷον συνηλευθερώθη τίς τῇ οἰκείᾳ θυγατρὶ ἢ τῇ*[4] *οἰκείᾳ ἀδελφῇ· ζητοῦμεν εἰ ἐπιτέτραπται γάμος γίνεσθαι αὐτῶν*[5] *μεταξύ. καὶ ὅσον μὲν κατὰ τὴν ἀκρίβειαν οὐ νομίζεταί τις μεταξὺ αὐτῶν εἶναι συγγένεια· πλὴν διὰ τὸ τοῦ αἵματος δίκαιον, ὅ ἐστι* **ius sanguinis**[6], *ἡ συνάφεια κεκώλυται.* 11. 11. *Ἐστὶ δὲ καὶ ἑτέρα πρόσωπα, ἅτινα διαφόρων αἰτιῶν χάριν οὐ δύναμαι λαβεῖν*[7] *πρὸς γάμον. ταῦτα δὲ ἐν τοῖς* **Digéstois**[8] *ἤτοι*[9] *τῷ Πανδέκτῃ*[10] *ἐκ πολλῶν ἀρχαίων συναχθέντα*[11] *ἐγγραφῆναι ἐπέτρεψεν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεύς*[12]. 12. *Εἰ* 12. *δέ τις ὑπεναντία*[13] *τῶν εἰρημένων ἀγάγηταί τινα πρὸς γάμον οὐκ αἰσχυνθεὶς τὴν τῶν ἀνιόντων ἢ κατιόντων συγγένειαν, οὐδὲ τὰ ἐκ πλαγίου κεκωλυμένα πρόσωπα, οὐδὲ ἐν νῷ λαβὼν*[14] *τὴν ἐκ τῆς ἀγχιστείας κώλυσιν, καταφρονήσας δὲ καὶ τῶν συνελευθερωθέντων συγγενῶν, οὔτε αὐτὸς*[15] *ἀνήρ, οὔτ' ἐκείνη γαμετὴ κληθήσεται, ἀλλ' οὐδὲ γάμος τὸ πρᾶγμα, οὐδὲ προῖξ τὸ ἐπιδιδόμενον*[16]. *ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα τῶν ἀκολάστων ἐπισχεῖν οὐ δύναται τὴν προαίρεσιν, μείζονα ποινὴν ἐπιτίθησιν*[17] *ὁ νόμος. λέγει γὰρ τοὺς ἐκ*[18] *τοιαύτης συναφείας τικτομένους ὑπεξουσίους μὴ γίνεσθαι τῷ πατρί, καὶ οὓς ἡ φύσις ἐδωρήσατο, ὁ νόμος ἀγνοεῖ, ὡς μὴ κατὰ τὴν αὐτοῦ τεχθέντας προαίρεσιν. ἀλλ' ὅσον ἀνήκει εἰς τὴν τοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητα τοιοῦτοί εἰσιν ὁποίους εἶναι συμβαίνει τοὺς ἀπὸ πορνείας συλ-*

---

1) *λαβεῖν* P. 2) *ἡμῖν* R. 3) *προσιέναι* R. 4) uerba *οἰκείᾳ — τῇ* d. R. 5) *ἀναμεταξὺ* P. R. 6) iuris sanguinis P., qui et *ὅπερ* l. pro *ὅ*. 7) *λαμβάνειν* L[1]. F. 8) L[1]. 9) *ἤγουν* R. 10) *—κτῳ* edd. ant F. 11) *—ντι* P. 12) *ὁ θ. ἡμ. ἐκ. β.* F. 13) *ὑπεναντίον* R. *ἀπ' ἐναντίας* F. *ἐπεναντίον* G. 14) *τὴν τῆς* R. 15) de. L[1]. F. 16) *διδόμ.* P. 17) *—θεται* P. 18) *τῆς* add. F.

filii mei nurus mihi non est facta, cum nuptiae non fuerint secutae; neque patris mei sponsa nouerca mihi facta est, nuptiis non secutis, ita ut quod ad ea, quae in superioribus sunt proposita, eas uxores ducere possim. set hic quoque honestatis ergo hortatur nos Iulianus eiusmodi nuptiis absti-
10. nere. 10. An illa quoque cognatio, quae in seruitute est contracta, nuptiis impedimento est? ut ecce quis cum filia sua uel sua sorore manumissus est: uideamus an nuptias inter eos fieri permittatur. et quod ad iuris suptilitatem non intellegitur ulla esse inter eos cognatio, set propter ius san-
11. guinis coniunctio prohibetur. 11. Sunt aliae quoque personae quas propter diuersas rationes nequeo uxores ducere, quas in Digestis seu Pandectis ex multis ueteribus collectas
12. sanctissimus princeps noster enumerari permisit. 12. Si quis aduersus ea quae diximus quandam mulierem uxorem duxerit, neque parentum uel liberorum cognationem ueritus, neque eam, quae ex transuerso est, neque adfinitatis impedimentum reputans, uel etiam seruili cognatione posthabita, neque ipse uir, neque illa uxor uocabitur, neque nuptiae id quod factum est, neque dos, quod datum est. set cum haec ad hominum flagitiosorum libidinem coercendam non sufficiant, maiorem quandam poenam lex inrogauit. cautum est enim ne qui ex eiusmodi coitu nascantur in potestate patris sint; et quos natura donauit, ius ignorat, utpote qui contra eius placita nati sint. sed quod ad parentis potestatem attinet, tales hi habentur, quales qui uulgo concepti sunt. neque isti

ληφθέντας. καί γάρ[1]) οὐδὲ οἱ τοιοῦτοι[2]) πατέρα[3]) ἔχειν νοοῦνται, ὁπότε ἄδηλος οὗτός ἐστι[4]) διὰ τὸ πλῆθος τῶν μιγνυμένων. ἀλλ' εἰώθασι τούτους spurius[5]) καλεῖν ἢ ἀπὸ ἑλληνικῆς φωνῆς quasi σποράδην concepti, οἷα[6]) σποράδην συλληφθέντες, ἢ quasi sine patre filii[7]), ἐπειδὴ παῖδές εἰσιν ἀπάτορες. ἀκόλουθον[8]) οὖν ἐστι λέγειν τῆς τοιαύτης διαλυθείσης συναφείας μὴ γίνεσθαι προικὸς ἀπαίτησιν. οἱ δὲ τοὺς ἀθεμίτους ἀσπαζόμενοι γάμους οὐ μόνον τὰς εἰρημένας ὑφίστανται ποινὰς[9]), ἀλλὰ γὰρ καὶ ἑτέρας τινὰς[10]), ἃς ἐκ τῶν βασιλικῶν ἔστιν λαβεῖν διατάξεων. 13. Ἐστὶ δὲ ἰδεῖν πότε[11]) τις ἅμα 13 μὲν τῷ τεχθῆναι οὐκ ἔστιν in potestate τοῦ πατρὸς, μετὰ δὲ ταῦτα[12]) γίνεται in potestate. καὶ ποῖος οὗτός ἐστιν; ἐμιγνύμην ἐγὼ γυναικί τινι[13]), πρὸς ἣν νόμιμον οὐκ ἐκωλυόμην συστήσασθαι γάμον· ἐμιγνύμην δὲ αὐτῇ οὐχ ὡς γαμετῇ ἀλλ' ὡς πόρνῃ τυχὸν ἢ παλλακῇ. ἐτέχθησαν παῖδες ἐντεῦθεν· οὐκ εἰσὶν in potestate διὰ τὸ γάμον μὴ προηγεῖσθαι[14]), ἀλλ' ἐστὶ φυσικὸς ὁ παῖς. τοῦτον ἐπιδέδωκα μετὰ ταῦτα εἰς βουλευτήριον· γενήσεταί μοι in potestate. τὸ δὲ αὐτό ἐστιν εἰ καὶ συνεκάθευδον γυναικί τινι οὐχ ὡς γαμετῇ, ἣν ἔχειν με γυναῖκα οὐχ ὁ νόμος, ἀλλ' ἡ τῆς διαθέσεως ἐκώλυσεν ἔλλειψις· ἐτέχθη παῖς· οὐκ ἔστιν in potestate. εἰ δὲ μετὰ ταῦτα, καθὼς[15]) εἴρηται διατάξει[16]) τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως, προικῷα γένηται πρὸς αὐτὴν, οὐ μόνον οἱ προτεχθέντες τῶν προικῴων, ἀλλὰ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα, εἴ τινας συμβαίνῃ[17]) τεχθῆναι, ὑπεξούσιοί μοι[18]) γενήσονται κατὰ τὰ περιεχόμενα τῇ τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως διατάξει.

1) de. G. 2) dedi ex P., cett. οὗτοι. 3) —έρας P. R. 4) διὰ τὸ εἶναι ἄδηλον P. 5) L 1. 6) οἷον R. 7) ἤτοι ins. P. ἤγουν F. 8) ἀκολούθως P. R. 9) ἐφίστ. P. 10) d. L 1. 11) ὅτι ins. cj. R. qui ποτε habet. 12) μ. τ. δὲ R. 13) τινὶ γ. P. R. 14) μὴ προηγ. γ. P. 15) καθὰ P. R. κατὰ F. 16) εἴρηκεν ἡ διάταξις. 17) συμβαίη P. R. 18) μου P.

enim patrem habere intelleguntur, quippe qui propter coeuntium multitudinem incertus sit, set spurii uocari solent: uel a graeca uoce quasi σποράδην concepti uel quasi sine patre filii. sequitur ergo ut et dissoluto tali coitu, neque dotis exactio fieri possit. qui autem prohibitas contrahunt nuptias non solum praedictas poenas patiuntur, set alias quoque, quae
13. ex principalibus constitutionibus nosci possunt. 13. Inuenire autem licet interdum ut aliquis statim ut natus sit in potestate parentis non fiat, postea uero in potestatem redigatur. et quis est eiusmodi? coiui cum muliere quadam, quam iure uxorem ducere non prohiberer; coiui tamen non ut cum uxore, set ut cum meretrice forte aut concubina. liberi inde nati sunt. quorum quisque non est in potestate, quia nuptiae non praecesserunt, set naturalis est filius. hunc optuli postea curiae; quo facto, in meam redigetur potestatem. idem est etiam si cum muliere coiui, non tamen sicuti uxore, quam uxorem habere non ius set propositum impediret. si filius inde nascatur, non erit in potestate. set si postea, sicuti piissimi principis nostri constitutione cautum est, dotalia instrumenta cum ea componantur, non tantum qui antea nati sunt set etiam si quos post instrumentum conditum nasci contigerit, in mea efficientur potestate secundum ea quae sacratissimi principis nostri constitutione continentur.

De adoptionibus[1]). Titulus 11.

Ἔγνωμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ὅτιπερ ἔχομεν τὸ in potestate *κατὰ τῶν ἡμετέρων παίδων τῶν ἐξ ἐννόμων γάμων ἡμῖν γεννωμένων. εἰδέναι δὲ χρὴ ὅτι αὕτη ἡ* potestas[2]) *καὶ ἐπὶ τῶν θετῶν πρόεισι παίδων. καὶ τί ἐστιν υἱοθεσία;*[a]) *νομίμη πρᾶξις μιμουμένη τὴν φύσιν πρὸς παίδων*[3]) *παραμυθίαν ἐπινενοημένη· τυχὸν γὰρ οὐκ ἔχων*[4]) *παῖδας διὰ τὸ μὴ ἐλθεῖν ἐπὶ γάμον ἢ ἐλθεῖν μὲν μὴ παιδοποιῆσαι δὲ ἢ παιδοποιῆσαι μὲν ἀποβαλέσθαι*[5]) *δὲ τούτους, τὸ ἐκ τῆς φύσεως ἐλάττωμα ἢ τὸ συμβὰν δυστύχημα βουλόμενος ἐπικουφίσαι ἔλαβον*[6]) *εἰς υἱοθεσίαν τινά*[7]). *τοῦτο δὲ εἴρηται οὐχ ὡς*[8]) *μόνων*[9]) *ἐκείνων εἰς θέσιν λαμβανόντων. τῶν οὐκ ἐχόντων παῖδας· καὶ οἱ ἔχοντες γὰρ ἀκωλύτως*[10]) *λήψονται, ὡς καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴρηται ἐπ' ἐκείνου τοῦ θέματος, ἔνθα εἴπομεν τὸν βουλόμενον εἰς θέσιν*[11]) *λαβεῖν τὴν νύμφην ἢ τόν γαμβρὸν, πρότερον τὸν υἱὸν ἢ τὴν θυγατέρα*[12]) *ποιεῖν* emancipátus[13]). *ὥςτε οὖν ἐν ἐκείνῳ τῷ θέματι εἰ μὴ*[14]) *γάμος ὑπῆν, οὐδὲν ἐνεπόδιζε τῇ πράξει τῆς θέσεως. ἀλλ' εἶπον ἐνταῦθα πρὸς παραμυθίαν ἀπαιδίας*[15]) *ἐπινενοῆσθαι τὴν θέσιν, ἵνα δηλώσω τὸ γινόμενον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.* 1. *Ἡ δὲ υἱοθεσία ῥωμαϊκῇ φωνῇ λέγεται* 1. adoptíωn. *αὕτη οὖσα γενικὸν ὄνομα εἰς δύο διαιρεῖται, εἰς* adrogatíona *καὶ τὴν ὁμώνυμον* adoptíona. *ἡ δὲ* adoptíωn *γίνεται δύο τρόποις ἢ ἐκ βασιλέως*[16]) *ἀντιγραφῆς ἢ ἐκ προστάξεως ἄρχοντος. Ἐξ ἀντιγραφῆς βασιλέως τούτους ἢ ταύτας εἰς θέσιν λαμβάνομεν, οἵτινες εἰσὶν αὐτεξούσιοι· τοῦτο δὲ τὸ τῆς*

---

[1]) *περὶ υἱοθεσιῶν* add. libr. [2]) in potestate Taur. edd. ant F. [3]) *ἀπαίδων* L. *ου*. R. [4]) *τὶς* add. P. F. R. [5]) *—άλλεσθαι* F. [6]) dedi ex P. Taur. cett. — *εν*. [7]) *διὰ* add. P. Taur. [8]) *ὡς οὐ* P. Taur. R. [9]) L[1]. cett. *—ον*. [10]) *—δως* G[2]. F. [11]) *εἰς θ. βουλ.* P. Taur. R. [12]) *ὀφείλειν* add. Vi. R. [13]) *ἐμαγκιπάτον* R. [14]) L[1]. cett. add. *ὁ*. [15]) *ἀπαίδων* P. F. R. [16]) *βασιλικῆς* Vi. F[1]. R.

a) haec sunt in Epi. 5, 9. usque ad. *υ. φύσιν*. Epa. 31, 5.

De adoptionibus. Titulus 11.

Nouimus ex superioribus ius potestatis nobis in nostros liberos competere, qui ex iustis nuptiis nobis nati sunt. scire autem oportet eandem potestatem in liberos quoque adoptiuos procedere. et quid est adoptio? actus legitimus qui naturam imitatur in filiorum [amissorum] solatium inuenta. cum enim liberis forte carerem, quia nuptias non contraxissem, aut contraxissem quidem, non uero filios habuissem, aut habuissem quidem, eos uero amisissem, eiusmodi naturae defectum aut etiam calamitatem cum leuire uellem, quendam adoptandum suscepim. quod non perinde accipi debet, ac si illi tantum adoptare possint, qui liberos non habeant; nam etiam qui habent sine impedimento accipient, sicuti etiam in superioribus propositum est, cum de eo casu locuti sumus, in quo quis nurum uel generum adoptaturus antea filium filiamue emancipare debet. nam in eo quoque casu, nisi nuptiae intercederent, non esset cur adoptio impediretur. set ideo dixi in solatium eorum qui liberis carerent adoptionem esse
1. introductam, ut id quod plerumque fiat ostenderem. 1. Adoptio, quam Graeci υἱοθεσίαν uocant, cum generale nomen sit, in duas species deducitur, in adrogationem scilicet et quae proprie adoptio dicitur. Adoptio autem duobus modis fit, aut principali rescripto, aut imperio magistratuum. principali rescripto eos easue adoptamus, qui quaeue sui iuris sunt.

υἱοθεσίας εἶδος λέγεται[1]) adrogatíωn[2]). *Κελεύσει δὲ τῶν*
ἀρχόντων ἔξεστι λαμβάνειν[3]) *εἰς θέσιν τοὺς ὑπεξουσίους ἢ*
τὰς ὑπεξουσίας ἑτέρων[4]) *εἴτε πρῶτον ἐπέχοιεν παρὰ τοῖς φυ-*
σικοῖς γονεῦσι βαθμόν, ὁποῖός ἐστιν υἱὸς ἢ θυγάτηρ, εἴτε τὸν[5])
ἐπέκεινα[6]), *ὁποῖός ἐστιν ἔκγονος ἐκγόνη προέκγονος προεκγόνη*[7]).
τοῦτο[8]) *δὲ κυρίως λέγεται* adoptíωn *καὶ γενικῷ καὶ*[9]) *ἰδικῷ*
ὀνόματι. ἀλλὰ πάλαι μὲν ἐξῆν πάντα[10]) *ἀλλότριον ὑπεξούσιον*
εἰς θέσιν λαμβάνειν καὶ τὸ in potestate *τοῦ φυσικοῦ πατρὸς*
μετέβαινεν ἐπὶ τὸν θετόν. 2. *Σήμερον δὲ διάταξις*[11]) *τοῦ* 2.
εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως γέγονε κελεύουσα[a]) *ἡνίκα τις*
ὑπεξούσιον εἰς θέσιν λαμβάνῃ μὴ διαλύεσθαι τὴν τοῦ φυσικοῦ
πατρὸς ὑπεξουσιότητα, μητέ τι[12]) *μετιέναι ἐπὶ τὸν θετὸν*[13])
πατέρα, μηδὲ γίνεσθαι αὐτοῦ in potestate[14]) *τὸν παῖδα, εἰ καὶ*
τὴν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομίαν εἰς τὰ πράγματα τοῦ λαβόντος[15])
αὐτὸν εἰς υἱοθεσίαν ἡ εἰρημένη διάταξις αὐτῷ ἐφιλοτιμήσατο.
εἰ δὲ ὁ φυσικὸς πατὴρ οὐκ ἐξωτικῷ τινι, ἀλλὰ τῷ οἰκείῳ πεν-
θερῷ τοῦτον δέδωκεν εἰς υἱοθεσίαν[16]), *ὃς ἦν αὐτοῦ*[17]) *πάππος*
πρὸς μητρός, ἢ καὶ[18]) *πολλάκις γενόμενός τις* emancípatos *εἶτα*
παιδοποιήσας τὸν μετὰ[19]) emancipatíona *τεχθέντα αὐτῷ παῖδα*
τῷ οἰκείῳ μὲν πατρί, πάππῳ δὲ πρὸς πατρὸς τοῦ λαμβανομέ-
νου, δέδωκεν εἰς θέσιν, ἐπὶ τούτων[20]) *τῶν θεμάτων*[21]) *ἐπειδὴ*
εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον τρέχει τά τε φυσικὰ δίκαια, του-
τέστι τὰ ἐκ τῆς γενέσεως[22]), *καὶ τὰ τῆς υἱοθεσίας, ἀμάχως ὁ παῖς*
in potestate *γενήσεται τοῦ θετοῦ πατρὸς συναπτόμενος αὐτῷ*
καὶ νόμῳ καὶ φύσει καὶ τῆς αὐτῆς γενήσεται φαμιλίας τε καὶ
ὑπεξουσιότητος[23]). 3. b) *Εἰσὶν οὖν πολλαὶδιαφοραὶ* adrogatíonos 3.

---

1) de P. Taur. 2) *ἤτοι παράκλησις* P. *ἤτοι κατὰ παράκλησιν* Taur. 3) *λαβεῖν* P. Taur. Vi. R. 4) *—ους* Taur. 5) *τῶν* L 1. Taur. 6) *ἐπ' ἐκείνων* P. *ὑπ' ἐκείνων* Taur. 7) *προεκ. προεκ.* d. R. 8) *τὸ αὐτὸ* F. 9) de. F. 10) *πάντως* Vi. R. 11) hic: *γέγονε* P. Taur. 12) *μηδὲ* P. Taur. 13) *φυσικὸν* Taur. 14) *ὑπεξούσιον* Epi. 15) *λαμβάνοντος* P. Taur. 16) *θέσιν* Vi. R. 17) *—τῷ* Vi. R. 18) de. Taur. Vi. R. 19) *τὴν* add. Vi. R. 20) *γὰρ* add. P. Taur. Vi. R. 21) *—τισμῶν* Taur. 22) *γεννήσεως* F. 23) *καὶ τῆς τοῦ πρὸς πατρὸς πάππου γενήσεται φαμιλίας* Vi. R., qui cj. *πατρὸς ἢ μητρός.*

a) haec ins. Epi. 5, 12. Epa. 31, 6. b) Bas. 33, 1, 49.

quae species adoptionis dicitur adrogatio. imperio autem magistratuum eos easue adoptare licet, qui quaeue in aliorum potestate sunt, siue primum apud naturales parentes gradum optineant, ueluti filius uel filia, siue inferiorem, ueluti nepos neptis pronepos proneptis. id autem adoptio
2. dicitur tum generatim, tum specialiter. 2. Set olim quidem licebat quemuis extraneum filiumfamilias adoptare, iusque potestatis a naturali patre in adoptiuum transibat. hodie uero constitutio piissimi principis nostri lata est, qua cauetur, cum quis filiumfamilias adoptandum suscipiat, ne iura potestatis naturalis patris dissoluantur, nec quidquam ad adoptiuum patrem transeat, neque in eius potestate filius efficiatur, licet ab intestato iura successionis in eius bona, qui illum adoptauerit, eadem constitutio ei concesserit. si uero pater naturalis non extraneo set socero suo hunc adoptandum dederit, qui ei auus fuerit maternus; uel si quis, ut fieri solet, emancipatus fuerit, deinde cum filium genuerit, suo quidem patri, auo autem pueri paterno eum dederit in adoptionem, in eiusmodi casibus, quia in unam eandemque personam naturalia, idest quae ex generatione proueniunt, atque adoptionis iura concurrunt, procul dubio puer in adoptiui patris potestate efficietur cum ei et naturali et legitimo uin-
3. culo copuletur, eiusque fiet familiae et potestatis. 3. Plures igitur sunt inter adrogationem et adoptionem differentiae. Et pri-

καὶ adoptíonos. καὶ πρώτη αὕτη· ἡ μὲν adrogatíωn ἐπὶ βασιλέως γίνεται, ἡ δὲ adoptíωn ἐπὶ ἄρχοντος. δευτέρα δὲ[1]) διαφορά, ὅτι ἡ μὲν adrogatíωn ἐπὶ αὐτεξουσίων, ἡ δὲ adoptíωn ἐπὶ ὑπεξουσίων χώραν ἔχει. ἐστὶ δὲ καὶ τρίτη διαφορά· ὁ ἄνηβος αὐτεξούσιος ἐκεκώλυτο εἰς θέσιν πάλαι λαμβάνεσθαι, τελευταῖον δὲ ἐπετράπη γίνεσθαι μετά τινος παραφυλακῆς. ἡνίκα οὖν διὰ βασιλικῆς ἀντιγραφῆς αὐτεξούσιος ἄνηβος[2]) εἰς θέσιν λαμβάνεται, δεῖ ζητῆσαι[a]) εἰ σεμνή τις αἰτία τὴν υἱοθεσίαν συνεστήσατο τουτέστι μὴ δι' αἰσχρὸν ἔρωτα τὴν θέσιν ὁ ἐσόμενος θετὸς[3]) πατὴρ γενέσθαι βούλεται. καὶ εἰ λυσιτελεῖ τοῦτο[4]) τῷ pupíllῳ ἢ καὶ μὴ συμφέρει. τυχὸν γὰρ ἄπορός ἐστιν ὁ θετὸς πατήρ, αὐτὸς δὲ πλούσιος, ἢ καὶ ἐσθ' ὅτε δαπανηρὸς·[5]) οὐ προβήσεται ἡ θέσις. δεῖ δὲ[6]) πρὸς τούτοις καὶ ἀσφάλειαν ποιεῖν τὸν adrogátora[7]) δημοσίῳ προσώπῳ, τουτέστι τῷ tabularíῳ, ὡς εἰ συμβῇ τὸν εἰς θέσιν[8]) ληφθέντα ἄνηβον τελευτῆσαι ἀποκαταστῆσαι[9]) ἐκείνοις τὰ πράγματα, οἳ ἔμελλον ἐλθεῖν ἐπὶ τὸν αὐτοῦ κλῆρον[10]), εἴγε μὴ ἔδωκεν αὐτὸν εἰς θέσιν. ἀλλ' οὐδὲ ἑτέρως τὸν τοιοῦτον ἄνηβον emancípaton ὁ adrogátωr ποιεῖν δύναται, εἰ μὴ εὐλόγου αἰτίας ἀποδειχθείσης (τί γὰρ[11]) εἰ[12]) ἐπεβούλευε τῷ θετῷ πατρὶ ἢ καὶ[13]) ἕτερόν τι ἔπραξεν ὅπερ ἄξιον αὐτὸν[14]) ἐποίει τοῦ ἐκβληθῆναι τῆς τοῦ θετοῦ[15]) πατρὸς ὑπεξουσιότητος; ἀποδιδομένων αὐτῷ δηλονότι τῶν ὑπ' αὐτοῦ προςποριωθέντων πραγμάτων τῷδε τῷ πατρί. εἰ δὲ καὶ τελευτῶν ὁ θετὸς πατὴρ exheredáteusen αὐτὸν[16]) ἢ καὶ περιὼν ἀλόγως ἐποίησεν emancípaton, κελεύεται τὸ τέταρτον μέρος τῶν οἰκείων πραγμάτων αὐτῷ καταλεῖψαι, ἐξῃρημένων δηλαδὴ τῶν ἐπὶ τὸν θετὸν πατέρα μετενεχθέντων καὶ ὧν αὐτῷ

---

1) d. P. Vi. R. 2) ἄν. αὐτ. Vi. R. 3) d. F. R. 4) λυσιτελὲς τοῦτο F. R. τούτῳ P. et L[1]. 2a. m. 5) καὶ εἰ τοῦτο φανείη P. Taur. add. καὶ εἰ ἓν ἐξ αὐτῶν φανῇ R. 6) γὰρ P. Taur. 7) L[1]. cett. add. ἐν. 8) de. F. 9) ἀποκαταστήσει Taur. Vi. R., qui —σειν cj. 10) τὴν . . . κληρονομίαν P. Taur. 11) ὅτι ins. F. R. 12) ἢ Vi. R. 13) d. Vi. R. 14) ἑαυτὸν Vi. R. 15) d. F. 16) ἤγουν ἀπόκληρον αὐτὸν ἐποίησεν add. Vi. R.

a) eadem Epi. 5, 24 (Z. 23). Cf. etiam Gai. 1, 102.

mum adrogatio apud principem fit, adoptio autem apud magistratus. secunda differentia in eo consistit, quod adrogatio in patrefamilias, adoptio uero in filiisfamilias locum habet. est autem tertia differentia. impubes paterfamilias olim quidem adoptari non poterat, id autem demum fieri concessum est cum quadam obseruantia. cum igitur per principale rescriptum impubes paterfamilias adoptetur, quaeri oportet, an honesta quaedam causa adoptionem constituerit, ne forte ob turpem amorem futurus pater adoptiuus fieri adoptionem uelit, atque utrum expediat pupillo necne. forte enim inops est adrogator, ipse autem locuples; uel etiam sumptuosus (adrogator): id si liqueat, adrogatio non procedet. oportet autem praeterea cauere adrogatorem publicae personae, hoc est tabulario, si intra pubertatem adrogatus decesserit, restituturum se bona illis, qui ad eius successionem essent uenturi, nisi se adrogandum dederit. neque alias emancipare eiusmodi pupillum adrogator potest, quam iusta causa adprobata. quid enim si patri suo adoptiuo insidias sit molitus, aut aliud quid egerit, quod eum dignum ostenderit, qui e patris adoptiui familia eiciatur? sic tamen ut bona ei reddantur, quae adoptiuo patri ipse quaesierit. si uero decedens adoptiuus pater eum exheredauerit uel uiuus sine iusta causa emancipauerit, iubetur quartam partem bonorum suorum ei relinquere, uidelicet praeter bona quae ad patrem adoptiuum sunt translata et quorum commodum ei post adop-

τὸ κέρδος προσεπόρισε μετὰ τὴν θέσιν. ταῦτα δὲ πάντα ἐπὶ τοῦ εἰς θέσιν μεταλαμβανομένου ἀνήβου ὑπεξουσίου ἀργεῖ διὰ τὸ πρῶτον μὲν μηδὲν δοκεῖν ἔχειν τὸν[1]) ὑπεξούσιον, δεύτερον δὲ ὅτι ἐστὶν ὁ[2]) πατὴρ δυνάμενος ταῦτα πάντα[3]) περιεργάζεσθαι καὶ οὕτως αὐτὸν εἰς υἱοθεσίαν παρασχεῖν. 4. Εἰρήκαμεν 4.
τρεῖς διαφοράς· εἴπωμεν καὶ κοινωνίας adrogationos καὶ adoptionos. ἔνθα γὰρ διαφορὰ πάντως ἐστὶ[4]) καὶ κοινωνία. ἐστὶ δὲ πρώτη κοινωνία αὕτη. δεῖ τὸν λαμβάνοντα εἰς υἱοθεσίαν εἶναι μείζονα τοῦ λαμβανομένου[5]) ἐπειδὴ πρὸς μίμησιν τῆς φύσεως ἐπινενόηται.a) ἡ δὲ φύσις πρεσβύτερον οἶδε τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα· νομίζεται γὰρ τέρας εἶναι καὶ τῆς φύσεως ἀλλότριον τὸ λέγειν μείζονα τὸν παῖδα εἶναι[6]) τοῦ πατρός. ταῦτα δὲ καὶ ἐπὶ ὑπεξουσίων καὶ αὐτεξουσίων προβαίνει· δεῖ δὲ προηγεῖσθαι τὸν πατέρα ἐνιαυτοῖς ὀκτωκαίδεκα[7]). ἡ γὰρ τοιαύτη ἡλικία plena λέγεται pubertas[8]) [τουτέστιν ἐφηβότης τελεία] ὅτε[9]) καὶ οἱ βραδέως ἡβῶντες ἡβῶσι, τοῦ σχήματος πάντως συντρέχοντος. 5. Ἐστὶ δὲ δευτέρα[10]) κοινωνία ἐν τούτοις. δύναμαι γὰρ 5.
εἰς τάξιν ἐκγόνου καὶ ἐκγόνης ἢ προεκγόνου καὶ προεκγόνης ἢ καὶ τῶν ἔτι κατωτέρω[11]) λαμβάνειν[12]) εἰς θέσιν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα μὴ ἔχω παῖδα[13]). 6. Τὸ δὲ μέλλον λέγεσθαι οὐ κοι- 6.
νωνίας ἀλλὰ μᾶλλον διαφορᾶς ἴδιόν ἐστιν[14]), ἥτις ἐστι τρίτη[15])· ἐπὶ γὰρ αὐτεξουσίων οὐ προβαίνει. εἰς τάξιν δὲ ἐκγόνου δύναμαι λαμβάνειν[16]) τὸν ἀλλότριον υἱόν· καὶ πάλιν τὸν ἀλλότριον ἔκγονον εἰς τάξιν υἱοῦ, οὐ γὰρ ἀνάγκη ἕπεσθαί με τῇ τάξει τῇ οὔσῃ παρὰ τῷ φυσικῷ πατρί. 7. Ἐστὶ καὶ[17]) τετάρτη κοινω- 7.
νία. ἐάν τις ἐν τάξει ἐκγόνου εἰς θέσιν λάβῃ τινα[18]) ὡσανεὶ

1) αὐτὸν P. F. R. 2) d. Vi. R. 3) de. P. Vi. R. 4) ἔσται P. F. R. 5) υἱοθετουμένου R. Epi., set λαμβ., Bas. Harm. Pi. cum L1. P. Taur. F. 6) εἶναι τ. π. R. 7) ἔτη ἐν. F. ἐνιαυτοὺς Taur. edd. ant. F. 8) —tatis L1. Taur. Bas. Harm. ʻἡλικ. ἐφηβότης λέγεται τελ. [H. παντελής].ʼ 9) ὅτε P. R. cum Bas. Vi. 10) ἑτέρα Taur. 11) —έρων F. 12) λαβεῖν Taur. Vi. R. qui l. εἰς θ. λ. 13) —δας Taur. 14) ἐστ. ἰδ. Vi. R. 15) τετάρτη L1. P. Taur. 16) λαβεῖν Vi. R. 17) ἑτέρα add. Taur. 18) λ. τ. εἰς θ. P. Taur. εἴ τις cet. Vi. R.

a) haec ins. Epi. 5, 21 [Z. 20]. Bas. 33, 1, 50 [et Syn.]. αἱ ῥοπαὶ 36, 2. Epa. 31, 7. 9—11. Harm. 2, 8. 5.

tionem quaesiuit. haec autem omnia in filiofamilias, qui
adoptatur, non obseruantur, primum quia eum in potestate
habere adoptator non intellegitur, secundo autem quia pater
exstat, qui haec omnia prouidere possit, sicque eum adoptan-
4. dum tradere. 4. De tribus differentiis locuti sumus; uidea-
mus etiam quid inter adrogationem et adoptionem commune
intersit. ubicumque enim discrepantia quaedam inueniuntur,
ibi et communia sunt. est autem in primis id utrique com-
mune. oportet eum qui adoptet, maiorem natu esse eo,
qui in adoptionem suscipitur, cum adoptio ad similitudinem
naturae sit introducta. natura autem maior pater filio est.
uidetur enim pro monstro esse et a natura alienum, si di-
catur filius senior esse patre. haec uero et in filiisfamilias
et in patribusfamilias obseruantur. debet itaque eum qui
adoptat XVIII annis praecedere: eiusmodi autem aetas plena
pubertas dicitur, utpote qua illi quoque pubescant, qui tar-
5. dius id patiantur, omnimodo habitu corporis concurrente. 5.
Alterum quid inter utramque commune est. possum enim in
locum nepotis uel neptis, uel pronepotis et proneptis uel
6. deinceps adoptare, quamuis filium non habeam. 6. Quod
autem dicturus sum non tam inter communia, quam inter
discrepantia referendum est, quorum quartum erit: nam in
patrefamilias locum non habet. in locum enim nepotis pos-
sum alienum filium adoptare. et rursus alienum nepotem in
locum filii. neque enim necesse est ordinem, qui apud na-
7. turalem est patrem, seruare. 7. Quarto autem illud com-
mune est. si quis nepotis loco quendam adoptet, tanquam

τεχθέντα ἐκ τοῦ οἰκείου παιδὸς τοῦ φυσικοῦ ἢ τοῦ θετοῦ, δεῖ πάντως καὶ αὐτὸν συναινεῖν τὸν παῖδα· ἐπειδὴ γὰρ τελευτήσαντος[1]) τοῦ λαβόντος εἰς θέσιν ὁ ληφθεὶς εἰς θέσιν μέλλει μεταπίπτειν εἰς τὴν ὑπεξουσιότητα ἐκείνου, ἐξ οὗ τεχθῆναι αὐτὸν ἡ θέσις[2]) ἐσχηματίσατο, διὰ τοῦτο δεῖ συναινεῖν τὸν μέσον, ἵνα μὴ ἄκοντι αὐτῷ sûos γένηται κληρονόμος. Εἰ μέντοι ἐκ τοῦ ἐναντίου ἔχων τις υἱὸν καὶ ἐκ τούτου ἔκγονον τὸν ἔκγονον[3]) ἑτέρῳ δίδωσιν εἰς υἱοθεσίαν, οὐκ ἀνάγκη τὸν υἱὸν συναινεῖν. ἔστι δὲ πέμπτη αὕτη διαφορά.[4]) 8. Ἡ[5]) δὲ πέμπτη κοινωνία adrogatíonos καὶ 8.
adoptíonos ἐστὶν[6]) ἐν τούτοις. ὅντινα γὰρ[7]) λάβω εἰς θέσιν κατὰ adrogatíona ἢ κατὰ adoptíona εἴτε παρὰ[8]) βασιλεῖ εἴτε παρὰ τῷ praétori ἢ[9]) ἄρχοντι οὐκ ὄντα ἐξωτικόν, δύναμαι τοῦτον εἰς θέσιν ἑτέρῳ διδόναι· ὥςπερ γὰρ ἐν πλείστοις, οὕτω κἂν τούτῳ μίμησίς ἐστιν adrogatíonos καὶ adoptíonos. 9. Ἕκτην 9.
κοινωνίαν adrogatíonos καὶ adoptíonos δίδωσιν ἡμῖν ὁ εὐνοῦχος. ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ.a) Ὁ[10]) εὐνοῦχος ὄνομά ἐστι γενικόν, τέμνεται δὲ εἰς τρία· τῶν γὰρ εὐνούχων οἱ μὲν[11]) εἰσὶ σπάδονες οἱ δὲ χαστράτοι οἱ δὲ θλιβίαι. καὶ σπάδονες[12]) εἰσὶν οἵτινες διά τι πάθος ἢ ψῦξιν ἐνοχλήσασαν τοῖς γονίμοις μορίοις παιδοποιεῖν κωλύονται, τούτου δέ ἀπαλλαγέντες παιδοποιοῦσιν.[13]) θλιβίαι δὲ οἵτινες ὑπὸ τῆς τροφοῦ[14]) ἢ τῆς μητρὸς τυχὸν ἔκθλιψιν τῶν διδύμων ὑπέστησαν. χαστράτοι δέ εἰσιν[15]) ἐφ' ὧν γέγονεν ἐκτομὴ τῶν γεννητικῶν μορίων. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. Ἐζητήθη εἰ ἄρα εὐνοῦχος δύναται υἱοθετεῖν.[16]) καὶ λέγομεν ὅτι ὁ μὲν χαστράτος καὶ ὁ θλιβίας οὐ λαμβάνουσιν εἰς θέσιν οὐδὲ αὐτεξούσιον[17])

---

1) —τῶντος P. Taur. 2) φύσις. P. Taur. F1. αὐτῷ ἡ φ. edd. ant. F. 3) de. F. G. 4) haec de. R. 5) ἐστὶ Vi. R. 6) d. Vi. R. 7) ἐὰν add. P. Taur. fors. 'ἂν'. 8) τῷ P. Taur. 9) εἴτε P. Taur. Vi. R. om. L1. 10) d. Vi. R. de. Epi. Syn. 11) οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν Pi. 12) μὲν add. Pi. Syn. 13) de Syn. 14) τυχὸν add. P. qui postea de. 15) de. P. Taur. Syn. 16) παιδοθετ. P. Taur. 17) —ξίους P. Taur.

a) Epi. 5, 30 [Z. 29]. Bas. 33, 1, 51 [Syn. Y, 3, 4 cum ad. deund. p. 317: E, 43, 3. Z. et L.] Harm. 2, 8. 1 sq.

ex alio naturali seu adoptiuo filio, filius quoque consentire debet. cum enim mortuo eo qui adoptauerit, adoptatus in eius potestatem sit redigendus, a quo eum genitum esse per adoptionem fictum est, propterea oportet èum consentire, ne inuito suus heres adgnascatur. set ex contrario si quis cum filium habeat atque ex eo nepotem, hunc alium adoptandum det, non est necesse filium consentire; estque ea quinta
8. differentia. 8. Quinto autem illud commune est. nam si quem in adrogationem susceperim uel in adoptionem, siue per imperatorem, siue apud praetorem uel apud praesidem, dummodo extraneus non sit, hunc alii in adoptionem dare possum. sicut enim in plurimis, ita in hoc quoque adrogatio
9. et adoptio conueniunt. 9. Sexto autem commune est inter adrogationem et adoptionem, quod in eunucho locum habet. Haec ante omnia perspecta habeas: eunuchi nomen cum generale sit, trifariam accipitur. eunuchorum enim quidam sunt spadones, quidam castrati, alii autem thlibiae. et spadones sunt qui propter morbum quendam uel frigiditatem, quae membra genitalia adfecerit, generare non possunt; qua tamen liberati, rursus generant. thlibiae autem sunt qui a nutrice forte uel a matre testiculorum contritionem passi sunt. castrati demum sunt quibus genitalia membra exsecta sunt. cum haec tibi perspecta sint, uide quid inde sequatur. quaesitum est an eunuchus adoptare possit: et dicendum est castratum quidem et thlibiam non posse adoptare neque patrem-

παρὰ βασιλέως[1], οὐδὲ ὑπεξούσιον[2] παρὰ ἄρχοντος. οἷς γὰρ ἡ φύσις ἠρνήσατο τὸ[3] παιδοποιεῖν, τούτοις καὶ ὁ νόμος κατὰ πόδα[4] βαδίζων τῆς φύσεως· ἀνέλπιστα γὰρ αὐτοῖς τὰ τῆς παιδοποιΐας. ὁ δὲ σπάδων ἐπειδὴ τοῦτον[5] ἐλπὶς εἰκὸς[6] τοῦ πάθους ἀπαλλαγέντα[7] δύνασθαι[8] παιδοποιεῖν, εἰς θέσιν λήψεται καὶ ὑπεξούσιον καὶ αὐτεξούσιον. ἀλλ' ὁ σπάδων λαβὼν[9] ὑπεξούσιον εἰς θέσιν οὐχ ἕξει τοῦτον **in potestate**[10]· πάντως γὰρ ὁ λαμβανόμενος ἐξωτικός ἐστιν.[11] πῶς γὰρ ὁ σπάδων πάππος εἶναι πρὸς πατρὸς ἢ πρὸς μητρὸς δυνήσεται; εἰ[12] μὴ ἄρα τις εἴπῃ τὸν σπάδονα μὴ μόνον ἐκεῖνον εἶναι τὸν ἐξ ἀρχῆς μὴ[13] δυνηθέντα παιδοποιῆσαι, ἐλπίζοντα δέ, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐκεῖνον, ὃς πάλαι μὲν ἠδύνατο παιδοποιεῖν τελευταῖον δὲ διὰ τὸ συμβὰν αὐτῷ[14] πάθος περιέστη εἰς τὸ μὴ δύνασθαι παιδοποιεῖν.

10. [a]Ἔστι καὶ ἑβδόμη κοινωνία ἣν ἀποτελεῖ γυνή. γυνὴ γὰρ 10.
οὐδὲ κατὰ **adrogatíona** οὐδὲ κατὰ **adoptíona** δύναται λαμβάνειν[15] εἰς θέσιν τινά· ἡ γὰρ θέσις δίδωσιν ἡμῖν τὴν κατὰ τοῦ παιδὸς ὑπεξουσιότητα, αὕτη δὲ τοὺς φυσικοὺς παῖδας ὑπεξουσίους οὐκ ἔχει· ὁ δὲ νόμος ἀκολουθεῖ τῇ φύσει· εἰκότως[16] οὐ λήψεται εἰς θέσιν τινα, εἰ μὴ ἄρα ἐκ φιλοτιμίας βασιλέως[17] πρὸς παραμυθίαν τῶν τελευτησάντων αὐτῆς[18] παίδων βουληθῇ λαβεῖν· ὥςτε οὖν ἡ μὴ σχοῦσα[19] γυνὴ παῖδας οὐδὲ διὰ βασιλέως[20] ἀντιγραφῆς εἰς θέσιν[21] λήψεταί τινα. 11. Πρὸς ταῖς 11.
εἰρημέναις διαφοραῖς ἔστι καὶ αὕτη.[b] Ἐὰν εἰς υἱοθεσίαν λάβω τινα ἔχοντα υἱὸν ὑπεξούσιον ἕπεται αὐτῷ ὁ παῖς· καὶ ὁ μὲν ἔσται παρ' ἐμοὶ[22] ἐν τάξει υἱοῦ ὁ δὲ ἐν τάξει ἐκγόνου. εἰ δὲ

1) —λεῖ L¹. P. F. 2) —ξίους P. Taur. 3) de. Epi. edd. ante F. 4) L¹. Pi. Syn. cett. —ας. 5) P. Taur. Syn. cet. Epi. cet. —τῳ. 6) γὰρ add. Vi. R. 7) P. Epi. Syn. cett. —τος. 8) δυνατὸν Taur. 9) P. Taur. Epi. Vi. R. cett. λαμβάνων. 10) ὑπεξούσιον Syn. 11) ἔσται R. 12) d. F. 13) P. Taur. cett. οὐ. 14) τὸ ad. L¹. 15) λαβεῖν P. Taur. 16) οὖν add. F. R. δὲ Taur. ἄρα Harm. 17) P. Taur. Epi. βασιλικῆς. 18) —τῇ P. Taur. 19) L¹. Epi. F. cum edd. ant. Syn. Harm. ἔχουσα. 20) —ικῆς P. Taur. R. 21) addidi ex L¹. P. Epi. Taur. Pi. Syn. 22) —μοῦ P.

a) Bas. et Syn. l. c. Harm. ibid. Epi. ibid. b) Epi. 5, 30. (Z. 29). Bas. Syn. ib.

familias per imperatorem, neque filiumfamilias apud magistratum. quibus enim natura generare non permisit, his ne ius quidem, naturae uestigia secutum. nulla enim spes est eos liberos genituros. spado autem, cui spes est morbo soluto generare posse, patremfamilias et filiumfamilias adoptabit. si tamen spado filiumfamilias adoptauerit, eum non habebit in potestate, cum adoptatus omnino extraneus esse debeat. quomodo enim spado auus paternus maternus maternusue esse poterit? nisi forte sit qui dicat spadonem non illum modo esse, qui ab initio generare non potuerit, speret autem fore ut possit; set etiam eum qui cum olim generere potuerit postea propter morbum in quem inciderit, ad impotentiam deducatur.
10. 10. Septimo illud quoque commune est, quod in femina contingit. feminae enim neque adrogare, neque adoptare quendam possunt. adoptio enim ius potestatis in liberos nobis tribuit; ipsae autem ne naturales quidem liberos in potestate habent. merito igitur mulier adoptare non potest, nisi forte ex indulgentia principis ad solatium liberorum mortuorum adoptare uelit. itaque mulier liberis carens ne per principale
11. rescriptum quidem adoptare poterit. 11. Praeter eas differentias haec quoque addenda est. si quem in adrogationem suscepero, qui filium in potestate habeat, filius eum sequitur, ut ipse apud me loco filii sit, filius autem loco nepotis. si

ὑπεξούσιον ἐξ οὗ γέγονεν υἱός, λάβω εἰς θέσιν, αὐτὸς μὲν παραγενήσεται, τὸν δὲ ἴδιον υἱὸν ἐᾷ[1]) *παρὰ τῷ φυσικῷ πάππῳ. καὶ ὁ λογισμὸς δῆλος, ἐπειδὴ ὑπεξούσιος ὢν ὑπεξούσιον ἔχειν οὐκ ἠδύνατο. ὅτι δὲ ὁ ἔχων υἱὸν ὑπεξούσιον καὶ ληφθεὶς εἰς θέσιν συνεφέλκεται τὸν οἰκεῖον παῖδα δῆλον ἐξ ὧν Αὔγουστος οὐ πρότερον* Tibérion *τὸν μετὰ ταῦτα γενόμενον βασιλέα ἔλαβεν εἰς θέσιν, πρὶν οὗτος τὸν* Germánicon *εἰς θέσιν ἔλαβεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐβούλετο* Tibérion *μὲν ἔχειν ἐν τάξει υἱοῦ*, Germánicon *δὲ ἐν τάξει ἐκγόνου καὶ διὰ μιᾶς τούτο γενέσθαι*[2]) *υἱοθεσίας, παρεσκεύασε πρότερον τὸν* Germánicon *εἰς θέσιν ὑπὸ τοῦ*[3]) Tiberíu *ληφθῆναι εἶτα οὕτως*[4]) *αὐτὸς*[5]) *τὸν* Tibérion *ἔλαβεν εἰς θέσιν.*

12. *Τὸν ἴδιόν τις οἰκέτην ἔλαβεν εἰς υἱοθεσίαν. ζητῶμεν εἴγε*[6]) 12. *ἔρρωται ἡ θέσις ἢ τί*[7]) *ἐντεῦθεν ἀποτελεῖται. καί φασιν οἱ παλαιοὶ τὸν Κάτωνα*[8]) *εἰρηκέναι τὴν μὲν θέσιν μὴ ἰσχύειν, ἐπὶ ἐλευθέρων γὰρ αὕτη προβαίνει, ἡ δὲ θέσις εἰ καὶ τὰ μάλιστα ὡς θέσις οὐκ ἔρρωται, ἀλλ' οὖν τὸν οἰκέτην ἐλεύθερον ἀποδείκνυσιν.*[a]) *ὁ γὰρ τὸν δοῦλον εἰς θέσιν βουληθεὶς λαβεῖν, πρόδηλον ὅτι*[9]) *τῆς δουλείας αὐτὸν σιωπηρῶς ἔσπευσεν*[10]) *ἀπαλλάξαι. οὗτος τοίνυν ὃ μὲν ἐξεφώνησεν οὐκ ἔπραξεν ὃ δὲ*[11]) *ἐνεθυμήθη διεπράξατο. ἐντεῦθεν ὁρμηθεὶς ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς εἰσελθόντος ἐν δικαστηρίῳ τινὸς*[12]) *καὶ εἰπόντος ἐν ὑπομνήμασι περὶ οἰκέτου,*[13]) *ὅτι οὗτος υἱός μου ἐστὶν, ἐθέσπισεν ἐκ τῶν τοιούτων ῥημάτων τὸν μὲν οἰκέτην υἱὸν μὴ γίνεσθαι,*[14]) *παύεσθαι δὲ τοῦ εἶναι δοῦλον.*

---

1) *ἐάσει* P. Taur. 2) *διὰ μιᾶς τούτων υἱοθεσίας* P. Taur. *υἱοθ. γεν.* R. 3) addidi ex P. Taur. 4) *οὗτος* P. 5) *αὐτὸν* Taur. 6) *εἰ* P. 7) *ἤτι* F. 8) *κανόνα* P. Taur. 9) dedi ex P. Taur. Epi. cett. *προδ. ἐστιν ὡς* edd. ant. F. *ὥςτε* L[1]. *ἐστι τῆς* cet. 10) d. L[1]. m. 2 a. 11) *οὐκ* add. R. 12) *τινὸς εἰς* d. P. Taur. 13) *τινὸς* add. Vi. R. 14) dedi ex P. Taur. Epi. cett. *εἶναι*

a) Cf. Epi. 5, 31 [Z. 30].

uero filiumfamilias adoptauero, ex quo filius natus sit, ipse tantummodo in meam potestatem transibit, filium autem suum apud auum naturalem relinquet. et ratio manifesta est. cum enim filiusfamilias esset, liberos in potestate habere non poterat. eum autem, qui cum filium in potestatem habeat, sese adrogandum dederit, suum filium secum trahere uel ex eo patet, quod Augustus non antea Tiberium, qui postea princeps creatus est, in adrogationem susceperit, quam hic Germanicum adoptauisset. cum enim uellet Tiberium loco filii habere, Germanicum autem loco nepotis, idque per unam fieri adrogationem, iussit antea Germanicum a Tiberio adrogandum suscipi, deinde ipse Tiberium in adrogationem sus-
12. cepit. 12. Seruum suum quis adoptauit: quaeritur an adoptio ualeat, an quid inde sequatur. et apud Catonem scriptum refert antiquitas adoptionem quidem non ualere, utpote quae in liberis personis locum habeat, set, licet sicuti adoptio non procedat, seruum tamen liberum esse ostendere. nam qui seruum adoptare uoluerit eum tacite manumisisse intellegitur. hic igitur quod expressit non perfecit, quod autem in animo habuit peregit. hinc motus sacratissimus princeps noster, cum quis in indicium uenisset ac dixisset actis interuenientibus de seruo suo *eum filium suum esse*, seruum quidem filium non fieri constituit, desinere tamen in seruitute esse.

Quibus modis ius potestatis dissoluitur.[1]) Titulus 12.

Ἐδιδάχθημεν ἐκ τῶν προλαβόντων κατά τινων ἔχομεν τὸ in potestate, *τουτέστι κατὰ τῶν οἰκετῶν καὶ τῶν ἡμετέρων παίδων τοῦτο μὲν φυσικῶν, τοῦτο δὲ καὶ θετῶν. διεξελθόντες τὰς περὶ τῆς* adrogatíonos *καὶ* adoptíonos[2]) *διαφοράς τε καὶ κοινωνίας (εἰσὶ γὰρ διαφοραὶ μὲν ἕξ, κοινωνίαι δὲ ἑπτά), νῦν σκοπήσωμεν τίνι διαλύεται τρόπῳ τὸ* in potestate. *τὸ γὰρ τρόπῳ τινι συνιστάμενον τοῦτο καὶ τρόπῳ τινὶ διαλύεται. διαλύει δὲ τὸ κατὰ τῶν οἰκετῶν* in potestate *ὁ τρόπος τῆς ἐλευθερίας. τὴν δ' ἐλευθερίαν πόσοις συμβαίνει τρόποις φθάσαντες εἰρήκαμεν. ἡ γὰρ τελευτὴ τοῦ δεσπότου οὐκ ἀνταλλαγὴν δουλείας, ἀλλὰ μετάθεσιν δεσποτείας ἐπαγγέλλεται. τὸ δὲ κατὰ τῶν υἱῶν* in potestate *πλείστοις διαλύεται τρόποις. τέως γὰρ ἡ τοῦ γονέως τελευτὴ αὐτεξούσιον ποιεῖ τὸν παῖδα. ὀφείλεις δὲ εἰδέναι ὅτι* parentes *λέγονται πάντες οἱ ἀνιόντες,* liberi *δὲ πάντες οἱ κατιόντες. τὸ δ' εἰρημένον ὅτι ἡ τελευτὴ τοῦ γονέως αὐτεξούσιον δείκνυσι*[3]) *τὸν παῖδα ἔχει τινὰ διάστιξιν. εἰ μὲν γὰρ πατήρ ἐστιν ὁ τελευτήσας*[4]), *ἀμάχως ὁ υἱὸς καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτεξούσιοι γίνονται.*[a]) *τελευτήσαντος δὲ*[5]) *πάππου, οὐ πάντως οἱ ἔκγονοι καὶ αἱ ἐκγόναι*[6]) *αὐτεξούσιοι γίνονται· δεῖ γὰρ σκοπεῖν τὸν καιρὸν τῆς τοῦ πάππου τελευτῆς. καὶ εἰ μὲν εὑρεθῇ τὸ μέσον πρόσωπον, τουτέστιν ὁ υἱὸς ὑπεξούσιος, οἱ δ' ἔκγονοι κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὑπεξούσιοι τῷ πάππῳ καθ' ὃν τελευτᾷ ἔσονται* in potestate[7]) *τῷ πατρὶ τελευτήσαντος τοῦ πάππου οἱ ἔκγονοι· μεταπεσοῦνται γὰρ εἰς τὴν τοῦ οἰκείου πατρὸς ὑπεξουσιότητα. εἰ δὲ ὁ μέσος ἢ προετελεύτησε τοῦ πατρὸς ἢ τῆς ὑπεξουσιότητος αὐτοῦ ἠλευθερώθη, τότε οἱ ἔκγονοι ἐπειδὴ οὐ μεταπίπτουσιν εἰς τὴν ἑτέρου*[8]) *ὑπεξουσιότητα αὐτεξούσιοι γίνονται*[9]). 1. *Διαλύει δὲ*[10]) *τὴν κατὰ τοῦ παιδὸς ὑπεξουσιό-* 1

---

[1]) *ποίοις τρόποις τὸ ὑπεξούσιον διαλύεται* add. libri. [2]) addidi ex L[1]. P. [3]) *ποιεῖ* P. [4]) —*τῶν* P. [5]) *τοῦ* ins. Vi. R. [6]) d. Harm. [7]) *ὑπεξούσιοι* Epi. Epa. Proch. Har. R. [8]) *αὐτοῦ* Vi. R. [9]) *γενήσονται* Vi. R. [10]) d. P.

a) Epi. 5, 6. Epa. 31, 5 sq. Proch. 26, 1. Bas. 31, 4, 1 sq. [et Syn.]. usque ad Th. 1, 12, 9. Harm. 1, 17. 2.

Quibus modis ius potestatis dissoluitur. Titulus 12.

Propositum est nobis in superioribus quinam in potestate nostra sint, idest serui et liberi nostri, siue naturales siue adoptiui. de differentiis quoque atque adfinitatibus adrogationis et adoptionis tractauimus, sunt enim differentiae quidem VI, adfinitates autem VII. restat ut uideamus quibus modis ius potestatis soluatur. nam quod modis quibusdam consistit, idem quibusdam aliis modis dissoluitur. potestas autem, quam in seruos habemus, per manumissionem dissoluitur. manumissio autem quot modis fiat superius exposuimus; domini enim mors non liberationem a seruitute, set dominii translationem operatur. potestas autem, quam in liberos habemus, pluribus soluitur modis. et in primis parentis mors liberos sui iuris efficit. nosse autem oportet parentes omnes qui supra nos sunt uocari, liberi autem omnes qui infra nos sunt. quod autem diximus mortem parentis liberos sui iuris efficere cum quadam distinctione intellegendum est. nam si pater decesserit, sane omnimodo filius filiaque sui iuris efficiuntur; si uero auus mortuus sit, non omnimodo nepotes neptesque sui iuris fiunt. oportet enim aui mortis tempus inquirere, et si quidem tunc media persona, idest filius mortui inueniatur, nepotes qui pridem in aui fuerint potestate, iuri patris sui, auo mortuo, subiecti erunt in eius recasuri potestatem. si uero media persona aut iam mortua fuerit, aut de potestate patris exierit, tunc nepotes in alienam potestatem non recident, set sui iuris fient.

1. Potestatem autem in filios deportatio quoque patris soluit. nam

τητα καί ἡ deportatίωn τοῦ πατρός. ἐὰν γάρ τις κατηγορηθεὶς ἐπί τινι ἐγκλήματι ἐλεγχθῇ καὶ δέξηται τοιαύτην ἀπόφασιν τοῦ ἄρχοντος λέγοντος[1]) deporto te in illam insulam,[2]) ἅμα τῷ λεχθῆναι τὴν ἀπόφασιν ἀφαιρεῖται[3]) αὐτοῦ ὁ νόμος τὴν πολιτείαν καὶ τὰ πράγματα καὶ γίνεται peregrînos τῆς ῥωμαϊκῆς[4]) στερούμενος πολιτείας. καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ ὥςπερ τῇ αὐτοῦ τελευτῇ, οὕτω καὶ τῇ deportatíoni[5]) παύεται ὁ παῖς τοῦ εἶναι in potestate. ῥωμαῖος γὰρ ὢν ὁ παῖς οὐ δύναται ὑπεξούσιος εἶναι τοῦ peregrínu. μόνοι δὲ οἱ[6]) ῥωμαῖοι τοὺς παῖδας ἔχουσιν in potestate. εἰ δὲ καὶ ὁ παῖς γένηται depórtatos παύεται τοῦ εἶναι ὑπεξούσιος. peregrînos γὰρ ὢν ὑπεξούσιος εἶναι ῥωμαίου οὐ δύναται. εἰ μέντοι ἐκ βασιλέως φιλανθρωπίας ἀνακληθεὶς ἀπολάβῃ[7]) τὴν πολιτείαν, ἅπαντα αὐτῷ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀποκαθίσταται τάξιν. 2. Εἰ δὲ depórtatos 2.
μὲν μὴ γένηται, γένηται δὲ relégatos ὁ πατὴρ, εἶπε γὰρ ὁ ἄρχων· relego te in illam insulam[8]), οὐκ ἀφαιρεῖται ὁ νόμος τοῦ πατρὸς τὴν πολιτείαν. διὸ μένει ἐπὶ σχήματος ἔχων ὑπεξουσίους τοὺς παῖδας. καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ εἰ οἱ παῖδες relegateuθῶσιν[9]), οὐκ ἀπαλλάττονται τῆς τοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητος. 3. Ἐκατηγορήθη τις ὥς τι πλημμελήσας· εἶτα τοῦ ἁμαρ- 3.
τήματος ἀποδειχθέντος, ὁ ἄρχων ἀπεφήνατο· πέμπω σε εἰς μέταλλον ἢ παραδίδωμί σε θηρίοις· οὗτος εὐθέως δοῦλος γίνεται τῆς τιμωρίας[10]) ἐκπίπτων οὐ μόνον πολιτείας ἀλλὰ καὶ ἐλευθερίας. καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ αὐτεξούσιοι γίνονται αὐτοῦ οἱ παῖδες. 4. Ὑπεξούσιος ἔνοπλον ἐστρατεύσατο στρατείαν ἢ 4.
γέγονε συγκλητικὸς ἢ καὶ[11]) ὑπατικὸς· μένει οὐδὲν ἧττον ὑπεξούσιος τῷ πατρί. στρατείας γὰρ ἢ ὑπατείας ἀξίωμα αὐτεξούσιον οὐ ποιεῖ τὸν παῖδα.[a]) εἰ δὲ γένηται πατρίκιος ὁ ὑπε-

---

1) d. Vi. R. 2) uolo te deportari i. i. i. Vi. R., quocum facit latina interpr. P. ʽτούτέστι βουλομαί σε ἀπενεχθῆναι εἰς τήνδε τὴν νῆσονʼ, quam et Vi. R. habent. 3) ἐξαιρεῖται Vi. R. 4) τῶν ῥωμαίων P. 5) ἐξορισθεὶς Epi. 6) d. Vi. R. 7) ἀναλάβῃ Vi. R. 8) τουτέστιν ἐξορίζω σε: εἰς τήνδε τὴν νῆσον [εἰς τὴν νῆσον τήνδε P.] addunt libri edd., set quae glossema redoleant. 9) ἐξορισθῶσιν F. 10) τῇ τιμωρίᾳ Vi. R. 11) d. P.

a) Epi. 5, 21 [Z. 20] et seq. Epa. 31, 7. Proch. 26, 3. Harm. 1, 17. 4.

si quis alicuius maleficii accusatus et conuictus huiusmodi a magistratu sortiatur sententiam: *deporto te in illam insulam*, simul atque sententia prolata sit, ipso iure ciuitatem amittit romanam suaque bona et fit peregrinus. et hoc modo sicuti ipsa morte, ita et deportatione desinit filius esse in potestate. cum enim filius ciuis romanus sit, in peregrini potestate esse nequit. solum enim romani liberos suos in potestate habent. si uero filius deportetur, similiter desinit in potestate parentis esse. cum enim sit peregrinus, in ciuis romani potestate esse non potest. set si ex indulgentia principis reuocatus in ciuitatem restitutus fuerit, tunc omnia ei
2. in pristinum statum restaurantur. 2. Si uero non fuerit deportatus pater, set relegatus, dixit enim ei magistratus: *relego te in illam insulam*, non aufertur ei iure ciuitas et ideo liberos in potestate habere non cessat. et ex contrario
3. liberi relegati parentis potestate non liberantur. 3. Cum quis alicuius criminis accusatus fuerit, deinde, crimine probato, talem tulerit magistratus sententiam: *in metalla te damno*, uel *bestiis te trado*, fiet hic statim seruus poenae, non tantum ciuitatem, set etiam libertatem amittens: et ita sui
4. iuris liberi eius efficientur. 4. Filiusfamilias si stipendia meruerit, aut senator uel etiam consul factus fuerit, manet nihilominus in patris potestate. militia enim uel consularis dignitas sui iuris filium non efficit. si autem patricius factus fue-

ξούσιος, τηνικαῦτα ἐκ διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἅμα τῷ δέξασθαι τοὺς codicillus[1]) τῆς πατρικιότητος τῆς τοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητος ἀπαλλάττεται. τίς γὰρ ἀνάσχοιτο πατέρα μὲν δύνασθαι διὰ τῆς emancipatíonos διαλύειν τὸν τῆς ὑπεξουσιότητος δεσμόν, τῆς δὲ βασιλικῆς ἐξουσίας τὸν ὄγκον μὴ δύνασθαι τῆς τοῦ πατρὸς[2]) ὑπεξουσιότητος ἐξελέσθαι ἐκεῖνον, ὃν ἑαυτῷ πατέρα πεποίηκεν; 5. Τὸν ἐμὸν πατέρα συνέβη αἰχμά- 5.
λωτον ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῆναι καὶ γέγονε δηλονότι δοῦλος τῶν πολεμίων. ζητοῦμεν εἰ ἄρα ἐγὼ ὁ τοῦ ληφθέντος παῖς αὐτεξούσιος εἰμὶ ἢ ὑπεξούσιος; καὶ τέως αὐτεξούσιον ἐμαυτὸν εἰπεῖν οὐ δύναμαι διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ postliminíu. postliminion δέ ἐστι δίκαιόν τι τοῖς ἀπὸ πολεμίων ὑποστρέψασιν ἀποκαθιστῶν πᾶσαν τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν. διὰ τί δὲ λέγεται postliminion προϊόντες ἐροῦμεν. ὑποστρέψας οὖν[3]) ὁ πατὴρ ἀναλήψεται τοὺς παῖδας ὑπὸ τὸ οἰκεῖον in potestate. τὸ γὰρ postliminion οὕτως αὐτὸν πλάττει, ὡς ἀεὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ μεμενηκότα καὶ μηδέποτε[4]) ταύτης ἐξελθόντα. οὐ δύναμαι δὲ οὔτε λέγειν ἐμαυτὸν ἐν τῷ μεταξὺ[5]) ὑπεξούσιον. πῶς γὰρ ἐγὼ ὁ ῥωμαῖος ἔσομαι ὑπεξούσιος δούλου καὶ δούλου[6]) τῶν πολεμίων; ὥστε οὖν ἐν τῷ μεταξὺ ἐν ἠρτημένῳ ἔσται τὰ τῆς ὑπεξουσιότητος. καὶ εἰ μὲν ὑποστρέψῃ ὁ πατήρ, ἔσομαι αὐτοῦ ὑπεξούσιος, εἰ δὲ ἐκεῖ τελευτήσῃ, γενήσομαι αὐτεξούσιος. καὶ ὅτι μὲν γίνομαι[7]) αὐτεξούσιος τελευτήσαντος[8]) αὐτοῦ παρὰ τοῖς πολεμίοις συνωμολόγηται· ἀλλὰ ζητοῦμεν ἐκ ποίου χρόνου δοκῶ τῆς ὑπεξουσιότητος ἀπαλλάττεσθαι· πότερον ἐξ οὗ ἐλήφθη ἢ ἐξ[9]) οὗ ἐτελεύτησε παρὰ τοῖς πολεμίοις. ἔστι γὰρ ὅλως τις διαφορὰ καὶ πάνυ. ὑπόθου γὰρ ἔχειν τινὰ δύο παῖδας καὶ δισχιλίων νομισμάτων περιουσίαν ληφθῆναί τε ὑπὸ τῶν πολεμίων. τούτων ὁ μὲν ἦν σπουδαῖος καὶ λαβὼν νομίσματα α̅[10]) ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς περιουσίας, ἐξ οἰκείων καμάτων ἠδυνήθη ἄλλα[11]) α̅ νομί-

---

[1]) scripsi ex L[1]. L[2]. κωδικέλλους P. F. Epi. [2]) hic μὴ δύν. ins. P. [3]) d. Vi. R. [4]) μηδέπω L[2]. [5]) ἐν τῷ μεταξὺ καὶ δούλου ὑπ. F. οὐ τῷ μετ. ἐμ. ὑπ. Vi. R. [6]) d. Vi. R. [7]) γενήσομαι L[2]. [8]) —τῶντος P. [9]) ἀφ' P. F. [10]) L[2]. L[1]. 1 a. manu. [11]) addidi ex P.

rit, qui in potestate est, tunc ex principis nostri constitutione ilico a patriciatus codicillis praestitis a patria potestate liberatur. quis enim patiatur patrem quidem posse per emancipationem nexum potestatis soluere, imperiatoriae autem potentiae celsitudinem non ualere eum quem sibi patrem elege-
5. rit a patria eximere potestate? 5. Patrem meum ab hostibus capi contigit, et ideo seruus hostium factus est. quaeritur utrum ego, qui eius filius sum, mei iuris sim an eius subiectus potestati. et mei iuris quidem dici non possum, cum spes maneat postliminii. postliminium autem ius est, quo his qui ab hostibus reuertunt pristinus status prorsus restituitur. cur autem postliminium dicatur inferius proponemus. reuersus igitur pater filios rursus in suam recipiet potestatem, quia postliminium fingit eum semper in ciuitate fuisse et nunquam ab ea exisse. set nequeo dicere medio tempore me in serui potestate esse, immo hostium serui. itaque medio tempore pendet ius liberorum. et si quidem pater reuersus erit, in ipsius ero potestate; sin autem ibi decesserit, mei iuris fiam. set id, quod diximus, mortuo eo apud hostes, me patremfamilias fieri, indubitati iuris est; illud uero ambigitur ex quo tempore ab eius uidear potestate liberari: utrum a tempore quo captus est, an ab eo, quo apud hostes decesserit. interest enim inter utrumque, et quidem plurimum. finge enim quendam duos liberos habere atque MM aureorum patrimonium, eumque ab hostibus capi. quorum filiorum alter sollers erat, isque cum aureos M ex paterna substantia sumpsisset, commerciis operam dans laboribus suis alios M aureos quaesiuit: alter uero so-

σματα ἐμπορευσάμενος κερδᾶναι· ὁ δ' ἕτερος ῥάθυμος ὢν οὐδὲν προσεκτήσατο. μετὰ χρόνον οὖν τινὰ ἀπηγγέλθη ὅτι παρὰ τοῖς πολεμίοις ἐτελεύτησεν αὐτῶν ὁ πατήρ. ἠβούλοντο μερίσασθαι τὸν πατρῷον κλῆρον. καὶ ὁ μὲν ῥάθυμος ἔλεγε· νῦν ὅτε τῇ ἀληθείᾳ ὁ πατὴρ ἐτελεύτησε γεγόναμεν αὐτεξούσιοι. οὐκοῦν ὅσα ἐκτήσω σὺ ὁ σπουδαῖος τοῦ πατρός ἐστι καὶ δεῖ ἡμᾶς τὰ $\overline{\gamma}$, μερίσασθαι, τουτέστι λαβεῖν ἀνὰ χίλια πεντηκόσια. ὁ δὲ σπουδαῖος ἔλεγεν· ἐξ ἐκείνου ἐξ οὗ συνέβη ληφθῆναι τὸν πατέρα[1]) γεγηνέσθαι ἡμᾶς αὐτεξουσίους· δοκεῖ γὰρ ὁ μὴ ὑποστρέψας κατ' ἐκεῖνον τεθνᾶναι τὸν καιρόν. οὐκοῦν ὡς αὐτεξούσιος ὅσα ἂν ἐκτησάμην ἐμαυτῷ καὶ οὐχ ἑτέρῳ προσεπόρισα. καὶ ταύτῃ μᾶλλον πειθόμεθα τῇ γνώμῃ. Εἰ δὲ καὶ ὁ υἱὸς ὁ ἐμὸς[2]) ἤγουν ὁ ἔκγονος ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῇ, ὁμοίως λέγομεν ἠρτῆσθαι κατ' αὐτοῦ τὸ δίκαιον τῆς ὑπεξουσιότητος. οὔτε γὰρ[3]) λέγω ἐμαυτὸν μὴ ἔχειν ὑπεξούσιον τὸν παῖδα[4]) διὰ τὸ δίκαιον τοῦ **postliminíu**· εἰκὸς γὰρ ὑποστρέψαι αὐτόν. πῶς γὰρ ὁ ἅπαξ ἐξελθὼν τῆς ἐμῆς ὑπεξουσιότητος[5]) ἀμέσως ὑποβάλλεται ταύτῃ; τὸ γὰρ **postliminion** οὐ μόνον ἀποδίδωσί μοι ἣν εἶχον καθ' ἑτέρων ὑπεξουσιότητα, ἀλλὰ καὶ ἣν ἕτεροι εἶχον κατ' ἐμοῦ[6]) ὑπεξουσιότητα ἀποσώζει μοι. οὔτε λέγω σώζεσθαί μοι τὰ τῆς ὑπεξουσιότητος τῆς κατὰ τοῦ παιδός. πῶς γὰρ δύναμαι ὑπεξούσιον ἔχειν τὸν δοῦλον τῶν πολεμίων; ὥςτε οὖν ἐν ἠρτημένῳ ἔσται τὰ τῆς ὑπεξουσιότητος. εἴρηται δὲ **postliminion** a limine et post, τουτέστιν ἀπὸ τοῦ οὐδοῦ καὶ τοῦ[7]) »μετὰ ταῦτα«. τὸν γὰρ ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθέντα εἰς δὲ τοὺς ὅρους τοὺς ῥωμαϊκοὺς μετὰ ταῦτα παραγενόμενον καλῶς λέγεται ὑποστρέφειν διὰ[8]) τοῦ **postliminíu**. καὶ γὰρ οἱ οὐδοὶ ὥςπερ ἐν ταῖς οἰκίαις τέλος εἰσὶν αὐτῶν τῶν οἴκων,[9]) οὕτω καὶ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους οὐδὸν ἤτοι ὅρον οἱ παλαιοὶ ἠβουλήθησαν εἶναι.[10]) ἐντεῦθεν καὶ **limen**[11]) ἐλέχθη ὡσανεὶ τέλος τι καὶ ὅρος· ἐντεῦθεν καὶ **postliminion** ὠνομάσθη, ἐπειδὴ

---

1) τ. π. ληφθ. Vi. R. 2) ὁ ἐμὸς υἱὸς Vi. R. 3) ἐγὼ add. P. 4) ὑπεξουσίους παῖδας P. 5) τὴν ἐμὴν ὑπεξουσιότητα P. 6) κατ' ἐμοῦ εἶχον P. 7) τὰ Vi. R. 8) μετὰ P. 9) οἰκιῶν P. 10) d. Vi. R., qui pro ἤτοι cj. εἶναι τόν. 10) limes Vi. R.

cors erat et nihil lucratus est. post aliquod temporis nuntiatum est patrem eorum apud hostes decessisse; et ideo paternam hereditatem diuidere uolebant. et socors quidem filius ait: »nunc, quoniam reuera pater decessit, nostri iuris facti sumus; igitur quaecumque tu, frater diligens, quaesisti, ea paternae hereditati accedunt, et oportet nos tria millia aureorum diuidere, ut nempe uterque MD accipiat.« qui autem frugi erat respondit: »ex eo tempore, quo pater noster captus est, ille decessisse intellegitur, ideoque utpote paterfamilias quaecumque lucratus sum, mihimet ipse quaesiui, non alii.« quae sententia nobis uerior uidetur. si uero filius meus, meusue nepos ab hostibus capiatur, similiter dicimus in suspenso esse ius potestatis in eum; non enim dicere possum me filium in potestate habere propter ius postliminii, cum speretur eum rediturum. si enim a mea prorsus exisset potestate, quomodo nulla re interueniente huic rursus subiiceretur? postliminium enim non solum quam in alios habueram potestatem mihi restituit, set etiam quam alii in me habuerant mihi seruat. set nequeo dicere seruari mihi ius potestatis in filium, quomodo enim hostium seruum in potestate habere possum? itaque in suspenso ius potestatis esse coeperit. dictum est autem postliminium a limine et post. nam eum qui ab hostibus captus in fines romanorum postea peruenit recte dicimus postliminio reuersum. limina enim sicut in aedibus finem quendam domus faciunt, ita et romani imperii finem ueteres esse uoluerunt. hinc et limen dictus est, quasi finis

διὰ τοῦ αὐτοῦ οὐδοῦ ὑποστρέφει, δι' οὗ καὶ ἀπώλετο ληφθεὶς ὑπὸ τῶν πολεμίων. οὐ μόνον δὲ ὁ[1]*) διαφυγὼν τοὺς πολεμίους ἢ ὑπ' αὐτῶν ἀφεθεὶς ἔχει τὸ* **postliminion**, *ἀλλὰ γὰρ καὶ ὁ νικηθέντων τῶν πολεμίων ὑφ' ἡμῶν ἀναληφθείς.* 6. *Διαλύει τὸ* 6. **in potestate** *καὶ ἡ* **emancipatίων.**[a]*) καὶ τί ἐστιν* **emancipatίων**; *πρᾶξις τριῶν* **emancipatiónων** *καὶ τριῶν ἐλευθεριῶν ἢ μιᾶς* **emancipatíonos** *καὶ μιᾶς ἐλευθερίας περιεκτική. ἐγίνετο δὲ τὸ παλαιὸν ἡ* **emancipatίων** *οὕτως. πέντε παρεγίνοντο μάρτυρες καὶ ζυγοστάτης*[2]*) ἐπιφερόμενος*[3]*) ζυγὸν καὶ χαλκοῦν νοῦμμον καὶ μέσος τις. εἶτα παρόντων αὐτῶν ὁ μέσος ἠγόραζε*[4]*) τὸν παῖδα παρὰ τοῦ πατρὸς διδοὺς αὐτῷ λόγῳ τιμήματος εἰκονικοῦ τὸν ἕνα νοῦμμον· καὶ οὕτως ὑπεξούσιος ἐγίνετο ὁ παῖς τοῦ μέσου ὡς ἐν τάξει δούλου. ὁ μέσος ἠλευθέρου τὸν παῖδα* **uindícta** *κἀκεῖνος σιωπηρῷ τινι λόγῳ ἀνέτρεχεν εἰς τὸ τοῦ πατρὸς* **in potestate.** *ἐπίπρασκεν αὐτὸν τὸ δεύτερον κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ λαβὼν ἠλευθέρου αὐτὸν* **uindícta** *καὶ πάλιν ἀρρήτῳ λόγῳ ὑπέτρεφεν εἰς τὴν τοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητα. ἐπίπρασκεν αὐτὸν*[5]*) τὸ τρίτον καὶ οὕτω διελύετο τὸ* **in potestate.** *ἠλευθεροῦτο δὲ* **uindícta** *καὶ ἐγίνετο αὐτεξούσιος· ὥςτε οὖν διαλύουσι τὸ* **in potestate** *τρεῖς* **emancipatíones** *καὶ τρεῖς ἐλευθερίαι.* **emancipatίων** *δὲ λέγεται ἡ πρᾶσις ἡ γενομένη τῷ εἰρημένῳ τρόπῳ. αὐτεξούσιον δὲ τὸν παῖδα ποιοῦσι γ̄* **emancipatíones** *καὶ γ̄ ἐλευθερίαι.*[6]*) διὰ τοῦτο δὲ ἐπεπράσκετο ὁ παῖς, ἵνα δόξῃ καταβιβάζεσθαι εἰς δουλείαν καὶ προςφόρως ἐπαχθῇ αὐτῷ ἡ ἐλευθερία. ὁ γὰρ ἐλεύθερος οὐκ ἠδύνατο ἐλευθεροῦσθαι. ἡ μέντοι θυγάτηρ καὶ ἔκγονος ἢ*[7]*) ἐκγόνη καὶ τὰ λοιπὰ πρόσωπα διὰ μιᾶς* **emancipatíonos** *καὶ*[8]*) μιᾶς ἐλευθερίας ἐγίνοντο αὐτεξούσιοι. ἐπράττετο δὲ ταῦτα καὶ δίχα βασιλικῆς ἀντιγραφῆς. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν. μετὰ δὲ ταῦτα γέγονε διάταξις τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως, ἥτις ἐπὶ τὸ βέλτιον ἤγαγε ταῦτα, ὥςτε τοῦ παλαιοῦ σχήματος καὶ*

---

1) d. F^{2}. 2) —*στάται* P. 3) —*μενοι* P. 4) —*ασε* Vi. R.
5) *τῷ πατρὶ* add. ed. ante J. 6) haec utpote glossema de. Vi. R.
7) *καὶ* Vi. R. 8) *δ. μ. ἐ. καὶ* d. F. cum G.

a) Cf Gai. 1, 119. 132.

quidam et terminus. ab eo postliminium dictum, quia eodem limine reuertebatur, quo amissus erat qui ab hostibus captus fuerat. non solum uero qui hostes fugerit uel ab eis fuerit dimissus postliminio utitur, set is quoque, qui uictis hostibus,
6. a nobis reciperatur. 6. Patriam potestatem emancipatio quoque soluit. et quid est emancipatio? negotium, quo tres mancipationes et tres manumissiones, uel una mancipatio unaque manumissio continentur: fiebat autem olim mancipatio hoc modo. quinque aderant testes et libripens, qui libram et nummum aeris ferebat, et alia quoque media persona. deinde coram ipsis media persona filium a patre emebat, dans ei loco pretii imaginarii nummum unum, et sic in eius potestatem puer quasi in locum serui cadebat. media autem persona puerum uindicta manumittebat, qui tacita quadam ratione in patris potestatem redibat. rursus eum eodem modo uendebat et is, qui emebat, uindicta eum manumittebat et iterum ignota quadam ratione in patris reuertebatur potestatem. tertio autem eum uendebat, et sic ius potestatis dissoluebatur, manumittebatur autem filius uindicta et sui iuris fiebat. itaque soluunt ius potestatis tres mancipationes et tres manumissiones: mancipatio autem emptio uenditio est, quae iuxta praedictum modum fit. filium autem sui iuris efficiunt tres mancipationes ac tres manumissiones. ideo autem uenibat filius, ut in seruitutem incidere uideretur, sicque recte in eum manumissio competeret; liber enim manumitti non potuisset. filia autem et nepos neptisue et deinceps per unam mancipationem unamque manumissionem sui iuris efficiebantur. quae et sine principali rescripto fiebant. set haec quidem olim: postea uero lata est piissimi principis nostri constitutio, quae haec in melius reformauit, ut uetere fictione et

τῶν εἰκονικῶν πράσεων παυσαμένους ἡμᾶς [a]) παρὰ τῷ ἁρμοδίῳ δικαστῇ ἤγουν τοῖς ἄρχουσι[1]) δύνασθαι τοὺς γονεῖς εἰσιέναι[2]) καὶ τοὺς οἰκείους υἱοὺς ἢ θυγατέρας ἢ ἐκγόνους ἢ ἐκγόνας καὶ τοὺς ἐφεξῆς τῆς οἰκείας ἐλευθεροῦν ὑπεξουσιότητος λέγοντας ἁπλούστερον· *τόνδε ποιῶ* **emancípaton** *καὶ τῆς ἐμαυτοῦ ἀφίημι χειρός.* καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην **emancipatíona** ἐὰν συμβῇ τὸν γενόμενον ἢ τὴν γενομένην **emancípaton** ἢ **emancipátan**[3]) τελευτῆσαι ἄπαιδα διαθέμενον, τὰ αὐτὰ παρασχεθήσεται ἐκ τοῦ **edíctu** τοῦ **praétoros** τῷ ἐλευθερώσαντι γονεῖ κατὰ τῶν τοῦ τελευτήσαντος παιδὸς πραγμάτων, ὅσα δίδοται τῷ πάτρωνι κατὰ τῆς οὐσίας τοῦ ἀπελευθέρου ἄπαιδος ἐπὶ διαθήκῃ τελευτήσαντος. εἰ δὲ καὶ συμβῇ τοὺς **emancipateu**θέντας ἀνήβους εἶναι ὁ ἐλευθερώσας ἐπιτροπεύσει αὐτῶν.[4]) παρέπεται γὰρ τῇ δόσει τῆς ἐλευθερίας τὸ τῆς ἐπιτροπῆς βάρος. 7. Εἶχέ 7.
τις υἱὸν καὶ ἐκ τούτου ἔκγονον ἢ ἐκγόνην ὑπεξουσίους.[5]) δύναται τὸν μὲν υἱὸν ποιεῖν **emancípaton**[6]), τοὺς δὲ ἐκγόνους κρατεῖν ὑπεξουσίους, καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τοὺς ἐκγόνους ποιεῖν **emancipátus** παρακατέχειν δὲ **in potestate** τὸν υἱόν. εἰ δὲ καὶ προέκγονον ἔχει ἢ προεκγόνην τὰ αὐτά φαμεν, ὅτι ἔξεστι τὸν μὲν προέκγονον ποιεῖν **emancípaton**, τὸν δὲ υἱὸν καὶ ἐκγόνους παρακατέχειν ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου[7]) ἢ καὶ πάντας ποιεῖν **emancipátus**. 8. Ἔστι καὶ ἄλ- 8.
λος τρόπος διαλύων τὸ **in potestate**. ἐὰν γὰρ[8]) τὸν ἐμὸν ὑπεξούσιον υἱὸν[9]) εἰς υἱοθεσίαν παράσχω τῷ πρὸς πατρὸς ἢ πρὸς μητρὸς πάππῳ, διαλύεται μὲν ὃ εἶχον **in potestate** κατ' αὐτοῦ, μετατίθεται δὲ εἰς τὸν πάππον. γίνεται δὲ τοῦτον τὸν πρόπον ἐπὶ ὑπομνημάτων τῶν[10]) πραττομένων ἐπὶ τοῦ ἄρχοντος τοῦ προσφόρου. δεῖ γὰρ εἰσιόντα τὸν πατέρα, παρόντος τοῦ πάππου τοῦ μέλλοντος εἰς ὑπεξουσιότητα αὐτὸν λαμβάνειν,[11]) ἔτι δὲ καὶ τοῦ παιδὸς τοῦ εἰς θέσιν παρεχομένου συναινοῦντος καὶ μὴ ἀντιλέγοντος, ἐὰν φανερώσῃ τὴν οἰκείαν γνώμην ὁ πατὴρ εἰπών, ὅτι *τόνδε δίδωμι εἰς θέσιν τῷδε*,[12]) μετατίθεται

---

1) τῷ ἄρχοντι R. set glossema probabilius est. 2) προσιέναι P. R. 3) dedi ex L[1]. τὸν γινόμενον ἢ τὴν γενομένην ἐμαγκίπατον P. 4) τούτων R. 5) ὑπεξουσίαν. 6) ἐμαγκιπατεύειν P. 7) τὸν υἱὸν καὶ ἐγγόνους ποιεῖν ἐμαγκιπάτους καὶ τὸν προέγγονον παρακατέχειν add. R. 8) ἐγὼ add. R. 9) d. R. 10) d. R. 11) λαβεῖν P. 12) τότε ad. R.

a) Cf. Epi. 5, 1. Proch. 26, 2. Epa. 31, 10.

imaginariis uenditionibus explosis, apud competentem iudicem seu magistratus liceat parentibus intrare, suosque filios filiasue uel nepotes neptesue et deinceps sua manu dimittere, id tantum dicentes: hunc emancipo meaque manu dimitto. et si post eiusmodi emancipationem eum eamue, qui quaeue fuerit emancipatus emancipataue sine liberis testamento facto mori contigerit, eadem iura ex aedicto praetoris praestabuntur parenti manumissori in successione filii defuncti, quae patrono tribuuntur in bonis liberti, qui sine liberis testamento facto decesserit. si uero emancipati impuberes sint, eorum tutelam parens manumissor gerit, sequitur enim ma-
7. numissioni onus tutelae. 7. Cum quis filium habeat, et ex eo nepotem neptemue in potestate, potest quidem filium emancipare, nepotem uero in potestate retinere, uel ex diuerso, nepotes emancipare, filium autem in potestate retinere. si uero pronepotem habeat proneptemue eadem dicimus; licere ei nempe pronepotem emancipare, filium autem et nepo-
8. tes retinere, uel ex diuerso; uel etiam omnes emancipare. 8. Est alius quoque modus quo ius potestatis soluitur. si filium meum auo paterno uel materno adoptandum dedero, soluitur ius potestatis, quod habueram in eo, atque in auum transfertur. fit autem id in hunc modum actis interuenientibus apud competentem iudicem. oportet enim eum adire patrem, praesente auo qui illum adoptaturus est, consentiente quoque filio, qui adoptatur, nec contradicente, et declarante propositum suum his uerbis: hunc ego illi in adoptionem do;

ἐπὶ τὸν πάππον τὰ τῆς ὑπεξουσιότητος. ἐπὶ γὰρ τοῦ[1]) τοι-
ούτου θέματος εἰρήκαμεν τὴν θέσιν ποιεῖν τὰ οἰκεῖα καὶ ὑπε-
ξούσιον ἀποτελεῖν[2]) τὸν λαμβανόμενον. 9. a) Εἶχέ τις υἱὸν 9.
ὑπεξούσιον ὃς εἶχε γαμετὴν ἐγκύμονα. τὸν υἱὸν ἐποίησεν eman-
cípaton ἢ δέδωκεν εἰς θέσιν τῷ πάππῳ. ἐτέχθη μετὰ ταῦτα
ἔκγονος· ζητῶμεν τίνος ἔσται ὑπεξούσιος ὁ τεχθείς, πότερον
τοῦ πάππου ἢ τοῦ πατρός. καὶ λέγομεν in potestate αὐτὸν
γίνεσθαι τοῦ πάππου, ἐπειδὴ σκοποῦμεν ἐπὶ τῶν ἐννόμων γά-
μων τὸν καιρὸν τῆς συλλήψεως. ὅτε[3]) ἡ σύλληψις ἐγένετο,
ὑπεξούσιος ἦν ὁ υἱὸς ὁ τοῦτον σπείρας καὶ εἰκότως ὑπεξούσιος
γίνεται τοῦ πάππου τοῦ φυσικοῦ. εἰ δὲ μετὰ τὴν emancipa-
tíona ἤγουν τὴν υἱοθεσίαν συλληφθῇ καὶ τεχθῇ, τῇ τοῦ οἰκείου
πατρὸς ἤγουν τῇ τοῦ θετοῦ παπποῦ ὑποβάλλεται ὑπεξουσιότητι.
10. Τοῦτο δὲ εἰδέναι κανονικῶς[4]) ὀφείλομεν ὅτι ὁ υἱός μου 10.
ὑπεξούσιος εἴτε φυσικός ἐστιν εἴτε θετὸς οὐδεμίαν ἀνάγκην
ἐπιθεῖναί μοι δυνήσεται, ὥςτε αὐτὸν ποιῆσαι emancípaton.

De tutelis.[5]) Titulus 13.

Εἰρήκαμεν ὅτι τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν εἰσὶ δοῦλοι οἱ δ' ἐλεύθεροι, καὶ τῶν ἐλευθέρων οἱ μὲν εὐγενεῖς, οἱ δ' ἀπελεύθεροι. εἰρήκαμεν καὶ δευτέραν διαίρεσιν, ὅτι οἱ μὲν αὐτεξούσιοι οἱ δ' ὑπεξούσιοι. εἰπόντες οὖν τὴν ὑπεξουσιότητα τὴν κατὰ τῶν οἰκετῶν καὶ τὴν κατὰ τῶν παίδων ἣν ἔννομος γάμος ἀποτελεῖ ἤγουν θέσεις[6]), εἰπόντες δὲ καὶ τὰς λύσεις τούτων[7]) μετέλθωμεν ἐπὶ ἑτέραν διαίρεσιν. b) τῶν αὐτεξουσίων οἱ μὲν ἐπιτροπεύ-

---

1) d. F. 2) ποῖειν R. 3) δὲ omisi cum P. 4) καὶ F. τοῦτο δὲ καν. ὀφ. εἰδ. R. 5) περὶ ἐπιτρόπων add. libri. 6) καὶ ἡ θέσις ποιεῖ τουτέστιν ὑπεξουσίους παῖδας P. ἤγουν καὶ ἡ θέσις [ποιεῖ ὑπεξουσίους] R. 7) αὐτῶν R.

a) Epi. 5, 5. Proch. 26, 7. b) haec uerbotenus reddit Epi. 36, 1 sq.

tunc in suum ius potestatis transfertur. in hoc enim casu
plenissimum robur adoptionem habere diximus atque in
9. adoptantis potestatem adoptatum redigere. 9. Erat cuidam fi-
lius in potestate, qui uxorem praegnatem haberet. filium
emancipauit aut suo adoptandum dedit; deinde nepos natus
est: quaeritur cuius erit puer in potestate, utrum aui an pa-
tris. et magis est ut in potestate aui sit; in legitimis enim
nuptiis conceptionis tempus spectamus: cum autem uxor
praegnas facta est, in potestate erat filius, qui eum genuit,
et ideo merito in aui naturalis potestate erit. si uero post
emancipationem aut adoptionem nepos conceptus sit, patris
10. sui aut aui adoptiui potestati subicietur. 10. Admonendi
autem sumus filium, qui in mea est potestate, siue natura-
lem siue adoptiuum nullo modo me cogere posse ut eum
emancipem.

De tutelis. Titulus 13.

Diximus hominum quosdam seruos esse, quosdam liberos et liberorum quosdam ingenuos quosdam libertinos; diximus et alteram diuisionem, quosdam esse sui iuris, quosdam alieni iuris. cum igitur de potestate dixerimus, quam in seruos habemus uel quam in filios aut iustae nuptiae nobis praestant aut adoptiones, et cum quemadmodum soluantur exposuerimus, transeamus ad aliam diuisionem. nam ex his

ονται, οἱ δὲ κουρατορεύονται. οἱ δὲ οὐδὲ ἐπιτροπεύονται οὐδὲ
κουρατορεύονται. ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοί εἰσιν οἱ μηδετέρου με-
τέχοντες[1]), εἴπωμεν τοὺς ἐπιτροπευομένους καὶ κουρατορευομέ-
νους. οἱ γὰρ[2]) μὴ ὄντες ἐν τούτοις δηλονότι ἐν ἐκείνοις εἰσίν.
καὶ πρότερον σκοπήσωμεν περὶ τῶν ὑπὸ ἐπιτρόπων τελούντων.[3])
τέως δὲ ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι ἀλλότριον ὑπεξουσίων ἐστὶ τὸ
ἐπιτροπεύεσθαι, ἴδιον δὲ τῶν αὐτεξουσίων. 1. Καὶ τέως ὁρι- 1
σώμεθα τί ἐστιν ἐπιτροπή. ἐπιτροπή ἐστιν, ὡς ὁ Séruios[4])
ὁρίζεται,[a]) δίκαιόν τι καὶ ἐξουσία κατ' ἐλευθέρας κεφαλῆς δι-
δομένη καὶ πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῆς ἐπινενοημένη[5]) ἢ διὰ τὸ τῆς
ἡλικίας ἀτελὲς[6]) οὐ δυναμένης[7]) αὐτῆς ἑαυτῇ προϊστάναι ἐκ τῆς
πολιτικῆς ἀκριβείας ἐπιτετραμμένη. 2. Ἐπίτροποι τοίνυν εἰσὶν 2.
οἱ τὴν εἰρημένην δύναμίν τε καὶ ἐξουσίαν ἔχοντες, οὓς ἀνάγκη
πρόνοιαν ποιεῖσθαι τοῦ νέου καὶ τὰ τούτου φυλάττειν πράγματα.
ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ ὑπ' αὐτῶν πραττομένου τὴν προσηγορίαν ἐδέ-
ξαντο. εἴρηνται γὰρ ῥωμαϊστὶ **tutores quasi tuitores** τινὲς ὄν-
τες, ὡσανεὶ ἐν ἀσφαλεστέρᾳ τάξει τιθέμενοι τὰ τοῦ νέου πράγ-
ματα καὶ πανταχόθεν αὐτὸν **defendeúontes** ὥςπερ **aeditores**[8])
λέγονται οἱ ἱερεῖς **quasi qui**[9]) **aedes tuentur**[10]), οἵτινες τοὺς
ναοὺς ἀσφαλίζονται. 3. Εἴπωμεν δε[11]) κατὰ πρώτην τάξιν τί- 3.
νες τίσι καταλιμπάνουσιν ἐπιτρόπους. ἐπιτρόπους καταλιμπά-
νουσι τοῖς ὑπεξουσίοις[12]) οἱ πατέρες ἐν διαθήκῃ, καίτοι πρὸ
βραχέως εἶπας[13]), ὅτι ἀλλότριον ὑπεξουσίων ἦν τὸ ἐπιτροπεύε-
σθαι. ἀλλ' ὀφείλεις εἰδέναι ὅτι καταλιμπάνονται μὲν ὑπεξου-
σίοις οὖσι τοῖς παισίν, μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν τοῦ πατρός, ὅτε
γένωνται οἱ παῖδες αὐτεξούσιοι. τότε γὰρ καὶ ἰσχύει[14]) τὰ ἐν

---

1) τουτέστι μηδὲ ἐπιτροπίας μηδὲ κουρατορείας P. 2) δὲ Vi. R. 3) ἐπιτροπευομένων Vi. 4) ὁ ῥέσδος Epi. 5) ἐπι-νοουμένη Harm. 6) ἢ διὰ τὸ τῆς ἀπραγίας. ἀληθὲς b) Harm. item Epi. 36, 2, quae l. εὐπραγίας. 7) ἀδυνατούσης P. 8) »aedituiι« Vi. R. et Inst. lat. set »aeditores« tum L1. L2. P., tum et paris. legunt, ut F. testatur. 9) qui F. R. cuasi L1. L2. 10) τουτέστιν add. Vi. R.: ἤτοι ἱερεῖς ἐπίτροποι add. L2. 11) d. Vi. R. 12) παισὶν add. Vi. R. 13) εἴπομεν Vi. R. 14) ἰσχύσει P. F. R.

a) haec habet Harmenop. 5, 11. 1. Gloss. nom. sub uoc. b) ἀη-θες cj. Schulting ad. Gloss.

personis quae in potestate non sunt quaedam in tutela sunt,
quaedam in curatione, quaedam neque in tutela neque in
curatione. set cum plures sint qui neutro iure teneantur,
dispiciamus de his, qui in tutela uel curatione sunt, qui enim
in his non sunt, patet in illis esse. ac prius uideamus de
his, qui in tutela sunt. in primis enim admonendus es filios-
familias in tutela nunquam esse, nam id in sui iuris per-
1. sonis tantum receptum est. 1. Et in primis definiamus quid
tutela sit. tutela est, ut Seruius definiuit, ius ac potestas in capite
libero data et ad id tuendum excogitata, uel propter aetatis imbe-
2. cillitatem, quae se defendere nequeat, iure ciuili permissa. 2.
Tutores igitur sunt, qui talem uim ac potestatem habent, et
curam pupilli gerere debent eiusque bona seruare. ex eo
autem officio quo funguntur nomen ceperunt. dicuntur autem
latine tutores, quasi tuitores, idest qui res pupilli tutius
seruent eumque prorsus defendant. sicuti aeditui dicuntur
3 sacerdotes qui aedes tuentur. 3. Et primum uideamus qui
quibus tutores relinquant. tutores relinquunt parentes libe-
ris suis, quos in potestate habent, in testamento. neque ob-
stat quod antea dictum est filiosfamilias nunquam in tutela
esse; sciendum est enim relinqui quidem tutorem filiisfamilias,
set qui post mortem patris tutor esse incipiat, scilicet cum
filii sui iuris facti sint: tunc enim quae testamento continen-

τῇ διαθήκῃ γεγραμμένα, ὥςτε οὖν καταλιμάνουσιν οἱ πατέρες παισὶν ὑπεξουσίοις ἀνήβοις ἐπιτρόπους[1]) *ἐν διαθήκῃ τοῦτο μὲν ἄρρεσι τοῦτο δὲ θηλείαις. ἐκγόνοις δὲ καὶ*[2]) *ἐκγόναις τότε*[3]) *δυνατὸν καταλιμπάνειν, ἡνίκα μετὰ τὴν τοῦ πάππου τελευτὴν οὐ μέλλουσιν οὗτοι μεταπίπτειν εἰς τὴν τοῦ οἰκείου πατρὸς ὑπεξουσιότητα. ὥςτε οὖν ἐάν τις ἔχῃ υἱὸν ὑπεξούσιον καὶ ἐκ τούτου ἔκγονον, καταλείψῃ δὲ τῷ ἐκγόνῳ ἐπίτροπον ἐν διαθήκῃ, εἰ μὲν ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ διαθεμένου τελευτῆς ὁ μέσος ἔμεινεν ἐν τῇ ὑπεξουσιότητι, οἱ ἔκγονοι οὐκ ἐπιτροπευθήσονται ὑπὸ τοῦ* **testamentaríu** *ἐπιτρόπου. ὑπεξούσιοι γὰρ γινόμενοι μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ πάππου*[4]) *τῷ οἰκείῳ πατρὶ οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτροπευθήσονται. εἴρηται γὰρ ἀλλότριον εἶναι τῶν ὑπεξουσίων τὸ ἐπιτροπεύεσθαι. εἰ δὲ συνέβη τὸ μέσον πρόσωπον εὑρεθῆναι κατὰ*[5]) *τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς αὐτεξούσιον, τότε, ἐπειδὴ ὁ τοῦ πάππου θάνατος τὸν ἔκγονον αὐτεξούσιον ἀποδείκνυσιν, ἡ δόσις ἔρρωται τῆς ἐπιτροπῆς εἰς αὐτεξουσίου πρόσωπον λοιπὸν προϊοῦσα.*[6]) **4.** *Καὶ ὅτι μὲν τοῖς ἐν φύσει παισὶ δυνάμεθα καταλιμπάνειν ἐπίτροπον πρόδηλον. ἄρα δὲ καὶ τοῖς* **postúmois**; **postûmoi** *δέ εἰσιν οἱ μετὰ τὴν ἡμετέραν τικτόμενοι τελευτήν. καὶ λέγομεν ὅτι καὶ πάνυ, ἐπειδήπερ ἐν πολλοῖς θέμασιν ἀντὶ τῶν ἤδη τεχθέντων παραλαμβάνονται. τότε δὲ καλῶς τοῖς* **postúmois** *ἐπίτροποι δίδονται, ἡνίκα ἤμελλον*[7]) *εἴγε ζώντων ἡμῶν ἐτέχθησαν*[8]) *ὑπεξούσιοι*[9]) *ἡμῖν εἶναι ὑφ' ἑτέρου μὴ προλαμβανόμενοι*[10]), *ὅτις καὶ λέγεται* **sûos.**[11]) **5.** *Εἰ δὲ* **emancipátῳ** *παιδὶ καταλείψῃ πατὴρ* **testamentárion** *ἐπίτροπον, οὐκ ἔρρωται μὲν ἡ δόσις κατὰ τὴν πολιτικὴν ἀκρίβειαν διὰ τὸ λελέχθαι ὑπεξουσίοις μόνοις*[12]) **testamentaríus** *ἐπιτρόπους δίδοσθαι. ὁ δὲ* **praétωr** *ἤτοι ὁ ἄρχων τὴν τοῦ τελευτήσαντος γνώμην ἀναπληρῶν τὴν τοιαύτην* **confirmateúei** *δόσιν* **sine inquisitione** *τουτέστιν οὐκ ἐπιζητήσας πότερον εὔπορος ἢ ἢ*[13]) *τῶν*

---

[1]) *—οπον* F. R. [2]) *δὲ καὶ* d. P. [3]) *δὲ* add. P., qui *δύναται* l. [4]) *μετὰ τὴν τ. π. τελ.* F. R. [5]) *μετὰ* P. R. [6]) *εἰς αὐτεξούσιων προϊοῦσα* Vi. R. [7]) *—λεν* L[1]. L[2]. F[2]. [8]) *—ησεν* F[1]. *—χθη* L[1]. L[2]. F[2]. [9]) *—ιος* L[1]. L[2]. F. [10]) *—ος* L[1]. L[2]. F. [11]) *οἵτινες καὶ λέγονται σοῦοι* R. [12]) *ὑπ. μ.* P. [13]) *καὶ* add. P. F.

tur ualere incipiunt. itaque relinquunt parentes tutorem liberis suis impuberibus, siue masculis siue feminis. nepotibus autem neptibusque ita demum licet tutorem relinquere, si post mortem aui in sui patris potestatem non sint recasuri. itaque si quis filium in potestate habeat atque ex eo nepotem, relinquat autem nepoti tutorem in testamento, si testatoris mortis tempore media persona in eius manseri potestate, nepotes testamentarium tutorem non habebunt· post enim aui sui mortem in patris sui potestatem recident, ideoque nullo iure tutore utentur, cum iam dictum sit filiosfamilias nunquam in tutela esse. sin autem media persona mortis testatoris tempore sui iuris sit, tunc aui mors nepotem sui iuris efficit, atque tutoris datio ualet, utpote quae in patrefamilias
4. procedat. 4. Liberis autem nostris qui in rerum natura sunt posse nos tutorem relinquere manifestum est; an etiam postumis? postumi autem sunt qui post mortem nostram nascuntur. et dicimus posse, cum in compluribus causis pro iam natis habeantur recte autem tutores postumis tunc dantur, si in ea causa sint ut si nobis uiuis nascerentur in nostra fierent potestate,
5. idest sui, nemine praecedente. 5. Sin autem emancipato filio pater in testamento tutorem relinquat, non ualet quidem datio secundum iuris suptilitatem, quia dictum est iis tantum qui sui iuris sint tutores in testamento relinqui posse: praetor uero aut praeses prouinciae defuncti uoluntatem adimplet atque eiusmodi dationem sine inquisitione confirmat, ni-

δυναμένων τὰ τοῦ νέου διοικεῖν ἐστι[1]) *πράγματα, ἀρκούσης αὐτῷ πρὸς τελειοτάτην τούτων παράστασιν τῆς τοῦ τελευτήσαντος μαρτυρίας.*

Qui testamento tutores dari possunt.[2]) Titulus 14.

Εἰπόντες τίνες καταλιμπάνουσιν ἐπιτρόπους[a]) *μάθωμεν καὶ τίνας οἷόντε καταλιμπάνειν. καταλιμπάνομεν οὐ μόνον αὐτεξουσίους ἀλλὰ καὶ ὑπεξουσίους.*

1. *Καὶ τὸν ἡμέτερον οἰκέτην ἐν τῇ διαθήκῃ* **cum liber-** 1.
tate[3]) *ὀρθῶς ἐπίτροπον δίδομεν. εἰ δέ κατέλιπον μὲν τὸν οἰκέτην ἐπίτροπον*[4]) *τῷ ἐμῷ παιδί, ἐλευθερίαν δὲ αὐτῷ οὐ προέγραψα, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον* **sine libertate**[5]) *αὐτὸν κατέλιπον ἐπίτροπον, διὰ τὴν περὶ τοὺς ἀνήβους σπουδὴν ἤρεσε σιωπηρὰν ἐλευθερίαν* **diréctan**[6]) *ἁρμόζειν αὐτῷ καὶ διὰ τούτου τὴν ἐπιτροπὴν ἰσχυροποιεῖσθαι. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον* **diréctan** *ἐλευθερίαν, ἵνα ἅμα τῇ τελευτῇ τοῦ διαθεμένου*[7]) *ἀνεμποδίστως ὁ οἰκέτης τῆς δουλείας ἀπαλλαγεὶς*[8]) *ἀντιλάβηται τῆς ἐπιτροπῆς. εἰ γὰρ ἦν* **fideicommissaría**, *ἐδεῖτο τῆς ἀπὸ τοῦ* **pupíllu** *ἐλευθερίας. τί δὲ τοῦτό ἐστιν ἀναγκαῖον σαφέστερον εἰπεῖν. ἔχε δὲ ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἔστι διαθήκῃ ἐντυχόντα εὑρεῖν διάφορα ῥήματα. ἐστὶ γάρ τινα δι' ὧν γράφομεν κληρονόμον, ἕτερα δι' ὧν ληγατεύομεν, ἄλλα δι' ὧν ἐπίτροπον*[9]) *δίδομεν, ἄλλα δι' ὧν ἐλευθερίαν καταλιμπάνομεν, ἄλλα δι' ὧν* **fideicómmisson**[10]) *ἢ* **fideicommissarían** *ἐλευθερίαν ἐῶμεν. γράφομεν*[11]) *κληρονόμον λέγοντες* **illum heredem esse**

---

1) *ἐστι δ.* P. *ἐστι* d. Vi. R. 2) *τίνες ἐπίτροποι δεδόσθαι ἐν ταῖς διαθήκαις δύνανται* F. *τίνας δεῖ δωρεῖσθαι ἐν τῇ διαθ. δύνανται* L[1]. L[2]. *τίνας δίδοσθαι* cet. Vi. R. 3) *τουτέστι μετὰ ἐλευθερίας* L[2]. P. Epi. 4) d. P. 5) *ἤγουν ἀπελεύθερον* add. P., *ἤγουν χώρις ἐλευθερίας* Vi. R. 6) *τουτέστιν ὀρθὴν* P. 7) *διατιθεμ.* R. 8) *—γῆ καὶ* P. 9) *—όπους* P. R. 10) *φιδεικόμμισσα* P. 11) *μὲν* add. P.

a) Epi. 36, 3.

hil inquirens an locuples sit an pupilli res administrare possit, cum ei ad plenissimam probationem defuncti sufficiat iudicium.

Qui dari tutores testamento possunt. Titulus 14.

Cum dixerimus qui tutores relinquere possint, uideamus qui relinqui possint. dare autem possumus non solum pa-
1. tresfamilias, set etiam filiosfamilias. 1. Set et seruum nostrum in testamento cum libertate recte tutorem damus. si uero seruum quidem tutorem filio meo dederim, libertatem autem ei non adscripserim, set sine libertate eum tutorem reliquerim, placuit fauore pupillorum directam ei competere libertatem et per hoc recte tutorem esse datum. ideo autem »directam libertatem« ei competere dixi ut simul atque moriatur testator, sine ullo impedimento seruus liber factus tutelam suscipiat. nam si fideicommissaria esset, manumissione a pupillo facta opus esset. Quid autem id sit, apertius dicendum est. haec ante omnia habeas perspecta. inueniuntur in testamentis uerba diuersa; sunt enim quaedam quibus heredem instituimus, alia quibus legamus, alia quibus tutorem damus, alia quibus libertatem relinquimus, alia quibus fideicommissa aut fideicommissariam libertatem relinquimus. instituimus autem heredem his uerbis: illum heredem esse

iubeo,[1]) *τόνδε κληρονόμον εἶναι κελεύω*, *καὶ καλεῖται τοῦτο ἔνστασις κληρονόμου.*[2]) *ληγατεύομεν δὲ οὕτως*· illi[3]) lego decem solidos, *τουτέστι τῷδε ληγατεύω ι νομίσματα*, *καὶ λέγεται ληγάτου δόσις. ἐπίτροπον*[4]) *οὕτως*· illum filio meo tutorem do, *τουτέστι τόνδε τῷ ἐμῷ υἱῷ*[5]) *ἐπίτροπον δίδωμι. καὶ λέγεται ἐπιτρόπου δόσις. ἐλευθερίαν καταλιμπάνομεν οὕτως*· ille seruus meus liber esto, *τουτέστιν ὁ δεῖνα ὁ ἐμὸς οἰκέτης ἐλεύθερος ἔστω· καὶ λέγεται ἐλευθερίας δόσις. ταῦτα δὲ πάντα τὰ ῥήματα λέγεται* diŕecta.[6]) *καταλιμπάνομεν δὲ καὶ ἑτέροις ῥήμασι χρήματα οὕτως*· rogo te heres ut des illi decem solidos, *τουτέστι, παρακαλῶ σε ὦ κληρονόμε ἵνα δῷς τῷδε ι νομίσματα.*[7]) *καὶ λέγεται* fideicómmisson.[8]) *ἐλευθερίαν δὲ*[9]) *οὕτως καταλιμπάνομεν*· rogo te heres ut illum seruum[10]) meum manumittas, *τουτέστι, παρακαλῶ σε ὦ κληρονόμε ἵνα ἐλευθερώσῃς τόνδε μου τὸν οἰκέτην. καὶ λέγεται αὕτη δόσις* fideicommissarías *ἐλευθερίας. τὰ δὲ ῥήματα ταῦτα δι' ὧν* fideicómmisson *ἀποτελεῖται λέγεται* precária, *τουτέστι παρακλητικά. ὥςτε οὖν ἐλευθερίαν καταλιμπάνομεν διὰ μὲν τοῦ* »esto« diréctan, *διὰ δὲ τοῦ* »rogo« precarían *ἤτοι* fideicommissarían.[11]) *διαφορὰ δὲ τῶν δύο ἐλευθεριῶν αὕτη, ὅτι ἡ μὲν* diŕecta *ἅμα τῷ τὸν ἐνσταθέντα*[12]) *κληρονόμον καταδέξασθαι τὴν κληρονομίαν ποιεῖ τὸ ἑαυτῆς καὶ τὸν οἰκέτην ἀπαλλάττει τῆς δουλείας, ἡ δὲ* precaría *δεῖται καὶ φάκτου τινὸς τοῦ κληρονόμου, τουτέστιν ἵνα ἐλευθερώσῃ αὐτὸν ἐπὶ ἄρχοντος ἢ δι' ἑνὸς τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων τρόπων. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. εἴρηται δὲ*[13]) *ἡμῖν ὅτι ἐὰν τὸν οἰκέτην τὸν ἐμὸν* sine libertate *καταλείψω ἐπίτροπον τῷ ἐμῷ παιδί*, diŕecta *αὐτῷ σιωπηρῶς καταφέρεται ἐλευθερία. διὰ τοῦτο δὲ* diŕecta, *ἵνα μὴ δεηθῇ φάκτου τοῦ κληρονόμου, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς διαθή-*

---

1) L[1].: cett. addunt *τουτέστι* 2) *οὗτος ἔνστατος κληρονόμος* P. 3) huic R. 4) *—πος* P. *δίδομεν* add. F. R. 5) *υἱῷ μου* P. 6) *τουτέστιν ἀπεσταλμένα* add. L[2]. 7) *νομίσματα δέκα* P. F. R. 8) *—σσάριος* P. 9) ita P., R. *ἐλευθερίαν οὕτως* cett. *καὶ ἐλευθ. οὕτ.* 10) seruum illum Vi. R. 11) de. Vi. R. 12) d. *ἔνστατον* Vi. R. 13) d. P.

iubeo; quae heredis institutio uocatur. legamus autem ita: illi lego decem solidos, quae dicitur legati datio. tutorem damus ita: illum filio meo tutorem do, quae dicitur tutoris datio. libertatem ita relinquimus: ille seruus meus liber esto, quae dicitur libertatis datio. haec autem omnia uerba directa dicuntur; aliis autem quoque uerbis ita relinquimus legatam: rogo te heres ut des illi X solidos, idque uocatur fideicommissum. libertatem uero ita relinquimus: rogo te heres ut illum seruum meum manumittas, quae fideicommissaria manumissio dicitur. uerba autem haec, quibus fideicommissum relinquimus precaria dicuntur. itaque libertatem directam per uerbum »esto« relinquimus, per uerbum autem »rogo« precariam, siue fideicommissariam. inter utramque autem manumissionem hoc interest, quod directa quidem statim atque institutus heres adierit uim suam manifestat, seruumque in libertatem adducit, precaria autem facto quoque heredis indiget: ut nempe seruum apud magistratum uindicta alioue modo ex iis, quos diximus, manumittat. cum haec tibi perspecta sint, uide quid inde sequatur. diximus si seruum meum sine libertate filio meo tutorem dederim, directam ipsi tacite libertatem competere: ideo autem directam ne facto indigeat heredis, set ut ex ipso competat testamento.

της ἁρμόσῃ αὐτῷ ἡ[1]) ἐλευθερία. εἰ δὲ[2]) ἦν fideicommissaría, ὁ púpillos δὲ ἐγέγραπτο κληρονόμος, οὐκ ἠδύνατο ἐλευθεροῦν τὸν οἰκέτην τὸν καταλειφθέντα αὐτῷ ἐπίτροπον. οἶδας γὰρ ὅτι ὁ ἐλάττων τῶν κ̄ ἐνιαυτῶν οὐ δύναται ἐλευθεροῦν τὸν ἴδιον οἰκέτην,[3]) ὑπὸ[4]) τοῦ aelíu sentíu νόμου κωλυόμενος, εἰ μὴ ἐν consilίῳ εὔλογον αἰτίαν δοκιμάσῃ. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν εἶναι καὶ ταύτην εὔλογον αἰτίαν. ἀλλὰ πρῶτον μὲν οὐ συνηριθμήσαμεν προλαβόντες καὶ ταύτην τὴν αἰτίαν ταῖς εὐλόγοις αἰτίαις, εἰ δὲ καὶ ἰδικῶς συνηριθμήσαμεν, ἐδεόμεθα consénsu[5]) καὶ συναινέσεως ἐπιτρόπου. πῶς δὲ ἠδύνατο συναινεῖν ὁ μήπω ὢν ἐπίτροπος, ἀλλ' ἐν οἰκέταις[6]) τελῶν; εἰ δὲ ὁ testátωr τὸν ἴδιον οἰκέτην ἐλεύθερον εἶναι νομίσας ὡς ἐλεύθερον ἐπίτροπον κατέλιπεν, οὐκέτι λέγομεν σιωπηρῶς αὐτῷ τὴν ἐλευθερίαν[7]) καταφέρεσθαι. ἐν γὰρ τῷ προλαβόντι θέματι ἐκ τῆς τοῦ τελευτήσαντος ἐννοίας ταύτην αὐτῷ δεδώκαμεν· ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος θέματος[8]) οὐδὲ τοιαύτην τοῦ τελευτήσαντος ἔννοιαν εὑρεῖν δυνατόν. πῶς γὰρ τοῦ οἰομένου ἐλεύθερον εἶναι αὐτόν[9]); Ὁ[a]) ἀλλότριος οἰκέτης ἐν διαθήκῃ púrως[10]) ἀχρήστως δίδοται ἐπίτροπος· οὕτω μέντοι δυνατόν[11]). ἔστω ὁ δεῖνα ἐπίτροπος ὁ τοῦδε οἰκέτης cum liber erit[12]). τὸν δ' ἡμέτερον οἰκέτην ἀχρήστως ὑπὸ τοιαύτην αἵρεσιν δίδομεν ἐπίτροπον, λέγοντες· ἔστω ἐπίτροπος ὁ ἐμὸς οἰκέτης[13]) cum liber erit. ὁ δὲ[14]) λογισμὸς πρόδηλος, ἐπειδὴ τὸν ἐν ἡμετέρᾳ ὄντα ἐξουσίᾳ τοῦτον εἰς τύχην ἀγαγεῖν[15]) οὐκ ὀφείλομεν. 2. Ἐὰν[16]) 2.
μαινόμενον ἤγουν[17]) ἀφήλικα ἐπίτροπον κατέλιπον ἐν διαθήκῃ, γενήσονται ἐπίτροποι, ἡνίκα ὁ μὲν ἀνανήψῃ, ὁ δὲ τὸν κε̄ ἐνιαυ-

1) d. P. 2) γὰρ Vi. R. 3) P. 'τὸν οἰκέτην τὸν καταλειφθέντα αὐτῷ ἐπίτρ:' 4) ἀπὸ P. 5) L1. L2. 'consilíu' quod et in quibusd. paris. codd. legi F2. 102 auctor est. 6) ἀλλ' οἰκέτης P. 7) Par1. Par2. αἰτίαν. 8) P. R., de. cett. 9) τοῦτον Vi. R. 10) L1. L2. 'púros' set infra 'púrως'., de. Epi. 11) —ται P. 12) τουτέστιν ἡνίκα ἐλευθερωθῇ add. P. τουτ. ὅταν ἐλ. Vi. R. 13) P., L1. F. R. ἡμέτερος L2. 'ὑμέτερος'. = ἤτοι ὅταν ἐλεύθερος γίνεται add. Vi. R. 14) καὶ ὁ λ. Vi. R. 15) ἄγειν Epi. 16) τὸν ins. F. 17) καὶ ins. Vi. R. ἢ P. F.

a) Epi. 36, 4.

nam si fideicommissaria esset, ac pupillus esset heres institutus, non posset seruum tutorem sibi relictum manumittere; nosti enim lege Aelia Sentia cautum esse, ne quis minor XX annis seruum suum manumittat, nisi in consilio iusta causa probata. set erit qui dicat hanc quoque iustam causam esse. set primo hanc causam ceteris non connumerauimus, cum in superioribus iustas causas recensuimus; et ut specialiter relata fuerit, opus foret tamen tutoris consensu. quomodo autem consentire poterit qui tutor nondum sit set in seruitute degat? si uero testator cum seruum suum liberum esse crederet, ut liberum tutorem dederit, non aeque dicimus tacite ei libertatem competere. in proxima enim specie ex defuncti uoluntate eam ei tribuimus, in praesenti autem ne eiusmodi quidem uoluntas defuncti deprehendi potest. quomodo enim si eum liberum esse putauerit? Seruus autem alienus in testamento pure inutiliter tutor datur. sic tamen licet: *Tutor ille esto huius seruus, cum liber erit.* nostrum autem seruum inutiliter sub eiusmodi condicione tutorem damus his uerbis: *tutor esto seruus meus cum liber erit.* et ratio manifesta est. nam quod in potestate
2. nostra est in condicionem ferre non oportet. 2. Si furiosum aut minorem XXV annis tutorem in testamento dederim, fient tutores, alter cum compos mentis alter cum maior XXV an-

τὸν ὑπερβῇ. 3. Ad certum tempus καὶ[1]) ex certo tempore 3.
ὀρθῶς δίδοται ἐπίτροπος. ad certum tempus, οἷον, ὁ δεῖνα
ἔστω ἐπίτροπος ἕως β̄ ἐνιαυτῶν. ex certo tem-
pore[2]), οἷον· ἔστω ὁ δεῖνα ἐπίτροπος μετὰ β̄ ἔτη τῆς
ἐμῆς τελευτῆς· δυνατὸν καὶ ὑπὸ αἵρεσιν· ἔστω ὁ δεῖνα[3])
ἐπίτροπος si nauis ex Asia uenerit[4]). δυνάμεθα καὶ
ante heredis institutionem[5]) καταλιμπάνειν ἐπίτροπον, οἷον ἵνα
εἴπωμεν· ἔστω ὁ δεῖνα ἐπίτροπος τοῦ ἐμοῦ παιδός·
ἔστω δέ μου ὁ δεῖνα κληρονόμος. 4. a) Οὐ δύναμαι δὲ 4.
ἐπὶ ῥήτῳ πράγματι ἢ ῥητῇ αἰτίᾳ ἐπίτροπον καταλιμπάνειν,
οἷον· ἔστω ὁ δεῖνα ἐπίτροπος ἐπὶ τῷδε τῷ ἀγρῷ ἢ
ἐπὶ τῇδε τῇ[6]) δίκῃ. προσώπῳ γὰρ εἴωθεν ἐπίτροπος δίδο-
σθαι, οὐ μὴν αἰτίᾳ ἢ πράγματι. 5. Ἐάν τις[7]) ἑαυτοῦ θυγα- 5.
τράσιν ἢ τοῖς ἰδίοις υἱοῖς ἐπίτροπον καταλείψῃ καὶ[8]) ταῖς postú-
mais καὶ[9]) τοῖς postúmois δοκεῖ καταλελοιπέναι, ἐπειδὴ τῇ τοῦ
υἱοῦ ἤγουν θυγατρὸς προσηγορίᾳ καὶ ὁ postúmos καὶ ἡ postûma
περιέχεται. ἄρα δὲ καὶ[10]) οἱ ἔκγονοι τῇ τῶν υἱῶν περιέχονται
προσηγορίᾳ, ὥστε καὶ[11]) αὐτοῖς δοκεῖν δεδόσθαι τὸν τοῖς υἱοῖς
δεδομένον ἐπίτροπον, ἵνα τῇ τοῦ filii[12]) προσηγορίᾳ σημανθῶσι
καὶ οἱ[13]) ἔκγονοι; καὶ λέγομεν ὅτι καὶ πάνυ, μόνον εἰ μὴ εἶπε
filiis, ἀλλὰ liberis. εἰ γὰρ εἶπε· filiis meis tutorem do[14]), οὐ
περιέχονται οἱ ἔκγονοι. ἑτέρως γὰρ οἱ υἱοὶ καὶ[15]) ἑτέρως οἱ
ἔκγονοι προσηγορεύονται. εἰ δὲ εἶπε· postumis do tutorem,
τότε ὁποῖος ἂν εἴη ὁ τεχθεὶς εἴτε υἱὸς εἴτε ἔκγονος, ἐπιτροπευθήσεται ὑπὸ τοῦ δεδομένου.

---

1) uel Vi. R. 2) Ep. de. F^1. R. 3) d. Vi. R. ἐπίτρ ὁ δ. P. 4) ἤγουν ἐὰν [R. εἰ] τὸ πλοῖον ἔλθῃ ἀπὸ Ἀσίας. P. R. 5) ἤγουν πρὸ τῆς ἐνστάσεως τοῦ κληρον. Vi. R. πρὸ τοῦ ὅρου τῆς κληρον. P. 6) addidi ex Epi. R. 7) ταῖς F^1. R. 8) d. F. 9) ἡ F. 10) de. F. 11) d. Vi. R. 12) ex P., libri cett. filiis cum F.; R. filiorum. 13) addidi ex P. R. 14) τουτέστι τοῖς υἱοῖς μου ἐπίτροπον δίδωμι P. 15) add. ex P. R.

a) Epi. 36, 5.

3. nis factus fuerit. 3. Ad certum tempus uel ex certo tempore
recte tutorem damus. ad certum tempus, ueluti: ille
tutor esto ad duos usque annos; ex certo tempore,
ut ecce: post duos annos quam mortuus fuero, ille
tutor esto. licet et sub condicione: ille tutor esto, si
nauis ex Asia uenerit. Possumus et ante heredis insti
tutionem tutorem relinquere his uerbis: ille filio meo tu-
4. tor esto; ille autem mihi heres esto. 4. Certae autem
rei aut certae causae tutorem dare non possum, ueluti: ille
in hoc fundo aut in hac lite tutor esto. quia personae
5. non causae uel rei tutor dari solet. 5. Si quis filiabus suis
aut filiis suis tutorem dederit, postumae uel postumo quoque
dedisse uidetur, quia filii uel filiae appellatione et postumus
et postuma continentur. an et nepotes quoque liberorum ap-
pellatione continentur ut ipsis quoque datus esse intellegatur
tutor qui liberis est relictus, ut liberorum appellatione et nepo-
tes indicentur? et magis est ut contineantur, modo si quis
liberos non filios dixerit; nam si dixerit filiis meis tu-
torem do, nepotes non continentur, aliter enim filii aliter
nepotes appellantur. plane si dixerit: postumis do tuto-
rem, tum quicumque nascatur siue filius siue nepos in eius,
qui datus fuerit, tutela erit.

De legitima adgnatorum tutela.[1]) Titulus 15.

Εἰρήκαμεν ὅτι δυνατὸν ὑπὸ τῶν γονέων τοῖς **in potestate** *παισὶ* **testamentárion** *καταλιμπάνειν*[2]) *ἐπίτροπον. τί οὖν ὅτε οὐκ ἦν* **testamentários** *ἐπίτροπος; ἢ γὰρ ὁ πατὴρ ἀδιάθετος ἐτελεύτησεν ἢ διαθέμενος ἐπελάθετο καταλιπεῖν ἐπίτροπον ἢ ὁ καταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ* **testátoros** *προετελεύτησεν. τίς ἐπιτροπεύσει*[3]) *τούτων; τότε ὁ δωδεκάδελτος νόμος δίδωσι τούτοις τοὺς* **adgnátus. 1.** *Καὶ τίνες εἰσὶν* **adgnátoi**; *ἔχε ταῦτα ὡς ἐν* 1. *προθεωρίᾳ. ἡ συγγένεια ὄνομα μέν*[4]) *ἐστι γενικόν, τέμνεται δὲ εἰς τρία, εἰς τοὺς ἀνιόντας εἰς τοὺς κατιόντας εἰς τοὺς ἐκ πλαγίου. καὶ ἀνιόντες μέν εἰσιν οἱ ἡμᾶς γεγεννηκότες πατὴρ μήτηρ πάππος μάμμη πρόπαππος προμάμμη καὶ οἱ ἔτι τούτων ἀνώτεροι, κατιόντες δὲ οἱ ἐξ ἡμῶν γεννηθέντες*[5]), *υἱὸς θυγάτηρ ἔκγονος ἐκγόνη προέκγονος προεκγόνη καὶ οἱ ἔτι τούτων κατώτεροι· ἐκ πλαγίου δὲ οἱ μήτ' ἡμᾶς γεγεννηκότες μήτ' ἐξ ἡμῶν γεννηθέντες*[6]), *τῆς δ' αὐτῆς γονῆς καὶ ῥίζης ἡμῖν κεκοινωνηκότες*[7]), *οἷον ἀδελφὸς ἀδελφὴ θεῖος θεία ἀνεψιὸς ἀνεψιὰ καὶ οἱ ἐκ τούτων καταγόμενοι. αὕτη δὲ ἡ*[8]) *ἐκ πλαγίου συγγένεια εἰς β̄ διαιρεῖται*[9]) *εἰς* **adgnátus** *καὶ* **cognátus**. *καὶ* **adgnátoi** *μέν εἰσιν οἱ ἐξ ἀρρενογονίας ἡμῖν συναπτόμενοι, οἷον ἀδελφὸς ὁμοπάτριος καὶ οἱ ἐκ τούτου παῖδες ἀδελφὴ ὁμοπάτριος*[10]) *θεῖος πρὸς πατρὸς καὶ οἱ*[11]) *τούτου παῖδες καὶ θεία πρὸς πατρός.* **cognátoi** *δέ εἰσιν οἱ θηλυγονίας ἡμῖν συναπτόμενοι, οἷον ἀδελφὴ ὁμομήτριος καὶ οἱ ταύτης παῖδες, ἤγουν τῆς πρὸς πατρὸς*[12]) *θείας οἱ παῖδες. οἱ δὲ* **adgnátoi** *λέγονται καὶ* **legítimoi** *τουτέστι νόμιμοι· λέγονται καὶ* **cognátoi** *τουτέστι φυσικοί, ἐπειδὴ οὓς ὁ νόμος ἐπίσταται οἶδε καὶ ἡ φύσις· οἱ δὲ* **cognátoi** *λέγονται φυσικοὶ μόνον. οὓς γὰρ ἡ φύσις οἶδεν οὐ πάντως ὁ νόμος ἐπίσταται. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθώρηται, ὅρα λοιπὸν*

---

1) *περὶ νομίμου* [*νομίμων* R.] *συγγενῶν ἐπιτροπεύσεως* addunt libr.
2) l. *καταλιμπάνεσθαι*, ut R. cj. 3) *—εύει* G. 4) d. R.
5) dedi ex P., cett. *γεννώμενοι*. P. add. *οἷον*. 6) item ex P.
7) haec d. P. 8) d. G. 9) *διαιρεῖται εἰς δύο* P. 10) haec d. P. 11) *ἐκ* add. P. 12) *μητρὸς* edd. ant. F.

De legitima adgnatorum tutela. Titulus 15.

Diximus posse parentes liberis, quos in potestate habeant, tutorem testamento dare quid autem si testamentarius tutor non extet? aut enim pater intestatus decessit, aut testatus est quidem set oblitus est testamento tutorem dare, aut qui datus est antea decessit. quis filiorum tutor erit? lex 1. XII tabularum eis adgnatos tutores dat. 1. Qui sunt autem adgnati? haec ante omnia perspecta habeas. cognatio cum nomen sit generale in tresordines deducitur, in parentes, in liberos atque in eos qui ex transuerso ueniunt. et parentes sunt qui nos genuerunt, pater mater auus auia proauus proauia et his superiores. liberi autem sunt, qui ex nobis nati sunt, filius filia nepos neptis pronepos proneptis et his inferiores; ex latere autem ueniunt qui neque nos genuerunt neque ex nobis nati sunt, set eandem originem et stirpem nobiscum communem habent, ueluti frater soror patruus amita auunculus matertera nepos neptis et his inferiores. cognatio autem ex transuerso in duas species deducitur, in adgnatos et cognatos. et adgnati quidem sunt qui per uirilis sexus cognationem coniunguntur, ueluti frater consanguineus eiusque liberi, soror consanguinea patruus eiusque liberi et amita. cognati sunt qui per feminini sexus personas cognatione nobis iunguntur, ueluti soror uterina eiusque filii, matertera eiusque filii, item amitae filii. adgnati autem etiam legitimi dicuntur et cognati, idest natura coniuncti, nam quos ius adgnoscit, eosdem et natura nouit. cognati autem naturales tantum dicuntur, quos enim natura nouit, non omnimodo iure quoque adgnoscuntur. cum haec tibi perspecta sint, uide quid inde sequatur. cum

τὸ προκείμενον. **testamentaríων** μὴ ὑποκειμένων ἐπιτρόπων[1]· ἀνάγκη **legitímus** ἤτοι **adgnátus** ἐπιτροπεύειν, οἵτινες δι' ἀρρενογονίας[2]) ἡμῖν συνάπτονται. λέγονται δὲ οὗτοι **adgnátoi** οἷον ὁμοπάτριος ἀδελφὸς καὶ ὁ τούτου υἱὸς καὶ ὁ ἐξ ἐκείνου ἔγγονος. οἱ δὲ διὰ θηλυγονίας ἡμῖν συνεζευγμένοι οὐκ εἰσὶν **adgnátoi**, ἀλλὰ φυσικῷ λόγῳ **cognátoi**, ὥςτε[3]) οὖν τῆς θείας μου τῆς πρὸς πατρὸς[4]) ὁ υἱὸς οὐκ ἔστι μοι **adgnátos**, ἀλλὰ **cognátos**, κἀγὼ δὲ αὐτῷ **cognátos** εἰμὶ, ἐπειδὴ οἱ τικτόμενοι τὴν τοῦ πατρὸς οὐ τὴν τῆς μητρὸς μεταδιώκουσι[5]) **familían**, καίτοι ἡ πρὸς πατρὸς θεία **adgnata** ἐστὶν, [ὁ δ' ἐξ αὐτῆς **cognátos**[6]]. τίς οὖν ἡ αἰτία; ἐπειδὴ θῆλυ πρόσωπον[7]) παρεντεθὲν τὸ τῆς θείας διέτεμε τὴν[8]) **adgnatíona**. καθολικῶς γὰρ ἴσθι ὅτι ἣν προΐσχεταί τις πρὸς ἐμὲ συγγένειαν κἀγὼ ταύτην[9]) προβάλλομαι πρὸς αὐτόν. **2.** *Καθὰ* δὲ εἶπον, χώρα τῇ **adgnatíoni** ἐπὶ τῇ 2. ἐπιτροπῇ, οὐ μόνον ἡνίκα μὴ διαθῆται ὁ δυνάμενος πατὴρ[10]) καταλιπεῖν ἐπίτροπον, ἀλλ' ἐὰν ὅσον ἀνήκει εἰς τὸν τῆς ἐπιτροπῆς λόγον ἀδιάθετος τελευτήσῃ, ὅπερ συμβαίνει καὶ εἰ κατέλιπε μὲν, τοῦ δὲ καταλιπόντος προετελεύτησεν ὁ ἐπίτροπος.[11]) **3.** 3. Ἀλλὰ τὸ μὲν τῆς **adgnatíonos** δίκαιον πάσαις ταῖς **capitis deminutíosin**[12]) ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀναιρεῖται. ἡ γὰρ[13]) **adgnatíων** νόμιμόν τι ἐστιν ὄνομα, τὸ δὲ τῆς **cognationos** δίκαιον οὐ πάσαις ἀμείβεται ταῖς **capitis deminutíosin**. ὁ δὲ ἐπὶ τῆς **adgnatíonos** λόγον οὗτός ἐστιν. ἐπειδὴ ὁ πολιτικὸς λόγος τουτέστιν ἡ **capitis deminutíων** τὰ πολιτικὰ δίκαια τουτέστι τὰ **adgnaticà** διαφθείρειν δύναται, τὰ δὲ φυσικὰ, τουτέστι τὰ **cognaticà** οὐ πάντως.

---

1) L 1. L 2.: P. τεσταμενταρίου μὴ ὑποκειμ. ἐπιτρ. F. τεσταμενταρίων μὴ ὑποχ. [προσώπων add. R.] τῶν ὀφειλόντων ἐπιτροπεύειν. 2) —ίαν P. R. 3) ὥςπερ edd. ant. F. 4) F. atque edd. aut. μητρὸς. 5) διώκουσι Vi. R. 6) libenter delerem. 7) πρόσ. θ. P. 8) de. L 2. 9) τ. κἀγὼ P. 10) L 1. L 2.: cett. ὁ πὴρ ὁ δυνάμενος. L 2. add. τῷ παιδὶ m. 2a. 11) ἢ τυχὸν ἐπελάθετο καταλεῖψαι ἐπίτροπον τῷ υἱῷ διαθέμενος add. Vi. R. 12) ita scrib. L 1. 13) δὲ P.

nemo extet qui testamento tutor datus sit, oportet legitimos i. e. adgnatos tutelam suscipere, qui per uirilis sexus cognationem iunguntur. uocantur autem adgnati ueluti frater eodem patre natus eiusque filius uel ex eo nepos. qui autem per feminini sexus personas nobis coniunguntur non sunt adgnati set naturali ratione cognati; itaque amitae meae filius non est mihi adgnatus set cognatus et ego ei cognatus sum, quia liberi patris non matris familiam secuntur, neque obstat adgnatam esse amitam quominus eius filius cognatus sit. quaenam est autem causa? feminini enim sexus persona interueniens cognationem interrupit. generatim autem admonendus es quam quis cognationem mecum praesefert, me ean-
2. dem cum eo habere. 2. Sicuti autem dictum est, locus adgnatis in tutela fit non solum si pater testamentum non fecerit, qui poterat tutores dare; set etiam si quantum ad tutelam pertinet intestatus decesserit; quod accidit et si tutorem qui-
3. dem dederit, datus autem ante testatorem mortuus sit. 3. Set adgnationis quidem ius omnibus capitis deminutionibus plerumque perimitur; iuris enim ciuilis adgnatio est: cognationis autem ius non omnibus capitis deminutionibus commutatur. et haec est in adgnatione ratio, quia ciuilis ratio, idest capitis deminutio, ciuilia quidem iura, idest adgnationis perimere potest, naturalia uero, idest cognationis, non utique.

De capitis deminutione.[1]) Titulus 16.

Εἰρήκαμεν τῇ **capitis deminutíoni** *ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ*
adgnaticà *διαφθείρεσθαι δίκαια. ὁρισώμεθα δὲ τί ἐστι* **capitis**
deminutíων. **capitis deminutíων** *ἐστὶ τῆς προτέρας καταστά-*
σεως ἐναλλαγή, ἢ οὕτως, πάθος ἐκ περιστάσεως νόμων συμ-
βαῖνον κατάστασιν ἀμεῖβον ἤτοι ἐλαττοῦν τοῦ πάσχοντος.
τρεῖς δέ εἰσι **capitis deminutíones**, *ἡ γὰρ μεγίστη ἐστιν ἥτις*
λέγεται **maxima** *ἢ* **minor**, *ἥν τινες* **mediam** *προσαγορεύουσι,*
τουτέστι μέσην, ἢ **minima**[2]) *ἤτοι ἐλαχίστη.*[3]) 1. *Μεγίστη δέ* 1.
ἐστι **capitis deminutíων** *ὁπότε τις ἅμα καὶ τὴν πολιτείαν καὶ*
τὴν ἐλευθερίαν[4]) *ἀπόλλυσιν, ὅπερ συμβαίνει ἐπὶ ἐκείνων, οἳ*
δοῦλοι γίνονται τῆς τιμωρίας διὰ τὸ τραχὺ τῆς κατ᾽ αὐτῶν
ἐξενεχθείσης ἀποφάσεως, οἷον ἡνίκα θηρίοις ἢ πυρὶ παραδο-
θῶσιν· ἤγουν οἱ[5]) *ἀπελεύθεροι οἱ ὀφθέντες ἀχάριστοι περὶ τὸν*
πάτρονα καὶ διὰ τοῦτο καταδικασθέντες, ἢ οἱ ἀνασχόμενοι **ad**
pretium participandum *ἑαυτοὺς*[6]) *πραθῆναι. τούτων ἕκαστος*
περιπεσὼν τῇ μεγάλῃ **capitis deminutíoni** *τῇ πολιτείᾳ συναπόλ-*
λυσι τὴν ἐλευθερίαν. 2. *Μέση* **capitis deminutíων** *ἐστίν, ὁπότε* 2.
ἡ μὲν πολιτεία ἀπόλλυται, ἡ δ᾽ ἐλευθερία μένει ἀκέραιος, ὅπερ
συμβαίνει τῷ γινομένῳ **aqua et igni interdicto**[7]), *ἢ τῷ εἰς*
νῆσον **deportateu***θέντι. ἑκάτερος γὰρ ἐλεύθερος ὢν ἐκπίπτει*
τῆς ῥωμαϊκῆς πολιτείας. καὶ ἐν τούτῳ μὲν ἰσότης· διαφορὰ δὲ
deportátu *καὶ* **aqua et igni interdíctu**[8]), *ὅτι ὁ μὲν* **deportátos**
τόπῳ περικέκλεισται[9]) *τουτέστι τῇ νήσῳ, ὁ δὲ* **aqua et igni**
interdíctos[10]) *εἴργεται τόπου*[11]). 3. *Ἐλαχίστη δέ ἐστι* **capitis** 3.
deminutíων, *ὁπότε καὶ ἡ πολιτεία καὶ ἡ ἐλευθερία παρα-*

---

1) *Περὶ ἀρχῆς ἐλαττουμένης* add. libri. 2) *ἢ* P. 3) *εἰσὶν οὖν κάπιτις διμινουτιόνες τρεῖς μεγίστη μέση ἐλαχίστη* Vi. R. cum praec. 4) *καὶ τὴν ἐλ. καὶ τὴν π.* Vi. R. 5) *καὶ* P. F. 6) *διαπραθ.,* P. R. 7) —cton L^1. L^2.: R. = ei cui aqua et igni interdictum fuerit. *ἤτοι ὕδατι καὶ πυρὶ καταλεγομένῳ* add. P. 8) haec d. Vi. R. 9) *περικλείεται* F. *περικέκληνται* L^1. L^2. 10) *παντὸς* add. P. F. R., abest tamen a L^1. L^2. atque ex Par^1. Par^2. forsan l. *ἑνός*. 11) *ἐλαχίστου* add. L^2.

De capitis deminutione.[a) Titulus 16.

Diximus capitis deminutione plerumque adgnationis iura
perimi. definiamus igitur quid sit capitis deminutio. capitis de-
minutio est prioris status commutatio; aut ita: capitis deminutio
est effectus quidam ex iuris condicione contingens quo status mu-
tatur alicuius aut minuitur. tres sunt autem capitis deminutio-
1. nes, maxima minor, quae etiam media uocatur, et minima. 1. Ma-
xima est autem capitis deminutio, si quis simul ciuitatem et
libertatem amittat. quod accidit in his qui serui poenae ef-
ficiuntur atrocitate sententiae in eos latae, ueluti si qui bestiis
aut flammis tradantur; item liberti qui ingrati circa patronum
uisi sunt et ideo condemnati sunt, uel qui ad pretium parti-
cipandum se uenumdari passi sunt. nam isti singuli in ma-
ximam capitis deminutionem incidentes libertatem simul amit-
2. tunt et ciuitatem. 2. Media est capitis deminutio cum ci-
uitas quidem amittitur, libertas uero integra manet, quod
accidit ei, cui aqua et igni interdictum est, aut qui in insu-
lam est deportatus. uterque enim cum liber permaneat, ci-
uitatem romanam amittit. eo autem deportatus atque aqua
et igni interdictus differunt, quod deportatus certo loco con-
cluditur, ueluti insula, aqua et igni interdictus autem loco
3. aliquo arcetur. 3. Minima autem est capitis deminutio cum
et ciuitas et libertas retinetur, praesens autem status commu-

---

a) ita l. libri Thi, non 'minutione' cum Kruegero.

κατέχεται,[1]) ἡ δὲ παροῦσα κατάστασις ἀμείβεται. ὅπερ συμβαίνει ἐπὶ ἐκείνων οἳ αὐτεξούσιοι ὄντες δεδώκασιν ἑαυτοὺς εἰς υἱοθεσίαν καὶ γεγόνασιν ὑπεξούσιοι ἢ καὶ[2]) ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁ ὑπεξούσιος γέγονεν αὐτεξούσιος· ἐνταῦθα γὰρ μόνον τῆς ὑπεξουσιότητος ἢ αὐτεξουσιότητος[3]) γέγονεν ἐναλλαγή. 4. Ἄρα δὲ[4]) ὁ οἰκέτης 4.
ἐλευθερωθεὶς ὑφίσταται capitis deminutíona; καὶ λέγομεν οὐδαμῶς, ἐπειδὴ οὐδεμίαν πάλαι εἶχε κεφαλὴν, ἀλλὰ νῦν μετὰ τὴν ἐλευθερίαν ἤρξατο ἔχειν κεφαλὴν καὶ γνωρίζεσθαι ὑπὸ τῶν νόμων.
5. Ὧν δὲ τὸ ἀξίωμα βασιλεὺς ἀφείλετο οὐχ ὑφίστανται[5]) capitis 5.
deminutíona, ὥςτε οὖν ὁ τῆς συγκλήτου ἐκβληθεὶς οὐκ ἔστι capite deminûtos.[6]) 6. Ἡ μὲν οὖν[7]) adgnatíων ἀναιρεῖται[8]) 6.
τῇ capitis deminutíoni, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. διὰ τί δὲ προςτίθεται[9]) »ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον« μαθησόμεθα. ἡ δὲ cognatíων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὐκ ἀναιρεῖται. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον »ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον«, ἐπειδὴ ἡ μὲν[10]) ἐλαχίστη capitis deminutíων παρεντεθεῖσα ἐπί σχήματος φυλάττει τὰ cognaticà δίκαια, ἡ δὲ[11]) μεγίστη capitis deminutíων συμβᾶσα καὶ τὴν cognatíona διαφθείρει. εἰ γάρ τις καταδουλωθῇ οὐκέτι μένει cognátos οἷς ἦν cognátos, ἀλλ' οὐδὲ ἐλευθερωθεὶς ὁ πρώην ὢν ἐλεύθερος τὴν παλαιὰν[12]) ἀναλαμβάνει cognatíona. εἰ δὲ καὶ τὴν μέσην capitis deminutíoná τις ὑποστῇ, οἷον depórtatos γενόμενος, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ διαλύεται ἡ cognatíων. 7. 7.
Ἡνίκα δὲ[13]) púpillos δεῖται ἐπιτροπῆς, οἶδας ὅτι testamentarías μὴ ὑποκειμένης χώρα τῇ adgnaticῇ· εἰ δὲ πολλοὶ εἶεν adgnátoi οὐ πρὸς πάντας ἅμα κάτεισιν ἡ ἐπιτροπὴ ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἐγγύτερον ἐπιγραφομένους βαθμόν. οἷον· ἐστὶν[14]) ὁ ἀδελφὸς, ἐστὶ δὲ[15]) καὶ θεῖος· ὁ ἀδελφὸς μᾶλλον παραγίνεται. εἰ δὲ πολλαί εἰσι τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ, οἷον πολλοὶ ἀδελφοὶ ἢ πολλοὶ θεῖοι, πάντες ἅμα κληθήσονται.

---

1) ἤγουν φυλάττεται add. Vi. R. 2) d. Vi. R. 3) d. P. 4) οὖν P. F. 5) —αντο Vi. R. 6) deminutus Vi. R. 7) d. Vi. R. 8) διὰ τῆς —διμινουτίονος Vi. R. omnia de. P. 9) προςετέθη Vi. R. 10) d. Vi. R. 11) ex cj. R.: cett. γὰρ. 12) ἤγουν τὴν πρὸ τῆς δουλείας add. F. 13) d. F. 14) ἀδυνάτος ins. Vi. R. 15) ἐ. δ. d. Vi. R.

tatur, quod accidit in his, qui cum sui iuris fuissent semet
adrogandos dederunt atque alieni iuris esse coeperunt, uel
contra in eo, qui cum alieni iuris esset, sui iuris effectus est.
in his enim patriae potestatis tantummodo mutatio facta est.
4. 4. An seruus manumissus capitis deminutionem patitur? ne-
quaquam sane, quia nullum prius caput habuit, set nunc post
manumissionem caput habere coepit atque in iure personam
5. gerere. 5. Quibus dignitatem ademit princeps, capitis demi-
nutionem non patiuntur. et ideo senatu motus non est capite
6. deminutus. 6. Adgnatio igitur capitis deminutione plerumque
perimitur: cur autem addatur »plerumque« inferius propone-
mus. cognatio autem plerumque non perimitur. ideo autem
»plerumque« dixi, quia minima capitis deminutio interueniens
cognationis iura integra seruat, maxima autem capitis demi-
nutio contingens cognationem quoque aufert. nam si quis
seruus esse incipiat non amplius his, quibus antea fuerit,
cognatus erit, set neque si manumittatur qui olim liber fue-
rat, ueterem cognationem reciperat. set si mediam quis ca-
pitis deminutionem patitur, ueluti si deportari iubetur, pari-
7. ter cognatio dissoluitur. 7. Cum pupillus tutela indigeat,
scis adgnatos ita demum uocari, si tutor testamento datus
non extet. si uero plures sint adgnati, non ad omnes aeque
tutela defertur, set ad eos tantum qui proximo gradu censen-
tur. ut ecce extat frater, extat et patruus: frater potior ha-
bebitur. et si plures eiusdem gradus sint, ueluti plures fra-
tres aut plures patrui, omnes simul uocabuntur.

De legitima patronorum tutela.[1]) Titulus 17.

Ἀπελεύθερος ἢ ἀπελευθέρα ἐδέοντο ἐπιτρόπου διὰ τὸ βραχὺ τῆς ἡλικίας. τίς αὐτῶν ἐπιτροπεύσει; **testamentários**; *οὐδαμῶς. τούτους γὰρ καταλιμπάνει ὁ ἔχων ὑπεξουσίους τοὺς ἀνήβους, οὗτοι δὲ ὑπεξούσιοι οὐκ εἰσὶν ἐκ δουλείας ἐλευθερωθέντες· οὐ γὰρ ἔχουσι τοὺς ἀνιόντας. ἀλλὰ* **legítimoi**; *καὶ πῶς ὁ μὴ ἔχων ἀνιόντας ἔχειν δύναται τοὺς ἐκ πλαγίου; ἐξ ἐκείνων γὰρ οὗτοι καταλαμβάνονται. τί οὖν; ὁ νόμος ὁ δωδεκάδελτος τοὺς πάτρονας καὶ τοὺς τῶν πατρόνων παῖδας ἐπὶ τὴν τούτων ἐπιτροπὴν καλεῖ. εἶπον γὰρ προλαβὼν ὅτι ἐπὶ τῇ δόσει τῆς ἐλευθερίας τὸ βάρος ἕπεται τῆς ἐπιτροπῆς· λέγεται δὲ καὶ αὕτη* **legítima** *ἐπειδὴ ὑπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου εὑρέθη. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν· καίτοι ἀναγνοὺς τὰ τοῦ δωδεκαδέλτου ῥήματα μνήμην οὐχ εὗρον ταύτης τῆς ἐπιτροπῆς. ἀλλ' ἐροῦμεν ὡς εἰ μὴ σαφῶς τοῖς ῥήμασι τοῦ νόμου περὶ αὐτῆς διηγόρευται, ἀλλ' οὖν ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ δωδεκαδέλτου ἐστι τοῦτο λαβεῖν.*[2]) *φησὶ γὰρ ἔν τινι μέρει τῆς οἰκείας νομοθεσίας· ἐ ά ν τ ι ς ἄ π α ι ς κ α ὶ ἀ δ ι ά θ ε τ ο ς τ ε λ ε υ τ ή σ ῃ ο ἱ* **a d g n á t o i** *π α ρ α γ ε ν έ σ θ ω σ α ν ἐ π ὶ τ ὴ ν τ ο ύ τ ο υ κ λ η ρ ο ν ο μ ί α ν. καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ μέρει φησίν· ἐ ά ν τ ι ς δ ε ῖ τ α ι ἐ π ι τ ρ ό π ο υ*[3]) *ο ἱ* **a d g n á t o i** *ἐ π ι τ ρ ο π ε ύ σ ο υ σ ι ν.*[4]) *οὓς τοίνυν* **adgnátus** *παρεμυθήσατο τῷ κέρδει τῆς κληρονομίας, τούτους ἐβάρυνε τῇ ἐπιτροπῇ. ταῦτα περὶ εὐγενῶν. ἐλθὼν δὲ ἐπὶ τοὺς ἐλευθέρους εἶπεν· ἐ ὰ ν ἀ π ε λ ε ύ θ ε ρ ο ς ἢ ἀ π ε λ ε υ θ έ ρ α ἄ π α ι δ ε ς κ α ὶ ἀ δ ι ά θ ε τ ο ς τ ε λ ε υ τ ή σ ω σ ι, τ ὴ ν τ ο ύ τ ω ν κ λ η ρ ο ν ο μ ί α ν ο ἱ π ά τ ρ ο ν ε ς ἤ γ ο υ ν ο ἱ π α ῖ δ ε ς τ ῶ ν π α τ ρ ό ν ω ν δ ε α δ έ χ ο ν τ α ι.*[5]) *περὶ δὲ ἐπιτροπῆς οὐδὲν εἶπεν. ἐπειδὴ οὖν ἐκάλεσε τοὺς πάτρονας εἰς τὴν τῶν ἀπελευθέρων κληρονομίαν κατὰ μίμησιν τῶν* **adgnátwn**, *ἐξ ἀνάγκης οἱ παλαιοὶ καταστοχαζόμενοι τοῦ νόμου λέγουσι τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ βαρύνεσθαι*

---

1) *περὶ νομίμου πάτρονος* [R. *πατρώνων*] *ἐπιτροπεύσεως* add. libri.
2) *εἰπεῖν* P. 3) *ἐπιτροπῆς* Vi. R. 4) ex L¹. L².: cet. *—εύουσιν*.
5) *διαδέξονται* cj. R.

De legitima patronorum tutela. Titulus 17.

Libertus uel liberta tutore indigebant quia impuberes adhuc erant. quis eorum tutor erit? an tutor testamento datus? minime sane; eiusmodi enim tutorem is relinquit qui impuberem in potestate habeat; hi autem in nullius potestate sunt, utpote qui sint ex seruitute manumissi et ideo parentes habere non intellegantur. an adgnatos tutores habebunt? set quomodo is qui parentes non habet, ex transuerso cognatos habebit? nam ex illis hi descendunt. quid igitur iuris est? lex XII tabularum patronos patronorumque liberos ad eorum tutelam uocat. diximus enim in superioribus libertatis dationem onus sequi tutelae. dicitur et ipsa legitima tutela quia lege XII tabularum inuenta est. set erit qui dicat: cum XII tabularum uerba perlegerim, eiusmodi tutelae mentionem non inueni. set respondemus quamuis non nominatim lex de ea loquatur, liquet id tamen ex XII tabularum mente. legitur enim in quadam earum parte: s i q u i s i n t e s t a t u s s i n e l i b e r i s d e c e s s i t, a d g n a t i h e r e d e s s u n t o. et rursus in alia quadam parte: s i q u i s t u t o r e i n d i g e t, a d g n a t i t u t o r e s s u n t o. adgnatos igitur, quos lucro hereditatis ditauit, tutelae quoque onere adfecit. haec uero de ingenuis: ad libertos autem procedens ait lex: s i l i b e r t u s l i b e r t a u e s i n e l i b e r i s i n t e s t a t i m o r i a n t u r p a t r o n i l i b e r i u e p a t r o n o r u m e i s h e r e d e s s u n t o. de tutela autem nihil ea lege cauetur; set cum patronos ad similitudinem adgnatorum lex ad successionem uocauerit, consequenter ueteres legis mentem assequi studentes eodem modo etiam tutelas ad eos pertinere dixerunt. plerumque enim ubi successionis est lu-

αὐτοὺς τῇ ἐπιτροπῇ. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γὰρ[a] *ἔνθα τῆς διαδοχῆς ἐστὶ τὸ κέρδος, ἐκεῖ καὶ τῆς ἐπιτροπῆς τὸ*[1] *βάρος εἶναι χρή. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον »ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον«, ἐπειδὴ ἐὰν θηλεία ἄνηβον ἐλευθερώσῃ, τελευτήσῃ δὲ ἄνηβος ἀπελεύθερος, καλεῖται μὲν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ κληρονομίαν, οὐ βαρύνεται δὲ τῇ αὐτοῦ ἐπιτροπῇ. ἐπειδὴ τὸ ἐπιτροπεύειν ἀρρένων, θηλείων δέ ἐστιν ἀλλότριον.*[2]

De legitima parentium tutela.[3] Titulus 18.

Ἐποίησα τὸν ἐμὸν υἱὸν[4] *ἢ τὴν ἐμὴν*[5] *θυγατέρα ἢ ἐκγονην ἀνήβους ὄντας* **emancipátus**. *ἐπιτρόπου*[6] *δέονται· τίς αὐτῶν ἐπιτροπεύσει;*[7] **testamentárion** *οὐκ ἔστιν εἰπεῖν· τὸν γὰρ* **testamentárion** *καταλιμπάνει ὁ ἔχων τὸν ἄνηβον ὑπεξούσιον. ἀλλὰ* **adgnáton**; *ἀλλὰ διέφθαρται τῇ* **emancipatíoni** *τὰ* **adgnaticà** *δίκαια. τίς οὖν κληθήσεται ἐπὶ τὴν ἐπιτροπήν; καθὰ καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἰρήκαμεν,*[8] *ὁ πατὴρ*[9] *ὁ πάππος οἱ ἐλευθερώσαντες αὐτοὺς καὶ ἐπιτροπεύσουσι κατὰ μίμησιν τῶν πατρόνων λεγόμενοι καὶ αὐτοὶ* **legítimoi** *ἐπίτροποι.*

---

1) d. G. 2) *ἀλλ. ἐσ.* Vi. R. 3) *περὶ νομίμου γονέων ἐπιτροπεύσεως* add. libri. parentium dedi ex L 1. L 2. 4) *υἱόν μου* P. 5) d. P. 6) *—ων* P. 7) *τίς αὐτῶν ἐπιτροπεύσει ἐπειδὴ ἐπιτρόπου δέονται;* Vi. R. 8) *εἴπομεν* P. 9) *καὶ* add. F. R.

a) Epi. 36, 53 iisd. uerb. addens *ὡς* $\overline{\beta}$ $\overline{\text{ιη}}$ $\overline{\tau\iota}$. $\overline{\iota\varsigma}$ (sic).

crum ibi et tutelae onus esse debet. ideo autem dixi »plerumque«, quia si femina impuberem manumittit, ad eius quidem successionem uocatur, set eius tutela non grauatur. tutela enim uirile officium est atque a feminis alienum.

De legitima parentum tutela. Titulus 18.

Filium meum aut filiam meam, aut nepotem aut neptem, cum adhuc essent impuberes, emancipaui. tutore indigent; quisnam tutor erit? tutorem testamento datum ne dicere quidem est testamento enim is tutorem relinquit, qui impuberem in potestate habet; set neque adgnatum, quia dissoluuntur emancipatione adgnationis iura. quis ergo ad eorum tutelam uocabitur? sicut iam superius diximus, pater uel auus, qui eos manumiserint, tutelam quoque ad similitudinem patronorum gerent, qui et ipsi legitimi tutores uocabuntur.

De fiduciaria tutela.[1]) Titulus 19.

Πρὸς ταῖς εἰρημέναις ἐπιτροπαῖς ἐστι καὶ ἑτέρα, ἥτις λέγεται fiduciaría. ἐὰν γὰρ emancípaton ποιήσω τὸν ἐμὸν υἱὸν ἢ θυγατέρα ἢ ἔκγονον ἢ ἐκγόνην ἢ προέκγονον ἢ προεκγόνην[2]) ἀνήβους ὄντας, ἐγὼ μὲν[3]), καθάπερ ἐν τῷ πρὸ τούτου[4]) διεξήλθομεν τίτλῳ, γίνομαι αὐτῶν legítimos ἐπίτροπος. ὁ γὰρ ἐλευθερωτὴς ἐλευθέρας κεφαλῆς κατὰ μίμησιν τοῦ ἀπ' ἀληθοῦς δουλείας ἐλευθεροῦντος κληθήσεται ἐπὶ τὴν ἐπιτροπήν. εἰ δὲ συμβῇ με τελευτῆσαι ἔχοντα παῖδας ἄρρενας, γενήσονται οὗτοι fiduciárioi[5]) ἐπίτροποι τοῦ ἀνήβου, οὗπερ διὰ τὴν emancipatíona γέγονα legítimos ἐπίτροπος. συμβαίνει δὲ οὐ μόνον ἀδελφὸν ἀδελφῷ[6]) γίνεσθαι fiduciárion ἐπίτροπον, ἀλλὰ καὶ θεῖον ἀνεψιῷ[7]) καὶ πατέρα παιδί.[8]) καὶ ἀδελφὸν μὲν ἀδελφῷ[9]) οὕτως· εἶχον δύο παῖδας τὸν μὲν ὄντα κ̅ς̅[10]) ἐνιαυτῶν ἢ καὶ μείζονος ἡλικίας, τὸν δὲ ἄνηβον. τὸν ἄνηβον ποιήσας emancípaton ἐπετρόπευον αὐτοῦ ὡς legítimos. ἐμοῦ τελευτήσαντος, ὁ ἀδελφὸς ὁ τέλειος γενήσεται αὐτοῦ fiduciários ἐπίτροπος. θεῖος δὲ ἀνεψιῷ[11]) τίνα τρόπον; εἶχον υἱὸν μείζονα τῶν κ̅ε̅ ἐνιαυτῶν καὶ ἔκγονον ἢ ἐκγόνην ἀπὸ υἱοῦ προτελευτήσαντος[12]). ἐποίησα τὸν ἔκγονον emancípaton· ἐγὼ μὲν ὡς legítimos ἐπιτροπεύσω, μετὰ δὲ τὸν ἐμὸν θάνατον ὁ θεῖος ὡς fiduciários ἐπιτροπεύσει. πατὴρ δὲ παιδὸς[13]) τοῦτον τὸν τρόπον· εἶχον ἐγὼ[14]) υἱὸν μείζονα τῶν[15]) κ̅ε̅ ἐνιαυτῶν καὶ ἄνηβον ἔκγονον ἐκ τούτου. τὸν ἔκγονον emancípaton ἐποίησα· ἐγὼ μὲν ὡς legítimos ἐπιτροπεύσω, μετ' ἐμὲ ὁ πατὴρ ὡς fiduciários ἐπιτροπεύσει. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν· τί δήποτε οἱ μὲν τοῦ πάτρονος παῖδες legítimoi λέγονται ἐπίτροποι τῶν ἀνήβων ἀπελευθέρων ὥςπερ καὶ οἱ πάτρονες[16]), οἱ δὲ τῶν πατέ-

---

1) περὶ τεθαρρημένης ἐπιτροπῆς R. F.; περὶ πεπιστευ[μένης] ἐπιτροπῆς L1. 2) haec uerb. d. P. 3) d. Vi. R. 4) τούτῳ P. 5) fiduciarii F. 6) —φοῦ P. 7) —ψιοῦ P. 8) —ός P. 9) —φοῦ P. 10) κ̅ε̅ Vi. R. 11) ita cum R. 12) τελευτ. Vi. R. 13) παῖδα R., qui cj. παιδὶ 14) d. Vi. R. 15) d. Vi. R. 16) τῶν ἀν. ἀπ. ως. κ. οἱ π. d. Vi. R.

De fiduciaria tutela. Titulus 19.

Praeter iam dictas tutelas alia quoque est, quae fiduciaria appellatur. si enim filium meum emancipauero uel filiam uel nepotem uel neptem uel pronepotem uel proneptem impuberes, ego quidem, sicuti proximo titulo proposuimus, legitimus eorum tutor fio. liberi enim capitis manumissor ad imitationem eius, quia a uera seruitute manumittit, ad tutelam uocabitur. sin autem moriar liberis uirilis sexus extantibus, isti fiduciarii tutores impuberis efficientur, cuius per emancipationem legitimam tutelam nactus sum. nec tantum fit frater fratri fiduciarius tutor, set etiam patruus nepoti[a] aut pater filio. et frater quidem fratri ita. duos habebam filios, quorum alter XXVI annorum aut maior erat, alter uero impubes. impuberem cum emancipassem, legitimam eius tutelam nactus eram. me autem defuncto, frater qui aetate maior est, fiduciarius tutor eius fiet. Patruus autem nepoti quomodo? cum filium XXV annis maiorem haberem et nepotem ex filio praemortuo, nepotem emancipaui. ego quidem eius legitimam tutelam nanciscar, me autem mortuo, patruus fiduciarius tutor erit. Pater autem filii ita. cum filium XXV annis maiorem haberem et nepotem ex eo impuberem, nepotem emancipaui. eius quidem legitimam tutelam ego nanciscar, post autem eius mortem pater fiduciarius tutor erit.

Set erit qui dicat. quomodo fit ut patroni liberi legitimi impuberum libertorum tutores dicantur, quemadmodum et ipsi patroni, liberi autem parentum, qui impuberes emanci-

---

a) »et nepos patruo« addi poterat, set Thus nulla probabili ratione omisit.

ρων τῶν ποιησάντων **emancipátus** τοὺς ἀνήβους διαλλάττουσι τῇ προσηγορίᾳ. οἱ μὲν γὰρ λέγονται **legítimoi** ἐπίτροποι, οἱ δὲ τούτων παῖδες **fiduciárioi.** ἀλλ' ὁ λογισμός ἐστιν οὗτος. εἰ μὴ συνέβη με[1]) ποιῆσαι περιόντα τὸν ἐμὸν υἱὸν αὐτεξούσιον, τῇ ἐμῇ τελευτῇ ἐγίνετο αὐτεξούσιος οὐ μεταπίπτων εἰς τὸ **in potestate**[2]) τοῦ οἰκείου ἀδελφοῦ ἢ τοῦ ἰδίου θείου. διὸ οὐδὲ τὴν αὐτὴν ἕξει ἐπιτροπὴν ὁ παῖς τοῦ **emancipateúsantos,** ἀλλὰ κληθήσεται **fiduciários.** ὁ δὲ ἀπελεύθερος εἰ μὴ ἠλευθερώθη, ἀλλ' ἔμεινεν ἐν τῇ δουλείᾳ, πάντως οἰκέτης ἐγίνετο τῶν παίδων τοῦ τελευτήσαντος. Τότε δὲ οἱ προειρημένοι πάντες εἰς τὰς προλεχθείσας ἐπιτροπὰς ἕλκονται, ἡνίκα συμβῇ μείζονας αὐτοὺς εἶναι τῶν κε ἐνιαυτῶν· τοῦτο γὰρ γενικῶς διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐπὶ πάσης ἐπιτροπῆς τε καὶ κουρατωρείας κρατεῖν[3]) ἐθέσπισεν, ἄτοπον ἡγησαμένη[4]) τὸν δεόμενον τῆς ἑτέρου κηδεμονίας τὴν ἑτέρων διοικεῖν περιουσίαν.

De atiliano tutore uel eo qui ex lege Iulia et Titia dabatur.[5]) Titulus 20.

Púpillos ἢ **pupílla** ἐδέοντο ἐπιτρόπου.[6]) **testamentários** οὐχ ὑπῆν οὐδὲ μὴν **adgnátos,** ἤργει δὲ καὶ πατρονικὴ ἐπιτροπή, οὐδὲ πατὴρ ἦν ὁ[7]) κατὰ μίμησιν τῶν πατρόνων ἐπιτροπεύειν ὀφείλων[8]). ἐσχόλαζε καὶ **fiduciaría** ἐπιτροπή. τίς κληθήσεται ἐπὶ τὴν ἐπιτροπήν;[9]) λέγομεν ὅτι ἐν τῇ Ῥώμῃ ὁ **praétωr** ὁ **urbanòs** μετὰ τοῦ μείζονος μέρους τῶν δημάρχων [ι̅ δὲ ἦσαν οἱ πάντες][10]), τουτέστι μετὰ ς̅ ἢ ζ̅ ἐπιζητήσας τὸν ἐπιτήδειον δίδωσιν, **atilíu**[11]) νόμου τοῦτο νομοθετήσαντος. ὅς

---

1) F2. ʽμοι'. 2) P., cet. τὴν ὑπεξουσιότητα. 3) d. R. 4) ἡγησάμενος R. 5) περὶ **atilianû** [ita L2.] ἐπιτρόπου ἢ τοῦ [d. R.] ἐκ τοῦ νόμου ἰουλίου καὶ τιτίου διδομένου libri. ed. 6) —ων P. 7) d. G. 8) ὀφ. ἐπ. 9) gloss. redol. 10) L1. L2.; cett. add. καί. 11) ἀτίλου P.

parint, appellationem mutent? nam parentes legitimi tutores dicuntur, liberi autem eorum fiduciarii. set ratio praesto est. si enim uiuens filium meum non emancipassem, morte mea sui iuris esset factus, neque in fratris aut patrui potestatem incidisset; ideo neque eandem tutelam filius emancipatoris habebit, set tutor fiduciarius uocabitur. libertus uero, nisi manumissus fuisset, set in seruitute mansisset, omnimodo manumissoris liberorum seruus futurus erat. Tunc uero omnes, quos diximus, ad eiusmodi tutelas uocantur, cum XXV annis maiores sint. id enim generaliter principis nostri constitutio obseruari praecepit in omni tutela atque cura, cum absurdum esse existimaret eum qui alterius cura indigeat, aliorum bona administrare.

De atiliano tutore uel eo, qui ex lege Iulia et Titia dabatur. Titulus 20.

Pupillus aut pupilla tutore indigebant. non erat enim testamento datus, neque adgnatus; deerat et patronorum tutela. neque pater erat qui ad patronorum similitudinem tutor esse deberet, neque tutela fiduciaria locum habebat. quis ad tutelam uocandus est? dicimus Romae quidem praetorem urbanum cum maiore parte tribunorum plebis (qui X omnino erant), idest cum VI aut VII, inquisitione facta, idoneum tutorem dare, idque lege Atilia cautum erat. qui tutor a legis-

ἐκ τοῦ νομοθέτου τοῦ εὑρόντος λέγεται **atilianós.**[1]) *στενωτάτη δὲ ἡ τούτου νομοθεσία· μέχρι γὰρ τῆς Ῥώμης καὶ*[2]) *οὐ περαιτέρω προβαίνει. ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις κατὰ μίμησιν τούτου γεγόνασι β̄ νόμοι* **iúlios** *καὶ* **titianòs**[3]), *οἳ ἐκέλευσαν ἐν ἀπορίᾳ ἐπιτρόπου κρίσει τοῦ ἄρχοντος τῆς ἐπαρχίας δίδοσθαι ἐπίτροπον, ὃς*[4]) *ἐξ αὐτῶν ὠνόμασαν* **iuliotitianós.**[5]) 1. 1. *Οὐ μόνον δὲ τῷ μὴ ἔχοντι ἐπίτροπον*[6]) *δίδοται* **atilianòs** *ἢ* **iuliotitianòs**, *ἀλλὰ γὰρ καὶ*[7]) *εἰ ὕπεστι* [*μὲν*], *ἐμποδίζεται δὲ ὑπό τινος αἰτίας ἀντιλαβέσθαι τῆς ἐπιτροπῆς. τί γὰρ ὅτι*[8]) *τελευτῶν τις τὸν ἴδιον υἱὸν ἐνεστήσατο κληρονόμον, δέδωκε δὲ αὐτῷ ἐπίτροπον ὑπὸ αἵρεσιν*, **si nauis ex Asia uenerit**[9]) *ἢ* **in diem**[10]) *τουτέστι μετὰ διετίαν τῆς αὐτοῦ τελευτῆς; ἐφ' ὅσον ἡ αἵρεσις ἢ* [*ἡ*][11]) *ἡμέρα ἤρτηται*, **atilianòs** *ἤτοι* **iuliotilianòs** *ἐπίτροπος δίδοται. εἰ δὲ καὶ*[12]) **púrws** *ἐδόθη, ὁ δὲ γραφεὶς κληρονόμος διασκέπτεται εἰ δεῖ προσελθεῖν τῇ κληρονομίᾳ* (*ὑπόθου γὰρ ἐξωτικὸν γεγράφθαι κληρονόμον*, **exherédaton** *δὲ γενέσθαι τὸν παῖδα, ἐπίτροπον δὲ αὐτῷ* **púrws** *καταλελεῖφθαι καὶ διεσκέπτετο ὁ γραφεὶς κληρονόμος ἐν τῷ μεταξὺ*), *κἀνταῦθα δίδοται* **atilianòs** *ἤτοι* **iuliotitianós.** *ἐὰν δὲ συμβῇ τὴν αἵρεσιν ἐξελθεῖν ἢ τὴν ἡμέραν παραγενέσθαι ἢ τὸν κληρονόμον* **aditeûsai**, *τότε ὁ* **testamentários** *ἀνθέξεται τῆς ἐπιτροπῆς, οὗτοι δὲ παύονται.*[13]) 2. *Εἰ δὲ καὶ ὁ ὢν ἐπίτροπος ὑπὸ πολεμίων* 2. *ληφθῇ, πάλιν ἐν μὲν τῇ Ῥώμῃ* **atilianòs**, *ἐν δὲ*[14]) *ταῖς ἐπαρχίαις* **iuliotilianòs** *δίδοται, ὃς παυθήσεται, ἐὰν ὁ ὑπὸ πολεμίων ληφθεὶς διαφύγῃ τοὺς πολεμίους. ὑποστρέψας γὰρ ἀναλήψεται*[15]) *τὴν ἐπιτροπὴν δικαίῳ τοῦ* **postliminíu.** 3. *Ἀλλὰ ταῦτα* 3. *μὲν τὸ παλαιόν· μέτα δὲ ταῦτα ἡ τῶν* **atilianω̃n** *καὶ* **iuliotitianω̃n**[16]) *ἀνῃρέθη δόσις.*[17]) *ἤρξαντο γὰρ κατὰ μὲν πρώτην τάξιν*[18])

---

1) scripsi ex L¹. L². 2) d. P. 3) ita prorsus L¹. L². P. F¹. R. 4) *ὡς* edd. ant. G. 5) L¹. L².: iulio**s**titianós, set qui sollemniter habeant 'iuliot.' *ἰούλιος τιτ.* R. 6) d. P. 7) d. R. 8) *ὅτε* R. 9) *τουτέστιν εἰ ἡ ναῦς ἀπ' Ἀσίας ἔλθῃ* add. R. 10) dic. F. 11) addidi. 12) d. R. 13) *παύσονται* F². 14) de. edd. ant. F. 15) dedi ex P. cet. —*λαμβάνει.* 16) *ἰουλιανῶν τιτ.* P. 17) *δόξα* P. 18) *ὄψιν* L¹. L². P.

latoris nomine, qui id constituit, atilianus uocatur. angustior autem ea lex est, utpote quae Romae tantum, non uero extra optineat. in prouinciis autem ad eius imitationem duae leges latae sunt Iulia et Titia, quibus cautum est, ut, si tutor deficiat, iudicio praesidis prouinciae tutor detur, qui inde
1. iuliotitianus audit. 1. Nec tantum uero tutorem non habenti atilianus seu iuliotilianus tutor datur, set etiam si extet quidem tutor, qualibet autem causa impediatur tutelam suscipere. quid enim si quis moriens filium suum heredem instituat, det autem ei tutorem sub condicione »si nauis ex Asia uenerit«, aut in diem, idest post II annos quam mortuus erit? donec condicio aut dies pendet, atilianus aut iuliotitianus tutor datur. si autem pure datus est, scriptus autem heres deliberat de hereditate adeunda (finge enim extraneum institutum esse heredem, exheredemque filium factum esse, tutorem autem pure esse datum, set nondum creuisse scriptum heredem) in hoc quoque casu, medio tempore atilianus seu iuliotitianus tutor datur. si uero condicio extiterit, aut dies aderit, aut heres adierit, tunc qui testamento datus est
2. tutelam suscipiet, et hi tutores esse desinent. 2. Ab hostibus quoque tutore capto, item Romae atilianus, in prouinciis autem iuliotilianus datur, qui desinet esse tutor, si is qui captus est hostes effugerit; reuersus enim tutelam iure post-
3. liminii recipit. 3. Set haec quidem olim; postea autem atiliani seu iuliotitiani tutores dari desierunt; coeperunt enim

οἱ ὕπατοι τῆς ἑκατέρας φύσεως ἀνήβοις[1]) ἐπιτρόπους κατὰ inquisitíona διδόναι, τουτέστι ζητοῦντες εἰ ἄποροί εἰσιν οἱ ἐσόμενοι ἐπίτροποι[2]), εἰ χρηστοῦ βίου[3]), εἰ[4]) δυνάμενοι διοικεῖν ἀλλοτρίαν περιουσίαν.[5]) μετὰ δὲ τοὺς ὑπάτους καὶ οἱ praétores ἐκ τῶν διατάξεων ταὐτὰ ἐποίουν. οἱ γὰρ προειρημένοι νόμοι ὁ atílios καὶ[6]) títios οὔτε περὶ ἀσφαλείας ὀφειλούσης ὑπὸ τῶν[7]) ἐπιτρόπων παρασχεθῆναι διελέγοντο, ὡς σῶα φυλάξουσι τὰ τῶν ἀνήβων πράγματα, οὔτε περὶ τοῦ χρῆναι συνωθεῖσθαι τὸν ἐπίτροπον τὰ τοῦ νέου διοικεῖν πράγματα διηγύρευόν τι.[8]) 4. Τούτῳ οὖν χρώμεθα τῷ νόμῳ,[a]) ὥςτε ἐν μὲν 4. τῇ Ῥώμῃ τὸν τῆς πόλεως ἔπαρχον ἢ τὸν praétora κατὰ τὴν οἰκείαν iurisdictíona[9]) διδόναι· διὰ τοῦτο δὲ εἶπον »κατὰ τὴν οἰκείαν iurisdictíona«, ἐπειδή τινές εἰσιν[10]) οἷς ὁ ἔπαρχος, οὐ μὴν ὁ praétωr δύναται χειροτονεῖν ἐπίτροπον· ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις οἱ τῶν ἐπαρχιῶν ἄρχοντες ἢ οἱ στρατηγοὶ κελεύσει τῶν ἀρχόντων, ἐν ᾧ τῶν ἀνήβων εἰσὶν εὐτελεῖς αἱ περιουσίαι τοὺς ἐπιτρόπους προβάλλονται. 5. Ὁ δὲ ἡμέτερος βασι- 5. λεὺς οἰκείᾳ διατάξει τὰς τοιουτοτρόπους τῶν ἀνθρώπων δυσκολίας ἐκτέμνων, προσέταξε τοὺς ἐκδίκους τῶν πόλεων τὴν τῶν[11]) ἀρχόντων οὐκ ἀναμένοντας κέλευσιν, ἐν ᾧ ἡ τοῦ ἀνήβου ἤγουν τοῦ ἀφήλικος ἡ[12]) ὑπόστασις ἕως φ̄ νν. ἐστιν,[13]) ἅμα τῷ τῆς πόλεως εὐλαβεστάτῳ ἐπισκόπῳ, συνόντων καὶ ἑτέρων δημοσιευόντων προσώπων τουτέστι στρατηγῶν ἢ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοῦ iuridícu[14]) ἐπιτρόπους ἢ κουράτορας χειροτονεῖν, ἀσφαλείας ἐννόμου, καθὰ τῇ αὐτῇ[15]) περιέχεται διατάξει, παρεχομένης κινδύνῳ τῶν ταύτην κομιζομένων εἰ συμβῇ τοὺς ταύτην τὴν ἀσφάλειαν δόντας ἀπορῆσαι. 6. Τὸ δὲ τοὺς ἀνήβους ἐπιτροπεύε- 6. σθαι τῷ φυσικῷ συνᾴδει νομίμῳ, δίκαιον γάρ ἐστι τοὺς ἀτελῆ

---

1) —βους F. 2) d. P. 3) —στῶν βίων P. 4) L¹. cett. ἢ, L². οἱ. 5) ἀλλότρια πράγματα P., ἀλλοτρίων F. 6) ὁ add. Vi. R. 7) d. Vi. R. 8) —εύοντο G. 9) ἤτοι δικαιοδοσίαν ἢ νομοθεσίαν P. 10) εἰσί τ. R. 11) d. P. 12) d. Vi. R. 13) ἐστι ν. P. 14) scripsi ex L¹. L².: ἰουρισδ. edd. ant. F. 15) τοιαύτῃ P.

a) Epi. 36, 43.

primo loco consules utriusque sexus pupillis ex inquisitione
tutores dare, inquirentes scilicet an locupletes sint qui tuto-
res sint futuri, an frugi, an ualeant aliena bona administrare.
post uero consules etiam praetores ex constitutionibus eadem
fecerunt. praedictae enim leges, Atilia et Titia, neque de
cautione a tutoribus praestanda, rem pupilli saluam fore, lo-
quebantur neque de compellendis tutoribus ad pupilli bona
4. administranda quidquam constituebant. 4. Set hoc iure uti-
mur ut Romae quidem praefectus urbi uel praetor secundum
suam iurisdictionem tutorem dent: ideo autem »secundum
suam iurisdictionem« dixi, quia sunt quibus urbi praefectus
non uero praetor tutorem dare possit: in prouinciis autem
praesides prouinciarum uel magistratus iussu praesidum, si
5. paruae sint pupillorum facultates, tutores eligant. 5. Prin-
ceps autem noster per suam constitutionem huiusmodi homi-
num difficultates resecans, iussit defensores ciuitatium, praesi-
dum iussione non expectata, si pupilli aut minoris facultates
minus D solidis ualeant, simul cum ciuitatis religiosissimo
episcopo, conuenientibus aliis quoque publicis personis, idest
magistratibus, atque Alexandriae iuridico, tutores seu curato-
res creare, legitima cautione secundum ea quae eadem con-
stitutione continentur praestanda, periculo eorum qui eam
6. accipiant, si locupletes non sint qui eam praebeant. 6. Im-
puberes autem in tutela esse naturali iuri conueniens est;

τὴν ἡλικίαν ἄγοντας τῇ ἑτέρων ἰθύνεσθαι διοικήσει. 7. *Ἐπειδὰν δὲ ἔφηβοι γένωνται οἱ*[1]) *ἄνηβοι ἕξουσι κατὰ τῶν ἐπιτρόπων τὴν* tutelae *πρὸς ἀπαίτησιν τῶν λογισμῶν.*[2]) 7.

De auctoritate[3]) tutorum. Titulus 21.

Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν τὸν ἐπίτροπον ἐπὶ διοικήσει τῶν τοῦ pupíllu *δίδοσθαι πραγμάτων, ὀφείλεις εἰδέναι ὅτι δεῖ τοῦτον αὐθεντεῖν ἔν τισι γενομένοις ὑπὸ τοῦ* pupíllu *καὶ τὸ μὴ κατ' αὐθεντίαν τούτου*[4]) *πραχθὲν οὐδὲ γεγονέναι δοκεῖ.* a) *ἔστι δέ τινα ἐφ' οἷς οὐκ ἀναγκαῖα*[5]) *τοῦ κηδεμόνος ἡ*[6]) *αὐθεντία· οἷον ὁ* púpillos *ἐπηρώτησέ με· ὁμολογεῖς διδόναι μοι νομίσματα; πρὸς τὸ ἰσχῦσαι τὴν ἐπηρώτησιν ἡ τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντία περιττή.*[7]) *εἰ δὲ αὐτὸς ὁ* púpillos *ἐπερωτηθεὶς ὡμολόγησε,*[8]) *συνίστησι τὴν ἐπερώτησιν ἡ τοῦ ἐπιτρόπου συναίνεσις· ἤρεσε γὰρ τὸν ἄνηβον καλλίονα μὲν τὴν οἰκείαν*[9]) *αἵρεσιν ἐξεῖναι αὐτῷ*[10]) *ποιεῖν καὶ αὔξειν τὴν αὐτοῦ περιουσίαν*[11]) sine tutoris auctoritate[12]), *ἐλαττοῦν δὲ οὐχ ἑτέρως εἰ μὴ προσῇ τῷ γινομένῳ ἡ τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντία. ὅθεν ἐπὶ τούτων τῶν θεμάτων*[13]), *ἐφ' ὧν ἐξ ἑκατέρου πλευροῦ τίκτονται ἀγωγαὶ τοῖς συναλλάττουσιν, οἷον ἐπὶ μισθώσεων*[14]) mandátωn depositωn. (*ὁ μὲν γὰρ παραθέμενος ἔχει* diréctan depositi, *ὁ δὲ δαπανήσας περὶ τὸ* depósiton *ἔχει* contrarían depositi), *ἐὰν μὴ ὑπῇν ἡ τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντία, ὁ μὲν οὖν συναλλάττων τοῖς*

---

1) d. P. 2) *τ. λ.* d. Vi. R. 3) *περὶ αὐθεντίας ἐπιτρόπων* add. libri. 4) *αὐτοῦ* P. 5) *ἡ* add. R. 6) d. Vi. R. 7) haec d. Bas. 8) *ἐπερωτηθῇ* Bas. 9) d. Bas. 10) —*τοῦ* Bas., quod praestat. 11) haec d. Bas. 12) *ἤγουν ἄνευ τῆς τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντίας* add. Vi. R. 13) *τούτοις θέμασιν* P.: breuius Bas. *οἷον ἀφ' ὧν θεμάτων* cett. 14) *μισθώσεως καὶ τῶν ὁμοίων* Bas.: *μισθώσεως μανδάτα δεπόσιτα* Vi. R.

a) Cf. Bas. schol. ad. 11, 1. 28 [Heimb. 1, 611 sq.]. quae Mortrolius [Hist. du dr. byz. 1, 124] alii potius quam Tho tribuit. de quo ualde dubito. Cf. Heimb. VI, 4 et alibi passim.

iustum est enim ut qui perfectae aetatis non sint, aliorum
7. tutela regantur. 7. Cum autem puberes pupilli facti fuerint,
tutelae iudicio tutores ad reddendas rationes compellent.

De auctoritate tutorum. Titulus 21.

Quoniam uidimus tutorem ad rem pupilli gerendam dari, admonendus es eum in quibusdam pupilli negotiis auctorem fieri debere, et quod sine auctoritate eius factum sit ne factum quidem uideri. sunt autem quaedam, in quibus tutoris auctoritas necessaria non est. ut ecce si pupillus fuerit a me stipulatus: decem aureos mihi dare spondes? ad stipulationem confirmandam tutoris auctoritate opus non est. si uero ipse pupillus aliquid dare spondeat, stipulatio tutoris auctoritate confirmatur. placuit enim meliorem quidem suam condicionem licere ei facere, et suas augere facultates sine tutoris auctoritate, deteriorem autem facere non aliter, quam si negotio auctoritas accedat tutoris. unde in his causis in quibus ab utroque latere obligationes contrahentibus nascuntur, ueluti in locationibus mandatis depositis (nam qui deponit directam depositi actionem habet, qui autem in re deposita aliquid impendit, contrariam), nisi interueniat tutoris auctoritas, ipse quidem, qui cum pupillis contrahit, eis obli-

pupíllois ἔνοχος αὐτοῖς[1]) γενήσεται, αὐτοὶ δὲ τῷ συναλλάττοντι οὐ γίνονται ὑπεύθυνοι.[2]) 1. Οὔτε δὲ κληρονομίαν aditeûsai, 1. οὔτε διακατοχὴν αἰτῆσαι οὔτε fideicommissarían[3]) κληρονομίαν καταδέξασθαι ἑτέρως δύνανται, εἰ μὴ αὐθεντίᾳ τοῦ ἐπιτρόπου, εἰ καὶ τὰ[4]) μάλιστα ἐπικερδὲς ὑπάρχει τὸ fideicómmisson καὶ οὐδεμίαν ἔχει ζημίαν ἐν αὐτῷ. 2. Ὁ δὲ ἐπίτροπος παρὼν 2. αὐθεντεῖν ὀφείλει εἰ τοῦτο συμφερὸν εἶναι κρίνει τῷ ἀνήβῳ, μετὰ δὲ χρόνον παρὼν ἢ ἀπὼν δι' ἐπιστολῆς οὐχ ἰσχυρῶς αὐθεντεῖ. οἷον συνήλλαξα ἐγὼ pupíllῳ· δεῖ τὸν ἐπίτροπον παρόντα ἅμα τῷ γίνεσθαι τὸ συνάλλαγμα λέγειν ὅτι αὐθεντῶ. εἰ δὲ ἐνδημῇ μὲν τῇ πόλει, μετὰ δὲ μίαν τυχὸν ἡμέραν ἐλθὼν εἴπῃ, ὅτι αὐθεντῶ, ἢ καὶ ἀπολιμπανόμενος δ' ἐπιστολῆς τοῦτο δηλώσῃ[5]), ὅτι αὐθεντῶ, καθὼς εἴρηται, ἀνίσχυρος ἡ αὐθεντία. 3. Ὁ ἄνηβος cum tutoris auctoritate ὀφείλει δικάζε- 3. σθαι. ὅθεν ἐκεῖνο ἐζητήθη. ἐπιτροπεύων[6]) ἐγὼ pupíllῳ εἶχον δίκην πρὸς αὐτὸν ἢ ἐνάγων ἢ ἐναγόμενος. εἰσιέναι τὴν δίκην οὐκ ἠδύνατο δίχα τῆς ἐμῆς αὐθεντίας. ἐγὼ in rem meam, τουτέστιν εἰς τὸν ἐμὸν πρᾶγμα αὐθεντεῖν ἐκωλυόμην, ἡ δὲ δίκη ὑπέρθεσιν οὐκ ἐπεδέχετο. ἐπὶ τοῦ τοιούτου σχήματος πάλαι ἐδίδοτο ὑπὸ τοῦ praétoros ἐπίτροπος, ὃς καὶ ἐλέγετο praetórios, quia a praetore dabatur,[7]) [ἐπειδὴ ὑπὸ[8]) τοῦ praétoros ἐδίδοτο]. ἀλλὰ τῆς παλαιᾶς ἀναιρεθείσης ἀκριβείας συνανῃρέθη καὶ ὁ praetórios ἐπίτροπος· σήμερον δὲ κουράτωρ εἰς τάξιν αὐτοῦ δίδοται, οὗ καταστάντος, ἀνύεται τὸ δικαστήριον. καὶ τούτου περαιωθέντος παύεται ὁ κουράτωρ[9]) τοῦ εἶναι κουράτωρ καὶ ἐν τούτῳ τῷ θέματι κατὰ ταὐτὸν ὁ púpillos[10]) ἐπιτροπεύεται καὶ κουρατορεύεται. ἐν μὲν γὰρ[11]) τοῖς ἄλλοις ἐγώ εἰμι αὐτοῦ ἐπίτροπος, ἐν δὲ τῇ πρὸς ἐμὲ δίκῃ μόνῃ[12]) κουρατορεύεται ὑπὸ τοῦ δεδομένου κουράτωρος.

---

1) σφίσι Bas. 2) αὐτὸς δὲ αὐτῷ οὐδαμῶς εὐθυνθήσεται εἰ μὴ ηὐθέντει ὁ ἐπίτροπος Bas. 3) fiduciariam P. F. haec non hab. Bas. 4) d. F. 5) δηλώσοι Bas. τοῦτο d. P. 6) ἐπετρόπευον F1. 7) latina d. Vi. R. 8) ἐπὶ libri: haec uero glossema redolent. 9) d. Vi. R. 10) καὶ ins. P. F. R. 11) d. P. 12) —νος P.

1. gatur, hi autem inuicem contrahenti non tenentur. 1. Neque
hereditatem adire, neque bonorum possessionem petere, neque
hereditatem fideicommissariam suscipere aliter possunt, nisi
tutoris auctoritate, quamuis lucrosum sit fideicommissum nul-
2. lumue in se damnum habeat. 2. Tutor autem praesens
auctor fieri debet, si hoc pupillo prodesse existimauerit; post
uero tempus praesens aut per epistulam absens non recte
auctor fit. ut ecce si ego cum pupillo contraham, oportet tu-
torem statim in ipso negotio praesentem dicere sese auctorem
fieri. nam si in urbe degat et post unum forte diem adsit
et dicat sese auctorem fieri, aut si absit et per epistulam
3. nuntiet se auctorem fieri, uti dictum est, nihil agit. 3. Pu-
pillus cum tutoris auctoritate agere debet. unde illud quae-
situm est. cum ego pupilli tutor essem, controuersiam cum
eo habui, siue reus siue actor. litem suscipere sine mea
auctoritate non poterat, ipse autem in rem meam auctor fieri
prohibebar. iudicium autem differri nequibat. in eiusmodi
casu olim quidem tutor a praetore dabatur, qui ideo praeto-
rius dicebatur; set ueterum suptilitate explosa, praetorius
quoque tutor sublatus est. hodie uero curator in eius locum
datur, quo constituto, iudicium peragitur: hoc uero ad finem per-
ducto, curatela liberatur. et in hoc quidem casu eodem tem-
pore pupillus in tutela atque cura est. in ceteris enim ego
eius tutor sum, in lite autem, quam aduersus me habet tan-
tummodo in cura est eius qui datus est curatoris.

Quibus modis tutela finitur.[1]) Titulus 22.

Εἰπόντες τὴν σύστασιν τῆς ἐπιτροπῆς εἴπωμεν αὐτῆς καὶ τὴν διάλυσιν. τὸ γὰρ τρόπῳ τινὶ συνιστάμενον τρόπῳ τινὶ καὶ[2]) διαλύεται. διαλύεται ἡ ἐπιτροπὴ τῇ ἥβῃ τοῦτο μὲν τοῦ ἄρρενος τοῦτο δὲ τῆς θηλείας. τὴν δὲ ἥβην οἱ παλαιοὶ οὐ μόνον ἐκ τῶν ἐνιαυτῶν, τουτέστιν ἐκ τοῦ ὑπερβεβηκέναι τὸ ιδ ἔτος, ἔκρινον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ σώματος, ὥςτε οὖν εἴτε τὸ σχῆμα ἐπεγέγονε πρὸ τοῦ ιδ ἐνιαυτοῦ, εἴτε τις ὑπερέβη τὸν ιδ ἐνιαυτόν, μὴ ὑπόντος τοῦ σχήματος, οὐκ ἐνομίζετο ἔφηβος, ἀλλ' ἡνίκα τὰ δύο συνέδραμεν. σήμερον δὲ ὁ βασιλεὺς ἡμῶν[3]) ἄξιον[4]) εἶναι τῆς τῶν οἰκείων χρόνων σωφροσύνης κρίνας[5]) ἐκέλευσεν ὅπερ ἦν τὸ παλαιὸν ἐπὶ θηλειῶν·[6]) ἐπ' ἐκείνων γὰρ ὁ χρόνος μόνος[7]) ἐζητεῖτο,[8]) τὸ ὑπερβεβηκέναι αὐτὰς[9]) τὸ ιβ ἔτος. σχῆμα γὰρ ἐπὶ αὐτῶν πολυπραγμονεῖσθαι ἀπρεπὲς ἐνομίσθη. ἐνόμισεν οὖν[10]) ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς ἀναίσχυντον εἶναι τὸ σχῆμα τοῦ σώματος ὁρᾶσθαι τῶν ἀρρένων [καὶ τετύπωκε τοῦτο κρατεῖν[11]) ὅπερ ἐκράτει καὶ ἐπὶ τῶν θηλειῶν]. ὅθεν τέθεικε διάταξιν ἐν ᾗ διηγόρευσε τὴν ἥβην ἐπὶ τῶν ἀρρένων ἄρχεσθαι μετὰ τὸ πέρας τοῦ ιδ ἐνιαυτοῦ. τὸ δὲ ἐπὶ τῶν θηλειῶν εἴασεν ἐπὶ σχήματος, ὥςτε μετὰ[12]) ιβ πληρούμενον ἐνιαυτὸν ἐφήβους εἶναι ταύτας νομίζεσθαι. 1. Πρὸς 1. τῷ εἰρημένῳ τρόπῳ ἡ ἐπιτροπὴ διαλύεται ἐὰν ἄνηβοι ληφθῶσιν[13]) εἰς adrogatíona ἢ γένωνται depórtatoi.[14]) ἐσθότε γὰρ próximoi[15]) ὄντες pubertati[16]) ἥμαρτόν τι καὶ ταύτην ἐδέξαντο

---

1) τίσι τρόποις ἡ ἐπιτροπὴ διαλύεται add. libri. 2) καὶ d. P. R. τ. κ. F1. 3) L1. L2. L16. P. cett.: ὁ εὐσεβέστ. ἡμῶν βασ. 4) ἀνάξιον L6. L16. P. Vi. R. 'dignum' Inst. lat. 5) τοῦτο add. P. L6. L16. 6) ἐπὶ τῶν θηλ. τὸ παλ. P. L6. L16. Ceterum locus probabilius mendo laborat. De graui ἀνακολούθῳ non est quod moneam. 7) μόνον ὁ χρ. P. L6. 8) ἐπεξ. L6. 9) addidi ex L1. L2. P. L16. 10) ἐνόμισε γοῦν. 11) quattuor has uoces ignorant L1. L2. cum fabrotianis. set probabilius 'καὶ τετ. — θηλειῶν' glossema est. 12) τὸν d. Vi. R. 13) εἰς αἰχμαλωσίαν ἢ edd. ant. F. R. 14) ἤτοι περιωρισμένοι F. R. 15) scripsi ex L1. L2. 16) —tis L1. L2.

Quibus modis tutela finitur. Titulus 22.

Cum de tutelae constitutione tractauerimus, de eius solutione quoque dispiciamus. nam quidquid aliquo modo constituitur, idem aliquo modo etiam dissoluitur. soluitur autem tutela pubertate cum maris tum feminae. pubertatem autem ueteres non solum ex aetate, hoc est ex eo quod XIIII annum impleuerint, set etiam ex habitu corporis dignoscebant. itaque siue habitus corporis ante XIIII annum manifestaretur, siue quis XIIII annum impleret, habitus autem non ostenderetur, non existimabatur pubes esse, set cum utrumque concurreret. hodie autem piissimus princeps noster dignum esse suorum temporum castitate putans, iussit idem optinere quod iam antiquitus in feminis obseruaretur, in quibus aetas tantum inquirebatur, quae XII annis maior esset, cum habitum corporis earum inspicere inhonestum uideretur. putauit igitur princeps noster impudicum esse habitudinem corporis masculorum inspicere, sicuti in feminis iam uisum erat, et constitutionem tulit qua sanxit pubertatem in maribus post XIIII annum completum incipere. quod autem in feminis obseruabatur suo ordine reliquit, ut a XII anno impleto uiri-
1. potentes esse intellegerentur. 1. Praeterea dissoluitur tutela si adrogati sint impuberes aut deportati. interdum enim cum proximi sint pubertati, aliquam in noxam incidere possunt

τὴν τιμωρίαν, ἢ ἐὰν καταδουλωθῶσιν ἀχάριστοι τυχὸν ὀφθέντες περὶ τοὺς οἰκείους πάτρονας ἢ ληφθέντες ὑπὸ τῶν πολεμίων· ὥςτε οὖν ἀναιρεῖ τὴν ἐπιτροπὴν ἡ ἐλαχίστη καὶ ἡ μέση καὶ ἡ μεγίστη **capitis deminutíωn.** 2. *Εἰ δὲ καί τις δοθῇ*[1] 2.
ἐπίτροπος ἐν διαθήκῃ τῷ ἀνήβῳ μέχρι[2]) *φανερᾶς αἱρέσεως, οἷον· Ἔστω ἐπίτροπος ἕως οὗ ἡ ναῦς ἔλθῃ*[3]) *ἀπὸ Ἀσίας, τῆς αἱρέσεως ἐκβάσης διαλύεται ἡ ἐπιτροπή.* 3. *Οἶδε καὶ τε-* 3.
λευτὴ τοῦ ἐπιτρόπου[4]) *ἢ τοῦ ἐπιτροπευομένου διαλύειν τὴν ἐπιτροπήν.* 4. *Εἰ δὲ καὶ ὑποστῇ ὁ ἐπίτροπος μεγάλην* **capitis** 4.
deminutíona, *δι' ἧς ἀποβάλλει τὴν ἐλευθερίαν, ἢ τὴν μέσην, δι' ἧς ἀποτίθεται τὴν πολιτείαν, πᾶσα διαλύεται ἡ ἐπιτροπή. τῇ δ' ἐλαχίστῃ* **capitis deminutíoni** *τοῦ ἐπιτρόπου, οἷον ἐὰν ἑαυτὸν εἰς* **adrogatíona** *παράσχῃ, ἡ* **legítima** *μόνη*[5]) *φθείρεται ἐπιτροπή, αἱ δὲ λοιπαὶ, οἷον* **testamentáriai** *καὶ*[6]) *ὑπὸ*[7]) *τοῦ ἄρχοντος δεδομέναι μένουσιν ἐπὶ σχήματος. ἡ γὰρ τοῦ* **pupíllu capitis deminutíωn,** *εἰ καὶ ἐλαχίστη ὑπάρχει, πάσας ἀναιρεῖ τὰς ἐπιτροπάς· γίνεται γὰρ ὑπεξούσιος ὁ ἄνηβος. ὑπεξουσίων δὲ ἀλλότριον τὸ ἐπιτροπεύεσθαι.* 5. *Ἐδόθη τις ἐπίτρο-* 5.
πος ἐν διαθήκῃ μέχρι $\overline{\beta}$ ἐνιαυτῶν. τῆς διετίας παραδραμούσης παύεται τοῦ εἶναι ἐπίτροπος. 6. *Παύει τὸν ἐπίτροπον καὶ* 6.
τὸ ὡς **súspecton** *αὐτὸν ἐκβληθῆναι τῆς ἐπιτροπῆς· τυχὸν γὰρ κακῶς διῴκει τὰ τοῦ ὀρφανοῦ πράγματα. εἰ δὲ καὶ χρήσηται* **excusatíoni,** *τουτέστιν παραιτήσηται ἐξ εὐλόγου αἰτίας*[8]) (*μαθησόμεθα δὲ τὰς εὐλόγους αἰτίας προϊόντες*) *καὶ οὕτως παύεται*[9]) *τοῦ εἶναι ἐπίτροπος.*

1) —θείῃ P. 2) μετὰ Vi. R. 3) ἔλθῃ. ἡ ν. P. 4) ἡ τοῦ ἐπ. τελ. Vi. R. 5) μόνως P. 6) αἱ add. Vi. R. 7) ἀπὸ F. 8) ἐξ εὐλ. αἰτ. παρ. P. 9) παυθήσεται Vi. R.

qua eiusmodi poenam mereant. item si in seruitutem sint
redacti cum forte aduersus patronos suos ingrati esse uide-
rentur, aut ab hostibus capti. ideo minima media et maxima
2. capitis deminutione tutela dissoluitur. 2. Si quis pupillo
testamento tutor datus sit ad certam condicionem, ueluti:
tutor esto, donec nauis ex Asia uenerit, post condi-
3. cionis euentum, soluitur tutela. 3. Solet etiam tutoris aut
4. pupilli mors tutelam soluere. 4. Set si maximam capitis de-
minutionem passus fuerit tutor, per quam libertatem amise-
rit, aut mediam per quam ciuitatem perdiderit, omnis solue-
tur tutela. minima autem capitis deminutione tutoris, ueluti
si se in adoptionem dederit, legitima tantum tutela perit. ce-
terae autem, idest testamentariae et quae a magistratibus
dantur, in suo ordine permanent. pupilli autem capitis de-
minutio, licet minima sit, omnes tutelas tollit, pupillus enim
alieni iuris fit: filiifamilias autem nunquam in tutela sunt.
5. 5. Si ad biennium quis testamento tutor datus fuerit, bien-
6. nio elapso, tutor esse desinit. 6. Desinit tutor esse qui ut-
pote suspectus a tutela remouetur; forte enim res pupilli
male gerebat. set si quis excusatione utitur ob iustam cau-
sam (iustas autem causas inferius proponemus), et ita desi-
nit tutor esse.

De curatoribus.[1]) Titulus 23.

*Εἰρήκαμεν ὅτι τῶν αὐτεξουσίων οἱ μὲν ἐπιτροπεύονται οἱ
δὲ κουρατορεύονται, οἱ δ' οὐδετέρῳ τούτων ὑπόκεινται. εἰπόν-
τες περὶ τῶν ἐπιτρόπων καὶ πόσαι εἰσὶν ἐπιτροπαί, (εἰσὶ δὲ
αὗται·* **testamentaría adgnaticὴ** *ἤτοι* **legítima** *πατρονική, ταύτῃ
δὲ περιέχεται καὶ ἡ τῶν ἐλευθερωσάντων πατέρων*[2]) *ἐπιτροπή,*
fiduciaría *καὶ ἡ* **Atilianὴ** *ἤτοι* **iuliotitianὴ**, *ἧς ἐν τάξει νῦν
ἐπενόησεν ἑτέραν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεύς) εἰπόντες τε καὶ
πόσοις διαλύεται τρόποις νῦν εἴπωμεν καὶ περὶ τῆς* **curatíonos**.
οἱ ἄρρενες δὲ[3]) *ἔτι δὲ καὶ θήλειαι ἔφηβοι γεγονότες κουρατο-
ρεύονται μέχρις οὗ τὸν κε ἐνιαυτὸν ὑπερβῶσιν· εἰ καὶ τὰ μά-
λιστα γάρ εἰσιν ἔφηβοι, ἀλλ' οὖν ἔτι τοιαύτην ἄγουσιν*[4]) *ἡλι-
κίαν, ὥςτε μὴ δύνασθαι τὴν οἰκείαν διαφυλάττειν*[5]) *περιου-
σίαν.*[6]) 1. *Δίδονται δὲ κουράτορες ἀπὸ*[7]) *τῶν αὐτῶν ἀρχόν-* 1.
*των, ἀφ' ὧν καὶ ἐπίτροποι. κουράτωρ οὐ δίδοται μὲν ἰσχυρῶς
ἐν διαθήκῃ, δοθεὶς δὲ ψήφῳ τοῦ* **praétoros** *ἢ τοῦ ἄρχοντος*
comfirmateúetai. 2. *Ὁ νέος ἄκων οὐ λαμβάνει κουράτορα*[8]), 2.
*εἰ μὴ ἄρα ἐπὶ αἰτίᾳ ῥητῇ, ἐπειδὴ κουράτωρ καὶ ἐπὶ φανερᾷ
δίκῃ δίδοσθαι δύναται, ὡς καὶ προλαβόντες εἰρήκαμεν· ὥςτε
οὖν πολλαί εἰσι διαφοραὶ ἐπιτρόπων καὶ*[9]) *κουρατόρων.*[a]) *ὁ
μὲν γὰρ ἐπίτροπος ἀνήβων μόνον ἐστὶν ἐπίτροπος, ὁ δὲ κουρά-
τωρ*[10]) *ἐφήβων, ἐστὶ δὲ ὅτε καὶ ἀνήβων. ὁ ἐπίτροπος ἐν δια-
θήκῃ καλῶς δίδοται, ἀνισχύρως δὲ ὁ κουράτωρ. ἄκων οὐδεὶς
κουρατορεύεται, ἐπιτροπεύεται δέ τις καὶ μὴ βουλόμενος*[11]).
*Ἐπίτροπος ἐπὶ φανερᾷ δίκῃ δοθῆναι οὐ δύναται, κουράτωρ δὲ
καὶ πάνυ.* 3. *Κουρατορεύονται πρὸς τοῖς ἀφήλιξι μαινόμενοι* 3.
ἔτι δὲ καὶ ἄσωτοι, εἰ καὶ[12]) *μείζονες εἶεν τῶν κε ἐνιαυτῶν.*

---

1) *περὶ κουρατωρειῶν* L¹. L². P. *περὶ κουρατώρων* R. 2) *πατρώνων* P. L¹. L². 3) d. Vi. R. 4) *ἄγοντες* P. 5) *παραφυλάττειν* P. 6) *κουρατορεύονται* add. P. 7) *ὑπὸ* R. et deinceps *ὑφ' ὧν*. 8) *ἐπίτροπον* P. 9) d. Vi. R. 10) *οἱ δὲ κουράτορες* Epi. 11) *θέλων* Epi. 12) *κἂν* Epi.

a) haec insunt Epi. 36, 6 sq.

De curatoribus. Titulus 23.

In superioribus propositum est quosdam in tutela, quos-
dam in cura esse, quosdam autem neutro iure teneri. et cum
de tutoribus tractauerimus et quot sint tutelae (sunt autem:
testamentaria adgnatorum seu legitima patronum, in qua et
parentis manumissoris tutela continetur, fiduciaria atiliana seu
iuliotitiana, in cuius uicem aliam quandam princeps noster
introduxit), cumque dixerimus quot modis tutela finiatur, ui-
deamus de curatione. masculi puberes et feminae uiripoten-
tes ad XXV annum usque completum curatores accipiunt;
qui licet puberes sint, adhuc tamen eius aetatis sunt, ut ne-
1. gotia sua tueri non possint. 1. Dantur autem curatores ab
isdem magistratibus a quibus et tutores. curator testamento
recte non datur, set datus confirmatur decreto praetoris uel
2. praesidis. 2. Adulescens inuitus curatorem non recipit, nisi
in certam litem; curator enim et ad certam causam dari po-
test, ut superius diximus. itaque plures sunt differentiae tu-
telae et curae. tutor enim impuberibus tantum datur, cura-
tor autem puberibus et aliquando impuberibus; tutor testa-
mento recte datur, inutiliter autem curator; inuitus nemo cu-
ratorem accipit, tutorem autem etiam nolens. tutor ad cer-
3. tam causam dari non potest, curator utique. 3. Praeter mi-
nores, furiosi quoque et prodigi in cura sunt, licet XXV an-

κουρατορεύονται δὲ ὑπό τῶν adgnátων, *τοῦ δωδεκαδέλτου νό-*
μου τοῦτο κελεύσαντος, ἀλλ' ἐν τῇ Ῥώμῃ ὁ τῆς πόλεως ἔπαρ-
χος ἢ ὁ praétωr, *ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις οἱ ἄρχοντες δίδουσι*
τοῖς μαινομένοις καὶ ἀσώτοις ex inquisitione[1]) *κουράτορας,*
ἡνίκα μὴ ὕπεστιν adgnátos *ἢ ὑπὼν ἀνεπιτήδειός ἐστι πρὸς*
διοίκησιν. 4. *Κουρατορεύονται καὶ ἀνόητοι καὶ κωφοὶ καὶ ἄλα-* 4
λοι καὶ οἱ νόσῳ κατεχόμενοι διηνεκεῖ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐ-
τοὺς τῶν οἰκείων φροντίζειν πραγμάτων. 5. *Ἐσθότε δὲ*[2]) *καὶ* 5.
púpilloi *κουρατορεύονται, οἷον ἐὰν ὁ* legítimos *ἐπίτροπος οὐκ*
ἔστιν ἀξιόπιστος. διὰ τοῦτο γὰρ ἕτερος ἐπίτροπος[3]) *οὐ δίδο-*
ται, ἀλλα κουράτωρ, ἐπειδὴ κανών ἐστιν ὁ λέγων tutorem ha-
benti tutor dari non potest.[4]) *Εἰ δὲ καὶ*[5]) *ὁ* testamentários
ἐπίτροπος ἢ ὁ ὑπ' ἀρχόντων δοθεὶς ἀναρμόδιός ἐστι πρὸς
διοίκησιν οὐ μέντοι κακούργως διαγίνεται περὶ τὰ τοῦ ὀρφάνου
πράγματα, εἴωθεν αὐτῷ κουράτωρ[6]) *συζεύγνυσθαι. εἰς τόπον*
τῶν προσκαίρως excusateuóntων *ἑαυτοὺς τῆς ἐπιτροπῆς κου-*
ράτορες εἰώθασι δίδοσθαι, ὅπερ μαθησόμεθα προϊόντες. 6. *Ἐὰν* 6.
ὁ ἐπίτροπος νοσῇ ἢ ὑφ' ἑτέρας ἀνάγκης ἐμποδίζηται τὰ τοῦ
pupíllu *διοικεῖν πράγματα, οἷον οἰκείαις συνεχόμενος δίκαις*
καὶ ὁ púpillos *ἢ ἄπεστιν ἢ παρὼν* ínfans[7]) *ἐστὶ, δύναται ὁ ἐπί-*
τροπος οἰκείῳ κινδύνῳ áctora *προβάλλεσθαι παρὰ τῷ* praétori
ἢ παρὰ τῷ τῆς ἐπαρχίας[8]) *ἄρχοντι, ὃς* áctωr *διὰ τοῦτο προ-*
σαγορεύεται quia per acta constituitur, [*ἐπειδὴ διὰ τῆς πρά-*
ξεως τῶν ὑπομνημάτων χειροτονεῖται.] *εἰ δὲ παρῆν ὁ*[9]) púpil-
los *καὶ ἠδύνατο φθέγγεσθαι,* cum tutoris auctoritate procurá-
tωr[10]) *ἐχειροτονεῖτο.*

---

1) *ἤτοι ἐξ ἀναζητήσεως* P. *ἐκ συζητ.* Vi. R. 2) d. Vi. R. 3) *ἐπιτρ. ἕτ.* L[1]. F[2]. 4) *ἤτοι τῷ ἐπίτροπον ἔχοντι ἐπίτροπον δοθῆναι οὐ δύναται* L[2]. P. R. add. 5) d. Vi. R. 6) *κουρατ. αὐτ.* Vi. R. 7) scripsi ex L[1]. L[2]. 8) *πόλεως* L[2]. 9) d. P. F. 10) d. edd. ant. F.

num impleuerint. in cura autem adgnatorum sunt, sicuti lege
XII tabularum cautum est. set solent Romae praefectus urbi
aut praetor, in prouinciis autem praesides curatores furiosis
et prodigis ex inquisitione dare, cum adgnatus non extet,
4. aut extet quidem, idoneus autem ad curam non sit. 4. Set
et mente capti et surdi et muti in cura sunt et qui morbo
perpetuo laborant, quia rebus suis superesse non possunt.
5. 5. Interdum autem et pupilli curatores accipiunt, ut puta si
legitimus tutor non sit idoneus. ideo autem tutor alter non
datur, set curator, quia regula est iuris, qua tutorem habenti
tutor dari non potest. si autem tutor testamento datus uel
a magistratibus idoneus non est ad administrationem nec tamen fraudulenter rebus pupilli superest, solet ei curator
adiungi. in locum eorum qui ad tempus a tutela excusantur,
6. curatores dari solent, sicut inferius proponemus. 6. Si tutor
aduersa ualetudine uel alia necessitate impeditur, quominus
res pupilli administrare possit, ueluti si suis litibus detentus
sit, et pupillus uel absit uel infans sit, potest tutor suo periculo actorem apud praetorem praesidemue prouinciae constituere, qui ideo actor dicitur, quia per acta constituitur. Si
autem pupillus adsit et loqui possit, cum tutoris auctoritate
procurator constitui potest.

De satisdatione tutorum et curatorum.[1]) Titulus 24.

Εἰπόντες τῆς curatíonos[2]) *τὴν σύστασιν καὶ*[3]) *διάλυσιν καὶ ὅτι οἱ μὲν μέχρι τῶν κε ἐνιαυτῶν κουρατορεύονται, οἱ δὲ διὰ πάθος μέχρι τῆς τοῦ πάθους ἀπαλλαγῆς, νῦν εἴπωμεν γενικόν τινα λόγον ἐπὶ πάντων τῶν κηδεμόνων ἐπεκτεινόμενον. πᾶς ἐπίτροπος καὶ πᾶς κουράτωρ ἀσφάλειαν ὀφείλει ποιεῖσθαι μετὰ δόσεως ἐγγυητῶν, ἐν ᾗ συνομολογεῖ σῶα καὶ ἀκέραια φυλαχθήσεσθαι τὰ τῶν κηδευομένων*[4]) *πράγματα· αὕτη γὰρ μεγίστη τοῦ* praétoros *φροντίς. ὑπέξελε δὲ ἐπὶ τῶν ἐπιτρόπων τὸν* testamentárion. *οὗτος γὰρ ἐγγύαις*[5]) *οὐ βαρύνεται. πιστὸν γὰρ αὐτὸν καὶ ἐπιμελέστατον ἔσεσθαι περὶ τὴν διοίκησιν ἡ τοῦ* testátoros *ἡμῖν παραδέδωκε μαρτυρία. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἐξ* inquisitíonos *δοθέντες*[6]) *ἐπίτροποι ἢ κουράτορες ἐγγύας οὐκ ἀπαιτοῦνται. ἀξιοπίστους γὰρ αὐτοὺς εἶναι ἡ τῶν ἀρχόντων παρέστησεν ἐξέτασις.*[a]) *εἴωθε γὰρ ταῦτα ἐπιζητεῖν εἰ εὔπορός ἐστιν, εἰ σώφρων τὸν βίον, εἰ*[7]) *ἔχει ἐνέχυρα βίου τουτέστι παῖδας (ὁ γὰρ παῖδας ἔχων οἶδεν ὅπως δεῖ προςφέρεσθαι τοῖς ὀρφανοῖς οἷς εἰς τάξιν*[8]) *δίδοται πατρὸς) καὶ εἰ στοργὴν ἔχει περὶ τὴν ἐνεγκαμένην.* 1. 1.

Ἐστὶ δὲ ὅτε καὶ αὐτοὶ παρέχουσιν ἐγγύας. εἰ γὰρ συμβῇ β̄ ἢ καὶ πλείονας δοθῆναι testamentaríus *ἢ ἀπὸ* inquisitíonos[9]) *ἐπιτρόπους ἢ κουράτορας, εἷς δὲ τούτων βουλόμενος τὸ ἀζήμιον φυλαχθῆναι τῷ νέῳ*[10]) *δίδωσιν ἐγγύας, προτιμᾶται τοῦ συνεπιτρόπου ἢ συγκουρατορεύοντος*[11]) *καὶ μόνος καταπιστεύεται*[b]). *ἀσφαλεστέρα γὰρ τῷ νέῳ τῶν ἐγγυῶν ἡ δόσις τῆς τοῦ τελευτήσαντος μαρτυρίας, ὃν εἰκὸς ἦν πλανηθῆναι, ὥςπερ*[12]) *καὶ τὸν*

---

1) *περὶ τῆς ἐγγύης τῶν ἐπιτρόπων καὶ κουρατόρων* add. libri. 2) *τῶν κουρατώρων* Vi. R. 3) *τὴν* add. Vi. R. 4) *κηδεμονευομένων* F¹. R. 5) *ἐγγυηταῖς* L²: F². 6) ex inquisitione *ἤτοι ἐκ ζητήσεως ἐπίτρ.* Vi. R. 7) *ἢ* F. 8) *ἐν τάξει* Vi. R. 9) ex inquisitione Vi. R. 10) *τῷ ν. φυλ.* P. 11) *συγκουράτωρος* Vi. R. 12) *ὡς* Epi.

a) haec ins. scholio ad Epi. 36, 37 »*ἤτοι τὴν πατρίδα*,« quae uulgo addebantur Epi. cum bonis libris ignorat. b) haec ins. schol. ad Epi. 36, 11.

De satisdatione tutorum et curatorum. Titulus 24.

Cum de curatione tractauerimus, quomodo nempe constituatur et soluatur et quomodo quidam ad XXV annum usque in cura sint, quidam autem, qui ob quendam morbum in cura sunt, donec eo liberentur, nunc de quadam re nobis dispiciendum est, quae ad tutores simul et curatores pertinet. utrique enim datis fideiussoribus cautionem praestare debent, res eius, qui in tutela aut cura est, integras seruatum iri. haec est enim maxima praetoris cura. excipe tamen tutorem testamento datum, qui satisdare non cogitur, fidelem enim ac diligentissimum eum futurum esse in rebus administrandis testatoris probauit iudicium. item qui ex inquisitione tutores aut curatores dati sunt satisdare non coguntur, idoneos enim eos esse magistratus inquisitio testatur. haec autem inquiri solent, an locuples sit, an bonae frugi, an pignera uitae habeat, idest liberos: qui enim liberos habet nouit quomodo pupillis consulendum sit, quibus in locum patris est datus,
1. et an patriam suam diligat. 1. Interdum tamen ipsi quoque satisdant. nam si duo pluresue ex testamento uel inquisitione tutores curatoresue dati fuerint, eorum autem unus satis offerat de indemnitate pupilli uel adulescentis, contutori aut concuratori praefertur et solus administrat. tutior enim adulescenti uel pupillo satisdatio est, quam defuncti iudicium, qui et falli poterat, sicut et magistratus in inquisitione. et

ἄρχοντα ἐν ζητήσει.[1]) διὸ μόνῳ αὐτῷ καταπιστευθήσεται ἡ διοίκησις. δύναται δὲ τούτου γινομένου ὁ ἕτερος ἀνθίστασθαι καὶ παρέχειν ἐγγύας καὶ εἰς ἑαυτὸν μετατιθέναι[2]) τὸν ἐγχειρισμόν. ὥςτε οὖν πολλῶν ὄντων testamentaríων, οὐ δύναταί τις ἀνθιστάμενος λέγειν τῷ συνεπιτρόπῳ ἢ συγκουράτορι[3])· δὸς ἐγγύας καὶ ἔχε τὴν διοίκησιν, ἀλλ' εἰ βούλεταί τις παρασκευάσαι τὸν σὺν αὐτῷ κηδεμονεύοντα παρασχεῖν ἐγγύας, αὐτὸς προτεινέτω ἐγγύας[4]), ἵνα ἐκ ζήλου καὶ παρακλήσεως ὁ ἕτερος παράσχῃ ἐγγύας. προσφέρων γὰρ ἐγὼ τὴν ἱκανοδοσίαν ἐπιλογὴν δίδωμι τῷ συνεπιτρόπῳ πότερον βούλεται λαβεῖν ἀσφάλειαν παρ' ἐμοῦ καὶ παραχωρῆσαί μοι τῆς διοικήσεως ἢ δοῦναι καὶ λαβεῖν τὴν διοίκησιν. εἰ δὲ μηδεὶς τῶν testamentaríων ἢ τῶν ἐξ inquisitíonos[5]) ἐγγύας προςφέρει, εἰ μὲν ὁ τελευτήσας ῥητῷ τινι προσώπῳ τὴν διοίκησιν ἐπέτρεψεν, ἐκεῖνος διοικείτω, ὃν τὸ μεῖζον μέρος ἐπιλέξαιτο[6]) τῶν συνεπιτρόπων. τοῦτο γὰρ καὶ τῷ edíctῳ[7]) περιέχεται τοῦ praétoros. εἰ δὲ διχονοῦσι μεταξὺ ἀλλήλων οἱ ἐπίτροποι περὶ τὴν τοῦ ὀφείλοντος διοικεῖν ἐπιλογήν, καὶ οἱ μὲν τόνδε, οἱ δὲ τούςδε[8]) ἐπιλέγονται (εἰκὸς γὰρ πολλῆς οὔσης τῆς pupillarías οὐσίας μὴ ἀρκεῖν ἕνα πρὸς διοίκησιν), τηνικαῦτα ὁ praétωr ἐπιλεγέσθω ὃν βούλεται καὶ αὐτῷ τὴν διοίκησιν ἐπιτρεπέτω. τὸ αὐτό φαμεν διὰ πάντων καὶ περὶ πολλῶν ἐξ inquisitíonos δοθέντων[9]). δεῖ γὰρ καὶ ἐπὶ αὐτῶν τὸ μεῖζον μέρος ἐπιλέγεσθαι τὸν ὀφείλοντα διοικεῖν.

2. Ἡβήσας δὲ ὁ νέος, ἤγουν ὁ ἀφῆλιξ γενόμενος τέλειος οὐ 2
μόνον τοὺς ἐπιτρόπους ἢ τοὺς κουράτορας προφάσει τῆς διοικήσεως ἕξουσιν ὑπευθύνους, ἀλλὰ κἀκείνους οἳ παρὰ τῶν κηδεμόνων λαμβάνουσι τὴν ἱκανοδοσίαν. ἔχουσι δὲ κατὰ τούτων τὴν in factum,[10]) ἥτις ὠνόμασται subsidiaría διὰ τὸ ἐσχάτην αὐτὴν παρέχειν βοήθειαν[11])· ἡνίκα γὰρ μηδὲ οἱ κηδεμόνες μηδὲ

---

1) ἐν τῇ ζητήσει εἰς τὸ δοῦναι ἐπίτροπον Epi. 2) παρατιθέναι P. 3) τῷ κουρατ. P. 4) πρότερον ἐγγ. προτ. R. 5) ex inquisitione Vi. R. 6) ἐξελ. P. R. 7) ἤγουν νομοθετήματι Vi. R. 8) τόνδε R. 9) δοθ. ex inquisitione Vi. R. φαμ. καὶ περὶ πάντων ἐξ εν. δοθ. P. 10) ἢ τὴν τῆς διπλῆς ἀπαιτήσεως ἀγωγὴν L². P. ἢ τὸ ἀζήμιον edd. ant. F. R. 11) ἐσχάτην βοήθειαν αὐτοῖς παρέχουσα Vi. R.

ideo ei soli credetur administratio. quo facto, alter contradicere potest et satis offerre et rerum gestionem in se recipere. itaque, si plures testamento tutores sint dati aut curatores, non potest eorum unus surgens contutori aut concuratori suo dicere: satis offer atque administrationem tibi habeto; set si quis uult conlegam suum mouere ut satis offerat, ipse primum offerre debet, ut aemulatione atque hortatione commotus satis det. nam cautionem praestans electionem do contutori utrum uelit a me satis accipere et mihi administratione cedere, an satis dare et ipse administrationem suscipere. si uero nemo eorum qui ex testamento uel inquisitione dati sunt, satis offerat, si quidem testator certae cuidam personae administrationem crediderit, ea sola administret; si uero nemini id adscripserit testator, ille administret, quem maior pars contutorum elegerit, ut edicto praetoris cauetur. si uero dissenserint tutores circa eligendum eum, qui administret, et alii hunc alii illos elegerint (magna enim cum sit pupilli substantia, fieri potest ut unus ad administrationem non sufficiat), tunc praetor quem uelit eligat eique rem gerendam credat. idem nobis probatur et si plures ex inquisitione dati sint, idest ut maior pars eligere possit, per quem
2. administratio fiat. 2. Cum pupillus pubes factus sit, aut adulescens perfectae aetatis esse coeperit, non solum tutores aut curatores ex administratione sibi obligatos habebit, set eos quoque, qui satisdationem ab illis acceperint. habent enim in eos actionem in factum, quae subsidiaria uocatur, quae nempe ultimum subsidium eis possit afferre. cum enim

οἱ τούτων ἐγγυηταὶ τὸ ἀζήμιον περιποιοῦσι τῷ νέῳ, τηνικαῦτα οἱ τὴν ἀσφάλειαν παρὰ τούτων λαβόντες κατασχεθήσονται τῇ **in factum**, ἥτις ἐκ τοῦ γενομένου ἐκλήθη **subsidiaría**. δίδοται δὲ ἡνίκα παντελῶς μὴ λάβωσιν ἐγγύας οἱ εἰωθότες ταύτας λαμβάνειν ἢ λάβωσι μέν, ἐγγυητὰς δὲ δέξωνται ἀπόρους[1]). αὕτη δὲ ἡ **subsidiaría**[2]) καὶ κατὰ κληρονόμους δίδοται, ὥςπερ εἴρηται καὶ[3]) ταῖς τῶν σοφῶν ἀποκρίσεσι καὶ ταῖς βασιλικαῖς διατάξεσιν. 3. Κἀκεῖνο δὲ περιέχεται ὅτιπερ οἱ χειροτονηθέν- 3.
τες ἐπίτροποι ἢ κουράτορες εἰ μὴ θελήσωσιν ἱκανοδοσίαν προφάσει τῆς ἰδίας παρασχεῖν διοικήσεως **captis pignoribus**[4]) εἰς τοῦτο συνελαθήσονται, τουτέστι κελεύσει τοῦ ἄρχοντος ληφθήσεται ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν ἐν τάξει ἐνεχύρου πράγματα.[5])
4. Οὔτε δὲ ὁ Ῥώμης[6]) οὔτε ὁ τῆς πόλεως ἔπαρχος οὔτε ὁ 4.
praétωr οὔτε ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων ὑπεύθυνος γενήσεταί[7]) ποτε τῇ **subsidiaríą**, ἀλλ' οὗτοι μόνοι οἷς σύνηθες τὰς τοιαύτας λαμβάνειν ἐγγύας.[8])

De excusationibus.[9]) Titulus 25.

Οὐ μόνον δὲ ἡ προλαβοῦσά ἐστιν ἐπιτρόπων καὶ κουρατόρων κοινωνία ὅτι ἕκαστος αὐτῶν ἐγγύαις βαρύνεται, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἑτέρα, ὅτι ἕκαστος αὐτῶν **excusatíoni** καλούμενος ἐπὶ τὴν κηδεμονίαν κεχρῆσθαι δύναται. εἰδὼς γὰρ ὁ νόμος φορτικὸν εἶναι καὶ βαρὺ τὸ τῆς κηδεμονίας φρόντισμα παραιτήσεις ἤτοι **excusatíonas** ἐκ διαφόρων ἐπενόησεν αἰτιῶν, ὧν εἴ τις χρήσηται μιᾷ διαφεύγει τὸ τῆς κηδεμονίας ἄχθος. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖ-

---

1) λάβωσι μὲν ἐγγυητάς. ἀπόρους δέ. P. 2) d. Vi. R. 3) d. Vi. R. 4) ἤγουν ἀπαιτήσει ἐνεχύρων add. Vi. R. 5) —τος L². 6) οὔτε Ῥώμης l. R., qui haec uerba ut glossema delet: legerem οὔτε δὲ ἐν Ῥώμῃ ὁ τῆς πόλεως cet. ita fere W. 7) ὑπεύθυνοι γενήσονται Vi. R. 8) οἷον οἱ στρατηγοὶ οἱ ἔκδικοι τῶν πόλεων add. Vi. R. 9) περὶ παραιτήσεως L¹. L². —εων F. —εως τῶν ἐπιτρόπων καὶ κουρατώρων Vi. R.

neque tutores curatoresue neque eorum fideiussores indemnitatem pupillo praestare possint, tunc qui ab his satisdationem acceperint actione in factum tenebuntur, quae idcirco subsidiaria est uocata. datur autem cum omnino satisdari non curauerint, qui id facere consuerunt, aut curauerint quidem, non autem idoneos passi sint cauere. subsidiaria autem actio et in heredes datur sicut et prudentum responsis et
3. principalibus constitutionibus continetur. 3. Quibus et illud cauetur, ut qui tutores curatoresue dati sint, nisi uelint satisdare ob administrationem suam, captis pigneribus coerceantur: idest ut ex bonis eorum aliquid iussu magistratus loco
4. pigneris capiatur. 4. Neque Romae praefectus urbi aut praetor, neque in prouinciis praeses subsidiaria actione tenebuntur; set hi tantummodo, qui eiusmodi satisdationes exigere solent.

De excusationibus. Titulus 25.

Non tantum id quod exposuimus inter tutores et curatores commune est, ut satisdare cogantur, set illud etiam quod utrique, cum ad rem gerendam uocentur, excusatione uti possint. cum enim legi ignotum non esset, incommodum adeo et molestum esse onus tutelae, excusationes ex diuersis causis introduxit, quarum una qui usus fuerit, pondus euaderet tutelae aut curae. plerumque autem propter liberos nosmet

στον δὲ διὰ τοὺς παῖδας excusateúein *ἑαυτοὺς δυνάμεθα, εἴτε ὑπεξούσιοι εἶεν εἴτε* emancípatoi. *εἰ γάρ τις ἔχει γ̅ παῖδας περιόντας ἐν Ῥώμῃ, ἢ ἐν Ἰταλίᾳ δ̅*[1]) *ἢ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ε̅, ἀκωλύτως ἑαυτὸν* excusateúei *ἐπιτροπῆς τε καὶ* curatíonos *πρὸς μίμησιν τῶν λοιπῶν λειτουργημάτων. καὶ γὰρ τὴν ἐπιτροπὴν καὶ* curatíona *τοῖς δημοσίοις συναριθμεῖσθαι λειτουργήμασιν ὡμολόγηται. θετοὶ παῖδες οὐκ ὀφελοῦσιν εἰς* excusatíona, *ἀλλὰ φυσικοὶ καθὰ εἴρηται εἰ καὶ ἔτυχον ἑτέρῳ δοθέντες εἰς υἱοθεσίαν. Οἱ ἐξ υἱοῦ ἔκγονοι ὀφελήσουσι, τοῦ μέσου τελευτήσαντος προσώπου· ὑπεισέρχονται γὰρ τὴν τοῦ πατρὸς τάξιν, οἱ δ' ἐκ θυγατρὸς οὐ παρέχουσιν* excusatíona. *παῖδες δὲ, ὡς εἶπον, μόνοι ζῶντες ὀφελήσουσιν, οὐ μὴν τελευτήσαντες· εἰ δὲ ἐν πολέμῳ τελευτήσωσιν, ἐζητήθη εἰ ὀφελοῦσιν. καὶ ἤρεσε τούτους μόνους παρέχειν ἡμῖν* excusatíona, *οἳ ἐν τῇ παρατάξει καὶ ἐν αὐτῇ πεπτώκασι τῇ συμπλοκῇ. ἐπειδὴ γὰρ οὗτοι ὑπὲρ τῆς πολιτείας τεθνήκασι, δοκοῦσι διὰ τῆς ἐκ τῶν ἔργων εὐκλείας ἀεὶ περιεῖναι.* 1. *Καὶ* Márcos *δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν ταῖς ἐξαμη-* 1. *νιαίαις*[2]) *αὐτοῦ διατάξεσιν ἐκέλευσε τὸν* fiscália[3]) *διοικοῦντα πράγματα, ἐφ' ὅσον τῆς τοιαύτης ἀντέχεται διοικήσεως, παραίτησιν αὐτὸν ἔχειν* curatíonós *τε καὶ ἐπιτροπῆς. καὶ ὁ λογισμὸς δῆλος. ἀνάγκη γὰρ ἢ συντρέχοντας ἡμᾶς*[4]) *τῷ νέῳ βλάψαι τὸν* físcon *ἢ τὸ ἀζήμιον τῷ* físcῳ *περιποιοῦντας τὰ τῶν νέων ἐλαττῶσαι δίκαια.* 2. *Καὶ οἱ* reipublicae causa[5]) *ἀπόν-* 2. *τες* excusateúontai *κηδεμονίας, οὐ μόνον ἐσομένης ἀλλὰ καὶ ὑποκειμένης*[6]), *καίτοι μετ' ἔμμιξιν ἤτοι μετὰ τὸ ἅψασθαι τῆς διοικήσεως οὐ παρέχεται* excusatíωn. *ὁ δ' ἁψάμενος τῆς διοικήσεως καὶ ἐν τῷ μεταξὺ* reipublicae causa[7]) *ἀποδημήσας χρῆται μὲν* excusatíoni, *μέχρι δὲ τοσούτου χωρίζειν ἑαυτὸν ἀκινδύνως δύναται τῆς διοικήσεως, ἕως οὗ ἄπεστι* reipublicae causa. *ἀμέλει καὶ κουράτωρ ἐν τῷ μεταξὺ δέδοται*[8]) *εἰς τά-*

---

1) *ἢ τεσσ. ἐν Ἰτ.* Vi. R. 2) *—νίαις* Vi. R. 3) scripsi ex L1. L2. *ἤγουν δημόσια* add. R. 4) *ἡμᾶς ἢ συντ.* R. 5) *διὰ πραγμάτων δημοσίων αἰτίαν* P. *ἤτοι ἔνοχοι τῇ δημοσίᾳ αἰτίᾳ* L2. 6) *ἐπικ.* P. R. 7) *ἤγουν χάριν δημοσίου πράγματος* R. 8) *εὐ τῷ μετ. δίδ.* R.

excusare possumus, siue in potestate sint, siue emancipati. si enim tres liberos quis superstites Romae habeat, uel in Italia quattuor, uel in prouinciis quinque, sane a tutela et cura excusari poterit exemplo ceterorum munerum, nam et tutelam et curam placuit inter publica munera recenseri. adoptiui liberi ad excusandum non prosunt, set naturales tantum, ut dictum est, licet in adoptionem dati sint. nepotes ex filio proderunt, media defuncta persona, nam in locum patris succedent; ex filia autem excusationem non praestabunt. liberi autem sicut dixi tantum superstites proderunt, non etiam defuncti; sed si in bello perierint, quaesitum est an prosint: et placuit hos tantum nobis excusationem praestare, qui in acie et in ipso conflictu ceciderint. cum enim pro re publica perierint, in perpetuum per rerum gestarum
1. gloriam uiuere intelleguntur. 1. Item diuus Marcus in semestribus iussit eum qui res fisci administret, donec eiusmodi administrationem retineat a tutela et cura excusari. et ratio manifesta est. necesse est enim aut dum pupillo subuenimus, fiscum laedere, aut dum fisco consulimus, pupillo-
2. rum iura offendere. 2. Item qui reipublicae causa absunt a tutela et cura excusantur, non solum futura, set praesenti quoque, licet postquam aliquis se immiscuerit, idest rem gerendam susceperit, excusari non soleat. qui autem administrationem susceperit, deinde reipublicae causa abesse coeperit, excusatione utetur, et eatenus semet impune a re gerenda abstinere poterit, quatenus reipublicae causa aberit. et in-

ξιν αὐτοῦ. ὑποστρέψας δὲ οὗτος ἐκ τῆς **reipublicae causa** ἀποδημίας, εὐθέως ὑποβάλλεται τῷ τῆς ἐπιτροπῆς βάρει, οὐδὲ ἐνιαυτὸν ἔχει πρὸς τοῦτο **uacatíona** ἤτοι ἀτέλειαν, ὥςπερ καὶ **Papinianòs**[1]) ἐν τῷ $\overline{ε}$[2]) βιβλίῳ τῶν **respónsων** αὐτοῦ γράφει. τὸ γὰρ τοῦ ἐνιαυτοῦ διάστημα τοῖς ὑποστρέψασιν ἀπὸ τῆς **reipublicae causa** ἀποδημίας δίδοται πρὸς **excusatíona**, ἡνίκα τις ἐπὶ νέαν καλεῖται κηδεμονίαν. ὥςτε οὖν εἰ μὲν ἐπίτροπος ὢν **reipublicae causa** ἀποδημήσω, παύομαι μὲν τοῦ εἶναι ἐπίτροπος, ὑποστρέψας δὲ εὐθέως ἀνθέξομαι τῆς διοικήσεως ἐξ ἀνάγκης. εἰ δὲ μὴ ὢν ἐπίτροπος **reipublicae causa** ἀποδημήσω, εἶτα ὑποστρέψω, μετὰ δὲ τὴν ὑποστροφὴν κληθῶ ἐπὶ κηδεμονίαν, οἷον ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ μετὰ τὴν ὑποστροφὴν ἢ $\overline{η}$[3]) ἢ $\overline{ι}$ ἢ καὶ $\overline{ιβ}$,[4]) ἁπλῶς πρὶν περαιωθῇ ὁ ἐνιαυτὸς, δύναμαι ἐμαυτὸν **excusateúein**. 3. *Καὶ ὁ ἀρχὴν*[5]) μετερχόμενός τινα χρῆ- 3.
ται **excusatíoni**, ὡς βούλεται[6]) **Márcu** ἀντιγραφὴ, τὴν δὲ ἀρχθεῖσαν ἐπιτροπὴν ἀρχὴ ἐπιγινομένη οὐ διαλύει. 4. *Δίκην* 4.
εἶχον πρὸς τὸν **púpillon**, ἢ τὸν νέον· **excusatíoná** μοι[7]) τοῦτο οὐ παρέξει[8]) εἰ μὴ ἄρα περὶ πάσης ἡμῶν τῆς οὐσίας· ἤγουν περὶ[9]) κληρονομίας ἐστὶν ἡμῖν ὁ ἀγών. 5. *Τρεῖς ἐπιτροπαὶ ἢ* 5.
curatíones, ἃς οὐκ ἐπιτηδεύσας ἔλαβον, ἀτέλειάν μοι παρέχουσι τετάρτης κηδεμονίας, ἐφ' ὅσον καὶ συνεστήκασιν αἱ $\overline{γ}$ ἐπιτροπαὶ ἤτοι **curatíones**. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον »ἃς οὐκ ἐπιτηδεύσας ἔλαβον« ἐπειδὴ εἰ πολλάκις ἐσπούδασα τὴν τοῦδε ἐπιτροπὴν ἢ κουρατορείαν ὑπεισελθεῖν οὖσαν εὐτελεστάτην, οὐκ ἀποπληρώσει τὸν τῶν $\overline{γ}$ ἀριθμόν. ἐκεῖνο δὲ εἰδέναι χρὴ ὅτι ἐκ τῶν οὐσιῶν, οὐ μὴν ἐκ τῶν προσώπων τὸ πλῆθος κρίνεται τῶν ἐπιτροπῶν. εἰ γάρ τις τελευτήσῃ ἐπὶ $\overline{γ}$ ἢ καὶ[10]) πλείοσι παισί, γένωμαι δὲ τούτων κηδεμὼν, μία ἔσται ἡ ἐπιτροπὴ, ἐπειδὴ καὶ μία περιουσία. 6. a) *Οἶδε καὶ πενία παραίτησιν παρέχειν κηδε-* 6.
μονίας· τοῦτο γὰρ[11]) οἱ θειότατοι ἀδελφοὶ[12]) καὶ **Márcos**[13])

1) ita L1. L2. παπιανὸς P. 2) hic ins. αὐτοῦ Vi. R. 3) ἕκτῳ Vi. R. 4) καὶ Vi. R. 5) ἄρχων L2. 6) ἡ τοῦ ins. F. R. καὶ ἡ τοῦ L16. 7) d. Vi. R. 8) πράξει L1. L2. 9) d. P. R. 10) d. Vi. R. 11) Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ins. P. 12) Σεβ. κ. Ἀντ. ἀντέγραψαν R. cum edd. ant. F. 13) δὲ omisi cum L1.

a) Epi. 37, 3.

terea curator loco eius datur. qui si reuersus fuerit a pere-
grinatione, quam reipublicae causa suscepit, statim onus tu-
telae recipiet neque anni habebit uacationem, ut et Papinia-
nus libro V° responsorum scribit. anni enim spatium iis da-
tur qui a peregrinatione reipublicae causa suscepta reuersi
ad nouam tutelam uocentur. itaque si cum tutor essem, rei-
publicae causa abesse coepero, desino quidem tutor esse: re-
uersus autem statim administrationem suscipere cogor. sin
autem cum tutor non essem reipublicae causa abesse coepero,
deinde reuersus fuero, post reditum autem ad tutelam uocatus
fuero, ut puta in primo mense, quam reuersus sim, aut VI° aut
X° aut XII° et in summa antequam annus expleatur, potero
3. excusari. 3. Et qui potestatem aliquam habet, excusatione
uti potest, sicut iubet diui Marci rescriptum, set coepta tu-
4. tela non ideo soluitur quia potestas superuenit. 4. Litem
cum pupillo uel adulescente cum habuerim, non ideo excu-
sabor nisi forte de omnibus bonis uel hereditate controuer-
5. sia sit. 5. Tres tutelae aut curae, quas non per adfectatio-
nem susceperim, immunitatem a quarta tutela seu cura prae-
stabunt, quamdiu constiterint tres tutelae aut curae. ideo autem
dixi. »quas non per adfectationem susceperim«, quia si
data opera alicuius tutelam aut curam suscipiendam curauerim,
quae tenuissima esset, non ea ad trium tutelarum numerum ex-
plendum mihi proderit. illud autem sciendum est ex patri-
moniis non ex personis tutelarum numerus computari. nam
si quis decesserit tres pluresue liberos relinquens, quorum
ego tutor factus fuerim, una erit tutela, quia et unum est
6. patrimonium. 6. Potest et paupertas excusationem a tutela
et cura praestare. id enim tam diui fratres quam per se

καθ' ἑαυτὸν ἀντέγραψαν[1])· ὥςτε οὖν ἔστιν εὑρεῖν καὶ πενίαν
ἐποφελῆ. 7. Ἐάν τις κληθεὶς[2]) εἰς ἐπιτροπὴν ἀνεπιτήδειον 7.
ἑαυτὸν καὶ οὐκ ἐξαρκοῦντα[3]) πρὸς τὴν διοίκησιν ἀποδείξῃ, ἢ
καὶ νόσον αὐτῷ προσεῖναι δικαιολογήσηται[4]) μὴ συγχωροῦσαν
αὐτῷ μηδὲ τῶν οἰκείων ἀντιλαβέσθαι πραγμάτων, δεχθήσεται[5])
ἑαυτὸν excusateúων τῆς ἐπιτροπῆς. 8. Ὁ ἀγράμματος ἔχει 8.
παραίτησιν κηδεμονίας, τοῦ θειοτάτου Píu τοῦτο θεσπίσαντος[6]),
εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ οἱ ἀγνοοῦντες γράμματά ἐστιν ὅτε δύ-
νανται ἀλλοτρίας διοικεῖν περιουσίας. 9. Ἐάν τις τὸν οἰκεῖον 9.
ἐχθρὸν καταλείψῃ testamentárion ἐπίτροπον τῷ οἰκείῳ παιδί,
excusateuθήσεται[7]) ὁ δοθείς, ὥςπερ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου οὐκ
excusateúetai[8]) ὅςτις[9]) ζῶντι τῷ πατρὶ τῶν ἀνήβων ἐπηγγεί-
λατο τῶν αὐτοῦ παίδων ἐπιτροπεύσειν.[10]) 10. Οὐδεὶς ἐκ τού- 10.
του μόνου excusatíona ἑαυτῷ κατασκευάσαι δυνήσεται λέγων,
ὅτι ἄγνωστος ὑπάρχω[11]) τῷ τῶν νέων πατρί. τοῦτο γὰρ διά-
ταξις τῶν θειοτάτων ἀδελφῶν κελεύει. 11. Ἔχθρα συμβᾶσά 11.
μοι πρὸς τὸν πατέρα τῶν ἀνήβων ἢ τῶν ἀφηλίκων εἰ μὴ εἴη
κεφαλική, φιλίας ἐν τῷ μεταξὺ μὴ παρεντεθείσης, ἀπολύει με
τῆς ἐπιτροπῆς. εἰ δὲ οὐκ ἔστι κεφαλική, οὐ δίδωσιν excusa-
tíona. 12. Ἐάν τις ἐπαγάγῃ μοι περὶ καταστάσεως[12]) ζήτη- 12.
σιν, οὐκ ἀναγκασθήσομαι τῶν τούτου παίδων ἐπιτροπεύειν. 13. 13.
Ὁ μείζων τῶν ο̅ ἐνιαυτῶν καὶ ἐπιτροπῆς καὶ curatíonos ἀπαλ-
λαγήσεται· ὁ δ' ἥττων κε̅ ἐνιαυτῶν πάλαι μὲν κληθεὶς ἐκέχρητο
excusatíoni λέγων, ὅτι ἥττων εἰμὶ τῶν κε̅ ἐνιαυτῶν, διάταξις
δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐν κωλύσει τοῦτον ἐποίησεν εἶναι,
οὐ μὴν ἐν excusatíoni. ὅθεν εἴ τις ἐλάττων ὢν τῶν κε̅ ἐνιαυ-
τῶν κληθῇ εἰς ἐπιτροπὴν ἢ καὶ[13]) curatíona οὐδὲ δεῖται excu-
satíonos, ὡς τῇ αὐτῇ θείᾳ περιέχεται διατάξει. ὥςτε οὖν οὐδὲ
púpillos οὐδὲ ἔφηβος μὲν ἀφῆλιξ δὲ εἰς τὴν legítiman ἐπιτρο-
πὴν κληθήσονται. ἦν γὰρ τοῦτο πάσης πολιτικῆς νομοθεσίας

---

1) L[1]. L[2].: cett. —ψεν. 2) —θῇ P. 3) dedi ex P., cett. ἐξαρκεῖν. 4) —ήσῃ F. 5) δυνήσεται P. qui l. ἐξχουσατεύειν. 6) κελεύσαντος P. 7) —τεύεται Vi. R. 8) —ευθήσεται Vi. R. 9) ἔτι add. Vi. R. 10) dedi ex F[2].: cett. εύειν. 11) ὑπῆρχεν G. F. —ῆρχον Vi. R. 12) τύχης Vi. R. 13) d. Vi. R.

diuus Marcus rescripsit. inuenias igitur ubi et paupertas
7. prosit. 7. Si quis ad tutelam uocatus inidoneum se atque
imparem oneri administrationis ostenderit, uel aduersam sibi
ualetudinem esse probauerit propter quam ne suis quidem ne-
8. gotiis interesse possit, sese excusans audietur. 8. Imperitus
litterarum excusationem a tutela et cura habet, ut diuus Pius
rescripsit; quamuis et qui litteras nesciant interdum ad aliena
9. negotia administranda sufficiant. 9. Si quis inimicum suum
testamento filio suo tutorem det, excusabitur datus, sicuti
per contrarium non excusatur qui se tutelam patri pupillo-
10. rum, dum uiueret, administraturum promiserit. 10. Nemo ex
hoc solum excusationem sibi parare poterit quod ignotus pu-
pillorum patri fuerit. id enim diuorum fratrum constitutione
11. cautum est. 11. Inimicitiae quas exercui cum patre pupil-
lorum uel adultorum, si capitales fuerint, neque reconciliatio
interuenerit, me a tutela liberabunt. si autem capitales non
12. fuerint, non aeque excusabunt. 12. Si quis status contro-
uersiam mihi fecerit, eius liberorum tutelam suscipere non
13. cogar. 13. Maior LXX annis a tutela uel cura excusabitur;
minor autem XXV annis olim uocatus excusatione utebatur,
dicens sese minorem XXV annis esse, constitutio autem prin-
cipis nostri hunc non tantum excusari permisit, set etiam ac-
cipere uetuit. et ideo si quis minor XXV annis ad tutelam
uocatus sit uel curationem, non indiget excusatione, sicuti
eadem sacratissima constitutione continetur; itaque neque pu-
pillus, neque adultus qui minor sit ad legitimam uocabuntur
tutelam. erat enim inciuile eos qui alieno auxilio in rebus

ἀλλότριον τοὺς τῆς ἑτέρου δεομένους βοηθείας ἐπὶ διοικήσει τῶν
οἰκείων πραγμάτων καὶ τοὺς ὑφ' ἑτέρων ὀφείλοντας ἰθύνεσθαι
ἑτέρων γίνεσθαι κηδεμόνας. 14. Ὥσπερ δὲ ὁ ἀφῆλιξ οὐδὲ 14.
βουλόμενος γίνεται κηδεμών, οὕτως οὐδὲ ὁ στρατιώτης. 15. Οἱ 15.
ἐν τῇ Ῥώμῃ γραμματικοὶ ῥήτορες ἰατροὶ καὶ οἱ ἐν τῇ οἰκείᾳ
πατρίδι τὰ τοιαῦτα μετιόντες ἐπιτηδεύματα καὶ ἐντὸς ὄντες τοῦ
τῇ διατάξει περιεχομένου ἀριθμοῦ ἀτέλειαν ἕξουσι κηδεμονίας.
διάταξις γάρ ἐστι Ἀντονίνου, ἥτις φησὶ πόσους γραμματικοὺς
ἢ ῥήτορας ἢ ἰατροὺς ἐν ἑκάστῃ εἶναι δεῖ πόλει.[1]) 16. Ὁ πολ- 16.
λὰς ἔχων excusatíonas εἴ τισιν ἐξ αὐτῶν χρησάμενος ἀπεδοκι-
μάσθη, δύναται ἐντὸς τῶν τῆς[2]) excusatíonos χρόνων ταῖς
λειπομέναις[3]) κεχρῆσθαι. 17. Ὁ κληθεὶς εἰς ἐπιτροπὴν ἢ cu- 17.
ratíona καὶ θέλων διαφυγεῖν τὸ τοιοῦτο βάρος excusatíoni κέ-
χρηται οὐ μὴν ἐκκαλεῖται.[a]) τότε γὰρ ἡ ἔκκλητος ἀναγκαία,
ὅτε τις χρησάμενος τῇ excusatíoni μὴ κρατήσει τοῦ ἀγῶνος.
ὁ δὲ χρώμενος τῇ excusatíoni εἴσω ν̄ ἡμερῶν ἐφεξῆς τρεχου-
σῶν οὐ μὴν utilíων ταύτῃ χρῆται· ἐξ οὗ γὰρ ἔγνω ἑαυτὸν
ἐπίτροπον δεδόσθαι ἄρχονται τρέχειν. κεχρήσθωσαν τῇ excu-
satíoni εἴτε testamentárioí εἰσιν[4]), εἴτε legítimoi εἴτε πάτρονες
εἴτε fiduciárioi εἴτε ἀπὸ ἄρχοντος δεδομένοι, ἢ καὶ κουράτορές
εἰσιν ἰδικῶς δεδομένοι ἢ ὑπὸ νόμων καλούμενοι, εἴτε ἐνδημοῦ-
σιν αὐτῇ τῇ πόλει ᾗ κέκληνται, εἴτε περαιτέρω τοῦ ἑκατοστοῦ δια-
τρίβουσι μιλίου· ψήφου γενομένης καὶ εἴκοσι μιλίων καθ' ἑκά-
στην ἡμέραν[5]) παρεχομένων, ἅπερ ὀφείλει ποιεῖν ὁ κληθεὶς
ἐπὶ τῷ παραγενέσθαι καθ' ὃν ὠνόμασται τόπον, ἵνα χρήσηται
τῇ excusatíoni· οὕτω μέντοι ὥςτε αὐτῷ περιλιμπάνεσθαι[6])
λ̄ ἡμέρας μετὰ τὸ ἐπιστῆναι ἐκείνῃ τῇ πόλει ᾗ βούλεται ἑαυτὸν
excusateûsai. ὅπερ Scaéuolas[7]) οὕτως ἔφασκε χρῆναι ψηφί-
ζεσθαι, ὥςτε ἐλάττονας μὲν τῶν ν̄[8]) ἡμερῶν μηδέποτε ἔχειν
τὸν ἐπίτροπον εἰς excusatíona, πλείονας δέ ἐστιν ὅτε.[9]) οἷον
ἀφέστηκε σ̄ μιλίοις, μεθ' ὃ ἔγνω, ἔχει εἰς μὲν τὴν ὁδὸν ῑ ἡμέ-

---

[1]) πόλ. δ. P. δ. εἶν. π. Vi. R. [2]) d. L[2]. [3]) ὑπολ. L[2].
[4]) d. P. [5]) καθ' ἑκάστης παρ. ἡμέρας Vi. R. [6]) εἰς add. L[2].
[7]) scáebolas L[1]. L[2]. σκαιβόλας edd. [8]) λ̄. P. Epi. [9]) ἐνίοτε Vi. R.
a) haec habet Epi. 36, 56.

suis administrandis egerent, et ab aliis regerentur, aliorum
14. tutelam uel curam subire. 14. Quemadmodum minor ne uo-
15. lens quidem tutor curatorue fit, ita nec miles. 15. Romae
grammatici rhetores medici et qui in patria sua eiusmodi officia exercent et intra numerum sunt constitutione praescriptum, uacationem a tutela et cura habebunt. constitutio est enim Antonini, qua cauetur, quot grammatici uel rhe-
16. tores uel medici in singulis ciuitatibus esse debeant. 16. Qui
plures habet excusationes si quibusdam usus non probauerit, potest intra excusationis tempora ceteris uti. qui ad tutelam uel curam uocatur atque eiusmodi onus effugere cupit, excusatione utitur, non uero appellat. tunc enim appellatio necessaria est, cum quis excusatione usus non est auditus. qui excusatione uti uult, intra L dies continuos, non uero utiles, ea experiri debet, qui tunc currere incipiunt, cum quis se nouerit tutorem datum. intra quos dies experiri debent, siue testamento dati, siue legitimi sint, siue patroni siue fiduciarii, siue a magistratibus dati, siue curatores sint specialiter dati aut legibus uocati, siue in eadem ciuitate degant, in qua et uocantur, siue inter centesimum lapidem ab eo loco, in quo dati sunt, siue ultra C lapidem degant: dinumeratione scilicet facta uicenorum millium pro singulis diebus, quae uocatus conficere debet, ut ad eum locum perueniat, ubi se excusaturus est: ita tamen ut ei XXX maneant dies, postquam in eam ciuitatem peruenerit, in qua se excusare ualit. quod ita Scaeuola computandum esse ait, ne pauciores quam L dies unquam tutor ad semet ipsum excusandum habeat, plures autem aliquando. ut ecce cum abfuerit CC millibus postquam cognouerit sese tutorem datum, habebit quidem in iter

ρας, μετὰ δὲ[1]) *τὴν ἄφιξιν μ· ἀφέστηκε τ, ἔχει εἰς μὲν τὴν*
ὁδὸν ιε καὶ μετὰ τὴν ἄφιξιν ἔχει ὑπολοίπους λε ἡμέρας. εἰ δὲ
ἀφέστηκε υ μιλίοις, ἔχει λόγῳ μὲν τῆς ὁδοῦ ἡμέρας κ, εἰκοσά-
κις γὰρ κ. υ, ὑποστρέψας οὖν ἔχει λ ἡμέρας. εἰ δὲ ἀφέστηκε
φ μιλίοις ἔχει κε ἡμέρας λόγῳ τῆς ὁδοῦ καὶ λ μετὰ τὸ ὑπο-
στρέψαι. εἰ δὲ ϡ κεχώρισται μιλίοις ἔχει ν προφάσει τῆς ὁδοῦ
καὶ λ ἀκεραίους μετὰ τὴν παραδρομὴν τῶν ν ἡμερῶν. καὶ
τούτῳ τῷ τρόπῳ εὑρίσκεται τῶν μὲν ν[2]) *ἡμερῶν ἔχων πλείο-*
νάς ἐστιν ὅτε, ἥττονας[3]) *δὲ οὐδέποτε, καθὰ οἱ κατὰ μέρος πα-*
ρέστησαν θεματισμοί. 18. *Ἐδόθη τις ἐπίτροπος· οὗτος ἐπὶ* 18.
πᾶσι τοῖς τοῦ pupillu *πράγμασι δίδοσθαι*[4]) *πιστεύεται. καὶ οὐ*
λέγομεν ὅτι τῶνδε μέν ἐστιν ἐπίτροπος, ἐπὶ τοῖς δε [*δὲ*[5])] *οὐκ*
ἐστιν. 19. *Ἐπετρόπευσα* pupillu· *γέγονεν ἔφηβος· ὠνομάσθην* 19.
αὐτοῦ κουράτωρ. ἄκων οὐκ ἀναγκάζομαι κουρατορεῦσαι αὐτοῦ.
ἀμέλει τοι εἰ καὶ[6]) *πατὴρ ἐν διαθήκῃ ἐπίτροπόν με κατέλιπε*
τῷ ἀνήβῳ αὐτοῦ παιδὶ προσθεὶς τὸν αὐτὸν ἐμὲ καὶ κουράτορα
αὐτῷ ἔσεσθαι[7]), *οὐκ ἀναγκάζομαι αὐτοῦ γενέσθαι κουράτωρ.*
τοῦτο γὰρ Σεβῆρος καὶ Ἀντονῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι.
20. *Ἐχειροτονήθη τις τῆς οἰκείας γαμετῆς κουράτωρ· δύνα-* 20.
ται κεχρῆσθαι excusatíoni, *εἰ καὶ ἔφθασεν ἑαυτὸν ἐμμίξαι τῇ*
διοικήσει. 21. *Ἐπίτροπός τις ὀνομασθεὶς*[8]) *δικαιολογίαις χρη-* 21.
σάμενος ἐψευσμέναις ἔτυχεν excusatíonos. *οὐκ ἀπαλλάττει*
αὐτὸν τοῦτο τοῦ τῆς ἐπιτροπῆς βάρους, ἀλλ' εἴ τις ἔτυχε[9])
ζημία τῷ νέῳ ἐκ τοῦ αὐτὸν μὴ διοικῆσαι, ταύτην ἀναγκάζεται
θεραπεύειν.[10])

---

1) *καὶ μετὰ* F. 2) λ L[1]. P. Epi. *τριάκοντα* L[2]. d. edd. 3) *ἥττους* Vi. R. 4) *δεδόσθαι* Vi. R. 5) suppleui. R. *δὲ τοῖςδε.* 6) *ὁ* add. P. 7) *ἔσ. αὐτ.* P. 8) *καὶ* ins. F[1]. R. 9) *ἐπισυμβᾶσα* add. Vi. R. 10) *—εῦσαι* L[2].

X dies, post aduentum autem XL. aberat CCC; habebit in iter
quidem XV, post aduentum autem reliquos XXXV. sin autem
abfuerit CCCC millibus, habebit in inter quidem XX dies,
uiciens enim uicena CCCC efficiunt: cum autem uenerit XXX
dies reliquos habebit. si D milibus abfuerit, habebit quidem
in rationem itineris XXV dies atque XXX postquam perue-
nerit. si uero M millibus abfuerit, L dies ad iter conficien-
dum habebit, atque XXX integros postquam aduenerit. et
ideo interdum plures quam L dies habebit; pauciores uero
nunquam, sicuti singillatim quae exposuimus exempla osten-
17. dunt. 17. Datus quidam tutor cum sit, ad uniuersum pu-
pilli patrimonium datus esse intellegitur. non enim est di-
cendum in quibusdam eum esse tutorem, in aliis autem non
18. esse. 18. Si cum pupilli tutelam gessissem, isque pubes fac-
tus esset, ei curator nominatus fuerim, non compellar eius
curator fieri. itaque si pater testamento me filio suo impu-
beri tutorem dederit, addideritque me ei quoque curatorem
fore, non compellar inuitus eius curam suscipere; id
19. enim diui Seuerus et Antoninus rescripserunt. 19. Si quis
uxori suae curator datus fuerit, excusare se poterit, licet se
20. administrationi immiscuerit. 20. Si quis cum tutor esset
uocatus, falsis allegationibus usus excusationem meruerit, non
ideo onere tutelae liberabitur, set si quid incommodi pupillus
passus fuerit, eo non administrante, id praestare cogetur.

De suspectis tutoribus et curatoribus.[1]) Titulus 26.

Εἰπόντες τὰ περὶ τῶν excusatiónων *εἴπωμεν καὶ*[2])
περὶ τῆς κατηγορίας τῶν suspéctων *ἐπιτρόπων καὶ κου-*
ρατόρων· ταύτην δὲ τὴν κατηγορίαν ὁ δωδεκάδελτος ἐπενόησε
νόμος. 1. *Καὶ σκοπήσωμεν τίνες ἀκροῶνται τῆς τοιαύτης κα-* 1.
τηγορίας καὶ τίνες ὡς ὕποπτοι ἐκβάλλονται καὶ τίνες τῶν su-
spéctων *κατηγορεῖν δύνανται. κατηγοροῦνται οἱ* súspectoi *ἐν*
μὲν τῇ Ῥώμῃ παρὰ τῷ praétori, *ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις παρὰ*
τοῖς ἄρχουσιν ἔτι δὲ καὶ παρὰ τῷ λεγάτῳ[3]) *τοῦ ἀνθυπάτου.*
2. *Εἰπόντες τοὺς ἀκροατὰς εἴπωμεν*[4]) *περὶ τῶν* suspéctων. 2.
εἰδέναι χρὴ ὅτι πάντες οἱ ἐπίτροποι εἴτε εἰσὶ testamentárioi
εἴτε ἑτέρου γένους ὀρθῶς κατηγοροῦνται. ὅθεν καὶ ὁ legíti-
mos *ὡς*[5]) súspectos *ἀποκινεῖται· εἰ δὲ καὶ*[6]) *πάτρων ἐστί, τὸ*
αὐτὸ ἐροῦμεν. τοῦτο μέντοι εἰδέναι χρή, ὅτι δεῖ φείδεσθαι
τῆς τοῦ πάτρονος ἐπιτιμίας, εἰ καὶ ὡς súspectos *ἀποκινηθῇ·*
τὸ γὰρ τῆς ὑποψίας δικαστήριον ἀτιμόποιόν ἐστιν. 3. *Νῦν* 3.
ἀκόλουθόν ἐστιν εἰπεῖν τίνες τῶν suspéctων *δύνανται κατηγο-*
ρεῖν. καὶ δεῖ εἰδέναι τὴν τοιαύτην κατηγορίαν εἶναι públican,[7])
τουτέστι πᾶσιν ἀνθρώποις ἐπιτετράφθαι τὸ τοιοῦτο κινεῖν δικα-
στήριον. τὸ πλέον φημὶ ὅτι καὶ γυναῖκες προςδεχθήσονται πρὸς
τὴν τοιαύτην κατηγορίαν, διατάξεως Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου
τῶν θειοτάτων ἐπιτρεπούσης, ἀλλ' ἐκεῖναι μόναι, ὅσαι τῆς εὐσε-
βείας ἀνάγκῃ πεισθεῖσαι, προῆλθον εἰς τοῦτο, οἷον μήτηρ τρο-
φὸς μάμμη· οὐ κωλύεται[8]) *οὐδὲ ἀδελφή. εἰ δὲ καί τις ἑτέρα*
γυνή, ἧς ὁ praétωr *ὁρᾷ τὴν γνώμην ῥέπουσαν εἰς τὸ εὐσεβεῖν,*
οὐ μὴν ἀναισχυντοῦσαν οὐδὲ τὴν τῆς φύσεως ἐξιοῦσαν αἰδῶ,
ἀλλ' ὑπὸ τῆς εὐσεβείας ἑλκομένην οὐ δύνασθαι κατέχειν ἐν
ἑαυτῇ τὴν κατὰ τῶν ἀνήβων γινομένην ἀδικίαν, προςδέξεται[9])

---

1) *περὶ ὑπόπτων ἐπιτρόπων καὶ κουρατόρων* add. libri. 2) *τὰ* add. Vi. R. 3) *ἤγουν τῷ ἐκ προσώπου* Vi. R. cum edd. ant. F. '*τῇ αἰτίᾳ τοῦ θανάτου τοῦ τοπορητῆρος*' L². 4) *καὶ* add. F. R. 5) *ὁ* P. 6) d. P. 7) publicam F. *δημοσίαν* Vi. R. 8) *οὐ κεκώλυται δὲ* Vi. R. 9) *—δέχεται* F¹. R

De suspectis tutoribus et curatoribus. Titulus 26.

Cum de excusationibus locuti simus, dicamus de crimine suspecti, quo tutores et curatores postulantur. id autem
1. crimen e lege XII tabularum descendit. 1. Videamus igitur quinam de eiusmodi crimine cognoscant, et quinam utpote suspecti remoueantur, et quinam demum suspectos facere possint. postulantur autem suspecti Romae quidem apud praetorem, in prouinciis uero apud praesides, uel apud legatum
2. proconsulis. 2. Cum de iis qui cognoscant, uiderimus, dispiciamus de suspectis. sciendum est omnes tutores siue testamentarii siue alterius generis recte postulari; itaque et legitimus tutor ueluti suspectus remoueri poterit. et si patronus fuerit, idem dicemus, nisi quod sciendum est famae patroni esse parcendum, licet ut suspectus remotus fuerit. suspecti enim cri-
3. men famosum est. 3. Consequens est ut uideamus qui possint suspectos postulare. et sciendum est publicam esse eiusmodi actionem, idest omnibus licere hoc iudicio experiri. quin immo et mulieres ad hanc actionem admittentur, sicuti constitutione diuorum Seueri et Antonini cautum est: set hae solae, quae pietatis necessitudine ductae ad hoc processerint, ueluti mater nutrix auia. ne soror quidem prohibetur; set et si qua alia mulier fuerit, cuius praetor propensam ad pietatem mentem intellexerit, non uero impudicam neque sexus uerecundiam egredientem, atque pietate commotam, non posse iniuriam pupillorum continere, hanc quoque ad accusa-

καὶ ταύτην πρὸς[1]) *κατηγορίαν.*[a]) 4. *Ἄνηβοι τοὺς οἰκείους ἐπι-* 4.
τρόπους οὐκ ἐξωθήσουσιν ὡς suspéctus, *ἔφηβοι δὲ τῶν κου-*
ρατόρων κατηγορήσουσι, γνώμῃ μέντοι τῶν ἀναγκαίων προσώ-
πων, οἷον συγγενῶν καὶ τῶν κατ' ἀγχιστείαν αὐτοῖς συναπτο-
μένων. καὶ τοῦτο Σεβῆρος καὶ Ἀντονῖνος ἀντέγραψαν. 5. Sú- 5.
spectos *δέ ἐστιν καὶ ὃς μὴ πιστότατα διοικεῖ τὴν ἐπιτροπήν, εἰ*
καὶ εὔπορός ἐστιν· τοῦτο γὰρ Iulianós *φησιν. ὁ ἐπίτροπος*
καὶ πρὶν ἄρξηται διοικεῖν ὡς súspectos *ἀποκινεῖσθαι δύναται,*
Iulianû *τοῦτο ἀποκριναμένου, καὶ τὴν ἀπόκρισιν ἐβεβαίωσε*[2])
διάταξις. 6. *Ὁ δὲ ἀποκινηθεὶς ὡς* súspectos *εἰ μὲν διὰ δό-* 6.
λον ἄτιμός ἐστιν, εἰ δὲ διὰ ῥαθυμίαν, οὐκέτι. 7. *Ἐφ' ὅσον* 7.
δέ τις[3]) *ὡς* súspectos *κατηγορεῖται, μέχρις οὗ*[4]) *περαιωθῇ τὸ*
δικαστήριον οὐκ ὀφείλει τῆς διοικήσεως ἅπτεσθαι· ἀπηγόρευται
γὰρ αὐτῷ, ὡς δοκεῖ Papinianῷ.[5]) 8. *Εἰ δὲ προκαταρχθῇ μὲν* 8
ἡ τοῦ suspéctu *κατηγορία ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ὁ ἐπίτροπος ἢ*[6])
κουράτωρ τελευτήσῃ, ἀποσβέννυται τὸ τοιοῦτο[7]) *δικαστήριον.*
πῶς γὰρ δυνατὸν ἐκβάλλεσθαι τὸν ἤδη τελευτήσαντα; 9. *Ἐὰν* 9.
ὁ ἐπίτροπος μὴ φαίνηται, ὥςτε alimenta *τῷ* pupíllῳ *ὑπὸ τοῦ*
ἄρχοντος ὁρισθῆναι, εἴρηται διατάξεσι[8]) *Σεβήρου καὶ Ἀντονίνου*
εἰς νομὴν τῶν αὐτοῦ πραγμάτων πέμπεσθαι τὸν púpillon, *διδο-*
μένου κουράτορος τοῖς πράγμασι τοῦ ἐπιτρόπου ὀφείλοντος δια-
πωλῆσαι τὰ χρόνῳ φθειρόμενα[9]) *πράγματα, οἷον ὑποζύγια καὶ*
ἐσθῆτα καὶ ὅσα τοιαῦτα. ὥςτε οὖν ὡς súspectos *ἐκβάλλεσθαι*
δύναται ὁ μὴ παρέχων alimenta.[10]) 10. *Εἰ δέ τις παρὼν ἀρ-* 10.
νεῖται μὴ δύνασθαι χωρηγεῖν alimenta *τῷ* pupíllῳ[11]) *διὰ τὸ*
πένητα αὐτὸν εἶναι, ψευδὴς δὲ αὐτοῦ ὁ λόγος[12]) *ἀποδειχθῇ, πα-*
ραπεμφθήσεται τῷ τῆς πόλεως ἐπάρχῳ τιμωρηθησόμενος ὥς-
περ κἀκεῖνος ὅςτις χρήματα δοὺς ἐπίτροπος ἐσπούδασε γενέ-
σθαι. 11. *Ἀπελεύθερος ἐὰν κακούργως*[13]) *διοικήσας τὴν ἐπι-* 11.
τροπὴν τῶν υἱῶν ἢ ἐκγόνων τοῦ οἰκείου πάτρονος δείκνυται, πα-
ραπεμφθήσεται τῷ ἐπάρχῳ εἰς σῶμα τιμωρηθησόμενος.

---

1) *εἰς* F1. R. 2) *—σεν ἡ* L2. et L1. m. 2a. 3) d. P. 4) d. F2. 5) Papianῷ L1. L2. 6) *ὁ* add. Vi. R. 7) d. P. 8) dedi ex P. *διάταξις* L1. L2. F. *—ξει* R. 9) *διαφθ.* Vi. R. 10) *τῷ πουπίλλῳ* Vi. R. 11) d. P. 12) *αὐτοῦ ὁ λ.* P. 13) *κακοῦργος* Vi. R.

a) Cf. Epi. 36, 27. usq. ad. v. *συναπτομένων.*

4. tionem admittet. 4. Impuberes tutores suos non possunt
suspectos postulare; puberes autem curatores ex consilio ne-
cessariorum, ueluti cognatorum atque per adfinitatem coniun-
ctorum, suspectos arguent, et ita Seuerus et Antoninus re-
5. scripserunt. 5. Suspectus est autem qui non ex fide tutelam
gerit, licet soluendo est; id enim Iuliano placuit. set ante-
quam incipiat tutelam gerere tutor, posse eum quasi suspec-
tum remoueri Iulianus auctor est, secundum quod etiam con-
6. stitutum est. 6. Qui autem ut suspectus remotus est, si
quidem ob dolum, famosus est: si ob culpam, non aeque.
7. 7. Quamdiu quis ut suspectus postulatur, quoad cognitio
finiatur, non debet administrationem attingere: est enim ei
8. id interdictum, ut Papiniano uisum est. 8. Si suspecti cog-
nitio suscepta fuerit, et deinde tutor aut curator decesserit,
extinguitur cognitio. quomodo enim remouebitur qui iam de-
9. functus est? 9. Si tutor sui copiam non faciat ut alimenta
pupillo a magistratu decernantur, cauetur constitutione Seueri
et Antonini ut in possessionem bonorum eius mittatur pupil-
lus; et bonis tutoris curator detur, qui ea distrahat, quae
mora deteriora futura sint, ueluti iumenta uestem et cetera
id genus. ergo ut suspectus remoueri potest, qui alimenta
10. non praestat. 10. Set si quis praesens negauerit posse ali-
mento pupillo decerni propter eius inopiam, et mendaces al-
legationes eius esse compertum sit, remittetur ad praefectum
urbi puniendus sicuti et ille, qui data pecunia, tutor fieri co-
11. natus est. 11. Libertus si fraudulenter tutelam filiorum uel
nepotum patroni gessisse probetur, ad praefectum urbi remit-
12. titur corporaliter puniendus. 12. Nouissime sciendum est

12. *Ὡς ἐν τέλει δὲ τοῦτο ἰστέον τοὺς κακούργως περὶ τὴν ἐπι-* 12
τροπὴν ἢ **curatíona** *ἀναστρεφομένους, εἰ καὶ προςφέροιεν τὴν*
rem saluam pupilli[1]) **fore** *ἱκανοδοσίαν, τουτέστιν ὅτι σῶα τὰ*
πράγματα φυλαχθήσεται τοῦ **pupíllu,** *οὐδὲν ἧττον ἀποκινοῦνται*
τῆς ἐπιτροπῆς. ἡ γὰρ ἱκανοδοσία τὴν κακοθελῆ τοῦ ἐπιτρόπου
προαίρεσιν οὐκ ἀμείβει, ἀλλὰ παρρησίαν τοῦ ἐπὶ πλείονα χρό-
νον ἐπεντρυφᾶν τοῖς τοῦ νέου πράγμασιν αὐτῷ χορηγεῖ. 13. 13.
Súspecton *γὰρ ἐκεῖνον νομίζομεν ὅστις ἄτοπός ἐστι τοῖς ἤθε-*
σιν, ὡς ἐξ αὐτῶν δείκνυσθαι ὅτι **súspectós** *ἐστιν. ἐπίτροπος*
δὲ ἢ κουράτωρ, εἰ καὶ εἴη πένης πιστὸς μέντοι καὶ ἐπιμελής,
ὡς **súspectos** *οὐκ ὀφείλει ἐξωθεῖσθαι.*

ἐπληρώθη σύν Θεῷ ἡ $\overline{\alpha}$ **Institutíων** *Θεοφίλου ἀντικήνσορος*[2]).

---

[1]) rem pupilli Vi. R. [2]) M.; *ἐπλ. ἡ* $\overline{\alpha}$ *Ἰνστ. Θ. Α.* feliciter. F. *τέλος σὺν Θεῷ τῆς* $\overline{\alpha}$ *Ἰνστιτουτιόνων Θ. Α.* Vi. R.: deest subscriptio L[1]. L[2]. P.

eos, qui fraudulenter tutelam ant curam administrant, etiamsi
cautionem offerant »rem pupilli saluam fore«, remouendos
nihilominus a tutela: quia satisdatio propositum maleuolum
tutoris non mutat, set diutius grassandi in re familiari pu-
13. pilli facultatem ei praestat. 13. Suspectum enim eum puta-
mus qui moribus adeo peruersis utitur, ut inde pateat eum
esse suspectum. enimuero tutor aut curator, quamuis pau-
per est, fidelis tamen et diligens, remouendus non est quasi
suspectus.

explicit cum Deo Institutio I[a] Theophili antecessoris.

Ἀρχὴ σὺν Θεῷ τῆς β̄ Institutíonos.[1])

De rerum diuisione. Titulus 1.

Ἐν τῷ προλαβόντι βιβλίῳ διεξελθόντες τοὺς νομοθέτας, ἀρξάμενοί τε τῆς τῶν νόμων διαιρέσεως, εἰρήκαμεν περὶ τρία ταῦτα καταγίνεσθαι τὴν ῥωμαϊκὴν νομοθεσίαν[2])· περὶ πρόσωπα περὶ πράγματα περὶ ἀγωγάς. καὶ πληρώσαντες[3]) ἐν αὐτῷ[5]) τὴν τῶν προσώπων διδασκαλίαν, ἐν ᾗ εἰρήκαμεν τοὺς μὲν ἐλευθέρους εἶναι, τοὺς δὲ δούλους· καὶ τῶν ἐλευθέρων τοὺς μὲν εὐγενεῖς, τοὺς δὲ ἀπελευθέρους· δευτέραν εἰπόντες διαίρεσιν, ὅτι τῶν ἀνθρώπων οἱ μέν εἰσιν ὑπεξούσιοι οἱ δὲ αὐτεξούσιοι, καὶ ὅτι[6]) ἡ ὑπεξουσιότης κατὰ τίνων συνίσταται καὶ πόσοις διαλύεται τρόποις· καὶ ὅτι τῶν αὐτεξουσίων οἱ μὲν ἐπιτροπεύονται, οἱ δὲ κουρατορεύονται· γνόντες δὲ καὶ τὰς τῶν ἐπιτρόπων καὶ κουρατόρων[7]) συστάσεις τε καὶ λύσεις καὶ **excusatíonas** καὶ **suspéctων** κατηγορίας νῦν ἔλθωμεν ἐπὶ τὸ δεύτερον τῇ τάξει βιβλίων[8]) καὶ εἴπωμεν περὶ τῆς τῶν πραγμάτων διαιρέσεως· διαίρεσις δέ ἐστιν ὕλης ἀμέτρου σύντομος κατάληψις. ἡ δὲ ἀνωτάτη τῶν πραγμάτων διαίρεσίς ἐστιν αὕτη, ὅτι τῶν πραγμάτων τὰ μὲν τελεῖ ὑπὸ τὴν ἡμετέραν δεσποτείαν τε καὶ περιουσίαν, τὰ δὲ ἐκτὸς τῆς ἡμετέρας ἐστι[9]) περιουσίας ἤτοι

---

1) Ita M. Pi. — L¹. L². ἀρχὴ τῆς β′ Institutíonos. P. Ἰνστιτουτίων β′. 2) περὶ πραγμάτων διαιρέσεως add. libr. edd. 3) τὴν ῥ καταγ. νομ. L¹. L². τῶν ῥωμαίων Vi. R. 4) πληρ. δὲ Vi. R 5) —τῷ Vi. 6) d. Vi. R. 7) d. Vi. R. 8) om. M. βιβλίον Vi. R. 9) ἐστὶ τῆς ἡμ. Vi.

Incipit cum deo Institutio IIª.

De rerum diuisione. Titulus 1.

Superiore libro cum de iis locuti essemus, qui iura condere possint, et iuris diuisionem instituissemus, diximus ad tria romanorum ius pertinere, ad personas nempe ad res, ad actiones. et de personis doctrinam iam plene tradidimus: diximus enim quosdam liberos, quosdam seruos esse, et liberorum alios ingenuos, alios libertinos, et ad alteram diuisionem peruenimus docentes hominum quosdam sui iuris, quosdam alieni iuris esse, et quomodo potestas constituatur et quomodo dissoluatur, eorumque qui sui iuris sunt alios sub tutela, alios sub cura esse. Cum autem perspectum habeamus quomodo tutores curatoresue fiant et cessent, quae sint excusationes et quae actio suspecti tutoris, ad secundum librum ueniamus et dispiciamus de rerum diuisione. diuisio autem est indefinitae materiae breuis quaedam comprehensio.

Summa rerum diuisio haec est quod rerum quaedam in nostra potestate et patrimonio quaedam extra nostrum patrimonium et potestatem sunt. quaedam enim naturali iure seu

δεσποτείας. τινὰ γὰρ φυσικῷ δικαίῳ ἤτοι iurisgentíῳ, *ὡς*
προιὼν φησὶν[1]), *κοινὰ πάντων ἐστί· τινὰ* públíca *τινὰ* uniuer-
sitatis *τινὰ ἀδέσποτα· πλεῖστα δὲ ὑπὸ τῶν καθ' ἕκαστον*
δεσποζόμενα, ἅ τινα ἐκ ποικίλων αἰτιῶν ἑκάστῳ προςπορίζεται·
ὡς ἐκ τῶν ἐπαγομένων δειχθήσεται.
1. *Φυσικῷ μὲν οὖν δικαίῳ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων ἐστὶ* 1.
ταῦτα· ὁ ἀὴρ τὸ ὕδωρ τὸ ἀένναον ἡ θάλασσα καὶ[2]) *διὰ τοῦτο*[a])
καὶ οἱ αἰγιαλοὶ τῆς θαλάσσης· οὐδεὶς τοίνυν αἰγιαλῷ θαλάσσης
προςελθεῖν κωλύεται[3]), *οἷον ἀναπατεῖν ἢ ναῦν προσορμίζειν*[4]),
οὕτω μέντοι, ὥςτε τῶν κωμῶν ἤτοι οἰκημάτων καὶ τῶν ἐκεῖ
διακειμένων μνημάτων ἢ καὶ κτισμάτων ἀπέχεσθαι καὶ τούτοις
μὴ παρενοχλεῖν· ταῦτα γὰρ οὐ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων, οὐδὲ
iurisgéntia[5]) *ὥςπερ ἡ θάλασσα.* 2. *Ποταμοὶ δὲ πάντες καὶ* 2.
λιμένες[6]) públicoí *εἰσι τουτέστι τοῦ δήμου*[7]) *τοῦ Ῥωμαϊκοῦ·*
διὸ καὶ τό δίκαιον τοῦ ἁλιεύειν κοινὸν ἅπασίν ἐστι ἐν τοῖς[8])
λιμέσι[9]) *καὶ ποταμοῖς.* 3. *Ἐπειδὴ δὲ εἶπον ὅτι ὁ*[10]) *αἰγιαλὸς* 3.
iurisgéntiós[11]) *ἐστι καθάπερ καὶ αὐτὴ*[12]) *ἡ θάλασσα, δεῖ ὁρί-*
σασθαι τί ἐστιν αἰγιαλός. αἰγιαλός ἐστι τόπος[13]) *μέχρις οὗ τὸ*
χειμέριον μέγιστον ἔξεισι κῦμα· ὥςτε οὖν κἂν τῷ θέρει μέχρι
τῶν τόπων ἐκείνων τὸν αἰγιαλὸν ὁριζόμεθα. 4. *Καὶ ἡ τῆς* 4.
ὄχθης δὲ χρῆσις públicá *ἐστιν, ὡς ὁ ἐθνικὸς βούλεται νόμος,*
ὥςπερ καὶ ἡ αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ χρῆσίς ἐστι[14]) públíca. *ἀμέ-*
λει τοι[15]) *πλοῖον ταύταις*[16]) *ταῖς ὄχθαις προςορμίζειν ἢ σχοίνους*
ἐκ τῶν ἀναφυέντων ἐκεῖσε δένδρων ἀποδεσμεῖν καὶ τὰ φορτία
τῆς νεὼς ἐν τούτοις ἀποτίθεσθαι τοῖς τόποις, ἐλευθέρα παντὶ
πρόσεστι παρρησία. ὥςπερ καὶ τὸ πλεῖν δι' αὐτοῦ ἐστιν ἀκώ-
λυτον· ἡ μὲν οὖν χρῆσις (ὡς εἴρηται) τῶν ὀχθῶν públíca *ἤτοι*

---

1) —*ϊόντες φήσομεν* L[6]. F. d. R. Vi.; subintell. *τὸ ῥητόν.* 2) d. Vi. R. 3) *κωλυθήσεται* L[1]. L[2]. Vi. R. *κωλυθήσ. προσ.* L[6]. 4) *προσαρμόζειν* ed. ant. F. 5) —ium Vi. F. R. 6) *λίμναι* M. 7) *δημοσίον* Vi. 8) d. Vi. F[1]. R. 9) *λίμναισιν* M. 10) d. Vi. 11) —ium Vi. R. 12) d. Vi. *ὥςπερ καὶ ἡ* R. 13) de. Vi. R. *τόπ. ἐστ.* L[6]. 14) *ἐστι χρ.* Vi. R. 15) *καὶ τὸ* add. Vi. R. 16) d. Vi. R.

a) §§. 1. 2. mirum quantum corrupti leg. in *πείρᾳ* 51, 24 ed. Z. p. 247.

iure gentium, ut inferius dicit[a]), communia sunt omnium;
quaedam publica, quaedam uniuersitatis, quaedam nullius, ple-
raque in singulorum dominio, quae uariis ex causis cuique
1. adquiruntur sicut ex subiectis apparebit. 1. Et quidem na-
turali iure omnium communia sunt haec: aer aqua profluens
mare et per hoc litora maris. nemo igitur ad litus maris
accedere prohibetur, ueluti deambulare uel nauem appellere,
dum tamen uillis seu casis et monumentis ibi positis et aedi-
ficiis abstineat neque damnum inferat; haec enim non sunt
2. communia omnium et iuris gentium sicut et mare. 2. Flu-
mina autem omnia et portus publica sunt, idest populi Ro-
mani. ideoque ius piscandi omnibus commune est in portu-
3. bus et fluminibus. 3. Cum dixerimus litus maris iuris gen-
tium esse sicut et ipsum mare, definire oportet quid litus
sit. litus est locus quatenus hibernus fluctus maximus ex-
currit; itaque etiam aestiuo tempore eatenus litus esse intel-
4. legimus. 4. Ripae quoque usus publicus est ex iure gen-
tium, sicut ipsius fluminis usus publicus est. itaque nauem
ad eas ripas appellere, funes ex arboribus ibi natis religare,
onera quoque nauis in his locis reponere, cuilibet prorsus libe-
rum est; sicuti et per ipsum flumen nauigare nemo prohibetur
usus igitur riparum, ut diximus, publicus iurisue gentium est, pro-

a) nempe textus.

iurisgentía[1]) ἐστίν· ἡ δὲ δεσποτεία αὐτῶν τῶν ὀχθῶν ἐκείνων
ἐστιν ὧν τοῖς κτήμασι προςπεπήγασιν ἤτοι συνήνωνται· διὸ καὶ
τὰ δένδρα τὰ ἐν αὐταῖς ἀναφυόμενα ταῖς ὄχθαις ἐκείνων εἰσίν,
ὧν καὶ ἡ δεσποτεία τῆς ὄχθης[2]) · εἴκει γὰρ τὰ ἐπικείμενα τοῖς
ὑποκειμένοις. 5. Καὶ ἡ τῶν αἰγιαλῶν[3]) χρῆσις **pública** ἤτοι 5.
iurisgentía[4]) ἐστίν· ὥςπερ καὶ αὐτῆς τῆς θαλάσσης, ὅθεν πᾶσιν τοῖς
βουλομένοις ἄδεια δέδοται καλύβας ἐν αὐτοῖς[5]) ἐπιτιθέναι, ἔνθα
ἑαυτοὺς ἀναπαύειν δυνήσονται· ὥςπερ καὶ ψυχεῖν τὰ δίκτυα καὶ
τῆς θαλάσσης ἐξέλκειν· ἡ δὲ τῶν αἰγιαλῶν δεσποτεία ἰδικὸν
οὐκ ἐπιγράφεται δεσπότην· ἔστι γὰρ αὐτοῦ τοῦ[6]) δικαίου οὗ[7])
καὶ ἡ θάλασσα καὶ ἡ τῇ θαλάσσῃ ὑποκειμένη γῆ ἤγουν ἡ ψάμμος.
6. Τῆς δὲ ὁμάδος ἤτοι **uniuersitatis** εἰσὶν οὐ μὴν τῶν 6.
καθέκαστον οἷον τὰ ἐν ταῖς πόλεσιν ὄντα θέατρα στάδια δημόσια
λουτρὰ στοαὶ καὶ εἴ τινα ἄλλα κοινὰ ταῖς πόλεσίν εἰσιν.
7. Ἀδέσποτα δέ ἐστι[8]) τὰ **sácra** καὶ τὰ **religíosa**[9]) καὶ τὰ 7.
sáncta. ὅπερ γὰρ **diuini iuris** ἐστὶ, τοῦτο ὑπ' οὐδενὸς τελεῖ
δεσποτείαν. 8. a) **Sácra**[10]) ἐστὶν ἅτινα ὀρθῶς καὶ κατὰ τρό- 8.
πον[11]) καὶ διὰ τῶν ἱερέων θεῷ καθιέρωται, ὁποῖαι αἱ[12]) ἐκκλησίαι
καὶ τὰ εὐκτήρια καὶ τὰ μαρτύρια[13]) καὶ τὰ δῶρα, ἅτινα
κατὰ τὸ προσῆκον πρὸς ὑπερησίαν ἀφώρισται τοῦ θεοῦ· οἷον
τὰ τίμια κειμήλια. ταῦτα δὲ διάταξις τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν[14])
βασιλέως ἐκποιεῖσθαι ἢ ἐνεχυριάζεσθαι ἐκώλυσεν, ἐξῃρημένης
τῆς αἰτίας τῆς ἀναρρύσεως[15]) τῶν αἰχμαλώτων. Εἰ γὰρ συμβῇ
ληφθῆναί τινας ὑπὸ βαρβάρων, ἡ δὲ[16]) τῆς πόλεως ἐκείνης
ἁγιωτάτη ἐκκλησία χρημάτων ἀπορεῖ, παρρησία δέδοται[17]) τῷ
τῆς πόλεως ἐπισκόπῳ ἤτοι οἰκονόμῳ τὰ τίμια κειμήλια πιπράσκειν
ἤτοι[18]) ὑποτίθεσθαι ἐπὶ λήψει χρημάτων, ὥςτε ἐντεῦθεν

---

1) —ium Vi. R. F. 2) τῶν ὀχθῶν Vi. R. 3) δὲ add. Vi. R. 4) de. Vi. R. —ium F. 5) ἑαυτοῖς ed. ant. F. 6) τοῦ de. M. τοῦ αὐτ. F. R. 7) οὗ d. M. L6. Vi. 8) εἰσι M. F. 9) ῥελεγίοσα Vi. R. 10) δὲ add. R. 11) κατὰ τρόπον ὀρθὸν Vi. R. 12) d. L 1. 13) καὶ τὰ μαρτυρεῖα καὶ τὰ εὐκτ. Vi. ed. ant. F. τὰ μαρτύρια καὶ τὰ εὐκτ. F. R. 14) τοῦ ἡμετέρου Vi. R. 15) —ρήσεως F1. 16) εἰ δὲ L1. L2. καὶ ἡ F. 17) δίδ. Vi. R. 18) καὶ Vi. F.

a) Cf. Paratitla Voell. 2, 1308.

prietas autem earum illorum est, quorum praediis haerent. qua
de causa arbores in iisdem ripis natae illorum sunt quibus et
5. ripa pertinet: accedit enim solo quod in eo est. 5. Litorum
quoque usus publicus seu iuris gentium est sicut et ipsius
maris: et ob id quibuslibet uolentibus facultas datur casas ibi
imponendi, in quibus se recipere possint, sicut et retia siccandi
et ex mare deducendi: litora autem nullius specialiter in bonis
esse intelleguntur; sunt enim eiusdem iuris cuius et mare et
6. quae subiacet mari terra uel harena. 6. Uniuersitatis sunt,
non singulorum, ueluti quae in ciuitatibus sunt theatra sta-
dia publica balinea porticus et quae alia sunt communia ci-
7. uitatium. 7. Nullius sunt res sacrae et religiosae et sanctae:
8. quod enim diuini iuris est id nullius in bonis est. 8. Sa-
cra sunt quae iure et rite et per pontifices deo consecrata
sunt, sicuti ecclesiae et oratoria et martyria et dona, quae
rite ad ministerium dei dedicata sunt, ueluti pretiosa cime-
lia. haec uero constitutio piissimi principis nostri alienari et
obligari prohibuit, excepta causa redemptionis captiuorum.
nam si contingat quosdam a barbaris capi, eorumque ciuita-
tis sanctissimam ecclesiam pecunia carere, licentia tribuitur
urbis episcopo seu oeconomo pretiosa uasa uendendi uel obli-

τούς αἰχμαλώτους ἀγοράσαι. εἰ δέ τις κατ' οἰκείαν αὐθεντίαν ὡσανεὶ sácron ἑαυτῷ κατέστησε τόπον, οὐκ ἄν τις τοῦτον[1]) καλέσοι sácron· εἰρήκαμεν γὰρ ἅπαξ τὸν τρόπον πῶς τὰ sácra εἴωθεν γίνεσθαι· ἀλλὰ φαμὲν τὸν τοιοῦτον τόπον[2]) βέβηλον, ἤτοι ἰδιωτικὸν εἶναι.[3]) Εἰ δὲ συμβῇ ναὸν ἱερὸν σεισμοῦ γενομένου καταπεσεῖν, ἢ καὶ ὑπὸ παλαιότητος κατενεχθῆναι, οὐδὲν ἧττον ὁ τόπος ἐν ᾧ ναὸς εἱστήκει sácros ἐστὶ καὶ ἀδέσποτος, ὡς[4]) Papinianós[5]) φησιν. ὁ γὰρ γενόμενος sácros οὐδενὶ τρόπῳ παύεται τοῦ εἶναι sácros. 9. a) Τῶν ἀδεσπότων ἐστι 9. καὶ τὰ religíosa, ὡς εἴρηται[6]). τὸ δὲ religíoson ὁ καθέκαστον[7]) ἄνθρωπος οἰκείᾳ συνίστησι γνώμῃ νεκρὸν ἐπειςφέρων τῷ τόπῳ τῷ οἰκείῳ· εἰ δὲ ἐπίκοινος ὁ τόπος εἴη, εἰ μὲν καθαρός ἐστι καὶ οὔπω γέγονε religíosos, ἄκοντος τοῦ κοινωνοῦ, ἐπειςφέρειν ἐκεῖ οὐκ ἔξεστιν αὐτῷ λείψανον[8])· εἰ δὲ κοινὸν ὑπάρχοι[9]) μνῆμα, καὶ μὴ βουλομένων τῶν λοιπῶν[10]) κοινωνῶν, ἔξεστιν αὐτῷ ἀποτίθεσθαι λείψανον. Εἰ δὲ τόπου τινὸς ἕτερος μὲν ἔχει[11]) τὸν usúfructon [usúfructos δέ ἐστι δίκαιόν τι φανεροῖς τρόποις συνιστάμενον, νῷ καταλαμβανόμενον, ὃ ποιεῖ με κατὰ τῆς ἑτέρου δεσποτείας ἔχειν χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν), εἰ τοίνυν τοῦ αὐτοῦ τόπου ἕτερος μὲν ἔχει τὸν usúfructon, ἕτερος δὲ τὴν proprietarían[12]), ὁ proprietários ἐν τῷ εἰρημένῳ τόπῳ ἀποτιθέμενος λείψανον παρὰ γνώμην τοῦ usufructuaríu religíoson οὐκ ἀποτελεῖ τὸν τόπον. ἐπειδὴ γὰρ religíosos γινόμενος[13]) οὐχ οἷός τε ἐστι δεσπόζεσθαι, κατὰ δὲ τῆς ἑτέρου δεσποτείας τὸν usúfructon συνεστάναι ὁ ὅρος ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ τοῦ usufrúctu, εἰκότως ἀναγκαῖα τοῦ usufructuaríu ἐστὶν ἡ συναίνεσις· οὐδὲν[14]) γὰρ ἔσται ἰσχυρὸν τῶν ὑπὸ τοῦ proprietaríu

1) τοῦτο L². Vi. R. 2) τρόπον L². 3) ἐαν. ἤτ. ἰδιωτ. Vi. R. 4) ὁ add. Vi. R. 5) Papianòs L¹. L². Παπιανὸς L⁶. F². 6) de. Vi. R., qui semper ῥελεγίοσον—σα scribunt: ἤτοι τὰ εὐλαβῆ ad. L⁶. 7) —στος ed. ant. F. 8) ἐπεισφέρειν ἐκείνῳ [l. ἐκείνου] μὴ βουλομένου οὐκ ἔξεστιν αὐτῷ ἀποτίθεσθαι λ. Vi. R. 9) —ει L⁶. Vi. R. 10) de. Vi. R. 11) ἕξει L¹. L². Vi. F. 12) —iam F. —tatem. Vi. R. 13) γενόμ. F. R. 14) οὐδὲ F. καὶ οὐδὲν ἔσται ὀχυρὸν Vi. R.

a) Schol. Bas. I 745.

gandi ad pecunias quaerendas, quibus captiui redimantur. si quis uero sua auctoritate quasi sacrum locum sibi constituerit, eum sacrum nemo facile uocauerit (semel enim dictum est quomodo sacra fieri soleant); set dicimus eiusmodi locum profanum seu priuatum esse. sin autem aedes sacrae terrae motu facto diruantur, uel etiam uetustate cadant, nihilominus locus in quo sacrae aedes erant sacer manet et nullius ut et Papinianus scribit. qui enim locus sacer factus est nullomodo
9. desinit sacrer esse. 9. Nullius in bonis, ut dictum est, etiam religiosa sunt. religiosum autem unusquisque sua uoluntate facit suo dum mortuum infert in locum suum. quod si communis locus fuerit, si quidem purus sit necdum factus sit religiosus, inuito socio, non licet cuidam eo mortuum inferre: sin autem commune fuerit sepulcrum, etiam inuitis ceteris sociis, licet mortuum ibi deponere. Si uero loci cuiusdam alter usumfructum habet (ususfructus est autem ius certis modis constitutum, incorporale, quo alienis rebus uti fruique possum) — si ergo eiusdem loci alter usumfructum habet, alter proprietatem, proprietarius eum in locum mortuum inferens, inuito usufructuario, locum religiosum non facit. nam si religiosus fieret, nequiret in bonis alicuius esse, atqui in alterius proprietate usumfructum consistere definitio nos docuit ususfructus; merito ergo usufructuarium consentire oportet: nihil enim eorum ratum habetur quae a domino in fraudem

γινομένων ἐπὶ βλάβῃ τοῦ usufructuaríu. *Καὶ ἐν ἀλλοτρίῳ τόπῳ συγχωροῦντος τοῦ δεσπότου ἔξεστι λείψανον ἀποτίθεσθαι καὶ* religíosos *ὁ τόπος ἀποτελεῖται· εἰ δὲ καὶ παρὰ γνώμην ἀπέθετο, μαθὼν δὲ μετὰ ταῦτα*[1]) *κύριον ἡγήσατο τὸ πραχθὲν ὁ δεσπότης, καὶ οὕτως γίνεται* religíosos *ὁ τόπος.* 10. *Τὰ*[2]) 10. sáncta *πράγματα, οἷον τείχη πύλαι, τρόπον τινὰ* diuini iuris *ἐστὶ καὶ διὰ τοῦτο ὑπ' οὐδενὸς δεσπόζεται.*[3]) *διὰ τοῦτο καὶ τὰ τείχη εἰρήκαμεν* sáncta, *ἐπειδὴ κεφαλικὴ ὥρισται τιμωρία κατ' ἐκείνων, οἵτινές τι κατὰ τῶν τειχῶν ἥμαρτον, οἷον λίθον λαβόντες ἢ καὶ ὁπωςδήποτε βλάψαντες τὸ τεῖχος. Ὅθεν κἀκεῖνα τὰ μέρη τῶν νόμων, ἐν οἷς μέρεσιν αἱ τιμωρίαι εἰσὶν ἐγγεγραμμέναι*[4]) *κατὰ τῶν ἐναντιουμένων τοῖς νόμοις,* sanctíonas *καλοῦμεν. λέγονται δὲ καὶ ἐντεῦθεν* sáncta, sancire *γάρ ἐστι τὸ ὀχυροῦν· ἐπειδὴ*[5]) *οὖν ἀσφαλίζεται ἡμᾶς*[6]) *τὰ τείχη, διὰ τοῦτο* sáncta *προσαγορεύεται. δυνατὸν δὲ καὶ μυθώδη τινὰ αἰτίαν ἀποδοῦναι τῆς προσηγορίας· φασὶ γὰρ πάλαι τοὺς θεοὺς συνεῖναι τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἀβλαβεῖς αὐτοὺς πανταχόθεν διαφυλάττειν, τοῦ δὲ χρόνου προϊόντος καταγνόντας τῶν ἀνθρώπων ἀπολιπεῖν αὐτούς· οἱ τοίνυν ἄνθρωποι τῆς ἐκείνων βοηθείας ἐρημωθέντες πρὸς μίμησιν τῆς ἐκεῖθεν φυλακῆς ἐπενόησαν τὰ τείχη· ἐπειδὴ*[7]) *οὖν* sáncton *ἐστὶ τὸ τίμιον, διὰ τοῦτο ὡς εἰς τάξιν*[8]) *τῶν τιμιωτάτων ἐπινοηθέντα τὰ τείχη καὶ τὰς πύλας ὠνόμασαν* sáncta. 11. *Εἴπωμεν λοιπὸν*[9]) *περὶ τῶν* 11. *πραγμάτων, ἅτινα ἀναφέρεται ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τοῦ καθέκαστον ἀνθρώπου*[10]). *ταῦτα δὲ πολλοῖς τρόποις τῆς ἡμετέρας γίνεται περιουσίας· τινῶν μὲν*[11]) *πραγμάτων γινόμεθα δεσπόται φυσικῷ νομίμῳ (ὅπερ, καθὰ εἴρηται,* iurisgéntion[12]) *προςαγορεύεται), τινῶν δὲ ἀκριβεῖ καὶ πολιτικῷ λόγῳ, τουτέστι· τῷ ἰδικῷ τῶν Ῥωμαίων. Ἔστι δὲ λυσιτελέστερον ἀπὸ τῶν*

---

1) *μαθὼν δὲ τοῦτο* Vi. R. 2) *δὲ* add. Vi. F. 3) *καὶ ὑπ' οὐδ. δύναται δεσπόζ.* Vi. R. 4) *γεγρ.* L 1. L 2. F. *αἱ γεγρ.* Vi. R. 5) *ἐπεὶ* Vi. R. 6) *—μῖν* L 1. de. L 2. 7) *ἐπεὶ* Vi. R. 8) *ἐν τάξει* Vi. R. 9) *καὶ* add. Vi. R. 10) *τῶν — πων* Vi. R. 11) *γὰρ* add. Vi. R. 12) ius gentium Vi. F. R. iurisgentíum L 1. L 2.: antea *νόμῳ* Vi. R.

usufructuarii facta sunt. in alienum quoque locum, concedente domino, licet mortuum inferre et religiosus locus fit: sin autem eo inuito depositus sit mortuus, deinde dominus certior factus ratum habuerit quod factum est, et ita religio-
10. sus locus fit. 10. Sanctae res, ueluti muri portae, quodammodo diuini iuris sunt, et ideo nullius sunt in bonis. ideo autem muros sanctos diximus quia poena capitis in eos constituta est qui aliquid in muros deliquerint, ueluti petram inde sumendo uel quolibet modo muro damnum inferendo. ideo et legum eas partes, quibus partibus poenae constitutae sunt in eos qui contra leges fecerint, sanctiones uocamus. dicuntur autem et inde *res sanctae*, quod *sancire* est *confirmare*. cum igitur muri nos tueantur, ideo sancti uocantur. praesto est et fabulosa quaedam eius nominis causa. dicuntur enim dii quondam cum hominibus habitasse eosque omni periculo immunes seruasse: deinde uero homines fastidio habentes eos reliquisse. homines uero eorum auxilio destituti ad similitudinem eorum custodiae muros excogitauerunt: cum autem sanctum sit quod uenerari oporteat, muros et portas, quippe quae in locum eorum qui maximi essent
11. faciendi introducta essent, sancta uocauerunt. 11. Restat ut dispiciamus de iis rebus quae in singulorum proprietate sunt. haec pluribus modis in nostrum rediguntur patrimonium: quarundam enim rerum dominium nanciscimur naturali iure (quod, ut dictum est, ius gentium uocatur), quarundam autem suptiliore et ciuili ratione, quae propria est romanorum. commodius est a uetustiore iure docendi initium

ἀρχαίων ποιήσασθαι τῆς διδασκαλίας τὸ προοίμιον· ὡμολόγηται δὲ παλαιότερον εἶναι τὸ φυσικὸν δίκαιον, ὅπερ ἅμα τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων εἰς φῶς ἡ φύσις προήγαγε· τὰ γὰρ πολιτικὰ δίκαια τηνικαῦτα εὑρίσκεσθαι ἤρξατο[1]), ὅτε καὶ πόλεις οἰκοδομεῖσθαι, καὶ ἄρχοντες χειροτονεῖσθαι, καὶ νόμοι ἤρξαντο γράφεσθαι. 12. Τὰ ἄγρια τοίνυν θηρία καὶ τὰ πτηνὰ ἔτι δὲ καὶ 12. οἱ ἰχθύες (τουτέστι πάντα τὰ ζῶα ὅσα[2]) ἐν τῇ γῇ, ἢ θαλάσσῃ[3]) ἢ οὐρανῷ τίκτεται) ἅμα τῷ ληφθῆναι ὑπό τινος κατὰ τὸν ἐθνικὸν νόμον εὐθέως ἄρχεται τῆς ἐκείνου εἶναι δεσποτείας.[4]) ὅπερ γὰρ πρότερον ὑφ' οὐδενὸς ἐτέλει δεσποτείαν, τοῦτο φυσικῷ λόγῳ τοῦ προκαταλαμβάνοντος γίνεται· ἀδιάφορον δὲ πότερον τὰ ἄγρια θηρία καὶ τὰ πτηνὰ ἐν οἰκείῳ τις ἀγρῷ θηρᾷ ἢ ἐν ἀλλοτρίῳ ἀγρῷ εἰσιὼν ἐπὶ τῷ κυνηγῆσαι ἢ τοῦ ἰξεῦσαι χάριν. Ὀρθῶς δὲ κωλύεται ὑπὸ τοῦ δεσπότου τοῦ ἀγροῦ, ἐὰν τοῦτο ἐκεῖνος προείδῃ[5])· δύναται γὰρ αὐτὸν εἰς τὸν οἰκεῖον εἰσιέναι κωλύειν ἀγρόν. Εἴ τι δὲ τῶν προειρημένων ζώων λάβῃ τις, μέχρι τοσούτου ὑπὸ τὴν οἰκείαν ἔχει δεσποτείαν, ἕως οὗ τὴν αὐτοῦ συνέχεται φυλακήν· εἰ δὲ τὴν τοῦ λαβόντος διαφύγῃ κατοχὴν[6]), καὶ εἰς τὴν φυσικὴν ἐλευθερίαν ἀναδράμῃ, παύεται τῆς δεσποτείας τοῦ εἶναι τοῦ πάλαι λαβόντος καὶ πάλιν τοῦ καταλαμβάνοντος γίνεται. Τὴν φυσικὴν δὲ ἐλευθερίαν καταλαμβάνειν νοεῖται τὸ ζῶον, ὁπότε ἢ τὴν ἡμετέραν θέαν διαφύγῃ ἢ ὑποπέπτωκε μὲν τῇ ἡμετέρᾳ θέᾳ, δυσχερὴς δὲ ἡ τούτου κατάληψίς ἐστιν· τί γὰρ εἰ εἰς ὑψηλότατον ἤγουν καὶ δύσβατόν ἐστι[7]) τόπον; 13. Ἐκεῖνο δὲ τῶν ζητουμένων γέγονεν· ἔλαφος 13. ἤγουν[8]) σύαγρος[9]) οὕτως ἐτρώθη ὑπ' ἐμοῦ ὡς δυσχερῆ[10]) τὴν τούτου θήραν γίνεσθαι[11]). τινὲς λέγουσιν εὐθέως τὸ τοιοῦτον ζῶον τῆς ἐμῆς γενέσθαι δεσποτείας· ἑτέροις δὲ ἤρεσε γίνεσθαι μὲν ἐμὸν τὸ ὑπ' ἐμοῦ πληγὲν ἅμα τῇ κυρίᾳ[12]) πληγῇ, μέχρι δὲ τοσούτου ἕως οὗ ἐπιδιώκω τὸ ζῶον. εἰ δὲ παύσομαι[13]) τοῦ

[1]) —αντο L^6. Vi. R. [2]) ὅσα ζῶα Vi. V. [3]) ἐν γῇ ἢ ἐν θ. L^1. L^2. Vi. R. [4]) δεσπ. εἶν. Vi. R. [5]) προῄδει M. [6]) κατ. διαφ. Vi. R. [7]) ita M. L^1.: expectaremus ἐν ὑψηλοτάτῳ cet. ἕστη L^2. ἵσταται F. ὑφ. τινα καὶ δύσβατον τοπον διέφυγεν; Vi. R. [8]) ἢ L^6. Vi. R. [9]) ὃς add. L^1. L^2. F. [10]) εὐχερῆ L^6. [11]) ita M. cet. γενέσθαι. [12]) ita M. χαιρίᾳ L^6: L^1. Vi. R. χαιρείᾳ L^2. χηρίᾳ F. [13]) —σωμαι et infra δράξωμαι cj. R., nec male.

facere. palam est autem uetustius esse naturale ius, quod cum ipso humano genere natura prodidit: ciuilia enim iura tunc constitui coeperunt, cum et ciuitates condi et magistra-
12. tus creari et leges scribi coeperunt. 12. Ferae igitur bestiae et uolucres necnon et pisces, idest omnia animalia quae in terra mari caeloue nascuntur, simulatque ab aliquo capta fuerint iure gentium illius esse incipiunt. quod enim antea nullius in bonis erat, id naturali ratione occupantis fit. nec interest utrum feras bestias et uolucres quis in suo fundo capiat an in fundum alienum uenandi et aucupandi gratia ingrediatur. iure tamen a fundi domino prohiberi potest, si is prouiderit; potest enim prohibere ne quis in suum fundum ingrediatur. quidquid autem horum animalium quis ceperit, eo usque in suo habet dominio, donec sua custodia coercetur. cum uero occupantis custodiam euaserit et in naturalem libertatem se receperit, in eius qui ceperat dominio esse desinit et rursus occupantis fit. naturalem autem libertatem recipere intellegitur animal cum uel nostros oculos effugerit, uel in conspectu quidem sit, eius uero persecutio difficilior sit. quid enim si in altissimum uel confragosum locum se recepit?
13. 13. Illud quaesitum est: ceruus uel aper ita a me uulneratus est, ut facile capi possit. quidam dicunt statim eam bestiam meam fieri: aliis uero placuit meum fieri quod uulnerauerim simul atque maximam intulerim plagam, eo usque uero tantum donec bestiam persequar: quodsi persequi desierim, meam esse de-

ἐπιδιώκειν αὐτὸ, τῆς ἐμῆς εἶναι παύεται δεσποτείας καὶ γίνεται
τοῦ καταλαμβάνοντος.[1]) τρίτη γέγονε γνώμη τινῶν λεγόντων
μὴ ἑτέρως ἐμὲ τὸν τρώσαντα γίνεσθαι δεσπότην τοῦ θηρίου, εἰ
μὴ[2]) ἕως οὗ τούτου δράξομαι. καὶ ταύτην μᾶλλον τὴν τρίτην
βεβαιοῖ γνώμην ὁ[3]) ἡμέτερος βασιλεὺς, λογισμὸν προσθεὶς τοῦ-
τον[4]). φησὶ γὰρ ὅτι πολλὰ ἐν τῷ μεταξὺ συμβῆναι δύναται
ἅτινα οὐκ ἐᾷ με τὸ εἰρημένον θηρᾶσαι ζῶον· τυχὸν γὰρ θη-
ρίον ἀπαντῆσαν ἄγριον ἐκώλυσέ με περαιτέρω προβῆναι ἤγουν[5])
ἥρπασε τὸ παρ' ἐμοῦ τρωθὲν ἢ καὶ ἐν τῷ ἐπιδιώκειν δυσχερέσι
περιπεσὼν τόποις οὐκ ἠδυνήθην ἐπιζητῆσαι τὸ θηρίον. **14.** Ἡ 14.
τῶν μελισσῶν φύσις ἐστὶν ἀγρία· ἀμέλει τοι ἐν τῷ σῷ δένδρῳ
καθεσθεῖσαι μέλισσαι τῆς σῆς οὐ γίνονται δεσποτείας, πρὶν αὐ-
τὰς τοῖς σίμβλοις ἐναποκλείσῃς[6]), ἃς λέγομεν κυψέλλας[7]), ὥς-
περ οὐδὲ τὰ ὄρνεα, ἅτινα νεοττιὰν ἐν τῷ σῷ δένδρῳ κατεσκεύα-
σεν, πρὶν ἰξευθῇ, τῆς σῆς οὐκ ἐστὶν δεσποτείας· ὅθεν εἴ τις φθά-
σας τὰς εἰρημένας μελίσσας ἐν ἰδίοις ἀπέθετο σίμβλοις γενήσε-
ται δεσπότης αὐτῶν. Καὶ τὰς μελικηρίδας δὲ εἴ τινας ὑπὸ[8])
τῶν μελισσῶν γενέσθαι συμβῇ, ὁ βουλόμενος ἐξελέσθαι δύνα-
ται, εἰ καὶ κατὰ τὸν ἐμὸν ἀγρὸν αὗται γεγόνασιν. Εἰ δὲ πρὶν
ἕτερος ἅψηται τῶν μελικηρίδων, προθεωρήσας ἐγὼ εἰσελθεῖν
αὐτὸν εἰς τὸν ἐμὸν ἀγρὸν διεκώλυσα (δύναμαι γὰρ κατὰ νόμους
τοῦτο ποιεῖν), λήψομαι τὰς μελικηρίδας, οὐδενὸς[9]) ἐμποδίζον-
τος. Ὁ τῶν μελισσῶν ἑσμὸς ἐὰν τοὺς σοὺς σίμβλους καταλι-
πὼν ἀποπτῇ, μέχρι τοσούτου τῆς σῆς εἶναι νοεῖται δεσποτείας
ἄχρις οὗ τοῖς σοῖς[10]) ὑποπέπτωκεν ὀφθαλμοῖς, καὶ ἡ τούτου
κατάληψις οὐκ ἔστι δυσχερής. Εἰ γὰρ δυσχερής ἐστιν ἡ κατά-
ληψις ἢ[11]) τὴν σὴν διέφυγε θεάν, τοῦ καταλαμβάνοντος γίνε-
ται. 15. Ἡ τῶν ταών[12]) καὶ ἡ τῶν περιστερῶν φύσις ἐστὶν 15.
ἀγρία καὶ μήτις λεγέτω ὅτι σύνηθες αὐτοῖς ἐστιν ἀφίστασθαι[13])

1) *γίν. τοῦ κατ.* Vi. R. 2) de. L1. L2. L6. F2. 3) d. F1. Vi. R. 4) *τοιοῦτον* Vi. R. 5) *ἢ καὶ* Vi. R. 6) ex cj. cet. *—σεις.* 7) *—έλας* hic et deinc. F2. 8) *—δας ἅςτινας ἀπὸ* Vi. ed. ant. F. 9) *μηδενὸς* L1. L2. F. 10) de. M. F. 11) *καὶ ἡ τούτου κατάλ. οὐκ ἔστι δυσχερής, εἰ δὲ* Vi. R. 12) Ita M. P1. cet. *ταώνων.* 13) *ἀφίπτασθαι* L6.

sinere et occupantis fieri. fuit tertia quoque sententia quorundam qui putauerunt non aliter me, qui uulnerauerim, dominum bestiae fieri, quam si eam ceperim. et hanc tertiam sententiam confirmat princeps noster, eiusmodi addens rationem: ait enim plura interdum accidere posse, quae me non sinant eam capere bestiam: forte enim fera quaedam bellua occurrens impediuit me longius progredi, uel rapuit quod ego uulneraueram, uel, cum persequerer, in asperiora loca incidens
14. bestiam quaerere non potui. 14. Apium natura fera est. itaque apes quae in tua arbore consederint, sub tuum dominium non rediguntur antequam eas in alueis includas, quas κυψέλλας uocitant Graeci: sicut et uolucrum, quae in tua arbore nidum fecerint, antequam capiantur dominus non fies. ideo si quis eas apes in propriis alueis prior incluserit, is earum dominus erit. fauos quoque, si quos ab apibus fieri contigerit, quilibet eximere potest: etiam si in fundo meo fuerint. plane si antequam alius fauos tetigerit, ego preuiderim atque eum prohibuerim ne in fundum meum ingrediatur (possum enim id iure facere), fauos mihi sumam, nemine impediente. apium examen quod tuis alueis relictis euolauerit, eousque tuum esse intellegitur, donec in conspectu sit nec difficilis sit eius persecutio. nam si difficilis sit persecutio uel conspec-
15. tum tuum fugerit, occupantis fiet. 15. Pauonum et columbarum natura fera est: et nemo dicat isdem morem esse

καὶ πάλιν ὑποστρέφειν· καὶ γὰρ καὶ αἱ μέλισσαι πράττουσι[1]) κατὰ[2]) τοῦτο, καὶ ἄμαχόν ἐστιν ἀγρίαν εἶναι τὴν φύσιν αὐτῶν. καὶ ἐλάφους δέ τινες οὕτως ἡμέρους ἔχουσιν ὥστε αὐτοὺς[3]) καταλιμπάνειν τοὺς δεσπότας καὶ εἰς ὕλας ἀπίεναι καὶ πάλιν ὑποστρέφειν, καὶ αὐτῶν δὲ οὐδὲν ἧττον ἡ φύσις ἐστιν[4]) ἀγρία. Ἐπὶ τούτων δὲ τῶν ζώων ἅτινα κατὰ συνήθειαν ἀπιέναι καὶ πάλιν ὑποστρέφειν εἴωθεν[5]), τοιοῦτος ἡμῖν ἰσχυρότατος παραδίδοται κανὼν, οἷον[6]) ἐπὶ μελισσῶν περιστερῶν ταὼν[7]) ἐλάφων. λέγομεν γὰρ μέχρι τοσούτου τῆς ἡμετέρας εἶναι ταῦτα δεσποτείας ἕως οὗ λογισμὸν ἔχει τοῦ πρὸς ἡμᾶς ὑποστρέφειν[8]). εἰ γὰρ παύσονται[9]) τοιαύτην ἔχειν διάνοιαν, παύονται[10]) τῆς ἡμετέρας εἶναι δεσποτείας καὶ τοῦ καταλαμβάνοντος γίνεται. Ἀλλ' ἐπειδὴ[11]) ἐπὶ ζώων τοῦτο καταλαβεῖν ἀδύνατον, ἐκ τῆς περὶ τὴν ὑποστροφὴν συνηθείας τοῦτο ληψόμεθα. ὑπόθου γὰρ ὅτι ἡ ἐμὴ ἔλαφος εἰώθει καταλιμπάνουσά με ἐπὶ τὰς ὕλας ἀπίεναι καὶ ἢ[12]) αὐθήμερον ὑποστρέφειν ἢ τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ, ἤγουν καὶ[13]) τῇ τρίτῃ· οὐδέποτε[14]) δὲ περαιτέρω τῶν τριῶν ἡμερῶν τῆς ἐμῆς οἰκίας ἀπελείφθη[15]). Εἰ μὲν οὖν εἴσω τῶν τριῶν ἡμερῶν ἐν αἷς ὑποστρέφειν εἰώθει ὑπό τινος ἐλήφθη, ὡς ἀδικούμενος ἐγὼ περὶ τὴν δεσποτείαν ἕξω κατ' αὐτοῦ τὴν in rem· εἰ δὲ τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἐθήρασέ τις αὐτὴν, οὐδεμίαν κατ' αὐτοῦ κινήσω ἀγωγὴν· πρόδηλον γὰρ ἐξ ὧν μὴ ἐφύλαξε τῆς ὑποστροφῆς τὴν συνήθειαν, ὅτι τῆς ἐμῆς[16]) κατεφρόνησε δεσποτείας.

16. Τῶν κατοικιδίων ὀρνίθων καὶ τῶν χηνῶν ἡ φύσις οὐκ ἔστιν 16.
ἀγρία· καὶ τοῦτο ἐντεῦθεν νοῆσαι δυνατὸν ὅτι ἕτεραί εἰσιν ὄρνεις ἃς ἀγρίας καλοῦμεν, τουτέστιν ἀγριορνίθια[17]), καὶ πάλιν ἕτεροι χῆνες οὓς ἀγρίους καλοῦμεν, καὶ λέγεται ἀγριχηνάρια· ὅθεν εἰ οἱ σοὶ χῆνες ἢ τὰ σὰ ὀρνίθια ἔκ τινος τυχῆς ἐκταραχθέντα[18]) ἀποπτήσῃ,[19]) καὶ τὴν[20]) σὴν διαφύγῃ θέαν ἐν

---

1) πλάττ. L^2 2) d. L^1. L^2. Vi. F^1. R. 3) αὐτὰς cj. R. τούτους L^6. 4) ἐστ. ἡ φ. L^1. L^2. F. 5) ἀποστρέφειν εἴωθεν ἀπιόντα Vi. R. 6) οἷος ed. ant. F. 7) Cf. supr. 8) ἐπιστρ. ed. ant F. 9) —σεται cj. R. 10) παύεται Vi. R. 11) ὅτι G. 12) de. Vi. R. 13) de. Vi. R. 14) οὐδέπω Vi. R. 15) —λήφθη M. 16) ἡμετέρας M. 17) ἄγρια ὀρνίθια M.: ita L^6. qui infra legit 'καὶ λέγονται ἄγριοι χῆνες' ἀγριόρνιθας Vi. R. 18) ταραχθ. Vi. R. 19) ita M. L^6. cet. add. ἢ. 20) d. L^1. L^2. F.

auolare et reuolare. nam et apes id faciunt et liquet earum naturam esse feram. et ceruos quidam ita mansuetos habent ut dominos relinquant et in siluas abeant et rursus redeant, eorumque natura nihilominus fera est. de his autem animalibus quae ex consuetudine abire et redire solent, talis regula nobis tutissima traditur, ueluti in apibus columbis pauonibus ceruis. dicimus enim eousque nostra ea esse, donec animum habeant ad nos reuertendi. nam si desierint eiusmodi animum habere, cessant nostra esse et occupantis fiunt. sed cum ex animalibus ipsis id deprehendi nequeat, ex reuertendi consuetudine id intellegemus. finge enim meam ceruam me relinquere solitam siluasque petere uel eodem uel postero die reuersuram uel etiam tertio: nunquam uero ultra tres dies mea abfuisse domo. si ergo intra tertium diem, intra quem reuerti solita fuit, ab aliquo capta est, utpote circa dominium laesus, actionem in rem aduersus eum habebo; quodsi quarta die eam quis ceperit, nullam in eum actionem exercebo; patet enim, cum reuertendi consuetudinem non seruauerit, meum
16. spreuisse dominium. 16. Gallinarum domesticarum et anserum non est natura fera, idque ex eo intellegi potest quod aliae sunt gallinae quas feras uocamus, graece *ἄγρια ὀρνίθια*, et alii anseres quos feros uocamus, qui audiunt graece *ἀγριοχηνάρια*. ideoque si anseres tui uel tuae gallinae quodam casu turbati euolauerint, tuumque conspectum effugerint quo-

οἵῳ δήποτε εὑρεθέντα τόπῳ τῆς σῆς οὐδὲν ἧττον ἔσται δεσποτείας[1]) *καὶ ὅςτις κέρδους χάριν, τουτέστι ψυχῇ ἀποστεροῦντος, τὰ τοιαῦτα παρακατέχει ζῶα, κλέπτειν δοκεῖ καὶ γίνεται τῇ* furti *ὑπεύθυνος.* 17. *Φυσικὴ κτῆσίς ἐστι καὶ ἡ*[2]) *ἀπὸ τῶν πο-* 17.
λεμίων· ὁ γὰρ ἐθνικὸς νόμος ἡμέτερα παραχρῆμα βούλεται γίνεσθαι ὅσα εἰλήφαμεν ἀπὸ τῶν πολεμίων· ἀμέλει καὶ ἐλεύθεροι ληφθέντες ἄνθρωποι εὐθέως ἡμῖν καταδουλοῦνται. εἰ δὲ ταῦτα διαφύγῃ τὴν ἡμετέραν ἐξουσίαν[3]), *οἷον τὰ ἀνδράποδα, καὶ πρὸς τοὺς οἰκείους ὑποστρέψαι συμβῇ, τὴν ἀρχαίαν ἀναλαμβάνει*[4]) *κατάστασιν.* 18. *Οἱ λίθοι οἱ τίμιοι ἔτι δὲ καὶ αἱ ψηφί-* 18.
δες καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἐν αἰγιαλῷ εἴωθεν εὑρίσκεσθαι φυσικῷ λόγῳ τοῦ εὑρετοῦ γίνεται[5]) *παραχρῆμα.* 19. *Καὶ τὰ ἐκ τῶν* 19.
ζῴων τῶν ὑπ' ἐμοῦ δεσποζομένων τικτόμενα, τῆς ἐμῆς ἐστιν δεσποτείας καθάπερ ἐκεῖνα ἐξ ὧν ἐτέχθη[6]). 20. *Φυσικὴ κτῆ-* 20.
σίς ἐστι καὶ ἡ τῆς alluuíonos[7]). alluuíωn *δέ ἐστιν ἡ πρόσκλυσις ἢ πρόσχωσις. ὅπερ γὰρ διὰ τῆς* alluuíonos *τῷ ἡμετέρῳ ἀγρῷ ὁ ποταμὸς προσθῇ*[8]) *φυσικῷ νόμῳ τῆς ἐμῆς γίνεται δεσποτείας.*[9]) *ἔστι δὲ ὡς εἰ ὅρῳ* alluuíωn *αὔξησις λανθάνουσα. διὰ δὲ* alluuíonos *τοῦτο δοκεῖ προςτίθεσθαι ὅπερ*[a]) *οὕτω κατὰ μικρὸν προςτέθειταί ὡς μὴ δύνασθαί τινα νοῆσαι πόσον καὶ ἐν πόσῳ χρόνῳ τῆς ἡμετέρας ἐστὶ δεσποτείας τὸ προςτιθέμενον. ὑπόθου γὰρ δύο εἶναι ἀγροὺς τὸν σὸν ἔτι δὲ καὶ τὸν ἐμόν, μέσον δὲ ῥεῖν ποταμόν· ἐὰν ὁ ποταμὸς κατὰ βραχὺ καὶ ἀνεπαισθήτως προςτίθῃ τι τῇ*[10]) *ἐμῇ γῇ τοῦτο διὰ τοῦ δικαίου τῆς* alluuíonos[11]) *ἐμὸν γίνεται*[12]). 20[a]). *εἰ δὲ ἡ* 20a.
τοῦ ποταμοῦ βία καὶ ὁρμὴ μέρος τι τοῦ σοῦ ἀφείλετο ἀγροῦ καὶ τῷ ἐμῷ προσήγαγεν ἀγρῷ, δῆλον[13]) *ὅτι τὸ προςτεθὲν τῆς σῆς μένει δεσποτείας, οὐδὲ γὰρ ἀνεπαισθήτως τοῦτο*[14])

---

1) *οὐδὲν ἧττον τῆς σῆς ἐστι δεσποτείας ἐν οἵῳδήποτε τόπῳ εὑρεθῇ* Vi. R. *ἐστι* L1. L2. F. 2) *τὰ* Vi. R. 3) *περιουσίαν* M. *δεσποτείαν* P. 4) *καταλ.* L2. 5) *—ονται* L6. Vi. R. 6) *—θησαν* ed. ant. F. 7) dedi ex M. aluuíonos —bíονος L2. (deest hic L1.): *ἀλουβίονος* Vi. R. F1. *ἀλλουβ.* F2. 8) *προσθείη* L6. *προςπορίζει* Vi. R. 9) *τῆς ἐμ. γίν. δεσπ. φ. ν.* Vi. R. *ἡμετέρας* F. 10) de. L2. 11) *διὰ τῆς ἀλ.* Vi. R. 12) *καὶ ἐμὸν* L2. *ἐμοὶ προςγίνεται.* L6. 13) L6. cet. ad. *οὖν ἐστιν.* 14) de. Vi. R.

a) Cf. Epa. 39, 57. Proch. 38, 58, pluribus mutatis.

cumque loco inueniantur nihilominus in tuo dominio mane-
bunt et qui sibi habendi gratia, idest lucrandi animo,
ea animalia retinuerit, furtum committere intellegitur et furti
17. actione tenebitur. 17. Naturalis adquisitio est eorum quoque
quae ex hostibus capimus. ius gentium enim statim nostra
ea esse uult, quae ex hostibus ceperimus, itaque et liberi
homines capti in seruitutem nostram deducentur. si uero
eiusmodi res nostram euaserint potestatem, ueluti mancipia,
18. et ad suos reuersae fuerint, pristinum recipiunt statum. 18.
Lapilli pretiosi et gemmae et cetera, quae in litore inueniri
19. solent, iure naturali statim inuentoris fiunt. 19. Item ea, quae
ex animalibus dominio meo subiectis nascuntur, mea fiunt,
sicut et illa ex quibus nata sunt.

20. 20. Naturalis adquisitio est ea quoque quae per alluuio-
nem fit. alluuio graece interpretatur *πρόςκλυσις* uel *πρόςχωσις*.
quidquid enim per alluuionem nostro fundo flumen adiecerit,
naturali iure nostrum fit. definitio alluionis autem haec est:
incrementum latens. per alluuionem uero id adici uidetur,
quod ita paullatim adcrescit, ut intellegi nequeat quantum
quoquo temporis momento nostro adcrescat dominio quod adi-
citur. finge enim duos esse fundos, tuum et meum: medium
autem flumen fluere: si flumen paullatim et sine sensu ali-
20a. quid fundo meo adiciat, id iure alluuionis meum fit. 20a.
Quodsi uis fluminis et impetus partem aliquam ex tuo prae-
dio detraxerit et meo appulerit praedio, palam est adiectam
partem tuam permanere, non enim sine sensu id factum est.

γέγονεν. 21. *Εἰ δὲ τὸ μέρος τὸ ἐκ τοῦ σοῦ ἀγροῦ ἀφαιρε-* 21.
θὲν δενδροφόρον ἦν καὶ τῷ ἐμῷ προσενεχθὲν ἀγρῷ ἐπὶ πλείονα
χρόνον αὐτῷ προσεπάγη καὶ τὰ δένδρα ἃ ἐπεφέρετο τὰς οἰκείας
ἐξέτεινε ῥίζας ὥςτε τοῦ ἐμοῦ ἅψασθαι ἀγροῦ, ἐξ ἐκείνου τοῦ
χρόνου τῆς ἐμῆς ταῦτα[1]) *γενήσεται δεσποτείας ἐξ οὗ λοιπὸν*[2])
ἤρξατο τρέφεσθαι ἐκ τῆς ἐμῆς γῆς, οἷα[3]) *τὰς ῥίζας ἔχοντα ἐν*
τῇ ἐμῇ γῇ. 22. *Νῆσον ἀναφυῆναι συνέβη ἐν μέσῳ*[4]) *τῆς θα-* 22.
λάττης (τῶν δὲ σπανίως τοῦτο συμβαινόντων ἐστί)·[5]) *προκαταλαμ-*
βάνοντος ἡ νῆσος γίνεται· οὐδενὸς γὰρ πρότερον οὖσα νῦν
ἄρχεται δεσπόζεσθαι. εἰ δὲ ἐν ποταμῷ ἀναφύῃ[6]) *(συνεχῶς*[7])
δὲ[8]) *τοῦτο συμβαίνει), εἰ μὲν ἐν μέσῳ τῷ ποταμῷ, ἔσται κοινὴ*
τῶν ἐξ ἑκατέρου μέρους τοῦ ποταμοῦ πλησίον τῆς ὄχθης ἐχόν-
των τὰ κτήματα κατὰ τὸ μέτρον τῆς πλατύτητος τῶν ἐντεῦθεν
καὶ ἐντεῦθεν[9]) *κειμένων ἀγρῶν ἥτις πλατύτης τοῦ ἀγροῦ τῇ*
ὄχθῃ πλησιάζει· οἷον[10]) *ἐπεκτείνεται ἡ νῆσος αὕτη ἐπὶ πόδας*
λόγου χάριν ρ̅, ἀλλ' ὁ μὲν ἔχων τὸν ἀγρὸν ἐν τῷ δεξιῷ μέρει
τῆς νήσου τῆς ὄχθης πλησίον πλατυνόμενον ἔχει τὸν ἀγρὸν
μέχρι ποδῶν ρ̅, ὁ δὲ ἐν ἀριστερῷ μέρει πλατυνόμενον ἔχει τὸν
ἀγρὸν μέχρις ποδῶν ο̅, ὁ μὲν ο̅, ὁ δὲ ρ̅ ἐπὶ πλάτος δεσπόσει
ποδῶν.[11]) *εἰ δὲ τῇ μὲν μιᾷ πλησιάζει ὄχθῃ, ἀφέστηκε δὲ τῆς*
ἑτέρας[12]), *τούτων ἔσται μόνων οἱ κατ' ἐκεῖνο τὸ*[13]) *μέρος τὸ*[14])
πλησιάζον[15]) *ἐγγὺς τῆς ὄχθης ἔχουσι τοὺς ἀγρούς. εἰ δὲ ὁ*
ποταμὸς ὁ[16]) *τῷ ἐμῷ παραρρέων ἀγρῷ κατὰ μέρος διαιρεθεὶς*
καὶ εἰς δύο τμηθεὶς[17]) *τὸν ἐμὸν περιῆλθεν ἀγρὸν ἤτοι ἐκύκλω-*
σεν, εἶτα τελευταῖον ἑνωθεὶς ἑαυτῷ ἕν τι γέγονεν ὥςτε τὸν μέ-
σον τόπον νήσου τύπον ἐπέχειν[18]), *τῆς ἐμῆς μένει δεσποτείας*

---

1) *ταῦτα τῆς ἐμ.* Vi. R. 2) de. F. 3) *οἷον* Vi. R 4) *ἐν. μ. συνέβη* L^2. F. 5) *τοῦ* ins. L^6. Vi. R. 6) *—ει* L^2. F. Vi. R. 7) *συχνῶς* cj. R. 8) *γὰρ* L^2. 9) de. F. cum Vi., qui tamen in Emend. ex P. add. 10) *οἷα* L^2. 11) *ὁ δ' ἑτέρως ο̅· ὁ μὲν ἐν τῷ δεξιῷ μέρει ἐπὶ πλάτος δεσπόσει ποδῶν ρ̅, ὁ δὲ ἐν τῷ ἀριστέρῳ ἐπὶ πλάτος ο̅* Vi. R. 12) *τῆς δ' ἑτ. ἀρ.* Vi. R. 13) d. L^2. 14) d. L^2. 15) *—άζει* L^2. 16) dedi ex M. L^2. 17) *εἰς* deleui ex cj. R. 18) *ὡς εἰς δύο τμηθέντος αὐτοῦ καὶ τὸν ἐμὸν ἀγρὸν περιελθόντος ἤτοι κυκλώσαντος* add. ed. ant. F. R.: glossema esse in aprico est.

21. 21. Si uero pars quae ex tuo praedio detracta est arbores habuerit, et meo appulsa praedio longiore tempore ei haeserit, arboresque quas secum traxerit, suas extenderint radices ita ut meum attingerent fundum, ex eo tempore uidentur mihi adquisitae ex quo coeperint ex mea terra nutriri, utpote quae
22 in mea terra radices habuerint. 22. Insulam nasci in medio mari contigit (quod raro accidere solet): occupantis insula fit, nullius enim cum antea esset, nunc incipit alicuius in bonis esse. at in flumine nata (frequenter id accidit), si quidem mediam partem fluminis teneat, communis est eorum, qui ab utraque parte fluminis prope ripam praedia possident pro modo latitudinis utriusque ripae agrorum, quae agri latitudo prope ripam sit. ut ecce extenditur ea insula uerbi gratia usque ad pedes C; praedium uero eius qui a dextra parte fluminis est ad C usque pedes in latitudinem porrigitur; eius uero qui a sinistra parte est praedium ad LXX usque pedes extenditur: alteri usque ad C pedum latitudinem, alteri usque ad LXX p. insulae dominium adquiretur. sin autem insula alteri parti proximior sit, ab altera uero distet, eorum tantum erit, qui ab ea parte prope ripam praedia possident. si uero flumen, quod meum affluit fundum, aliqua parte diuisum et in duo scissum meum fundum circumdet et infra ad sese refluens uniatur, mediusque locus in formam insulae redigatur, meum manet fundum circumdatum aquis, cum et

ὁ κυκλωθεὶς ἀγρὸς διὰ τὸ καὶ πάλαι ὑπ'[1]) ἐμοῦ δεσπόζεσθαι.
23. Εἰ δὲ τῆς φυσικῆς νηδύος[2]) παντελῶς καταλειφθείσης κατ' 23.
ἄλλο μέρος ἤξατο ῥεῖν ὁ ποταμὸς, ἡ μὲν προτέρα αὐτοῦ νη-
δὺς ἐκείνων ἔσται οἳ πλησίον τῆς ὄχθης αὐτοῦ ἀγροὺς κέκτην-
ται κατὰ τὸ μέτρον δηλαδὴ τῆς πλατύτητος ἑκάστου[3]) ἀγροῦ
τῶν παρ' ἑκάτερα, ἥτις πλατύτης πλησιάζει τῇ ὄχθῃ, ἡ δὲ
νέα[4]) νηδὺς ἐκείνου ἄρχεται εἶναι τοῦ δικαίου, οὗ καὶ ὁ ποτα-
μὸς, τουτέστι publícu.[5]) εἰ δὲ μετά τινα χρόνον εἰς τὴν προ-
τέραν ὑπέστρεψε[6]) νηδὺν, πάλιν ἡ νῦν καταλειφθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ
νηδὺς[7]) ἐκείνων εἶναι ἄρχεται τῶν πλησίον τῆς ὄχθης αὐτοῦ
κεκτημένων ἀγρούς. 24. Ἕτερόν τι ἐστὶν εἰ πλημμυρήσας ὁ 24.
ποταμὸς ὅλον ἐπέκλυσέ μου τὸν ἀγρόν. ἐνταῦθα γὰρ οὐκέτι
λέγομεν τὸν ἀγρὸν[8]) γίνεσθαι públicon, οὐδὲ ἀμείβεσθαι αὐτοῦ
τὴν δεσποτείαν· μένει γὰρ οὐδὲν ἧττον ἐμόν. ὅθεν ἐὰν ἀνα-
χωρήσῃ τῶν τόπων ἐκείνων οὓς ἐκάλυψεν ἐπικλύσας, τὸν ἐμὸν
ἀγρὸν ἀναλήψομαι, τῆς δεσποτείας οὐ γινομένης τῶν παρακεκτη-
μένων, καθάπερ ἡ νέα νηδὺς públíca γενομένη τῇ τοῦ ποτα-
μοῦ ἀναχωρήσει τῶν παρακεκτημένων γίνεται. 25. Ἐξ ἀλλο- 25.
τρίας ὕλης εἶδος ἐποίησέ τις. ζητεῖται τίς τοῦ εἴδους ἐστὶ δεσπό-
της κατὰ[9]) φυσικὸν λόγον, πότερον ὁ τὴν ὕλην εἰς εἶδος ἀμεί-
ψας ἢ ὁ τῆς ὕλης δεσπότης κύριος ἔσται καὶ τοῦ εἴδους. οἷον[10])
ἐξ ἀλλοτρίων σταφυλῶν ἢ ἐλαιῶν ἢ σταχύων οἶνον ἢ ἔλαιον ἢ
σῖτον ἐποίησεν[11]), ἢ ἐκ βώλου ἀλλοτρίας[12]) χρυσοῦ ἢ ἀργύρου
ἢ χαλκοῦ ἐποίησέ τι σκεῦος, ἢ ἐξ ἀλλοτρίου οἴνου καὶ μέλιτος
ἐποίησεν οἰνόμελι ἢ ἐξ ἀλλοτρίων φαρμάκων ἔμπλαστρον ἢ κολ-
λύριον συνέθηκεν ἢ ἐξ ἀλλοτρίου ἐρίου ἐσθῆτα ἐποίησεν ἢ ἐξ
ἀλλοτρίων σανίδων πλοῖον ἢ ἀρμάριον ἢ ὑποπόδιον κατεσκεύα-
σεν.[13]) καὶ γεγόνασιν ἐπὶ τούτῳ[14]) πολλαὶ φιλονεικίαι τῶν

---

1) ἐπ' Vi. 2) ἤτοι κοίτης add. Vi. R. 3) ἑκατέρου ed. ant. F. 4) καινὴ L⁶. Vi. R. 5) ἤτοι δημοσίου add. L⁶. L². 6) ἐπέστρ. G. 7) ita M.: cet. ὑπ' αὐτοῦ καταλ. 8) ὅλον add. Vi. R.: de L⁶. 9) τὸν add. Vi. F. R. 10) ἐξ ἀλλοτρίων φαρμάκων ἔμπλαστρον ἢ κολλύριον συντέθεικεν hic ins. Vi. R. 11) ἐποίησέ τις Vi. R. 12) ita M. —τρίου L².: cet. ἐξ ἀλλοτρ. χρ. etc. 13) ἢ ἀρμ. . . . κατέσκ. de. Vi. 14) τούτων Vi. R.

23. antea meo pertineret dominio. 23. Si naturali alueo in uniuersum derelicto, alia parte fluere coeperit flumen, prior quidem alueus eorum erit, qui prope ripam eius praeda possident pro modo scilicet latitudinis cuiusque agri, qui utrinque sit, quae latitudo prope ripam sit: nouus autem alueus eius iuris esse incipit, cuius et ipsum flumen, id est publici. quodsi post aliquod tempus ad priorem alueum reuersum fuerit flumen, rursus qui nunc relictus est alueus eorum esse incipit 24. qui prope ripam eius praedia possident. 24. Alia sane causa est si flumen aquis redundans meum inundauerit praedium: tunc enim non dicimus praedium publicum fieri neque dominium mutare; manet enim nihilominus meum. quare si recesserit flumen ab his locis, quos inundans cooperuit, meum agrum recipiam, neque dominium iis pertinebit, qui prope flumen praedia possident; sicuti nouus alueus publicus factus, flumine rece- 25. dente, eorum fit qui prope ripam praedia habent. 25. Ex aliena materia speciem quis fecit: quaeritur uter speciei naturali ratione dominus sit, utrum qui materiam ad speciem reduxit, an potius materiae dominus speciei quoque proprietatem nanciscatur. ut ecce, ex alienis uuis aut oliuis aut spicis uinum aut oleum aut frumentum fecit, aut ex massa aliena auri aut argenti aut aeris uas aliquod fecit, uel ex alieno uino et melle mulsum miscuit, uel ex alienis medicamentis emplastrum aut collyrium composuit, uel ex aliena lana uestem fecit, uel ex alienis tabulis nauem uel armarium uel subsellium fabricauit. et erant de hoc plures ambiguita-

sabinianōn *καὶ τῶν*[1]) **proculianōn**[2]). *οἱ μὲν* **proculianοὶ** *ἔλεγον τὸν τὸ εἶδος κατασκευάσαντα γίνεσθαι δεσπότην τοῦ κατασκευασθέντος, οἱ δὲ* **sabinianοὶ** *τὸν τῆς ὕλης δεσπότην κύριον ἠβούλοντο εἶναι τοῦ εἴδους. τρίτη δὲ γέγονε γνώμη μέση τις οὖσα, ἥτις ποτὲ μὲν τοῖς* **sabinianοῖs**, *ποτὲ δὲ τοῖς* **proculianοῖs** *συντρέχει, ἣν καὶ ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν ἀπεδέξατο*[3]) *δεσπότης. φησὶ γὰρ ἡ τρίτη γνώμη [ὅτι] εἰ τὸ κατασκευασθὲν εἶδος ἀναλυθῆναι*[4]) *δύναται εἰς τὴν παλαιὰν ὕλην, ἐξ ἧς γέγονεν, ὁ τῆς ὕλης δεσπότης καὶ τοῦ εἴδους ἔσται δεσπότης. εἰ δὲ τὸ εἶδος ἀναδραμεῖν εἰς τὴν ἀρχαίαν ὕλην οὐ δύναται, τὸν κατασκευάσαντα τὸ εἶδος εἶναι τοῦ γενομένου δεσπότην. οἷον, ὡς ἐπὶ θέματος,*[5]) *ἀπὸ βώλου χαλκοῦ ἢ ἀργύρου ἢ χρυσοῦ τὸ κατασκευασθὲν σκεῦος δύναται χωνευθὲν τὴν ἀρχαίαν ἀποτελέσαι βῶλον*[6]) *χαλκοῦ ἢ ἀργύρου ἢ χρυσοῦ, ὁ δὲ οἶνος ἢ τὸ ἔλαιον ἢ ὁ σῖτος εἰς σταφυλὰς ἢ ἐλαίας ἢ στάχυας*[7]) *ὑποστρέφειν οὐ δύναται, ἀλλ' οὐδὲ τὸ οἰνόμελι εἰς οἶνον καὶ μέλι διαλύεσθαι δύναται. ταῦτα μὲν ἐν ᾧ ἡ πᾶσα ὕλη ἀλλοτρία ἦν. εἰ δὲ ἐξ*[8]) *ἐμῆς καὶ σῆς ὕλης ἐποίησα τὸ*[9]) *εἶδος, οἷον ἐξ ἐμοῦ οἴνου καὶ μέλιτος σοῦ*[10]) *οἰνόμελι, ἢ ἐξ ἐμῶν καὶ σῶν φαρμάκων ἔμπλαστρον ἢ κολλύριον,*[11]) *ἢ ἐξ ἐμοῦ καὶ σοῦ ἐρίου ἐσθῆτα, ἀναμφίβολον ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος τοῦτον εἶναι δεσπότην τὸν κατασκευάσαντα· οὐ γὰρ μόνον οἰκείαν ἐργασίαν ἐδαπάνησε περὶ τὸ εἶδος, ἀλλὰ καὶ μέρος παρέσχε*[12]) *τῆς ὕλης.* 26. *Εἰ δέ τις* 26.
ἀλλοτρίαν πορφύραν ἰδίῳ ἐνύφανεν ἐσθήματι, εἰ καὶ προςτεθεῖσα ἡ πορφύρα τιμιωτέρα τοῦ συννηθέντος[13]) *ἐστὶν ἐσθήματος, ἀλλ' ὅμως ἐν*[14]) *προςθήκης δεχθήσεται μέρει καὶ ὁ τῆς πορφύρας δεσπότης κατὰ τοῦ ὑφελομένου καὶ ταῦτα πράξαντος ἕξει τὴν* **furti** *καὶ τὸν* **fúrtiuon**[15]) **condictícion**, *εἴτε αὐτὸς ὁ*

---

1) de. ed. ant. F. 2) scripsi ex M. et L^{2}. (L^{1}. deest). 3) *ἐπεδέξατο* G. *ἐπελέξατο* L^{6}. Vi. R. 4) *—ληφθῆναι* L^{2}. 5) *—τι* L^{2}. 6) *μορφὴν* Vi. R. 7) *ἀστάχυας* L^{6}. L^{2}. 8) d. G. 9) L^{6}. *τι* Vi. R. 10) *σοῦ μέλ.* L^{2}. L^{6}. Vi. R. 11) de. Vi. R.: L^{2}. scribit *κολύριον* L^{6}.: *κολούριον*. 12) scripsi cum Vi. R.: cet. *—εἶχε*. 13) ita M.: *συνηλωθέντος* L^{2}.: *συνηνωθέντος* (sic) F. *συνενωθ.* L^{6}.: cet. ed. '*προςτεθέντος*'. 14) d. M. 15) fúrtibon M. L^{2}. *φουρτίβον* F. *τὴν* furti condictionem Vi. R.

tes Sabinianorum et Proculianorum. Proculiani dicebant qui speciem parauit eum speciei dominum fieri, Sabiniani autem qui materiae dominus esset eum speciei quoque proprietarium esse uolebant. tertia autem quodammodo media sententia inuahuit, quae modo Sabinianis modo Proculianis fauebat, quae et piissimo principi nostro placuit. quae sententia ita se habet: si ea species quae parata est ad pristinam materiam, unde facta est, reduci potest, materiae dominus speciei quoque erit dominus; sin autem species ad pristinam materiam reuerti nequit, qui speciem confecit, is eiusdem dominus erit. ut ecce, exempli gratia, ex massa aeris uel argenti uel auri uas conflatum potest ad pristinam massam aeris uel argenti uel auri redigi: uinum autem uel oleum uel frumentum ad uuas uel oliuas uel spicas reuerti nequit, set ne mulsum quidem ad uinum et mel resolui potest. haec uero si tota materia aliena fuerit: nam si ex mea tuaque materia speciem fecerim, ueluti ex uino meo et tuo melle mulsum, aut ex meis tuisque medicamentis emplastrum uel collyrium, aut ex mea tuaque lana uestem, dubitandum non est quin in hoc casu is sit dominus qui fecerit, non solum enim ad speciem efficiendam

26. operam suam dedit, set et partem materiae praestauit. 26. Si quis uero alienam purpuram suo intexuit uestimento, licet adiecta purpura connexo uestimento pretiosior est, tamen accessionis locum optinet et purpurae dominus aduersus eum, qui eam subripuit et id fecit, furti actionem et condictionem

κεκλοφὼς τὸ ἔσθημα κατεσκεύασεν, εἴτε ἕτερος μὲν ὑφείλετο, ἕτερος δὲ τὸ κλαπὲν συνήνωσε τῇ ἐσθῆτι. in rem γὰρ κινεῖν οὐ δύναται ὁ τῆς πορφύρας δεσπότης· δοκεῖ γὰρ ἡ πορφύρα τρόπον τινὰ ἀποσβέσθαι, τὸ μὴ εἶναι αὐτὴν καθ' ἑαυτήν. κινηθήσεται δὲ πάντως ὁ fúrtiuos condícticios·[1]) τὰ γὰρ ἀποσβεσθέντα πράγματα ἤτοι ἀφανισθέντα, εἰ καὶ διὰ τὴν in rem ἐκδικεῖν οὐχ οἱόντε, κατὰ τῶν κλεπτῶν μέντοι τὸν fúrtiuon condictícion καὶ κατὰ πάντων νομέων, εἰ καὶ μὴ εἶεν κλέπται, κινεῖν δυνησόμεθα. ἀλλ' εἰ μὲν κλέπτης ἐστὶν ὁ νεμόμενος τὸ[2]) τὴν πορφύραν ἔχον ἔσθημα, καὶ furti καὶ furtíuῳ condicticíῳ ἐναχθήσεται, εἰ δὲ ἕτερος παρὰ τὸν κλέπτην,[3]) τῷ furtíuῳ condicticíῳ κρατηθήσεται, οὐκέτι δὲ τῇ furti. 27. Ὕλαι δύο τινων κατὰ γνώμην ἐμίγησαν τῶν δεσποτῶν, ἅπαν τὸ ἐκ τῆς μίξεως ἀποτελούμενον[4]) σῶμα ἑκατέρων ἔσται κοινόν. οἷον δύο τινες τὸν ἴδιον ἔμιξαν οἶνον ἢ βώλους ἀργύρου ἢ χρυσοῦ συνεχώνευσαν. εἰ δὲ διάφοροί[5]) εἰσιν ὕλαι, ὧν ἡ μίξις ἀπετέλεσέ τι ἰδιάζον[6]), οἷον ἐξ οἴνου καὶ μέλιτος οἰνόμελι ἢ ἀπὸ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἤλεκτρον[7]), κἀνταῦθα λέγομεν κοινὸν εἶναι τῶν δύο τὸ ἀποτελεσθέν. ταῦτα μὲν ἐν ᾧ κατὰ γνώμην ἐπράττετο τῶν δεσποτῶν.[8]) εἰ δὲ καὶ[9]) ἐκ τύχης καὶ οὐ κατὰ προαίρεσιν τῶν δεσποτῶν συνεχύθησαν αἱ ὕλαι ἢ ἑτερογενεῖς ἢ ὁμοιογενεῖς,[10]) τὸ αὐτὸ γενήσεται. 28. Εἰ δὲ ὁ[11]) Titíu σῖτος τῷ σῷ σίτῳ 28. συνεμίγη καὶ μία γέγονε σωρὸς, εἰ μὲν ὑμετέρᾳ[12]) γνώμῃ κοινὴ ἔσται ἡ σωρὸς, ἐπειδὴ ἓν ἕκαστον σῶμα (τουτέστιν ἕκαστος κόκκος) ἐξ ὑμετέρας συναινέσεως ὑπὸ τὴν κοινὴν γέγονε δεσποτείαν· εἰ δὲ ἢ[13]) τυχηρῶς γέγονεν ἡ μίξις ἢ ὁ Títios οὐ κατὰ τὴν[14]) σὴν γνώμην ἔμιξε τὸν σῖτον, οὐκ ἔσται κοινὴ ἡ σωρὸς, ἐπειδὴ οἱ καθέκαστον κόκκοι ἐν τῇ οἰκείᾳ[15]) μεμενήκασιν ὑποστάσει καὶ οὐκ ἤμειψεν[16]) αὐτοὺς ἡ μίξις. ὥςτε οὖν οὐ γενή-

1) condictio furti Vi. R. hic et deinc. 2) d. M. 3) plura hic perperam om. M. 4) τὸ add. L^2. 5) —ραί L^6. F. 6) καὶ αἱ τῶν διαφ. ὑλῶν μίξ. ἀπέτ. τι ἰδ. Vi. R. 7) ita R.: cet. —τρος 8) τῶν δ. ἐπρ. Vi. R. 9) de. Vi. 10) οὐ ed. ant. F. 11) τοῦ add. Vi. F. R. 12) ἑτέρᾳ L^2. 13) de. Vi. R. 14) d. Vi. R. 15) ἰδίᾳ Vi. R. 16) ita Vi. R.: M. L^2. L^6. F. = ἔμιξεν.

furtiuam habet, siue ipse fur uestimentum parauit, siue alter subripuit et alter subreptam purpuram intexuit uestimento. in rem enim agere nequit purpurae dominus: uidetur enim purpura esse quodammodo extincta, cum per semet ipsam non amplius existat: condicetur tamen omnino a fure. nam licet extinctae res per actionem in rem uindicari non possint, a furibus et ab omnibus possessoribus condici possunt. set si fur ipse est qui uestimentum purpura ornatum possidet, et actione et condictione furtiua conuenietur, si alius praeter furem condictione furtiua tene-
27. bitur, non etiam furti actione. 27. Duorum materiae ex uoluntate dominorum confusae sunt: totum id corpus quod ex confusione fit utriusque erit commune; ueluti si duo quidam, uinum suum confuderint aut massas argenti et auri conflauerint. set si diuersae materiae sint quarum confusio propriam quandam speciem effecerit, ueluti ex uino et melle mulsum, uel ex auro argentoque electrum, tunc etiam dicimus communem esse utriusque speciem comparatum. haec uero quotiens ex uoluntate dominorum id factum est; si uero fortuitu et inuitis dominis confusae fuerint materiae seu diuersi
28. seu eiusdem generis, idem optinebit. 28. Quodsi Titii frumentum tuo frumento mixtum fuerit, et unus factus fuerit aceruus, si quidem ex uoluntate uestra, communis erit aceruus, quia singula corpora, id est singula grana, ex consensu uestro communicata sunt. quodsi casu id mixtum fuerit, uel Titius frumentum miscuerit sine uoluntate tua, non erit communis aceruus quia singula grana in sua durant substantia, neque ea mixtio mutauit. itaque non fiet in eiusmodi casu

σεται κοινὴ[1]) *σωρὸς ἐπὶ τοῦ τοιούτου θεματισμοῦ, ὥςπερ ἡ ἀγέλη τῶν προβάτων οὐ κοινωνοποιηθήσεται*[2]) *ἐὰν τὰ πρόβατα* Titíu *τοῖς σοῖς προβάτοις συναναμιγῇ. εἰ δὲ συμβῇ τὴν τοῦ σίτου σωρὸν ἢ ὑπό σου ἢ ὑπὸ* Titíu *διακατέχεσθαι*[3]), *ὁ ἕτερος κατὰ τοῦ νεμομένου κινήσει τὴν* in rem. officion[4]) *δὲ ἔσται τοῦ δικαστοῦ ὥςτε διατιμήσασθαι ὁποῖος ἦν ὁ ἑκάστου σῖτος καὶ πρὸς τὴν ποιότητα καὶ τὸ μέτρον τῷ* áctori *καταδικάσαι τὸν νομέα.*

29. *Ἐάν τις ἐν τῷ ἰδίῳ ἐδάφει οἶκον κατασκευάσῃ ἐξ ἀλλο-* 29. *τρίων ὑλῶν, δεσπότης γίνεται τοῦ κατασκευασθέντος· τὸ γὰρ ἐποικοδομηθὲν εἴκει τῷ ἐδάφει, ἐκείνου δήλου ὄντος ὅτι ὁ τῆς ὕλης δεσπότης τῆς δεσποτείας*[5]) *οὐκ ἐκπίπτει τῆς ὕλης αὐτῆς εἰς τὸ διηνεκές, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἕστηκε τὸ οἰκοδημα, οὔτε τὴν* in rem *κινεῖν οὔτε τὴν* ad exhibendum[6]) *δύναται, διὰ τὸν δωδεκάδελτον νόμον, ᾧτινι διηγόρευται ἵνα μηδεὶς ἀλλότριον ξύλον ἐργάσιμον τοῖς ἰδίοις οἰκήμασι συζευχθὲν*[7]) *ἐξελεῖν ἀναγκασθῇ, ἀλλ' ἵνα τὴν διπλασίονα αὐτοῦ καταβάλῃ τιμὴν κινουμένης ἀγωγῆς* personalías[8]), *ἥτις λέγεται* de tigno[9]) iuncto[10]). *χώρα δὲ ταύτῃ τῇ ἀγωγῇ οὐ μόνον, ἡνίκα ξύλον τῆς ἐμῆς δεσποτείας ὑποβάλῃ τις τῷ ἰδίῳ οἰκοδομήματι, ἀλλὰ γὰρ καὶ εἰ λίθος καὶ εἰ βήσαλον καὶ εἰ κίων ᾖ,*[11]) *τῇ γὰρ τοῦ* tígnu[12]) *προσηγορίᾳ ἅπασα ὕλη σημαίνεται, δι' ἧς οἰκοδομεῖν οἰόντε. διὰ τοῦτο δὲ ταῦτα νενομοθέτηται τῷ δωδεκαδέλτῳ νόμῳ, ὥςτε μὴ κινεῖσθαι* in rem *ἢ* ad exhibendum, *προφάσει τοῦ ξύλου τοῦ συναναπλακέντος τῷ ἐμῷ οἰκοδομήματι, ἵνα μὴ τοῦ δικαστοῦ με καταδικάσαντος*[13]) *εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἀναγκασθῶ τὸν οἶκον καταλύσαι, προφάσει τοῦ ποιῆσαι τῇ ἀποφάσει τὸ ἱκανόν. πολλάκις γὰρ*[14]) *τῆς ἐξ αὐτοῦ προνοίας ἠξίωσεν ὁ δωδεκάδελτος*

---

1) ita M.: cet. add. *ἡ*. 2) ita M. L[2]. : cet. '*κοινοπ.*' 3) *ἀξίωμα* ins. L[2]. (sic). 4) officium Vi. R. 5) *οὐκ ἐκπ. τῆς δεσπ.* Vi. R. 6) *ἤγουν τὴν παραστατικὴν εἰς ἀπαίτησιν* add. Vi. R.: P. = '*παραστατικὴν τῶν πραγμάτων ἀγωγήν*'. 7) *ἀλλοτρίαν ὕλην . . συζευχθεῖσαν* L[6]. 8) *περσονάλις* ed. ant. F. 9) ligno L[2]. 10) iniuncto Vi. R. 11) ita M, cum quo fere facit L[2].: cet. *καὶ εἰ λίθον ἢ β. ἢ κίονα.* 12) lígnu L[2]. 13) *καταδικάσ. με.* omn. praeter M. 14) *καὶ πολλῆς* Vi. R.: L[2]. L[6]. M. P. Taur. F. '*πολλάκις γὰρ*'. Cf. quae nonuimus Rendie. Istit. Lomb. XVI 57 n.

communis aceruus, sicuti et grex non communicabitur si pecora tua Titii pecoribus mixta fuerint. si uero frumenti aceruus uel a te uel a Titio retineatur, alteruter in eum qui possidet in rem aget. officium autem iudicis erit aestimare quantum fuerit utriusque frumentum et pro qualitate et modo
29. actori possessorem condemnare. 29. Si quis in suo solo domum aliena materia aedificauerit, dominus fit aedificii: quia quod inaedificatur solo cedit: ita tamen ut materiae dominus eius dominio in perpetuum non cadat; set donec aedificium subsistat, neque in rem, neque ad exhibendum agere possit propter legem XII tabularum, qua cauetur ne quis tignum alienum suis aedibus iniunctum eximere cogatur, set ut duplum eius pretii praestet personali conuentus actione, quae uocatur *de tigno iuncto*. locus huic actioni fit non modo quotiens tignum meum quis aedibus suis iniunxerit, set etiam si de petra uel de latere uel de columna quaeratur; tigni enim appellatione omnis materia significatur, ex qua aedificari potest. quod ideo lege XII tabularum cautum est ne uindicari neque ad exhibendum agi possit propter lignum meis aedibus iniunctum, ne cum iudex me in rem condemnauerit, aedificium rescindere cogar, ut sententiae satisfaciam: saepius enim aedificiis lex XII tabularum consuluit. set si

τὰς οἰκίας. εἰ δὲ συμβῇ ἔκ τινος αἰτίας τὸ εἰρημένον οἴκημα καταπεσεῖν, ὁ τῆς ὕλης δεσπότης, εἰ μὴ διπλοῦν ἔτυχε κομισάμενος διὰ τῆς de tigno iuncto *ἀγωγῆς,*[1] *δύναται κινεῖν ἀκωλύτως καὶ*[2] in rem *καὶ* ad exhibendum. 30. *Προλαβόντες*[a] 30.
εἴπομεν[3] *ἐν οἰκείῳ ἐδάφει ἐξ ἀλλοτρίας ὕλης οἴκημά τινα κατασκευάσαντα· νῦν τὸ ἐναντίον θεματίζομεν. ἐν τῷ σῷ ἐδάφει*[4] *ἐμαῖς ὕλαις οἶκον κατεσκεύασα, ὁ τοῦ ἐδάφους κύριος καὶ τοῦ οἰκήματος ἔσται*[5] *δεσπότης διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα εἴκειν τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις, ὥςτε οὖν τῆς ὕλης*[6] *ἀπολλύω*[7] *ἐγὼ διηνεκῶς τὴν δεσποτείαν. εἰδὼς γὰρ ἐν ἀλλοτρίῳ ᾠκοδόμουν ἐδάφει· ἀμέλει εἰ καὶ συμβῇ τὸν οἶκον καταπεσεῖν, οὐχ ἕξω ἐπὶ ταῖς ὕλαις τὴν* in rem. *ἐκεῖνο δὲ τῶν ἀμάχων ἐστιν, ὅτι εἰ*[8] *συμβῇ ἐμὲ τὸν οἰκοδομήσαντα ἐν νομῇ εἶναι τῆς οἰκίας, ὁ δὲ τοῦ ἐδάφους δεσπότης χρώμενος τῷ κανόνι τῷ λέγοντι εἴκειν τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις κινεῖ κατ' ἐμοῦ τὴν* in rem, *εἰ μὲν* bona fide[9]) *ὑπῆρχον νομεὺς (ἐνόμιζον γὰρ ἐμὸν εἶναι τὸ ἔδαφος), λήψομαι οὐ μόνον τῆς ὕλης τὴν διατίμησιν ἀλλὰ καὶ τοὺς μισθοὺς τῶν τεχνιτῶν, καὶ μὴ βουλόμενον αὐτὸν*[10] *ταῦτα πράττειν ἐξωθῶ διὰ τῆς τοῦ δόλου παραγραφῆς.*[11] *εἰ δὲ* mala fide[12] *ἐνεμόμην τὸν τόπον (ἠπιστάμην γὰρ αὐτὸν ἀλλότριον ὄντα), οὐδεμίαν ἕξω παραγραφὴν ἀλλ' ἀναγκάζομαι τὸν τόπον ἀποδιδόναι μετὰ τῶν ἐπιτεθέντων· δύναται γὰρ ἕκαστος ἐγκαλεῖν μοι προπετῶς*[13] *τίνος χάριν εἰδὼς εἰς ἀλλότριον ᾠκοδόμουν τόπον.*[14] 31. Titios *ἀλλότριον δένδρον ἐν τῷ οἰκείῳ* 31.
ἐφύτευσεν ἀγρῷ· Titíu *ἔσται τὸ δένδρον· εἰ δὲ καὶ* Títios *οἰκεῖον δένδρον ἐν τῷ ἀγρῷ ἐφύτευσε* Maeuíu, Maeuíu[15] *γενήσεται*[16] *τὸ δένδρον, μόνον εἰ ἐν ἑκατέρῳ θέματι τὰς οἰκείας τὸ*

---

1) Ita M.: cet. *εἰ μήπω διὰ τῆς* de. t. i. *ἀγ. τὸ διαλ. ἔτυχε κομισάμ.* 2) d. L 2. F. 3) *—ομεν* Vi. R. 4) *ἐὰν* add. Vi R. 5) *ἔσῃ* Vi. R. 6) *σὺν τῇ ὕλῃ* M. L2. F. 7) *ἀπόλωλα* Vi. R. 8) *καὶ* add L2. 9) bonae fidei L6. Vi. R. *καλῇ πίστει* L2. 10) de. Vi. R. 11) *λέγων· ἀλλ' εἰ μὴ καλῇ πίστει ἔκτισα* Vi. R. add. 12) *ἤτοι κακῇ πίστει* add. L2. 13) post *εἰδὼς* habent Vi. R. 14) *τόπ. ᾠκοδ.* L2. F. 15) ita M. L1.: L2. maebíu: F. Maeuii: Vi. R. *Μαιβίου.* 16) *ἔσται* L6.

a) Suppl. Bas. 35 schol.

aliqua ex causa dirutum sit aedificium, dominus materiae si
non fuerit duplum per actionem de tigno iuncto iam perse-
30. cutus, eam uindicare et ad exhibendum agere potest. 30. Iam
de eo perspectum habemus qui in suo solo aliena materia
domum aedificauerit. nunc de contrario casu dispiciamus.
si in tuo solo mea materia aedificium construxerim, soli do-
minus etiam aedificii proprietatem nanciscetur propter regu-
lam dicentem ea quae inaedificentur solo cedere; itaque ma-
teriae dominium in perpetuum amitto, sciens enim prudensque
in alieno solo aedificaui. igitur si aedificium dirutum sit non
potero materiam uindicare. certe illud constat, si in posses-
sione aedificii me aedificatore constituto, dominus soli regula
nisus qua aedificia solo cedunt, ad uindicandum agat, si bona fide
possessor fuerim (putabam enim solum meum esse), non modo
materiae pretium me consequi, set et fabrorum mercedes,
eumque nolentem ea soluere, per doli exceptionem repellere
posse. si uero mala fide locum possidebam (sciebam enim
locum esse alienum), nullam habebo exceptionem set cogar
fundum cum aedificio restituere; potest enim mihi a quoque
culpa obici quod temere et prudens in solo aedificauerim
31. alieno. 31. Titius arborem alienam in suo solo plantauit:
Titii arbor erit. et si Titius arborem suam in solo Mae-
uii plantauerit, Maeuii arbor fiet: utique utroque casu

φυτευθὲν ἐξέτεινε ῥίζας. πρὶν γὰρ τὰς ἰδίας ἐκτείνῃ[1]) ῥίζας
καὶ τῆς ὑποκειμένης δράξηται γῆς, τοῦ πάλαι δεσπότου ἐστὶ τὸ
δένδρον· μεθ' ὃ μέντοι ῥιζωθῇ τὸ εἰρημένον φυτὸν μετατίθε-
ται αὐτοῦ ἡ δεσποτεία ἐπὶ τὸν κύριον τοῦ ἐδάφους, ἐν ᾧ ἵστα-
ται. ἀμέλει ἐντεῦθεν ἐζητήθη τι τοιοῦτον. ὁ[2]) ἐμὸς ἀγρογεί-
των ἐν τέλει τοῦ οἰκείου ἀγροῦ πλησίον τῶν ἐμῶν γηδίων δέν-
δρον εἶχε. συνέβη τοῦ τοιούτου δένδρου κατὰ μικρὸν ἑρπού-
σας ὑπὸ γῆν τὰς ῥίζας ἐφικέσθαι τοῦ ἐμοῦ καὶ τῆς ἐμῆς δρά-
ξασθαι[3]) γῆς κἀκεῖθεν[4]) τρέφεσθαι. ζητήσεως γενομένης, ἤρε-
σεν ἐμὸν γενέσθαι τὸ δένδρον· οὐδὲ γὰρ φυσικὸς ἐπιτρέπει λο-
γισμὸς ἑτέρου εἶναι τὸ δένδρον[5]) ἤπερ[6]) ἐκείνου, οὗ ἐν τῇ γῇ
τὰς ῥίζας ἔχει. ὅθεν εἰ[7]) ἐν τοῖς ὅροις τῶν δύο ἀγρῶν ἀνα-
φύει[8]) δένδρον, ἐκταθεῖσαι δὲ αἱ ῥίζαι αὐτοῦ[9]) ἑκάτερον κατέ-
λαβον ἀγρὸν, κοινὸν γενήσεται τὸ δένδρον. 32. Ὥςπερ δὲ[10]) 32
τὰ φυτὰ τὰ ἐν τῇ γῇ τρεφόμενα καὶ αὐξόμενα[11]) ἐκείνου γίνε-
ται, ὃς δεσπόζει[12]) τῆς ὑποκειμένης γῆς, τῷ αὐτῷ λόγῳ καὶ τὰ
σπειρόμενα, οἷον σῖτος κριθὴ καὶ ὅσα τοιαῦτα, ὑπείκει τῷ ἐδά-
φει. ἀλλ' ὥςπερ ὁ bona fide[13]) κτίσας ἐν ἀλλοτρίῳ τόπῳ ἐνα-
γόμενος τῇ in rem διὰ τῆς τοῦ δόλου παραγραφῆς ἑαυτῷ ποιεῖ
τὸ ἀζήμιον, ὁμοίως καὶ ὁ[14]) σπείρας οἰκείοις δαπανήμασι τὸ ἀλ-
λότριον ἀγρὸν, ἐν ᾧ bona fide[15]) τοῦτο πεποίηκε, διὰ τῆς τοῦ
δόλου παραγραφῆς ἕξει τὸ ἀσφαλές. 33. Ἐμούς[16]) τις λα- 33
βὼν χάρτας ἢ ἐμὰς βεμβράνας[17]) ἐνέγραψέ τι ἐν[18]) αὐτοῖς,
κἀνταῦθα κατὰ μίμησιν τοῦ ἐδάφους εἴκει τὰ ἐπικείμενα τοῖς
ὑποκειμένοις εἰ καὶ τὰ μάλιστα χρυσᾶ ἐστι τὰ ἐπιτεθέντα γράμ-
ματα, κἀγὼ γίνομαι τοῦ βιβλίου δεσπότης. ἀδιάφορον δέ ἐστιν
εἴτε ἔμμετρον ἔπος εἴτε ἱστορίαν[19]) ἤγουν ῥητορικὸν ἐνέγραψε
λόγον, ὅθεν κινῶν ἐγὼ τὴν in rem κατὰ τοῦ τὸ βιβλίον ποιή-

---

1) —ει M. 2) d. M. 3) —ξαι Vi. R. 4) κἀκεῖ M. 5) τὸ δ. εἶν L¹. L². F. Vi. R. 6) εἴπερ Vi. 7) ὃ M. 8) ἀναφυηθὲν L¹. ἀναφυεῖ (i. e. ῇ) L². —ῃ F¹. 9) ita M. αἱ τούτου ῥ. L¹. L². L⁶. F¹. Vi. R. 'αἱ αὐτοῦ ῥ.' F². 10) γὰρ Vi. R. 11) —ανόμενα Vi R. 12) τοῦ δεσπότου Vi. R. 13) καλῇ πίστει L². 14) addidi ex L¹. L². 15) κ. π. L². 16) —ὰς F¹. 17) ita scripsi ex M. L¹. L². βεβράνας L⁶. Taur. 18) d. M. 19) ἱστορικὸν Vi. R.

si planta radices egerit. antequam enim suas egerit radices et glebas subiectas apprehenderit, pristino domino arbor pertinet: ex quo uero radices arbor egerit, proprietas eius ad dominum fundi in quo est plantata transfertur. itaque eiusmodi quaestio orta est. uicinus meus in termino agri sui prope confinium praediorum meorum arborem habebat: cuius arboris radices sub terra paullatim crescentes in meum fundum peruenerunt, terram meam apprehenderunt et inde nutriri coeperunt. cum ambigeretur, placuit meam arborem fieri: non enim permittit naturalis ratio alterius arborem esse, quam cuius in fundo radices habeat. et ideo prope fines duorum agrorum quae nascitur arbor, cuius radices extendantur et utrumque amplectantur fundum, communis fit.

32. 32. Sicut plantae quae in terra nutriuntur et coalescunt eius fiunt, cuius subiecta terra est, eadem ratione quae sata sunt, ueluti frumentum hordeum cetera id genus, solo cedunt. set sicut is qui bona fide in alieno solo aedificauerit, in rem actione conuentus per exceptionem doli mali sibi indemnitatem quaerit, ita et qui suis impensis alienum fundum conseuerit, si modo id bona fide fecerit, per doli exceptionem tu-
33. tus erit. 33. Meis quis chartis membranisue usus aliquid in isdem scripsit: et hoc casu ad similitudinem soli superimposita subiectis cedent, licet aureae sint inscriptae litterae egoque libri dominus fiam. neque interest an metricum carmen, an historiam an orationem quis scripserit. si uero librum uin-

σαντος καὶ τὰ δαπανήματα τῆς γραφῆς, μὴ καταβαλὼν ἑτοίμως ἐκβληθήσομαι διὰ τῆς τοῦ δόλου παραγραφῆς, ἐν ᾧ bona fide[1]) νομεὺς ἦν ὁ ταῦτα πράξας.[2]) 34. Λαβών τις ἀλλο- 34. τρίαν σανίδα ἐζωγράφησε καὶ εἰκόνα κατεσκεύασεν. τίνος ἐστὶν ἡ εἰκών, ἐζητήθη. καὶ οἱ μὲν λέγουσι τὸν ζωγράφον γίνεσθαι δεσπότην τῆς σανίδος καὶ τὴν σανίδα εἴκειν τῇ γραφῇ, ἕτεροι δὲ τὸν τῆς σανίδος δεσπότην[3]) τῆς γραφῆς γίνεσθαι κύριόν φασιν, ὁποιαδήποτε εἴη [4]) γραφή. ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς τὴν προτέρον[5]) μᾶλλον ἐδέξατο γνώμην καὶ τὸν ζωγραφήσαντα τῆς εἰκόνος γίνεσθαι βούλεται[6]) δεσπότην. καταγέλαστον γὰρ ἐνόμισεν εἶναι τὴν Ἀπέλλου[7]) ζωγραφίαν ἢ Παρρασίου[8]) ὑπείκειν τῇ εὐτελεστάτῃ σανίδι. ὅθεν εἰ ὁ τῆς σανίδος δεσπότης ἐν κατοχῇ γέγονε τῆς εἰκόνος, ὁ δὲ ζωγραφήσας ἔλθῃ κινῶν κατ' αὐτοῦ τὴν in rem μὴ καταβαλὼν τὸ τῆς σανίδος τίμημα, διὰ τῆς τοῦ δόλου παραγραφῆς ἐκβληθήσεται. εἰ δὲ ὁ ζωγραφήσας νέμεται τὴν εἰκόνα, τότε ὁ τῆς σανίδος δεσπότης dírectan μὲν in rem ἔχειν[9]) οὐ δύναται, ἐξέπεσε γὰρ τῆς δεσποτείας τῆς γραφῆς ἐπιτεθείσης, δίδοται δὲ αὐτῷ utilía[10]) in rem, ἵνα κινῶν οὕτω λέγῃ· ὡσανεὶ ὑπῆρχον[11]) δεσπότης. τῇ δὲ εἰρημένῃ utilíᾳ[12]) in rem χρώμενος, εἰ μὴ παράσχῃ τὰ περὶ τὴν ζωγραφίαν γενόμενα δαπανήματα τῷ bona fide ζωγραφήσαντι, ἐξωθεῖται διὰ τῆς τοῦ δόλου[13]) παραγραφῆς. καὶ ταῦτα μὲν τετρακτάϊσται ὅσον ἐπὶ τῇ δεσποτείᾳ τῆς εἰκόνος· ἐκεῖνο γὰρ τῶν ὡμολογημένων ἐστιν, ὅτι εἴτε ὁ ζωγραφήσας ἔκλεψε τὴν σανίδα, εἴτε ἕτερός τις, δίδοται τῷ δεσπότῃ ἡ furti κατὰ τοῦ κλέπτου. 35. Ὑποπτεύσας εἶναί σε δεσπότην ἀλλότριον 35. ἠγόρασα παρὰ σοῦ ἀγρὸν ἢ κατὰ δωρεὰν ἔλαβον ἢ ἐξ ἄλλης αἰτίας εὐλόγου, bona fide μέντοι, οἷον ἀπὸ permutatíonos[14])

---

1) ita M. cet. —ae fidei. καλῇ πίστει L². 2) dedi ex M. L¹. L².: cet. γράφας. 3) καὶ ad. Vi. F. R.; κύριον γιν. φ. Vi. R. 4) ἡ add. L¹. L². F. 5) —ρων G. 6) βούλ. γίν. L⁶. Vi. R. 7) ζώγραφος δὲ οὗτος τῶν παρ' Ἕλλησιν ἀριστευσάντων add. libri, ed. omn. set glossema sapiunt. 8) ηὐδοκίμησε δὲ οὗτος παρὰ Ῥωμαίοις: item glossema redolent. 9) ἔχ. i. r. omn. praeter M. 10) utilis R. 11) —χεν ed. ant. F. 12) utili R. —lían M. 13) dólu M. 14) scripsi ex M. L¹. L².

dicans ab eo qui fecerit, impensas scripturae soluere paratus non sim, repellar exceptione doli mali, utique si possessor
34. bona fide fuerit qui id scripserit. 34. Aliena quis usus tabula, pinxit et imaginem confecit. quaesitum est cuius tabula picta esset. et quidam aiebant pictorem tabulae fieri dominum, tabulamque picturae cedere; alii autem dominum tabulae etiam picturae fieri proprietarium, qualiscumque pictura esse. princeps autem noster priorem praetulit sententiam, pictoremque dominum tabulae pictae fieri iussit. ridiculum enim putauit Apellis uel Parrhasii picturam uilissimae cedere tabulae. ideo si dominus tabulae imaginem possideat, pictor autem ad uindicandum agat nec tabulae pretium soluat per doli mali exceptionem repelletur. at si is qui pinxit imaginem possideat, dominus tabulae directa in rem actione experiri nequit, dominio enim eius cecidit, cum picta fuerit; utilis tamen in rem actio ei datur, quam intendens dicat: quasi dominus essem. qua utili actione in rem usus nisi soluat picturae impensam ei qui bona fide pinxit, repelletur per doli exceptionem. et haec de imaginis proprietate tractata sunt. illud enim palam est, quod, siue is qui pinxit subripuit tabulam siue alius, competit domino furti actio in eum qui sub-
35. ripuit. 35. Cum te dominum esse crederem, emi a te fundum alienum, uel ex donatione aliaue quae iusta causa aeque bona fide, ueluti permutatione, accepi. naturalis ratio uult

*ὁ φυσικὸς λόγος βούλεταί με δεσπότην γίνεσθαι τῶν ληφθέν-
των*[1]) *καρπῶν διὰ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν φροντίδα, ἣν ἐν
αὐτοῖς ἐποιησάμην. διὸ μετὰ ταῦτα παραγενόμενος ὁ τοῦ ἀγροῦ
δεσπότης καὶ διὰ τῆς* **in rem** *ἐκδικῶν τὸν ἀγρὸν, οὐδεμίαν ἀγω-
γὴν ἕξει κατ' ἐμοῦ περὶ τῶν καρπῶν, οὓς ἐντεῦθεν λαμβάνων
ἐδαπάνησα. εἰ δὲ εἰδὼς ἀλλότριον ἐνεμήθη ἀγρὸν οὐ τεύξομαι
αὐτῶν.*[2]) *ἀμέλει τοι τὸν ἀγρὸν ἀποκαθιστᾶν ἀναγκάζομαι*[3]) *μετὰ
τῶν ἐντεῦθεν καρπῶν ληφθέντων, εἰ καὶ τούτους ἔτυχον ἀνα-
λώσας.* 36. *Τοῦ αὐτοῦ ἀγροῦ ἐγὼ μὲν εἶχον τὴν* **proprieta-** 36.
rían, *σὺ δὲ τὸν* **usúfructon**. *οὐχ ἑτέρως σὺ* **usufructuários**
*τῶν καρπῶν γενήσῃ δεσπότης, εἰ μὴ τούτους λάβῃς ἀπὸ τῆς
γῆς. διὸ εἰ πεπείρων ὄντων τῶν καρπῶν καὶ τῇ γῇ συνηνω-
μένων*[4]) *συμβῇ σε τελευτῆσαι, οὐ λήψεται τούτους ὁ σὸς κλη-
ρονόμος, ἀλλὰ τῷ* **proprietaríῳ** *διοίσουσιν.*[5]) *τὰ αὐτὰ σχεδόν
ἐστι καὶ ἐπὶ τοῦ* **colonû.**[6]) *ἐὰν γὰρ μισθῶ*[7]) *σοι ἀγρὸν, οὐ
πρότερον γενήσῃ δεσπότης τῶν ἐντεῦθεν λαμβανομένων καρ-
πῶν εἰ μὴ τούτους ἐξέλῃς τῆς γῆς.* [*τὸ* **fere**[8]) *δὲ ἤτοι σχεδὸν
παρέλκεται*[9])]. 37. *Ἐπειδὴ δὲ περὶ* **usufrúctu** *διειλέχθην ἀγροῦ,* 37.
ὀφείλεις εἰδέναι ὅτι **usúfructos** *θρεμμάτων ἐστιν ἡ ἐξ αὐτῶν
γονὴ, ὥςπερ καὶ τὸ γάλα καὶ αἱ τρίχες καὶ τὸ ἔριον. τοιγα-
ροῦν οἱ ἀρνοὶ καὶ οἱ ἔριφοι καὶ οἱ μόσχοι καὶ οἱ μικροὶ ἵπποι
ἅμα τῷ τεχθῆναι φυσικῷ λόγῳ τῆς δεσποτείας γίνονται τοῦ*
usufructuaríu. [a]) *οἱ δὲ τοκετοὶ τῆς θεραπαίνης οὐκ εἰσὶν ἐν
καρπῷ, ὅθεν εἰ παραχωρήσω σοι ἐγὼ τῆς ἐμῆς θεραπαίνης
τὸν* **usúfructon**, *σὺ μὲν ἕξεις ἐν καρπῷ τὴν ὑπερησίαν αὐτῆς
καὶ τὴν ἀπὸ χειρῶν ἐργασίαν, τὸ δὲ τεχθὲν τῆς τοῦ* **proprieta-
ríu** *γενήσεται*[10]) *δεσποτείας. ἀνόητον γὰρ ἐνομίσθη ἄνθρωπον
συναριθμεῖσθαι τοῖς καρποῖς· ὅτε*[11]) *πάντας τοὺς καρποὺς*[12])
τῶν πραγμάτων φύσις χάριν ἐπενόησε τῶν ἀνθρώπων. 38. *Εἰ* 38.

---

1) *λειφθ.* M. 2) *—δν* M. 3) *—άσομαι* L1. L2. G. F. 4) *συνημμένων* Vi. R. '*—ηνο—*' (sic) F. 5) *διοικήσουσι* M. 6) scripsi ex M. L1. L2. 7) ita M.: cet. *—ώσω*. 8) *σχεδὸν* L6. 9) de. glossemate iure suspicatur R. 10) *γίνεται* Vi. R. 11) ita M. cet. *ὁπότε*. 12) *ἡ* om. M.; cet. add.

a) Cf. Epi. 6, 39: ubi plura exciderunt. ibi *τῆς δούλης* legitur: in L6. *τῶν θεραπαινῶν*.

me perceptorum fructuum dominum fieri pro cultura et cura,
quam in isdem impendi. et ideo postea superueniens fundi
dominus fundum uindicaturus nullam in me habebit actionem
de fructibus quos ego inde percipiens consumpsi. si uero
sciens alienum possederim agrum, non faciam meos fructus:
itaque et fundum cum inde perceptis fructibus restituere
36. cogar etiam si eos consumpserim. 36. Eiusdem agri pro-
prietatem ego habebam, tu autem usufructum: non aliter do-
minus fructuum fies, quam si eos perceperis. et ideo si ma-
turis fructibus adhuc tamen pendentibus decesseris, eos non
percipiet heres tuus, set proprietario pertinebunt. eadem
fere et de colono optinent. si enim agrum tibi locauerim,
non prius dominus fructuum inde quaesitorum fies, quam eos
a terra perceperis. [uocula autem fere superuacua uidetur].
37. 37. Cum de agri usufructu locutus sim, admonendus es usu-
fructum pecudum fetum eorum esse, sicuti et lactem et pilum
et lanam. itaque agni et haedi et uituli et equuli simul ac
nascuntur naturali iure ad usufructuarium pertinent. partus
uero ancillae non sunt in fructu; quare si tibi usumfructum an-
cillae meae cesserim, loco fructuum ministerium eius habebis
et operam manuum eius, partus autem domini fiet. absur-
dum enim uisum est hominem fructibus communerari, cum
fructus omnes rerum natura hominum gratia comparauerit.

δὲ ἀγέλης ἔχει τις **usúfructon** *εἰς τάξιν*[1]) *τῶν τελευτησασῶν*
κεφαλῶν[2]) *ἐκ τῆς γονῆς ὁ* **usufructuários** *ὑποβάλλειν*[3]) *καὶ τὸν*
ἀριθμὸν ἀναπληροῦν ὀφείλει· τοῦτο γὰρ[4]) **Iulianῷ**[5]) *δοκεῖ.*
οἷον παρεχώρησά σοι **usúfructon** *ἀγέλης προβάτων ἑκατον· συ-*
νέβη τελευτῆσαι τριάκοντα πρόβατα, τεχθῆναι δὲ πεντήκοντα·
δεῖ σε τὰ τριάκοντα συναναμίξαι τοῖς πρωτοτύποις ὥςτε σώζε-
σθαι τὸν δεδομένον σοι ἀριθμὸν καὶ οὕτως τὰ λοιπὰ εἴκοσι πρό-
βατα ἕξεις ἐν δεσποτείᾳ. 38 a). *Εἰ δὲ*[6]) *ἀμπελῶνος ἤγουν* 38a.
ἀγροῦ **usúfructón** *σοι παρεχώρησα, εἰς τάξιν τῶν τελευτησάν-*
των κεφαλαίων[7]) *ἢ γεγηρακυιῶν ἀμπέλων καὶ εἰς τάξιν τῶν*
καμόντων ἤτοι καταπεσόντων δένδρων ἕτερα ὀφείλεις ἀντικα-
θιστᾶν. δεῖ γάρ σε ὀρθῶς καὶ κατὰ τρόπον[8]) *ἐπιμελεῖσθαι τοῦ*
ἀγροῦ, οὗ παρεχωρήθη σοι ἡ **usúfructos** *καὶ οὕτω διαγίνεσθαι*
ὡς ἂν διεγίνετο[9]) *κάλλιστος οἰκοδεσπότης.* 39. a) *Ηὗρέ τις* 39.
θησαυρὸν ἐν τῷ ἰδίῳ ἀγρῷ. ὁ θειότατος **Adrianòs** *τὸ φύσει*
φυλάξας δίκαιον τῷ εὑρόντι παρεχώρησε τὸν θησαυρὸν, τὸ
αὐτὸ κελεύσας ἐάν τις ἐν **sácrῳ** *ἢ ἐν* **religiósῳ** *τόπῳ ἐκ τύ-*
χης εὕρῃ[10]). *εἰ δέ τις ἐν ἀλλοτρίῳ ἀγρῷ οὐκ ἐξεπίτηδες ἀλλὰ*
τυχηρῶς ηὗρε θησαυρόν, τὸ ἥμισυ τῷ δεσπότῃ τοῦ ἐδάφους
συνεχώρησεν **Adrianós.** *οὐκοῦν ἀκολούθως ἐάν τις ἐν βασι-*
λικῷ τόπῳ εὕρῃ θησαυρὸν, τὸ μὲν ἥμισυ τοῦ θησαυροῦ παρέ-
ξει τῷ βασιλεῖ, τὸ δὲ ἥμισυ ὁ εὑρὼν παρακαθέξει. εἰ δὲ καί
τις ἐν πολιτικῷ τόπῳ ἢ **fiscalíῳ** *εὕρῃ, ὡσαύτως τὸ μὲν ἥμισυ*
ὁ εὑρὼν ἀποκερδαίνει, τὸ δὲ[11]) *ἥμισυ ὁ*[12]) **físcos**, *ἤγουν ἡ*
πόλις λήψεται. 40. *Φυσικὸς τρόπος κτήσεώς ἐστι καὶ ὁ τῆς* 40.
traditíonos[13]). *καὶ τί ἐστι* **traditíωn**; *ἡ ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα*[14])
μετάθεσις, εὐαπάλλακτον καὶ ἀπερίεργον καὶ φυσικὴν τὴν πρᾶ-
ξιν ἔχουσα, οὐδὲν γὰρ οὕτως τῇ φύσει συνᾴδει ἢ τὸ βεβαιοῦ-

---

1) *χάριν* L¹. 2) *—σάντων κεφαλαίων* L¹. L². F. *εἴγε τελευτήσωσιν ἐξ αὐτῶν* ins. L⁶. 3) *—λεῖν* M. 4) *καὶ* om. M. cet. add. 5) scripsi ex L².: L¹. Iuliano: M. *Ἰουλιανῷ*. 6) *καὶ* add. M. 7) addidi ex M.: cet. om. R. '*τελευτησασῶν*'. 8) *ἀγαθὸν* add. Vi. R. *πιστὸν* ad. L⁶. 9) *—γέν—* L¹. L². 10) *εὗρε* ed. ant. F. 11) *ἕτερον* add. Vi. R. 12) d. F. 13) scripsi ex M. L¹. L². 14) ita L¹. L². F.: '*ἀποχειρῶν εἰς χεῖρα*' M.: *ἀπὸ χ—ος εἰς χ—ας* ed. ant. F. *ἰχ—ας* l. L⁶.

a) Cf. Paratitl. Voell. 2, 1308.

38. 38. Set si gregis usumfructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fetu usufructuarius submittere et numerum explere debet: hoc enim Iuliano placet. ut ecce cessi tibi usumfructum gregis ouium centum: mortuae sunt oues XXX, natae L: oportet te gregi XXX addere ut numerum tibi traditum seruare possis: et ita ceteras XX oues in proprietate
38a. habebis. 38a) Si uineae agriue usumfructum tibi cesserim, in locum demortuorum capitum seu uetustiorum uinearum et in locum arborum laborantium seu deiectorum nouas restituere debes. recte enim et commode agrum te colere decet, cuius tibi ususfructus cessus est et ita te gerere sicut bonus paterfamilias sese gereret.

39. 39. Inuenit quis thensaurum in suo agro: diuus Hadrianus naturalem aequitatem secutus, ei thensaurum concessit, qui inuenit, idem statuens si quis in sacro religiosoue loco fortuito casu inuenerit. si quis in alieno fundo non data ad hoc opera, set fortuitu thensaurum inuenerit, dimidium domino soli Hadrianus concessit. itaque conuenienter si quis in Caesaris loco thensaurum inuenerit, dimidium thensauri Caesari praestabit, dimidium inuentor sibi retinebit. sin autem quis in publico loco uel fiscali inuenerit, similiter ipse qui inuenit dimidium apiscitur, alterum uero dimidium fiscus uel
40 ciuitas consequetur. 40. Naturalis modus adquisitionis traditio quoque est. quid est traditio? a manu in manum translatio facile explicabilis, naturalem quandam actum praeseferens: nihil enim tam naturae conueniens est quam uolunta-

σθαι τὴν τοῦ δεσπότου γνώμην τὸ οἰκεῖον πρᾶγμα μετατιθέντος εἰς ἕτερον. εἰς δὲ τὸ διὰ **traditíonos** μεταθεῖναί με τὴν δεσποτείαν, δεῖ ταῦτα συνδραμεῖν, ὥςτε δεσπότην εἶναι τὸν **traditeúonta** καὶ ψυχῇ τοῦ βούλεσθαι μεταθεῖναι τὴν δεσποτείαν ποιεῖσθαι τὴν **traditíona** καὶ σωματικὸν εἶναι τὸ **traditeuómenon.**[1]) σ ω μ α τ ι κ ὸ ν μὲν διὰ τοῦτο εἶπον ἐπειδὴ τὰ ἀσώματα ἁφῆς ὄντα κρείττονα οὐκ ἐπιδέχονται[2]) **traditíona.** δ ε σ π ό τ η ν ε ἶ ν α ι τ ὸ ν **t r a d i t e ú o n t a** διὰ τοῦτο εἶπον ἐπειδὴ ὁ μὴ ὢν δεσπότης οὐ δύναται μεταθεῖναι δεσποτείαν, ἣν οὐκ ἔχει. ψ υ χ ῇ τ ο ῦ β ο ύ λ ε σ θ α ι π ο ι ῆ σ α ι δ ε σ π ό τ η ν τ ὸ ν λ α μ β ά ν ο ν τ α διὰ τοῦτο πρόςκειται, ἵνα ἐξέλω τὴν χρῆσιν καὶ τὴν παρακαταθήκην· ἐπὶ τούτων γὰρ[3]) καὶ σωματικὸν τὸ πρᾶγμα καὶ δεσπότης ὁ **traditeúwn**, ἀλλὰ παραδίδωσιν ἐλπίζων[4]) μικρὸν ὕστερον ἀναλαμβάνειν ταῦτα. οὐ διαφέρομαι δὲ ὁποιονδήποτε ἐστι τὸ παραδεδομένον πρᾶγμα ὑπὸ τοῦ δεσπότου, εἴτε ἀγρὸς **italicòs**[5]) εἴτε **stipendiária** κτήματα εἴτε **tributória**[6]). **stipendiária** δὲ καὶ **tributória** λέγεται τὰ κτήματα[7]) ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διακείμενα. τῆς δὲ προσηγορίας αὐτοῖς[8]) γέγονεν ἐντεῦθεν ἡ πρόφασις. ὁ πάλαι ῥωμαίων βασιλεὺς πάσης κρατήσας γῆς θαυμασθεὶς δὲ παρὰ ῥωμαίων ἕνεκα τῆς οἰκείας ἀνδρείας διεῖλε τὰς ἐπαρχίας, καὶ τὰς μὲν αὐτὸς ἐκράτησεν[9]) ἑαυτῷ, τὰς δὲ ἀφώρισε τῷ δήμῳ. καὶ αἱ τοῦ δήμου ἐκλήθησαν **stipendiáriai** ἐντεῦθεν.[a]) **stipes** ἐστὶν ὁ ἔρανος καὶ ἡ κατὰ μικρὸν γενομενη τοῦ ἀργυρίου[10]) καὶ τῶν ἄλλων συλλόγη· ἐπειδὴ οὖν ὀλίγα τινὰ οἱ ἐπαρχιῶται ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς γενομένων συνάγοντες ἔπεμπον τῷ δήμῳ ἐπὶ τῷ ταῦτα δαπανᾶν εἰς οἰκείας χρείας τε καὶ τέρψεις, διὰ τοῦτο ἐκλήθησαν **stipendiáriai** καὶ λοιπὸν ἀκολούθως καὶ αἱ οἰκίαι **stipendiáriai** καὶ

---

1) haec omnia ad normam L1. L2. potissimum scripsi. 2) —*χεται* L1. L2. L6. Vi. R. 3) *εἰ* om. M. add. cet. 4) hanc u. post '*ἀλαλαμβ.*' reiciunt Vi. F. R. 5) scripsi ex M. hic et deinc. 6) ita sane M. L1. L2. L6. l. tamen —ária. 7) ita M.: d. L1. L2. F. post '*διακείμ.*' scribunt Vi. R., qui addunt '*βασιλικῇ κελεύσει ὑπὸ τοῦ δήμου κρατούμενα*'. 8) ita L1. L2. L6.: —*τῆς* M. Vi. F. 9) *ἐκράτ. αὐτ.* Vi. R. 10) *ἀργύρου* Vi. F1. R.

a) Cf. Ulpianum Dig. 50, 16, 27: Gai. 2, 21.

tem domini rem suam in alium transferre uolentis ratam haberi. ut uero dominium per traditionem transferatur haec concurrere debent, scilicet ut dominus sit, qui tradit, et ut animo transferendi dominium tradat, et ut corporalis sit res, quae traditur. corporalis ideo dicitur, quod res incorporales cum tangi nequeant ne tradi quidem possunt. dominum esse qui tradit ideo oportere diximus, quia is, qui non sit dominus, dominium quod non habet transferre nequit. animum dominium in accipientem transferendi ideo requirimus, ut usufructum et depositum excipiamus: in his enim corporalis res est et dominus qui tradit, set ita rem tradit, ut eam paullo post recipere speret. neque interest quae sit res a domino tradita, an ager italicus, an stipendiaria praedia, an tributaria. stipendiaria et tributaria ea audiunt praedia, quae in prouinciis sunt. huiusmodi appellationis ratio inde orta est. primus Romanorum imperator cum orbem terrarum omnem in sua dicione haberet, uirtutis propriae ergo mirificus, prouincias diuisit et quasdam quidem sibi retinuit, quasdam populo concessit. et populi prouinciae audierunt stipendiariae hac de causa: stipes est argenti et ceterarum rerum quae per modicum fit collectio. cum igitur pauca quaedam prouinciales de suis redditis colligerent ut ad populum mitterent, ut is ea in suas necessitates et delectationes consumeret, ideo stipendiariae prouinciae uocatae sunt; et conuenienter aedes stipendiariae et praedia sti-

οἱ ἀγροὶ stipendiárioi. *αἱ δὲ τοῦ βασιλέως ἐπαρχίαι ὠνομάσθησαν* tributóriai, *ἐπειδὴ* tribûtón[1]) *ἐστι τὸ βαρὺ τέλος, ὅπερ ἐπέκλα*[2]) *τοῖς οἰκείοις ἐπαρχιώταις ὁ βασιλεύς, ὡς πολλὰ δαπανῶν περὶ τὴν τῶν στρατιωτῶν ἀποτροφήν.*[3])[a]) *καὶ οἱ τὰ* stipendiária *καὶ οἱ* tributória *ἔχοντες πάλαι κατὰ συγχώρησιν δήμου ἢ βασιλέως οὐκ ἦσαν δεσπόται, ἡ γὰρ δεσποτεία αὐτῶν ἦν ἢ παρὰ τῷ δήμῳ ἢ παρὰ τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' εἶχον τὴν ἐπ'*[4]) *αὐτοῖς χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν καὶ πληρεστάτην κατοχήν, ὥςτε δύνασθαι καὶ ἐφ' ἑτέρων μεταφέρειν καὶ κληρονόμοις προπέμπειν. τῶν γὰρ* italicῶn *ἀγρῶν ἤτοι οἰκιῶν οἱ δεσπόται τὴν δεσποτείαν εἶχον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν, σήμερον δὲ διάταξις τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν*[5]) *βασιλέως οὐδεμίαν βούλεται εἶναι διαφορὰν* italicῶn *καὶ* stipendiaríωn *καὶ* tributoríωn. *ἀλλ' εἰ μὲν δεσπότης* traditeúsῃ *μοι τὸ οἰκεῖον πρᾶγμα ἀπὸ δωρεᾶς ἢ προικὸς ἢ ἐξ ἄλλης ἐναλλαγῆς οἱαςδήποτε αἰτίας, οἷον ἀπὸ* permutatíonos, *ἀναμφιβόλως μεταφέρει τὴν δεσποτείαν ἐπ' ἐμέ.* 41. *Εἰ δὲ πωλήσας* traditeúsῃ,[6]) *οὐχ ἑτέρως ἐπὶ* 41
τὸν ἀγοραστὴν ἡ δεσποτεία μέτεισιν, ἐὰν μὴ ὁ ἀγοραστὴς τῷ πρατῇ τὸ τίμημα καταβάλῃ τοῦ πράγματος ἢ τὸ ἱκανὸν αὐτῷ ποιήσῃ. τί γὰρ ὅτι δέδωκε Títión *τινα ὑπὲρ αὐτοῦ ὁμολογήσαντα δώσειν τὸ τίμημα ἢ καὶ ἐνέχυρον παρέσχεν ὑπὲρ τοῦ τιμήματος; τοῦτο δὲ καὶ τῷ δωδεκαδέλτῳ διηγόρευται νόμῳ καὶ οὐδὲν*[7]) *ἧττον εὑρίσκομεν* iurisgéntion[8]) *ὂν*[9]) *τοῦτο τὸ νόμιμον, ἐπειδὴ πρόσεστιν αὐτῷ φυσικὴ δικαιοσύνη, διὸ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι πολιτεύεται. ὥςτε οὖν ἀεὶ μὲν ἐξ ἑτέρας αἰτίας* traditeúωn *δεσπότης μεταφέρει δεσποτείαν, ἐπὶ δὲ πράσεως οὐχ ἑτέρως, εἰ μὴ λάβῃ*[10]) *τίμημα ἢ τὸ ἀσφαλὲς αὐτῷ γένηται ἐπὶ τῷ τιμήματι. εἰ δὲ καὶ*[11]) *ὁ πράτης οὔτε ἔλαβε τὸ τίμημα, οὔτε ἔλαβέ τινα τὸν ὑπὲρ τοῦ ἀγοραστοῦ ἐπερωτώμε-*

---

1) ita L1. 2) *ἐπέβαλε* Vi.: de uoc. cf. R. Gloss. theoph. II 1269. 3) *ἀνατροφ.* cj. R. 4) *ἱερὰν* (sic) L1. 5) *ἡμετέρου* Vi. R. 6) ita R.: cet. *—σει.* 7) ita Vi. R. cet. *οὐδὲν δὲ.* 8) iuris gentium Vi. R. iuri géntion M. 9) *ὑπάρχειν* Vi. R. 10) *τὸ* ins. L6. 11) d. Vi. R.

a) Gai. 2, 7.

pendiaria. Caesaris autem prouinciae uocatae sunt tributariae: tributum est enim grauis pecuniae impositio, quam idcirco Caesar prouincialibus suis constituit, quod multum ad militum sustentationem impendendum sibi erat. et qui stipendiaria uel tributaria praedia Caesaris populiue consensu haberent, non erant domini, cum eorum dominium apud populum uel apud Caesarem esset: set habebant in isdem usufructum et plenissimam possessionem, quam et in alios transferre et ad heredes transmittere poterant. italicorum autem agrorum seu aedium domini proprietatem habebant. set haec quidem olim in usu erant: hodie principis nostri constitutio nullam differentiam inter italica stipendiaria et tributaria praedia esse uult: set si dominus rem suam mihi tradat ex donatione seu dotis causa seu ex alia quaue ratione, ueluti
41. ex permutatione procul dubio dominium in me transfert. 41. Si quis ad uendendum tradat, non aliter in emptorem dominium transit, quam si emptor uenditori rei pretium soluat aut satisfaciat. ut ecce si Titium quendam optulit, qui spondeat pro eo sese pretium daturum; uel pignus pro pretio dedit. hoc etiam lege XII tabularum cauetur; tamen inuenimus id iuris gentium esse, naturali enim aequitate nititur, quare et apud omnes gentes custoditur. itaque dominus qui ex alia qualibet causa tradit, dominium transfert: ex uenditionis causa non aliter, quam si pretium accipiat uel ei hac de re satisfiat. sin autem neque uenditor pretium acceperit, neque expromissorem ullum pro emptore, neque pignera, sequitur

νον, οὔτε ἐνέχυρα, ἠρκέσθη δὲ[1]) *τῇ τοῦ ἀγοραστοῦ πίστει*
θαρρήσας, ὅτι λήψεται τὴν διατίμησιν, κἀνταῦθα λέγομεν εὐθέως
ἐπὶ τὸν ἀγοραστὴν μετιέναι τὴν δεσποτείαν. 42. **Traditíonos** 42.
δὲ γενομένης οὐδεμία τις ἐστὶ[2]) *διαφορὰ πότερον αὐτὸς ὁ δε-*
σπότης ἐστὶν ὁ **traditeúωn** *ἢ ἕτερος κατὰ γνώμην αὐτοῦ.* 43. 43.
Τούτῳ τῷ λόγῳ ἐὰν ἄδειαν παράσχω τινὶ τοῦ διοικεῖν ὡς βού-
λεται τὴν ἐμὴν οὐσίαν οὗτος δὲ ἐκ τούτων τε πωλήσῃ τῶν
πραγμάτων καὶ **traditeúsῃ**, *μεταφέρει τὴν δεσποτείαν ἐπὶ τὸν*
λαμβάνοντα[3]). *δοκεῖ γὰρ κατὰ γνώμην*[4]) *τοῦ δεσπότου τοῦτο*
πράττειν. 44. *Ἔστι δὲ εὑρεῖν τινὰ θέματα ἐν οἷς καὶ παρα-* 44.
δόσεως χωρὶς γύμνη μόνον[5]) *βούλησις ἀρκεῖ πρὸς τὸ μεταθεῖ-*
ναι[6]) *δεσποτείαν. οἷον ἔχρησά σοι τὸ ἐμὸν βιβλίον ἢ ἐμίσθω-*
σάμινσώριονσοι τὸν ἐμὸν ἀγρὸν ἢ παρεθέμην σοι τὸ ἐμὸν[7]).
ἐὰν μετὰ ταῦτα πωλήσω σοι ταῦτα ἢ[8]) *καὶ δωρήσωμαι, εὐθέως*
ἅμα τῇ δωρεᾷ ἢ ἅμα τῇ πράσει δεσπότην σε ποιῶ τούτων καὶ
ταῦτα **traditíonos** *μὴ γενομένης. ἐπειδὴ γὰρ προϋπῆρχε φυ-*
σικὴ κατοχὴ παρά σοι τῶν εἰρημένων πραγμάτων, διὰ αὐτὸ τοῦτο
ὃ[9]) *βούλομαι σὸν εἶναι τὸ ἐμὸν πρᾶγμα, εὐθέως περιγίνεταί*[10])
σοι ἡ δεσποτεία ὁμοίως[11]) *ὥςπερ εἰ δωρεᾶς χάριν γέγονε ἰδικὴ*
traditíωn. 45. *Ἀπεθέμην*[12]) *ἐν ὡρείῳ φορτία διάφορα. διε-* 45.
λέχθης μοι ὥςτε ταῦτά σοι πωλῆσαι· συμφώνου γενομένου, δέ-
δωκας τὸ τίμημα. ἐὰν παρεστὼς τῷ ὡρείῳ τὰς τοῦ ὡρείου
παραδώσω[13]) *σοι κλεῖς, εὐθέως δεσπότης γινῇ τῶν φορτίων.*
46. *Πολλάκις ἐκὼν μεταφέρω δεσποτείαν ἐπί τινα τῶν ἐμοὶ* 46.
ἀγνοουμένων περὶ οὗ ἐρωτηθεὶς καὶ πρὸ τῆς δόσεως[14]) *καὶ*
μετὰ τὴν δόσιν, οὐ πάντως δύναμαι εἰπεῖν ποῖον τοῦτό ἐστι τὸ
πρόσωπον. τοῦτο δὲ συμβαίνει ἐπὶ τῶν **praetórωn** *καὶ τῶν*
ὑπάτων, οἵτινες εἰώθασιν ἢ ἐν ταῖς προελεύσεσιν[15]) *ἢ ἐν ταῖς*

---

1) *ἀλλ' ἠρκ.* Vi. R. *ἀλλ' ἠρκ. δὲ* F^1. 2) *ἔσται* Vi. R. 3) *λαβόντα* Vi. R. 4) *γνώμῃ* Vi. R. 5) *δὲ ὅμως* M. Vi. F^1. R. 6) *τὴν* add. L^6. Vi. R. 7) Ita legunt M. P. L^6, Vi. F^2. (F^1. *μινσόρ.*) R. = L^1.: '*μινσῶριν*': L^2. '*μινσοῦριν*'. 8) d. M.: contra Vi. R. d. '*καί*'. 9) *αὐτῷ τούτῳ ᾧ* L^6. 10) *παραγ.* Vi. R. 11) de. Vi. F^1. R. 12) *ἐπεθ.* Vi. R. 13) *—δῶ* Vi. R. *τούτου παραδ. σοι κλ.* L^6. 14) *παραδόσεως. παράδοσιν* Vi. R. 15) Ita ex emend. F^1. et R.

autem emptoris fidem confisus sese pretium consecuturum, et
hoc casu dicimus statim rem in emptorem dominium transire.
42. 42. Nulla est differentia in traditione utrum ipse dominus
43. tradat an uoluntate eius alius. 43. Qua ratione si cui per-
mittam liberam negotiorum meorum administrationem, is si
quid rerum mearum uendat et tradat dominium in accipien-
44. tem transfert. uidetur enim uoluntate domini id facere. 44.
Licet aliquos casus inuenire, in quibus etiam citra traditio-
nem nuda tantum uoluntas sufficit ad dominium transferen-
dum. ut ecce commodaui tibi librum meum, aut locaui tibi
agrum meum, aut deposui apud te discum meum. Si postea
haec tibi uendam aut dono dem, statim ac uendidero seu
donauero dominum te constituam, nulla traditione secuta.
cum enim iam pridem eas res naturaliter detineres, eo ipso
quod tuas esse patiar, statim tibi dominium quaeritur, perinde
ac si donationis nomine specialiter fuisset traditio secuta.
45. 45. Deposui in horreo merces complures: persuasisti me ut
eas tibi uenderem: contractu perfecto pretium dedisti. si
horreo adstans claues horrei tibi tradam, statim mercium do-
46. minus fies. 46. Saepe sponte dominium in quendam mihi
ignotum transfero, de quo interrogatus et ante traditionem
et post traditionem nequeo prorsus dicere quaenam sit haec
persona. hoc contingit in praetoribus et consulibus qui so-
lent in processionibus et spectaculis quaedam in uulgus iac-

θέαις ῥίπτειν τινὰ τοῖς δημόταις, καὶ δεσπότης εὐθέως γίνεται ὁ λαβών. καίτοι ὁ ταῦτα ἀφιεὶς ἀγνοεῖ τίς ὑποδέχεσθαι ἕκαστον τῶν ῥιπτομένων μέλλει.[1] 47. *Ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι ἐὰν* 47
τοῦ ἐμοῦ καταφρονήσω πράγματος καὶ τοῦτο τῆς ἐμῆς ἀποβάλωμαι κατοχῆς, τοῦ καταλαμβάνοντος εὐθέως γίνεται ὅπερ λέγουσιν οἱ παλαιοὶ proderélicton.[2] Proderélicton *δέ ἐστιν ὅπερ ὁ δεσπότης ταύτην ἔχων τὴν διάνοιαν ἀπεβάλλετο*[3], *ὥςτε μὴ βούλεσθαι αὐτὸ τῆς οἰκείας ἔχειν περιουσίας· ἀμέλει καὶ παύεται παραχρῆμα*[4] *τοῦ εἶναι δεσπότης.* 48. *Ἕτερον* 48
δέ[5] *ἐστιν ἐπὶ*[6] *ἐκείνων τῶν πραγμάτων ἅτινα διὰ τὴν συμβᾶσαν ἐν τῇ θαλάττῃ ζάλην*[7], *κουφότερον οἱ πλέοντες βουλόμενοι ποιῆσαι τὸ ἐπικείμενον τῇ νηῒ βάρος, ἀπεβάλοντο· ταῦτα γὰρ τὰ ἀποβληθέντα τῆς τῶν ἀποβαλόντων μένει δεσποτείας. ὡμολόγηται*[8] *γὰρ τὴν τούτων ἀποβολὴν γενέσθαι οὐ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι ταῦτα τῆς ἑαυτῶν εἶναι δεσποτείας*[9] *τοὺς ἀποβάλλοντας, ἀλλὰ διὰ τὸ μᾶλλον ἐπιθυμεῖν μετ' αὐτῆς τῆς νεὼς τὸν τῆς θαλάττης κίνδυνον ἀποφυγεῖν. ὅθεν εἴ τις τούτων τῶν πραγμάτων ὑπὸ τῶν κυμάτων ἐκβρασθέντων ἢ καὶ φερομένων ἐν τῷ ὕδατι δράξηται καὶ λογισμῷ κερδαίνοντος ἤτοι ἀποστεροῦντος ταῦτα λάβῃ, κλοπὴν ἁμαρτάνεται. παραπλήσια δὲ τούτοις ἐστὶ κἀκεῖνα τὰ πράγματα. οἷον, ἠβουλόμην ἐγὼ*[10] *ἀπελθεῖν ἐπί τινα τόπον· εἶχες σὺ καροῦχαν*[11], *δι' ἧς ἠδυνάμην ἐγὼ τὴν ὁδὸν διανῦσαι. ᾔτησά σε ὥςτε με ἐπικαθεσθῆναι αὐτῇ καὶ τὰ*[12] *ἐμὰ ἐναποθέσθαι*[13] *πράγματα ἐπὶ τὸ ἀφικέσθαι με εἰς ὃν ἐζήτουν τόπον. τοῦτό μοι ποιεῖν συνέθου*[14] *ἐπὶ μισθῷ ἢ καὶ δίχα μισθοῦ. ἀπεθέμην ἐν τῇ καρούχῃ τὰ ἐμὰ πράγματα· ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ὁδοῦ συνέβη τινὰ τῶν πραγμάτων ἐκπεσεῖν τῆς καρούχης αὐτῆς, ἀγνοοῦντος ἐμοῦ. οὐκ*

---

1) post uoc. '*τίς*' colloc. Vi. F. *ὑποδέχεται* om. '*μέλλει*' L6. 2) Ita M. *προδερέλικτον* L6. Vi. R. pro derelicto F. 3) ita M.: cet. '*ἀποβάλλεται*'. 4) *ἀμ. παραχρ. παυ.* Vi. R. 5) Ita M. d. L1.: *τι* L2. F. Vi. R. 6) addidi cum M. Vi. R. 7) Ita M. L6. Vi. R.: L1. L2. F. *ἅλμην*. 8) *ὁμολογεῖται* L1. L2. 9) *δεσπ. εἶν.* Vi. R. 10) de. Vi. R. 11) ita libri: Vi. R. —*καν*. 12) de. L1. L2. F. 13) *ἀποθ.* Vi. R. 14) ita M.: cet. '*ὑπέσχου*'.

tare: quorum dominus statim qui accipit fit: licet qui iactat
47. ignorat quid missilium quisque excepturus sit. 47. Qua ratione manifestum est si meam rem fastidio habuerim eamque abiecerim, occupantis statim fieri; nam, ut aiunt ueteres, pro derelicto est. pro derelicto est autem quod dominus ea mente abiecerit ut id rerum suarum amplius esse nolit: ideoque statim dominus esse desinit. Alia causa est earum rerum, quas, propter maris tempestatem exortam nautae leuandae nauis causa eiecerunt. hae enim quamuis eiectae eorum permanent qui abiecerunt; quia palam est eas non ideo eici, quod nolint, qui eiciunt, eas habere, set potius quo magis cum ipsa naui maris periculum effugiant. qua de causa si quis harum rerum fluctibus expulsarum seu etiam in mari fluctuantium potiatur et animo lucrandi, i. e. auferendi eas capiat, furtum committit. id genus aliae quoque res sunt: ut ecce: cum aliquo proficisci molirer, tu rhedam habebas, qua iter facere poteram. petii a te ut memet in ea considere measque res imponere permitteres, ut in eum locum, quo tenderem, peruenire possem. id facere consensisti; mercede pacta uel etiam sine mercede. medio itinere quaedam

ἔσται ταῦτα τῶν εὑρισκόντων, ἀλλά πεφύλακται τῇ ἐμῇ δεσποτείᾳ. δίδοται γάρ μοι ἐπ' αὐτοῖς in rem ad exhibendum furti fúrtiuos condictícios.[1])

De rebus incorporalibus.[2]) Titulus 2.

Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν περὶ τῆς τῶν πραγμάτων διαιρέσεως, ὅτι τινὰ μέν ἐστι **naturália** *ἤτοι* **iurisgéntia,** *τινὰ* **publica,** *τινὰ τῆς ὁμάδος, τινὰ ἀδέσποτα, τὰ δὲ λοιπὰ*[3]) *τῶν καθέκαστον. καὶ εἰρήκαμεν ὅτι πολλοῖς τρόποις τῆς ἡμετέρας γίνεται δεσποτείας τὰ πράγματα. καὶ φυσικοὺς εἴπαμεν*[4]) *τρόπους τούτους· τὴν θήραν τὴν λάφυραν τὰς*[5]) *ἐν αἰγιαλῷ εὑρισκομένας λίθους ἤτοι ψηφίδας καὶ τὰ ἐκ τῶν ἡμετέρων τικτόμενα ζώων καὶ* **alluuíona** *καὶ νῆσον ἢ ἐν θαλάσσῃ, ὅπερ σπάνιον, ἢ ἐν ποταμῷ, ὅπερ συνεχὲς, ἀναφυομένην*[6]), *ἔτι δὲ καὶ τὸ γειτνιάζειν τῇ τοῦ ποταμοῦ καταλειφθείσῃ νηδύϊ*[7]) *καὶ τὸ ἐξ ἀλλοτρίων ὑλῶν εἶδος κατασκευάσαι, ὡς μὴ δύνασθαι τὸ κατασκευασθὲν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀνατρέχειν ὕλην ἢ*[8]) *τὸ ἐξ ἰδίας καὶ ἀλλοτρίας ὕλης κατασκευάσαι ἢ καὶ*[9]) *τὸ ἀλλοτρίαν πορφύραν συνυφάναι τῇ οἰκείᾳ ἐσθῆτι. καὶ τὸ δύο τινῶν ὕλας τὰς αὐτὰς ἢ καὶ διαφόρους γνώμῃ τῶν δεσποτῶν ἢ καὶ τυχηρῶς μιγῆναι ἢ καὶ διαφόρων δεσποτῶν σωροὺς σίτου γνώμῃ αὐτῶν μιγῆναι, οὐκέτι δὲ εἰ βουλήσει τοῦ ἑνὸς ἢ καὶ τύχῃ τοῦτο συνέβη. καὶ ὁ κανὼν ὁ λέγων εἴκειν τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις ὡς ἐν πολλοῖς ἐθεωρήθη θέμασιν. οἷον ἡνίκα ἐξ ἀλλο-*

---

1) *τουτέστι ἐκδικήσεως ἀγωγὴ ἢ ἐκνίκησις κατὰ τῶν κλεπτῶν* add. L[6]. et ed. ante F. 2) *περὶ πραγμάτων ἀσωμάτων* L[1]. L[2]. F. '*σωματικῶν καὶ ἀσωμάτων*' R. 3) ita M., qui add. *ὄντα*: cet. *πλείονα*. 4) —*πομεν* Vi. R. 5) Ita M.: cet.: '*τοὺς*'. 6) post uoc. '*σπάνιον*' ins. Vi. R. 7) *ἤτοι κοίτῃ* add. Vi. 8) *καὶ* Vi. R. 9) d. Vi. R.

res rheda excidere contigit, me non intellegente. non fient hae eorum, qui inuenient, set in meo dominio mansunt. datur autem mihi rei uindicatio actio ad exhibendum actio furti condictio furtiua.

De rebus incorporalibus. Titulus 2.

Diximus superius de rerum diuisione, quarum quaedam naturales sunt idest iuris gentium, quaedam publicae, quaedam uniuersitatis, quaedam nullius, cetera singulorum. et diximus multifariam in nostrum dominium res transire. modos autem naturales hos proposuimus: uenationem praedam lapillos in litore maris repertos fetus ex pecudibus nostris natos alluuionem insulam in mari, quod rarius, uel in flumine, quod saepius accidit, natam, item et prope lectum fluminis relictum agros habere et ex aliena materia speciem efficere uel alienam purpuram suo uestimento intexere: similiter et si duorum materiae eiusdem diuersiue generis uoluntate dominorum uel fortuitu confundantur et si plurium dominorum frumenti acerui eorum commisceantur uoluntate, non etiam si unius uoluntate aut fortuitu id fiat. adde regulam qua superimposita subiectis cedunt, ut multis exemplis comprobatum est. ut ecce si ex aliena materia in meo solo

τρίας ὕλης ἐν τῷ ἐμῷ οἰκοδομήσω[1]) ἐδάφει ἢ ἐκ τῆς ἐμῆς ὕλης ἐν ἀλλοτρίῳ τόπῳ οἶκον κατεσκεύασεν ἢ ἀλλότριον δένδρον ἐν ἰδίῳ τις ἐφύτευσεν ἀγρῷ ἢ ἴδιον δένδρον ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ ὥςτε καὶ ῥιζῶσαι, ὅπερ ἐκράτησε καὶ ἐπὶ τοῦ σπειρομένου σίτου καὶ[2]) τῶν ἐπιτιθεμένων γραμμάτων ἐμαῖς χάρταις ἢ ἐμαῖς βεμβράναις. τὸ δὲ ἐναντίον ἐπὶ τῆς εἰκόνος, εἴκει γὰρ ἡ ξενὴ σανὶς τῇ γραφῇ. ἐν δὲ ταῖς φυσικαῖς κτήσεσίν ἐστι καὶ τὸ bona fide λαβεῖν παρὰ τοῦ μὴ δεσπότου ἀγρόν, αὕτη γὰρ ἡ bona fide νομὴ[3]) ἀρκεῖ εἰς τὸ ποιῆσαι αὐτὸν δεσπότην τῶν δαπανηθέντων καρπῶν. καὶ ἡ[4]) τοῦ θησαυροῦ εὕρεσις ἢ τὸ ὁλόκληρον ἢ μέρος περιποιεῖ τῷ εὑρόντι κατὰ τὴν διάστιξιν.[5]) φυσικὴ κτῆσις καὶ ἡ διὰ[6]) τῆς traditionos. ἀλλὰ ταῦτα μὲν πάντα εἰρήσθω περὶ τῶν σωματικῶν. 1. Ἐπειδὴ δὲ τῶν πραγμάτων 1.
τὰ μέν ἐστι σωματικὰ τὰ δὲ ἀσώματα (σωματικὸν δέ ἐστιν, ὃ καὶ ὀνόματι γνωρίζεται καὶ ἀφῇ καὶ θέᾳ ὑποπίπτει, οἷον ἀγρὸς οἰκία ἐσθὴς οἰκέτης, ἀσώματον δέ ἐστιν ὃ νῷ μόνῳ γνωρίζεται, οὔτε δὲ ἀφῇ οὔτε[7]) θέᾳ ὑποπίπτει), εἰπόντες οὖν περὶ τῶν σωματικῶν, εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν ἀσωμάτων. ἀσώματά ἐστιν ἃ ἐν δικαίῳ συνίσταταί οἷον κληρονομία. καὶ τί ἐστι κληρονομία; δικαῖόν τι φανεροῖς τρόποις συνιστάμενον νῷ καταλαμβανόμενον ὃ ποιεῖ με τῆς ἑτέρου δεσποτείας[8]) ἀθρόον γενέσθαι[9]) δεσπότην. ἔτι δὲ καὶ usúfructos. usúfructos δέ ἐστι δικαῖόν τι φανεροῖς τρόποις συνιστάμενον νῷ καταλαμβανόμενον[10]) ὃ ποιεῖ με κατὰ[11]) τῆς ἑτέρου δεσποτείας ἔχειν χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν. ἔτι δὲ καὶ αἱ[12]) ἐνοχαὶ αἱ ὁπωςδήποτε συστᾶσαι, πολλοὶ γὰρ τρόποι συστάσεως ἐνοχῆς, ὡς προϊόντες μαθησόμεθα. καὶ τί ἐστιν ἐνοχή; ἐνοχή ἐστι[13]) δεσμὸς δικαίου, δι' οὗ τις ἀναγκάζεται ποιεῖν ἕκαστον ὃ ὀφείλει ποιεῖν. 2. Καὶ μήτις 2.

---

1) Ita L[1]. L[2]. F.: M. L[6].: οἰκοδομήσῃ τις . . . κατεσκεύασεν: ᾠκοδομήθη . . . . κατεσκεύασα Vi. R. 2) ἐπὶ add. Vi. R. 3) de. L[2]. bonae fidei ν. Vi. R. 4) Addidi ex M. Vi. R. 5) διάταξιν L[2]. L[6]. Vi. R.: ante F. uero legebatur: καὶ κατὰ τὴν διάτ. φυσικὴ cet. 6) d. Vi. 7) ἢ Vi. R. 8) scripsi ex L[1]. L[2]. M. L[6].: cet. περιουσίας. 9) γίνεσθαι M. 10) de. Vi. 11) d. M. 12) d. M. 13) ἐν ἐστ. addidimus ex M. L[1]. L[2]. L[6]. F[2].: cet. de.

aedificaui, aut si ex mea materia in solo alieno aedes struxi, uel alienam arborem in suo quis solo plantauit uel arborem suam in terra aliena ita, ut radices etiam egerit, quod optinuit et de frumento sato et de litteris, quae meis chartis membranisue inscribuntur. contrarium in pictura obseruatum est: cedit enim tabula picturae. inter naturales modos adquisitionis etiam est, bona fide praedium ab eo qui non est dominus accipere: bona enim fide possessio sufficit ad constituendum eum dominum perceptorum fructuum. set et thensauri inuentio uel in uniuersum uel partim adquirit inuentori thensaurum iuxta quam proposuimus distinctionem. naturalis adquisitio et per traditionem fit. set haec omnia
1. de corporalibus rebus intellegi debent. 1. Rerum enim quaedam corporales sunt, quaedam incorporales. Corporalis est res quae et appellationem recipit et tangi et conspici potest, ueluti fundus aedes uestis seruus: incorporalis est quae intellegi tantum potest, non uero etiam tangi aut conspici. Cum de corporalibus locuti simus, dispiciamus et de incorporalibus. res incorporales sunt quae in iure consistunt, ueluti hereditas. et quid est hereditas? ius certis modis constitutum incorporale alienae substantiae in uniuersum dominium adquirendi. adde et usumfructum. ususfructus est ius certis modis constitutum incorporale rei alienae utendae et fruendae. adde et obligationes quomodocumque contractas (multifariam enim constituuntur, ut inferius proponemus). et quid est obligatio? obligatio est uinculum iuris quo necessi-
2. tate adstringimur aliquid faciendi, quod facere oporteat. 2.

λεγέτω ὅτι ἐν τῇ κληρονομίᾳ εὑρίσκεται πράγματα σωματικά. καὶ γὰρ ἡ κληρονομία καὶ οἰκέτας ἔχει καὶ ἀγροὺς καὶ οἰκήματα καὶ βιβλία καὶ **usúfructos** *δὲ ἔχει ἐν ἑαυτῷ τοὺς καρποὺς τοὺς ἀπὸ τοῦ ἀγροῦ λαμβανομένους, οἵτινες σωματικοί εἰσιν καὶ τὸ ἐκ τῆς ἐνοχῆς ἡμῖν ἐποφειλόμενον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σωματικόν ἐστιν, οἷον ἀγρὸς οἰκέτης χρήματα. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶπον ἐπειδή, ὡς μαθησόμεθα προϊόντες, πολλάκις καὶ ἀσώματόν τι διὰ τῆς ἐνοχῆς ἀπαιτοῦμεν. μὴ τοίνυν λεγέτω τις ὅτι ἡ κληρονομία καὶ ὁ* **usúfructos** *καὶ ἡ ἐνοχὴ σωματικά ἐστιν, ἐπειδὴ τὰ ὑποπεπτωκότα αὐτοῖς, ὡς εἴρηται, ἐστὶ σωματικά. δεῖ γὰρ σκοπῆσαι ὅτι αὐτὸ τὸ δίκαιον τὸ παρέχον μοι παρρησίαν, ὥστε ἀθρόως τὴν ἑτέρου λαμβάνειν περιουσίαν ἢ καρποῦσθαι τὸν ἀλλότριον ἀγρὸν ἢ ἀπαιτεῖν τὰ ἐποφειλόμενα, ἀσώματόν*[1]) *ἐστιν εἰ καὶ περιέχεται αὐτοῖς σωματικά.* 3. *Ἐν τοῖς* 3.
ἀσωμάτοις εἰσὶ καὶ αἱ καλούμεναι δουλεῖαι, τοῦτο μὲν οἰκίας τοῦτο δὲ ἀγροῦ. καὶ τί ἐστι δουλεία οἰκίας; δουλεία οἰκίας ἐστι[2]) *δικαῖόν τι φανεροῖς τρόποις συνιστάμενον νῷ καταλαμβανόμενον ὃ ποιεῖ τὸν γείτονα ἀνέχεσθαι τῶν τοῦ γείτονος βαρῶν. δουλεία δὲ ἀγροῦ ἐστι δικαῖόν τι φανεροῖς τρόποις συνιστάμενον νῷ καταλαμβανόμενον ὃ ποιεῖ τὸν ἀγρογείτονα ἀνέχεσθαι τῶν τοῦ ἀγρογείτονος βαρῶν. ἔτι δὲ καὶ* **ûsos.**[3]) *καὶ τί ἐστιν*[4]) **ûsos**; **ûsós** *ἐστι χρῆσις,*[5]) *δικαῖόν τι φαρεροῖς τρόποις συνιστάμενον νῷ καταλαμβανόμενον, ὃ ποιεῖ με κατὰ*[6]) *τῆς ἑτέρου δεσποτείας ἔχειν χρῆσιν μόνην. ἔστι καὶ*[7]) **habitatíωn.**[8]) *καὶ τί ἐστιν* **habitatíωn**; **habitatíωn** *ἐστι δικαῖον τι φανεροῖς τρόποις συνιστάμενον νῷ καταλαμβανόμενον ὃ δίδωσι μοι παρρησίαν οἰκεῖν ἐν ἀλλοτρίᾳ οἰκίᾳ κεχωρισμένον*[9]) **úsu** *καὶ* **usufrúctu.**

---

1) *—ματα* M. 2) *δ. ο. ε.* d. Vi. R. 3) scripsi ex L^1. L^2. 4) *ὁ* ad. Vi. R.: haec de. L^6. qui l. *ἔτι δὲ καὶ οὖσος· οὖσος δέ ἐστι χρῆσις, δίκαιον* cet. 5) *χρῆσις δέ ἐστι* add. Vi. F. R. 6) *μετὰ* F. 7) *ἡ* om. M. L^1.: add. cet. 8) scripsi ex M. L^1.: L^2. abitíon. 9) *—ως* L^6.

Et nemo dicat in hereditate res corporales inueniri; hereditas enim et seruos et agros et aedes et libros in se habet, et ususfructus in se fructus habet, qui ex fundo percipiuntur et corporales sunt. et quod ex obligatione nobis debetur plerumque corporale est, ueluti fundus homo pecunia. ideo autem plerumque dixi, quod, ut suo loco admonendi sumus, saepius et rem incorporalem ex obligatione petimus. nemo igitur dicat hereditatem et usufructum et legatum corporalia esse quoniam quae in isdem continentur, ut dictum est, corporalia sunt. spectandum est enim ipsum ius quod mihi facultatem tribuit in uniuersum aliena bona adquirendi, seu alieno fundo fruendi seu quod debetur petendi, quod in-
3. corporale est, licet corpora in singulis continentur. 3. Res incorporales sunt etiam, quas uocant, seruitutes, tam praediorum urbanorum quam rusticorum. et quid est seruitus praediorum urbanorum? seruitus praediorum urbanorum est ius certis modis constitutum incorporale, quo uicinus necessitate adstringitur uicini onera sustinendi. seruitus autem praediorum rusticorum est ius certis modis constitutum, incorporale, quo agri possessor adstringitur necessitate adfinis sui onera sustinendi. adde et usum. quidnam est usus? usus est ius certis modis constitutum incorporale rei alienae tantummodo utendi. adde et habitationem. quidnam est habitatio? habitatio est ius certis modis constitutum incorporale, quo mihi licentia tribuitur in alienis aedibus habitandi, citra usum et usufructum.

De seruitutibus.[1]) Titulus 3.

Εἴπωμεν κατὰ πρώτην τάξιν περὶ δουλείας ἀγροῦ. δουλεία ἀγροῦ ποῖά ἐστι[2]) *καὶ τὸν μεν ὅρον οἶδας, εἰπεῖν δ' ἀναγκαῖον εἴδη δουλειῶν.*[3]) *δουλεία ἀγροῦ ἐστιν οἷον* **iter actus uia aquaeductus.** *καὶ*[4]) *τί ἐστιν* **iter**; *οἷον εἶχον ἐγὼ*[5]) *ἀγρὸν, εἶχες δὲ καὶ σὺ πλησίον ἀγρόν. βουλόμενος ἐγὼ ἐπὶ τὸν ἐμὸν ἀγρὸν ἀπιέναι ἐδεόμην πολλοῦ κύκλου, ᾔτησά σε, ἵνα παραχωρήσῃς μοι* **iter**, *τουτέστιν ὥςτε ἐξεῖναί μοι βαδίζειν διὰ τοῦ σοῦ ἀγροῦ, σύντομος γὰρ ἦν ἅυτη ἐπὶ τὸν ἐμὸν ἀγρὸν φέρουσα. παρεχώρησάς μοι τὸ* **iter**, *ὥςτε με παριέναι οὐ μετὰ ὑποζυγίου οὐδὲ μετὰ ὀχήματος.* **actus** *δέ τί ἐστιν;*[6]) **actus** *ἐστὶν*[7]) *ὅτε αἰτήσω σε ὥςτε ἐξεῖναί μοι διὰ τοῦ σοῦ βαδίζειν ἀγροῦ μετὰ ὑποζυγίου ἢ ὀχήματος, ὥςτε οὖν ὁ ἔχων τὸ* **iter** *οὐκ ἔχει τὸ* **actus**, *μετὰ γὰρ ὑποζυγίου καὶ*[8]) *ὀχήματος παριέναι οὐ δύναται, ὁ δὲ ἔχων τὸ* **actus** *ἔχει καὶ τὸ* **iter**, *δύναται γὰρ καὶ μόνος καὶ μετὰ ὑποζυγίων*[9]) *παριέναι.*[10]) **uia** *ἐστὶ δίκαιόν τι*[11]) *τοῦ ἐμὲ πορεύεσθαι καὶ ἔχειν*[12]) *καὶ ὑποζύγιον, ὥςτε οὖν ἡ* **uia** *ταῦτα ἔχει ἃ καὶ τὸ* **actus**. *διαφοραὶ δέ εἰσιν ἐν ἑτέροις ἃς μαθησόμεθα ἐν τοῖς* **digéstois**. **Aquaeductus** *ἐστὶ δίκαιον τοῦ ἕλκειν με ὕδωρ δι' ἀλλοτρίου ἀγροῦ, οἷον εἶχες ἀγρὸν ὕδατι πλουτοῦντα, εἶχον δὲ κἀγὼ πλησίον ἄγρον ὕδατος δεόμενον, ᾔτησά σε, ὥςτε μοι ἐξεῖναι ἐκ τῆς παρὰ σοὶ φυομένης πηγῆς ὕδωρ ἕλκειν εἰς τὸν ἐμὸν ἀγρόν. παρέσχες μοι τοῦτο. αὕτη ἡ δουλεία λέγεται* **aquaeductus**. 1. *Εἴπωμεν*[13]) *τὰς δουλείας τῆς* 1. *οἰκίας. δουλεῖαι οἰκίας εἰσὶν, αἵτινες συνήνωνται τοῖς οἰκοδομήμασι, διὰ τοῦτο δὲ ῥωμαϊστὶ λέγονται* **urbanorum praedio-**

---

1) *περὶ δουλείας* ad. M. L^1.: *—ιῶν* L^2. F.: *—είας ἀγροῦ* L^6. Vi. R. (ex P.). 2) *δ. ἀ. π. ἐ.* d. Vi. F. 3) *—είας* Vi. R. 4) d. M. 5) *ἐγ. ἀγ.* Vi. F. R. 6) haec d. Vi. R. 7) item de Vi. R.: post 'actus' ins. L^2. *ἐλασία*. 8) ita M.: cet. *ἢ*. 9) *—ίου* Vi. R. 10) *τί ἐστι* uía; bía *ἐστὶ* cet. L^2. 11) addidi ex M. L^1. L^2. L^6. 12) ita libri omnes: '*ἄγειν*' cj. Strauch. Adi tamen Ritterum (in R. Excursus 19. II 1226 sq.). 13) *νῦν μὲν εἴπ.* Vi. F^1. R.

De seruitutibus. Titulus 3.

In primis de seruitutibus praediorum rusticorum dispiciamus. iam nosti quae sit eiusmodi seruitus et quae eius definitio. seruitutium species nunc proponendae sunt. iura praediorum rusticorum sunt haec. iter actus uia aquaeductus. quid est iter?[1]) ut ecce habebam ego fundum, habebasque tu fundum proximum. meum fundum cum adire uellem, per multas ambages id mihi tantum licebat. petii a te ut mihi iter concederes, idest ut mihi liceret transire sine iumento et sine curru. actus autem quid est? actus locum habet, cum ego a te petam, ut mihi liceat per fundum tuum transire cum iumento uel curru; itaque qui iter habet, actum non habet, nam cum iumento et curru transire nequit. qui actum autem habet, habet quoque iter, potest enim et solus et cum iumento transire. uia est ius eundi et agendi iumentum; et ideo in uia eadem sunt quae in actu: in ceteris uero quaedam sunt differentiae, de quibus in Digestis dispiciemus. aquaeductus est ius aquae per alienum fundum ducendae: ut ecce fundum aqua diuitem habebas, erat contra mihi fundus aqua inops: petii a te ut mihi liceret ex fonte apud te oriente aquam in fundum meum ducere: hoc mihi concessisti:
1. haec seruitus aquaeductus est. 1. Dispiciamus de seruitutibus praediorum urbanorum. seruitutes praediorum urbanorum sunt, quae aedificiis inhaerent, ideoque latine audiunt »praediorum urbanorum«, quoniam aedificia omnia ur-

---

[1]) De re cf. quae monuit Brugius Archiv. Giurid. XXIX. 525 sq.

rum[1]), ἐπειδὴ πάντα τὰ οἰκήματα **urbana praedia** προσαγο-
ρεύονται[2]), εἰ καὶ ἐν κώμῃ ἐστίν. καὶ ποῖαί εἰσι δουλεῖαι τῶν
οἰκιῶν; τὸ ἀνέχεσθαί με τῶν βαρῶν τοῦ γείτονος. εἰσὶ δὲ
αὗται. εἶχον οἰκίαν, εἶχες δὲ καὶ σὺ πλησίον οἰκίαν. ᾔτησά
σε, ἵνα ἐξῇ μοι τὰς ἐμὰς δοκοὺς τοῖς σοῖς ἐπιτιθέναι[3]) τοίχοις[4])
ἢ ὥςτε μοὶ ἐξεῖναι τοὺς σταλαγμοὺς ἤτοι τοὺς χρουνοὺς[5]) τοὺς
ἀπὸ τῶν ἐμῶν κεράμων ἐκπέμπειν κατὰ τῶν σῶν δωμάτων ἢ
κατὰ τοῦ σοῦ μεσαύλου. ἢ σὺ εἶχες τοιοῦτο δικαῖον κατὰ τῶν
ἐμῶν οἰκημάτων, ᾔτησά σε, ὥςτε μὴ ἐκπέμπειν σε κατὰ τῶν
ἐμῶν δωμάτων ἢ κατὰ τῶν ἐμῶν μεσαύλων τοὺς σταλαγμοὺς
ἢ τὸν χρουνὸν[6]) ἀπὸ τῶν σῶν κεράμων. ἢ ᾔτησά σε παρα-
χωρῆσαί μοι τοιοῦτο δίκαιον, ὥςτε σοι μὴ ἐξεῖναι ὑψοῦν[7]) τὴν
σὴν οἰκίαν καὶ ἐντεῦθεν ἀφαιρεῖσθαι τὸ τῆς ἐμῆς οἰκίας φῶς.
2. Ἐν ταῖς δουλείαις τῶν ἀγρῶν (δεῖ γὰρ ἀναδραμεῖν εἰς 2.
αὐτὰς) φασί τινες συναριθμεῖσθαι δικαίως **aquaehaustum**, ὥςτε
μοι ἐξεῖναι ἔρχεσθαι[8]) εἰς τὸν σὸν ἀγρὸν καὶ ἀπὸ τῆς οὔσης
παρά σοι πηγῆς ὕδωρ ἀντλεῖν ἢ ὥςτε με[9]) ποτίζειν ἐν τῷ
σῷ[10]) ἀγρῷ τὰ ἐμὰ πρόβατα ἢ κατανέμειν αὐτὰ ἐκεῖ διὰ τὸ
τυχὸν πολλὰς ἔχειν βοτάνας ἢ ὥςτε ἄσβεστον καίειν ἢ ψάμμον
λαμβάνειν. 3. Διὰ τοῦτο δὲ αὗται αἱ εἰρημέναι λέγονται δου- 3.
λεῖαι ἀγρῶν ἢ οἰκιῶν, ἐπειδὴ δίχα τῶν ἀγρῶν ἢ οἰκιῶν συ-
νιστάναι οὐ δύνανται· οὐδεὶς γὰρ δύναται δουλείαν κτήσασθαι
οἰκίας ἢ ἀγροῦ, εἰ μὴ ὁ ἔχων οἰκίαν ἢ ἀγρόν. οὐδὲ πάλιν
ἐποφείλειν τις δύναται μίαν τῶν προειρημένων δουλειῶν, εἰ μὴ
ἔχει οἰκίαν ἢ ἀγρόν. 4. Ὁ δὲ βουλόμενος τῷ γείτονι παρα- 4.
χωρῆσαι δουλείαν διὰ συμφώνων καὶ[11]) ἐπερωτήσεων τοῦτο[12])
δύναται ποιεῖν. συμφώνου γὰρ γενομένου περὶ τοῦ παραχωρη-
θῆναι τὴν δουλείαν, ἐπερωτᾷ ὁ μέλλων λαμβάνειν κατὰ παρα-
χώρησιν· ὁμολογεῖς ἐμμένειν τῇ παραχωρηθείσῃ
δουλείᾳ; εἰ δὲ μὴ ἐμμένῃς ὁμολογεῖς διδόναι μοι[13])

---

1) ἤτοι τῶν πολιτικῶν οἰκιῶν add. Vi. R. 2) ita M. L6.: cet. —εται: paullo post 'κώμαις' L6. 3) —θεῖναι Vi. R. 4) τείχεσι F. 5) χρονοὺς scr. M. 6) τοὺς χρουνοὺς L2. L6. Vi. R. 7) ita M.: cet. ἀνυψοῦν. 8) διέρχ. Vi. R. 9) d. Vi. R. 10) d. Vi. 11) ἢ L2. 12) d. M. 13) d. L2.

bana praedia appellantur etsi in uilla sunt. et quaenam sunt seruitutes praediorum urbanorum? in eo consistunt, ut onera uicini sustineam et sunt hae: domum habebam, habebas et tu domum proximam; petii a te ut liceret mihi tigna mea in tuum immittere parietem, uel stillicidia uel flumen tecti mei in tuas aedes uel aream conuertere. uel tu eiusmodi ius in mea habebas aedificia: petii a te ne immitteres in aedes meas uel in aream meam stillicidium uel flumen tui tecti; aut petii a te ut mihi id iuris concederes, ne liceret tibi aedes tuas altius tollere et ita luminibus aedium mearum
2. officere. 2. In seruitutibus praediorum rusticorum (oportet enim ad easdem regredi) recte putant quidam aquae haustum computari, ut mihi liceat in agrum tuum uenire et ex fonte, qui apud te est, aquam haurire uel pecus meum in tuo fundo ad aquam appellere, uel pascere, cum forte graminis copiam
3. habeas, uel calcem coquere uel harenam fodere. 3. Ideo autem hae seruitutes praediorum rusticorum seu urbanorum dicuntur, quia sine fundis uel aedibus constitui non possunt. nemo enim potest seruitutem urbani uel rustici praedii adquirere, nisi qui aedes uel fundum habeat. neque rursus quis potest quandam harum seruitutium debere, nisi domum
4. uel fundum habeat. 4. Qui uicino uelit ius aliquod constituere pactionibus et stipulationibus id facere potest. pacto enim facto de seruitute constituenda, is cui ea cedenda est ita stipulatur: spondesne cessam seruitutem seruare? sin autem minus, spondesne dare

λόγῳ προςτίμου νομίσματα ἕκατον; δύναται δὲ καὶ ἐν διαθήκῃ τὸν ἴδιόν τις [1]*) κληρονόμον καταδικάζειν λέγων· καταδικάζω σε, ὦ κληρονόμε, μὴ ἀνυψοῦν σε τὰ οἰκήματα, ἵνα μὴ καταβλάψῃς τῆς γειτνιαζούσης οἰκίας τὸ φῶς. ἢ καταδικάζω σε, ὦ κληρονόμε, ὥςτε σε ἀνέχεσθαι τοῦ γείτονος βουλομένου ξύλον ἐπιτιθέναι κατὰ τοῦ σοῦ τοίχου*[2]*), ἢ τοὺς σταλαγμοὺς ἐκπέμπειν τὸν γείτονα κατὰ τῶν σῶν δωμάτων ἢ, ἵνα ἀνάσχῃ τὸν ἀγρογείτονα*[3]*) τὴν τοῦ* iter *δουλείαν ἢ τοῦ*[4]*)* actus *ἔχειν κατὰ τοῦ σοῦ ἀγροῦ ἢ ὕδωρ ἕλκειν ἐξ αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ἴδιον ἀγρόν. ὥςτε οὖν συνίσταται ἡ δουλεία* páctois *καὶ ἐπερωτήσεσι ἢ*[5]*) ἐν διαθήκῃ.*

De usufructu.[6]) Titulus 4.

Νῦν διεξέλθωμεν περὶ usufrúctu *μετὰ τὴν δουλείαν ἀγροῦ καὶ τῆς οἰκίας. καὶ οἶδας μὲν πῶς ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ὡρισάμεθα τί ἐστιν* usufrúctos. *οὐκ ἄτοπον δὲ καὶ ἕτερον ὅρον εἰπεῖν.*a) usufrúctos *δέ*[7]*) ἐστι δίκαιόν τι ὃ ποιεῖ με κατὰ τῶν ἀλλοτρίων πραγμάτων ἔχειν χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν, ἐφ' ὅσον αὐτὰ τὰ πρωτότυπα σώζεται πράγματα. ἐπειδὴ γὰρ ἀσώματός*[8]*) ἐστιν ὁ* usúfructos, *κατηγορεῖται δὲ σωματικῶν*[9]*), ἀνάγκη συναπόλλυσθαι τῷ σωματικῷ καὶ αὐτόν.*b) *οἷον· παρεχώρησά σοι τὸν* usúfructon *τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου καὶ σὺ μὲν εἶ*[10]*)* usufructuários, *ἐγὼ δὲ* proprietários. *ἐφ' ὅσον περίεστιν ὁ οἰκέτης ὁ* usúfructos *συνίσταται, τούτου δὲ τελευτήσαντος, ὁ* usúfructos

---

1) *τ. ἴδ. τις* Vi. R. 2) *τείχου* (l. *—ους*) F. 3) *γείτ.* Vi. R. 4) d. Vi. 5) *καὶ* Vi. R. 6) *περὶ χρήσεως καρπῶν* add. libri. 7) ad. M. cet. de. 8) *—ον* L[6]. 9) *—κῶς* M. 10) *εἰς* Vi. R.

a) Epi. 6, 23. b) Epi. 6, 29.

mihi poenae nomine aureos centum? potest et in testamento suum heredem quis ita damnare: damno te, heres, aedes altius non tollere ne aedium uicinarum luminibus officias. uel damno te, heres, ut uicino permittas tignum in parietem tuum, si uelit, immittere uel stillicidium in aedes tuas conuertere uel ut sinas uicinum iter uel actum in tuo agro habere uel aquam ex tuo in suum agrum ducere: itaque constituitur seruitus pactis et stipulationibus uel testamento.

De usufructu. Titulus 4.

Cum de seruitutibus praediorum rusticorum et urbanorum tractauerimus, ad usumfructum transeamus. et nosti quomodo superius definierimus quid sit ususfructus. non absurdum tamen erit aliam quoque definitionem subiungere. ususfructus ius est alienarum rerum utendi fruendique, salua tamen earum substantia. cum incorporalis sit ususfructus, de corporalibus autem praedicetur, necesse est cum corporibus et ipsum dissolui. ut ecce serui mei usumfructum tibi cessi; et ideo tu usufructuarius, ego proprietarius ero: donec seruus uiuit, eousque ususfructus durat; eo mortuo, ususfructus

ἀποσβέννυται. 1. Κεχώρισται οὖν ὁ usúfructos ἀπὸ τῆς pro- 1.
prietarías καὶ πολλοῖς τοῦτο συμβάνει τρόποις. οἷον ὡς ἐπὶ
θέματος.[a] ἐληγάτευσά σοι τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ τὸν usúfructon·
ὁ μὲν κληρονόμος ἔχει τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ τὴν[1]) proprietarían, ὁ
δὲ ληγατάριος τὸν usúfructon. ἢ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐληγά-
τευσά σοι τὸν ἀγρὸν deducto [τουτέστι παρακατεχομένου[2])]
usufrúctu. ἐνταῦθα ὁ μὲν ληγατάριος τὴν proprietarían ἔχει,
ὁ δὲ κληρονόμος usúfructon. ἢ πάλιν σοὶ μὲν ἐληγάτευσα[3])
τὸν usúfructon, ἑτέρῳ δὲ[4]) τὴν proprietarían. καὶ ταῦτα μὲν
ἐν διαθήκῃ· δίχα δὲ διαθήκης, εἴ τις βούλεται usúfructon ἑτέρῳ
παραχωρῆσαι, διὰ συμφώνων καὶ ἐπερωτήσεων τοῦτο ποιεῖν
ὀφείλει. ἵνα δὲ μὴ τελείως ἄχρηστοι εἴησαν αἱ proprietaríai,
ἀεὶ κεχωρισμένου τοῦ usufrúctu, ἤρεσε φανεροῖς τρόποις ἀπο-
σβέννυσθαι τὸν usúfructon καὶ ὑποστρέφειν πρὸς τὴν proprie-
tarían. 2. Παραχωρεῖται δὲ usúfructos οὐ μόνον ἀγροῦ ἢ 2.
οἰκίας ἀλλὰ γὰρ καὶ[5]) οἰκετῶν καὶ ὑποζυγίων καὶ τῶν λοιπῶν
πραγμάτων, ἐξῃρημένων ἐκείνων, ἅτινα αὐτῇ δαπανᾶται τῇ
χρήσει.[b]) ἐπὶ τούτων γὰρ οὐδὲ φυσικῷ λόγῳ οὐδὲ ἀκριβεῖ
usúfructos δύναται συνιστάναι. καὶ ποῖα ταῦτά ἐστι τὰ πράγ-
ματα; οἷον οἶνος ἔλαιον σῖτος ἐσθῆς. οἷς ἐστι παραπλήσια καὶ[6])
τὰ ἀργύρια· ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ χρήσει καὶ τῇ συνεχεῖ ἐναλλαγῇ
ἐκ τοῦ ἐξ ἑτέρου μετιέναι εἰς ἕτερον, τρόπον τινὰ ἀποσβέννυ-
ται. ἐπειδὴ τοίνυν οὐδὲ λέγεται προβαίνειν ἐπὶ αὐτῶν usú-
fructos[7]), δόγμα συγκλήτου γέγονε τὸ λέγον, ὥςτε καὶ ἐπὶ
αὐτῶν διὰ μεθόδου τινὸς[8]) συνίστασθαι usúfructon. ἐὰν γὰρ
τελευτῶν τις ἐνστήσηταί με[9]) κληρονόμον, ληγατεύσῃ δέ σοι
$\overline{\text{ϙ}}$ νομισμάτων ἢ $\overline{\text{ϙ}}$ ξέστων οἴνου ἢ ἐλαίου ἢ χιλίων[10])
μοδίων σίτου usúfructon, λαμβάνων σὺ ὁ ληγατάριος τὰ νομί-
σματα ἢ τὸν οἶνον ἢ τὸ ἔλαιον ἢ τὸν σῖτον, γίνῃ τούτων δεσπό-
της παρὰ τὴν φύσιν τοῦ usufrúctu. ὁ γὰρ usúfructos κατὰ

1) d. I. 2) glossema: ita M.: cet.: ded. us. τουτ. παρ. us. 3) σὺ μὲν ἐληγάτευσας M. ἑτέρῳ μὲν ἐληγάτευσα Vi. R. 4) σοὶ δὲ Vi. R. 5) d. Vi. R. 6) M. καὶ οἷς ἐ. π. τ. ἀ. 7) οὐσούφρουκτον Vi. 8) de. M. Vi. F1. R. 9) d. Vi. 10) $\overline{\text{x.}}$ Vi. R.: ceterum haec scripsi ad fidem potissimum L6.

a) Epi. 6, 30. b) Cf. pluribus omissis Epi. 6, 31.

1. extinguitur. 1. Recipit ususfructus a proprietate separationem; idque plurimis modis accidit. ut ecce legaui tibi mei fundi usumfructum, uel contra fundum tibi legaui, deducto usufructu. et ita legatarius dominium habet, heres autem usumfructum. uel ex diuerso alii usumfructum legasti, alii uero proprietatem. et haec in testamento; sine testamento autem si quis uelit alii usumfructum constituere, pactionibus et stipulationibus id facere debet. ne autem in uniuersum inutiles essent proprietates semper abscedente usufructu, placuit certis modis extingui usumfructum et ad proprietatem reuerti.

2. 2. Constituitur autem usufructus non solum in fundo et aedibus, set etiam in seruis et iumentis ceterisque rebus exceptis his quae ipso usu consumuntur. in his enim neque naturali neque ciuili ratione potest ususfructus consistere. et quaenam sunt eiusmodi res? ut ecce, uinum oleum frumentum uestis quibus proxima est numerata pecunia; namque in ipso usu et adsidua permutatione ex altero in alterum translata quodammodo extinguitur. cum igitur neque procedere in isdem ususfructus dici possit, senatus consultum factum est, quo cautum est ut etiam earum rerum quadam ratione ususfructus constituatur. si ergo quis moriens me heredem instituerit, legauerit autem tibi aureorum M uel M sextariorum uini uel olei uel M modiorum frumenti usumfructum, cum tu legatarius aureos aut uinum aut oleum aut frumentum acceperis, eorum fies dominus contra ususfructus naturam: ususfructus enim in re

ἀλλοτρίας δεσποτείας ἐστὶν.[a]) ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ συνέστηκε ἐπὶ[1]) τούτων κατὰ νόμους ὁ usúfructos, εἰκότως καὶ οἱ κανόνες ἐπὶ αὐτῶν παραβαίνονται τοῦ usufrúctu· [ὁ γὰρ usúfructos, ὡς εἴρηται, κατὰ ἀλλοτρίας δεσποτείας ἐστίν.] παρέξεις δέ μοι ἱκανοδοσίαν ὅτι τοσαῦτά μοι[2]) ἀποκαταστήσεις, ὅσα καὶ λαμβάνεις, ἐάν εἰ[3]) συμβῇ σε τελευτῆσαι ἢ ὑποστῆναι capitis deminutíona.[4]) οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῶν εἰρημένων ἐστὶ ταῦτα, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν, οἷον ἐσθημάτων ἢ καρποῦ[5]) ἢ ἔνθα ἁπλῶς ἡ χρῆσις δαπανᾷ τὸ[6]) ὑποκείμενον. γίνεται γὰρ[7]) ταῦτα τῆς δεσποτείας τοῦ ληγαταρίου καὶ ἡ διατίμησις ἀποκαθίσταται αὐτῶν (οὐ τῶν ἀργυρίων φημί, τὰ γὰρ ἀργύρια οὐ διατιμᾶται ὁπότε αὐτὰ ἑτέρων ἐστὶ διατίμησις), ἀσφάλειαν ποιοῦντος τοῦ ληγαταρίου ὅτι τελευτήσας ἢ ὑποστὰς capitis deminutíona[8]) τὴν τούτων τῶν πραγμάτων ἀποκαθιστᾷ διατίμησιν. ὥςτε οὖν ἡ σύγκλητος ἡ τοῦτο νομοθήτασα οὐ συνέστησε μὲν ἐπ' αὐτοῖς[9]) usúfructon· οὐδὲ γὰρ ἠδύνατο· διὰ δὲ τῆς μεθόδου τῆς[10]) cautíonos μίμησιν ἐπενόησεν usufrúctu. 3. 3. Ἀποσβέννυται δὲ ὁ usúfructos τῇ τελευτῇ τοῦ usufructuaríu καὶ ταῖς δύο capitis deminutíosi τῇ μεγάλῃ καὶ τῇ μέσῃ καὶ τῷ non utendo[11]) τρόπῳ ῥητῷ καὶ ὡρισμένῳ χρόνῳ, ἅτινα πάντα περιέχεται διατάξει τοῦ ἡμετέρου βασιλέως. ὁμοίως ἀποσβέννυται ὁ[12]) usúfructos, ἐὰν ὁ usufructuários τῷ proprietaríῳ τὸν usúfructon παραχωρήσῃ· ἐξωτικῷ γὰρ παραχωρῶν οὐδὲν πράττει, ἀλλ' ἀνενέργητός ἐστιν ἡ παραχώρησις. εἰ δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁ usufructuários κτήσηται τὴν proprietarían,[13]) ὁμοίως παύεται. λέγεται δὲ τοῦτο consolidatíων[14]) ὅτι συνέχεται κατ' αὐτὸν ὁ usúfructos τῇ proprietaríᾳ. εἰ δὲ καὶ[15]) οἰκίας ἔχει τις usúfructon, ἐμπρησθῇ δὲ ἡ οἰκία ἢ ὑπὸ σεισμοῦ καταπέσῃ

---

1) κατὰ Vi. R. 2) μὴ G. F1. 3) ad. M.: de. cet. 4) —tíonos M. 5) χηροῦ Vi. R. 6) τι Vi. 7) δὲ Vi. R. 8) Vi. R. hic. et semper διμινουτίονα: set libri refragantur. 9) αὐτοὺς M. 10) de. Vi. R. qui scr. 'cautionis'. 11) τὸν outendo M. 12) d. M. 13) ἐπικτήσηται τὴν δεσποτείαν Vi. R. 14) consolidatio V. R., qui add. 'ἤτοι σώρευσις'. 15) d. Vi. R.

a) Epi. 6, 32.

aliena consistit. set cum iure usus fructus in iis rebus non consistat, merito et regulae in isdem usus fructus transgrediuntur: [usus fructus enim, ut dictum est, in re aliena est]. praestabis autem mihi satisdationem tantum te restiturum, quantum acceperis, si contingat te mori aut capite minui. nec solum in iis rebus haec obseruantur, set in ceteris quoque, ueluti uestibus uel fructibus, et in summa ubicumque usu substantia consumitur. fiunt enim haec legatarii, et eorum aestimatio restituitur (non uero pecuniae; pecunia enim non aestimatur, cum ipsa ceterorum aestimatio sit), satisdante legatario sese, si mori uel capite minui contigerit, harum rerum aestimationem restituturum. itaque Senatus, cum haec constitueret, usumfructum earum rerum non fecit, nec enim poterat, per cautionem uero quasi usumfructum introduxit.

3. 3. Extinguitur autem usus fructus morte usufructuarii et duabus capitis deminutionibus, maxima et media, et non utendo per modum et constitutum tempus, quae omnia constitutione principis nostri continentur. item extinguitur usus fructus si usufructuarius domino proprietatis usumfructum cedat, nam extraneo cedens nihil agit, set inefficax cessio est. si uero ex diuerso usufructuarius proprietatem adquisierit, similiter cessat: quae res consolidatio dicitur, quia per eam usus fructus proprietati cohaeret. sin autem aedium quis usumfructum habeat, incendio autem aedes consumantur aut terrae motu dir-

ἢ ὑπὸ παλαιότητος κατενεχθῇ, ὁ usúfructos ἀποσβέννυται οὕτως, ὥςτε μηδὲ τοῦ ψιλοῦ ἐδάφους τῷ usufructuaríῳ σώζεσθαι τὸν usúfructon, ἐπειδὴ μὴ ἐδάφους ἀλλ' οἰκίας αὐτῷ παρεχωρήθη ὁ[1]) usúfructos. 4. Ἀποσβεσθεὶς δὲ ὁ usúfructos ἑνὶ τῶν εἰρημένων 4. τρόπων ἐπάνεισιν ἐπὶ τὴν proprietarían καὶ ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου ὁ δεσπότης τοῦ πράγματος πληρεστάτην ἐπὶ τῷ πράγματι[2]) ἔχει παρρησίαν, τουτέστι δύναται καὶ τοὺς καρποὺς λαμβάνειν. πάλαι γὰρ οὐ[3]) δυνάμενος λαβεῖν τοὺς καρποὺς οὐκ ἐδόκει ἔχειν τελείαν ἐξουσίαν ἐπὶ τῷ πράγματι.

De usu et habitatione.[4]) Titulus 5.

Μετὰ τὰς δουλείας καὶ τὸν usúfructon ἀκόλουθον εἰπεῖν περὶ úsu καὶ habitatíonos. ὁ[5]) ûsos τοῖς αὐτοῖς συνίσταται τρόποις, οἷς καὶ ὁ[6]) usúfructos καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀποσβέννυται οἷς ὁ usúfructos. 1. Ἧττον δέ ἐστι[7]) τὸ κέρδος τὸ ἐκ τοῦ 1. úsu ἤπερ τὸ ἐκ τοῦ usufrúctu.[a]) ὁ γὰρ ûson ἔχων ἐπὶ[8]) ἀγρῷ[9]) οὐδὲν πλεῖον ἔχειν δύναται, ἤπερ τὸ κεχρῆσθαι τοῖς ἐκεῖσε γινομένοις λαχάνοις[10]) ὀπώραις ἄνθεσι χορτῷ ταῖς φύλλασι ξύλοις τοῖς πρὸς τὴν καθ' ἡμέραν χρῆσιν ἐξαρκοῦσιν. μέχρι δὲ τοσούτου ἔξεστι τῷ usuaríῳ[11]) διατρίβειν ἐν τῷ ἀγρῷ ὥςτε μὴ φαίνεσθαι αὐτὸν ἐπαχθῆ τῷ δεσπότῃ τοῦ ἀγροῦ μηδὲ τοῖς γεωργοῦσι μὴ[12]) γίνεσθαι πρὸς ἐμποδίσματος[13]). οὐκ ἔξεστι δὲ αὐτῷ τὸν ûson πιπράσκειν ἢ μισθοῦν ἢ προῖκα παραχωρεῖν ἑτέρῳ ὁπότε οὐδὲ τῷ usufructuaríῳ ταῦτα πάντα πράτ-

---

1) d. M. 2) τοῦ —τος Vi. R. 3) ὁ M. 4) περὶ χρήσεως καὶ οἰκήσεως ad. libri. περὶ χρ. καρπῶν L6. 5) d. M. L6. 6) d. M. 7) καὶ add. L1. L2. 8) ἐν τῷ Vi. R. 9) —ὸν L2. 10) d. M. 11) ufctuaríῳ L1. L2. 12) ad. M. 13) ita M. L1. L2.: —σμα F.: ἐμπόδιον Vi. R.

a) Cf. Epi. 6, 25.

uantur aut uetustate corruant, ususfructus extinguitur ita ut
neque areae ususfructus fructuario seruetur, non enim areae
4. set aedium ususfructus ei cessus est. 4. Cum autem finitus
fuerit ususfructus quolibet ex his modis, reuertitur ad pro-
prietatem et ex eo tempore rei dominus incipit plenissimam
habere in re potestatem, idest potest etiam fructus percipere.
antea uero cum fructus percipere nequiret non uidebatur ple-
nam potestatem in re habere.

De usu et habitatione. Titulus 5.

Post seruitutes et usumfructum consequens est de usu
et habitatione tractare. usus isdem modis constituitur,
quibus et usufructus et isdem quibus et ususfructus de-
1. sinit. 1. Minus lucri est in usu, quam in usufructu:
namque is qui fundi usum habet nihil ulterius habere
potest, quam ut ibidem natis oleribus pomis floribus feno
stramentis lignis quantum ad usum cottidianum sufficit
utatur. hactenus autem licet ei morari in fundo, ut neque
agri domino molestus uideatur, neque his per quos opera
rustica fiunt impedimento sit. non licet autem ei usum
uendere aut locare aut gratis alteri concedere, cum neque ei,

τειν ἐπιτέτραπται. 2. Ὁ δὲ οἰκίας ûson ἔχων μέχρι τοσούτου 2.
νοεῖται παρρησίαν ἔχειν, ὥςτε αὐτὸν μόνον οἰκεῖν μὴ μὴν[1])
μεταφέρειν ἐφ' ἕτερον τὴν habitatíona[2]). ἐζητήθη δὲ εἰ φί-
λον ἔξεστιν αὐτῷ δέχεσθαι καὶ ἤρεσεν ὥςτε δύνασθαι. ἐπιτέ-
τραπται δὲ αὐτῷ ἔχειν ἐν τῇ habitationi τὴν γαμετὴν
καὶ τοὺς οἰκείους παῖδας καὶ ἀπελευθέρους οὐ μὴν ἀλλὰ
καὶ τοὺς[3]) ἄλλους ἐλευθέρους[4]), οἷς οὐχ ἧττον ὡς οἰκέ-
ταις χρῆται[5]), οἷον μισθωτοῖς. εἰ δὲ καὶ γυναικὶ ûsos οἰκίας
καταλειφθῇ ἔξεστιν αὐτῇ ἀκωλύτως ἐκεῖ συνοικεῖν τῷ ἀνδρί.
3. Ἐὰν οἰκέτου ûsós μοι παραχωρηθῇ, ἐγὼ μόναις[6]) ταῖς 3.
opérais[7]) αὐτοῦ καὶ τῇ ὑπερησίᾳ κεχρῆσθαι δύναμαι, εἰς ἕτε-
ρον δὲ τοῦτο μεταφέρειν τὸ δίκαιον κεκώλυμαι. τὸ αὐτό ἐστιν
εἰ καὶ ὑποζυγίου ûsós μοι παραχωρηθῇ. 4. Εἰ δὲ θρεμμάτων 4.
οἱονεὶ[8]) προβάτων ûsós μοι ληγατευθῇ,[a]) οὔτε τῷ γάλακτι
οὔτε τοῖς ἀρνίοις οὔτε τῷ ἐξ αὐτῶν ἐρίῳ συγχωροῦμαι κεχρῆ-
σθαι, ἐπειδὴ ταῦτα ἐν καρπῷ ἐστι, τουτέστιν usufrúctu ἐστι
καὶ οὐχὶ úsu. ἀλλ' εἰς τοῦτο μόνον συμβάλλεταί μοι τὸ ἔχειν
ûson προβάτων ὥςτε δύνασθαι ἄγειν αὐτὰ εἰς τὸν ἐμὸν ἀγρὸν,
ὥςτε[9]) τοῦτον κοπρίζειν. ἡ δὲ τῶν προβάτων κόπρος εὐθαλῆ
καὶ γόνιμον ἀποτελεῖ τὸν ἀγρόν. 5. Ἐὰν habitatíon ληγα- 5.
τευθῇ τινι ἢ καὶ ἑτέρῳ τρόπῳ συστῇ, οὔτε ûsos δοκεῖ τοῦτο
εἶναι οὔτε usúfructos, ἀλλ' ὡσανεὶ ἰδιάζον δίκαιόν τι. ἐζητήθη
δὲ εἰ ὁ ἔχων habitatíona δύναται ταύτην ἑτέρῳ μισθοῦν καὶ,
πολλῶν ἐναντιουμένων νομικῶν, μόνου δὲ Μαρκέλλου ἐπιτρέπον-
τος τὸ μισθοῦν, γέγονε διάταξις τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασι-
λέως, τέμνουσα τὴν ζήτησιν καὶ τὴν Μαρκέλλου δεχομένη
γνώμην διὰ τὸ χρήσιμον τῶν πραγμάτων ἐπιτρέπουσαν μὴ μό-
νον οἰκεῖν αὐτὸν εἴγε βούλεται ἀλλὰ καὶ ἑτέροις μισθοῦν. 6. 6.
Ἀρκεῖ ταῦτα περὶ δουλειῶν καὶ usufrúctu καὶ úsu καὶ habita-

---

1) μέντοι L^6. Vi. R. 2) ἤγουν τὴν οἴκησιν add. Vi. R. 3) add. ex. M. 4) ἀπελ. M. 5) κέχρηται L^1. L^2. L^6. Vi. R. 6) dedi ex M. L^1. L^2. (μόνες). 7) —ris M. Vi. R. 8) οἷον Vi. R. οἷον ἢ M. 9) καὶ Vi. R.

a) Cf. pluribus mutatis Epi. 6, 26.

2. qui usumfructum habet, id facere permittatur. 2. Qui aedium
usum habet hactenus iuris habere intellegitur, ut ipse tan-
tum habitet, nec in alium habitationem transferat. quaesi-
tum est an ei liceat hospitem recipere et placuit licere. con-
ceditur autem ei in habitatione uxorem habere et suos libe-
ros et libertos, nec non et ceteras liberas personas, quibus
non minus quam seruis utitur, ueluti mercenariis. set si
mulieri usus aedium relictus sit, licet ei libere ibidem cum
3. marito habitare. 3. Si usus serui mihi concedatur, ego ope-
ris tantum et ministerio eius uti possum, in alium autem id
iuris transferre prohibeor. idem est quoque si iumenti usus
4. mihi concessus sit. 4. Si gregis ueluti ouium usus mihi le-
gatus sit, neque lacte neque agnis neque earum lana uti pos-
sum, cum haec in fructu sint, et ideo ad usumfructum non
ad usum pertineant. set ideo tantum confert mihi usus pe-
corum, quod ea possim in fundum meum agere ad eum ster-
corandum; stercus autem pecorum fertilem et pinguem fun-
5. dum reddit. 5. Si cui habitatio legata siue alio quo modo
constituta sit, neque usus id esse uidetur neque ususfructus
set quasi proprium aliquod ius. quaesitum est an is qui ha-
bitationem habeat eandem alii locare possit, et, plerisque
iureconsultis negantibus, uno autem Marcello locare permit-
tente, lata est constitutio piissimi principis nostri controuer-
sium decidens et Marcelli propter rerum utilitatem senten-
tiam amplexa, qua ei non tantum in ea degere set et aliis
6. eam locare conceditur. 6. Sufficit haec de seruitutibus et usu-

tíonos *διεξελθεῖν, περὶ δὲ κληρονομίας καὶ ἐνοχῶν ἐν τοῖς οἰκείοις ἐκτεθήσεται τόποις. ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν ὡς ἐν συντόμῳ τίσι τρόποις φυσικῶς κτώμεθα τὰ πράγματα, νῦν ἀναγκαῖον εἰπεῖν τίσι τρόποις νομίμῳ καὶ πολιτικῷ δικαίῳ τὰ ἀλλότρια κτᾶσθαι δυνάμεθα.*

De usucapionibus et longi temporis possessionibus.[1]
Titulus 6.

Διεξελθόντες τὰς φυσικὰς κτήσεις διαλάβωμεν καὶ περὶ τῶν ἐννόμων. ὅτι μὲν ἐάν τις τὸ οἰκεῖόν μοι traditeús*ῃ*[2]) *πρᾶγμα μεταφέρει τὴν προσοῦσαν αὐτῷ*[3]) *δεσποτείαν συνωμολόγηται. τί*[4]) *δὲ ὅτι ἀλλότριόν τις πρᾶγμα, οὗ οὐκ ἦν δεσπότης* etradíteusé *μοι; ἆρα μεταφέρει ἐνταῦθα τὴν δεσποτείαν; λέγομεν ὅτι οὐδαμῶς· πῶς γὰρ ἣν οὐκ εἶχε; τί οὖν;*[5]) *μετήγαγεν ἐπ' ἐμὲ αὐτὴν ἣν εἶχε νομὴν [ἤτοι κατοχὴν]*[6]) *καὶ οὐκ ἔστι τοῦτο μικρόν. εἰ γὰρ* bona fide *δέξωμαι τὸ πρᾶγμα* (bona fide *ἐστὶ τὸ πιστεύειν με*[7]) *δεσπότην εἶναι τὸν πεπρακότα ἢ δωρησάμενον ἢ ἐξ ἄλλης εὐλόγου αἰτίας, οἷον ἀπὸ* permutatíonos, *παραδεδωκότα), πάλαι μὲν εἰ μὲν*[8]) *κινητὸν ἦν τὸ πρᾶγμα ἐνιαυτοῦ παραδραμόντος ἐγινόμην δεσπότης, εἴτε ἐν τῇ Ἰταλίᾳ εἴτε ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διῆγον, εἰ δὲ ἀκίνητον, διετίας παρελθούσης, ἐν ᾧ ἦν ἀγρὸς ἢ οἰκία ἐν Ἰταλίᾳ διακειμένη*[9]), usucapiteúeto *παρ' ἐμοῦ καὶ τῆς ἐμῆς ἐγίνετο δεσποτείας, τοῦτο τοῦ δωδεκαδέλτου νόμου*[10]) *κελεύσαντος. καὶ μήτις νομιζέτω*

---

1) *περὶ τῶν ἐν χρήσει λαμβανομένων καὶ μακροῦ χρόνου διακατεχομένων* add. libri. 2) scr. ex L1. L2. 3) d. Vi. 4) d. M. 5) *εἰ* add. L1. L2. F. 6) de gloss. suspicor. 7) *μὲν* M. 8) de. L6. Vi. R. 9) *ἐν Ἰτ. διακ. οἰκ.* Vi. R. 10) *τοῦτο* h. l. ins. Vi. R.

fructu et usu et habitatione tetigisse; de hereditate autem et de obligationibus suis locis proponetur. cum summatim exposuerimus quibus modis naturali iure res adquirimus, necesse est dicere quibus modis legitimo et ciuili iure res alienas adquirere possumus.

De usucapionibus et longi temporis possessionibus.

Titulus 6.

Postquam naturales adquisitiones tractauerimus, de legitimis dispiciamus. si quis rem suam mihi tradat, palam est dominium me adquirere. quid autem, si alienam rem, cuius dominus non fuerit, quis mihi tradiderit? num dominium hoc casu transferet? nequaquam sane; quomodo enim quod non habebat? quid ergo est? transtulit in me quam habebat possessionem; neque id parui ducendum est. si enim bona fide rem acceperim (bona fides in eo consistit, ut ego credam dominum eum esse qui mihi uendat aut donet aliaue qua iusta causa ueluti ex permutatione rem tradat), olim si mobilis res esset, post annum dominus fiebam siue in Italia, siue in prouinciis degerem; sin autem immobilis, post biennium, si tamen fundus uel domus in Italia esset, a me usucapiebatur et sub meum redigebatur dominium: idque lege XII tabula-

ἄδικον εἶναι τὸν νόμον, ὅτι ἕτερος μὲν διὰ τῆς usucapíonos *ἐγένετο δεσπότης, ἕτερος δὲ τῶν οἰκείων ἐστερεῖτο πραγμάτων. τοῦτο γὰρ ἐπενοήθη ὑπὲρ τοῦ μὴ φθείρεσθαι αὐτὰ τὰ πράγματα. ἕκαστος γὰρ ἀγνοῶν πότερον ἑαυτῷ διαφέρει τὸ πρᾶγμα, ὃ νέμεται, οὐδεμίαν ἐποιεῖτο*[1] *τούτου φροντίδα ἐλπίζων ὁτεδήποτε παραγενήσεσθαι τὸν ἀληθῆ δεσπότην καὶ τοῦτο ἀποσπᾶν, καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης ἐννοίας*[2] *ἐρραθύμουν οἱ ἄνθρωποι καὶ ῥαθυμούντων αὐτῶν*[3] *ἔμενεν ἀπρονόητα τὰ πράγματα καὶ τῶν πραγμάτων ὄντων ἀπρονοήτων ἀπώλεια καὶ φθορὰ εἰκότως αὐτοῖς προσεγίνετο. καταστοχασάμενος οὖν ὁ δωδεκάδελτος τῆς*[4] *τοιαύτης τῶν*[5] *ἀνθρώπων ἐννοίας, ὥρισε χρόνον ἐνιαυτοῦ*[6] *ἐπὶ τῶν κινητῶν, διετίαν δὲ ἐπὶ τῶν ἀκινήτων, οὗ ἐντὸς εἰ μὴ παραγίνηται ὁ δεσπότης, ἀναφαίρετον*[7] *μένει τὸ πρᾶγμα παρὰ τῷ νεμομένῳ, οὐκ ἀγανακτούντων τῶν δεσποτῶν· ἤρκει γὰρ αὐτοῖς ἐνιαυτοῦ ἢ διετίας χρόνος πρὸς ἀναζήτησιν τῶν οἰκείων πραγμάτων. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὁ δωδεκάδελτος· ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς καλλίονι καὶ φιλανθρωποτέρᾳ*[8] *χρησάμενος διανοίᾳ*[9] *προσέταξε μὴ συντόμως τοὺς δεσπότας στερεῖσθαι*[10] *τῶν οἰκείων πραγμάτων καὶ οὐδὲ ῥητῷ τόπῳ τὴν οἰκείαν ἐστένωσεν εὐεργεσίαν, ἀλλ' ἐξεφώνησε ὑπὲρ τούτου γενικὴν διάταξιν, ἐν ᾗ διηγόρευται, ὥςτε τὰ μὲν κινητὰ πράγματα πανταχοῦ τῆς τριετίας παραδραμούσης* usucapiteúesθαι, *τὰ δὲ ἀκίνητα διὰ τῆς τοῦ μακροῦ χρόνου κατοχῆς, τουτέστιν*[11], *εἰ μὲν πάρεισιν οἱ δεσπόται, δεκαετίας, εἰ δὲ ἀπολιμπάνονται, εἰκοσαετίας παρελθούσης. οἷον, ἀγρὸν* etradíteusás *μοι ἢ οἰκίαν* Titíῳ *διαφέρουσαν ὑποπτεύοντί μοι εἶναί σε δεσπότην καὶ διὰ τοῦτο* bona fide *δεχομένῳ τὸ πρᾶγμα. εἰ μὲν ἐνδημεῖ ὁ* Títios, *ἀρκεῖ μοι πρὸς* usucapíona *δεκαετία, εἰ δὲ ἀπολιμπάνεται εἰκοσαετία. ταῦτα δὲ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἐν τῇ*[12] *Ἰταλίᾳ διακειμένων ἀκινήτων, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ἐπαρχίαις, ἃ πάλαι*

---

1) *—οίει* L^{1} L^{2}. 2) *αἰτίας* Vi. R. 3) *τούτων ῥαθυμ.* L^{6}. 4) d. F. 5) d. Vi. R. 6) *—τὸν* F. 7) *—φέρετον* M. 8) *χρησιμωτέρᾳ* L^{2}., set mg. *φιλ.* 9) *διαν. χρ.* Vi. R.: infra *ἔνδον* pro *ἐντός* L^{6}. 10) *στερ. τοὺς δεσπ.* Vi. R. 11) d. Vi. R.: infra '*διὰ δεκ.*' L^{6}. 12) d. L^{1}. L^{2}. L^{6}. Vi. R.

rum cautum erat. et nemo putet iniquam esse legem, quia alter per usucapionem dominus fieret, alter res suas perderet. hoc enim ideo receptum est, ne res deteriores fierent. quisque enim ambigens utrum sibi res, quam possidebat, pertineret necne, non impense curam nauabat, ueritus quandoque ne uerus adesset dominus qui rem sibi uindicaret. eiusmodi autem cogitationibus neglegentiores homines fiebant; eisque neglegentibus, sine cura res manebant, et conuenienter res ita derelictae pessumdabantur ac corruebant. quos hominum timores lex XII tabularum cum tollere conaretur, constituit anni spatium in mobilibus, biennii in immobilibus, intra quod nisi dominus adesset, res apud possessorem maneret: neque erat cur domini quererentur, sufficiebat enim eis anni bienniue tempus ad inquirendas res suas. ita quidem lex XII tabularum. noster autem princeps meliore et humaniore consilio usus constituit, ne statim domini rebus suis defraudarentur, neque certo loco hoc suum beneficium conclusit, set generalem de hoc promulgauit constitutionem, qua cautum est, ut res quidem mobiles ubique per triennium usucapiantur, immobiles autem per longi temporis possessionem, idest, dominis praesentibus, decennio, absentibus autem uiginti annis. ut ecce fundum tradidisti mihi uel aedes quae Titio pertinerent, cum putarem te esse dominum et idcirco bona fide acciperem. si quidem Titius domi est, sufficit mihi ad rem usucapiendam decennium; sin autem peregre sit, uiginti anni. id uero non modo in praediis italicis, set etiam in prouincialibus, quae olim stipendiaria et tri-

stipendiária *καὶ* tributória[1]) *προσηγορεύετο*[2]), *καὶ ἁπλῶς ἐν πάσῃ γῇ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ τελούσῃ βασιλείαν κρατεῖν ἐνομοθέτησε, πανταχοῦ μέντοι* bona fide *νομῆς προηγουμένης.* 1. 1.
Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν τὸν bona fide *νεμόμενον*[3]) *δύνασθαι* usucapiteúein, *ἔστιν εὑρεῖν θέματα ἃ μὴ περιποιεῖ ἡμῖν ἡ* usucapíωn·[4]) *οἷον· ἐάν τις νέμηται ἐλεύθερον πρόσωπον ἢ* sácron *ἢ* religíoson. *ἐπειδὴ γὰρ ἡ* usucapíωn *δεσποτείαν περιποιεῖ,*[a]) *κρείττονα δὲ ταῦτα τὰ πράγματα τοῦ δεσπόζεσθαι, εἰκότως οὐχ ὑποπίπτει* usucapíoni. *τὸ αὐτὸ*[5]) *νοεῖν ὀφείλομεν καὶ ἐάν τις τὸν ἀλλότριον νέμηται φυγάδα, οὐ γὰρ ὑποπίπτει*[6]) *τῇ*[7]) usucapíoni. 2. *Οὐδὲ τὰ* fúrtiua *οὐδὲ τὰ* ui póssessa[8]), *οὐδὲ δε-* 2.
καετίας ἢ εἰκοσαετίας παραδραμούσης, καὶ bona fide *μου νεμομένου. ἀλλὰ τὰ μὲν* fúrtiua *δέξαι ἐπὶ τῶν κινητῶν, τὰ δὲ* ui póssessa *ἐπὶ τῶν ἀκινήτων· ἐκώλυσε γὰρ τὴν* usucapíona *τῶν μὲν* furtíuωn *ὁ δωδεκάδελτος καὶ ὁ* Atílios[9]) *νόμος, τῶν δὲ* ui posséssωn[10]) *ὁ* Iúlios[11]) *καὶ Πλαύτιος.* 3. *Ἡνίκα οὖν* 3.
ἐρωτᾷ σέ τις εἰ ὁ δεῖνα ὃ νέμεται πρᾶγμα[12]) *δύναται* usucapiteúein, *δεῖ σε ζητεῖν κατὰ προτέραν τάξιν πότερον* bona fide *ἢ* mala fide *νέμεται. καὶ εἰ μὲν μάθῃς ὅτι* bona fide, *ὅρμησον εὐθέως ἐπὶ τὴν δευτέραν ἐρώτησιν καὶ ἐρώτησον μὴ* sácron *ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, μὴ* religíoson[13]), *μὴ ἐλεύθερον πρόσωπον, μὴ* fúrtiuon, *μὴ* ui póssesson. *καὶ ἐάν τι τούτων εὕρῃς, λέγε μὴ προβαίνειν τὴν* usucapíona *διὰ τὸ προσὸν τῷ πράγματι* uítion.[14]) *ἆρα οὖν ὁ κλέπτης ἢ*[15]) *ὁ βίαιος δύναται* usucapiteúein; *ἴσως προπηδήσας ἐρεῖς ὅτι οὐδαμῶς διὰ τὸ προσὸν τῷ πράγματι*[16]) uítion, *ἐπειδὴ* fúrtiuón *ἐστιν ἢ* ui póssesson. *ἀλλ' οὐ δεῖ σε τοῦτο λέγειν, ἐπελάθου γὰρ τῆς τά-*

---

1) ita scr. M. L^1. L^2. L^6. 2) *προσηγόρευται* Vi. R. 3) *νομέα* L^6. 4) *οὐσουκαπίονα* L^6. Vi. R. 5) *τοῦτο* M. 6) *ὑπόκειται* Vi. R. 7) d. Vi. R. 8) *ἤτοι τὰ βιαίως κατεχόμενα* add. L^6. Vi. R. 9) ita sane libri omnes. 10) possessorum Vi. R. 11) M. L^1. *Ἰούνιος*. 12) *κατὰ πράσιν* L^6. Vi. R. 13) relegíoson L^1. L^2. 14) ita scr. M. L^1.: L^2. = bítion. '*ἤτοι φόγον ἐπειδὴ φούρτιβόν ἐστιν ἢ βὶ πόσσεσσον*' add. Vi. R. *ἤτ. φ. ἢ αἰτίαν.* L^6. 15) *καὶ* Vi. F^1. R. 16) d. Vi. R.

a) Cf. Voell. 2, 1308.

butaria audiebant, et in summa in omni terra, quae nostro imperio gubernatur, optinere iussit, ubicumque scilicet bona
1. fide possessione praecedente. 1. Diximus bonae fidei possessorem usucapere posse; sunt tamen quidam casus, in quibus nobis usucapio non procedit. ut ecce, si quis liberam personam possideat, uel sacram rem uel religiosam: idem intellegi oportet et si quis alienum fugitiuum possideat, qui usu-
2. capi nequit. 2. Neque res furtiuae neque ui possessae usucapi possunt, ne si decem quidem uel uiginti annis ego bona fide possederim.* quod de furtiuis diximus intellege de mobilibus rebus, quod autem de ui possessis, de immobilibus: inhibuit enim furtiuarum rerum usucapionem lex XII tabularum et lex Atilia[1]); ui autem possessarum lex Iulia et Plautia.
3. 3. Si ergo quis te interroget, an qui rem possideat usucapere possit, quaerendum in primis tibi est utrum bona an mala fide possideat. et si noueris eum bona fide possidere, statim ad secundam quaestionem progredere et quaere an res sacra sit, an religiosa, an homo liber, an res furtiua, an ui possessa. et si horum quid inueneris, responde usucapionem non procedere cum id uitii rei haereat. num fur aut raptor usucapere potest? et forte temere negabis propter uitium rei haerens, quae furtiua sit aut ui possessa. at non oportet te ita respondere; ordinis enim oblitus es. set tibi dicendum

1) l. Atinia.

ξεως. ἀλλὰ χρή σε λέγειν μὴ προβαίνειν τὴν usucapíona διὰ[1]) προγενέστερον λόγον, τουτέστιν ἐπειδὴ mala fide νέμονται. οἶδε γὰρ ὅτι fúrtiuon ἢ ui póssessón ἐστιν. εἰ δὲ ὁ βίαιος ἢ ὁ κλέπτης ἑτέρῳ τοῦτο παράσχῃ bona fide λαμβάνοντι, τότε, ὅσον μὲν ἐκ τῆς προτέρας ἀποκρίσεως, ἐπειδὴ bona fide νέμεται ὁ κατέχων τὸ πρᾶγμα, οὐκ ἐμποδίζεται ἡ usucapíωn, ἀλλὰ διὰ τὸ προσὸν τῷ πράγματι uítion κωλυθήσεται· ἐστὶ γὰρ fúrtiuon ἢ ui póssesson. καὶ τί ἐστι fúrtiuon; fúrtiuón ἐστιν οὐ μόνον τὸ νύκτωρ ἢ μεθ' ἡμέραν[2]) λάθρα λαμβανόμενον, ἀλλὰ γὰρ πᾶν πρᾶγμα κινητὸν ἀλλότριον παρὰ γνώμην δεσπότου ψηλαφώμενον. ψηλαφᾶν δέ ἐστι τὸ ὡς δεσπότην ἀναστρέφεσθαι περὶ τὸ πρᾶγμα καὶ πράττειν τὰ πρέποντα δεσπότῃ[3]) ἐπ' αὐτῷ. ἀλλ' εἰ ἀληθὲς τὸ εἰρημένον, οὐδέποτε τὸ[4]) ἀλλότριον πρᾶγμα δύναται usucapiteúεσθαι. πᾶς γὰρ ὃς νέμεται τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα παρὰ γνώμην[5]) δεσπότου ψηλαφᾷ, εἰ δὲ παρὰ γνώμην δεσπότου ψηλαφᾷ, fúrtiuon ἀποτελεῖ τὸ πρᾶγμα, εἰ δὲ fúrtiuón ἐστιν ἐπέχεται ἡ usucapíωn. ἐλλιπῶς[6]) ὁ ὅρος ἔχει καὶ δεῖ προςθεῖναι αὐτῷ τὸ κακῇ διαθέσει καὶ λέγειν ὅτι fúrtiuón ἐστιν οὐ μόνον τὸ νύκτωρ ἢ μεθ' ἡμέραν λάθρα λαμβανόμενον ἀλλὰ γὰρ πᾶν πρᾶγμα κινητὸν ἀλλότριον παρὰ γνώμην δεσπότου κακῇ διαθέσει ψηλαφώμενον. οὕτως γὰρ ἔχων ὁ ὅρος ἀνελλιπής ἐστιν.

4. Ἀλλὰ γὰρ[7]) καὶ τοῦτο προςτεθέντες εὑρίσκομεν μὴ προβαίνουσαν[8]) τὴν usucapíona. ὃς γὰρ νέμεταί τι[9]) ἀλλότριον πρᾶγμα παρὰ γνώμῃ δεσπότου, κακῇ διαθέσει τοῦτο ψηλαφᾷ καὶ ἀποτελεῖ αὐτὸ fúrtiuon. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἀληθές.[a]) ἐνδέχεται γάρ τινα ψηλαφᾶν τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα παρὰ γνώμην δεσπότου καὶ κλοπὴν μὴ ἁμαρτάνειν διὰ τὸ στερεῖσθαι[10]) αὐτὸν κακῆς διαθέσεως, οἷον ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. 4

1) τὸν ad. L[6]. Vi. R. 2) —ας M. 3) —ταις Vi. R. 4) d. Vi. R. 5) ita M.: cet. add. τοῦ: Vi. τῶν δ—ῶν. 6) οὖν ad. L[1]. L[2]. F.: κἀκῇ πῶς M. 7) Addidi ex M. F. 8) —νειν F. τὴν οὐσ. μὴ προβαίνουσαν Vi. R. 9) εἰ γ. ν. τις τὸ L[6]. Vi. R. ὡς γ. F[1]. 10) ἐστερῆσθαι Vi. R. στερῆσθαι F., quod sane ferri nequit.

a) Epi. 6, 16: quae concisior est.

est usucapionem non procedere per anteriorem rationem, idest quia mala fide ii possident, nouerunt enim rem furtiuam aut ui possessam esse. sin autem raptor aut fur rem alicui tradant bona fide accipienti tunc quod ad priorem quaestionem, cum rem bona fide possessor detineat, non impeditur usucapio: set per uitium rei haerens impedietur, est enim furtiua aut ui possessa. et quid est furtiuum? furtiuum est non modo quidquid noctu uel diu clam subripiatur, set quaeque res mobilis aliena, inuito domino, contrectata. contrectare est instar domini in re uersari et in ea facere quae dominum decent. set si quae diximus uera sunt, nunquam aliena res usucapi potest: quisque enim rem alienam possidet inuito domino, contrectat; sin autem inuito domino rem contrectat, eam furtiuam reddit, si furtiua est, usucapio non procedit. deest aliquid definitioni et addendum est »*dolo malo*«, et dicendum furtiuam rem esse non modo quae noctu uel diu clam subripiatur, set *omnem rem mobilem alienam inuito domino dolose contrectatam*. eiusmodi enim de-
4. finitio integra est. 4. Set his quoque additis, uidetur usucapio non procedere. si quis enim alienam rem possidet inuito domino, dolo malo eam contrectat, ideoque furtiuam eam reddit. set id uerum non est: potest enim quis rem alienam inuito domino contrectare nec tamen furtum admittere cum dolose non agat ut in eiusmodi casu. Titio meum librum

ἔχρησα ἐγὼ Titíῳ τὸ ἐμὸν βιβλίον ἢ ἐμίσθωσα αὐτῷ τὸν ἐμὸν
οἰκέτην ἢ παρεθέμην αὐτῷ τὸν ἐμὸν δίσκον. ἐτελεύτησεν οὗτος
ἐπί σοι κληρονόμῳ. ηὗρες ταῦτα[1]) ἐν τῇ κληρονομίᾳ, ὑποπτεύ-
σας αὐτὰ hereditária εἶναι διεπώλησάς τινι[2]) bona fide λαμ-
βάνοντι ἢ ἐδωρήσω ἢ εἰς προῖκα ἐπιδέδωκας.[3]) ἰδοὺ καὶ[4]) ἀλ-
λότριον πρᾶγμα καὶ παρὰ γνώμην δεσπότου ψηλαφᾷς καὶ ὅμως
fúrtiuon οὐκ ἀποτελεῖται τὸ πρᾶγμα, ἐπειδὴ πονηρᾶς ἀπήλλα-
κται διαθέσεως· διὸ ὁ λαβὼν ἀμάχως usucapiteúsei τὸ πρᾶγμα,
ἐπειδὴ καὶ bona fide νέμεται καὶ ἀπήλλακται uitíu τὸ πρᾶγμα.
οὐδὲ γὰρ δυνατὸν εἰπεῖν κλοπὴν ἁμαρτάνειν τὸν κληρονόμον
τὸν bona fide πωλήσαντα. 5. Ἔστιν εὑρεῖν τοῦτο καὶ ἐπὶ 5.
ἑτέρου θέματος. παρεχώρησά σοι τῆς ἐμῆς θεραπαίνης τὸν
usúfructon. usúfructos δὲ θεραπαίνης ἐστὶν ἡ ἀπὸ τῆς χειρὸς
ἐργασία καὶ ἡ[5]) ὑπερησία αὐτῆς.[6]) τέτοκεν αὕτη παρά σοι καὶ
δῆλον ὅτι ὁ τοκετὸς ἐμοὶ διέφερε τῷ proprietaríῳ[7]) κατὰ τὰ
προειρημένα ἡμῖν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν. νομίσας[8]) τὸν τοκετὸν
τῆς θεραπαίνης διαφέρειν σοι τῷ usufructuaríῳ ἐπώλησας
τοῦτο ἢ ἐδωρήσω. ἰδοὺ κἀνταῦθα παρὰ γνώμην ἐποίησας
δεσπότου καὶ διὰ τὸ[9]) ἐλεύθερόν σε εἶναι πονηρᾶς διαθέσεως
οὐχ ἁμαρτάνεται κλοπὴ διὰ τοῦ γενομένου. καθόλου γὰρ
ὀφείλεις εἰδέναι κλοπὴν δίχα κακίστης διαθέσεως μηδέ-
ποτε ἁμαρτάνεσθαι. furtum enim sine affectu fu-
randi non committitur.[10]) 6. Καὶ ἐγὼ μὲν ὀλίγιστά[11]) σοι 6.
εἶπον θέματα, ἡ δὲ τῶν πραγμάτων περίστασις ἐπινοεῖν δύνα-
ται πάμπολλα ἐν οἷς εὑρεθήσεται τὸ ἀλλότριόν τις ἐκποιῶν
παρὰ γνώμην δεσπότου καὶ fúrtiuon αὐτὸ μὴ ἀποτελῶν. 7. 7.
Ταῦτα μὲν περὶ τῶν furtíuωn. τὸ δὲ ui pósseson ἀπὸ τῆς
ἐν ἔργῳ κρίνεται βίας ὅτε τις ἐπελθὼν μοι βίᾳ με ἐξωθήσῃ
τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ ἢ τῆς ἐμῆς[12]) οἰκίας. τὸ γὰρ fúrtiuon ἀπὸ

---

1) σὺ F. 2) M. τ̃ h. e. τῷ Beschreib. f. 10a. 3) ἐπέδωκας Vi. R. 4) d. Vi. R. 5) d. M. 6) αὐτῆς ὑπ. F. ἐργ. αὐτ. καὶ ἡ ὑπ. Vi. R. 7) τῷ δεσπότῃ διεφ. Vi. R. 8) οὖν d. M. ad. cet. δὲ L^6. 9) τοῦτο M. 10) τουτ: κλοπὴ ἄνευ διαθέσεως τοῦ κλέπτειν οὐχ ἁμαρτάνεται ad. Vi. R. 'ἄνευ προσώπου τοῦ κλέπτοντος οὐ συμβάλλεται' L^2. L^6. 11) —οστὰ L^2. L^6. Vi. R. 12) d. L^1. L^2. L^6. F.

commodaui uel eidem meum seruum locaui uel discum meum
apud eum deposui. mortuus est hic te heredem instituens.
ea in hereditate inuenisti; putasti hereditaria ea esse et bona
fide accipienti uendidisti uel donasti uel dotis nomine dedisti.
ecce alienam rem et inuito domino contrectasti et tamen fur-
tiua res non fit, cum et bona fide res possideam neque uitio
irretiatur. non est enim dicendum heredem furtum admittere
5. qui rem bona fide uendat. 5. Idem et in alio casu depre-
henditur. concessi tibi ancillae meae usumfructum: ususfruc-
tus ancillae in eius manuum opera et ministerio consistit.
peperit ipsa apud te, et partus mihi utpote domino pertinet
secundum ea, quae superius proposuimus. cum putares par-
tum ancillae tibi utpote fructuario pertinere, eum uendidisti
seu donasti. ecce hic quoque inuito domino id fecisti, atta-
men, cum dolo careres, non ideo furtum admissum est. in uni-
uersum enim scire debes furtum sine dolo malo nunquam ad-
6. mitti; furtum enim sine affectu furandi non committitur. 6.
Ego quidem perpauca quaedam exempla tibi attuli, set in ne-
gotiorum ipsa condicione pleraque excogitari possunt, in qui-
bus inueniatur quis alienam rem inuito domino contrectare
7. neque ideo furtiuam reddere. 7. Haec quidem de rebus fur-
tiuis: res autem ui possessa' ex ipsa ui inlata intellegitur;
cum quis me adortus aedibus meis uel fundo meo expellat.

νομίμων κανόνων παραλαμβάνεται. ὥςτε οὖν, ἐὰν βίᾳ σε ἐξωθήσω τοῦ ἀκινήτου πράγματος, οὐ δύναμαι τοῦτο usucapiteúein, ἐπειδὴ mala fide νέμομαι. οὐ μὴν οὐδὲ ὁ bona fide τοῦτο παρ' ἐμοῦ[1]) λαβὼν διὰ τὸ προσὸν τῷ πράγματι uítion, ἐστὶ γὰρ ui póssesson. εἰ δὲ καθαρεύοι τῆς ἐν ἔργῳ βίας, ὁ τοῦτο λαμβάνων παρ' ἐμοῦ bona fide δύναται usucapiteúein. καὶ πῶς συμβαίνει ἀναγκαῖον εἰπεῖν. εἶχέ τις ἀγρὸν, ἀποδημήσας τοῦτον κατέλιπεν[2]) ἀπρονόητον ἢ καὶ παρὼν οὐδεμίαν ἐτίθετο φροντίδα τοῦ ἀγροῦ ἢ καὶ[3]) ἐτελεύτησέ τις ἀδιάδοχος καὶ οὐδεὶς παντελῶς τὴν τούτου κατεδέξατο περιουσίαν. ἑωρακὼς ἐγὼ ὑπ' οὐδενὸς διακατεχόμενον[4]) τὸν ἀγρὸν ἐν κατοχῇ γέγονα τούτου· usucapiteúein αὐτὸν οὐδενὶ δυνήσομαι λόγῳ· mala fide γὰρ νέμομαι εἰδὼς αὐτὸν ἀλλότριον ὄντα. εἰ μέντοι ἑτέρῳ τοῦτον traditeúsω bona fide λαμβάνοντι, πρόεισιν ἡ usucapíωn καὶ ὁ μακρὸς χρόνος ὡς εἴρηται περιποιεῖ τὴν δεσποτείαν αὐτῷ. τέως μὲν γὰρ ἡ[5]) πρώτη ἀπόκρισις οὐκ ἐμποδίζει τῇ usucapíoni, νέμεται γὰρ bona fide· οὔτε[6]) ἡ δευτέρα· ἀπήλλακται γὰρ uitíu τὸ πρᾶγμα. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν fúrtiuon ἀποτελεῖσθαι αὐτὸ[7])· εἰ[8]) γὰρ εἰδὼς ἐγὼ ἀλλότριον ὄντα τὸν ἀγρὸν ἐξεποίουν αὐτόν, fúrtiuon ποιῶ τὸν ἀγρόν. ἀλλὰ μάταιος οὗτος ὁ λόγος,[a]) κλοπὴ γὰρ ἐπὶ ἀκινήτων οὐχ ἁμαρτάνεται. ἀνῃρέθη γὰρ καὶ τῆς πολιτείας ἐκβέβληται[9]) ἡ γνώμη τῶν δοξασάντων νομικῶν ὅτι ἐπὶ τῶν ἀκινήτων ἁμαρτάνεται κλοπή. ἀλλ' οὐδὲ ui póssessón ἐστι τὸ πρᾶγμα· οὐδὲ γὰρ ἡ πρᾶξις τῆς βίας παρηκολούθησεν. λείπεται τοίνυν δεκαετίᾳ ἢ εἰκοσαετίᾳ[10]) δεσπότην γίνεσθαι τοῦ ἀγροῦ τὸν bona fide λαβόντα[11]) φυλαττόμενον ὑπὸ τῶν διατάξεων τῶν λεγουσῶν μηδενὸς ἀφαιρεθῆναι τὴν μακρὰν καὶ ἀναμφίβολον νομήν. 8. Εἰρήκαμεν τὰ fúrtiua 8.

---

1) ita M.: cet. παρ' ἐ. τ.: τ. λ. π. ἐ. Vi. R. 2) κ. τ. Vi. R. 3) d. V. R. 4) κατεχ. Vi. R. 5) h. l. μὲν Vi. R. 6) δὲ ins. L[1]. L[2]. F. οὐδὲ cj. R. 7) τὸ πρᾶγμα Vi. R. 8) ita M. ὡς L[1]. L[2]. F. ὡς ὅτι Vi. R. 9) ita M. L[1]. L[2]. F[2].: cet. ἐξεβλήθη ἐκβληθήσεται L[6]. 10) —τίας ἢ ἐ—ίας M., qui scr. εἰς τὸν δεσπ. 11) ita M. L[2]. L[6]. cet.

a) Cf. Epi. 6, 20.

quid enim furtiuum sit ex ipsis iuris regulis deprehenditur. itaque si ui te praedio eiecerim nequeo usucapere, cum mala fide possideam: set neque is qui a me bona fide id acceperit propter haerens malae fidei uitium: est enim ui possessum. is tamen qui accipit a me bona fide rem, si ea uis inlatae uitio non laboret, usucapere potest. et quomodo id fiat dicendum est. habebat quis fundum: peregre profectus eum sine cura reliquit; uel etiam praesens nullam agri curam gessit, seu mortuus est quis intestatus et nemo prorsus eius bona accepit. cum ego uiderem fundum a nemine possessum, eum in possessionem meam redegi: usucapere eum nullomodo possum, mala fide enim possideo, sciens alienum esse. si ergo alii eum tradam bona fide accipienti, procedit usucapio, et longum tempus dominium ei quaerit. neque enim deficit prior condicio ut usucapio impediatur, possidet enim bona fide: set neque secunda, uacat enim res uitio. set erit qui dicat eam esse furtiuam: namque cum sciens alienum esse agrum eum alii tradiderim furtiuum eum efficere uideor. set uana eiusmodi ratio est; furtum enim rerum immobilium non admittitur. abolita est enim atque ex iure ciuili explosa iureconsultorum sententia existimantium praediorum quoque furtum admitti. sed neque ui possessa res est, non est enim uis secuta. potest igitur decem uigintiue annis qui bona fide accepit dominus praedii fieri, eiusque principalibus constitutionibus prospicitur ne cui longa et indubitata possessio
8. auferri debeat. 8. Diximus res furtiuas et ui possessas usu-

καὶ τὰ ui póssessa *μὴ δύνασθαι* usucapiteúesθαι. *ἔστι δὲ ὅτε καὶ*[1]) *ὑποπίπτει ταῦτα τῇ* usucapíoni, *οἷον ἐὰν ὑποστρέψῃ εἰς τὴν τοῦ δεσπότου*[2]) *κατοχήν· τότε γὰρ ἐλευθεροῦται τοῦ περιέχοντος αὐτὰ* uitíu *καὶ ὑπόκειται τῇ* usucapíoni. *οἷον κλέψας σὺ τὸν οἰκέτην* Titíu *ἢ βίᾳ λαβὼν τὸν αὐτοῦ ἀγρὸν ἐπώλησάς μοι· ἐπείχετο τὰ τῆς* usucapíonos· *συνέβη ἐν τῷ μεταξὺ τὴν νομὴν ἀπ' ἐμοῦ μετατιθῆναι ἐπὶ* Títion *τὸν δεσπότην*[3]). *εὐθέως πέπαυται*[4]) *τοῦ εἶναι* fúrtiua *ἢ* ui póssessa *τὰ πράγματα, διὸ γενόμενα μετὰ ταῦτα ὑπὸ τὴν ἐμὴν κατοχὴν ἀκωλύτως* usucapiteuθήσεται. 9. *Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἐάν τις ὡς*[5]) *ἐπὶ* 9. *διαθήκῃ τελευτήσῃ, ὁ γεγραμμένος διαδέχεται αὐτὸν*[6]) *κληρονόμος· εἰ δὲ ἀδιάθετος, ἥξουσι ἐπὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, εἰ μὲν ὕπεισι, παῖδες αὐτοῦ*[7]), *τούτων δὲ μὴ ὑπόντων, οἱ* adgnátoi, *καὶ γίνονται* heredes. adgnátων *δὲ μὴ ὑπόντων*[8]), *οἱ* cognátoi *καὶ γίνονται* bonorum possessores. *τῶν δὲ εἰρημένων μὴ ὑπόντων ἢ μὴ βουλομένων κληρονομῆσαι,* uacantia[9]) *γίνεται τὰ πράγματα καὶ ἐπὶ τὸν* físcon *παραγίνεται. καὶ πᾶς ὁ ἔχων ἀγωγὴν οἱανδήποτε κατὰ τοῦ τελευτήσαντος* in rem personalían *ἢ ὑποθηκαρίαν ταύτην εἴσω τετραετίας κινήσει κατὰ τοῦ* físcu. *ἐπειδὴ δέ σοι*[10]) *ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι*[11]) *τὰ* fúrtiua *καὶ τὰ* ui póssessa *μὴ δύνασθαι* usucapiteúeσθαι. *ἔστι δὲ εὑρεῖν καὶ ἕτερον μὴ* usucapiteuómenon· *οἷον τὸ* fiscálion *πρᾶγμα* usucapiteúeσθαι *οὐ δύναται. ὁ μέντοι* Papinianós[12]) *φησιν, ὅτι ἐάν τις τελευτήσῃ ἀδιάδοχος καὶ* uacantia *αὐτοῦ γένηται τὰ πράγματα, πρὶν ἢ δὲ*[13]) *καταμηνυθῇ ἡ περιουσία*[14]) *τῷ* físcῳ *τινὰ ἐκ τῶν αὐτῆς*[15]) *πραγμάτων πωλήσῃ τις ἐμοὶ καὶ* traditeúsῃ bona fide *ἀγοράζοντι, προβαίνει*[16]) usucapíωn· *οὔπω γὰρ γέγονε* fiscália *τὰ*

---

1) d. L^6. Vi. R. 2) *τούτου* L^2. 3) *ἀπ' ἐμ. ἐπὶ Τ. τ. δ. μετατεθῆναι τ. ν.* Vi. R. 4) *παύεται* Vi. R. 5) d. Vi. R. 6) *ἀ. δ.* L^2. 7) *παῖδες, αὐτοὶ* L^6. R. ex Vi. *αὐτοῖ* (sic.) M. 8) *ὑποκειμένων* L^2. L^6. Vi. R. 9) *ἤτοι ἄπρακτα* ad. L^2. *τουτ. ἀδέσποτα ἄπρακτα* L^6. 10) d. Vi. R. 11) *Ἐν τοῖς προλ. εἴπομεν* Vi. R. 12) *παπηανός* L^2. L^6. 13) *δὲ ἡ* Vi. R. 14) *οὐσία* Vi. R. 15) *τῆς περιουσίας* add. L^2. *αὐτοῦ* L^6. 16) *ἡ* ad. L^2. Vi. R.

capi non posse; interdum tamen usucapiuntur, ueluti si quae in domini possessionem reuersae fuerint; tunc enim inhaerente uitio purgantur et in usucapionis causam recidunt. ut ecce subripuisti seruum Titii, uel eum suo fundo ui deiecisti, mihique fundum uendidisti; usucapio impeditur. interim possessio a me ad Titium dominum translata est: statim desinit res furtiua aut ui possessa esse, et ideo si postea haec in meam possessionem reuersa fuerint, procul impedimento usucapien-
9. tur. 9. Haec ante omnia perspecta habeas: si quis testamento facto mortuus sit, scriptus heres ei succedit; sin autem intestatus decesserit, uenient ad eiusdem hereditatem, si extent, liberi eius; hisque non extantibus, adgnati heredes fient. adgnatis non extantibus, cognati uocantur et fiunt bonorum possessores. eiusmodi autem personis non extantibus uel adire nolentibus, uacantia bona fiunt et ad fiscum transeunt. et qui actionem cuiuscumque generis, in rem uel in personam uel hypothecariam cum defuncto habuerit, eam intra quadriennium contra fiscum experietur. cum haec perspecta habeas, uide quid inde sequatur. diximus superius res furtiuas et ui possessas usucapi non posse: inuenire est aliam quoque rem quae usucapi nequeat: ut ecce res fiscalis non potest usucapi. Papinianus uero ait, si quis intestatus decesserit et bona eius uacantia facta sint, substantia fisco nondum nuntiata, si quis res quasdam ex ea mihi bona fide emptori uendiderit ac tradiderit, procedere usucapionem; nondum enim fiscalia bona facta sunt cum non-

πράγματα, μὴ δεξαμένου[1]) *τὴν οὐσίαν τοῦ* fiscu. *τοῦτο οὐ μόνον* Pîos[2]) *ὁ βασιλεὺς, ἀλλὰ καὶ Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι.* 10. *Ὡς ἐν τέλει δὲ*[3]) *τοῦτο εἰδέναι χρή.* 10.
τὸ πρᾶγμα τὸ μέλλον usucapiteúes*θαι ὀφείλειν*[4]) *τοιοῦτον εἶναι ὥςτε παντὸς στερεῖσθαι* uitíu *καὶ* bona fide *αὐτὸ ἠγοράσθαι ἢ κατὰ δωρεὰν εἰλῆφθαι*[5]) *ἢ καὶ ἐξ ἑτέρας αἰτίας προςγεγονέναι.* 11. *Καὶ δεῖ ἀληθῆ τῆς νομῆς εἶναι τὴν αἰτίαν, ψευδοῦς* 11.
γὰρ αἰτίας πλάνη οὐ δίδωσι τῇ[6]) usucapíoni *χώραν. οἷον ἐνεμόμην πρᾶγμα, ἐνόμιζον*[7]) *ἠγορακέναι τοῦτο καὶ ταῦτα μὴ ἠγορακὼς ἢ δεδωρῆσθαι μοι αὐτὸ ὁπότε οὐκ ἦν δωρηθέν. ἐπειδὴ ψευδὴς ἡ τῆς νομῆς ὑπόνοια, ἐμποδίζεται ἡ* usucapíωn. 12. *Ἐνέ-* 12.
μετό τις bona fide *τὸν ἀλλότριον ἀγρὸν καὶ ἐδεῖτο τοῦ μακροῦ χρόνου εἰς τὸ γίνεσθαι δεσπότην.*[8]) *μετὰ* $\overline{\eta}$ *τυχὸν ἢ καὶ*[9]) $\overline{\vartheta}$' *ἐνιαυτοὺς ἐτελεύτησεν ἐπὶ πολιτικῷ κληρονόμῳ ἢ* praetoríῳ *διαδόχῳ. ὁ τούτου κληρονόμος ἢ* bonorum possessor *τὸν ἐπίλοιπον χρόνον νεμηθεὶς ἀναφαίρετον ἕξει τὸ πρᾶγμα, εἰ καὶ ἠπίστατο ἀλλότριον ὄντα τὸν ἀγρόν. τὴν γὰρ* bona fide *ἀρχθεῖσαν νομὴν ἡ κακίστη τοῦ διαδόχου πίστις οὐκ ἀφανίζει. εἰ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου* mala fide *τις ἐνέμετο τὸν ἀλλότριον ἀγρὸν, ὁ τούτου κληρονόμος ἢ* bonorum possessor *εἰ καὶ ἠγνόει τὸν ἀγρὸν ἀλλότριον ὄντα οὐκ ὠφεληθήσεται διὰ τὸ* mala fide *ἀρχθῆναι τὴν νομὴν ὑπὸ τοῦ τελευτήσαντος. τοῦτο δὲ τὸ ἐπὶ τοῦ μακροῦ χρόνου διάταξις τοῦ θειοτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ ἐπὶ* usucapíonas[10]) *ἐξέτεινεν, ὥςτε τὴν* bona fide *ὑπὸ τοῦ τελευτήσαντος ἐπὶ τῷ ἀκινήτῳ πράγματι ἀρχθεῖσαν νομὴν συντελεῖν τῷ διαδόχῳ πρὸς περαίωσιν* usucapíonos *καὶ* continuateúes*θαι*[11]) *τὸν χρόνον αὐτῆς, εἰ καὶ οἶδεν αὐτὸς ἀλλότριον τὸ πρᾶγμα. καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου κακῶς ἀρξαμένου νέμεσθαι τοῦ τελευτήσαντος, ἡ* bona fide *νομὴ τὸν κληρονόμον οὐκ ὠφελεῖ.* 13. *Εἰ δὲ καὶ* 13.
τις bona fide *ἠγόρασεν ἀλλότριον*[12]) *πρᾶγμα καὶ χρόνον. ἐνεμήθη τινὰ, εἶτα ἐπώλησεν, ἐνεμήθη δὲ καὶ ὁ παρὰ τοῦ ἀγοραστοῦ*

---

1) ita M.: cet. '*δραξαμ.*' quod fort. praestat. 2) ita L[1].: *εὐσεβὴς ὁ β.* M. L[2]. 3) *καὶ* ad. Vi. R. 4) —*ει* M. 5) *ληφθῆναι* Vi. R. 6) d. L[2]. 7) *δὲ* ad Vi. R. 8) —*της* Vi. R. *καὶ* ad. L[6]. 9) d. Vi. R. 10) —*α* Vi. R. 11) scripsi ex L[1]. L[2]. 12) *ἀλλ. ἠγ.* L[6].

dum fiscus patrimonium acceperit. idque non modo diuus
10. Pius set et diui Seuerus et Antoninus rescripserunt. 10. No-
uissime sciendum est rem quae usucapiatur talem esse de-
bere, ut omni careat uitio et bona fide ematur uel ex dona-
11. tione accipiatur uel ex alia qua causa quaeratur. 11. Et
uera possessionis causa esse debet; falsae enim causae error
non parit usucapionem: ueluti si rem possideam, quam emisse
putem, cum non emerim, uel mihi esse donatam, cum donata
non fuerit: nam falsa possessionis causa, impedit usucapio-
12. nem. 12. Alienum agrum quis bona fide possidebat, et longo
ei tempore opus erat, ut dominus fieret. post VIII forte uel
VIIII annos decessit, legitimo herede uel praetorio succes-
sore relicto. eius heres bonorumue possessor si per reliquum
temporis rem possederit, tutus eam retinebit, licet ipse scierit
praedium esse alienum, nam bona fide inchoatam possessio-
nem mala successoris fides non corrumpit. si uero ex di-
uerso mala fide quis alienum fundum possederit, eius heres
bonorumue possessor, licet ignoret fundum esse alienum, non
inde iuuabitur, cum mala fide sit a defuncto possessio in-
choata. et haec quae in longi temporis possessione opti-
nebant in usucapionem sanctissimi quoque domini nostri con-
stitutio extendit, ut bona fide a defuncto in re aliena inchoata
possessio successori quoque prosit ad usucapionem perficien-
dam tempusque continuandum, licet sciat rem alienam esse:
et ex diuerso si male coeperit defunctus possidere, bonae fidei
13. possessio successori non prosit. 13. Set et si quis bona fide
rem alienam emerit, et aliquo tempore possederit, deinde eam
uendiderit, possederitque eam is quoque qui ab emptore eme-

ἀγοράσας, συζευγνύμενος ἑκατέρου προσώπου ὁ χρόνος τῆς νομῆς τῷ δευτέρῳ ἀγοραστῇ τὴν τοῦ πράγματος περιποιεῖ δεσποτείαν, ἀντιγραψάντων τοῦτο Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου. 14. a) Γέγονεν ὡς ἐν ἠδίκτῳ[1]) διάταξις Márcu[2]) τοῦ βασιλέως λέγουσα τὸν ἀλλότριον πρᾶγμα ἠγοραχότα παρὰ[3]) físcu πενταετίας παραδραμούσης γίνεσθαι δεσπότην τοῦ πράγματος. τὸ δ' ἤδικτον ἀναγκαῖον ἦν ἐπὶ τῶν μὴ δυναμένων δι' ἐλάττονος χρόνου τῆς πενταετίας δεσπόζειν τοῦ ἀγορασθέντος (οἷον ἐπειδὴ fúrtiua τυχὸν ἦν). καὶ μετὰ τὸν πενταετῆ χρόνον ἐναγόμενος ὁ ἠγοραχὼς ἐξώθει[4]) παραγραφῇ τὸν ἐνάγοντα. καὶ ταῦτα μὲν Márcos ὁ θειότατος. διάταξις δὲ γέγονε τοῦ θειοτάτου βασιλέως[5]) Ζήνωνος λέγουσα τὸν ἠγοραχότα παρὰ físcu ἢ κατὰ δωρεὰν δεξάμενον ἢ κατὰ permutatíona αὐτὸν μὲν τὸ ἀμέριμνον ἔχειν παραχρῆμα καὶ εἴτε ἐνάγεται εἴτε ἐνάγει τὴν καλλίονα αὐτὸν ἀποφέρεσθαι ψῆφον, τὸν δὴ τοῦ πράγματος κύριον μέχρι τετραετίας ἀγωγὴν ἔχειν κατὰ τοῦ físcu. b) ταῦτα δὲ οὐκ ἐπὶ μόνης δεσποτείας ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ὑποθήκης ἡ αὐτὴ διάταξις ἐνομοθέτησεν, ὥςτε μήτε τὸν δεσπότην τὴν in rem, μήτε τὸν credítora τὴν seruianὴn[6]) ἐπὶ τοῖς ἐκποιηθεῖσιν ὑπὸ τοῦ físcu σωζομένας ἔχειν[7]) μετὰ τὴν τετραετίαν. ἐφοίτησε δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διάταξις ἣν ἔναγχος ἐξεφώνησε τὰ αὐτὰ βουλομένη κρατεῖν καὶ ἐπὶ τῶν ἐκποιουμένων ἢ παρὰ τῆς αὐτοῦ γαληνότητος ἢ παρὰ τῆς εὐσεβεστάτης ἡμῶν δεσποίνης, ἅτινα ἡ Ζήνωνος διάταξις ἐπὶ τῶν fiscalíωn διετύπωσεν ἐκποιήσεων.

---

1) edíctῳ L². 2) μαρκαίλου L². 3) τοῦ ad. Vi. R.
4) —θεῖ F. 5) d. Vi. R. 6) ita M. serbianὴn L¹. L². ἤτοι τὴν φυλακτικὴν L⁶. 7) τὰς ἀγωγὰς ad. Vi. R.

a) Cf. αἱ ῥοπαὶ 27, 1. b) Cf. pluribus mutatis Πειρ. 36, 3 f.

rit, coniungitur utriusque tempus possessionis et secundo emptori rei dominium adquiritur, et ita Seuerus et Antoninus
14 rescripserunt. 14. Lata est in edicti formam constitutio diui Marci, qua cauetur ut is qui rem alienam a fisco emerit, quinquennio elapso, rei fiat dominus. quod edictum necessarium erat pro his qui minore tempore quam quinquennio rei emptae dominium apisci non poterant. ut ecce, furtiua forte res erat et emptor si post quinquennium conuentus esset, exceptione actorem repellebat. ita quidem diuus Marcus: constitutio autem diui Zenonis lata est, quae iubet eum qui a fisco emerit uel donatione uel permutatione acceperit, securum statim fieri et, siue experiatur siue conueniatur, uictorem existere, rei autem domino usque ad quadriennium aduersus fiscum intendere licere. haec uero non in dominio tantummodo, set etiam in hypotheca eadem constitutio sanxit, ut neque dominus rei uindicationem neque creditor seruianam in his saluas habeant, quae a fisco alienata sunt post quadriennium. promulgata est etiam principis nostri constitutio, quam nuper edixit, qua eadem optinere iussit etiam in his, quae Serenitas eius uel piissima nostra Augusta alienauerint, quae Zenonis constitutio in fiscalibus alienationibus constituit.

De donationibus.[1]) Titulus 7.

Ἔστι καὶ ἕτερος τρόπος κτήσεως ὁ τῆς δωρεᾶς. καὶ ἀναγκαῖον περὶ αὐτῆς διαλαβεῖν. ἐμνήσθημεν δὲ ταύτης ὡς ἐν παρεκβάσει καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, ἀλλὰ νῦν τελείαν περὶ αὐτῆς ποιώμεθα[2]) διδασκαλίαν. τῶν δὲ δωρεῶν δύο ἐστι[3]) γένη καὶ ἡ μὲν λέγεται **mortis causa** ἡ δὲ **inter uiuos**. 1. [4])**Mortis** 1.
causa ἐστὶ δωρεὰ ἡ διὰ ὑπόνοιαν γινομένη θανάτου. οἷον ἐάν τις δωρήσηταί τινι μέλλων πλεῖν ἐπικίνδυνον πλοῦν ἢ ὁδεύειν ὁδὸν ἐνοχλουμένην ὑπὸ θηρίων ἢ λῃστῶν ἢ πολεμίων· ἵνα, εἴ τι ἀνθρώπινον τῷ δωρησαμένῳ συμβῇ, ἀναφαίρετον ἔχῃ τὴν δωρεὰν ὁ ταύτην δεξάμενος· εἰ δὲ τοῦ δωρησαμένῳ προτελευτήσῃ ὁ ταύτην δεξάμενος, ἐξεῖναι τῷ δωρησαμένῳ **repetiteúein** τὸ δωρηθέν. εἰ δὲ μεταγνῷ ὁ δωρησάμενος, ἀναλήψεται[5]) τὴν δωρεάν, ὥςπερ εἰ καὶ προετελεύτησεν ὁ τὴν δωρεὰν δεξάμενος. αὗται δὲ αἱ **mortis causa** δωρεαὶ ἐοίκασε ληγάτῳ διὰ πάντων[6]). πάλαι γὰρ μεταξὺ τῶν νομικῶν ἀμφιβολία τις ἦν πότερον δωρεᾶς ἢ ληγάτου μίμησιν ἔχει. καὶ ἐπειδὴ ἑκατέρων εἶχε γνωρίσματα, δωρεᾶς φημὶ καὶ ληγάτου, οἱ μὲν ἐοικέναι τῇ δωρεᾷ, οἱ δὲ παραπλησίαν εἶναι ληγάτῳ ταύτην ἔφασκον· ταύτην δὲ τέμνουσα τὴν φιλονεικίαν προῆλθε διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως θεσπίζουσα κατὰ πάντα σχεδὸν ἐξισοῦσθαι αὐτὴν τοῖς ληγάτοις. τὸ δὲ σ χ ε δ ὸ ν εἶπον, ἐπειδὴ ἀπὸ ζῶντος εἰς ζῶντα γίνεται[7]). συνιστάσθω τοίνυν κατὰ τὰ εἰρημένα τῇ θείᾳ διατάξει. ὡς ἐν κεφαλαίῳ δὲ **mortis causa** δωρεά ἐστιν, ὁπότε ἑαυτόν τις βούλεται ἔχειν, ἤπερ ἐκεῖνον, ᾧ[8]) ἐδωρήσατο, καὶ μᾶλλον τὸ πρᾶγμα κερδαίνεσθαι βούλεται ὑπὸ τοῦ τὴν δωρεὰν δεξαμένου ἤπερ ὑπὸ[9]) τοῦ οἰκείου κληρονόμου. τοιαύτην ποι-

---

1) *περὶ δωρεῶν* ad. libri. 2) ex cj. R.: cet. *—ούμεθα*. 3) *εἰσι* Vi. 4) *καὶ* ad. L[6]. Vi. R. 5) *ἀναλαμβάνει* Vi. R. 6) ita M. *διὰ παντός* cet. 7) *—ονται* Vi. R. 8) *—νος, ὃς* M. m. 1a. *—νων ᾧ* m. 2a.: marg. *ἢ ὅπερ*. 9) *ἀπὸ* Vi.

De donationibus. Titulus 7.

Est et aliud genus adquisitionis donatio: de qua nunc dispiciendum est. eius mentionem fecimus ueluti obiter in superioribus, nunc autem pleniorem de ea doctrinam tradimus. donationum duo genera sunt et altera mortis causa,
1. altera inter uiuos dicitur. 1. Mortis causa donatio est, quae propter mortis suspicionem fit, ueluti cum quis donat alicui nauigationem periculosam aggressurus uel iter per uiam facturus belluis seu latronibus seu hostibus infestam, ut si quid humanitus donatori contigerit, firmam habeat donationem qui acceperit: sin autem qui acceperit ante donatorem moriatur, liceat donatori datum repetere. si donatorem eius poeniteat, donationem recipiet, perinde ac si prior decesserit qui donationem accepit. hae mortis causae donationes ad exemplum legatorum per omnia redactae sunt. olim enim erat prudentibus ambiguum utrum donationis an legati instar eam optinere oporteret. et cum utriusque quaedam haberet insignia, donationis nempe et legati, alii quidem donationi, alii uero legato similem eam dicebant. hanc controuersiam dirimens prodiit constitutio principis nostri, quae sanxit per omnia eam fere legatis connumerari. uoculam fere ideo addidimus, quia a uiuente in uiuentem fit. procedat igitur iuxta quae praefata diua constitutione continentur. et in summa mortis causa donatio est cum magis se quis uelit habere, quam eum cui donauerit, magisque rem eum consequi uelit, cui donauerit, quam

οὖντα δωρεὰν Ὅμηρος ὁ θεσπέσιος ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ τὸν Τηλέμαχον εἰσάγει Πειραίῳ[1]) [διὰ τούτων τῶν ἐπῶν·

Πείραι' οὐ γάρ τ' ἴδμεν ὅπως ἔσται τάδε ἔργα
εἴ κεν ἐμὲ μνηστῆρες ἀγήνορες ἐν μεγάροισι
λάθρῃ κτείναντες πατρώϊα πάντα δάσωνται,
αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομ' ἐπαυρέμεν ἤ τινα τῶνδε·
εἰ δέ κ' ἐγὼ τούτοισι φόνον καὶ κῆρα φυτεύσω
δὴ τότε μοι χαίροντι φέρειν πρὸς δώματα χαίρων.]

2. Μαθόντες περὶ τῆς mortis causa δωρεᾶς εἴπωμεν περὶ τῶν λοιπῶν δωρεῶν, αἵτινές εἰσιν inter uiuos. γίνονται δὲ αὗται, 2.
μηδεμίας ἐννοίας ὑποκειμένης θανάτου, αἵτινες ἀπεοίκασι τοῖς ληγάτοις. ταύτας δὲ τὸ πέρας ἐσχηκυίας ὡς ἔτυχεν οὐ δυνατὸν ἀνακαλεῖσθαι. περαιοῦνται δὲ ἡνίκα ὁ δωρούμενος τὴν οἰκείαν δηλώσῃ γνώμην ἐν γράμμασιν ἢ καὶ ἀγράφως. καὶ ὥςπερ ὁ πωλήσας τὸ πραθὲν ἀναγκάζεται traditeúein, οὕτως διάταξις τοῦ ἡμετέρου. βασιλέως τὸν δωρήσασθαι βουληθέντα ἀναγκάζει πάντως παραδοῦναι τὸ δωρηθὲν τὸ τέλειον παρέχουσα τῇ δωρεᾷ, εἰ καὶ μὴ παρηκολούθησεν ἡ traditíωn. οὐ μόνον δὲ τοῦτο ὑπὲρ[2]) τῶν δεχομένων τὰς δωρεὰς ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν[3]) βασιλεὺς ἐνομοθέτησεν, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι προσεπενόησεν. οἱ μὲν γὰρ πάλαι βεβασιλευκότες τὰς δωρεὰς ἐμφανεῖς ἐπὶ πράξεως ὑπομνημάτων γίνεσθαι παρεκελεύσαντο, εἴγε ἡ δωρεὰ μείζων εἴη τῶν σ̄ νν⁰. αὐτὸς δὲ ἐθέσπισε μέχρι φ̄ νν⁰ καὶ ἀνεμφάνιστον οὖσαν ἐρρῶσθαι τὴν δωρεάν. ἐξηῦρε δέ τινας δωρεὰς ἃς μηδὲ[4]) δεῖσθαι πράξεως εἶπεν ὑπομνημάτων, εἰ καὶ τῶν φ̄ νν⁰ ὑπερβαίνοιεν τὴν ποσότητα, ἀλλ' ἔχειν αὐτας τὸ ἰσχυρὸν ἐκέλευσεν. πολλὰ καὶ ἕτερα πρὸς πλατυτέραν ἔξοδόν τε καὶ ἰσχὺν ἐξηῦρε

---

1) περαιῶν L6. P. Versus desunt in M. L2. (L1. de.) et tribus cod. paris. In L18. L6. et P. insunt usque ad 'δάσωνται'. In M. L2. et uno paris. additur 'κεῖνται ἐν τῷ ῥητῷ [Od. 17, 78 sq.] τὰ ἔπη'. item in libris latinis desiderantur. uide sis ergo ne totus hic locus quem unciuis inclusimus expungendus sit. Ceterum Dindorfium sum secutus. In L6. hae insunt uariatates: ἴσμεν. τὰ ἔργα. λόθρα. δάσσωνται.
2) περὶ Vi. R. 3) d. L2. F. 4) μὴ F.

heredem suum. eiusmodi donationem facientem diuinus Homerus in Odyssea Telemachum inducit [hisce uersibus:[1])

Πείραι᾽ οὐ γάρ τ᾽ ἴδμεν ὅπως ἔσται τάδε ἔργα·
εἴ κεν ἐμὲ μνηστῆρες ἀγήνορες ἐν μεγάροισι
λάθρῃ κτείναντες πατρώϊα πάντα δάσωνται,
αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομ᾽ ἐπαυρέμεν ἤ τινα τῶνδε·
εἰ δέ κ᾽ ἐγὼ τούτοισι φόνον καὶ κῆρα φυτεύσω,
δὴ τότε μοι χαίροντι φέρειν πρὸς δώματα χαίρων.]

2 2. Postquam de mortis causa donatione dixerimus, dispiciamus de ceteris donationibus, quae sunt inter uiuos. fiunt hae sine ulla mortis cogitatione, neque legatis comparantur. perficiuntur autem cum donator suam uoluntatem scriptis aut sine scriptis manifestauerit. set et ad exemplum uenditoris qui rem tradere cogitur, principis nostri constitutio donatorem omnino tradere iubet robur donationi praestans, licet traditio non sit secuta. nec tantum id de his in quos conferuntur donationes piissimus princeps noster constituit, sed etiam quid aliud adiecit. qui enim retro regnauerunt principes donationes actis interuenientibus insinuari uolebant, si modo donatio maior CC fuisset solidorum. ipse autem iussit usque ad D solidos et sine insinuatione corroborari donationem. inuenit autem quasdam donationes, quas neque instrumentorum confectione indigere statuit, licet D aureorum quantitatem superauerint, set firmitatem habere decreuit. alia insuper multa ad uberiorem exitum et uim donationum inuenit. haec

[1]) uersus desunt et apud Marcianum (Dig. 39, 6, 1 ex III° Inst.), unde haec sumpta sunt. eos latine sic feere interpretari oportet: Piraee, non enim nouimus qualem res exitum sortientur: si me proci superbi in aedibus clam interficiant et paterna bona sibi diuidant, ego malo id te habere quam quemlibet eorum; sin autem ego eis mortem et parcam seram, tunc id mihi laeto feres domum laetus.

τῶν δωρεῶν. ταῦτα δὲ πάντα ἔστιν εὑρεῖν τὸν ταῖς θείαις αὐτοῦ διατάξεσιν ἐντυχόντα. ἐκεῖνο δὲ εἰδέναι χρὴ ὅτι εἰ καὶ τὸ[1]) τέλειον ἔχοιεν αἱ δωρεαὶ κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον γενόμεναι, ἀχάριστος δὲ περὶ τὸν εὐεργετήσαντα ὁ τὴν δωρεὰν δεξάμενος ἀποδειχθῇ, διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως δέδωκε παρρησίαν ἐκ φανερῶν αἰτιῶν εἰς ἀχαριστίαν ἀναφερομένων ταύτας ἀνατρέπειν· ὥςτε μήτινα τὰ[2]) οἰκεῖα πράγματα φιλοτιμίας χάριν εἰς ἕτερον μεταθέντα ὕβριν ἢ[3]) ζημίαν τινὰ ὑφίστασθαι παρ' ἐκείνων οἷς ἐδωρήσατο. τοὺς δὲ τρόπους τῶν ἀχαριστιῶν[4]) καὶ τὰς ἀγωγὰς, δι' ὧν ἀνατρέπονται αἱ δωρεαὶ, μαθεῖν ἔνεστι τὸν τὴν εἰρημένην διάταξιν ἀναγνόντα. 3. Ἔστι 3. καὶ ἕτερον εἶδος τῆς inter uiuos δωρεᾶς, ὃ τοῖς μὲν νομικοῖς ἄγνωστον ἦν, διατάξεις δὲ βασιλικαὶ τῶν νομικῶν νεώτεραι ταύτην ἐκαινοτόμησαν. λέγεται δὲ αὕτη πρὸ γάμου[5]) δωρεά. ποιεῖται δὲ ταύτην ὁ μνηστὴρ εἰς τὴν μνηστὴν σιωπερὰν ἔχουσαν[6]) αἵρεσιν ἐν ἑαυτῇ ὥςτε τότε[7]) τὸ κῦρος ἔχειν αὐτὴν, ἡνίκα παρακολουθήσωσιν οἱ γάμοι. ὠνόμασται δὲ πρὸ γάμου δωρεὰ[8]) διὰ τὸ πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ συνοικεσίου γίνεσθαι αὐτὴν, οὐδέποτε δὲ μετὰ τὸν γάμον. καθόλου γὰρ πᾶσα[9]) δωρεὰ ἐν συνεστῶτι τῷ γάμῳ γινομένη μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἀπηγόρευται. ἀλλὰ γέγονε διάταξις τοῦ τῆς θείας λήξεως Ἰουστίνου ἐπιτρέπουσα, ὥςπερ ἐκ τῶν παλαιῶν νομικῶν ἔξεστιν ἐν συνεστῶτι τῷ γάμῳ αὔξειν τὴν προῖκα, καὶ εἰ συμβῇ νομισμάτων[10]) ἐπιδοθῆναι προῖκα ἑκατὸν, ἠδύνατο καὶ μετὰ χρόνον τῆς συστάσεως ἡ γυνὴ ἐπιδοῦναι ἀλλ' ὅσα[11]) ἠβούλετο χρήματα καὶ πλείονα ποιῆσαι τὴν προῖκα καὶ δωρεὰν οὐδεὶς ἐκάλει τὸ τοιοῦτον, ὡσαύτως καὶ τὴν πρὸ γάμου[12]) δωρεὰν δύνασθαι τὸν ἄνδρα μείζονα ποιεῖν καὶ τοῦ ἑνὸς αὔξοντος μέρους, ἐπέτρεψεν ἐξεῖναι καὶ τῷ ἑτέρῳ τὰ αὐτὰ πράττειν. ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα μὲν ἠβούλετο ἡ διάταξις τὸ δὲ τῆς πρὸ γάμου[13]) δωρεᾶς ὄνομα ἦν τοῖς γινομένοις ἀσύμφωνον, ἐλέγετο γὰρ πρὸ

---

1) d. L². F. 2) d. M. 3) ita M. L⁶.: cet. καὶ. 4) —ίστων L². 5) προγαμιαία L⁶. 6) —σα Vi. F¹. R. 7) ad. ex L². L⁶. 8) d. L². Vi. R. 9) ἅπασα Vi.R. 10) —ματα Vi. F¹. R. 11) ἂν ad. Vi. F. R. 12) προγαμιαίαν L⁶. 13) προγαμιαίας L⁶.

autem omnia colligere licet ei qui eius sacratissimas constitutiones perspiciat. illud autem sciendum est, etsi plenissimae sint donationes, quae iuxta praedictum modum fiant, ingratus autem erga benefactorem suum is in quem donatio conlata sit probetur, constitutionem principis nostri permisisse certis ex causis, quae ingratitudinem praeseferant, eas reuocare ita, ut nemo qui beneficii causa res suas in alium contulerit, iniuriam eti acturam ab his patiatur, quibus donauerit. modos autem ingratitudinis et actiones, per quas donationes rescindantur, nosse licet ei qui constitutionem prae-
3. dictam legat. 3. Est et aliud genus inter uiuos donationis, quod prudentibus quidem ignotum erat, constitutiones autem principum prudentibus recentiores introduxerunt. dicitur autem ante nuptias donatio. eam sponsus in sponsam confert, tacitam in se condicionem habentem, ut tum rata sit cum matrimonium sequatur. ideoque appellata est donatio ante nuptias, quia ante matrimonium celebratum fieret, nunquam uero post nuptias. penitus enim omnis donatio constante matrimonio inter uirum et uxorem uetita est. set lata est constitutio diuae memoriae Iustini, qua permittitur, (sicuti a ueteribus prudentibus concessum erat constante matrimonio dotem augere, ueluti si dos data fuerit aureorum centum, poterat et post celebratas nuptias uxor adicere quantam uoluisset pecuniam et dotem augere, et nemo id donationem uocabat), ita et ante nuptias donationem uiro augere, cumque una pars augere posset, et alteri id faciendi tribuit potestatem. set cum haec constitutio disposuisset, inconueniens remanebat nomen »donatio ante nuptias«. dicebatur enim ante nuptias et quae post nuptias fieret; et ideo piissimus princeps noster leges plenissimo fini tradere cupiens

γάμου ἢ μετὰ γάμον γινομένη, ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς ἀνελλιπεῖς τὰς νομοθεσίας εἶναι βουλόμενος καὶ πρόσφορα τὰ ὀνόματα τοῖς πράγμασι σπουδάζων εἶναι διετύπωσε τὰς τοιαύτας δωρεὰς μὴ μόνον αὔξεσθαι συνεστῶτος τοῦ γάμου, ἀλλὰ καὶ λαμβάνειν ἀρχήν. εἰ γὰρ συνήφθην ἐγὼ γυναικὶ πρὸς γάμον οὐ ποιησάμενος εἰς[1]) αὐτὴν *πρὸ γάμου δωρεὰν* ἢ[2]) διὰ πενίαν τυχὸν ἢ καὶ ἑτέραν αἰτίαν, νῦν δὲ συστήσασθαι βούλομαι, ἀκώλυτόν εἶναί[3]) μοι τὸ πρᾶγμα, οὐκέτι *πρὸ γάμου δωρεὰν* ἀλλὰ *διὰ γάμον δωρεὰν*[4]) ταύτην καλεῖσθαι θεσπίσας. ἐξισούσθω τοίνυν ἡ πρὸ γάμου δωρεὰ τῇ προικὶ διὰ τούτων καὶ ὥςπερ οὐ μόνον αὔξειν, ἀλλὰ καὶ ἐπιδιδόναι προῖκα μετὰ σύστασιν γάμου δυνατὸν, οὕτω καὶ αἱ διὰ γάμους γινόμεναι δωρεαὶ μὴ μόνον προηγείσθωσαν τῶν γάμων ἀλλὰ καὶ μετὰ σύστασιν αὐτῶν καὶ ἐκ μέρους γινέσθωσαν καὶ ἀρχὴν δεχέσθωσαν. 4. a) Εἰρήκαμεν ἐννόμους κτήσεις τὴν διὰ usucapíonos καὶ 4. τὴν[5]) διὰ μακροῦ χρόνου νομῆς. ζητῶν δέ τις παλαιότερον καὶ ἄλλον εὑρήσει τρόπον ἐννόμου κτήσεως· οὗτος δέ ἐστιν ὁ τῆς προσαυξήσεως. ἐγίνετο δὲ τοῦτον τὸν τρόπον. Prîmos[6]) καὶ Títios εἶχον ἐπίκοινον οἰκέτην. ὁ Prîmos παρὰ γνώμην τοῦ[7]) Titíu τὸν κοινὸν ἠλευθέρωσεν οἰκέτην uindictą ἤγουν ἐν διαθήκῃ.[8]) ἐκέλευσεν ἡ πολιτικὴ νομοθεσία ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος μὴ μόνον τὸν Prîmon μηδὲν[9]) ποιεῖν μηδὲ τὸν οἰκέτην ἀπαλλάττειν τῆς δουλείας, ἀλλὰ καὶ ἀπολλύειν ὅπερ ἐπ' αὐτῷ μέρος εἶχε δεσποτείας, ἀπολλύμενον δὲ τοῦτο ἐπὶ τὸν Títion ἔρχεσθαι δικαίῳ προσαυξήσεως καὶ ἐξ ἀποτελέσματος μόνον τὸν[10]) Títion γίεεσθαι αὐτοῦ δεσπότην. ἀλλ' ἐπειδὴ κάκιστον ἦν τοῦτο παράδειγμα τὸ καὶ τὸν οἰκέτην στερεῖσθαι τῆς ἐλευθερίας καὶ τοὺς μὲν φιλάνθρωπόν τι βουλευσαμένους ἐπὶ τῷ οἰκέτῃ δεσπότας ζημιοῦσθαι, τοὺς δὲ μὴ βουληθέντας τοῦτον[11]) ἐλεῆσαι καὶ δουλείας ἀπαλλάξαι κερδαίνειν, τοῦ μέρους αὐτοῖς[12]) προσαυξανομένου τοῦ οἰκέτου, βασκανίας ἀνάμεστον τὸ τοιοῦ-

---

1) *πρὸς* Vi. R.: deinde *προγαμιαίαν* L6. 2) d. Vi. R. 3) post u. *πρᾶγμα* reiciunt Vi. R. 4) *ἀ. δ. γ. δ.* de M. 5) *τῆς* M. 6) *Πατρῖμος* hic et deinc. Vi. R. 7) d. L6. Vi. R. 8) *ἐπὶ ἄρχοντος* Vi. R. 9) Ita M. L2. L6.: cet. *οὐδὲν*. 10) d. Vi. R. 11) —*τους* Vi. 12) —*τῶν* Vi.

a) Cf. Epi. 34, 16.

nominaque rebus consequentia esse studéns, sanxit eiusmodi donationes non modo augeri, constante matrimonio, set etiam initium accipere. si enim mulieri in matrimonio sim coniunctus, nulla ante nuptias donatione in eam conlata per inopiam forte aut ex alia causa, nunc autem eam constituere uelim, procul impedimento id fieri iussit, nec amplius »ante nuptias« donationem set »propter nuptias« eandem uocari. in his ergo sit donatio ante nuptias doti similis et quomodo non tantum augere et etiam constituere dotem post nuptias celebratas licet, ita et donationes propter nuptias non tantum nuptiis antecedant set etiam post earum celebratio-
4. nem et ex parte fiant et initium sumant. 4. Diximus legitimos adquisitionis modos usucapionem et longi temporis possessionem esse. Si quis tamen quaerat, antiquiorem quoque modum adquisitionis inueniet: idest ius adcrescendi. quod tale erat. Primus et Titius communem seruum habebant. Primus contra Titii uoluntatem communem manumiserat seruum uindicta siue testamento. iure autem ciuili eo casu non tantum inritum erat quod Primus fecerat, set etiam amittebatis partem quam habuerat dominii; amissa autem pars Titio iure adcrescendi quaerebatur, ita ut deinceps Titius solus dominus fieret. set cum pessimo fuerat exemplo et libertate seruum defraudari et humanioribus erga seruum dominis damnum inferri, eos autem qui neque eius misereri neque eum uellent manumittere, lucrari, cum eis portio serui adcresceret, inuidiae plenum eiusmodi ius esse existimans piissimus

τον[1]) κρίνας ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς θείαν ἐξηῦρεν αὐτῷ[2]) θεραπείας ὁδὸν ἐπινοήσας, δι' ἧς καὶ Prîmos ὁ ἐλευθερώσας καὶ Títios ὁ μὴ συναινέσας καὶ ὁ τὴν ἐλευθερίαν δεξάμενος οἰκέτην τῇ αὐτοῦ χάριτας ὁμολογήσουσι διατάξει. ἐκέλευσε γὰρ τὸν μὲν οἰκέτην πάντως[3]) ἐλεύθερον εἶναι, ἐπειδὴ καὶ οἱ πάλαι νομοθέται πολλὰ καὶ παρὰ τοὺς κοινοὺς κανόνας εἰς σπουδὴν τῆς ἐλευθερίας ἐπενόησαν καὶ τὸν μὲν Prîmon χαίρειν, ἐφ' ᾧ ἡ παρ' αὐτοῦ δοθεῖσα ἐλευθερία τὸ βέβαιον ἔχει[4]), τῷ δὲ κοινωνῷ φυλάττεσθαι τὸ ἀζήμιον τοῦ τιμήματος ἀποκαθισταμένου αὐτῷ παρὰ τοῦ ἀπελευθερώσαντος καθόπερ ἐπ' αὐτῷ[5]) δεσποτείας ἔχει μέρος, καθὰ τῇ αὐτῇ περιέχεται νομοθεσίᾳ.

Quibus alienare licet uel non.[6]) Titulus 8.

Ἀναγκαῖον ἐντεῦθεν ἐξαριθμῆσαι παράδοξα θέματα, πότε ὁ δεσπότης τὸ ἴδιον ἐκποιεῖν οὐ δύναται πρᾶγμα καὶ πότε ὁ μὴ ὢν δεσπότης ὀρθῶς ἐκποιεῖν[7]) τὸ μὴ οἰκεῖον· καὶ εἴπωμεν κατὰ πρώτην τάξιν πότε ὁ δεσπότης οὐ δύναται ἐκποιεῖν. οἷον γυνή τις ἀνδρὶ συναπτομένη πρὸς γάμον ἐπιδέδωκε διάφορα πράγματα λόγῳ προικὸς, ἐπιδέδωκε δὲ καὶ ἀγρὸν καὶ διὰ τῆς traditíonos δεσπότην αὐτὸν ἐποίησε τῆς πάσης προικός. ὁ τοίνυν ἀνὴρ πάντα τὰ ἐπιδοθέντα αὐτῷ ἐν προικὶ ὡς δεσπότης ἐκποιῶν μετατίθησιν ἐπὶ τὸν λαμβάνοντα[8]) τὴν δεσποτείαν, τὸν δὲ dotálion[9]) ἀγρὸν ὁ Iúlios νόμος ἐκποιεῖσθαι κωλύει καὶ

---

1) τοῦτο Vi. R. 2) —τὸς L6. Vi. R. 3) d. Vi. R. 4) h. l. 'χαίρειν' scr. Vi. R. 5) ita M. F2.: L2. d. ἐπ': F1. αὐτὸς: Vi. R. ἐπ' αὐτοῦ L6.: καθ' ὅσον αὐτῷ. 6) τίσιν τὸ ἀλλότριον (sic) πρᾶγμα ἔξεστιν ἢ οὔ M. L1. L2. L18.: L1. L18. ad. post 'πρᾶγμα' ἐκποιεῖν. F. 'τίσιν ἀλλοτριοῦν πρᾶγμα ἔξεστιν ἢ οὐκ.' Vi. R. 'τίσιν ἐκποιεῖν ἔξεστιν ἢ οὐκ.': his L6. ad. ἐκποῖειν τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα. 7) ita M. Vi. R. cet. —εῖ. 8) λαβόντο L6. 9) ita scr. M. L1.

princeps noster diuinam quandam uiam remedii inuenit, per quam et Primus manumissor, et Titius qui non consenserit, et seruus, qui libertatem acceperit, eius constitutione gratias agere possint. constituit enim seruum omnino esse liberum, cum et ueteres legum latores multa et contra communes regulas fauore libertatis introduxerint, et Primum gaudere, cum libertas ab eo imposita rata habeatur, et socium indemnem conseruari, pretio serui ei a manumissore restituto secundum partem dominii, sicut ipsa constitutione continetur.

Quibus alienare licet uel non. Titulus 8.

Recensenda sunt mira quaedam exempla, quibus dominus rem suam alienare non possit, uel qui dominus non sit recte alienet quod suum non est. et in primis dicamus quando dominus alienare nequeat. ut ecce mulier quaedam uiro in matrimonium coniuncta res complures dotis nomine dedit; dedit etiam fundum et per traditionem omnis dotis uirum dominum constituit. itaque uir utpote dominus quaeque ei in dotem data sunt alienando transfert dominium in accipientem; fundum autem dotalem lex Iulia alienare ei uetat, quam-

ταῦτα δεσπότου ὄντος τοῦ ἀγροῦ. ἀλλ' ὁ μὲν **Iúlios** *νόμος τὰ ἀκίνητα μόνα*[1]) *πράγματα τὰ*[2]) *ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διακείμενα ἐκώλυσεν ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἐκποιεῖσθαι παρὰ γνωμὴν τῆς γυναικός, ὑποτίθεσθαι δὲ ταῦτα ὁ ἀνὴρ οὐδὲ συναινούσης ἠδύνατο τῆς γυναικός. ἀλλ' ἐδόκει ἄλογιστον εἶναι, ὅτι τὴν μὲν ἐκποίησιν, συναινούσης τῆς γυναικός, ὀρθῶς ἐποίει, ἔνθα ἀπαλλοτρίωσις ἦν τοῦ πράγματος, τὴν δὲ ὑποθήκην, ἔνθα ἐσώζετο ἡ δεσποτεία ἔτι παρὰ τῷ ἀνδρὶ, οὐδὲ κατὰ γνώμην συνεχωρεῖτο*[3]) *ποιεῖν. ἀλλὰ λέγομεν ὅτι ἐκ τοιαύτης ἐννοίας ὁρμηθεὶς ἦλθεν ἐπὶ τοῦτον τὸν λογισμὸν ὁ νόμος. ᾔδει γὰρ ὁ νόμος ὅτι λεγομένης ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἐκποιήσεως τῇ γυναικὶ*[4]) *τοῦ* **dotalíu** *κτήματος καὶ πρὸς αὐτὴν συμβαίνει τὴν ἀκοὴν ἐκταράττεσθαι τὴν γυναῖκα καὶ συναινεῖν οὐκ ἀνέχεσθαι. εἰ δὲ περὶ ὑποθήκης εἴπῃ τι ὁ ἀνὴρ, εὐκόλως*[5]) *ἡ γυνὴ γενήσεται πρὸς πειθώ. εἰκότως οὖν τὸ μὲν τῆς ὑποθήκης διὰ τῆς οἰκείας ἠσφαλίσατο νομοθεσίας, τὸ δὲ τῆς ἐκποιήσεως εἴασε τῇ δυσχερείᾳ τῆς γυναικός. ὁ τοίνυν* **Iúlios** *τὴν μὲν παρὰ γνώμην τῆς γυναικὸς ἐκποίησιν ἐπεῖχε, τὴν δὲ ὑποθήκην ἐκώλυσεν εἰ καὶ κατὰ γνώμην αὐτῆς ἐγένετο καὶ χώραν εἶχεν ἐπὶ μόνων*[6]) *τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἀκινήτων πραγμάτων. ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς ἐπωφελεστάτῃ διανοίᾳ τὰ δύο μετατέθεικεν· ἐκέλευσε γὰρ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ κτημάτων ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ἐπαρχίαις ἀπηγορεῦσθαι τῷ ἀνδρὶ ἐκποίησιν καὶ ὑποθήκην τῶν προικιμαίων πραγμάτων εἰ καὶ τοῖς γενομένοις ἡ γυνὴ συναινεῖ, ἵνα μὴ τὸ τῆς γυναικείας*[7]) *φύσεως σαθρὸν ἀπώλειαν τοῖς αὐτῆς*[8]) *πράγμασιν ἐμποιήσῃ.*[9])

1. *Νῦν χρὴ λέγειν πότε ὁ μὴ ὢν δεσπότης δύναται ἐκποιεῖν.* 1.
τοῦτο δὲ προβαίνει, ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ἐδανεισάμην παρά σου ἕκατον νομίσματα· ἐνεχύρασά[10]) *σοι τὸν ἐμὸν ἀγρὸν συμφωνήσας, ὥςτε ἐξεῖναι ἐνιαυτοῦ παραδραμόντος κἀμοῦ μὴ καταβαλόντος τὸ χρέος διαπιπράσκειν*[11]) *τὸ ἐνέχυρον. ἰδοὺ ἐνταῦθα ὁ* **credítωr** *μὴ ὢν δεσπότης καλῶς ἐκποιεῖ. ἀλλ' ἐάν*

---

1) d. Vi. R. 2) d. L^{1}. L^{2}. F. 3) *τοῦτο* ad. Vi. R. 4) *περὶ* add. cet.: de M. L^{6}.: qui d. et '*τῇ γυν.*' 5) *εὔκολος* F^{2}. 6) M.: cet. —*ον*. 7) —*κὸς* Vi. R. 8) ita ex Vi. R.: cet. —*τοῖς*. 9) —*σαιτο*. L^{6}. Vi. R. 10) ita cum L^{1}. L^{2}. F^{2}. scripsi: M. *ἐνεχύρισα'* (—*χείρισα* L^{6}.) R. cj. '—*χυρίασά*', perperam. 11) *πιπρ.* Vi. R.

uis ipse fundi dominus sit. set lex Iulia res soli, quae in Italia sunt, alienare uetuit a uiro contra uxoris uoluntatem; obligare autem eas, ne consentiente quidem uxore, uir poterat. set absurdum uisum est recte eum uendere, consentiente uxore, posse, ubi rei alienatio locum habet, hypothecam autem, qua dominium adhuc apud uirum seruabatur, ne uoluntate quidem uxoris constituere posse. set admonendi sumus hac ratione ductam legem ita disposuisse. probe enim nouerat legislator, si de fundi dotalis alienatione a uiro uxori sermo fieret, fore ut, eius rei mentione facta, conturbaretur mulier neque consentire pateretur: sin autem de hypotheca uir loqueretur, facilius mulierem iri persuasum. iure igitur hypothecae prohibitionem lege sua confirmauit, quod uero ad alienationem, id ipsius uxoris animo difficiliori reliquit. lex igitur Iulia alienationem contra uxoris uoluntatem uetuit; hypothecam autem etiam si ex eius fieret uoluntate prohibuit; ipsaque in italicis tantum praediis locum habebat. noster uero princeps optima usus ratione utrumque mutauit: iussit enim non solum in italico solo set etiam in prouinciali alienationem et hypothecam uiro praediorum dotalium etiam consentiente uxore non esse permittendam, ne muliebris sexus fragilitas
1. peruiciem eius rerum adferret. 1. Nunc est dicendum quando qui non sit dominus alienare possit. id procedit ueluti in eiusmodi exemplo, mutuos a te accepi aureos C; obligaui tibi fundum meum eo pacto ut tibi liceret, si intra annum non soluerem, pignus uendere. hoc enim casu creditor, licet dominus non sit, recte alienat. set si quis suptilius inquirat, non

τις ἐξετάσῃ τὸ ἀκριβὲς, οὐ γίνεταί τι παράδοξον. δοκεῖ γὰρ ὁ **debítωr** *πιπράσκειν ὁ καὶ*[1]) *δεσπότης ὢν αὐτῷ*[2]) *τούτῳ ᾧ διὰ συμφώνου συγχωρεῖ τῷ* **credítori** *τὸ πιπράσκειν ἀγνωμοσύνης γινομένης περὶ τὴν τοῦ χρέους ἀπόδοσιν. ἀλλὰ πάλαι μὲν οἱ* **creditóres** *εἶχον τύπον τινὰ καθ' ὃν ἐπετέτραπτο αὐτοῖς πιπράσκειν τὰς ὑποθήκας ἤτοι τὰ ἐνέχυρα. διάταξις δὲ γέγονε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἥτις οὐδὲ τοὺς δανειστὰς ἐμποδίζεσθαι βούλεται περὶ τὴν τῶν ἐπωφειλομένων ἀπαίτησιν οὐδὲ τοὺς χρεώστας προπετῶς καὶ ἀνεξετάστως τῶν οἰκείων ἐκπίπτειν πραγμάτων. ῥητὸν οὖν ἐπενόησε τῶν ἐκποιήσεων τρόπον δι' οὗ τρόπου ἡ τῶν ἐνεχύρων δύναται προϊέναι πρᾶσις. ἥτις διάταξις ἑκάτερον εὐεργέτησε τόν τε χρεώστην καὶ τὸν δανειστήν. τοὺς δὲ τρόπους καθ' οὓς ταῦτα γίνεσθαι δυνατὸν*[3]) *ἔξεστι λαβεῖν αὐτὴν ἀναγνόντα τὴν θείαν*[4]) *νομοθεσίαν.* 2. *Ἔστιν εὑρεῖν* 2 *καὶ ἄλλον δεσπότην*[5]) *οὐ δυνάμενον ἐκποιεῖν τὰ*[6]) *πράγματα, οἷον ὁ* **púpillos** *ἡ*[7]) **pupílla** *οὐ δύνανται ἐκποιεῖν τὰ ἑαυτῶν*[8]) *πράγματα* **sine tutoris auctoritate,** *δι' ὃ οὐδὲ δανείζουσιν. τί δὲ τοῦτό ἐστιν ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ὅρος δανείου ἐστὶ τὸν λαβόντα γίνεσθαι δεσπότην, εἶναι δὲ ἡμῖν ἔνοχον οὐκ εἰς αὐτὰ ταῦτα, ἀλλ' εἰς ἕτερα τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως καὶ ποσότητος. διὰ τοῦτο εἶπον τὸ λαβόντα*[9]) *γίνεσθαι*[10]) *δεσπότην, ἵνα φύγω χρῆσιν καὶ παρακαταθήκην· ἐπὶ τούτων γὰρ οὐ γίνεται δεσπότης ὁ λαμβάνων. διὰ τοῦτο εἶπον γίνεσθαι ἡμῖν ἔνοχον, ἵνα φύγω δωρεάν· ἐπὶ γὰρ ταύτης οὐκ ἔστιν ἔνοχος ὁ λαμβάνων. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον οὐκ εἰς αὐτὰ ταῦτα, ἀλλ' εἰς ἕτερα τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως καὶ ποσότητος, ἵνα μὴ τὴν χρείαν ἀνέλω τοῦ δανείου. εἰ γὰρ ἠναγκάζετο ὁ δανεισάμενος αὐτὰ διδόναι, ἅπερ ἔλαβε, περιττὸν ἦν τὸ δανείζεσθαι δανείζεται δὲ οὐ πάντα*

---

1) d. Vi. R. 2) ita Vi. R.: cet. '—τὸ'. 3) *γίνεται* L6. 4) *τὸν ταύτην ἀναγν. τ. θ. ν. ἔστιν εὑρεῖν* Vi. R. 5) d. Vi. R. 6) *οἰκεῖα* de. M.: add. cet. 7) *ἡ* ad. cum Vi. R. 8) *οἰκεῖα* Vi. R. *ἑαυτ. τὰ πρ.* L1. L2. F. *ἐκπ. πράγ,* L6. 9) *λαμβάν.* Vi. R. *τὸν λ.* libri et ed. praet. M.: *τὸ τὸν λ.* L1. 10) *γενέσθαι* M.: '*τὸ τὸν λ. γ. δ.*' L1. Vi. R. *τὸ λ.* M. *τὸν λ.* F.

est id mirandum: uidetur enim debitor ipse, qui dominus est, uendere, eo quod per pactum creditori id uendere concesserit, si neglegens foret circa debiti solutionem. set olim creditores formam quandam habebant, per quam licebat eis res pignere hypothecaue obligătas uendere. Constitutio autem lata est principis nostri quae neque creditores in iure suo persequendo impediri uult, neque debitores temere et inopinate res suas amittere. ideoque certum constituit modum uenditionis, per quem pignerum distractio procedere debeat. quae constitutio utrique profuit, debitori nempe et creditori. modos autem per quos id fieri potest licet ei nosse, qui eam sacra-
2. tissimam legat constitutionem. 2. Alius quoque deprehendi potest qui, cum dominus sit, nequeat res alienare: ut ecce pupillus pupillaue sine tutoris auctoritate res suas alienare non possunt, quare neque mutuum dant. quid autem hoc sibi uelit dicere oportet. haec in primis perspecta habeas. mutui definitio est accipientem dominum fieri, teneri autem nobis non in idem, set in tantundem eiusdem generis. ideo dixi »accipientem dominum fieri« ut usumfructum ac depositum excluderem; in hisce enim dominus non fit qui accipit. ideo rursus dixi: »ut nobis obligetur«, nempe ut excluderem donationem, in qua qui eam accipit non tenetur. ideo denique dixi »non in idem set in tantundem eiusdem generis«, ne utilitatem mutui tollere uidear; si enim cogeretur creditor eadem restituere quae accepisset, superuacuum foret pecuniam mutuari. uerum enim-

τὰ πράγματα ἀλλὰ τὰ[1]) pondere numero mensura.[2]) καὶ pondere μέν ἐστιν οἷον χρυσὸς ἄργυρος μόλυβδος κασσιτερὸς κηρὸς χαλκὸς πίσσα καὶ ὅσα τοιαῦτα· numero δὲ[3]) ὅσα ἐν ἀριθμῷ ἐστιν, οἷον οἱ λεπτοὶ νοῦμμοι.[4]) mensura οἷον σῖτος κριθὴ καὶ τὰ τοιαῦτα. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται ὅρα λοιπὸν τό προκείμενον. εἰρήκαμεν τὸν púpillon μὴ δύνασθαι sine tutoris auctoritate ἐκποιεῖν τὰ οἰκεῖα πράγματα. τί οὖν, ὅτι[5]) ἐδάνεισε παρὰ γνώμην τοῦ ἐπιτρόπου, ἄρα ἔρρωται τὸ δάνεισμα; καὶ[6]) λέγομεν ὅτι[7]) οὐδαμῶς· εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ δανείου ὁ λαβὼν γίνεται δεσπότης, οὐ γίνεται δὲ ἐνταῦθα, ἐπειδὴ ὁ púpillos ἐκποιεῖν οὐ[8]) δύναται δίχα τοῦ ἐπιτρόπου. οὐκοῦν οὐδὲ συνέστη τὸ δάνεισμα, οὐδὲ ἔνοχος ἐγένετο ὁ λαβών. τί οὖν; ἕξει ὁ púpillos τὴν in rem ἐπὶ ἐκδικήσει τῶν νούμμων τῶν ὑπ' αὐτοῦ δανεισθέντων. ταῦτα μὲν[9]), ἐν ᾧ[10]) φαίνονται οἱ νοῦμμοι· εἰ δὲ ὁ λαβὼν mala fide ἐδαπάνησεν αὐτούς, τουτέστιν εἰδὼς ὅτι púpillós ἐστιν ὁ δανείσας, κατασχεθήσεται τῇ ad exhibendum. ἐφ' ὧν γὰρ φαινομένων κινεῖται ἡ in rem, ἐπὶ τούτων κρυπτομένων ἢ mala fide δαπανηθέντων χώρα τῇ ad exhibendum. εἰ δε ἀναλώθησαν bona fide, τουτέστι τοῦ δανεισαμένου νομίσαντος ἔφηβον εἶναι τὸν δανείσαντα, τότε ἡ[11]) in rem κινεῖσθαι οὐ δύναται, οὐδὲ γὰρ φαίνονται οἱ νοῦμμοι, οὔτε μὴν ad exhibendum, ἐπειδὴ οὐδὲ κρύπτονται οἱ νοῦμμοι, οὐδὲ μὴν mala fide δεδαπάνηνται.[12]) τί οὖν γενήσεται, ἵνα μὴ τὸ ὑπερ τοῦ pupíllu εἰσενεχθὲν νόμιμον εὑρεθῇ τρεπόμενον εἰς βλάβην αὐτοῦ καθὸ οὐδεμία αὐτῷ παρέχηται[13]) ἀγωγὴ ἐκ τῶν νομικῶν[14]) κανόνων; λοιπὸν δοθήσεται αὐτῷ ὁ condictícios καὶ ὅπερ οὐκ ἐποίησε ἡ τῶν χρημάτων ἀπαρίθμησις, τουτέστι τὸ συστῆναι[15]) δάνεισμα καὶ γενέσθαι τὸν δανει-

---

1) in ad. Vi. R. 2) 'τουτέστιν ὅσα ἐστὶν ἐν σταθμῷ καὶ ἀριθμῷ καὶ μέτρῳ' glossema redolent, cum et libri mire discrepent, et a M. absint, qui tamen hic corruptus est. 3) d. M. 4) uoculam »in« omisi: locus deest in L1. et L2.: pro sequentibus L6. habet: οἷον οἶνος ἔλαιον καὶ τὰ ὅμοια. 5) ὅτε cj. R. 6) d. M. 7) d. Vi. R. 8) οὐ δύν. ἐκπ. M. F2.: pro sq. L6.: sine tutoris auctoritate. 9) addidi ex Vi. R. 10) τότε, ὅτε M. m. 2a. 11) addidi ex Vi. R. 12) —ηται Vi. 13) περιέχ. Vi. scripsi ad fidem L6.: cet. —εται. 14) —μίμων L6. Vi. R. 15) τὸ ad. Vi. R.

uero non omnes res mutuo dantur, set quae pondere numero mensuraue consistunt. pondere quidem, ueluti aurum argentum plumbum stamnum cera aes pix et cetera id genus: numero, quotquot numerari solent, ut ecce parui nummi: mensura autem ueluti frumentum hordeum et cetera eiusmodi. cum haec tibi perspecta habeas, uide quae inde sequantur. diximus pupillum absque tutoris auctoritate suas res alienare non posse. quid ergo si contra uoluntatem tutoris mutuum dedit, num ratum habebitur? nequaquam sane. si enim, qui rem mutuo accipit, eius dominus fieri solet, hoc in casu non fit, cum pupillus absque tutore alienare non possit. igitur neque constitit mutuum, neque tenetur qui accepit. quid ergo est? pupillus actionem in rem ad nummos uindicandos habebit quos credidit, sicubi extent; sin autem qui eos accepit mala fide consumpsit, idest probe sciens pupillum esse qui credidisset, actione ad exhibendum tenebitur. quibus enim extantibus, in rem intendi solet, iisdem latentibus seu mala fide consumptis, ad exhibendum actioni locus fit. sin autem bona fide sunt consumpti, scilicet cum is cui mutuum datum est putaret puberem esse qui crederet, tunc in rem intendi non potest, neque enim nummi extant, neque ad exhibendum, namque nec conditi sunt nummi neque mala fide consumpti. quid ergo fiet ne ius quod fauore pupilli est introductum in ipsius uertatur perniciem, si nulla ei competat ex prudentium regulis actio? reliquum est ut ei condictio detur et quod pecuniae numeratione non est effectum, scilicet ut mutuum constitueretur et accipiens teneretur con-

σάμενον ὑπεύθυνον τῷ condicticíῳ, τοῦτο ποιεῖ ἡ bonae fidei δαπάνη. τίκτεται γὰρ κἀνταῦθα ὁ condictícios. τί δὲ ὅτι[1]) ἐκ τοῦ ἐναντίου[2]) δέδωκέ τις πρᾶγμα ἀνήβῳ sine tutoris auctoritate; δεσπότης γίνεται ὁ púpillos· οὐδὲ γὰρ ὁ νόμος φθονεῖ αὐτῷ αὔξοντι τὴν οἰκείαν περιουσίαν καὶ sine tutoris auctoritate. τί οὖν ὅτι[3]) ὁ χρεώστης τοῦ pupíllu κατέβαλεν αὐτῷ τῷ pupíllῳ τὸ χρέος; ὅτι μὲν δεσπότης ἐστὶν[4]) ὁ ἄνηβος τῶν καταβληθέντων συνωμολόγηται, ἄρα δὲ ὁ debítor ἠλευθέρωται τῆς ἐνοχῆς; καὶ[5]) λέγομεν ὅτι οὐδαμῶς.[a]) εἰ γὰρ εἴπωμεν ἐλευθεροῦσθαι τὸν χρεώστην, εὑρίσκεται ἐκποιῶν τὴν ἐνοχὴν ὁ púpillos, ἐξ ὧν λαμβάνει τὸ χρέος sine tutoris auctoritate, ὅπερ κεκώλυται. ὥςτε οὖν ἐπὶ τῇ καταβολῇ τοῦ χρέους ἡ τοῦ ἐπιτρόπου συναίνεσις ἀναγκαία· ἐὰν γὰρ παρὰ[6]) γνώμην αὐτοῦ καταβληθῇ, ὁ χρεώστης οὐκ ἐλευθεροῦται. καὶ τοῦτο σαφεστάτῃ διατάξει ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν διετύπωσε βασιλεὺς ἀντιγραφείσῃ πρὸς τοὺς Καισαρείας[7]) σχολαστικοὺς ἀπὸ suggestíonos Tribunianû[8]) τοῦ ὑπερφυεστάτου κοιαίστορος, ἐν ᾗ παρεκελεύσατο[9]) τὸν debítora τοῦ ἀνήβου ἐπὶ τὸν ἐπίτροπον ἢ τὸν curátora[10]) αὐτοῦ (οἶδας γὰρ ὅτι καὶ ἄνηβος curatoreúetai) οὕτω καταβαλεῖν ὀφείλειν, ὥςτε πρότερον ἀπόφασιν γενέσθαι δικαστοῦ δίχα πάσης δαπάνης ἐπιτρέπουσαν γίνεσθαι τὴν καταβολήν. τούτου δὲ παρακολουθήσαντος καὶ ἀποφηναμένου τοῦ δικαστοῦ καὶ τοῦ debitoros καταβαλόντος, τὸ ἀμέριμνον ὁ καταβαλὼν ἔχει, οἷα τοῦ χρέους ἀπαλλαγείς. εἰ δὲ παρὰ τὴν εἰρημένην διατύπωσιν ἡ τοῦ χρέους γένηται καταβολή, τὰ δὲ καταβληθέντα χρήματα σώζεται παρὰ τῷ pupíllῳ ἢ λαβὼν ταῦτα ἐδαπάνησε καὶ ἐντεῦθεν ὠφελήθη αὐτὸς ἤγουν ἡ αὐτοῦ περιουσία (τυχὸν γὰρ οἰκίαν ἀνώρθωσεν ἢ ἰδίους ἄγρους ἐφιλοκάλησεν ἢ διδασκάλοις παρέσχε μισθοὺς ἢ credítorsin κατέ-

---

1) ὅτε F. R.: ἐστιν L6. 2) εἰ ad. F2. 3) ita M. L6. Vi.: cet. ὅτε. 4) d. L1. L2. L6. Vi. 5) d. Vi. R. L1. L2. 6) μὴ κατὰ Vi. R. 7) Καίσαρος L6. 8) ita L2. 9) τῷ ἐπιτρόπῳ ἢ τῷ κουράτορι L1. L2. Vi. R. 10) haec d. Vi. R.

a) Cf. Gai. 2, 84 et quae monuimus Rendic. Ist. Lomb. XVI, 581.

dictione, id bonae fidei consumptio faciet. oritur enim et inde condictio. quid autem iuris est si ex contrario dedit quis rem pupillo sine tutoris auctoritate? dominus fit pupillus; neque enim obstat ei ius quo minus patrimonium suum augeat, quamuis sine tutores auctoritate. quid igitur si debitor pupilli eidem pupillo debitum soluat? dominum pupillum pecuniae solutae fieri constat; an et debitor obligatione liberabitur? et magis est ut negemus. si enim diceremus debitorem liberari, pupillus obligationem alienare uideretur, eo quod debitum sine tutoris auctoritate reciper, idque uetitum est. itaque in debiti solutione tutoris consensus adhibendus est; si enim contra eius uoluntatem soluatur, non liberatur debitor. idque euidentissima constitutione piissimus princeps noster sanxit, quam ad Caesareenses aduocatos ex suggestione Tribuniani uiri eminentissimi quaestoris rescripsit, qua disposuit debitorem pupilli tutori uel curatori eius (scis enim etiam pupillum interdum in cura esse) ita soluere debere, ut prius sententia iudicialis sine ulla impensa celebrata permittat solutionem fieri. quo subsecuto, si et iudex pronuntiauerit et debitor soluerit, securus debitor erit utpote debito liberatus. sin autem contra praefatam constitutionem debiti solutio fiat, resue solutae apud pupillum saluae manserint, uel haec accipiens consumpserit, et inde sibi ipse uel patrimonio suo commodum quaeserit, (forte enim aedes restaurauit, uel fundos suos commodius excoluit, uel magistris mercedem impendit, uel creditoribus suis soluit) nihilo-

βαλεν) οὐδὲν μὲν[1]) ἧττον καὶ οὕτως ἔχει ὁ ἄνηβος ἐρρωμένην κατὰ τοῦ debítoros τὴν ἀγωγήν, πειρώμενος δὲ ταύτην κινεῖν καὶ τὸ χρέος ἀπαιτεῖν ἐκβληθήσεται διὰ τῆς τοῦ δόλου[2]) παραγραφῆς. εἰ δὲ λαβὼν ταῦτα ἀσώτως ἐδαπάνησε καὶ οὐκ ἐπωφελῶς, ἢ κλοπὴν ἐπ' αὐτοῖς ὑπέστη, ἀπαιτήσει τὸ χρέος τὸν χρεώστην ἐξ ἀρχῆς, οὐδεμίας ἀντικειμένης παραγραφῆς. καταδικάζεται γὰρ ἀμάχως ὁ debítωr, ἐπειδὴ προπετῶς sine tutoris auctoritate καὶ οὐ κατὰ τὰ εἰρημένα τῇ διατάξει τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐποιήσατο[3]) τὴν καταβολήν.[4]) οἱ ἄνηβοι sine tutoris auctoritate καταβάλλειν οὐ δύνανται· οὐ[5]) γὰρ μετατιθέασιν ἐπὶ τὸν λαμβάνοντα τὴν δεσποτείαν διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν αὐτοὺς ἄδειαν τοῦ[6]) ἐκποιεῖν sine tutoris auctoritate τὰ οἰκεῖα πράγματα. τί οὖν γενήσεται ὁπότε κατέβαλον καὶ οὐκ ἠλευθερώθησαν τοῦ χρέους, οἷα μὴ ποιήσαντες δεσπότην τῶν νούμμων τὸν λαβόντα; καί φαμεν ὅτι, φαινομένων μὲν αὐτῶν, ἕξουσι τὴν in rem, κρυπτομένων δὲ ἢ mala fide δαπανηθέντων, τὴν ad exhibendum. εἰ δὲ bona fide ἐδαπανήθη (ὁ γὰρ credítωr νομίσας αὐτοὺς ἐφήβους εἶναι ταῦτα ἐδαπάνησεν), ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν[7]) in rem μὴ φαινομένων αὐτῶν, ἀργεῖ καὶ ἡ ad exhibendum, μήτε γενομένου κακίστου δαπανήματος μήτε μὴν κρυπτομένων τῶν νούμμων, τότε ἐξ ἀποτελέσματος ἐλευθερωθήσεται τοῦ χρέους ὁ púpillos καὶ ὅπερ οὐκ ἐποίησε sine tutoris auctoritate ἡ γενομένη ἀπαρίθμησις, τοῦτο ἀποτελεῖ ἡ bona fide δαπάνη.

Per quas personas nobis adquiritur.[8]) Titulus 9.

Πάντα τὰ εἰρημένα εἴτε ἐν πράγμασιν εἴτε ἐν ἀγωγαῖς προςπορίζεται[9]) ἡμῖν οὐ μόνον δι' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνων,

1) d. Vi. R. 2) dólu L[1]. M. 3) —ίησε Vi. R. 4) καὶ ad. Vi. R. 5) οὐδὲ Vi. R. 6) d. Vi. 7) adderem 'κινεῖν'. 'ἡ in rem' l. L[6]. 8) διὰ ποίων προσώπων ἡμῖν προσπορίζεται [προσπορίζονται M.] add. libri. 9) —ζονται Vi. R.

minus ualidam habebit pupillus contra debitorem actionem: si uero ea experiatur et debitum petat, exceptione doli mali repelletur. si uero ea accipiens libidinosius consumpserit uel certe inutiliter uel furto amiserit, debitum rursus a debitore petiet, nulla summouendus exceptione: condemnabitur enim omnimodo debitor cum temere sine tutoris auctoritate nec secundum constitutionis principis nostri tenorem solutionem fecerit. pupilli sine tutoris auctoritate soluere nequeunt, non enim transferunt in accipientem proprietatem, cum ipsi nullam habeant facultatem res suas sine tutoris auctoritate alienandi. quid ergo fiet, si modo soluerint neque liberati fuerint, quippe qui accipientem nummorum dominum facere non potuerint? et dicimus, extantibus quidem nummis, actionem in rem habere, latentibus autem seu bona fide consumptis, actione ad exhibendum experiri posse. sin autem bona fide sunt consumpti, creditor enim putans eos puberes esse eosdem consumpsit, uindicari non possunt, cum non extent, et actio quoque ad exhibendum cessat, cum nec male consumpti sint neque lateant nummi; tunc ex euentu debito liberabitur pupillus et quod non effecerit sine tutoris auctoritate facta solutio, id bona fide consumptio adimplebit.

Per quas personas nobis adquiritur. Titulus 9.

Omnia quae diximus, siue in rebus siue in actionibus consistant, adquiruntur nobis non solum per nosmet ipsos,

οὓς ἔχομεν in potestate, *καὶ δι' ἀλλοτρίων οἰκετῶν, ἐφ' οἷς ἔχομεν* usúfructon, *καὶ δι' ἐλευθέρων προσώπων καὶ οἰκετῶν ἀλλοτρίων, οὓς* bona fide *νεμόμεθα νομίζοντες ἡμετέρους εἶναι οἰκέτας. περὶ δὲ ἑνὸς ἑκάστου ἐπιμελέστερον σκοπήσωμεν.* 1. 1. *Κατὰ πρώτην τάξιν προςπορίζουσιν ἡμῖν οἱ ἡμέτεροι παῖδες οἱ* in potestate *τοῦτο μὲν ἄρρενες τοῦτο δὲ*[1] *θήλειαι. ἀλλὰ πάλαι μὲν τὸ ὁθενδήποτε εἰς αὐτοὺς περιελθὸν προςεπόριζον ἡμῖν τοῖς ἔχουσιν αὐτοὺς ὑπεξουσίους, ἐξῃρημένων τῶν* canstrensíων peculíων, *καὶ οὕτως ἐγίνετο ταῦτα τῶν γονέων τὰ ὑπὸ τῶν παίδων προςπορισθέντα, ὥςτε αὐτοῖς πᾶσαν ἐξουσίαν προσιέναι*[2] *τὸ ὑφ' ἑνὸς υἱοῦ ἢ ὑπὸ μιᾶς θυγατρὸς προςπορισθὲν ἑτέρῳ παιδὶ ἢ ἐξωτικῷ δωρήσασθαι ἢ πωλῆσαι ἢ οἱῳδήποτε τρόπῳ μεταγαγεῖν. ὅπερ ἀπάνθρωπον εἶναι δόξαν τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ ἡμῶν γενικῇ διατάξει τὴν προσήκουσαν ἐδέξατο θεραπείαν, δι' ἧς καὶ τῶν παίδων ἐφείσατο καὶ τοῖς πατράσι τὸ ἐποφειλόμενον ἐφύλαξεν.*[a] *ἐκέλευσε γὰρ εἰ μὲν ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ πατρὸς προςγένηταί τι τῷ ὑπεξουσίῳ, οἷον τοῦ πατρὸς τυχὸν δωρησαμένου ἢ ἑτέρως ὁπωςδήποτε εἰς αὐτὸν μεταθέντος, ὥςτε*[3] *τοῦτο κατὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς κρατοῦν*[4] *ὅλον προςπορίζεσθαι τῷ πατρί. οὐδεὶς γάρ ἐστι φθόνος, ὅπερ ἐκ τῆς*[5] *τοῦ πατρὸς προφάσεως ἦλθεν εἰς αὐτόν, τοῦτο παλινδραμεῖν*[6] *ἐπὶ τὸν πατέρα, ὅπερ δὲ ἐξ ἄλλης αἰτίας ὁ ὑπεξούσιος ἐκτήσατο, τούτου τὸν μὲν* usúfructon *προςπορίζεσθαι τῷ πατρί, τὴν δὲ δεσποτείας, μένειν*[7] *παρὰ τῷ παιδί. ἄδικον γὰρ τὸ*[8] *πολλοῖς καμάτοις*[9] *ἢ δεξιότητι τύχης τινὶ*[10] *προςγενόμενον ἑτέρῳ*[11] *τοῦτο παρασχεῖν καὶ ὀδυρμῶν αἴτιον γενέσθαι τῷ τὴν ἀρχὴν κτησαμένῳ. λυπεῖ γάρ τινα οὐχ οὕτω τὸ μὴ κτηθέν, ὡς τὸ μετὰ τὴν κτῆσιν ἀφαιρηθέν.*[12] 2. *Ἐπειδὴ*[13] *δὲ καὶ* 2. *πρὸ τῆς τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως διατάξεως ἦν τινα*

---

1) *καὶ* ad. L1. L2. F. 2) *—εἶναι* L6. Vi. F1. R. 3) *ὡς* *Π*. 4) d. M. '*κρατῆσαν ἔθος*' *Π*. 5) d. F. L1. L2. set. hab. M. *Π*. 6) *—δραμεῖν* *Π*. L6. 7) *ἡ δὲ δεσπ. μενέτω* L6. Vi. F1. R. 8) *τοῖς* L1. L2. F. 9) *ἐκ πολλῶν καμάτων ἢ δεξιότητος* *Π*. 10) d. *Π*. 11) *—ροις* *Π*. 12) *—θῆναι.* F 13) *ἐπεὶ* Vi. R.

a) Cf. tractatus de Peculiis c. 6. (Heimb. *Ἀν*. II 255 sq.)

set etiam per eos, quos in potestate habemus et per alienos
seruos, in quibus usumfructum habemus et per liberas per-
sonas et per alienos seruos, quos bona fide possidemus, no-
stros esse seruos eos existimantes. de quibus singulis diligentius
1. dispiciamus. 1. Et in primis adquirunt nobis liberi nostri,
qui in potestate nostra sunt, tam masculi quam feminae. set
olim quidem quidquid ad eos peruenerat nobis, quorum iuri
erant subiecti, adquirebant (exceptis castrensibus peculiis):
et ita parentium fiebant, quae a liberis adquirerentur, ut esset
eis licentia quod per unum filium uel unam filiam esset quae-
situm, alii liberorum uel extraneo donare uel uendere uel quo-
modocumque transferre. quod cum inhumanum esse piissimo
nostro principi uideretur, generali constitutione competens
adhibuit remedium, per quod et liberis pepercit et patribus
debitum reseruauit. iussit enim si quid ex re patris ei ob-
ueniat, qui sit in potestate, ueluti patre donante seu alio
quolibet modo in eum transferente, id secundum antiquam
obseruationem totum parenti adquiri; (nulla enim inuidia est,
si quod ex patris occasione profectum sit, id simili modo ad
patrem reuertatur): quod autem alia ex causa filiusfamilias
sit adeptus, eius quidem usumfructum patri quaeri, dominium
autem apud filium manere. iniquum est enim quod plurimis
laboribus uel prospera fortuna alicui adcessit id alii cuidam
praestare et luctuosum ei procedere, qui ab initio nactus est.
non adeo enim quis contristatur cum nihil adquisierit, quam
2. cum id quod sit adeptus amiserit. 2. Cum et ante piissimi
imperatoris nostri constitutionem quaedam essent quae patris

μὴ προςποριζόμενα τῷ πατρὶ οἷον τὰ μητρῷα[1]) *καὶ τὰ ἀπὸ γάμων κερδαινόμενα. ἦν δὲ καὶ διάταξις λέγουσα ἐξεῖναι τῷ πατρὶ* emancipaton *ποιοῦντι τὸν παῖδα τὸ τρίτον μέρος τῶν ἀπροςπορίστων πραγμάτων παρακατέχειν*[2]) *λόγῳ δεσποτείας, ὡσανεὶ τίμημα λαμβάνοντι*[3]) *τῆς* emancipationos. *καὶ συνέβαινέ τι ἀπάνθρωπον, ὅτι ἡ* emancipatίων *ἡ διὰ τιμὴν τῷ ὑπεξουσίῳ παρεχομένη*[4]), *καθὸ αὐτεξούσιον αὐτὸν ἀποτελεῖ*[5]) *εἰς ζημίαν αὐτοῦ περιετρέπετο, τῶν γὰρ οἰκείων ἐστερεῖτο πραγμάτων, τῆς οὐσίας αὐτοῦ μειουμένης. ὅθεν διετύπωσεν ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς μηκέτι τὸ τρίτον τῆς δεσποτείας τῶν τοῦ παιδὸς ἀπροςπορίστων πραγμάτων τὸν πατέρα παρακατέχειν ἀλλὰ τοῦ ἡμίσεως μέρους τὸν* usúfructon. *τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ καὶ ἀμείωτος ἡ τοῦ παιδὸς μένει περιουσία*[6]) *παρὰ τῷ παιδὶ καὶ τοῦ ἡμίσεως μέρους τὸν* usúfructon *λαμβάνων ὁ πατὴρ ὀνόματι μείζονος*[7]) *μέρους χαίρει τιμηθείς· ἀντὶ γὰρ τρίτου τὸ ἥμισυ λαμβάνει.* 3. *Οὐ μόνον δὲ*[8]) *ὑπεξούσιοι* 3. *παῖδες ἡμῖν προςπορίζουσιν, ἀλλὰ γὰρ*[9]) *καὶ οἱ ἡμέτεροι οἰκέται, εἴτε κατὰ* traditίona *λάβωσί τι, εἴτε ἐπερωτήσωσιν, ἢ ἐξ ἑτέρας οἱαςδήποτε κτήσωνται αἰτίας. τοῦτο γὰρ καὶ ἀγνοοῦσι καὶ*[10]) *τὸ μεῖζον καὶ*[11]) *μὴ βουλομένοις προςπορίζεται τοῖς δεσπόταις· ὁ γὰρ οἰκέτης οἷα ὑπεξούσιος ὢν οὐδὲν ἴδιον ἔχειν δύναται. ὑπέξελε*[12]) *τὴν κληρονομίαν. εἰ γὰρ ὁ ἐμὸς οἰκέτης ὑπό τινος γραφῇ κληρονόμος, οὐχ ἑτέρως ταύτην κτᾶσθαι δύναται, εἰ μὴ κατὰ κέλευσιν ἡμῶν*[13]) aditeúsη,[a]) *ἐπειδὴ γὰρ*[14]) *ἐνδέχεται μείζονα εἶναι τῶν ἐν ὄψει*[15]) *κερδῶν τὰ λανθάνοντα βάρη.*[16]) *ἄτοπον δὲ*[17]) *ἦν ἀγνοοῦντας ἡμᾶς ἤγουν καὶ ἄκοντας ἐπιζήμιον ὑπεισιέναι κληρονομίαν. διὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς κτήσεως*

---

1) *ματρῷα* Vi. R. 2) *κατέχ.* Vi. R. 3) scripsi L[6]. qui habet *λαβόντι*: cet. *—οντα.* 4) *διδομένη τῷ ὑπ.* Vi. F. 5) *ποιεῖ* Vi. R. 6) *περ. μέν.* Vi. F. R. 7) Ita sane cum L[1]. L[2]. L[6]. et F[2].: *—ζονι μέρους* M.: *—ζονος* F[1].: *—ζονι* om. subst. Vi. R. 8) *οἱ* ad. Vi. R. 9) d. Vi. R. 10) *κατὰ* M. m. 1 a. *ὅτι καὶ* Vi. R. *ὅ, τι* G. 11) d. Vi. R. 12) *ἔξ.* Vi. R. 13) M.: cet. *ἐμήν.* 14) d. Vi. R. 15) *φερομένων* ad. Epi. 16) *καὶ μὴ φαινόμενα* Vi. R.: *ταύτην παραιτεῖσθαι* ad. L[6]. 17) *γὰρ* L[6].

a) Cf. Epi. schol. 2 ad. 33, 46.

adquisitionem effugerent, ut ecce bona materna et lucra nuptialia, lata est constitutio ex qua licebat patri, qui filium emancipasset, tertiam partem bonorum non quaesitorum proprietatis nomine retinere, quasi pro emancipationis pretio. et inhumanum quid accidebat ut emancipatio quae filio honoris causa tribuebatur, utpote quae eum sui iuris faceret, in in eius perniciem conuerteretur; rebus enim suis defraudabatur, cum eius patrimonium minueretur. igitur sanxit piissimus princeps noster deinceps non tertiae partis dominium rerum filii sibi non quaesitarum patrem retinere, set dimidiae partis usumfructum. ita enim et imminuta filii bona manent apud filium et dimidiae partis usumfructum pater consecutus parte maiore honoratus gaudebit; pro tertia enim dimidiam

3 accipiet partem. 3. Nec tantum liberi in potestate nobis adquirunt set etiam serui nostri, siue ex traditione quid nanciscantur, siue stipulentur siue ex alia qualibet causa adquirant. id enim et ignorantibus, immo et inuitis dominis obuenit: seruus enim utpote qui alieni iuris sit nihil proprium habere potest. excipe hereditatem: si enim seruus meus heres ab aliquo institutus sit, non aliter id adquirere potest, quam si iussu meo adeat; fieri enim potest ut latentia onera apparentibus lucris sint grauiora. absurdum autem esset nos ignorantes seu etiam inuitos damnosam adquirere hereditatem. ideoque in eiusmodi adquisitione iussum domini

αὐτῆς ἀναγκαῖόν ἐστι τὴν τοῦ δεσπότου προηγεῖσθαι κέλευσιν· καὶ ἐὰν ὁ ἐμὸς οἰκέτης κατὰ γνώμην ἐμὴν aditeúsῃ, *οὕτω γενήσομαι κληρονόμος ὥςπερ εἰ*[1]) *ἐγὼ αὐτὸς ἐγράφην κληρονόμος. ἀκολούθως δὲ τοῖς ἄνω*[2]) *εἰρημένοις καὶ τὰ καταλειφθέντα τοῖς δούλοις ληγάτα προςπορίζεται ἡμῖν. οὐ μόνον δὲ δεσποτεία διὰ τῶν* in potestate *προςπορίζεται ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ νομή. εἰ γάρ τις τὸ μὴ οἰκεῖον πρᾶγμα τῷ ἐμῷ ὑπεξουσίῳ παραδῷ ἢ κινητὸν ἢ ἀκίνητον* bona fide *δεχομένῳ, διὰ τῆς αὐτοῦ κατοχῆς γενήσομαι τούτου δεσπότης διὰ τῆς* usucapíonos *ἢ διὰ τῆς τοῦ μακροῦ χρόνου νομῆς. 4. Ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἡμετέρων* 4. *οἰκετῶν. προςπορίζουσι δὲ ἡμῖν καθὰ εἴρηται καὶ ἀλλότριοι οἰκέται, ἐφ' οἷς ἔχομεν* usúfructon, *ἀλλ' οὐκ ἐκ πάσης αἰτίας, ἀλλὰ ἐκ δύο τούτων* ex re mea uel[3]) ex operis suis. **ex re mea** *ἐστὶν οἷον*[4]) *ἡνίκα φροντίδας αὐτῷ τῶν ἐμῶν κτημάτων κατεπίστευσα ἢ ἐπέτρεψα αὐτῷ τὰ ἐμὰ δανείζειν*[5]) *πράγματα καὶ ἐποίησα αὐτὸν τὸν λεγόμενον* dispensátora. *ἠδυνήθη δὲ ὁ τοιοῦτος*[6]) *ἐξ οἰκείας περινοίας ἢ ἐκ τῶν γεωργιῶν ἢ ἐκ τῶν δανειζομένων ἔξωθέν τι μὴ ἀπομειῶν τὸ ἡμῖν ἐποφειλόμενον*[7]) *κερδάναι· τοῦτο λέγεται* **ex re mea** *καὶ προςπορισθήσεταί μοι.* **ex operis** *δὲ* **suis**, *οἷον*[8]) *ῥάπτης ἦν ἢ ζωγράφος· ἐμίσθωσα αὐτὸν ἐγὼ ἐπὶ τὸ ἑτέροις ἐργάζεσθαι καὶ μισθὸν ὡρισμένον ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ τέχνης λαμβάνειν.*[9]) *οὗτος ὑπὲρ τοὺς ὁρισθέντας μισθοὺς ἠδυνήθη λαβεῖν τι καὶ τὸ ἐντεῦθεν κτηθὲν ἐμοὶ προςπορίζει· τοῦτό ἐστι* **ex operis suis.** *εἰ δέ τι παρὰ τὰς δύο ταύτας αἰτίας ἐκτήσατο, τοῦτο πρὸς τὸν* proprietárion *ἀνήκει. ὥςτε οὖν εἴτε κληρονόμος ἐγράφη εἴτε*[10]) *ληγατάριος καὶ ληγάτου ἔτυχεν ἢ παρά τινος ἐδέξατο δωρεάν, οὐ τῷ* usufructuaríῳ *ἀλλὰ τῷ* proprietaríῳ *ταῦτα*[11]) *προςπορίζει. τὰ εἰρημένα ἐπὶ τοῦ*[12]) *οἰκέτου, καθ' οὗ ἔχω τὸν* usúfructon, *τὰ αὐτὰ ἤρεσε καὶ ἐπὶ ἐκείνοι, ὃν* bona fide *νέμομαι,*

---

1) *καὶ* ad. L1. F. 2) *—θεν* L1. 3) d. Vi.: ual M. 4) d. L6. Vi. R. 5) *ἐκδαν.* L6. Vi. R. 6) M.: cet. *οὗτος.* 7) *τι τῶν ἡμ. ἐποφ.* Vi. R. 8) *εἰ* ad. M. 9) M. (at prius eadem manu *—ων*) Vi. R.: *—ων* L1. F.: *—βεῖν* L6. 10) *ἢ καὶ* Vi. R. 11) *τοῦτο* Vi. R. 12) d. Vi. R.

praecedere necesse est. et si seruus meus iussu meo adeat perinde dominus fiam ac si ipse institutus sim. et conuenienter his quae superius proposuimus etiam legata seruis relicta nobis quaeruntur. non solum autem proprietas per eos, quos in potestate habemus, nobis adquiritur, set etiam possessio. si quis enim rem non suam ei tradiderit, qui in mea potestate est, seu mobilem seu soli bona fide accipienti, per eiusdem possessionem dominus fiam, usucapione scilicet
4 seu longi temporis possessione accedente. 4. Haec quidem de nostris seruis. adquirunt autem nobis, ut dictum est, et serui alieni, in quibus usumfructum habemus; non tamen ex omni causa, set ex duobus his tantum, nempe ex re mea uel ex operis suis. ex re mea fit, quotiens curam praediorum meorum ei credidi, uel concessi ei, ut pecunias meas feneraretur, et constitui eum, quem uocant, dispensatorem. hic enim potuit ingenio suo uel agri cultura, uel ex mutuis aliquid adquirere sine eorum diminutione quae mihi debentur; id dicitur ex re mea profectum et mihi quaeritur. ex operis autem suis, ut ecce si sarcinator fuerit uel architectus uel pictor: locaui eum ego ut extraneis operam suam praestaret, certamque mercedem pro arte sua acciperet. hic potuit et praeter constitutas mercedes aliquid adipisci et quod inde partum est mihi adquirit. hoc est quod dicitur ex operis suis profectum. quod uero extra hasce duas causas persecutus est, id ad dominum spectat proprietatis. itaque si heres institutus sit uel legatarius et legatum sit adeptus, uel ab aliquo donationem acceperit, non usufructuario set domino proprietatis ea adquirit. quae de seruo dicta sunt, in quo usumfructum habeo, eadem placuit et in eo optinere,

εἴτε ἐλεύθερός ἐστιν εἴτε ἀλλότριος οἰκέτης. καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ ἐκ τῶν δύο αἰτιῶν ἡμῖν προςπορίζουσι, τουτέστιν ex re nostra[1]) uel ex operis suis. εἰ δέ τι παρὰ τὰς δύο ταύτας αἰτίας κτήσωνται, εἰ μὲν ἐκτήσατο ὁ ἐλεύθερος ὃν bona fide νέμομαι, ὁ νόμος αὐτῷ φυλάττει ὀφείλων ἀποσῶσαι[2]) κατ' ἐκεῖνον καιρὸν, ἐπειδὰν ἐπιγνῷ τὴν οἰκεῖαν τύχην, εἰ δὲ οἰκέτης ἐστὶν ὃ[3]) bona fide κατεχόμενος ὑπ' ἐμοῦ, τῷ ἀληθεῖ δεσπότῃ προςπορίζεται δίχα τῶν δύο αἰτιῶν τὰ ὑπὸ τοῦ οἰκέτου κτηθέντα. ὁ δὲ bona fide νεμόμενος τὸν ἀλλότριον οἰκέτην ἐπὶ τοσοῦτον ἐκ τῶν[4]) δύο μόνων[5]) αἰτιῶν ἀπολαύει τοῦ προςπορισμοῦ, ἐφ' ὅσον μὴ παρέδραμε τριετία· ταύτης δὲ παρελθούσης, usucapiteúei λοιπὸν τὸν οἰκέτην καὶ τὰ ἐκ πάσης αἰτίας προςγενόμενα τῷ οἰκέτῃ προςπορισθήσεται αὐτῷ.[a]) ὁ γὰρ τὸν ἐλεύθερον bona fide νεμόμενος οὐκ usucapiteúei, ὡς εἴρηται· καὶ ὁ usúfructon δὲ ἔχων usucapiteúein οὐδέποτε δύναται· πρῶτον μὲν ἐπειδὴ οὐ νέμεται· νομῆς γὰρ μὴ ὑποκειμένης, οὐ προσάγεται[6]) usucapíωn. νομὴ δέ ἐστι τὸ ψυχῇ δεσπόζοντος νέμεσθαι· οὗτος δὲ μόνον[7]) ἔχει δίκαιον τοῦ κεχρῆσθαι καὶ καρποῦσθαι. εἰ δὲ καί τις μὴ νομικαῖς ἐννοίαις ἀκολουθῶν, ἀλλὰ τῷ δρωμένῳ δουλεύων εἴπῃ τὸν usufructuárion νέμεσθαι, ἑτέρῳ μείζονι λόγῳ[8]) usucapíωn ἐπισχεθήσεται διὰ τὸ mala fide νέμεσθαι τὸν usufructuárion· οἶδε γὰρ ὅτι ἀλλότριός[9]) ἐστιν. οὐ μόνον δὲ δεσποτεία διὰ τούτων τῶν οἰκετῶν, ἐφ' οἷς ἔχομεν[10]) τὸν usúfructon ἢ οὓς bona fide νεμόμεθά, ἢ διὰ τοῦ ἐλευθέρου ὃν καλῇ νέμομαι πίστει ἐμὸν ὑποπτεύων οἰκέτην εἶναι, ἀλλὰ γὰρ καὶ νομὴ ἡμῖν προςπορίζεται, δηλαδὴ κατὰ τὰ ἔναγχος εἰρημένα, τουτέστιν ἐκ τῶν δύο αἰτιῶν[11]) ex re mea uel ex operis suis. ἐὰν γὰρ ἀλλότριον[12]) πρᾶγμα ἐκ τῶν δύο αἰτιῶν λάβωσι παρὰ τοῦ μὴ δεσπόζοντος, δι' ὧν χρόνων αὐτοὶ κατέχουσιν, ἡ usucapíωn[13]) ἐμοὶ δραμεῖ-

1) mea Vi. R. 2) conicarem: ὀφεῖλον. ἀποσωθῆναι. 3) d. Vi. R. 3) addidi cum Vi. F. 4) M.: cet. —ον. 5) προάγ. Vi. R. 6) d. L1, L2. L6. Vi. R. 7) ἡ ad. Vi. R. 8) —τριων L1. L6. F. 9) —ομαι Vi. 10) ἐκ τ. δ. αἰ. de. Vi. R. 11) ἄλλο τι L1. F. 12) προβήσεται ἤγουν ad. Vi. R.

a) Cf. Epi. 6, 15.

quem bona fide possideo, siue liber sit siue alienus seruus. nam et ipsi ex isdem duabus causis nobis adquirunt, scilicet ex re nostra uel ex operis suis. quidquid autem extra hasce duas causas sint persecuti, si quidem liber homo, quem bona fide possideo, id iure ei quaeritur, set in illud tempus reseruatur, quo statum suum nouerit; sin autem seruus alienus sit, quem ego bona fide possideam, uero ei domino adquiritur, quod seruo obuenit extra duas causas. qui bona fide seruum alienum possidet eo usque ex praedictis causis tantum adquisitionibus fruitur donec triennium praeterierit. hoc enim elapso, seruum ipsum usucapit et quae ex qualibet causa seruo obueniant ei quaeruntur. qui autem liberum hominem bona fide possideat non usucapit, ut dictum est. et qui usumfructum habet, usucapere non potest: primum quia non possidet; sine uero possessione non procedit usucapio: tunc enim quis intellegitur possidere cum animo dominantis rem teneat: usufructuarius autem ius tantum utendi fruendique habet. si tamen quis iuris notiones non secutus set specie deceptus dicat usufructuarium quoque possidere, alia potiore ratione usucapio impedietur, eo quod nempe mala fide usufructuarius possideat, nouit enim hominem esse alienum. nec solum proprietas per hos seruos, in quibus usumfructum habeo uel quos bona fide possideo, uel per liberum hominem, quem bona fide possideo, putans meum esse seruum, set etiam possessio nobis adquiritur, scilicet secundum quae nuper proposuimus ex duabus tantum causis, ex re mea uel ex operis suis. si enim rem alienam ex duabus hisce causis ab eo accipiant qui non est dominus,
5. per id temporis, quo rem detinent, usucapio procedet. 5. Ex

ται. 5. Ἐκ τῶν εἰρημένων οὖν φαίνεται, ὅτι δι' ἐλευθέρων 5. προσώπων, ἅτινα οὐκ ἔστιν ἡμῖν ὑπεξούσια οὐδὲ bona fide δουλεύει ἡμῖν, ὁμοίως καὶ διὰ τῶν ἀλλοτρίων οἰκετῶν, ἐφ' οἷς οὐδὲ usúfructon οὐδὲ bona fide ἔχομεν νομήν, ἐξ οὐδεμίας αἰτίας προςπορίζεσθαι[1]) ἡμῖν τι δύναται καὶ τοῦτό ἐστι τὸ παρὰ πᾶσι λεγόμενον »δι' ἐξωτικοῦ προσώπου μηδὲν προςπορίζεσθαι δύνασθαι« ἐξηρημένου τοῦ λεχθησομένου θέματος. ἐὰν γὰρ πωλήσῃ τις ἐμοὶ κτῆσιν ἐν ἑτέρῳ διακειμένην[2]) τόπῳ, εἶτα οὐ δυνηθεὶς τοῖς τόποις ἐκείνοις ἐπιστῆναι πέμψω τὸν ἐμὸν procurátora καὶ τὴν νομὴν οὗτος παραλάβῃ, τῶν κτημάτων προςπορισθήσεταί μοι δι' αὐτοῦ ἡ νομή. καὶ οὐ μόνον εἰ γινωσκόντων ἡμῶν τοῦτο συνέβη ἀλλὰ καὶ εἰ ἀγνοούντων[3]) ἐδόθη τι αὐτοῖς ἡμετέρῳ ὀνόματι, ἡ νομὴ ἡμῖν προςπορίζεται, ὡς βούλεται[4]) διάταξις Σεβήρου τοῦ βασιλέως.[5]) λοιπὸν δὲ τῆς νομῆς ἡμῖν προςπορισθείσης, σιωπηρῶς ἕπεται ἡ δεσποτεία ἐν ᾧ δεσπότης ἦν ὁ παραδούς.[6]) εἰ δὲ οὐκ ἦν δεσπότης διὰ usucapíonos ἢ μακροῦ χρόνου παραδρομῆς τοῦ traditeuθέντος κτῶμαι τὴν δεσποτείαν. 6. Ἀρκεῖ μέχρι τοσούτου διεξελθεῖν τίνα τρόπον, 6. τὰ καθ' ἕκαστον ἡμῖν προςπορίζεται πράγματα. ἔστι δὲ καὶ ἕτερος κτήσεως τρόπος,[7]) ὁ διὰ τοῦ ληγάτου, δι' οὗ τὰ καθ' ἕκαστον ἡμῖν προςγίνεται[8]) πράγματα, ἔτι δὲ καὶ ὁ τῶν fideicommíssωn, δι' ὧν καὶ αὐτῶν ἰδικὰ[9]) πράγματα δύναται ἡμῖν καταλιμπάνεσθαι.[10]) ταῦτα δὲ[11]) ἐπιτηδειότερον ἐν τοῖς κατωτέροις[12]) λεχθήσεται τόποις. ὥςτε οὖν ἢ φυσικαὶ κτήσεις[13]) εἰσὶν ἢ ἔννομοι. καὶ φυσικαὶ μὲν δεκατέσσαρες, οἷον· ᾱ·[14]) θῆρα· β̄· τὰ λάφυρα· καὶ γ̄· οἱ ἐν αἰγιαλῷ εὑρισκόμενοι λίθοι ἤτοι τίμιαι ψηφίδες· καὶ δ̄· ἡ ἐκ τῶν ἡμετέρων ζώων γονή· ε̄· alluuíωn· ς̄· ἡ νῆσος ἡ ἐν θαλάσσῃ ἢ ἐν ποτάμῳ ἀναφυομένη ἢ ζ̄· τὸ πλησίον κεκτῆσθαι τῆς ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ κατα-

1) h. l. αἰτίας Vi. R. 2) κτῆμα . . . είμενον L6. 3) εἰ ad. Vi. 4) ἡ om. M. L6., ad. cet. 5) τοῦ β. Σ. Vi. R. 6) —διδούς Vi. R. 7) M.: νόμιμος τρόπ. κτ. Vi. R. τρ. νόμ. κτ. L1. L6. F. 8) προςπορίζεται Vi. R. 9) δι' ὧν αὐτ. καὶ ἰδ. ἡμῖν πρ. δ. κ. L1. L6. F2. δι' ὧν κ. αὐτ. ἰδ. ἡμ. Vi. F1. R.: dedi ex M. 10) —νειν M. 11) d. L1. F. 12) —ρω M. 13) αἱ φ. κτ. M. φ. αἱ κτ. id. m. 2a. 14) ἡ ad. Vi. F. R.: numeros ex M. addidi.

his itaque apparet per liberos homines, qui nostro iuri subiecti non sunt neque bona fide nobis seruiunt, item per alienos seruos, in quibus neque usumfructum neque bonae fidei possessionem habemus, nulla ex causa nobis adquiri posse. et hoc est quod uulgo dicitur per extraneam personam nihil adquiri posse: excepto casu quem nunc proponemus. si uendiderit quis mihi praedium alia regione positum, deinde cum illuc peruenire non possim, procuratorem meum miserim, qui possessionem praediorum suscipiat, adquiretur mihi per eundem possessio. quod non tantum scientibus nobis obuenit, set etiam si ignorantibus nobis aliquid nostro nomine ipsis detur, possessio nobis quaeritur, sicut uult constitutio diui Seueri. ceterum possessione nobis quaesita, tacite et dominium sequitur, si modo dominus sit qui tradit. sin autem dominus non fuerit, per usucapionem longiue temporis
6. possessionem traditae rei proprietatem adipiscar. 6. Hactenus tantisper admonuisse sufficit quemadmodum singulae res nobis adquirantur. est et alius quidam adquirendi modus, scilicet legatum, per quod singulae res nobis adquiruntur. item ius fideicommissorum, per quae etiam singulae res nobis relinqui possunt; quae opportunius inferiore loco referemus. itaque adquisitionum modi aut naturalis aut ciuilis iuris sunt. naturales quidem sunt XIIII, idest: I uenatio. II praeda. III lapilli in litore inuenti. IIII nostrorum animalium fetus V. alluuio. VI insula in mari aut flumine enata. VII praediorum prope alueum fluminis dere-

λειφθείσης νηδύος· η· τὸ ἀλλοτρίαν ὕλην εἰς εἶδος μετασχηματίσαι εἰς τὴν ἀρχαίαν οὐ δυνάμενον ἀναδραμεῖν ὕλην· θ· τὸ ἐξ οἰκείας καὶ ἀλλοτρίας ὕλης εἶδος κατασκευᾶσαι· ι· τὸ δύο ὕλας τὰς αὐτὰς ἢ καὶ διαφόρους κατὰ γνώμην μιγῆναι τῶν δεσποτῶν ἢ ἐκ τύχης· ια· ὁ κανὼν ὁ λέγων εἴκειν τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις, ὡς ἐθεωρήθη ἐν πολλοῖς θέμασιν·[1]) ἡνίκα ἐξ ἀλλοτρίας ὕλης οἶκον ποιήσω ἐν ἐμῷ ἐδάφει ἢ ἐξ ἐμῆς ἐν ἀλλοτρίῳ, ἢ[2]) τὸ ἀλλότριον δένδρον ἐν οἰκείῳ φυτεύσω[3]) ἀγρῷ ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἴδιον δένδρον ἐν ἀλλοτρίῳ ἐδάφει φυτεύσω, ὥςτε καὶ[4]) ῥιζωθῆναι, ἢ[5]) γράμματα ἐπιτιθέμενα[6]) ἐμαῖς βεμβράναις ἢ χάρταις. ἐπὶ δὲ τῆς εἰκόνος ὁ κανὼν παρεβαίνετο· ἐνικᾶτο γὰρ ὑπὸ τῆς γραφῆς ἡ σανίς. ιβ τὸ bona fide ἀλλότριον νέμεσθαι ἀγρὸν καὶ σπεῖραι τοῦτον· ιγ· τὸ θησαυρὸν[7]) εὑρεῖν ἐν ἰδίῳ τόπῳ ἢ sácrῳ ἢ religiósῳ κατὰ τύχην· εἰ γὰρ ἐν ἀλλοτρίῳ, τοῦ ἡμίσεως γενήσεται δεσπότης εἴτε ἰδιώτου εἴτε βασιλέως εἴτε fiscu εἴτε πολιτικὸς ὁ τόπος ὑπάρχει· ιδ· ἡ traditíωn δὲ πρὸς τούτοις. ἔννομοι δὲ κτήσεις πάλαι μὲν πέντε, νῦν δὲ τέσσαρες. οἷον α· ἡ usucapíωn· β· ἡ χρονία νομή· γ· ἡ πάλαι γενομένη προσαύξησις ἐκ προπετοῦς τοῦ ἐπικοίνου οἰκέτου ἐλευθερίας· δ· τὸ ληγάτον καὶ ε· τὸ fideicómmisson. ἀλλ' αὗται μὲν ἰδικαὶ λέγονται κτήσεις, ἐπειδὴ ἕν τί ἐστι τὸ γινόμενον καὶ ἓν ὑπὸ τὴν ἡμετέραν δεσποτείαν ἔρχεται πρᾶγμα. εἰσὶν ἄλλαι κτήσεις αἱ λεγόμεναι καθομάδα, ἐν αἷς ἓν μέν τί ἐστι τὸ γινόμενον, πολλὰ δὲ ὑφ' ἓν ὑπὸ τὴν ἡμετέραν δεσποτείαν γίνεται πράγματα. εἰσὶ δὲ αἱ καθομάδα κτήσεις αὗται· κληρονομία bonorum possessíωn[8]) adrogatíωn καὶ τὸ προςχυρωθῆναι ἡμῖν τὴν ἀλλοτρίαν οὐσίαν libertatium[9]) conseruandarum causa. καὶ δεῖ πρότερον[10]) κληρονομίας διεξελθεῖν·

---

1) οἷον add. Vi. R. 2) d. Vi. R. 3) hic et postea ἐφύτευσα ex correctione 1a ipsius manus, cum antea fuerit, φ—ω: φυτεῦσαι Vi. R. 4) add. ex M. Vi. R. 5) d. L1. L2. L6. Vi. R. 6) —μεθα M. —θήσω foret expectandum. 7) θεσ— M. 8) scripsi ex M. L1. L2. ἤτοι διακατοχὴ ἡ ad. libri. ed. 9) Ita M. L1. L2.: ed —tum. ἤγουν τῶν ἐλευθεριῶν ἕνεκα συντηρήσεως καὶ φυλακῆς add. Vi. R. 10) περὶ ad. L1. L2. L6. Vi. R.

lictum possessio. VIII alienae speciei eiusmodi transformatio, quae ad pristinam materiam nequeat reuerti. VIIII ex sua alienaue materia speciei confectio. X duorum materiae eiusdem diuersiue generis commixtio ex dominorum uoluntate seu fortuita. XI regula ex qua superimposita subiectis cedunt, ut multis exemplis uisum est: ueluti quotiens ex aliena materia domum in meo solo aedificauerim uel ex mea materia in solo alieno uel arborem alienam in meo plantauerim fundo, uel ex diuerso arborem meam in alieno plantauerim solo ut et radices egerit uel litterae meis chartis membranisue inscriptae sint. porro in imagine regula praetermissa est; cedit enim tabula picturae. XII bonae fidei alieni agri possessio et satio. XIII thensauri inuentio in loco proprio sacroue religiosoue fortuita: si enim in alieno loco quis inuenerit, dimidiae partis dominus fiet, siue priuati siue Caesaris siue fisci siue ciuitatis locus sit. XIIII deinceps traditio. iuris ciuilis adquisitiones olim quidem quinque, nunc uero quattuor. ut ecce I usucapio II diuturna possessio. III quod olim optinebat ius adcrescendi ex temere facta serui proprii manumissione. IIII legatum. V fideicommissum. set hae singulares dicuntur adquisitiones quia unum quid est, quod perficitur, et singulae res in nostram perueniunt potestatem. sunt et aliae adquisitiones per uniuersitatem, quas uocant, in quibus unum quidem est quod fit, plures autem res per unum actum in nostrum dominium transeunt. sunt autem adquisitiones per uniuersitatem hae: hereditas honorum possessio adrogatio et alienorum bonorum addictio libertatium conseruandarum causa. ac prius de hereditatibus

ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν κληρονομιῶν διπλῆ τίς ἐστιν ἡ κτῆσις (ἢ γὰρ ἐκ διαθήκης ἢ ἐξ ἀδιαθέτου ἡμῖν προςγίνονται[1]*), δεῖ πρότερον περὶ τῆς ἐκ διαθήκης προςγινομένης διαλεχθῆναι. καὶ τέως ἐν προοιμίοις διδάξαι χρὴ τίνα τρόπον αἱ διαθῆκαι γίνονται.*

De testamentis ordinandis.[2]) Titulus 10.

Πρὸ τῶν ἄλλων ἀναγκαῖον εἰπεῖν τὸν τῆς διαθήκης ὅρον ἤτοι ἐτυμολογίαν.[3]) *ἡ*[4]) *διαθήκη παρὰ Ῥωμαίοις λέγεται* **testamentum** *ἐντεῦθεν δεξαμένη τὴν ἐτυμολογίαν* **quod testatio mentis est**[5]), *ἐπειδὴ μαρτυρίαν*[6]) *ἔχει τῆς τοῦ τελευτήσαντος διανοίας.* 1. *Ἵνα δὲ μηδὲν ἡμῖν*[7]) *τῶν πάλαι πολιτευομένων* 1. *ἄγνωστον εἴη, κἂν ἡ τούτων ἄγνοια οὐδένα φέρει κίνδυνον, ἀλλ' οὖν πρὸς ἱστορίαν καὶ τὸ μαθεῖν πῶς κατὰ μικρὸν προϊόντος ἠμείφθη τοῦ χρόνου, εἰπεῖν οὐκ ἄτοπον. τὸ παλαιὸν δύο γένη ἦν διαθηκῶν, καὶ τὸ μὲν ἐλέγετο* calatis comitiis, *τὸ δὲ* procinctu[8]).[a]) *καὶ τὸ μὲν* calatis comitiis *ἐγίνετο καιρῷ εἰρήνης δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦτον τὸν τρόπον. ὁ κῆρυξ ἅπασαν περιῄει τὴν πόλιν συγκαλῶν καὶ πᾶς ὁ δῆμος συνέτρεχε καὶ ὁ βουλόμενος ὑπὸ μάρτυρι διετίθετο τῷ δήμῳ. εἴρηται δὲ* calatis comitiis *ἐντεῦθεν·* calare *ἐστὶ τὸ* καλεῖν, comitia *δὲ ἡ* σύνοδος. *ἐπειδὴ οὖν καλούμενοι συνίεσαν, ἐκλήθη* **calatis comitiis.** *τὸ δὲ* procinctu *ἐγίνετο ἡνίκα ἤμελλον ἐξιέναι εἰς*[9]) *πόλεμον τὸ ὄνομα δεξάμενον*[10]) *ἐκ τοῦ σχήματος. ὅπερ ἔχοντες διετέθεντο.* procinctus *γὰρ λέγεται ὁ ἐζωσμένος καὶ ἕτοιμος*

---

1) *—εται* F. 2) *περὶ διαθήκης καταστάσεως* ad. libri. 3) *ἐτοιμ.* M. 4) *δὲ* omisi cum M. 5) L1. L2. M. (testamentis *ἐστιν*): L6. *ἐτ.*: **sit** edit. 6) *ἐπ. μαρτυρία διανοίας ἐστὶ καὶ γὰρ μαρτυρίαν* cet. Vi. R. 7) d. Vi. R. 8) ita M. L1. L2: —tum ed.: *προκινήτου* proquinctu procinctu Taur. *προκινήτου προκίνκτου προκίνατα* L6. 9) *ἐπὶ* L1. L2. F. 10) *—νοι* L6.

a) Cf. Gai. 2, 101 sq.

dispiciendum est. set cum hereditatium duplex quodammodo modus adquisitionis sit (aut enim ex testamento aut ab intestato ad nos pertinent), oportet prius dispicere de ea quae ex testamento defertur. et ante omnia dicendum est quomodo testamenta ordinentur.

De testamentis ordinandis. Titulus 10.

In primis proponenda est definitio siue ἐτυμολογία. testamentum dicitur apud Romanos inde uocis originem ducens quod testatio mentis sit, testimonium enim defuncti
1. uoluntatis in se continet. 1. Ut uero nihil eorum quae olim optinebant ignoretur, quamuis eiusmodi ignorantia nullum periculum praeseferat, tamen ad historiam cognoscendam atque ad discendum quomodo paullatim temporis progressu res sit mutata, id tractare haud absurdum uidetur. olim duo genera testamentorum erant, et unum quidem calatis comitiis dicebatur, alterum autem procinctu. et calatis comitiis testamentum fiebat tempore pacis bis in anno per hunc modum. praeco omnem circumibat ciuitatem populum conuocans, omnisque populus conueniebat et qui uolebat teste populo testamentum condebat. hinc uero »calatis comitiis« dicitur, quia calare »conuocare« est, comitia autem conuentus sunt. cum uero conuocati conuenirent, calatis comitiis id fieri dicebatur. procinctu autem fiebat cum in proelium essent exituri; ac nomen ab habitu sumptum est, quo testabantur. procinctus enim dicitur instructus et

πρὸς παράταξιν· ἐπειδὴ γὰρ ἄδηλα τὰ τῆς ὑποστροφῆς, διατιθέμενοι πρότερον[1]) οὕτως ὥρμουν ἐπὶ τὸν πόλεμον. ὄντων δὲ τούτων τῶν δύο γενῶν, συνέβαινέ τινας ἀφνιδίῳ[2]) θανάτῳ κατεσχεθέντας ἀδιαθέτους τελευτᾶν, οὔτε γὰρ calatis comitiis διετίθεντο διὰ τὸ μήπω ἐπιστῆναι τὸν καιρὸν, οὔτε procinctu διὰ τὸ μὴ εἶναι πόλεμον, ἄλλως τε καὶ διατίθεσθαί τις ἀπαίσιον[3]) ἐνόμιζεν ὑγιαίνων τῷ σώματι. διὰ τοῦτο ἐπενοήθη τρίτον γένος ὅπερ ἐλέγετο per aes et libram· ἐγίνετο γὰρ κατὰ emancipatíona. emancipatíων δέ ἐστιν εἰκονικὴ πρᾶσιν, ἐπράττετο δὲ τοῦτον τὸν τρόπον.[a]) παρεγένοντο πέντε μάρτυρες καὶ ζυγοστάτης πολῖται ῥωμαῖοι ἔφηβοι καὶ παρόντων αὐτῶν ἐκεῖνος, ὃς ἤμελλε γίνεσθαι διάδοχος τοῦ τελευτήσαντος, ἠγόραζε τὴν τοῦ μέλλοντος τελευτᾶν περιουσίαν λέγων τινὰ ῥήματα τυπικὰ, ἃ νῦν περιττόν ἐστι λέγειν καὶ ἐπεδίδου λόγῳ τιμήματος εἰκονικοῦ νοῦμμον τῷ δεσπότῃ τῆς περιουσίας.[4]) καὶ ἐλέγετο ὁ ἀγοράζων familiémptωr[5]) καὶ λοιπὸν ὁ μέλλων τελευτᾶν διετύπου τί ὀφείλει δοθῆναι μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτήν· ἔλεγε γὰρ τῷ familiémptori, ὅτι· βούλομαί σε τῷδε δοῦναι ἀγρὸν τῷδε οἰκίαν τῷδε ἕκατον νομίσματα. καὶ τούτου ἐπινοηθέντος τοῦ γένους[b]), τὰ πρότερα ἐκεῖνα δύο γένη τὸ calatis comitiis καὶ τὸ procinctu ἐκ πλείστων ἤδη τῶν χρόνων εἰς ἀσυνήθειαν ἐχώρησε καὶ αὐτὸ δὲ τὸ per aes et libram κατεφρονήθη κατὰ μικρόν. ἐπειδὴ γὰρ ὁ familiémptωr αὐτὸς ἦν καὶ κληρονόμος καὶ ἐντεῦθεν δὴ[6]) λοιπὸν γινώσκων, ὅτι αὐτὸς ἔσται[7]) ὁ[8]) διάδοχος, ἐπεβούλευε τῷ δεσπότῃ τῆς περιουσίας, διὰ τοῦτο κατὰ μὲν τὸ ἀρχαῖον σχῆμα παρελαμβάνετο familiémptωr, ὅςτις εἰκονικῶς ἠγόραζε τὴν τοῦ μέλλοντος τελευτᾶν ὑπόστασιν, ὁ δὲ διατιθέμενος ἰδίᾳ ἔγραφεν ἐν δέλτοις ἢ ἐν χάρταις ὃν ἠβούλετο ἔσεσθαι αὐτοῦ κληρονόμον. 2. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ εἰρημένα 2.

---

1) πρῶτον Vi. R. 2) —δίᾳ νόσῳ Vi. R. 3) ἄπαις ὢν M.: ἐνομ. ἀπ. L^{6}. 4) ὑποστάσεως L^{2}. 5) scripsi ex M. L^{1}. L^{2}. L^{6}.: φαμιλιέμπτωρ Vi.: familiae emptor F. R. 6) ἤδη L^{1}. L^{2}. F. d. Vi. R. 7) ἐστὶν L^{1}. L^{2}. F. 8) d. Vi. R.

a) Gai. 2, 104.: de u. 'emanc.' cf. Voigt: Zwölf Tafeln II 127 n. b) G. 2, 103.

expeditus exercitus. cum enim dubium esset an redirent, facto prius testamento, ita in praelium exibant. cum haec duo genera in usu essent, fiebat ut quidam subitanea morte perculsi intestati morerentur, neque enim calatis comitiis testari poterant, cum nondum eiusmodi comitiorum dies adesset, neque procinctu, cum bellum non instaret. set in bona ualetudine quis testamentum, utpote rem mali ominis, non facile esset adgressus. et ideo introductum est tertium genus, quod dictum est *per aes et libram*; fiebat enim per mancipationem. mancipatio est imaginaria quaedam uenditio, quae per hunc modum procedebat. aderant quinque testes et libripens, ciues romani puberes, iisque praesentibus, qui testatoris successor futurus erat, emebat morituri bona uerba sollemnia proferens, quae nunc repetere superuacuum est dabatque nomine pretii imaginarii nummum unum domino bonorum et dicebatur qui emebat *familiae emptor*. deinde moriturus disponebat quid post suam mortem dari oporteret, dicebat enim familiae emptori: huic fundum dari uolo, huic domum, huic aureos centum. hoc autem testamenti genere introducto, duo illa genera *calatis comitiis* ac *procinctu* longo iam abhinc tempore in desuetudinem abierunt, et hoc *per aes et libram* paullum mutatum est. cum enim familiae emptor ipse et heres esset, iam certior factus se successorem fore familiae domino facile insidiari poterat. propterea secundum ueterem formam adhibitus est familiae emptor, qui per imaginariam uenditionem morituri familiam emeret, testator autem propria manu in tabulis chartaue eius nomen
2. signabat, quem sibi heredem fore uellet. 2. Set praedicta

τῶν διαθηκῶν γένη ἡ πολιτικὴ νομοθεσία ἠπίστατο μόνη, μετὰ
δὲ ταῦτα τὸ τοῦ **praétoros** *ἤδικτον*[1]) *ἕτερον τύπον ἐπὶ τῇ ποιή-*
σει διαθηκῶν[2]) *ἐξηῦρεν. κατὰ γὰρ τὸ* **praetórion** *δίκαιον οὐδε-*
μία **emancipatíων**[3]) *ἐπράττετο, ἀλλὰ ἑπτὰ μαρτύρων σφραγῖδες*
ἤρκουν εἰς τὸ ποιῆσαι **praetorían** *διαθήκην· εἰ γάρ τις διέθετο*
καὶ τὴν διαθήκην αὐτὴν[4]) *ἑπτὰ μαρτύρων σφραγῖσιν ἐποίησε*
σφραγισθῆναι, ἀπετελεῖτο **praetoría** *διαθήκη, ὁπότε τὸ πολιτι-*
κὸν οὐκ οἶδεν ἀναγκαίας τὰς τῶν μαρτύρων σφραγῖδας. **3.** *Ἀλλ'* 3.
ἐπειδὴ κατὰ βραχὺ τοῦτο μὲν ἐκ τῆς διαφόρου τῶν ἀνθρώπων
χρήσεως, τοῦτο δὲ καὶ ἐξ ὧν ἐδιόρθωσαν[5]) *αἱ διατάξεις εἰς*
μίαν συμφωνίαν τὸ πολιτικὸν ἅμα καὶ τὸ **praetórion** *δίκαιον*
ἤρξατο συνάπτεσθαι, ἐκράτησεν[6]), *ὥςτε ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ*
χρόνῳ, ὅπερ ἠβούλετο τὸ πολιτικόν, ἑπτὰ παρόντων μαρτύρων[7])
καὶ ὑπογραφόντων[8]), *ὅπερ ἐπενόησαν αἱ διατάξεις, καὶ σφρα-*
γῖδας ἐπιτιθέντων, ὅπερ ὁ **praétωr** *ἠβούλετο, ἡ διαθήκη δηλοῦ-*
ται.[a]) *ὥςτε οὖν σήμερον αἱ διαθῆκαι ἐκ τούτων τῶν τριῶν*
νομίμων τὴν σύστασιν ἔχουσιν, ἐκ τοῦ πολιτικοῦ καὶ τῶν διατά-
ξεων καὶ τοῦ **praétoros.**[9]) *ἐκ μὲν γὰρ*[10]) *τοῦ πολιτικοῦ κατά-*
γεται τὸ παρόντων[11]) *μαρτύρων μιᾷ ὑφῇ συναπτῶς τὴν διαθή-*
κην πληροῦσθαι, αἱ δὲ τοῦ **testátoros** *καὶ τῶν μαρτύρων ὑπο-*
γραφαὶ ἐκ τῶν διατάξεων, αἱ δὲ σφραγῖδες καὶ ὁ τῶν ἑπτὰ
ἀριθμὸς μαρτύρων ἐκ τοὺ ἠδίκτου τοῦ **praétoros.** **4.** b) *Πᾶσα* 4.
δὲ ἡ τοιαύτη παραφυλακὴ διὰ τὸ κακουργίας πάσης ἀπηλλάχθαι
τὴν τῶν διαθηκῶν ποίησιν καὶ παντὸς αὐτὰς καθαρεύειν δόλου
ἐκ διατάξεως τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως προςτέθειται,
ὥςτε τὸν[12]) *διαθέμενον οἰκείᾳ χειρὶ τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα*
δηλῶσαι γράφοντα ὅτι τ ό ν δ ε ἐ ν ε σ τ η σ ά μ η ν κ λ η ρ ο ν ό μ ο ν.

---

1) édicton L[1].: *ἔδικτον* edit. 2) *ἐπὶ τῶν διαθ.* Vi. R.: *τῆς δ—ης.* L[6]. 3) *τουτ. εἰκονικὴ πρᾶσις* ad. libri. ed. 4) M. L[1]. L[2].: F. '*ταύτ. τὴν διαθ. αὐτὴν*' '*ταύτ. τ. δ.*' Vi. R. *τὴν δ.* L[6]. 5) *ἐδιωρθώσαντο* Vi. R., qui cj. *διώρθωσαν.* 6) *δὲ* ad. Vi. 7) *μ. π.* Vi. R. 8) *—ἐντων* Vi. 9) *πραιτορίου* Harm. 10) Add. M. L[1]. L[2]. Epi. F. 11) *τῶν* add. Epi. Vi. R. Harm. 12) d. L[1]. L[2]. F.

a) Epi. 39, 3 sq. Epa. 29, 4 sq. Proch. 21, 4. Harm. 5, 1, 4.
b) Harm. 5, 1, 3. 9.

testamentorum genera ius tantum ciuile nouerat; deinde ex praetoris edicto alia forma testamentorum ordinandorum introducta est. iure enim honorario nulla mancipatio fiebat, set septem testium signa sufficiebant ad praetorium condendum testamentum. si enim quis testamentum fecisset idque septem testium signis signandum curasset, perfectum erat praetorium testamentum, cum iure ciuili testium signa non essent
3. necessaria. 3. set cum paullatim tam ex uario usu hominum, quam ex constitutionum emendationibus coeperunt in unam consonantiam ciuile simul ac praetorium ius coniungi, constitutum est ut uno eodemque tempore, quod ius ciuile exigebat, septem testibus adhibitis et subscribentibus, quod constitutiones inuenerant, et signacula imponentibus, quod praetor ordinauerat, testamentum conderetur. itaque hodie testamenta ex tripertito iure originem ducunt, ex iure scilicet ciuili, ex diualibus constitutionibus atque ex praetoris edicto. ex iure enim ciuili descendit ut praesentibus testibus uno contextu testamentum condatur; testatoris et testium subscriptiones descendunt ex constitutionibus: signacula et numerus
4. VII testium ex edicto praetoris. 4. Omni autem eiusmodi obseruationi quae ad testamenta omni fraude purganda omnique dolo liberanda pertinet, constitutione piissimi principis nostri additum est ut testator suapte manu heredis nomen exprimat, his uerbis: hunc heredem institui. id ni

τοῦτο δὲ αὐτοῦ μὴ ποιήσαντος, ἀνάγκη τοῖς μάρτυσι λέγεσθαι τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα καὶ ἁπλῶς πάντα δεῖ προβαίνειν κατὰ τὰ εἰρημένα αὐτῇ θείᾳ[1]) *διατάξει.* 5. [a])*Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν* 5. *τοὺς μάρτυρας χρῆναι σφραγῖδας ἐπιτιθέναι, ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι καὶ ἑνὶ δακτυλίῳ δύνανται*[2]) *σφραγίζειν τὴν διαθήκην (τί γάρ ὅτι ἕπτα μὲν*[3]) *μάρτυρες εἶχον δακτυλίους, μιᾶς δὲ γλυφῆς ἦσαν οἱ ἑπτά, τουτέστιν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶχον χαρακτῆρα;) ὡς*[4]) *τῷ* Pomponí*ῳ δοκεῖ. καὶ ἀλλοτρίῳ δὲ δακτυλίῳ ἔξεστι σφραγίζειν.* 6. *Ἐκεῖνοι πρὸς μαρτυρίαν παραλαμβάνεσθαι δύ-* 6. *νανται, μεθ' ὧν ἔχομεν* testamentifactíona, *τουτέστιν οἵτινες ὑφ' ἡμῶν δύνανται γράφεσθαι κληρονόμοι*[5]) *καὶ*[6]) *γράφειν ἡμᾶς. εἰσὶ δέ τινες παντελῶς εἰργόμενοι τῆς*[7]) *ἐν διαθήκαις*[8]) *μαρτυρίαις, οἷον γυνὴ ἄνηβος οἰκέτης ἄλαλος κωφὸς μαινόμενος ἄσωτος*[9]) *ἔτι δὲ καὶ ὁ* improbus intestabilisque. *τίς δὲ οὗτός ἐστιν;* [b]) *οἷον διατιθεμένου*[10]) *τινός, ἐκλήθη* Títios *ἐπὶ μαρτυρίαν· ἐμαρτύρησε, τουτέστιν ὑπέγραψεν ἐν τῇ διαθήκῃ καὶ ἐσφράγισεν. τελευτήσαντος τοῦ* testátoros, *οὐκ ἠθέλησε παραγενέσθαι καὶ μαρτυρῆσαι ὅτι αὐτοῦ ἐστιν ἥ τε ὑπογραφὴ καὶ ἡ σφραγίς. μισοῦσι τὸν τοιοῦτον οἱ νόμοι καὶ οὐκ ἐῶσιν αὐτὸν λαβεῖν τι ἐξ ἀλλοτρίας διαθήκης οὐδὲ διδόασιν αὐτῷ τοῦ διατίθεσθαι παρρησίαν οὐδὲ συγχωροῦσιν αὐτῷ μαρτυρεῖν ἑτέρου διατιθεμένου. λέγεται οὖν*[11]) *ὁ τοιοῦτος* improbus intestabilis. 7. [c]) *Τί οὖν ὅτε*[12]) *εἷς τῶν μαρτυρησάντων τῇ δια-* 7. *θήκῃ κατὰ μὲν τὸν καιρὸν τῆς διαθήκης ἐλεύθερος ἐνομίζετο, ὤφθη δὲ μετὰ ταῦτα δοῦλος; σκοπήσωμεν εἰ ἐντεῦθεν*[13]) *ἀκυροῦται ἡ διαθήκη, ἐπειδὴ δοῦλος, ὡς εἴρηται, κεκώλυται μαρτυρεῖν. ταύτης οὖν οὔσης τῆς ἀμφιβολίας, γέγονε προτέρα*[14])

---

1) d. Vi. R.: *δακτύλῳ* hic et deinc. L[6]. 2) *—αται* Vi. F[1]. 3) *οἱ ζ̄. μ.* Vi. F. 4) *καθὰ* Vi. R. 5) *κλ. γρ.* Vi. R. 6) plures de *ἢ* seu *ἢ καὶ* cj. 7) *ταῖς —αις* M. 8) *—κῃ* Vi. R. 9) *οἰκέτης* h. l. Vi. R. 10) *διαθ.* Vi. R. 11) *δὲ* Vi. R.: *δὲ διὰ τοῦτο* L[6]. 12) M.: cet. *ὅτι.* 13) d. Vi. R. 14) *προτέρου* Vi. R.

a) Harm. eod. Epi. 39, 5. b) Cf. scholion Bas. (II, 397). Epa. 12, 15. Proch. 27, 32. Cf. Tab. VIII 22 Schöll — Rendic. Ist. Lomb. XVI 57. c) Cf. schol. id.

faciat, opus est ei testibus heredis nomen manifestare et
sic omnia procedere debent secundum illius constitutionis te-
5. norem. 5. Cum dixerimus oportere testes signum imponere,
admonendus es etiam uno annulo testamentum eos posse sig-
nare (quid enim si testes singuli habeant annulos, qui tamen
unius sint sculpturae, idest unam eandemque formam prae-
seferant?), secundum quod Pomponio uisum est. set et alieno
6. quoque annulo licet signare. 6. Illi autem testes adhiberi
possunt, cum quibus testamentifactionem habemus, idest qui
a nobis possunt heredes scribi, quique nos scribere possunt.
sunt autem qui a testimonio in testamento omnino repellan-
tur, ueluti mulier impubes seruus mutus surdus furiosus
prodigus et improbus intestabilisque. Quis est hic? ut ecce
cum quis testamentum conderet, uocatus est Titius ad testi-
monium praestandum: testis adfuit, idest subscripsit in testa-
mento et signauit. mortuo testatore, noluit uenire et fateri
suam esse subscriptionem suumque signum. oderunt eius-
modi testem leges neque permittunt ei aliquid ex alieno te-
stamento capere neque ei testandi facultatem tribuunt, neque
testimonium praebendi, alio testante. dicitur eiusmodi testis
7. improbus intestabilis. 7. Quid igitur si cum aliquis ex testi-
bus testamenti faciendi tempore liber existimaretur, postea
seruus apparuit? dispiciamus an testamentum inritum sit,
seruus enim, uti dictum est, testis esse nequit. cum de

μὲν διάταξις Adrianû[1]) *τοῦ βασιλέως πρὸς Κατώνιον Βῆρον*[2]).
*πάλιν δὲ τοῦ αὐτοῦ συμβάντος, Σεβῆρος καὶ Ἀντονῖνος ἀντέ-
γραψαν ἐξ οἰκείας φιλοτιμίας τῇ τῆς διαθήκης ἰσχύϊ συντρέχειν,
ὥςτε εἶναι αὐτὴν ἐν τοιαύτῃ*[3]) *τάξει, ἐν ᾗπερ ἤμελλεν εἶναι, εἰ
τὴν ἀρχὴν ἀνεπιλήπτως ἐγένετο, πάντων ἐλευθέρων μαρτυρη-
σάντων διὰ τὸ κατὰ τὸν χρόνος τῆς ποιήσεως τῆς διαθήκης
τὸν εἰρημένον μάρτυρα κατὰ τὴν πάντων γνώμην ἐλεύθερον
εἶναι νομίζεσθαι καὶ μηδὲ*[4]) *ὑπεῖναί τινα τὸν περὶ τῆς*[5]) *κατα-
στάσεως αὐτῷ ζήτησιν*[6]) *ἐπάγοντα.* 8. *Ἐμοῦ διατιθεμένου δύ-* 8.
ναται μαρτυρεῖν τῇ ἐμῇ διαθήκῃ Prîmos *ἅμα* Secúnd*ῳ τῷ
ἰδίῳ ὑπεξουσίῳ. εἰ δὲ καὶ δύο ἦσαν συνυπεξούσιοι ἀδελφοί,
ὁμοίως τὸ τῆς μαρτυρίας ἀκώλυτον. οὐδὲν γάρ ἐστι τὸ ἐμπο-
δίζον ἐξ ἑνὸς οἴκου ἤτοι μιᾶς* familías *πολλοὺς*[7]) *ἀλλοτρίᾳ μαρ-
τυρεῖν διαθήκῃ.* 9. *Ἡνίκα δὲ διατίθηταί τις, εἰ*[8]) *βούλεται* 9.
τὴν διαθήκην ἀνεπίληπτον εἶναι. σκόπει[9]) *τοὺς μέλλοντας μαρ-
τυρεῖν καὶ ἐξέτασον*[10]) *μή τις τῶν μαρτύρων ὑπεξούσιός ἐστι
τῷ* testátori, *καὶ εὑρὼν τῆς μαρτυρίας αὐτὸν ἐξέλαυνε.*[11])
οὐκέτι δὲ ζητοῦμεν μή τις τῶν μαρτύρων ὑπεξούσιον ἔχει τὸν[12])
testátora *ἢ συνυπεξούσιός ἐστιν αὐτῷ καὶ ὁ λογισμὸς οὗτός
ἐστι· τί βούλει τὸν διατιθέμενον εἶναι αὐτεξούσιον ἢ ὑπεξού-
σιον; εἰ μὲν αὐτεξούσιον*[13]), *οὐ προβαίνει τὸ λέγεσθαι μή τίς
ἐστιν αὐτῷ συνυπεξούσιος ἢ ἔχει αὐτὸν ἐν ὑπεξουσιότητι. εἰ
δὲ ὑπεξούσιον αὐτὸν θεματίζεις*[14]), *ἑτέρῳ μείζονι λόγῳ τὰ τῆς
διαθήκης ἐπέχεις, ὑπεξούσιος γὰρ οὐ δύναται διατίθεσθαι.
ἐπειδὴ διαθήκη ἐστὶ τῶν ὄντων διατύπωσις, οὐ νομίζεται δέ τι
ἔχειν ὁ ὑπεξούσιος ἐν πληρεστάτῃ*[15]) *ἐξουσίᾳ, ὥςτε πράττειν ὃ
βούλεται ἐπ' αὐτῷ. εἰ δὲ δυνηθῶμεν εὑρεῖν ὑπεξούσιον δια-
τιθέμενον, τότε λοιπὸν σκοπήσομεν*[16]) *εἰ δυνατὸν προβαίνειν τὰ*

---

1) scripsi ex L1. 2) *Βιρον* M. 3) ad. Vi. R.: *τῇ τοι.* L6.
4) *μὴ* Vi. R. 5) addidi ex M. 6) *ζ. αὐτ.* Vi. R.: '*ὡς μήτινος ἐπ' αὐτοῦ ἐπαγαγόντος ζήτησιν περὶ καταστάσεως*' Bas. 7) *ἐν* ad. L6.
Vi. R. 8) *καὶ* ad. M. 9) *—είτω* Vi. R. 10) *ἐξεταζέτω* Vi. R.
11) *—έτω* L6. Vi. R. 12) d. F. 13) *εἴποις* add. Vi. R.
14) *—σεις* Vi. R., qui cj. *—σοις* (sic!). 15) *τῇ* add. F.: infr. '*ἐν αὐτῇ*' L6. 16) *—ποῦμεν* L1. L2. Vi. R, qui cj. *—ῶμεν*.

hoc ambigeretur, lata est prius constitutio diui Hadriani ad Catonium Verum et, cum rursus idem contigisset, Seuerus et Antoninus rescripserunt se ex sua liberalitate testamento subuenire, ut eo loco haberetur quo futurum esset, si ab initio ualide esset conditum, omnibus testibus liberis adhibitis, cum tempore, quo testamentum conderetur, omnium consensu eiusmodi testis liber esse existimaretur, nec quisquam esset,
8. qui ei status quaestionem moueret. 8. Si ego testamentum faciam, possunt in eo testes adhiberi Primus simul ac Secundus, qui eius iuri sit subiectus. set et si duo fratres in eiusdem potestate sint, item simul testes esse possunt. quia nihil nocet ex una domo idest ex una familia plures testes
9. alieno testamento adhiberi. 9. Cum autem quis testatur, si uelit testamentum firmum esse, de iis qui testes futuri sint dispicere debet, atque animaduertere ne quis testium testatoris in potestate sit; nam si eiusmodi sit, a testimonio repellendus erit. non uero inquirimus an quis testium testatorem in potestate habeat, uel cum eo in eiusdem patris potestate sit: cuius rei ratio haec est. uisne testatorem sui iuris an alieni iuris esse? si sui iuris est, uereri non oportet ne quis cum eo in eiusdem potestate sit, uel ne quis eum in potestate habeat. sin autem alieni iuris eum fingis, potiori quadam ratione testamentum procedere non sinis: qui enim alieni iuris est testari non potest. nam testamentum est bonorum quae in patrimonio sunt ordinatio; non intellegitur autem is, qui alieni iuris est, aliquid adeo in sua potestate habere, ut quidquid uelit in eo statuere possit. si uero filium familias inuenire possimus, qui testari queat, tunc dispiciamus an cetera procedant. et inquirentes inuenimus

ἑξῆς· καὶ ζητοῦντες εὑρίσκομεν τὸν **uetránon**[1]) ὑπεξούσιον (**uetrános** δέ ἐστιν ὁ στρατευσάμενος καὶ ἤδη τῆς στρατείας ἀφεθεὶς) εἰς τὸ **canstrénsion**[2]) **pecúlion** δυνάμενον[3]) διατίθεσθαι; τουτέστιν εἰς ὃ ἐκ τῶν ἐν πολέμοις[4]) ἐκτήσατο καμάτων· ἐτίμησαν γὰρ αὐτὸν αἱ διατάξεις. οὐκοῦν ἐπειδὴ ὁ διατιθέμενος ὑπεξούσιος εὑρέθη, τρακταΐσομεν[5]) τὰ ἑξῆς. ἆρα τοῦ **uetránu** ὑπεξουσίου διατιθεμένου εἰς τὸ **canstrénsion pecúlion**, ὁ πατὴρ ἔχων αὐτὸν ὑπεξούσιον ἢ ὁ ἀδελφὸς ὁ συνυπεξούσιος δύνανται μαρτυρεῖν; καὶ λέγομεν ὅτι οὐδαμῶς, ἡ γὰρ οἰκιακὴ μαρτυρία, ὃ λέγουσιν οἱ νομικοὶ **domesticum testimonium** οὐ καλῶς ἐν διαθήκαις[6]) γίνεται.[a]) τὴν δὲ οἰκιακὴν μαρτυρίαν οὐκ ἐκ τῆς συγγενείας ἀλλ' ἐκ τῆς ἑνώσεως τῆς ἐν ὑπεξουσιότητι λαμβάνομεν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ αἱ διατάξεις διατίθεσθαι συνεχώρησαν αὐτῷ ἐν ὑπεξουσιότητι, ἀλλ' οὖν ἀπαιτοῦσιν αὐτὸν ὥςτε διατιθέμενον μὴ καταφρονεῖν τῆς ἀκριβείας. 10. Διατιθέμενός τις ἐνεστήσατό με κληρονόμον· 10.
οὐ δύναμαι μαρτυρεῖν τῇ ποιήσει ταύτης τῆς διαθήκης, οὐδὲ ὁ ἐμὸς ὑπεξούσιος, οὐδὲ ὁ ἔχων με ἐν ὑπεξουσιότητι πατήρ, οὐδὲ ὁ ἀδελφός μου ὁ συνυπεξούσιος. ὅλον γὰρ τὸ σήμερον πραττόμενον[7]) ἐπὶ διατυπώσει τῆς διαθήκης μεταξὺ τοῦ κληρονόμου καὶ τοῦ **testátoros** πράττεται. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ συνεκέχυτο τὸ τοιοῦτο πάλαι νόμιμον[8]) καὶ πολλῆς ἐπεπλήρωτο ταραχῆς, ἡνίκα ἐκράτει τὸ τοῦ **familiémptoros**. (ἐπειδὴ κατὰ πρώτην ὄψιν αὐτὸς ἐνομίζετο κληρονόμος εἶναι, οὐκ ἠδύναντο οἱ κατὰ ὑπεξουσιότητα συναπτόμενοι τῷ **familiémptori** μαρτυρεῖν τῇ διαθήκῃ· οἱ δὲ τῷ κληρονόμῳ τῷ ἰδίᾳ γραφομένῳ καθάπερ[9]) προείρηται καθ' ὑπεξουσιότητα συνημωμένοι καὶ αὐτὸς

1) Ita sane scrib. L[1]. L[2]. M.: *βρετάνος βετράνος* L[6].: *βετεράνος* Vi. R. *οὐετεράνος* F. 2) Ita libri: *καν*strénsion canstrénsion L[1]. L[2]. canistrínsion M. 3) dedi cum Vi. R.: at libri *—ος*. 4) dedi ex M.: L[1]. L[2]. F. = *πολέμῳ*: *τουτ. ὃ ἐκτ. ἐκ τῶν ἐν πολέμοις καμ.* Vi. R. 5) M.: *σωμεν* cet. 6) *—ῃ* Vi. R. 7) d. F. 8) *πάλ. τὸ τοι. ν.* L[1]. L[2]. L[6]. Vi. R. F[1]. 9) M.: cet. *καθὰ*.

a) Cf. schol. Basil.

ueteranum filium familias (ueteranus autem est qui stipendia meruit iamque militia dimissus est), cui de castrensi peculio testamentum condere licet, idest de eo quod militiae laboribus adsecutus est: honore enim adfecerunt eum constitutiones. igitur cum filius familias inuentus sit, qui iure testetur, reliqua dispiciamus, num ueterano filio familias testante de castrensi peculio, pater qui eum in potestate habeat aut frater qui in eiusdem potestate sit testimonium praestare possint? et magis est ut negemus, domesticum enim testimonium, quod prudentes uocant, non recte testamentis adhibetur. domesticum autem testimonium non ex cognatione set ex communi potestate intellegitur. nam licet ei constitutiones testari permiserint, quamuis alieni iuris sit, tamen iubent eum si teste-
10. tur, iuris non contemnere praecepta. 10. Testamentum quis dum conderet, me heredem instituit; nequeo testimonium praestare eiusmodi testamento, set nec qui meo iuri subiectus sit, nec pater qui me in potestate habeat, nec frater qui in eiusdem sit potestate. omne enim hoc negotium quod agitur testamenti ordinandi gratia, agitur hodie inter heredem et testatorem. licet enim olim totum hoc ius conturbatum fuisset et confusione repletum, cum adhuc familiae emptor adhiberetur (nam ipse prima facie heres esse uidebatur) qui per patriam potestatem familiae emptori erant coniuncti, testes esse nequibant. qui autem per patriam potestatem heredi coniuncti erant, qui, uti dictum est, propria

μέντοι ὁ κληρονόμος ἀκωλύτως ἐμαρτύρουν, τῆς ἀκριβείας οὐκ ἐναντιουμένης τῇ μαρτυρίᾳ διὰ τὸ δοκεῖν ὅλον φέρεσθαι τὸ κέρδος εἰς τὸν **familiémptora**, *τὸν δὲ ἰδίᾳ γραφόμενον κληρονόμον ἀγνοεῖσθαι), ἀλλ' ὅμως*[1]) *οἱ τοῦτο ἐπιτρέποντες ἀρχαῖοι καὶ μὴ κωλύοντες τὸν* **scrípton**[2]) *κληρονόμον μήτε τοὺς συναπτομένους αὐτῷ καθ' ὑπεξουσιότητα τῇ διαθήκῃ μαρτυρεῖν παρῄνουν χρῆναι τὸ μὴ τοὺς διατιθεμένους ἀποκεχρῆσθαι*[3]) *τῇ δεδομένῃ τοιαύτῃ παρρησίᾳ. καὶ ταῦτα μὲν παρὰ τοῖς παλαιοῖς· ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς τὴν τοιαύτην διορθῶν ἀταξίαν (ἀταξία γὰρ ἐῴκει*[4]) *τὸ διδόναι μὲν παρρησίαν, παραινεῖν δὲ ταύτῃ μὴ κεχρῆσθαι) τὴν τῶν ἀρχαίων συμβουλὴν εἰς ἀνάγκην μετήγαγε νόμου· καὶ ὥςπερ ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ* **familiémptoros** *ἐκεκώλυτο πᾶσα μαρτυρία τῶν συνηνωμένων τῷ* **familiémptori** *κατὰ ὑπεξουσιότητα, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ κληρονόμου σώζοντος εἰκόνα τοῦ παλαιοῦ* **familiémptoros** *οὔτε αὐτῷ μαρτυρεῖν, οὔτε τοῖς συναπτομένοις αὐτῷ καθ' ὑπεξουσιότητα συνεχώρησεν. δοκεῖ γὰρ εἰς οἰκεῖον κέρδος μαρτυρεῖν· καὶ ἐπειδὴ ἡ διάταξις τῶν παλαιοτέρων ἦν*[5]) *βασιλέων τῷ κληρονόμῳ μαρτυρεῖν ἐπιτρέπουσα*[6]), *τὴν τοιαύτην διάταξιν ἐκώλυσεν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς*[7]) *ἐγγραφῆναι ἐν οἰκείῳ* **códici**.

11. [a]) *Ληγαταρίοις δὲ καὶ* **fideicommissaríois** *ἐπειδὴ οὐκ ἀσω-* 11.
μάτου γίνονται διάδοχοι καὶ πᾶσι τοῖς συναπτομένοις αὐτοῖς[8])
καθ' ὑπεξουσιότητα ἀκώλυτος ἡ μαρτυρία γενήσεται. ἀλλὰ
καὶ[9]) *διάταξις πρὸς τούτοις ἐστι γαληνοτάτου ἡμῶν βασιλέως*
ἰδικῶς ἐπιτρέπουσα τούτοις τὸ δύνασθαι ληγάτα καταλιμπάνειν
τοῖς μέλλουσι μαρτυρεῖν τῇ διαθήκῃ καὶ πολλῷ πλέον τοῖς συ-
νημμένοις[10]) *αὐτοῖς καθ' ὑπεξουσιότητα.* 12. *Οὐ διαφέρομαι* 12.
δὲ[11]) *ἐν ποίᾳ γέγονε ὕλῃ ἡ διαθήκη, πότερον ἐν σανίσιν ἢ ἐν*
χάρταις[12]) *ἢ ἐν βεμβράνῃ*[13]) *ἢ ἐν ἑτέρᾳ ὕλῃ οἷον ἐν δέρματι*

---

1) *ἀλλὰ μὴν* Vi. R. 2) scr. M. L 1. 3) *χρ. τοὺς διατ. μὴ ἀπ.* Vi. R. 4) *—ία γ. ἐδόκει* L 6. Vi. R. 5) d. Vi. R. 6) *ἐπέτρεπε* Vi. R. 7) *μὴ* add. L 1. L 2. L 6. 8) *σὺν τοῖς* M. 9) d. Vi. R. 10) *συνηνωμένοις* Vi. R. 11) d. L 1. L 2. 12) *χάρτεσι* M. *—τῃ* L 1. L 2. 13) Ita libri: *μ—* ed. *αις* Vi. R.

a) Epa. 29, 14.

testatoris manu signabatur, et ipse heres sine impedimento testimonium praestabant, iuris suptilitate non aduersante, cum omne lucrum ad familiae emptorem pertinere uideretur, scriptus autem heres ignoraretur. set ueteres, qui id permittebant neque uetabant scriptum heredem et eos qui cum eo essent per potestatem coniuncti testimonium in testamentis praestare, suadebant testatores ne eiusmodi licentia abuterentur. et haec quidem apud ueteres. noster autem princeps eiusmodi iuris inelegantiam corrigens (inelegantia enim uidebatur licentiam tribuere, suadere autem ne usurparetur), quod ueteres suaserant in legis transtulit necessitatem. et sicut in pristino familiae emptore uetabatur omne testimonium eorum qui essent per potestatem familiae emptori coniuncti, ita etiam neque heredi, qui ueteris familiae emptoris imaginem praesefert, neque iis qui cum eo per potestatem coadunati sunt testimonium praestare concessit. et cum retro diuorum principum esset constitutio, quae heredi permitteret testimonium praestare, eiusmodi constitutionem princeps noster
11. suo codici inseri non permisit. 11. Legatariis autem et fideicommissariis cum iuris successores non sint et omnibus ipsis per potestatem coniunctis testimonium non denegatur. set etiam constitutio serenissimi principis nostri lata est, quae specialiter concessit legata iis relinquere qui in testamento testes adhibeantur et multo magis iis qui ipsis per potesta-
12. tem sunt coniuncti. 12. Nihil interest in qua materia factum sit testamentum, utrum in tabulis an in chartis an in membranis an in alia materia, ueluti pellibus seu eboreis pugillaribus.

ἢ ἐν ἐλεφαντίνοις πτυχίοις.[1] 13. *Δύναται δέ*[2] *τις διατιθέμε-* 13 *νος πολλὰς ἰσοτύπους*[3] *γράφειν διαθήκας οὕτως μέντοι, ὥςτε μίαν ἑκάστην αὐτῶν κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἐν διαθήκαις παραφυλακὴν περαιοῦσθαι. τοῦτο δὲ ἀναγκαῖόν ἐστι τὸ εἶναι πολλὰ τῶν διαθηκῶν ἰσότυπα. ἐσθ' ὅτε γάρ τις μέλλων ἀποπλεῖν ἔχειν μεθ' αὐτοῦ βούλεται τὴν διαθήκην καὶ ἑτέραν οἴκοι καταλιπεῖν, ἐξ ἧς δείκνυται ἡ τοῦ τελευτήσαντος διάνοια. καὶ δι' ἄλλας συμβαίνει πολλὰς αἰτίας ἀναγκαιότατον εἶναι τοῦτο, αἵτινες ἐξ ἀνθρωπίνων συμβαίνουσι περιστάσεων, ἢ γὰρ ἐσθότε*[4] *συμβαίνει κλαπῆναι τὸ ἓν ἰσότυπον ἢ καὶ τὸν λαβόντα ἐν παρακαταθήκῃ ὁδεῦσαι καὶ ἄδηλον εἶναι τὸν τόπον, ἐν ᾧ διατρίβει.* 14. 14 *Ταῦτα δὲ πάντα περὶ τῶν ἐγγράφων νόει*[5] *διαθηκῶν. εἰ δέ τις ἄγραφον βούλεται ποιῆσαι διαθήκην (πολιτικὴν δηλονότι, ἄγραφον γὰρ ὁ* praetor *οὐκ ἐπίσταται διαθήκην, ὡς*[6] *σφραγῖδας ἀπαιτῶν ἀεί), εἰ τοίνυν παρόντων ἑπτὰ μαρτύρων τὴν οἰκείαν γνώμην ἐπ' αὐτῶν φανερώσῃ, τελεία καὶ ἰσχυρὰ ἡ τοιαύτη κατὰ τὸ πολιτικὸν ἔσται διαθήκη.*

De militari testamento.[7] Titulus 11.

Ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἰρήκαμεν τίνα τρόπον δεῖ τυποῦσθαι τὴν διαθήκην. ἀλλ' ἐκείνῃ μὲν ἡ πολλῆς ἀκριβείας ἐχομένη παραφυλακὴ ἐν ταῖς παγανικαῖς χώραν ἔχει διαθήκαις, ἐπὶ δὲ τῶν στρατιωτικῶν διαθηκῶν ἅπας ὁ τοιοῦτος σχολάζει λόγος. συγκεχώρηται γὰρ αὐτοῖς ἐκ τῶν διατάξεων διὰ τὴν ἐν νόμοις ἀπειρίαν τὸ μὴ[8] *κατὰ ἀκρίβειαν διατίθεσθαι. ἀμέλει τοι εἰ καὶ ἑνὸς παρόντος μάρτυρος διαθῶνται, ἢ*[9] *καὶ μὴ γράψωσιν οἰκείᾳ*

---

[1] *πτύχοις* M. [2] d. Vi. R. [3] *—ως* Vi. R. cod. Salm: cf. F². p. 244n. [4] *ἐσθ' ὅτε γὰρ* Vi. R. [5] *δεῖ νοεῖσθαι* Vi. R. [6] M.: *ὁ* L¹. L². F.: *πῶς γὰρ ὁ* Vi. R. [7] *περὶ στρατιωτικῆς διαθήκης* add. libri. [8] d. M. L¹. L².: *τὸ παρὰ* Vi. R. [9] *εἰ* M.: *διατίθενται ἢ* Vi. R.

13. 13. Potest autem testator plura eodem exemplo scribere testamenta, ita tamen ut singulum quodque secundum optinentem in testamentis obseruationem conficiatur. interdum autem necessarium est plura testamentorum exemplaria fieri. aliquando enim quis nauigaturus secum testamentum uult ferre, alterumque domi relinquere ad iudiciorum suorum contestationem. et propter alias complures causas, quae humanis necessitatibus imminent, necessarium id fit; interdum enim exemplar unum furto abripitur uel qui in depositum accepit peregre
14. iuit nec liquet ubi degat. 14. Haec omnia de scriptis testamentis intellegere oportet; si quis autem sine scriptis testamentum ordinare uoluerit (iure nempe ciuili; praetor enim utpote qui signa semper requirat sine scriptis testamentum non admittit), si praesentibus septem testibus propriam uoluntatem coram eis nuncupauerit, perfectum ualidumque ex iure ciuili eiusmodi testamentum erit.

De militari testamento. Titulus 11.

Superius proposuimus quomodo testamenta sint ordinanda. set tanta illa obseruatio suptilitatis plena in paganorum testamentis adhibetur, in militaribus autem testamentis omnis haec ratio est remissa. permissum est enim illis ex constitutionibus propter iuris imperitiam citra sollemnitatem testari. itaque si uel uno teste praesente testati sint, uel si heredis nomen propria manu non scripserint, eorum uo-

χειρὶ τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα, ἡ αὐτῶν ἔρρωται βούλησις. ἠσχολημένοι γὰρ περὶ τὴν στρατείαν εἰκότως ἀγνοοῦσιν ἀκριβείας ἁπάσης παρατήρησιν. ἀλλὰ πάλαι μὲν ὁπουδήποτε διάγοντες στρατιωτικῶς ἠδύναντο διατίθεσθαι· διάταξις δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως τότε συνεχώρησεν αὐτοῖς τοῦτο πράττειν, ἡνίκα ἐν κάστροις ἤτοι[1]) ἐν τῷ expedítῳ διάγωσιν· ὁπωςδήποτε γὰρ ἡ βούλησις αὐτῶν ἐγγράφως ἢ ἀγράφως διατυπωθεῖσα[2]) τὸ ἰσχυρὸν ἐχέτω ἐν ἑαυτῇ. ἐν οἷς δὲ χρόνοις ἐν ἑτέροις διατρίβωσι τόποις ἢ ἐν τοῖς λεγομένοις αὐτῶν sedétois[3]), τῶν στρατιωτικῶν ἐν τῷ διατίθεσθαι προνομιῶν οὐκ ἀπολαύσουσι. καὶ ὑπεξούσιοι δὲ ὄντες ἀκωλύτως διατίθενται πανταχοῦ μέντοι τὴν ἀκρίβειαν παραφυλάττοντες ἐν ᾧ τῶν κάστρων εἰσὶν ἐκτός.

1. Οὐκ ἄτοπον δὲ εἰς μέσον ἀγαγεῖν καὶ ἃ[4]) Traiánῳ τῷ βα- 1.
σιλεῖ[5]) περὶ στρατιωτικῆς εἴρηται διαθήκης ἐπὶ θέματος τοιούτου. στρατιώτης τις συγκαλεσάμενός τινας ἐπὶ αὐτῶν εἶπε τόνδε[6]) βούλεσθαι κληρονόμον αὐτοῦ[7]) γενέσθαι τὸν δὲ οἰκέτην αὐτοῦ[8]) ἐλευθερωθῆναι. ἀγράφως δὲ ταῦτα ἐπράττετο. ζήτησις μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν μεταξὺ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου καὶ τοῦ ὀνομασθέντος κληρονόμου ἀνεφύη. καὶ οἱ μὲν ἐξ ἀδιαθέτου ἔλεγον τὰ παρὰ τοῦ τελευτήσαντος εἰρημένα οὐχ ὡς ἐπὶ ἐννοίᾳ διαθήκης εἰρῆσθαι, ὁ δὲ κληρονόμος προεβάλλετο[9]) τὸ στρατιωτικὸν προνόμιον ἐκεῖθεν τὴν διαθήκην βεβαιῶν. Στατίλιος[10]) δὲ Σεβῆρος τῆς τοιαύτης ἀκροώμενος ἀμφιβολίας ἐπὶ Traianòn ἀνήγαγε τὸν θειότατον. ὁ δὲ ἀντέγραψε ταῦτα· τὸ στρατιωτικὸν προνόμιον τὸ λέγον τὰς ὁπωςδήποτε γινομένας ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν διαθήκας βεβαίας εἶναι οὕτως νοεῖσθαι χρή, ὥςτε κατὰ προτέραν τάξιν πρόδηλον εἶναι τὸ γεγενῆσθαι[11]) διαθήκην, εἴτε ἔγγραφον εἴτε ἄγραφον. ὁ τοίνυν τελευτήσας στρατιώτης, οὗ ὕπερ τῆς οὐσίας κεκίνηται[12]) ζήτησις,

---

1) ἢ Vi. R. 2) ἢ Vi. R. add. 3) scripsi ex M. L1. L2.: Beschreib. f. 6a. 4) τὰ M. L1. L2. L6.: παραγαγεῖν paullo ante L6. 5) ad. Vi. R.: εἰρημένα mox L6. 6) ἢ τόνδε ad. Vi. R. 7) M.: —τῷ L1. L2. F.: κληρ. εἶναι Vi. R. 8) d. L6. Vi. R. 9) Ita libri: ed. —λ—. 10) στατήλιος M. 11) γενέσθαι L1. L2. 12) κινεῖται Vi. R.

luntas seruetur. militiae enim operam dantes merito omnis iuris suptilitatis obseruationem ignorant. set olim quidem ubicumque degerent, poterant iure militari testamentum perficere; constitutio autem principis nostri tum demum illis id facere concessit, cum in castris uel in expeditionibus sint occupati. quoquo enim modo eorum uoluntas siue scriptis siue sine scriptura sit expressa, uigorem habeat. illis autem temporibus, per quae in aliis locis uel in suis, quas uocant, sedibus degant, militaribus priuilegiis in testando nullomodo fruentur. et si filiifamilias sint libere prorsus ubique testabuntur, iuris scilicet obseruatione adhibita si extra castra
1. degant. 1. Non erit absurdum ea quoque huc adferre, quae a Traiano de militari testamento statuta sunt in eiusmodi casu. quidam miles cum aliquos conuocasset dixit coram iis illum sibi heredem esse uelle, illumque seruum manumitti. haec sine scriptis facta sunt. post uero eius mortem controuersia orta est inter eos, qui ab intestato ueniebant, illumque, qui heres est nuncupatus. et qui ueniebant ab intestato negabant quae a defuncto dicta essent, animo testandi esse dicta; heres autem militum priuilegium praeseferebat, iuxta quod testamentum ratum esset habendum. Statilius autem Seuerus eiusmodi controuersiam cum audisset, ad diuum Traianum rettulit, qui haec rescripsit: militare priuilegium, ex quo militum testamenta quomodocumque facta rata sint, sic intellegi debet, ut utique prius constare debeat testamentum factum esse, siue in scriptis siue sine scriptura. is ergo miles defunctus, de cuius bonis quaeritur, si conuocatis ad

εἰ συγκαλεσάμενός τινας ἐπὶ τούτῳ, ὥςτε τὴν ἑαυτοῦ[1]) γνώμην ἐπὶ μαρτύρων δηλῶσαι, σαφῶς παρέστησε τίνα βούλεται αὐτῷ εἶναι[2]) κληρονόμον καὶ τίνα τῶν[3]) οἰκετῶν ἐλευθερίας[4]) ἠξίωσεν, ἄγραφον ἰσχυρὰν τὴν τοιαύτην καλοῦμεν διαθήκην. εἰ δὲ ὥςπερ τὸ πλεῖστον ἐν ὁμιλίαις εἴωθε[5]) συμβαίνειν, παρόντων τινῶν ἀποτεινόμενος πρός τινα εἶπεν· ἐγώ σε κληρονόμον ποιῶ ἢ τὰ ἐμὰ πράγματά σοι καταλιμπάνω, οὐ χρὴ τοῦτο διαθήκης ἔχειν δύναμιν· ἐπ' οὐδενὸς γὰρ μάλιστα τοῦτο χρὴ σκοπεῖσθαι, ἤπερ[6]) ἐπὶ στρατιωτῶν, οἷς ἐν προνομίῳ δέδοται τὸ ὅπως βούλονται διατίθεσθαι, ὥςτε τὰ ἐν ὁμιλίαις λεγόμενα εἰς τύπον διαθήκης μὴ ἀναφέρεσθαι. ἐπεί τοι γε πάσης δυσκολίας ἐκτὸς μετὰ τελευτὴν παντὸς στρατιώτου[7]) ἀναφανήσονται μάρτυρες διαβεβαιούμενοι ἑαυτοὺς ἀκηκοέναι, ὅτι ὁ δεῖνα ὁ τελευτήσας εἶπε τῷδε, ὅτι[8]) καταλιμπάνω σοι τὰ ἐμὰ πράγματα καὶ ἐκ τούτου αἱ ἀληθεῖς ἀνατραπήσονται τῶν στρατιωτῶν βουλήσεις. 2. Στρατιώτης εἴτε ἄλαλος εἴη εἴτε κωφὸς 2.
ἰσχυρῶς διατίθεται. ὑπόθου δὲ αὐτὸν μὴ[9]) ἐκβληθέντα τῆς στρατείας **causaria missione**· ἄτοπον γάρ ἐστι[10]) τὸν τοιοῦτον στρατεύεσθαι. ὁ μὲν γὰρ οὐκ ἀκούει τῶν τοῦ στρατηγοῦ παραγγελμάτων, ὁ δὲ ἐάν τινος ἀναγκαίου δεῖται οἷον ὅπλου οὐ δύναται τοῦτο δηλῶσαι. 3. Μέχρι δὲ τοσούτου ἐκ τῶν βασιλικῶν 3.
διατάξεων συγκεχώρηται τοῖς στρατιώταις τὸ διατίθεσθαι παρὰ τὴν ἀκρίβειαν, ἐφ' ὅσον καὶ στρατεύονται[11]) καὶ διατρίβουσιν ἐν κάστροις· μετὰ δὲ τὴν ἄφεσιν τουτέστιν ἡνίκα γένονται **uetránoi** ἢ[12]) τῶν κάστρων εἰσὶν ἐκτός, εἰ καὶ ἔτι στρατεύονται τὴν τῶν παγανῶν ἀκρίβειαν ὀφείλουσι φυλάττειν[13]) ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν τοὺς μὲν στρατιώτας ἐν κάστροις διατιθεμένους ἀκινδύνως τῆς ἀκριβείας καταφρονεῖν, τοὺς δὲ **uetránus** τὴν ἀκρί-

---

1) ἀξίαν Vi. R. 2) βούλ. ἔχειν. Vi. R. 3) d. L^{2}. F^{2}.
4) —ρῶσαι Vi. R. 5) εἰώθασι M. 6) ita R.: cet εἴπερ.
7) ita libri: ed. στρ. παντ. 8) ἐῶ σε κληρονόμον ἢ ὅτι ad. Vi. R.
9) μὴ add. L^{6}. Vi. R. [cf. notam huius I 352]. 10) d. Vi. F^{1}. R.
11) μέχρις οὗ ἂν στρατεύωνται καὶ θ—ωσιν Vi. R. 12) d. M. τῶν κάστρ. εἰσ. ἢ ἐκτ. F^{2}. 13) φυλ. ὀφ. L^{6}.

hoc quibusdam, ut uoluntatem suam coram testibus manifestaret, declarauit quem sibi uellet esse heredem et cuinam seruo libertatem tribuere, ratum eiusmodi testamentum dicimus. si uero, ut plerumque fit in sermonibus, quibusdam praesentibus dixit alicui in eum conuersus: »ego te heredem facio« uel »bona mea tibi relinquo«, non oportet hoc pro testamento obseruari. in nemine autem id potius inquirendum est, quam in militibus, quibus id priuilegii datum est ut quolibet modo possint testari, ne quae sermonis gratia dicta sunt ad testamenti formam referantur. alioquin non difficulter post alicuius militis mortem testes existerent qui assererent sese audisse illum morientem dixisse: relinquo te heredem uel bona mea tibi relinquo et per hoc uera militum
2. iudicia subuerterentur. 2. Miles siue mutus sit siue surdus ualide testatur; finge uero eum causaria missione militia nondum dimissum, absurdum est enim eiusmodi hominem stipendia merere. nequit enim imperatoris iussum percipere, nec si aliqua re necessaria ueluti telo indigeat, id significare po-
3. test. 3. Hactenus uero a principalibus constitutionibus conceditur militibus citra sollemnitatem testari, quatenus militant et in castris degunt. post missionem autem, idest cum ueterani facti sint, uel extra castra, licet adhuc militant, paganorum sollemnitatem seruare debent. cum iam dixerimus milites in castris testantes sine periculo iuris sollemnitatem praetermittere, ueteranis autem eandem esse seruandam, ad-

βειαν ὀφείλειν παραφυλάττειν, ὅρα τὸ ἐντεῦθεν ζητηθὲν, ὅπερ μετέχει[1]) *στρατιώτου καὶ* uetránu. *στρατιώτης ἐν κάστροις διάγων καθ' ὃν ἠβουλήθη διέθετο τρόπον, ἀφείθη τῆς στρατείας καὶ*[2]) *ἐτελεύτησεν. σκοπῶμεν*[3]) *εἰ δεῖ κρατεῖν αὐτοῦ τὴν βούλησιν. καὶ εἰ μέν τις ἐξετάσῃ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ γέγονεν*[4]), *ἐρρώσθω*[5]) *καὶ παρὰ τὴν ἀκρίβειαν. εἰ δὲ τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ ἐτελεύτησε*[6]), *τὴν μὲν γενομένην κατὰ ἀκρίβειαν ἰσχύειν οὐ δεῖ. τί οὖν; ὁ χρόνος τέμνει τὴν ἀμφισβήτησιν.*[7]) *εἰ μὲν εἴσω ἐνιαυτοῦ μετὰ τὴν ἄφεσιν ἐτελεύτησε τυχὸν τῷ δεκάτῳ ἢ τῷ ἐνδεκάτῳ μηνὶ στρατιωτικὴν ἔτι ταύτην ἀποκαλῶν τὸ ἰσχυρὸν αὐτῇ δίδωμι. εἰ δὲ μετὰ τὴν ἄφεσιν, ἐνιαυτοῦ παραδραμόντος, μηκέτι ἐρρώσθω· ἱκανὸς γὰρ ἦν ὁ μεταξὺ χρόνος ἐκπαιδεῦσαι αὐτὸν τὴν ὀφείλουσαν παραφυλάττεσθαι περὶ τὰς διηθήκας ἀκρίβειαν, ὥςτε αὐτὸν τὴν ἑαυτοῦ διαθήκην ἀμείψαντα οὕτω διατίθεσθαι. τί δὲ εἰ διέθετο μέν τις στρατιωτικῶς ἐνεστήσατο δὲ κληρονόμον ὑπὸ αἵρεσιν, ἐτελεύτησε δὲ εἴσω ἐνιαυτοῦ μετὰ τὴν ἄφεσιν, ἡ δὲ τῆς ἐνστάσεως αἵρεσις μετὰ τὸν ἐνιαυτὸν ἐξῆλθεν; σκοπῶμεν εἰ βλάπτει τοῦτο τὴν διαθήκην. καὶ λέγομεν ὅτι οὐδαμῶς· τὴν γὰρ τελευτὴν ἀπαιτοῦμεν εἴσω ἐνιαυτοῦ γενέσθαι μετὰ τὴν ἄφεσιν οὐ μὴν τὸ γενέσθαι τὴν* aditíona.

4. *Παγανός τις ὢν διέθετο παρὰ τὴν ἀκρίβειαν· ἐστρατεύσατο* 4. *μετὰ ταῦτα. διάγων ἐν κάστροις ἀποσφραγίσας τὴν διαθήκην τινὰ προςτέθεικεν ἢ καὶ*[8]) *περιεῖλεν ἢ καὶ μόνον ἀνέγνω τὴν διαθήκην ἢ ἔπραξέ τι ἕτερον ἐξ οὗ ἐδείκνυτο ἡ τοῦ στρατιώτου βούλησις βουλομένου*[9]) *ταύτην ἰσχύειν· ἐτελεύτησε μετὰ ταῦτα·*[10]) *ἰσχύει καὶ παρὰ τὴν ἀκρίβειαν ἡ διαθήκη ὡς ἀπὸ καινοτέρας αὐτοῦ βουλήσεως ἣν διάγων ἐν τοῖς κάστροις ἔσχεν ἐπὶ τῇ διαθήκῃ.*

5. *Στρατιώτης διάγων ἐν κάστροις διέθετο* 5. *παρὰ τὴν ἀκρίβειαν· ὑπέστη μετὰ ταῦτα* capitis deminutíona· *ἢ γὰρ αὐτεξούσιος ὢν δέδωκεν ἑαυτὸν εἰς* adrogatíona *ἢ ὑπεξούσιος ὢν γέγονεν* emancípatos. *μενέτω ἡ διαθήκη ἐπὶ τῆς*

---

1) *μεταξὺ στρ. καὶ β. ἐστι* Vi. R. 2) d. Vi. F[1]. 3) *—οῦμεν* Vi. F[1]. 4) *ἡ διαθήκη* ad. Vi. R. 5) *ἐρρῶσθαί φημι* ad. Vi. R.: *—σθαι . . φήσει* L[6]. 6) *—λεύτα* cj. R.: mox: *γεγονυῖαν* L[6]. 7) *καὶ* ad. Vi. R. 8) d. Vi. R. 9) *δὴ* add. Vi. R., qui *δηλαδὴ* cj. 10) *ἡ διαθήκη* h. l. L[6].

monendus es aliquid inde quaesitum fuisse, quod et ad militem et ad ueteranum quodammodo pertinet. miles in castris degens quo libuit modo testatus est; dimissus est a militia et uita decessit. dispiciamus an eius uoluntas rata sit. et si quis tempus inquirat quo conditum est testamentum, uidebitur citra sollemnitatem ualere; sin autem tempus quo uita decessit testator, quod citra sollemnitatem conditum est testamentum ratum esse non uidebitur. quid ergo est? tempus controuersiam dirimit. si quidem intra annum post missionem decessit, decimo forte uel undecimo mense nec militare testamentum suum reuocauit, id pro rato habendum est; sin autem post missionem anno decurso, non amplius ualebit. sufficiens enim medium tempus erat ad sollemnem in testamentis obseruationem perdiscendam, ut, mutato testamento, ita postremam confirmaret uoluntatem. quid igitur si quis militari ritu testatus sit, heredem uero sub condicione instituerit; mortuus sit autem intra annum post missionem, at condicio institutionis post annum extiterit? dispiciamus an ideo testamentum irritum fiat? et magis est ut negemus: mortem enim intra annum post missionem fieri requirimus,
4. non etiam aditionem. 4. Paganus quidam testamentum citra sollemnitatem fecit, deinde stipendia meruit. in castris cum degeret, resignauit testamentum et quaedam adiecit siue detraxit, uel tantummodo id legit, uel aliud quid fecit, quo patuerit militis uoluntas hoc ualere uolentis, deinde mortuus est. ualebit testamentum quasi ex noua eius uoluntate, quam
5. in castris habuit circa testamentum. 5. Miles in castris degens non iure testatus est; deinde capitis deminutionem est passus, nam uel cum sui iuris esset sese adrogandum dedit, uel cum filiusfamilias esset, emancipatus est. testamentum

οἰκείας οὐδὲν ἧττον ἰσχύος ὡς καινοτέρας ἐντυχήσασα[1]) *γνώμης τοῦ στρατιώτου μετὰ τὴν* **emancipatíona**· *ἐν ᾧ γὰρ οὐκ ἤμειψεν αὐτὴν τὸ βέβαιον ἔχειν αὐτὴν ἠβουλήθη, οὐδὲ ἡ* **capitis deminutíωn ínriton** *ποιεῖ τὴν διαθήκην, ἐπειδὴ*[2]) *στρατιώτης ὁ διατιθέμενος. ἐπείτοι γε, ὡς προϊόντες μαθησόμεθα, ἡ τοῦ* **testátoros cápitis deminutíωn** *ἀνατρέπει τὴν διαθήκην, ἐνταῦθα δὲ οὐ παραφυλάττεται ταῦτα. ἄτοπον γὰρ τὴν μὴ κατὰ κανόνας*[3]) *γενομένην διαθήκην, ἰσχύουσαν δὲ, ταύτην ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἀναιρεῖσθαι κανόνων.* 6. a) *Εἰσί τινες*[4]) *ὑπεξούσιοι οἱ* 6.
canstrénsia *μὲν οὐκ ἔχουσι* **pecúlia**[5]), **quasi**[6]) *δὲ* **canstrénsia**[7]) *ἐκ τῶν παλαιοτέρων νόμων ἢ ἐκ τῶν μεταγενεστέρων διατάξεων ἔχουσιν, ὁποῖά*[8]) *ἐστι τὰ ἀπὸ συνεδρίας ἢ τὰ ἀπὸ συνηγορίας ἢ τὰ ἀπὸ ἀρχῆς τουτέστι τῶν ἀννονῶν ἐκ τοῦ δημοσίου παρεχομένων αὐτοῖς.*[9]) *καὶ τούτοις μὲν*[10]) *ἐπιτέτραπται ἐν ὑπεξιότητι διατίθεσθαι· ἀλλ' ἐπειδὴ μικρά τις ἦν ἐπ' αὐτοῖς ἀμφιβολία*[11]), *γέγονε γενικὴ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διάταξις λέγουσα πάντα ὑπεξούσιον* **quasi canstrénsion**[12]) *ἔχοντα* **pecúlion** *ἐπ' αὐτῷ*[13]) *κοινῷ νόμῳ*[14]) *δύνασθαι διατίθεσθαι. τὴν εἰρημένην*[15]) *διάταξιν ἀναγνοὺς οὐδὲν ἀγνοήσει τῶν εἰς τοῦτο φερόντων.*

---

1) *—έραν ἐντ. γ—ην* F. cum libris: Vi. *μὴ καιν. εὐτ. γνώμης*, set in Em. '*ὡς καιν. ἐντ. γνώμην.*' R.: *—ρας εὐτ. γ—ης*. De ceteris uide sis R. 1, 255. 2) *ἐστι* ad. Vi R. 3) M.: *τὴν μὲν μὴ* L[1]. L[2]. F.: *τὴν μὴ κατὰ νόμους* Vi. R. 4) *οἱ* add. *Π.* 5) *καστρένσιον —λιον* Vi. R. 6) *ὡσανεὶ Π.* 7) *—ιον* Vi. R. 8) *οἷα* Vi. R. 9) *—τῷ Π.* 10) d. *Π.* Vi. R. 11) *ἀμφ. ἐπ' αὐτ. Π.* L[6]. 12) *ὡσανεὶ καστρένσια πεκ. ἔχοντα Π.*: *διατ. νόμῳ* L[6]. 13) *—τοῖς Π.* 14) *νομίμῳ δύν. διατ. Π.* 15) *οὖν* ad. Vi. R.

a) Tract. de Peculiis c. 8. (Heimb. *Ἀν.* II 258).

nihilominus ratum manebit, utpote nouam quandam nactum militis uoluntatem post emancipationem. nam cum id non mutasset, ratum id esse uoluit, neque capitis deminutio inritum testamentum facit, cum miles testator sit, nam, sicuti inferius proponemus, testatoris capitis deminutio testamentum inritat; in hoc autem casu id non obseruatur. absurdum est enim testamentum quidem ualidum, non autem iure factum,
6. iuris regulis inritum fieri. 6. Sunt filiifamilias qui castrensia quidem peculia non habent, quasi autem castrensia ex anterioribus legibus uel ex posterioribus constitutionibus habent, ueluti quae ex consilio uel aduocatione uel magistratu, idest ex annonis publicis, ipsis praestantur. et iis quidem concessum est etiam in potestate degentibus testari. set cum aliqua dubitatio de iis orta esset, lata est generalis principis nostri constitutio, qua sancitum est omnem filiumfamilias castrensem habentem peculium iure communi posse testari. qui praedictam legat constitutionem nihil eorum quae ad eiusmodi ius pertinent ignorabit.

Quibus non est permissum testamentum facere.[1])
Titulus 12.

Τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν διατίθενται, οἱ δὲ οὐ διατίθενται. καὶ εἴπωμεν[2]) *περὶ τῶν διατίθεσθαι δυναμένων*[3])· *ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ τὸν ἀριθμόν εἰσιν, εἴπωμεν περὶ τῶν μὴ δυναμένων διατίθεσθαι ὀλίγων ὄντων ἵνα ἐκ τούτων μάθωμεν τοὺς πολλούς.*[a]) *κατὰ πρώτην τάξιν οὐ δύναται διατίθεσθαι ὁ ὑπεξούσιος, ἐπειδὴ διαθήκη ἐστὶ τῶν ὄντων διατύπωσις· ὑπεξούσιος δὲ οὐ δύναται ὡς βούλεται τὰ οἰκεῖα διατυποῦν· ἐπὶ τοσοῦτον δὲ*[4]) *κεκώλυται διατίθεσθαι, ὅτι εἰ καὶ ἐγὼ ὁ πατὴρ, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι, θεραπεύων αὐτὸν ἐπιτρέψω αὐτῷ εἰς ὅσον βούλεται μέρος τῆς ἐμῆς διαθέσθαι περιουσίας, οὐκ ἔρρωται τὸ παρ' αὐτοῦ γενόμενον· οὐ δεῖ γὰρ ἰδιώτου γνώμην ἰσχυροτέραν εἶναι τῶν νόμων. εἰσὶ δὲ οἵτινες ἐν ὑπεξουσιότητι διατίθενται, οἷον οἱ ἔχοντες* **canstrénsion pecúlion.** *τοῦτο δὲ τὴν ἀρχὴν μόνοις ἐπετράπη στρατιώταις ἐξ αὐθεντίας τοῦτο μὲν Αὐγούστου, τοῦτο δὲ* **Nérua**[5]), *οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀρίστου βασιλέως* **Traianû**. *μετὰ δὲ ταῦτα διάταξις* **Adrianû** *δυσφοροῦσι τοῖς* **uetránois** *καὶ αὐτοῖς ἐπέτρεψε*[6]) *τὸ διατίθεσθαι ἐν ὑπεξουσιότητι. καὶ εἰ μὲν διάθωνται πάντες οἱ εἰρημένοι εἰς τὸ* **canstrénsion pecúlion**, *λήψεται τοῦτο ὁ παρ' αὐτῶν γραφεὶς κληρονόμος, εἰ δὲ ἀδιάθετοι τελευτήσωσι μήτε παῖδας ἔχοντες μήτε μὴν ἀδελφοὺς ὑπόντας κοινῷ δικαίῳ ὡς οἱονδήποτε παγανικὸν* **pecúlion** *ἐπὶ τοὺς γονεῖς ἔρχεται.*[7]) *ἡνίκα γάρ τις μὴ χρήσηται τῇ φιλοτιμηθείσῃ αὐτῷ καινοτομίᾳ, τοῖς παλαίοις χώρα νομίμοις.*[8]) *πάλαι δὲ παντοῖον* **pecúlion** *τελευτήσαντος τοῦ παιδὸς ὁ πατὴρ ἐλάμβανεν. πολλαὶ διαφοραὶ παγανικοῦ καὶ* **canstrensíu pecu-**

---

1) *τίσιν οὐ συγχωρεῖται διαθήκας ποιεῖν* M. L¹. L². *τίνες οὐ συγχωροῦνται δ. π.* ed. ant. F. L⁶. F. R. 2) *εἴπομεν ἂν* cj. R. cum Gauel. 3) *δυν διατ.* L⁶. Vi. R. 4) *ἀλλ' ἐπὶ τοσ.* Vi. R. 5) ita M.: *νερούα* L¹. L².: *Νέρουαι* F.: *Νέρουα* Vi. R. 6) *γὰρ* ad. Vi. R. 7) *ἔρχεσθαι* Vi. F¹. 8) *νόμοις* Vi. R.

a) Epa. 30, 1 sq. Proch. 22, 1 sq.

Quibus non est permissum testamentum facere. Titulus 12.

Quidam homines testantur, quidam autem non. et dicendum est de iis qui testari possunt: set cum ii plures sint, dispiciamus prius de iis qui testari nequeant, qui et pauci sunt, ut inde ceteros noscamus. et in primis nequit testari filiusfamilias, nam testamentum est bonorum dispositio quaedam; filiusfamilias autem nequit, prout uult, sua bona disponere, set adeo testari prohibetur ut si ego pater suus, sicut fieri solet, eum diligens permittam ei, sicut uelit, de bonorum meorum parte testari, non ualeat quod ab eo factum sit. non debet enim priuati hominis uoluntas iure potior esse. sunt qui licet alieno iuri subiecti sint, testari possint, ueluti qui castrense peculium habent. id autem ab initio militantibus tantum concessum est tam ex auctoritate Augusti, quam Neruae, necnon optimi imperatoris Traiani. postea uero constitutio Hadriani etiam ueteranis id aegre ferentibus filiisfamilias testari concessit. et si fecerint omnes eiusmodi personae de castrensi peculio testamentum, id ab iis scriptus heres accipiet; sin autem intestati decesserint, neque liberos habentes neque fratres superstites, iure communi, sicuti quodlibet paganorum peculium, ad eorum parentes pertinebit. cum enim quis legum nouarum beneficio minime utatur, ueteri iuri locus erit. olim quidem omne peculium, mortuo filio, patri quaerebatur. plures differentiae sunt inter paga-

líu. *καὶ πρώτη μὲν αὕτη ὅτι εἰς μὲν τὸ* **canstrénsion** *ὁ ὑπεξούσιος διατίθεται*[1]*, εἰς δὲ τὸ παγανικὸν οὐ δύναται.*[2]*) δευτέρα*[3]*) διαφορά· ἀγανακτήσας πατὴρ κατὰ τοῦ ὑπεξουσίου*[a]*) τὸ μὲν παγανικὸν* **ademptéúein**[4]*) δύναται* **pecúlion**, *τὸ δὲ* **canstrénsion**[5]*) οὐκέτι. τρίτη διαφορά· ἐὰν πολλοῖς ἐποφείλων τις ὑποστῇ διάπρασιν ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ* **creditórων**[6]*), τὸ μὲν παγανικὸν συνδιαπιπράσκεται*[7]*)* **pecúlion**, *τὸ δὲ* **castrénsion** *οὐδαμῶς. ἐστὶ καὶ τετάρτη διαφορά. ἐὰν πολλῶν ὄντων παίδων, ὁ πατὴρ τελευτήσῃ, συμβῇ δὲ ἕνα ἐξ αὐτῶν*[8]*) ἔχειν παγανικὸν*[9]*)* **pecúlion** *καὶ* **canstrénsion**, *τὸ μὲν παγανικὸν κοινόν ἐστι πάντων τῶν παίδων τῶν ποτε ὑπεξουσίων*[10]*) τὸ δὲ* **canstrénsion** *μόνον τοῦ κτησαμένου, καίτοι πάντα τὰ τῶν ὑπεξουσίων παίδων* **pecúlia** *μέρος εἶναι νομίζονται τῆς πατρῴας*[11]*) περιουσίας, ὥςπερ καὶ τὰ*[12]*) τῶν οἰκετῶν* **pecúlia** *συναριθμεῖται τῇ δεσποτικῇ περιουσίᾳ. τὰ δὲ εἰρημένα περὶ τῶν* **canstrensíων** *νόει καὶ ἐπ' ἐκείνων τῶν μὴ προςποριζομένων*[13]*) ἐκ τῶν διατάξεων κατὰ διαφόρους αἰτίας. δίχα τοίνυν τοῦ ἔχοντος* **canstrénsion** *ἢ* **quasi canstrénsion pecúlion**,[b]) *ἐάν τις ὑπεξούσιος ὢν διάθηται, ἄχρηστός ἐστιν*[14]*) ἡ τούτου διαθήκη, εἰ καὶ γενόμενος αὐτεξούσιος ἐτελεύτησεν. σκοποῦμεν γὰρ ἀεὶ τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς, ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς ποιήσεως τῆς διαθήκης, εἰ ἐν ἑκατέρῳ χρόνῳ παρρησίαν εἶχε τοῦ διατίθεσθαι.* 1. *Ἐν δευτέρᾳ* 1.
τάξει οὐ δύνανται διατίθεσθαι οἱ ἄνηβοι. οἶδας γὰρ ὅτι **testamentum** *λέγεται* **testatio mentis**[15]*)·* [c]) *ἐστέρηται δὲ διανοίας ὁ ἄνηβος. οὐ διατίθενται οὐδὲ*[16]*) οἱ μαινόμενοι ἐπειδὴ χηρεύουσι*

---

1) *δύναται διατίθεσθαι* Vi. F[1]. R. 2) An legendum '*διατίθεται*'.? 3) *δὲ* ad. Vi. R. 4) *ἀφαιρεῖσθαι* Epi. Epa.: *τουτέστιν* [*ἤτοι* L[6].] *ἀφαιρ.* ad. libri. ed. 5) *ἰδιόκτητον* Epi. Epa. 6) *δανειστῶν* Epi. Epa. 7) *τὸ μὲν τοῦ παιδὸς συνδ. τουτ. τὸ παγανικὸν* Vi. R. *τὸ μὲν παγ. τοῦ παιδὸς* Epi. Epa. 8) *ἐξ αὐτ. ἕνα.* Vi. R. 9) *παγ. ἔχειν* Epi. 10) *πάντων τῶν ποτ. ὑπεξ.* F[1]. *πάντων τῶν ἀδελφῶν* Vi. R. *τῶν ποτε παίδων ὑπεξουσίων* Epa. 11) *ἐκείνων* L[6]. 12) d. M. 13) *τῷ πατρὶ* Vi. R. 14) d. L[1]. L[2]. 15) *ἤτοι μαρτυρία διανοίας* add. Vi. R. 16) d. L[6]. F[2].

a) Cf. Epi. 29, 32 sq. Epa. 31, 1 sq. b) Epa. 30, 2 sq. c) Cf. Epa. 30, 3–4.

norum et castrense peculium. et prima uero haec est, quod de castrensi peculio filiusfamilias testatur, de pagano autem non utique. secunda differentia eiusmodi est: iratus pater contra filiumfamilias peculium ciuile adimere potest, non autem castrense. tertia differentia est quod si quis a pluribus aes alienum contraxerit et bonorum sustineat a creditoribus uenditionem, ciuile peculium simul uenum it, castrense non item. est et quarta differentia: si pluribus liberis superstitibus, pater moriatur, habeat autem aliquis ex iis ciuile et castrense peculium, ciuile omnium liberorum, qui quondam fuerint in potestate, commune erit, castrense eius tantum, qui adquisiuerit; quamquam omnia filiorumfamilias peculia perinde portio paternae hereditatis esse uideantur, atque seruorum peculia in bonis dominorum numerantur. quae de castrensibus peculiis dicta sunt et de illis intellegenda sunt, quae ex constitutionibus propter diuersas causas patri non adquiruntur. praeter eum igitur qui castrense uel quasi castrense habet peculium, si quis alius filiusfamilias testamentum fecerit, id inutile est, licet sui iuris factus decesserit. respicimus enim semper tempus mortis, set illud etiam, quo conditum est testamentum, an utroque tempore testandi quis habuerit faculta-
1. tem. 1. Praeterea nequeunt testari impuberes. scis enim testamentum mentis dici testationem: iudicio autem impubes caret. neque furiosi testantur quia mente carent. itaque neque impubes neque furiosus testantur, cum alter iudicium nondum sit

*λογισμοῦ· ὥςτε οὖν οὔτε ἄνηβος οὔτε μαινόμενος διατίθενται,[1]) ἐπειδὴ τὸ φρονεῖν τῷ μὲν οὐ προςγέγονε, τὸν[2]) δὲ ἀπολέλοιπεν.[3]) ἀνίσχυρος δὲ αὐτῶν ἡ διαθήκη, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ὁ μὲν γενόμενος ἔφηβος ἐτελεύτησεν, ὁ δὲ ἀνανήψας. εἰ δὲ ὁ μαινόμενος κατ' ἐκεῖνον διάθηται τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ παύεται τοῦ μαίνεσθαι, τουτέστιν ἐν τοῖς διαλείμμασι, ζητεῖται εἰ κρατεῖ. καὶ λέγομεν ἔννομον εἶναι τὴν διαθήκην· τί δὲ, ὅτι διαθέμενός τις ἐμάνη; τὸ μετὰ ταῦτα πάθος ἐπιγινόμενον τῆς μανίας τὴν ὀρθῶς διατυπωθεῖσαν οὐκ ἀνατρέπει διαθήκην, ὥςπερ οὐδ'
ἕτερον συνάλλαγμα ἐπιγινομένη μανία διαφθείρει.* 2. a) *Οὐδὲ* 2.
*τὸν ἄσωτον, ᾧ τῶν οἰκείων πραγμάτων ἡ διοίκησις ἀπηγόρευται, ὁ νόμος συγχωρεῖ διατίθεσθαι, ἡ δὲ πρὸ τῆς ἀσωτείας γενομένη διαθήκη, τουτέστι πρὶν ἡ διοίκησις τῶν[4]) πραγμάτων
αὐτῷ ἀπαγορευθῇ βεβαία μένει.* b) 3. *Ἄλαλος ἢ[5]) κωφὸς οὐκ* 3.
ἀεὶ[6]) διατίθενται· διαλεγόμεθα δὲ[7]) περὶ ἐκείνου τοῦ κωφοῦ τοῦ παντελῶς μὴ ἐξακούοντος[8]) οὐ μὴν τοῦ βραδέως ἀκούοντος· οὗτος γὰρ διατίθεται. καὶ γὰρ καὶ[9]) ἄλαλον ἐκεῖνόν φαμεν οὐ τὸν βραδέως λαλοῦντα, ἀλλὰ τὸν παντελῶς μὴ φθεγγόμενον. τὸ δὲ 'οὐκ ἀεὶ' προςτέθεικα δι' ἐκείνην τὴν αἰτίαν· πολλάκις[10]) τις εἰδὼς γράμματα καὶ πεπαιδευμένος συμφορᾶς ἐπιγινομένης[11]) (πλεῖσται δὲ αἱ ταύτην ἐπάγουσαι αἰτίαι) τῆς ἀκοῆς ἢ τῆς γλώσσης ἐστερήθη. καὶ ἐπειδὴ παρὰ τοῖς παλαιοῖς οἱ τοιοῦτοι οὐκ ἠδύναντο διατίθεσθαι, διάταξις ἐφοίτησε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως κελεύουσα τοῖς ἐκ πάθους εἰς τοῦτο ἐλθοῦσι μετά τινος παραφυλακῆς δύνασθαι διατίθεσθαι. τὸν δὲ τρόπον καὶ τὴν[12]) παρατήρησίν ἐστιν ἀνελλιπῶς μαθεῖν[13]) τὴν εἰρημένην ἀναγνόντα νεαρὰν διάταξιν. εἰ δὲ διαθέμενος, νόσου συμβάσης ἢ ἐκ τιμωρίας ἀρχοντικῆς ἢ ἐξ ἄλλης οἱαςδήποτε περι-

---

1) *—θεται* Vi. F[1]. R. 2) *τῷ* F[2]. cum L[1]. L[2]. 3) *ἀπέλειπεν* Vi. R. 4) *διοικ. αὐτῷ πραγμ.* L[1]. L[2]. F. 5) *καὶ* V. R. 6) d. F. 7) d. M. 8) *ἀκ.* Vi. R. 9) d. L[6]. Vi. R. 10) *γὰρ* ad. Vi. R. 11) M.: cet. *ἐπιγεν.* 12) ita libri: F. de '*καὶ*': Vi. R. de '*τὴν*'. 13) *τὸν* ad. Vi. R.

a) schol. Harm 5, 1, 25. Epa. 30, 5. b) Harm. 5, 1, 17 et schol. ad. 18. Epa 30, 6.

adeptus, alterum iam deseruerit. inualidum autem erit eorum testamentum, quamuis alter pubes, alter compos mentis factus decesserit. si uero furiosus per id tempus faciat testamentum, quo furere cessat, idest in interuallis, queritur an ualeat? et magis est ut dicamus iustum esse testamentum. quid autem si quis cum testamentum fecerit furere incipiat? id furoris uitium superueniens recte factum testamentum non peremit, sicuti neque aliud negotium furor postea interue-
2 niens tollit. 2. Neque prodigo, cui bonorum suorum administratio interdicta est, iure testari conceditur. testamentum autem ante prodigalitatem factum, idest priusquam bonorum
3 interdictio fiat, ratum manet. 3. Mutus et surdus non semper facere testamentum possunt. utique de eo surdo loquimur, qui omnino non exaudiat, non qui tarde exaudiat. hic enim testari potest. set etiam mutum illum intellegimus non qui tarde loquatur, set qui eloqui nihil possit. »non semper« autem propter eiusmodi causam addidi. saepius quidam litteratus et eruditus quadam calamitate (uarii enim casus sunt qui id adferant), audiendi uel loquendi facultatem amisit. et cum apud ueteres eiusmodi homines testari non possent, promulgata est principis nostri constitutio permittens iis qui morbo tales facti sint ut secundum certam normam possint testari. modum autem atque obseruationem perfecte colligere licet praedictam nouellam constitutionem legenti; si uero cum quis testamentum fecerit, ualetudine forte uel poena a magistratu inflicta, uel alio quolibet casu mutus surdusue

στάσεως ἄλαλος ἢ κωφὸς γέγονεν ἡ προγενομένη φυλάττει τὴν ἰδίαν ἰσχὺν διαθήκη. 4. [a] *Ὁ τυφλὸς δύναται διατίθεσθαι πα-* 4.
ραφυλάττων τὰ εἰρημένα τῇ διατάξει[1] *τοῦ τῆς θείας λήξεως Ἰουστίνου.* 5. *Ο παρὰ τοῖς πολεμίοις ὢν οὐ καλῶς παρ'* 5.
αὐτοῖς[2] *διατίθεται, εἰ καὶ*[3] *συμβῇ τοῦτον εἰς τὴν ἡμετέραν πολιτείαν ἐλθεῖν.*[4] *τὴν δὲ παρ' ἡμῖν γενομένην διαθήκην ἐρρῶσθαί φαμεν μετὰ ταῦτα γενομένου αὐτοῦ αἰχμαλώτου.*[5] *εἴτε γὰρ ὑποστρέψῃ,*[6] *τὸ δίκαιον τοῦ* **postliminíu** *παρέχει αὐτῇ τὸ βέβαιον· εἴτε παρὰ τοῖς πολεμίοις τελευτήσῃ, ὁ* **Cornélios** *νόμος χαρίζεται αὐτῇ τὴν ἰσχύν.*

De exheredatione liberorum.[7] Titulus 13.

Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι τίνα τρόπον δεῖ γίνεσθαι τὰς διαθήκας, οἷον τὸ[8] *τὸν* **testátora** *οἰκείᾳ χειρὶ γράφειν τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα ἢ τοῦτο*[9] *λεγειν ἐπὶ τῶν μαρτύρων, καὶ τὸ ἑπτὰ εἶναι τοὺς μάρτυρας καὶ τούτους ὑπογράφειν ἐν τῇ διαθήκῃ καὶ ταύτην σφραγίζειν μηδενὸς ἐν μέσῳ πραττομένου. ἓν δέ τι τούτων παραλειφθὲν ἄχρηστον δείκνυσι τὴν διαθήκην. οὐ μόνον δὲ*[10] *τῆς εἰρημένης δεόμεθα παραφυλακῆς πρὸς τὸ ἰσχυρῶς διατίθεσθαι, ἀλλ' ἔτι ζητοῦμεν*[11] *καὶ ἄλλο τι· δεῖ γὰρ σκοπεῖν εἰ υἱὸν ὑπεξούσιον*[12] *ὁ* **testátωr** *εἶχεν*[13]. *δεῖ γὰρ*

---

1) *τὰ ἐν τῇ εἰρημ. διατ.* Vi. R. 2) *ἐν αὐτ.* Harm. 3) *καὶ εἰ* Harm. 4) *ἀνελθεῖν* cj. Gavel. 5) *κἂν ὁ διαθέμ. μ. τ. γένηται αἰχμ.* Harm. *κἂν μ. τ. γέν* Epa. 6) *ὑπέστρεψεν* et infra *ἐτελεύτησεν* Epa. 7) *περὶ ἀποκλήρων παίδων* ad. libri: *π. ἀπ. ἐλευθέρων ἤγουν π.* L[6]. M. 8) d. Vi. R. 9) *τοῦ* F. 10) d. M. 11) M.: cet.: '*ἐπιζητοῦμεν*'. 12) *εἴτε αὐτεξούσιον* Vi. 13) *ἔχει ὁ τ.* Vi. R.

a) schol. Harm. 5, 1, 27. Epa. 30, 7.

4. fiat, antea factum testamentum suum ratum remanet. 4. Cae-
cus autem testari potest seruans quae cauta sunt constitu-
5. tione diuae memoriae Iustini. 5. Qui apud hostes est non
recte apud eosdem facit testamentum, quamuis in nostram
ciuitatem redeat. testamentum autem quod apud nos fecerit,
ualere dicimus etiam si postea ab hostibus capiatur. nam
siue redierit, iure postliminii confirmatur, siue apud hostes
decesserit, ex lege Cornelia ualebit.

De exheredatione liberorum. Titulus 13.

Superius proposuimus quomodo testamenta fieri debeant ueluti ut testator manu propria heredis nomen scribat uel coram testibus pronuntiet; septemque sint testes qui testamento subscribant idque signent, nulla re in medio secuta. quorum si uel unum praetermittatur testamentum inritum est. nec tantum ad ualidum condendum testamentum eiusmodi obseruatio sufficit, set aliud quoque requirimus. dispiciendum enim est an filium in potestate habeat testator. hunc

τοῦτον ἢ κληρονόμον γράφειν ἢ ἀποκληρονόμον[1]) nominatim ποιεῖν· εἰ δὲ σιωπῇ praeteriteúsῃ τοῦτον, ἀνυπόστατος ἡ διαθήκη ἐξ αὐτῆς τῆς γραφῆς. ἀμέλει εἰ καὶ συμβῇ τὸν παῖδα προτελευτῆσαι τοῦ οἰκείου πατρὸς, οὐδὲν ἧττον ἄκυρος ἡ διαθήκη διὰ[2]) τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· τὰ ἐξ ἀρχῆς ἐν διαθήκαις[3]) ἀνυπόστατα ἐκ τῶν ἐπιγινομένων μετὰ ταῦτα ἰσχὺν λαμβάνειν οὐ δύναται. καὶ οὐ δυνήσονται οἱ scrîptoi κληρονόμοι διαδέξασθαι τὴν τοῦ τελευτήσαντος περιουσίαν, εἰ καὶ μὴ ὕπεστι παῖς ὁ διὰ τῆς praeteritíonos βλαπτόμενος. καὶ ταῦτα μὲν ἡνίκα υἱός ἐστιν ὑπεξούσιος.[4]) εἰ δέ τις ἔχει θυγατέρα ὑπεξουσίαν ἢ ἔκγονον ἢ ἐκγόνην ἢ προέκγονον ἢ προεκγόνην, οὐκ ἔγραψε δὲ αὐτοὺς κληρονόμους, οὐδὲ μὴν exheredátus[4]) ἐποίησεν, ἀλλ' ὕβρισεν αὐτοὺς praeteritíoni, οὐκ ἀκυροῦται μὲν ἡ διαθήκη, οἱ δὲ praeteriteuθέντες τοῖς γεγραμμένοις κληρονόμοις προσαύξουσιν.[a]) προσαύξησις δέ ἐστι μέρους ἀφαίρεσις· ἀλλ' εἰ μεν ἐξωτικοί εἰσιν οἱ γεγραμμένοι, εἰς τό ἥμισυ γίνεται ἡ προσαύξησις, εἰ δὲ sûoi, εἰς τὸ ἀναλογοῦν. οἷον, τρεῖς ἐνεστήσατό τις κληρονόμους τὴν θυγατέρα ἢ τὸν ἔκγονον praetériton καταλιπών. εἰ μὲν ἐξωτικοί εἰσιν οἱ γεγραμμένοι κληρονόμοι ἡ μὲν θυγάτηρ ἤγουν ὁ ἔκγονος λήψεται ς̅ ξ̅ οὐγκίας[5]) οἱ δὲ γ̅ οἱ ἐξωτικοὶ κληρονόμοι ς̅ ξ̅ οὐγκίας· εἰ δὲ sûoi, λαμβάνει[6]) τὸ ἀναλογοῦν, τουτέστι τρεῖς οὐγκίας, ὅσον ἤμελλε λαμβάνειν εἴγε ἀδιάθετος ἐτελεύτησεν ὁ πατὴρ, τουτέστι τὴν τετάρτην τῆς περιουσίας αὐτοῦ μοῖραν. ἐξῆν δὲ τούτους οὐ μόνον nominatim ἀλλὰ καὶ inter ceteros[7]) exheredateúein ἐν τῷ λέγειν· οἱ λοιποὶ ἔστωσαν ἀποκληρονόμοι.[8]) ἡ δὲ nominatim exheredatíωn ἐγίνετο τοῦτον τὸν τρόπον· Τίτιος ὁ υἱός μου ἔστω exherédatos. δυνατὸν[9]) καὶ ἀπὸ ἐπιτηδεύματος. ὁ γραμματικὸς ἔστω exherédatos. καὶ

---

[1]) ἀπόκληρον Vi. R. [2]) κατὰ Vi. R. [3]) d. L[6]. Vi. R. [4]) haec d. L[6]. [5]) ita M. L[1]. L[2]. [6]) Ita M.: ς̅ |ο̅ L[1]. L[2].: ἐξαούγκιον L[6]. ed. [7]) —νουσι Vi. [8]) ἤτοι ἀορίστως Vi. R. cf. B in M. 'ἀδιορίστως ἀποκληροῦν'. [9]) —κληροι Vi. R. —ρονόμων L[1]. L[2]. [10]) —ται L[6]. Vi. R.

a) Cf. Gai. 2, 124. Epi. 30, 3 cum schol:

enim oportet heredem instituere uel nominatim exheredem facere. alioquin si eum silentio praeterierit, inutile erit testamentum simul ac conscriptum sit. itaque si filius uiuo patre moriatur, nihilo minus inutile erit testamentum propter iuris regulam quae ait *ea quae ab initio inutilia sint in testamentis ex postfacto conualescere non posse*. nec poterunt scripti heredes defuncti bona accipere, quamuis non existat filius qui praeteritione iniuria adfectus est. et haec quidem si filius in potestate praeteritus sit. sin autem quis filiam in potestate habens uel nepotem neptemue pronepotem proneptemue non scripserit eos heredes neque exheredes fecerit, set praeterierit silentio, non infirmabitur quidem testamentum, praeteriti autem scriptis heredibus adcrescent. adcrescere ius est portionis cuiusdam auferendae. set si extranei sint scripti heredes, in dimidiam portionem adscrescunt; sin autem sui heredes, in uirilem. ut ecce si tres quis heredes instituit filiam nepotemue praeteriens, si extranei sunt scripti heredes, filia nepsue semissem capient, si uero sui, uirilem portionem, idest quadrantem; quantum scilicet essent accepturi si intestatus parens decessisset, idest quartam bonorum eius partem. licebat autem hos non solum nominatim, set etiam inter ceteros exheredare, his uerbis: *ceteri exheredes sunto*. nominatim exheredatio ita fiebat: *Titius filius meus exheres esto*. poterat etiam ex officio: *grammaticus exheres esto*, et ex arte: *fa-*

ἀπὸ τέχνης· ὁ χαλκεύς, καὶ ἀπὸ ἡλικίας· ὁ πρεσβύτης ἢ ὁ νεώτερος, καὶ ἀπὸ χρώματος· ὁ λευκὸς ἢ[1]) *ὁ μέλας. καὶ ἁπλῶς πᾶσα φράσις σαφῶς δηλοῦσα τὸ ὑποκείμενον πρόσωπον* **nominatim exheredatíona** *ἀποτελεῖ.*[2]) **1.** *Δεῖ δὲ τὸν διατιθέμενον* 1. *οὐ μόνον τῶν ἐν φύσει, ἀλλὰ καὶ τῶν* **postúmωn** *φροντίδα τίθεσθαι καὶ γράφειν τούτους κληρονόμους ἢ ἀποκληρονόμους ποιεῖν, ἐπεὶ οἵ γε* **praeteriteuθέντες** *ἅμα τῷ τοκετῷ* **rúptan** *ποιοῦσι τὴν διαθήκην. καὶ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν ἐνταῦθα διαφορὰν υἱοῦ ἢ θυγατρὸς*[3]), *ἐκγόνου ἢ ἐκγόνης·* **praeteriteuθέντων** *γὰρ αὐτῶν, ἔρρωται μὲν ἡ διαθήκη ἅμα τῇ γραφῇ, ἐκ δὲ τοῦ μετὰ ταῦτα τεχθῆναι τὸν* **postûmon** *ἢ τὴν* **postûman**[4]). *ῥήγνυται ἡ διαθήκη καὶ πᾶσα ἀκυροῦται ἐντεῦθεν, δηλονότι τῇ* **praeteritíoni** *αὐτῶν. οὐκ οὖν*[5]) *ἐξ αὐτῆς ἀκυροῦται τῆς γραφῆς, ἀλλ' ἐκ τοῦ τοκετοῦ· ὅθεν*[6]) *εἰ συμβῇ τὴν γυναῖκα, ἐξ ἧς ὁ* **postûmos** *ἠλπίζετο τίκτεσθαι, ἀμβλῶναι, ἀνεμποδίστως οἱ* **scrîptoi** *κληρονόμοι* **aditeúsusi**[7]) *τὴν κληρονομίαν. ἀλλ' αἱ μὲν θήλειαι* **postûmai** *ἢ* **nominatim** *ἢ* **inter ceteros exheredateúontai.** *εἰ γὰρ εἴποι*[8]) *ὁ* **testátωr.** *ἔστω μοι ὁ δεῖνα κληρονόμος, οἱ δὲ λοιποὶ ἔστωσαν ἀποκληρονόμοι*[9]), *διὰ τούτων τῶν ῥημάτων* **exheredateúεσθαι** *δοκεῖ καὶ*[10]) *ἡ* **postûma.** *πλὴν μέντοι ἵνα μὴ μετὰ τὸ τεχθῆναι ἀναίσχυντον εἰσέρχηται δίκην πρὸς τὸν* **scrîpton** *κληρονόμον λέγουσα ὅτι οὐκ ἐνεθυμήθη περὶ ἐμοῦ ὁ* **testátωr,** *ὁπότε*[11]) *καὶ ἠγνόει με, δεῖ ληγάτον*[12]) *αὐτῇ καταλιπεῖν, ἵνα οὕτως εἴπῃ ὁ διατιθέμενος· ἔστω μου ὁ δεῖνα κληρονόμος, οἱ δὲ λοιποὶ ἔστωσαν ἀποκληρονόμοι*[13]), *τῇ δὲ τικτομένῃ*[14]) **postúmą** *ληγατεύω ἕκατον νομίσματα. τούτου γὰρ οὕτως ἔχοντος λέγομεν*[15]) *αὐτῇ ὅτι περὶ σοῦ τὴν* **inter ceteros** *ἔγραφεν*[16]) **exheredatíona,** *ἀμέλει καὶ ληγάτον σοι κατέλιπεν. τοὺς δὲ ἄρρε-*

---

1) *καὶ* Vi. 2) *ἐξερέδατον ποιεῖ* L^{6}. 3) *ἢ* ad. Vi. F^{1}. R. 4) d. M. 5) admisi ex cj. R. 6) *ὅτι* Vi. F^{1}. R. 7) ita M. L^{1}. 8) M.: cet. *—πῃ.* 9) *—κληροι* Vi. R. 10) d. Vi. R. 11) *ἡνίκα* L^{6}. 12) *—τα* Vi. R. 13) *—κληροι* Vi. R. 14) uoc. '*μοι*' omisi ex M. L^{1}. L^{2}. 15) *τούτου γὰρ οὕτως λεγομένου* M. 16) *—ψα* Vi.

ber, et ex aetate: maximus natu, minimus natu, uel ex colore. albus seu niger. et in summa quaeque dictio, qua persona clare significetur ad nominatim exheredandum sufficit. 1.

1. Oportet testatorem non eorum tantum qui in rerum natura sunt set etiam postumorum curam gerere, eosque heredes scribere uel exheredes facere; nam praeteriti simul atque nascuntur testamentum rumpunt. neque ulla differentia inuenienda est inter filium et filiam, nepotem neptemque. his enim praeteritis, scriptum testamentum ualet, postumo autem nato, rumpitur testamentum et prorsus infirmatur, scilicet quia postumus praeteritus est. non uero statim ab ipsa scriptura, set ex adgnatione postumi infirmatur. ideoque si mulier ex qua postumus sperabatur abortum fecerit, nihil impedimentum erit scriptis heredibus quominus hereditatem adeant. set feminini quidem sexus postumi uel nominatim uel inter ceteros exheredari solent. nam si testator dicat: sit mihi ille heres, ceter exheredes sunto, per haec uerba exheredari etiam postuma uidetur. attamen ne ipsa cum nata sit temere scripto heredi controuersiam faciat, dicens de semetipsa non cogitasse testatorem, utpote qui eam ignorauerit, oportet ei legatum relinquere. dicet itaque ita testator: sit mihi ille heres, ceteri exheredes sunto: postumae, quae mihi nascetur, aureos C lego. ita enim re se habente, dicimus ei: te quoque inter ceteros scripta exheredatio amplectitur; itaque et legatum testator tibi reliquit. postumos autem masculini sexus, idest filium uel ne-

νας postúmus[1]), *τουτέστιν υἱὸν ἢ*[2]) *ἔκγονον ἢ*[2]) *προέκγονον, ἤρεσε μὴ ἄλλως* exheredateúε*σθαι, εἰ μὴ* nominatim. *καὶ ποῖον ὄνομα δυνατὸν εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ μήπω τεχθέντος; ἐροῦμεν ὅτι τοῦτον*[3]) *δηλώσομεν τούτῳ τῷ τρόπῳ, ἵνα εἴπωμεν· ὅςτις δήποτέ μοι παῖς τεχθῇ ἀποκληρονόμος*[4]) *ἔστω, ἢ ἵνα εἴπων· ὁ μέλλων μοι*[5]) *τίκτεσθαι ἀπὸ τῆςδε τῆς ἐμῆς γαμετῆς ἀποκληρονόμος ἔστω.* 2. *Εἰσὶ καὶ ἕτεροι τοῖς* postúmois 2. *ἐοικότες, οἵτινες τοῦ προλαμβάνοντος κατὰ βαθμὸν* súu *τελευτήσαντος,* sûoi *γίνονται. οἷον ὡς ἐπὶ θέματος.*[6]) *εἶχον*[7]) *υἱὸν ὑπεξούσιον καὶ ἐκ τούτου ἔκγονον ἢ ἐκγόνην. ἀλλ' ὁ μὲν υἱὸς ἦν* sûos *διὰ τὸ μὴ προλαμβάνεσθαι, ὁ δὲ ἔκγονος ἢ ἐκγόνη ὑπεξούσιοι μὲν ἦσαν, διὰ δὲ τὸ προλαμβάνεσθαι ὑπὸ τοῦ οἰκείου πατρὸς οὐκ εἶχον παρ' ἑαυτοῖς τὸ* sûon. *διατιθέμενος ἐγὼ τίνος ὀφείλω φροντίδα ποιήσασθαι; πρόδηλον ὅτι τούτου*[8]) *τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦτον γράφειν κληρονόμον ἢ* exheredateúein. *ἆρα δὲ*[9]) *τοῦ ἐκγόνου ἢ τῆς ἐκγόνης; οὐδαμῶς· οὗτοι γὰρ οὐκ ὄντες* sûoi *ἐὰν* praeteriteu*θῶ*sin, *οὔτε* ipso iure[10]) *ἀνυπόστατον ποιοῦσι τὴν διαθήκην, οὔτε προσαύξειν δύνανται· ταῦτα γὰρ τῶν* súwn *ἴδια. ἀλλ' εἰ μὲν μέχρι τέλους ἐσώζετο τὸ αὐτὸ σχῆμα, καλῶς ἂν ἐλέγετο ταῦτα· ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἐμοῦ ζῶντος τὸ μέσον πρόσωπον ἐξελθεῖν τῆς ὑπεξουσιότητος ἢ τελευτῇ ἢ ἐπειδὴ ἔτυχεν ἀξιώματος πατρικίου, εὑρίσκεται λοιπὸν ὁ ἔκγονος ἢ ἡ*[11]) *ἐκγόνη ἢ*[12]) sûos *ἢ* sûa *ὥςπερ ἐπιτεχθέντες μιμούμενοί τε κατὰ τοῦτο τοὺς* postúmus (*μὴ ὄντες γὰρ πάλαι* sûoi *νῦν γίνονται* sûoi *καὶ ὥςπερ οἱ* postûmoi *τῷ τοκετῷ, οὕτως καὶ οὗτοι*[13]) *τῇ ἐπαναβάσει* rúptan *ποιοῦσι τὴν διαθήκην*) *ἵνα μὴ οὖν καινὸς* sûos, *ἐπαναβαίνων ὁ ἔκγονος*, rúptan *ποιήσῃ τὴν διαθήκην, ὥςπερ αὐτὸν τὸν υἱόν, οὕτω καὶ τὸν ἔκγονον ἤγουν*[14]) *τὴν ἐκγόνην ὀφείλω γράφειν κληρονόμους ἢ* ex-

---

1) *τοὺς ἀρ. ποστ.* F¹. *τοὺς ἀρ. δὲ π.* Vi. R. 2) d. L⁶. Vi. R. 3) *τοῦτο* Vi. 4) *—κληρος* L⁶. Vi. R. 5) d. Vi. R. 6) *ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θ.* Vi. R. 7) *εἶχέ τις* L¹. F. 8) add. ex M. 9) *καὶ* cj. R. 10) *ἤγουν.* 11) d. F. 12) d. L⁶. Vi. R. 13) *τοκ. καί οὗτοι* Vi. R. F¹. 14) *ἢ* Vi. R.

potem uel pronepotem non aliter exheredari placuit quam nominatim. set quale nomen de eo qui nondum natus est praedicari potest? hoc modo eum significare possumus dicentes: quicumque mihi filius genitus fuerit exheres esto. uel ita: quicumque mihi ex hac uxore mea natus
2 fuerit exheres esto. 2. Sunt aliae quoque personae, quae postumorum loco sunt, quae in sui heredis mortui locum succedentes sui heredes fiunt. ut ecce, filium in potestate habebam atque ex eo nepotem neptemue. set filius quidem suus erat, cum nemo eum praecederet; nepos autem neptisue in potestate erant, set cum a proprio patre praecederentur sui heredes esse non poterant. testamentum cum faciam cuiusnam curam gerere debeo? huius filii, ut patet; eumque heredem instituere uel exheredem facere. num etiam nepotis neptisue? nullomodo. nam cum sui heredes non sint, si praetereantur, neque ipso iure inritum faciunt testamentum, neque adcrescere possunt, nam haec suorum heredum propria sunt. set si usque ad finem eadem rerum condicio seruetur, recte haec dicerentur. set cum me uiuo potest media persona potestate egredi, seu morte, seu patricia dignitate optenta, ut inueniatur deinceps nepos neptisue suus suaue heres esse quadam adgnatione ad similitudinem postumorum (cum enim antea sui heredes non essent, nunc fiunt sui, et sicuti postumi adgnascendo, ita hi succedendo rumpunt testamentum), ne igitur nouus suus, idest nepos succedens, testamentum rumpat, sicuti ipsum filium ita nepotem neptemue heredes scribere exheredesue nominatim facere debeo. nam si praeter-

heredátus nominatim ποιεῖν. εἰ δὲ praeteriteuϑῶsi[1]) τῇ ἐπα-
ναβάσει[2]) ὡς μὴ ἐννόμως ἠσφαλισμένην ἀκυροῦσι τὴν διαϑή-
κην. καὶ τοῦτο τῷ Iulíῳ Velléῳ[3]) νόμῳ εἴρηται,[a]) ὅςτις νό-
μος κατὰ μίμησιν τῶν postúmων exheredátus αὐτοὺς εἶπε γενέ-
σϑαι, τουτέστι τὸν μὲν ἔκγονον nominatim, [τὴν δὲ ἐκγόνην no-
minatim][4]) ἢ inter ceteros μετὰ δόσεως ληγάτου. 3. Εἰγέ 3.
τις υἱὸν ἢ ϑυγατέρα emancipátus. διατιϑέμενος οὗτος, ὅσον
κατὰ τὴν πολιτικὴν νομοϑεσίαν, οὐκ ἀναγκάζεται γράφειν αὐτοὺς
κληρονόμους ἢ ἀποκληρονόμους ποιεῖν, ἄγνωστοι γάρ εἰσι τῷ δω-
δεκαδέλτῳ δι' ἣν ὑπέστησαν capitis deminutíona. ὁ δὲ praé-
tωr πρὸς τὴν φυσικὴν ὁρῶν συγγένειαν οἶδε καὶ τούτους τοὺς[5])
παῖδας καὶ κελεύει[6]) τοὺς emancipátus γράφεσϑαι κληρονόμους.
εἰ δὲ μὴ βούλεται ὁ διατιϑέμενος, οἱ μὲν ἄρρενες nominatim
exheredateuésϑωσαν, αἱ δὲ ϑήλειαι καὶ nominatim καὶ inter
ceteros. εἰ δὲ μήτε γραφῶσι κληρονόμοι, μήτε, καϑὰ εἴρηται,
exheredateuϑῶsi, δίδωσιν αὐτοῖς ὁ praétωr τὴν contra tabu-
las[7]), δι' ἧς ὁ μὲν υἱὸς ἤγουν[8]) ὁ ἔκγονος πᾶσαν λήψεται τὴν
τοῦ τελευτήσαντος οὐσίαν, ἡ δὲ ϑυγάτηρ ἤγουν ἡ[9]) ἐκγόνη το-
σοῦτον λαμβάνει, ὅσον ἐκέρδαινε διὰ τῆς προσαυξήσεως οὖσα
ὑπεξουσία. 4. Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προϑεωρίᾳ. ἐπειδὰν λάβω 4.
τινὰ εἰς υἱοϑεσίαν, οὗτός ἐστί μου[10]) υἱὸς καὶ νόμῳ καὶ φύσει.
νόμῳ μὲν διὰ τὴν ϑέσιν,[11]) φύσει δὲ διὰ τὸν νόμον. ὁ γὰρ
νόμος κατέχει παρ' ἑαυτῷ τὴν φύσιν. μέχρι δὲ τοσούτου
φύσει τοῦ παιδὸς νομίζομαι εἶναι πατήρ, ἐφ' ὅσον ἀκμάζει τὰ
τῆς ϑέσεως. εἰ δὲ ποιήσω αὐτὸν emancípaton, νόμιμος
οὖσα[12]) πρᾶξις διαλύει τὸν νόμον τὸν διὰ τῆς ϑέσεως συ-
στάντα. τοῦ νόμου[13]) μηκέτι σωζομένου[14]), συναφίσταται[15])

[1]) praeteriteúsosin M. [2]) ὅτε τὸ μέσον δηλονότι πρόσωπον ὑπεξέλϑῃ ad. Vi. R. [3]) παλαιῷ M. uelléῳ scrib. L[1]. L[2]. Βελλέῳ F[2]. βελλέῳ L[6]. Βελλείῳ Vi. F[1]. R. [4]) Inclusa addidi ex Gaio Cf. Rendic. Ist. Lomb. XVI 582. ‘τὰς ϑυγατέρας καὶ ἐκγόνους’ perperam ex glossem. L[1]. L[2]. L[6]. M. Vi. Cf. etiam not. F[2]. 262. R. I 370. [5]) ad. ex M. [6]) τούτους ad. Vi. R. [7]) tabúlas L[1]. tabûlas L[2]. κοντραταβούλλας Vi. ed. ant. F. [8]) ἢ F.: ἢ ἐγ. F[2]. [9]) add. ex M. [10]) ἔσται μοι Vi. R. [11]) αὐτὴν ad. L[6]. Vi. R. [12]) ἡ ins. L[6]. Vi. R. [13]) δὲ L[6]. ins. Vi. R. [14]) M.: σωζ. μηκ. [15]) —ίπταται M.

a) Gai. 2, 134.

eantur, succedendo iure factum rumpunt testamentum. et hoc
lege Iulia Vellaea prouisum est in qua ad similitudinem postu-
morum exheredes fieri iubentur, idest nepos nominatim, [neptis
3. autem nominatim uel] inter ceteros legato relicto. 3. Habebat
quidam filium filiamue emancipatos. cum testamentum faciat,
quod ad ius ciuile, non cogitur eos heredes instituere uel
exheredes scribere, ignoti sunt enim legi XII tabularum pro-
pter quam passi sunt capitis deminutionem. praetor autem
naturalem cognationem respiciens, hos quoque liberos recog-
noscit, iubetque emancipatos heredes instituere. sin autem
testator nolit, mares quidem nominatim exheredentur, feminae
autem et nominatim et inter ceteros. quod si neque heredes
scribantur, neque, uti dictum est, exheredes fiant, dat eis
praetor contra tabulas bonorum possessionem, per quam filius
neposue omnem defuncti accipient substantiam, filia autem
neptisue tantum accipit quantum si potestati subiecta fuisset
4. adcrescendo accepisset. 4. Haec primum tibi perspecta ha-
beas. si quem in adoptionem accipiam, hic mihi filius erit
et iure et natura. iure quidem propter adoptionem, natura
autem propter iuris uim; ius enim etiam naturam in se-
metipso amplectitur. eo usque autem natura filii huius pa-
ter esse existimor, donec adoptio durat. quod si eum emanci-
pauero, cum is actus sit legitimus, legitimos adoptionis effectus
soluit. cum autem ius non amplius seruetur, recedit simul

καὶ ἡ φύσις οὐκ ἔχουσα τὸν κατέχοντα. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ἐκδέδωκά σοι πρὸς γάμον τὴν ἐμὴν θυγατέρα· ἐτέχθη παῖς· ἣν ὑπεξούσιός σου[1]) *δηλονότι. αἰτηθεὶς παρ' ἐμοῦ δέδωκάς μοι τοῦτον εἰς υἱοθεσίαν. ζητῶμεν τίς ἐξ ἡμῶν διατιθέμενος*[2]) *ἀναγκάζεται φροντίδα τούτου τίθεσθαι. καὶ λέγομεν, ὅτι ἐγὼ ὁ θετὸς πατήρ· διὰ γὰρ τῆς θέσεως ἔοικεν οὗτος τοῖς ἀπὸ ἐννόμων γάμων τεχθεῖσί μοι. ὥςτε οὖν ὥςπερ τὸν νόμιμόν μου υἱὸν τὸν ὑπεξούσιον ἀναγκάζομαι γράφειν κληρονόμον ἢ κατὰ τὰ προειρημένα* exheredateúein, *οὕτω καὶ τὸν θετόν. σὺ μέντοι ὁ φυσικὸς πατὴρ οὐκ ἀναγκάζῃ αὐτὸν γράφειν κληρονόμον οὐδὲ γὰρ νομιμός σου υἱός ἐστιν, οὐδὲ γὰρ ἔχεις αὐτὸν ὑπεξούσιον, οὐδὲ φύσει ἐπειδὴ*[3]) *διὰ τοῦ νόμου ἐγὼ ὁ θετὸς πατὴρ δοκῶ φύσει*[4]) *εἶναι αὐτοῦ πατήρ, οὐδεὶς δὲ δύο φυσικοὺς πατέρας ἔχειν δύναται.*[5]) *εἰ δὲ ποιήσω αὐτὸν* emancípaton, *οὔτε κατὰ τὸν πολιτικόν, οὔτε κατὰ τὸν* praétora *μεταξὺ τῶν παίδων ἀριθμηθήσεται.*[6]) *οὐκοῦν ἐγὼ μὲν οὐκ ἀναγκάζομαι γράφειν αὐτὸν κληρονόμον οὐδὲ ὁ*[7]) *φυσικὸς πατὴρ ἀναγκασθήσεται τοῦτο πράττειν. οὕτω γὰρ ἔσται οὗτος ὁ παῖς, ὥςπερ*[8]) *εἰ ὑπὸ σοῦ τοῦ φυσικοῦ πατρὸς γέγονεν* emancípatos. 5. *Ἀλλὰ ταῦτα μὲν* 5. *κατὰ τὸ παλαιόν, διάταξις δὲ γέγονε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως μηδεμίαν εἶναι βουλομένη διαφορὰν ἐν διαθήκαις*[9]) *ἀρρένων καὶ θηλειῶν· ἑκάτερον γὰρ πρόσωπον πρὸς παίδων γέννησιν ἐπιτήδειον ὁμοίως ἡ φύσις προήγαγε, κἀκεῖθεν δῆλον μὴ εἶναί τινα μεταξὺ αὐτῶν διάκρισιν, ἐξ ὧν ὁ δωδεκάδελτος ἐξ ἀδιαθέτου ὁμοίως ἄρρενας καλεῖ καὶ θηλείας. καὶ ὁ* praétωr[10]) *ἀκολουθήσας φαίνεται τῷ δωδεκαδέλτῳ, ἁπλοῦν τοίνυν καὶ ὅμοιον εἰσηγήσατο νόμον ἐπὶ υἱῶν καὶ θυγατέρων καὶ πάντων τῶν ἐξ ἀρρενογονίας καταγομένων, οὐ μόνον τεχθέντων ἤδη, ἀλλὰ καὶ κυοφορουμένων καὶ οὐ μόνον ὑπεξουσίων, ἀλλὰ καὶ*

---

1) *σοι* L[6]. Vi. R. 2) *διαθέμ.* L[1]. L[2]. F. 3) *εἰ γὰρ* M. L[1]. L[6].: *ἐπεὶ γὰρ* F. 4) *φυσικὸς* Vi. R. 5) haec sic leg. F. '*ἔχω αὐτὸν ἐγὼ ὁ θετὸς πατὴρ υἱὸν καὶ φύσει δοκῶ εἶναι πατήρ.* 6) *συναρ.* Vi. R. 7) d. L[1]. L[2]. F. 8) *οὗτος ὡς* G.: *εἰ ὥσπ.* L. 9) *—κῃ* Vi. R. 15) *δὲ* ad. Vi. R.

et natura, cum non habeat quo nitatur. cum haec tibi perspecta sint, uide quid inde sequatur. dedi tibi uxorem filiam meam: peperit filium: in tua potestate hic erat, ut liquet: a me rogatus, eum mihi adoptandum dedisti. quaeramus uter nostrum testamentum condens eius curam agere debeat? et dicendum est: ego pater adoptiuus. nam propter adoptionem in ea est condicione, qua sunt ex iustis nuptiis mihi quaesiti. itaque sicuti legitimum filium meo iuri subiectum heredem instituere cogor uel secundum quae exposuimus exheredem facere, ita et adoptiuum. tu igitur naturalis pater non cogeris eum heredem instituere, neque enim iure tibi filius est, non enim eum in potestate habes, neque natura, cum ego quidem iure adoptiuus pater naturalis eius pater esse uidear, nemo autem duos naturales patres habere potest. sin autem eum emancipauero, neque iure ciuili, neque edicto praetoris inter liberos connumerabitur. igitur neque ego cogor eundem heredem instituere, neque naturalis pater ad id faciendum tenebitur. in ea enim causa eiusmodi filius esse incipit in qua esset futurus si a te naturali patre fuisset emanci-
5. patus. 5. Set haec uetustas introducebat; lata est uero constitutio principis nostri, quae nihil inter masculorum et feminarum testamenta interesse uult; quia utraque persona in filiorum procreatione similiter officio naturae fungitur. hinc quoque patet nullam esse inter eos differentia, quod lex XII tabularum ab intestato mares similiter et feminas ad successiones uocabat. et praetor uidetur legem XII tabularum esse secutus; ideo simplex ac simile ius introduxit et in filiis et in filiabus et in ceteris descendentibus per uirilem sexum personis non solum natis set etiam postumis et non solum filiisfamilias set etiam emancipatis. et iussit siue sui sint

emancipátων. *καὶ ἐκέλευσεν εἴτε* sûoí *εἰσι*[1]) *παῖδες εἴτε* emancípatoi, *εἰ μὴ γράφονται κληρονόμοι*, nominatim *αὐτοὺς* exheredátus *γίνεσθαι*. praeteriteu*θέντες γὰρ ὡσαύτως ἀκυροῦσιν ἐξ αὐτῆς τῆς γραφῆς τὴν διαθήκην εἴτε* sûoí *εἰσιν εἴτε* emancípatoi *εἴτε εἰσὶν ἐν φύσει ἢ καὶ* postûmoi *ὄντες μετὰ ταῦτα τεχθῶσιν. ἐπὶ δὲ τοῖς θετοῖς παισὶν ἰδιάζουσάν τινα ἐπενόησε παρατήρησιν ἐν ἑτέρᾳ αὐτοῦ διατάξει ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς ἣν τέθεικε περὶ τῶν υἱοθετουμένων.* 6. 6. *Στρατιώτης ἐν* expedít*ῳ διάγων διέθετο, τοὺς δὲ*[2]) *οἰκείους παῖδας ὄντας ἐν φύσει ἤγουν κυοφορουμένους οὔτε κληρονόμους ἔγραψεν, οὔτε* nominatim exheredáteusen, *ἀλλ' ὕβρισε*[3]) praeteritíoni. *ζητῶμεν εἰ ἔρρωται αὐτοῦ ἡ διαθήκη· καί φαμεν ὅτι εἰ μὲν ἠπίστατο τούτους ὑπόντας καὶ μνήμην αὐτῶν οὐκ ἐποιήσατο, ἡ σιωπὴ ἀντὶ* nominatim exheredatíonos *παραλαμβάνεται, ὡς βούλονται αἱ βασιλικαὶ διατάξεις καὶ ἔρρωται αὐτοῦ ἡ διαθήκη. εἰ δὲ ἠγνόει*, ipso iure *ἀνυπόστατός ἐστιν αὐτοῦ ἡ διαθήκη.* 7. *Μητὴρ ἤγουν πάππος πρὸς μητρὸς* 7. *διατιθέμενοι οὐκ ἀναγκάζονται τοὺς ἰδίους παῖδας γράφειν κληρονόμους ἢ* exheredateúein, *ἀλλὰ δύνανται τούτους ἀποσιωπᾶν. ἡ γὰρ σιωπὴ τῆς μητρὸς ἢ τοῦ πάππου ἰσχύει,*[4]) *ὅσον ἡ τοῦ πατρὸς* exheredatíων. *οὐδὲ γὰρ μητὴρ τὸν υἱὸν ἢ τὴν θυγατέρα, οὐδὲ πάππος τὸν ἀπὸ θυγατρὸς ἔκγονον ἢ ἐκγόνην ἀναγκάζονται γράφειν κληρονόμους ἢ* exheredateúein. *ἀμέλει* praeteritoi *γενόμενοι οὐδὲ ἀπὸ τῆς πολιτικῆς βοηθοῦνται νομοθεσίας, οὐδὲ ὁ* praétωr *τὴν* contra tabulas *αὐτοῖς ἐπαγγέλλεται διακατοχήν. ταῦτα γὰρ ἐπὶ τῶν* súωn *ἤτοι τῶν παυσαμένων* súωn[5]) tractaízetai. *ἔσται δὲ αὐτοῖς ἑτέρα*[6]) *πρὸς τοῦτο βοήθεια ἣν ἐροῦμεν μικρὸν ὕστερον.*

---

1) *οἱ* Pi. 2) d. Vi. R.: *μὲν* L6. 3) *αὐτοὺς* ad. Vi. R. 4) libri *ἰσχύουσι*: ita Vi.: Gavel cj. '*ἰσχύουσα*' [*ἐστι*]': nec placet. 5) M.: *εἶναι* súωn L1. L2. F.: *παυομένων σούων* Vi. (qui scr. *οὐ μέντοι τῶν* cet.) R. 6) *ἑτ. δὲ αὐτ. ἔστ.* L6.

siue emancipati, nisi heredes scribantur nominatim eos exhe-
redari praeteriti uero similiter testamentum infirmant si-
mul atque scriptum est, siue sui sint siue emancipati,
siue in rerum natura sint siue postumi postea nascan-
tur. circa adoptiuos autem liberos singularem quandam
induxit princeps noster diuisionem in alia constitutione
6. quam super adoptiuis tulit. 6. Miles in expeditione oc-
cupatus filios suos iam natos uel postumos neque heredes
instituit neque nominatim exheredes fecit, set praeteriuit.
dispiciamus an ualeat eius testamentum. et magis est ut si
cum eos extare scierit eorum mentionem non fecerit, silen-
tium pro exheredatione nominatim facta accipiatur secundum
7. principales constitutiones et ualebit ipsius testamentum. 7.
Mater ausue maternus cum testentur non coguntur liberos
suos heredes instituere aut exheredare, set possunt eos si-
lentio omittere. silentium enim matris uel aui materni tan-
tum efficit quantum exheredatio patris. neque enim mater
filium filiamue neque auus maternus nepotem neptemue ex
filia heredes scribere coguntur aut exheredare. itaque si
praeteriti sint, neque iure ciuili adiuuantur, neque praetor
ipsis contra tabulas bonorum possessionem promittit. haec
enim de suis uel de iis qui desierunt sui esse optinent. erit
autem iis aliud adminiculum de quo paulo post dispiciemus.

De heredibus instituendis.[1] Titulus 14.

Μετὰ τὴν διδασκαλίαν, ἣν ἐπὶ τῇ ἐνστάσει καὶ exheredationi *τῶν παίδων ἐποιησάμεθα, ἀναγκαῖον εἰπεῖν καὶ ὅπως*[2] *τὰ ἄλλα πρόσωπα δυνάμεθα γράφειν κληρονόμους. γράφειν δὲ δυνάμεθα τοῦτο μὲν ἐλευθέρους τοῦτο δὲ οἰκέτας, καὶ οἰκέτας ἡμετέρους ἔτι δὲ καὶ ἀλλοτρίους.*[3] *ἀλλὰ τοὺς*[4] *ἡμετέρους οἰκέτας πάλαι μὲν κατὰ τὴν τῶν πλειόνων νομικῶν γνώμην οὐχ ἑτέρως, εἰ μὴ* cum libertate *γράφειν ἐξῆν· σήμερον δὲ καὶ* sine libertate[5] *ἡ τοῦ οἰκέτου ἔνστασις ἔρρωται ἐκ διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἥτις καὶ* sine libertate *γραφέντας αὐτοὺς ἀκωλύτως ἐπὶ τὴν κληρονομίαν καλεῖ· τοῦτο δὲ οὐ κατὰ καινισμόν τινα ἡ αὐτοῦ διάταξις εἰσήγαγεν, ἀλλὰ γνώμῃ νομικῶν ἀκολουθήσασα.* Atilicînos[6] *γὰρ ὁ νομικὸς ἐδέξατο καὶ*[7] sine libertate *τὴν τοῦ οἰκέτου καλῶς ἔνστασιν γίνεσθαι, ὡς ἀναφέρει αὐτὸν* Paûlos *ὁ σοφώτατος τοῦτο μὲν ἐν τοῖς* ad Masurium[8] Sabinum *αὐτοῦ βιβλίοις, τοῦτο δὲ ἐν τοῖς* ad Plautium. *ἡμέτερος δὲ οἰκέτης νοεῖται*[9] *κἀκεῖνος, οὗ τὸν* usúfructon *ἑτέρῳ παραχωρήσαντες γυμνὴν ἐπ' αὐτῷ* proprietarían *ἔχομεν. ἔστι δὲ εὑρεῖν ἓν παράδοξον θέμα, ὅτε τις τὸν ἴδιον*[10] *οἰκέτην οὐδὲ* cum libertate *γράφει κληρονόμον ἰσχυρῶς καὶ τοῦτο διατάξει περιέχεται Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου τῶν θειοτάτων, ἥτις χώραν ἔσχεν ὡς*[11] *ἐπὶ τοιούτου θέματος. ἀπέθετό τις κατηγορίαν κατὰ Τιτίας λέγων αὐτὴν ὑπὸ Στίχου τοῦ ἰδίου οἰκέτου μοιχεύεσθαι. μήπω περαιωθέντος τοῦ δικαστηρίου, ἡ εἰρημένη Τιτία τελευτῶσα τὸν εἰρημένον Στῖχον* cum libertate *ἐνεστήσατο κληρονόμον. μετὰ τὴν ἐκείνης τελευτὴν*

---

1) *περὶ τῆς τῶν κληρονόμων* (*—ρων* M.) *ἐνστάσεως* libri. 2) Ita M.: *ὁπόσα* L1. L2. F.: *καὶ ὁπόσα* Vi. R. 3) *τοῦτο μὲν οἰκέτας τοῦτο δὲ ἐλευθέρους καὶ οὐ μόνον ἡμετέρους ἀλλὰ καὶ ἀλλοτρίους οἰκέτας.* Vi. R. 4) *μὲν* ad. Vi. R. 5) L6.: cet. *δίχα ἐλευθερίας.* 6) *Ἀτιλῖnos* M. Atilînos L1. *—λῖνος* L6. 7) d. M. 8) Messarium M. 9) *ποιεῖται* F2. 10) d. Vi. R.: *ἐν παραδόξῳ θέματι ὅτι τω ἴδιον* M. 11) *καὶ* L1. L2.: de. Vi. R.: *ὡς* M. Pi. F.

De heredibus instituendis. Titulus 14.

Cum de institutione et exheredatione liberorum tractauerimus, dicendum est quomodo ceteras personas heredes instituere possumus. instituere autem possumus tam liberas personas quam seruos, seruosque nostros et alienos. set nostros quidem seruos olim secundum plurium prudentium sententiam non aliter quam cum libertate instituere licebat. hodie autem etiam sine libertate serui institutio ualet ex constitutione principis nostri, quae et sine libertate scriptos eos procul impedimento ad hereditatem uocat. hoc uero non per innouationem quandam eius induxit constitutio set prudentium amplexa sententiam. Atilicinus enim iurisconsultus putauit et sine libertate serui institutionem recte fieri, sicuti refert Paulus uir doctissimus cum in libris suis ad Masurium Sabinum, tum in illis quos ad Plautium scripsit. noster autem seruus etiam is intellegitur, cuius usumfructum alii concessimus et in quo nudam retinemus proprietatem. est autem casus quidem singularis, in quo nec cum libertate seruum suum utiliter quis scribit, idque continetur constitutione diuorum Seueri et Antonini, quae eiusmodi casum respicit. ream quis Titiam fecerat dicens eam a proprio seruo adulterium passam esse. nondum absoluto iudicio, Titia illa moriens praedictum Stichum cum libertate heredem instituit.

ζήτησις γέγονε εἰ ἔρρωται τὰ τῆς ἐνστάσεως καὶ οἱ εἰρημένοι θειότατοι βασιλεῖς ἀντίγραφαν τὸν οἰκέτην ἔνοχον ὄντα τῇ μοιχείᾳ οὐκ ἰσχυρῶς ἐν τῇ διαθήκῃ ἐλευθεροῦσθαι πρὸ τοῦ πέρατος τοῦ δικαστηρίου ὑπ' ἐκείνης αὐτοῦ τῆς δεσποίνης, ἥτις ὡς ὑποπεσοῦσα τῷ αὐτῷ[1]) *ἐγκλήματι κατηγορεῖται· ὥςτε οὖν ἡ ἔνστασις, ἡ ἐπὶ τῷ τοιούτῳ γενομένη δούλῳ πάσης ἰσχύος ἐστὶν ἐκτός. ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν καὶ τὸν ἀλλότριον οἰκέτην καλῶς γράφειν ἡμᾶς κληρονόμον, ὀφείλεις εἰδέναι ὅτι ἀλλότριός ἐστι κἀκεῖνος ἐφ' ᾧ ὁ* **testátωr usúfructon** *εἶχεν.* **1.** *'Ηνίκα* 1.
δὲ τὸν ἐμὸν οἰκέτην γράφω κληρονόμον **cum libertate** *ἢ* **sine libertate**[2]) (*ἀδιάφορον γὰρ καθὰ λέλεκται*), *εἰ μὲν μένει τελῶν ὑπὸ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν ἐλεύθερος γενήσεται καὶ* **necessários** *ἐμοῦ κληρονόμος. εἰ δὲ ἐπιζήσας τῇ διαθήκῃ τοῦτον ἐλευθερώσω*, **uoluntários**[3]) *γενήσεται κληρονόμος ἐν παρρησίᾳ ἔχων τὸ* **aditeûsai** *ἢ μή*, **necessários** *γὰρ οὐ δύναται εἶναι, οἷον*[4]) *τὰ δυο ἐκ τῆς τοῦ δεσπότου μὴ δυνάμενος ἔχειν διαθήκης, τουτέστι τὴν κληρονομίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν.*[5]) *εἰ δὲ μὴ ἐλεθευρώσω μὲν αὐτὸν ἐκποιήσω δὲ, κελεύσει τοῦ καινοῦ*[6]) *δεσπότου* **aditeúsas** *ἐκείνῳ προςπορίζει τὸν κλῆρον*[7]). *αὐτὸς γὰρ ἐκποιηθεὶς καὶ μὴ μείνας ὑπὸ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν οὔτε ἐλεύθερος οὔτε κληρονόμος εἶναι δύναται, εἰ καὶ* **cum libertate** *ἦν ἡ ἔνστασις*[8]). *δοκεῖ γὰρ ὁ δεσπότης ἀφίστασθαι τῆς ἐπὶ τῇ ἐλευθερίᾳ δόσεως, καθότι αὐτὸν ἐξεποίησεν. ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου*[9])· *εἰ δὲ τὸν ἀλλότριον οἰκέτην ἐνστήσωμαι κληρονόμον, εἰ μὲν μείνῃ*[10]) *παρὰ τῷ αὐτῷ*[11]) *δεσπότῃ κελεύσει αὐτοῦ τὴν κληρονομίαν* **aditeúωn** *αὐτῷ ταύτην προςπορίζει. εἰ δὲ ἐκποιηθῇ ζῶντος τοῦ διατιθεμένου ἤγουν καὶ μετὰ τελευτὴν πρὶν* **aditeúsῃ** *κατὰ κέλευσιν αὐτοῦ, τηνικαῦτα προστάξει τοῦ καινοῦ δεσπότου* **aditeúein** *δυνήσεται. εἰ δὲ ζῶντος τοῦ* **testátoros** *ἔτυχεν ὑπὸ τοῦ ἰδίου δεσπότου ὁ δοῦλος ἐλευθερωθεὶς*[12]) *ἢ*

---

1) addidi ex M. 2) d. M. 3) M. m. 1 a. et. L1.: boluntários M. m. 2 a. L2. 4) *οἷα* Vi. R. 5) *τὴν ἐλ. καὶ τὴν κλ.* L1. L2. F. 6) *νέου* Vi. R. 7) *τὴν κληρονομίαν* Vi. R. 8) *ἐνσταθεὶς* Vi. R. 9) *δούλου* ad. Vi. R. 10) L1.: cet. *μένει.* 11) *αὐτῷ τῷ* L1. L2. F. 12) *θῆναι* L6.

post eius mortem quaesitum est an ualeret eiusmodi institutio; atque praedicti diui principes rescripserunt seruum adulterii criminis postulatum non iure testamento manumitti, antequam iudicium absoluatur, ab ea eius domina, quae tanquam eidem crimini obnoxia rea facta sit. itaque institutio in eiusmodi seruo nullius momenti est. cum alienum seruum recte nos instituere dixerimus, admonendus es illum quoque alienum esse seruum, in quo testator usumfructum habuerit.

I. 1. Cum autem seruum meum heredem instituam cum libertate uel sine libertate (neque enim interest uti dictum est), si quidem in mea manserit potestate liber fiet et necessarius heres: sin autem superuiuens testamento eum manumiserim, uoluntarius heres fiet, et in suo arbitiio erit utrum adeat necne. necessarius enim fieri non potest, cum utrumque ex domini testamento consequi nequeat, idest hereditatem et libertatem. quodsi eum non manumiserim set alienauerim, iussu noui domini adiens illi hereditatem quaerit. nam cum ipse alienatus sit neque in mea manserit potestate neque liber neque heres fieri potest, licet cum libertate sit institutus. uidetur enim dominus destitisse a libertatis datione, cum eum alienauerit. haec autem de seruo nostro. nam si alienum seruum heredem instituerim, si quidem apud eundem dominum manserit, iussu eius hereditatem adiens eam ipsi quaerit; sin autem manumissus fuerit uiuo testatore uel etiam post eius mortem, antequam iussu illius adierit, tunc iussu noui domini adire potest. si enim uiuo testatore a suo domino seruus manumissus fuerit, uel etiam post mortem ante

καὶ μετὰ τελευτὴν pro aditione *ὡς ἐλεύθερος γεγονὼς κατὰ*[1]) *οἰκείαν ἐξουσίαν* aditeúsei. 2. *Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ·* 2.
ὧν τοὺς δεσπότας δυνάμεθα γράφειν κληρονόμος, τούτων καὶ τὸν οἰκέτην.[2]) *ὁ γὰρ οἰκέτης ἀπρόσωπος ὢν ἐκ τοῦ οἰκείου χαρακτηρίζεται δεσπότου.*[3]) *ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. Τίτιος εἶχεν οἰκέτην λεγόμενον Στίχον· ἐνεστησάμην ἐγὼ τὸν εἰρημένον Στῖχον κληρονόμον οὕτως εἰπών· ἔστω μοι Στῖχος κληρονόμος*[4]) *μετὰ τελευτὴν Τιτίου τοῦ οἰκείου δεσπότου. ζητῶμεν μή τι ἡ διαθήκη*[5]) *ἀνυπόστατός ἐστιν, ἐπειδὴ* Títios *τελευτήσας οὐκ ἔστιν ἐν φύσει, ἵνα πρὸς αὐτὸν ὁ οἰκέτης χαρακτηρισθῇ. ἀλλ' ἤρεσεν ὥςτε τὴν ἔνστασιν*[6]) *ἔρρωσθαι· εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ οὐ περίεστιν ὁ Τίτιος ὁ γεγονὼς αὐτοῦ δεσπότης, ἀλλ' οὖν ὑπὸ τὸ ἀσώματον τελεῖ τῆς κληρονομίας καὶ* hereditários *ἐστιν ὁ*[7]) *οἰκέτης· μετὰ δὲ τῶν* hereditaríωn *οἰκετῶν ἔχομεν* testamentifactíona· *ἡ γὰρ κληρονομία μήπω* aditeuθεῖσα *πρόσωπον ἐπέχειν δοκεῖ τοῦ τελευτήσαντος, οὐ τοῦ ἐσομένου κληρονόμου. ὅτι γὰρ τοῦτο ἀληθές ἐστι δῆλον ἐντεῦθεν. ἐάν τις τελευτήσῃ παῖδα κυοφορούμενον καταλιπὼν τὸν τοῦ τελευτήσαντος οἰκέτην, καλῶς δύναμαι γράφειν κληρονόμον καὶ μήπω τεχθέντος τοῦ* postúmu, *καίτοι τὸν ἀλλότριον* postûmon (*ἀλλότριος δέ ἐστιν, ὃς τικτόμενος οὐκ ἔσται*[8]) *μοι* sûos) *οὐ συγχωροῦσι μοι γράφειν οἱ παλαιοὶ κληρονόμον.*[a]) *καίτοι εἰ τὸ ἀσώματον τῆς κληρονομίας τὸ*[9]) *πρόσωπον ἐπεῖχε τοῦ ἐσομένου κληρονόμου, οὐκ ὀρθῶς ὁ* hereditários *οἰκέτης ἐπὶ τοῦ παρόντος θέματος ἐγράφετο*[10]) *κληρονόμος.* 3. *Πολλοί τινες* 3.
ἐδέσπιζον ἑνὸς οἰκέτου[11]). *δύναμαι τοῦτον γράφειν κληρονόμον καὶ ἐν ᾧ πρὸς πάντας ἔχω* testamentifactíona, pro parte dominica[12]) *ἑνὶ ἑκάστῳ ἡ ἐμὴ προςπορισθήσεται κληρονομία.*

---

1) *τὴν* ad. Vi. F. R. 2) *τοὺς οἰκέτας* Vi. R. Item L⁶., qui l. *τῶν δεσποτῶν οὓς δύναμαι κ. τ. λ.* 3) *ταῦτα προθεωρήσας* Vi. R.: probabilius exciderunt: *ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται.* 4) *κληρ. Στ.* Vi. R. 5) addidi cum Vi. R. 6) *τῆς διαθήκης* ad. Vi. R. 7) d. L¹. L⁶. Vi. R. 8) *ἐστι* Vi. R. 9) d. M. 10) *ἐγρ. κληρ. θέμ.* Vi. R. 11) M.: *ἐν. ἐδ. οἰκ.* L¹. L². F.: *ἐδ. οἰκ. ἐν.* Vi. R. 12) *τουτ. πρὸς τὰ μέρη τῆς δεσποτείας* ad. Vi. R.

a) Gai. 2, 287.

2. aditionem, utpote homo liber suo arbitrio adibit. 2. Haec in primis perspecta habeas. quorum cum dominis testamentifactionem habemus, hos seruos heredes scribere possumus. seruus enim cum nullam habeat personam, ex proprio domino formam recipit. en quod inde sequitur. Titio erat seruus nomine Stichus. hunc Stichum heredem institui hisce uerbis: *esto mihi Stichus heres post mortem Titii domini sui.* quaerimus an forte testamentum inutile sit, cum Titius mortuus in rerum natura non sit, ex cuius persona Stichus testamentifactionem accipiat. set magis placuit institutionem ualere. licet enim non uiuat Titius, qui eius dominus fuerat, tamen seruus in hereditate continetur et hereditarius est: cum seruis autem hereditariis testamentifactionem habemus. hereditas enim nondum adita personam optinere uidetur defuncti, non heredis futuri. hoc uerum esse inde patet quod si quis decedat filium postumum relinquens, defuncti seruum recte heredem instituere possum, licet postumus nondum sit natus; quamuis alienum postumum (alienus est qui natus mihi suus heres non fit) non permittant ueteres heredem instituere. si uero incorporalis hereditas futuri heredis personam sustineret, non recte in hoc casu
3. seruus hereditarius scriberetur heres. 3. Plures unius serui domini cum sint, possum hunc heredem instituere et quatenus cum omnibus testamentifactionem habeam, pro portione
4. dominii unicuique mea quaeretur hereditas. 4. Possum et

4. *Δύναμαι καὶ ἕνα καὶ πολλοὺς εἰς ἀπέραντον γράφειν κλη-* 4.
ρονόμους. 5. a)*Ἡ κληρονομία ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς δώδεκα* 5.
διαιρεῖται οὐγκίας. καὶ αὐτὴ μὲν ἡ πᾶσα κληρονομία as[1]) *προσαγορεύεται· ἔχει δὲ ἐν ἑαυτῇ ταῦτα τὰ μέρη ἰδιαζούσας ἔχοντα προσηγορίας ἀπὸ οὐγκίας μέχρι αὐτῆς τῆς λίτρας· ἔστι δὲ ταῦτα*[2])· uncia *τὸ δωδέκατον μέρος τῆς περιουσίας*[3]), sextans[4]) *τουτέστι τὸ διούγκιον, ὅπερ ἐστὶν ἕκτον μέρος*[5]), quadrans[6]) *τὸ*[7]) *τέταρτον, ὅπερ ἐστὶ τριούγκιον*[8]), triens[9]) *τρίτον, ὃ*[10]) *ποιεῖ τέσσαρας οὐγκίας,* quincunx *τρίτον δωδέκατον,*[11]) *ὃ ποιεῖ πέντε οὐγκίας·* semis *τὸ ἥμισυ ὃ ποιεῖ ἕξ οὐγκίας·* septunx *τὸ ἥμισυ*[12]) *δωδέκατον, ὃ ποιεῖ ἑπτὰ οὐγκίας·* bes *τὸ δίμοιρον, ὃ ποιεῖ ὀκτὼ οὐγκίας·* dodrans[13]) *τὸ*[14]) *δίμοιρον δωδέκατον, ὃ ποιεῖ ἐννέα οὐγκίας·* dextans[15]) *δίμοιρον ἕκτον, ὃ ποιεῖ δέκα οὐγκίας·* deunx *τὸ δίμοιρον τέταρτον, ὃ ποιεῖ ἕνδεκα οὐγκίας·* as[16]) *αἱ δώδεκα οὐγκίαι.*[17]) *οὐ*[18]) *πάντως*[19]) *δώδεκα οὐγκίας*[20]) *εἶναι δεῖ, ἐφ' ἃς*[21]) *ὁ* testátωr *διατίθεται· τοσαῦται γὰρ οὐγκίαι τὴν λίτραν ἀποτελοῦσιν, ὅσας ἂν ὁ διαθέμενος βουληθῇ.* b) *εἰ δὲ καὶ ἕνα τις ἐνεστήσατο κληρονόμον λόγου χάριν εἰς ἕξ οὐγκίας, ἡ πᾶσα λίτρα ἐν ταῖς ἕξ οὐγκίαις ἐστίν· οὐ γὰρ λέγομεν ὅτι ὁ μὲν* scriptos *τὰ ἕξ οὐγκίας λαμβάνει, οἱ δὲ ἐξ ἀδιαθέτου τὰς ἕξ. παγανὸς γὰρ κατὰ ταὐτὸ*[22]) *ἐκ διαθήκης καὶ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομεῖσθαι οὐ δύναται· στρατιώτης δὲ καὶ πάνυ.*

---

1) aes M. L^{1}. L^{2}. ed. ant. F. 2) d. L^{1}. L^{2}. F. 3) *κληρονομίας* Vi. R. 4) sextaniu L^{1}. sextanein L^{2}. 5) d. L^{1}. 6) quadras L^{2}. 7) *τὸν* L^{2}. 8) *τρεῖς οὐγκίαι* Vi. F^{1}. R. 9) *τὸ* ad. Vi. F. R. 10) *ὅπερ.* Vi. F. R. 11) *δωδεκάτου* M. $m.^{2}a$. 12) *καὶ τὸ* ins. M. $m.^{2}a$: de '*καὶ*' hic et deinceps iam cj. R. 13) dodras M. $m.^{1}a$. 14) d. M. 15) dentrans L^{1}. dentras L^{2}. 16) aes M. asae L^{1}. L^{2}. 17) ita M. (qui tamen l. *οὐγκίας*): *ἤγουν δώδ. οὐγ.* L^{1}. L^{2}. L^{18}.: *ἤτοι ὅλον ἤγουν δώδ. οὐγκίας* F.: as *δώδ. οὐγκ.* Vi. R. 18) d. M. 19) *δὲ* ad. Vi. R. *δὲ δεῖ* h. l. L^{6}. 20) *τὴν περιουσίαν* ad. Vi. R. 21) M.: *εἰς ἃς* L^{1}. L^{2}. F.: *εἰς ἣν* Vi. R. 22) *ταὐτὸν* Vi. F^{1}. R.

a) Cf. Epi. 33, 57. Proch. 30, 69. b) Cf. Epi. 33, 57 mire corrupte. Proch. 30, 70—73.

5. unum et plures in infinitum heredes instituere. 5. Hereditas plerumque diuiditur in XII uncias et ipsa tota hereditas as uocatur: amplectitur autem hasce partes proprias habentes appellationes ab uncia usque ad assem. est uncia duodecima pars bonorum: sextans, idest duo unciae, quae sextam efficiunt partem; quadrans i. e. quarta pars, hoc est tres unciae; triens seu tertia pars, quae quattuor uncias efficit; quincunx, idest pars tertia et duodecima, quae efficit uncias quinque; semis seu dimidia pars quae efficit uncias sex: septunx dimidium et uncia, idest unciae septem; bes binae tertiae partes, idest unciae octo; dodrans bes et uncia, idest unciae nouem; dextans bes et sextans idest decem unciae, deunx bes et quadrans idest undecim unciae; as duodecim unciae. non autem utique duodecim uncias esse oportet, in quas testator hereditatem diuidat. tot enim unciae assem efficiunt, quot testator uoluerit. et si unum quis heredem instituat uerbi gratia ex semisse, totus as in semisse erit; neque dicimus scriptum heredem semissem capere, eos autem qui ab intestato ueniant alterum semissem; paganus enim ex parte testatus et ex parte intestatus decedere nequit: miles autem

νόμος γὰρ αὐτοῖς ἐστιν ἐν ταῖς διαθήκαις ἡ βούλησις ὡς ἔχει. a) ἀμέλει στρατιώτης διατιθέμενος ἐὰν εἴπῃ ὅτι· ἔστω μου ὁ δεῖνα[1]) κληρονόμος εἰς τρεῖς οὐγκίας, τὰς ἐννέα οἱ ἐξ ἀδιαθέτου λαμβάνουσιν. b) δύναται δέ τις διατιθέμενος, ὥςπερ εἰς ἐλάττονας οὐγκίας συστέλλειν τὴν λίτραν, οὕτω καὶ εἰς πλείονας ἐκτείνειν αὐτήν· οἷον δύναται λέγειν· ὁ δεῖνα ἔστω μου κληρονόμος εἰς ὀκτὼ οὐγκίας καὶ ὁ δεῖνα εἰς ἑπτά. 6. c) Ἐὰν πολλοὺς γράφω κληρονόμους, θέλω δὲ αὐτοὺς ἐξ 6 ἴσου τὴν ἐμὴν διαδέξασθαι περιουσίαν, ἀρκεῖ τὸ sine parte γράψαι αὐτοὺς λέγοντα· ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα ἔστωσαν μου κληρονόμοι, οὐγκίας μου[2]) γὰρ μὴ ὀνομάσαντος[3]), τὸ ἴσον αὐτοῖς προγενήσεται. εἰ δὲ θέλω ἐξ ἀνίσων μερῶν αὐτοὺς κληρονομῆσαι, τότε ex certa parte ἔδει[4]) αὐτοὺς γράφειν καὶ λέγειν· ὁ δεῖνα εἰς τέσσαρας ὁ δεῖνα εἰς ἕξ ὁ δεῖνα [καὶ ὁ δεῖνα[5])] εἰς οὐγκίαν ἔστωσαν κληρονόμοι. τί δὲ ὅτι πολλοὺς γράψας κληρονόμους ἐπί τινων μὲν ἐξεφώνησα τὸν οὐγκιασμὸν, ἐνεστησάμην δὲ ἕνα sine parte;[6]) ἆρα πόσον λήψεται ὁ sine parte; καὶ λέγομεν[7]) εἰ μὲν ὑπολιμπάνεταί τι τῇ λίτρᾳ, τυχὸν γὰρ Prîmon ἔγραψα κληρονόμον εἰς πέντε οὐγκίας, Secûndon εἰς τρεῖς, Tértion εἰς δύο, εἶπον δὲ καί·[8]) Qúartos ἔστω μου κληρονόμος, ἢ οὕτως· Qúartos καὶ Qúintos καὶ Séxtos ἔστωσαν[9]) κληρονόμοι, τότε λέγομεν ὅτι εἰς τὸ διούγκιον ὁ εἷς ἢ καὶ οἱ τρεῖς οἱ sine parte γραφέντες παραγενήσονται. εἰ δὲ ἔφθασα τὴν λίτραν δαπανήσας[10]) εἰς τοὺς τρεῖς, τὸν μὲν εἰς ἕξ, τὸν δὲ εἰς τέσσαρας, τὸν δὲ εἰς δύο γράψας κληρονόμους,[11]) sine parte δὲ ἐπήγαγον ἕνα ἢ καὶ πλείους, τότε, ἐπειδὴ οὐκ ἔστι τι ὑπολιμπανόμενον τῆς λίτρας εἰς ὃ δύνανται ἐλθεῖν οἱ sine parte γραφέντες.

---

1) ὁ ad. M. 2) οὐγκιασμοῦ L1. L18. Epi.: γάρ μου L6. Vi. R. 3) —ασθέντος M. 4) M.: δεῖ F. L1. L2.: αὐτ. γρ. χρὴ Vi. R. 5) addidi meo periculo ὁ δεῖνα εἰς οὐγκίας P.: εἰς ἕξ ἔστ. Vi. R. qui tamen cj. ad. 'ὁ δεῖνα εἰς διούγκιον.' longe aliter Epi. 6) καὶ σίνε πάρτε ἕτερον L6. 7) ὅτι ad. Vi. R. 8) d. Vi. R. 9) M.: μου ad. L1. L2. F.: μοι Vi. R. 9) M.: cet. —σαι. 10) —ον Vi. R.

a) ib. 33, 58. b) ib. 33, 59. c) ib. 33, 60.

utique; lex enim in testamentis condendis est ipsis uoluntas, quaecumque sit. itaque miles si in testamento dicat: esto mihi ille heres ex quadrante, dodrantem ab intestato heredes capiunt. potest autem quis sicuti in pauciores uncias assem diuidere, ita et in plures eundem extendere. ueluti si dicat: esto ille mihi heres ex besse et ille ex
6. septunce. 6. Si plures instituam heredes, uelimque eos ex aequis partibus meam accipere hereditatem, sufficit eos sine parte heredes scribere, his fere uerbis: ille et ille et ille mihi heredes sunto. nulla enim uncia nominata, ex aequis partibus heredes erunt. sin autem uelim ex diuersis partibus eos heredes fieri, tunc ex certa parte eos instituere oportet, ut ecce: ille ex triente, ille ex semisse, ille [et ille] ex uncia heredes sunto. quid igitur si plures instituens heredes, partes in quorundam personis expresserim, quendam autem sine parte scripserim? quantum accipiet qui sine parte institutus est? et dicimus si aliqua pars assi desit, forte enim Primum ex quincunce heredem scripsi, Secundum ex quadrante, Tertium ex sextante, addidique: Quartus mihi heres esto, uel ita: Quartus et Quintus et Sextus heredes sunto, tunc ex sextante unum tresue qui sine parte scripti sunt heredes fieri. si uero totum assem iam consumpsi in illos tres, unum ex semisse, unum ex triente unum uero ex sextante heredem instituens, et unum pluresue addidi sine parte, tunc quia nihil assi deest, quod tribui possit sine parte scriptis, pars dimidia da-

τὸ ἥμισυ δοθήσεται τῷ sine parte *ἤτοι τοῖς*[1]) sine parte, *ὡς δοκεῖν τὸν* testátora *εἰς εἴκοσι τέσσαρας οὐγκίας διατίθεσθαι, ὥςτε οὖν ὁ* sine parte *ἢ τὸ ἐλλεῖπον τῇ λίτρᾳ ἢ τὸ ἥμισυ τῆς λίτρας λαμβάνει. καὶ οὐ διαφέρομαι πότερον πρῶτος ἐγέγραπτο ὁ* sine parte *ἢ μετὰ πάντας ἢ ἐν μέσῳ πάντων· πανταχοῦ*[2]) *τὸ αὐτὸ ἔσται ἀποτέλεσμα.* 7. *Πολλοὺς ἐνεστησάμην* 7. *κληρονόμους* ex certa parte· *οὐκ ἐδαπάνησα δὲ εἰς αὐτοὺς τὴν λίτραν, ἀλλ' ἔτι ὑπολιμπάνετό τι. ἄρα τὸ ὑπολειφθὲν τοῦτο*[3]) *εἰς τίνα παραγενήσεται; καὶ λέγομεν ὅτι σιωπηρῶς τοῖς γραφεῖσι προσαύξεται τὸ ὑπόλοιπον.*[a]) *οἷον τρεῖς ἐνεστησάμην κληρονόμους ἀπὸ τριῶν οὐγκιῶν,*[4]) *ὡς ὑπολιμπάνεσθαι ἄλλο*[5]) *τριούγκιον.*[6]) *τοῦτο σιωπηρῶς ἑκάστῳ τῶν* scríptων pro parte hereditaríᾳ *προσαυξήσει καὶ εὑρίσκονται λοιπὸν ἐξ ἀποτελέσματος εἰς ἀνὰ*[7]) *τέσσαρας οὐγκίας γεγραμμένοι, ὡσανεὶ ἑνὸς ἑκάστου εἰς τὸ τρίτον τῆς λίτρας ἐνσταθέντος. εἰ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου πολλοὺς ἐνστήσωμαι κληρονόμους* ex certa parte *καὶ ἐν τῇ* ex certa parte *γραφῇ*[8]) *ὑπερέβην τὰς δώδεκα οὐγκίας, σιωπηρῶς ἑνὸς ἑκάστου τὸ περιττὸν ἀπομειοῦται οἷον·* b) *τέσσαρας ἐνεστησάμην κληρονόμους ἀπὸ τεσσάρων οὐγκιῶν. ὁ νόμος ἐξ ἑνὸς ἑκάστου σιωπηρῶς ἀφαιρεῖται ἀνὰ οὐγκίαν καὶ*[9]) *ἐξ ἀποτελέσματος εὑρίσκονται ἀνὰ τρεῖς ἔχοντες οὐγκίας.*[c]) 8. *Ἐνε-* 8. *στησάμην πολλοὺς κληρονόμους* ex certa parte *καὶ ὑπερέβην τὰς δώδεκα οὐγκίας, προςτέθεικα δὲ καὶ ἄλλον* sine parte. *ἄρα πόσον λήψεται ὁ* sine parte; *καὶ*[10]) *φαμὲν ὅτι ὅσον εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν δύο λιτρῶν ὑπολιμπάνεται. οἷον εἰ*[11]) *εἶπον οὕτως·* Prîmos *ἔστω μοι κληρονόμος εἰς πέντε οὐγκίας*[12]) Secûndos *εἰς ἕξ* Tértios *εἰς ὀκτώ, ἔστω δὲ καὶ* Quártos *κληρονόμος, λέγομεν τὸν* Quárton[13]) *τὰς ὑπολοίπους πέντε οὐγκίας λαμβάνειν· δέκα ἐννέα*[14]) *γὰρ οὐγκίαι*

---

1) *ἢ τοῖς* Vi. R. 2) *γὰρ* ad. F. 3) d. Vi. R. 4) *τριουγκίου* F. 5) *τὸ* ad. F. 6) *τὸ τριούγκιον* ad. Vi. 7) M. L1. L2 L6.: *εἰς δ̄* F.: *εἷς ἕκαστος ἀνὰ* Vi. R. 8) L6. tantum: *ἐν τῇ δὲ γραφῇ* 9) d. M. 10) d. M. 11) d. Vi. R. 12) ad. M., d. cet. 13) Cúarton M. 14) M. L6.: *δεκ. οὐγ. γὰρ* L1. L2. F.: *ἐννεακαίδεκα γὰρ οὐγκ.* Vi. R.

a) Epi. 33, 61.: Proch. 30, 75–76. b) Epi. 33, 63. c) Epi. 33, 64.

bitur ei uel iis qui sine parte sunt scripti, quasi uideatur
testator in uiginti quattuor uncias assem diuisisse. ita-
que qui sine parte heres institutus est uel quod assi deest
uel semissem accipit. neque interest primus an nouissimus
an medius sine parte scriptus sit: omnimodo enim idem opti-
7. nebit. 7. Plures institui heredes ex certa parte; non con-
sumpsi in eos assem, set pars aliqua uacat. pars igitur quae
uacat ad quem spectabit? et dicimus partem uacantem tacite
scriptis heredibus adcrescere: ueluti si tres institui heredes
ex quartis partibus, ita ut quadrans reliquus sit. hic tacite
singulis scriptis heredibus pro parte hereditaria adcrescet et
perinde reapse ex triente instituti inuenientur, ac si singuli
in trientem essent scripti. et ex diuerso si plures instituerim
heredes ex certa parte atque in iisdem ex certa parte scri-
bendis duodecim uncias excesserim, tacite singulis decrescit
quod abundat. ut ecce quattuor scripsi heredes ex quater-
nis unciis: iure singulis singulae unciae detrahuntur, atque
8 fit ut quadrantem habere singuli inueniantur. 8. Plures he-
redes institui ex certa parte, atque excessi duodecim uncias;
addidi alium quoque sine parte. quantum accipiet qui sine parte
institutus est? ut ecce ita scripsi: *Primus heres mihi
esto ex quincunce et Secundus ex semisse et Ter-
tius ex besse: esto mihi heres et Quartus.* dicimus
Quartum quinque, quae supersunt, uncias accipere, nouemde-

τοῖς ex certa parte *γραφεῖσι κατελείφθησαν. τὰ αὐτό ἐστιν*
εἰ καὶ εἰς τοὺς τρεῖς ἐδαπάνησα τὰς δύο λίτρας καὶ μετὰ ταῦτα
ἐπήγαγόν τινα sine parte· *μίαν λήψεται λίτραν, ὡς εἶναι τὰς*
πάσας λϛ οὐγκίας, καὶ[1]) *κδ δὲ ἤγουν*[2]) *λϛ εἰς δύναμιν μιᾶς*
περιστῆναι λίτρας. 9. *Κληρονόμον καὶ* púrωs *καὶ ὑπὸ αἵρε-* 9
σιν γράφειν δύναμαι.[3]) púrωs *μὲν· ἔστω ὁ δεῖνα κληρο-*
νόμος· ὑπὸ αἵρεσιν δὲ· ἔστω[4]) *ὁ δεῖνα κληρονόμος* si
nauis ex Asia uenerit.[5]) ex certo tempore *ἢ* ad cer-
tum tempus *οὐκ ὀρθῶς γράφεταί τις κληρονόμος, οἷον· ἔστω*
μου ὁ δεῖνα κληρονόμος μετὰ πενταετίαν τῆς ἐμῆς
τελευτῆς ἢ[6]) *ἀπὸ καλανδῶν μαρτίων.*[7]) *ἢ ἐὰν εἴπῃ*
οὕτως· ἔστω μου[8]) *ὁ δεῖνα κληρονόμος ἕως καλαν-*
δῶν ἰανουαρίων. περιαρουμένου[9]) *γὰρ τοῦ χρόνου τοῦ ἀπὸ*
καλανδῶν ἢ μέχρι καλανδῶν οὕτως ἔσται ἡ[10]) *γραφὴ ὡς* pú-
rωs *γεγραμμένη.* 10. *Ἐνεστησάμην τινα κληρονόμον ὑπὸ ἀδύ-* 10
νατον αἵρεσιν[11]), *εἰπών· ἔστω μου ὁ δεῖνα κληρονόμος*
ἐὰν πίῃ τὴν θάλασσαν, ἢ[12]) *καὶ ληγάτον ὑπὸ τοιαύτην αἵρε-*
σιν κατέλιπόν τινι ἤγουν fideicómmisson, *ἢ καὶ ἐλευθερίαν*
οἰκέτῃ·[13]) *περιαιρέσει*[14]) *τῆς ἀδυνάτου αἱρέσεως (ἀντὶ γὰρ*[15])
μηδὲ γεγραμμένης παραλαμβάνεται)[16]) púra *ἀποτελεῖται τὰ*
καταλειφθέντα. 11. *Κληρονόμον ἐνεστησάμην τινὰ ὑπὸ πολλὰς* 11.
αἱρέσεις. ζητῶμεν[17]) *εἰ δεῖ περιμένειν, ἕως ἂν πληρωθῶσιν*
ἅπασαι.[18]) *καὶ λέγομεν εἰ μὲν* coniunctim *ἐγράφησαν (εἶπον*
γάρ· ἔστω ὁ δεῖνα κληρονόμος ἐὰν ἀνέλθῃ[19]) *εἰς τὸ Κα-*
πετόλιον ἢ[20]) *καὶ*[21]) *ἡ ναῦς ἔλθῃ ἀπὸ τῆς*[22]) *Ἀσίας καὶ*
ὁ δεῖνα γένηται ὕπατος) δεῖν[23]) *πασῶν ἀναμένειν τὴν ἔκβα-*

---

1) add. ex M. L1. L2., qui habet *καὶ εἰ.* 2) *αἱ* ad. M. 3) *—νάμεθα* Vi. R., *καὶ* ins. L6. 4) *μου* L1. L2. F. *μοι* Vi. R. 5) *εἰ δὲ* ad. Vi. R 6) d. M. Vi. 7) M.: cet. *ἰανουαρίων.* *—ίου* hic et. deinc. L6. 8) *μοι* Vi. R. 9) *περαιουμένου* Vi. ed. ant. F. 10) d. L1. L2. F. 11) *ὑπὸ ἀδ. αἱρ. κλ.* Vi. R. 12) *ἤγουν* Vi. R. 13) *—του* M. 14) *ἀναιρέσει* M. m2a. 15) d. Vi. R. 16) *καὶ* ad. Vi. F. R. 17) M.: cet. *—τοῦμεν.* 18) *ἕως οὗ πλ. αἱ πᾶσαι* Vi. R. 19) *ἔλθῃ* M. L1. L6. 20) add. ex M. 21) *εἰ* ins. Vi. R. 22) d. Vi. R. 23) ita pro uulg. *δεῖ* scripsi.

cim enim unciae heredibus ex certa parte institutis relictae
sunt. idem est etiam si in tres dipondium consumpserim ac
deinde quendam sine parte addiderim. nam assem unum
sibi habebit, ita ut in XXXVI uncias tota deducatur here-
ditas, atque XXIIII seu XXXVI unciae unum expleant assem.
9. 9. Heredem et pure et sub condicione instituere possum.
pure quidem hoc modo: ille mihi heres esto; sub condi-
cione autem: ille mihi heres esto, si nauis ex Asia
uenerit. ex certo tempore uel ad certum tempus non recte
quis heres scribitur, ut ecce: ille mihi heres esto post
quinquennium quam moriar uel ex kalendis mar-
tiis. uel si quis ita dicat: ille mihi heres esto usque
ad kalendas ianuarias. pro superuacuo enim habito
tempore quod a kalendis uel usque ad kalendas est, perinde
10. erit institutio, ac si pure esset facta. 10. Institui quendam he-
redem sub condicione impossibili, hoc modo: ille mihi heres
esto si mare ebiberit, uel cuidam legatum fideiue commis-
sum sub eiusmodi condicione reliqui, uel seruo libertatem. de-
tracta enim impossibili condicione, quae nec pro scripta ha-
11. betur, pura efficiuntur quae heredi relicta sunt. 11. Here-
dem quendam sub pluribus condicionibus institui. quaeritur
an expectandum sit donec omnes sint impletae. et dicimus
si quidem coniunctim scriptae sunt (dixi enim: ille mihi
heres esto si in Capitolium adscenderit et si na-
uis ex Asia uenerit et si ille consul factus erit),
oportere omnium expectare euentum; sin autem separatim eas

σιν. εἰ δὲ **separatim** [1]) *ταῦτα ἔγραψα εἰπών· ἔστω*[2]) *ὁ δεῖνα κληρονόμος ἐὰν ἀνέλθῃ εἰς τὸ Καπετόλιον ἢ*[3]) *ἐὰν δῷ* Titíῳ *ῑ νομίσματα, οἷαν βούλεται ἐξ αὐτῶν ἀποπληρῶν γενήσεται κληρονόμος.* 12. *Ἰσχυρῶς τις γράφει κλη-* 12
ρονόμους καὶ ἐκείνους οὓς[4]) *οὐδέποτε ἐθεάσατο. οἷον, εἶχέ τις ἀδελφὸν ἐπὶ ξένης διάγοντα, ἐπαιδοποίησεν οὗτος, δύναται τοὺς παῖδας τοῦ ἀδελφοῦ, οὓς οὐκ ἐθεάσατό ποτε*[5]) *γράφειν ὀρθῶς*[6]) *κληρονόμους, ἡ γὰρ περὶ τὸν κληρονόμον ἄγνοια τοῦ διατιθεμένου τὴν ἔνστασιν οὐκ ἀκυροῖ.*

De uulgari substitutione.[7]) Titulus 15.

Ἀκώλυτόν ἐστι τῷ διατιθεμένῳ καὶ ἔνστασιν ποιήσασθαι καὶ ὑποκατάστασιν καὶ ἁπλῶς πολλοὺς ποιήσασθαι βαθμοὺς κληρονόμων.[8]) a) *βαθμὸς δὲ λέγεται κληρονόμων ὁ ἔχων τὰς δώδεκα οὐγκίας. ἔξεστι γὰρ ἡμῖν οὕτω διατίθεσθαι· ἔστω* Prîmos *κληρονόμος, ἐὰν δὲ μὴ γένηται* Prîmos *κληρονόμος, ἔστω* Secûndos, *ἐὰν δὲ μὴ γένηται* Secûndos, *ἔστω* Tértios, *εἰ δὲ μὴ γένηται*[9]) Tértios, *ἔστω* Qúartos.[10]) *καὶ εἰς ἀπέραντον ὑποκαθιστᾶν δυνάμεθα καὶ ἐν τελευταίῳ τόπῳ ἤτοι βαθμῷ ὡς εἰς ἐσχάτην βοήθειαν, οἰκέτην ἡμέτερον ἐνίστασθαι*[11]) *δυνάμεθα, ἵνα εἰ συμβῇ πάντας παραιτήσασθαι, ὁ οἰκέτης ἐξ ἀνάγκης κληρονομῇ.* 1. *Δυνάμεθα δὲ* 1.
ἕνα[12]) *ἑνὶ ὑποκαθιστᾶν καὶ ἑνὶ πολλοὺς καὶ πολλοῖς ἕνα καὶ πολ-*

---

1) *καὶ* [*ἢ* M.] *διαζευκτικῶς* add. libri: expunxi ut gloss. 2) *μου* ad. L1. L2. F. 3) d. F2.: *νόμισμ. τόσα* pro *ῑ νομ.* l. L6. 4) *ἂν* ad. Vi. R. 5) *πώποτε* Vi. R. 6) d. M. 7) *Περὶ χωρικῆς ὑποκαταστάσεως ἤγουν πληθυντικῆς* M. L6. *περὶ πληθ. ὑπ.* L1. L2. *περὶ χ. ἤγ. πλ. ὑπ.* L18. F. (qui l. *ἤτοι* pro *ἤγουν*) *περὶ χ. ὑπ.* Vi. R. 8) *ποιήσ. κληρονόμους* M. 9) d. Vi. R. 10) Ita M. L1. 11) *ἐνστήσασθαι* L6. L18. 12) *ἑνὶ ἕνα* Vi. F. R.

a) Cf. Proch. 31, 2.

scripsi, hoc modo: ille heres esto si in Capitolium adscenderit, aut si Titio aureos C dederit, alterutri,
12. uti libuerit, parendo heres fiet. 12. Utiliter quis eos quoque heredes scribit quos nunquam uiderit. ut ecce quis fratrem habuit peregre degentem, qui liberos suscepit: potest fratris liberos quos nunquam uiderit recte heredes instituere. testatoris enim circa heredem ignorantia institutionem non infirmat.

De uulgari substitutione. Titulus 15.

Nihil obstat quominus testator et heredem instituat et quendam substituat et in summa plures faciat heredum gradus. gradus autem heredem dicitur qui XII uncias in se continet. licet enim nobis ita testari: Primus heres esto, nisi Primus heres fiat, Secundus esto, nisi Secundus heres fiat, Tertius esto, nisi Tertius, esto Quartus. atque in infinitum substituere possumus et in postremo loco seu gradu tamquam in ultimum subsidium seruum nostrum possumus instituere, ita ut si omnes recusent, seruus certe
1. necessario heres fiat. 1. Possumus in unius locum unum substituere, uel in unius plures, uel in plurium unum, set et in plu-

λοῖς πολλούς. ἐνὶ ἕνα, οἷον· ἔστω Prîmos κληρονόμος· εἰ δὲ μὴ γένηται Prîmos κληρονόμος[1]), ἔστω Secûndos. ἐνὶ πολλοὺς οὕτως· ἔστω Prîmos κληρονόμος· εἰ δὲ μὴ γένηται, Secûndos καὶ Tértios ἔστωσάν μοι κληρονόμοι. πολλοῖς ἕνα ὑποκαθιστῶμεν οὕτως· Prîmos καὶ Secûndos ἔστωσάν μοι[2]) κληρονόμοι, εἰ δὲ μὴ γένωνται, ἔστω μοι Tértios κληρονόμος. καὶ πολλοῖς πολλοὺς·[3]) Prîmos καὶ Secûndos ἔστωσάν μοι κληρονόμοι· εἰ δὲ μὴ γένωνται, Tértios καὶ Qúartos ἔστωσάν μοι κληρονόμοι. δυνάμεθα καὶ inuicem τοὺς κληρονόμους ἀλλήλοις ὑποκαθιστᾶν, οἷον· ἔστω μοι κληρονόμος[4]) Prîmos εἰς ἓξ οὐγκίας καὶ Secûndos εἰς ἓξ οὐγκίας,[5]) ἐὰν δὲ[6]) μὴ γένηται Prîmos, ἔστω[7]) Secûndos[8]) εἰς τὸ αὐτοῦ μέρος· ἐὰν δὲ Secûndos μὴ aditeúsῃ ἔστω Prîmos ὑποκατάστατος εἰς τὸ Secúndu μέρος. 2. Εἰ δὲ καὶ ἐξ ἀνίσων μερῶν γράψας τινὰς 2. κληρονόμους, οἷον τὸν μὲν εἰς ἑπτὰ,[9]) τὸν δὲ εἰς πέντε, inuicem αὐτοὺς ὑποκατέστησα·[10]) οὐδεμίαν μνήμην ἐν τῇ ὑποκαταστάσει οὐγκιασμοῦ ποιησάμενος, τοσαύτας λήψεται ὁ ὑποκατάστατος, ὅσας ἤμελλε λαμβάνειν εἴγε ἡdíteusen ἐκεῖνος, οὗ γέγονεν οὗτος[11]) ὑποκατάστατος. ἐὰν γὰρ συμβῇ aditeûsai τὸν εἰς πέντε οὐγκίας γεγραμμένον, παραιτήσασθαι δὲ τὸν εἰς τὰς[12]) ἑπτὰ, οὐ δεῖ λέγειν ὅτι πέντε οὐγκίας λήψεται ὁ Prîmos ἐκ τῆς ὑποκαταστάσεως, ἀλλ' ἑπτά. τοσαύτας γὰρ Secûndos[13]) ἤμελλε λαμβάνειν. 3. Ἐνεστήσατό τις Prîmon κληρονόμον εἰς ἓξ 3. οὐγκίας καὶ Secûndon εἰς ἕξ· εἶπε δὲ οὕτως· ἐὰν μὴ γένηται Secûndos κληρονόμος, ἔστω Prîmos κληρονόμος· εἰ δὲ μὴ γένηται κληρονόμος Prîmos, ἔστω Tértios[14]). Σεβῆρος καὶ Ἀντονῖνος ἀντέγραψαν[15]) τὸν Tértion

---

1) ad. ex M. 2) d. L1. L18. L6.: οἷον ins L18. οὕτως L6. 3) M. L18.: cet. —λοὺς π—οῖς. 4) ὁ ad. F2. 5) haec d. F2. 6) d. M. F2.: εἰ δὲ L1. 7) ἔσται M. 8) καὶ ad. Vi. F1. R. 9) ἓξ Vi. 10) —σεν Vi. R. 11) d. L18. 12) d. L18. Vi. R.: τὰ F. 13) aditeúων L1. L18. Vi. R. (gr. litt.) 14) M.: cet. εἰ δὲ μὴ. γ. P. ἔστ. T. κλ. 15) πρὸς ad. L6.

rium plures. in unius locum unum, ut ecce: Primus he-
res esto, nisi Primus heres fiat, Secundus heres
esto. in unius locum plures, ita: Primus heres esto,
nisi fiat, Secundus Tertiusque mihi heredes sunto.
pluribus unum ita substituimus: Primus Secundusque
mihi heredes sunto, ni fiant, Tertius mihi heres
esto. pluribus plures, ueluti: Primus Secundusque he-
res sunto, ni fiant, Tertius Quartusque mihi he-
redes sunto. possumus et inuicem heredes sibi substituere
hoc modo: Primus heres mihi esto ex semisse et Se-
cundus ex semisse; si Primus heres non fiat, heres
esto Secundus in eius partem; nisi Secundus adeat,
2 esto Primus in Secundi partem substitutus. 2. Et
si heredes ex disparibus partibus scriptos, ut ecce alterum
ex septunce, alterum ex quincunce, inuicem substituero,
nulla partium mentione in substitione habita, tot accipiet
uncias substitutus, quot accepturus fuisset si adiisset ille
cui substitutus est. nam si adierit qui ex quincunce insti-
tutus est, recusauerit autem qui ex septunce est scriptus,
non est dicendum quincuncem esse Primum accepturum ex
substitutione, set septuncem. tot enim unciam fuisset Secun-
3 dus accepturus. 3. Heredem quis Primum instituit ex se-
misse et Secundum item ex semisse, addiditque: nisi Se-
cundus heres fiat, Primus heres esto, nisi Primus
heres fiat, Tertius esto. Seuerus et Antoninus rescrip-

ἀδιαστίκτως δύνασθαι κληρονομεῖν, εἴτε Prîmos *μόνος εἴτε* Prîmos[1]) *καὶ* Secûndos *οὐκ*[2]) *ἐκληρονόμησαν.* 4. *Τὸν σὸν* 4.
οἰκέτην νομίσας αὐτεξούσιον εἶναι ἐνεστησάμην κληρονόμον· ἐπήγαγον δὲ οὕτως· εἰ δὲ μὴ γένηταί μοι κληρονόμος. ἔστω Maëuios *κληρονόμος. μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν ἐκέλευσάς σὺ τὸν*[3]) *οἰκέτην τὸν σὸν,*[4]) *ὃν ἐνεστησάμην κληρονόμον,*[5]) aditeûsai. *ζητῶμεν*[6]) *εἰ χώρα γίνεται τῇ ὑποκαταστάσει· καὶ λέγομεν ὅτι ὁ ὑποκατάστατος τὸ ἥμισυ λαμβάνει. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν, ὅτι δεῖ τὸν ὑποκατάστατον τὸ ὅλον λαμβάνειν· ὁ γὰρ* testátωr *εἶπεν· ἔστω μου*[7]) *ὁ δεῖνα κληρονόμος, εἰ δὲ μὴ γένηται, ἔστω*[8]) Maeuios· *οὐκοῦν ἐνταῦθα, ἐπειδὴ ὁ* institûtos[9]) *οἰκέτης ὢν οὐκ ἠδύνατο γενέσθαι κληρονόμος, ἔδει τὸν ὑποκατάστατον εἰς ὁλόκληρον καλεῖσθαι. ἀλλὰ δεῖ πρὸς τοῦτο λέγειν, ὅτι τὰ ῥήματα ἐκεῖνα* si heres non erit,[10]) *εἰ μὲν ὑπεξούσιός ἐστιν ὁ* institûtos *καὶ τοῦτο οἶδεν ὁ* testátωr, *οὕτω νοεῖν ὀφείλομεν, τουτέστιν εἰ μήτε αὐτὸς ὁ* institûtos *γένηται κληρονόμος μήτε ἕτερον ποιήσῃ κληρονόμον, τουτέστι μὴ προσπορίσῃ, ὥςτε*[11]) *χώραν λαμβάνειν τὴν ὑποκατάστασιν. ἐπὶ δὲ τοῦ* institútu *ἐκείνου, ὃν αὐτεξούσιον ὁ διαντιθέμενος*[12]) *ἐνόμιζεν εἶναι, τοῦτο σημαίνει τὸ* »si heres non erit«, *ἐὰν τὴν κληρονομίαν ἑαυτῷ, ἤγουν ἐκείνῳ, οὗ μετὰ ταῦτα ὑπεξούσιος εἶναι ἄρξεται, μὴ προσπορίσῃ, ὥςτε τότε*[13]) *χώραν λαμβάνειν τὴν ὑποκατάστασιν εἰς ὁλόκληρον. ἐνταῦθα δὲ ἐπειδὴ ἤδη ὑπεξούσιος ἦν ὁ νομισθεὶς εἶναι αὐτεξούσιος, διὰ τοῦτο τὸ ἥμισυ ὁ ὑποκατάστατος λαμβάνει καὶ τοῦτο ὁ θειότατος ἀντέγραψεν Ἀντονῖνος*[14]) *ἐπὶ Παρθενίου τοῦ ἰδίου οἰκέτου. Παρθένιον γὰρ τὸν τοῦ βασιλέως οἰκέτην νομίσας τις ἐλεύθερον εἶναι, ἐνεστήσατο κληρονόμον ὑποκαταστήσας καὶ εἰπών·*

---

1) d. M. 2) d. G. F. 3) ad. ex M. L 18. 4) *τὸν σὸν οἰκ.* L 1. L 6. Vi. R. 5) *—κληρονομίαν* Vi. R. 6) *—τοῦμεν* libri. ed. 7) *μοι* L 18. 8) d. M. 9) *ἤγουν ὁ ἔνστατος* ad. Vi. R. 10) *τουτ. ἐὰν κληρονόμος οὐ γένηται* ad. L 18. Vi. R. 11) *τότε* ad. L 1. L 18., L 6. quam uocem post *λαμβ.* ad. Vi. R. 12) *διαθ.* Vi. R. 13) d. L 6. L 18. Vi. R. 14) Ita M. L 1. L 2. L 6. L 18. Pi. F. (ex tribus paris. cf. F 2. 280) et Vi. (ex Marciano): *Πῖος* Vi. in emend. ed. ant. F. R. W.

serunt Tertium pariter heredem esse posse, siue Primus tan-
4 tummodo siue etiam Secundus heredes facti non fuerint. 4. Seruum tuum liberum esse existimans heredem institui, adiecique: si heres mihi non erit, Maeuius heres esto. post mortem meam iussisti heredem tuum quem heredem institueram, hereditatem adire. quaeritur an locus substitutioni fiat. et magis est ut substitutus dimidiam partem accipiat. set erit qui dicat substitutum totum sibi capere oportere, cum testator dixerit: ille mihi heres esto, si Maeuius non erit. nonne igitur cum institutus, utpote seruus, heres fieri non potuerit, substitutum ad uniuersam hereditatem uocare oportebit? set ad haec respondendum est uerba illa »si heres non erit«, si qui institutus est alieni est iuris, idque testator nouerit, ita esse accipienda si neque ipse institutus heres erit, neque alium heredem effecerit, idest ei quaerat hereditatem, ut locum habeat substitutio. de illo autem instituto, quem testator patremfamilias esse arbitrabatur, uerba »si heres non erit« illud significant, si hereditatem sibi eiue cuius iuri subiectus postea esse coeperit non adquisierit, ut locus substitutioni in assem fiat. hic autem, cum iam alieni iuris esset qui sui iuris esse crederetur, ideo semissem substitutus accipiet, idque diuus Antoninus rescripsit in persona Parthenii serui sui. Parthenium enim Caesaris seruum putans quis liberum esse heredem instituerat, substitu-

ἐὰν[1] *μὴ Παρθένιος γένηταί μου κληρονόμος, ἔστω* **Maéuios** *κληρονόμος. καὶ γέγονε τότε διάταξις ὥςτε τὸ μὲν ἥμισυ τῆς κληρονομίας διὰ τοῦ Παρθενίου προσπορισθῆναι τῷ βασιλεῖ, εἰς δὲ τὸ ἕτερον ἥμισυ κληθῆναι* **Maéuion** *τὸν ὑποκατάστατον.*[a)]

De pupillari substitutione.[2] Titulus 16.

Οὐ μόνον ἐξωτικοῖς γραφομένοις κληρονόμοις δυνάμεθα ὑποκαθιστᾶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἡμετέροις παισὶ λέγοντες οὕτως· ὁ δεῖνα ὁ υἱός μου ἔστω κληρονόμος, εἰ δὲ μὴ γένηται, ἔστω μοι ὁ δεῖνα κληρονόμος. καὶ λέγεται αὕτη **uulgaría**[3] *ὑποκατάστασις, ἁρμόζει γὰρ ἐπὶ παντὸς, τοῦτο μὲν ἐξωτικοῦ τοῦτο δὲ καὶ παιδός. ἀλλ' ἐπὶ μὲν ἐξωτικοῦ ἐν πολλοῖς θέμασι δύναται χώραν λαβεῖν ἡ ὑποκατάστασις, οἷον, ἐὰν ὁ* **institûtos** *προτελευτήσῃ τοῦ* **testátoros** *ἢ* **repudiateúsῃ**[4] *τὴν κληρονομίαν ἢ, ὑπὸ αἵρεσιν γραφέντος αὐτοῦ, ἀτονήσῃ ἡ αἵρεσις. ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ ἐν*[5] *ἑνὶ μόνῳ θέματι χώρα γίνεται τῇ ὑποκαταστάσει, οἷον ἐὰν τελευτήσῃ ὁ ὑπεξούσιος πρὸ τοῦ οἰκείου πατρὸς τοῦ καὶ*[6] *διαθεμένου. εἰ γὰρ τελευτήσῃ ὁ πατὴρ πρὸ τοῦ παιδὸς, οὐ χώρα γίνεται τῇ ὑποκαταστάσει· ἀναφαίνεται γὰρ εὐθέως κληρονόμος τῷ πατρὶ καὶ οὐδὲ εἰ*[7] **abstinateúsῃ** *ἑαυτὸν ἀποτίθεται τὸ ἀσώματον ὄνομα*[8]*. τὸ γὰρ ἀσώματον ὄνομα*[9] *τῆς κληρονομίας ἅπαξ ἐμπαγὲν τινι δυσχερῶς ἐφ' ἕτερον μετέρχεται. ἐστὶ δὲ καὶ ἑτέρα ὑποκατάστασις ἥτις προβαίνει ἐπὶ τῶν ἡμετέρων παίδων καὶ οὐ μόνον*[10] *παίδων, ἀλλὰ*

---

1) *δὲ* Vi. R. ad. 2) *περὶ ὀρφανικῆς ὑποκαταστ.* ed. 3) L1.: uulcaría M.: bulgaría L2. 4) *ἤγουν παραιτήσηται* ad. Vi. R. 5) d. L1. L2. F. 6) *καὶ τοῦ* F. *τοῦ* simpl. L6. Vi. R. 7) d. Vi. R., qui cj. *ἀβστινατεύων*. 8) d. M. L6. 9) *τὸ ἀσ. γ. ὄν.* Vi. R. 10) *—ων* M.

a) Cf. Epi. 33, 12. Proch. 31, 2.

tione his uerbis facta: si Parthenius heres non erit, Maeuius heres esto. et lata est tunc constitutio ex qua dimidiam hereditatem Parthenius principi quaereret, in alteram uero dimidiam Maeuius, utpote substitutus, uocaretur.

De pupillari substitutione. Titulus 16.

Non solum extraneis heredibus substituere possumus, set liberis quoque nostris hoc modo: filius meus ille heres esto; si non erit, ille mihi heres esto, diciturque haec uulgaris substitutio: omnibus enim conuenit tam extraneo quam filio. set in extraneo quidem multis casibus substitutio locum habere potest, ueluti si institutus ante testatorem moriatur uel hereditatem repudiet, uel, sub condicione eo instituto, condicio deficiat. in filio autem uno tantummodo in casu substitutioni locus fit, idest si moriatur filius familias ante patrem suum, qui testamentum fecerit. nam si pater ante filium moriatur, non fit locus substitutioni, existit enim illico patri heres neque se abstinendo nomen heredis, deponit; incorporale enim heredis nomen cum semel alicui haereat non facile in alium transit. Est autem alia substitutio quae in liberis nostris procedit, neque in liberis tantum set in his quos

καὶ ὑπεξουσίων, καὶ οὐ μόνον[1]) ὑπεξουσίων, ἀλλὰ καὶ súon ἀνήβων. λέγεται δὲ pupillaría ἐκ τῆς ἡλικίας ἐφ' ᾗ καὶ tractaízetai[2]). καὶ δυνάμεθα τὴν pupillarían ὑποκατάστασιν οὕτω ποιεῖν· ἔστω μου ὁ υἱὸς κληρονόμος· εἰ δὲ γενόμενος, ἄνηβος τελευτήσῃ, ἔστω αὐτοῦ ὁ δεῖνα κληρονόμος[3]) καὶ ἐὰν ὁ παῖς γενόμενος κληρονόμος ἄνηβος τελευτήσῃ, χώρα γίνεται τῇ ὑποκαταστάσει. ἔξεστι δὲ μίξαι τῇ pupillaríᾳ τὴν uulgarían καὶ ποιῆσαι τὴν λεγομένην uulgaropupillarían,[4]) οὕτως· ἔστω μου ὁ υἱὸς κληρονόμος, ἐὰν δὲ μὴ γένηται (ὅπερ ἐστὶν ἴδιον uulgarías) ἢ γενόμενος ἄνηβος τελευτήσῃ (ὅπερ ἐστὶν ἴδιον pupillarías ὑποκαταστάσεως) ἔστω μου ὁ δεῖνα κληρονόμος. καὶ[5]) τί λέγεις; προετελεύτησεν ὁ παῖς τοῦ πατρός· ἐκ τῶν προτέρων ῥημάτων ὁ ὑποκατάστατος[6]) γίνεται κληρονόμος τοῦ πατρός. ἀλλ' εἰ ὁ πατὴρ προετελεύτησεν, ἀναφανεὶς δὲ κληρονόμος ὁ παῖς ἄνηβος ἐτελεύτησε, χώρα γίνεται τῇ pupillaríᾳ ὑποκαταστάσει ἀπὸ τῶν δευτέρων ῥημάτων καὶ γίνεται κληρονόμος ὁ ὑποκατάστατος οὐ τοῦ πατρός, ἀλλὰ τοῦ[7]) παιδός. τοῦτο δὲ τὸ τῆς pupillarías ὑποκαταστάσεως οὐκ ἀπὸ ἰδικοῦ νόμου ἐπινενόηται, ἀλλ' ἐξ ἀγράφου συνηθείας εἰσενήνεκται.[8]) ἐπειδὴ γὰρ[9]) púpilloi ὄντες οὐκ ἠδύναντο διατίθεσθαι, ὑπὲρ αὐτῶν οἱ πατέρες[10]) διετύπουν τὰς διαθήκας. 1. Ἐκ τοῦ τοιούτου κινηθεὶς λογισμοῦ ὁ θειότατος 1. ἡμῶν βασιλεὺς ἐξεφώνησε διάταξιν ἣν καὶ ἐγγραφῆναι τῷ οἰκείῳ προσέταξε códici, ἐν ᾗ πρόνοιαν καὶ τοῦ τοιούτου θέματος ἐποιήσατο. φησὶ γὰρ ἐάν τις μεμηνότας ἤγουν παραφρονοῦντας ἔχει υἱοὺς ἢ ἐκγόνους ἢ προεκγόνους οἱασδήποτε φύσεως ἢ[11]) οἱουδήποτε βαθμοῦ, ἐξέστω αὐτῷ, εἰ καὶ εἶεν ἔφηβοι, πρὸς μίμησιν

---

1) —ων M. 2) ita scr. L^{6}. Vi. R. ἐφ' ᾧ καὶ τρ. L^{1}. L^{2}. F. ᾗ M. 3) εἰ δὲ ἄνηβος τελευτήσῃ ἔστω μοι κληρονόμος ὁ Πρῖμος. εἰ μὲν ἡβήσας ἀποθάνῃ, σβέννυται ἡ ὑποκατάστασις. εἰ δὲ γενόμ. κληρ. cet. F. 4) M. L^{1}. L^{2}.: βουλγαροπ. L^{6}. Vi. R.: βουλγαρι π. F. 5) d. Vi. R. 6) παραγίνεται καὶ ins. Vi. R. 7) τελευτήσαντος ins. Vi. F^{1}. R. 8) εἰσῆκται Vi. R. 9) d. Vi. 10) οἱ πατ. ὑπ. αὐτ. L^{1}. L^{2}. F.: τοὺς πατέρας δίκαιον ἐνομίσθη διατυποῦν Vi. R. 11) d. M.

in potestate habemus, neque in his tantum, set in suis impuberibus. dicitur autem pupillaris ex ea aetate in qua usuuenit. Substitutionem igitur pupillarem ita facere possumus: *filius meus mihi heres esto, sin autem heres factus impubes decesserit, ille ei heres esto*. et si puer heres factus impubes moriatur, locus fit substitutioni. licet autem pupillari substitutioni uulgarem coniungere eamque facere quam uulgarempupillarem uocant, hoc modo: *filius mihi heres esto, nisi erit* (quod proprium est uulgaris substitutionis), uel *si heres factus impubes decesserit* (quod proprium est pupillaris substitutionis) *ille mihi heres esto*. quid ais? si filius ante patrem decesserit, ex prioribus uerbis substitutus uocabitur fietque patri heres. set si pater antea mortuus sit, factus autem heres puer impubes decesserit, locus fiet pupillari substitutioni ex sequentibus uerbis fietque heres substitutus non patris set filii. id autem ius pupillaris substitutionis nulla propria lege inuentum est, set moribus est introductum. cum enim pupilli testamentum facere non possent, pro eis parentes testamenta
1. condebant. 1. Qua ratione sanctissimus princeps noster excitatus constitutionem promulgauit, quam inseri quoque in suo codice iussit, in qua de eiusmodi casu prospexit. ait enim si quis furiosos dementesue filios uel nepotes uel pronepotes habeat cuiuslibet sexus uel cuiuslibet gradus, licere ei, etsi puberes sint, ad exemplum pupillaris substitutionis is-

τῆς pupillarías ὑποκαταστάσεως ῥητὰ πρόσωπα ὑποκαθιστᾶν[1]),
εἴγε συμβῇ τοὺς τοιούτους παῖδας ἐν τῷ τῆς παραφροσύνης
τελευτῆσαι πάθει. εἰ δὲ ἀνανήψωσιν, ἀκυροῦσθαι τὴν ὑποκατά-
στασιν ἐκέλευσεν. τοῦτο δὲ πρὸς ὁμοίωσιν τῆς pupillarías ὑπο-
καταστάσεως ηὗρεν, ἥτις ἅμα τῷ ἔφηβον γενέσθαι τὸν púpillon
ἀκυροῦται. 2. Ἐν ᾧ δὲ κατὰ τὸν παραδεδομένον τόπον ἡ pu- 2.
pillaría ὑποκατάστασις διατυπωθῇ, δύο τρόπον τινὰ διαθῆκαί
εἰσιν, ἡ μὲν ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν παῖδα γενομένη, ἡ δὲ ἀπὸ
τοῦ παιδὸς εἰς[2]) τὸν ὑποκατάστατον, ὥςπερ εἰ αὐτὸς ὁ υἱὸς
ἑαυτῷ κληρονόμον ἐνεστήσατο. ἢ μᾶλλον (εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς
εἰπεῖν) μία μέν ἐστι διαθήκη, δύο δὲ κληρονομίαι, ἡ μὲν ἀπὸ
τοῦ πατρὸς εἰς τὸν παῖδα καταφερομένη, ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ παιδὸς
εἰς τὸν ὑποκατάστατον ἐρχομένη. πάντα γὰρ ὅσα διεδέξατο ὁ
púpillos ἐκ τοῦ πατρὸς ἢ καὶ αὐτὸς ἐπεκτήσατο μετὰ τελευτὴν
τοῦ πατρὸς ἐπὶ τὸν ὑποκατάστατον μετέρχεται. ὅτι γὰρ μία
διαθήκη ἐστὶ δῆλον ἐξ ὧν ἑπτὰ μόνον μάρτυρες παραλαμβά
νονται, καίτοι εἰ δύο ἦσαν διαθῆκαι[3]) δεκατέσσαρας ἔδει πα-
ρεῖναι μάρτυρας. 3. Συμβαίνει πολλάκις τινὰ pupillaríωs ὑπο- 3.
καθιστῶντα τῷ παιδὶ εἰς ἔσχατον ἐμπίπτειν δέος, μήπως ὁ pu-
pillários[4]) ὑποκατάστατος γνοὺς ἅμα τελευτῇ τοῦ πατρὸς ἑαυ-
τὸν pupíllu ὑποκαθάστατον ἐπιβουλεύσῃ τῷ ἀνήβῳ· πρόχειρον
δὲ διὰ τὸ βραχὺ τῆς ἡλικίας ὁ púpillos εἰς ἐπιβουλήν. εἰ τοί-
νυν εὑρεθῇ δειλότατος ὁ πατὴρ καὶ βούλεται[5]) τὸν ἐντεῦθεν
ἐκκλῖναι φόβον, γράφων κληρονόμον τὸν púpillon τὸν μὲν uul-
gárion ὑποκατάστατον[6]) εὐθέως μετὰ τὴν ἔνστασιν τοῦ pupíllu
ἀφόβως γραφέτω· οὗτος γὰρ ἐπίβουλος εἶναι οὐ δυνήσεται τῷ
ἀνήβῳ,[a]) οὔτε ζῶντος τοῦ πατρὸς, ἀγνοεῖται γὰρ τὰ ἐν τῇ δια-
θήκῃ γεγραμμένα, οὔτε μετὰ τελευτὴν τοῦ διαθεμένου· ἤδη
γὰρ ἀναφανεὶς ὁ παῖς τῷ πατρὶ κληρονόμος οὐ δίδωσι χώραν
τῷ uulgaríῳ[7]) ὑποκαταστάτῳ, οὐδεὶς δὲ ἀκερδῶς ἐπιβουλεύσει

1) αὐτοῖς ad. F. 2) ἐπὶ F². 3) καὶ ad. M.: μάρτ. ἔδ. παρ. mox L⁶.
4) τοῦ πουπίλλου ad. Vi. R. 5) —ηται em. R. 6) ita M. L¹. L², qui post púp. ad. ὂν ex geminatione. Ita et L⁶. Vi. R. At F.: ʽγρ. κληρ. τὸν πούπ., ὄντος μὲν βουλγαρίου ὑποκαταστάτου, εὐθέως cet.
7) —ως Vi. R.
a) Cf. Gai. 2, 181.

dem certas personas substituere, si eiusmodi liberi dementiae morbo nondum liberati decesserint. si autem resipuerint, infirmari iussit hanc substitutionem. hoc uero ad exemplum pupillaris substitutionis inuenit, quae postquam pupillus ado-
2. leuerit infirmatur. 2. Cum autem pupillaris substitutio secundum praefatum modum sit ordinata, quodammodo duo sunt testamenta, alterum patris, in quo filius heres instituitur, alterum filii, in quo ei quidam substituitur tanquam si ipse filius sibi heredem instituisset; uel potius, uti uerius est, unum quidem est testamentum, duo autem hereditates, una patris in filium collata, altera a filio in substitutum perueniens. quaecumque enim pupillus a patre accepit uel ipse post mortem patris quaesiuit ad substitutum transeunt. unum autem esse testamentum inde liquet quod VII tantum testes arcessuntur; nam, si duo essent testamenta, XIIII adesse oporte-
3. ret. 3. Fit saepius ut qui filio suo pupillariter substituerint, in summum ueniat timorem, ne qui pupillo substitutus est, sicubi patris morte sese pupillo nouerit substitutum, impuberis uitae insidietur. pupillus autem est propter leue aetatis insidiis admodum obnoxius. si igitur pater ita formidolosus inueniatur et hoc periculum cupiat uitare, herede scripto pupillo, uulgarem substitutum illico post pupilli institutionem absque timore subdat. hic enim insidiari pupillo nequit, neque uiuo patre, ignorantur enim tunc quae in testamento sunt scripta, neque mortuo testatore, nam cum filius iam patri heres sit factus, uulgari substituto locum non dat: nemo enim sine spe lucri pupillo insidias molietur. haec qui-

τῷ pupíllῳ. ταῦτα μὲν περὶ τῆς uulgarías. τὴν δὲ pupillarían ὑποκατάστασιν ἡνίκα τις βούλεται τυπῶσαι λεγέτω οὕτως· ἔστω μου ὁ υἱὸς κληρονόμος, ἐὰν δὲ μὴ γένηται, ἔστω μου ὁ δεῖνα κληρονόμος. καὶ μεθ' ὃ καταλείψῃ ἐπιτρόπους ληγάτα[1]) fideicómmissa ἐλευθερίας, ἐν τῷ κάτω[2]) μέρει τῆς διαθήκης τὰ ῥήματα γραφέτω οὕτως· ἐὰν δὲ ὁ παῖς μου[3]) γενόμενος κληρονόμος ἄνηβος τελευτήσῃ, ἔστω αὐτοῦ ὁ δεῖνα κληρονόμος. καὶ τοῦτο τὸ μέρος ἰδιάζοντι λίνῳ δεσμείτω καὶ ἰδιάζοντι σφραγιζέτω κηρῷ. ἐν μέντοι τοῖς προτέροις τῆς διαθήκης μέρεσι[4]) τὰ ῥήματα γραφέτω ταῦτα· οὐ βούλομαι τὸ κατώτερον μέρος τῆς διαθήκης ἀνοιγῆναι ζῶντός μου τοῦ παιδὸς καὶ ἔτι ἀνήβου ὄντος. οὕτω γὰρ γενομένης τῆς pupillarías, ἕξει τὸ ἀνεπιβούλευτον ὁ παῖς· οὔτε γὰρ περιόντος αὐτοῦ τοῦ πατρὸς ἐπιβουλεύεται διὰ τὸ πᾶσαν κεκλεῖσθαι τὴν διαθήκην, οὔτε μετὰ τελευτὴν τοῦ πατρὸς διὰ τὸ ἀγνοεῖσθαι τὰ ἐν τῇ pupillaríᾳ ὑποκαταστάσει γεγραμμένα. διατιθέμενός τις καὶ γράψας τὸν ἄνηβον παῖδα κληρονόμον εὐθέως ἐπήγαγε τὴν pupillarían, ὑπακατάστασιν. ἔρρωται μὲν οὐδὲν ἧττον ἡ ὑποκατάστασις, πλὴν ὁ οὕτως βουλευσάμενος[5]) κἀκεῖ γράψας τὴν pupillarían ὑποκατάστασιν, ἔνθα ἑαυτῷ ἐνεστήσατο τὸν παῖδα κληρονόμον[6]), ἐπικινδύνως ὅσον πρὸς τὸν παῖδα δοκεῖ διατίθεσθαι.

4. Οὐ μόνον κληρονόμοις γραφεῖσι τοῖς ἀνήβοις παισὶ pupil- 4
laríos[7]) οἱ γονεῖς ὑποκαθιστᾶν δύνανται, ἀλλὰ γὰρ καὶ exheredátois αὐτοῖς γενομένοις· ὥςτε[8]) οὖν διὰ τὴν ὑπεξουσιότητα καὶ[9]) οὐκ ἐπειδὴ γράφονται κληρονόμοι δέχονται pupillaríus ὑποκαταστάτους· διὸ καὶ exheredátois καλῶς ὑποκαθιστῶμεν τοῖς παισίν. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν· καὶ τί λήψεται ὁ τοῦ exheredátu pupíllu ὑποκατάστατος; ἐροῦμεν ὅτι ἐάν τι συμβῇ τῷ pupíllῳ ἀπὸ κληρονομίας ἢ ληγάτων ἢ δωρεῶν συγγενῶν ἢ πατρῴων φίλων προςγενέσθαι, τοῦτο ἅπαν πρὸς τὸν ὑποκατάστατον ἐλεύσεται. τὰ εἰρημένα περὶ τῆς ὑποκαταστάσεως τῶν

---

1) legáta L^1. 2) κατωτέρῳ Vi. R. 3) d. Vi. R. 4) ἐν . . . ῥήμασι L^6. 5) βουλόμενος M. 6) κλ. τ. π. Vi. R. 7) —ois M. 8) ὥςπερ cj. R. [cf. Gloss. Theoph. II 1301]. 9) d. Vi. R.

dem de uulgari substitutione; pupillarem autem substitutionem si quis ordinare uelit, his fere uerbis utatur: *filius mihi heres esto; si mihi heres non erit ille esto.* deinde relinquat tutores legata fideicommissa libertates. in inferiore uero parte testamenti eiusmodi uerba addat: *sin autem filius meus heres factus impubes decesserit, ille ei heres esto.* hanc autem partem proprio lino colliget et propria consignet cera. in priore uero parte testamenti haec uerba scribat: *nolo inferiorem partem testamenti aperiri, uiuo filio meo et adhuc impubere.* ita enim facta pupillari substitutione, tutus ab insidiis erit filius. neque enim, suo patre uiuo, insidiis adficietur cum adhuc clausae sint testamenti tabulae, neque mortuo patre, cum ignorentur quae in pupillari substitutione scripta sunt. Testatus est quidam atque, filio impubere herede instituto, statim pupillarem substitutionem subdidit. ualet nihilominus substitutio; qui autem hoc iniit consilium ibique pupillarem substitutionem scripsit, ubi sibi filium here-
4 dem instituit, cum filii discrimine testatus esse uidetur. 4. Nec tantum heredibus institutis filiis impuberibus pupillariter substituere parentes possunt, set etiam isdem exheredatis et reuera propter ius patriae potestatis, non autem quia heredes instituantur, pupillariter iis substitui potest; itaque exheredatis quoque liberis recte substituimus. set erit qui dicat: quidnam accipiet qui pupillo exheredato substituitur? et est dicendum si quid ex hereditate legatisue donationibusue cognatorum seu amicorum paternorum pupillo obuenerit, id omne ad substitutum pertinere. quae diximus de impuberum libe-

ἀνήβων παίδων γραφέντων κληρονόμων ἢ exheredátωn γενομένων, ταῦτα καὶ ἐπὶ postúmus ἕλκομεν. δυνάμεθα γὰρ τοῖς postúmois uulgaríωs ὑποκαθιστᾶν οὕτως· ἔστω μοι ὁ postûmos κληρονόμος, ἐὰν δὲ μὴ γένηται ἔστω μου ὁ δεῖνα κληρονόμος. οὐ γίνεται δὲ, ἐὰν ἢ[1]) μὴ τεχθῇ ἢ τεχθεὶς προτελευτήσῃ τοῦ πατρός. δυνατὸν καὶ pupillaríωs οὕτως· ἔστω μοι[2]) ὁ postûmos κληρονόμος ἐὰν δὲ γενόμενος ἄνηβος τελευτήσῃ, ἔστω αὐτοῦ ὁ δεῖνα κληρονόμος. καὶ ἀκολούθως τοῖς προειρημένοις uulgaropupillarían ἐπ' αὐτῷ ποιοῦμεν ὑποκατάστασιν. 5. Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν 5. προθεωρίᾳ· τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς διαθήκης, ἔνθα ὁ πατὴρ ἑαυτῷ γράφει κληρονόμον,[3]) λέγεται principalía, τὸ δὲ μέρος ἐκεῖνο, ἐν ᾧ τῷ ἀνήβῳ παιδὶ ὑποκαθίστησι, λέγεται pupillaría. ἤρτηται δὲ ἐκ[4]) τῆς principalías ἡ pupillaría καὶ ἐξ ἐκείνης λαμβάνει τὴν ἰσχύν. ἐπειδὴ σοὶ ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. εἰρήκαμεν ὅτι τοῖς ἡμετέροις ἀνήβοις παισὶ δυνάμεθα ὑποκαθιστᾶν, ἀλλὰ τότε νόει, ἡνίκα ἑαυτοῖς γράφομεν κληρονόμους, τουτέστι ποιήσομεν principalían. ταύτης γὰρ μὴ γενομένης, ἄκυρος ἡ pupillaría,[5]) οὐκ ἔχουσα, ὅθεν ἑαυτῇ περιποιήσῃ τὸ ἰσχυρόν· μέρος γὰρ ὥςπερ καὶ παρακολούθημα τῆς principalías ἐστὶν ἡ pupillaría. παρακολούθημα δὲ εὑρεῖν οὐ δυνατὸν, μὴ ὑποκειμένου πρωτοτύπου. ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἐκεῖθεν δέχεται τὴν ἰσχὺν ἡ pupillaría, ὅτι τῆς principalías μὴ ἐρρωμένης οὐδὲ ἡ pupillaría ἰσχύει. ὑπόθου γὰρ οἰκείᾳ χειρὶ μὴ γεγραφέναι αὐτὸν ἐν τῇ principalíᾳ τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα, ἐν δὲ τῇ pupillaríᾳ τοῦτο ποιῆσαι, οὐδὲν ὄφελος τῇ pupillaríᾳ τῆς principalías ἀσθενούσης. 6. Δυνάμεθα 6. δὲ[6]) πολλοὺς ἀνήβους ἔχοντες παῖδας ἑνὶ ἑκάστῳ pupillaríωs ὑποκαταστῆσαι ἤγουν καὶ τῷ τελευταίῳ ἀνήβῳ τελευτῶντι. ἀλλ' ἐν ᾧ[7]) μὲν μηδένα βούλομαι τῶν ἀνήβων παίδων ἀδιάθε-

1) d. Vi. R. 2) μου L^{6}. Vi. F^{1}. R. d. L^{1}. F^{2}. 3) —ους Vi. F^{1}. R.: κληρ. γράφ. L^{6}. et mox προχειπ. ἐστί. 4) d. M. 5) —ης, ἡ πουπ. οὐκ ἔχει ὅθεν Vi. R. 6) d. Vi. R. 7) εἰ Vi. R.: ὅτε L^{6}.

rorum substitutione, qui uel heredes scribuntur uel exheredantur, etiam ad postumos sunt trahenda. possumus enim postumis uulgarem substitutum dare hoc modo: *postumus mihi heres esto: nisi erit ille mihi heres esto.* non fit autem siue non nascatur, siue natus ante patrem decedat. possumus et pupillariter substituere ita: *postumus mihi heres esto: sin autem impubes decesserit, ille ei heres esto.* quibus consequens est ut uulgaris pupilla-
5. ris substitutio in eo quoque procedat. 5. Haec ante omnia perspecta habeas. pars illa testamenti in qua paterfamilias sibi heredem instituit principalis audit; pars uero illa in qua impuberi filio substituit, pupillaris uocatur. pendet autem ex principali pupillaris, atque ex ea uires sumit. cum haec tibi perspecta sint, uide quid inde sequatur. diximus nos impuberibus liberis nostris posse substituere; id uero ita intellegi oportet, si eos heredes scribamus, hoc est si principalem testamenti partem conficiamus. nam si haec facta non fuerit, inutilis est pupillare testamentum cum non habeat, unde uires sibi sumat. pars enim quodammodo et sequela principalis partis pupillaris est; accessorium autem inueniri nequit, nisi et principale subsistat. adeo autem pupillare testamentum inde uires accipit, ut si principalis pars non ualeat neque pupillaris subsistat. finge enim propria manu non scripsisse quendam in principali parte heredis nomen, id autem in pupillari fecisse, non ideo roboratur pupillaris,
6. cum principalis inrita sit. 6. Possumus quoque cum plures liberos impuberes habeamus, singulis pupillariter substituere, uel ei tantummodo qui postremus decedat. set si uelim nullum filium impuberem intestatum decedere, singulis speciali-

τον τελευτῆσαι, ἑνὶ ἑκάστῳ ἰδιαζόντως ὑποκαθιστῶ, εἰ δὲ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὴν μεταξὺ τῶν παίδων ἀποσώζεσθαι βούλομαι, τότε τῷ τελευταίῳ ἀνήβῳ τελευτῶντι ὑποκαθιστῶ[1]). καὶ εἰ μὲν οἱ ἄλλοι τελευτήσωσιν οἱ περιόντες ἀδελφοὶ ἕξουσιν ἐξ ἀδιαθέτου τὸν κλῆρον, εἰ δὲ[2]) εἷς ἐξ αὐτῶν τελευταῖος ἄνηβος ἀποθάνῃ τότε ὁ ὑποκατάστατος παραγίνεται. 7. Δύναμαι[3]) δὲ 7.
ὑποκαθιστᾶν τῷ ἀνήβῳ ὀνομαστὶ καὶ λέγειν ὅτι[4]) ἐὰν ὁ υἱός μου γενόμενος κληρονόμος ἄνηβος τελευτήσῃ, ἔστω αὐτοῦ Titios κληρονόμος. δύναμαι δὲ καὶ γενικῶς αὐτῷ ὑποκαταστῆσαι·[5]) οἷον πολλοὺς ἐνεστησάμην κληρονόμους μετὰ τοῦ παιδός μου ἢ πολλοὺς γράψας κληρονόμους exherédaton ἐποίησα τὸν παῖδα· δύναμαι γενικῶς οὕτως ὑποκαταστῆσαι εἰπών· εἴ τις ἐμοὶ τῷ πατρὶ γένηται κληρονόμος ἔστω ὑποκατάστατος ἀνήβου τελευτῶντος τοῦ παιδός μου. δι' ὧν ῥημάτων ἐκ τῆς ὑποκαταστάσεως εἰς τὰ τοῦ ἀνήβου πράγματα παραγενήσονται, οἵτινες καὶ ἐγράφησαν κληρονόμοι καὶ γεγόνασιν. εἰ γὰρ γραφέντες παρῃτήσαντο τὴν principalían, οὐ λήψονται τὰ ἀπὸ τῆς pupillarías ὑποκαταστάσεως. μερίζονται δὲ τὰ τοῦ pupíllu πράγματα pro parte hereditaria, τουτέστι καθόσον διεδέξαντο τὸν πατέρα. 8. Ἀλλὰ[6]) 8.
τοῖς μὲν ἄρρεσι παισὶν ἕως τοῦ τεσσαρεςκαιδεκάτου ἐνιαυτοῦ[7]) ἔξεστιν ὑποκαθιστᾶν, ταῖς δὲ θηλείαις μέχρι τοῦ δωδεκάτου. ταύτην δὲ τὴν ἡλικίαν αὐτῶν ὑπερβάντων ἡ ὑποκατάστασις ἀποσβέννυται. 9. [8])Ἐξωτικῷ δὲ ἤγουν καὶ ἐφήβῳ παιδὶ γρα- 9.
φεῖσι κληρονόμοις οὐδεὶς ὑποκαθιστᾶν δύναται[9]) πρὸς μίμησιν τῶν ἀνήβων παίδων, λέγων ὅτι· ἔστω μοι ὁ δεῖνα κληρονόμος, εἰ δὲ γενόμενος κληρονόμος τελευτήσῃ (λόγου χάριν) πρὸ τοῦ λ̄ ἐνιαυτοῦ, ἔστω αὐτοῦ ὁ δεῖνα κληρονόμος.[a]) τοῦτο δὲ μόνον[10]) ποιεῖν ἡμῖν ἐπιτέτραπται· γράφοντες γὰρ κληρονόμον τινὰ δυνάμεθα διὰ fideicommíssu ἐνο-

---

1) ἄλλον τινὰ ξένον ad. Vi. R. 2) ὁ ad. Vi. R. 3) δυνάμεθα L6. 4) d. Vi. R. 5) —θιστᾶν Vi. F1. R. 6) καὶ Vi. R. 7) —τῶν Vi. R. 8) τῷ Vi. R.: mox γοῦν ἢ L6. 9) ὑποκαθιστᾷ Vi. R. 10) μόν. δὲ L1. F2.

a) Proch. 31, 39.

ter substituere debeo; sin autem legitimam successionem in-
ter liberos seruare uelim, tunc ei qui postremum impubes
decedat, substituam: et si alii mortui fuerint, fratres super-
stites ab intestato hereditatem accipient, sin autem unus ex
7. iis nouissime impubes decedat, tunc substitutus ueniet. 7.
Substituere autem impuberi nominatim possum et dicere: si
filius meus heres factus impubes decesserit, Titius
ei heres esto. possum et generatim ei substituere; ut ecce
plures heredes institueram simul cum filio meo, uel, pluribus
heredibus institutis, filium exheredaueram: possum ei gene-
ratim substituere hoc modo; quisquis mihi patri heres
erit is filio meo si impubes decesserit, esto sub-
stitutus. quibus uerbis ex substitutione illi ad impuberis res
uocabuntur, qui heredes sunt instituti et extiterunt. nam si
heredes instituti principale repudiauerint testamentum, neque
ex pupillari substitutione aliquid accipient. diuiduntur autem
bona pupilli pro parte hereditaria, idest pro qua parte patri
8. successerunt. 8. Set filiis quidem masculis ad annum usque
quattuordecimum substituere licet, feminis autem usque ad
duodecimum. hoc enim tempus si excesserint, euanescit sub-
9. stitutio. 9. Extraneo uel puberi filio heredi scripto nemo
substituere potest ad similitudinem filiorum impuberum, hoc
modo: »ille mihi heres esto, sin autem heres factus
(uerbi gratia) ante trigensimum annum decesserit ei
heres ille esto.« set hoc tantum nobis facere permissum

χον αὐτὸν ποιεῖν, ὥςτε ἑτέρῳ τὴν κληρονομίαν ἀποκαταστῆσαι ἢ πᾶσαν ἢ μέρος. τὸ δὲ τοῦ fideicommíssu *ὁποῖον*[1]) *ἔχει ἀποτέλεσμα ἐν τῷ οἰκείῳ παραδοθήσεται τόπῳ.*

Quibus modis testamenta infirmantur.[2]) Titulus 17.

Ἔγνωμεν ὅπως γίνονται νομίμως αἱ διαθῆκαι. ἀλλ' εἰ μὲν παρελείφθη τι τῶν τῆς ἀκριβείας ἐχομένων λέγεται ἡ διαθήκη non iure ciuili facta,[3]) *ἢ συντόμῳ λόγῳ* iniusta[4]). *παρώφθη γὰρ τυχὸν ὁ* legítimos *τῶν μαρτύρων ἀριθμὸς, ἢ παρῆσαν μὲν οἱ ἑπτὰ, οὐ πάντες δὲ ὑπέγραψαν, ἢ ὑπέγραψαν μὲν πάντες, οὐκ ἐσφράγισαν δέ, ἢ ταῦτα μὲν ἐποίησαν ὁ δὲ* testátωr *οἰκείᾳ χειρὶ τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα*[5]) *οὐκ ἔγραψεν, οὐδὲ μὴν*[6]) *ἐπὶ τῶν μαρτύρων ὠνόμασε τὸν ἐσόμενον αὐτοῦ διάδοχον, ἢ παῖδάς τις ἔχων* súus *οὐδὲ κληρονόμους οὐδὲ* exheredátus[7]) *ἐποίησεν. ἐπὶ τούτων πάντων λέγεται ἡ διαθήκη*[8]) **non iure ciuili facta.** *εἰ δὲ καὶ μηδὲν τούτων παρώφθη οὐδὲ οὕτω πάντως μέχρι τέλους τὸ ἰσχυρὸν πάρεστι τῇ διαθήκῃ ἢ γὰρ* rúpta *γίνεται ἢ* ínritos. 1. Rúpta *δὲ γίνεται τοῦτον τὸν τρόπον.*[9]) *διέθετό* 1.
τις ἀνεπιλήπτως·[10]) *μείναντος τοῦ* testátoros *ἐπὶ τῆς αὐτῆς καταστάσεως, τὸ τῆς διαθήκης δίκαιον ἠλαττώθη. εἰ γάρ τις μετὰ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης λάβῃ τινὰ εἰς υἱοθεσίαν ἢ αὐτεξούσιον παρὰ βασιλεῖ ἢ ὑπεξούσιον παρὰ τοῖς ἄρχουσι κατὰ τὰ εἰρημένα τῇ διατάξει τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως τουτέστιν ἡνίκα πάππος ἐστὶν ὁ λαμβάνων (τότε γὰρ καὶ*[11]) *ἡ*

---

1) *ποῖον* L1. L18. Hinc usq. ad. 2, 20 deest L2. 2) *ποίοις τρόποις αἱ διαθῆκαι ἀκυροῦνται* ad. libri. ed. 3) *ἤγουν οὐ δικαίῳ πολιτικῷ γεγενημένη* ad. Vi. R. 4) *ἤτοι παράνομος* ad. Vi. R. 5) *τὴν . . προσηγορίαν* Vi. F1. R. cum L1. L6. et L18. 6) *οὐδὲ* ins. L6. 7) *τούτους* ad. Vi. R. 8) d. M. 9) *τούτῳ τῷ τρόπῳ* L6. Vi. F1. R. 10) *μὴ* ad. Vi. ed. ant. F. R., qui eam uoculam perperam retinet. 11) d. Vi. R.

est ut, herede scripto, per fideicommissum eundem obligemus ut alteri hereditatem restituat uel totam uel pro parte. quomodo autem fideicommissum id efficiat suo loco tradetur.

Quibus modis testamenta infirmantur. Titulus 17.

Nouimus quomodo iure fiant testamenta. set si quid omittatur eorum quae ad iuris obseruationem pertinent, dicitur testamentum non iure ciuili factum uel breuius iniustum. forte enim legitimus testium numerus est omissus, uel septem quidem adfuerunt, non omnes autem supscripserunt, uel supscripserunt omnes quidem, non autem signauerunt, uel haec quidem fecerunt, set testator heredis nomen propria manu non scripsit, neque coram testibus futurum sibi successorem nuncupauit uel liberos suos cum haberet, neque heredes instituit neque exheredes fecit. in hisce ergo omnibus causis dicitur testamentum non iure ciuili factum. sin autem nihil eiusmodi omissum est, neque ideo prorsus ad finem usque ualet testamentum, ruptum enim inritumue
1. fieri potest. 1. Rumpitur autem hoc modo. testatus est quidam sine uitio; cum testator in eodem statu maneret, potuit ius minui testamenti. si enim post testamenti factionem quendam adoptandum susceperit, siue patremfamilias per imperatorem siue filiumfamilias per praetorem secundum ea quae constitutione cauentur piissimi principis nostri, idest cum auus sit qui adoptet (tunc enim adoptio uim suam osten-

θέσις ἐπιδείκνυται τὰ ἑαυτῆς), *ἡ γενομένη ῥήγνυται διαθήκη*[1])
καινοῦ sûu *ἐπιγινομένου, ὥςπερ εἰ* postûmos *ἐτέχθη*. 2. *Καὶ* 2.
διαθήκη δευτέρα νομίμως πληρωθεῖσα δύναται τὴν προτέραν
ῥηγνύειν[2]) *διαθήκην, εἴτε γέγονέ τις κληρονόμος ἐξ αὐτῆς, εἴτε*
μὴ γέγονεν, ἠδύνατο δὲ ὅλως κληρονομῆσαι· τοῦτο γὰρ μόνον
σκοποῦμεν εἰ ἕνι τινι θέματι ἠδύνατο κληρονομῆσαι· καὶ πῶς
δυνάμενος τις κληρονομῆσαι οὐκ ἐκληρονόμησεν;[3]) *ὑπόθου*
γὰρ[4]) *ὅτι* erepudiáteusen *ὁ γραφεὶς ἐν τῇ δευτέρᾳ διαθήκῃ*[5])
κληρονόμος ἢ ζῶντος τοῦ testátoros *ἐτελεύτησεν ἢ μετὰ*[6]) *τε-*
λευτὴν τοῦ διαθεμένου[7]) *πρὸ τῆς* aditíonos, *ἢ ὑπὸ αἵρεσιν*
ἐγράφη καὶ ἡ αἵρεσις ἠτόνησεν. καὶ ἐν τούτοις τοῖς θέμασι
συμβαίνει τὸν testátora *δύο ποιήσαντα διαθήκας*[8]) *ἀδιάθετον*
τελευτᾶν, τῆς μὲν προτέρας ῥηγνυμένης τῇ ποιήσει τῆς δευτέ-
ρας, τῆς δὲ μεταγενεστέρας ἀκυρουμένης διὰ τὸ μηδένα ἐντεῦ-
θεν γενέσθαι κληρονόμον. 3. *Εἰ δὲ καὶ*[9]) *διαθέμενός τις ἐνε-* 3.
στήσατο Prîmon *κληρονόμον, εἶτα μετὰ χρόνον τινὰ ἦλθεν ἐπὶ*
ποίησιν δευτέρας διαθήκης, ἣν καὶ αὐτὴν νομίμως ἐπεραίωσε
Secûndon *ἐνστησάμενος κληρονόμον οὕτως· ἔστω μου*[10]) Se-
cûndos *κληρονόμος εἰς τόδε καὶ τόδε*[11]) *πρᾶγμα,*
οὐδὲν ἧττον καὶ οὕτως ἡ πρώτη[12]) *ῥήγνυται διαθήκη· οὐδὲ γὰρ*
τὸ ex certa parte[13]) *γραφῆναι* Secûndon *κληρονόμον*[14]) *ἐν τῇ*
δευτέρᾳ διαθήκῃ ἀνίσχυρον ποιεῖ τὴν ἔνστασιν καὶ τοῦτο[15]) *Σεβῆ-*
ρος καὶ Ἀντονῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι. τῆς δὲ τοιαύτης
διατάξεώς ἐστι τὰ ῥήματα ταῦτα (οὐκ ἄτοπον γὰρ αὐτῶν μνη-
μονεῦσαι διὰ τὸ καὶ ἕτερόν τι χρήσιμον ἐξ αὐτῶν δυνάμενον[16])
σημαίνεσθαι)· διαθέμενός τις καὶ γράψας πολλοὺς κληρονόμους,
ἐν δευτέρᾳ διαθήκῃ ἕτερον εἰς φανερὰ κληρονόμον[17]) *ἐνεστήσατο*
προσθεὶς[18]) *οὐδὲν ἧττον βούλεσθαι*[19]) *τὴν προτέραν ἐρρῶσθαι*
διαθήκην. ἦλθεν ἐπὶ Σεβῆρον καὶ Ἀντονῖνον τὸ πρᾶγμα καὶ ἀν-

---

1) d. M. 2) — *ῦναι* L^{18}. 3) *ἠδύν. κληρ.. οὐκ ἐκληρον. δὲ.* L^{18}. 4) d. L^{6}. Vi. R. 5) *ἐν τῇ διαθ. τῇ δευτ.* L^{1}. L^{18}. 6) *τὴν* ad. Vi. R. 7) *διατιθ.* F. 8) *ποιήσ. δύο διαθ.* L^{18}. 9) haec d. Vi. R.: *εἰ καὶ* L^{6}. 10) d. Vi. R. 11) —*τὸ* ad. L^{1}. L^{18}. 12) —*τέρα* L^{1}. F^{2}. 13) *ἤγουν εἰς δῆλα πράγματα* ad. Vi. R. 14) M.: cet. *γραφῆναι τὸν* S. *ἐν* cet. 15) *οὕτω* L^{1}. F. 16) *δύνασθαι* Pi. F^{2}. 17) —*ὰν κληρονομίαν* L^{6}. 18) *εἰπὼν ὅτι* L^{6}. 19) —*ομαι* L^{6}.

dit), rumpitur factum testamentum noui sui heredis adgna-
2. tione, perinde ac si postumus natus sit. 2. Set et posterius testamentum iure perfectum superius rumpere potest; siue quis ex eo heres extiterit, siue non extiterit, qui tamen omnino existere potuerit (id enim tantummodo spectamus an aliquo casu potuerit existere). quomodo autem cum quis heres esse posset, non extitit? finge eum qui posteriore testamento institutus est, hereditatem repudiasse uel uiuo testatore mortuum esse, uel post mortem quidem testatoris, ante autem aditionem; uel eo sub condicione scripto, condicionem defecisse. atque in eiusmodi casibus fit ut testator, cum duo condiderit testamenta, intestatus decedat, cum prius altero facto rumpatur, posterius uero, cum ex eo nemo heres extite-
3. rit, nullas habeat uires. 3. Set si quis in testamento Primum heredem instituit, deinde post aliquod tempus alterum aggressus est testamentum, quod et iure perfecit, Secundo ita herede instituto: Secundus heres esto ex illa et illa re, nihilominus et ita prius rumpitur testamentum. neque enim quia ex certa re scriptus est Secundus heres in posteriore testamento, ideo inutilis institutio est, idque diui Seuerus et Antoninus rescripserunt. eius autem constitutionis uerba sunt haec (non enim absurdum est eorum mentionem habere, cum et alterum quid utilitatis inde percipi possit). testatus fuerat quidam pluresque scripserat heredes: in posteriore testamento alium quendam ex certis rebus instituerat, addens sese prius testamentum nihilominus ualere uelle. Cum mortuus esset, relata res est ad Seuerum et An-

τέγραφαν Κοκκείῳ[1]) *Καμπανῷ· »ἡ μὲν κατὰ*[2]) *δευτέραν τάξιν γενομένη διαθήκη, εἰ καὶ ἐπὶ φανεροῖς πράγμασι γέγραπταί τις ἐν αὐτῇ κληρονόμος, ἀλλ' οὖν ἀνατρέπει τὴν προτέραν ὁμοίως, ὥςπερ εἰ δίχα μνήμης πραγμάτων ἡ ἐν τῇ δευτέρᾳ διαθήκῃ ἔνστασις ἐγεγόνει.« ἐκέλευσε*[3]) *κληρονομεῖν μὲν τὸν ἐν τῇ δευτέρᾳ διαθήκῃ γεγραμμένον,*[a]) *κατέχεσθαι δὲ τοῖς ἐνσταθεῖσι κληρονόμοις ἐν τῇ προτέρᾳ διαθήκῃ ἐπὶ ἀποκαταστάσει τῆς κληρονομίας ἀρκούμενον αὐτὸν τοῖς πράγμασι εἰς ἃ καὶ γέγραπται κληρονόμος,*[4]) *εἰ καὶ μὴ ταῦτα τὰ ἐαθέντα αὐτῷ*[5]) *ποιεῖ τὸν* falcídion· *ὥςτε*[6]) *ἀναπληροῦσθαι αὐτῷ τὸ ἐλλεῖπον τῷ τετάρτῳ.*[7]) *τούτων*[8]) *δὲ αἰτία τὰ ἐν τῇ δευτέρᾳ διαθήκῃ γεγραμμένα ῥήματα, ἐν οἷς εἶπε τὴν προτέραν ἐρρῶσθαι διαθήκην. τὸ μὲν οὖν τοῦ* rúptu *πάθος διὰ πολλῶν συμβαίνει τρόπων.* postúmu *γὰρ* praeterítu *τοκετὸς καὶ καινὸς* sûos *ἐπαναβαίνων καὶ καινὸς* sûos[9]) *ἐπιγενόμενος καὶ ποίησις δευτέρας διαθήκης* rúptan *ποιοῦσι*[10]) *τὴν διαθήκην. ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ*[11]) *πάθους τοῦ* rúptu. 4. *Τὸ δὲ* ínriton[12]) *καταλύει καὶ* 4. *αὐτὸ τὴν γενομένην διαθήκην, οἷον ἡνίκα ὁ διαθέμενος ὑποστῇ* capitis deminutíona. *ποίοις δὲ τρόποις συμβαίνει ἐν τῇ προτέρᾳ διεξήλθομεν* Institutíoni. *ἐὰν γὰρ ὁ* testátωr *ὑποστῇ*[13]) *τὴν μεγάλην καὶ γένηται δοῦλος ἢ τὴν μέσην καὶ τῆς πολιτείας ἐκπέσῃ ἢ τὴν ἐλαχίστην*[14]) *καὶ γένηται ὑπεξούσιος δοὺς ἑαυτὸν εἰς* adrogatíona, ínritos *γίνεται ἡ διαθήκη.*[b]) 5. *Ὥςτε οὖν,* 5. *ὡς καὶ ἤδη εἴρηται, τρία πάθη παρενοχλεῖ ταῖς διαθήκαις*[15]), non iure ciuili factum, ruptum, irritum. *δυνάμεθα δὲ καὶ τὸ* ínriton rúpton *καλέσαι καὶ τὸ* rúpton ínriton *καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς μὴ νομίμως γενομένην διαθήκην* ínriton *δυνάμεθα καλεῖν καὶ*

1) *Κοκκίῳ* L[18]. 2) *τὴν* ad. L[6]. Vi. R. 3) *δὲ* ad. libri et ed.: om. M. 4) ita interpungendum, ut uel ex Epi. liquet. 5) d. M.: *αὐτῷ ἐαθ.* L[6]. 6) Ita M. L[1]. L[18]. Pi. Epi. F. *ὅμως δεῖ* L[6]. Vi. R. qui cj. *καὶ εἰ μὴ . . . ὅλως δεῖ.* perperam. 7) *τὸ λοιπὸν τοῦ φαλκιδίου αὐτοῦ* Epi. 8) *—τον* Vi. R. 9) *ἐπαναβαίνων καὶ καινὸς σοῦος* ins. Vi. R. 10) *ποιεῖ* Vi. R. 11) *τοῦ* expunxi ex M. L[1]. L[6]. 12) írriton h. l. M. L[1].: *ἴνριτον* L[18].: perperam, em. R. *ἰρρίτου* [i. e. *πάθος*]. 13) *—σταίη* F. cum M. L[1]. 14) *τελευταίαν* L[6]. 15) *ἐν ταῖς διαθ. τρία π. παρεν.* Epi.

a) Cf. Epi. 30, 3. b) Epi. 30, 3.

toninum, rescripseruntque Cocceio Campano: »testamentum secundo loco factum, licet in eo ex certis rebus quis heres scriptus sit, nihilominus prius rumpit perinde ac si citra rerum mentionem in secundo testamento facta sit institutio.« iussit autem heredem quidem fieri qui in posteriore testamento institutus esset, set teneri heredibus in priore testamento institutis hereditatem restituere, iis rebus contentum, ex quibus etiam heres scriptus esset. sin autem quae ei essent relicta quartam legis falcidiae non explerent, quod quartae deesset ei supplendum esse. quorum rationem continent uerba in secundo scripta testamento, in quibus expressum est prius ualere testamentum. rumpi igitur testamentum pluribus potest modis. nam postumi praeteriti natiuitate et successione in locum sui et noui sui adgnatione et adoptione rumpitur testamentum. set haec quidem de rupto testamento sufficiant.
4. 4. Testamentum iure conditum potest quoque inritum fieri, ueluti cum testator capitis deminutionem passus sit. quod quibus modis accidit in prima Institutione rettulimus. si enim testator magnam capitis deminutionem passus sit, seruusque factus sit, uel mediam atque ciuitatem amiserit, uel minimam atque alieni iuris factus sit, cum sese adro-
5. gandum dederit, inritum fit testamentum. 5. Itaque, sicuti iam dictum est, tribus modis infirmantur testamenta; aut enim non iure ciuili fiunt, aut rumpuntur, aut inrita efficiuntur. possumus autem et quod inritum est ruptum uocare et quod ruptum inritum et testamentum ab initio non iure con-

ἀδιαφόρως χρῆσθαι τοῖς ὀνόμασιν. διὰ τοῦτο δὲ ἰδιαζόντως ἑκάστῳ πάθει κυριότητα προσηγορίας ἐπενοήσαμεν, ἵνα ἐκ τῶν κυρίων ὀνομάτων γνόντες τὸ ὑποκείμενον πάθος δυνηθῶμεν τοῦτο διαφυγεῖν. 6. *Ἀλλὰ τὰ μὲν εἰρημένα γ̄ πάθη τὴν πολιτικὴν* 6. *ἀνατρέπει διαθήκην, τῆς δὲ* praetorías *οὐχ ἅπτεται· τὸ μὲν γὰρ τοῦ* non iure ciuili fáctu *πάθος καὶ μωρόν ἐστι λέγειν ἐπὶ τῆς* praetorías. *τὸ δὲ τοῦ* rúptu[1]) *οὐ καταλύει αὐτήν, οὐδὲ μὴν τὸ τοῦ* inrítu, *ἐὰν συμβῇ τὸν* testátora *διαφυγεῖν ἣν ὑπέστην* capitis deminutíona. *ὁ γὰρ* praétωr *τοὺς δύο καιροὺς ἐπιζητεῖ, τὸν τῆς ποιήσεως τῆς διαθήκης καὶ τὸν τῆς τελευτῆς καὶ ἐὰν εὕρῃ*[2]) *ἐν ἑκατέρῳ καιρῷ ἔχοντα αὐτὸν* testamentifactíona,[3]) *ἰσχυρὸν οἶδεν εἶναι τὴν αὐτοῦ διαθήκην*[4]) *τὸν μέσον καιρὸν οὐ περιεργαζόμενος, εἴτε τὴν πολιτείαν εἴτε τὴν ἐλευθερίαν ἀπώλεσεν. ὅλως γὰρ ἐν ᾧ ἑπτὰ μαρτύρων ἐπίκεινται σφραγῖδες καὶ ἐν ἑκατέρῳ καιρῷ* testamentifactíona *εἶχεν ὁ τελευτήσας (ἦν γὰρ ῥωμαῖος καὶ αὐτεξούσιος) δίδωσι τῷ* scríptῳ *κληρονόμῳ τὴν*[5]) secundum tabulas *διακατοχήν. εἰ μέντοι ἐτελεύτησεν ἐν τῇ* capitis deminutíoni, *δοὺς γὰρ ἑαυτὸν εἰς* adrogatíona *ἐτελεύτησεν πρὶν αὐτεξούσιος γένηται, τότε καὶ αὐτὸς ὁ* praétωr *οἶδεν* ínriton *οὖσαν τὴν διαθήκην καὶ οὐκ ἐπαγγέλλεται* scríptῳ *κληρονόμῳ τὴν*[6]) secundum tabulas *διακατοχήν.* 7. *Διαθέμενός*[7]) *τις καὶ ἐπιζήσας τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης* 7. *εἶπεν· »βούλομαι ταύτην μὴ ἰσχύειν.«*[8]) *ἐκ τούτων μόνων τῶν ῥημάτων ἀνίσχυρος οὐκ ἀποτελεῖται ἡ διαθήκη· τὰ γὰρ ἐννόμως γενόμενα ἐννόμως ἀνατρέπεσθαι δεῖ. τὸ πλέον φημί· εἰ καὶ μετὰ τὸ διαθέσθαι τις ἦλθεν ἐπὶ ποίησιν δευτέρας διαθήκης, ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τελευτήσας ἢ καὶ μεταγνοὺς ταύτην οὐκ ἐπεραίωσε, τοῦ θειοτάτου* Pertínacos[9]) *γέγονε διάταξις βεβαίαν εἶναι τὴν προτέραν διαθήκην κελεύουσα. φησὶ γὰρ μὴ ἑτέρως νομίμως γενομένην*[10]) *προτέραν διαθήκην ἐκ τῆς δευτέρας ἀκυροῦσθαι, εἰ μὴ ἐννόμως ἡ*[11]) *δευτέρα περαιωθῇ. ἡ γὰρ*

---

1) *οὐδὲ τὸ τοῦ ρ.* Vi. R. 2) *εἰ ἐν ἑκ. κ. ἔχονται* M. 3) *τεσταμέντου φ.* Vi. R. 4) *διαθ. αὐτοῦ* Vi. R. 5) d. Vi. 6) *ἐσομένην* ins. M. 7) *διατιθ.* M. 8) M.: cet. '*οὐ βούλ. τ. ἰσχ.*' 9) Ita M. L 1. 10) *γεγονυῖαν νομ.* L 6. 11) d. Vi.

ditum inritum possumus appellare, atque indiscriminatim his nominibus uti. ideo uero singulas propriasque appellationes inuenimus, ut ex propriis nominibus uitium subiectum intel-
6. legentes id uitare possimus. 6. Set tria haec uitia, quae diximus, ciuilem infirmant testamentum, praetorium autem non tangunt: sat enim ridiculum esset dicere de praetorio testamento non esse id iure ciuili conditum. Set nec rumpi potest neque inritum fieri, si testator quam passus est capitis deminutionem rursus effugiat. praetor enim duo haec tempora inquirit, testamenti scilicet conditi et mortis. atque si inueniat utroque tempore eum testamentifactionem habuisse, eius ratum habet testamentum, nihil curiosius de medio tempore laborans siue ciuitatem siue libertatem amiserit. omnino enim si septem testium signa imposita sunt, atque utroque tempore testamenti habuit factionem qui mortuus est (erat nempe ciuis romanus et paterfamilias), scripto heredi bonorum possessionem secundum tabulas pollicetur. quod si in capitis deminutione mortuus sit, ueluti si cum sese adrogandum dedisset antequam sui iuris efficeretur decesserit, tunc ipse quoque praetor eius testamentum inritum esse agnoscit, neque scripto heredi bonorum possessionem secundum tabu-
7. las pollicetur. 7. Cum quidam esset testatus atque testamento condito superuixisset, ait se nolle id amplius ualere. hisce tantummodo uerbis non infirmatur testamentum, quae enim iure fiunt, iure etiam subuerti debent. immo si postquam testatus quidam sit posterius aggrediatur testamentum, et morte praeuentus aut poenitentia ductus non perficiat, ex diui Pertinacis constitutione prius testamentum ualet. ait enim non aliter prius testamentum rite perfectum, posteriore facto, infirmari, quam si iure secundum conficiatur. imperfectum

ἀτελὴς διαθήκη ἀσθενὴς ἀμάχως ἐστίν. 8. Τῇ αὐτῇ διατάξει 8.
κἀκεῖνο περιέχεται, ὡς οὐ δεῖ τὴν τοιαύτην ἔνστασιν ἐρρῶσθαι, ἔνθα τις διὰ τὸ δίκην ἔχειν πρός τινα τὸν βασιλέα κληρονόμον ἐνεστήσατο, οὐδὲ βεβαίας ἀποκαλεῖ τὰς τοιαύτας διαθήκας, οὐδὲ ἄγραφον εἰς βασιλέα γενομένην ἔνστασιν δέχεται, οὐδέ φησιν ἑαυτὸν[1]) ἀνέχεσθαί τι λαβεῖν ἀπὸ γραφῆς[2]), εἰ μὴ πρόσεστιν ἀνελλιπὴς αὐθεντία τοῦ νόμου.[3]) τοιαύτῃ διατάξει Σεβῆρος[4]) καὶ Ἀντωνῖνος οἱ θειότατοι πολλάκις ἀκολουθήσαντες ἀντέγραψαν, ὅτι εἰ καὶ τοῖς νόμοις οὐχ ὑποκείμεθα, ἀλλ' οὖν κατὰ νόμους πολιτευόμεθα· licet enim legibus soluti sumus[5]) attamen legibus uiuimus.[6]) δεῖ γὰρ θαυμάζοντας τὴν οὕτως θείαν φωνὴν ἐπὶ στόματος ἔχειν.[7])

De inofficioso testamento.[8]) Titulus 18.

Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι δύνασθαι τοὺς ἀνιόντας διατιθεμένους μὴ γράφειν τοὺς κατιόντας κληρονόμους, ἀλλ' exheredátus ποιεῖν ἢ praeteritíoni ὑβρίζειν, ἐφ' ὧν ἡ praeteritíων ἀντὶ exheredatíonos παραλαμβάνεται. ἀλλ' ἐπειδὴ ταύτης δραττόμενοι τῆς ἀδείας οἱ γονεῖς τοὺς οἰκείους ἔβλαπτον παῖδας καταλιμπάνοντες αὐτοὺς ἐν πενίᾳ· εἰ μὲν γὰρ ἦν τις τῶν κατὰ ἀρρενογονίαν ἀνιόντων ἐποίησε δὲ exherédaton τὸν παῖδα, οὔτε ipso iure ἀνυπόστατος ἦν ἡ διαθήκη, οὔτε ἐξ ἀδιαθέτου ὁ παῖς ἠδύνατο παραγίνεσθαι, πῶς γὰρ διαθήκης ὑποκειμένης; οὔτε ἀπὸ τοῦ praétoros τὴν contra tabulas εἶχεν, praeterítois

---

1) οὐδ' ἐφ' ἑαυτοῦ M. An οὐδ' ἔφη ἑαυτὸν? οὐδὲ λέγει αὐτὸν Vi. R. 2) ὡς ἐπὶ τελευταίᾳ βουλήσει ad. Vi. R. 3) τῇ ad. L[1]. L[18]. Vi. R. 4) Seuῆros M. 5) simus R. 6) secundum leges uiuere uolumus ad. ant. F.: R.: cum Thi libris faciunt et latinae Institutiones. 7) ἤγουν εἰ γὰρ καὶ τῶν νόμων ἀπολελυμένοι ἐσμέν, ἀλλ' ὅμως κατὰ νόμους ζῶμεν L[6]. περὶ ἀτάκτου διαθήκης ad. libri ed.

8. enim testamentum sine dubio nullum est. 8. Eadem constitutione illud quoque cauetur, ne eiusmodi institutio ualeat, qua heredem quis Caesarem instituat, cum litem aduersus quendam habeat. neque enim ualida huiusmodi testamenta esse ait, neque institutionem principis nuda uoce factam sese admissurum neque ex ulla scriptura aliquid accepturum expressit, nisi iuris auctoritas plenissima accedat. secundum hanc constitutionem diui Seuerus et Antoninus saepius rescripserunt: licet enim legibus soluti sumus, attamen legibus uiuimus. quam uocem adeo diuinam nos magnifacere oportet ac saepius praedicare.

De inofficioso testamento. Titulus 18.

Diximus superius posse parentes in testamentis condendis liberos heredes non scribere, set exheredes facere uel praeterire, in quorum nempe personis praeteritio pro exheredatione accipitur. set ea facultate abusi parentes liberos suos plerumque laedebant eos in egestate relinquentes; nam si quis ex parentibus exheredes liberos fecisset, neque ipso iure inualidum erat testamentum, neque ab intestato liberi adire poterant (quomodo enim extante testamento?), neque a praetore bonorum possessionem contra tabulae optinebant; praeteritis enim non exheredatis liberis ea concedi-

γὰρ οὐ μὴν exheredátois *αὕτη*[1]) *παρέχεται.*[2]) *εἰ δὲ μήτηρ ἦν ἡ διατιθεμένη [ἢ] οἱ κατὰ μητέρα ἀνιόντες*[3]) *οὐδὲ ἐνθυμηθῆναι περὶ τῆς* contra tabulas *ἦν· κατὰ γὰρ διαθήκης θήλεως πρόσωπον παισὶν οὐ δίδοται ἡ* contra tabulas. *ἐν ἐσχάτῃ τοίνυν βοηθείᾳ ἐπενοήθη τοῖς παισὶν ἡ*[4]) de inofficioso *μεμφομένοις καὶ λέγουσιν ἀδίκως ἑαυτοὺς*[5]) exheredátus *γενέσθαι ἤγουν* praeteriteu*θῆναι, τοῦτο προϊσχομένοις τὸ χρῶμα ὡς ὅτι μεμηνὼς ἦν ὁ τελευτήσας, ἡνίκα τὴν διαθήκην ἐτύπου. τοῦτο δὲ λέγεται παρὰ τῶν παίδων οὐχ ὡς τῇ ἀληθείᾳ μανέντος τοῦ τελευτήσαντος, ἀλλ' ὅτι γεγένηται μὲν ἰσχυρῶς ἡ διαθήκη, οὐχ ὡς ἀπαιτεῖ δὲ τῆς εὐσεβείας ὁ λόγος. εἰ γὰρ ἐμαίνετο τῇ ἀληθείᾳ, οὐκ ἠδύνατο διατίθεσθαι· ἢ μᾶλλον ἐμεμήνει διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ τὴν φύσιν ἀλόγως ἐμίσησεν.* 1. *Οὐ μόνον δὲ τοῖς παι-* 1.
σὶν ἐπιτέτραπται τῆς τῶν γονέων διαθήκης ὡς μὴ προσηκόντως γενομένης κατηγορεῖν, ἀλλὰ γὰρ[6]) *καὶ γονεῦσίν ἐστι παρρησία τὴν τῶν παίδων διαβάλλειν διαθήκην. ἀδελφὴ δὲ καὶ ἀδελφὸς ἀνατρέψουσι*[7]) *τηνικαῦτα τὴν τοῦ τελευτήσαντος διαθήκην τῶν* scrípt*ων προτιμώμενοι, ἡνίκα αἰσχρὸν ἐπέχουσιν οἱ γεγραμμένοι πρόσωπον, οἷον ἡνίοχοι*[a]) *μῖμοι κυνηγοὶ καὶ οἱ ἀπὸ αἰσχρᾶς μίξεως ἐγνωσμένοι· τοῦτο γὰρ ταῖς θείαις περιέχεται διατάξεσιν. ὥςτε οὖν ἀνιόντες καὶ κατιόντες, ἐν ᾧ μὴ γεγόνασιν ἀχάριστοι περὶ τὸν τελευτήσαντα, κατὰ*[8]) *παντὸς* scrípt*u κινήσουσι τὴν* »de inofficioso«, *ἀδελφὸς δὲ καὶ ἀδελφὴ κατὰ μόνων αἰσχρῶν προσώπων, οἱ δὲ περαιτέρω τοῦ ἀδελφοῦ ἢ τῆς ἀδελφῆς συγγενεῖς οὐδὲ*[9]) *πάροδον ἔχουσιν ἐπὶ τὴν*[10]) de inofficioso, *ἀλλὰ καὶ κινήσοντες ἡττηθήσονται.* 2. *Παῖδες δὲ κινοῦσι*[11]) *τὴν* de 2.
inofficioso *τοῦτο μὲν φυσικοὶ τοῦτο δὲ*[12]) *θετοὶ κατὰ τὰ εἰρη-*

---

1) —*τῆς* M. 2) —*είχετο* Vi. R. 3) ita M. om. '*ἢ*' quod suppleui. '*οἱ κ. μ. κατίοντες*' L1. F. *τοῖς κ. μ. κατιοῦσιν* L6. Vi. R. 4) addidi ex M. L1. L18. 5) *αὐτ.* Vi. R. 6) d. Vi. R. 7) —*πουσι* Vi. R. 8) *καὶ* M. 9) *οὐδεμίαν* Vi. R. 10) *τῇ* Vi. 11) *κινήσουσι* L1. L18. L6. 12) *καὶ* ad. Vi. R.

a) Cf. Lex syro-romana § 9 (ad. f. cod. lond.) ubi int. turp. (ܡܙܡܪ̈ܢܐ) personas recensentur inter alios ܘܡܫܡܫ̈ܢܐ .: ܘܩܘܢܕܐ.
ܘܡܠܥ̈ܒܐ ܘܦܠܚܝ ܣܕܪ̈ܐ ܘܪܟ̈ܒܝ ܪܕܘܬܐ.

tur. sin autem mater esset testata uel materni generis parentes, ne cogitare quidem de bonorum contra tabulas possessione licebat, contra enim tabulas feminini sexus personae testamenti bonorum possessio non datur. in extremum igitur subsidium liberis querentibus dicentibusque sese immerito exheredes factos uel praeteritos esse querella de inofficioso concessa est, huius coloris praetextu non fuisse defunctum sanae mentis, cum testamentum ordinaret. id autem a liberis dicitur, non quasi uere furiosus fuerit defunctus; set quia iure factum est testamentum, non ita tamen prout pietatis exigebat officium. nam si reuera fuisset furiosus, ne testari quidem potuisset. seu potius ideo furere uisus est,
1. quia naturam sine ratione oderit. 1. Neque liberis tantum permittitur parentum testamentum inofficiosum accusare, uerum etiam parentibus licet liberorum impugnare testamenta. soror autem et frater tunc demum defuncti testamentum subuertent tanquam scriptis heredibus praelati, cum isti turpem gerant personam, ueluti agitatores mimi arenarii quique adulterii crimine damnati sunt.[1] id enim diualibus constitutionibus cauetur. itaque parentes et liberi, nisi erga defunctum ingratos sese ostenderint, contra omnem scriptum heredem querellam agent de inofficioso; frater uero sororque contra turpes tantum personas. ultra autem fratrem sororemue cognatis nullus aditus ad eiusmodi querellam
2. patet set agentes submouebuntur. 2. Liberi autem tam naturales quam adoptiui agent de inofficioso secundum quae principis nostri constitutione cauentur. tunc uero demum de

[1]) Ita sane lex Syro-Romana uult: aliter intell. F.

μένα τῇ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διατάξει. τότε δὲ οἱ[1]) κινοῦντες τὴν δε inofficioso ἰσχυρῶς ταύτῃ χρήσονται, ἡνίκα πάσης ἑτέρας[2]) ἐστέρηνται βοηθείας· ἐσχάτη γάρ ἐστιν ἡ ἀπὸ τῆς de inofficioso βοήθεια· ὁ γὰρ εὐπορῶν ἑτέρου δικαίου δι' οὗ[3]) δυνήσηται τὴν πᾶσαν τοῦ τελευτήσαντος λαβεῖν περιουσίαν ἢ μέρος αὐτῆς οὐκ ἔχει πάροδον ἐπὶ τὴν de inofficioso. τοῦτο δὲ οὐ μόνον περὶ τῶν ἐν φύσει παίδων, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ postúmων νοεῖσθαι χρή. 3. Ταῦτα δὲ οὕτω δεχόμεθα, εἰ 3.
μηδὲν αὐτοῖς παντελῶς ὑπὸ τοῦ τελευτήσαντος κατελείφθη, τοῦτο γὰρ καὶ ἐκ διατάξεως τοῦ θειοτάτου ἡμετέρου[4]) βασιλέως ἐπινενόηται τῇ φύσει τὴν προσήκουσαν ἀποσώζοντος αἰδώ. πάλαι γάρ, εἰ μὴ τὸ ὀφειλόμενον ἅπαν κατελείφθη, ἐδίδοτο χώρα τῇ de inofficioso. οἷον· ῡ νομισμάτων εἶχέ τις οὐσίαν[5])· ἔδει αὐτὸν πάντως ρ̄ νν.[6]) καταλιπεῖν, τουτέστι τὸ τέταρτον τῆς οὐσίας, ἵνα μὴ κινηθῇ ἡ[7]) de inofficioso. σήμερον δὲ εἰ καὶ ἓν νόμισμα τῷ exheredátῳ ἢ καὶ ὁσονδήποτε μέρος τῆς κληρονομίας καταλειφθῇ, ἤγουν καὶ πρᾶγμα οἱονδήποτε, ἡ ἐκ τῆς de inofficioso μέμψις ἀργεῖ[8]), τῆς διατάξεως τὸ ἐλλεῖπον τῷ τετάρτῳ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου μοίρας ἀναπληρούσης, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ὁ διαθέμενος οὐκ ἐνέγραφε τῇ οἰκείᾳ χειρί, ὅτι ἐάν τι εὑρεθῇ ἐλλεῖπον βούλομαι αὐτὸ ἀναπληρωθῆναι ἀνδρὸς ἀγαθοῦ μεσιτείᾳ. τοῦτο γὰρ καὶ μὴ προσκείμενον ἡ αὐτὴ διάταξις ὡς φύσει παρεπόμενον δέχεται.[9]) 4. Ἐάν τις 4.
ἀσπάσηται τὴν τοῦ πατρὸς βούλησιν, οὐ δύναται αὐτὴν[10]) ἀνατρέπειν διὰ τῆς de inofficioso. ὅθεν ὅρα οἷον ἐζητήθη. ὁ ἐμὸς ὑπεξούσιος ἐπετρόπευε pupíllu τινός. τελευτῶν ἐγὼ καὶ γράψας ἕτερον κληρονόμον, τὸν ἐμὸν[11]) ὑπεξούσιον exheredáteusa, κατέλειψα[12]) δὲ ληγάτον τῷ pupíllῳ, οὗπερ ἦν ἐπίτροπος. ἀπήτησε τὸ ληγάτον ὁ ἐμὸς παῖς τὸ καταλειφθὲν τῷ pupíllῳ· μετὰ ταῦτα βούλεται κινῆσαι τὴν de inofficioso, ὡς μηδὲν ἔχων ἐκ τῆς πατρῴας[13]) περιουσίας. ἆρα δύναται ἢ[14]) μή

---

1) d. Vi. R. 2) d. Vi. R. 3) d. M. 4) M.: cet. ἡμῶν. 5) περιουσίαν Vi. R. 6) d. L1. L18. L6. Vi. R. 7) Addidi cum Vi. R.: κινῇ l. L6. 8) γὰρ εἰ M. 9) M. L6.: δέχ. ὡς φ. π. L1. F.: φυσικῶς παραδέχεται ἤγουν ὡς φ. π. Vi. R. 10) M.: cet. ταύτην. 11) d. M. 12) —έλειπον Vi. R. 13) προτέρας L6. 14) εἰ M.

inofficioso agentes utiliter hac querella utentur, cum ceteris auxiliis omnino careant, extremum enim subsidium de inofficioso querella est. qui enim alio iure ad omnia defuncti bona eorumue partem uenire potest, aditum ad querellam non habet. id autem non tantum de liberis, qui in rerum natura
3. sunt, set de postumis quoque intellegi oportet. 3. Quae uero ita accipimus, si nihil penitus eis a defuncto relictum sit: id enim sanctissimi principis nostri constitutione cauetur, qui naturae debitam seruauit uerecundiam. olim enim nisi totum quod deberetur esset relictum, querellae de inofficioso locus fiebat. ut ecce CCCC aureorum patrimonium quidam cum haberet, oportebat eum C omnino relinquere, idest quartam bonorum partem, ne de inofficioso ageretur. hodie uero si uel nummus unus filio exheredato uel quantulacumque pars bonorum relinquatur uel quaelibet res, de inofficioso querella cessat atque ex constitutione quod quartae deest suppletur, licet testator propria manu non scripserit: *si quid quartae deesse inueniatur id uolo boni uiri arbitratu suppleri*. id enim quamuis non sit adiectum ipsa consti-
4. tutio perinde accipit ac si suapte natura consequatur. 4. Si quis paternam amplexus sit uoluntatem, nequit postea eandem per querellam inofficiosi subuertere. unde id quaesitum est. cum filius meus, qui in potestate erat, pupilli cuiusdam tutelam gereret, moriens ego alium quendam heredem institui, eumque qui in mea erat potestate exheredem feci; legatum autem pupillo, cui ipse erat tutor reliqui. cum petiisset filius meus legatum pupillo relictum, deinceps querellam inofficiosi instituit, utpote qui nihil ex paternis bonis sit consecutus uidendum

τι βέβλαπται ὡς ἐπιγνοὺς τὴν τοῦ τελευτήσαντος βούλησιν αὐτῷ τούτῳ ᾧ τὸ ληγάτον ἀπῄτησεν; καὶ λέγομεν μηδὲν αὐτὸν ὑφίστασθαι πρόκριμα ἐπειδὴ ἐπιτροπικόν τι πράττων officion *ἔλαβε τὸ ληγάτον, ὥςτε οὖν ἀκωλύτως* suo nomine *κινήσει τὴν* de inofficioso. 5. *Καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ τοῦτο ζητεῖται. εἶχον* 5. *ἐγὼ ἄνηβον παῖδα ὑπεξούσιον· ἕτερον γράψας κληρονόμον τὸν ἄνηβον* exheredáton *ἐποίησα μηδὲν αὐτῷ καταλιπών· ἐληγάτευσα δὲ νομίσματα ρ̅ Τιτίῳ τινί, ὃν ἐγὼ κατέλιπον* testamentárion *ἐπίτροπον τῷ ἀνήβῳ, ἤγουν ὁ ἄρχων δέδωκεν ἢ καὶ ἴσως ἀπὸ νόμου ἐκλήθη. ἐκίνησεν ὁ* Títios *ὀνόματι τοῦ ἀνήβου τὴν* de inofficioso *καὶ*[1] *ἡττήθη, εὑρέθη γὰρ ἴσως εὐλόγως*[2] *ὁ ἄνηβος* exheredateu*θείς. μετὰ ταῦτα ὁ Τίτιος χωρεῖ κατὰ τοῦ* scríptu *κληρονόμου τὸ ληγάτον αὐτὸν*[3] *ἀπαιτῶν, ὅπερ αὐτῷ κατελείφθη. ἀμάχως λήψεται τοῦτο.* 6. *Ἀποκλείει δὲ τὴν* de 6. inofficioso *τὸ τέταρτον καταλιμπανόμενον τῶν ἐξ ἀδιαθέτου ἢ ἐν κληρονομίᾳ*[4] *ἢ ἐν ληγάτῳ ἢ ἐν* fideicommíss*ῳ ἢ* mortis causa *δωρεᾷ. ἡ δὲ* inter uiuos[5] *δωρεὰ οὐ συναριθμεῖται, μήτιγε*[6] *ἐπὶ τούτῳ ἐδόθη ὡς ἐν ἐκείνοις τοῖς θέμασιν, ὧν ἡ διάταξις τοῦ θειοτάτου ἡμῶν μέμνηται βασιλέως.*[7] *καὶ ἐν*[8] *ἑτέροις τρόποις περιεχομένοις τοῖς παλαιοῖς νόμοις καὶ ταῖς θείαις μέντοι διατάξεσιν ἐὰν τὸ τέταρτον περιγένηται τῷ παιδί, ἡ* de inofficioso *σχολάζει. καὶ εἰ μὲν εἷς ἐστι παῖς, τὸ τέταρτον δεῖ αὐτῷ καταλιμπάνειν τῆς οἰκείας περιουσίας, εἰ δὲ δύο εἰσὶν ἢ καὶ πλείονες τὸ τέταρτον πᾶσιν καταλειφθὲν ἀναλόγως καὶ ἐξ ἴσου ἡσυχάζειν ποιεῖ τὴν* de inofficioso. *οἷον δύο εἰσί· δεῖ αὐτοῖς καταλιμπάνειν ἀνὰ μίαν*[9] *ἡμίσειαν*[10] *οὐγκίαν, εἰ δὲ τρεῖς εἰσί, δεῖ αὐτοῖς καταλιμπάνειν ἀνὰ μίαν οὐγκίαν.*[11]

---

1) d. M. 2) *εὐλ. γ. ἴ. εὑρ.* Vi. R. 3) —*τῷ* Vi. 4) *τῷ ἐξ ἀδ. κληρονόμῳ* Vi. R. 5) intéruiuos L[1]. hic et deinc: *ἡ γὰρ ἰντ.* L[6]. 6) *εἰ μήπωγε* Vi. R. *εἰ μήτιγε* L[18]. F.: nos ad f. M. L[1]. 7) M. L[1].: cet. *β. μ.* 8) d. Vi. R. 9) *καὶ* ins. L[18]. m. 2a. 10) *ἥμισυ*Vi. R.: *μίαν οὐγ. πρὸς τῷ ἡμίσει* L[6]. 11) breuius L[6].: *εἰ δὲ γ̅, ἀνὰ μίαν.*

an liceat, an potius sibi nocuerit quasi eo ipso paternam agno-
uerit uoluntatem, quo legatum petierit? et magis est ut nul-
lum ei oriatur praeiudicium, namque tutoris officio functus
legatum petiit; et itaque nihil obstat quin suo nomine de in-
5. officioso testamento agat. 5. Et e contrario id quaesitum
est. cum ego filium impuberem in mea potestate haberem,
alio herede scripto, eum exheredem feci, nihil ei relinquens;
legaui autem aureos C Titio cuidam, quem ego tutorem te-
stamento impuberi reliqui, uel quem magistratus dedit uel
forte qui iure uocatus est. de inofficioso impuberis nomine
Titius egit, atque superatus est, forte enim iusta ex causa
impubes exheres factus est. deinde Titius aduersus scriptum
heredem agit ut legatum persequatur sibi relictum. nullus
6. dubito quin consequi possit. 6. Ad querellam excludendam
sufficit quarta pars uel ab intestato uel iure hereditario uel
legati fideiue commissi uel mortis causa donationis relicta.
donatio autem inter uiuos non connumeratur, nisi in illis ca-
sibus, quorum sanctissimi principis nostri constitutio meminit.
set si aliis quoque modis ex ueteribus legibus et diualibus
constitutionibus quarta pars filio deuoluatur, querella inoffi-
ciosi cessat. et si quidem unus filius sit, quarta bonorum
pars ei relinquenda est: sin autem duo pluresue, quarta pars
cunctis simul pro uirili idest pro rata parte relicta querel-
lam inofficiosi impedit. ueluti si duo sint, oportet singulis
sescuncem relinquere; si tres sint, uncia singulis relinqui
debet.

De heredum qualitate et differentia.[1]) Titulus 19.

Ὁ κληρονόμος ὄνομά ἐστι γενικὸν, διαιρεῖται δὲ εἰς τρία. τῶν γὰρ κληρονόμων οἱ μὲν λέγονται **necessárioi,**[2]) *οἱ δὲ* **sûoi necessárioi**[3]), *οἱ δὲ* **exstráneoi.**[4]) 1. *Καὶ τίς ἐστι* **necessários**; l. *ὁ οἰκέτης ὁ γραφεὶς κληρονόμος διὰ τοῦτο οὕτως ὀνομασθεὶς ἐπειδὴ καὶ βουλόμενος καὶ ἄκων παντὶ τρόπῳ μετὰ τὴν τοῦ δεσπότου τελευτὴν εὐθέως ἐλεύθερος καὶ* **necessários** *γίνεται κληρονόμος. ἀμέλει οἵτινες ὑπόπτους ἔχουσι τὰς οἰκείας περιουσίας καὶ λογίζονται ὡς οὐδεὶς ἀνέξεται*[5]) *διὰ τὸ ἄπορον τὴν αὐτῶν καταδέξασθαι κληρονομίαν,*[6]) *εἰώθασιν ἴδιον οἰκέτην ἐν πρώτῳ ἢ ἐν*[7]) *δευτέρῳ ἢ καὶ*[8]) *ἐν τρίτῳ βαθμῷ ἢ καὶ ἐπέκεινα γράφειν κληρονόμον· οἷον, ὁ*[9]) *Στῖχος ὁ ἐμὸς οἰκέτης ἔστω κληρονόμος; ἰδοῦ ἐν*[10]) *πρώτῳ βαθμῷ. ἢ δευτέρῳ οὕτως· ἔστω* **Prîmos** *κληρονόμος· εἰ δὲ μὴ γένηται, ἔστω Στῖχος ὁ ἐμὸς οἰκέτης κληρονόμος, ἢ καὶ ἐπέκεινα. λοιπὸν οὖν μηδενὸς ἀνεχομένου προσελθεῖν τῇ κληρονομίᾳ, ἐξ ἀνάγκης ὁ Στῖχος ἐλεύσεται καὶ γενήσεται κληρονόμος. καὶ ἐὰν μὴ καταβληθῇ τοῖς* **creditorsi** *τοῦ τελευτήσαντος τὰ χρέα,*[11]) *μηδὲ τὸ ἱκανὸν αὐτοῖς γένηται ἐπὶ τοῖς*[12]) *ὀφλήμασι, μένει μὲν ἀνύβριστος ὁ τελευτήσας, ἡ δὲ κληρονομία διαπιπράσκεται, οὐκέτι λεγόντων ἐκείνων, ὅτι τὰ τοῦδε τοῦ*[13]) *τελευτήσαντος διαπιπράσκεται πράγματα, ἀλλὰ τὰ τοῦ Στίχου τοῦ κληρονόμου. γινόμενοι γὰρ*[14]) *οἱ* **credítores** *ἐν νομῇ ἢ διαπιπράσκουσι ταῦτα ἢ μεταξὺ ἀλλήλων μερίζονται.*[15]) *μισθὸν δὲ τῆς τοιαύτης ὕβρεως ἕξει πρῶτον μὲν τὴν ἐλευθερίαν, ἧς οὐδὲν τιμιώτερον, ἔπειτα κἀκεῖνο αὐτῷ προσγίνεται· ὅσα γὰρ μετὰ τελευτὴν τοῦ οἰκείου πάτρονος ἑαυτῷ προσεπόρισεν ὁ Στῖχος ἐξ ἑτέρων αἰτιῶν, τουτέστιν οὐκ ἐκ προφάσεως τῆς κλη-*

---

1) *περὶ κληρονόμων* [*—ιῶν* M. m. 1a.] *ποιότητος καὶ* [*κατὰ* M.] *διαφορᾶς* libri ed. 2) *ἤτοι ἀναγκαῖοι* ad. Vi. R. 3) om. L^{18}. 4) *ἤγουν ἐξωτικοί* ad. Vi. R. 5) *—ηται* F. 6) *περιουσίαν* L^{18}. Vi. R.: *τὴν περ.* L^{6}. 7) d. Vi. R. 8) d. L^{6}. Vi. R. 9) d. L^{1}. L^{18}. L^{6}. Vi. R. 10) *τῷ* ad. Vi. R. 11) ita M. L^{6}.: cet. *τὰ χρ. τοῦ τελ.* 12) *γ. ἐ. τ.* d. F^{2}.: *γενήσηται* L^{1}. 13) d. Vi. 14) *δὲ* Vi. R. 15) *χωρίζονται* L^{6}.

De heredum qualitate et differentia. Titulus 19.

Heredis nomen generale est; in tres autem species deducitur. heredum enim quidam necessarii dicuntur, alii sui
1. et necessarii, alii demum extranei. 1. Quis uero est necessarius? seruus heres institutus, qui ideo sic appellatur, quod siue uelit siue nolit omnimodo post domini mortem protinus liber et necessarius heres fit. unde qui suspectas habent facultates suas ac uerentur ut nemo sit propter inopiam eorum bona accepturus, solent suum seruum primo secundo aut tertio uel etiam ulteriore gradu heredem scribere, ueluti: *Stichus seruus meus heres esto*: quod est primo gradu: uel secundo hoc modo: *Primus heres esto: nisi erit, Stichus seruus meus heres esto.* et ita deinceps. ceterum si nemo hereditatem adire sustineat, necessario Stichus adibit heresque fiet, atque nisi defuncti creditoribus debitum soluerit, uel pro aere alieno satisfecerit, ignominia quidem defunctus non adficietur, hereditas autem distrahetur, non ita tamen ut dicant creditores illius defuncti bona uenire, set Stichi heredis. cum autem creditores in bonorum possessionem sint missi, aut distrahunt ea aut inter se diuidunt. mercedem autem eiusmodi ignominiae habebit seruus primum quidem libertatem, cuius rei nihil pretiosius est; deinde illud etiam ei praestatur, ut quaecumque post sui domini mortem sibi adquisierit Stichus ex aliis causis, idest non per occasionem hereditatis, ei reseruentur neque in iis molesti

ρονομίας, αὐτῷ φυλαχθήσεται καὶ οὐκ[1]) ἐνοχληθήσεται ὑπὸ τῶν creditórωn, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἡ τοῦ τελευτήσαντος περιουσία οὐκ ἐξήρκεσεν ἀποπληρῶσαι τὰ ἐποφληθέντα, καὶ οὗτοι μὲν εἰσι necessárioi. 2. [a]) Sûoi δὲ necessárioi τίνες εἰσὶ σκοπήσωμεν.[2]) sûoi necessárioí εἰσιν, οἷον υἱὸς θυγάτηρ ἔκγονος ἐκγόνη οἱ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐφεξῆς πάντες παῖδες, οἵτινές εἰσιν in potestate ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς. ἀλλ' ὁ μὲν υἱὸς καὶ ἡ θυγάτηρ ἔχουσι παρ' ἑαυτοῖς πάντως τὸ sûon, ὁ δὲ ἔκγονος καὶ ἡ ἐκγόνη οὐ μόνον ἐὰν ὦσιν ὑπεξούσιοι τοῦ πάππου τοῦ τελευτήσαντος ἔχουσι τὸ τοῦ súu δίκαιον, ἀλλὰ χρὴ αὐτοὺς[3]) πρὸς τὸ κτήσασθαι τὸ sûon καὶ πεπαῦσθαι τὸν αὐτῶν πατέρα, ἐξ οὗ γεγόνασιν, ὑπεξούσιον εἶναι τῷ οἰκείῳ πατρὶ[4]) τελευτῇ τυχὸν ἢ emancipatíoni ἢ ἑτέρῳ οἱῳδήποτε τρόπῳ ἐξεληλυθότος αὐτοῦ τῆς ὑπεξουσιότητος. τότε γὰρ ὁ ἔκγονος ἢ ἡ ἐκγόνη εἰς τὴν τοῦ οἰκείου πατρὸς ἐπάνεισι τάξιν. καὶ sûoi μὲν διὰ τοῦτο[5]) προσαγορεύονται, ἐπειδὴ οἰκειακοὶ κληρονόμοι εἰσί, τουτέστι καὶ ζῶντος τοῦ πατρὸς τρόπον τινὰ δεσπόται νομίζονται, ὅθεν καὶ ὁ δωδεκάδελτος πρώτην αὐτοῖς δέδωκε κλῆσιν, τάττων τὰ ἐξ ἀδιαθέτου. καὶ sûoi μὲν κληρονόμοι διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας λέγονται. necessárioi δὲ ἐπειδὴ παντὶ τρόπῳ καὶ θέλοντες[6]) καὶ μὴ βουλόμενοι ἐκ διαθήκης ἅμα καὶ ἐξ ἀδιαθέτου γίνονται κληρονόμοι. ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸ πολιτικὸν οὐδεμία διαφορὰ necessaríu καὶ súu necessaríu, ὁ δὲ praétωr ὁρῶν πρὸς τὸ φύσει δίκαιον δίδωσιν αὐτοῖς παρρησίαν τοῦ abstinateúein ἑαυτοὺς τῆς πατρῴας κληρονομίας, ἐν ᾧ ταύτην ὕποπτον ἡγοῦνται. ἐν δύο γὰρ εὐγενέσι κάλλιον[7]) ὑβρίζεσθαι τὸν τελευτήσαντα ἢ τὸν ζῶντα, τὸν καὶ αἰσθανόμενον τῆς ἐντεῦθεν ἀτιμίας. αὐτοῦ τοίνυν abstinateúsantos, τὰ πράγματα οἱ credítores λήψονται[8]) τοῦ τελευτήσαντος οὐ μὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ παιδός. 3. Extráneoi δέ εἰσι πάντες οἱ παρὰ τούτους 3.
ἁπλῶς, ὅσοι μὴ ὑποβέβληνται τῇ τοῦ τελευτήσαντος ὑπεξουσιό-

[1]) d. F. [2]) Haec d. F.: habent libri omnes. [3]) χρεία αὐτοῖς Vi. R. [4]) τοῦ οἰκ. προς Vi. R. [5]) εἰσι καὶ ins. L[6]. [6]) τε ad. L[1]. F. [7]) —λίω F. [8]) M.: λ. οἱ κρ. cet.

a) Cf. Theoph. 3, 1, 2.

sint ei creditores, licet defuncti bona ad aes alienum soluendum non sufficiant. et hi quidem necessarii heredes sunt.
2 2. Sui autem et necessarii quinam sint dispiciamus. sui et necessarii sunt ueluti filius filia nepos neptis ex filio et deinceps ceteri liberi qui modo tempore mortis in potestate fuerint. sed filius quidem filiaque omnimodo sui heredes fiunt, nepotem uero neptemque non sufficit in aui fuisse potestate ut suorum iura praeseferant, set opus est et in potestate fuisse et cessasse ipsorum patrem morte fortasse uel emancipatione uel alio quolibet modo in patris sui potestate degere: tunc enim nepos neptisue in locum patris sui succedunt. et sui quidem ideo uocantur quia domestici heredes sunt, idest, uiuo adhuc patre, quodammodo domini existimantur, unde et lex XII tabularum primo loco eos uocauit, cum successiones ab intestato ordinaret. et sui heredes idcirco dicuntur: necessarii autem quia omnimodo siue uelint siue nolint ex testamento pariter atque ab intestato heredes fiunt. set ex iure ciuili nihil interest inter necessarium heredem atque suum et necessarium, praetor uero naturalem aequitatem respiciens dedit eis facultatem a patris hereditate sese abstinendi, cum eam suspectam habeant. ex duobus enim ingenuis melius est mortuum ignominia adfici, quam uiuum qui eam sentit. cum itaque se abstinuerint, creditores defuncti bonorum in
3 possessionem mittentur, non autem nomine liberorum. 3. Ex-

τητι. ἀμέλει καὶ οἱ ἡμέτεροι παῖδες οἱ emancípatoi extráneoi *κληθήσονται. καὶ ὁ παῖς τῇ μητρὶ* extráneos *κληθήσεται καὶ*[1]) *γενήσεται κληρονόμος. θήλεια γὰρ* in potestate *τοὺς παῖδας ἔχειν οὐ δύναται. διατιθέμενός τις τὸν ἴδιον οἰκέτην ἐνεστήσατο κληρονόμον· ἐπιζήσας τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης* uindictą *τοῦτον ἠλευθέρωσεν· ἐτελεύτησεν οὐκ ἀμείψας τὴν διαθήκην. ζητῶμεν εἰ ὁ γραφεὶς κληρονόμος πότερον* necessáriós *ἐστιν ἢ* extráneos. *καὶ λέγομεν αὐτὸν* extráneon *εἶναι, ἐπειδὴ μὴ τὰ δύο ἐκ τῆς τοῦ τελευτήσαντος διαθήκης αὐτῷ προςγίνεται, τουτέστιν ἡ ἐλευθερία καὶ*[2]) *κληρονομία.* 4. *Ἐπὶ δὲ τῶν* extranéων *κληρονόμων ἐκεῖνο δεῖ παραφυλάττειν, ὥςτε ἡμᾶς ἔχειν μετ' αὐτῶν* testamentifactíona, *εἴτε αὐτοὶ ἐγράφησαν κληρονόμοι, εἴτε οἱ αὐτῶν ὑπεξούσιοι. ταύτην δὲ αὐτῶν*[3]) *τὴν* testamentifactíona *ἔχειν αὐτοὺς ἀπαιτοῦμεν ἐν δύο*[4]) *καιροῖς, ἡνίκα διατιθέμεθα, ὥςτε τέως ἐρρῶσθαι τὴν ἔνστασιν, καὶ ἡνίκα τελευτῶμεν, ὥςτε τὴν καλῶς γενομένην ἔνστασιν χρηστὸν ἔχειν ἀποτέλεσμα. εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσῃ, καὶ τρίτον ἐπιζητοῦμεν καιρὸν, ἐν ᾧ δεῖ τὴν* testamentifactíona *ἔχειν αὐτὸν, τουτέστιν, ἡνίκα προσέρχεται τῇ κληρονομίᾳ, οὐδεμιᾶς οὔσης διαφορᾶς πότερον* púrωs *ἢ ὑπὸ αἵρεσιν γέγραπται κληρονόμος. τὸ*[5]) *γὰρ δίκαιον τοῦ κληρονόμου, τουτέστιν εἰ δύναται κληρονομῆσαι, ἐν ἐκείνῳ μάλιστα σκοπεῖται τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ τὴν κληρονομίαν* aditeúei.[6]) *ἐν δὲ τῷ μέσῳ χρόνῳ, ὅς*[7]) *μεταξὺ τῆς ποιήσεως τῆς διαθήκης καὶ τῆς τοῦ* testátoros *τελευτῆς, ἤγουν τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως*[8]), *ἐν ᾧ αἱρετικῶς*[9]) *ἐγράφη τις κληρονόμος, τὸ τοῦ κληρονόμου δίκαιον ἐναλλαγὲν οὐδεμίαν αὐτῷ φέρει βλαβὴν εἰς τὸ διαδέξασθαι. ὥςτε οὖν, εἰ συμβῇ τὸν ὑπ' ἐμοῦ γραφέντα κληρονόμον εἶναι ῥωμαῖον, εἶτα μετὰ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης ἐκπεσὼν τῆς πολιτείας, ταύτην ἀνέλαβε πρὸ τῆς ἐμῆς τελευτῆς, ἤγουν, ἐν ᾧ αἱρετικῶς ἐγέγραπτο κληρονόμος πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως, ἀκωλύτως κληρονομήσει, ὥςτε οὖν (τοῦτο γάρ ἐστι τὸ συναγόμε-*

---

1) *κλ. κ.* d. L[1]. F. W. 2) ad. Vi. R. 3) add. ex M. 4) *δυσὶ* Vi. R. 5) *τόδε* G. 6) *δεῖ τὴν κλ. ἀδιτεῦσαι* Vi. R. 7) Vi. *τῷ*. 8) *ἐστὶν* d. M.: ad. cet. 9) *αἱρετὸς* L[6].

tranei sunt autem ceteri omnes praeter hos, quicumque scilicet in defuncti potestate non fuerunt. itaque nostri quoque liberi emancipati extranei uocabuntur. filius quoque matri heres extraneus fiet: femina enim liberos in potestate habere non potest. seruum suum quidam in testamento heredem instituit; testamento autem facto superuiuens eundem uindicta manumisit: deinde decessit testamento non mutato. quaeritur utrum scriptus heres necessarius sit an extraneus et magis est ut extraneus sit, cum non duo simul ex defuncti testamento ei accesserint, libertas nempe atque hereditas.

4. 4. In extraneis autem heredibus illud obseruandum est, ut cum ipsis testamentifactionem habeamus, siue ipsi siue qui in eorum sunt potestate heredes sint instituti. quam testamentifactionem cum ipsis utroque tempore requirimus; testamenti quidem facti ut consistat institutio, mortis uero quoque ut recte facta institutio effectum habeat. set si quis diligentius inquirat, tertium quoque tempus inspiciendum est, quo testamentifactionem eum habere oportet, idest cum hereditatem adit; nihil enim interest utrum pure an sub condicione institutus sit. ius enim heredis, idest an quis heres esse possit, tunc potissimum inquiritur, cum quis hereditatem adquirit. medio enim tempore inter testamentum conditum mortemque testatoris uel condicionem existentem, si quis sub condicione heres institutus est, mutatio iuris heredis nihil ei in successione nocet. itaque si quem ciuem romanum heredem instituerim is uero post factum testamentum ciuitatem amiserit, eamque ante mortem meam, uel, si sub condicione est institutus, ante condicionem existentem, rursus receperit, procul dubio hereditatem poterit adire. in summa

νον)[1] *τρεῖς ἐπιζητοῦμεν καιρούς, ἐν οἷς τὸν κληρονόμον ἔχειν δεῖ* testamentifactíona, *τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης τὴν τελευτὴν τοῦ διαθεμένου τὸν χρόνον τῆς* aditíonos· *μᾶλλον δὲ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης καὶ τὴν* aditíona. Testamentifactíona *δὲ ἔχειν νοεῖται οὐ μόνον ὁ*[2]) *δυνάμενος διατίθεσθαι, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐξ ἀλλοτρίας διαθήκης δυνάμενος λαμβάνειν, ἤγουν ἑτέρῳ προςπορίζειν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα οὗτος οὐ δύναται ποιεῖν διαθήκην. διὰ τοῦτο καὶ ὁ μαινόμενος καὶ ὁ ἄλαλος καὶ ὁ* postûmos[3]) *καὶ ὁ* ínfans *καὶ ὁ υἱὸς ὁ ὑπεξούσιος καὶ ὁ ἀλλότριος οἰκέτης ἔχειν λέγονται* testamentifactíona· *εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ οὐ δύνανται διατίθεσθαι, ἀλλ' οὖν ἐκ τῆς ἑτέρου διαθήκης ἢ ἑαυτοῖς ἢ ἑτέρῳ δύνανται προςπορίζειν. ἐπὶ δὲ τοῦ μεμηνότος δεῖ θεματίζειν ὑπὸ πατρὸς αὐτὸν γραφέντα*[4]) *κληρονόμον· ὑφ' ἑτέρου γὰρ γραφεὶς μέχρις οὗ ἀνανήψῃ οὐδὲ ἑαυτῷ οὐδὲ ἑτέρῳ δυνήσεται προςπορίζειν κληρονομίαν.* 5. *Οἱ δὲ* extráneoi *κλη-* 5.
ρονόμοι λέγονται καὶ uoluntárioi *ἐν προαιρέσει ἔχοντες τὸ κληρονομῆσαι ἢ μή· οἱ δὲ ἕτεροι λέγονται* necessárioi *διὰ τὸ ἐξ ἀνάγκης αὐτοὺς καλεῖσθαι. καὶ οὐ μόνον ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ διαφορά, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκείνῳ, ὅτι τὸ καταδέξασθαι τὴν κληρονομίαν ἐπὶ μὲν τοῦ* extranéu *λέγεται* aditíωn,[5]) *ἐπὶ δὲ τῶν* necessaríωn immixtíωn[6]). *καὶ τὸ ἀπώσασθαι τὴν κληρονομίαν ἐπὶ μὲν τοῦ* extranéu *λέγεται* repudiatíωn[7]), *ἐπὶ δὲ τοῦ* necessaríu abstinatíωn.[8]) *ἀλλ' ὁ μὲν ἐξωτικὸς* repudiateúωn[9]) *οὕτως ἐστὶν ὡς μηδέποτε κληθεὶς εἰς*[10]) *τὴν κληρονομίαν, ὁ δὲ* sûos necessários abstinateúsas *ἐπειδὴ μετὰ τελευτὴν τοῦ πατρὸς εὐθέως ἀνεφάνη, οὐδὲν ἧττον ἔχει παρ' ἑαυτῷ τὸ ἀσώματον,*[a]) *καθάπερ εἴρηται πολλάκις, ὅτι τὸ ἀσώματον ὄνομα*[11]) *κληρονομίας ἅπαξ ἐμπαγὲν τινι δυσχερῶς ἐφ' ἕτερον μεθίστα-*

---

1) *ἤγουν τὸ ἀποτέλεσμα* ad. Vi. R. 2) d. G. 3) *καὶ ὁ πούπιλλος* ad. Vi. R. 4) M. L1. L18. L6.: *αὐτὸν ὑπὸ τοῦ π.* F. cum Vi. R.: *γράφειν* l. M. 5) *ἤτοι καταδοχή* add. Vi. R. 6) *ἤτοι ἔμμιξις* Vi. R. 7) *ἤτοι χωρισμός* Vi. R. 8) L1. L18.: absunatíωn M. *αὐστινατίων* L6. 9) *—εύων* Vi. R. 10) M.: cet. *ἐπί.* 11) *τῆς* ad. L18. Epi. Vi. R.

a) Cf. Epi. schol. ad. 33, 47.

igitur, tria inquirimus tempora, in quibus heredem testamentifactionem habere oportet, idest conditi testamenti, mortis testatoris et aditionis; potissimum autem conditi testamenti et aditionis. testamentifactionem autem habere intellegitur nôn solum qui testamentum facere possit, set etiam qui ex alieno testamento capere possit aliiue quaerere, licet ipse testamentum facere nequeat. et ideo et furiosus et mutus et postumus et infans et filiusfamilias et seruus alienus testamentifactionem habere dicuntur: licet enim testamentum facere non possunt, attamen ex alieno testamento uel sibi uel aliis adquirere possunt. quod de furioso dictum est ita intellegere oportet, ut a patre sit institutus; ab extraneo enim institutus, donec resipuerit, nec sibi neque alii hereditatem
5. quaerere poterit. 5. Extranei autem heredes etiam uoluntarii dicuntur, cum eis deliberandi potestas sit de adeunda hereditate uel non adeunda: ceteri necessarii dicuntur, quia necessario ad hereditatem uocantur. neque in eo tantummodo differunt, set in illo etiam, quod hereditatis adquisitio in extraneo *aditio* uocatur, in necessariis uero *immixtio*; et hereditatis reiectio in extraneo *repudiatio* dicitur, in necessario autem *abstentio*. uerum enimuero extraneus qui repudiauerit in ea condicione est ac si nunquam fuisset ad hereditatem uocatus, suus autem et necessarius heres si abstinuerit, cum statim post mortem patris heres extiterit, nihilominus heredis nomen retinet: saepius enim diximus heredis nomen semel alicui quaesitum haud facile in alium transire: praetor

ται. εἰ μὴ ὅτι ὁ praétωr ὁ τὴν abstinatíona ἐπινοήσας ἀπὸ τῶν δανειστῶν περιποιεῖ αὐτῷ τὸ ἀνενόχλητον. καὶ ἐν τούτοις μὲν αἱ διαφοραὶ, ἐν ἐκείνῳ δὲ ἡ[1]) κοινωνία, ὅτι εἴτε ὁ necessários ἐμμίξῃ ἑαυτὸν εἴτε ὁ ἐξωτικὸς aditeúsῃ[2]), οὐ δύνανται μετὰ ταῦτα ἀποστῆναι τῆς κληρονομίας, εἰ μὴ ἄρα ἔλαττονες ὦσι τῶν εἴκοσι[3]) πέντε ἐνιαυτῶν. τοῖς γὰρ ἄγουσι ταύτην τὴν ἡλικίαν, ὥςπερ ἐν τοῖς λοιποῖς ἅπασι πράγμασιν[4]) ἀπατηθεῖσιν, οὕτω κἀνταῦθα, ἐν ᾧ προπετῶς ἐπιζήμιον καταδέξωνται[5]) κληρονομίαν, ὁ praétωr συντρέχει διδοὺς αὐτοῖς τὴν ἀποκατάστασιν, ὥςτε τῆς κληρονομίας ἀποστῆναι. 6. a) Τί δὲ ὅτι μείζων 6. τις ὢν τῶν κε ἐνιαυτῶν εὔπορον εἶναι νομίσας τὴν τοῦ τελευτήσαντος περιουσίαν ἡdíteuse, μετὰ δὲ ταῦτα χρέος ἀπρόοπτον ἀνεφάνη ὅπερ πολλῷ τῷ μέτρῳ τὴν κληρονομίαν ὑπερέβαινεν; γέγονε διάταξις Adrianû[6]) τοῦ βασιλέως βοηθοῦσα τούτῳ, εἴγε κατὰ πρώτην ὄψιν εὔπορος ὁ κλῆρος[7]) ἐφαίνετο, ἀπρόοπτον δὲ μετὰ ταῦτα χρέος ἀνεφάνη, ὅπερ κατὰ τὸν καιρὸν ἐλάνθανε τῆς aditíonos. ἀλλ' Adrianòs μὲν ἐξ ἰδικῆς φιλοτιμίας ῥητῷ προσώπῳ τὴν τοιαύτην δέδωκε συγγνώμην, ὁ δὲ θειότατος Gordianòs μετὰ ταῦτα ἐπὶ στρατιωτῶν μόνων τὴν τοιαύτην ἐξέτεινε φιλοτιμίαν. τὸ δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως καλοθελὲς κοινὴν τοῖς τελοῦσιν ὑπὸ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν[8]) ἐδωρήσατο βοήθειαν· τέθεικε γὰρ διάταξιν ἐπίσημόν τε καὶ δικαιοτάτην τοῦ[9]) ποιεῖν inuentárion πρὸ aditíonos, φανερὰς ἔχουσαν[10]) παρατηρήσεις, ἃς ἐάν τις παραφυλάξῃ, εἰ καὶ ἀπόρῳ προσέλθῃ κληρονομίᾳ εἰς τοσοῦτον κατασχήσεται, εἰς ὅσον ἡ τῶν πράγματων τῆς κληρονομίας συνάγεται ποσότης· ὥςτε λοιπὸν μηδὲ ἀναγκαίαν εἶναι τὴν διάσκεψιν. ἐπινενόηται γὰρ ἡ διάσκεψις διὰ τὸ γνῶναι πρότερον εἰ αἱρετός ἐστιν ὁ κλῆρος καὶ οὕτως aditeúein[11]), ἵνα μή τις ἐξ ἀπροόπτου ἐπιβλαβῆ καταδέξηται κληρονομίαν. εἰ δέ τις καταφρονήσας τῶν περιεχομένων τῇ θείᾳ δια-

1) ad. cum Vi. R. 2) M.: —σει Vi. R.: —εύει L1. F. 3) καὶ ad. Vi. R. 4) d. L6. 5) τὴν L1. F. 6) ita M. 7) M.: ὁ κληρονόμος L1. L18.: ἡ κληρονομία Vi. F. R. 8) πολιτείαν Vi. R. 9) τὸ L1. L18. L6. ed. ant. F. 10) τὰς ad. Vi. R. 11) —eúsῃ L1. —εύσει L18.: —εῦσαι Vi. R.

a) Cf. Proch. 30, 53, 60.

uero cum abstinendi beneficium inuenisset, ei creditores molestos esse non sinit. et in hisce quidem differentia est; in eo autem similitudo, quod siue necessarius heres sese immiscuerit, siue extraneus adierit, non poterunt amplius hereditate se abstinere, nisi XXV annis minores fuerint. minoribus enim sicut in ceteris causis deceptis, ita et cum temere damnosam susceperint hereditatem praetor succurrit, eos in inte-
6. grum restituendo, ut hereditate abstinere possint. 6. Quid autem si quis maior XXV annis soluendo defuncti bona esse putans, adierit, deinceps uero aes alienum improuiso emerserit, quod longe hereditatem superaret? lata est constitutio diui Hadriani, quae huic succurrit, si modo prima facie soluendo hereditas uisa fuerit, improuiso autem postea aes alienum emerserit, quod aditionis tempore latuisset. set Hadrianus quidem speciali beneficio certae personae hanc ueniam concessit, diuus autem Gordianus postea ad milites tantummodo huiusmodi beneficium extendit. principis uero nostri beniuolentia commune omnibus imperio suo subiectis beneficium praestitit; constitutionem enim nobilem atque aequissimam posuit, ut inuentarium ante aditionem fiat cum certis quibusdam obseruationibus, cuius tenorem si quis obseruauerit, licet obaeratam hereditatem adierit, in tantum dumtaxat tenebitur, in quantum ualere hereditatis bona contingit et ideo neque deliberatione opus est. deliberandi enim ius ideo introductum est, ut cernatur an optabilis hereditas sit et sic adiri possit, ne quis temere damnosam hereditatem suscipiat. sin autem sacratissimam principis nostri constitu-

τάξει τοῦ ἡμετέρου βασιλέως αἰτήσῃ διάσκεψιν καὶ μετὰ ταῦτα προσέλθῃ τῇ κληρονομίᾳ[1]), οὐ τεύξεται τῶν ἀπὸ τῆς διατάξεως βοηθειῶν, ἀλλ' ἅπαν ἀπαιτηθήσεται τὸ χρέος. 7. Ὁ[2]) extráneos 7. γραφεὶς κληρονόμος ἢ ἐξ ἀδιαθέτου[3]) κληρονομῶν δύναται proheredegeriteúων[4]) ἤγουν γυμνῇ βουλήσει καταδέξασθαι τὴν κληρονομίαν. δοκεῖ δὲ proheredegeriteúein ὁ τοῖς κληρονομιαίοις πράγμασι χρώμενος ὡς δεσπότης ἐν τῷ πιπράσκειν ἢ ἐν τῷ γεωργεῖν τοὺς ἀγροὺς ἢ ἐν τῷ μισθοῦν αὐτοὺς καὶ ἁπλῶς οἱῳδήποτε τρόπῳ, εἰ τὴν οἰκείαν γνώμην δηλώσῃ ἢ πράγματι ἢ ῥήματι ὅτι καταδέχεται τὴν κληρονομίαν, μόνον μέντοι ἵνα[5]) οἶδε πότερον ἐκ διαθήκης ἢ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομεῖ. εἰ γὰρ ἐγέγραπτο κληρονόμος, ἠdíteuse δὲ ὡς ἐξ ἀδιαθέτου κληθείς, ἤγουν τὸ ἐναντίον, οὐ γενήσεται κληρονόμος. proheredegeriteúein[6]) ἐστὶ pro domino gerere, οἱ γὰρ παλαιοὶ τῷ »heres[7])« ὀνόματι ἀντὶ τοῦ »dominus«[8]) ἐκέχρηντο. ὥςπερ δὲ γυμνῇ βουλήσει τῷ εἰπεῖν 'ὅτι καταδέχομαι τὴν[9]) κληρονομίαν', γίνεται κληρονόμος ὁ extráneos, οὕτως καὶ τῇ ἐναντίᾳ ἀποκρίσει,[10]) ὅτι οὐ προσίεμαι τὸν κλῆρον, εὐθέως ἐκπίπτει τῆς κληρονομίας. ὁ ἄλαλος ἤγουν κωφὸς τεχθεὶς ἢ καὶ μετὰ ταῦτα γεγονὼς ἐκ πάθους ἀκωλύτως δύναται proheredegeriteúein καὶ ἑαυτῷ περιποιεῖ τὴν κληρονομίαν, μόνον μέντοι εἰ οἶδεν ὅτι ταῦτα προφάσει[11]) πράττει κληρονομίας.

---

1) τῷ κλήρῳ Vi. R. 2) De L[1]. L[18]. 3) ὡς legítimos ad. omn.: om. M. 4) hic et. d. ad. f. M. (proberedeg. prodeředeg.) L[1]. (proheredeg.) L[18]. P. (προνερεδεγεριτεύων): L[6]. ad. ἤγουν ὡς κληρονόμον διοικεῖν ἐνεργεῖν χαρίζειν. 5) εἰ Vi. R.: ἵνα εἰ L[6]., qui mox l. κλ—εῖν. 6) γὰρ ad. F. 7) Ita M. (beres): cet. heredis. 8) Ita M.: dominu δομίνου cet. 9) d. M. 10) M.: cet. ad. 'τῷ εἰπεῖν'. 11) M. L[6].: cet. προφ. ταῦτα.

tionem parui pendens deliberandum existimauerit et sic hereditatem adierit, non adiuuabitur constitutionis auxilio, set in to-
7. tum debitum conuenietur. 7. Extraneus heres institutus uel ab intestato uocatus potest pro herede gerendo uel nuda uoluntate hereditatem accipere. uidetur autem pro herede gerere qui hereditariis rebus tanquam dominus utatur, fundos uendendo siue colendo, siue etiam locando, et quoquo modo si uoluntatem suam uel re uel uerbis declaret de adeunda hereditate, dummodo norit an ex testamento an ab intestato heres sit. nam si cum heres scriptus sit, adit tanquam ab intestato uocatus uel contra, heres non fiet. *Pro herede* enim gerere est *pro domino* gerere; ueteres enim uerbo »*heres*« dominum significabant. sicuti autem nuda uoluntate si extraneus dicat sese hereditatem accipere, heres fit, ita contrariis uerbis quibus significet sese non adire hereditatem, statim ab hereditate repellitur. mutus uel surdus siue ita natus est, siue postea morbo factus, procul dubio pro herede gerere potest et sibi hereditatem quaerere, si modo intellegat sese hereditatis adquirendae causa id agere.

De legatis.[1]) Titulus 20.

Μετὰ τὴν περὶ διαθηκῶν διδασκαλίαν ἀναγκαῖον εἰπεῖν περὶ ληγάτων.[2]) *ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν τὸν τοῦτο πεποιηκότα τὴν συνέχειαν διακόψαι τῆς διδασκαλίας· προέκειτο γὰρ ἐφεξῆς εἰπεῖν*[3]) *περὶ τῶν καθομάδα κτήσεων καὶ δέον εἰπόντα*[4]) *περὶ τῆς ἀπὸ διαθήκης καταφερομένης κληρονομίας ἐπαγαγεῖν εὐθέως καὶ περὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου καὶ οὕτως περὶ*[5]) *τῶν λειπομένων ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ληγάτον, ὅπερ ἰδικὴ κτῆσίς ἐστιν. ἀλλ' ἐγγὺς ἡ ἀπολογία· ἐπειδὴ γὰρ περὶ*[6]) *τῆς ἀπὸ διαθήκης κληρονομίας διειλέχθημεν, ἐν διαθήκῃ δὲ καὶ ληγάτα καταλιμπάνεται, οὐκ ἐκτὸς λόγου τινός ἐστιν ἐφεξῆς εἰπεῖν*[7]) *περὶ ληγάτων.*

1. *Καὶ δεῖ πρότερον ὁρίσασθαι τί ἐστι ληγάτον. ληγάτον ἐστὶ* 1. *δωρεὰ ἀπὸ τοῦ τελευτήσαντος καταλειφθεῖσα.* 2. *Ἀλλὰ τὸ* 2. *μὲν ὄνομα αὐτοῦ τοῦ ληγάτου πρωτότυπόν τι*[8]) *ἐστὶ καὶ ὥςπερ ὕλη*[9])· *ἐντεῦθεν δὲ πρόεισι δ̅ γένη·* uindicatíωn[10]) damnatíωn sinendi modo praeceptíωn. *ἔστι δὲ ῥήματά τινα ἑκάστῳ γένει ληγάτου ἀφωρισμένα, δι' ὧν τὸ γένος χαρακτηρίζεται.*[a]) *καὶ* uindicatíonos *μέν ἐστι ταῦτα τὰ ῥήματα· 'δίδωμι τῷδε νομίσματα ρ̅'. αὕτη δὲ ἡ*[11]) uindicatíωn *δεσπότην ἐποίει τὸν ληγατάριον ἅμα τῇ τοῦ κληρονόμου* aditíoni, *ὡς δύνασθαι αὐτὸν κατὰ παντὸς κινεῖν τὴν* in rem. *καὶ διὰ τοῦτο ἀνεφέρετο καὶ αὕτη ἐν ταῖς ἰδικαῖς πράξεσι ταῖς περιποιούσαις ἡμῖν δεσποτείαν, ὡς ἄνω προανεφωνήσαμεν· ἐλέγετο δὲ* uindicatíωn *παρὰ τὸ* 'uindicare', *ὅ ἐστι διὰ τῆς* in rem *ἐκδικῆσαι τὸ πρᾶγμα.* damnatíonos *δὲ ῥήματα*[12])·[b]) *'καταδικάζω σε ὦ κληρονόμε δοῦναι τῷδε νομίσματα ρ̅.'*[13]) *ἐτίκτετο*

---

1) *περὶ ληγάτων* ad. lib. ed. [*λεγάτων* hic tamen M.]. 2) *— του* L1. 3) *εἰπ. ἐφ.* omn. praet. M. 4) *εἰπεῖν τὰ* M. 5) *ἐκ* Vi. R. 6) d. M. 7) *καὶ* omn. ins. praet. M. 8) d. Vi. R. 9) *— αι* M. 10) uindicatio et cet. latine scr. ed. ant. F. R. et addunt graecas uersiones. 11) add. ex. M. 12) M.: *ῥῆμα* L1. F.: *τὰ τῆς δαμν. δὲ τὰ ῥ.* Vi. R. 13) *ρ̅. ν̅ν̅0.* L1.

a) Gai. 2, 193—4. b) Gai. 2, 201. 204.

De legatis. Titulus 20.

Cum de testamentis tractauerimus, necessarium est de legatis dispicere. set erit qui dicat eum qui ita procedat doctrinae continuationem abrumpere. propositum erat enim ordine tractare de adquisitionibus quae per uniuersitatem fierent; et ideo oportebat eum qui de hereditate testamento delata tractauisset statim ad eam quae ab intestato defertur transire et sic per reliqua ad legata peruenire, per quae singulae res nobis adquiruntur. set in promptu ratio est. cum enim de hereditatibus ex testamento delatis tractauerimus, in testamento autem et legata relinqui soleant, non prorsus extra propositam materiam est, si statim de legatis tractare insti-
1. tuamus. 1. Et ante omnia definire oportet quid sit legatum.
2. legatum est donatio quaedam a defuncto relicta. 2. Set legati quidem nomen primitiuum est et quodammodo materia, unde quattuor genera procedunt: uindicatio damnatio legatum sinendi modo praeceptio. sunt autem uerba quaedam singulis legatorum generibus adsignata, per quae genus significatur. et uindicationis uerba haec sunt: *huic nummos C. do.* ex legato autem per uindicationem dominus legatarius fiebat, simul atque heres adiisset, ita ut contra omnem possessorem in rem agere posset. et ideo inter illa iuris negotia referri solet, quae nobis dominium pariunt, uti superius proposuimus. dicebatur autem *uindicatio* a uindicando, quod est per in rem actionem rem persequi. damnationis autem uerba haec sunt: *damnas esto heres huic nummos C dare.* oriebatur inde legatario aduersus heredem

δὲ ἐντεῦθεν τῷ ληγαταρίῳ κατὰ τοῦ κληρονόμου personalía ἀγωγὴ ἡ λεγομένη ἡ[1]) ex testamento.a) sinendi modo δὲ· 'καταδικάζω σε ὦ κληρονόμε συγχωρῆσαι τῷδε λαβεῖν τόδε[2]) τὸ πρᾶγμα'. καὶ ἐντεῦθεν ὁμοίως ἥρμοζεν[3]) ἡ ex testamento.b) praeceptíonos δὲ τὰ ῥήματα. 'κατεξαίρετον[4]) ὁ δεῖνα ὁ μερικὸς κληρονόμος λαμβανέτω τόδε τὸ πρᾶγμα.' ἀμέλει οὐ καλῶς τῷ μὴ ὄντι μερικῷ κληρονόμῳ κατὰ praeceptíona καταλιμπάνομεν. τὸ γὰρ εἰπεῖν ῥωμαϊστὶ[5]) 'praecipito', τουτέστι 'κατεξαίρετον λαμβανέτω', δηλωτικόν ἐστι προϋποκειμένου μέρους κληρονομίας, τουτέστι πρὸς τῷ μέρει ὅπερ αὐτῷ κατέλιπον, βούλομαι αὐτὸν καὶ τόδε ἔχειν ἐν ἐξαιρέτῳ.c) ἀπῃτεῖτο δὲ ἡ praeceptíωn διὰ τοῦ familiae erciscundae. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ πυλαιόν· αἱ διατάξεις δὲ τῶν νεωτέρων βασιλέων ἀνεῖλον τὰ τοπικὰ ῥήματα, δι' ὧν τὸ γένος ἐσημαίνετο. γέγονε δὲ καὶ διάταξις τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως, ἣν μετὰ πολλῆς[6]) ἐποίησατο ἀγρυπνίας σπουδάζων ἰσχυροτέρας καὶ βεβαιοτέρας εἶναι τὰς τῶν τελευτησάντων[7]) βουλήσεις, ἐν ᾗ παρεκελεύσατο οὐ τοῖς ῥήμασι, ἀλλὰ ταῖς γνώμαις τῶν τελευτηκάντων προσέχειν, ὥςτε πᾶσι τοῖς γένεσι τῶν ληγάτων μίαν εἶναι φύσιν, καὶ οἱοιςδήποτε ῥήμασιν ἐάν τι συμβῇ καταλειφθῆναι ἐξεῖναι τοῖς ληγαταρίοις τοῦτο λαμβάνειν εἴτε βούλονται personalías ὁρίσασθαι ἀγωγὰς[8]), εἴτε τὴν in rem ἢ καὶ ὑποθηκαρίαν. πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα χρήσιμα ἡ προειρημένη διάταξις διδάσκει,[9]) τὴν δὲ ταύτης ἐξητασμένην ἰσχὺν μαθεῖν ἔνεστι τελειότερον[10]) τὸν τοῖς αὐτῆς ἐντυγχάνοντα ῥητοῖς[11]). 3. Ἀλλ' οὐδὲ μέχρι τούτων ἡ αὐτὴ 3.
διάταξις ἔστη, ἀλλὰ καί τι μεῖζον προςτέθεικεν.[12]) ὁπότε γὰρ ἑώρα τὰ μὲν ληγάτα πολλῆς ἀκριβείας ἐχόμενα, ἐπὶ δὲ τῶν fideicommíssωn μᾶλλον τὴν βούλησιν θαλπομένην τοῦ testáto-

---

[1]) add. ex. M. [2]) d. L^{6}. [3]) —σεν G. F^{1}. [4]) δὲ ad. L^{1}. F. [5]) εἰπ. ρ. d. L^{1}. F. [6]) ὅσης ad. L^{6}. [7]) —τώντων L^{6}. Vi. R. [8]) Ita M. L^{1}. L^{18}. L^{6}.: περσοναλίαν ὁρίσασθαι ἤγουν cet. F.: π—ίας ἀγωγ. ἤγουν Vi. R. [9]) διδ. διάτ. L^{1}. [10]) —τάτην L^{6}. [11]) ῥήμασιν Vi. R. [12]) M.: cet. προσέθηκεν.

a) G. 2, 209. 213. b) Gai. 2, 216—7. c) Gai. 2, 219.

actio in personam, quae ex testamento dicebatur. sinendi modo legatum ita relinquebatur: damnas esto heres huic sinere hanc rem sibi capere. et inde similiter actio ex testamento dabatur. praeceptionis uerba haec: partiarius ille heres hanc rem praecipito. itaque non recte ei qui partiarius heres non sit legatum per praeceptionem relinquimus. nam uerbo »praecipito« idest »praecipuum sumito« satis ostenditur partem quandam praecedere hereditatis; perinde ac si quis dixerit: praeter illam partem, quam ei reliqui, id quoque eum praecipuum sibi sumere uolo. petebatur autem huiusmodi legatum per familiae erciscundae iudicium. set haec quidem olim; recentiorum autem principum constitutiones uerborum sollemnitatem sustulerunt, quibus genus legati significabatur. prodiit quoque sacratissimi principis nostri constitutio, quam multis uigiliis composuit, eo studens ut firmiores ualidioresque redderet defunctorum uoluntates, qua disposuit, ut uoluntates non uerba morientium spectentur, et omnibus legatorum generibus una sit natura; atque quibuscumque uerbis aliquid sit relictum, id legatariis persequi liceat, siue per actionem in personam siue in rem siue hypothecariam. plura quoque alia utilia eadem traduntur constitutione; perfectissimumque eius robur iis discere
3. licebit, qui eam legerint. 3. At neque hucusque dumtaxat ea constitutio stetit, set et maius quid addidit. cum enim uideret legata in magna iuris suptilitate uersari, in fideicommissis uero potissimum testatoris optinere uoluntatem, et

ros[1]) καὶ διὰ τοῦτο πλατυτέραν ἔχοντα φύσιν, ἀναγκαῖον ᾠήθη πάντα τὰ ληγάτα τοῖς fideicommíssois ἐξισῶσαι, ὡς μηδεμίαν εἶναι μεταξὺ αὐτῶν διαφοράν, ἀλλ' ὅπερ ἐλλείπει τοῖς ληγάτοις ἐκ τῆς τῶν fideicommíssων ἀναπληρωθῆναι[2]) φύσεως, καὶ εἰ ἔν τινι πλεονεκτεῖ τὸ ληγάτον τούτου[3]) μεταδιδότω[4]) τῷ fideicommissῳ. ἀλλ' ἵνα μὴ χύδην καὶ ἀναμὶξ περὶ ληγάτων καὶ fideicommíssων διαλεγόμενοι ἐν αὐτοῖς τοῖς τῶν νόμων προοιμίοις ἁπαλωτέρας ἔτι τὰς τῶν νέων οὔσας ἀκοὰς δυσχερεστέρας διδασκαλίας[5]) ταράξωμεν ἐν ἐπεισαγωγῇ, ἀξιολογώτατον ἐνομίσαμεν εἶναι πρότερον περὶ ληγάτων κεχωρισμένως, εἶτα μετὰ ταῦτα περὶ fideicommíssων διεξελθεῖν, ὅπως τῆς ἑκατέρου φύσεως ἰδίᾳ γνωσθείσης ἐκπαιδευθέντες λοιπὸν καὶ ἐν ἕξει γενόμενοι λεπτοτέραν καὶ ἀκριβεστέραν ἀθορύβως δέξωνται διδασκαλίαν. 4. Οὐ μόνον δὲ τὰ τοῦ testátoros ἢ τοῦ κληρο- 4 νομου πράγματα ἀλλὰ καὶ ἀλλότρια δύναται ληγατεύεσθαι, οὐχ ὥςτε[6]) στηρεῖσθαι τὸν δεσπότην τῶν ἰδίων πραγμάτων·[7]) ἀναγκάζεται γὰρ ὁ κληρονόμος προσιέναι τῷ δεσπότῃ καὶ διαλέγεσθαι περὶ ἀγορασίας. καὶ εἰ μὲν ἕλοιτο ὁ δεσπότης πωλῆσαι, ἀγοράσας ὁ κληρονόμος δίδωσι τοῦτο τῷ ληγαταρίῳ, εἰ δὲ μὴ δυνηθῇ, τοῦ δεσπότου μὴ βουληθέντος, τὴν τοῦ πράγματος διατίμησιν παρέξει τῷ ληγαταρίῳ.[8]) εἰ δέ τις τελευτῶν τοιοῦτόν μοι ληγατεύσῃ πρᾶγμα, ἐφ' ᾧ commércion οὐκ ἔχω, οὐ μόνον οὐκ ἐποφληθήσομαι αὐτὸ τὸ καταλειφθέν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν τούτου διατίμησιν ἀπαιτεῖν δυνήσομαι. τί γὰρ ὅτι ἐληγάτευσέ τις ἐμοὶ τὸν κάμπον τὸν Μάρτιον[9]) (τόπος δέ ἐστι δημόσιος πλησίον τῆς Ῥώμης) ἢ τὴν βασιλικὴν ἢ τὸν νάον ἢ τὰ δημοσίαις χρείαις ἀφιερωθέντα, οἷον θέατρον κυνήγιον ἱππικόν; πάντα γὰρ τὰ τοιουτότροπα ληγάτα ἀνίσχυρά ἐστιν. τὸ δὲ εἰρημένον ἡμῖν πρὸ βραχέως ὅτι τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα ἰσχυρῶς δύναμαι ληγατεύειν, τότε χρὴ νοεῖν ἡνίκα ἐγὼ ὁ διατιθέμενος[10]) ἠπιστάμην ἀλλότριον εἶναι τοῦτο. εἰ γὰρ ἠγνόουν, ἀνυπόστατον

1) τουτέστιν ὅros M. 2) M.: cet. —ροῦσθαι. 3) τοῦτο L¹. 4) —δόναι L⁶. Vi. R. 5) ἀπαλλωτέρας ὄντας διδ. M.: uoc. 'οὔσας' d. Vi. R. 6) ὡς L¹. F. 7) στηρ. h. l. Vi. R. 8) ὁ κληρονόμος ad. L¹. 9) μάρκιον L¹: μárcion L¹⁸.: mox δημοσίου L⁶. 10) M.: cet. διαθέμ.

pinguiorem naturam eis esse indultam, necessarium duxit omnino legata fideicommissis adsimilare ut nulla amplius inter ea sit differentia, set quod legatis desit, id ex fideicommissorum repleatur natura, et quod in legatis amplius sit, id cum fideicommissis quoque communicetur. set ne confuse et permiscue de legatis et fideicommissis tractantes in ipsis legum institutionibus teneras adhuc adulescentum aures in ipso prooemio difficilioris doctrinae turbemus, opportunum esse duximus antea de legatis separatim dicere, et postea de fideicommissis tractare, ut utriusque natura seorsim perspecta, suptiliorem quandam et diligentiorem doctrinam eruditi iam
4 atque adsueti sine ulla accipiant perturbatione. 4. Non solum autem testatoris uel heredis res, set etiam alienae legari possunt, non tamen ut domino suae res auferantur: cogitur enim heres dominum adire atque de re emenda agere. et si quidem dominus uendere malit, heres cum redemerit, rem legatario tradit. sin autem nequeat, nolente domino, rei pretium legatario praestabit. si quis moriens mihi rem legauerit, cuius commercium non habeo, non solum ea mihi non debetur, set neque eius pretium petere possum. quid enim si quis campum Martium mihi legauerit (est autem locus publicus prope Romam), uel basilicam uel templum uel quae publico usui inseruiant, ueluti theatrum arenam circum? omnia id genus legata nullius momenti sunt. quod autem paullo ante proposuimus rem alienam me legare posse tunc demum uerum est, cum ego testator id alienum esse nouerim. nam si ignorauerim, inutile erit legatum. forsitan enim si scissem

τὸ ληγάτον. εἰ γὰρ ἠπιστάμην οὐκ ἐμὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἐσθ' ὅτε οὐκ ἂν αὐτὸ κατέλειψα καὶ τοῦτο διατάξει περιέχεται[1] τοῦ θειοτάτου Píu.[2] ἐὰν ληγατεύσῃ τις ἐμοὶ ἀλλότριον πρᾶγμα[3] καὶ ὁ κληρονόμος μὴ βουλόμενος ἀγοράσαι αὐτὸ καὶ δοῦναι ἤγουν παρασχεῖν τὴν διατίμησιν, ἀνυπόστατόν[4] φησι τὸ ληγάτον διὰ τὸ τὸν testátora ἀγνοεῖν ἀλλότριον εἶναι τοῦτο, ἐναντιούμενος[5] δὲ ἐγὼ ὁ ληγατάριος ἰσχυρὸν αὐτὸ διαβεβαιοῦμαι[6] εἶναι διὰ τὸ τὸν τελευτήσαντα εἰδέναι[7] ὅτι τὸ πρᾶγμα ἀλλότριον ἦν[8], τίς ἄρα βαρύνεται τῇ ἀποδείξει, ὁ κληρονόμος λέγων ἠγνοηκέναι τὸν testátora ἢ ὁ ληγατάριος ἐπίστασθαι φάσκων αὐτόν; καὶ λέγομεν ἀπιδεικνύειν ἀναγκάζεσθαι, ὁ γὰρ ληγατάριος áctωr ὢν εἰκότως βαρύνεται τῇ ἀποδείξει. 5. a) Τίτιος 5.
δανεισάμενος παρὰ Prímu ἐνεχυρίασεν ἤτοι ὑπέθετο αὐτῷ ἐπὶ τῷ χρέει οἰκεῖον ἀγρόν. τελευτῶν ὁ Τίτιος πρὶν ἀποδῷ τὸ χρέος ἐληγάτευσέ μοι τοῦτον τὸν ἀγρόν· ἀνάγκην ὁ κληρονόμος ἕξει καταβαλεῖν τὸ χρέος τῷ Prímῳ καὶ τῆς ὑποθήκης ἐλεύθερον αὐτὸν[9] διδόναι μοι. κἀνταῦθα δὲ ἡ αὐτὴ χώραν ἐχέτω διάστιξις, ἥτις καὶ ἐπὶ τοῦ προλαβόντος θέματος, ἡνίκα ἀλλότριον ἐληγατεύθη πρᾶγμα. τότε γὰρ ἀναγκάζεται ὁ κληρονόμος καταβαλὼν[10] τὸ χρέος ἐλευθεροῦν τῆς ὑποθήκης τὸ ληγάτον, ἐν ᾧ ἠπίστατο ὁ τελευτήσας ὑποκεῖσθαι τὸ πρᾶγμα, καὶ τοῦτο Σεβῆρος καὶ Ἀντονῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι. εἰ μέντοι ὁ τελευτήσας ἠβουλήθη τὸν ληγατάριον τοῦ δεσμοῦ ἀπαλλάξαι τῆς ὑποθήκης[11] καὶ τοῦτο ἰδικῶς ἐξεφώνησεν, οὐκ ὀφείλει ὁ κληρονόμος τοῦτο λυτροῦσθαι. 6. b) Ἐληγάτευσά σοι ἀλλότριον 6.
πρᾶγμα. ἐπιζήσαντός μου τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης γέγονας αὐτοῦ τοῦ πράγματος σὺ δεσπότης ὁ ληγατάριος. ὅτι μὲν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα τὸν κληρονόμον ἀπαιτεῖν οὐ δύνασαι (πῶς γὰρ τὸ

---

1) M. L[1]. L[18]. L[6].: *περ. διάτ.* Vi. F. R. 2) scr. M. L[1]. 3) *ἐμοὶ* h. l. Vi. R. 4) *δὲ εἶναι* ad. Vi. F[1]. R. 5) M.: *—ιοῦμαι* L[1].: *ἐνίσταμαι* Vi. R. 6) meo periculo: omn. *διαβεβαιούμενος.* 7) *ὅτι εἶδε* ad. M. 8) *διὰ —ἦν* d. L[1]. L[18]. *ἀλλ. ἦν τὸ πρ.* L[6]. 9) ex cj. R.: cet. *—ὁ.* 10) *—λέσθαι* L[6]. 11) Ita M.: *τὸν ληγ. τοῦ δεσμ. τὸ ληγάτον ἀπ. τ. ὑπ.* L[1]. L[6].: *τὸν λ. τοῦ δεσμ. τῆς ὑπ. τ. ληγάτον ἀπ.* Vi. F. R.

a) Epi. 37, 90. b) Proch. 35, 87. Epi. 37, 86. 87.

meam rem non esse, eam non reliquissem, idque diui Pii constitutione cauetur. si quis rem alienam mihi legauerit et heres cum nolit eam redimere ac tradere pretiumue praestare, dicat inutile esse legatum, cum testator eam alienam esse nesciret, egoque legatarius contra asseram ualidum esset, cum probe sciret testator eam esse alienam, utri probationis onus incumbet? utrum heredi dicenti ignorasse testatorem an legatario eum id scisse dicenti? et uerius est legatario probationem incumbere, non autem heredem probare oportere: legatarius enim, cum sit actor, recte probationis onere grauatur.

5. 5. Cum Titius a Primo mutuam accepisset pecuniam, pignere seu hypotheca suum fundum ei obligauit. moriens Titius, antequam mutuum redderetur, hunc fundum mihi legauit. necesse habebit heres mutuum Primo soluere et fundum hypotheca liberum mihi tradere. et in hoc quoque casu eadem differentia locum habebit, quae in praecedente casu, cum res scilicet aliena esset legata. tunc enim cogitur heres, soluto aere alieno, rem hypotheca liberare, cum scierit testator rem obligatam esse idque diui Seuerus et Antoninus rescripserunt. si tamen uoluit defunctus rem hypothecae uinculis ipsum legatarium luere idque specialiter expressit, non debet heres
6. eam luere. 6. Rem alienam tibi legaui. cum testamento
condito superuixerim, eius rei tu legatarius dominus factus
es. ipsam rem ab heredets petere non posse (quomodo enim

τελοῦν ὑπὸ τὴν σὴν δεσποτείαν;) συνωμολόγηται. ἆρα οὐδὲ[1]) τὴν διατίμησιν τούτου[2]) ἀπαιτεῖν δυνήσῃ; καὶ χρὴ οὕτω διαστίζειν. εἰ μὲν ἀπὸ ἀγορασίας ἐκτήσω τοῦτο κινῶν κατὰ τοῦ κληρονόμου τὴν ex testamento λήψῃ τὴν[3]) τοῦ πράγματος διατίμησιν. εἰ δὲ ἀπὸ δωρεᾶς γέγονας τούτου δεσπότης ἢ καὶ[4]) ἀπὸ ληγάτου, οὐκ ἀπαιτήσεις τὸ τίμημα διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· **ex duabus lucratiuis**[5]) **causis eadem res saepius**[6]) **adquiri non potest.**[7]) τούτῳ τῷ λόγῳ ἐὰν ὁ[8]) **Prîmos** καὶ ὁ[9]) **Secûndos** ληγατεύσωσί μοι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα εἶτα τελευτήσωσι, ζητῶμεν εἰ τῶν δύο τοὺς κληρονόμους δύναμαι ἀπαιτεῖν τὸν ληγάτον. καὶ λέγομεν οὕτως[10])· εἰ μὲν ἐκ τῆς τοῦ ἑνὸς διαθήκης ἔτυχον λαβὼν τὸ πρᾶγμα, ἐκ τῆς ἑτέρας διαθήκης οὐ λήψομαι οὐδὲ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα (πῶς γὰρ ὁπότε τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν;) οὐδὲ τὴν διατίμησιν· ἔτυχον γὰρ τὸ πρᾶγμα ἐξ ἐπικερδοῦς αἰτίας κτησάμενος. εἰ δὲ πρότερον ἐκ τῆς μιᾶς διαθήκης ἔλαβον τὴν διατίμησιν, ἐκ τῆς ἑτέρας ἀκωλύτως ἀπαιτήσω τὸ πρᾶγμα. 7. a) Οὐ μόνον τὰ 7. ὄντα ἐν φύσει, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ ὄντα ἐλπιζόμενα δὲ γίνεσθαι[11]), ὀρθῶς ληγατεύομεν, οἷον τοὺς καρποὺς τοὺς ἐσομένους ἀπὸ τοῦδε τοῦ ἀγροῦ ἢ τὸ μέλλον τίκτεσθαι ἐκ[12]) τῆσδε τῆς θεραπαίνης. 8. b) Ἐὰν δύο τισὶν ἓν καὶ αὐτὸ ληγατεύσω[13]) πρᾶγμα 8. εἴτε **coniunctim** εἴτε **disiunctim**[14]), ἔλθωσι δὲ ἀμφότεροι εἰς τὴν[15]) τοῦ ληγάτου ἀπαίτησιν, εἰς δύο μέρη μεταξὺ αὐτῶν τμηθήσεται τὸ ληγάτον. εἰ δὲ ἕτερος ἀτονήσῃ ἢ γνώμῃ ἢ τύχῃ

---

1) δὲ M. 2) γοῦν M. 3) τούτου ins. Vi. R. 4) d. Vi. R. 5) lusiatibus M. 6) saekius M. 7) duas lucratiuas causas in eundem hominem et eandem rem concurrere non posse Vi. R.: item libri et ed. addunt: δύο γὰρ [τουτέστι δύο Vi. R.] ἐπικερδεῖς αἰτίας εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἢ [καὶ R.] εἰς τὸ αὐτὸ πρᾶγμα συντρέχειν οὐ δυνατόν. quae non ideo accepi, quod non soleat Thus latinis interpretationem adicere: graeca tantum habet L 6. 8) d. Vi. R. 9) add. ex. M. L 6. 10) d. L 6.: qui post u. ἀπαιτεῖν ins. ἀκολύτως. Vi. R. 11) γενέσθαι Epi. 12) ἀπὸ Vi. R. 13) —ευθῇ L 6. 14) ἤγουν συμπεπλεγμένως ἢ διῃρημένως ad. Vi. R. 15) M.: ἐπὶ τὴν L 1. L 18. Vi. R.: ἐπὶ τοῦ κ. τ. λ. F.

a) Cf. Epi. 37, 1. b) Proch. 35, 137.

cum in bonis tuis sit?) palam est. an uero eius pretium consequi poteris? et sic distinguere oportet. si quidem eam emptione quaesieris, ex testamento cum herede ages ut tibi pretium soluat. sin autem ex donatione eius rei dominium adeptus es, uel ex legato, pretium petere non poteris propter regulam, quae ait ex duabus lucratiuis causis eandem rem saepius adquiri non posse. eadem ratione si Primus et Secundus eandem rem mihi legauerint, deinde decesserint, quaeritur an ab utriusque heredibus legatum petere possum. et magis est ut si ex unius testamento iam sim rem nactus, ex altero testamento neque ipsam rem (quippe quae iam in meo dominio sit) neque pretium consequar; cum rem ex lucratiua causa habeam. si tamen ex uno testamento aestimationem ac-
7. ceperim, procul dubio ex altero rem persequar. 7. Non solum quae in rerum natura sunt, set etiam quae non sunt, futura autem sperantur recte legamus. ueluti fructus, qui in illo fundo nati erunt aut quod ex illa ancilla natum erit.
8. 8. Si duobus unam eandemque rem legauerim siue coniunctim siue disiunctim, petat autem uterque legatum in duas partes inter eos legatum diuidetur. si uero alter deficiat, aut uo-

(γνώμῃ μὲν ἐπειδὴ erepudiáteuse τὸ ληγάτον, τύχῃ δὲ ἐπειδὴ ζῶντος ἐτελεύτησε τοῦ testátoros ἢ καὶ ἑτέρῳ οἱῳδήποτε ἠσθένησε τρόπῳ· τυχὸν γὰρ ἐξέπεσε τῆς πολιτείας), τότε ὅλον τὸ ληγάτον πρὸς τὸν συλληγατάριον[1]) παραγίνεται. καὶ coniunctim ἐστι μέν ἐὰν οὕτως καταλείπω[2])· »Τιτίῳ καὶ Seίῳ Στῖχον τὸν οἰκέτην δίδωμι καὶ ληγατεύω.« disiunctim δὲ[3]) οὕτως· Titíῳ Στῖχον τὸν οἰκέτην δίδωμι καὶ ληγατεύω, Seίῳ τὸν οἰκέτην Στῖχον δίδωμι καὶ ληγατεύω.« εἰ δὲ προςτεθῇ[4]) »Seίῳ[5]) τὸν αὐτὸν οἰκέτην.« ὁμοίως disiunctim τὸ ληγάτον ἀποτελεῖται, εἶπον γὰρ »Titίῳ Στῖχον τὸν οἰκέτην ληγατεύω, Seίῳ τὸν αὐτὸν οἰκέτην ληγατεύω«[6]), ὥςτε οὖν ὁ 'καὶ' σύνδεσμος παρὼν coniunctim ἀποτελεῖ[7]) τὸ ληγάτον, εἰ δὲ μὴ γέγραπται[8]), disiunctim αὐτὸ ποιεῖ. 9. Τὸν Τιτίου ἀγρὸν τελευτῶν ἐληγάτευ- 9.
σάς μοι. σοῦ ζῶντος ἔτι, ἠγόρασα τοῦτον τὸν ἀγρὸν παρὰ Τιτίου, deducto usufrúctu, τουτέστιν ἔλαβον γυμνὴν τὴν proprietarían[9])· ἔμεινε δὲ παρὰ Titíῳ ὁ usúfructos. μικροῦ διαδραμόντος χρόνου, ἐτελεύτησεν ὁ Τίτιος καὶ τῇ αὐτοῦ τελευτῇ ἀποσβεσθεὶς ὁ usúfructos, ὃν ἔτυχε παρακρατήσας, ἀνέτρεχεν[10]) ἐπὶ τὴν proprietarían. τελευτήσαντός σου βούλομαι κινῆσαι τὴν ex testamento κατὰ τοῦ σοῦ κληρονόμου. ὁ Iulianós φησι[11]) καλῶς ἀπαιτεῖν με διὰ τῆς personalías ἀγωγῆς τὴν τῆς proprietarías τοῦ ἀγροῦ διατίμησιν. ὁ γὰρ usúfructos ἐνταῦθα ἐν τάξει δουλείας ἐστὶν, offícion δέ ἐστι τοῦ δικαστοῦ, ὥςτε deducto usufrúctu κελεύειν, ἵνα ὁ κληρονόμος παρασχῇ μοι[12]) τὴν διατίμησιν. οἷον, ὁ ἀγρὸς μετὰ τοῦ usufrúctu ἄξιός ἐστι ρν νν°, δίχα δὲ τοῦ usufrúctu ρ· κινῶ οὖν ἐγὼ ἀπαιτῶν ρν νν°, ἀλλὰ τὸ offícion τοῦ δικαστοῦ παρασκευάζει, ἵνα λάβω τῆς proprietarías μόνης τὴν διατίμησιν, τουτέστι ρ νν°. τί-

1) συλληγάτορα Vi. R. 2) – λέπω Vi. R.: quod praestat. 3) d. L1. L18.: uoc. οὕτως d. L6. 4) M.: εἰ δὲ καὶ προςτέθεικα cet. εἰ δὲ μὴ πρ. L18.: εἰ δὲ καὶ σύνδεσμον προστέθεικα εἰπὼν Σεΐῳ κ. τ. λ. L6. 5) L1. Vi. R. καὶ τὸν cet. M.: καὶ Σ. F. 6) Seίῳ . . . ληγ. d. M. 7) ποιεῖ Vi. R. 8) ὁ καὶ ad. Vi R. ex gloss. 9) ἐξῃρημένης τῆς χρήσεως add. L6. Vi. R. ex gloss. 10) —δραμεν Vi. R. 11) ὁ I. φ. d. M. 12) d. Vi. R.

luntate aut casu (uoluntate quidem si legatum spreuerit, fortuitu autem si uiuo testatore decesserit, aut alio quolibet modo defecerit, ueluti si ciuitatem amiserit), tunc totum legatum ad conlegatarium pertinet. et coniunctim legatur, ueluti si ita dicam: Titio et Seio Stichum hominem do lego: disiunctim ita: Titio Stichum hominem do lego, Seio Stichum hominem do lego. et si addidero: Seio eundem hominem pariter disiunctim legatum est; dixi enim Titio Stichum hominem lego, Seio eundem hominem lego. itaque coniunctio »et« si adsit, coniunctim
9. legatur; sin autem desit, disiunctim. 9. Titii agrum moriens mihi legasti. te adhuc uiuo, eundem agrum a Titio emi, detracto usufructu, idest nudam quaesiui proprietatem, cum ususfructus apud Titium maneret. paullo post, mortuus est Titius eiusque obitu extinctus ususfructus quem ipse retinuerat, ad dominium est reuersus. cum tu decesseris, ex testamento cum herede tuo agere uolo. Iuliani sententia est recte me petere per in personam actionem aestimationem nudae proprietatis fundi. nam ususfructus hic locum seruitutis optinet, officium autem est iudicis iubere, ut, deducto usufructu, heres mihi aestimationem praestet. ut ecce fundus cum usufructu CL aureis ualet; detracto autem usufructu C; CL aureos quidem ego petam, set officio iudicis continetur ut solius proprietatis aestimatio mihi praestetur, idest aurei C. aestimationem autem ususfructus me accipere absurdum est,

μημα γὰρ λαβεῖν με τοῦ usufrúctu *ἀτοπώτατον διὰ τὸ τὸν*
usúfructon *ἐξ ἐπικερδοῦς αἰτίας εἰς*[1]) *ἐμὲ παραγενέσθαι.* [a])
10. *Ἐληγάτευσέ τις ἐμοὶ*[2]) *τὸν ἐμὸν ἀγρόν· ἄχρηστον τὸ λη-* 10.
γάτον, τὸ γὰρ ἐμὸν ἐπίπλεον[3]) *ἐμὸν γίνεσθαι οὐ δύναται. εἰ*[4])
καὶ τὰ μάλιστα ἐκποιήσω[5]) *τὸν ἀγρὸν, οὐκ ἐποφληθήσεταί μοι*
οὐδὲ ἡ τούτου διατίμησις. 11. b) *Τίτιος ἐδέσποζεν οἰκέτου.* 11.
ἐληγάτευσέ μοι τοῦτον νομίζων εἶναι Prímu· *ἔρρωται τὸ ληγά-*
τον, πλέον γὰρ ἰσχύει ἡ ἀλήθεια τῆς ὑπονοίας. εἰ δὲ ἐμοῦ
τοῦ ληγαταρίου τοῦτον ὑπόπτευσεν εἶναι τὸν οἰκέτην, ἔρρωται
καὶ οὕτως οὐδὲν ἧττον[6]), *ἀποτέλεσμα γὰρ χρηστὸν ἔχει τὸ λη-*
γάτον. καὶ γὰρ ὁ τελευτήσας δεσπότης κἀγὼ οὐ δεσπότης[7])
καὶ ἀνεμποδίστως ἐπ' ἐμὲ δύναται μεταφέρεσθαι ἡ δεσποτεία.
12. c) *Ἐληγάτευσάς μοι τὸ σὸν πρᾶγμα· ἐπιζήσας ἐξεποίησας*[8]) 12.
τοῦτο. φησὶν ὁ Célsos[9])· *εἰ μὲν ὡς* ademptеúων *καὶ τῆς πρὸς*
ἐμὲ ἀφιστάμενος φιλοτιμίας[10]) *ἐξεποίησας τοῦτο, οὐκ ἐποφληθή-*
σεταί μοι τὸ ληγάτον. εἰ δὲ οὐ τοιαύτην ἐσχηκὼς προαίρεσιν
ἠλλοτρίωσας αὐτὸ[11]) (*τυχὸν γὰρ ἀνάγκη σοι ἐπετέθη δημοσίων*
χρεῶν ἢ ἰδιωτικῶν καὶ ἀπορῶν χρυσίου πέπραχας τοῦτο), *ἀπαι-*
τήσω τὸν σὸν κληρονόμον τὸ ληγάτον. καὶ τοῦτο Σεβῆρος καὶ
Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν. κτῆμά τις οἰκεῖον ἐληγάτευσέ μοι· ἐπι-
ζήσας ἐνεχυρίασε τοῦτο· ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀντιγέγραπται βασι-
λέων μὴ δοκεῖν τὸν ἐνεχυριάζοντα ψυχῇ ἀφαιρουμένου τὸ ληγά-
τον τοῦτο πράττειν, ὅθεν ὁ ληγατάριον ἀναγκάσει[12]) *τὸν κλη-*
ρονόμον τὸ χρέος καταβάλλοντα[13]) *τῷ* credítori, *ἐλεύθερον*
ὑποθήκης παρέχειν τὸ κτῆμα.[14]) d) *εἰ δέ τις ληγατεύσας μοι*
ἀγρὸν ἐπιζήσας μέρος ἐξεποίησε τούτον, τὸ μὲν μὴ ἐκποιηθὲν[15])
μέρος ἐποφληθήσεταί μοι πάντως, τὸ δὲ ἐκποιηθὲν τηνικαῦτα,

---

1) *ἐπ'* Vi. R. 2) *μοί τις* Epi. 3) *πλέον* Epi. 4) d. Epi. 5) *ἐξεποίησα* Vi. R. 6) *εἰ δὲ —ἧττον* d. Epi., set. add. *κἂν ἐμοῦ τ. λ.* cet. 7) M : cet. *δεσπόζει κἀγὼ οὐ δεσπόζω.* 8) *—ήσω* L[6]. 8) ita L[1]. *ὡς* ad. Vi. R. 9) M.: *φιλ. ἀφ.* L[1] F.: *φιλίας ἀφ.* Vi. R. 10) *ἠλ. α.* d. L[1]. 11) *—ζει* F. 12) M.: cet. *—αλόντα.* 13) *καὶ τῷ ληγαταρίῳ δοῦναι* ad. Vi. R. ex gloss.: item L[6]. qui l. *ἐλευθερωθῆναι τὸ κτ. τῆς ὑποθ.* 14) M.: *οὐκ ἐκπ.* L[1]. F.: *μέρος μὴ ἐκπ.* Vi. R.

a) Epi. 37, 2. b) Epi. 37, 3. c) §§. 12. 14. = Proch. 35, 88. 89. d) Epi. 37, 90.

10 cum usufructus ex lucratiua causa mihi peruenerit. 10. Le-
gauit quidam mihi fundum meum: inutile est legatum, quod
enim meum est, amplius meum fieri nequit. et licet fundum
meum alienauerim, non debebitur mihi neque fundus ipse
11 neque eius aestimatio. 11. Titius seruum, quem in bonis
habebat, mihi legauit, cum Primi esse putaret. ualet lega-
tum, magis enim ualet, quod est in ueritate quam quod in
opinione. set et si meum legatarii hominem esse crediderit,
ualet nihilominus legatum, cum id effectum utilem sortiatur.
defunctus enim dominus erat egoque dominium non habebam,
ideoque procul impedimento poterit dominium ad me tran-
12 sire. 12. Rem tuam mihi legasti, eamque superuiuens alie-
nasti. ait Celsus si animo adimendi et meam deserendi ami-
citiam eam alienaueris, mihi legatum non deberi. si uero
non propter hanc causam eam alienasti, (forte enim publici
priuatique aeris alieni copia te urguebat; uel auro indigens
eam uendidisti), legatum a tuo herede petam: idque Seue-
rus et Antoninus rescripserunt. fundum proprium quidam
mihi cum legasset, superuiuens eum obligauit: ab isdem prin-
cipibus rescriptum est non uideri qui rem obligat animo adi-
mendi id facere, ideoque legatarius coget heredem, aere alieno
creditori soluto, hypotheca liberum praedium praestare. si
quis enim cum mihi fundum legasset, superuiuens eiusdem
alienasset partem, quae non est alienata pars mihi omnino

ὅτε οὐκ ἀφιστάμενος τῆς πρὸς ἐμὲ φιλίας ἠλλοτρίωσε τοῦτο. 13. Ἐχρεώστεις μοι ρ̄ νομίσματα· ἐληγάτευσά σοι liberta- 13 tíona[1]) τοῦ χρέους [τουτέστιν ἐλευθερίαν καὶ ἀπαλλαγὴν τῆς ἀπαιτήσεως[2])]· ἔρρωται τὸ ληγάτον, καὶ ὁ ἐμὸς κληρονόμος οὔτε σὲ οὔτε τὸν σὸν κληρονόμον ἀπαιτήσει οὔτε ἕτερόν τινα τάξιν ἐπέχοντα κληρονόμου, οἷον τὸν καθομάδα fideicommissárion ἢ bonorum possésssora. ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου δυνήσῃ κινεῖν κατὰ τοῦ ἐμοῦ κληρονόμου τὴν ex testamento, ἀναγκάζων αὐτὸν ἵνα σε acceptilatíoni ἐλευθερώσῃ. οὐ μόνον διηνεκῶς δύναμαι τὴν ἀπαίτησιν τοῦ χρέους συγχωρεῖν τῷ ἐμῷ debítori, ἀλλὰ γὰρ καὶ προςκαίρως, καὶ[3]) λέγειν· »καταδικάζω σε ὦ κληρονόμε ἵνα μέχρι δέκα ἐνιαυτῶν μὴ ἀπαιτήσῃς τὸν ἐμὸν debítora τὸ χρέος.« 14. a) Τί δὲ ὅτι 14 ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁ debítωr τελευτῶν ὅπερ ἐχρεώστει χρέος ἐληγάτευσε τῷ credítori; ζητῶμεν[4]) εἰ ἔρρωται. καί φαμεν ἀνυπόστατον εἶναι τὸ ληγάτον εἰ μηδὲν πλέον ἔνεστιν[5]) ἐν τῷ ληγάτῳ· εἰ γὰρ ρ̄ χρεωστῶν νομίσματα[6]) ρ̄ ἐληγάτευσεν, οὐκ ἔρρωται[7])· εἰ δὲ ἑκατὸν δέκα[8]), ἔρρωται διὰ τὴν προςθήκην· ἐν ᾧ δὲ ρ̄ μόνα ἐστὶν ἐν τῷ ληγάτῳ, οὐκ ἰσχύει διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἀκερδές ἐστι τὸ ληγάτον, τὰ δὲ ἀκερδῆ ληγάτα ἀνυπόστατά ἐστιν.[9]) εἰ δὲ ἐχρεώστουν σοι in diem (τυχὸν γὰρ ἐπερώτησάς με δώσειν σοι ρ̄ νομίσματα μετὰ ῑ[10]) ἔτη), ἢ ἐχρεώστουν σοι ὑπὸ αἵρεσιν, οἷον »si nauis ex Asia uenerit«, ἐληγάτευσα δέ[11]) σοι τοῦτο τὸ χρέος púrωs, ζητῶμεν εἰ ἔρρωται τὸ ληγάτον. καὶ χρὴ λέγειν ἐρρῶσθαι αὐτὸ διὰ τὸν ἐμπαρουσιασμόν, τουτέστιν ἐπειδὴ ἐντεῦθεν ἤδη καταβάλλεται. κερδαίνει γὰρ ὁ credítωr ἐντεῦθεν ἤδη λαμβάνων τὸ μέλλον αὐτῷ

1) Ita M. L1. L18. L6. (λιβερτατίονα): ed. λιβερατίωνα: πέντε ἐχρ μοι ν̄ν̄⁰ l. L1. L18. L6. 2) de gloss. suspicor. 3) d. Vi. 4) ipse pro uulg. —τοῦμεν. 5) ἐστὶν Vi. R. 6) d. L1. Vi. R.: L6.: εἰ τὰ χρεωστούμενα ρ̄. 7) τοιγαροῦν ὡς χρέος ἀπαιτεῖται καὶ χώραν λαμβάνοντος τοῦ φαλκιδίου οὐ μειοῦται ὡς τὰ λοιπὰ ληγάτα. Ex schol. habent Vi. R. hoc schol. habet in marg. L18. P.: L6.: διὰ τὸ ἀκερδές· τὰ γὰρ κ. τ. λ. 8) ρ̄ῑε̄ Vi. R. 9) τὰ δὲ —ἐστιν d. Vi. R. 10) ῑε̄ Vi. 11) d. Vi. R.

a) pressius Epi. 37, 91.

debebitur, quae autem est alienata tunc demum, cum non a
13. mea recessurus amicitia eam alienauerit. 13. C. solidos mihi
debebas; legaui tibi debiti liberationem, [idest libertatem at-
que securitatem contra actionem]: ualet legatum, meusque
heres neque a te neque ab herede tuo neque a quolibet alio,
qui heredis loco sit, ueluti fideicommissario herede bonorumue
possessore, id persequetur. set contra heredem meum ex
testamento conuenire poteris, ut eum cogas te acceptilatione
liberare, nec tantum in perpetuum debitum remittere debi-
tori meo possum, set etiam ad tempus, hoc modo: damnas
esto, heres, ad X usque annos a debitore meo de-
14. bitum non petere. 14. Quid iuris autem si contra debi-
tor moriens quod debebat aes alienum creditori legauit?
quaeritur an legatum ualeat. et magis est ne ualeat, si nil
amplius legato additum est. nam si quis C cum deberet, C
legauit, non ualet legatum; si uero CX, ualet propter ad-
iectionem. cum enim C tantum in legato sint, non ualet le-
gatum quia nil lucri in se habet. eiusmodi autem legata in-
utilia sunt. sin autem tibi in diem debebam (forte enim
stipulatus eras dari tibi C solidos post annos V), uel sub con-
dicione, ueluti si nauis ex Asia uenerit, legaui autem
tibi hoc debitum pure, quaeritur an ualeat legatum. et ma-
gis est ut ualeat propter repraesentationem, statim enim per-
sequi potest. lucratur enim creditor cum id statim conse-
quatur, quod ei post decennium postue condicionis euentum

παρέχεσθαι μετὰ δεκαετίαν ἤγουν[1]) μετὰ ἔκβασιν τῆς αἱρέ-
σεως, ἢ καὶ ἔσθ' ὅτε μὴ δοθησόμενον εἴγε ἡ αἵρεσις ἀσθε-
νήσῃ. τί δὲ ἐπὶ τοιούτου ληγάτου εἰ συνέβη ζῶντος τοῦ te-
státoros τοῦ ἐποφείλοντος τὴν ἡμέραν παραγενέσθαι ἢ τὴν
αἵρεσιν ἐξελθεῖν; φησὶν ὁ Papinianòs[2]) χρήσιμον οὐδὲν ἧττον
εἶναι τὸ ληγατον διὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐρρῶσθαι καὶ ἔχειν ἐν ἑαυτῷ
κέρδος, ὅπερ ἐστὶν ἀληθές· οὐ γὰρ ἐκράτησεν ἡ γνώμη τῶν
λεγόντων[3]) ἀπεσβέσθαι τὸ ληγάτον, ἐπειδὴ εἰς τοιαύτην παρε-
γένετο τάξιν, ἐξ ἧς ἄρχεσθαι οὐκ ἠδύνατο. ἰδοὺ γὰρ παρα-
γενομένης τῆς ἡμέρας ἢ ἐξελθούσης τῆς αἱρέσεως, pûron λοι-
πὸν εὑρίσκεται τὸ χρέος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ testátoros
τελευτῆς. εἰ δέ τις τὸ ἐξ ἀρχῆς púrws ληγατεύσῃ, εἰρήκα-
μεν[4]) μὴ ἐρρῶσθαι τὸ ληγάτον, ἐνταῦθα δὲ ἔρρωται, ἐπειδὴ
συνίστατο τὴν ἀρχήν. 15. a)Ὑπεδεξάμην ἐγὼ προῖκα παρὰ τῆς 15.
ἐμαυτοῦ[5]) γαμετῆς· συνεστῶτος ἔτι τοῦ γάμου, τελευτῶν ἐλη-
γάτευσα αὐτῇ τὴν προῖκα. ἔρρωται τὸ ληγάτον. κερδαίνει γὰρ
μᾶλλον ἡ γυνὴ ἀπαιτοῦσα τὰ πράγματα ὡς ληγάτον[6]) ἢ ὡς
ἀπὸ προικός, ἐπειδή, ὡς ἔχομεν[7]) μαθεῖν, οὐχ ἅμα τῇ διαλύσει
τοῦ γάμου ἀεὶ ἡ προῖξ ἀποδίδοται, τὸ δὲ ληγάτον ἐντεῦθεν
ἤδη καταβάλλεται. τί οὖν ὅτι προῖκα μὴ ὑποδεξάμενος ἐλη-
γάτευσα προῖκα τῇ ἐμῇ γαμετῇ; Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέ-
γραψαν εἰ μὲν ἁπλούστερον ληγατεύσω (εἶπον γὰρ ὅτι ληγα-
τεύω τῇ γυναικί μου τὴν προῖκα ἣν ἐπιδέδωκέ μοι)
ἄχρηστον τὸ ληγάτον· οὐδὲν γὰρ ἐπιδέδωκέ μοι καὶ ἄδηλος ἡ
ποσότης. εἰ δὲ[8]) φανερᾶς ἐμνήσθην ποσότητος (εἶπον γάρ·[9])
τὰ ἑκατὸν νομίσματα, ἃ λόγῳ προικὸς ἐπιδέδωκέ
μοι ληγατεύω αὐτῇ ἢ καὶ τυχὸν, τόνδε τὸν ἀγρὸν ὃν
ἐπιδέδωκέ μοι ληγατεύω αὐτῇ), ἰσχυρὸν τὸ ληγάτον. ἢ
κἂν εἴπω· τὰ περιεχόμενα τῷ προικῴῳ γραμματείῳ
ληγατεύω αὐτῇ, καὶ οὕτως ἰσχύει τὸ ληγάτον. 16. Οἰκέ- 16.

---

1) ἢ ad. M.: mox μετὰ τὴν τῆς αἱρ. ἔκβ. L6. 2) papianòs L1. παπιανὸς M. 3) νομικῶν ad. Vi. F. R.: dedi ex M. cet. ὅπερ καὶ ἀληθ. ἐστ. οὐδὲ κ. τ. λ. 4) γὰρ ad. M. 5) ἐμῆς Vi. R. 6) —τα L6. Vi. R. 7) ἕξομεν cj. R. 8) καὶ omisi cum Vi. R. 9) καὶ εἶπ. Vi. R.

a) Epi. 37, 99.

solui deberetur, immo et fortasse non deberetur, ueluti si condicio defecisset. quid autem de eiusmodi legato fiet, si contingat uiuo testatore diem adesse uel condicionem existere? et Papinianus auctor est utile esse nihilominus legatum, cum ab initio constiterit lucrumque in se habuerit, quod uerum est. non enim optinuit quorundam sententia existimantium extingui legatum cum in eam causam peruenerit, a qua incipere non potuerit. ecce enim cum dies aderit uel condicio extiterit, purum inuenitur debitum tempore mortis testatoris. sin autem quis ab initio quod pure deberetur legauerit, iam dictum est legatum non ualere; hic autem ualet, cum ab
15. initio constiterit. 15. Dotem a mea uxore accepi, moriens autem durante matrimonio, ei dotem legaui. ualet legatum, utilius est enim mulieri res ex legato quam ex dote repetere, nam, sicuti inferius proponemus, non statim nuptiis solutis semper dos redditur, legatum autem statim soluitur. quid autem si cum dotem non acceperim, dotem uxori meae legauerim? Seuerus et Antoninus rescripserunt si quidem simpliciter legauerim (scilicet hoc modo: *uxori meae dotem lego, quam mihi dedit*), inutile esse legatum, nihil enim mihi dedit nec quantitas patet. sin autem certae quantitatis mentionem fecerim, hoc modo: *C solidos, quos dotis nomine mihi dedit, ei lego*, uel etiam: *hunc fundum, quem mihi dedit ei lego*, ualere legatum. quod si dixerim, *quae dotis instrumento continentur ei lego*,
16. et ita legatum ualere. 16. Hominem tibi legaui, qui siue

την ἐληγάτευσά σοι· δίχα fáctu ἤτοι δίχα δόλου τοῦ ἐμοῦ κληρονόμου ἐτελεύτησεν οὗτος ὁ δοῦλος. ὁ ληγατάριος ζημιωθήσεται ἐκ τούτου[1]· εἰ δὲ καὶ ἀλλότρως ἦν ὁ ληγατευθεὶς οἰκέτης, ἠλευθερώθη δὲ οὗτος ὑπὸ τοῦ δεσπότου οὐ κατὰ γνώμην τοῦ κληρονόμου ἢ ἐτελεύτησεν οὗτος, ἀνεύθυνος ὁ κληρονόμος. εἰ δὲ τὸν τοῦ κληρονόμου οἰκέτην ἐληγάτευσά σοι, αὐτὸς δὲ ὁ κληρονόμος τοῦτον ἠλευθέρωσε, κατέχεσθαι τὸν κληρονόμον Iulianós φησιν ἐπὶ[2]) δόσει τῆς διατιμήσεως, οὐ διαφερομένων ἡμῶν πότερον ἠπίστατο ἢ ἠγνόει τὸν τοιοῦτον ὑπ' ἐμοῦ καταλελεῖφθαι οἰκέτην· τὸ αὐτό ἐστιν εἰ καὶ αὐτὸς μὲν οὐκ ἠλευθέρωσε τὸν οἰκέτην, ἐδωρήσατο δὲ αὐτὸν ἑτέρῳ bona fide, τουτέστι μὴ πρὸς περιγραφὴν τοῦ ληγαταρίου,[3]) καὶ ὁ δεξάμενος αὐτὸν κατὰ δωρεὰν ἠλευθέρωσεν. κἀνταῦθα γὰρ ἀπαιτηθήσεται τὴν τούτου διατίμησιν ὁ κληρονόμος εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἠγνόει τὸ λεληγατεῦσθαι αὐτόν.[4]) 17. Τὴν ἰδίαν τις θεράπαιναν ἐληγά- 17.
τευσε μετὰ τῶν ἰδίων τέκνων, εἰπών, ὅτι »ληγατεύω Titíῳ τὴν θεράπαιναν μετὰ τῶν ἰδίων τέκνων.«[5]) ἐπιζήσαντος τοῦ testátoros ἐτελεύτησεν ἡ θεράπαινα· ἐπ' αὐτῇ μὲν ἔσβεσται τὸ ληγάτον, ἐπὶ δὲ τοῖς παισὶν ἔρρωται καὶ οὐ συναναιρεῖται αὐτῇ τὸ ἐπὶ τοῖς παισὶ ληγάτον. ὁ ἐμὸς οἰκέτης λέγεται ordinários, ὁ δὲ τοῦ οἰκέτου μου οἰκέτης λέγεται uicários. ἔχων οὖν τις οἰκέτην Στῖχον λεγόμενον, ὃς εἶχε uicaríus, ἐληγάτευσε τὸν ordinárion ἐμοὶ μετὰ τῶν uicaríων· συνέβη τὸν ordinárion τελευτῆσαι, κἀνταῦθα ἀσθενῆσαν τὸ ληγάτον ἐπὶ τῷ ordinaríῳ ἰσχύει ἐπὶ τοῖς uicaríois. ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἔστι τινὰ πρωτότυπα ἔστι δὲ καὶ τούτων παρακολουθήματα, καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἔρρωται τὰ πρωτότυπα ὑφίσταται καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν, ἀνῃρημένων δὲ ἐκείνων, καὶ ταῦτα συναποσβέννυται.[a]) οἷον ἔστι πρωτότυπόν τι[6]) ὁ οἰκέτης, παρακολούθημα δὲ αὐτοῦ[7]) τὸ pecúlion· ἐφ' ὅσον ὁ οἰκέτης ὑφέστηκε

1) M.: cet. ἐκ τ. ζ.: antea u. ὁ δοῦλ. d. L[6]. 2) τῇ ius. Vi. R. 3) bona —ληγατ. de. Vi. R. 4) ita M.: εἰ καὶ ἠγνόει τὸ ληγατευθῆναι αὐτόν. cet.: L[1]. habet ληγατεύεσθαι: L[6]. ad. κληρονόμος γὰρ ὢν ὤφειλε μὴ περὶ τούτου ἀγνοεῖν. 5) εἰπὼν —τέκνων d. Vi. R. μετὰ τ. ἰδ. τ. d. F.: restitui ex M. L[1]. L[18]. L[6]. 6) d. Vi. R.: τι πρωτ. L[6]. 7) M.: Vi. R. παρακ. δέ ἐστι: L[1]. F. παρακ. δὲ τὸ πεκ. αὐτ.

a) Epi. 37, 8.

facto seu dolo heredis mei decessit. legatarius damnum sentiet. si alienus erat seruus atque a domino manumissus est, non ex uoluntate heredis, uel decessit, non tenebitur heres. sin autem heredis seruum tibi legaui, heres autem eum manumisit, teneri etiam heredem Iulianus scribit ad pretium soluendum; neque interest scierit an ignorauerit eiusmodi hominem a me fuisse legatum. idem est etiam si ego seruum non manumisi, alii autem bona fide donaui, idest non in fraudem legatarii, et qui accepit eum manumisit: tunc quoque enim eius aestimatio ab herede petietur, quam-
17. uis ignorauerit eum esse legatum. 17. Ancillam suam cum natis suis quidam legauit, his uerbis usus: *Titio ancillam cum natis suis lego.* uiuo testatore, ancilla decessit. in ea quidem extinguitur legatum, in natis autem ualet, neque cum ipsa subolis quoque perit legatum. Seruus meus ordinarius dicitur, eius autem famulus audit uicarius. cum quis seruum nomine Stichum haberet, qui uicarios haberet, mihi ordinarium cum uicariis legauit. decessit ordinarius, legatumque quod ad ordinarium extinctum, in uicariis ualebit. haec tibi primum perspecta sint. quaedam res principales sunt, quaedam accessoriae et quatenus principales subsistunt, subsistere quoque accessoriae intelleguntur; illis uero sublatis, et hae extinguuntur. ut ecce res principalis seruus est, accessoria autem peculium. seruo uero mortuo uel manumisso uel

συνίσταται καὶ τὸ pecúlion· τοῦ δὲ οἰκέτου ἢ τελευτήσαντος ἢ ἐλευθερωθέντος ἢ ἐποιηθέντος,[1]) ἀποσβέννυται τὸ pecúlion. πῶς γὰν δύναται[2]) pecúlion ὑπεῖναι παρ' ἐμοί[3]), τοῦ πρωτοτύπου μὴ ὑφεστῶτος; πάλιν ἐστὶ πρωτότυπον ἀγρὸς, παρακολούθημα δὲ τὸ instrúmenton αὐτοῦ. instrúmenton δὲ ἀγροῦ ἐστι[4]) πᾶν ὅπερ συντείνει[5]) εἰς γέννησιν[6]) καὶ συλλογὴν καὶ μετακομιδὴν καὶ παραφυλακὴν τῶν καρπῶν. εἰς γέννησιν μὲν, οἷον οἱ γεωργοῦντες οἰκέται βόες ἄροτρα δίκελλα καὶ ὅσα τοιαῦτά ἐστιν.[7]) εἰς συλλογὴν δὲ, οἷον[8]) δρέπανα καὶ ὅσα[9]) τούτοις ὅμοια· εἰς μετακομιδὴν δὲ[10]), οἷον ἅμαξαι κόφινοι καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια· εἰς παραφυλακὴν, πίθοι κέραμοι φακοὶ καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον· ἐληγάτευσά σοι τὸν ἐμὸν οἰκέτην μετὰ τοῦ peculíu αὐτοῦ. ἐπιζήσας τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης ἠλευθέρωσα τὸν οἰκέτην ἢ ἐξεποίησα αὐτὸν ἢ συνέβη αὐτὸν τελευτῆσαι· οὐ μόνον ἐπ' αὐτῷ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ peculíῳ τὸ ληγάτον ἐξασθενεῖ, τῶν γὰρ πρωτοτύπων μὴ σωζομένων, ὑφεστᾶναι οὐ δύναται[11]) τὰ παρακολουθήματα. τὸ αὐτό ἐστιν εἰ καὶ ληγατεύσω[12]) τὸν ἐμὸν ἀγρὸν instrûcton ἤτοι μετὰ τοῦ instruméntu·[13]) ἐπιζήσας δὲ τοῦτον ἐκποιήσω. κἀνταῦθα γὰρ ἐπειδὴ τὸ instrúmenton τοῦ ἀγροῦ ἐστὶ παρακολούθημα, ἀποσβεσθήσεται τὸ ληγάτον καὶ ἐπὶ τοῦ instruméntu.[14])

18. Ἐληγάτευσά σοι τὴν ἐμὴν ἀγέλην τῶν 18. προβάτων·[a]) συνέβη μετὰ ταῦτα εἰς ἓν πρόβατον τὴν πᾶσαν ἀγέλην περιστῆναι· δύναται ὁ ληγατάριος τὸ περιλειφθὲν ἀπαιτεῖν πρόβατον. τὴν ἐμὴν ἀγέλην ἐληγάτευσά σοι οὖσαν προβάτων ἑκατόν. ἐπιζήσαντός μου, συνέβη ἄλλων ἐπιτεχθέντων γενέσθαι αὐτὴν[15]) ρ̅ν̅.[16]) καὶ τὰ μετὰ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης ἐπιτικτόμενα συναριθμεῖται τῇ ἀγέλῃ καὶ πάντα λήψεται ὁ λη-

---

1) ἀναιρεθέντος ἢ ἐκπ. ἢ ἐλευθ. συνανῄρηται καὶ τὸ πεκ. L[6]. 2) τὸ add. Vi. F. R. 3) ἐμοῦ M. 4) ἐστ. ἀγρ. 5) συντελεῖ Vi. R. 6) γένεσιν Vi. R. 7) d. Vi. R. 8) addidi ex M. L[1]. L[18]. L[6]. 9) τὰ Vi. R. 10) d. M. 11) —αυται Vi. R. 12) σοι ad. L[1]. L[18]. 13) τῶν ἐνστρουμέντων Vi. R. 14) τῶν —ντων Vi. R. 15) αὐτ. γ. L[6]. 16) ἑκ. καὶ πεντ. Vi. F. R.

a) Suppl. Bas. sch. p. 1.

alienato, peculium quoque extinguitur. quomodo enim consistere peculium poterit, cum seruus, quo id nititur non subsistat? et rursus res principalis fundus est, accessoria autem eius instrumentum. instrumentum uero fundi ex omnibus constat, quae fructuum quaerendorum cogendorum et conseruandorum causa sunt comparata. quaerendorum, fructuum causa sunt serui qui opus rusticum faciunt, boues aratra bidentes et cetera id genus. cogendorum fructuum causa comparata sunt falces et quae eiusmodi sunt; exportandorum causa plaustra corbes et omnia similia; conseruandorum fructuum causa dolia cupae lenticulae et quaecumque id genus. cum haec tibi perspecta sint, uide quae inde sequantur. seruum meum cum eius peculio tibi legaui; testamento condito superuiuens seruum manumisi uel alienaui uel eum mori contigit, non solum in eo, set etiam in peculio ratum non habebitur legatum; eo enim quod praecipuum est non seruato, subsistere accessorium nequit. idem est si fundum meum instructum, idest cum instrumento legauerim, superuiuens autem eum alienauerim. hic enim quoque cum instrumentum fundi accessorium sit, legatum etiam
18. in instrumento extinguetur. 18. Cum tibi gregem meum legassem, factum est postea ut ad unam ouem totus grex perueniret: poterit legatarius quae superfuerit ouem uindicare. gregem meum C ouium tibi legaui; me uiuo, aliis superuenientibus, ad CL usque oues auctus est. etiam quae post testamentum conditum natae sunt gregi connumerantur, om-

γατάριος ὥς φησι Iulianós. ἡ γὰρ ἀγέλη ἕν τι σῶμά ἐστι συ-
νεστηκὸς ἐκ διαφόρων κεφαλῶν, ὥςπερ καὶ ἡ οἰκία ἐστὶν ἓν σῶμα 19.
συνεστηκὸς ἀπὸ συνηνωμένων λίθων ἤτοι ὅλων. 19. Ἀμέ-
λει ἐὰν οἰκίαν σοι ληγατεύσω, μετὰ δὲ τὴν[1]) διαθήκην κίονας
ἢ μάρμαρα προςθῶ ταύτῃ, λήψῃ καὶ τὰ[2]) προςτεθέντα. 20. 20.
Ἐληγάτευσά σοι τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου τὸ pecúlion ἔχον πράγματα
νομισμάτων δέκα·[3]) εἴτε γένηται δεκαπέντε[4]), εἴτε πέντε, ζῶν-
τος ἐμοῦ[5]), τοῦτο σὲ ὁρᾷ τὸν ληγατάριον, εἴτε κέρδος ἐστὶν
εἴτε ζημία. ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ.[a]) προχώρησίς
ἐστι τῶν μήπω ληφθέντων ληγάτων εἰς κληρονόμους παρα-
πομπή. ὅπερ δέ ἐστι τῷ αὐτεξουσίῳ ὁ κληρονόμος τοῦτο τῷ
οἰκέτῃ ἐστὶν ὁ δεσπότης. ὅπερ γὰρ δύναμαι ἐγὼ ὁ αὐτεξούσιος
πρὸ τῆς λήψεως ἐπὶ τὸν ἐμὸν παραπέμψαι κληρονόμον, τοῦτο
ὁ οἰκέτης προςπορίσει τῷ δεσπότῃ, ὃ δὲ μὴ[6]) δύναται[7]) προ-
χωρεῖν, μηδὲ εἰς κληρονόμον μετιέναι, τοῦτο δεσπόταις οὐ
προςπορισθήσεται.[8]) προχωρεῖ δὲ τὰ ληγάτα ἐπειδὰν κατενεχθῇ
ἐφ' ἡμᾶς. καταφορὰ δέ ἐστιν ἡ τῆς ἀγωγῆς ἅρμοσις· ἁρμό-
ζει δὲ ἐπὶ μὲν τῶν púrωn morte testatoris,[9]) ἐπὶ δὲ τῶν αἱ-
ρετικῶν μετὰ τὴν ἔκβασιν τῆς αἱρέσεως. πάλαι μὲν[10]) γὰρ ab
adita hereditate προεχώρει τὰ ληγάτα. ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο
τοῖς ληγαταρίοις ἦν ἐπιζήμιον (οἱ γὰρ κληρονόμοι ὁρῶντές τι-
νας τῶν ληγαταρίων ἐπικινδύνως ἐσθότε νοσοῦντας,[11]) ὑπερετί-
θεντο τὴν aditíona, ὥςτε αὐτοῖς μὴ ἁρμόσαι τὰ ληγάτα, μηδὲ
ἐπὶ τοὺς αὐτῶν διαβῆναι κληρονόμους), διὰ τοῦτο ἤρεσεν, ὥςτε
a morte testatoris γίνεσθαι τὴν προχώρησιν ἤτοι καταφορὰν,
ἐπειδὴ οὗτος ὁ χρόνος οὐκ ἐν τῇ γνώμῃ ἀπόκειται[12]) τοῦ κλη-
ρονόμου. ἔστι δὲ εὑρεῖν καὶ σήμερον ληγάτα τινὰ διὰ τὴν τῶν

---

1) d. Vi. R. 2) προσθ., ταῦτα λ. τὰ πρ. Vi. R. 3) M.: cet. πρᾶγμα ι̅ ν̅ν̅0. 4) Ita M. L1. (ιε̅ L2. L6.: hinc rursus incipit L2.): cet. πεντεκαίδεκα. 5) μου F. 6) οὔτε M. 7) —μαι M. 8) hinc incipit Codex Vaticanus. 9) —ρος V.: ἤγουν ἀπὸ θανάτου τοῦ διατιθεμένου V. μετὰ θ. τοῦ διαθ. Vi. R. 10) d. V. 11) τῶν ληγ. ἐσθότε τινὰς ἐπικ. νοσ. V. 12) ὑπόκ. V. L6.

a) Schol. ad. Epi. 37, 63.

nesque legatarius accipiet, ut Iulianus scribit. grex enim
unum corpus quodammodo efficit ex distantibus constans ca-
pitibus, sicuti et aedium unum est corpus ex cohaerentibus
19. lapidibus aliaque materia constans. 19. Itaque si aedes tibi
legauero, postque testamentum conditum columnas uel mar-
20. mora iisdem addidero, adiecta quoque accipies. 20. Serui
mei peculium tibi legaui, in quo aurei X erant; deinde XV
uel V aureorum factum est, me uiuo. id te legatarium
spectat, siue lucrum siue damnum. Haec in primis perspecta
habeas. cessio est legatorum nondum perceptorum ad he-
redes transmissio. quod autem patrifamilias heres est, id
seruo est dominus. quod enim ego paterfamilias ante per-
ceptionem heredi meo transmittere possum, id seruus domino
quaerit. quod autem cedere nequit neque ad heredes trans-
mitti, id dominis non quaeritur. cedunt uero legata, cum ad
nos deferuntur. delatio tunc fit, cum actio competere inci-
pit: competit autem actio in puris legatis a morte testatoris,
in condicionalibus uero a condicionis euentu. olim quidem
ab adita hereditate cedebant legata; set cum legatariis id de-
trimento erat (cum enim heredes legatarios uiderent graui
forte morbo conreptos, aditionem differebant, ut neque eis le-
gata deberentur, neque ad eorum transmitterentur heredes),
ideo placuit ut a morte testatoris cessio seu delatio incipe-
ret. hoc enim tempus non in heredis arbitrio positum est.
inueniuntur tamen hodie quoque legata quaedam, quae pro-

κανόνων περίστασιν ab adita[1]) hereditate *κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔχοντα*[2]) *τὴν προχώρησιν. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. Στίχου τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου*[3]) *ἐληγάτευσα τὸ* pecúlion. *μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν πρὸ τῆς* aditíonos *Στῖχος ὁ εἰρημένος προςεκτήσατό τινα. ἄρα ταῦτα τίνι ἔσται*[4]) *κέρδος; πότερον μενεῖ*[5]) *παρὰ τῷ*[6]) *κληρονόμῳ ἢ δοθήσεται τῷ ληγαταρίῳ; καί φησιν* Iulianòs[7]) *εἰ μὲν αὐτῷ τῷ Στίχῳ ἐν τῇ διαθήκῃ ἐλευθερωθέντι*[8]) *ἐληγατεύθη τὸ οἰκεῖον* pecúlion, *ἅπαν ὅπερ πρὸ τῆς* aditíonos *προςεκτήσατο*[9]) *τοῦ κληρονόμου αὐτῷ τῷ δούλῳ ἐλευθερωθέντι*[10]) *δοθήσεται. διὰ ποῖον λογισμὸν ἐροῦμεν. ἐπειδὴ τοῦ τοιούτου ληγάτου ἡ ἡμέρα μετὰ τὴν* aditíona *τοῦ κληρονόμου*[11]) *προχωρεῖ, καίτοι εἰ* a morte testatoris *προεχώρει τὸ ληγάτον, ἥρμοζεν ἂν τῷ κληρονόμῳ. τῆς γοῦν*[12]) *ἀλλοιότητος τίς ἡ αἰτία; οἶδας ὅτι προχώρησίς ἐστι τῶν μήπω κτηθέντων*[13]) *ληγάτων ἡ εἰς κληρονόμους παραπομπή. οὗτος οὖν ὁ Στῖχος τὸ ληγατευθὲν αὐτῷ* pecúlion *ἐπὶ τίνα μεταφέρειν ἤμελλε πρὸ τῆς* aditíonos; *ἐπὶ τὸν κληρονόμον οὐκ ἠδύνατο, οἰκέτης γὰρ κληρονόμον ἔχειν οὐ δύναται, ἀλλὰ προςπορίσει τῷ δεσπότῃ. καὶ τίς τούτου δεσπότης πρὸ* aditíonos; *εἰκότως οὖν ἀπροχώρητον μενεῖ τὸ ληγάτον· μετὰ δὲ τὴν*[14]) aditíona, *ἐπειδὴ γέγονεν ἐλεύθερος καὶ κληρονόμον ἔχειν δύναται, εἰκότως καὶ προχώρησιν ἔχει τὸ ληγάτον. ἰδοῦ τοίνυν θέμα, ὃ κατὰ τὴν παλαιὰν νομοθεσίαν ἔχει σήμερον* ab adita hereditate *τὴν προχώρησιν. εἰκότως οὖν ἐπειδὴ πρὸ τῆς προχωρήσεως ηὐξήθη τὸ ληγάτον, πάντα καὶ*[15]) *τὰ προςκτηθέντα ἐπὶ τὸν Στῖχον τὸν ληγατάριον*[16]) *παραγίνεται. εἰ δὲ ἐξωτικῷ τινι τὸ Στίχου τοῦ οἰκέτου* pecúlion[17]) *ἐληγάτευσα, τὰ μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν πρὸ*[18]) aditíonos *προςπορι-*

---

1) adibita M. 2) *ἔχ. κ. τ. α.* V.: *τὴν πρ. κ. τ. α.* L⁶. 3) *Στίχῳ τῷ ἐμῷ —τῃ* V. F. 4) *τὸ* ad. V. 5) *μένει* F. *δοθήσεται κλ.* V. 6) d. L¹. 7) d. M. 8) *ἐλ. ἐν τῇ δ.* Vi. R. 9) *ἐκτ.* V. Vi. R. 10) *τ. δ. ἐλ.* omittunt edit.: restitui ex M. L¹. L². V. L⁶. 11) d. V. 12) *ἤγουν* M. 13) *ληφθέντων* V. L⁶. 14) d. M. 15) *καὶ πάντα* cj. R. 16) M. V. L⁶.: *τὸν Στ. λ.* L¹. F.: *Στ. τὸν λ.* Vi. R. 17) d. V. 18) *μετὰ τ. ἐ. τ. τὰ πρὸ* V. L¹. F.

pter iuris regulas ab adita hereditate more uetere cedunt. cum haec tibi perspecta habeas, uide quid inde sequatur. Stichi serui mei peculium legaui, qui post mortem meam, ante uero aditionem quaedam sibi quaesiuit. utri haec lucro erunt? utrum heredi an legatario? et placuit Iuliano si ipsi Sticho in testamento manumisso fuerit peculium legatum, quidquid ante heredis quaesierit aditionem, seruo ipsi manumisso cedere. qua autem ratione dicemus. eiusmodi enim legati dies ab heredis aditione cedit; nam si a morte testatoris cederet, heredi deberetur. differentiae autem quaenam est causa? cessionem esse legatorum nondum perceptorum ad heredes transmissionem probe nosti. hic autem Stichus legatum sibi peculium ante aditionem cuinam transmittere poterat? ad heredem nequaquam; seruus enim heredem habere nequit, set domino quaerit. et quis ante aditionem eius est dominus? merito igitur non cedit legatum. post autem aditionem cum liber sit factus heredemque habere potuerit, cedere posse legatum palam est. en igitur casum, in quo hodie quoque ex uetere iure cedit ab adita hereditate legatum. iure itaque cum ante cessionem creuerit legatum, lucrum omne ad Stichum legatarium transibit. sin autem extraneo cuidam Stichi peculium legauerim, quae post mortem mea addita fuerint apud heredem manebunt. eiusmodi enim

σθέντα μενεῖ παρὰ τῷ κληρονόμῳ. τὸ γὰρ τοιοῦτον ληγάτον a morte testatoris προχωρεῖ. ταῦτα δὲ λέγω ὅτι τὰ κτηθέντα μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν οὐ δίδοται τῷ ληγαταρίῳ, εἰ μὴ ἄρα τὰ ἐπιγενόμενα ἐκ πρωτοτύπων πραγμάτων ὄντων ἐν τῷ peculíῳ προςγέγονεν. οἷον θεράπαινα ἦν ἐν τῷ peculíῳ καὶ τέτοκεν· ἀγρὸς καὶ γεγόνασιν ἐντεῦθεν[1]) καρποί. ὀφείλεις δὲ εἰδέναι ὅτι ἐλευθερουμένῳ τῷ οἰκέτῃ ἐν διαθήκῃ οὐχ ἕπεται[2]) τὸ pecúlion. εἰ δὲ inter uiuos[3]) αὐτὸν ἐλευθερώσω, λήψεται τὸ pecúlion ὁ ἐλευθερωθεὶς, εἰ μὴ ἄρα ἰδικῶς ademptеúsω αὐτό. τοῦτο γὰρ Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι. ὁ δὲ ἐμὸς οἰκέτης ἔχει ἐν peculíῳ οὐ μόνον ὅσα κτᾶται ἐξ οἱαςδήποτε αἰτίας, ἀλλὰ καὶ ἐάν τι δαπανήσῃ περὶ[4]) ἐμὲ τὸν δεσπότην, τοῦτο αὔξει τὸ pecúlion. οἷον εἶχέ τις α ννº[5]) pecúlion, ἐχρεώστουν δὲ αὐτῷ[6]) ἑκατὸν νομίσματα, ἅπερ ἔτυχε περὶ ἐμὲ δαπανήσας. ἔσται τὸ pecúlion αὐτοῦ[7]) χιλίων καὶ ἑκατὸν νομισμάτων. εἰ τοίνυν τὸν τοιοῦτον οἰκέτην ἐλευθερώσω ἐν διαθήκῃ, ληγατεύσω δὲ αὐτῷ τὸ pecúlion[8]), ὅτε[9]) μὲν λαμβάνει τὰ χίλια νομίσματα συνωμολόγηται· ἄρα δὲ καὶ τὰ ἑκατὸν, ἅπερ ἔτυχε δαπανήσας περὶ ἐμὲ[10]); οἱ αὐτοὶ βασιλεῖς ἀντέγραψαν μὴ ἔχειν αὐτὸν ἐπὶ τούτοις ἀπαίτησιν, τὰ γὰρ ἐν προχείρῳ ὄντα ἔδοξα ληγατεύειν αὐτῷ, οὐ μὴν ἅπερ ἐδαπάνησε περὶ τοὺς ἐμοὺς λογισμούς. ἐὰν δὲ τὸν διοικητὴν τῆς ἐμῆς οὐσίας[11]) ἐλευθερώσω ἐν διαθήκῃ ὑπὸ αἵρεσιν τὴν ἐὰν παράσχῃ λογισμοὺς τῆς ἰδίας[12]) διοικήσεως, ληγατεύειν αὐτῷ δοκῶ τὸ pecúlion καὶ λέγειν (ὡς τοῖς αὐτοῖς ἤρεσε βασιλεῦσιν) ἐκ τοῦ δοκοῦντος αὐτῷ ληγατεύεσθαι[13]) peculíu δεῖν αὐτὸν τὰς λοιπάδας καταβάλλειν. πόθεν γὰρ[14]) οἰκέτης ὢν ἤμελλεν ἀποπληροῦν τὰ ἐποφειλόμενα, εἰ μὴ ἐκ τοῦ peculíu, ἐξ οὗ ἤμελλε καταβάλλειν εἰ καὶ ζῶν ὁ δεσπότης ἀπήτει αὐτὸν

---

1) —ταῦθα Vi. R. 2) αὐτῷ ad. V. L6. 3) uiuios M.: ἰντερβίβως L6. 4) πρὸς V. 5) χίλια ν—α M. 6) καὶ ad. M. V. L6. 7) addidi ex M. L1. V. L6. 8) αὐτοῦ χιλίων ἑκατὸν ννº ad. L1. 9) d. M. 10) π. ε. δ. Vi. F. R. ἐμοῦ M. 11) οἰκίας V. m. 1 a. 12) οἰκείας V. Vi. R. 13) ληγατ. αὐτ. L1. L2. Vi. R. 14) d. G.

legatum a morte testatoris cedit. quod autem diximus res post testatoris mortem quaesitas legatario non deberi ita uerum est nisi ex rebus peculiaribus auctum fuerit peculium. ut ecce ancilla in peculio erat, quae peperit: fundus, qui fructus tulit. admonendus es praeterea seruum testamento manumissum peculium non sequi. quod si inter uiuos eum manumisero, peculium manumissus accipiet, nisi id specialiter ademerim. idque diui Seuerus et Antoninus rescripserunt. seruus autem meus non tantum ea in peculio habet, quae ex quacumque causa fuerit adeptus, set si quid pro me domino suo expenderit, id quoque peculium augebit. ut ecce M. aureorum quidam peculium cum habeat, si ei C. aureos debeam, quos ille pro me expenderit, peculium erit MC aureorum. si igitur eiusmodi seruum testamento manumisero, eique peculium legauero, eidem M aureos debitum iri non ambigitur; nunc C quoque, quos ille propter me expendit? et iidem diui principes rescripserunt hos illi non competere, quae enim praesto essent eidem legasse uideor, non quae in rationes meas expendisset. sin autem bonorum meorum dispensatorem testamento manumisero ea condicione, ut administrationis suae rationes redderet, ei peculium legasse uideor, (ut iisdem principibus placuit) ut ex peculio, quod ei legatum intellegitur, residua solueret. unde enim seruus quae debuerit soluere posset nisi ex peculio? nam ex eo soluturus fuisset etiam si

τὰ λοιπασθέντα;. 21. Οὐ μόνον σωματικὰ, ἀλλὰ καὶ ἀσώματα 21.
πράγματα δυνάμεθα ληγατεύειν. διὸ ἐάν τις ἐποφείλει μοι[1])
νομίσματα ρ̄, δύναμαι τὴν κατὰ τούτου ἀγωγὴν ἑτέρῳ ληγα-
τεύειν. ἀναγκάζεται δὲ ὁ κληρονόμος ταύτην ἐκχωρεῖν[2]) τῷ
ληγαταρίῳ. εἰ δὲ ἐπιζήσας τῇ διαθήκῃ ἀπαιτήσω τὸ χρέος,
ἀποσβέννυται τὸ ληγάτον. ἰδοῦ τοίνυν ἐνταῦθα ἀσώματόν ἐστι
τὸ καταλειφθέν, ἐληγατεύθη γὰρ ἀγωγή. ἔρρωται τὸ ληγάτον
τὸ οὕτω καταλειφθὲν· »καταδικάζω σε ὦ κληρονόμε τὴν
τοῦδε οἰκίαν ἀνανεῶσαι« ἤγουν »Τίτιον ἐλευθερῶ-
σαι τῶν χρεῶν οἷς ἐνέχεται.« 22. Γενικῶς τις ἐληγά- 22.
τευσεν οἰκέτην ἢ ἕτερον οἱονδήποτε[3]) πρᾶγμα εἰπών· »δίδωμι
καὶ ληγατεύω τῷδε οἰκέτην«, ἢ »δίδωμι καὶ λη-
γατεύω τῷδε ἵππον.« ζητῶμεν τίνι δίδοται ἡ ἐπιλογὴ πό-
τερον τῷ κληρονόμῳ, ὥςτε καταβάλλειν ὃν βούλεται ἢ τῷ λη-
γαταρίῳ, ὥςτε λαβεῖν τὸν αὐτῷ ἀρέσκοντα. καὶ λέγομεν τὸν
ληγατάριον ἔχειν τὴν ἐπιλογήν, εἰ μὴ ἰδικῶς τὸ ἐναντίον εἶπεν
ὁ testátωr. 23. Τὸ τῆς optíonos[4]) ληγάτον, τουτέστιν ἔνθα 23.
ὁ τελευτήσας ἐκ τῶν ἰδίων οἰκετῶν ἢ ἐκ τῆς ἰδίας ἐσθῆτος ἢ[5])
βιβλίων τὸν ληγατάριον ἐκέλευσεν ἐπιλέξασθαι αἵρεσιν ἔχει ἐν
ἑαυτῷ. ὅθεν εἰ μὴ ὁ ληγατάριος αὐτὸς ἐπιλέξηται[6]) ζῶν, ἀλλὰ
πρὸ τῆς ἐπιλογῆς τελευτήσῃ[7]), οὐ διαβαίνει τὸ ληγάτον ἐπὶ
τὸν αὐτοῦ κληρονόμον διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· »αἱρετικὸν
ληγάτον πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως τελευτήσαντος τοῦ
ληγαταρίου ἐπὶ κληρονόμον[8]) οὐ μετέρχεται.« optíων δέ
ἐστιν[9]), ἡνίκα οὕτως εἶπεν ὁ testátωr· optato Titius ex mea
familia unum seruum[10]). ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν, διάταξις
δὲ τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως καὶ[11]) τοῦτο μετήγαγεν ἐπὶ
τὸ κάλλιον· δέδωκε γὰρ παρρησίαν καὶ τῷ κληρονόμῳ τοῦ λη-

---

1) d. G. 2) scripsi ex M. L1. L2. L6.: cet. ἐγχ. 3) d. Vi. R. 4) M.: οπτίονος L1.: ὀρτίονος V. L2. L6. Epi.: ὀπτίωνος edit.: ἤγουν τῆς ἐπιλογῆς ad. Vi. R. 5) τῶν ad. V.: ἤτοι β. L6. 6) ἐπ. αὐτ. V. 7) —ήσας V. ἐτελεύτησεν Vi. R. 8) —ους V. L6. Vi. R. 9) ἤτοι ἐπιλογὴ add. V. L6. Vi. F. R.: deleui cum M. L1. L2. 10) dedi ex M.: ex tota mea f. L1. F. de mea f. Vi. R. [ἤτοι L6. Vi. R.] ἐπιλεξάσθω [τίτιος V.] ἐκ τῆς ἐμῆς φαμιλίας ἕνα δοῦλον V. L6. Vi. R. 11) d. Vi. R.

21. ab eo uiuus dominus residua petiisset. 21. Nec tantum cor-
porales, set et incorporales res legari possunt. quare si quis
mihi aureos C debet, possum actionem, quae mihi aduersus
eum competit, alii legare. cogitur autem heres hanc legata-
rio praestare. sin autem testamento superuiuens debitum
petiero, legatum extinguitur. hoc igitur casu incorporalis res
relinquitur: actio enim legata est. ualet legatum hoc modo
relictum: »damnas esto heres illius aedes reficere«
uel »Titium aere alieno liberare, quo tenetur.«
22. 22. Si quis generaliter seruum uel quamlibet aliam rem le-
gauerit his uerbis: »huic hominem do lego« uel »huic
equum do lego,« queritur utri detur electio; utrum heredi
ut quem uelit soluat, an legatario ut, qui sibi placeat acci-
piat. et magis est ut legatarius electionem habeat, nisi aliud
23. specialiter dixerit testator. 23. Optionis legatum idest cum
defunctus legatarium iusserit ex sua familia, uel ex sua ueste,
uel libris optare, condicionem in semetipso habet. quare si le-
gatarius uiuens non optauerit, set ante optionem mortuus sit,
legatum ad eius heredem non transmittitur propter iuris re-
gulam, quae ait legatum sub condicione relictum si legatarius
ante condicionis euentu moriatur, ad heredem non transmitti.
optio autem tunc fit, cum testator dicit: »optato Titius
ex tota mea familia unum seruum.« set haec quidem
olim; sanctissimi uero principis nostri constitutio id quoque
in meliorem statum reformauit. dedit enim heredi quoque

γαταρίου τὸν οἰκέτην ἐπιλέγεσθαι, οἷον[1] ὁ ληγατάριος οὐκ ἐπελέξατο περιών· ἐπιμελέστατα δὲ τοῦτο τρακταΐσας κἀκεῖνο τῇ οἰκείᾳ[2] προστέθεικε[3] διατάξει. ἐπειδὴ γὰρ τὸ παλαιὸν δύο τισὶν ἢ καὶ πλείοσιν[4] optíonos καταλειφθείσης, εἰ συνέβη μὴ ὁμονοεῖν αὐτοὺς περὶ τὴν ἐπιλογήν, ἀλλ' ὁ μὲν Στῖχον, ὁ δὲ Πάμφιλον ἐπελέγετο[5], κατὰ μέν τινας τῶν νομικῶν ἡσύχαζε τέως ἡ τοῦ ληγάτου ἀπαίτησις, ἕως οὗ ὡμονόησαν, κατὰ τινας δὲ[6] ἀπεσβέννυτο τῇ διχονοίᾳ, ἐκέλευσεν ἐν τῇ αὐτῇ διατάξει, εἴτε ἑνὸς ληγαταρίου πολλοὶ ἦσαν κληρονόμοι, οἵτε[7] περὶ τὴν ἐπιλογὴν οὐχ ὁμοφρονοῦσιν,[8] εἴτε πολλοὶ ληγατάριοι ὄντες οὐ τὸν αὐτὸν ἐπιλέγονται οἰκέτην καὶ οὐχ ὁμοφρονοῦσι, μὴ ἀπόλλυσθαι τὸ ληγάτον (εἰ καὶ τοῖς πλείοσι τῶν νομικῶν οὐκ ἐδόκει τοῦτο ἐναντιουμένοις τῷ καλῶς ἔχοντι), ἀλλὰ τὴν τοιαύτην optíona ἤτοι electíona[9] τύχῃ ἐπιτρέπειν καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀναμένειν κρίσιν, κλήρου γὰρ[10] γενομένου, ᾧ τοῦτο παρέσχεν ὁ κλῆρος, ἐκεῖνον ἔχειν τὴν optíona ἤτοι electíona[11], καὶ τοὺς ἄλλους συλληγαταρίους ἢ συγκληρονόμους ἕπεσθαι τούτῳ[12] κἀκεῖνο λαμβάνειν, ὃ[13] ἐπελέξατο ὁ ὑπὸ τοῦ[14] κλήρου[15] τιμηθείς. 24. Ἐκείνοις[16] ληγατεύειν μόνοις δυνάμεθα, μεθ' ὧν 24. ἔχομεν testamentifactíona. 25. Incértois προσώποις οὔτε 25. ληγάτα οὔτε fideicómmissa καταλιμπάνειν ἔξεστιν. καὶ οὐ μόνον ἐπὶ παγανῶν τοῦτο κρατεῖ, ἀλλ' οὐδὲ στρατιώταις ἐπιτέτραπται, ὡς ἀντέγραψεν Adrianòs ὁ θειότατος· íncerton δὲ πρόσωπόν ἐστιν, ὅπερ ἀδήλῳ κρίσει ὁ testátωr ἑαυτῷ ὑπέθετο,[17] περὶ οὗ ἐρωτώμενος[18] οὐδὲν σαφὲς εἰπεῖν δύναται. οἷον, ἐάν τις οὕτως εἴπῃ »ὁστισδήποτε τῷ ἐμῷ τὴν ἰδίαν[19] θυγατέρα υἱῷ[20] πρὸς γάμον κατεγγυήσῃ[21] λαμβανέτω

---

1) ὃν Vi. R. 2) ἰδίᾳ V. 3) διέθετο V. 4) —ωνος V. 5) M.: ὁ μὲν Στ. ἐπ. ὁ δὲ Π. cet. ἐπιλέγεται Vi. R. 6) δέ τ. Vi. R. 7) εἴτε Vi. F 1.: εἶτα L 6. 8) M.: cet. —φωνοῦσιν, V.: —φώνουν. 9) elegatíona M. lectíona L 1. 10) ἤτοι λοχμοῦ V. L 6. Vi. R. 11) eligitíona M. electíona L 1.: d. L 6. 12) τοῖς ἄλλοις συλληγ. ἢ συγκλ. ἕπεσθαι τοῦτο M. V.: ἅπτεσθαι L 6. 13) κἀκεῖνον, ὃν V. Vi. R. 14) d. Vi. R. 15) κληρονόμου L 1. 16) δὲ ad. Vi. R. 17) ὑπερέθ. M. 18) αἰτώμενος V. 19) ἐμὴν V. 20) M. cet.: τῷ ἐμ. υἱ. τ. ι. θ. 21) —σηται V.

legatarii hominem eligendi licentiam, quem legatarius uiuens non optauerit. diligentissime autem cum haec tractaret illud quoque suae adiecit constitutioni. cum olim duobus quibusdam uel pluribus optione relicta, si de optione non consentirent, set unus Stichum, Pamphilum alter eligeret, ex quorundam prudentium sententia eousque legati petitio cessaret, donec conuenirent, ex aliorum autem propter controuersiam extingueretur, in eadem constitutione iussit siue legatario plures extiterint heredes, qui de electione dissentiant, siue plures extiterint legatarii qui de homine eligendo inter sese non conueniant, legatum quidem non peremi, licet plerumque prudentium alia fuerit sententia aequitati contraria; set eiusmodi optionem siue electionem fortunae committi indeque id esse dirimendum. sorte enim iacta, cui id sors dederit, optionem siue electionem habebit; idque ceteros legatarios siue heredes sequitur id accipientes quod is elegerit, cui sors fauerit.
24. 24. Illis tantum legare possumus, cum quibus testamenti-
25. factionem habemus. 25. Incertis personis neque legata neque fideicommissa relinquere licet. neque tantum id in paganorum testamentis optinet, set neque militibus conceditur, uti diuus Hadrianus rescripsit. Incerta autem persona est, quam incerta opinione animo suo testator subiecit, de qua interrogatus nihil certi afferre posset. ueluti si quis ita dicat: *quicumque filio meo filiam suam in matrimonium collocauerit a meo herede illum fundum accipiat.* uel ita: *eis qui primi post mortem meam*

παρὰ τοῦ ἐμοῦ κληρονόμου τόνδε τὸν ἀγρόν.« ἢ
οὕτως· »τοῖς πρώτοις μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν χειρο-
τονουμένοις ὑπάτοις διδότω ὁ ἐμὸς κληρονόμος ἑκα-
τὸν[1]) νομίσματα.« incerton κἀνταῦθα τὸ πρόσωπον· ἄδη-
λος γάρ ἐστι τίς μελλει[2]) τὴν ἰδίαν θυγατέρα διδόναι πρὸς γά-
μον τῷ παιδὶ τοῦ testátoros, ἢ τίς μέλλει designateúeσθαι[3])
μετὰ τὴν διαθήκην ὕπατος. ἐρωτώμενος γὰρ ὁ testátωr περὶ
αὐτοῦ οὐκ ἂν εἴποι[4]) τι σαφές. καὶ ἕτερα δὲ πολλὰ θέματα
δυνατὸν ἐπινοῆσαι. καὶ ἐλευθερία δὲ incértῳ προσώπῳ κατα-
λιμπανομένη ἄχρηστός ἐστιν· ἤρεσε γὰρ ὀνομαστὶ τοὺς οἰκέτας
ἐν διαθήκῃ ἐλευθεροῦσθαι. ὑπὸ δὲ cértan demonstratíona[4])
incértῳ προσώπῳ ἰσχυρῶς ληγατεύομεν.[5]) οἷον ἐὰν εἴπω· »ἐκ
τῶν νῦν ὄντων μοι συγγενῶν ἐάν τις τὴν ἐμὴν θυγα-
τέρα λάβῃ πρὸς γάμον, λαμβανέτω παρὰ τοῦ ἐμοῦ
κληρονόμου τόδε τὸ πρᾶγμα.« ἐνταῦθα γὰρ τὸ μὲν
πρόσωπον ἄδηλον, ἡ δὲ demonstratíωn, τουτέστιν ἡ ὁμάς, δήλη·
εἶπον γὰρ »τῶν νῦν ὄντων μοι συγγενῶν,« οὗτος δὲ ὁ
ἀριθμός δῆλός ἐστιν. incértῳ προσώπῳ κατέλιπον ληγάτον,
δῆλον ὅτι ἀνυπόστατον τὸ καταλειφθέν. εἰ δὲ κατὰ πλάνην ὁ
κληρονόμος τοῦτο καταβάλῃ[6]), οὐ δυνήσεται repetiteúein. τοῦτο
γὰρ ταῖς θείαις περιέχεται διατάξεσιν. 26. Ὁ ἀλλότριος po- 26.
stûmos ἔοικε τοῖς incértois προσώποις, διὸ ἀχρήστως αὐτῷ[7])
ληγατεύομεν. ἔστι δὲ[8]) ἀλλότριος postûmos ἐκεῖνος, ὃς τεχθεὶς
sûos οὐ γίνεται[9]) κληρονόμος· διὸ ὁ[10]) ἐκ τοῦ emancipátu μου
παιδὸς συλληφθεὶς καὶ τεχθεὶς ἔκγονος extráneos ἔσται[11]) μου
postûmos. 27. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πάντα κατὰ τὸ παλαιόν, διά- 27.
ταξις δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐν τῷ αὐτοῦ códici κειμένη
ἅπαν τοῦτο τὸ[12]) incértωn παραδόξως διώρθωσεν οὐ μόνον ἐν
κληρονομίαις, ἀλλὰ καὶ ἐν ληγάτοις καὶ ἐν fideicommíssois. σα-

1) δέκα Vi. R. 2) M.: cet. ἄδηλον κ. τ. λ. ἄδ. γάρ τις τὴν ε. θ. μέλ. V. L⁶. 3) ἤτοι ἀποδείκνυσθαι ad. V. L⁶. Vi. R. 4) —κῃ Vi. R. 5) certam demonstrationem F. 6) —άλλει M. ἔβαλεν Vi. R. 7) —τοῖς Vi. R. 8) ὁ ommisicum M. 9) οὐκ ἐγίνετο V. 10) d. M. 11) ἐστί L⁶. 12) τῶν ad. V. L¹. L². Vi. R.

consules designati erunt, det heres meus aureos C. incerta hic persona est; non enim liquet quis filiam suam in matrimonium testatoris filio collocaturus sit, nec quis post testamentum consul designatus erit: de eo enim testator interrogatus nihil certi afferre posset. et plures alias eiusmodi species excogitare licet. set libertas quoque incertae personae relicta inutilis est, placuit enim nominatim seruos in testamento esse manumittendos. sub certa demonstratione incertae personae ualide legare possum. ueluti si dicam: qui ex cognatis meis, qui nunc sunt, filiam meam uxorem duxerit, a meo herede illam rem accipiat. hic enim persona est incerta; demonstratio autem, idest uniuersitas certa est. dixi enim: ex cognatis meis, qui nunc sunt: qui numerus certus est. Si incertae personae legatum reliquero, procul dubio inutiliter relictum est. sin autem per errorem heres id soluerit, repetere non poterit. id enim di-
26. ualibus constitutionibus cauetur. 26. Alienus postumus incertis personis comparatur, et ideo inutiliter ei legamus. ille autem alienus postumus uocatur, qui natus suus heres non est futurus. quare nepos ex emancipato filio meo conceptus
27. atque natus extraneus postumus mihi fiet. 27. Set haec quidem olim; constitutio autem principis nostri in ipsius codice posita totum ius de incertis personis mire emendauit non solum in hereditatibus, set in legatis quoque et fideicommissis.

φέστατα δὲ ἡ εἰρημένη διάταξις ἀναγνωσθεῖσα δείκνυσιν ἑαυτήν.
ἐπίτροπος δὲ incertos δίδοσθαι οὐδὲ ἐκ τῆς προειρημένης δυ-
νήσεται διατάξεως, ὀφείλει γὰρ εἶναι πρόδηλος· δεῖ γὰρ τὸν
διατιθέμενον σαφῶς τοῖς οἰκείοις παισὶ καταλιμπάνειν ἐπίτρο-
πον. ἄχρηστος τοίνυν[1]) ἡ δόσις τοῦ ἐπιτρόπου[2]), ἐὰν[3]) ὁ te-
státωr εἴπῃ,[a]) »ἔστω ἐπίτροπος τοῦ ἐμοῦ παιδὸς ὁ
πρῶτος ἐρχόμενος ἐπὶ τὴν ἐμὴν κηδείαν.« 28. Ὁ 28.
ἀλλότριος postûmos κληρονόμος γράφεσθαι ἠδύνατο καὶ πάλαι
καὶ νῦν ἀκωλύτως γραφήσεται, εἰ μὴ ἄρα συμβῇ αὐτὸν ἐκείνης
ἐν γαστρὶ τῆς γυναικὸς εἶναι, ἣν ἐννόμως γαμετὴν ἔχειν οὐ δύ-
ναμαι. 29. Πρὸς δήλωσιν τῶν ὑποκειμένων προσώπων πολλὰς 29.
ἐπενόησαν οἱ παλαιοὶ προσηγορίας. ἔστι γὰρ »nomen« του-
τέστι τὸ κύριον[4]) ὄνομα, οἷον »Τίτιος«, »cognomen« τὸ ἐπώ-
νυμον, ὅπερ ἢ ἀπὸ ψόγου ἢ ἀπὸ ἐπαίνου λαμβάνεται· ἀπὸ ψό-
γου μὲν οἷον »Súperbos«[5]), ἐξ ἐπαίνου δὲ οἷον »Pîos«.[6]) ἐστὶ
καὶ »praenomen,«[7]) τουτέστιν ὁ χρηματισμός· οὗτος δὲ
λαμβάνεται ἢ ἀπὸ προγόνων ἢ ἀπὸ εὐεργετῶν. ἀπὸ προγό-
νων μὲν, οἷον ἐάν τις καλέσῃ »Αἰακίδην«[8]) τὸν Ἀχιλλέα,
ἀπὸ εὐεργετῶν, ὥςπερ ὁρῶμεν τοὺς ἄρχοντας τῶν ἐπαρχιῶν
προτάττοντας τῆς ἰδίας προσηγορίας τὰ ὀνόματα ἐκείνων, δι'
ὧν γεγόνασιν, οἷον »Στρατήγιον« ἢ »Κωνσταντῖνον.«[9])
εἰ τοίνυν ληγατεύων τις ἐπλανήθη περὶ τὸ ὄνομα τοῦ ληγατα-
ρίου, καὶ δέον εἰπεῖν Τίτιον εἶπε Seîon, καὶ ἐπλανήθη περὶ
τὸ »nomen«, ἢ περὶ τὸ »cognomen«,[10]) δέον γὰρ εἰπεῖν
»Superbos« εἶπε »Pîos« ἢ περὶ τὸν χρηματισμὸν, δέον γὰρ εἰπεῖν
»Στρατήγιος« εἶπε »Prîmos«, ζητῶμεν εἰ τὸ ληγάτον ἐστὶν
ἄχρηστον. καὶ λέγομεν, εἰ ὡμολόγηται περὶ τίνος ἐνεθυμήθη,
οὐδὲν ἧττον ἔρρωται τὸ ληγάτον. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ κληρονόμων
φυλάττεται. εἰ γὰρ γράφων τινὰ κληρονόμον, πλανηθῶ περὶ

---

1) ἔσται deleui cum M. 2) τῶν ἐ—ων V. L^6. 3) ὅταν V. L^6. 4) τοῦ κυρίου M. 5) ἤγουν ὑπερήφανος V. L^6. Vi. R. 6) ἤτοι εὐσεβής ad. V. L^6. Vi. R. 7) pronomen M. L^1. προν. L^2. L^{18}. 8) αἰακὸν M. L^{18}. L^6. αἰκὼν L^2: ἐακὸν καλέσῃ V. 9) —τιον V. 10) χρηματισμὸν V. M. uoc περὶ d. F.

a) Cf. Gai. 2, 231. Rendic. Ist. Lomb. XVI 582.

quae omnia eadem constitutio, si quis legat, euidenter ostendit. tutor uero incertus dari neque ex praefata constitutione potest; debet enim certus esse, cum oporteat testatorem liberis suis tutorem certo iudicio dare. inutilis igitur datio erit, si testator dixerit: qui primum ad meum funus ue-
28. nerit liberorum meorum tutor esto. 28. Postumus alienus heres scribi et olim poterat, et nunc procul dubio scribitur, nisi forte in eius mulieris utero sit, quam uxorem
29. habere iure non permittitur. 29. Ad personas significandas complures appellationes ueteres excogitauerunt. est enim nomen, ueluti »Titius«: cognomen, quod uituperationis uel laudis gratia tribuitur, uituperationis gratia ueluti »Superbus«; laudis ueluti »Pius«. est quoque praenomen, quod a maioribus uel a benefactoribus sumitur; a maioribus ueluti si quis »Aeacidem« Achillem uocet; a benefactoribus, sicuti prouinciarum rectorum mos est, qui suo nomini illud quoque eorum praemittere solent, per quos creati sunt, ueluti »Strategium« siue »Constantinum,« Si igitur quis legatum relinquens in nomine legatarii errauerit et cum »Titium« dicere oporteret, dixerit »Seium«, uel in nomine errauerit, uel in cognomine, ueluti pro »Superbo« dixerit »Pium«, uel in praenomine, et pro »Strategio« »Primum« dixerit, quaeritur an legatum inutile sit. et magis est ut si constet de quo testator cogitauerit, nihilominus legatum ualeat. idem etiam in heredibus obseruatur. si enim aliquem heredem instituens in aliquo eorum, quae proposuimus, errauerim, non

ἕν τι τῶν εἰρημένων, ἡ ἔνστασις ἐντεῦθεν οὐκ ἀκυροῦται καὶ εἰκότως. τὰ γὰρ ὀνόματα δηλώσεως ἕνεκα τῶν ἀνθρώπων[1]) ἐπινενόηται· εἰ δὲ δυνατὸν ἐξ ἑτέρου οἱουδήποτε τρόπου τὸ ὑποκείμενον καταληφθῆναι πρόσωπον, οὐδεμία ἔσται διαφορὰ οὐδὲ βλάβη ἐκ τῆς περὶ τὸ ὄνομα πλάνης. 30. Ἔοικε τούτῳ 30. τῷ λόγῳ ἐκεῖνος ὁ κανὼν ὁ λέγων »falsa demonstratio legatum non peremit.«[2]) ὀφείλεις γὰρ εἰδέναι ὅτι παρέπεται τοῖς ληγάτοις πότε μὲν demonstratίων πότε δὲ caûsa. demonstratίων δέ ἐστι δήλωσις πράγματος, ὃ ληγατεύεται· οἷον ἐληγάτευσέ τις οὕτως εἰπών· »Στῖχον τὸν ἐμὸν οἰκέτην τὸν οἰκογενῆ ληγατεύω Τιτίῳ.« χρήσιμον τὸ ληγάτον, εἰ καὶ[3]) ὁ Στῖχος οὐκ ἦν οἰκογενής, ἀλλ' ἐξ ἀγορασίας αὐτὸν ἔσχεν[4])· ἢ καὶ οὕτως εἶπε· »Στῖχον τὸν οἰκέτην ὃν ἀπὸ Seíu ἠγόρασα ληγατεύω Τιτίῳ«, ἔτυχον δὲ[5]) αὐτὸν ἀγοράσας ἀπὸ Prímu, χρήσιμον καὶ οὕτως τὸ ληγάτον διὰ τὸν εἰρημένον κανόνα τὸν λέγοντα falsa demonstratio legatum non peremit. 31. Καὶ πλαστὴ δὲ αἰτία ἐγκειμένη ληγάτῳ οὐκ ἀκυ- 31. ροῖ τὸ ληγάτον. caûsa δέ ἐστι δήλωσις τῆς αἰτίας, δι' ἣν ληγατεύεται, οἷον ἐληγάτευσέ τις οὕτως· »δίδωμι καὶ ληγατεύω Τιτίῳ Στῖχον τὸν ἐμὸν οἰκέτην, ἐπειδὴ ἀπόντος μου τὰ ἐμὰ διῴκησε πράγματα·« ἢ οὕτως· »οἰκέτην ληγατεύω Τιτίῳ, ἐπειδὴ διὰ τῆς αὐτοῦ προστασίας κεφαλικοῦ ἐγκλήματος ἠλευθερώθην.« εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ οὐ διῴκησε τὰ ἐμὰ πράγματα[6]) Τίτιος οὐδὲ διὰ τῆς αὐτοῦ προστασίας κεφαλικοῦ ἠλευθερώθην κινδύνου,[7]) ἰσχυρὸν τὸ ληγάτον διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· »falsa causa legatum non peremit.« εἰ μέντοι αἱρετικῶς τὴν αἰτίαν ἐξεφώνησα εὑρέθη δὲ ψευδὴς ἡ αἰτία, λήψεται οὐδὲν ὁ ληγατάριος. εἶπον γὰρ οὕτως· »ληγατεύω Τιτίῳ τόνδε[8]) τὸν ἀγρὸν, εἴγε διῴκησε[9]) τὰ ἐμὰ πράγματα.« εἰ μὲν γὰρ διῴκησε, λή-

1) ἐν ἑκάστῳ V. 2) τουτέστι πλαστὴ [ψευδὴς Vi. R.] δήλωσις ληγάτου οὐ βλάπτει [ἀκυροῖ Vi. R.] V. L[6]. Vi. R. ad. 3) καὶ εἰ Vi. R. 4) —ον Vi. R. hic et deinc. 5) γὰρ V. 6) ὁ ad. V. 7) ἐγκλήματος ἠλευθ. V. 8) d. Vi. R. 9) διῴκει ἅμα V.

idcirco irrita fiet institutio et quidem iure. nomina enim significandorum hominum gratia reperta sunt, itaque si alio quolibet modo persona intellegi possit, nulla erit differentia nullumque incommodum ex errore, qui in nomine admissus
30. est. 30. Huic rationi proxima regula quoque est, falsam demonstrationem legatum non peremere. scire enim debes legatis modo demonstrationem, modo causam adici. demonstratio uero est rei legatae declaratio: ueluti si quis hoc modo legauerit: »Stichum seruum meum uernam Titio lego.« utile enim legatum est, licet Stichus uerna non sit, set emptus. set si ita dixerit: Stichum seruum, quem a Seio emi, Titio lego, cum eum a Primo emisset, item utile erit legatum propter regulam dicentem falsa demonstratione
31. legatum non peremi. 31. Falsa quoque causa legato adiecta legatum non infirmat. causa uero est rationis declaratio, qua legatur. ueluti si quis ita legauerit: Stichum hominem meum Titio do lego, quia me absente mea negotia curauit, uel ita: Titio hominem lego, quia eius patrocinio crimine capitali sum absolutus. si enim negotia mea Titius nunquam gesserit, nec eius patrocinio capitis periculum effugerim, ualebit legatum propter regulam, falsa causa legatum non peremi. si tamen condicionis modo causam enuntiauerim, quae falsa inuenta est, nihil legatarius consequetur. ueluti hoc modo: Titio hunc fundum lego, si mea negotia curauerit. si enim res ges-

ψεται ὡς τῆς αἱρέσεως ἐξελθούσης, εἰ δὲ μὴ διῴκησεν, ὡς τῆς αἱρέσεως ἀσθενούσης, τούτῳ τῷ τρόπῳ οὐδεμία τῷ ληγαταρίῳ ἀγωγὴ[1]) δοθήσεται. 32. Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ· 32 ἐπειδὰν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον περιστῇ[2]) τὰ δίκαια τοῦ ἐνάγοντος καὶ τοῦ ἐναγομένου, ἡ γενομένη κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον confusíωn[3]) ἀποσβέννυσι τὴν δίκην. οὐδεὶς γὰρ καθ' ἑαυτοῦ[4]) δύναται κινεῖν δικαστήριον. κἀκεῖνο δὲ πάλιν ὀφείλεις εἰδέναι τὸ πρὸ ὀλίγων εἰρημένον, ὅτι καταφορὰ τοῖς ληγάτοις ἐστὶ, τοῖς μὲν púrois ἡ τοῦ testátoros τελευτὴ, τοῖς δὲ αἱρετικοῖς ἡ τῆς αἱρέσεως ἔκβασις. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. τελευτῶν τις ἐνεστήσατό με κληρονόμον, εἶτα Στίχῳ τῷ ἐμῷ οἰκέτῃ ληγάτον κατέλιπε παρ' ἐμοῦ. ζητῶμεν εἰ ὀρθῶς καταλείφθη τὸ ληγάτον, ἐπειδὴ εἰς τὸ αὐτὸ[5]) πρόσωπον συντρέχει τὰ δίκαια τοῦ ἐνάγοντος καὶ τοῦ ἐναγομένου. ἐγὼ γάρ εἰμι réos, οἷα κληρονόμος ὢν, ἐγὼ[6]) áctωr οἷα δεσπόζων[7]) τοῦ ληγαταρίου[8])· ἐπειδὴ οὖν εἰς ἐμὲ συνέδραμε τὸ δίκαιον τοῦ ἐναγομένου καὶ τοῦ ἐνάγοντος[9]) συγχεῖται[10]) ἡ δίκη. ἀλλά τινες λέγουσι τῶν νομικῶν ὅτι δεῖ προσέχειν τῇ καταφορᾷ,[11]) τουτέστιν ὅτε καὶ ἁρμόζει ἡ τοῦ ληγάτου ἀγωγή. καὶ εἰ μὲν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἀλλήλων κεχώρισται[12]) τὰ πρόσωπα τοῦ κληρονόμου καὶ τοῦ ληγαταρίου (εἰκὸς γὰρ ἐπιζήσαντος τοῦ εἰς ἐμὲ[13]) διαθεμένου, Στῖχον τὸν ἐμὸν οἰκέτην ἠλευθέρωσα[14]) ἢ ἐξεποίησα[15]), ἐπειδὴ διακέκριται τὰ πρόσωπα, ἔρρωται τὸ ληγάτον. εἰ δὲ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς τοῦ testátoros εὑρέθην[16]) ὑπεξούσιον ἔχων τὸν οἰκέτην τὸν καὶ ληγατάριον, ἀποσβεσθήσεται[17]) τὸ ληγάτον διὰ τὸν εἰρημένον λόγον. ταῦτα[18]) ἐν ᾧ púrωs κατελείφθη· εἰ δὲ αἱρετικῶς,

---

1) ἀγ. τῷ λ. Vi. F. R. 2) παραστῇ V. 3) τουτέστι σύγχυσις [ἤτοι σύμβασις V. L6.] libri. edit.: deleui ut gloss. 4) τις ad. M. 5) ἓν Vi. R. 6) ita M.: ἐγὼ δὲ ἄκτ. V.: ἐγὼ πάλιν ἄκτ. L6. Vi. F1. R.: ἐγὼ ἄκτ. εἰμι L1. F2. 7) δεσπότης ὢν Vi. R. 8) d. Vi. R. 9) τοῦ ἐ—οντος κ. τ. ἐ—μένου V. 10) δοκεῖ συγχεῖσθαι V. L6. 11) τὴν καταφορὰν V. 12) d. V. 13) d. Vi. R. 14) —σέ με V. 15) ἐκποιήσασθαι V. 16) ἐγὼ L6. Vi. R. 17) ἀπέσβεσται L1. L2. V. L6. Vi. R. 18) δὲ ad. V.

sit, accipiet perinde ac si condicio extiterit, sin minus, ueluti
32 condicione deficiente nulla legatario actio dabitur. 32. Haec in primis perspecta habeas. Cum in unam eandemque personam actoris reique iura concurrant, confusione inde orta extinguitur actio. nemo enim aduersus semetipsum agere potest. eius quoque meminisse iuuat, quod paullo superius diximus, deferri legata si pura sint a morte testatoris, sin autem sub condicione relicta sint, a condicionis euentu. cum haec tibi perspecta sint, uide quae inde sequantur. cum quis moreretur, me herede instituto, Sticho seruo meo legatum a me reliquit. quaeritur an recte legatum sit, in eiusdem enim personam actoris et rei iura concurrunt: ego enim reus sum, utpote heres; ego autem actor, utpote dominus legatarii. cum itaque in me rei et actoris iura concurrant, actio confunditur. sunt tamen qui dicant legati delationem esse expectandam, cum scilicet legati actio competere incipiat. et si quidem tunc temporis heredis et legatarii personae fuerint separatae (fieri enim potest ut uiuo testatore Stichum hominem meum manumittam aut uendam), cum distinctae sint personae, confirmabitur legatum. sin autem testatoris mortis tempore seruus legatarius in mea potestate inuentus fuerit, extinguitur legatum propter quam proposuimus rationem. haec quidem si pure relictum sit. si uero sub condicione, non amplius

σκοποῦμεν οὐκέτι τὴν τελευτὴν τοῦ διαθεμένου, ἀλλὰ τὴν ἔκβασιν τῆς αἱρέσεως. καὶ εἰ μὲν ἐξελθοῦσα[1]) ἡ αἵρεσις ηὗρε τὸν Στῖχον ἢ ἐλεύθερον ἢ ἑτέρου ὄντα οἰκέτην, ἰσχυρὸν τὸ ληγάτον· εἰ δὲ ταύτης παραγενομένης ἐμὸς ὑπεξούσιος εὑρέθη τὸ ληγάτον ἀνυπόστατον· ταῦτα μέν τινες· τὸ δὲ κρατῆσαν οὕτως ἔχει. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν αἱρετικῶν ἀληθές ἐστι τὸ εἰρημένον ὅτι δεῖ σκοπεῖν τὴν ἔκβασιν τῆς αἱρέσεως, ἐπὶ δὲ τῶν púrων ἅμα τῇ γραφῇ τὸ ληγάτον ἄχρηστόν ἐστι διὰ τὸν[2]) κανόνα τὸν λέγοντα· »πάντα τὰ λήγατα ὅσα ἤμελλεν ἄχρηστα εἶναι εἴγε παραχρῆμα μετὰ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης ἐτελεύτησεν ὁ testátωr ταῦτα μὴ διὰ τοῦτο βεβαιοῦσθαι[3]), ἐπειδὴ συνέβη πολὺν αὐτὸν ἐπιβιῶναι χρόνον τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης, ὥςτε χώραν γενέσθαι τῷ κληρονόμῳ Στῖχον τὸν ἴδιον οἰκέτην ἢ ἐλευθερῶσαι ἢ ἐκποιῆσαι[4]).« εἰ γὰρ ἅμα τῷ πληρῶσαι τὴν διαθήκην[5]) ἐτελεύτησεν ὁ διαθέμενος, ἤμελλεν ὁ οἰκέτης ὑπεξούσιος εὑρίσκεσθαι[6]) τῷ κληρονόμῳ. 33. Τί δὲ ὅτι ἐκ τοῦ ἐναντίου τε- 33. λευτῶν τις τὸν ἐμὸν οἰκέτην ἐνεστήσατο κληρονόμον, ληγάτον δέ μοι κατέλιπεν ἀπ' αὐτοῦ; ἐνταῦθα δίχα πάσης ἀμφιβολίας ἰσχύει τὸ καταλειφθέν. καὶ γὰρ εἰ καὶ[7]) μετὰ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης ὁ testátωr ἐτελεύτησεν, οὐκ ἤμελλε παρὰ τῷ κληρονόμῳ ἡ τοῦ ληγάτου προχωρεῖν ἡμέρα. ἄνω μὲν γὰρ, ἔνθα[8]) κληρονόμος ἦν[9]) δεσπότης, ληγατάριος δὲ οἰκέτης κατενεχθὲν τὸ ληγάτον ἐπὶ τὸν οἰκέτην εὐθέως προσεπορίσθη τῷ δεσπότῃ· ἐπὶ δὲ τούτου τοῦ θέματος οὐ δυνατὸν εἰπεῖν, ὅτι τὸ ληγάτον κατενεχθὲν ἐπὶ τὸν δεσπότην προσεπορίσθη τῷ οἰκέτῃ τῷ γραφέντι κληρονόμῳ. ἐνταῦθα γὰρ ἡ κληρονομία κεχώρισται τοῦ ληγάτου καὶ δύναται ἕτερος διὰ τούτου τοῦ Στίχου κληρονόμος γίνεσθαι. εἰ γὰρ πρὶν κελεύσω αὐτῷ[10]) aditeûsai καὶ προςπορίσαί μοι τὴν κληρονομίαν, εἰς τὴν ἑτέρου μετενεχθῇ[11]) ὑπεξουσιότητα, τῷ καινῷ δεσπότῃ προςπορίζει τὴν κληρονομίαν[12]), εἰ δὲ ἠλευθερώθη,

---

1) ἐξιοῦσα L6. Vi. R. 2) Κάτωνος ins. edit. ommittunt M. L1. L2. V. L6. 3) ἐπιβεβ. Vi. R. 4) ita M. V. L1. L2. L6.: edit. ἐκπ. ἢ ἐλευθ. 5) ποιῆσαι τὴν διαθ. ἐτ. ὁ τεστάτωρ Vi. R. 6) γενέσθαι V. 7) d. Vi. R. 8) ἐνταῦθα V. 9) ὁ ad. L1. L2. V. L6. Vi. R. 10) d. Vi. R. 11) μετελθῇ Vi. R. 12) d. L6.

testatoris mortis tempus inquirimus, set condicionis euentum. set si, cum condicio extiterit, Stichus aut liber aut alterius personae seruus erit, ualebit legatum: sin autem mihi subiectus erit, inutile erit legatum. set haec quorundam sententia est: ius uero quo utimur eiusmodi est. in legatis sub condicione relictis uerum est quod diximus, inspiciendum esse condicionis euentum; in puris uero ab initio legatum inutile est propter Catonis regulam, quae ait: legata omnia, quae inutilia forent si testator statim post testamentum conditum decederet, non ideo confirmari, quia post testamentum conditum tempus aliquod superuiuat, ita ut heredi copia suppetat Stichum manumittendi uel alienandi. si enim statim post perfectum testamentum decessisset testator, seruus in heredis
33. potestate esset inuentus. 33. Quid autem si ex diuerso quis moriens seruum meum heredem instituit, mihi autem ab eo legatum reliquit? hoc casu non est ambigendum quominus legatum ualeat. nam si post testamentum factum testator decederet, non cederet apud heredem dies legati. superiore casu, quo heres erat dominus, legatarius autem seruus, legatum seruo delatum statim domino quaerebatur: in hoc autem casu nequit dici legatum domino delatum seruo heredi instituto quaesitum iri. hic enim hereditas a legato distinguitur, cum alius possit per hunc Stichum heres fieri. si igitur antequam iubeam eum adire mihique quaerere hereditatem, in alterius potestatem sit translatus, nouo domino quaeret; si uero manumissus fuerit, sibimet ipse adiens here-

αὐτὸς aditeúων ἑαυτῷ προςπορίζει τὴν κληρονομίαν. καὶ ἐν τούτοις τοῖς θέμασι χρήσιμον ἔσται τὸ ληγάτον, διακέκριται γὰρ τὸ πρόσωπον τοῦ κληρονόμου καὶ τοῦ ληγαταρίου. δυνήσομαι γὰρ κατὰ τοῦ ἐλευθερωθέντος καὶ aditeúsantos ἢ κατὰ τοῦ καινοῦ δεσπότου κινῶν ἀπαιτεῖν τὸ ληγάτον. εἰ δὲ ἔτι μένων ἐν τῇ ἐμῇ ὑπεξουσιότητι τῇ ἐμῇ κελεύσει aditeúsῃ, ἐξασθενεῖ τὸ ληγάτον· εὑρίσκομαι γὰρ ἐγὼ καὶ ληγατάριος ἀπὸ τῆς γραφῆς καὶ κληρονόμος ἀπὸ τοῦ προςπορισμοῦ. 34. Ante 34. heredis institutionem[1]) ἀχρήστως ληγατεύομεν καὶ[2]) εἰκότως, ἐπειδὴ αἱ διαθῆκαι τὴν ἰσχὺν λαμβάνουσι[3]) ἐκ τῆς ἐνστάσεως τῶν κληρονόμων. διὸ κεφαλὴ ὥςπερ καὶ θεμέλιος τῆς πάσης διαθήκης εἶναι νοεῖται τοῦ κληρονόμου ἡ ἔνστασις, ὥςτε οὖν τὸ καταλιμπανόμενον πρὸ τῆς ἐνστάσεως τοῦ κληρονόμου ἐκτὸς εἶναι δοκεῖ τῆς διαθήκης. τῷ αὐτῷ[4]) λόγῳ οὐδὲ ἐλευθερία πρὸ ἐνστάσεως δίδοσθαι δύναται.[5]) ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπον ἐνόμισεν[6]) ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς τὴν μὲν τάξιν ἡμᾶς παραφυλάττειν τῆς ἐν[7]) διαθήκῃ γραφῆς, ὅπερ καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐψέγετο τῶν ἀρχαίων, καταφρονεῖν δὲ τῆς τῶν τελευτησάντων βουλήσεως, τέθεικε διάταξιν δι' ἧς καὶ τὸ παρὸν ἐλάττωμα διώρθωσεν, ὥςτε ἐξεῖναι καὶ »ante heredis institutiones« καὶ »inter medias heredum institutiones« ληγάτον καὶ πολλῷ πλέον ἐλευθερίαν καταλιμπάνειν, ἥτις ἐλευθερία πλείστης ἠξιώθη[8]) σπουδῆς. καὶ »ante heredis μὲν[9]) institutionem« ἐστὶν,[10]) οἷον ἐὰν εἴπω ἀρχόμενος τῆς διαθήκης οὕτως· ληγατεύω τῷδε ἑκατὸν νομίσματα ἢ »ἔστω ὁ δεῖνα ἐλεύθερος,« καὶ μετὰ ταῦτα ἐπαγάγω· »ἔστω μου ὁ δεῖνα κληρονόμος.« »inter medias δὲ[11]) heredum institutiones« ἐστὶν ἡνίκα εἴπω· »ἔστω μου Prîmos κληρονόμος εἰς ἐξ οὐγκίας,[12]) ληγατεύω τῷδε[13]) ἑκατὸν νομίσματα« (ἤγουν »ἔστω ἐλεύθερος Στῖχος ὁ οἰκέτης«), ἐπαγάγω δὲ μετὰ ταῦτα

---

1) ἤτοι πρὸ κληρονόμου ἐνστάσεως (πρὸ ἐνστ. τοῦ κλ. Vi. R.) V. L^6. Vi. R. ad. 2) ad. ex M. Vi. R. 3) —ωσι M. ἔχουσαι V. 4) Τούτῳ τῷ Vi. R. 5) δύν. δίδ. V. 6) εἶναι ad. Vi. R. 7) τῇ ad. Vi. R. 8) διηξ. V. 9) ἡ ad. M. 10) d. V. Vi. R. 11) Add. ex M. 12) ἢ ad. L^1. L^2. L^6. 13) καὶ τῷδε ad. Vi. R.

ditatem adquiret. et in his quidem casibus utile erit legatum: distinguuntur enim legatarii et heredis personae. possum enim a manumisso, qui adierit, uel a nouo domino legatum petere. sin autem in mea potestate permanserit et meo iussu adierit, euanescit legatum; fio enim legatarius ex
[34] testamento, heres autem ex serui aditione. 34. Ante heredis institutionem inutiliter legamus et iure quidem; cum testamenta ex heredis institutione uim accipiant. ideoque caput quodammodo et fundamentum totius testamenti heredis institutio intellegitur; et itaque quidquid ante heredis institutionem relinquitur, extra testamentum esse uidetur. eadem ratione nec libertas ante institutionem dari potest. set cum inciuile putauerit sanctissimus princeps noster ordinem quidem scripturae in testamento nos sequi, quod et a ueteribus uituperatum est, uoluntatem autem defuncti spernere, constitutionem promulgauit, qua hoc quoque uitium emendauit; ut liceat et ante heredis institutionem et inter medias heredum institutiones legatum et multo magis libertatem relinquere, quae semper fauore est adfecta. et ante heredis institutionem, ueluti si initio testamenti dicam: illi solidos centum lego uel ille liber esto, addamque inferius: ille mihi heres esto: inter medias heredum institutiones id fit, cum dicam: Primus ex semisse heres esto: illi centum solidos lego (uel Stichus seruus liber esto), adiciamque postea alterum heredem hoc modo: Secundus

καὶ τὸν δεύτερον κληρονόμον καὶ εἴπω· ἔστω[1]) Secûndos *κλη-*
ρονόμος εἰς τὸ ἕτερον ἐξαούγκιον. 35. [a]) Post »mor- 35.
tem heredis *ἢ* post mortem legatarii« *ἀχρήστως καταλιμπά-*
νεται τὸ ληγάτον· οἷον ἐάν τις εἴπῃ· »μετὰ τὴν τελευτὴν
τοῦ ἐμοῦ κληρονόμου ληγατεύω τῷδε ἑκατὸν νομί-
σματα.«[2]) *τέως μὲν γὰρ ἐν ὅσῳ περίεστιν*[3]) *ὁ κληρονόμος,*
οὐκ ἀπαιτεῖται τὸ ληγάτον. μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν[4]) *οὐδὲ ὁ*
κληρονόμος αὐτοῦ ἀπαιτηθήσεται διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα·
»ἀγωγὴ[5]) *καθ' ἡμῶν μὴ ἀρξαμένη κατὰ τῶν ἡμετέ-*
ρων[6]) *οὐ διαβαίνει κληρονόμων«. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ λη-*
γαταρίων. ἐὰν γὰρ εἴπω· »ληγατεύω Prímῳ *μεθ' ὃ τε-*
λευτήσῃ νομίσματα ἑκατὸν,« ἀνυπόστατον τὸ ληγάτον.
οὔτε γὰρ αὐτὸς δύναται ἀπαιτεῖν διὰ τὰ ῥήματα τοῦ testátoros
οὔτε ὁ αὐτοῦ κληρονόμος διὰ τὸν[7]) *κανόνα τον λέγοντα. »ἀγωγὴ*
ἀφ' ἡμῶν μὴ ἀρξαμένη ἐπὶ τοὺς ἡμετέρους οὐ δια-
βαίνει κληρονόμους«. καὶ τὸ[b]) »pridie quam heres
ἢ quam legatarius morietur« *ληγάτον ἄχρηστόν ἐστιν.*
οἷον ἐὰν εἴπω· πρὸ μιᾶς ἡμέρας τοῦ μέλλειν τελευτᾶν
τὸν ἐμὸν κληρονόμον ἢ τοῦ μέλλειν τελευτᾶν τὸν
Títion *ληγατεύω* Titíῳ *ἑκατὸν νομίσματα. ἄδηλος*
γὰρ ἦν[8]) *ἡ ἡμέρα*[9]) *πρὸ μιᾶς τῆς τελευτῆς· μετὰ γὰρ τὴν*
τελευτὴν τότε εἰς τὸ παρελθὸν ἀνατρέχοντες λέγομεν ὅτι ἡ
χθὲς ἡμέρα πρὸ μιᾶς ἦν τῆς τελευτῆς καὶ ἐπειδὴ ἐκ τελευτῆς
καταλαμβάνεται πάλιν εἰς τὸ post mortem *ἐμπίπτει. ἀλλὰ καὶ*
ταῦτα τῆς αὐτῆς ἠξίωσεν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς διορθώ-
σεως τὸ ἰσχυρὸν παρέχων τοῖς οὕτω καταλιμπανομένοις πρὸς
μίμησιν τῶν fideicommíssων. *τὰ γὰρ οὕτω καταλιμπανόμενα*
fideicómmissa[10]) *ἐδέχοντο οἱ παλαιοὶ διαβάλλοντες τὰ*[11]) *λη-*
γάτα. ὥςτε οὖν οὐδεμία λοιπὸν[12]) *ἐν τούτοις διαφορὰ*[13]) *λη-*

1) *καὶ* ins. L[6]. 2) $\overline{\nu\nu}^0\ \overline{\rho}$ Epi. L[6]. 3) *ἔστιν* Epi. 4) *μετὰ —τελ.* de. Epi. 5) *ἢ* ad. Epi. Vi. R. 6) *τοὺς ἡ—ους —κλ—ους* Epi. V. 7) *προειρημένον* ad. L[6]. 8) d. Vi. R. 9) *ἡ* om. M.; add. cet. 10) d. M. V. 11) *διαβάλλοντα λ.* M.: *τὸ λ—ον* L[6]. 12) d. Vi. R. 13) *διαφ. ἐν τούτοις τῶν λ.* V.

a) Cf. Epi. 37, 93. b) Cf. Theoph. 3, 19, 13. G. 3, 100. Rend. Ist. Lomb. XVI 583.

35,6 ex altero semisse heres esto. 35. Post heredis mortem uel post mortem legatarii inutiliter relinquitur legatum, ueluti si quis dicat: cum heres meus mortuus erit illi C solidos lego. nam uiuo herede legatum peti non potest; post uero eius mortem, ne ab eius herede quidem peti poterit propter iuris regulam, qua actio quae aduersus nos coeperit in heredes nostros non transit. idem et in legatariis. nam si dicam: Primo cum mortuus erit solidos C lego, inutile erit legatum. neque enim ipse petere potest propter testatoris uerba, neque ipsius heres propter iuris regulam qua actio a nobis non coepta in heredes nostros non transit. set si pridie quam heres uel quam legatarius morietur legatum sit, inutile erit legatum. ueluti si dicam: pridie quam heres meus morietur uel Titius morietur, Titio C solidos lego. non enim liquet quando pridie quam quis moriatur sit; post mortem uero praeteritum tempus respicientes dicimus hesterna dies pridie quam moreretur fuit; et cum id ex morte tantummodo cognoscamus; perinde est ac si post mortem legatum fuerit. set haec quoque emendatione dignatus est sanctissimus princeps noster, firmitatem huiusmodi legatis ad similitudinem fideicommissonem praestans. quae enim ita relinquerentur fideicommissa ueteres admittebant, legata respuentes. itaque nulla amplius uel in hoc casu legatorum fideique commissorum est differen-

γάτων καὶ fideicommíssων ἐστίν· ἔρρωται γὰρ ἀμφότερα. 36. 36.
Καὶ τὸ poenae nomine καταλιμπανόμενον ληγάτον ἢ adempteuómenon[1]) ἢ translateuómenon[2]) ἀνυπόστατόν ἐστιν. poenae δὲ[3]) nomine ληγατεύεσθαι δοκεῖ ὅπερ τιμωρίας χάριν καταλιμπάνεται τοῦ κληρονόμου, ὅπως μᾶλλόν τι ποιήσῃ ἢ μὴ ποιήσῃ[4]). ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τελευτῶντες προσέταττον γίνεσθαί τινα παρὰ τῶν κληρονόμων καὶ βίου[5]) αὐτοῖς ὑπέγραφον τρόπον τινά, καθ' ὃν ἔδει αὐτοὶ πολιτεύεσθαι, εἶτα οἱ κληρονόμοι τῶν τοιούτων κατεφρόνουν βουλήσεως ἀζημίως· διὸ[6]) τοῦτο ἑωρακότες οἱ ἄνθρωποι[7]) λοιπὸν ἐπενόησαν χρηματικὴν ποινήν, ἧς δέει[8]) ἠναγκάζετο ὁ κληρονόμος πρᾶξαί τι καὶ παρὰ σκοπόν. καὶ εἴπωμεν[9]) ἐπὶ θέματος τὸ poenae nomine ληγάτον οἷον· »ἔστω μου κληρονόμος ὁ δεῖνα[10]), διδότω δὲ τὴν[11]) οἰκείαν θυγατέρα πρὸς γάμον[12]) Τιτίῳ«. ἢ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου· »μὴ διδότω, εἰ δὲ τῇ ἐμῇ[13]) γνώμῃ ἐναντιωθῇ, δότω[14]) Σεΐῳ δέκα νομίσματα.« ἢ καὶ οὕτως· »ὁ ἐμὸς κληρονόμος ἐὰν τὸν ἐμὸν οἰκέτην Στῖχον ἐκποιήσῃ (ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου, μὴ ἐκποιήσῃ)[15]) Τιτίῳ δέκα νομίσματα διδότω.« οὐκ ἔρρωται τὸ ληγάτον διὰ δύο λογισμούς. πρῶτον μὲν ὅτι μισεῖ ὁ νόμος τὸ ληγάτον τὸ ἐν[16]) γνώμῃ ἀποκείμενον τοῦ κληρονόμου, ἐνταῦθα δὲ ἐν αὐτῷ ἐστιν[17]) ἐποφλῆσαι καὶ μὴ ἐποφλῆσαι (εἰ μὲν γὰρ πληρώσῃ τὰ ὑπὸ τοῦ τελευτήσαντος εἰρημένα οὐδὲν καταβάλλει, εἰ δὲ ἐναντιωθῇ, ἔνοχος τῷ ληγαταρίῳ γενήσεται)· ἔπειτα καὶ[18]) δεῖ τὰ ληγάτα εὐνοίᾳ καὶ φιλίᾳ τῇ περὶ τὸν ληγατάριον καταλιμπάνειν, οὐ μίσει τοῦ κληρονόμου. ἐπὶ τοσοῦτον δὲ οὗτος ὁ κανὼν ὁ λέγων ἄχρηστα εἶναι τὰ ληγάτα τὰ[19]) poenae nomine κα-

1) ἤγουν ἀφαιρούμενον ad. Vi. R. 2) ἢ μεταφερόμενον ad. Vi. R. 3) d. Vi. R. 4) τι ἢ μὴ π. ἢ π L1. ποιήσ. τι ἢ μ. π. V. Vi. R. 5) βίου l. M. V.: βίαιον L1. L2. L6. F. βίαν Vi. R., qui cj. κατὰ βίαν uel καὶ βίου.: βέβαιον W. 6) ex R. cj. cet διὰ. 7) καταφρονούμενα τὰ παρ' αὐτῶν προσταττόμενα ins. Vi. F1. R. ex gloss. 8) δι' ἧς Vi. F1. R. 9) ὡς ad. Vi. R. 10) ὁ δ. κλ. Vi. F. R. 11) add. cum M. Vi. R. 12) d. V. 13) d. L1. F. 14) διδ. Vi. R. 15) inclusa om. M.: uoc. Τιτ. ante inclusa V. 16) τῇ ad. Vi. R. 17) τι ad. V. 18) addidi ex M. L1. V.: ἐπεὶ V. Vi.: ὅτι L6. 19) om. M.

36. tia. 36. Legatum quoque poenae homine inutiliter relinquitur uel adimitur uel transfertur. poenae autem nomine legare uidetur qui coercendi heredis causa relinquit, quo magis is aliquid faciat aut non faciat. cum enim plures morientes aliquid ab heredibus fieri iuberent, et uitae instituendae rationem quandam praescriberent, quam seruare deberent, deinde eiusmodi iussiones heredes impune solerent contemnere, quominus id fieret homines prouidentes, pecuniariam poenam excogitauerunt, cuius timore heres uel inuitus aliquid agere cogeretur. en autem exemplum poenae nomine legati: ille mihi heres esto, filiam autem suam Titio in matrimonium collocet uel contra: non collocet: sin autem contra fecerit, Seio aureos X det. uel ita: si heres meus Stichum seruum meum alienauerit (uel contra non alienauerit), Titio decem solidos dato. non ualet legatum ex duabus causis: primum quidem quia non admittitur iure legatum quod ex uoluntate pendeat heredis, hoc uero casu in suo arbitrio est utrum debeat nec ne (nam si testatoris uoluntatem seruauerit, nihil soluet, si uero non optemperauerit, legatario tenebitur): deinde quia legata ex beniuolentia atque adfectione erga legatarium sunt relinquenda, non uero in odium heredis. in tantum autem eiusmodi regula quae ait inutilia esse legata poenae nomine relicta ualet, ut multae quoque principales constitutiones extent, quibus significatur ne principem quidem

ταλιμπανόμενα[1]) κρατεῖ, ὅτι καὶ πολλαὶ διατάξεις εἰσὶ βασιλικαί, ἐν αἷς σημαίνεται μηδὲ βασιλέα ἀνέχεσθαι[2]) λαβεῖν τὸ poenae nomine καταλειφθὲν ληγάτον[3]), ἀλλ' οὐδὲ στρατιώτου[4]) διαθήκη βέβαιον οὐδὲ τὸ poenae nomine[5]) καταλειφθὲν, εἰ καὶ τὰ[6]) μάλιστα ἄλλως[7]) αἱ τῶν στρατιωτῶν βουλήσεις ἐν ταῖς διαθήκαις ὡς νόμοι[8]) κρατοῦσιν. ἀλλ' οὐδὲ ἐλευθερία poenae nomine καταλειφθεῖσα τὸ βέβαιον ἔχει, οὐδὲ κληρονόμον poenae nomine ἰσχυρῶς τις γράφει, ὡς Sabînos[9]) φησίν. οἷον ἐάν τις οὕτως εἴπῃ· »Τίτιος ἔστω μοῦ κληρονόμος·[10]) ἐὰν δὲ ὁ Τίτιος τὴν ἰδίαν θυγατέρα μὴ ἐκδώσῃ[11]) Seΐῳ πρὸς γάμον,[12]) ἔστω αὐτῷ συγκληρονόμος ὁ Seΐos,« ἄχρηστος ἡ τοῦ Seΐu[13]) ἔνστασις. ὥςπερ γὰρ λυπεῖ τὸν κληρονόμον ἡ τοῦ ληγάτου δόσις οὕτω καὶ τὸ λαβεῖν συγκληρονόμον ζημιοῖ αὐτόν· ἀφαιρεῖται γὰρ τὸ ἥμισυ τῆς κληρονομίας. ἀλλὰ τὴν τοιαύτην ἀκρίβειαν ὁ θειότατος βασιλεὺς ἡμῶν[14]) οὐκ ἀρέσασαν[15]) αὐτῷ γενικῇ διατάξει περιεῖλεν εἰπών· εἰ καὶ poenae nomine τινὰ καταλειφθῇ ἢ[16]) ademptеῦθῇ ἢ εἰς ἕτερον μετενεχθῇ,[17]) μὴ διεστάναι ταῦτα τῶν λοιπῶν ληγάτων, ἐν οἷς δίχα ποινῆς ἡ δόσις ἢ[18]) ademptίων ἢ[19]) translatίων ἐστὶν, ἐξῃρημένων δηλονότι ἐκείνων ἅτινα ἢ ἀδύνατα ἢ τοῖς νόμοις ἀπηγορευμένα ἢ ἄλλως ἐστὶν[20]) ἐφύβριστα ἤτοι ἐπονείδιστα. τὰς γὰρ τοιαύτας, τῶν testatórων διατυπώσεις κρατεῖν ἀλλότριον εἶναι τῶν εὐσεβῶν χρόνων τῆς αὐτοῦ βασιλείας[21]) ἐθέσπισεν. καὶ ἀδύνατα μὲν, οἷον ἐὰν εἴπω· »δίδωμι καὶ ληγατεύω Τιτίῳ ἑκατὸν νομίσματα ἐὰν ἀνέλθῃ[22]) εἰς τὸν οὐρανόν· ἐὰν δὲ μὴ ἀνέλθῃ εἰς τὸν οὐρανὸν[23]) ληγατεύω αὐτὰ Prímῳ.« ἐνταῦθα γὰρ ὁ Τίτιος λήψεται. ἢ καὶ[24])

---

1) d. L6. 2) βασιλείαν ἔχεσθαι M. 3) d. L1.* 4) —τικὴ Vi. R. 5) ληγάτον ad. Vi. R. 6) ad. cum M. Vi. R. 7) d. V. 8) ὡς νομικοί φασι V. P. L6. Vi.: νομικοὶ l et M. 9) scr. L1. 10) εἰ μέλλει διδόναι τὴν ἰδίαν θυγατέρα πρὸς γάμον Σεΐῳ ad. Vi. R. W.: δῷ πρὸς γάμον Σ. εἰ δὲ μὴ, ἔστω κτλ. L6. 11) M.: cet. —δῷ. 12) πρὸς γ. Σ. V. 13) Sίu M. 14) M.: cet. ἡ. β. 15) ἀκαρεσ. L1. 16) d. L1. 17) ἢ ins. L1. 18) ἡ ins. Vi. R. 19) ἡ ins. Vi. R. 20) εἶναι L6. 21) τῷ αὐτῷ βασιλεῖ V. 22) —θῶ hic. et. d. V. 23) haec d. Vi. R. 24) d. V.

sibi relictum poenae nomine legatum agnoscere; set ne in militis quidem testamento ratum haberi legatum poenae nomine relictum, licet alias militum uoluntates in testamentis pro lege habeantur. quin etiam neque libertas poenae nomine relicta rata habetur, neque ualide quis poenae nomine heres instituitur, quae Sabini sententia est. ueluti si quis ita dicat: Titius mihi heres esto, nisi Titius filiam suam Seio in matrimonium collocauerit, Seius quoque heres esto, inutilis est Seii institutio. sicut enim heres legati datione incommodo adficitur, ita et heredi coheredis institutio damno est, utpote quae ei dimidium auferat hereditatis. set eiusmodi scrupulositatem sacratissimus princeps noster, cum sibi non placeret, generali sustulit constitutione, qua cauit licet poenae nomine relicta uel adempta uel demum in alios translata quaedam fuerint ne ea a ceteris distent legata, in quibus citra poenam datio ademptio translatio fit, exceptis illis uidelicet quae uel impossibilia uel legibus uetita uel alias probrosa seu iniuriosa sint, eiusmodi enim testatorum dispositiones ualere alienum esse piis temporibus imperii sui censuit. et impossibilia quidem, ueluti si dicam: Titio aureos C do lego, si in coelum adscenderit: nisi uero in coelum adscenderit, eos Primo lego. hos enim in hac specie Titius accipiet. uel si ita dicum:

οὕτως εἶπον[1]· »*ληγατεύω Τιτίῳ ἑκατὸν νομίσματα ἐὰν μοιχεύσῃ τὴν τοῦδε γαμετὴν, ἐὰν δὲ μὴ μοιχεύσῃ, ληγατεύω*[2]) *αὐτὰ*[3]) Prímῳ«· *καὶ ἐνταῦθα γὰρ*[4]) *ὁ Τίτιος λήψεται. ἢ οὕτως εἶπον*·[5]) »*ληγατεύω Τιτίῳ ἑκατὸν νομίσματα εἴγε*[6]) *τυπτήσῃ*[7]) *τὴν ἰδίαν μητέρα*[8]), *εἰ δὲ μὴ τυπτήσῃ*[9]) *ὁ Τίτιος τὴν ἰδίαν μητέρα*[10]), *δίδωμι τὰ ἑκατὸν νομίσματα*[11]) Prímῳ«. *ἢ*[12]) *καὶ* ademptеúῳ[13]) *οὕτως*· »*εἰ δὲ μὴ ἀνελθῇ εἰς τὸν οὐρανον ἤγουν μὴ μοιχεύσῃ τὴν τοῦδε γαμετὴν ἢ μὴ τυπτήσῃ τὴν ἰδίαν*[14]) *μητέρα οὐ ληγατεύω αὐτῷ τὰ ἑκατὸν νομίσματα.*« *ἀνίσχυρος γὰρ ἡ* ademptíωn. *εἰ δὲ οὔτε ἀδύνατά ἐστι τὰ ἐπικλασθέντα τῷ ληγαταρίῳ, οὔτε τοῖς νόμοις ἐναντία οὔτε ἐπονείδιστα τὰ λεγόμενα* probrosa, *τότε καὶ ἡ* poenae nomine *γινομένη δόσις καὶ* ademptíωn *καὶ* translatíωn[15]) *ἰσχύουσιν.*[16])

De ademptione legatorum.[17]) Titulus 21.

Ademptíona[18]) *τῶν ληγάτων δυνάμεθα καὶ ἐν τῇ αὐτῇ*[19]) *διαθήκῃ ποιεῖν ἰσχυρῶς καὶ ἐν* codicíllois[20]), *καὶ ἀδιάφορον εἴτε* contraríois *ῥήμασι γένηται ἡ* ademptiωn *εἴτε ἑτέροις.*[21]) *εἶπον γάρ.* »*Τιτίῳ δίδωμι καὶ ληγατεύω ἑκατὸν νομίσματα*«,

---

1) d. V. 2) dedi cum Vi. R.: cet. —*σω*. 3) —*τῷ* V. 4) d. Vi. R. *γὰρ ἐντ.* V. 5) d. Vi. R. *ἢ καὶ οὔτ. εἶπ.* V. 6) M. V.: *εἰ* L¹. F.: *ἐὰν* Vi. R. 7) *ὁ Τίτιος* ad. L¹. F. 8) *τὴν ἐμὴν θυγατέρα* V. 9) d. Vi. R. 10) *ὁ T. τ. ἰ. μ.* addidi ex M. 11) *τῷ* ins. V. 12) d. V. F. 13) ademptíona M. 14) *οἰκείαν* L¹. L². L⁶. Vi. R. 15) *τραδιτίων* V. 16) *ἰσχύει* Vi. R. 17) *περὶ ἀφαιρέσεως τῶν ληγάτων* [*καὶ μεταθέσεως* d. Vi. R.] libri. edit. 18) *ἤτοι ἀφαίρεσιν* libri. edit.: expunxi ut gloss. 19) *αὐτῇ τῇ* L⁶. 20) —*ῳ* Vi. 21) d. M. V. L¹. L². L⁶. Hanc totam periodum Vi. R. ita scr. *καὶ ἐν τῇ αὐτῇ διαθ. ποιεῖν ἰσχ. ἀφαίρ. τῶν ληγ. ἔξεστι καὶ ἐν κωδ. ἀδιάφ. εἴτε κοντρ. ρ. γ. ἡ ἀδ.*

Titio aureos C lego si cum illius uxore adulterium fecerit; ni fecerit Primo eosdem lego. hic enim quoque Titius accipiet. uel ita dicam: Titio aureos C lego si matrem suam uerberauerit, nisi Titius matrem suam uerberauerit, C aureos Primo lego. uel etiam adimam hoc modo: nisi in coelum adscenderit, nec illius uxorem moechatus fuerit nec matrem suam uerberauerit, ei aureos C non lego. inutilis enim ademptio est sicuti in superiore casu translatio. sin autem neque impossibilia sunt quae legatario mandantur, neque legibus interdicta, neque iniuriosa, quae probrosa uocari solent, tunc poenae nomine facta datio et ademptio et translatio ualet.

De ademptione legatorum. Titulus 21.

Legata adimere siue in ipso testamento, siue in codicillis possumus, neque interest utrum contrariis uerbis ademptio fiat, an aliis quibuscumque. nam si dixerim: Titio aureos C do lego, deinde in ipso testamento uel in co-

εἶτα ἐν τῇ αὐτῇ διαθήκῃ μικρὸν ὕστερον ἢ καὶ[1]) ἐν τῷ codicíllῳ προσθεὶς τὸ »non«[2]) εἶπον· »Τιτίῳ ἑκατὸν νομίσματα non do non lego«. ἰδοῦ ταῦτα contrária λέγεται, ὅτι[3]) δι' ὧν[4]) δέδωκα, διὰ τῶν[5]) αὐτῶν ἀφαιροῦμαι προσθεὶς τὸ »non«· τὸ γὰρ »do« τῷ »non do« contrárion[6]). εἰ δὲ καὶ ἑτέροις,[7]) καὶ οὕτως ἰσχύει. εἶπον γάρ· »Τιτίῳ ληγατεύω ἑκατὸν νομίσματα«[8]), εἶτα εἶπον· »οὐ βούλομαι Τιτίῳ δοθῆναι ἑκατὸν νομίσματα«. δυνάμεθα δὲ καὶ[9]) translateúein[10]) ἀπὸ ἑτέρου εἰς ἕτερον· οἷον, κατέλιπον Τιτίῳ Στῖχον τὸν ἐμὸν οἰκέτην· δύναμαι οὕτως εἰπεῖν· »τὸν Στῖχον ὃν[11]) ἐληγάτευσα Τιτίῳ ληγατεύω Seíῳ«. καὶ τοῦτο δύναμαι εἰπεῖν ἐν τῇ αὐτῇ διαθήκῃ ἤγουν ἐν codicíllois[12])· ἡ δὲ translatíων[13]) ἔχει ἐν ἑαυτῇ σιωπηρὰν ademptíona, ὡς[14]) γὰρ ἀπὸ[15]) Τιτίου εἰς Seíon μεταφέρω τὸ[16]) ληγᾶτον, σιωπηρῶς ἀπὸ Τιτίου τοῦτο ἀφαιροῦμαι[17]).

De lege Falcidia.[18]) Titulus 22.

Ἐντεῦθεν ἀναγκαῖον εἰπεῖν περὶ falcidíu νόμου, δι' οὗ μέτρον ὡς ἐν τέλει τοῖς ληγάτοις ἐπετέθη. πάλαι γὰρ ἐξῆν πᾶσαν τὴν οὐσίαν διὰ ληγάτων δαπανᾶν ἢ καὶ σχεδὸν πᾶσαν, τοῦτο τοῦ δωδεκαδέλτου νόμου ἐπιτρέποντος, ὅςτις φησὶν· »uti legassit suae rei quis[19]) ita ius esto«.[20]) τοι-

1) ὁ. Vi. F. R. 2) ἢ ἵνα εἴπω ἃ δοθῆναι ins. Vi. R. 3) ὅτε F. d. Vi. R. 4) γὰρ del. cum M. 5) d. V. 6) contrarium F. 7) ῥήμασι ad. Vi. R. 8) $\overline{\nu\nu}^0$ $\overline{\rho}$ L1. L2. V. L6.: $\overline{\rho}$ $\overline{\nu\nu}^0$ λ. Vi. F. R. 9) d. Vi. R. 10) τραδιτεύειν V. ἤτοι μετατίθεσθαι ad. Vi. R. 11) d. M. 12) —λῳ V. 13) —διτίων V. 14) scripsi ex M. V. L18.: ᾧ L1.: ὃ L2. L6. Vi. F1. R.: ὅτε F2. 15) τοῦ ins. V. 16) d. L6. Vi. R. 17) ita M. L1. L2. L6.: τοῦτο σιωπ. κ. τ. λ. cet. 18) περὶ φαλκιδίου νόμου M.: cet. ν. φ. libri et ed. 19) ita M. L1. F. V. »quisque l. s. r.« Vi. R. 20) ἤγουν ὡς ἂν ληγατεύσῃ τὰ ἴδια πράγματα τοῦτο νόμος ἔστω ins. V. L6.

dicillo »non« addiderim, hoc modo: Titio aureos C non do non lego, id contrariis uerbis ademptum est: quibus enim dedi iisdem et abstuli, »non« particula addita. do enim »non do« contrarium est. set si aliis quibuscumque uerbis adimam, nihilominus id ualebit. ut ecce cum dixerim: Titio C aureos lego, addam: Titio aureos C dari nolo. et ab alio in alium transferre possumus, ueluti cum Titio Stichum seruum meum reliquerim, possum ita dicere: Stichum quem Titio legaui Seio lego. idque in ipso testamento uel in codicillis dicere possum; translatio autem tacitam in se ademptionem continet, cum enim a Titio in Seium legatum transfero, tacite id Titio aufero.

De lege Falcidia. Titulus 22.

Superest ut de lege Falcidia dispiciamus, qua modus nouissime legatis impositus est. cum enim olim liceret totum patrimonium legatis erogare, uel fere totum (nam lege XII tabularum ita cautum fuerat: »uti legassit suae rei quis ita ius esto«), uisum est postea hanc legandi licen-

τέστιν »ὡς ἂν ληγατεύσῃ καὶ διατυπώσῃ τις ἐπὶ τῇ οἰκείᾳ περιουσίᾳ, τοῦτο νόμος ἔστω.« ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἤρεσε τὴν τοιαύτην τοῦ ληγατεύειν παρρησίαν συστεῖλαι καὶ τοῦτο ὑπὲρ τῶν διατιθεμένων εὕρηται, ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀδιάθετοι ἐτελεύτων οἱ testátores τῶν scríptωn κληρονόμων παραιτουμένων τὴν aditíona διὰ τὸ μηδὲν ἢ ἐλάχιστον[1]) αὐτοῖς ἐντεῦθεν παραγίνεσθαι κέρδος[2]). καὶ a) ἐτέθη μετὰ ταῦτα ὁ νόμος ὁ Fúrios[3]), ὅςτις εἶπε μὴ ἐξεῖναί τινι ληγατεύειν περαιτέρω[4]) χιλίων νομισμάτων. εἰ δέ τις πλείονα ποσότητα καταλειφθεῖσαν κατεδέξατο, τὸ τετραπλοῦν τοῦ ὑπὲρ πλεῖον ὄντος[5]) ἀνεδίδου. οἷον εἰ[6]) ἔλαβε ᾳ̅σ̅ νομίσματα, ἀνεδίδου τὸ τετραπλοῦν τῶν σ̅[7]) τουτέστιν ω̅. ἀλλ' εὐχερῶς ὁ τοιοῦτος περιεγράφετο νόμος. εἰ γάρ τις πενταχιςχιλίων νομισμάτων[8]) ἔχων περιουσίαν ε̅ ληγαταρίοις[9]) ἐληγάτευσεν ἀνὰ ᾳ̅[10]), οὐδὲ[11]) τῷ νόμῳ προσέκρουσε[12]) καὶ ηὑρίσκετο πάλιν ὁ κληρονόμος διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν κέρδος repudiateúωn τὴν κληρονομίαν καὶ οὕτω πάλιν ἀνετρέποντο αἱ διαθῆκαι. b) ἀλλ' ἐτέθη ἐν δευτέρᾳ[13]) τάξει ὁ Vocónios[14]) νόμος, ὅςτις εἶπε μηδὲν πλέον λαμβάνειν τὸν ληγατάριον τοῦ κληρονόμου· καὶ αὐτὸς δὲ εὐανάτρεπτος. εἰ γάρ τις ἑκατὸν νομίσματα ἔχων[15]) ἐνεστήσατό με κληρονόμον καὶ ἐννενήκοντα ἐννέα ληγαταρίοις ἐληγάτευσεν ἀνὰ ἓν νόμισμα[16]), οὐδὲ τὸν νόμον ὑπερέβαινε καὶ πάλιν ἐδίδου χώραν τῇ repudiatíoni· δι' ἓν γὰρ νόμισμα οὐκ ἠνείχετο ὁ κληρονόμος ὁλοκλήρου[17]) κληρονομίας ὑπειςελθεῖν βάρη. ὡς ἐν τέλει τοίνυν ἐτέθη ὁ νόμος Falcídios, ὅςτις τὴν τοῦ τελευτήσαντος περιουσίαν[18]) εἰς ιβ̅ διεῖλεν οὐγκίας καὶ εἶπε μὴ ἐξεῖναί τινι πλέον τῶν η̅ οὐγκιῶν τῆς πάσης περιουσίας ληγατεύειν εἴτε εἰς ἔστιν

---

1) —ίστη V. 2) d. V. 3) L.: Giúrios M.: Φρούριος V. L6. 4) παρ' ἑτέρου V. 5) τοῦ πλείονος V. 6) d. L1. 7) διακοσίων νομισμ. L1. L2. V. 8) ε̅ νομίσματα Vi. F. R. 9) λεγάτα̅ V. 10) α̅ F. 11) οὐδὲν Vi. R. 12) M.: cet. —ουε. 13) τρίτῃ Vi. R. 14) bocónios L1. M.: βοκώνιος edit. 15) ἑκ. ν—των ἔχ. περιουσίαν Vi. R. 16) dedi cum Vi. R.: nam cet. scr. »καὶ ἐνν. ἐνν. ἐληγάτευσε νν0.« 17) —ρους M. 18) οὐσίαν L6.

a) Gai. 2, 225. b) Gai. 2, 226.

tiam coartare, idque ipsorum testatorum gratia prouisum est ob id, quod plerumque intestati moriebantur testatores, recusantibus scriptis heredibus pro nullo aut minimo inde obuenturo lucro hereditatem adire. et lata est postea lex Furia, qua plus mille assibus cui legare non est permissum; si quis ampliorem summam sibi relictam cepisset, quadruplum eius, quod superfuisset, restituere cogebatur. ut ecce si quis MCC n. cepisset, quadruplum CC i. e. DCCC restituebat. set facile eiusmodi lex circumscribebatur. nam si quis quinque millium aeris patrimonium haberet, ac quinque legatariis singulis millenos asses relinqueret, legem non committebat, fiebatque rursus ut heres pro nullo lucro hereditatem repudiaret, sicque inutile fieret testamentum. ideo postea lata est lex Voconia, qua cautum est ne amplius legatario quam heres caperet capere liceret. quae etiam facile circum scribi poterat. nam si quis C n. cum haberet, me heredem institueret atque LXXXXVIIII legatariis singulis singulos nummos legaret, legem non committebat locumque rursus repudiationi dabat. nummi enim unius gratia nolebat heres totius hereditatis onera sustinere. nouissime lata est lex Falcidia, quae hereditatem in XII uncias diuisit; cauitque ne cui liceret magis quam dodrantem totorum bonorum legare, siue unus

ὁ γραφεὶς κληρονόμος εἴτε πλείονες, ἀλλὰ τὸ τέταρτον[1]) μένειν παρά τῷ κληρονόμῳ ἢ τοῖς κληρονόμοις τῆς περιουσίας.[2]) 1. Ἔχων τις $\overline{υ}$ 1. νομισμάτων περιουσίαν[3]) ἐνεστήσατο δύο κληρονόμους ἐξ ἴσου, Τίτιον καὶ Seĩon. ἐληγάτευσε δὲ ὀνομαστὶ παρὰ Τιτίου εἰπών· »καταδικάζω σε, ὦ Τίτιε, δοῦναι τῷδε καὶ τῷδε πράγματα συντείνοντα εἰς $\overline{σ}$ νομίσματα ἤγουν $\overline{ρ}$ ὀγδοήκοντα[4]) νομίσματα.« ἀπὸ δὲ τοῦ Seĩu ἢ οὐδὲν ἐληγάτευσεν ἢ[5]) τοσαῦτα, ὅσα συνέτεινεν εἰς τὸ ἥμισυ τῆς ἐνστάσεως αὐτοῦ, ὡς ὑπολειφθῆναι αὐτῷ ἀκέραια τὰ[6]) $\overline{ρ}$ νομίσματα. παρεγένοντο οἱ ληγατάριοι κινοῦντες κατὰ[7]) Τιτίου καὶ ἀπαιτοῦντες αὐτὸν ἀκέραια τὰ ληγάτα, ὁ δὲ οὐδὲν ἔχων ὑπόλοιπον μετὰ τὴν ἐξαίρεσιν τῶν ληγάτων ἢ ὀλιγοστὰ[8]), ἠβούλετο τῆς οἰκείας ἐνστάσεως παρακατέχειν τὸ $\overline{δ}$[9]), τουτέστιν $\overline{ν}$ νομίσματα. ἀντετίθεσαν δὲ[10]) οἱ ληγατάριοι λέγοντες τὸν testátora τὸ ἱκανὸν πεποιηκέναι[11]) τῷ falcidíῳ νόμῳ μηδὲ γὰρ περαιτέρω τοῦ ἐννεαουγκίου[12]) δαπανῆσαι τὴν οὐσίαν[13]) ληγάτοις· ὁ δὲ Τίτιος (καθὰ εἴρηται) τῆς οἰκείας ἐνστάσεως ἠξίου παρακατέχειν τὸ τέταρτον.[14]) ζητήσεως τοίνυν τοσαύτης ἀναφυείσης, ἤρεσεν ὥςτε ἕνα ἕκαστον τῆς οἰκείας ἐνστάσεως τὸ[15]) τέταρτον παρακατέχειν, καὶ οὐχ ἐπειδὴ ἀκέραιόν ἐστι παρὰ τῷ Seĩῳ τὸ[16]) ἐξαούγκιον, ἤγουν[17]) τριούγκιον, παρὰ τοῦτο ἐμποδισθήσεται ὁ Τίτιος[18]) τῆς ἑαυτοῦ παρακατέχειν ἐνστάσεως τὸ τέταρτον. ἕνα γὰρ ἕκαστον κληρονόμον δεῖ τὸ τέταρτον ἔχειν τῆς οἰκείας ἐνστάσεως. 2. Ἐπειδὴ δὲ[19]) εἰρήκαμεν ὅτι τὸ τέταρτον τῆς τοῦ 2. τελευτήσαντος οὐσίας ἀκέραιον τῷ κληρονόμῳ φυλάττεσθαι δεῖ, τὴν ποσότητα τῆς τοῦ[20]) τελευτήσαντος ὑποστάσεως[21]) ἐν ποίῳ[22])

---

1) *τρίτον* M. ex iure postea mutato: cf. e gr. schol. Bas. 1, 689.: item cf. Bas. 41, 1, 1 ad quem locum Heimb. (IV 89) haec monuit: Graeci Nou. 18, 1, qua aucta est portio legitima, etiam de Falcidia heredi relinquenda intellexerunt: unde saepissime in Bas. pro quarta mentio fit trientis. 2) *ληγατεύειν* ad. L6. 3) *περ.* $\overline{υ}$ $\overline{ν}ν^0$ V. 4) ita M.: $\overline{ρπ}$ L1. L2. L6. V. P., qui tamen d. uocem »*νομίσμ.*« $\overline{ρ}$ Vi F. (qui tamen $\overline{ρπ}$ uel $\overline{ρϛ}$ cj.) R. 5) M.: cet. *ἰδικῶς ἢ ἐληγ. τοσαῦτα.* 6) *τὸ* V. Vi. R. 7) *τοῦ* ad. Vi. F. R. 8) ita M. V. L1. L6. *—ιστὰ* cet. 9) *τρίτον* M. 10) d. V. 11) *ποιῆσαι* V. 12) *ὀκτουγκίου* V. $\overline{Η}$ *ουγκ.* M. (ita; male $\overline{Ν}$ l. Cario). 13) *τοῖς* ad. V. 14) *τρίτον* M. 15) d. L1. F. 16) d. L1. L2. 17) *ἢ* Vi. R. 18) d. V. 19) d. V. 20) d. F. 21) *ἐνστάσεως* M. 22) *πόσῳ* Vi. R.

sit scriptus heres, siue plures: idest ut quarta pars omni-
1. modo apud heredem heredesue remaneret. 1. Cum quis
CCCC aureorum patrimonium haberet, duos heredes ex aequis
partibus instituit, Titium et Seium: legauit autem nominatim
a Titio dicens: *damnas esto, Titi, illi et illi res dare,*
quae CC uel CLXXX aureorum aestimationem effi-
ciant. a Seio autem aut nihil legauit, aut quae portionem eius
dumtaxat in partem dimidiam minuerent, ita ut C aurei om-
nino ei remanerent. adfuerunt igitur legatarii a Titio integra
petentes legata: hic uero, utpote qui nihil seu minimum lu-
cri post detractionem legatorum reliquum habuisset, quadran-
tem suae partis retinere uolebat, idest L aureos. oppo-
nebant autem legatarii testatorem falcidiae legi satis fecisse,
cum non amplius dodrante legatis erogauisset; Titius uero,
uti dictum est, suae partis quadrantem retinere uolebat. id
cum esset quaesitum, placuit singulos sibi relictorum quadran-
tem retinere posse, nec quia integer semis uel quadrans apud
Seium manserit, ideo prohiberi Titium quominus sibi relicto-
rum quartam partem retineat. omnes enim heredes sibi re-
2. lictorum quartam partem saltem accipere oportet. 2. Cum
uero dixerimus quadrantem bonorum defuncti heredi esse
seruandum, quaeri potest quando testatoris bonorum quanti-

καιρῷ σκοπεῖσθαι δεῖ πόση ἐστίν; πότερον ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς ἢ ἐν τῷ καιρῷ τῆς aditíonos; *καὶ μᾶλλον ἤρεσε τὸν καιρὸν*[1]) *σκοπεῖσθαι τῆς τελευτῆς τοῦ* testátoros· *οὐκοῦν μέχρι τῆς* aditíonos *εἴτε γέγονέ τις ζημία καὶ μείωσις τῶν πραγμάτων, εἴτε ηὐξήθη ἡ περιουσία τοῦτο τοὺς ληγαταρίους, ὅσον ἀπὸ τοῦ* Falcidíu, *οὔτε ζημιοῖ*[2]) *οὔτε εὐεργετεῖ, ἀλλὰ τῶν δύο τὰ ἀποτελέσματα, μειώσεως φημὶ καὶ αὐξήσεως, ὁ κληρονόμος ἐπιγνώσεται. οἷον ὡς ἐπὶ θέματος· εἶχέ τις ἑκατὸν νομισμάτων περιουσίαν· ἐληγάτευσεν ρ̅ νομίσματα καὶ πρόδηλον ὅτι ἥρμοττε*[3]) *τῷ κληρονόμῳ, ὡς*[4]) *ἀπὸ τοῦ* Falcidíu, *παρακατασχεῖν κε̅ νομίσματα,*[5]) *τουτέστι τὸ τέταρτον*[6]). *ὑπερτεθείσης τῆς* aditíonos, *συνέβη διὰ τῶν* hereditarίων *οἰκετῶν προςπορισθῆναί τινα τῇ κληρονομίᾳ ἢ ἔτεκον θεράπαιναι ἢ γονὴ θρεμμάτων γέγονε καὶ*[7]) *τοσαύτη προςγέγονεν αὔξησις τῇ κληρονομίᾳ ὥςτε τὸν κληρονόμον*[8]) *δύνασθαι ἔχειν τὸ τέταρτον*[9]) *καὶ μὴ χρείαν ἔχειν*[10]) *τοῦ* Falcidíu. *ἀλλ' ἐπειδὴ ἤρεσε τὸν καιρὸν σκοπεῖσθαι τῆς τελευτῆς, τούτῳ δὲ ἥρμοζεν ὁ*[11]) Falcídios, *ἡ ἐν μέσῳ γενομένη προςθήκη τοῖς πράγμασιν ὠφελεῖ τὸν κληρονόμον. αὐτὸς γὰρ*[12]) *οὐδὲν ἧττον τῶν ρ̅ νομισμάτων*[13]) *τὸ τέταρτον*[14]) *παρακαθέξει, ἔξωθεν ἔχων ἐν κέρδει τὰ προστεθέντα. τρακταΐσωμεν δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου. ἔχων τις ἑκατὸν νομισμάτων περιουσίαν ἐληγάτευσεν οε̅*[15]) *καὶ πρόδηλον*[16]) *ὅτι οὐκ ἐδεῖτο τῆς ἀπὸ τοῦ* Falcidíu *παρακατασχέσεως ὁ κληρονόμος ἔχων*[17]) *ἀπὸ*[18]) *γνώμης τοῦ* testátoros. *μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν πρὸ τῆς* aditíonos, *ἐμπρησμοῦ γενομένου, οἰκίας συνέβη* hereditarías *καυθῆναι*[19]) *ἢ ναυαγίου γενομένου ἀπώλετο πράγματα* hereditária[20]) *ἢ*[21]) *ἐτελεύτησαν οἰκέται κληρονομιαῖοι,*

---

1) *τῷ καιρῷ* V. 2) *βλάπτει* L6. 3) *—ζε* G. *—σε* V. L6. 4) d. Vi. L6. R. 5) M. V. L6.: *τὰ κε̅ νν̅0* L1. F.: *κε̅* Vi. R. 6) *τρίτον* ad. M. 7) d. F. 8) *κλῆρον* V. 9) *τρίτον* ad. M. 10) *ἔχ. χρ.* V. 11) d. M.: *—σεν ὁ φ.* V. 12) *δὲ* V. 13) d. L1. L2. L6. 14) *τρίτον* ad. M. 15) *νν̅0* ad. L1. L2. 16) *πρόδικα* V. 17) *τὸ ἀνῆκον αὐτῷ* V. *τὸ τέταρτον* Vi. R. 18) *τῆς* ins. V. 19) *οἰκίας ἐρεδιταρίας* Vi. R., qui rel. de. 20) *τὸ πρᾶγμα νερεδιτάριον* V. 21) d. M. L1. L2. L6.

tas spectari debeat, utrum mortis tempore an aditionis. et magis placuit eam testatoris mortis tempore spectari: itaque usque ad aditionem si quid damni acciderit rerumque diminutio siue aucta sint bona, id legatariis quod ad falcidiam neque nocebit neque proderit; set utriusque, deminutionis nempe et incrementi, effectus heres sentiet. ut ecce: habebat quis C aureorum patrimonium; C legauit: liquet posse heredem ex lege falcidia XXV aureos retinere, idest quadrantem. dilata aditione, quaedam per seruos hereditarios hereditati sunt quaesita; uel enim ex partu ancillarum, uel ex fetu pecudum tantum adcessit hereditati, ut heres quadrantem sibi habere possit, neque falcidia opus sit. set cum placuerit mortis tempus esse spectandum, tunc autem temporis falcidia opus fuerit, quod interim accessit heredi proderit: ipse enim nihilominus quartam C aureorum partem retinebit, et cetera quae accesserunt lucro habebit. ex diuerso id quoque dispiciamus: cum quis C aureorum patrimonium haberet, LXXV legauit: patet non oportere ex falcidia heredem quartam partem retinere, cum eam ex uoluntate habeat testatoris. post huius autem mortem ante aditam hereditatem aedes hereditariae incendio absumptae sunt, aut naufragio res hereditariae perierunt aut s e r u i hereditarii mortui

ὥςτε τὴν κληρονομίαν[1], εἰς[2] κε ἐλαττωθῆναι καὶ εἰς σε περιστῆναι νομίσματα ἢ[3] καὶ εἰς ἐλάττονα, τουτέστιν εἰς[4] ο· προσιὼν[5] ὁ κληρονόμος ἀναγκάζεται ἀκέραια[6] τὰ ληγάτα καταβαλεῖν, κατὰ γὰρ τὸν καιρὸν[7] τῆς τελευτῆς τοῦ testátoros[8] ὡς ἔχων[9] ἀπὸ γνώμης αὐτοῦ τὸ τέταρτον, τῆς βοηθείας[10] οὐκ ἐδεῖτο τοῦ Falcidíu. ὥςτε οὖν ἐπὶ τοῦ[11] τοιούτου θεματισμοῦ ἢ οὐδὲν κερδαίνει ἢ ἐσθ' ὅτε καὶ ζημιοῦται. καὶ μὴ ἀγανακτείτω[12]· ἐξῆν γὰρ αὐτῷ τὴν τοιαύτην διαφυγεῖν βλάβην μὴ aditeúonti. καὶ τοῦτο παρεσκεύαζε τοὺς ληγαταρίους εἰδότας ὡς ἐκείνου παραιτησαμένου τὴν κληρονομίαν οὐδὲν αὐτοῖς ἐκ τῶν ληγάτων[13]) προςγίνεται, συμφωνῆσαι μετὰ τοῦ κληρονόμου, ὥςτε μέρος τι λαβεῖν αὐτοὺς τῶν καταλελειμμένων. καὶ ὅπερ ὁ Falcídios οὐκ ἐδίδου, τοῦτο ἡ μέθοδος παρεῖχε τῷ κληρονόμῳ[14] διὰ τὸ ἀπειλῆσαι repudiatíona. 3. [a]Ἡ δὲ ποσότης 3.
τῆς περιουσίας οὕτως σκοπεῖται· δεῖ γὰρ ἐξαιρεθῆναι[15] τὰ ἐποφληθέντα ὑπὸ τοῦ τελευτήσαντος καὶ τὴν περὶ τὴν κηδείαν δαπάνην καὶ τὰ τιμήματα τῶν ἐλευθερωθέντων οἰκετῶν καὶ λοιπὸν τὸ ὑπόλοιπον σκοπεῖν ὁπόσον ἐστὶ (τοῦτο γὰρ νομίζεται εἶναι[16] καθαρὰ οὐσία) καὶ ταύτης τὸ τέταρτον παρακατέχειν. οἷον ὡς ἐπὶ θέματος· ἐτελεύτησέ τις ω νομισμάτων περιουσίαν ἔχων[17], ληγατεύσας τετρακόσια· ἐχρεώστει δὲ credítorsi σ, ρν νομισμάτων ἦσαν οἱ ἐλευθερωθέντες οἰκέται,[18] πεντήκοντα ἐδαπανήθη περὶ τὴν αὐτοῦ ταφὴν[19], ὡς ὑπολιμπάνεσθαι υ[20]· οὐκοῦν ὡς ἀπὸ υ[21]. ἑκατὸν[22] ὀφείλει παρακατέχειν, οὐχ ὡς ἀπὸ ω διακόσια διὰ τὰς γενομένας, ὡς εἴρηται, ἐξαιρέσεις. ὥςτε οὖν τὰ μὲν τρία μέρη δοθήσεται τοῖς ληγαταρίοις[23] κατὰ ἀναλογίαν[24], τὸ δὲ δ, τουτέστι ρ, μενεῖ παρὰ τῷ κληρονόμῳ.

---

1) τὸν κληρονόμον V. 2) d. M. L^1. L^2., qui l. κε νν0. 3) d. M. 4) d. M. 5) περὶ ὧν M. 6) ἀκεραιότατα M. —τητα V. 7) κ. τ. καιρ. γὰρ V. 8) τῆς τοῦ τεστ. τελ. Vi. F. R. 9) εἶχεν ὡς deleto Vi. R. 10) καὶ ad. Vi. R. 11) d. F^2. 12) —τεῖν ὡς M. 13) τοῦ λ—ου Vi. 14) τοῦ κλ-μου Vi. R.: περιεῖχε τοῦ κλ—ου L^6. 15) ὑπεξ. V. 16) addidi cum M. L^6. Vi. R. 17) M.: cet. ἔχ. περ.: mox ἐληγάτευσε L^6. 18) M. L^1. L^2.: cet. οἱ δὲ [d. V] ἐλ. οἰκ. ἦσ. ρν νν0. 19) M. L^1. L^2.: cet. ἐδαπ. περὶ τὴν αὐτ. ταφ. ν. κηδείαν L^6. 20) ἤγουν αὐτὸ τὸ ληγάτον ad. L^6. Vi. R. 21) νομισμάτων ad. V. 22) d. V. 23) λεγάτοις V. 24) d. V.

a) Proch. 32, 4.

sunt, ita ut hereditas XXV aureis decresceret, atque ad LXXV reducetur, aut etiam ad LXX tantummodo. heres si adeat, cogitur integra legata soluere; testatoris enim mortis tempore utpote qui ex eius uoluntate quadrantem haberet, falcidia non indigebat. itaque eiusmodi casu aut nihil lucratur aut etiam damnum sentit; neque eum grauiter ferre oportet: licebat enim ei hoc uitare incommodum non adeunti: quo factum esset ut legatarii probe scientes, illo repudiante, nihil sese ex legatis consecuturos, pactum inirent cum herede, sese parte tantummodo relictorum legatorum fore contentos. et quod falcidia non tribuisset, id artificio heres optinuisset, cum
3. se repudiaturum diceret. 3. Bonorum quantitas ita spectatur. deducitur enim aes alienum testatoris, funeris expensa atque pretia manumissorum seruorum: deinde spectatur quantum reliqui supersit (id enim purum patrimonium intellegitur), atque eius quadrans retinetur. ut ecce: decessit quidam, qui DCCC aureorum patrimonium haberet: CCCC legauit: creditoribus CC debebat: CL aestimatio erat seruorum manumissorum: L in eius funus sunt erogati; supersunt ergo CCCC, atque ut ex CCCC C sunt retinendi, non sicuti ex DCCC, CC. ita dodrans legatariis debitur; quadrans, i. e. aurei C, apud heredem remanebit. cum quis CCCC aureo-

ἔχων τις υ̅ νομισμάτων περιουσίαν καθαρὰν, υ̅ ἐληγάτευσε· τὸ δ̅[1]) δεῖ παρακατέχεσθαι[2]). τί δὲ ὅτι ἐληγάτευσε τν̅; τὸ ὄγδοον ἐνταῦθα παρατεχέσθω[3])· ὄγδοον τῶν υ̅ τὰ ν̅· ἔχει οὖν ὁ κληρονόμος ἐκ[4]) γνώμης μὲν τοῦ διαθεμένου ν̅, ἐκ τοῦ νόμου δὲ ἕτερα ν̅, ἅπερ συνίστησι τὴν τοῦ τετάρτου[5]) ποσότητα. εἰ δὲ φ̅ ἐληγάτευσεν ἔχων υ̅ ἐν περιουσίᾳ (ἐληγάτευσε δὲ τὰ φ̅ οὕτως· Prímῳ ρ̅ Secúndῳ ρ̅ Tertíῳ Quártῳ Quíntῳ[6]) ἀνὰ ρ̅), τέως δεῖ τὸ περιττὸν ἐξαιρεθῆναι, τουτέστιν ἑνὸς ἑκάστου ληγάτου[7]) μειωθῆναι τὴν πέμπτην μοῖραν, ὡς ὑπολιμπάνεσθαι ἑκάστῳ ληγαταρίῳ π̅ νομίσματα. λοιπὸν ὡς ἀπὸ τοῦ Falcidíu παρακατέχει[8]) ὁ κληρονόμος ἀπὸ ἑνὸς ἑκάστου ληγαταρίου ἀνὰ κ̅ νομίσματα, καὶ αὐτὸς μὲν ἑαυτῷ περιποιήσει τὰ ρ̅, τουτέστι τὸ δ̅, τῆς οὐσίας· ἕξουσι δὲ οἱ ε̅ ληγατάριοι, οἷς ἀνὰ ἑκατὸν ἐληγατεύθη, ἀνὰ ξ̅ νομίσματα[9]).

De fideicommissariis hereditatibus.[10]) Titulus 23.

Εἰπόντες περὶ τῶν ληγάτων νῦν[11]) μετέλθωμεν εἰς τὰ fideicómmissa.[12]) τῶν fideicommíssων τὰ μέν ἐστιν ἰδικὰ, τὰ δὲ καθομάδα· δεῖ δὲ κατὰ πρώτην τάξιν περὶ τῶν καθομάδα διαλεχθῆναι καὶ οὕτως ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ἰδικά. 1. Τέως δὲ σχο- 1.
λάσωμεν περὶ τῆς ἀρχαιογονίας αὐτῶν. ἀνυπόστατα πάλαι πάντα ὑπῆρχε[13]) τὰ fideicómmissa· οὐδεὶς γὰρ ἄκων ταῦτα κατέβαλεν[14]) ἐκείνοις οἷς ἠξιώθη[15]) παρασχεῖν. ἐπενοήθη δὲ

---

1) τέταρτον τρίτον M. 2) τουτέστι ρ̅ Vi. R. ad. 3) δεῖ παρακατέχεσθαι Vi. R. 4) ἀπὸ Vi. R. 5) τρίτου ad. M. 6) scripsi ad fidem L1. et partim M.: »quíntῳ« de. V. F. 7) ληγάτα V. 8) —ειν M. 9) d. Vi. R. 10) περὶ τῶν πίστει [d. F.] καταπιστευομένων κληρονομιῶν M. L1. L2. V. F.: περὶ τῶν ἐν πίστει καταλιμπανομένων κληρονομιῶν [hucusque L6.] καὶ τοῦ θεσπίσματος τρεβελλιανείου Vi. R. 11) d. V. 12) τὸ φιδ—ον V. 13) —χον Vi. R. 14) —λλεν V. 15) —θησαν V.

rum haberet patrimonium purum, CCCC legauit: C aurei sunt retinendi. quid si CCCL legauit? octaua pars retinebitur; octaua pars autem CCCC L. habet igitur heres ex testatoris uoluntate L, ex lege alios L, qui simul quadrantem efficiunt. si D legauit cum CCCC patrimonium habuisset (legauit autem D hoc modo; Primo C, Secundo C, Tertio Quarto Quinto singulis C), ante omnia quod superest deducitur, idest singulis legatis quinta pars aufertur ita ut singulis legatariis LXXX aurei maneant. deinde ex falcidia heres retinebit ex singulis legatariis uicenos aureos sicque sibi C aureos quaeret, idest quadrantem hereditatis. habebunt autem singuli legatarii, quibus centeni aurei relicti fuerunt, aureos sexagenos.

De fideicommissariis hereditatibus. Titulus 23.

Cum de legatis tractauerimus, ad fideicommissa transeamus, quorum alia singularia sunt, alia uniuersalia. et prius de hereditatibus fideicommissariis dispiciamus, deinde de sin-
1. gulis rebus per fideicommissum relictis uidebimus. 1. Et in
primis de eorum origine dispiciamus. olim quidem infirma omnia fideicommissa erant; nemo enim inuitus ea iis praestare cogebatur, quibus rogatus fuerat. origo autem fi-

ἐντεῦθεν τὰ fideicómmissa.[a] συνέβαινε πολλάκις ῥωμαῖον τελευτᾶν ἔχοντα συγγενεῖς peregrínus, οἷς[1] οὐδὲ κληρονομίαν[2] οὐδὲ ληγάτα[3] καταλιμπάνειν ἐξῆν[4] διὰ τὸ διαφόρου[5] πολιτείας εἶναι. ἐκάλει τοίνυν οὗτος ῥωμαῖόν τινα, ὃς ἠδύνατο αὐτῷ[6] λεγέσθαι κληρονόμος ἐκ διαθήκης εὔνουν ὄντα καὶ πιστὸν ἐσόμενον, καὶ αὐτὸν μὲν ἔγραφε κληρονόμον, ἠξίου δὲ αὐτὸν ἐκτὸς τῆς διαθήκης, ὥςτε ἢ πᾶσαν τὴν κληρονομίαν ἢ μέρος αὐτῆς ἢ καὶ ῥητὰ πράγματα τῷδε τῷ peregrínῳ ἀποκαταστατῆσαι, καὶ ἐν τῇ τοῦ scríptu κληρονόμου ἀπέκειτο ἐξουσίᾳ, πότερον βούλεται ταῦτα δοῦναι ἢ οὔ. οὐδεὶς γὰρ νόμου σύνδεσμος ἦν ὁ τοῦτο ποιεῖν αὐτὸν[7] ἀναγκάζων, ἀλλ' ἐκ[8] μόνης τῆς πίστεως καὶ αἰδοῦς τῶν παρακληθέντων ἤρτητο ταῦτα. ἀμέλει καὶ ἐντεῦθεν fideicómmissa προσηγορεύθη[9] τουτέστι τὰ[10] τῇ πίστει καταπιστευθέντα. ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ τοὺς παλαιοτάτους[11] χρόνους. μετὰ δὲ ταῦτα πρῶτος[12] Aúgustos ὁ βασιλεὺς ἅπαξ καὶ δὶς παρακινηθεὶς[13] διὰ τὸ χαρίεν τῶν, οἷς ταῦτα κατελέλειπτο,[14] peregrínων δηλαδὴ ὄντων[15] (ἦν γὰρ ἐσθ' ὅτε αὐτῷ γνώριμα[16] τὰ τοιαῦτα πρόσωπα ἢ καὶ τιμῆς ἄξια διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς παίδευσιν ἢ καὶ ἕτερόν τι πλεονέκτημα)[17] καί, ἐπειδὴ πολλάκις κατὰ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας ὁρκωθέντες[18], τοῦ ὅρκου κατεφρόνησαν οἱ κληρονόμοι ἢ διὰ μεγίστην ἀπιστίαν[19] (ἐσθ' ὅτε γὰρ ἠξιώθη τις πλούσιος ὢν πενιχροῖς παισὶ καὶ σφόδρα νέοις ἢ καὶ γεγηρακόσι τοῦ τελευτήσαντος γονεῦσιν ἀποκαταστῆσαι, εἶτα τὴν πίστιν παρέβη)· τοῖς ὑπάτοις οὖν ἐκέλευσε τὴν οἰκείαν αὐθεντίαν θεῖναι μέσην καὶ καταναγκάσαι[20] τὸν ἀξιωθέντα ποιήσασθαι τὴν ἀποκατάστασιν. τοῦτο δὲ δίκαιον νομισθὲν καὶ χαρίεν παντὶ τῷ δήμῳ

---

1) *οὐκ ἐξῆν* ins. Vi. R. 2) *—νόμον* V. 3) *—τάριον* V. 4) d. Vi. R. 5) *ἀδιαφ.* M. L1. 6) *—τοῦ* L1. L2. V. Vi. R. 7) d. Vi. R. 8) d. Vi. R. 9) *—εύονται* V. 10) d. Vi. R 11) *—αιοὺς* V. 12) *—τον* Vi. R. 13) *κιν.* Vi. R. 14) *—λείπται* V. *—λείφθη* Vi. R. 15) d. F. 16) *—ισμα* F. 17) *ἢ* ins. Vi. R. 18) *—τος* Vi. 19) *ἀγαπὴν* V. 20) *ἀναγκ.* Vi. R.

a) G. 2, 284. 285.

deicommissorum haec fere fuit. saepius contingebat ciuem romanum mori, qui cognatos peregrinos haberet, quibus neque hereditates neque legata relinquere licebat, cum alius essent ciuitatis. instituebat ergo ciuem romanum quendam sibi beneuolum, qui testamento heres fieri posset, cuius fides sibi esset probata; rogabatque eum extra testamentum ut uel omnem hereditatem uel eius partem uel certas res illi peregrino restitueret. in scripti autem heredis arbitrio erat utrum solueret necne, cum nullum esset iuris uinculum, quo ad hoc adstringeretur; set fide tantum atque pudore eius qui rogabatur haec continebantur. et ideo fideicommissa appellata sunt. set haec quidem olim optinebant. postea primus diuus Augustus semel iterumque eorum gratia motus est, quibus talia essent relicta, forte quia eiusmodi personae notae ei erant, aut forte honore dignae propter doctrinam uel alium commodum, uel quia saepius quidam per ipsius salutem iurabant et iusiurandum contemnebant, aut ob insignem perfidiam, ueluti si quis diues rogatus esset defuncti liberis pauperibus et adhuc teneris, uel senio confectis parentibus restituere, et is fidem non seruaret. itaque iussit consules auctoritatem suam interponere eumque, qui rogatus fuisset, ad restituendum cogere. quod quia iustum uidebatur et omnino

κατὰ μικρὸν εἰς iurisdictíona μετετράπη καὶ εἰς ἀνάγκην καὶ τοσαύτη γέγονεν ἐπὶ τοῖς fideicommíssois σπουδὴ ὅτι προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ praétωr ἰδιάζων ἐπὶ[1]) ἀπαιτήσει τῶν fideicommíssωn[2]) ἐχειροτονήθη, ὁ λεγόμενος fideicommissários. 2. 2
Μετὰ τὴν ἀρχαιογονίαν τῶν fideicommíssωn[3]), εἴπωμεν περὶ τῶν καθομάδα[4]). ἵνα δὲ τὸ καθομάδα[5]) fideicómmisson ἰσχύσῃ χρὴ κατὰ πρώτην τάξιν εἶναί τινα τὸν diréctωs[6]) ἐν τῇ διαθήκῃ γραφόμενον κληρονόμον καὶ ἀξιούμενον ἑτέρῳ τὴν κληρονομίαν[7]) ἀποκαταστῆσαι, ἐπείτοιγε ἄχρηστός ἐστιν ἡ διαθήκη, ἐν ᾗ μηδεὶς γέγραπται κληρονόμος. ἐὰν τοίνυν γράψω τινά[8]) κληρονόμον λέγων· »Lúcios Títios ἔστω μου κληρονόμος«, δύναμαι προσθεῖναι καὶ εἰπεῖν· »ἀξιῶ σε ὦ Lúcie Títie[9]) ἵνα ἡνίκα πρῶτον δυνηθῇς τὴν ἐμὴν aditeûsai κληρονομίαν, ταύτην Gaΐῳ Seΐῳ[10]) ἀποδώσῃς καὶ ἀποκαταστήσῃς[11])·« δύναμαι δὲ[12]) ἀξιοῦν τὸν κληρονόμον καὶ περὶ μέρους κληρονομίας, ὥςτε ἀποκαταστῆσαι, οὐ μόνον[13]) περὶ πάσης· καταλιμπάνεται δὲ καὶ púrωs καὶ ὑπὸ αἵρεσιν καὶ ὑπὸ φανερᾶς ἡμέρας, οἷον μετὰ δύο ἔτη τῆς ἐμῆς τελευτῆς. 3. Ἐὰν δέ τις γραφεὶς κληρονόμος[14]) καὶ ἀξιωθεὶς 3.
ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν ἀποκαταστήσῃ ταύτην, οὐδὲν ἧττον μένει κληρονόμος, ἐπειδὴ τὸ ἀσώματον αὐτῷ προσεπάγη· ὁ δὲ ταύτην δεξάμενος[15]) ἐν μὲν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἀγοραστοῦ τάξιν ἐπεῖχε, μετὰ δὲ ταῦτα πότε μὲν κληρονόμου, πότε δὲ ληγαταρίου.[a]) καὶ εἴπωμεν ἔξωθεν[16]) τὰ τοῦ ἀγοραστοῦ. ἐπειδὴ ἄτοπον ἐνομίζετο εἶναι τὸν κληρονόμον[17]) ἐπιγινώσκειν τὰ τῆς κληρονομίας βάρη, τῶν δὲ κερδῶν ἀπολαύειν τὸν fideicommissárion, διὰ τοῦτο ἤρεσεν εἰκονικὴν γίνεσθαι πρᾶσιν[18]). καὶ ὁ κληρονόμος ἑνὸς νούμμου τὴν πᾶσαν ἐπίπρασκε

---

1) τῇ ins. L[1]. Vi. F. R. 2) μόνως ins. L[1]. F. 3) —αρίων V. 4) fideicom. ad. L[1]. L[6]. 5) —δος V. 6) —ctus M. —cton L[1]. L[2]. 7) τὴν κλ. ἑτ. V. 8) d. V. L[6]. 9) d. F. 10) d. V. Vi. R. 11) —σον V. 12) οὖν Vi. R. 13) μὴν L[6]. 14) d. V. 15) δραξάμ. V. 16) κατὰ πρῶτον λόγον Vi. R. 17) addidi cum Vi. R. 18) διάπρασιν V. γίν. εἰκ. πρ. L[6].

a) Gai. 2, 252.

populare erat, paullatim in iurisdictionem et iuris necessita-
tem conuersum est, tantusque fauor fideicommissorum factus
est, ut processu temporis etiam praetor proprius, qui fidei-
commissis tantum ius diceret, crearetur, quem »fideicom-
2. missarium« appellabant. 2. Origine fideicommissorum ex-
planata, uideamus de hereditatibus fideicommissariis. in pri-
mis, ut fideicommissum ualeat, opus est, ut aliquis recto iure
testamento heres instituatur, atque rogetur ut eam heredita-
tem alii restituat; alioquin inutile est testamentum in quo
nemo heres instituitur. cum igitur aliquem heredem scripse-
rim »Lucius Titius mihi heres esto,« potero adicere
rogo te Luci Titi ut cum primum possis heredita-
tem meam adire, eam Gaio Seio reddas atque re-
stituas.« Possum heredem quoque de parte restituenda
rogare, non solum de tota hereditate. relinquitur autem fi-
deicommissum et pure et sub condicione et ex die certo, ue-
3. luti »post biennium quam mortuus fuero.« 3. Si quis heres
institutus atque rogatus hereditatem reddere eam restituerit,
nihilo minus heres permanet. nam heredis nomen ei adhae-
sit. et olim quidem qui hereditatem recepisset, emptoris loco
habebatur; postea uero aliquando heredis aliquando legatarii.
et antea de emptore uideamus. cum absurdum esse uidere-
retur heredem quidem hereditatis onera sentire, eius autem
lucris fideicommissarium frui, placuit uenditionem quandam
imaginariam fieri: qua heres nummo uno totam uendebat he-

κληρονομίαν καί τινες ἐπερωτήσεις ἐγίνοντο μεταξὺ τοῦ κληρονόμου καὶ[1]) τοῦ fideicommissaríu, καὶ ἐγένοντο[2]) αἱ ἐπερωτήσεις »emptae uenditae hereditatis.« ἐπερώτα γὰρ ὁ κληρονόμος τὸν fideicommissárion οὕτως· »ὁμολογεῖς ὦ fideicommissárie ἐὰν ἀπαιτηθῶ τι ὑπὸ[3]) hereditaríu credítoros διδόναι μοι τοῦτο ἤγουν καὶ defendeúein με καὶ περιποιεῖν μοι τὸ ἀνενόχλητον«; καὶ ἔλεγεν ὁ fideicommissários· »ὁμολογῶ.« ἀντεπερώτα δὲ καὶ ὁ fideicommissários τὸν κληρονόμον οὕτως· »ὁμολογεῖς, ὦ κληρονόμε, ἐὰν ἀπαιτήσῃς[4]) hereditárion debítora διδόναι μοι τοῦτο ἤγουν καὶ ἐκχωρεῖν[5]) μοι τὰς ἀγωγὰς ὥςτε δυνηθῆναί με procuratorio nomine κινῆσαι ταύτας«; (τίς δέ ἐστι procurátωr προϊόντες μαθησόμεθα). καὶ ἔλεγεν ὁ κληρονόμος· »ὁμολογῶ«. 4. Ἀλλ' 4. ἐπειδὴ τούτων οὕτως ἐχόντων ὁ κληρονόμος σπουδάζων διαφυγεῖν τὸ[6]) δικαστήριον δύο περιέπιπτε δίκαις· ἠναγκάζετο γὰρ δικάζεσθαι πρὸς τὸν hereditárion credítora καὶ πάλιν κινῆσαι κατὰ τοῦ fideicommissaríu, ὡς ἀπὸ τῆς ἐρωτήσεως, ἵνα λάβῃ ἅπερ ἔτυχε καταβαλών. διὰ τοῦτο[a]) ἐπὶ τῶν Néronos χρόνων ἐπὶ C. Trebellíu Maxímu[7]) καὶ Annéu[8]) τῶν ὑπάτων δόγμα συγκλήτου γέγονε[9]) τὸ λέγον ἵνα ἐὰν κληρονομία τινὶ κατὰ fideicómmisson[10]) καταλειφθῇ καὶ ἀποκαταστῇ πᾶσαι αἱ ἀγωγαί, αἵτινες[11]) κατὰ τὸ πολιτικὸν καὶ τὴν τοῦ νόμου ἀκρίβειαν[12]) ἥρμοζον τῷ κληρονόμῳ καὶ κατὰ τοῦ κληρονόμου, αὗται ἐπὶ τὸν fideicommissárion καὶ κατὰ τοῦ fideicommissaríu μετέλθωσιν. καὶ λοιπὸν ὁ praétωr ὑπουργῶν τῷ τοιούτῳ δόγματι[13]) utilías

1) τοῦ ληγαταρίου ἤτοι ins. Vi. R. 2) ἐλέγοντο L6. Vi. R. 3) τοῦ ins. Vi. F. R. 4) τι ad. L6. 5) —ρεῖς M. L1. L2. Vi. 6) d. F. 7) scr. ex M. L1. 8) scr. ex L1.: d. M.: ἀνεὺς L2. χανίου V. Ἀννέως Bas. Σενεκᾶ ad. Vi. F. R. σαυινίου L6. 9) γέγ. συγκλητικὸν V. συγκλήτου L1. L2. L6.: de Bas. 10) —íssu M. 11) M. στεῖσαι om. πᾶσ. 12) αἳ Bas. 13) τοῦ ν. τὴν ἀκρ. L1. L1 τῇ τοῦ ν. ἀκριβείᾳ Vi. R. 14) τῷ δόγματι τούτῳ τῆς συγκλήτου Bas.

a) Bas. schol. I. 689.

reditatem; et quaedam fiebant inter heredem et fideicommissarium stipulationes emptae et uenditae hereditatis. stipulabatur autem heres a fideicommissario his uerbis: »spondesne, fideicommissarie, si quid hereditarius creditor a me exegerit, id mihi praestare, aut me defendere et indemnem seruare«? et respondebat fideicommissarius. »spondeo«. et contra stipulabatur fideicommissarius ab herede hoc modo: »spondesne, heres, si ab hereditario debitore quid consecutus fueris, id mihi praestare aut etiam actionibus mihi cedere ut procuratorio nomine iis experiar?« (quis autem procurator sit inferius proponemus). et dicebat heres: »spondeo.« set in eiusmodi rerum condicione heres, qui iudicium uitare studebat, in duplices lites incidebat, conueniebatur enim ab hereditario creditore et rursus cum fideicommissario ei agendum erat ex stipulatu, ut ea quae prae-
4. stasset reciperaret. 4. Itaque Neronis temporibus, Trebellio Maximo et Annaeo consulibus, senatusconsultum factum est, quo cautum est, ut si cui hereditas fideicommissaria relicta atque restituta sit, omnes actiones, quae ex iuris ciuilis suptilitate heredi et in heredem competerent, ei et in eum accomodarentur, cui ex fideicommisso restituta esset hereditas. postea autem praetor senatusconsultum subsecutus, uti-

ἀγωγὰς[1]), *τουτέστι πλαστικὰς*[2]), *δέδωκε τῷ* fideicommissaríῳ *καὶ κατὰ τοῦ* fideicommissaríu, *ὡσανεὶ κληρονόμου αὐτοῦ ὑπάρχοντος, ἵνα κινῶν λέγῃ· »ὡσανεὶ ὑπῆρχον*[3]) *κληρονόμος εἰ φαίνεται τόνδε χρῆναι δοῦναι«. ἰδοὺ ἐνταῦθα τάξιν ἐπέχει κληρονόμου.* 5. *Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος*[4]), *ἐπειδὴ οἱ* 5. scrîptoi *κληρονόμοι πᾶσαν σχεδὸν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀξιούμενοι τὴν κληρονομίαν ἀποκαταστῆσαι*[5]) *ὤκνουν* aditeûsai *δι' οὐδὲν ἢ ἐλάχιστον κέρδος καὶ διὰ τοῦτο* erepudiáteuon *καὶ ἐντεῦθεν*[6]) *ἀπεσβέννυτο τὰ* fideicómmissa, *μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῶν* Vespasianû[7]) *χρόνων, Πηγάσου*[8]) *καὶ* Pusíonos[9]) *ὑπατευόντων, γέγονε δόγμα Πηγασιάνειον*[10]) *κελεῦον τῷ ἀξιωθέντι κληρονόμῳ ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν ἑτέρῳ*[11]) *ἐξεῖναι τέταρτον*[12]) *μέρος παρακατέχειν, ὥςπερ καὶ ἀπὸ τοῦ* Falcidíu *τὴν τετάρτην*[13]) *ἐκ τῶν ληγάτων ἐπιτέτραπται μοῖραν*[14]) *παρακατέχειν. καὶ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν καθομάδα*[15]) *ἀμέτρων* fideicommíssωn, *ἀλλὰ γὰρ*[16]) *καὶ ἐπὶ τῶν ἰδικῶν ἡ αὐτὴ παρακατάσχεσις συγκεχώρηται. ὅπερ γὰρ ἐν ἀμετρίᾳ*[17]) *ληγάτων ἐστὶν ὁ* Falcídios, *τοῦτο ἐν ἀμετρίᾳ τῶν*[18]) fideicommíssωn *ἐστὶ τὸ Πηγασιάνειον. μετὰ δὲ τοῦτο δὲ δόγμα ὁ κληρονόμος μόνος ὑπέκειτο τοῖς βάρεσιν, οὐ μὴν ὁ* fideicommissários.[19]) *μετὰ ταῦτα ἤρεσε τὸν* fideicommissárion *τάξιν ἐπέχειν ληγαταρίου* partitiaríu[20]). *τὸ γὰρ παλαιὸν ἦν πέμπτον γένος ληγάτου καὶ ἐλέγετο* »partitíωn«, *κατελιμπάνετο δὲ τοῦτον τὸν τρόπον·* »Titius[21]) heres esto partitoque hereditatem meam cum Seio parte dimi-

---

1) *οὐτιλίαν ἀ—ὴν* Bas. 2) *πλαγιαστικὰς* L6. Vi. F. R. 3) *—ε* Vi. R. 4) *ἔχ. οὕτ.* V. 5) *ἀποκαθιστᾶναι τὴν κλ.* Bas. 6) *διὰ τοῦτο* Bas. 7) scripsi ex M. 8) om. V. 9) M. L1. 10) *—ανὸν* Bas. 11) *ἑτ. τὴν κλ.* L1. L2. V. de Bas. 12) *τρίτον* M.: *τὸ δ̄* Vi. F. R. *τὸ μέρος δ̄* Bas. qu. ad. »*νῦν δὲ γ̄*«. 13) *τρίτην* M. 14) *μ. ἐπ.* Vi. F. R. 15) *—δων* V. 16) d. V. Vi. R. 17) *ἐπὶ τῆς —ίας· τῶν* Bas. 18) *ἐπὶ τῶν ἀμέτρων* Bas. 19) *ἀλλὰ* om. cum M. V. 20) scripsi cum M. L1. L2. V. L6.: »*παρτιαρίους*« edit. *ἤτοι ἡμισυμερίτου ἤγουν ἥμισυ μέρος λαμβάνοντος* ad. Vi. R. (cf. F2. 361).: *τουτ. ἡμισυμερίτου* L6. 21) mihi ad. Vi. R.

les actiones idest par factionem ei et in eum, qui hereditatem receperit, quasi heres esset, dare coepit, unde ita agens intendat: »Si heres essem, tum si hunc dare oporteret[1])«: en
5. igitur quomodo heredis loco habeatur. 5. Cum ita res se haberent, quia scripti heredes plerumque fere rogati totam hereditatem restituere, ob nullum aut certe minimum lucrum adire recusabant, hereditatesque repudiabant atque ob id extinguebantur fideicommissa, postea Vespasiani temporibus, Pegaso et Pusione consulibus, senatusconsultum pegasianum factum est, quo cautum est ut ei, qui rogatus esset hereditatem alii restituere, perinde quartam partem retinere liceret, atque lege Falcidia ex legatis quadrantem retinere conceditur. neque tantum ex fideicommissariis hereditatibus set etiam ex singulis rebus per fideicommissum relictis eiusmodi retentio concessa est. quod enim in immodicis legatis lex Falcidia est, id in immodicis fideicommissis est senatusconsultum pegasianum. post quod senatusconsultum heres tantum onera sustinebat, non etiam qui hereditatem receperat. set placuit deinceps hunc legatarii partiarii loco haberi. erat enim hoc antiquitus quintum legatorum genus, quod et partitio dicebatur atque ita relinqui solebat: »Titius heres esto partitoque hereditatem meam cum Seio parte

1) Cf. Gai. 4, 34.

dia«.[1]) *λοιπὸν οὖν ἐγένοντο ἐπερωτήσεις*[2]) *μεταξὺ αὐτῶν τοιαῦται.*[3]) *ὁ κληρονόμος ἐπηρώτα*[4]) *τὸν ληγατάριον οὕτως·* »*ὁμολογεῖς, ὦ ληγατάριε, ἐὰν ἐναχθεὶς καταβάλω* $\overline{\varkappa}$ *νομίσματα, τούτων μοι διδόναι τὸ ἥμισυ;*« *καὶ ἔλεγεν·* »*ὁμολογῶ.*« *καὶ πάλιν ὁ ληγατάριος ἐπηρώτα τὸν κληρονόμον·* »*ὁμολογεῖς ἐὰν λάβῃ παρὰ* hereditaríu debítoros $\overline{\varkappa}$ *νομίσματα διδόναι μοι τὸ ἥμισυ, τουτέστιν*[5]) $\overline{\iota}$;« *καὶ ἔλεγεν·* »*ὁμολογῶ.*« *καὶ ἐκαλεῖτο ἡ τοιαύτη ἐπερώτησις* »partis et pro parte.« *καὶ*[6]) *κατὰ μίμησιν τοῦ* partitiaríu *ληγαταρίου ἡ ἐπερώτησις προεχώρει μεταξὺ τοῦ κληρονόμου καὶ τοῦ* fideicommissaríu *καὶ ἐπηρωτᾶτο ὁ* fideicommissários[7]) *οὕτως·* »*ὁμολογεῖς, ὦ* fideicommissárie, *ἐὰν ἀπαιτηθῶ* $\overline{\mu}$ *νομίσματα ὑπὸ* credítoros hereditaríu *διδόναι μοι τὰ* $\overline{\lambda}$;« *καὶ ὁ κληρονόμος ἐπηρωτᾶτο ὑπὸ τοῦ* fideicommissaríu· »*ὁμολογεῖς, ὦ κληρονόμε, ἐὰν παρὰ* hereditaríu debítoros $\overline{\mu}$ *λάβῃς νομίσματα*[8]), *διδόναι μοι τὰ* $\overline{\lambda}$«; *καὶ ἔλεγεν·* »*ὁμολογῶ*«. *καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ ληγαταρίου τάξιν ἐπεῖχεν*[9]) *ὁ καθομάδα* fideicommissários, *καὶ ἔδει κοινὸν εἶναι μεταξὺ τοῦ* fideicommissaríu *καὶ τοῦ κληρονόμου ἀναλόγως τὸ κέρδος καὶ*[10]) *τὴν ζημίαν. καὶ ἐλέγοντο αἱ τοιαῦται ἐπερωτήσεις* »partis[11]) et pro parte.« 6. *Ὥστε οὖν δεῖ συνελόντας εἰπεῖν εἰ μὲν* $\overline{\vartheta}$ 6.
οὐγκίας[12]) *ἢ καὶ ἐλάττονα ποσότητα ὁ κληρονόμος ἀξιοῦται*[13]) *ἀποκαταστῆσαι*[14]) *τῷ* fideicommissaríῳ *καὶ ἔχει παρ' ἑαυτῷ ἀπὸ γνώμης τοῦ* testátoros *τὸ τέταρτον ἢ καὶ πλέον τοῦ τετάρτου, τότε ἀπὸ τοῦ* Trebellianíu[15]) *δόγματος γένεται ἀποκα-*

---

1) et cum Seio hereditatem diuidito in dimidiam portionem Vi. R. τουτ. *Τίτιος ἔστω μου* [d. V. L6.] *κληρονόμος καὶ μεριζέσθω μετὰ* Seíu *τὴν* [*ἐμὴν* V.] *κληρονομίαν κατὰ τὸ ἥμισυ μέρος* ad. libri. ed. 2) *ἐγίνετο ἐπερώτησις* V. 3) *—ταῦτα* V. 4) *—τησε* V. 5) *τὰ* ad. Vi. R. 6) M.: cet. *οἷον*: de Vi. R. 7) *ἐπηρώτα τὸν φιδ—ον* Vi. R. 8) M. L1. L2. L6.: cet. *νν⁰ λ.* 9) *ἐπ. τάξ.* L1. Vi. F. R. 10) *κατὰ* V. 11) ex parte Vi. R.: *ἐξπάρτις* hic et semper L6. 12) *—ιῶν* V.: *συνελόντας* scripsi ex M.: cet. *—όντα.* 13) *ἠξίου* M. (an *ἠξιοῦτο*?). 14) *ὑποκ.* Vi. 15) L1.: Trebellianû M.: set alias semper *—ιο—*: *Τρεβελλιανείου* V. P. cum edit.

dimidia.« ceterum autem stipulationes eiusmodi inter eos fiebant. heres a legatario sic stipulabatur: »spondesne legatarie, si conuentus XX aureos soluero, X mihi dare«? et respondebat: spondeo. quae stipulatio »partis et pro parte« uocabatur. ad similitudinem igitur partiarii legatarii stipulatione inter heredem atque eum, cui fideicommissum restituebatur, intercedebat. et stipulabatur heres hoc modo: spondesne, fideicommissarie, si XXXX aureos a me creditor hereditarius exegerit, XXX mihi dare«? et is qui fideicommissum acceperat rursus ab herede ita stipulabatur: »spondesne, heres, si a debitore hereditario XXXX aureos fueris consecutus XXX mihi dare?« et aiebat heres: »spondeo«. et ita legatarii loco habebatur qui per fideicommissum hereditatem acceperat, atque lucrum et damnum inter eum atque heredem pro rata commune esse oportebat. et dicebantur huiusmodi
6. stipulationes »partis et pro parte« 6. Itaque, ut breuius dicam, si quidem dodrantem aut etiam minus heres rogatus sit restituere, et quadrantem ex uoluntate testatoris retineat, aut magis quam quadrantem, tum ex senatusconsulto trebelliano restitutio fit. et in dodrantem quidem is qui fi-

τάστασις. καὶ εἰς μὲν τὰ γ̅ μέρη ὁ fideicommissários utilíos ἐνάγει καὶ ἐνάγεται,[1] εἰς δὲ τὸ τέταρτον μέρος ὁ κληρονόμος diréctως καὶ ἐνάγει καὶ ἐνάγεται. εἰ δὲ πλέον τῶν θ̅ οὐγκιῶν, οἷον ι̅ ἢ ι̅α̅, ἢ[2] καὶ πᾶσαν τὴν περιουσίαν ὁ κληρονόμος ἠξιώθη ἀποκαταστῆσαι[3] καὶ οὐκ εἶχεν ἀπὸ γνώμης τοῦ testátoros τὸ δ̅ καὶ χώρα ἐδίδοτο τῷ πηγασιανείῳ δόγματι,[4] ὁ μὲν κληρονόμος ἅπαξ aditeúsas οἰκείᾳ γνώμῃ (διὰ τί δὲ εἶπον »οἰκείᾳ γνώμῃ« προϊόντες μαθησόμεθα) εἴτε παρεκράτησε τὸ δ̅[5] εἴτε οὐκ ἠβουλήθη παρακρατῆσαι, αὐτὸς ὁ κληρονόμος πάντα ὑφίστατο[6] τὰ hereditária βάρη. ἀλλ' εἰ μὴ παρεκράτησε τὸ δ̅[7], ἐγίνοντο μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ fideicommissaríu αἱ partis et[8] pro parte ἐπερωτήσεις κατὰ μίμησιν τοῦ κληρονόμου καὶ τοῦ partitiaríu ληγαταρίου· εἰ δὲ πᾶσαν ἀποκατέστησε τὴν κληρονομίαν ἤργει τὸ Trebelliánion, ἐπειδὴ οὐχ ἑώρα τὸ δ̅ τῆς οὐσίας ἀπὸ γνώμης τοῦ testátoros ὂν παρὰ τῷ κληρονόμῳ. ἤργει καὶ τὸ πηγασιάνειον, οὐδὲ γὰρ ἠβουλήθη παρακρατῆσαι καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐγίνοντο αἱ partis et[9] pro parte ἐπερωτήσεις. λοιπὸν οὖν πάσης σχολαζούσης βοηθείας, ἐγίνοντο ἐπερωτήσεις »emptae uenditae hereditatis.«[10] ταῦτα[11] μὲν ἡνίκα τις ἑκὼν προσέλθῃ τῇ κληρονομίᾳ. εἰ δέ τις παραιτήσηται τὸν κλῆρον ὕποπτον λέγων εἶναι[12] τὴν κληρονομίαν διὰ τὸ[13] ἐπιζήμιον, περιέχεται τῷ Πηγασιανείῳ δόγματι, ὥςτε προσιέναι τὸν fideicommissárion τῷ praétori καὶ τὸν praétora κελεύειν τῷ κληρονόμῳ aditeûsai καὶ τὴν πᾶσαν ἀποκαταστῆσαι τῷ fideicommissaríῳ[14] κληρονομίαν. καὶ εἰς ὁλόκληρον μεθίστανται αἱ ἀγωγαὶ ἀπὸ τοῦ κληρονόμου ἐπὶ τὸν fideicommissárion καὶ κατὰ[15] fideicommissaríu, ὥςπερ εἰ ἀπὸ τοῦ Trebellianíu γέγονεν ἡ ἀποκατάστασις. καὶ ἐν τούτῳ τῷ θέματι συνδρομὴ γίνεται τῶν δύο δογμάτων· καὶ τὸ μὲν Πηγασιάνειον ἀναγκάζει

---

1) M. L1. L2. V.: ἐνάγει καὶ ἐν. οὐτ. Vi. F. R. 2) d. L1. 3) τῷ φιδεικομμισσαρίῳ L6. Vi. R. ad. 4) M.: cet. τὸ δ̅ χ. ἐδίδ. τῷ π. δ. καὶ κ. τ. λ. 5) τρίτον M. 6) —ται Vi. 7) γ̅ M. 8) καὶ Vi. R. 9) καὶ Vi. R. 10) αἱ empt. καὶ u. h. Vi. R. 11) καὶ τ. V. 12) M.: cet. εἶν λ.: paullo ante παραιτεῖται Vi. R. 13) d. M. 14) τὴν L6. 15) τοῦ ins. Vi. R.

deicommissum recepit utilibus actionibus experitur atque conuenitur, in quadrantem autem heres directis actionibus et experitur et conuenitur. at si plus quam dodrantem, ueluti dextantem uel deuncem, uel etiam totam hereditatem heres restituere rogatus esset, neque ex uoluntate testatoris quadrantem habuisset, locus erat pegasiano senatusconsulto. et heres qui semel adisset, si modo sua uoluntate (cur autem »sua uoluntate« dicamus inferius patebit), siue retinuisset quartam partem, siue noluisset retinere, ipse heres uniuersa onera hereditaria sustinebat. set quarta retenta, interponebantur inter eum et illum qui fideicommissum receperat partis et pro parte stipulationes, tanquam inter heredem atque partiarium legatarium. si uero totam hereditatem restituisset, cessabat trebellianum, cum quadrans ex uoluntate testatoris apud heredem non esset, cessabat etiam pegasianum, cum retinere noluisset, et ideo non interponebantur partis et pro parte stipulationes. et cum omnia deficerent auxilia, interponebantur stipulationes emptae uenditae hereditatis. haec quidem si quis sponte hereditatem adeat. set si recuset quis adire hereditatem ob id quod dicat eam sibi suspectam esse quasi damnosam, cauetur pegasiano senatusconsulto ut adeat is, cui restituere debetur, praetorem qui iubeat heredem adire, et omnem hereditatem restituere. et perinde in solidum actiones hereditariae ei atque in eum, cui hereditas restituitur, dantur, acsi ex senatusconsulto trebelliano restitutio facta sit. atque in eiusmodi casu utrumque senatusconsultum concurrit; et pegasianum quidem scriptum heredem adire cogit, trebellia-

τὸν **scrípton aditeúein**, τὸ δὲ **Trebelliánion** μεταφέρει τὰς ἀγωγὰς καὶ λοιπὸν οὐδεμία ἐπερώτησις χρειώδης ἐνταῦθα γενήσεται[1]· τῷ γὰρ ἀποκαταστήσαντι τὴν κληρονομίαν παραγίνεται τὸ ἀμέριμνον οὐκέτι ἐναγομένῳ, καὶ τὸ ἀσφαλὲς τῷ fideicommissaríῳ προςγίνεται ἔχοντι πάσας τὰς ἀγωγάς. 7. 7.
Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ ἐπερωτήσεις αἱ ἀπὸ τοῦ Πηγασιανείου ἐπενενοημέναι καὶ τοῖς ἀρχαίοις ἀπήρεσχον καὶ ἔν τισι θέμασι ὁ ἄριστος τῶν νομικῶν **Papinianòs**[2]) ἐπιζημίους[3]) ταύτας ἐκάλει, τῷ δὲ θειοτάτῳ ἡμῶν βασιλεῖ ἐστιν ἐν σπουδῇ ἁπλούστερα μᾶλλον, ἤπερ δυσχερείας εἶναι πλήρη τὰ νόμιμα, καὶ[4]) ἀνενεχθεισῶν αὐτῷ καὶ[5]) πασῶν[6]) ὁμοιώσεων τε[7]) καὶ διαφορῶν[8]) τῶν δογμάτων, ἤρεσεν ἐκβληθῆναι μὲν τὸ Πηγασιάνειον τὸ μεταγενεστέροις ἐπινοηθὲν χρόνοις, πᾶσαν δὲ τῷ Trebellianíῳ δόγματι τὴν αὐθεντίαν παρασχεῖν, ὥςτε ἐξ αὐτοῦ τὰς **fideicommissarías** ἀποκαθίστασθαι κληρονομίας, εἴτε ἔχει τὸ δ̅ ὁ κληρονόμος ἀπὸ γνώμης τοῦ διαθεμένου, εἴτε πλέον, εἴτε ἔλαττον, εἴτε καὶ[9]) οὐδὲν παντελῶς. ἡνίκα γὰρ[10]) ἢ[11]) πᾶσαν ἢ καὶ[12]) ὑπὲρ τὸ ἐνναούγκιον ἀξιωθῇ ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν ὁ scríptos, ἐξέστω αὐτῷ τὸ δ̅ ὅλον ἢ καὶ τὸ ἐλλεῖπον τῷ δ̅ ἐκ διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως παρακατέχειν ἢ καὶ καταβληθὲν repetiteúein[13]), τῶν ἀγωγῶν ἀναλόγως ἐκ τοῦ Trebellianíu[14]) μεταξὺ τοῦ κληρονόμου καὶ τοῦ **fideicommissaríu** διαιρουμένων. εἰ δὲ πᾶσαν τὴν κληρονομίαν ἑκὼν ἀποκαταστήσῃ ὁ κληρονόμος πᾶσαι αἱ ἀγωγαὶ τῷ fideicommissaríῳ καὶ κατὰ τοῦ fideicommissaríu δοθήσονται. κἀκεῖνο δὲ ὅπερ ἐν ἐξαιρέτῳ[15]) περιέχεται τῷ Πηγασιανείῳ δόγματι μετατίθησιν ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς διὰ τῆς οἰκείας[16]) διατάξεως ἐπὶ τὸ Trebelliánion. οἶδας γὰρ μαθὼν πρὸ βραχέως ὅτι ἡνίκα παρῃτεῖτο ὡς ὑπόπτῳ προσελθεῖν τῇ κληρονομίᾳ ὁ κληρονόμος,

---

1) γίνεται Vi. R. 2) pap M. L^1.: παπιανὸς V. L^6. 3) —ίας V. 4) d. Vi. R. 5) κατὰ M.: d. Vi. R. 6) ἀπασῶν Vi. R. 7) d. Vi. R. 8) ἀδιαφόρων M. 9) M. d. L^1. L^2. V. L^6. Vi. F^1. R. »γάρ« F^2. 10) καὶ F^2. δὲ F^1.: καὶ γὰρ V. 11) d. Vi. R. 12) d. Vi. R. 13) ῥεπουδιατεύειν Vi. 14) δόγματος ad. L^6. 15) ἐξαιρέτως Vi. R. 16) ἡμῶν V.

num uero actiones transfert. ceterum nullis stipulationibus opus erit; nam ei, qui hereditatem restituit, securitas datur cum nunquam conueniatur; et is, cui restituitur, in tuto est
7. utpote qui omnes sibi habeat actiones. 7. Set quia stipulationes ex senatus consulto pegasiano descendentes, et ipsi antiquitati displicuerunt et quibusdam casibus iurisconsultorum princeps Papinianus eas damnosas appellabat et sanctissimo principi nostro curae est ut simplices magis quam difficultatis plenae leges sint, similitudinibus simul et differentiis utriusque senatusconsulti ei suggestis, placuit, exploso senatusconsulto pegasiano quippe quod serius introductum sit, omnem auctoritatem trebelliano senatusconsulto praestare, ut ex eo fideicommissariae hereditates restituantur, siue habeat heres ex uoluntate testatoris quadrantem, siue plus siue minus siue penitus nihil. quotiens autem aut totam hereditatem aut plus quam dodrantem scriptus heres restituere rogatus sit, liceat ei uel quartam uel quod deest quartae ex constitutione principis nostri retinere uel solutum repetere, actionibus pro rata portione quasi ex trebelliano senatusconsulto inter heredem atque fideicommissarium diuisis. si uero totam hereditatem sponte heres restituerit, omnes actiones ei atque in eum, cui hereditas restituitur, competent. set etiam id quod praecipuum in pegasiano senatusconsulto fuerat, transponit piissimus princeps noster sua constitutione ad trebellianum. paullo enim superius propositum fuit, quotiens recuset heres tanquam suspectam adire hereditatem pegasiano

ἠναγκάζετο ὑπὸ τοῦ Πηγασιανείου δόγματος aditeûsai καὶ πᾶσαι μετετέθεντο[1]) ἐπὶ τὸν fideicommissárion αἱ ἀγωγαί. τοῦτο τοίνυν γενέσθω ἀπὸ μόνου τοῦ Trebellianíu[2]) καὶ ἄκων ὁ κληρονόμος aditeuétω καὶ τὴν κληρονομίαν ἀποκαθιστάτω τῷ fideicommissaríῳ βουλομένῳ, οὐδεμιᾶς ζημίας οὐδὲ κέρδους τινὸς παρὰ τῷ κληρονόμῳ μένοντος. 8. Ὅσα σοι εἴρηται περὶ 8. τοῦ εἰς ὁλόκληρον γεγραμμένου κληρονόμου τὰ αὐτά σοι εἰρήσθω καὶ ἡνίκα εἰς μέρος τις,[3]) οἷον ἐξαούγκιον,[4]) γραφεὶς ἠξιώθη ὅλον τὸ μέρος ἢ τοῦ μέρους τὸ μέρος ἀποκαταστῆσαι,[5]) κἀνταῦθα γὰρ τὰ αὐτὰ φυλάττεσθαι ὁ θειότατος κελεύει βασιλεύς, ἅτινα ἐπὶ πάσης κληρονομίας εἰρήκαμεν. 9. Τελευ- 9. τῶν τις ἐνεστήσατό με κληρονόμον, εἶτα οὕτως εἶπεν. »ἀξιῶ σε ἐξελόντα τόνδε τὸν ἀγρὸν ἢ καὶ[6]) ἕτερον πρᾶγμα ἤτοι κατεξαίρετον λαβόντα (ὑπόθου δὲ τὸν ἀγρὸν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τῆς πάσης περιουσίας τὸ δ̅[7]) ἀποκαταστῆσαι τῷδε τὴν κληρονομίαν·« καὶ ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος χώρα ἐστὶ τῷ Trebellianíῳ δόγματι, ὥςπερ εἰ εἶπεν· »ἀξιῶ σε τὸ δ̅[8]) τῆς κληρονομίας παρακατασχόντα τὸ λοιπὸν ἀποκαταστῆσαι.« διαφορὰ δέ[9]) ἐστιν ἐν τούτῳ ὅτι ἔνθα μὲν ἐν πράγμασιν[10]) ἐστι[11]) τὸ δ̅[12]) παρὰ τῷ κληρονόμῳ, εἰς ὁλόκληρον ἀπὸ[13]) τοῦ Trebellianíu αἱ[14]) ἀγωγαὶ ἐπὶ τὸν fideicommissárion καὶ κατὰ τοῦ[15]) fideicommissaríu μετέρχονται καὶ τὸ πρᾶγμα μένει παρὰ τῷ κληρονόμῳ δίχα βάρους παντὸς[16]) ὥςπερ ληγατευθὲν αὐτῷ. ἔνθα μέντοι ἐν δικαίῳ ἔχει τὸ δ̅[17])· εἶπε γὰρ ὁ testátωr »παρακρατήσας τὸ δ̅[18]) ἀποκατάστησον τὴν κληρονομίαν«, μερίζονται αἱ ἀγωγαὶ καὶ εἰς μὲν τὰ δ̅[19])

---

1) —τατιθέναι V. 2) δόγματος ad. Vi. F. R. 3) M. L1. L2. (τις εἰς μ. V.): τι Vi. F. R. 4) M. V. Vi. R. ἐξ οὐγκίας L1. F. 5) d. F.; τοῦ μέρ. μ. Vi. R., qui ad. ἤγουν τὸ τέταρτον. 6) d. Vi. F. R. 7) τρίτον M. 8) τρίτον M. 9) ἡ δὲ διαφ. Vi. R. 10) ἔνθα ἐν πράγματι Vi. R. ἔνθα μὲν πρ. F2. ἓν πρᾶγμα M. 11) d. V. 12) τρίτον M. 13) ὑπὸ F. 14) d. V. 15) d. V. 16) τινὸς L6. 17) τρίτον M. 17) τρίτον· ἤτοι κατεξαίρετον λαβὼν ad. L1. 18) δύο M. V.

senatusconsulto cogi eum adire, omnesque actiones in fidei-
commissarium transferri. id igitur ex solo senatusconsulto
trebelliano fiat, et heres coactus adeat et hereditatem fidei-
commissario restituat, qui id desideret, nullo damno uel com-
8. modo apud heredem manente. 8. Quae tibi proposita sunt
de eo, qui es asse heres institutus sit, eadem intellegere
debes de eo quoque qui ex parte, ueluti ex semisse, scriptus
totam partem aut partis partem restituere sit rogatus. nam
et hoc casu eadem obseruari sanctissimus princeps praecepit,
9. quae in totius hereditatis causa diximus. 9. Si quis moriens
me heredem instituerit atque addiderit: »rogo te, deducto
seu praecepto hoc fundo uel alia qua re (puta fun-
dum quadrantem efficere hereditatis), huic hereditatem
restituere,« hoc quoque casu locus fit senatusconsulto tre-
belliano acsi dixerit: »rogo te, quadrante hereditatis
deducto, cetera restituere.« set in eo est differentia, quod
cum praecepta aliqua re quarta apud heredem manet, in so-
lidum ex trebelliano actiones fideicommissario atque in fidei-
commissarium dantur, et res apud heredem manet sine ullo
onere, tanquam ex legato ei adquisita: cum uero in iure
quartam habet (ait enim testator: quadrante deducto
hereditatem restitue), scinduntur actiones et pro do-

μέρη πλαστικῶς[1]) ἐνάγει καὶ ἐνάγεται ὁ fideicommissários, εἰς δὲ τὸ δ̄[2]) ὁ κληρονόμος diréctως[3]) ἀπαιτεῖ καὶ μεθοδεύεται. εἰ καὶ τὰ μάλιστα δὲ ὁ γραφεὶς κληρονόμος[4]) καὶ ἀξιωθεὶς ἓν παρακρατήσας πρᾶγμα [ἤτοι κατεξαίρετον λαβὼν[5])] ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν, ἐν τῷ παρακατασχεθέντι πράγματι τὸ πλέον μέρος ἔχει τῆς κληρονομίας (τυχὸν γὰρ τῆς[6]) πάσης οὔσης κληρονομίας ῡ νομισμάτων, ὁ ἀγρὸς ὃν ὁ κληρονόμος ἐκελεύσθη παρακατασχεῖν ἄξιός ἐστι σ̄ν νομισμάτων), καὶ οὕτως εἰς ὁλόκληρον αἱ ἀγωγαὶ ἐπὶ τὸν fideicommissárion καὶ κατὰ τοῦ fideicommissáríu μεταφέρονται[7]) καὶ χρεία ἐνταῦθα τοῦ διασκέψασθαι τὸν fideicommissárion εἰ συμφέρει[8]) αὐτῷ καταδέξασθαι τὸ fideicómmisson. τὸ αὐτὸ φαμεν εἰ καὶ ὁ κληρονόμος δύο ἢ καὶ πλείονα πράγματα ἢ καὶ[9]) ποσότητα ῥητὴν ἐκελεύσθη παρακατασχεῖν καὶ οὕτως ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν.[10]) κἀνταῦθα γὰρ εἴτε τὸ δ̄ εἴτε καὶ πλέον τοῦ τρίτου ἦν ἐν τοῖς ῥητοῖς πράγμασιν ἤτοι[11]) τῇ ῥητῇ ποσότητι, ἐκ τοῦ Trebellianíu εἰς ὁλόκληρον ἐπὶ τὸν fideicommissárion αἱ ἀγωγαὶ μετέρχονται. τὰ εἰρημένα ἐπὶ[12]) τοῦ εἰς ὁλόκληρον γραφέντος καὶ ἀξιωθέντος ῥητὸν ἢ ῥητὰ πράγματα παρακρατῆσαι καὶ τὴν κληρονομίαν ἑτέρῳ ἀποκαταστῆσαι, νοοῦμεν καὶ ἡνίκα τις εἰς μέρος γραφεὶς κληρονόμος ἠξιώθη ὡρισμένον τι πρᾶγμα ἤγουν[13]) πράγματα παρακρατήσας τὴν οἰκείαν ἔνστασιν ἀποκαταστῆσαι. καὶ ἐπὶ τούτου γὰρ τοῦ θέματος εἰς ὁλόκληρον αὐτοῦ τοῦ μέρους ἐπὶ τὸν fideicommissárion αἱ ἀγωγαὶ μετελεύσονται.

10. Οὐ μόνον δὲ τὸν scrípton κληρονόμον δυνάμεθα βαρύνειν τῷ καθομάδα[14]) fideicommíssῳ, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸν ἐξ ἀδιαθέτου διαδεξόμενον[15]) τὴν ἡμετέραν περιουσίαν ἢ καὶ[16]) legitímῳ δικαίῳ ἢ ἀπὸ τοῦ praétoros (τυχὸν γὰρ cognátos ἦν) λέγοντες· »ἀξιῶ σε, ὦ legítime, κληρονόμε ἢ praetó- 10

1) πλαγιαστ. Vi. F. R. 2) γ̄ M. 3) d. V. 4) ὁ κλ. ὁ γρ. V. 5) de gloss. suspicor. 6) d. Vi. R. 7) μετέρχονται Vi. R. 8) —φέρον V. 9) d. Vi. R. 10) καὶ ποσότητα ad. V. 11) ἢ Vi. R. 12) περὶ Vi. R. 13) ἢ Vi. R. 14) —άδος V. 15) ex cj. R. »—ξά—« cet. 16) d. Vi. R.

drante quidem utiliter experitur atque conuenitur fideicommissarius, pro quadrante autem recto iure heres agit et conuenitur. quin etiam licet scriptus heres qui rogatus sit, una re deducta [seu precepta] hereditatem restituere, in una illa re maximam partem habeat hereditatis (forte enim cum sit tota hereditas CCCC aureorum, fundus quem heres sibi retinere iubetur, CCL aureis ualet,) aeque in solidum transferuntur actiones et fideicommissario atque in fideicommissarium dantur, qui secum deliberare debet, an expediat sibi fideicommissum accipere. eadem dicimus et si duas pluresue res uel etiam certam summam heres sibi retinere iubetur, et sic hereditatem restituere. nam et in eiusmodi casu, siue quadrantem siue plus quadrante in certis rebus certaue summa heres retinuerit, ex trebelliano actiones in solidum in fideicommissarium transeunt. Quae diximus de eo, qui ex asse institutus est atque rogatus certam rem certasue res retinere atque hereditatem alii restituere, intellegimus etiam si quis ex parte heres scriptus et rogatus est, certa quadam re certisue rebus deductis, suam partem restituere. nam etiam in eiusmodi casu in solidum actiones, quae ad eam partem per-
10. tinent, ad fideicommissarium transeunt. 10. Non solum scriptum heredem rogare possumus, ut totam hereditatem restituat; set etiam eum qui ab intestato legitimo iure uel honorario (forte enim est cognatus) nostram accepturus est hereditatem, his uerbis: „rogo te, heres legitime, aut iure prae-

rie *διάδοχε*[1]) *πᾶσαν ἢ μέρος τῆς κληρονομίας ἢ καὶ τόνδε τὸν ἀγρὸν ἢ καὶ*[2]) *οἰκέτην ἢ καὶ νομίσματα τόσα*[3]) *τῷδε*[4]) *ἀποκαταστῆσαι*, *ὁπότε ληγάτα ἐκ διαθήκης*, *οὐ μὴν ἐξ ἀδιαθέτου καταλιμπάνεσθαι δύναται. ὥςτε οὖν ἐστιν αὕτη ἡ*[5]) *διαφορὰ ληγάτων καὶ* fideicommíssων, *ὅτι τὰ μὲν ληγάτα ἐν διαθήκῃ μόνῃ καταλιμπάνεται, τὰ δὲ* fideicómmissa *καὶ ἐξ ἀδιαθέτου.* 11. *Δύναμαι δὲ γράφας κληρο-* 11. *νόμον* Prîmon *ἀξιῶσαι αὐτὸν ἀποκαταστῆσαι*[6]) Secúndῳ *τὴν κληρονομίαν*[7]) *καὶ πάλιν* Secûndon *ἀξιῶσαι ἵνα* Tertíῳ[8]) *πᾶσαν τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ*[9]) *κληρονομίαν ἢ καὶ*[10]) *μέρος αὐτῆς ἀποκαταστήσῃ ἢ καὶ ἵνα παράσχῃ* Tertíῳ[11]) *τόδε τὸ πρᾶγμα.* 12. 12. *Ἐπειδὴ δὲ καθὰ εἴρηται ἐν ἀρχαῖς τοῦ παρόντος τίτλου, τὰ προοίμια τῶν* fideicommíssων *τῆς πίστεως ἤρτηται τῶν κληρονόμων, κἀκεῖθεν καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὴν ὑπόστασιν ἐδέξαντο καὶ ἐν προαιρέσει πάλαι ὄντα εἰς ἔννομον ἀνάγκην*[12]) *τοῦ δίδοσθαι ὁ θειότατος* Aúgustos *ἤγαγεν, ὁ ἡμέτερος δὲ βασιλεὺς οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου τὸν εἰρημένον θειότατον*[13]) Aúguston *ὑπερβάλλεσθαι σπουδάζων, φάκτου συμβάντος*[14]), *ὅπερ ἐπὶ τὰς θείας αὐτοῦ ἀκοὰς* Tribunianòs *ὁ ἐνδοξότατος ἀνήγαγε κοιαίστωρ*[15]), *διάταξιν ἐξεφώνησεν, ἐν ᾗ διετύπωσεν ἵνα ἐὰν καταλείψῃ τις ἀγράφως*[16]) fideicómmisson *παρὰ τοῦ οἰκείου κληρονόμου ἢ καθομάδα ἢ ἰδικὸν καὶ μηδὲ ἀπὸ γραμμάτων δείκνυσθαι τοῦτο δύναται, μηδὲ ἐκ καταθέσεως πέντε μαρτύρων, ὧν ἡ παρουσία πρὸς σύστασιν ἀρκεῖ* fideicommíssu, (*ἐσθότε γὰρ ἐλάττονες τῶν πέντε*[17]) *παραγεγόνασιν μάρτυρες*[18]) *ἢ παντελῶς οὐδείς*), *τότε*[19]) *εἴτε πατήρ ἐστιν ὁ παρὰ τοῦ κληρονομοῦντος παιδὸς*

---

1) *Ὦ λεγ. κληρ. ἢ πραιτ. διάδ. ἀξιῶ σε* Vi. F. R. 2) d. V.: *τὸν* ins. L6. 3) d. M. V. 4) d. M. 5) M.: cet. de. *τοιαύτη* V. 6) *ἀποκ. αὐτὸν* V. 7) *τὴν κλ. Σ.* L1. Vi. F. R. 8) *Τετίῳ* V. 9) *κληρ. αὐτ.* Vi. F. R. 10) add. ex M., L6., qui mox *ἀ—ῆσαι* l. 11) *ἢ ἵνα π. καὶ T.* Vi. 12) *ἀν. ἔνν.* Vi. F. R. 13) *θει. εἰρημ.* V. 14) *—αίνοντος* V. 15) *κουαιστ.* Vi. F. R. *κοαίστ.* V. *Τριβ. ἀν. κ.* Vi. 16) *ἄγραφον* Vi. R. 17) *μαρτύρων* ad. V. Vi. R. 18) d. Vi. R.: *μαρτυρῆσαι* V. 19) *γὰρ* omisi cum M. Vi. R.

torio bonorum possessor, totum assem uel partem
hereditatis uel etiam hunc fundum hominemue uel
etiam tot solidos ut illi restituas«, cum alioquin le-
gata in testamento non iure ab intestato relinqui possint.
itaque hoc interest inter legatum fideique commissum, quod
legata in testamento tantummodo relinquuntur, fideicommissa
11. autem etiam ab intestato. 11. Cum Primum heredem scripse-
rim, possum eum rogare ut Secundo hereditatem restituat et
rursus Secundum rogare, ut Tertio omnem sibi restitutam
hereditatem eiusue partem restituat, uel ut Tertio certam rem
12. praestet. 12. Et quia, sicuti in principio huius tituli pro-
posuimus, prima fideicommissorum cunabula ex fide heredum
pependerunt, et inde nomen et substantiam acceperunt et ideo
diuus Augustus cum in arbitrio essent ad iuris necessitatem
ea detraxit, nuper princeps noster eundem diuum Augustum
superare contendens ex facto quodam, quod ad sacras eius
aures Tribunianus gloriosissimus quaestor rettulit, constitu-
tionem fecit, per quam disposuit, ut si quis sine scriptura
fideicommissum reliquerit uel per uniuersitatem uel speciale
et neque ex scriptura neque ex quinque testium depositione,
quorum praesentia ad fideicommissum ordinandum sufficit,
(nam interdum uel pauciores adsunt testes aut nemo penitus)
res possit manifestari, tunc siue pater sit, qui a filio herede

τὸ fideicómmisson καταλιμπάνειν εἴτε ἕτερος ὁςτιςδήποτε, ἐὰν ὁ κληρονόμος ἀπίστως φερόμενος[1]) τὰ τῇ πίστει αὐτοῦ καταπιστευθὲν πληρῶσαι παραιτῆται ἀρνούμενος καὶ λέγων μηδὲν τοιοῦτον παρηκολουθηκέναι, τοῦ fideicommissaríu ἀντιλέγοντος πρὸς ταῦτα, ἐξεῖναι τῷ fideicommissaríῳ (πρότερον ὀμνύντι τὸν περὶ calumnías ὅρκον, ὅτι οὐ κατὰ συκοφαντίαν[2]) ἐπάγει τὸν ὅρκον) οὕτως ἀναγκάσει τὸν κληρονόμον ὀμόσαι ὡς οὐ κατελείφθη fideicómmisson. εἰ δὲ παραιτήσηται τὸν ὅρκον ὁ κληρονόμος, ἀναγκαζέσθω τὸ καθομάδα[3]) ἤγουν τὸ ἰδικὸν καταβάλλειν, ἵνα μὴ ἡ τελευταία τοῦ διαθεμένου βούλησις ἀνατραπῇ ἀνδρὸς τὸ ὅλον τῷ κληρονόμῳ καταπιστεύσαντος. εἰ δὲ καὶ ἀπὸ ληγαταρίου ἢ fideicommissaríu κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον fideicómmisson κατελείφθη, τὰ αὐτὰ κρατείτω. καὶ ἀρνούμενος ὁ ληγατάριος ἢ[4]) fideicommissários καταλελεῖφθαί τι[5]) ὀμνύτω μὴ καταλελεῖφθαι ἢ παραιτούμενος ἀπαιτείσθω τὸ fideicómmisson. εἰ δὲ ὁ βαρηθεὶς[6]) τῷ fideicommíssῳ[7]) συνομολογεῖ μὲν τὸ καταλελεῖφθαι παρ' αὐτοῦ fideicómmisson, ἐπὶ δὲ τὴν ἀκρίβειαν[8]) κατατρέχει τῶν νόμων λέγων, ὡς οὐ παρῆσαν πέντε μάρτυρες ἡνίκα τὸ fideicómmisson κατελιμπάνετο, ὡς ματαίας οὔσης τῆς τοιαύτης δικαιολογίας, καταβάλλειν ἀμάχως ἀναγκαζέσθω τὸ fideicómmisson.

---

1) φαινόμενος ἄδικος Vi. R. φερόμενος M. L^1. L^6. L^2. (φαιρ—).: ed. φαινόμ.: mallem ἀπιστίᾳ φερ. 2) —ίας V.: mox L^6. ἐπάγω. 3) —άδος V. 4) ὁ ad. V. 5) M V. καταλειφθῆναι [τι ad. L^1. L^2.]. L^1. L^2. F. ἀρν. ὁ ληγ. τὸ καταλειφθῆναί τι Vi. R. 6) —υνθεὶς V. 7) εἴτε κληρονόμος δηλονότι εἴτε ληγατάριος ad. V. 8) ἐπὶ τὴν ἀκρ. δὲ τῶν ν. κατ. V.

fideicommissum relinquit, siue alius quicumque, si heres perfidia tentus fidei suae commissum adimplere recusat, negando aliquid eiusmodi esse subsecutum, et fideicommissarius contradicat, liceat ei, cum prius ipse de calumnia iurauerit (sese nempe non calumniandi animo iusiurandum deferre) heredem cogere iurare fideicommissum non esse relictum. quodsi recuset heres iurare, coartetur ad fideicommissi uel uniuersalis uel specialis solutionem, ne depereat ultima testatoris uoluntas, qui omnia fidei commiserit heredis. sin autem a legatario uel a fidei commissario eiusmodi fideicommissum relictum sit, eadem obseruentur. et si infitias eat legatarius uel fideicommissarius relictum esse fideicommissum, aut iuret id non esse relictum aut, si recuset, fideicommissum persoluat. si is qui fideicommisso oneratus est, confiteatur quidem fideicommissum a semet esse relictum, ad iuris autem suptilitatem decurrat, dicens non adfuisse quinque testes cum fideicommissum relictum est, utpote qui uana defensione utatur fideicommissum soluere sine dubitatione cogatur.

De singulis rebus per fideicommissum relictis.[1]
Titulus 24.

Οὐ μόνον καθολικὰ[2] fideicómmissa *κατὰ τὰ ἤδη παρ' ἡμῶν*[3] *εἰρημένα δυνάμεθα καταλιμπάνειν, ἀλλὰ γὰρ καὶ*[4] *ἰδικὰ, οἷον ἀγρὸν οἰκέτην*[5] *ἐσθῆτα*[6] *ἄργυρον νούμμους*[7] *καὶ ἢ*[8] *αὐτὸν κληρονόμον ἀξιῶσαι ὥςτε ἑτέρῳ τοῦτο ἀποκαταστῆσαι ἤγουν καὶ*[9] *ληγατάριον, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἀπὸ ληγαταρίου*[10] *ληγάτον οὐ δύναται*[11] *καταλιμπάνεσθαι.* 1. *Καταλιμπάνομεν* 1. *δὲ κατὰ* fideicómmisson *οὐ μόνον τὰ ἡμέτερα πράγματα ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ κληρονόμου καὶ τὰ τοῦ ληγαταρίου καὶ τοῦ* fideicommissaríu[12]). *οὐ μόνον δὲ παρακαλεῖσθαι δύναται τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἑτέρῳ ἀποκαταστῆσαι, ὅπερ ἔτυχεν αὐτῷ καταλειφθὲν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἕτερον εἴτε αὐτοῦ εἴτε ἀλλότριον*[13]). *ἐὰν γὰρ ἀγρόν σοι καταλείψω, δύναμαί σε ἀξιοῦν ἢ αὐτὸν τὸν ἀγρὸν ἢ καὶ οἰκίαν ἀντὶ τοῦ ἀγροῦ ἑτέρῳ δοῦναι. ἀδιάφορον δέ ἐστι πότερον σὴ ἢ ἀλλοτρία ἐστὶν ἡ οἰκία. τούτου δηλαδὴ παραφυλαττομένου, ἵνα μήτις πλέον ἀξιωθῇ*[14]) *ἑτέρῳ παρασχεῖν ὧν αὐτὸς κερδαίνει. τὸ γὰρ πλέον ἐν τῷ* fideicommíssῳ *ἄχρηστόν ἐστιν. οἷον, κατέλειψά σοι ρ̄ νομίσματα, ἐβάρυνα δὲ σὲ* fideicommissῳ *ρι̅*[15]). *εἰς τὸ ὑπέρπλεον ἀνυπόστατον τὸ* fideicómmisson. *ἡνίκα δὲ ἀλλότριον πρᾶγμα κατὰ* fideicómmisson *καταλιμπάνεται, ἐπανάγκες ἐστὶ τῷ ἀξιωθέντι τοῦτο ἀποκαταστῆσαι· ἢ γὰρ ἀγοράσας δίδωσι τῷ* fideicommissaríῳ *ἢ εἰ μὴ δύναται τὴν διατίμησιν παρέχει.* 2. a) *Οὐ μόνον δὲ χρημάτικα* fi- 2. deicómmissa *δυνάμεθα καταλιμπάνειν, ἀλλὰ καὶ ἐλευθερίαν κατὰ* fideicómmisson *διδόναι συγχωρούμεθα. δύναμαι γὰρ*

---

1) *περὶ ἰδικῶν πραγμάτων τῶν* [*τοῦ* M. d. V.] *διὰ τοῦ φιδεικομμίσσου καταλιμπανομένων* libri edit. 2) *—δος* V. 3) *—μῖν* V. 4) d. Vi. 5) *—τας* Vi. 6) *χρυσὸν* ad. V. 7) *νόμους* V. 8) *ἢ καὶ* Vi. 9) d. M. 10) fideicommissaríu L[1]. L[2]. 11) *δυνατὸν* Vi. R. 12) M. L[1]. L[2].: *καὶ τοῦ φιδεικ. καὶ τοῦ ληγ.* V.: *τὰ τοῦ λ. καὶ τοῦ* F. R. 13) M. L[1]. L[2]. V. F[2].: *αὐτοῦ* [*ἐστιν* d. F[1].] *εἴτε καὶ ἀλ.* Vi. F[1]. R. 14) *—σῃ* V. 15) *ν̅ν̅* 0 Vi. R. ad.

a) Proch. 34, 46.

De singulis rebus per fideicommissum relictis.
Titulus 24.

Non solum per uniuersitatem fideicommissa, uti iam nobis propositum est, relinquere possumus, set etiam specialia, ueluti fundum hominem uestem argentum pecuniam numeratam, et uel ipsum heredem rogare ut alii id restituat, uel legatarium,
1. quamuis a legatario legari non possit. 1. Relinquimus autem per fideicommissum non solum res nostras, set etiam heredis aut legatarii aut fideicommissarii. porro non solum rogare quis potest quendam ut rem alii restituat, quae ei relicta sit, set etiam aliam, siue ipsius siue alienam. nam si fundum tibi reliquero, possum te rogare, ut ipsum fundum aut aedes pro fundo alii des, nec refert utrum tuae an alienae aedes sint. hoc uerum obseruandum est, ne quisquam plus alii praestare rogetur, quam ipse ceperit; nam quod amplius est in fideicommisso inutile est. ut ecce reliqui tibi aureos C., oneraui te fideicommisso aureorum CX, quod ad id, quod superest, inutile est fideicommissum. cum autem aliena res per fideicommissum relinquitur, necesse est ei, qui rogatus est, eandem praestare: aut enim eam redimit et fideicommissario tradit, aut,
2. cum nequeat, aestimationem praestat. 2. Non solum uero eiusmodi fideicommissa, quae pecunia aestimantur, relinqui possunt, set etiam libertas per fideicommissum dare concedi-

ἀξιῶσαι τὸν ἐμὸν κληρονόμον τόνδε μου τὸν οἰκέτην ἐλευθερῶσαι, ἤγουν τὸν ληγατάριον καὶ fideicommissárion. ἀδιάφορον δέ ἐστι πότερον περὶ[1]) ἐμοῦ οἰκέτου παρακαλῶ τούτους ἢ περὶ ἰδικοῦ τοῦ κληρονόμου ἢ τοῦ ληγαταρίου ἤγουν καὶ[2]) ἑτέρου τινός. δύναμαι γὰρ λέγειν· »ἀξιῶ σε, ὦ κληρονόμε ἤγουν ληγατάριε, τόνδε σου τὸν οἰκέτην ἢ τὸν Maeuíu δοῦλον ἐλευθερῶσαι«. ἀναγκάζεται[3]) τοῦτον ἀγοράσαι καὶ ἐλευθερίᾳ τιμῆσαι. εἰ δὲ ὁ δεσπότης αὐτὸν οὐ πιπράσκει (οὐδὲ γὰρ ἀναγκάζεται), μὴ λεγέτω τις ἀποσβέννυσθαι[4]) τὴν fideicommissarían ἐλευθερίαν[5]), ἀλλὰ τέως μὲν ἠρεμεῖ καὶ καὶ ὑπέρθεσιν ἔχει καί, εἴποτε δυνατὸν γένηται, ἐπιτεθήσεται ἐλευθερία. ἐὰν γὰρ ὁ ἀξιωθεὶς ὁπωςδήποτε γένηται[6]) δεσπότης τοῦ τοιούτου οἰκέτου ἀναγκάζεται αὐτὸν ἐλευθερῶσαι· ταῦτα μέν, ἐν ᾧ ὁ τοῦ οἰκέτου δεσπότης οὐδὲν ἀπὸ γνώμης τοῦ testátoros ἔχει. εἰ γάρ τι ἐκέρδανεν[7]) ἐκ τῆς τοῦ διαθεμένου βουλήσεως, ἠναγκάζετο[8]) πάντως ἐκποιεῖν τὸν οἰκέτην. ἐὰν τῷ ἐμῷ οἰκέτῃ καταλείψω fideicommissarían ἐλευθερίαν, ἐλευθερωθεὶς ἐμὸς ἀπελεύθερος οὐ γενήσεται, ἀλλὰ τοῦ ἐλευθερώσαντος, τουτέστι τοῦ ἐπιθέντος τὸ fácton τῆς ἐλευθερίας. εἴ μέντοι diréctan ἐλευθερίαν κατέλιπον[9]) τῷ οἰκέτῃ μου, εἶπον γάρ· »κελεύω Στῖχον ἐλεύθερον εἶναι« ἢ »Στῖχος ἐλεύθερος ἔστω«, ἀπελεύθερος ἐμὸς[10]) ἔσται ὁ Στῖχος, κληθήσεται δὲ οὗτος παρὰ τοῖς νομικοῖς orcinus libertus, τουτέστι χαρωνιανὸς ἀπελεύθερος. ἐκείνῳ δέ μου τῷ οἰκέτῃ μόνῳ[11]) δύναμαι diréctan ἐλευθερίαν καταλιπεῖν, ὃς ἐν ἑκατέρῳ καιρῷ ὑπὸ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν τελεῖ[12]) ἐν τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης καὶ κατὰ τὴν ἐμὴν τελευτήν· diréctaus[13]) δὲ ἐλευθερία τότε καταλιμπάνεσθαι δοκεῖ, ἡνίκα μὴ ἀξιοῖ ὁ διαθέμενος ἕτερον παρασχεῖν τὴν ἐλευθερίαν ἀλλ' αὐτὸς ὥςπερ ἐκ τῆς

---

1) τοῦ ad. Vi. R. 2) d. Vi. R. 3) γὰρ ad. Vi. R. 4) τὸ ληγάτον ἤγουν L 6. ins. 5) δηλαδὴ ad. Vi. R. 6) —ήσεται L 6. 7) κερδαίνει Vi. R. — ἐκέρδησε V. 8) ἀναγκάζεται Vi. R. 9) —λειπον F 1. 10) μου L 1. L 2. 11) δοῦναι V. 12) τ. δ. L 1. V. Vi. R. 13) —κτα V.

mur. possum enim heredem meum rogare, ut illum seruum meum manumittat, uel legatarium uel fideicommissarium. nec interest utrum de meo seruo rogem an de eo qui heredis aut legatarii aut cuiusdam extranei sit. possum enim dicere: »rogo te, heres uel legatarie ut hunc hominem tuum uel Maeuii seruum manumittas.« cogitur enim hunc redimere atque manumittere. quodsi dominus eum non uendat (non enim cogi potest), non dicat quis extingui libertatem per fideicommissum relictam: nam ea potius in pendenti est atque differtur et, si unquam fieri poterit, praestabitur. haec uero si serui dominus nihil ex iudicio testatoris percepit; nam si quid ex defuncti uoluntate consecutus est, omnino seruum alienare cogitur. si seruo meo fideicommissariam reliquero libertatem, manumissus meus libertus non fiet set eius, qui manumiserit, qui nempe factum addiderit manumissionis. sin autem directo seruum meum liberum esse iusserim, dixi enim: »iubeo Stichum liberum esse« uel »Stichus liber esto«, libertus meus Stichus fiet, et audiet apud iurisconsultos »orcinus libertus.« illum uero tantummodo seruum meum directo manumittere testamento possum, qui utroque tempore in mea fuerit potestate, et quo testamento fecerim et quo mortuus sim. directo autem hereditas tunc dari uidetur, cum non alium testator rogat ut

οἰκείας διαθήκης[1]) βούλεται ἐπ' αὐτὸν[2]) καταφέρεσθαι τὴν ἐλευθερίαν.

3. Ἔστι δὲ καὶ ῥήματα πεποιημένα[3]) πρὸς fideicommíssu 3. δόσιν· πολλὰ μὲν, μάλιστα δὲ ταῦτα ἐν πολιτείᾳ καὶ ἐν χρήσει ἐστί· »peto« »rogo« »uolo« »mando« »fidei tuae committo«[4]), ἅτινα καὶ ἰδίᾳ λεγόμενα καὶ ἅμα καὶ[5]) κατὰ ταὐτὸν[6]) τὴν αὐτὴν ἐπέχει[7]) δύναμιν.

De Codicillis.[8]) Titulus 25.

Εἴπωμεν λοιπὸν περὶ codicíllων.[9]) Codícillos[a]) δέ[10]) ἐστιν ἐλλιποῦς ἐν διαθήκῃ[11]) γνώμης testátoros[12]) ἀναπλήρωσις. Ἔστι δὲ οὐκ ἄτοπον περὶ τῆς ἀρχαιογονίας τῶν codicíllων διαλεχθῆναι. πρὸ[13]) τῶν Augústu χρόνων ἡ τῶν codicíllων ποίησις οὐκ ἦν ἐν χρήσει· πρῶτος δὲ Lúcios Lentûlos[14]) τούτους ἐξηῦρε, καὶ εἰς πολιτείαν ἤγαγεν· ὁ γὰρ Lentûlos ἐν Ῥώμῃ διαθέμενος ἔγραψε κληρονόμον τὴν ἰδίαν θυγατέρα καὶ Aúguston τὸν βασιλέα, καὶ ἑτέρους· εἶπε δὲ ἐν τῇ διαθήκῃ οὕτως· »ἐάν τινα ποιήσω μετὰ ταῦτα codícillon, ἰσχυρὸς ἔστω«, τουτέστιν econfirmáteusen[15]) ἐσόμενον codícillon. Ἐκδημήσας ἐπὶ τὴν Ἀφρικὴν, εἶτα μέλλων ἐκεῖ τελευτᾶν, ἐποίησε codícillon, ἐν ᾧ codicíllῳ ἠξίωσε τὸν Aúguston, μερικὸν ὄντα κληρονόμον αὐτοῦ,[16]) ποιῆσαί τι, οἷον κατασκευάσαι τινὶ οἰκίαν[17])

---

1) ἰδίας διαθέσεως V.: αὐτὸς h. l. L6. 2) αὐτῷ Vi. R. 3) ἐπινενοημένα cj. R. 4) »τουτ·/. ἀπαιτῶ παρακαλῶ βούλομαι ἐντέλλομαι πίστει σῇ βεβαιῶ« Vi. R., cui tamen recte graeca suspecta sunt. 5) d. Vi. F1. R. 6) κατ' αὐτὸν L1, κατ' αὐτὸ V. 7) ἔχει L1. 8) περὶ τῶν [d. M. V.] κωδικέλλων ad. libri ed 9) —κέλλου Vi. R. 10) d. V. Bas. Harm. Att. 11) διαθήκης Pi. Harm. 12) διατιθεμένου Pi. τοῦ δ. Bas. Harm. Att. 13) πρότερον ἐπὶ τῶν A. Vi. R. 14) scr. ex M. L1. 15) ita M. L1.: τὸν ins. P. Vi. R. 16) αὐτοῦ κλ. L1. L2. Vi. R. αὐτ. ὄντα κλ. V. 17) ἢ ποιῆσαι ins. V. Vi. F. R. qui cj. ἢ καὶ ποιῆσ. ἕτ. cet.

a) Cf. Bas. 36, 1, 1. Harm. 5, 7, 3. Att. 25, 1 [A. 35, 1].

libertatem praestet, set ipse tanquam ex suo testamento he-
3. reditatem ei competere uult. 3. Sunt autem uerba ad fidei-
commissa ordinanda accomodata, quorum, cum plura sint,
haec maxime in communi usu habentur: peto rogo uolo mando
fidei tuae committo. quae perinde singula, atque si omnia
in unum congesta sint, eandem uim habent.

De codicillis. Titulus 25.

Restat ut de codicillis dispiciamus. codicilli sunt imperfectae uoluntatis testatoris in testamento expressae supplementum. neque absurdum est quaedam de codicillorum origine tractare. ante Augusti tempora ius codicillorum in usu non erat; set primus Lucius Lentulus eos introduxit, atque in usum uocauit. nam cum Lentulus Romae testaretur, filiam suam heredem instituit, et diuum Augustum et alios quosdam. dixit autem in testamento: »si quos postea codicillos confecero, rati habeantur:« idest futuros codicillos confirmauit. deinde cum Africam petiisset, ibique decederet, codicillos fecit. quibus codicillis rogauit Augustum, quem sibi ex parte heredem instituerat, ut aliquid faceret, ueluti ut alicui domum extrueret, aut aliud id genus. re-

ἢ καὶ ἕτερόν τι τοιουτότροπον[1]) πρᾶξαι[2]), κατέλιπε δὲ καὶ fideicómmissa καὶ ληγάτα τισὶν ὀνομαστὶ ἀπὸ τῆς οἰκείας θυγατρός. Μετὰ δὲ τὴν τοῦ Lentúlu τελευτὴν τῆς διαθήκης ἀναγνωσθείσης[3]), προσενεχθέντος[4]) δὲ καὶ τοῦ codicíllu, Aúgustos ὁ βασιλεὺς ἀπεπεπλήρωσεν[5]) ἐξ οἰκείου προσώπου τὰ βουληθέντα τῷ Lentúlῳ, καὶ οἱ λοιποὶ δὲ συγκληρονόμοι, τὸν Aúguston μιμησάμενοι, παρέσχον τὰ fideicómmissa· καὶ ἡ Lentúlu δὲ θυγάτηρ τὰ παρ' αὐτῆς[6]) ὀνομαστὶ καταλειφθέντα ληγάτα προσώποις λαμβάνειν μὴ δυναμένοις κατέβαλε. καὶ τούτων οὕτω παρακολουθησάντων, λόγος τὸν θειότατον Aúguston συγκαλέσασθαι τοὺς τότε σοφούς, ἐν οἷς καὶ Trebátion,[7]) οὗτινος κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐπὶ παιδεύσει νόμων ἦν ἡ[8]) αὐθεντία[9]) μεγίστη, ζητῆσαί τε, παρόντων τῶν νομικῶν, εἰ δεῖ[10]) τοῦτο δεχθῆναι τὸ[11]) τοῦ codicíllu, καὶ εἰ τῶν νομικῶν οὐκ ἀφέστηκε λογισμῶν. ταῦτα τοίνυν ἐρωτήσαντος[12]) τοῦ[13]) Augústu, λέγεται τὸν Trebátion[14]) εἰπεῖν τῷ Augústῳ, χρησιμώτατον καὶ ἀναγκαῖον εἶναι[15]) τὸ τῶν codicíllων Ῥωμαίοις, διὰ τὰς μεγάλας καὶ μακρὰς ἀποδημίας, αἵτινες συνεχεῖς ἦσαν παρὰ τοῖς παλαιοῖς διὰ τοὺς ἀνακύπτοντας πολέμους· ἵνα, ἐάν τις διαθήκην μὴ δύνηται[16]) ποιῆσαι, ἀπορῶν τῶν[17]) εἰς τοῦτο ἐπιτηδείων,[18]) codícillon ποιήσῃ.[19]) Μετ' ἐκείνους οὖν τοὺς χρόνους ὁπότε καὶ Labeὼn ὁ νομικὸς codicíllus[20]) ποιήσας ἐτελεύτησεν, οὐδενὶ γέγονεν ἀμφισβητήσιμον,[21]) ἔννομον[22]) ἔχειν σύνστασιν τοὺς codicíllus.[23])

1. Οὐ μόνον δὲ διαθήκης γενομένης, δύναταί τις codicíl- I.
lus[24]) γράφειν, ἀλλὰ καὶ ἀδιάθετος τελευτῶν ἐν αὐτοῖς[25]) fidei-

---

1) τοιοῦτου P. τοιούτου τρόπου Vi. R. 2) add. M. V. P 3) τῆς δ. μετὰ τ. τ. Λ. τ. ἀναγν. Vi. R. 4) προεν. P. Vi. R. 5) —ρώσας V. 6) —τοῦ V. τοῖς P. qui postea l. λόγος λέγεται. 7) M. L¹.: τραδιτίων V. 8) d. Vi. R. 9) ἡ αὐθ. ἦν V. 10) ἤδη ins. M. m. 2a. 11) addidi ex M. L¹. L². 12) ἐπερ. Vi. R 13) ad. cum M. V. 14) τρεδάτον V. 15) εἶναι καὶ ἀναγκαιότατον V.: τοῦτο ins. Vi. F¹. R. 16) —αται M. 17) τὴν V. 18) —ιότητα V. 19) —σαι L¹. 20) κωδίκελλον V. Vi. R. 21) —τησις Vi. R. 22) νόμιμον Vi. R. 23) γράφειν ad. V. 24) M. L¹. L².: —ον Vi. R.: d. F. 25) -τῷ Vi. R.

liquit etiam fideicommissa et legata quibusdam nominatim a sua filia. post uero Lentuli mortem testamento perlecto et codicillis allatis, diuus Augustus ex sua persona Lentuli uoluntatem adimpleuit ceterique heredes Augusti exemplum secuti fideicommissa praestauerunt. et Lentuli filia legata a se nominatim relicta personis, quae ea capere non possent, soluit. quae cum ita subsecuta essent, dicitur diuus Augustus conuocasse prudentes, inter quos Trebatium quoque, cuius tunc temporis auctoritas in iuris scientia maxima erat, et quaesisse, iis praesentibus, an usus codicillorum recipi oporteret, neque a iuris ratione absonans esset. cum haec Augustus quaesisset, dicitur Trebatius Augusto suasisse optimum atque necessarium Romanis codicillorum usum esse propter magnas ac longas peregrinationes, quae apud ueteres ob exorientia undique bella frequentes erant; ut si quis testamentum facere non posset, cum eorum copia non essent, quae ad hoc necessaria sint, codicillos faceret. post quae tempora cum et Labeo iurisconsultus codicillos fecisset, iam nemini
1. dubium erat, quin codicilli optimo iure admitterentur. 1. Non tantum uero testamento facto potest quis codicillos scribere, set etiam intestatus decedens fideicommittere codicillis potest.

cómmissa *συγκεχώρηται καταλεῖψαι. Εἰ δέ τις* codicíllus *ποιήσας, τῇ γραφῇ τούτων ἐπιζήσας, διάθηται μετὰ ταῦτα, οὐ βούλεται* Papinianòs *τοὺς προγενομένους ἐρρῶσθαι* codicíllus,[1]) *εἰ μὴ ἄρα ἰδικῶς ἐν τῇ διαθήκῃ* econfirmáteusen *αὐτούς, εἰπών· »τοὺς πρὸ τῆς διαθήκης μου*[2]) *γενομένους* codicíllus *ἰσχύειν βούλομαι«. ἀλλὰ ταῦτα μὲν* Papinianòs· *Σεβῆρος δὲ καὶ Ἀντωνῖνος*[3]) *ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι, τὰ καταλειφθέντα* fideicómmissa *ἐν τοῖς* codicíllois *τοῖς πρὸ τῆς διαθήκης γραφεῖσιν, ἀκωλύτως ἀπαιτεῖσθαι, καὶ μὴ γενομένης* confirmatíonos, *εἰ μὴ ἄρα δείκνυται ὁ* testátωr[4]) *τῶν ἐν τῷ* codicíllῳ *γεγραμμένων ἀναχωρήσας.* 2. a)*Ἔστι δὲ γενικὸς κανὼν* 2 *ὁ λέγων· »*Codicillis hereditas neque dari neque adimi potest[5]),« *τουτέστιν οὐ δύναμαι* codicillus[6]) *ποιῶν*[7]) *λέγειν· »Ὁ δεῖνα μου*[8]) *ἔστω κληρονόμος«· ἤγουν γράφειν· »Ὁ υἱός μου ἔστω* exherédatos,« *ἵνα μή τις σύγχυσις γένηται μεταξὺ διαθήκης καὶ* codicíllu, *καὶ εἴησαν ἀδιάκριτοι· ταῦτα γὰρ ἐν διαθήκῃ γένονται*[9]). *Ὥςτε οὖν, ὡς εἴρηται, οὔτε* exheredateúein, *οὔτε γράφειν κληρονόμον*[10]) *δυνατὸν ἐν* codicíllῳ, fideicommissarían *δὲ κληρονομίαν δυνατὸν καταλιμπάνειν. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ὁ εἰρημένος κανὼν ἰσχύει*[11]) *ὅτι ἐὰν γράψω* Prímon *κληρονόμον* púrωs, *οὐ δύναμαι ἐν* codicíllῳ *αἵρεσιν αὐτῷ*[12]) *προςτιθέναι,*[13]) *καὶ λέγειν· »Ἔστω μου*[14]) *κληρονόμος,* si nauis ex Asia uenerit«· *ἐὰν γὰρ δεξώμεθα τὴν αἵρεσιν, ἀτονησάσης αὐτῆς, εὑρίσκεται ὁ* testátωr *διὰ τῆς ἐν* codicíllῳ[15]) *διδομένης αἱρέσεως ἀφαιρῶν τοῦ* Prímu *τὴν κληρονομίαν. ἀλλ' οὐδὲ τῷ γραφέντι κληρονόμῳ ἐν τῇ διαθήκῃ δυνατὸν* diréctωs *ὑποκαθιστᾶν ἐν* codicíllῳ *καὶ λέγειν· »Ἐὰν ὁ* Prîmos,[16]) *ὃν ἐν τῇ διαθήκῃ ἐνεστησάμην*[17])

1) *Παπ. οὐ βούλεται τοὺς προγρεγραμμένους ε. κ.* Vi. R. *προγενεστέρους* V. 2) d. V. 3) *καὶ Σ. δὲ σὺν Ἀντ.* P. 4) *τεστ. δείκν. ὁ* F. 5) »non possum codicillos faciens dicere: ille mihi sit heres« Vi. R. 6) *—λλον* Vi. R. 7) *-ιεῖν* Vi. 8) M.: *ἔστω μου* cet., *μου κλ. ἔστ.* V. 9) M.: *—εται* cet. 10) *—μους* V. 11) *ὁ εἰρημ. ἰσχ. καν.* L1. L2. P.: *ἰσχ. ὁ εἰρ. κ.* V.: *ὁ κ. ὁ εἰρ. ἰσχ.* Vi. R. 12) *αὐτῷ ἐκ κ—οις αἵρ.* V. 13) *προσθεῖναι* Vi. R. 14) d. P. 15) *αὐτῷ* Vi. R. 16) d. P. 17) *κληρονόμος* omisi cum M. V.

a) Proch. 29, 4. 5.

si quis autem codicillos cum fecerit, superuiuat atque testetur, Papinianus non aliter uires habere codicillos antea factos ait, quam si specialiter in testamento eos confirmauerit, dicens: »quos ante testamentum codicillos feci ratos habeo«. set haec quidem Papinianus; diui autem Seuerus et Antoninus rescripserunt fideicommissa in codicillis ante testamentum scriptis relicta prorsus peti posse, licet non sint confirmati, nisi testator expresserit se a uoluntate quam in
2. codicillis scripsisset recessisse. 2. Regula iuris generalis est, qua codicillis hereditas neque dari neque adimi potest. itaque non possum codicillos ita facere: »ille mihi heres esto«, uel scribere: »filius meus exheres esto« ne confundantur iura testamenti atque codicillorum et distingui nequeant. et ideo, uti dictum est, neque exheredem facere neque heredem instituere in codicillis licet; fideicommissaria uero hereditas relinqui potest. adeo uero eiusmodi regula optinet, ut si Primum pure heredem scripsero, non possum in codicillis condicionem adicere, et dicere: »heres esto, si nauis ex Asia uenerit.« nam si acceperimus condicionem et haec non extiterit, uidebitur testator per condicionem codicillis adiectam Primo hereditatem auferre. set neque heredi testamento instituto in codicillis directo substitui potest, ut

μὴ γένηταί μου κληρονόμος, ἔστω μου Secûndos *κληρονόμος.«* 3. *Καὶ ἕνα καὶ πολλοὺς συγχωρούμεθα*[1]) 3.
ποιεῖν codicíllus. Codicíllων *γενομένων,*[2]) *οὐδεμίαν ἐπιζητοῦμεν τάξιν ἐπὶ τῇ τούτων γραφῇ, ὥςπερ ἐπὶ τῆς διαθήκης λέγομεν προηγεῖσθαι τὴν ἔνστασιν· καὶ ὅτι μόνοι πέντε μάρτυρες ἀρκοῦσιν.*

Ἐπληρώθη σὺν Θεῷ ἡ β̄ Institutíων *Θεοφίλου ἀντικήνσορος.*[3])

---

1) *δυνάμεθα* Vi. R. 2) *κωδ. δὲ γενομ.* P. Vi. R. 3) M. Pi. F., qui ad. feliciter: *τέλος τῆς β̄ Ἰνστ. Θ. Ἀ.*: V.: ita fere L[18]. Hic in M. quae dam adscribuntur, quae huc prorsus non pertinent

ecce: »si Primus, quem in testamento heredem scripsi, heres non erit, Secundus mihi heres esto«.

3. 3. Et unum et plures codicillos facere possumus, in quibus scribendis nullam ordinationis sollemnitatem desideramus, sicuti in testamentis fieri solet, in quibus institutionem heredis praecedere debet. et quinque testes tantum sufficiunt.

Explicit cum Deo Institutio secunda Theophili Antecessoris.

Ἀρχὴ σὺν Θεῷ τῆς γ̄ Institutíonos[1])

Incipit feliciter Institutio III[a].[2])

De hereditatibus quae ab intestato deferuntur.[3])
Titulus 1.

Μετὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν κατ' εἶδος κτήσεων ἀρξάμενοι περὶ τῶν καθομάδα διαλέγεσθαι ἠρξάμεθα τῆς κληρονομίας, εἰπόντες ταύτην ἢ[4]) *ἐκ διαθήκης ἢ ἐξ ἀδιαθέτου ἐφ'*[5]) *ἡμᾶς καταφέρεσθαι. Εἰπόντες οὖν τὰ ἐκ*[6]) *διαθήκης ὡς ἐν εἰσαγωγαῖς,*[7]) *ὡς οἷόν τε ἀνελλιπῶς, διὰ τὴν ἀκολουθίαν εἰπόντες καὶ περὶ ληγάτων καὶ*[8]) fideicommíssων *νῦν εἴπωμεν*[9]) *περὶ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομιῶν.*[10]) *χώρα δὲ ταύταις ἡνίκα τις μὴ διαθέμενος τελευτήσῃ. τελευτᾷ δέ*[11]) *τις ἀδιάθετος, ἢ* fáctῳ *ἢ νόμῳ·* fáctῳ *μὲν ἡνίκα τις παντελῶς μὴ ποιήσῃ*[12]) *διαθήκην, νόμῳ δὲ, ἡνίκα τις ποιήσῃ διαθήκην, ἣν ὁ νόμος οὐ προσίεται. ἢ γὰρ* non iure ciuili facta[13]) *ἐστὶ, παραλειφθέντων τῶν ὅρων τῶν εἰς ἀκριβῆ συντεινόντων διατύπωσιν διαθήκης· ἢ τυπωθεῖσα ἰσχυρῶς γέγονε* rúpta[14]) (*οἶδας δὲ*[15]) *τὸ* rúpton *πόσοις συμβαίνει τρόποις·* postúmu praeterítu *τοχετῷ*[16]), *καὶ καινῷ*

---

1) M. Pi. V., ubi tamen uerba *σ. θ.* non leguntur. 2) ita M. F. 3) *περὶ κληρονομιῶν τῶν ἐξ ἀδιαθέτου προςφερομένων* ad. libri. ed. 4) d. M. 5) *εἰς* Vi. R. 6) *τῆς* ad. V. 7) *—ῇ* P. Vi. R. 8) *περὶ* ad. V. P. 9) *καὶ* ad. P. 10) *—μων* M. 11) d. Vi. R. 12) *—σας* V. 13) *τουτ'/. οὐ δικαίῳ πολιτικῷ γεγενημένη* ad. P. Vi. R. 14) *τουτ'/. ῥηγνυμένη* P. Vi. R. 15) *γὰρ* V. 16) *—οῦ* V. *τουτ'/. υἱοῦ γεννηθέντος μετὰ τὴν τῆς διαθήκης ποίησιν.*

Incipit feliciter cum Deo Institutio III[a].

De hereditatibus quae ab intestato deferuntur. Titulus 1.

Post expositionem adquisitionum per speciem, cum de his iuris figuris loqui instituerimus quibus per uniuersitatem res nobis adquiruntur, cepimus de hereditate disserere, quam diximus uel ex testamento uel ab intestato nobis deferri. Cum igitur iam de testamentis quam plenissime ut in institutionibus fieri potuit, locuti simus, et consequenter de legatis etiam ac fideicommissis, de hereditatibus dicamus quae ab intestato deferuntur. Moritur autem quis intestatus aut facto, si nullum prorsus fecit testamentum, aut iure, si testamentum quidem fecit, id tamen ius non admittat. Aut enim non iure ciuili factum est, neglectis modis ad sollemnem testamenti ordinationem pertinentibus; aut rite perfectum ruptum est (scis autem quot modis rumpi possit, postumi praeteriti natiuitate, nouo suo adcedente, uel nouo suo adgnato); aut inri-

σύῳ ἐπαναβαίνοντι ἢ καινῷ σύῳ ἐπιγενομένῳ) ἢ ínritos[1]) ἀπετελέσθη,[2]) δι' ἣν[3]) ὑπέστη capitis deminutíona ὁ testátωr, ἐν ᾗ καὶ ἐτελεύτησεν, ἢ μηδενὸς τοιούτου[4]) παρακολουθήσαντος, ὁ γραφεὶς κληρονόμος οὐ προσῆλθε τῷ κλήρῳ.

1. Ἀδιαθέτου τοίνυν τελευτήσαντός τινος κατὰ τοὺς εἰρη- 1. μένους τρόπους, ἡ κληρονομία κατὰ πρώτην τάξιν ἀπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου νόμου εἰς τοὺς súus παραγίνεται κληρονόμους. 2. 2 Sûoi δὲ κληρονόμοι νομίζονται, καθὰ καὶ ἐν τῇ προλαβούσῃ εἰρήκαμεν Institutíoni, οἱ[5]) in potestate ὄντες τοῦ τελευτήσαντος, οἷον[6]) υἱος θυγάτηρ· ἔκγονος ἐκγόνη, οἱ ἀπὸ τοῦ προτελευτήσαντος υἱοῦ· προέκγονος προεκγόνη οἱ πρὸ τῆς ἐμῆς τεχθέντες τελευτῆς ἐκ τοῦ ἐκγόνου, ὃν ὁ ἐμὸς ἐγέννησεν υἱός. καὶ οὐ διαφέρομαι[7]) πότερον φυσικοὶ παῖδές εἰσιν ἢ θετοί. τούτοις δὲ τοῖς súois συναριθμεῖν[8]) ἀνάγκη[9]) τοὺς μὴ τεχθέντας μὲν[10]) ἀπὸ νομίμων γάμων, ἐπιδοθέντας δὲ, καθὰ ταῖς βασιλικαῖς περιέχεται διατάξεσι, βουλευτηρίῳ πόλεως· γενόμενοι γὰρ βουλευταὶ τὰ τῶν súωn ἕξουσι δίκαια. Προςτίθει τούτοις καὶ οὓς ἡ τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως ἐπενόησε διάταξις κελεύουσα, ἡνίκα τις ἐμμιγῇ[11]) τινὶ γυναικὶ οὐ γαμικῇ διαθέσει, ἣν ἐκ νόμων γαμετὴν ἔχειν οὐκ·ἐκωλύετο, εἶγε τεχθεῖεν ἐντεῦθεν[12]) παῖδες, τῆς δὲ στοργῆς ἐντεῦθεν αὐξανομένης, προικῷα πρὸς αὐτὴν συμβόλαια ποιήσηται, τοὺς τεχθέντας ἢ τὰς τεχθείσας οὐ μόνον τοὺς μετὰ τὴν τοῦ προικῴου γραφὴν ἐννόμους καὶ in potestate γίνεσθαι τοῖς πατράσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρὸ τῶν προικῴων τεχθέντας· δεῖ γὰρ τούτους τιμᾶσθαι τοὺς πρὸ τῶν προικῴων τεχθέντας[13]), οἳ καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα πρόφασιν παρέσχον τοῦ κτήσασθαι τὸ τιμιώτατον τῶν νομίμων παίδων ὄνομα. κρατεῖν δὲ τοῦτο ὁ θειότατος ἡμῶν ἐκέλευσε βασιλεὺς[14]) ἐπὶ τοῖς γεννηθεῖσι πρὸ τῶν προικῴων συμβολαίων,[15]) εἰ καὶ μηδένα

1) τουτ·/. ἄκυρος Vi. R. 2) ἢ omisi cum M. P. Vi. R. 3) δι' ὧν Vi. R. 4) τοῦ τοι. P. 5) οἷον οἱ V.: οἷον in P. 6) τοῦ τ. ο. d. V. 7) —όμεθα L¹. F. 8) —εῖσθαι Vi. R. 9) καὶ ad. Vi. R. 10) ad. cum Vi. R. 11) ἐμίγη Vi. R. 12) ἐνταῦθα V. ἐκ ταύτης Vi. R. 13) uerba δεῖ—τεχθέντας add. ex M. L¹. L². 14) βασ. ἐκ. V. 15) d. L⁶. Vi. R.

tum factum est propter capitis deminutionem, quam est testator passus, in qua etiam uita decessit; aut nulla omnino re simili eueniente, scriptus heres hereditatem non adiit.

1. 1. Intestato igitur mortuo aliquo ex modis supra dictis, hereditas primum quidem ex lege duodecim tabularum ad
2. suos heredes pertinet. 2. Sui autem heredes existimantur, ut et in superiore Institutione diximus, qui in potestate morientis fuerunt, ueluti filius filia, nepos neptisue ex filio praemortuo, pronepos proneptis ante meam mortem ex nepote nati, quem meus genuit filius. nec distinguo utrum naturales sint liberi an adoptiui. His autem suis connumerari necesse est eos qui ex legitimis quidem matrimoniis non sunt progeniti, curiae tamen ciuitatis, ut principalibus continetur constitutionibus, dati sunt. curiales enim facti suorum iura nanciscentur. his adde et quos diui nostri imperatoris amplexa est constitutio iubens, si quis mulierem sibi non maritali affectione copulauerit, cum qua coniugium habere iure non prohiberetur, liberique inde nati sint, atque, amore procedente, dotalia cum ea instrumenta fecerit, natas uel natas non tantum eos, qui post dotis instrumentum confectum editi sint, iustos atque in postestate patribus esse, set etiam ante dotem genitos. oportet enim hos in honore habere, qui ante dotale instrumentum nati sint, qui et postea genitis occasionem dederint honestissimum legitimorum filiorum nomen adipiscendi. hoc uero optinere diuus noster censuit Princeps in iis qui ante dotale instrumentum sint nati, etiamsi neminem post

μετὰ τὰ προικῷα τεχθῆναι συνέβη ἢ καὶ τεχθέντες ἐτελεύτησαν. Ὁ δὲ ἔκγονος ἢ ἐκγόνη, καὶ ὁ προέκγονος ἢ καὶ[1]) προεκγόνη συναριθμοῦνται τοῖς súοις κληρονόμοις τηνικαῦτα, ἡνίκα τὸ προλαμβάνον[2]) αὐτοὺς πρόσωπον ἐπαύσατο εἶναι in potestate τοῦ οἰκείου γονέως τελευτῇ τυχὸν ἢ ἄλλῳ τρόπῳ, οἷον emancipatíoni. εἰ γὰρ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον, ἐν ᾧ τις τελευτᾷ, τὸν υἱὸν ὑπεξούσιον ἔχει, ὁ ἐξ αὐτοῦ ἔκγονος sûos εἶναι[3]) οὐ συγχωρεῖται. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν παίδων·[4]) ἐν ᾧ γὰρ ὑπεξούσιον ἔχω τὸν υἱόν μου ἤ, τούτου τελευτήσαντος, τὸν ἔκγονον τὸν ἐξ αὐτοῦ, ὁ προέκγονος οὐ δύναται sûos εἶναι. καὶ ἐν τοῖς postúmois ἐστὶν εὑρεῖν τὸ sûon, ἀλλ' ἐν[5]) ἐκείνοις, οἵτινες εἴγε ζῶντος ἐτέχθησαν τοῦ πατρὸς, ἤμελλον εἶναι in potestate. 3. Οἱ δὲ sûoi κληρονόμοι καὶ ἀγνοοῦντες 3.
γίνονται κληρονόμοι ἤτοι ἀναφαίνονται· ἀμέλει καὶ μεμηνότες οὐδὲν ἧττον κληρονόμοι γίνονται.[6]) κανόνα γὰρ ἴσθι καθολικόν· ἐξ ὧν αἰτιῶν ἀγνοοῦσιν ἡμῖν προςπορίζεταί τι, ἐκ τούτων τῶν αἰτιῶν καὶ μαινόμενοι κτῶνται· ἐοίκασι γὰρ τοῖς ἀγνοοῦσιν. καὶ ἅμα τῇ τελευτῇ τοῦ πατρὸς ὥςπερ continuateúetai ἡ δεσποτεία, τουτέστιν, οὐ λέγομεν ὅτι,[7]) τελευτήσαντος τοῦ πατρὸς, τὰ πράγματα ἐπαύσατο[8]) εἶναι ὑπὸ τὴν τοῦ τελευτήσαντος δεσποτείαν, εἶτα μετὰ χρόνον τινὰ ὑποβάλλεται[9]) τῇ τοῦ παιδὸς ἐξουσίᾳ, ἀλλ' ἀδιακόπως καὶ οὐδενὸς μέσου παρακολουθοῦντος ἡ δεσποτεία συναπτῶς, οὐδενὸς διαλείποντος χρόνου, ὑπὸ τὴν τοῦ παιδὸς ἐξουσίαν εὑρίσκεται. ὅθεν οὐδὲ τελευτήσαντος τοῦ πατρὸς ὁ παῖς εἰ[10]) ἄνηβος εἴη πρὸς κτῆσιν τοῦ πατρῴου κλήρου δεῖται τῆς τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντίας, διὰ τὸ καὶ ἀγνοοῦσιν αὐτοῖς οἷα súois κληρονόμοις μεταφέρεσθαι τὴν κληρονομίαν. ἀλλ'[11]) οὐδὲ ὁ ἔφηβος μὲν, ἀφῆλιξ δὲ ἢ ὁ μαινόμενος δεῖται πρὸς τοῦτο τῆς τοῦ curátoros συναινέσεως. καίτοι

1) ad. ex M. 2) προςλ. V. G. 3) ita M. V. cet. εἶν. s. 4) ἰδίων V. 5) add. ex M. L⁶. Vi. R. 6) γ. κλ. V. 7) ὅτι οὐ λέγ. V. 8) —σαντο L⁶. Vi. 9) —λλονται V. 10) εἰ ὁ παῖς Vi. R. 11) d. V.

dotem nasci contigerit, uel natum mori. Nepos autem neptisue et pronepos proneptisue ita demum suorum heredum numero sunt, si praecedens persona in sui parentis potestate esse desierit, morte fortasse uel alia ratione, ueluti emancipatione. nam si per id tempus quo quis moreretur filium in potestate habuerit, nepos ex eo suus heres esse non conceditur. idque et de ceteris liberis intellegitur: cum enim filium meum in potestate habeam, uel, eo mortuo, nepotem ex eo, pronepos suus heres esse nequit. postumi quoque sui heredes esse possunt; illi nimirum qui si uiuo parente nati
3. essent in eius potestate futuri forent. 3. Sui heredes autem etiam ignorantes fiunt heredes id est existunt, set et furiosi nihilominus heredes fiunt. generalem enim iuris regulam cognosce, »*quibus ex causis ignorantibus nobis aliquid adquiritur ex his causis et furiosos adquirere*,« ignorantibus enim similes sunt. et statim morte parentis quasi continuatur dominium, id est non dicimus mortuo patre res in defuncti potestate esse desinere ac post aliquid temporis in filii potestatem transire, set statim nullaque re medio tempore secuta dominium continuo nullo intermisso tempore in filii potestate inueniri. Quare si mortuo patre filius impubes sit, tutoris auctoritate ad paternam hereditatem adquirendam non indiget, cum et ignorantibus ipsis, utpote suis heredibus, deferatur hereditas. Set nec si pubes filius sit, minor autem uel furiosus, indiget ad hoc curatoris consensu, quamuis ex-

κληρονομίαν[1]) aditeúein, ὁ μὲν παρὰ γνώμην τοῦ ἐπιτρόπου,
ὁ δὲ δίχα τῆς τοῦ curátoros συναινέσεως, οὐ δύναται. 4. Ἔστιν 4.
εὑρεῖν θέμα, ἔνθα τις κατὰ μὲν τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς οὐκ
ἔστιν in potestate τοῦ πατρὸς, γίνεται δὲ ὅμως αὐτῷ[2]) sûos
κληρονόμος, οἷον· ὁ ἐμὸς υἱὸς ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐλήφθη, μετὰ
χρόνον τῆς ἐμῆς τελευτῆς[3]) ὑπέστρεψε· τὸ δίκαιον τοῦ postli-
miníu sûon αὐτὸν ἀποτελεῖ κληρονόμον, καίτοι ὑπεξούσιον οὐκ
ὄντα μου κατὰ τὸν[4]) καιρὸν τῆς[5]) τελευτῆς. 5. Καὶ πάλιν ἐκ 5.
τοῦ ἐναντίου συμβαίνει εἶναι μέν τινα ἐν τῇ ἐμῇ familíᾳ κατὰ
τὸν καιρὸν τῆς ἐμῆς τελευτῆς, sûon δὲ μὴ γίνεσθαι κληρονό-
μον, οἷον· ἐτελεύτησε Prîmos ὑπεξούσιον ἔχων υἱὸν, μετὰ τὴν
αὐτοῦ τελευτὴν ἀπετέθη κατηγορία κατὰ τοῦ τελευτήσαντος[6]).
ἐπάγουσα τὸ τῆς τυραννίδος ἔγκλημα (τῇ γὰρ τελευτῇ τῶν ἐγ-
κλημάτων ἀποσβεννυμένων, τοῦτο καὶ κατὰ τελευτώντων κινεῖ-
ται)[7]), ἀπεδείχθη[8]) τύραννος ὁ Prîmos, ψῆφος ἐξηνέχθη τοῦτο
μηνύουσα· ὁ φίσκος τὴν τούτου διαδέχεται περιουσίαν, καὶ συμ-
βαίνει τὸν ὑπεξούσιον αὐτοῦ κληρονόμον μὴ γίνεσθαι. ἀλλ' ἐὰν
τις τὸ ἀκριβὲς ἐξετάσῃ, αὐτῇ μὲν τῇ ἀκριβείᾳ ᾖ[9]) καὶ τῷ νόμῳ
γίνεται κληρονόμος, παύεται δὲ κληρονόμος εἶναι, τῆς τοῦ πα-
τρὸς αὐτοῦ μνήμης καταδικασθείσης. Ἰδοὺ τοίνυν θέμα, ἐν ᾧ
τὸ ἀσώματον ἐμπαγέν τινι τῆς κληρονομίας ὄνομα[10]) ἀφίστα-
ται αὐτοῦ[11]). 6. a) Τιτιός τις[12]) ἔχων υἱὸν ὑπεξούσιον ἤγουν 6.
θυγατέρα, καὶ ἀπὸ υἱοῦ προτελευτήσαντος ἔκγονον ἢ καὶ ἐκγό-
νην, ἐτελεύτησεν ἀδιάθετος· ἥξουσιν ἐπὶ τὸν κλῆρον αὐτοῦ ἅμα
ὁ υἱὸς ἤγουν ἡ θυγάτηρ καὶ[13]) ἀπὸ τοῦ προτελευτήσαντος υἱοῦ
ἔκγονος ἤγουν ἐκγόνη, καὶ οὐδὲ ὁ ἐγγύτερος ὢν τῷ βαθμῷ,
τουτέστιν ὁ υἱὸς ἀποκινεῖ[14]) τὸν ἐπέκεινα· δίκαιων γὰρ ἔδοξεν
εἶναι[15]) τοὺς ἐκγόνους καὶ τὰς ἐκγόνας εἰς τὴν τοῦ οἰκείου πα-

---

1) ξένην ad. Vi. R. 2) αὐτ. ὁμ. V. 3) ἐλευθερωθεὶς ins. V. 4) d. M. V. F². 5) ἐμῆς ins. L¹. L². 6) —τῶντος Vi. R. 7) οἷον ins. L⁶. 8) ἀνηνέχθη L⁶. 9) d. Vi. R. 10) τὸ ἀσ. τῆς κλ. ὄν. ἐμπ. τινί Vi. F. R. 11) ἀπ' αὐτοῦ Vi. R. 12) d. Vi. R. 13) ὁ ins. Vi. R. 14) ἀποκλείει Vi. R. 15) ὥστε ins. Vi. R.

a) Cf. Epi. 30, 33.

traneam hereditatem adire alter sine tutoris auctoritate, alter
4. uero sine curatoris consensu nequeat. 4. Casum inuenire
est, ubi quis tempore mortis patris in eius potestate non sit,
ei tamen suus heres fiat. ueluti si filius meus ab hostibus
captus postque mortis meae tempus reuersus fuerit, ius post-
liminii eum suum facit heredem, quamuis mortis tempore in
5. mea non fuerit potestate. 5. Et rursus per contrarium eue-
nit ut licet quis in mea familia sit mortis meae tempore,
tamen suus heres non fiat. ut ecce Primus filium in pote-
state habens mortuus est: post mortem suam reus perduel-
lionis est postulatus (nam cum cetera crimina morte pere-
mantur hoc et in mortuos animaduertitur). perduellionis
damnatus est Primus, sententia de hoc lata est; fiscus eius
patrimonium accipit, euenitque ut qui in potestate eius fue-
rit, heres non fiat. Set si quis diligentius inquirat, ipsa qui-
dem iuris suptilitate heres fit, desinit tamen heres esse, cum
eius patris damnata sit memoria. Ecce igitur exemplum, quo
6. heredis iura alicui adhaereant rursusque ab eo decedant. 6.
Titius filium uel filiam in potestate habens atque ex altero
filio praemortuo nepotem neptemue, intestatus mortuus est.
uocantur ad eius hereditatem filius simul et filia et ex prae-
mortuo filio nepos neptisue, nec proximior gradu, h. e. filius,
ulteriorem excludit. aequum enim uisum est nepotes neptes-

πρὸς ὑπεισιέναι τάξιν. τῷ αὐτῷ λόγῳ εἰ καί τις τελευτήσῃ, ἔκγονον ἢ ἐκγόνην ἀπὸ Prímu τοῦ προτελευτήσαντος υἱοῦ καταλιπὼν, καὶ ἀπὸ ἐκγόνου καὶ αὐτοῦ τελευτήσαντος προέκγονον ἢ[1]) προεκγόνην, ὁ ἔκγονος ὁ ἀπὸ τοῦ Prímu καὶ ὁ προέκγονος ὁ[2]) ἀπὸ τοῦ[4]) ἐκγόνου ἅμα κληρονομοῦσιν[4]), ὥςπερ γὰρ οἱ ἔκγονοι τὴν τῶν υἱῶν, οὕτω καὶ οἱ προέκγονοι τὴν τῶν οἰκείων προγόνων τάξιν ὑπεισέρχονται. ὅθεν ἀκόλουθόν ἐστι λέγειν οὐκ in capita ἀλλ' in stirpes διαιρεῖσθαι[5]) τὴν τοῦ τελευτήσαντος περιουσίαν, ὥςτε οὖν ὁ μὲν υἱὸς λήψεται τὸ ἥμισυ τῆς κληρονομίας, οἱ δὲ ἐκ τοῦ προτελευτήσαντος υἱοῦ ἔκγονοι, δύο ἢ καὶ πλείονες ὄντες, τὸ ἕτερον λήψονται ἥμισυ· ἐπειδὴ γὰρ ὁ τούτων πατὴρ περιὼν ἐλάμβανε τὸ ἥμισυ, οὗτοι δὲ τὸν ἐκείνου τόπον ὑπεισελθόντες[6]), εἰκότως, ὥςπερ ἐκείνῳ ἐξαούγκιον ἐδίδοτο περιόντι, οὕτω καὶ αὐτοῖς. εἰ δὲ καί[7]) τις ἐτελεύτησεν υἱὸν μὲν μὴ καταλιπὼν, ἀπὸ δὲ δύο υἱῶν προτελευτησάντων ἐκγόνους, ἀπὸ μὲν τοῦ ἑνὸς ἕνα ἔκγονον ἢ καὶ[8]) δύο, ἀπὸ δὲ τοῦ ἑτέρου τρεῖς ἢ[9]) τέσσαρας, ὁ μὲν εἷς ἢ καὶ[10]) δύο[11]) ἥμισυ μέρος, οἱ δὲ γ̄ ἤγουν[12]) οἱ δ̄ τὸ ἕτερον ἥμισυ λαμβάνουσιν.

7. Ἡνίκα[13]) ζητοῦμεν εἰ ὁ δεῖνα ὡς sûos δύναται ἀναφαίνεσθαι τῷ τελευτήσαντι κληρονόμος, τότε ἀπαιτοῦμεν εἶναι παρ' αὐτῷ τὸ sûon, ἡνίκα δείκνυται ἀδιάθετος ὁ τελευτήσας.[14]) τοῦτο δὲ συμβαίνει οὐ μόνον[15]) ἡνίκα μὴ γένηται παντελῶς[16]) διαθήκη ἀλλὰ καὶ ἡνίκα γένηται μὲν, μηδεὶς δὲ ἐντεῦθεν κληρονομήσῃ. Διὸ ἐάν τις ἔχων υἱὸν ὑπεξούσιον καὶ ἔκγονον ἐκ τούτου, τὸν υἱὸν exheredateúsas ἐξωτικὸν γράψῃ κληρονόμον, μετὰ δὲ[17]) τελευτὴν τοῦ διαθεμένου, ἔτι[18]) διασκεπτομένου τοῦ ἐξωτικοῦ, ὁ υἱὸς τελευτήσῃ, μετὰ ταῦτα δὲ[19]) ὁ ἐξωτικὸς ἢ repudiateúsῃ ἢ μὴ δυνηθῇ κληρονομῆσαι (τυχὸν γὰρ ὑπὸ αἵρεσιν 7.

1) καὶ ins. V. 2) d. L6. 3) d. L6. 4) —μήσουσιν V. 5) διατηρήσαντες V. 6) εἰσὶν ad. Vi. R.: τὴν . . . . ὑπεισ. τάξιν L6. 7) d. L6. 8) d. V. 9) καὶ ad. L1. L2. F2. 10) ἤγουν L6. 11) τὸ ins. Vi. R. 12) καὶ ins. F. 13) δὲ omit. M. V. 14) —τῶν L6. 15) d. L6. 16) παντ. μὴ γ. Vi. F. R. μὴ γέν. παρ' αὐτῷ διαθ. L6. 17) de. L1. F. 18) δὲ καὶ ins. V. 19) μετὰ δὲ τ. L6.

que in patris sui locum succedere. pari ratione et si quis mortuus fuerit nepotem neptemue ex Primo filio praemortuo relinquens atque ex nepote pariter praemortuo pronepotem proneptemue, nepos ex Primo et pronepos ex nepote simul uocantur, sicut enim nepotes in filii ita et pronepotes in suorum parentium locum succedunt. quibus consequens est dicere non in capita set in stirpes defuncti diuidi hereditatem, ut filius dimidiam hereditatis partem habeat, ex filio uero praemortuo nepotes duo pluresue alteram dimidiam. Cum enim pater eorum uiuens dimidiam accepisset partem, ipsi in eius locum succedentes merito sex uncias consecuntur, quae et illi uiuo datae essent. si quis uero mortuus fuerit filium non relinquens set ex duobus filiis praemortuis nepotes, ex altero unum forte nepotem uel duos, ex altero uero tres uel quattuor, unus uel duo dimidiam partem, tres quat-
7. tuorue alteram dimidiam accipient. 7. Cum autem quaerimus an quis suus heres defuncto existat, eo tempore hoc de eo quaerimus cum certum sit intestatum illum decessisse. hoc uero accidit non solum cum nullum prorsus factum sit testamentum, set etiam cum factum quidem sit, nullus autem inde heres fiat. quare si quis filium habens in potestate nepotemque ex eo filium exheredauerit, extraneumque heredem scripserit atque post testatoris mortem, extraneo adhuc de adeunda hereditate deliberante, filius mortuus sit, deinde extraneus uel repudiauerit uel certe adire nequiuerit (forte

ἐγράφη κληρονόμος καὶ ἡ τῆς ἐνστάσεως ἠτόνησεν αἵρησις), ὁ ἔκγονος sûos τῷ πάππῳ γενήσεται κληρονόμος, ἐπειδὴ καθ' ὃν χρόνον γέγονε[1]) δῆλον ἀδιάθετον τετελευτηκέναι τὸν testátora[2]), μόνος ὁ ἔκγονος εὑρίσκεται ἐν τῇ αὐτοῦ familíą διὰ τὸ τελευτῆσαι ἐν τῷ μεταξὺ τὸν υἱόν. 8. Τὰ αὐτὰ χώραν ἔχει[a]) 8. εἰ ζῶντος μὲν τοῦ πάππου συνελήφθη ὁ ἔκγονος,. μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν ἐτέχθη καὶ εὑρέθη μόνος ὁ ἔκγονος ἐν τῇ τοῦ τελευτήσαντος ὢν familíą μὴ προλαμβανόμενος κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ὅτε ὁ[3]) ἐξωτικὸς ἢ γνώμῃ ἢ τύχῃ οὐκ ἐκληρονόμησεν. Εἰ δὲ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ ἔκγονος[4]) συνελήφθη καὶ ἐτέχθη μετὰ τὴν τοῦ πάππου τελευτὴν, εἶτα, τοῦ μέσου τελευτήσαντος, ὁ ἐξωτικὸς οὐκ ἐκληρονόμησεν, ὁ ἔκγονος οὐκ ἔτι γενήσεται[5]) sûos κληρονόμος· οὐδὲν γὰρ εἶδος συγγενείας πρὸς τὸν διαθέμενον ὁ τοιοῦτος ἔκγονος[6]) ἕξει. Ὥςπερ οὐδὲ ἐκεῖνος τοῖς παισὶ συναριθμηθήσεται, ὃν ὁ ἐμὸς υἱὸς emancípatos ὢν ἔλαβεν[7]) εἰς θέσιν. εἰ γὰρ συμβῇ[8]) με τελευτῆσαι ἀδιάθετον[9]), τοῦ emancipátu παιδός μου[10]) προτελευτήσαντος, ὃν ἔλαβε περιὼν αὐτὸς ὁ emancípatos εἰς θέσιν, οὗτος οὐ διαδέχεται τὰ ἐμὰ δίκαια[11]) οὐδὲν εἶδος πρὸς ἐμὲ συγγενείας προσχέσθαι δυνάμενος. οὐ μόνον δὲ γενέσθαι μου[12]) κληρονόμοι οἱ εἰρημένοι ἀπὸ τοῦ πο'λιτικοῦ οὐ δύνανται[13]), ἀλλ' οὐδ' αἰτῆσαι διακατοχὴν οἷοί τ-εἰσιν ὡς cognátoi. ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῶν súωn κληρονόμων.

9. Οἱ[14]) δὲ emancípatoi παῖδες καθὰ εἰρήκαμεν καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ[15]), ὅσον μὲν ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ οὐδὲν πρὸς τοὺς οἰκείους γονεῖς ἕξουσι δίκαιον, οὔτε γὰρ sûoi κληρονόμοι δύνανται γενέσθαι διὰ τὸ παύσασθαι αὐτοὺς εἶναι in potestate τοῦ γόνεως, ἀλλ' οὐδὲ ὡς cognátoi ὑπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου κληθήσονται δι' ἣν ὑπέστησαν capitis deminutíona. ὁ δὲ praétωr ὁρῶν εἰς τὸ 9.

---

1) γέγ. χρ. L^1. L^2. Vi. F. R. 2) γέγ. δῆλον hic V. 3) d. V. Vi. R. 4) καὶ ins. L^1. L^6. 5) γίνεται Vi. R. 6) d. Vi. R. 7) ἀνέλαβεν L^2. V. L^6. F. 8) —ήσεται M. 9) ἀδ. τελ. V. 10) μου παιδ. L^6. 11) δικ. ἐμὰ V. 12) μου L^6. 13) οὐ δύν. ἀπὸ τοῦ πολ. L^6. 14) εἰ L^6. 15) ἰνστιτουτίονι ad. L^2. L^6. Vi. F. R. τῷ δευτέρῳ V.

a) Epi. 30, 43 sq.

enim sub condicionem iustitutus est, quae defecerit), nepos auo suus heres fiet: nam quo tempore certum fuit intestatum decessisse testatorem solus nepos in eius familia propter filii
8. mortem medio tempore secutam, inuenitur. 8. Eadem locum habent si uiuo auo conceptus sit nepos, quamuis post mortem eius natus sit, si tamen solus in defuncti familia, nemine antecedente, inueniatur, cum extraneus uoluntate aut casu non adierit hereditatem. plane si ex filio nepos post aui mortem conceptus et natus sit, deinde cum media mortua fuerit persona, extraneus hereditatem non adierit, non item suus heres nepos extabit, nullam enim cognationis speciem cum testatore talis habebit nepos. Quare nec ille liberis connumerabitur quem filius meus emancipatus adoptauerit. si enim eueniat ut ego intestatus decedam, filio meo emancipato praemortuo, is, quem ille adoptauerit, nullo iure mihi succedet, cum nullam cognationis speciem mecum praeseferat. nec tantum huiusmodi personae iure ciuili mihi heredes esse
9. non possunt, set nec bonorum possessionem petere, quasi cognati. haec de suis heredibus.

9. Emancipati autem liberi, ut uel in secunda institutione diximus, iure quidem ciuili nihil iuris aduersus suos habent parentes; neque enim sui heredes fieri possunt, cum in parentis potestate esse desierint, neque ut cognati lege XII tabularum uocantur propter quam passi sunt capitis deminutionem. praetor uero naturali aequitate motus dat eis

φύσει δίκαιον δίδωσιν αὐτοῖς τὴν »unde liberi« διακατοχήν, καλῶν ἐπὶ τὰ πράγματα τοῦ τελευτήσαντος, ὥςπερ εἰ, καθ' ὃν ἐτελεύτα[1]) τις καιρόν, εἶχεν αὐτοὺς ὑπεξουσίους, εἴτε μόνοι εἰσὶν εἴτε καὶ ὑπεξουσίους ἔχει παῖδας ὁ τελευτήσας· ἅμα γὰρ αὐτοῖς κληρονομήσουσιν.[2]) ἀμέλει ἐάν τις ἀδιάθετος τελευτήσῃ δύο παίδων ὑπόντων, ὧν ὁ μὲν ἦν emancípatos, ὁ δὲ in potestate,[3]) ὁ μὲν ὑπεξούσιος ὅσον ἀπὸ τῆς πολιτικῆς νομοθεσίας μόνος κληρονομήσει ἔχων παρ' ἑαυτῷ τὸ τοῦ súu δίκαιον· ἐπειδὴ δὲ ὁ[4]) emancípatos ὑπὸ τῆς εὐεργησίας βοηθεῖται τοῦ praétoros καὶ εἰς τὸ ἥμισυ καλεῖται, συμβήσεται τούτῳ τῷ τρόπῳ τὸν sûon ἐξ ἀποτελέσματος μὴ εἰς ὁλόκληρον, ἀλλ' εἰς μέρος[5]) κληρονομεῖν. 10. Εἶχον δύο παῖδας ὑπεξουσίους Prî- 10. mon καὶ Secúndon, ἐποίησα τὸν Prîmon emancípaton in potestate παρακρατήσας τὸν Secûndon. ὁ Prîmos γενόμενος emancípatos δέδωκεν ἑαυτὸν εἰς adrogatíona[6]) Τιτίῳ. ἐὰν συμβῇ με ἀδιάθετον[7]) τελευτῆσαι, ὁ Secûndos μόνος με διαδέχεται, οὐ μὴν[8]) καὶ Prîmos, ὁ ἐν τῇ θετῇ[9]) ὢν τοῦ[10]) Títíu familíą[11])· οὗτος γὰρ ὁ παῖς ἐπὶ τὰ ἐμὰ οὐ παραγίνεται πράγματα. ταῦτα δὲ λέγω μόνον εἰ, καθ' ὃν ἐτελεύτων ἐγὼ καιρόν, ἦν ἐν τῇ θετῇ familíą· εἰ γὰρ ἐμοῦ ζῶντος ὁ Títios ἐποίησεν αὐτὸν emancípaton. ὁμοίως παραγενήσεται εἰς τὰ πράγματα ἐμοῦ τοῦ φυσικοῦ πατρός, ὥςπερ εἰ ἐγὼ ἐποίησα αὐτὸν emancípaton καὶ οὐδέποτε ὑπὸ[12]) θετὴν γέγονε familían. ἀκόλουθον οὖν ἐστι λέγειν ὅσον πρὸς τὸν γενόμενον αὐτοῦ θετὸν πατέρα, ἐξωτικὸν αὐτὸν εἶναι. εἰ δὲ μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν emancípaton αὐτὸν ὁ Títios ἐποίησε καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἐξωτικὸς φανήσεται[13]). τοῦτο δὲ[14]) οὕτως ἔχειν[15]) ἤρεσεν, ἐπειδήπερ ἄδικον εἶναι ἐνομίσθη[16]) ἐν ἐξουσίᾳ εἶναι[17]) τοῦ θετοῦ πατρὸς εἰς τίνα δεῖ παραγενέσθαι τοῦ φυσικοῦ γονέως τὰ

1) —τησε L1. m. 2a. L6. 2) —μοῦσιν V. 3) ὑπεξούσιος L1. F. 4) d. V. 5) ἤγουν εἰς τὸ ἥμισυ L6. 6) θέσιν Vi. R. 7) d. L1. — ἀδιάθ. με. L6. 8) μόνον V. 9) τῇδε τῇ F. τῇ θέσει V. 10) d. Vi. F. R. 11) φαμ. Τι. L6. 12) τὴν ins. L6. 13) καὶ πρὸς ἐμὲ δηλονότι καὶ οὔτε ἐμὲ οὔτε τὸν θετὸν πατέρα κληρονομεῖ ins. L1. 14) καὶ τοῦτο L1. 15) d. Vi. 16) νενόμισται Vi. R. 17) d. L1.

bonorum possessionem »unde liberi«, eos ad successionem defuncti uocans perinde ac si mortis tempore habuerit pater eos in potestate, siue soli sint, siue alios filios in potestate defunctus habuerit: simul enim cum ipsis concurrent. itaque si quis, duobus liberis extantibus altero emancipato et altero in potestate mortuus sit, sane iure ciuili solus qui in potestate fuerit, cum suus heres sit, uocabitur; set cum emancipatus beneficio praetoris adiuuetur et in dimidiam partem admittatur, eueniet hoc modo
10. ut suus heres non in uniuersum set in partem uocetur. 10. Duos filios habui in potestate Primum et Secundum: Primum emancipaui, Secundum in potestate retinui. Primus emancipatus semetipsum in adrogationem Titio dedit. Si eueniat ut ego intestatus decedam, Secundus solus mihi succedet, non uero et Primus, qui in adoptiua Titii familia fuerit, eiusmodi enim filius ad mea non perueniet bona. haec tamen ita modo accipienda sunt, si mortis meae tempore in adoptiua fuerit familia; nam si me uiuo Titius eum emancipauerit, perinde bona mea naturalis eius patris adipiscetur, atque si ego eum emancipassem nec unquam in adoptiua fuisset familia. et conuenienter dicitur quod ad eum qui eius pater adoptiuus fuerit, extraneus ipse permanere. Si uero post mortem meam eum Titius emancipauerit, etiam quantum ad hunc extranei loco fiet. quod ideo sic placuit quia iniquum uisum est in potestate esse patris adoptiui ad quos naturalis

πράγματα, πότερον εἰς τοὺς υἱοὺς ἢ καὶ εἰς[1]) τοὺς adgnátus, ἐὰν γὰρ ἔχων υἱὸν ἐγὼ[2]) ποιήσω τοῦτον emancípaton, παρασχῇ δὲ οὗτος αὐτὸν εἰς adrogatíona Titíῳ τελευτήσω δὲ adgnátus ἔχων, ἔξεστι Titíῳ ἐν τῇ θέσει παρακρατοῦντι τὸν παῖδα πάροδον δοῦναι[3]) τοῖς adgnátois ἐπὶ[4]) τὴν κληρονομίαν, ἤγουν ἐὰν βουληθῇ ποιῆσαι αὐτὸν emancípaton ἐμοῦ τελευτήσαντος[5]) ὥςτε ἐξωσθῆναι μὲν τοὺς adgnátus τοῦτον δὲ κληθῆναι ἐπὶ τὴν ἐμὴν περιουσίαν ἀκωλύτως πράξει[6]) τοῦτο· ἀτοπώτατον[7]) δὲ εἰρήκαμεν εἶναι τὸ ὑποκεῖσθαι[8]) ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ θετοῦ πατρὸς ὑπὸ τίνων δεῖ με κληρονομεῖσθαι, πότερον ὑπὸ τοῦ υἱοῦ μου, ἢ ὑπὸ τῶν adgnátων. 11. Ὥςτε οὖν (δεῖ γὰρ 11.
ἀναδραμεῖν εἰς τὸ πρὸ βραχέως εἰρημένον, ἔνθα εἴρηται ὅτι ὁ γενόμενος emancípatos ὑπό του θετοῦ πατρὸς ἐξωτικὸς νομίζεται παρ᾿ αὐτῷ), ἐλάττονα[9]) τὰ δικαιά ἐπὶ τῶν θετῶν παίδων ἤπερ τῶν φυσικῶν· ὁ γὰρ φυσικός μου παῖς γενόμενος[10]) emancípatos,[11]) εἰ καὶ τὸ δίκαιον ἀπόλλυσι τῆς διαδοχῆς ὅσον ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ, ἀλλ᾿ οὖν ὑπὸ τοῦ praétoros συναριθμηθήσεται τοῖς παισίν· οἱ δὲ θετοὶ παῖδες γεγονότες emancípatoi καὶ κατὰ τὸ πολιτικὸν τῆς τάξεως τῶν παίδων ἐκπίπτουσι, καὶ ὁ praétωr αὐτοῖς οὐ βοηθεῖ καὶ εἰκότως, τὰ γὰρ φυσικὰ δίκαια ὁ πολιτικὸς νόμος ἀνατρέπειν οὐ δύναται καὶ οὐκ, ἐπειδὴ ἐπαύσαντο εἶναι sûoi κληρονόμοι, παύονται[12]) τοῦ[13]) φύσει εἶναι υἱοὶ ἢ θυγατέρες, ἢ ἔκγονοι ἢ ἐκγόναι, οἱ δὲ θετοὶ παῖδες emancipateuθέντες ἄρχονται εἶναι ἐξωτικοί· τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ υἱοῦ ἢ τῆς[14]) θυγατρὸς ὅπερ ἔσχον διὰ θέσεως ἑτέρῳ πολιτικῷ λόγῳ τουτέστιν emancipatíoni ἀπόλλουσιν. 12. a) Ταῦτα δὲ οὐ μό- 12.
νον ἐπὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου κλήσεώς[15]) ἐστιν εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ

---

1) d. Vi. R. 2) d. Vi F1. R. 3) διδόναι L1. 4) εἰς Vi. R. 5) —τῶντος L1. 6) —ξαι L1. L6. 7) —τερον L6. 8) ἀποκ. L1. F. 9) δὲ ins. M. L1. 10) καὶ ins. L6. 11) ὑπὸ τοῦ θετοῦ πατρὸς ἐξωτικὸς νομίζεται παρ᾿ αὐτῷ, πρὸς ἐμὲ δὲ ins. Vi. R. qui tamen recte ea suspecta habet. 12) καὶ ins. L1. F. 13) τῇ F. 14) addidi ex M. L1. 15) κληρονομίας V.

a) Epi. 30, 47.

patris bona pertinerent, utrum ad liberos an etiam ad adgnatos. nam si filium meum ego emancipauerim, ipse uero semet in adrogationem Titio dederit, ego autem adgnatos habens moriar, licet Titio filium in adoptione retinenti aditum adgnatis relinquere ad hereditatem; uel si maluerit illum me mortuo emancipare ut adgnati quidem repellantur, ipse uero ad successionem meam uocetur, sane potest. adsurdum autem esse diximus in adoptiui patris potestate esse qui mihi succedant,
11. utrum filius meus an adgnati. 11. Quare (oportet enim ad illud redire quod paucis ante diximus emancipatum ab adoptiuo patre quantum ad eum extraneum censeri) minus iuris habent adoptiui quam naturales liberi. naturalis enim filius meus emancipatus quamuis ius successionis iure ciuili perdat, attamen a praetore filiis connumeratur. adoptiui uero emancipati et iure ciuili perdunt gradum liberorum et a praetore non adiuuantur. et recte: naturalia enim iure ciuilis ratio peremere non potest, nec, quia desinunt sui heredes esse, desinunt natura filii filiaeue nepotes neptesue esse: adoptiui uero emancipati extranei incipiunt esse, nomen enim filii filiaeue quod per adoptionem sunt consecuti, alia ciuili ratione,
12. id est emancipatione perdunt. 12. Haec non solum de ab intestato successione dicenda sunt, set etiam de contra tabu-

ἐπὶ τῆς contra tabulas διακατοχῆς, ἣν ὁ praétωr κατὰ τῆς
πατρῴας τοῖς παισὶ δίδωσι διαθήκης μηδὲ[1]) γραφεῖσι κληρο-
νόμοις μηδὲ γεγονόσι[2]) νομίμως exheredátois, τουτέστι nomi-
natim[3])· οὓς μὲν γὰρ ηὗρεν in potestate τοῦ τελευτήσαντος
καὶ τοὺς γενομένους[4]) emancipátus φυσικοὺς ὑπλίζει praeteri-
tus ὄντας τῇ contra tabulas· τοῖς δὲ μένουσιν ἐν τῇ θετῇ fa-
milíą καθ' ὃν ὁ φυσικὸς πατὴρ[5]) τελευτᾷ καιρὸν οὐ χορηγεῖ
τὴν contra tabulas. Ἐὰν τὸν θετόν μου υἱὸν emancipaton
ποιήσω, οὐ μόνον ἀδιάθετον με τελευτήσαντα οὐ διαδέχεται,
ἀλλ' οὐδὲ praeteriteuθεὶς ἐν τῇ ἐμῇ διαθήκῃ λήψεται κατ'
αὐτῆς[6]) τὴν contra tabulas· ἐπαύσατο γὰρ τοῖς ἐμοῖς συνα-
ριθμεῖσθαι παισίν. 13. Ἐκείνου δὲ μεμνῆσθαι χρὴ ὅτι ὁ φυ- 13.
σικός μου παῖς δοὺς ἑαυτὸν εἰς θέσιν καὶ μείνας ἐν τῇ θετῇ
familíą ἢ μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν ὑπὸ τοῦ θετοῦ πατρὸς eman-
cipateuθείς, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐπὶ τὰ πράγματα ἐμοῦ τοῦ φυ-
σικοῦ πατρὸς οὐ δύναται παραγίνεσθαι, ὡς ἀπὸ τῆς »unde li-
beri« διακατοχῆς, ἀλλ' οὖν ἐξ ἑτέρας κληθήσεται τάξεως, του-
τέστιν ἐξ ἧς οἱ τοῦ τελευτήσαντος παραγίνονται cognátoi. ἀλλὰ
τότε τοῦτο[7]) οὕτως ἔχει[8]) ἡνίκα μὴ καταλείψω[9]) μηδὲ súus κλη-
ρονόμους μηδὲ emancipátus, μήτε μὴν ὕπεστί μοί τις adgná-
tos· οὗτοι γὰρ αὐτοῦ προτιμηθήσονται. πρότερον γὰρ ὁ praé-
tωr τοὺς παῖδας καλεῖ, τοῦτο μὲν súus, τοῦτο δὲ emancipátus.
ταύτων δὲ μὴ ὑπόντων, adgnátus. μὴ ὑποκειμένων δὲ adgná-
tων,[10]) cognátoi κληθήσονται, ἐν οἷς πρωτεύουσιν οἱ παῖδές
μου οἱ ὄντες ἐν[11]) θετῇ familíą. 14. [a])Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προ- 14.
θεωρίᾳ· ἐὰν ἔχων ἐγὼ τρεῖς παῖδας ὑπεξουσίους παράσχω σοι
ἕνα εἰς θέσιν, λέγεται ἡ τοιαύτη υἱοθεσία »ex tribus mari-
bus«, καὶ ἔστι δόγμα Afiniánion[12]) τὸ λέγον ἀνάγκην σε ἔχειν

---

1) μὴ V. Vi. R. 2) γεγόνασι L[2]. 3) ἤγουν ὀνομαστί ad. Vi. R. 4) δὲ ins. M. V. L[1]. F. 5) addidi ex L[6]. P. 6) –τὴν V. 7) d. L[1]. F. V. 8) εἶχε Vi. R. 9) κατέλειψα Vi. R. 10) οἱ ins. Vi. R. 11) τῇ ins. Vi. R. 12) M.: finianon et infra afinion. L[1]. L[6]. P. V. 1a. m. ἀφινιάνειον L[2]. ἀφινιάνιον. V. m. 2a. L[18]. σαβινιάνιον. ἀφινιάνειον legit etiam Epi. edit. »σαβινιανὸν«.

a) Epi. 30, 45.

las bonorum possessione, quam praetor contra tabulas paterni testamenti liberis pollicetur qui neque heredes scripti, neque iure exheredati sunt, hoc est nominatim. nam eos, quos in defuncti inuenit potestate et naturales filios, qui emancipati fuerint, si praeteriti sint ea contra tabulas bonorum possessione instruit. iis uero qui in adoptiua familia manserint tempore quo naturalis pater decesserit, contra tabulas possessionem non dat. si adoptiuum filium meum emancipauero, non solum mihi ab intestato non succedit, set nec praeteritus in meo testamento, contra tabulas possessionem capiet. de-
13. siit enim meis liberis connumerari. 13. Meminisse autem iuuabit naturalem liberum meum qui semet in adoptionem det quique in adoptiua familia maneat postque obitum meum ab adoptiuo patre emancipetur, quamuis ad mei naturalis eius patris bona uocari nequeat per »unde liberi« bonorum possessionem, alio tamen gradu uocari, quo nempe cognati ad defuncti successionem uocantur. quae tum ita se habent, cum neque suos heredes neque emancipatos relinquam, neque adgnatus quidem ullus mihi supersit. hi uero praeferuntur. ante enim praetor liberos uocat tam suos heredes quam emancipatos; his non extantibus, adgnatos: adgnatis non interuenientibus, cognati uocabuntur, in quibus liberi mei in
15. adoptiua familia primum optinent locum. 14. Haec ante omnia perspecta habeas. Si tres liberos in potestate habens, unum tibi in adoptionem dem, uocatur haec adoptio »ex tribus maribus.« et est senatusconsultum afinianum, quo

πάντως[1]) *τῷ τοιούτῳ παιδὶ τῷ* »ex tribus maribus« *υἱοθετηθέντι τὸ τέταρτον τῆς σῆς περιουσίας καταλιπεῖν, εἰ δὲ μὴ καταλίπῃς αὐτῷ, δίδωσιν αὐτῷ τὸ εἰρημένον δόγμα ἀγωγὴν κατὰ τῶν σῶν κληρονόμων ἐπὶ ἀπαιτήσει τοῦ τετάρτου. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται ὅρα λοιπὸν τὲ προκείμενον. ἅπαντα τὰ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἰρημένα ἐκράτει τὸ παλαιόν· ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς μερικὴν τούτοις διόρθωσιν προσήγαγε διὰ τῆς οἰκείας διατάξεως ἐν ᾗ περὶ τῶν*[2]) *δεδομένων εἰς θέσιν ὑπὸ*[3]) *τοῦ φυσικοῦ πατρὸς διελέχθη. ἐπειδὴ γὰρ ηὗρε θέματα τινά*[4]), *ἅτινα καὶ προειρήκαμεν, ἐν οἷς οἱ παῖδες καὶ τὴν τοῦ φυσικοῦ πατρὸς διὰ τὸ εἶναι ἐν θέσει κληρονομίαν ἀπόλλυον*[5]), *καὶ τῆς θέσεως ῥαδίως διὰ τῆς* emancipatíonos *διαλυομένης πρὸς οὐδετέρου πατρὸς ἐκαλοῦντο διαδοχὴν, κατὰ τὸ σύνηθες αὐτῷ καὶ τοῦτο μεταφέρων ἐπὶ τὸ κάλλιον, ἐποίησεν, ὡς εἴρηται, διάταξιν, δι' ἧς ἐκέλευσεν ἵνα ἐὰν ὁ φυσικὸς πατὴρ τὸν ἴδιον υἱὸν εἰς θέσιν ἑτέρῳ παράσχῃ*[6]), *ἀκέραια πάντα*[7]) *μένειν*[8]) *τὰ δίκαια*[9]) *παρὰ τῷ φυσικῷ πατρὶ*[10]) *καὶ μὴ ἐξιέναι τῆς αὐτοῦ* familías, *ὥςπερ εἰ παντελῶς οὐκ ἐγένετο υἱὸς θετός.*[11]) *ἐκ τούτῳ δὲ μόνῳ τῷ θέματι δοκεῖ*[12]) *τι ἔχειν ἡ θέσις, εἰς τὸ δύνασθαι τὸν παῖδα ἐξ ἀδιαθέτου παραγενέσθαι εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ καλουμένου θετοῦ πατρός· ἐπείτοιγε διαθήκης ὑπ' αὐτοῦ γενομένης οὔτε κατὰ τὸ πολιτικὸν οὔτε κατὰ τὸν* praétora *δύναταί τι ἐκ τῆς τούτου κληρονομίας ἀποσπᾶσαι, οὐδὲ* contra tabulas *αἰτῶν*[13]) *οὐδὲ* »de inofficioso« *κινῶν διὰ τὸ μηδὲ ἀνάγκην εἶναι τῷ θετῷ πατρὶ ἢ γράφειν αὐτὸν κληρονόμον ἢ* exheredáton *ποιεῖν*[14]), *οἷα μηδενὶ φυσικῷ δεσμῷ κρατούμενον αὐτόν.*[15]) *τὸ πλέον*[16]) *φημὶ, οὐδὲ εἰ κατὰ τὸ* Afiniánion *δόγμα* »ex tribus maribus« *ἔτυχεν*

---

1) *παντί* ante F. [l. *πάντῃ*]. 2) *ἐν ᾗπερ ἧττον* L[2]. 3) *παρὰ* V. 4) d. L[6]. Vi. F. R. 5) M.: ita fere iam cj. R.: libri et edit. longe aberrant. 6) *ἑτ. εἰς θ. παράσχοι* V. 7) d. V. 8) d. Vi. R. 9) *πάντα τοῦ παιδὸς δηλαδὴ* ins. L[16]. 10) *τοῦτον ἔχειν* ins. Vi. R. 11) *θ. οἱ* L[16]. 12) *δοκείτω* L[1]. L[2]. 13) d. F. 14) *ποι. ἐξ.* L[6]. 15) *αὐτοῦ* cj. R. 16) *δὲ* ins. L[6].

cauetur ut omnimodo huic ex tribus maribus adoptato filio partem quartam bonorum tuorum relinquere debeas; hoc ni facias, actionem ei senatusconsultum in heredes tuos dat ad quartam petendam. Cum tibi haec perspecta sint, uide quid inde sequatur. omnia, quae diximus, antiquitus optinuerunt: imperator autem noster aliquam introduxit emendationem per constitutionem suam, quam de his posuit, qui a naturali patre in adoptionem sunt dati. cum enim nonnullos inuenerit casus, quos et iam attulimus, in quibus filii et naturalis parentis successionem per adoptionem amitterent, et adoptione facile per emancipationem soluta ad neutrius patris successionem uocarentur, solito more et haec ad meliora trahens, constitutionem, ut dictum est, scripsit, per quam definiit, quando parens naturalis filium suum adoptandum alii dederit, integra omnia iura ei manere uersus naturalem patrem, neque ex eius exire familia perinde ac si prorsus adoptatus non fuerit. in hoc autem tantummodo casu uidetur aliquid habere adoptio, ut possit liberum ab intestato ad patri adoptiui, quem uocant, successionem uenire. nam testamento ab eo facto neque iure ciuili nec per praetorem aliquid ex eius hereditate persequi potest, nec contra tabulas possessionem petens, neque inofficiosi querellam instituens, cum nulla necessitas patri adoptiuo imponatur uel heredem eum instituere uel exheredatum facere, utpote nullo naturali uinculo copulatum. immo dicam si ex afiniano senatus consulto »ex tribus maribus« forte eum adoptauerit, neque in eiusmodi casu ei

αὐτὸν λαβὼν[1]) εἰς θέσιν, καὶ γὰρ καὶ[2]) ἐπὶ τῆς τοιαύτης θέσεως οὐδὲ τὸ τέταρτον αὐτῷ φυλαχθήσεται ἀπὸ τοῦ[3]) δόγματος οὔτε τις ἀγωγὴ πρὸς τὴν[4]) ἀπαίτησιν ἁρμόσει[5]) τοῦ τετάρτου. ἐξῄρηται δέ ἐκ τῆς εἰρημένης διατάξεως τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως ἐκεῖνος ὁ θετὸς παῖς ὃν ὁ φυσικὸς πατὴρ τῷ πάππῳ αὐτοῦ τοῦ παιδὸς δέδοκεν εἰς θέσιν, ἑκατέρου γὰρ ἐνταῦθα συντρέχοντος δικαίου (τοῦτο μέν τοῦ[6]) φυσικοῦ διὰ τὴν συγγένειαν, τοῦτο δὲ τοῦ ἐννόμου διὰ τὴν θέσιν) τὰ ἀρχαῖα δίκαια τῇ τοιαύτῃ θέσει φυλάττομεν. οὕτως ὥςπερ εἴ τις αὐτεξούσιος ὢν δέδωκεν ἑαυτὸν εἰς θέσιν· ταῦτα δὲ ἰδικῶς καὶ καθ' ἕκαστον ἐκ τῶν ῥημάτων τῆς προλεχθείσης[7]) διατάξεως ἔστι λαβεῖν. 15. ʽΟμοίως ἔτυχε κἀκεῖνο θεραπείας προσηκούσης. 15. τῶν γὰρ παλαιῶν τοὺς ἐξ ἀρρένων καταγομένους πλέον φιλούντων καὶ μόνοις ἐκγόνοις ἢ ἐκγόναις τοῖς ἐξ ἀρρενογονίας καταγομένοις τὰ τῶν súωn παρεχόντων[8]) δίκαια καὶ τῶν adgnátωn αὐτοὺς προτιμώντων[9]), τοὺς δὲ ἀπὸ θυγατρὸς[10]) ἐκγόνους καὶ τοὺς ἀπὸ ἐκγόνης[11]) προεκγόνους τοῖς cognátois συναριθμούντων [καὶ[12])] τῶν adgnátωn δευτέρους κληθέντας·[13]) ἐκαλοῦντο γὰρ εἰς τὰ πράγματα τοῦτο μὲν τοῦ πρὸς μητρὸς[14]) πάππου τοῦτο δὲ καὶ εἰς τὴν κληρονομίαν τῆς μάμμης ἢ[15]) προμάμμης εἴτε πρὸς πατρὸς εἴτε πρὸς μητρὸς ἡνίκα μὴ ὑπῆσαν adgnátoi· οἱ δὲ πρὸ ὀλίγων βεβασιλευκότες ἐνιαυτῶν[16]) οὐ κατέλιπον ἀδιόρθωτον τὸ τοιοῦτον ἀτόπημα· ὁπότε γὰρ τὸ τοῦ ἐκγόνου καὶ προεκγόνου ὄνομα κοινόν ἐστι τῶν ἐξ[17]) ἀρρενογονίας καὶ θηλυγονίας καταγομένων, διὰ τοῦτο κοινὴν αὐτοῖς τάξιν καὶ τὸν αὐτὸν τῆς διαδοχῆς ἐφιλοτιμήσαντο βαθμόν· οὕτω μέντοι ὥςτε πλεονεκτεῖν ἐν βραχεῖ τοὺς ἐξ ἀρρενογονίας οἷα καὶ γινωσκομένους τῇ φύσει καὶ ὑπὸ τῶν παλαιῶν τιμηθέντας, ὥςτε αὐτοὺς ἐν τρίτῳ[18]) μέρει τὸ πλέον[19]) ἔχειν·

---

1) λαβ. αὐτ. V. 2) d. V. 3) d. Vi. R. 4) d. Vi. R. 5) —ζει L6. 6) d. V. 7) M. L1. L2.: προρηθείσης V.: προλαβούσης cett. 8) —νται V. 9) —νται V. 10) —τέρων V. 11) προεγγ. L6. 12) dele. 13) ita M. = τιθέντας L2.: libri et ed. cet. τιθέντων. 14) πατρὸς V. 15) τῆς ins. V. 16) χρόνων V. 17) δι' V. 18) τρίτον L6. 19) πλείστῳ L6.

quartam ex senatusconsulto seruari, neque ullam actionem ad eius persecutionem ei competere. exceptus est hac imperatoris nostri constitutione is adoptiuus filius, quem naturalis pater eiusdem filii auo adoptandum dederit: utroque enim iure hic concurrente (naturali quidem propter cognationem, legitimo uero per adoptionem) pristina iura seruamus in eiusmodi adoptione, quemadmodum si quis paterfamilias semet adrogandum dederit. quae specialiter et singillatim ex prae-
15. fatae constitutionis uerbis colligi possunt. 15. Pariter et illud conueniens remedium nactum est. cum enim ueteres ex masculis progenitos plus diligerent, solisque nepotibus neptibusue ex uirili sexu descendentibus suorum iura darent, adgnatisque eos anteponerent, nepotes uero ex filia, seu ex nepte pronepotes cognatis connumerarent et post adgnatos uocarent: uocarentur autem ad bonorum successionem tum aui materni tum auiae uel proauiae siue paternae siue maternae, nullis interuenientibus adgnatis, qui nuper fuerunt principes hanc iniuriam sine emendatione non reliquerunt. cum enim nepotis pronepotisque nomen commune est tam ex masculis quam ex feminis descendentibus, ideo eundem ordinem eundemque successionis gradum eis donauerunt: ita tamen ut aliquid amplius ex masculis descendentes acciperent, utpote et naturae noti et ueterum suffragio muniti, ut plus scilicet tertiam ha-

ἐὰν γάρ τις τελευτήσῃ καταλιπὼν υἱὸν καὶ ἀπὸ θυγατρὸς τελευτησάσης ἔκγονον ἢ ἐκγόνην ἢ[1]) προέκγονον ἢ προεκγόνην, ὁ μὲν υἱὸς λήψεται η̄ οὐγκίας, ὁ δὲ ἀπὸ τῆς προτελευτησάσης θυγατρὸς ἔκγονος ἢ ἐκγόνη ἢ προεκγόνη δ̄, τουτέστι παρὰ τὸ τρίτον ὧν ἤμελλεν ἡ μήτηρ ἤγουν ἡ μάμμη αὐτῶν περιοῦσα λαμβάνειν. ἡ γὰρ μήτηρ αὐτῶν ἤγουν ἡ μάμμη ζῶσα ϛ̄ ἐλάμβανεν οὐγκίας· ἐκείνης δὲ τελευτησάσης, ὁ ἐξ αὐτῆς ἔκγονος ἢ προέκγονος παρὰ τὸ τρίτον τουτέστι[2]) παρὰ τὸ διοῦγκιον (τῶν γὰρ ϛ̄ οὐγκιῶν[3]) τὸ τρίτον διούγκιόν ἐστι κληρονομίας)[4]) λήψεται τῆς παππῴας[5]) ἢ προπαππῴας[6]) κληρονομίας. εἰ δὲ καὶ γυναῖκα συμβῇ τελευτῆσαι ἐπὶ υἱῷ ἤγουν θυγατρὶ καὶ ἐπὶ ἐκγόνῳ[7]) ἤγουν προεκγόνῳ ἀπὸ[8]) υἱοῦ ἤγουν θυγατρὸς προτελευτησάντων, ὁ μὲν υἱὸς ἤγουν ἡ[9]) θυγάτηρ λήψεται η̄ οὐγκίας, ὁ δὲ ἔκγονος ἢ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ ἢ ἀπὸ[10]) τῆς θυγατρὸς τῶν προτελευτησάντων δ̄ λαμβάνουσι,[11]) τουτέστι καὶ αὐτοὶ παρὰ τὸ γ̄, ὧν ἤμελλε λαμβάνειν ὁ αὐτῶν πατὴρ ἢ μήτηρ ἢ πάππος ἢ μάμμη εἴτε πρὸς πατρὸς εἴτε πρὸς μητρός. θήλεος γὰρ ὄντος τοῦ τελευτήσαντος προσώπου περὶ οὗ[12]) τῆς κληρονομίας[13]) γίνεται ζήτησις, οὐκέτι διαφορά τις ἀναφύεται πότερον ἐξ ἀρρενογονίας ἢ ἐκ θηλυγονίας οἱ ἔκγονοι ἢ οἱ προέκγονοι κατάγονται. εἰ δὲ συμβῇ τελευτῆσαι ἄρρενα ἀπὸ θυγατρὸς προτελευτησάσης ἐκγόνους καταλιπόντα ἢ[14]) καὶ συμβῇ θήλειαν τελευτῆσαι καὶ ἀπὸ υἱοῦ ἤγουν καὶ[15]) θυγατρὸς προτελευτησάντων[16]) ἐκγόνους[17]) καταλιπεῖν, ὕπεισι δὲ καὶ adgnátoi τῷ τελευτήσαντι, πάλαι μέν, ὡς εἴρηται, ὁ δωδεκάδελτος νόμος τοὺς adgnátus τῶν τοιούτων ἐκγόνων προετίμα, σήμερον δὲ εἰ καὶ μόνοι ὕπεισιν οἱ[18]) ἔκγονοι οὐδεμία πάροδος τοῖς adgnátois ἀπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου δοθήσεται ἐπὶ τὰ πράγματα τοῦ τελευτήσαντος ἢ τῆς τελευτησά-

---

1) d. Vi. R. 2) ὅ ἐστι V. 3) d. M.: τὸ γὰρ γ̄ τῶν ϛ̄ οὐγ. L6. 4) addidi ex M. 5) πάππου V. 6) προπάππου V. 7) —νῃ M. 8) τοῦ F2. 9) ad. cum M. V. L6. 10) ad. ex V. 11) —άνειν V. 12) οὗ πέρι V. L1. L2. L6. 13) γίν. ζήτ. τῆς κληρ. Vi. F. R. 14) M.: cet. εἰ. 15) d. L6. Vi. R. 16) d. L6. 17) ἐγγόνην L6. — τοὺς ins. V. F. 18) d. F.

berent partem. si uero quis mortuus fuerit filium relinquens uel ex filia praemortua nepotem neptemue, pronepotem proneptemue, filius quidem VIII uncias accipiet, nepos uero neptisue pronepos proneptisue ex filia praemortua IIII, id est minus tertiam partem quam mater uel auia eorum si uiueret acciperet. mater enim eorum uel auia uiuens semissem acciperet: ipsa uero mortua, nepos uel pronepos ex ea minus tertiam partem (semissis autem tertia pars sextans est hereditatis) accipiet paternae seu auitae hereditatis. Si uero feminam mori contigerit filium relinquentem uel filiam, uel nepotem uel pronepote ex filio filiaue praemortuis, filius uel filia VIII uncias accipiet, filius uero seu filia praemortuorum IIII, id est et ipsi minus tertiam partem quam pater eorum accepturus fuerat uel mater uel auus uel auia seu paterni seu materni. quando enim femina mortua sit, cuius de hereditate agitur, nulla sane exoritur differentia utrum ex masculino an ex feminino sexu nepotes uel pronepotes descendunt. si uero uirum mori contigerit ex filia praemortua, uel feminam ex filio filiaue praemortuis nepotes relinquentem, supersint uero adgnati defuncto, quondam, ut dictum est, lex XII tabularum adgnatos eiusmodi nepotibus praeferebat. hodie autem si uel soli huiusmodi nepotes extent, nullus adgnatis aditus ad defuncti defunctaeue bona dabitur, cum et nepotes et pronepo-

σης[1]) διὰ τὸ τοὺς ἐκγόνους ἢ τοὺς προεκγόνους ὑπεισιέναι τὸν τόπον ἐκείνων, ἐξ ὧν καὶ γεγόνασιν. ἀλλ᾽ εἰ μέν, ὡς εἴρηται, τῷ τελευτήσαντι ἢ τῇ[2]) τελευτησάσῃ ἐστὶν υἱὸς ἢ θυγάτηρ, τότε ἐπὶ[3]) μὲν τοῦ τελευτήσαντος ἄρρενος οἱ ἀπὸ θηλυγονίας ἔκγονοι, ἐπὶ[4]) δὲ τῆς τελευσάσης[5]) θηλείας οἱ ἀπὸ ἀρρενογονίας ἔκγονοι παρὰ τὸ γ̅ λαμβάνουσι τῶν οἰκείων γονέων. ἡνίκα δὲ αὐτοῖς πρὸς τοὺς adgnátus μόνους ἐστὶν ὁ ἀγών, πᾶσαν λήψονται τὴν κληρονομίαν τῶν ἀνιόντων· ἦν γὰρ πάλαι διάταξις, ἥτις τοῖς μὲν τοιούτοις ἐκγόνοις[6]) ϑ̅ ἐδίδου οὐγκίας, τοῖς δὲ adgnátois γ̅. 16. Ἔκειτο δὲ καὶ μεταγενεστέρα διάταξις ἀμυ- 16
δρῶς ἐναντιουμένη· ἀλλ᾽ ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς τὴν τοιαύτην ἐκ τῆς ἀσαφείας ἐγειρομένην ἀμφιβολίαν ἀναιρῶν τὴν μὲν εἰρημένην δευτέραν διάταξιν οὐ συνεχώρησεν ἐγγραφῆναι τῷ οἰκείῳ códici, οὐδὲ εἴασεν αὐτὴν[7]) ἐντεθῆναι[8]) ἐν[9]) αὐτῷ ἀπὸ τοῦ θεοδοσιανίου[10]) códicos μετατεθεῖσαν. ἀλλ᾽ ἐξεφώνησε γενικὴν καὶ σαφεστάτην διάταξιν ἀναιροῦσαν μὲν τὴν τῶν ϑ̅ καὶ γ̅ οὐγκιῶν διαίρεσιν[11]), εἰς ὁλόκληρον δέ τοὺς εἰρημένους ἐκγόνους καὶ προεκγόνους προτιμήσασαν[12]) τῶν adgnátων· ἄτοπον γὰρ τοὺς ἐκ πλαγίου παραγινομένους[13]) καλλίονας εἶναι τῶν κατιόντων. ἐν βραχεῖ γοῦν μέρει τὴν αὐτὴν διάταξιν κρατεῖν κατὰ τὰ ἐν[14]) αὐτῇ περιεχόμενα καὶ κατὰ τοὺς σημαινομένους ἐν αὐτῇ χρόνους καὶ νῦν ἐκέλευσεν. ὥσπερ δὲ εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ὅτι ἐάν τις τελευτήσῃ ἐπὶ υἱῷ καὶ ἐκγόνοις καὶ ἐκγόναις[15]) ἀπὸ υἱοῦ προτελευτήσαντος,[16]) in stirpem[17]) καλοῦνται οἱ ἀπὸ τοῦ προτελευτήσαντος υἱοῦ ἔκγονοι[18]) καὶ οὐχὶ in capita, οὕτω καὶ ἐὰν ἄρρην τελευτήσῃ ἐπὶ υἱῷ καὶ ἐκγόνοις ἀπὸ θυγατρὸς προτελευτησάσης, πάντες οἱ ἔκγονοι in stirpem καλοῦνται

---

[1]) προτελ. V. [2]) d. M. [3]) ἀπὸ M. [4]) ἀπὸ M. [5]) τελευτώσης M. [6]) d. V. [7]) d. V. L[6]. F. [8]) εἶναι Vi. R. [9]) d. L[1]. L[2]. [10]) —είου F. —ανοῦ Vi. R.: scripsi ad fidem M. [11]) διατήρησιν V. [12]) —μῶσαν V. [13]) d. Vi. R. [14]) ad. ex Vi. R.: αὐτῆς M. [15]) d. L[6].: ἐκγόνῳ καὶ ἐκγόνοις M. [16]) ὅτι rursus add. libri ad. [17]) ἤγουν κατὰ σειράν ad. Vi. R. [18]) αἱ ἀπὸ τοῦ προτ. ἔγγοναι Vi. G. ἔκγονοι καὶ ἔκγοναι cj. R.

tes in eorum locum succedant, quibus geniti sunt. Cum uero, ut dictum est, mortuo mortuaue filius filiaue sit, tum uiri nepotes ex feminino, feminae ex masculino uel feminino sexu descendentes minus tertiam accipient partem, quam eorum parentes accepturi forent. si uero cum agnatis tantum concurrant, uniuersam accipient adscendentium hereditatem: erat autem olim constitutio quae eiusmodi nepotibus dodrantem
16. dabat, agnatis uero quadrantem. 16. Posterius autem lata est constitutio superiori obscurius aduersa; noster uero imperator hanc ex obscuritate ortam dubitationem tollens, alteram quam diximus constitutionem in suo codice scribi non permisit, neque eam a theodosiano codice translatam in eo inseri passus est. edidit uero generalem et clarissimam constitutionem quae dodrantis et quadrantis diuisionem auferret, omnino autem eiusmodi nepotes et pronepotes adgnatis praeferret: absurdum enim qui ex transuersa linea ueniunt potiores his haberi, qui recto iure descendunt. breuiter autem et nunc statuit eandem constitutionem optinere secundnm quae in ea continentur, quaequae in ea designata sunt tempora. sicut uero supra diximus, si quis mortuus fuerit filium et nepotem et neptem ex praemortuo filio relinquens, in stirpem ex praemortuo filio nepotes uocari et non in capita, ita et si uir moriatur filium et nepotes ex filia praemortua relinquens, omnes nepotes in stirpem uocantur minus quartam partem accipien-

παρὰ τὸ γ̅ λαμβάνοντες· εἰ δὲ θήλεια τελευτήσῃ[1]) ἐπὶ υἱῷ καὶ ἐκγόνοις ἀπὸ υἱοῦ ἢ[2]) θυγατρὸς προτελευτησάντων, πάλιν οἱ ἔκγονοι ὅσοι δήποτέ εἰσι λήψονται τὸ τετραούγκιον. καὶ ὥςπερ ἐὰν ἄρρην τελευτήσῃ υἱὸν μὲν μηδένα καταλιπὼν, ἀπὸ δὲ υἱῶν προτελευτησάντων ἐκγόνους διαφόρου ἀριθμοῦ, ἀπὸ μὲν τοῦ ἑνὸς ἕνα ἢ καὶ δύο, ἀπὸ δὲ τοῦ ἑτέρου τρεῖς ἢ καὶ[3]) τέσσαρας, οὐχὶ[4]) in capita ἀλλὰ in stirpem γίνεται ἡ διαίρεσις· καὶ ὁ εἷς ἢ οἱ δύο λήψονται τὸ ἑξαούγκιον, οἱ δὲ γ̅ ἢ οἱ[5]) δ̅ τὸ ἕτερον ἑξαούγκιον· οὕτω καὶ ἐὰν τελευτήσῃ ἄρρεν πρόσωπον[6]) ἐκγόνους καταλιπὸν ἀπὸ[7]) θυγατέρων προτελευτησασῶν[8]) ἢ καὶ θήλεια προτελευτήσῃ ἐκγόνους καταλιποῦσα ἀπὸ υἱῶν ἢ θυγατέρων προτελευτησάντων ἢ[9]) προτελευτησασῶν[10]) διαφόρου ἀριθμοῦ, οἷον ἐκ μὲν τοῦ ἑνὸς μέρους ἕνα ἢ καὶ δύο,[11]) ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου[12]) γ̅ ἢ καὶ δ̅, in stirpem ἡ κληρονομία διαιρεθήσεται[13]) καὶ ὁ εἷς ἢ[14]) καὶ οἱ δύο λήψονται τὸ ἑξαούγκιον, οἱ δὲ γ̅ ἢ καὶ οἱ δ̅ τὸ ἕτερον ἑξαούγκιον.[15]) ἡνίκα γὰρ[16]) θῆλυ πρόσωπόν ἐστι τὸ τελευτῆσαν καὶ οἱ ἔκγονοι πρὸς ἐκγόνους φιλονεικοῦσιν, οὐ μὴν πρὸς θείους ἢ θείας, τότε τὸ τοῦ προτελευτήσαντος ἀκέραιον λήψονται[17]) μέρος, τῆς τοῦ τρίτου[18]) μειώσεως οὐ γινομένης.

---

1) προτελ. L^{6}. 2) d. Vi. R.: καὶ V. 3) d. L^{2}. 4) M. (οὐχ[ὶ]): cet. οὐκ. 5) ad. ex M. 6) ἄρρην L^{6}. 7) υἱῶν ἢ ins. L^{1}. 8) —σάντων L^{1}. L^{2}. 9) προτ. ἢ d. L^{1}. L^{2}. F. 10) —άντων L^{1}. L^{2}. 11) d. Vi. 12) M. cet. ἑτέρου. 13) —ρήσεται V. 14) d. L^{1}. L^{2}. 15) Quae secuntur R. quasi glossema includit. 16) δὲ L^{6}. Vi. R. 17) —εται V. τὸ ins. V. Vi. R. 18) τούτου V.

tes. si uero filia moriatur filium relinquens nepotesque ex filio filiaue praemortuis, item nepotes quotquot demum sint quadrantem accipient. et sicut si uir moriatur filium quidem nullum uinum relinquens, ex praemortuis uero nepotes diuersi numeri, ex altero quidem unum uel duos, ex altero tres uel quattuor, non in capita set in stirpem diuisio fit, atque unus uel duo semissem consecuntur, tres uel quattuor alterum semissem, ita quoque si mortuus sit uir nepotes relinquens ex filiabus praemortuis, uel si femina mortua sit nepotes relinquens ex filiis filiabusue praemortuis diuersi numeri, ueluti ex una parte unum uel duos, ex altera uero tres uel quattuor, in stirpem diuidetur hereditas, atque unus uel duo semissem adipiscentur, tres uel quattuor alterum semissem. cum uero femina mortua sit, nepotesque contra nepotes certent, non uero contra auunculos uel materteras, tum praemortuae personae partem integram accipient, tertiae partis deminutione non facta.

De legitima adgnatorum successione.[1]) Titulus 2.

Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ·[a]) ἡ συγγένεια ὄνομα γενικόν ἐστι[2]), διαιρεῖται δὲ εἰς τρία· εἰς ἀνιόντας[3]) κατιόντας καὶ τοὺς ἐκ πλαγίου. καὶ ἀνιόντες μέν εἰσιν οἱ ἡμᾶς γεγεννηκότες, οἷον πατὴρ μήτηρ πάππος μάμμη πρόπαππος προμάμμη καὶ οἱ ἔτι τούτων ἀνωτέρω[4]), κατιόντες δὲ οἱ ἐξ ἡμῶν γενομένοι, οἷον υἱὸς θυγάτηρ ἔκγονος ἐκγόνη προέκγονος προεκγόνη καὶ οἱ ἐκ[5]) τούτων κατωτέρω, ἐκ πλαγίου δὲ οἱ μήτε ἡμᾶς γεγεννηκότες μήτε ἐξ ἡμῶν γεννώμενοι,[6]) τῆς δὲ αὐτῆς γονῆς καὶ ῥίζης[7]) ἡμῖν κεκοινωνηκότες, οἷον ἀδελφὸς ἀδελφὴ θεῖος θεία ἀνεψιὸς ἀνεψιὰ καὶ οἱ ἐκ τούτων καταγόμενοι. ἡ δὲ ἐκ πλαγίου συγγένεια διαιρεῖται εἰς δύο, εἰς adgnátus καὶ cognátus. καὶ adgnátoi μέν εἰσιν οἱ κατὰ ἀρρενογονίαν ἡμῖν συναπτόμενοι, cognátoi δὲ οἱ κατὰ θηλυγονίαν. ἑκάστη δὲ τάξις συγγενείας ποικίλους ἔχει καὶ διαφόρους[8]) βαθμούς. ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων[9]) ἁπλουστέρα τις καὶ εὐχερὴς ἡ κατάληψις τῶν βαθμῶν· ἕκαστον γὰρ τούτων τῶν προσώπων βαθμὸν ἀποτελεῖ, καὶ ἁπλῶς ὅσαι γεννήσεις, τοσοῦτοι καὶ βαθμοί.[10]) δυσχερεστέρα δὲ καὶ οὐκ εὐκατάληπτός ἐστιν ἡ τῶν ἐκ πλαγίου βαθμῶν εὕρεσις.[11]) δεῖ γὰρ ἡμᾶς οὐκ[12]) εὐθέως τρέχειν ἐπὶ[13]) τὸ ἐκ πλαγίου πρόσωπον, ἀλλὰ πρότερον ποιεῖσθαι τὴν ἀνάβασιν ἐπὶ τοὺς ἀνιόντας, μέχρις οὗ ἐπιστῶμεν ἐκείνῳ τῷ αἰτίῳ τῆς γεννήσεως τοῦ ἐκ πλαγίου· εἶτα τοῦτο εὑρόντας κατιέναι ἐπὶ τὸ ζητούμενον πρόσωπον τὸ[14]) ἐκ πλαγίου· καὶ

---

1) περὶ τῆς νομίμου τῶν [d. M. τῆς L1. L2.] κατὰ ἀρρενογονίαν (–ίας M.) διαδοχῆς [συγγενείας L1. L2. συγγενῶν διαφορᾶς M.] libri edd. 2) ἐστ. γεν. L6. Vi. R. 3) καὶ L1. L2. εἰς L6. 4) —εροι V. 5) M.: cet. ἔτι. 6) οἷον ἀδελφός ins. M. 7) ῥίζ. καὶ γ. 8) τοὺς ins. F. L6. 9) d. L2. 10) τοσούτους καὶ βαθμοὺς εὑρήσεις Vi. R. 11) ἐπὶ δὲ τῶν ἐκ πλ. δυσχ. καὶ οὐκ εὐκατ. ἐστ. ἡ τ. β. εὑρ. Vi. R. 12) μὴ L6. 13) εἰς L6. 14) τοῦ F2. cum laurentianis.

a) Bas. 28, 5, 1. Proch. 7, 1. Epa. 17, 1. Epi. 22, 1. Harm. 4, 6, 1 sq. cf. etiam **Appendix Eclogae** [Zachariä Ἀνέκδοτα p. 184 sq.]

De legitima adgnatorum successione. Titulus 2.

Haec antea perspecta habeas. cognatio nomen est generale, in tres autem ordines deducitur: parentes liberos, ex latere. parentes sunt qui nos genuere, ueluti pater mater auus auia atque his etiam superiores: liberi uero qui ex nobis nati sunt, ueluti filius filia nepos neptis pronepos proneptis atque his inferiores: ex latere uero qui neque nos genuerunt neque a nobis geniti sunt, qui tamen eandem originem ac radicem nobiscum communem habent, ueluti frater soror patruus matertera auunculus amita consobrinus consobrina quique inde descendunt. lateralis uero cognatio in duo genera diuiditur: adgnatorum nempe et cognatorum. adgnati sunt per uirilis, cognati per feminini sexus personas cognatione coniuncti. uterque autem cognationis ordo uarios habet diuersosque gradus. set quod ad parentes liberosque simplicior quodammodo et facilis graduum est perspectio: quaeque enim harum personarum gradum facit, ac simpliciter quot generationes tot gradus. difficilior autem nec intellectu facilis ex transuerso graduum inuentus. oportet enim nos non illico ad personam ex transuerso nobis iunctam tendere, set primum ad parentes unde ea cognatio orta est, eaque inuenta, ad illam regredi eo usque donec personam inueniamus, ex transuerso personam decurrere, atque sic omnes generationes numerare tam in adscensu quam in descensu. omnem

οὕτω πάσας ἀριθμεῖν τὰς γεννήσεις τὰς συναγομένας, τοῦτο μὲν ἐπὶ τῆς ἀνόδου, τοῦτο δὲ ἐπὶ τῆς καθόδου· ἑκάστην γὰρ γέννησιν ἐν ἰδιάζοντι[1]) τάττων βαθμῷ, ποιοῦ τὸν ἀριθμόν. καὶ ἐπὶ μὲν τῶν κατιόντων εὐχερὲς τοῦτο· οἷον, ὁ υἱός μου[2]) πόστου[3]) ἐστι βαθμοῦ; ἐγὼ ἔτεκον, ἰδοῦ μία γέννησις ἕνα βαθμὸν ἀπετέλεσεν· οὐκοῦν πρώτου μοί ἐστι[4]) βαθμοῦ. ὁ ἔκγονος πόστου; ἐγὼ ἐγέννησα τὸν υἱόν, ὁ υἱὸς τὸν ἔκγονον, ἰδοὺ δύο γεννήσεις δύο βαθμοὺς ἀπετέλεσαν· οὐκοῦν ὁ ἔκγονός ἐστι δευτέρου βαθμοῦ· τὸ αὐτὸ[5]) ἐφεξῆς·[6]) ἐπὶ προεκγόνου καὶ ἀπεκγόνου. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἀνιόντων· ὁ πατὴρ πόστου[7]) ἐστι βαθμοῦ; ἐμὲ ἐγέννησεν ὁ πατήρ, ἰδοὺ[8]) μία γέννησις ἕνα βαθμὸν ἀπετέλεσεν, ὥςτε οὖν πρώτου μοί ἐστι βαθμοῦ. ὁ πάππος πόστου; ἐμὲ ὁ πατὴρ ἐγέννησε, τὸν πατέρα ὁ πάππος, ἰδοὺ δύο γεννήσεις δύο βαθμοὺς ἀπετέλεσαν· ἐστὶν οὖν ὁ πάππος δευτέρου βαθμοῦ· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ μητρὸς καὶ μάμμης καὶ ἐπὶ[9]) πάντων τῶν[10]) ἀνιόντων ἀρρένων ἢ[11]) θηλείων. ἐπὶ δὲ τῶν ἐκ πλαγίου (ὡς εἴρηται) δεῖ ἀνιέναι ἐπὶ τὸ τῆς συγγενείας[12]) αἴτιον πρόσωπον τὰς γεννήσεις ἀριθμοῦντα[13]), καὶ πάλιν κατιέναι ψηφίζοντα[14]) τὰς γεννήσεις ἕως οὗ ἔλθωμεν[15]) εἰς τὸ πρόσωπον, περὶ οὗ ἡ ζήτησις. εἰ γάρ τίς σε ἐρωτήσει[16])· ὁ ἀδελφός σου πόστου σοί ἐστι βαθμοῦ; λέγε[17]) δευτέρου. διὰ τί; ἀνέρχου[18]) πρὸς τὸν πατέρα, ἰδοὺ μία γέννησις ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς[19]) σὲ ἕνα βαθμὸν ἀπετέλεσεν· εἶτα, ἐπειδὴ ηὗρες τὸ αἴτιον τῆς γεννήσεως[20]) πρόσωπον, κάτελθε πρὸς τὸν ἀδελφὸν προςτιθεὶς ἐνταῦθα ἑτέραν γέννησιν· ἰδοὺ δύο γεννήσεις δύο[21]) βαθμοὺς ἀπετέλεσαν· οὐκοῦν καλῶς εἴρηται ὅτι ὁ[22]) ἀδελφὸς δευτέρου ἐστι[23]) βαθμοῦ. πάλιν ἐάν τίς σε ἐρωτᾷ[24])· ὁ θεῖος

---

1) ἰδίῳ Vi. R. 2) ἐμὸς υἱὸς L 6. 3) μοι ins Vi. R. 4) ὁ υἱὸς ad. Vi. R. 5) καὶ ins. Vi. R. 6) καὶ ins. L 6. F 2. 7) μοι ins. V. L 6. Vi. F. R. 8) ἐγὼ ins. L 2. 9) d. L 2. Vi. F 1. R. 10) d. Vi. R. 11) καὶ Vi. R. τε καὶ L 6. 12) πρῶτον ins. F. 13) —τες L 6.: —τας cj. R. 14) —ίζειν L 6.: —τας cj. R. 15) —θω L 6. 16) ἐρωτ. σε. V. 17) ὅτι ins. Vi. R. 18) —χῃ L 1. L 2. L 6. Vi. 19) πρὸς V. 20) »τοῦ ἀδελφοῦ« ins. putat R. 21) d. F 2. 22) d. F 2. cum V. 23) d. L 1. L 2. βαθμ. ἐστ. L 6. 24) εἰ δέ τις σὲ ἐρωτήσῃ V.

enim generationem in proprio collocans ordine numerum colliges. quod ad descendentes, facilis quidem res est. ut ecce: filius meus quoto mihi est gradu? eum ego genui: en unam generationem quae unum perfecit gradum: ergo primo gradu mihi est. quoto nepos? filium ego genui, nepotem filius: en duas generationes, quae duos perfecerunt gradus: secundo igitur gradu mihi est. idem et deinceps in pronepote et abnepote. Pariter et in adscendentibus. pater quoto est gradu? me genuit pater: en unam generationem unum perficientem gradum, ita ut primo sit gradu. auus quoto? me pater genuit, patrem auus: en duas generationes duos perficientes gradus: est igitur auus gradu secundo. idem et de matre et auia et omnibus adscendentibus uirilis et feminini sexus. quod uero ad personas ex transuerso cognatione iunctas, ut dictum est, ad cognationis usque auctorem recurrere oportet ac generationes numerare, et rursus descendere et generationes recensere usque quo ad personam perueniamus, de qua est quaestio. si ergo quis te interrogauerit: frater tuus quoto tibi est gradu? dic: secundo. cur? adscende ad patrem; en unam generationem a patre ad te unum perficientem gradum: deinde, cum generationis auctorem inueneris ad fratrem descende unam addens generationem: en duas generationes duos gradus perficientes: recte ergo dicitur frater secundo esse gradu. et denuo si quis te interroget: patruus quoto

πόστου σοί ἐστι βαθμοῦ; λέγε ὅτι[1]) *τρίτου, ἀνάγκη γάρ σε ἀνιέναι ἐπὶ τὸν σὸν πατέρα καὶ λέγειν· ἐμὲ ἐγέννησεν ὁ πατήρ, τὸν πατέρα ὁ πάππος, ἰδοὺ δύο γεννήσεις· ὁ αὐτὸς πάππος τὸν ἐμὸν θεῖον· ἰδοὺ γ̄ γεννήσεις τρεῖς βαθμοὺς ἀπετέλεσαν*[2]), *ὥςτε οὖν τρίτου μοί ἐστιν ὁ θεῖος βαθμοῦ*[3])· *οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν ἑξῆς τῷ αὐτῷ προσέχων*[4]) *κανόνι*[5]) *δύνασαι καταλαβεῖν τοὺς βαθμούς. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ἐάν τις τελευτήσῃ*[6]) *μηδένα καταλιπὼν* [sûon[7])], *μηδὲ τῶν ἐν τάξει* sûu *καλουμένων*[8]), *ἢ ὑπὸ τοῦ* praétoros *ὁποῖός ἐστιν ὁ* emancípatos *ἢ ὑπὸ τῶν διατάξεων, ὁποῖοί εἰσιν οἱ προειρημένοι ἔκγονοι, ἢ ὑπόντα τὰ τοιαῦτα πρόσωπα τὸν τοῦ τελευτήσαντος ὅπως δήποτε κλῆρον οὐχ ὑπεισέρχεται*[9]), *τότε ὁ δωδεκάδελτος νόμος*[10]) *ἐν δευτέρᾳ τάξει τὸν ἐγγύτατον* adgnáton *ἐπὶ τὴν κληρονομίαν καλεῖ.*

1. Adgnátoi *δέ εἰσιν ὥςπερ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ παραδεδώ-* 1.
καμεν Institutíoni *οἱ κατὰ ἀρρενογονίαν ἡμῖν*[11]) *συναπτόμενοι συγγενεῖς,* quasi a patre cognati,[12]) *ὥςτε οὖν οἱ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς*[13]) *τεχθέντες*[14]) *ἀδελφοὶ* adgnátoi *ἀλλήλοις*[15]) *εἰσὶ καὶ ῥωμαϊστὶ μὲν λέγονται* consanguinei[16]), *ἑλληνιστὶ δὲ ὅμαιμοι, οὐ διαφερομένων ἡμῶν, πότερον ἐκ τῆς αὐτῆς μητρός εἰσιν ἢ ἐκ διαφόρων μητρῶν. καὶ ὁ θεῖος*[17]) *μου ὁ πρὸς πατρὸς* adgnátos *μοί ἐστι κἀγὼ ἐκείνῳ, καὶ οἱ ἀπὸ δύο ἀδελφῶν ἀρρένων τεχθέντες* adgnaticà *πρὸς ἀλλήλους προΐσχονται δίκαια, οἵτινες λέγονται* fratres patrueles[18]) *καταχρηστικῶς δὲ* consobrînoi.[19]) Consobrînoi *γὰρ λέγονται*[20]) *κυρίως οἱ ἐκ θηλειῶν δύο ἀδελφῶν τεχθέντες* quasi »consororini«.[21]) *τούτῳ χρώμενος*

---

1) d. V. 2) γ̄ *ἀπετ. β.* L¹. L². 3) *ἐστ. β. ὁ θ.* L¹. L². Vi. R. 4) *πρόσεχε* L⁶. 5) *καὶ* ins. L⁶. 6) *προτελ.* V. 7) omnino cum R. addendum. 8) scripsi pro »*τὸν . . καλούμενον*« syntaxi exposcente. 9) *εἰσέρχ.* L⁶. *—ονται* Vi. R. 10) d. V. 11) *ἡμῶν* Vi. 12) *τουτ. ὡσανεὶ πατρὸς συγγενεῖς* ad. Vi. R. 13) *πατρ. αὐτ.* V. 14) *γεννηθέντες* L⁶. 15) *—λων* V. 16) *κονσαγγουίνεοι* Vi. G. 17) *—ιότατος* L⁶. 18) *τουτ. ἐκ πατρῶν* L⁶. 19) consobrini F. R. scripsi ad. fid M. L¹. L². 20) *δέ εἰσι* L². 21) libri consobrînoi.

est tibi gradu? dic: tertio: necesse est enim te ad patrem adscendere et dicere, me genuit pater, patrem autem auus en duas generationes: idem auus patruum genuit meum: en tres generationes tres gradus perficientes, ita ut tertio mihi gradu patruus sit. sic et deinceps eidem regulae animaduertens, gradus inuenire poteris. Cum haec tibi perspecta sint, uidesis quae secuntur. si quis mortuus fuerit nullum suum heredem relinquens, neque qui suorum ordine censeatur uel a praetore, ueluti emancipatum, uel a constitutionibus, ueluti praefatos nepotes, uel, eiusmodi personae extantes quoquo modo hereditatem non adierint, tum lex XII tabularum secundo
1. ordine proximum adgnatum uocat ad hereditatem. 1. Sunt autem adgnati, ut in prima quoque Institutione tradidimus, cognati per uirilis sexus personas coniuncti quasi a patre cognati. itaque eodem patre fratres nati adgnati sibi inuicem sunt, atque latine consanguinei audiunt (graece uero ὅμαιμοι); nec distinguimus utrum ex eadem matre an ex diuersis matribus sint. et patruus meus mihi adgnatus est et ego illi. et ex duobus fratribus uirilis sexus nati adgnationis iura inuicem habent, et dicuntur fratres patrueles, abusiue autem consobrini. consobrini enim ii potissimum uocantur qui ex duabus sororibus nati sunt, quasi »consororini.« Hac

τῷ κανόνι δύναταί τις εἰς πολλοὺς βαθμοὺς παραγενέσθαι καὶ εἰπεῖν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θείου μου τοῦ πρὸς πατρὸς καὶ ὁ ἐκ τούτου ἔκγονος adgnátoi εἰσὶ, καὶ ἁπλῶς ἐφ' ὅσον ὁρᾷς θῆλυ πρόσωπον μὴ διακόπτον[1]) τὴν συγγένειαν adgnátus ἀποφαίνου τοὺς τικτομένους. οὐ μόνον δὲ οἱ ζῶντος τοῦ πατρὸς τεχθέντες ἀλλὰ καὶ οἱ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν τὰ τῆς ὁμαιμότητος ἔχουσι πρὸς ἐμὲ δίκαια. οὐ πάντες δὲ ἅμα[2]) οἱ[3]) adgnátoi εἰς τὴν τοῦ τελευτήσαντος καλοῦνται περιουσίαν ὑπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου[4]), ἀλλ' οὗτοι, οἵτινες ἐγγύτερον ἐπεῖχον βαθμὸν, ὁπότε δῆλον γέγονεν ἀδιάθετόν τινα τετελευτηκέναι· πῶς δὲ χρὴ τοῦτο[5]) νοεῖσθαι προϊόντες μαθησόμεθα. ὥςτε οὖν ἐάν ἐστιν ἀδελφὸς, ἐστὶ δὲ[6]) καὶ θεῖος, ἐπειδὴ ὁ μὲν ἀδελφὸς[7]) δευτέρου βαθμοῦ[8]) ὁ δὲ θεῖος τρίτου βαθμοῦ ἐστιν[9]), ὁ ἀδελφὸς προτιμᾶται.

2. Οὐ μόνον δὲ γέννησις ἀλλὰ γὰρ καὶ θέσις adgnatíona 2. συνίστησιν, οἷον ἔχω ἐγὼ[10]) φυσικὸν παῖδα, ἔλαβον[11]) καί τινα εἰς θέσιν·[12]) καλέσουσιν[13]) οὗτοι ἀλλήλους οὐ μόνον adgnátus, ἀλλὰ καὶ ὁμαίμους. εἰ δὲ καὶ[14]) ἕτερος adgnátos, οἷον ὁ ἀδελφός μου ἢ ὁ πρὸς πατρὸς θεῖος ἢ καὶ ὁ υἱὸς ἤγουν ὁ ἔκγονος τοῦ πρὸς[15]) πατρὸς θείου εἰς θέσιν λάβῃ τινα, adgnatíωn μεταξὺ ἡμῶν συνίσταται.[16]) 3. Ἡ κληρονομία μεταξὺ ἀρρένων 3. adgnaticῷ δικαίῳ καταφέρεται εἰ καὶ μακροτέρου βαθμοῦ εἶεν πρὸς ἀλλήλους ὁ τελευτήσας καὶ ὁ τοῦτον διαδεχόμενος·[17]) ἔστι γὰρ τοῦ πρὸς πατρὸς θείου ἀπέκγονος διὰ πάντων προϊὼν[18]) ἀρρένων ὃς ἐστιν ἑβδόμου βαθμοῦ· εἰ γὰρ ὁ θεῖός ἐστι γ̅ βαθμοῦ, τούτου ὁ υἱὸς δ̅ ὁ ἔκγονος ε̅, ἐκ τούτου[19]) ὁ προέκγονος ς̅, ἑβδόμου εἰκότως ὁ ἀπέκγονος. ταῦτα μὲν μεταξὺ ἀρρένων· εἰ δὲ θήλεια ἦν ἡ[20]) κληρονομοῦσα, τότε ἠδύνατο adgnaticῷ δικαίῳ

---

1) κόπτον V. 2) d. L2. 3) d. L6. 4) νόμου ins. Vi. F. R. 5) τοῦτο χρὴ V. L6. 6) d. Vi. 7) d. M. 8) ἐστι ad. L1. L2. L6. F. 9) ita M. L1. L2.: cet. ἐ. β. 10) ἔγ. ἔχ. V. Vi. F. R. 11) δὲ ins. L6. 12) καὶ θετὸν Vi. R. 13) —λοῦσιν L6. 14) d. Vi. 15) d. L6. 16) συνέστηκεν M. 17) καὶ omisi cum L1. L2. V. L6. 18) τῶν ins. L6. et R. ex cj. set perperam: προϊόντων Vi. 19) ἐκ τοῦ M. ἔκτου V. L1. L2.: inde feci ἐν τούτου. 20) d. M. Vi.

regula usus posset quis ad multos gradus progredi et dicere filium patrui mei nepotemque ex eo mihi adgnatos esse; ac simpliciter quousque feminini sexus personam non uideas cognationem interrumpentem, adgnatis cense qui gignantur. Nec tantum qui uiuo patre set etiam qui post eius mortem nascuntur consanguineitatis iura aduersus me habent. non omnes simul adgnati ad defuncti uocantur bona lege XII tabularum, set ii tantummodo qui proximum optinuerint gradum cum certum fuerit aliquem intestatum decessisse. quomodo haec intellegere oportet infra discemus. itaque si frater extat, extat et patruus, cum frater secundi, patruus autem
2. tertii sit gradus, frater praefertur. 2. Non tantum autem generatio, set etiam adoptio adgnationem creat; ut ecce, filium habeo naturalem: quendam etiam adoptandum accepi: sese inuicem non modo adgnatos set et consanguineos uocabunt. Si autem etiam alius adgnatus, ueluti frater meus uel patruus uel filius uel nepos patrui, quendam adoptauerit, ad-
3. gnatio inter nos consistit. 3. Hereditas inter uirilis sexus personas adgnationis iure defertur etiam si longiore gradu defunctus eiusque successor inuicem sint. est enim patrui abnepos per omnes uirilis sexus personas descendens, qui septimo est gradu: cum enim patruus tertio sit gradu, eius filius quarto, eius nepos quinto, eius pronepos sexto, patet septimo esse abnepotem. Haec uero inter masculos. si autem femina sit quae hereditatem petat, olim poterat adgnationis

τὴν τοῦ τελευτήσαντος λαβεῖν περιουσίαν, ἡνίκα ὁμαιμὸς ἦν, τουτέστιν[1]) ἀδελφή· εἰ δὲ ἦν θεία πρὸς πατρὸς ἢ θυγάτηρ ἀδελφοῦ, οὐκ ἠδύνατο ὡς adgnata[2]) κληρονόμῆσαι[3])· καθόλου γάρ[4]) ὀφείλεις εἰδέναι ὅτι θῆλυ πρόσωπον ὑπερβὰν βαθμὸν ὁμαιμότητος adgnaticῷ δικαίῳ οὐ κληρονομεῖ. Εἰ δὲ θήλεια μὲν ἦν ἡ τελευτήσασα, ἄρρεν δὲ πρόσωπον εἰς τὴν ταύτης ἐκαλεῖτον κληρονομίαν[5]) εἴτε γ̄, εἴτε δ̄, εἴτε ε̄ ἦν βαθμοῦ, adgnaticῷ δικαίῳ ἐκληρονόμει.[6]) Τοῦ[7]) ἐμοῦ ἀδελφοῦ ἢ θείου μου τοῦ πρὸς πατρὸς ἡ θυγάτηρ ἢ ἡ πρὸς πατρὸς θεία εἰ ἐτελεύτησεν, ὡς adgnátos ἐκληρονόμουν ἐγώ· εἰ δὲ ἐγὼ ἐτελεύτησα, αὗται adgnaticῷ δικαίῳ ἐπὶ τὴν ἐμὴν οὐ παρεγίνοντο[8]) κληρονομίαν. ταῦτα δὲ οὕτως εἶχεν[9]), ἐπειδὴ τῇ πολιτείᾳ λυσιτελέστερον ἔδοξεν εἶναι συνεχέστερον τοὺς ἄρρενας μᾶλλον ἐπὶ τὰς κληρονομίας καλεῖσθαι ἢ τὰς θηλείας, ἐπειδὴ τῇ πολιτείᾳ χρειώδεις εἰσὶν οἱ ἄρρενες πολεμοῦντες λειτουργοῦντες ἄρχοντες. ἀλλ' ἐπειδήπερ ἀτοπώτατον[10]) ἐνομίσθη[11]) ἐξωθεῖσθαι αὐτὰς καθόλου τῆς τῶν τελευτησάντων διαδοχῆς ἐξωτικοὺς μιμουμένας, ὁ praétωr αὐταῖς πρὸς τὸ φύσει δίκαιον ἀφορῶν, τὴν »unde cognati« διακατοχὴν ἐπηγγείλατο, ἐξ ἐκείνου τοῦ μέρους καλέσας αὐτάς, ἐξ οὗ τοῖς cognátois[12]) ἐφιλοτιμήσατο τὴν ἐπὶ τὴν[13]) ἐξ ἀδιαθέτου πάροδον[14]) τουτέστιν ἡνίκα μηδεὶς adgnátos μηδὲ ἐγγύτερος cognátos εὑρίσκεται.

3a. Τὸ δὲ εἰρημένον ἡμῖν ὅτι αἱ θήλειαι adgnáticῷ δικαίῳ κληρονομοῦνται μέν, οὐ κληρονομοῦσι δὲ βαθμὸν ὁμαιμότητος ὑπερβᾶσαι[15]), οὐχ εὕρησίς ἐστι τοῦ δωδεκαδέλτου[16])· ὁ γὰρ δωδεκάδελτος τὴν τοῖς νόμοις συνήθη φιλῶν ἁπλότητα, ἅπαντας ὁμοίως adgnátus καὶ adgnátas[17]) οἱουδήποτε εἶεν βαθμοῦ καθ' ὁμοιότητι τῶν súωn ἐπὶ τὰ τοῦ τελευτήσαντος καλεῖ πράγματα.

1) τέως Vi. R. ἡ ins. L6. Vi. F. R. 2) —τους V. 3) —μεῖν V. Vi. R. 4) d. F2. 5) ἐκαλ. εἰς τ. ταυτ. L3. L6. 6) scripsi ex L1. L2. V. L6.: cet. κληρονομεῖ. 7) διὰ τοῦ L2. Vi. διὸ F. cum libris, praeter M. V. 8) παραγίνονται L6. Vi. G. 9) ex cj. R. cet. ἔχει. 10) ἄτοπον Vi. F. R. 11) ἐκρίθη V. 12) cognatis F. 13) τὰ L6. 14) πρόσοδον Vi. R. 15) —βαίνουσαι L6. 16) νόμου ad. L6. 17) d. V.

iure defuncti bona consequi, si consaguinea esset, idest soror: si uero amita esset uel fratris filia, nequibat ut adgnata succedere; omnino enim scire debes feminini sexus personam, quae consanguineitatis gradum transcendat, adgnationis iure hereditatem non capere. si uero femina mortua sit, masculus autem ad eius uocetur hereditatem siue III° siue IIII° siue V° sit gradu, adgnationis iure hereditatem capit. si fratris uel patrui mei filia, aut si amita mortua est, uelut adgnatus ego hereditatem capiebam; si uero ego mortuus essem, ipsae adgnationis iure meam non adibant hereditatem. Quae ita sese habebant, cum reipublicae utilius uisum esset masculos frequentius quam feminas ad hereditates uocari: reipublicae enim masculi inseruiunt, cum belli tum in muneribus et magistratibus. set cum absurdum reputatum sit eas in uniuersum a morientium successione extraneis similes repelli, praetor naturalem respiciens aequitatem bonorum possessionem »unde cognati« ipsis pollicitus est: ex ea nempe parte eas uocans, qua cognatis ad successionem ab intestato aditum concessit, id est cum neque adgnatus ullus neque proximior cognatus inueniretur.

3a. 3a. Quod autem nobis dictum est feminis adgnationis iure succedi posse, non ipsas uero succedere, si consanguineitatis gradum sint praetergressae, non est lege XII tabularum constitutum. lex enim XII tabularum simplicitatem legibus amicam amplexa simili modo omnes adgnatos et adgnatascuiuscumque gradus ad similitudinem suorum heredum ad mortui uo-

ἀλλ' οἱ μετὰ τὸν δωδεκάδελτον σοφοὶ νεώτεροι μὲν ὄντες τῆς ἐκείνου νομοθεσίας, πρεσβύτεροι δὲ τῶν βασιλικῶν διατάξεων, ἀκριβείᾳ χαίροντες τὴν εἰρημένην ἐμηχανήσαντο διαφορὰν, ἐξωθοῦντες αὐτὰς καθόλου τῆς τῶν συγγενῶν διαδοχῆς μέχρις οὗ (καθὰ εἴρηται) οἱ praétores τὴν ὑπὸ τῶν σοφῶν εἰσενεχθεῖσαν τραχύτητα τῇ πολιτείᾳ, φιλανθρωποτέρᾳ διανοίᾳ διορθοῦντες, ὡς cognátas[1]) ταύτας ἐκάλεσαν ἢ καὶ τὸ ἐλλεῖπον ἀναπληροῦντες (τοῦτο γὰρ ἔθος αὐτοῖς) τρίτην τάξιν τὴν[2]) cognaticὴν ἐπινοήσαντες ὡς cognátas αὐτὰς ἐκάλεσαν τὴν »unde cognati« διακατοχὴν αὐταῖς ἐπαγγελλόμενοι.[3]) 3b. ὁ δὲ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς τὴν ἐπινοηθεῖσαν ἀπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου ἀρρένων τε καὶ θηλειῶν περὶ τὴν διαδοχὴν[4]) ἰσότητα φυλάττων, ἐπαινεῖ μὲν τῆς φιλανθρωπίας τοὺς praétoras μὴ καθάπαξ ἐκτὸς τοῦ διαδέχεσθαι τὰς θηλείας ἐάσαντας· φησὶ δὲ αὐτοὺς μὴ τελείως τῆς κατὰ τῶν θηλειῶν ἀδικίας εὑρεῖν ἴασιν· ἀτοπώτατον γὰρ ἦν[5]) ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ τὰς θηλείας τοῖς ἄρρεσι συντρέχουσας καὶ οὐ μόνον τὴν φυσικὴν ἐχούσας συγγένειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν adgnatíona ἀποσωζούσας μὴ κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον τοῖς ἄρρεσι διαδέχεσθαι ἀλλὰ μόνας ἀδελφὰς adgnaticῷ δικαίῳ ἐπὶ τὸν τοῦ τελευτήσαντος παραγίνεσθαι κλῆρον. τούτοις οὖν κινηθεὶς ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς τοῖς λογισμοῖς τὸ ἀρχαῖον ἀνεκαλέσατο δίκαιον, τὸ[6]) ἀπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου φημὶ, καὶ οἰκείᾳ διατάξει τὰ ἐξ ἀρρενογονίας συναπτόμενα τῷ τελευτήσαντι πρόσωπα εἴτε ἄρρενα εἴτε θήλεια[7]) ἴσῳ τρόπῳ[8]) εἰς τὴν legítiman ἐκέλευσεν ἐξ ἀδιαθέτου καλεῖσθαι διαδοχὴν, τῆς προτιμήσεως πανταχοῦ τοῦ βαθμοῦ[9]) σωζομένης· τὸν γὰρ ἐγγύτερον ἢ τὴν ἐγγυτέραν τοῦ ἐπέκεινα προτιμᾶσθαι βούλεται καὶ μὴ διὰ τοῦτο ἐλάττονα[10]) αὐτὰς ἔχειν, ἐπειδὴ βαθμὸν ὑπερέβησαν ὁμαιμότητος· ἀλλ' ἐάν τις τελευτήσῃ δύο συγγενεῖς καταλιπὼν τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ, ὧν ὁ μὲν ἄρρην ἡ δέ ἐστι[11]) θήλεια, ἅμα παραγινέσθωσαν.[12]) λόγου χάριν ἐστὶν υἱὸς θείου

1) καὶ ins. L^1. L^2. 2) d. Vi. R. 3) ἐπαγγειλάμενοι Vi. R. 4) διακατοχὴν V. 5) εἶναι Vi. R. 6) καὶ Vi. 7) θήλεα R. 8) ἰσοτρόπως L^6. 9) τοῦ β. παντ. L^6. 10) ἔλαττον L^6. 11) d. L^6. 12) οἷον ins. Vi. R.

cat bona. set iurisconsulti qui post XII tabularum legem latam floruere, ipsa quidem lege iuniores, principalibus autem constitutionibus anteriores, suptilitati indulgentes praefatam excogitauerunt differentiam, eas in uniuersum a cognatorum repellentes successione, donec praetores, ut dictum est, iurisconsultorum interpretatione in ciuitatem introductam asperitatem humaniore corrigentes sententia, ueluti cognatas eas uocauerunt, uel etiam quod deerat consueto ipsis more adimplentes, tertium ordinem cognatorum excogitauerunt, easque ut cognatas uocauere, »unde cognati« bonorum eis posses-
3b. sionem polliciti. 3b. Sanctissimus autem princeps noster lege XII tabularum masculorum et feminarum circa successionem excogitatam seruans aequalitatem, praetores quidem humanitatis suae laudat, qui non penitus feminas extra successionem reliquerint, addit autem ipsos non plenum eiusmodi in feminas iniquitatis remedium inuenisse. erat enim absurdum ex uno eodemque gradu feminas quidem cum masculis concurrere nec tantum natura esse cognatas set etiam adgnationis seruare iura, non autem simili modo quam masculos succedere, set tantum sorores adgnationis iure mortuorum adire hereditates. quibus ergo rationibus sanctissimus imperator noster permotus, antiquum reuocauit ius, i. e. legis XII tabularum, ac sua constitutione personas per uirilis sexus cognatione iunctas seu uiros seu feminas aequa lance ad legitimam ab intestato successionem uocari iussit, gradus praerogatiua ubique seruata. proximiorem enim uirum seu feminam ulteriori praeferri uult, neque ideo ipsas minus habere, quod gradum praetergressae sint consanguineitatis. set si quis mortuus fuerit duos eiusdem gradus adgnatos relinquens, quorum alter uir alter femina sit, simul adeunto. ut ecce, exempli gratia, filius est patrui praemortui, eiusdemque filia, quamuis

πρὸς πατρὸς προτελευτήσαντος καὶ θυγάτηρ θείου, εἰ καὶ τοῦ δ̄ ἐστι βαθμοῦ[1]) *καὶ ἐξῆλθε τὴν ὁμαιμότητα, οὐδὲν ἧττον ἅμα τῷ οἰκείῳ ἀδελφῷ τὸν τελευτήσαντα*[2]) *διαδέχεται.* 4. *Ταῦτα* 4. *δὲ ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς ἐν τῇ εἰρημένῃ διατάξει διατυπώσας προστέθειχε κἀκεῖνο· βαθμὸν γὰρ ἕνα, ἤτοι πρόσωπα*[3]), *ἐκ τῆς* cognaticῆς *τάξεως εἰς τὴν* adgnaticὴν *μετατέθειχεν*[4])· *ἐκέλευσε γὰρ ὡς* adgnátus *οὐ μόνον τὸν υἱὸν καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοῦ κατὰ τὰ ἤδη κρατοῦντα ἐπὶ τὴν ἐμὴν παραγίνεσθαι κληρονομίαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῆς ἀδελφῆς παῖδας, εἴτε ὁμοπάτριος εἴη*[5]) *εἴτε μόνον*[6]) *ὁμομήτριος.*[7]) *οὐκοῦν ἐάν τις τελευτήσῃ καταλιπὼν ἀδελφοῦ προτελευτήσαντος υἱὸν ἢ θυγατέρα καὶ ἀδελφῆς προτελευτησάσης ὁμοπατρίου ἤγουν ὁμομητρίου υἱὸν ἢ θυγατέρα, παραγίνονται ἐξ ἴσου*[8]) *καὶ διαδέχονται*[9]) *οἱ μὲν ὡς θεῖον πρὸς πατρὸς, οἱ δὲ ὡς θεῖον πρὸς μητρὸς, ὥςπερ εἰ ἐξ ἀρρένων πάντες προῆλθον. ταῦτα δὲ, ὡς ἤδη ἐθεματίσθη, δεῖ νοεῖν, ἡνίκα οἱ ἀδελφοὶ καὶ αἱ*[10]) *ἀδελφαί, ἐξ ὧν οὗτοι κατάγονται, μὴ ζῶσιν. τούτων γὰρ περιόντων καὶ τὸν κλῆρον ἀσπαζομένων τοῦ τελευτήσαντος, οἱ ἐκ τῶν ἐπομένων βαθμῶν ἡσυχάσουσιν. Εἰς δὲ τὰ εἰρημένα πρόσωπα τὰ ἐκ τῆς*[11]) *διατάξεως ἐπινοηθέντα ἡ τοῦ τελευτήσαντος παραγίνεται κληρονομία* in capita[12]) *μεριζομένη καὶ οὐχὶ* in stirpes. *δεῖ δὲ καὶ τὸ προειρημένον καὶ τὸ*[13]) *ἀρτίως λεχθὲν θεματισμῷ σαφηνίσαι· ἐτελεύτησέ τις ἀδελφὴν ὁμομήτριον καταλιπὼν καὶ υἱὸν ἀδελφοῦ προτελευτήσαντος· πάλαι μὲν ὁ τοῦ τελευτήσαντος*[14]) *ἀδελφοῦ υἱὸς ἐκληρονόμει ὡς* adgnátos, *παρεγίνετο γὰρ ἀπὸ δυνατωτέρας τάξεως,*[15]) *εἰ καὶ ἐπλεονεκτεῖτο τῷ βαθμῷ· αὐτὸς μὲν γὰρ τρίτου ἦν βαθμοῦ, ἡ δὲ*[16]) *ἀδελφὴ δευτέρου· ἀλλὰ σήμερον ἐκ τῶν ἐπινοηθέντων ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου βασι-*

---

1) *ἐστ. β·* Vi. R. 2) *προτελ.* L⁶. 3) *—πον* L⁶. Vi R. qui cj. *πρόσ. ἕν.* 4) *μετέθηκεν* G. R. 5) *—τριοι εἰσιν* L⁶. *εἶεν* Vi. G. 6) d. L⁶. Vi. R. 7) *—τριοι* L⁶. Vi. G. 8) *παραγενήσεται* L². *παραγενήσονται ἐξ ἴσου* Vi. R. 9) *—ξονται* Vi. R. 10) d. L². 11) *εἰρημένης* ins L⁶. Vi. R. 12) *ἐν ἀγάπῃ καὶ οὐχὶ κατὰ σειράν.* ad. L².; legebatur enim ᴄᴀʙɪᴛᴀ. 13) d. Vi. 14) *προτελ.* Vi. R. 15) *πράξεως* L². 16) addidi ex Vi. R.

haec IIII[1] sit gradus ideoque iura consanguineitatis non habeat, una cum fratre suo nihilominus mortuo succedit. 4. Haec sanctissimus imperator noster in praefata sanciens constitutione, aliquid quoque addidit: unum nempe gradum i. e. personas a cognationis iure in adgnationis ordinem transtulit: iussit enim non modo fratris mei filium filiamque, secundum quae iam optinerent, ad meam utpote adgnatos uocari hereditatem, sed etiam sororis filios, siue ipsa consaguinea sit, siue tantummodo uterina. igitur si quis moriatur fratris praemortui filium filiamue, sororisque praemortuae siue consanguineae siue uterinae filium filiamue relinquens, uocabuntur aeque eiusque capient hereditatem, illi ut patrui, hi autem ut auunculi, tamquam si omnes ex masculis descendant. Haec uero, ut iam propositum est, ita intellegere oportet si fratres sororesque, ex quibus ii descendant, non uiuant; nam si supersint, hereditatemque mortui fratris amplectantur, qui ex ceteris sunt gradibus semoti remanent. ad praefatas uero personas de quibus agit constitutio mortui peruenit in capita non in stirpes hereditas diuisa. oportet uero et quae antea exposuimus et quae nunc diximus exemplo illustrare. mortuus est quidam sororem uterinam relinquens et praemortui fratris filium. olim quidem praemortui fratris filius utpote adgnatus hereditatem capiebat, cum ex potiori ueniret ordine, quamuis gradu ulterior esset; erat enim III[1], soror autem II[1] gradus. hodie uero secundum ea quae princeps noster sanxit ipsa fi-

λέως αὐτὴ προτιμηθήσεται τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀδελφοῦ, **adgnaticà** κτησαμένη δίκαια ἐκ τῆς διατάξεως. τὸ δὲ »**in capita**« οὕτως ἐστι[1])· οἷον συνέβη ἐμὲ τελευτῆσαι ἀδιάθετον καταλιπόντα ἀδελφοῦ προτελευτήσαντος καὶ ἀδελφῆς προτελευτησάσης παῖδας, ἀλλ' τοῦ μὲν ἀλελφοῦ ἦσαν γ̄ ἢ καὶ δ̄, τῆς δὲ ἀδελφῆς ᾱ ἢ καὶ β̄· οὐ δεῖ λέγειν ὅτι οἱ ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς τὸ ἥμισυ, καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τὸ ἥμισυ λαμβάνουσιν, ἀλλ' in capita γίνεται ἡ διαίρεσις· καὶ οἱ μὲν ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τέσσαρες ὄντες δ̄ λαμβάνουσι μοίρας, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς ὄντες δύο, ἕξουσι β̄ μέρη.[2]) 5. Ἐτελεύτησέ τις ἀδιάθετος πολλῶν ὑπόντων **ad-** 5.
gnátwn διαφόρου βαθμοῦ· ὁ δωδεκάδελτος τὸν ἐγγύτερον καλεῖ. ὥςτε οὖν εἰ λόγου χάριν ὕπεστιν ἀδελφὸς τοῦ τελευτήσαντος[3]) καὶ υἱὸς[4]) ἀδελφοῦ προτελευτήσαντος ἤγουν καὶ θεῖος πρὸς πατρὸς, ὁ ἀδελφὸς ἔσται καλλίων[5])· ὁ μὲν γὰρ[6]) δευτέρου, ἐκεῖνοι[7]) δὲ[8]) τρίτου εἰσι[9]) βαθμοῦ. οὐ μόνον δὲ ἡνίκα εἷς ἐστὶν ὁ[10]) ἐγγύτερος, ἐπὶ τὴν κληρονομίαν καλεῖται τοῦ τελευτήσαντος, ἀλλ' εἰ καὶ πολλοί εἰσιν[11]) ἐν τῷ πλησιάζοντι βαθμῷ, πάντες ἅμα παραγίνονται, εἰ καὶ[12]) ἑνικῷ[13]) ἀριθμῷ ὁ δωδεκάδελτος ἐχρήσατο εἰπὼν, ὅτι τὸν »**próximon**« προτιμῶ καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι τοὺς »**proxímus**«. Οὐκοῦν ἐὰν εἰσι τρεῖς ἀδελφοὶ τῷ τελευτήσαντι καὶ ἑνὸς προτελευτήσαντος παῖς[14]), οἱ γ̄ ἀδελφοὶ κληρονομήσουσι[15]) τὸν τοῦ προτελευτήσαντος ἀδελφοῦ παῖδα νικῶντες. Καὶ πάλιν τὸ εἰρημένον τῷ δωδεκαδέλτῳ **próximos**[16]), τοῦτο σημαίνει[17]) κυρίως πλειόνων βαθμῶν σύγκρισιν· πλὴν εἰ καὶ ἡ σημασία τοῦ ῥήματος[18]) ὑποφαίνει τοῦτο, ἀλλ' οὖν εἰ καὶ εἷς ὑπόκειται βαθμὸς χώρα τῇ ἀπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου κλήσει. οἷον, ἐτελεύτησέ τις θεῖον μόνον πρὸς πατρὸς κα-

---

1) νοεῖν ins. V. R. 2) μερίδας L⁶. 3) τῷ τ . . αντι L⁶. 4) υἱοὶ L⁶. 5) κάλλιον M 6) ἐκ ins. L⁶. 7) —νος V. 8) ἐστι ins. V. ἐκ L⁶. 9) d. V. 10) d. L⁶. 11) εἶεν L⁶. F². 12) δὲ M. 13) γενικῷ M. L⁶. 14) ita M.: καὶ παῖς ἑν. προτελευτήσ. ἀδελφοῦ cet. 15) —μοῦσι L¹. L². 16) scripsi semper ad. fid. M. cet. πρώξιμος. F. proximus. 17) σήμερον L⁶. 18) ita M. Vi. R. τοῦτο δὲ πλὴν εἰ καὶ μὴ ἡ σημ. τοῦ ῥ. ὑποφ. cet.

lio praemortui fratris potior erit utpote adgnationis iura ex constitutione adepta. illud uero »in capita« ita est: ut ecce, contigit me intestatum mori, praemortui fratris et praemortuae sororis filios relinquentem. set fratris quidem erant III uel etiam IIII; sororis autem unus uel etiam II. non oportet dicere sororis filios dimidiam partem, fratris uero alteram dimidiam consequi; set in capita diuisio fit, atque fratris filii cum IIII sint, quattuor capiunt
5. partes; sororis uero cum duo sint, II partes habent. 5. Mortuus est quidam intestatus, pluribus adgnatis diuersi gradus extantibus: lex XII tabularum proximum uocat. itaque uerbi gratia si frater defuncti supersit praemortuique fratris filius, uel etiam patruus, potior erit frater, cum hic secundi, illi uero tertii sint gradus. non modo autem cum unus proximus sit ad hereditatem defuncti uocatur, set etiam si plures eiusdem proximi gradus sint, cuncti adeunt simul, quamuis numero singulari lex duodecim tabularum usa dicat: »proximum praefero«, non uero: »proximos«. igitur si tres sint defuncto fratres atque unius praemortui filius, III fratres defuncti hereditatem capient fratris filio habiti potiores. et rursus quod in XII »proximus« dicitur, id potissimum plurium graduum comparationem ostendit, set, quamuis id uocis significatio indicet, tamen, si uel unus extet gradus, successioni ex XII tabulis locus fit. ut ecce mortuus est quis patruum

ταλιπὼν, οὐκ ἔχων ἕτερον συγγενῆ, ὁ θεῖος ὡς[1]) próximos[2]) παραγίνεται, καίτοι οὐκ ὄντος ἑτέρου βαθμοῦ, πρὸς ὃν αὐτὸς[3]) συγκρίνεται.[4]) 6. Ἀλλ' εἰ μέν τις ἀδιάθετος τελευτήσῃ, ἐκεῖ- 6.
νος ὡς próximos παραγίνεται, ὃς κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς ἦν[5]) ἐγγύτατος τῷ κληρονομουμένῳ[6])· εἰ δὲ διαθέμενός τις τελευτήσῃ, ζητῶμεν ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ, ἐν ᾧ δῆλον γέγονε μηδένα ἐκ διαθήκης γενέσθαι τῷ τελευτήσαντι διάδοχον, τίς ἦν ἐγγύτερος· τότε γὰρ κυρίως λέγεταί τις ἀδιάθετος[7]) τεθνάναι, τοῦτο δὲ ἐσθ' ὅτε διὰ πολλοῦ δηλοῦται χρόνου. ἐν ᾧ[8]) διαστήματι συμβαίνει πολλάκις, ὥςτε τὸν κατὰ καιρὸν τῆς τελευτῆς μακροτέρου ὄντα βαθμοῦ ἐγγύτερον γινόμενον κληρονομεῖν[9]). οἷον ἐτελεύτησέ τις ἐξωτικὸν γράφας κληρονόμον, ὑπόντος ἀδελφοῦ, ὑπόντος δὲ καὶ θείου πρὸς πατρὸς· ὁ γραφεὶς κληρονόμος διεσκέπτετο εἰ δεῖ προσελθεῖν· ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν ὁ ἀδελφὸς τοῦ διαθεμένου, erepudiáteuse[10]) μετὰ ταῦτα ὁ ἐξωτικὸς τὴν κληρονομίαν· παραγενήσεται ὁ θεῖος ὡς ἐγγύτερος· νῦν γὰρ ὁ τελευτήσας ἀπεδείχθη ἀδιάθετος· διὰ γὰρ[11]) τὸ μηδένα ἐκ τῆς γραφῆς ἐπὶ τὴν κληρονομίαν παραγενέσθαι, ἐγγύτερος[12]) εὑρέθη[13]) ὁ θεῖος, καίτοι προλαμβανόμενος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς διὰ τὸ ἀδελφὸν ὑπεῖναι[14]) τότε τῷ τελευτήσαντι. 7. 7.
Ἐπὶ τῆς adgnaticῆς διαδοχῆς οὐκ οἶδεν ὁ δωδεκάδελτος successíona· τουτέστιν οὐ λέγομεν, ὅτι, τοῦ ἐγγυτέρου ἢ τελευτήσαντος πρὸ τῆς aditíonos ἢ repudiateúsantos τὴν κληρονομίαν, ὁ τοῦ ἑπομένου βαθμοῦ legítimos κληρονομεῖ. οἷον ἐτελεύτησέ τις ἀδιάθετος ὑπόντος ἀδελφοῦ, ὑπόντος δὲ καὶ θείου πρὸς πατρὸς, ὁ ἀδελφὸς ἐκαλεῖτο δηλονότι ὡς ἐγγύτερος· ἐὰν οὖν[15]) συμβῇ τὸν ἀδελφὸν ἢ[16]) πρὸ aditíonos τελευτῆσαι ἢ repudiateûsai τὴν κληρονομίαν, ὡς adgnátos ὁ θεῖος οὐ παραγενήσεται διὰ τὸ ἀγνοεῖν successíona τὸν δωδεκάδελτον. Ἀλλ' ὁ

---

1) ὁ M. V. 2) primos M. ὡς θεῖ. ὁ πρ. L 6. 3) M. cet. οὗτος. 4) κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς ἦν ἐγγύτερος τῷ κληρονομουμένῳ ad. V. 5) d. M. 6) —όμῳ L 6. 7) λεγ. κυρ. ἀδιάθετον L 2. 8) τῷ V. F. 9) —όμων V. 10) —áteuen M. 11) d. M. 12) δὲ ins. V. 13) —θεὶς V. 14) ὑπομεῖναι M. V. 15) d. Vi. R. 16) d. Vi. R

tantummodo relinquens, alium autem adgnatum non habens: patruus ueluti proximus uocatur, quamuis alius non extet
6. gradus, quocum ipse comparetur. 6. Sed si quis intestatus decedat, ille ut proximus adit qui mortis tempore propius ei adcedat, cuius de hereditate quaeritur. si uero testatus quisquam decesserit, per hoc tempus requiritur, quo certum esse coeperit neminem ex testamento defuncto successisse, quisnam proximus fuerit: tunc enim proprie quis dicitur intestatus decessisse. quod quidem aliquando longo tempore declaratur. in quo spatio temporis saepius accidit, ut qui mortis tempore remotiore gradu erat uicinior factus hereditatem capiat. ut ecce mortuus est quidam extraneum instituens heredem, fratre extante, extante et patruo. scriptus heres deliberabat an adire oporteret: interim frater defuncti decessit: post haec extraneus hereditatem repudiauit. adibit patruus utpote proximus. nunc enim defunctus intestatus apparuit, cum nemo ex testamento eius adierit hereditatem: proximus inuentus est patruus quamuis mortis tempore remotior fuisset, fratre defuncti
7. tunc extante. 7. In adgnatorum hereditatibus non nouerat lex XII tabularum successionem: idest mortuo proximo ante aditionem uel hereditatem repudiante, non ideo is qui in proximiore gradu legitimo iure esset, consequebatur hereditatem. ut ecce, mortuus est quis intestatus, extante fratre, extante et patruo: frater uocabatur utpote proximus: si ergo contigerit fratrem uel ante aditionem mori uel hereditatem repudiare, patruus utpote adgnatus non perueniet, cum lex XII tabularum successionem ignoret. Praetor autem iuris ciuilis erro-

praétωr *τὸ πταῖσμα τοῦ πολιτικοῦ*[1]) *διορθῶν, ἀτελῶς μὲν, πλὴν ἐπενόησέ τινα βοήθειαν· τὸν γὰρ θεῖον ἐκάλεσεν ἐκ τῆς* cognaticῆς *τάξεως διὰ τὸ ἀσθενῆσαι τὰ* adgnaticà *δίκαια ἐκ τοῦ μὴ εἶναι* successíona. *ὁ δὲ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς διὰ πάντων εἶναι τελείας τὰς νομοθεσίας*[2]) *σπουδάζων, τέθεικε διάταξιν, ἐν ᾗ περὶ τῶν* patronicῶn *διελέχθη δικαίων, καὶ φιλανθρώπῳ διανοίᾳ τοῦτο σκοπήσας ἐκέλευσεν, ὥςτε* successíona *ἐπὶ τῶν* adgnaticῶn *εἶναι κληρονομιῶν*[3])· *ἀνόητον γὰρ ἐνομίσθη*[4]) *εἶναι ὅπερ τοῖς* cognátois *ὁ* praétωr *ἐφιλοτιμήσατο (ἐστὶ γὰρ ἐπ' αὐτῶν* successíωn) *καὶ μάλιστα, ὁπότε περὶ τὸ βάρος τῆς ἐπιτροπῆς ἐστι* successíωn,[5]) *τοῦτο μὴ προσεῖναι τοῖς* adgnátois[6]). *εἰ γάρ τις ἀνηβός ἐστι καὶ δύο ὕπεισιν* adgnátoi *οἷον*[7]) *ἀδελφὸς*[8]) *καὶ θεῖος πρὸς πατρὸς*[9]), *ὁ ἀδελφὸς κληθήσεται ὡς*[10]) *ἐγγύτερος ἐπὶ τὴν ἐπιτροπήν· εἰ δὲ*[11]) *τελευτήσῃ καὶ τοῦτο τὸ τρόπον ὁ δεύτερος ἀτονήσῃ βαθμὸς, χώρα γίνεται τῇ* successíoni *καὶ* legítimos *ὁ θεῖος ἐπίτροπος γενήσεται· ὅπερ τοίνυν ἐπὶ τοῦ βάρους*[12]) *τῆς ἐπιτροπῆς ἐκράτει, ἄτοπον ἦν μὴ καὶ ἐπὶ τοῦ κέρδους τῆς κληρονομίας κρατεῖν.* 8. *Ἐκ τῆς τάξεως* 8. *τῶν* legítimωn *ἐπὶ τὰ πράγματα τοῦ υἱοῦ ὁ τοῦ τελευτήσαντος ἐκαλεῖτο*[13]) *πατὴρ, ὅςτις ἰδικῶς* »contracta fiducia« *τὸν υἱὸν ἢ τὴν θυγατέρα ἢ ἔκγονον ἢ ἐκγόνην καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα* emancipátus *ἐποίησεν. σήμερον δὲ ἐκ τῆς τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διατάξεως περιττὸν τὸ ἰδικῶς* »contracta fiducia« *ποιεῖν* emancípaton· *προλήψει γὰρ καὶ σιωπηρῶς ἐνεῖναι τοῦτο βούλεται ταῖς* emancipatíosin *ἡ εἰρημένη διάταξις.*

1) ita M. L^1. L^2. V cet. *δωδεκαδέλτου.* 2) *εἶναι* h. l. Vi. R. 3) *—όμων* Vi. 4) M. cet. *ἐνόμισεν.* 5) M. ed. successio. 6) M.: cet. haec uerba ante »*καὶ μάλιστα* cet.« inserunt. 7) d. Vi. R. 8) *—φὴ* L^6. 9) d. Vi. R. 10) *ὁ* L^2. 11) *καὶ* ins. L^1. L^2. L^6. Vi. R. 12) *τὸ βάρος* L^2. 13) *καλεῖται* L^1. L^2. V. L^6. Vi. R.

rem corrigens imperfectum quidem, set tamen quoddam excogitauit remedium: patruum enim ex cognatorum ordine uocauit, cum adgnationis iura deficerent, successione minime permissa. sanctissimus autem imperator noster omnino perfecta esse iura studens, constitutionem tulit, in qua de patronatus iure locutus est, atque humaniore animo haec cogitans, iussit successionem in adgnatorum esse hereditatibus: stultum enim esse uisum est quod cognatis praetor concessit (est enim in iis successio) hoc adgnatis non competere, maxime cum in tutelae onere successio sit. Si enim quis impubes est, duoque supersunt adgnati ueluti frater et patruus, frater ut proximus ad tutelam uocabitur: si uero moriatur atque eo modo secundus deficiat gradus, locus fit successioni, patruusque legitimus fiet tutor. quod ergo in tutelae onere uigebat,
8. absurdum erat non et in lucro uigere hereditatis. 8. Ex legitimorum heredum ordine ad filii bona defuncti pater uocabatur, qui contracta speciatim fiducia filium filiamue nepotem neptemue ac deinceps emancipabat. hodie uero ex imperatoris nostri constitutione superfluum est speciatim contracta fiducia emancipare: praesumptione enim ac tacite hoc emancipationibus inesse praefata iubet constitutio.

De S. C. Tertulliano.[1]) Titulus 3.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἔγνωμεν τὴν τοῦ δωδεκαδέλτου ἀκρίβειαν καὶ στενότητα περὶ τῆς κληρονομίας·[a]) *ἐξέβαλε μὲν γὰρ τοὺς* emancipátus *τῆς τῶν πατέρων διαδοχῆς οὐκέτι γινώσκων αὐτοὺς διὰ τὴν συμβᾶσαν* capitis deminutíona· *προετίμα δὲ καὶ τοὺς ἐξ ἀρρενογονίας, τοὺς ἐκ θηλειῶν προελθόντας*[2]) *οὐκ ἐπιστάμενος ἐπὶ τοσοῦτον, ὅτι οὐδὲ μήτηρ τὸν υἱὸν ἢ τὴν θυγατέρα ἀδιαθέτους τελευτῶντας διεδέχετο, οὐδὲ μὴν ὑπ' αὐτῶν*[3]) *ἐκληρονομεῖτο. ἀλλ' ὁ* praétωr *θάλπων πανταχοῦ τὴν φύσιν*[4]) *ἐκ τῆς* cognaticῆς *τάξεως εἰς τὴν ἀλλήλων διαδοχὴν τούτους ἐκάλει, τὴν* »unde cognati« *διδοὺς αὐτοῖς διακατοχήν.* 1. *Αὕτη δὲ ἡ τοῦ νόμου στενότης ἔτυχε μετὰ* 1. *ταῦτα διορθώσεως. καὶ πρῶτον μὲν ὁ θειότατος* Claúdios[5]) *τῇ μητρὶ πρὸς παραμυθίαν τῶν τελευτησάντων παίδων* legítiman[6]) *δέδωκε διαδοχήν.*[7]) 2. *Χρόνῳ δὲ ὕστερον δόγμα γέ-* 2 *γονε* Tertulliánion[8]) *ἐπὶ τῆς* Adrianû[9]) *βασιλείας, τελειότερον περὶ τούτου νομοθετοῦν,*[10]) *καὶ θρηνούσῃ τῇ μητρὶ τὴν τῶν παίδων*[11]) *ἀποβολὴν* legítiman *ἐχαρίσατο διαδοχήν, τῇ μάμμῃ τοῦτο μὴ*[12]) *φιλοτιμησάμενον*[13]). *εἶπε γὰρ ἵνα*[14]) *ἐὰν τελευτήσῃ παῖς μητέρα καταλιπών, εἰ μὲν εἴη εὐγενὴς καὶ τριῶν παίδων ἔχοι*[15]) *δίκαιον, εἰ δὲ ἀπελευθέρα τεσσάρων, ὡς* adgnátan *ἐπὶ τὰ τῶν ἀρρένων παίδων*[16]) *καὶ θηλείων*[17]) *ἀδιαθέτων τελευτώντων παραγίνεσθαι πράγματα· οὐ μόνον ἐὰν αὐτεξούσιός ἐστιν ἡ μήτηρ ἀλλ' εἰ καὶ τελεῖ ὑπὸ τὴν τοῦ ἰδίου πατρὸς ὑπεξουσιότητα οὕτω μέντοι, ὥςτε κατὰ κέλευσιν τοῦ πατρὸς* adi-

---

1) *Περὶ συγκλήτου* [d. M.] *δόγματος τοῦ Τερτυλλιανίου* libri ed. 2) *τῶν . . προελθόντων* L6. Vi. R. 3) *– τῆς* V. 4) *φυσικὴν* M. 5) ita M. 6) legitimam F. 7) ita M. L1. L2.: cet. *διακατοχήν*. 8) ita scr. M. cet. *—άνειον*. 9) adrianoῦ M. 10) *—τοῦντος* M. V. 11) *— δίων* V. 12) d. L2. 13) ita scripsi: libri ed. *—μενος* 14) add. ex M. L1. L2. L6. 15) *—χει* L6. 16) *—δίων* V. 17) M. cet. *παιδ. ἀρ. κ. θ.*

a) Cf. Gai. 3, 18 sq.

De senatus consulto tertulliano. Titulus 3.

Ex his quae superius diximus nouimus legis XII tabularum suptilitatem et angustias circa hereditatem: expellebat enim emancipatos a patrum successione, ipsos proptes capitis deminutionem consecutam minime agnoscens: masculorum praeponebat progeniem, eosque qui per feminini sexus personas iungerentur adeo ignorabat, ut nec mater filio filiaeue intestatis mortuis succederet, neque ii ad eius uocarentur successionem. set praetor omnino naturam fouens ex ordine cognatorum ad ultro citroque successionem hos uocabat; unde cog-
1. nati possessionem illis tribuens. 1. Hae autem iuris angustiae postea emendatae sunt: ac primum diuus Claudius matri ad solatium liberorum mortuorum legitimam detulit suc-
2. cessionem. 2. Postea uero factum est senatus consultum Tertullianum, Hadriano principe, hac de re plenius statuens, matrique filiorum amissionem lugenti legitimam detulit successionem, auiae hoc minime concedens. iubet enim si filius moriatur matrem relinquens, si quidem ingenua sit triumque liberorum ius habeat uel libertina quattuor, eam tanquam adgnatam ad mortuorum filiorum seu uirilis seu feminini sexus peruenire. nec tantum si mater sui iuris sit, set etiam si in patris sui potestate degat: ita tamen ut iussu patris sui

teúein *αὐτάς*. 3. *Προτιμῶνται δὲ τῆς μητρὸς ἐν τῇ κληρονο-* 3.
μίᾳ τοῦ τελευτήσαντος οἱ παῖδες. εἰ γάρ τις παῖδας καὶ μητέρα καταλείψας τελευτήσῃ, τοῦ τελευτήσαντος[1]) *οἱ παῖδες παραγίνονται, εἴτε* sûoí *εἰσιν οἱ παῖδες,*[2]) *εἴτε ἐν τάξει τῶν* súωn. *ὁποῖοι*[3]) emancípatoi, *εἴτε πρωτοῦ βαθμοῦ, εἴτε δευτέρου, εἴτε καὶ*[4]) *ἐπέκεινα. εἰ δὲ καὶ*[5]) *θήλειά ἐστιν ἡ τελευτήσασα, οἱ τῆς τελευτησάσης παῖδες οὐκ ἐῶσι κληρονομῆσαι τὴν οἰκείαν*[6]) *μάμμην. ἄρρην ἢ καὶ θήλεια ἐτελεύτησεν· ὑπῆν δὲ πατὴρ ᾧ οὐκ ἦσαν ὑπεξούσιοι, ὑπῆν δὲ καὶ μήτηρ· ὁ πατὴρ προτιμηθήσεται· εἰ δὲ πάππος ὑπῆν ἢ*[7]) *πρόπαππος, ᾧ οὐκ ἦσαν ὑπεξούσιοι, τότε ἡ μήτηρ προτιμᾶται, πρὸς αὐτοὺς μόνους ἀγονιζομένη περὶ τοῦ κλήρου.*[8]) *καὶ ἀδελφὸς δὲ ὅμαιμος τοῦ τελευτήσαντος ἢ*[9]) *τῆς τελευτησάσης, τῆς αὐτῶν προτιμᾶται μητρός.*[10]) *εἰ γὰρ*[11]) *εἴη ὅμαιμος ἀδελφή, συναναπέμπεται, τουτέστιν ἐξ ἴσου κληρονομεῖ. εἰ δὲ ὑπῆσαν ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ, ὁ μὲν ἀδελφὸς προετιμᾶτο*[12]) *τῆς μητρός, καὶ ταῦτα ἐχούσης δίκαιον παίδων. κοινὴ δὲ ἡ κληρονομία μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν*[13]) *καὶ τῆς ἀδελφῆς ἐγίνετο· ὥστε οὖν εἴτε εἴη*[14]) *μόνος ἀδελφὸς τῷ τελευτήσαντι, εἴτε ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ, ἀπεκλείετο*[15]) *ἡ μήτηρ. εἰ δὲ ἀδελφὸς μὲν οὐχ ὕπεστιν,*[16]) *ἀδελφὴ δὲ μόνη καὶ μήτηρ, τότε ἐξαούγκιον μὲν ἡ μήτηρ,*[17]) *ἐξαούγκιον δὲ λήψεται καὶ ἡ ἀδελφή.*[18]) 4. *Ἀλλὰ ταῦτα μὲν* 4.
τὸ παλαιόν· διάταξις δὲ γέγονε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἥτις καὶ τῷ οἰκείῳ αὐτοῦ ἐμφέρεται[19]) códici, *ἐν ᾗ παρεκελεύσατο πρὸς τὴν φύσιν ὁρῶν καὶ πρὸς τὸν ἐκ*[20]) *τῆς λοχείας*[21]) *κίνδυνον, ὃς ἐσθ' ὅτε καὶ τελευτὴν ἐπάγει, βοηθεῖσθαι τὴν μητέρα· ἀσεβέστατον εἶναι νομίσας*[22]), *ζημίαν αὐτῇ προςφέρειν τὸ ἐκ*

---

1) ad. ex M. 2) d. L^6. Vi. R. 3) *οἱ* ins. L^6. *εἰσιν οἱ* Vi. R. 4) d. Vi. R. 5) d. Vi. R. 6) *ἰδίαν* L^6. Vi. R. 7) *καὶ* ins. L^6. 8) *τὴν κληρονομίαν* V. *τοὺ κληρονόμου* M. 9) *καὶ* ins. L^6. 10) *μ. προτ.* L^2. 11) *δὲ* cj. R. 12) *—τιμᾶται* V. 13) *τοῦ ἀδελφοῦ* V. 14) *ὥςτε εἰ ἦν* Vi. R. 15) *—οκλείεται* M. L^6. 16) *ὑπέστη* V. 17) *τότε* ins. L^1. L^2. F^2. 18) ita M.: *ἡ ἀδ. λ.* Vi. F. R. *λ. ἡ. ἀδ.* V. L^1. L^2. L^6. 19) *ἐφέρετο* V. 20) d. Vi. R. 21) *λογχίας* L^2. 22) *νομ. εἶν.* V.

3. adeat. 3. Praeferuntur autem matri in hereditate liberi defuncti. si enim quis liberos matremque relinquens decesserit, eius liberi adibunt, qui sui sint uel suorum loco, ueluti emancipati: siue primi gradus siue secundi siue ulterioris. si femina sit mortua, ipsius filii auiam suam succedere non sinunt. uir uel femina decessit: pater extabat, in cuius potestate non erant: extabat et mater: pater praeponetur. si uero auus uel proauus extaret, cui liberi non essent, tunc mater praeferretur, contra eos tantum de hereditate certans. et frater defuncti uel defunctae consanguineus ipsius matri praeponitur. si uero consanguinea extet soror, concurrit: hoc est pariter admittitur. si uero frater soror et mater extarent, frater matri praeponebatur, quamuis ius filiorum haberet: communis autem erat hereditas fratri ac sorori, ita ut siue tantum frater defuncto esset, siue frater ac soror et mater, mater excluderetur. si uero frater non extet, extet autem soror tantum et mater, tunc semissem mater, semissem et soror ca-
4. piet. 4. Haec uero antiquitus: constitutio autem principis nostri lata est quae et in eius codice est inserta, qua naturam respiciens et puerperii periculum, quod aliquando et mortem intulerit, matri subueniendum esse constituit: ideoque impium esse credidit detrimentum ei adduci fortuito casu, non uo-

τύχης, μὴ κατὰ γνώμην συμβαῖνον. εἰ γὰρ μὴ[1]) *συνέβη*[2]) *τὴν εὐγενῆ μητέρα τρεῖς, τὴν δὲ ἀπελευθέραν δ̄ τεκεῖν παῖδας, οὐ δικαίως τῆς τοῦ τελευτήσαντος ἐξωθεῖτο διαδοχῆς· ποῖον γὰρ αὐτῆς*[3]) *ἐνομίζετο πταῖσμα, εἰ μὴ γ̄ ἢ δ̄ τέτοκε, δι' ὧν ἠδύνατο* legitímῳ *δικαίῳ κληρονομεῖν, ἀλλὰ τὸν τελευτήσαντα ἢ τὴν τελευτήσασαν μόνους;* 5. *Ὁπότε δὲ αἱ τῶν πρὸ βραχέως* 5. *βεβασιλευκότων διατάξεις περὶ* legitímas *διαδοχῆς διαλεγόμεναι ποτὲ μὲν ἐβοήθουν τῇ μητρί, ποτέ δὲ ταύτην ἐβάρυνον, οὐκ εἰς ὁλόκληρον αὐτῇ τὴν τῶν παίδων φιλοτιμούμεναι*[4]) *διαδοχήν, ἀλλ' ἔν τισι θέμασιν, οἷον ἡνίκα*[5]) *δίκαιον εἶχε παίδων, τὸ τρίτον αὐτῆς ἀφαιρούμεναι ῥητοῖς παρεῖχον προσώποις·* legitímων *δὲ αὐτὴν ἀποροῦσαν δικαίων*[6]) *ἐκ τοῦ ἐναντίου φανερᾷ παρεμυθοῦντο*[7]) *μοίρᾳ τῆς κληρονομίας. (ἵνα δὲ*[8]) *σαφέστερον ᾖ τὸ λεχθὲν*[9]) *ὡς ἐπὶ θέματος ἀναγκαῖον εἰπεῖν· εἰ συνέβη τελευτῆσαί τινα ἔχοντα μητέρα δικαίῳ παίδων κεκοσμημένην, ὑπῆν δὲ θεῖος* legítimos *ἤγουν υἱὸς θείου, ὀκτὼ μὲν οὐγκίας ἐλάμβανεν ἡ μήτηρ, ὁ δὲ θεῖος ἤγουν ὁ τοῦ θείου υἱὸς τέσσαρας· εἰ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου οὐκ εἶχε δίκαιον παίδων ἡ μήτηρ, ὁ μὲν θεῖος ἤγουν ὁ τοῦ θείου*[10]) *υἱὸς ἐλάμβανεν ὀκτὼ οὐγκίας,*[11]) *ἡ δὲ μήτηρ τέσσαρας.) ὁ δὲ θειότατος*[12]) *ἡμῶν βασιλεὺς ἐξ εὐθείας καὶ ἁπλουστάτης ὁδοῦ τὴν μητέρα πάντων προετίμησε* legitímων, *ἀμείωτον τὴν τῶν τελευτησάντων παίδων αὐτῇ παρέχων τὴν διαδοχήν, ἐξῃρημένου ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς, εἴτε εἶεν ὁμαίμοι*[13]) *τοῖς τελευτήσασιν, εἴτε* cognaticà *πρὸς αὐτοὺς*[14]) *ἔχοιεν δίκαια. ὥςπερ γὰρ πάντων τῶν λοιπῶν* legitímων *αὐτὴν προετίμησεν ὁ βασιλεύς, οὕτω πάντα ἀδελφὸν καὶ πᾶσαν ἀδελφήν, εἰ καὶ μὴ εἶεν* legítimoi, *ἅμα αὐτῇ ἐπὶ τὴν κληρονομίαν ἐκάλεσεν· οὕτω μέντοι, ἵνα εἰ μὲν μόναι εἴησαν ἀδελφαί* adgnaticà *ἢ*[15]) cognaticà *ἔχουσαι δίκαια, καὶ μήτηρ τοῦ τελευτή-*

---

[1]) d. M. [2]) M.: cet. *συμβῇ.* [3]) M. V. L[1]. L[2].: *αὐτῇ* L[6]. F. R.: *αὐταῖς* Vi. [4]) *φιλοτιμησάμενα* Vi. R. [5]) ad. in M. manu 2a. »*μὴ*«. [6]) *λεγιτίμου . . δικαίου* Vi. R. [7]) *—εῖτο* L[6]. [8]) d. V. [9]) *ῥηθὲν* V. [10]) *τούτου* L[6]. [11]) *ἢ οὐγκ. ἐλ.* L[6]. [12]) *θεῖος* V. [13]) *νόμιμοι* L[6]. [14]) *—τὸν* L[6]. [15]) *καὶ* ins. Vi. R.

luntate. si enim non contigerit ingenuam matrem tres, libertinam IIII parere filios, immerito defraudabatur defuncti successione; quid enim pecasse credendum est, nisi III IIIIue pepererit; per quos legitimo iure succedere posset, 5. tantum uero eum eamue, qui quaeue decesserit? 5. Eorum autem qui nuper principes fuerunt constitutiones successionis legitimae iura perscrutantes, partim matrem adiuuabant, partim eam praegrauabant, non in solidum ipsi filiorum attribuens successionem. set in quibusdam casibus, ueluti cum liberorum ius non haberet, ei tertiam abstrahentes partem, certis dabant personis; legitimo autem iure carenteme conuerso parte certa solabantur hereditatis. ut uero clarius appareat quod nuper exposuimus, per exemplum dicere necesse est. si quem mori contigisset matrem habentem liberorum iure decoratam patruumque uel patrui filium, bessem quidem mater, patruus autem patruiue filius trientem capiebat: sin uero e conuerso ius non habuisset liberorum mater, patruus patruiue filius bessem, mater autem trientem capiebat. sanctissimus autem princeps noster recta et simplici uia matrem omnibus legitimis anteposuit personis, imminutam ipsi filiorum mortuorum successionem deferens, excepto fratre et sorore, siue consanguinei defuncti sint siue sola erga eum cognationis habeant iura. sicut enim ceteris legitimis personis eam Imperator anteposuit, ita omnem fratrem omnemque sororem, etsi legitimi non sint, simul cum ea ad hereditatem uocauit ita tamen ut si quidem solae sorores sint, siue adgnationis siue cognationis habentes iura, et mater defuncti uel defunc-

σαντος ἢ τῆς τελευτησάσης, τὸ ἥμισυ μὲν[1]) *ἡ μήτηρ*[2]), *τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ πᾶσαι λάβοιεν αἱ ἀδελφαί· οἷον ἐτελεύτησέ τις ὑπούσης μητρὸς, ὑπουσῶν δὲ*[3]) *καὶ δύω ἢ τριῶν ἀδελφῶν θηλειῶν, ἐξ οὐγκίας*[4]) *ἡ μήτηρ,*[5]) *ἐξ οὐγκίας*[6]) *αἱ πᾶσαι λήψονται ἀδελφαί.*[7]) *εἰ δὲ*[8]) *περίεστιν ἀδελφὸς*[9]) *τῷ τελευτήσαντι προσώπῳ ἢ καὶ ἀδελφὴ ἤγουν ἀναμὶξ ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαὶ*[10]) **cognaticà ἢ adgnaticà**[11]) *προϊσχόμεναι δίκαια,* **in capita** *ἡ κληρονομία διαιρείσθω· ὥςτε οὖν ἀδελφοῦ μὲν μὴ ὑπόντος. ἡ μήτηρ πάντως τὸ ἥμισυ*[12]) *λήψεται, αἱ δὲ ἀδελφαὶ ὁσαιδήποτε εἰσὶν ἀντὶ μιᾶς παραλαμβάνονται· ἀδελφοῦ δὲ ὑποκειμένου οὐκέτι αἱ πολλαὶ ἀδελφαὶ τάξιν ἐπέχουσι*[13]) *μιᾶς.* 6. *Ὥςπερ* 6. *δὲ τῆς μητρὸς ἐποιήσατο πρόνοιαν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς, οὕτω κελεύει καὶ*[14]) *αὐτὴν τῶν οἰκείων φροντίδα τίθεσθαι παίδων· παρεγγυᾷ γὰρ αὐταῖς, ἀνήβοις μὲν*[15]) *οὖσι τοῖς παισὶ καὶ κηδεμόνος ἀπορoῦσιν, ἡνίκα μὴ ἔστιν ἐπίτροπος τὴν ἀρχὴν ἢ χειροτονηθείς τις* **excusatíoni** *ἐχρήσατο ἢ ὡς* **súspectos** *ἀπεκινήθη, ὥςτε αἰτεῖν ἐπίτροπον καὶ μὴ ἀπρονοήτους αὐτοὺς καταλιμπάνειν. δέδωκε δὲ αὐτῇ καὶ*[16]) *χρόνον, οὗ*[17]) *ἐντὸς ἔχειν παρρησίαν τοῖς παισὶν αἰτεῖν ἐπίτροπον, τουτέστιν*[18]) *ἐνιαυτόν·*[19]) *εἰ δὲ ῥαθυμήσωσιν αἱ μητέρες εἴσω τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐπίτροπον αἰτῆσαι τοῖς* pupíllois, *ἄνηβοι δὲ οὗτοι τελευτήσωσιν,*[20]) *οὐ κληρονομήσουσιν*[21]) *αὐτοὺς αἱ μητέρες· ἄτοπον γάρ ἐστιν ἀβοήθητον καταλιποῦσαν τὸν παῖδα τῆς τούτου διαδοχῆς ἀπολαύειν*[22]). 7. *Καλεῖται δὲ ἡ μήτηρ*[23]) *εἰς τὰ τῶν παίδων πράγ-* 7. *ματα ἀπὸ τοῦ* Tertullianíu[24]) *δόγματος, εἰ καὶ ἀπὸ πορνείας ἔσχε τὸν τελευτήσαντα παῖδα.*

---

1) M.: cet. *μὲν ἥμ.* 2) *τοῦ τελευτήσαντος ἢ τῆς τελευτησάσης* L 6. ins. Vi. G. R., qui recte suspecta ea habet. 3) d. V. 4) *ἑξαούγκιον* Vi. F. R. »*μὲν*« ius. Vi. R. 5) *καὶ* V. 6) *δὲ* ins. Vi. R. 7) *ἀδ. λήψ.* Vi. F. R. 8) *γε* V. 9) *—φὴ* L 6. 10) ita Vi. R. mirum quantum uariant libri. 11) d. Vi. *προϊσχόμενοι ἢ* ins. omn. praet. M. 12) *τὸ ἥμ. π.* Vi. F. R. 13) *ὑπεχ.* Vi. 14) d. L 1. L 2. V. 15) d. L 1. L 2. Vi. R. 16) d. Vi. R. 17) L 1.: cet.: *χρόνου ἐντὸς.* 18) *ἤτοι* V. 19) *εἴσω ἐνιαυτοῦ* L 1. Vi. F. R. 20) ita M. L 1. L 2.: et iam R. cj. 21) *—μοῦσιν* L 1. L 2. L 6. V. 22) *—λαβεῖν* V. 23) d. Vi. R. 24) *τοῦ* de Vi. R.: scripsi ad fidem M.

tae, dimidiam quidem partem matrem, alteram uero totam dimi-
diam partem sorores accipiant. ut ecce: mortuus est quis, matre
extante, extantibus et II uel III sororibus, semissem mater,
semissem autem omnes accipient sorores. si uero frater de-
functo sit uel etiam soror, seu fratres simul ac sorores, co-
gnationis seu adgnationis iura praeseferentes, in capita diuida-
tur hereditas. itaque fratre non extante, mater omnino di-
midium accipiet, sorores uero quotquot denique sint unius
partem accipient: fratre autem superstite, non amplius plures
6. sorores unius optinebunt locum. 6. Quemadmodum autem ma-
tris curam gessit sanctissimus imperator noster, ita iussit et ip-
sam suae suboli consulere. praecipit enim matribus, impuberibus
filiis extantibus et tutore carentibus, cum uel tutor omnino
ab initio non extiterit, uel factus excusetur uel ut suspectus re-
moueatur, tutorem petere neque eos sine cura relinquere. sta-
tuit autem temporis spatium intra quod filiis tutorem petere
possint, hoc est annum. si uero neglexerint matres intra
annum tutorem pupillis petere, hi autem impuberes decesse-
rint, iis matres minime succedent. absurdum est enim quae
7. filium sine auxilio reliquerit, eam eiusdem frui successione. 7. Vo-
catur autem mater s. c. Tertulliano ad filiorum bona etiam si
uulgo quaesitum defunctum habuerit filium.

De S. C. Orfitiano[1]) Titulus 4.

Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ὡς ὁ δωδεκάδελτος οὐδὲ μητέρα εἰς τὰ τῶν παίδων οὐδὲ παῖδας εἰς τὰ τῆς μητρὸς ἐκάλει πράγματα, ἀλλ' ὁ praétωr *ἐπενόησεν αὐτοῖς τὴν*[2]) cognaticὴn *διαδοχήν. εἰρήκαμεν δὲ ὅτι προϊόντος τοῦ χρόνου δόγμα* Tertulliánion *ἐγένετο τὸ παρέχον τῇ μητρὶ*[3]) legítima *δίκαια ἐπὶ τῇ διαδοχῇ τῶν παίδων*[4]), *ὅπερ καὶ τελείαν ἐδέξατο διόρθωσιν ἐκ διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ὡς ὁ προλαβὼν ἐδίδαξε τίτλος. κατὰ μίμησιν δὲ τοῦ* Tertullianíu *γέγονε δόγμα τὸ λεγόμενον* Orfitiánion[5]) *ἐπὶ* Orfítu[6]) *καὶ* Rúfu[7]) *τῶν ὑπάτων ἐκφωνηθὲν,* Márcu[8]) *βασιλεύοντος, δι' οὗ δέδοται*[9]) *τοῦτο μὲν*[10]) *υἱῷ τοῦτο δὲ*[11]) *θυγατρὶ* legítima *δίκαια εἰς τὴν μητρῴαν διαδοχὴν, εἰ καὶ εἴησαν ὑπεξούσιοι. προτιμῶνται δὲ καὶ τῶν ὁμαίμων αὐτῆς*[12]) *ἀδελφῶν καὶ*[13]) *λοιπῶν* adgnátωn.

1. *Τοῦτο δὲ τὸ δόγμα ἐκγόνοις οὐ βοηθεῖ·*[14]) *ὥςπερ γὰρ* 1.
οὐκ ἔχει ἡ μάμμη τὸ Tertulliánion, *οὕτως οὐδὲ οἱ*[15]) *ἔκγονοι*
τὸ Orfitiánion. *ἀλλ' ἔτυχε διορθώσεως τὸ* Orfitiánion *ἐκ τῶν*
βασιλικῶν διατάξεων, αἳ[16]) *παρεκαλεύσαντο κατὰ μίμησιν υἱοῦ*
καὶ θυγατρὸς καὶ ἔκγονον καὶ ἐκγόνην[17]) *ἐπὶ τὰ τῆς μάμμης*
παραγίνεσθαι πράγματα. 2. *Τοῦτο δὲ σημειώσασθαι χρὴ ὅτι* 2.
capitis deminutíωn *τὰ ὑπὸ τοῦ* Orfitianíu *ἢ* Tertullianíu *δεδόμενα* legítima *δίκαια οὐκ ἀναιρεῖ διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· ὅτι αἱ ἀπὸ καινοτομίας ἐπινενοημέναι* legítimai *κληρονομίαι οὐ φθείρονται*[18]) capitis deminutíωni, *ἀλλ' ἐκεῖναι μόναι, ὅσαι τὸν δωδεκάδελτον εὑρετὴν ἐπιγράφονται.*[19]) 3. *Ἔξουσι δὲ τὸ* 3.
Orfitiánion *καὶ οἱ ἀπὸ πορνείας τεχθέντες παῖδες.* 4. *Ἐάν τις* 4.

---

1) *περὶ συγκλήτου* [d. M.] *δόγματος ὀρφιτινιανείου* [*—νοῦ* M. L[1]. L[2]. *—ίου* V.]. libri: *περὶ σενατουςκονσούλτου τοῦ ὀρφιτιανίου* ad. V. 2) d. V. 3) *τὰ* ins. V. 4) *τῶν π. διαδ.* L[6]. Vi. F. R. 5) ita M. 6) *Ὀρφιτίου* V. L[6]. Vi. 7) *Ῥόφου* V. 8) *τοῦ* ins. M. 9) *δέδ.* F. 10) *τῷ* L[6]. 11) *τῇ* L[6]. 12) *αὐτῶν* V. 13) *τῶν* ins. Vi. R. 14) *οὐ β. ἐκγ.* V. 15) d. M. 16) *αὐταὶ* [l. *αὗται*] *γὰρ* Vi. R. 17) *—όνους —όνας* L[6]. 18) *τῇ* ad. L[6]. Vi. R. 19) *—δέχονται* V.

De senatus consulto Orfitiano. Titulus 4.

Diximus superius legem XII tabularum nec matrem ad filiorum nec filios ad matris bona uocare, set praetorem iisdem cognatorum successionem excogitasse. diximus autem temporis progressu senatus consultum tertullianum factum esse matri ius legitimum ad filiorum tribuens successionem, quod plenam ex imperatoris nostri constitutione accepit emendationem, ut et praecedens titulus nos docuit. ad exemplum autem S. C. Tertulliani Orfitianum quoque, quod uocant, factum est, Orfito et Rufo consulibus, Marco uero principe, quo cum filio tum filiae legitima iura ad matris successionem data sunt, quamuis alieni iuris sint. praeponuntur autem etiam
1. ipsius matris consanguineis fratribus ceterisque adgnatis. 1. Hoc uero senatusconsultum nepotes non adiuuat: nam sicut auiae Tertulliani senatus consulti beneficium non competit, ita ne nepotibus quidem orfitiani. set emendationem nactum est orfitianum ex principalibus constitutionibus, quae praeceperunt ad similitudinem filii filiaeque nepotem neptemque ad
2. auiae bona peruenire. 2. Hoc autem animaduertendum est capitis deminutionem iura Orfitiano seu Tertulliano senatus consultis data non peremere propter illam regulam, ex qua nouis legibus introductae legitimae hereditates capitis deminutione non pereunt, set illae solae quae legem XII tabularum
3. inuentricem agnoscunt. 3. Orfitiani senatus consulti benefi-
4. cio et filii uulgo quaesiti fruuntur. 4. Si quis moriatur plu-

τελευτήσῃ πολλῶν ὑποκειμένων legítimon *προσώπων τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ καὶ οἱ μὲν ἄλλοι* aditeúsosin[1]), *εἷς δὲ* repudiateúsē *ἢ κωλυθῇ κληρονομεῖν ὑπὸ*[2]) *τελευτῆς ἤγουν*[3]) *ἑτέρας αἰτίας*[4])· *εἰσὶ γὰρ πολλοὶ ὑπὸ τῶν διατάξεων εἰργόμενοι κληρονομεῖν·*[5]) *τὸ τούτου*[6]) *μέρος προσαύξει*[7]) *τοῖς* aditeúsasin· *οἷον τεσσάρων ὄντων οἱ τρεῖς ἠ*díteusan, *ὁ εἷς ἠσθένησε*[8]) repudiateúsas *ἢ τελευτήσας ἢ ὑπὸ*[9]) *νόμου κωλυθεὶς διαδέξασθαι· τὸ τούτου μέρος τοῖς τρισὶν ἐξ ἴσου προσαύξει, εἴτε ζῶσιν οἱ ἀ*diteúsantes, *εἴτε καὶ τελευτῆσαι αὐτοὺς συμβῇ.*

De successione cognatorum.[10]) Titulus 5.

Ἐπὶ τὴν τοῦ ἀδιαθέτου τελευτήσαντος κληρονομίαν εἰρήκαμεν καλεῖσθαι τοὺς súus *καὶ τοὺς τοιούτοις*[11]) *συναριθμουμένους*[12]) *ὑπὸ τοῦ* praétoros, *οἷον τοὺς* emancipátus *καὶ τοὺς ἐκ τῶν διατάξεων αὐτοῖς συζευχθέντας, οἷον τοὺς ἐν βουλευτηρίοις*[13]) *ἐπιδοθέντας καὶ τοὺς τεχθέντας ἀπὸ γυναικὸς, πρὸς ἣν οὐκ ἦν γαμικὴ διάθεσις, ποιήσει δὲ προικῴων*[14]) *τὰ τῶν* súon *κτησαμένους δίκαια. μετὰ δὲ τούτους ἡ ἐξ ἀδιαθέτου κλῆσις ἔχει τοὺς* adgnátus *καὶ*[15]) *οἷς* adgnaticà *δίκαια πάρεσχε τὸ* Tertulliánion *καὶ τὸ* Orfitiánion *δόγμα, ταῖς μητράσι φημὶ*[16]) *καὶ παισὶν αὐτῶν*[17]). *καὶ ἡ τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως διάταξις τοῖς ἀπὸ θηλειῶν ἀδελφῶν τεχθεῖσιν ἐδίδου τὰ* legítima *δίκαια.*

---

1) *—εύουσι* Vi. —eúsusin M. 2) M.: cet. *ἀπὸ.* 3) *δι'* ad. Vi. R. 4) *αἰτ. ἑτ.* L6. 5) *τότε* ins. L6. Vi. R. 6) *—των* V. 7) *αὔξει* L6. 8) *ἢ* ins. L1. L2. L6. 9) *ἀπὸ* V. G. F. 10) *περὶ διαδοχῆς τῶν κατὰ θηλυγονίαν* L6. Vi. ex P. F. R *περὶ συγγενῶν τῶν κατὰ θηλ.* M. V. L1. L2. 11) M.: cet. *τούτοις.* 12) *—μημένους* Vi. G. 13) *ἐπὶ βουλευτηρίῳ* V. 14) *προικ. δὲ ποιησ.* L6. 15) d. L6. 16) ita ex cj. 17) *τὰ δίκαια τῶν διαδοχῶν* ad. M. L6. Vi. G.

ribus legitimis heredibus extantibus eiusdem gradus atque ceteris adeuntibus, quidam uel repudiet uel morte aliaue causa adire impediatur (sunt enim plures qui constitutionibus arceantur successione), eius portio adeuntibus adcrescit. ut ecce, quattuor cum essent, tres adierunt, unus uero defecit quia repudiauit uel mortuus est uel lege est prohibitus succedere: eius portio tribus ex aequis partibus adcrescet seu ipsi uiuant seu eos mori contigerit.

De successione cognatorum. Titulus 5.

Ad defuncti hereditatem quae ab intestato defertur uocari diximus suos uel qui his a praetore adnumerantur, ueluti emancipatos, uel qui constitutionibus ipsis adduntur, ueluti qui in curias sunt dati, uel qui muliere nati sunt erga quam non erat maritalis affectio, quique postea dotalis instrumenti confectione suorum adepti sunt iura. post hos uocantur ab intestato adgnati et quibus adgnationis iura senatus consultum trebellianum et orfitianum tribuerunt, matres nempe liberique earum. set et piissimi Principis nostri constitutio sororibus natis legitima iura concessit.

1. *Μετὰ τοίνυν τοὺς εἰρημένους πάντας ὁ* praétor *ἐπε-* 1.
νόησε τάξιν, ἐξ ἧς τοὺς cognátus *ἐκάλεσε τοὺς τῇ φύσει γιωσκομένους, οὓς ἠγνόησεν ἡ τοῦ δωδεκαδέλτου στενοτάτη νομοθεσία· εἰσὶ δὲ οὗτοι οἱ ὑποστάντες*[1]) capitis deminutíona *καὶ οἱ ἐκ*[2]) *τούτων τεχθέντες παῖδες.*[3]) *μισηθέντας γὰρ αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου διὰ τὴν* capitis deminutíona *ἐκ τρίτης ὁ* praétor *ἐκάλεσε τάξεως. ταῦτα λέγω*[4]) *ἐξῃρημένων μόνων ἀδελφῶν, ἀρρένων φημὶ καὶ θηλειῶν,* emancipátωn, *οὐκέτι μέντοι τῶν ἐξ αὐτῶν τεχθέντων· γέγονε γὰρ*[5]) *διάταξις τοῦ τῆς θείας λήξεως Ἀναστασίου λέγουσα, ἵνα ἐάν τις τελευτήσῃ καταλιπὼν ἀδελφὸν* integri[6]) iuris, *τουτέστι μὴ ὑποστάντα* capitis deminutíona, *καὶ ἕτερον* capite deminûton, *ὥςτε τοὺς δύο καλεῖσθαι ἐπὶ τὴν τοῦ τελευτήσαντος ἀδελφοῦ ἢ τῆς τελευτησάσης ἀδελφῆς κληρονομίαν οὐκ ἐξ ἴσων μερῶν, ἀλλ' ὥςτε πλέον τι ἔχειν τὸν* legítimon, *τουτέστι τὸν μὲν* capite deminûton *λαβεῖν δ̄ οὐγκίας, τὸν δὲ* integri iuris *τὸ διπλοῦν, τουτέστιν η̄ οὐγκίας· πᾶν δὲ τὸ περὶ τούτου νόμιμον ἔξεστί σοι μαθεῖν τὴν εἰρημένην ἀναγνόντι*[7]) *διάταξιν. ὁ οὖν* capite deminûtos *ἀδελφὸς καλεῖται μὲν ἅμα τῷ ἔχοντι ἀκέραια τὰ* legítima *δίκαια, ἥττονα δὲ κομίζεται μοῖραν, καθὰ εἴρηται. τῶν δὲ ἄλλων συγγενῶν, εἰ καὶ μὴ ὑπέστησαν* capitis deminutíona, *εἰς ὁλόκληρον προτιμᾶται, πολλῷ δὲ πλέον*[8]) *τῶν* cognátωn. *ἐὰν δὲ ἐγὼ τελευτήσω καταλιπὼν ἀδελφὸν* capite deminûton *καὶ θεῖον πρὸς πατρός, ὁ ἀδελφὸς προτιμηθήσεται. οὐδεὶς οὖν ὑποστὰς* capitis deminutíona *καλεῖται ἀπὸ* adgnaticῆs *τάξεως, εἰ μὴ ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ μόνη, οὐ μὲν παῖδες ἀδελφοῦ*[9]) *οὗτοι γὰρ ὑποστάντες* capitis deminutíona *εἰς τὴν* cognaticῆn[10]) *μεταπίπτουσι*[11]) *τάξιν.* 2. *Καὶ τοὺς ἀπὸ θηλυγονίας* 2.
δὲ[12]) *καταγομένους ὥςπερ τοὺς* capite deminútus *ἀγνοουμένους*

---

1) *διὰ τὴν* L². 2) d. F. 3) d. L⁶. Vi. R. 4) *—ων* M. 5) d. V. 6) integru uris M. 7) V.: cet. *—ντα.* 8) *καὶ* omisi cum L⁶. Vi. R. 9) *—φῶν* V. 10) *κογνάτων* Vi. R. 11) *καταπ.* Vi. R. 12) d. Vi. R.

1. 1. Post omnes eiusmodi personas excogitauit praetor tertium ordinem, ex quo cognatos uocat, naturae quidem cognitos, legi uero XII tabularum utpote angustiori ignotos. sunt hi qui capitis deminutionem sunt passi liberique ex eis nati. huiusmodi enim personas lege XII tabularum propter capitis deminutionem odio habitas ex tertio praetor ordine uocauit. id nunc ualet, exceptis tantum fratribus ac sororibus emancipatis, non uero liberis ex iis genitis. lata est enim diuae recordationis Anastasii constitutio, qua cauetur ut si quis moriatur fratrem relinquens integri iuris, hoc est capitis deminutionem nullam passum, alterumque capite deminutum, uterque ad mortui fratris mortuaeue sororis hereditatem uocetur, non aequis tamen partibus, set ut quid amplius legitimus habeat: scilicet ut capite deminutus trientem accipiat, integri uero iuris duplum, h. e. bessem. omne uero de hoc ius licet tibi discere praefatam legenti constitutionem. capite ergo deminutus frater simul uocatur cum illo qui legitima iura imminuta seruauit: minorem tamen consequitur, ut dictum est, portionem: ceteris autem adgnatis, etiam si capitis deminutionem non sint passi, in uniuersum anteponitur, multoque magis cognatis. itaque si ego moriar fratrem relinquens capite deminutum ac patruum, frater anteponetur. nemo ergo capitis passus deminutionem ex adgnatorum ordine uocabitur, nisi frater sororque tantummodo, non autem fratris liberi. hi enim capitem deminutionem passi in cognatorum recidunt
2. ordinem. 2. Hos etiam qui ex feminini sexus personis descendunt sicuti capite deminutos legi XII tabularum ignotos uo-

ὑπὸ τοῦ δώδεκαδέλτου, ὁ praétωr ἀπὸ τῆς τρίτης ἐκάλεσε τάξεως. 3. Ἕξει δὲ ἡ τρίτη τάξις καὶ τὸν εἰς θέσιν δεδομένον 3. παῖδα, ἡνίκα βούλεται ἐπὶ τὴν τοῦ φυσικοῦ πατρὸς παραγίνεσθαι κληρονομίαν. 4. Γυνή τις πορνευθεῖσα παῖδας ἔσχεν· 4. οὐχ ἕξουσιν οὗτοι πρός τινα legítima δίκαια· ἡ γὰρ adgnatíωn ἀπὸ τοῦ πατρὸς γνωρίζεται, οὗτοι δὲ πατέρα ἔχειν οὐ[1]) νοοῦνται. ὥςτε οὐν[2]) οὐδὲ ἀλλήλοις εἰσιν ὁμαιμοι, ἡ γὰρ ὁμαιμότης εἶδός ἐστιν adgnatíonos, cognaticà δὲ οἱ ἐκ πόρνης ἀδελφοὶ[3]) προβάλλονται πρὸς ἀλλήλους[4]) δίκαια[5]), ὥςπερ καὶ πρὸς πάντα τὸν ἀπὸ μητρὸς αὐτοῖς γινωσκόμενον συγγενῆ. καὶ[6]) οὗτοι τοίνυν[7]) ἐκ τῆς τρίτης παραγίνονται τάξεως. Οὐκοῦν ἡ ἀπὸ τοῦ praétoros ἐπινενοημένη τρίτη τάξις ἔχει τοὺς ὑποστάντας adgnátus capitis deminutíona, ἐξῃρημένων ἀδελφῶν, καὶ τοὺς ἐκ τούτων τεχθέντας[8]), οὐ μὴν[9]) ἀλλὰ[10]) καὶ τοὺς ἀπὸ θηλεογονίας ἡμῖν ἐγνωσμένους· καὶ παῖδα ὄντα[11]) μὲν[12]) ἐν[13]) θετῇ familíᾳ[14]) τὸν δὲ φυσικὸν πατέρα κληρονομεῖν σπουδάζοντα καὶ τοὺς ἀπὸ πορνείας τεχθέντας· οἷς πᾶσι proximitatis nomine τὴν »unde cognati« διακατοχὴν ἐπαγγέλλεται, τουτέστιν οὐ πάντας ἅμα καλῶν, ἀλλὰ τοὺς πλησιάζοντας τῷ βαθμῷ. 5. Πολλῶν δὲ διαφορῶν οὐσῶν μεταξὺ adgnátωn καὶ 5. cognátωn, πρὸς ταῖς οὔσαις ἐστὶ καὶ αὕτη· ἐὰν γάρ τις ἀδιάθετος τελευτήσῃ, ὁ τούτου adgnátos ἐπὶ τὴν αὐτοῦ κληθήσεται κληρονομίαν εἰ καὶ δεκάτου ἐστὶ βαθμοῦ, καὶ δύναται aditeúein ὡς ἀπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου, αἰτεῖν δὲ τὴν »unde legitimi« ὡς ἀπὸ τοῦ praétoros. εἰ δὲ adgnátos μὲν μὴ ὕπεστι, περίεισι δὲ cognátoi τῷ τελευτήσαντι, δοθήσεται αὐτοῖς ἡ »unde cognati« διακατοχή, ἡνίκα εἰσι μέχρι[15]) ἕκτου βαθμοῦ·[16])

---

1) d. L2. 2) οὗτοι ad. Vi. R. 3) M. cet. οἱ ἐκ πόρν. μρος τεχθέντες ἀδ. 4) πρὸς ἀλλ. προβ. L2. 5) d. V. L1. L2. 6) d. Vi. R. ἢ καὶ M. 7) νῦν M. 8) d. L6. 9) μόνου V. 10) ἀλλὰ μὴν L6 11) παῖδας ὄντας V. 12) μὲν ὄντα L6. 13) τῇ om. cum M. 14) φαμ. θετ. L6. 15) τοῦ ins. Vi. R. 16) ἑκτ. ἡνίκ. εἰσ β. L6.

3. cauit ex III ordine praetor. 3. Habet uero tertius ordo etiam
filium adoptandum datum, cum uelit ad naturalis patris per-
4. uenire successionem. 4. Mulier quaedam uulgo quaesitos fi-
lios habuit: non habent hi aduersus quendam legitima iura:
adgnatio enim a patre cognoscitur, hi uero patrem habere
non intelleguntur. itaque neque sibi inuicem consanguinei
sunt, quia consanguineitas adgnationis species est: cognationis
autem iura uulgo quaesiti fratres inuicem sibi praeseferunt,
sicuti et erga omnes per matrem sibi notos cognatos. hi
autem ex tertio adeunt ordine. igitur tertius ordo a praetore
excogitatus continet: adgnatos qui capitis passi sunt deminu-
tionem, exceptis fratribus, eorumque liberos, item eos qui per
feminini sexus personas nobis iunguntur, filiumque in adop-
tiua morantem familia patri autem suo succedere cupientem
et uulgo quaesitos: quibus omnibus proximitatis nomine bo-
norum possessionem unde cognati praetor pollicetur, id est
non omnes simul set proximioris gradus tantummodo perso-
5. nas uocans. 5. Cum plures sint inter adgnatos cognatosque
differentiae, haec quoque iis addenda est. si quis intestatus
moriatur, eius adgnatus ad successionem uocabitur uel si de-
cimo gradu sit, potestque adire ex XII tabulis, uel bonorum
possessionem »unde legitimi« ex praetorio edicto petere.
si uero adgnatus non extet, set tantum cognati defuncto, da-
bitur eis bonorum possessio »unde cognati«, qui usque

ἀπὸ γὰρ τοῦ ἑβδόμου βαθμοῦ[1]) ταῦτα μόνα καλεῖται τὰ πρόσωπα, ὁ υἱὸς ἤγουν[2]) ἡ θυγάτηρ τοῦ sobrínu[3]) ἢ τῆς sobrínas.[4]) τίνες δὲ οὗτοί εἰσιν ἐν τῷ ἑξῆς μαθησόμεθα τίτλῳ.

De gradibus cognationum.[5]) Titulus 6.

Τὸ πρώην ἐν προθεωρίᾳ[6]) ἡμῖν εἰρημένον περὶ τῶν[7]) βαθμῶν νῦν ἀναγκαῖον δι' αὐτοῦ παραστῆσαι τοῦ ῥητοῦ ἐπὶ τὸ πλείονα πίστιν ἔχειν τὸ λεγόμενον.[a]) ἀριθμηθήσονται δὲ οἱ βαθμοὶ τῆς συγγενείας οὕτως. τέως δὲ[8]) κατὰ πρώτην τάξιν εἰδέναι χρὴ τὴν συγγένειαν [εἶναι[9])] ἢ τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων ἢ τῶν[10]) ἀπὸ λοξότητος ἐρχομένων, οἵτινες λέγονται »ἐκ πλαγίου«, ἀδελφῶν ἀρρένων καὶ θηλειῶν, καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν τικτομένων· ἀκολούθως δὲ θείου καὶ θείας, τοῦτο μὲν πρὸς πατρὸς, τοῦτο δὲ πρὸς μητρός. καὶ ἡ μὲν τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων συγγένεια ἀπὸ πρώτου ἄρχεται[11]) βαθμοῦ, ἡ δὲ[12]) ἐκ πλαγίου ἀπὸ δευτέρου· πρῶτον γὰρ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν βαθμὸν ἐπὶ τῶν ἐκ
πλαγίου. 1. Ὁ πρῶτος βαθμὸς ἐν μὲν τοῖς ἀνιοῦσιν ἔχει πα- 1.
τέρα μητέρα, ἐν δὲ τοῖς κατιοῦσιν υἱὸν θυγατέρα. 2. Ὁ δεύ- 2.
τερος ἐν τοῖς ἀνιοῦσιν ἔχει πάππον μάμμην, ἐν[13]) τοῖς κατιοῦσιν ἔκγονον ἐκγόνην, ἐν δὲ τοῖς ἐκ πλαγίου ἀδελφὸν ἀδελφήν.
3. Ὁ τρίτος βαθμὸς ἔχει ἐν τοῖς ἀνιοῦσι πρόπαππον προμάμ- 3.
μην, ἐν τοῖς κατιοῦσι προέκγονον προεκγόνην,[14]) ἐν τοῖς ἐκ

---

1) d. V. 2) ἢ L[6]. 3) cobrínu M.: κονσοβρ. L[1]. L[2]. V. L[6]. 4) cobrínas M: σοβρίνας L[6]. κονσοβρίνης V. L[1]. L[6]. οἱ ἀπὸ δύο ἀδελφῶν τικτόμενοι παῖδες ins. L[2]. 5) περὶ βαθμῶν [—μοῦ V.] κατὰ θηλυγονίαν [τῆς κ. θ. L[1].. d. Vi. F. R.] συγγενείας. libri ed. 6) θεωρίᾳ V. 7) τοῦ β—οῦ L[6]. 8) d. V. 9) ad. ex cj. R. 10) M.: cet. καὶ κατ. 11) ἀριθμεῖται M. 12) τῶν ins. V. 13) δὲ ins. Vi. R. 14) καὶ ins. L[6].

a) Ἀνέκδοτα Zach. 184. Proch. 7, 2.

ad sextum gradum cognationis sunt; ex septimo enim gradu hae tantum personae uocantur: sobrini sobrinaeue filius filia. quinam hi sint ex sequenti discemus titulo.

De gradibus cognationum. Titulus 6.

Quod superius de gradibus nobis dictum est necesse est nunc per ipsum exhibere contextum ut maiorem habeant dicta fidem. numerabuntur autem sic cognationis gradus. in primis uero nosse oportet cognationem esse aliam superiorem aliam inferiorem aliam ex transuerso, quae etiam a latere dicitur, fratrum sororumque et eorum qui ab his progenerantur et conuenienter patrui amitae auunculi materterae. superior inferiorque cognatio a primo incipit gradu, ea quae ex transuerso est a secundo: primus enim gradus in hac a latere cog-
1. natione inueniendus non est. 1. Primus gradus supra con-
2. tinet patrem matrem, infra filium filiam. 2. Secundus supra
continet auum auiam, infra nepotem neptem, ex transuerso
3. fratrem sororem. 3. Tertius gradus habet supra proauum
proauiam, infra pronepotem proneptem: ex transuerso fratris

πλαγίου ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς υἱὸν καὶ θυγατέρα καὶ ἀκολούθως θεῖον πρὸς πατρὸς θεῖον πρὸς μητρὸς [θείαν πρὸς πατρὸς θείαν πρὸς μητρός].[1] Ὁ[2] θεῖος πρὸς πατρὸς ῥωμαϊστὶ λέγεται »patruus«, τουτέστιν ὁ τοῦ πατρὸς ἀδελφός, ὅςτις ἑλληνιστὶ λέγεται »πατρῷος«· ὁ δὲ πρὸς μητρὸς θεῖος καλεῖται[3] »auunculus«[4], τουτέστι τῆς μητρὸς ἀδελφός,[5] ὃς παρ' Ἕλλησι καλεῖται κυρίως »μητρῷος«· κοινῶς δὲ πᾶς θεῖος λέγεται. ἡ πρὸς πατρὸς θεία λέγεται »amita« τουτέστι τοῦ πατρὸς ἀδελφή, ἡ δὲ πρὸς μητρὸς »matertera« τουτέστι τῆς μητρὸς ἀδελφή. ἑκατέρα δὲ θεία προσαγορεύεται, ἤγουν παρά τισι τηθίς.[6] 4. Ὁ[7] τέταρτος βαθμὸς περιέχει 4 ἐκ μὲν τῶν ἀνιόντων ἀπόπαππον ἀπομάμμην, ἐκ δὲ τῶν κατιόντων ἀπέκγονον ἀπεκγόνην, ἐκ δὲ τῶν ἐκ πλαγίου ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς ἔκγονον ἐκγόνην, θεῖον πρὸς πατρὸς μέγαν, θείαν πρὸς πατρὸς μεγάλην, ὁμοίως δὲ θεῖον μέγαν πρὸς μητρὸς θείαν μεγάλην πρὸς μητρός, τουτέστι τοῦ πάππου μου[8], τῆς μάμμης μου ἀδελφὸν καὶ ἀδελφήν. ἐστὶ καὶ ὁ[9] consobrînos καὶ ἡ[10] consobrína, τουτέστιν οἵτινες ἢ[11] αἵτινες ἀπὸ δύο ἀδελφῶν ἀρρένων ἤγουν θηλειῶν τίκτονται.[12] τινὲς δὲ τῶν παλαίων »consobrínus« μὲν ὀρθῶς λέγουσι τούτους κυρίως[13], οἵτινες ἐκ δύο ἀδελφῶν θηλειῶν[14] ἐτέχθησαν, quasi »consororinos«,[15] τούτους δὲ οἵτινες ἐκ δύο ἀδελφῶν ἀρρένων προῆλθον κυρίως »patres patrueles« καλεῖσθαι λέγουσιν[16]. εἰ δὲ ἐκ δύο ἀδελφῶν ἀρρένων θυγατέρες τεχθῶσιν, ἀλλήλας καλοῦσι »sorores patrueles«, οἱ δὲ ἀπὸ[17] ἀδελφοῦ ἢ[18]

1) θεῖον [καὶ θείαν cj. R.] πρὸς προς ἢ πρὸς μρος Vi. R. »θ. πρὸς μρος« d. L². Inclusa addidi ex cj. F. 2) δὲ L¹. 3) d. L¹. L². 4) abunsulus M. L¹. 5) M. L¹. L².: ἀδ. μητρ. V. L⁶. F.: ἀδ. τῆς μ. Vi. R. 6) τιθείς V. τεθεῖσα L². τιτθίς L¹. Vi. R. 7) δὲ omisi cum M. L¹. L². V. L⁶. 8) τ. π. μ. καὶ d. M. V. L¹. L². F. 9) d. L⁶. 10) d. L⁶. 11) L⁶.: cet. καί. 12) τίκτ. ἤγ. θηλ. Vi. R. 13) τούτ. κυρ. V. L⁶. κυρ. λέγ. ὀρθ. τούτ. F. 14) θελ. ἀδ. L¹. F. 15) consobrínus L¹. L². κονσοβρίνους L⁶. Vi. 16) τουτ. ἐξ ἀθελφῶν πατρῶν L⁶. ad. 17) τοῦ ins. Vi. G. 18) ἀπὸ ad. L¹. L². F.

sororisue filium filiamue, et conuenienter patruum amitam auunculam materteram. patruus dicitur patris frater qui graece »πάτρως« uocatur. auunculus matris frater qui apud Graecos proprie »μήτρως« dicitur: et promiscue uterque »θεῖος« audit. amita uocatur patris soror, matertera autem matris soror: utraque autem »θεία« appellatur
4. uel apud quosdam »τηθίς«. 4. Quartus gradus amplectitur supra abauum abauiam, infra abnepotem abneptem, ex transuerso fratris ac sororis nepotem neptemque: patruum magnum amitam magnam, item auunculum magnum materteram magnam, id est aui auiaeque mei fratrem ac sororem. est et consobrinus et consobrina, id est qui quaeue ex fratribus aut sororibus progenerantur. quidam autem ueterum »consobrinos« illos proprie dicunt, qui ex duobus sororibus geniti sint, quasi »consororinos«: eos uero, qui ex duobus fratribus descenderint »fratres patrueles« proprie uocari docent. si autem ex duobus fratribus filiae nascuntur, sese inuicem »sorores patrueles« uocant: ii qui ex fra-

ἀδελφῆς τικτόμενοι »amitînoi«[1]) *κυρίως προσαγορεύονται. τῆς θείας μου τῆς πρὸς*[2]) *πατρὸς*[3]) *οἱ παῖδες ἐμὲ μὲν* »consobrînon« *καλοῦσιν, ἐγὼ δὲ ἐκείνους* »amitínus«.[4]) *ὥςτε οὖν δεῖ συνελόντα εἰπεῖν· καταχρηστικῶς μὲν οἱ ἀπὸ δύο ἀδελφῶν*[5]) *ἀρρένων ἤγουν θηλειῶν τικτόμενοι* »consobrînoi« *προσαγορεύονται· κυρίως δὲ οἱ μὲν ἀπὸ ἀρρένων ἄρρενες* »fratres patrueles«, *οἱ δὲ ἀπὸ θηλειῶν ἄρρενες ἤγουν θήλειαι* »consobrînoi« *ἢ* »consobrînai«,[6]) *οἱ δὲ ἀπὸ ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς* »amitînoi«. *ἀλλ' οὗτος*[7]) *ὁ μὲν τῆς θηλείας υἱὸς τὸν τοῦ ἄρρενος* »consobrînon« *καλέσει, ὁ δὲ τοῦ ἄρρενος τὸν*[8]) *τῆς θηλείας* »amitînon«. 5. *Ὁ πέμπτος βαθμὸς* 5. *ἔχει ἐν ἑαυτῷ*[9]) *ἐκ μὲν τῶν ἀνιόντων δίσπαππον δισμάμμην,*[10]) *ἐκ δὲ τῶν κατιόντων δισέκγονον δισεκγόνην, ἐκ δὲ τῶν ἐκ πλαγίου ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς προέκγονον*[11]) *προεκγόνην. καὶ ἀκολούθως μείζων θεῖος πρὸς πατρὸς*[12]) *μείζων θεία πρὸς πατρός,*[13]) *τουτέστι τοῦ*[14]) *προπάππου*[15]) *ἀδελφὸς καὶ ἀδελφή, μείζων θεῖος πρὸς μητρὸς μείζων θεία πρὸς μητρός, τουτέστι τῆς προμάμμης ἀδελφὸς ἢ ἀδελφή*[16])*· ὁμοίως καὶ τῶν ἀπὸ ἀδελφῶν τικτομένων (οἵτινες, ὡς εἴρηται ποτὲ μὲν λέγονται* »fratres patrueles« *ποτὲ δὲ* »sorores patrueles«, *καὶ ποτὲ μὲν* »consobrînoi« *καὶ* »consobrînai«, *ποτὲ δὲ* »amitînoi« *καὶ* »amitînai«) *υἱὸς καὶ θυγάτηρ καὶ ὁ λεγόμενος* »própriossobrînos« *καὶ* »propría sobrîna«[17]) *τουτέστι*[18]) *τῶν μεγάλων θείων τῶν πρὸς πατρὸς καὶ πρὸς μητρὸς υἱὸς καὶ θυγάτηρ.* 6. *Ἕκτου βαθμοῦ εἰσιν ἐκ*[19]) *τῶν ἀνιόντων* 6. *τρίσπαππος τρισμάμμη,*[20]) *ἐκ*[21]) *τῶν κατιόντων τρισέκγονος*

---

1) amitini F. 2) d. L2. 3) *μητρός* L1. L2. 4) ita M. 5) d. Vi. F. R. 6) *κονσοβρῖνος καὶ κονσοβρίνα* L1. L2. L6. 7) —*τως* M. 8) d. L2. 9) *ε̅ βαθμοῦ εἰσιν ἐκ* cet. L6. 10) *δισπ. δισμ.* L6. 11) *καὶ* ins. L1. L2. 12) *καὶ μείζων θ. πρὸς μ̅ρος* ad. L6. 13) *καὶ μ. θεία πρὸς μ̅ρος* cet. L6. 14) d. L2. 15) *καὶ τῆς προμάμμης* L6. 16) haec d. L6. 17) M. Par.2. *μέγας προπρίων κονσοβρῖνος . . προπρίων κονσοβρϊναε* P. L6. *προπριοκονσοβρῖνος προπριοκονσοβρῖνα* V. L1. *πρόπριος κονσοβρῖνος. πρόπρια κονσοβρῖνα* Par.1. L2. F. 18) *ἤγουν* L6. 19) »*μὲν*« omisi cum M. L6. 20) *τρισπ. τρισμ.* L6. 21) »*δὲ*« om. M.

tre sororeque propagantur appellantur amitini. materterae meae filii me consobrinum dicunt, ego uero eos amitinos. itaque, ut paucis absoluam, abusiue ex duobus fratribus uel sororibus nati consobrini audiunt: proprie uero qui ex fratribus progenerantur fratres patrueles, qui ex sororibus mares seu feminae consobrini uel consobrinae, ex fratre et sorore amitini. et ita sororis natus filium auunculi consobrinum uocabit, fratris autem natus filium amitae ami-
5. tinum. 5. Quintus gradus amplectitur supra atauum atauiam, infra atnepotem atneptem, ex transuerso fratris sororisque pronepotem proneptem et conuenienter propatruum proamitam, id est proaui fratrem et sororem, proauunculum promaterteram, id est proauiae fratrem ac sororem. similiter eorum qui ex fratribus progenerantur (quique ut dictum est interdum audiunt fratres patrueles, interdum sorores patrueles, interdum consobrini et consobrinae, interdum demum amitini et amitinae), filium filiamque, quique audit proprius sobrinus, et propria sobrina, id est magni patrui magnae amitae magni
6. auunculi magnae materterae filium filiamque. 6. Sexto gradu sunt supra tritauus tritauia, infra trinepos trineptis, ex trans-

τρισεκγόνη, ἐκ[1]) τῶν ἐκ πλαγίου ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς ἀπέκγονος ἀπεκγόνη καὶ ἀκολούθως θεῖος μέγιστος πρὸς πατρὸς[2]) θεία μεγίστη πρὸς πατρὸς θεία μεγίστη πρὸς μητρὸς, τουτέστι[3]) τῆς ἀπομάμμης ἀδελφὸς ἢ ἀδελφή· ὁμοίως καὶ ὁ[4]) consobrinos καὶ ἡ[5]) consobrina τουτέστιν ὅςτις ἢ ἥτις[6]) ἀπὸ τῶν fratres patrueles[7]) ἢ ἀπὸ τῶν consobrinων ἢ amitinων ἐτέχθησαν.
7. Ἀρκεῖ μέχρι τούτων ἀποδεῖξαι[8]) τίνα τρόπον οἱ τῆς συγγε- 7.
νείας ἀριθμοῦνται βαθμοί·[9]) ὀφείλεις γὰρ εἰδέναι ὅτι τὸ τεχθὲν πρόσωπον ἀεὶ βαθμὸν[10]) προςτίθησιν. εὐχερέστερον δέ ἐστι τὸ εἰπεῖν πόσου[11]) τίς[12]) ἐστι βαθμοῦ, ἤπερ τὰ ἰδιάζοντα τῆς συγγενείας ὀνόματα δηλῶσαι. 8. Τῷ δὲ[13]) αὐτῷ τρόπῳ 8.
καὶ τῆς adgnatíonos καὶ τῆς cognatíonos ἀριθμοῦνται οἱ βαθμοί.[14]) 9. Ἀλλ' ὁπότε ἡ ἀλήθεια διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μᾶλλον 9.
ἤπερ διὰ τῆς ἀκοῆς ἔχει τὴν πίστιν ἰσχυροτέραν, ἀναγκαῖον ἐνομίσθη διὰ τοῦτο μετὰ τὴν τῶν βαθμῶν διήγησιν, καὶ αὐτοὺς ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ ἐγγράψαι τοὺς βαθμούς, ὅπως ἂν ἀκοῇ καὶ θέᾳ οἱ νέοι ταῦτα παραλαμβάνοντες[15]) τελειοτάτης τῶν βαθμῶν ἐπιτύχωσι διδασκαλίας.

---

1) »δὲ« om. M. 2) καὶ ins. L 6. 3) τοῦ ἀποπάππου καὶ ins. L 6. 4) μείζων ins. P. L 6. Vi. F. R. 5) d. L 6. 6) οἵτινες ἢ αἵτινες P. L 6. 7) φράτρων πατρουέλων Vi. F. R. 8) ἐπιδ. L 1. L 2. δεῖξαι L 6. 9) βαθμ. ἀρ. V. 10) —θμῷ M. 11) M.: cet. πόστου. 12) addidi cum V. Vi. R. 13) d. L 6. 14) καὶ τῆς κογν. h. l. Vi. F. R. 15) προσλ. Vi. R. ταῦτα παρ. V.

uerso fratris sororisque abnepos abneptis, et conuenienter ab-
patruus abamita, idest abaui frater et soror, abauunculus
abmatertera, idest abauiae frater ac soror: similiter et con-
sobrinus et consobrina, idest quis quaeue ex fratribus patrue-
7. libus uel consobrinis uel amitinis progenerantur. 7. Hacte-
nus ostendisse sufficit quemadmodum cognationis gradus nu-
merentur: scire enim debes quomodo generata quaeque per-
sona gradum adiciat: facilius autem est respondere quoto
quisque gradu sit, quam proprias cognationis appellationes
8. exprimere. 8. Eodem modo adgnationis ac cognationis gra-
9. dus numerantur. 9. Set cum ueritas per oculos quam per
aures fidem potiorem nanciscitur, ideo necessarium putatum
est post graduum narrationem ipsos etiam gradus praesenti
libro inscribi, quatenus et auribus et inspectione adulescentes
haec percipientes perfectissimam graduum doctrinam adipis-
cantur.

10. Τοῦτο δὲ πρὸ πάντων εἰδέναι[1]) χρὴ ὅτι ὁ praetωn 10 ἐπινοήσας τὴν cognaticωn τάξιν οὐ συνηρίθμησε τοῖς cognátois[2]) τὴν ἐν δουλείᾳ συστᾶσαν συγγένειαν, ἐπειδὴ οὐδὲ νόμος ἀρχαιότερος, οἷον ὁ δωδεκάδελτος ἢ καὶ ἕτεροί τινες περὶ συγγενῶν διαλεγόμενοι, τούτους ἐπίστανται. ἀλλ' ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς ἐν τῇ διατάξει ἐν ᾗ περὶ τῶν patronicῶn διειλέχθη διαδοχῶν, ἀνελὼν τὴν ἐν αὐταῖς[3]) κρατοῦσαν ἀσάφειαν καὶ τῆς νομοθεσίας τὴν σύγχυσιν, φιλανθρώπῳ σκοπῷ ἐθέσπισε καὶ τοῦτο, ἵνα ἐάν τις δοῦλος ὢν παῖδας σχοίη[4]) εἴτε ἐξ ἐλευθέρας εἴτε ἐκ δούλης, ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου δούλη γυνὴ[5]) ἐξ ἐλευθέρου ἢ οἰκέτου τέκῃ παῖδας οἱασδήποτε φύσεως, συμβῇ δὲ τὸν δοῦλον πατέρα ἢ τὴν δούλην μητέρα ἐλευθερωθῆναι, καὶ οἱ ἀπὸ δουλῆς δὲ[6]) γαστρὸς προελθόντες[7]) ἐλευθερωθῶσι παῖδες, ἄδειαν ἐχέτωσαν[8]) τοὺς οἰκείους διαδέχεσθαι γονεῖς, τῶν patronicῶn σχολαζόντων δικαίων. οὐ μόνον γὰρ[9]) οἱ οὕτω τεχθέντες τοὺς οἰκείους διαδέξονται[10]) γονεῖς, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀμοιβαδὸν τὰς ἀλλήλων λήψονται κληρονομίας, ὡς ἡ αὐτὴ βούλεται διάταξις ἰδικῶς, εἴτε μόνοι περίεισιν οἱ ἐν δουλείᾳ τεχθέντες εἶτα ἐλευθερωθέντες, εἴτε καὶ[11]) συμβῇ μετὰ ταῦτα τῶν γονέων ἐλευθερωθέντων ἑτέρους τεχθῆναι· ἅμα γὰρ αὐτοῖς τὸν πατρῷον ἢ μητρῷον διαδέξονται κλῆρον, εἴτε ἐκ τῆς αὐτῆς μητρὸς ἢ ἐκ[12]) τοῦ αὐτοῦ πατρὸς[13]) εἰς φῶς προῆλθον οἱ μετὰ[14]) ἐλευθερίαν τῶν γονέων τεχθέντες, εἴτε ἐκ[15]) διαφόρων. καὶ ἁπλῶς πάντα κρατείτω ἐπ' αὐτοῖς πρὸς μίμησιν τῶν ἐξ ἐννόμων[16]) τεχθέντων γάμων[17]). 11. Ἐκ τῶν εἰρημένων, 11 δεῖ γὰρ ἀνακεφαλαιωσάμενον συντόμως εἰπεῖν, τρεῖς εἰσι τάξεις[18]) συγγενείας, ἡ τῶν súωn, ἡ τῶν legitímωn, ἡ τῶν cognátωn. διὸ οὐ δεῖ λέγειν ὅτι ὁ ἐγγύτερος[19]) τῷ βαθμῷ ἐκεῖ-

1) εἶναι V. 2) καὶ ins. V, 3) M.: cet. αὐτῇ. 4) ἔχοι M. 5) γυν. δουλ. Vi. R. 6) d. V. F. 7) d. V. 8) ἔχουσι L^6. 9) δὲ Vi. R. 10) ita L^6. Vi. R. cet. —δέχονται. 11) d. Vi. R. 12) εἶτε Vi. R. 13) ἐκ τοῦ αὐτοῦ πρς καὶ μρς L^6. 14) τὴν ins. Vi. F^1. R. 15) καὶ L^6. 16) —ου L^1. L^2. 17) ου L^1. L^2. γάμ. τ. L^6. 18) τῆς ins. L^6. 19) ἐγγυτάτῳ V.

10. 10. Illud autem in primis meminisse iuuat praetorem cognatorum ordinem cum excogitasset, huic in seruitute ortam cognationem non addidisse, cum nulla uetustior lex, ueluti XII tabularum et aliae quaedam de cognationibus latae, eiusmodi agnossent. set sacratissimus Princeps noster in sua constitutione, in qua patronorum successionum iura perscrutauit, obscuritatem quae in iisdem optinebat et iuris confusionem remouens, humanitate suggerente hoc etiam statuit, ut si quis in seruili consortio constitutus liberos habuerit, siue ex libera siue ex ancilla, uel contra seruilis conditionis mulier ex libero uel seruo filios pepererit cuiuscumque sexus, peruenientque seruus pater uel serua mater ad libertatem liberique ex seruili uentre nati libertatem mereant, liceat eis suis succedere parentibus, patronatus iure sopito. non tantum enim eiusmodi filii suis succedent parentibus, set etiam alter alterius accipiet hereditatem, sicut et ipsa specialiter uult constitutio, siue soli existant in seruili condicione nati et postea manumissi, siue alios deinceps ex manumissis parentibus nasci contingat. una enim cum his paternam uel maternam hereditatem consequentur, siue ex eodem patre eademque matre in lucem dati sint, siue ex aliis nuptiis. et, ne diutius optundam, omnia de his optineant ad similitudinem eorum qui ex
11. legitimis procreantur nuptiis. 11. Ex iis quae tradidimus, iuuat enim breuius repetere, tres sunt cognationis ordines, suorum heredum, legitimorum et cognatorum. quare non est dicendum proximiorem gradu potiorem semper in hereditate esse: ordo

νος[1] προτιμᾶται ἐν τῷ κληρονομεῖν· τάξις γὰρ τάξεως προτιμᾶται καὶ ὁ προγενεστέρας[2] ὢν τάξεως, εἰ καὶ ἀπολιμπάνεται τῷ βαθμῷ, πλὴν ἐκ τῆς τάξεως δυνατώτερος ὢν, προλαμβάνει περὶ τὸ κληρονομῆσαι.[3] τότε δὲ βαθμῶν γίνεται σύγκρισις, ἡνίκα πολλὰ πρόσωπα ἐκ τῆς αὐτῆς ὁρμᾶται τάξεως. οὔτε οὖν οἱ τὸν ἴσον ἐπέχοντες βαθμὸν τῆς συγγενείας ἀεὶ ἅμα καλοῦνται, οὔτε δὲ ὁ ἐγγύτερος[4] ἀεὶ προτιμότερος. ἐστὶ γὰρ πρώτη τάξις ἡ τῶν súωn καὶ τῶν συναριθμουμένων τοῖς súois, τουτέστιν emancipátωn καὶ τῶν ἀπὸ θελυγονίας ἐκγόνων καὶ οὓς κατὰ μέρος ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἠριθμήσαμεν. ὑπόθου τοίνυν εἶναι προέκγονον ἢ ἀπέκγονον τῷ τελευτήσαντι[5], εἶναι δὲ καὶ ἀδελφὸν ἤγουν πατέρα ἢ[6] καὶ[7] μητέρα. ὁ προέκγονος ἤγουν καὶ ὁ ἀπέκγονος προτιμηθήσεται ὡς ἀπὸ τάξεως ἐρχόμενος δυνατωτέρας, καίτοι πλεονεκτεῖται τῷ βαθμῷ. ὁ γὰρ πατὴρ ἤτοι ἡ μήτηρ πρώτου ἐστὶ βαθμοῦ κατὰ τὰ εἰρημένα, ὁ δὲ ἀδελφὸς δευτέρου, ὁ[8] προέκγονος γ̅,[9] ὁ ἀπέκγονος δ̅. [ὁ ἀπέκγονος[10]] καίτοι ἀπὸ τετάρτου ὢν βαθμοῦ προτιμᾶται τῶν ἐρχομένων ἀπὸ πρώτου βαθμοῦ ἢ δευτέρου[11] διὰ τὸ τάξεως εἶναι τιμιωτέρας, οὐδεμίας οὔσης διαφορᾶς πότερον ὁ προέκγονος ἤτοι[12] ὁ[13] ἀπέκγονος ὑπεξούσιος ἦν τῷ τελευτήσαντι ἢ οὔ, ἐπειδὴ γέγονεν emancípatos ἢ ἐξ emancipátu ἐτέχθη ἢ ἀπὸ θηλείας[14] προῆλθεν. 12. Ἡνίκα δὲ μὴ ὕπεισι sûoi ἤγουν οἱ μιμούμενοι 12.
τοὺς súus, ὕπεστι δὲ adgnátos, τουτέστιν ἀκέραια ἔχων τὰ legítima δίκαια, εἰ καὶ μακροτέρου[15] ἐστι βαθμοῦ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καλλίων[16] ἐστὶ τοῦ ἐγγυτέρου cognátu. ὁ γὰρ τοῦ πρὸς πατρὸς θείου ἔκγονος ἢ προέκγονος, ὢν ὁ μὲν[17] ε̅ ὁ δὲ ς̅ ἐστὶ βαθμοῦ, τοῦ πρὸς μητρὸς θείου καὶ θείας προτιμηθήσεται, καίτοι τρίτον ἐπεχόντων βαθμόν. τοσαυτάκις οὖν τὸν ἐγγύτε-

---

1) —νῳ L^2. 2) —νέστερος L^2. 3) —μεῖν V. 4) τέρῳ V. 5) τοῦ τ . . ος V. 6) d. L^1. L^2. 7) d. L^6. Vi. R. 8) δὲ ins. V. 9) καὶ ins. L^6. 10) addidi: ita fere cj. R. 11) ἢ δευτ. βαθμ. Vi. F. R. 12) ἢ V. R. εἴτε L^6. 13) addidi. 14) θηλυγονίας Vi. R. 15) ὡς ἐπὶ τ. πλ. h. l. V. 16) κάλλιον M. 17) ὢν ins. V.

enim ordini anteponitur: et qui anterioris ordinis sit, quamuis gradu ulterior, cum potioris sit ordinis, in hereditate praefertur. tunc enim graduum collatio fit, cum plures ex eodem ordine adsint personae. itaque qui eiusdem cognationis gradus sint non semper simul uocantur, nec semper anterior est potior. est enim prima causa suorum heredum eorumque qui inter suos enumerantur, idest liberi emancipati, nepotes ex feminini sexus personis nati quosque superius specialiter addidimus. finge ergo pronepotem uel abnepotem defuncti extare, extare autem et fratrem uel patrem seu matrem: pronepos uel etiam abnepos anteponetur, cum ex potiori ueniat ordine, quamuis gradu ulterior sit: pater enim uel mater primo sunt gradu, prout diximus, frater secundo, pronepos III, abnepos IIII. cumque abnepos quarto gradu sit, iis praefertur qui ex primo uel secundo ueniunt, cum ordinis potioris sit: nec interest in potestate morientis fuerit an non fuerit, quod emancipatus, uel ex emancipato aut ex feminino sexu
12. propagatus est. 12. Cum sui heredes non extent nec qui inter suos enumerentur, adgnatus uero supersit, qui nempe integra iura adgnationis habeat, etiamsi longissimo gradu sit, plerumque potior habetur quam proximior cognatus. patrui enim nepos uel pronepos, cum alter V° alter VI° sit gradu, auunculo et materterae anteponetur, quamuis hi III° sint gradu. totiens igitur dicimus uiciniorem cognatum potiorem

ρον cognáton καλλίονα λέγομεν εἶναι[1]) ἢ ἅμα καλεῖσθαι τοῖς τὸν αὐτὸν ἐπέχουσι βαθμὸν, ὁσάκις οὔτε sûos ὑπόκειται[2]) ἤγουν ὁ τάξιν ἐπέχων súu, οὐχ ὕπεστι δὲ οὐδὲ adgnátos. οὗτοι γὰρ προτιμῶνται περὶ τὸν κλῆρον. ταῦτα δὲ[3]) λέγομεν, ἐξῃρημένου τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τῆς ἀδελφῆς τῶν emancipátων· τὰ γὰρ τοσαῦτα πρόσωπα περὶ τὴν adgnaticὴν οὐ καταβλάπτεται[4]) διαδοχὴν ἐκ τῆς capitis deminutionas, ἀλλὰ πάντων προτιμηθήσεται adgnátων ὄντων τρίτου ἢ καὶ τοῦ ἐπέκεινα βαθμοῦ,[5]) ὡς ἡ Ἀναστασίου βούλεται διάταξις. ὥςτε οὖν τὸ εἰρημένον πρὸ βραχέως »ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον« εἴρηται διὰ τοὺς emancipátus ἀδελφούς· οὗτοι γὰρ καίτοι cognaticá ἔχοντες δίκαια ἐκ τῶν παλαιῶν, προετιμήθησαν ἐκ τῆς εἰρημένης[6]) διατάξεως.

De successione libertorum.[7]) Titulus 7.

Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ·[a]) ἡ συγγενεία ὄνομά ἐστι γενικὸν, διαιρεῖται δὲ εἰς ἀνιόντας καὶ[8]) κατιόντας καὶ τοὺς ἐκ πλαγίου. ἀλλ' αὗται αἱ τρεῖς συγγένειαι ἐπὶ εὐγενῶν[9]) σκοποῦνται, ἐπὶ δὲ τῶν ἀπελευθέρων ἀνιόντας οὐκ ἴσασιν οἱ ἀρχαῖοι. πῶς γὰρ, ὁπότε ἐν δουλείᾳ ἐτέχθησαν; οὔτε τοὺς ἐκ πλαγίου·[10]) ὁ γὰρ μὴ ἔχων ἀνιόντας οὐδὲ τοὺς ἐκ πλαγίου κέκτηται, ἐξ ἐκείνων γὰρ οὗτοι καταλαμβάνονται· μόνην δὲ ἔχουσι τὴν τῶν κατιόντων συγγένειαν, τουτέστι τῶν συλληφθέντων καὶ τεχθέντων αὐτοῖς μετὰ[11]) ἐλευθερίαν. ἐπειδή σοι ταῦτα προ-

---

1) εἶν. λέγ. V. 2) σοῦοι ὑπόκεινται V. 3) d. Vi. G. 4) βλάπτεται Vi. R. 5) πάντων ἀδν. τῶν ὄντ. γ̄ ἢ καὶ ἐπ. β. προτιμᾶται Vi. R. 6) d. V. 7) περὶ ἀπελευθέρων M. περὶ συγγενείας ἀπελ. L1. L2. L6. P. Vi. R. περὶ διαδοχῆς ἀπ. G. F. 8) d. L6. Vi. F1. R. 9) συγγενῶν L2. συγγ. ἐλευθέρων Vi. G. 10) κέκτηνται ad. L6. 11) τὴν ad. L6.

a) Proch. 23, 1—4. Epa. 37, 14 sq. Harm. 5, 3, 2 sq.

haberi aut simul cum iis uocari qui eundem optinent gradum, quotiens neque suus quidam heres extet, nec qui sui heredis locum optineat, neque adgnatus: hi enim potiores habebuntur in successione. Haec uero dicimus, exceptis fratre et sorore emancipatis. eiusmodi enim personae propter capitis deminutionem in successione detrimentum non patientur, set omnibus adgnatis III[1] uel IIII[1] uel ulterioris gradus habebuntur potiores, sicuti anastasiana iubet constitutio. itaque paullo anterius diximus »plerumque« propter emancipatos fratres: hi enim quamuis cognationis iura tantummodo antiquitus habuerint, praefata constitutione praeferuntur.

De successione libertorum. Titulus 7.

Haec antea perspecta habeas. cognatio nomen est generale, complectitur autem parentes, liberos et eos qui ex transuerso cognati sunt. set hae tres successionis species ad ingenuos tantum referuntur, in libertis uero adscendentes ueteres non nouerunt: quomodo enim cum in seruitute procreati sint? neque a latere cognatos, qui enim parentes non habet, ex transuerso cognatos habere nequit; ex illis enim ii suscipiuntur. solam autem habent liberorum cognationem, eorum nempe qui post manumissionem eis concepti ac nati sunt. cum haec perspecta habeas, en quod inde se-

τεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. Διεξελθόντες τὴν τῶν εὐγενῶν διαδοχὴν, ἀκολούθως ὀφείλομεν εἰπεῖν καὶ περὶ τῶν ἀπελευθέρων. ἐὰν ἀπελεύθερος ἀδιάθετος τελευτήσῃ, τίς ἐπὶ τὸν κλῆρον αὐτοῦ παραγενήσεται;[1]) εἰ μὲν ὕπεστιν αὐτῷ παῖς συλληφθεὶς μετὰ τὴν ἐλευθερίαν, ἐκ τῆς τῶν súωn οὗτος κληθήσεται τάξεως, τούτου δὲ μὴ ὑπόντος, σκοπήσωμεν τίς καλεῖται. καὶ τέως adgnáton οὐκ ἔστιν εἰπεῖν· οὐ γὰρ ἔχει τοὺς ἀνιόντας ὁ ἀπελεύθερος, οἷα τεχθεὶς ἐν δουλείᾳ καὶ εἰκότως ἀμοιρεῖ τῶν ἐκ πλαγίου· ἐξ[2]) ἐκείνων γὰρ τούτοις ἐστὶν ἡ προέλευσις.[3]) ἐπειδὴ οὖν οὐκ ἔστιν adgnátos, ἐν τάξει adgnátu τὸν πάτρονα ὁ νόμος ἐπενόησεν· ἃ τοίνυν τὸν[4]) adgnáton ἐξωθεῖ τῆς[5]) διαδοχῆς[6]) τοῦ τελευτήσαντος, ταῦτα καὶ[7]) τὸν πάτρονα τῆς τοῦ ἀπελευθέρου κληρονομίας ἐκβάλλει. οὐκοῦν παιδὸς ὑποκειμένου[8]) τῷ ἀπελευθέρῳ, οὐ χώρα τῷ πάτρονι· ἐπειδὴ δὲ καὶ διαθήκης ποίησις τὸν adgnáton οὐκ ἐᾷ κληρονομῆσαι, εἰκότως οὐδὲ[9]) πάτρονα. ἐξῆν οὖν πάλαι, ὅσον ἀπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου, τῷ ἀπελευθέρῳ[10]) praetériton καταλείπειν[11]) τὸν πάτρονα· súu γὰρ μὴ ὑπόντος καὶ διαθήκης μὴ ὑποκειμένης, τότε μόνον ὁ δωδεκάδελτος ἐδίδου τῷ πάτρονι πάροδον ἐπὶ τὰ πράγματα τοῦ ἀπελευθέρου. καὶ εἰ μὲν, παιδὸς ὑποκειμένου, ὁ πάτρων ἐξεβάλλετο, φορητὸν τοῦτο[12]) ἦν·[13]) οὐδὲν γὰρ ἄτοπον ὑπείκειν αὐτὸν τῇ φύσει. ἐπειδὴ δὲ καὶ θετὸς παῖς ἔχων τὰ τοῦ súu δίκαια προετιμᾶτο τοῦ πάτρονος, ἀτόπημα μέγιστον ἐντεῦθεν ἀνεφύετο, τὸ στερεῖσθαι αὐτὸν τῆς τοῦ ἀπελευθέρου[14]) διαδοχῆς ὑπὸ τοῦ θετοῦ νικώμενον παιδός. 1. Ὅθεν 1.
χρόνοις ὕστερον ὁ praétωr διὰ τῆς οἰκείας νομοθεσίας ἐθεράπευσε τὸ τοιοῦτον ἀδίκημα εἰπὼν τὸν[15]) ἀπελεύθερον διατιθέμενον πάντως τὸ ἥμισυ καταλιμπάνειν τῆς ἰδίας[16]) περιουσίας

---

1) M. cet. παραγίνεται. 2) ἀπ' Vi. R. de. V. F2. 3) προσελ. L1. L2 L6. 4) de. L1. L2. F. 5) d. Vi. R. 6) διακατοχῆς M. τῆς ins. V. 7) d. L1. V. F2. 8) ὑπ. παιδ. L2. 9) τὸν ins. L6. 10) d. Vi. R. 11) ποιεῖν Vi. R. 12) d. L1. L2. V. L6. Vi. R. 13) d. M. m. 1a. 14) ἐλευθέρας V.: d. L6. 15) d. F2.: ἐὰν ins. M. 16) οἰκείας L6.

quitur. cum ingenuorum successionem tradiderimus, conuenienter de libertorum successione dicendum est. si libertus intestatus moriatur quis ad eius perueniet hereditatem? si quidem extat filius eius post manumissionem conceptus, hic ex ordine suorum heredum uocabitur: hoc uero non extante, dispiciamus quisnam uocandus est. atque in primis non est dicendum uocari adgnatum: non enim parentes habet libertus, quippe qui in seruitute natus sit, unde liquet neque ex transuerso adgnatos habere: ex illis enim his origo est. cum autem adgnatus non sit, in loco adgnati patronum lex collocauit. igitur quae adgnatum morientis successione repellunt, eadem patronum a liberti successione remouent. itaque filio liberto extante, non est patrono locus. et cum testamenti factio adgnatum succedere non sinat, merito nec patronum. licebat ergo olim, quod ad legem XII tabularum, liberto patronum praeterire: nam suo herede non extante et testamento non facto, tunc demum lex XII tabularum patrono ad liberti bona aditum dabat. et cum, filio extante, patronus reiceretur, facile erat ferendum: non erat enim absurdum eum naturae cedere. cum uero etiam adoptiuus filius sui heredis iura habens anteponeretur, maxima inde iniquitas oriebatur, cum liberti
1. successione priuaretur ab adoptiuo filio superatus. 1. Qua de causa postea praetor per proprium edictum hanc iuris iniquitatem emendauit statuens liberto testamentum facienti omnino dimidiam partem bonorum suorum patrono esse re-

τῷ πάτρονι[1]· εἰ δὲ ἢ οὐδὲν ἢ[2]) ἧττον τοῦ ἡμίσεως κατέλιπεν, ἐδίδοτο τῷ πάτρονι ἡ »contra tabulas« κατὰ τῆς τοῦ ἀπελευθέρου διαθήκης, δι' ἧς πάντως ἐλάμβανε τὸ ἐξαούγκιον. εἰ δὲ ἀδιάθετος ἐτελεύτησεν ὁ ἀπελεύθερος θετὸν παῖδα καταλιπών, ὁ praétωr ἐδίδου τῷ πάτρονι τὴν »contra tabulas« διακατοχήν, δι' ἧς ἐλάμβανε τὸ ἐξαούγκιον. παῖδες δὲ φυσικοὶ ὑπόντες[3]) τῷ ἀπελευθέρῳ ἐξώθουν τὸν πάτρονα οὐ μόνον ὑπεξούσιοι ἀλλὰ καὶ emancípatoi, ἔτι δὲ καὶ υἱοὶ εἰς θέσιν δεδομένοι· οἱ δὲ εἰς θέσιν δεδομένοι[4]) τότε, ἡνίκα εἰς μέρος ἐλάχιστον ἐγράφησαν κληρονόμοι, οἷον· ἀπελεύθερος ὢν ἐγώ, ἔχων[5]) πάτρονα, ἔχων δὲ[6]) καὶ φυσικὸν υἱόν, δέδωκα τοῦτον εἰς θέσιν· εἰ μὲν οὖν διαθέμενος γράψω αὐτὸν ἐν μέρει[7]) κληρονόμον, ἀποκέκλεισται ὁ πάτρων· εἰ δὲ praetériton αὐτὸν καταλείψω,[8]) ἀκολούτως ὁ πάτρων[9]) αἰτήσει κατὰ τῆς διαθήκης μου τὴν »contra tabulas«. ὁ δὲ[10]) υἱός μου ὁ ὑπεξούσιος ἤγουν καὶ[11]) emancípatos[12]) κληρονομοῦντες με γνώμῃ ἢ νόμῳ[13]) νικῶσι τὸν πάτρονα· γνώμῃ μέν, ἡνίκα γράψω αὐτοὺς κληρονόμους, νόμῳ δέ, ἡνίκα ἀδιάθετος τελευτήσω[14]) ἢ καὶ ἐὰν διάθωμαι[15]) praeterítus αὐτοὺς καταλείψας,[16]) ὁ μὲν γὰρ ἀνατρέπει ipso iure, ὁ δὲ emancípatos[17]) διὰ τῆς »contra tabulas« λαμβάνων[18]) τὴν ἐμὴν οὐσίαν, οὐ δίδωσι[19]) χώραν τῷ πάτρονι· τὴν »contra tabulas« γὰρ[20]) οὐδέποτε δίδωσιν ὁ praetωr κατὰ φυσικῶν παίδων. ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν τοῦ praétoros νομοθεσίαν οὕτω βοηθήσασαν τῷ πάτρονι, ὅπῃ ἔτι μέθοδος τῷ ἀπελευθέρῳ, δι' ἧς ἀκινδύνως οὐδὲν[21]) κατελίμπανε[22]) τῷ πάτρονι· εἰ γὰρ εἶχε παῖδα φυσικόν, οὔτε ὁ δωδεκάδελτος βοη-

---

1) καταλιμπ. h. l. L6. 2) tria haec uerba d. Vi. R. 3) ὄντες V. 4) haec addidi ex M. L2. 5) uoc. »δὲ« omisi cum M. 6) d. Vi. R. 7) ἤγουν ins. M. 8) κατ. αὐτ. L 6. 9) d. F. R. ὁ πραίτωρ V. 10) γοῦν F.: εἰ δὲ ὁ υἱ. μ. Vi. R. qui cj. »ὁ γὰρ . .« uel »δεῖ γὰρ . .«. 11) d. Vi. R. 12) ἐμὸς ins. V. 13) ν. ἢ γν. L6. 14) —ήσῃ M. 15) —ηται M. 16) —φω L6. 17) οἱ δὲ ἐμαγκίπατοι L6. 18) —οντες M. L6. 19) —όασι M. L6. 20) ἢ contra τας suos ins. M. 21) ἔτι ins. Vi. R. 22) —εται V.

linquendam: quod si nihil uel minus reliquisset, patrono contra liberti testamenti tabulas bonorum possessionem pollicebatur, per quam semissem caperet. filii autem naturales liberti, si extarent, patronum repellebant, nec solum quos in potestate haberet, set quos emancipasset uel adoptandos dedisset: qui uero in adoptionem dati fuerant, tum demum, cum in minimam saltem partem heredes scripti essent. ut ecce, cum ego libertus essem patronumque haberem et filium naturalem, hunc adoptandum dedi: si igitur testamento eum pro parte heredem instituerim, repelletur patronus: si uero eum praeterierim, iure patronus contra mei testamenti tabulas bonorum possessionem petet. filius autem meus qui in potestate est et is qui emancipatus est uoluntate uel lege mihi succedentes patrono potiores sunt: uoluntate quidem cum eos heredes scripserim, lege cum intestatus decesserim uel testamento facto eos praeterierim; alter enim quidem ipso iure destituit testamentum, alter uero emancipatus contra tabulas bonorum meorum possessionem accipit, neque patrono locum dat. bonorum enim possessionem contra tabulas nunquam praetor aduersus naturales filios pollicetur. set etiam post praetoris edictum quod adeo patrono fauebat, patebat liberto uia, qua impune nihil iuris patrono relinqueret: si enim naturalem filium haberet, neque XII tabularum lex

θεῖ[1]) τῷ πάτρονι οὐδὲ ὁ praétωr τὴν φύσιν ἐρυθριῶν. 2. 2
Ἀλλὰ χρόνοις[2]) ὕστερον ὁ Pápios[3]) νόμος ηὔξησε τὰ πατρονικὰ δίκαια. εἶπε γάρ· ἐὰν πλούσιος ἀπελεύθερος ᾖ,[4]) (πλούσιον δὲ ὡρίσατο τὸν ἔχοντα ἑκατὸν χιλιάδων sestertíωn[5]) περιουσίαν) καὶ ἐλάττονας τῶν τριῶν παίδων καταλείψῃ, ἡ[6]) ἀναλογία[7]) φυλαχθήσεται τῷ πάτρονι, εἴτε, ἐπὶ διαθήκῃ[8]) εἴτε ἀδιάθετος[9]) ἐτελεύτησεν. ἀμέλει εἰ συνέβη[10]) τελευτῆσαι τὸν πλούσιον ἀπελεύθερον υἱὸν ἕνα ἤγουν μίαν ἔχοντα θυγατέρα ἐπὶ διαθήκῃ, συνανέπεμπε τῷ υἱῷ ἤγουν τῇ θυγατρὶ ὁ Pápios[11]) τὸν πάτρονα διδοὺς αὐτῷ τὸ ἥμισυ τῆς τοῦ τελευτήσαντος περιουσίας, ὥςπερ εἰ μηδὲ εἷς ὑπῆν παῖς· εἰ δὲ δύο υἱοὺς ἤγουν δύο θυγατέρας ἐνεστήσατο κληρονόμους, εἰς τὸ τρίτον ὁ πάτρων συνανεπέμπετο, τριῶν δὲ ὑπόντων, ὁ πάτρων ἐξεβάλλετο διὰ τὸ πλῆθος τῶν παίδων. 3. Ταῦτα μὲν τό παλαιόν· διάτα- 3.
ξις δὲ γέγονε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἣν διὰ τὸ πᾶσιν εἶναι πρόδηλον ἐξεφώνησε ἑλληνιστὶ πολλῆς φροντίσας τῆς[12]) συντομίας.[a]) ἐν ᾗ διετύπωσεν, ἵνα εἰ μὲν ἀπελεύθερος ἤγουν ἀπελευθέρα ἥττονες εἴησαν[13]) τῶν centenaríωn,[14]) τουτέστιν[15]) ἥττονα ἔχοιεν[16]) περιουσίαν τῶν ἑκατὸν νομισμάτων (οὕτω γὰρ τὴν ὑπὸ τοῦ Papíu νόμου τῶν ἑκατὸν χιλιάδων sestertíωn[17]) ὁρισθεῖσαν ποσότητα ἡρμήνευσεν, ὥςτε τὰ χιλία sestértia ἓν νόμισμα ποιεῖν), μηδεμία χώρα τῷ πάτρονι διδόσθω[18]) εἰς τὸ κληρονομῆσαι, διαθήκης ὑποκειμένης. εἰ γὰρ ἀδιάθετος τελευτήσῃ, παῖδας μὴ καταλιπών, ἐχέτω τηνικαῦτα ὁ πάτρων τὴν εἰς ὁλόκληρον ἀπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου διαδοχήν.[19]) εἰ δὲ μείζων ἦν τοῦ centenaríu,[20]) εἰ μὲν ἐπὶ παισὶ τελευτήσῃ, κληρονόμοις καλουμένοις ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ ἢ ἀπὸ[21]) τοῦ praetoríu[22])

---

1) M.: cet. ἐβοήθει. 2) —νῳ V. 3) Ῥάριος V. 4) d. M. 5) sesertíωn M.: —τίονα ἤτοι L 6. 6) d. F. 7) —γοῦσα L 6. Vi. R. 8) —ης V. 9) —έτως Vi. R. 10) συμβῇ L 1. L 6. F. 11) id. V.: Πάππιος M. 12) d. V. 13) ἦσαν Vi. 14) centηnaríωn M. τοῦ —ίου L 6. 15) οὐχ ins. M. 16) —ουσι V. 17) sesertíωn M. 18) —σθαι V. 19) ita M. V.: cet. διακατοχὴν. 20) M.: σενατορίου V.: ὁ ἀπελεύθερος ins. L 1. F. 21) d. Vi. R. 22) —τορος L 1. L 2. L 6.

a) Proch. 23, 5. 8. Epa. 37, 17.

2. patronum adiuuabat nec praetor naturam ueritus. 2. Set postea lex Papia patronorum adauxit iura: constituit enim si locupletior libertus esset (locupletem autem eum definiit, qui sestertiorum centum millium patrimonium haberet) et pauciores quam tres liberos relinqueret, uirilem partem patrono deberi, siue is testamento facto siue intestato mortuus esset. quare si contigisset locupletiorem libertum mori unum habens filium uel unam filiam, testamentumque fecisset, filio filiaeue lex Papia patronum adiciebat, ei partem dimidiam bonorum defuncti concedens, perinde ac si nullus superesset filius: si uero duos filios duasue filias heredes instituisset, in tertiam partem patronus admittebatur: tribus autem extantibus, pa-
3. tronus multitudine filiorum repellebatur. 3. Haec uero olim optinebant: lata est autem principis nostri constitutio, quam ut omnibus liqueret, graece conscripsit, ualde breuitati studens. in qua pracepit ut si quidem libertus uel liberta minores centenariis sint, idest minus centum aureis habeant substantiam (sic enim lege Papia centum millium sestertiorum constitutam summam interpretatus est, ut pro M sestertiis unus aureus computetur), nullus locus patrono detur in eorum successionem, si testamentum extet: si uero intestatus decesserit liberos non relinquens, tunc habeat patronus in uniuersum ex lege XII tabularum successionem. cum uero maior centenario sit, si quidem liberos relinquat, qui heredes uocentur iure ciuili, seu praetorio, cum emancipati sint, siue

διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς emancipátus, εἴτε εἷς εἴτε πλείονές εἰσι παῖδες οἱασδήποτε φύσεως ἢ βαθμοῦ, εἰς ὁλόκληρον οὗτοι κληθήσονται, τοῦ πάτρονος ἤτοι[1]) τῶν παίδων τοῦ πάτρονος[2]) ἐκβαλλομένων[3]) τῆς τοιαύτης κληρονομίας.[4]) εἰ δὲ μείζων ὢν τοῦ centenaríu ὁ ἀπελεύθερος τελευτήσῃ ἄπαις, εἰ μὲν ἀδιάθετος, ὁ πάτρων ἤτοι[5]) ἡ πατρονίσσα τὸ ὁλόκληρον λήψονται, εἰ δὲ[6]) διαθέμενος praeterítus[7]) ἐάσῃ τὸν πάτρονα ἢ τὴν πατρονίσσαν ἄπαις ὢν ἢ ἔχων μὲν[8]) παῖδας exheredátus δὲ αὐτοὺς ποιήσας, ἢ ἐν ᾧ ἀπελευθέρα ἐστὶν ἡ τελευτήσασα ἢ ἀπελεύθερος ἐκγόνους ἔχων[9]) ἀπὸ[10]) θυγατρὸς προτελευτησάσης, praeteriteúsωsi δὲ τούτους, ἡ μὲν τὸν υἱὸν, ὁ δὲ τὸν ἀπὸ τῆς προτελευτησάσης θυγατρὸς ἔκγονον (οἶδας γὰρ ὅτι ἐπὶ[11]) τούτων, ὡς ἐδιδάχθημεν ἐν τῇ $\overline{\beta}$[12]) ἡ praeteritíωn ἀντὶ exheredatíonos παραλαμβάνεται) καὶ μὴ δυνηθῶσι οἱ τοιοῦτοι παῖδες διὰ τῆς »de inofficioso« τὴν διαθήκην ἀνατρέψαι, τότε ἐκ τῆς τοῦ θειοτάτου βασιλέως ἡμῶν[13]) διατάξεως τοῖς πάτρωσι καὶ ταῖς πατρονίσσαις διδομένης τῆς »contra tabulas« οὐ τὸ ἥμισυ ὥςπερ πάλαι, ἀλλὰ τὸ τρίτον μέρος ἀποσπαθήσεται ἢ τὸ ἐλλεῖπον τῷ τρίτῳ ἀναπληρωθήσεται· τυχὸν γὰρ εἰς μίαν[14]) οὐγκίαν ἢ δύο ἢ καὶ τρεῖς αὐτοὺς[15]) ἐνεστήσατο· οὕτω δὲ λήψονται διὰ τῆς »contra tabulas« τὸ τρίτον, ὥςτε ληγάτα ἢ fideicómmissa ἐκ τούτου μὴ ἀναγκάζεσθαι αὐτοὺς[16]) καταβάλλειν[17]) οὐ μόνον ἐξωτικοῖς, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς παισὶ τοῦ ἀπελευθέρου ἢ τῆς ἀπελευθέρας· ἀλλ' ὅπερ ἔτυχε[18]) παρ' αὐτῶν καταλειφθὲν, ὁ συγκληρονόμος ἐπιγνώσεται τοῦτο. [τυχὸν[19]) exheredátois[20]) οὖσιν ἢ praeteriteuθεῖσιν, ὅτε ἡ praeteritíωn ἔοικε τῇ exheredatíoni· εἰ γὰρ[21]) ἐγράφησαν κληρονόμοι, οὐδὲν ἐχρεωστεῖτο

---

1) ἢ L 6. Vi. R. 2) αὐτοῦ L 6. F. 3) —ένου V. L 6. 4) M.: cet. τῆς τοι. ἐκβ. κλ. 5) ἢ L 6. Vi. R. 6) ὁ ins. F. 7) οὐκ ins. M. 8) addidi ex V. L 6. 9) ἢ ins. M. 10) ἐκ Vi. R. 11) μὲν Vi. R. 12) ἰνστιτουτίονι ins. L 6.: βίβλῳ ἰνστιτουτίονι sic V.: ὅτι rursus libri, F. 13) ita M. L 1. L 2. cet. ἡμ. β. 14) d. Vi. R.: μίας οὐγκίας M. 15) d. L 1.: —τὸν M. L 2. L 6. Vi. 16) d. Vi. R. 17) —λεῖν V. 18) ἔχει L 6. 19) γὰρ ins. M. 20) —atis Vi. F. R. 21) δὲ Vi. R.

unus siue plures sint liberi cuiuscumque sexus uel gradus, in uniuersum hi uocabuntur, patrono patroniue liberis hac lege semotis. sin autem maior centenario libertus sine liberis decesserit, si quidem intestatus, patronus uel patrona bona cuncta accipient; sin autem testamentum fecerit patronum uero patronamue praeterierit, cum nullos liberos haberet uel habens eos exheredauerit, uel si liberta mortua sit uel libertus nepotes habens ex filia praemortua, atque praeterierint, illa nempe filium, hic uero ex praemortua filia nepotem (nosti enim ut in IIa. Institutione didicimus in his personis praeteritionem pro exheredatione accipi), nec potuerint eiusmodi liberi per querellam inofficiosi testamentum destituere, tunc ex diui imperatoris nostri constitutione non dimidiam partem, ut ante, set tertiam partem bonorum possessionem contra tabulas petentes consequentur, uel quod tertiae parti deest replebitur: forte enim in unciam unam, uel sextantem uel quadrantem institutio facta erat. ita autem contra tabulas tertiae partis bonorum possessionem accipient, ut ex ea neque legata neque fideicommissa praestare cogantur, non modo extraneis, set nec liberis quidem liberti libertaeue; sed quidquid forte ab eis relictum erit, coheres eo onerabitur. [quod uero de legatis liberis relictis diximus sic intellegere oportet, si exheredati sint uel praeteriti, ubi nempe praeteritio pro exheredatione accipitur; si enim heredes scripti essent, nihil patrono debe-

τῷ πάτρονι, καὶ εἰ συνέβη αὐτὸν γραφῆναι κληρονόμον, ἐχρεωστεῖτο τοῖς παισὶ τὰ ληγάτα.[1])] *πολλὰ δὲ*[2]) *καὶ ἕτερα θέματα ἡ εἰρημένη συνήγαγε*[3]) *διάταξις*[4]) *πρὸς τὴν τοῦ προκειμένου νομίμου διατύπωσιν ἀναγκαῖα. ἐκέλευσε γὰρ τὸν πάτρονα καὶ τὴν πατρονίσσαν καὶ τοὺς τούτων κατιόντας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ πλαγίου μέχρι πέμπτου βαθμοῦ, πρὸς τὴν τῶν ἀπελευθέρων παραγίνεσθαι διαδοχήν· ἐὰν οὖν τοῦ αὐτοῦ πάτρονος ἢ τῆς αὐτῆς πατρονίσσης ἢ δύο πατρόνων ἢ δύο*[5]) *πατρονισσῶν ἢ καὶ πλειόνων ὕπεισι παῖδες, ὁ ἐγγύτερος ὢν τῷ βαθμῷ εἰς τὰ τοῦ ἀπελευθέρου ἢ τῆς ἀπελευθέρας κληθήσεται πράγματα. οἷον, ἐτελεύτησεν ἀπελεύθερος*[6]) *ἢ ἀπελευθέρα ἄπαις καὶ ἀδιάθετος, πάτρονος καὶ πατρονίσσης οὐχ ὑπόντων· ὑπῆσαν δὲ*[7]) *παῖδες,*[8]) *ἔκγονος τυχὸν καὶ προέκγονος*[9]), *ὁ ἔκγονος παραγενήσεται. καὶ* in capita *δὲ,*[10]) *οὐ μὴν* in stirpes *ἡ κληρονομία διαιρεθήσεται. οἷον, ἑνὸς πάτρονος ἦσαν δύο παῖδες, ἑτέρου δὲ τρεῖς, εἰς πέντε μερισθήσεται ἡ κληρονομία. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ πλαγίου συγγενῶν τοῦ πάτρονος ἢ τῆς πατρονίσσης κρατήσει, ὥςτε τὸν ἐγγύτερον πλεονεκτεῖν καὶ* in capita *διαιρεῖσθαι τὴν κληρονομίαν· σχεδὸν γὰρ σύμφωνα τὰ τῆς εὐγενείας καὶ ἀπελευθερότητος ἐν ταῖς διαδοχαῖς ἡ λεχθεῖσα διάταξις ἐκέλευσεν εἶναι*[11]) *νόμιμα. »Σχεδὸν« δὲ εἶπον διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἐπὶ μὲν τῶν εὐγενῶν καὶ περαιτέρω τοῦ πέμπτου βαθμοῦ ἐπεκτείνεται*[12]) *τὰ τῆς κληρονομίας, ἐπὶ δὲ τῶν*[13]) *ἀπελευθέρων μέχρι* ε *βαθμοῦ τῶν συγγενῶν τοῦ πάτρονος καὶ τῆς πατρονίσσης.* 4. *Ταῦτα δὲ*[14]) *περὶ τούτων τῶν ἀπελευθέρων* 4.
σήμερον τρακταΐζομεν[15]) *τῶν πολιτῶν ῥωμαίων· οὐδὲ*[16]) *γάρ εἰσιν ἕτεροι ἀπελεύθεροι.*[17]) *οἶδας γὰρ μαθὼν*[18]) *ἐν τῇ πρώτῃ ὅτι καὶ τὰ τῶν* dediticíων *καὶ τὰ*[19]) *τῶν* latínων *ἀνῃρέθη δίκαια· ἡνίκα δὲ*[20]) *οἱ* latînoi *ἐπολιτεύοντο οὐδεμία ἐπ' αὐτῶν*

---

1) haec libenter cum R. ut glossema expungerem. 2) d. L^2. L^6. 3) *ἦγ.* L^2. 4) *διατ. συν.* L^6. 5) *δ* Vi. F^1. R. 6) *ἀπ. ἐτ.* F. 7) d. L^6. 8) *ἢ* ad. F^2. 9) *ἀδιάθετος* V. 10) d. Vi. R. 11) *εἶν. ἐκ.* L^6. 12) *ἐκτείν.* M. V. 13) d. V. 14) d. Vi. G. 15) pro —*ζωμεν* ex cj. R. 16) *οὐ* Vi. R. 17) d. L^1. L^2. L^6. F. *οἱ ἀπελ.* V. 18) *ὅτι* h. l. L^2. L^6. 19) d. L^6. 20) d. V.

retur, uel si ipse institutus esset, liberis deberentur legata]. multosque alios casus praefata congregauit constitutio ad huiusmodi iuris dispositionem necessarios, iussit enim patronum et patronam liberosque eorum nec non qui ex transuerso latere ueniunt usque ad quintum gradum ad libertorum successionem peruenire. si ergo eiusdem patroni uel eiusdem patronae uel duorum patronorum uel duarum patronarum pluriumue liberi extent, proximior gradu ad liberti libertaeue bona uocabitur. ut ecce, mortuus est libertus libertaue sine liberis ac sine testamento, patrono patronaue non extantibus: extabant autem liberi, nepos forte ac pronepos; nepos uocabitur. atque in capita non uero in stirpes diuidetur hereditas. ut ecce, unius patroni duo erant filii, alterius tres: in quinque partes diuidetur hereditas. idem etiam in cognatis, qui a latere ueniunt, patroni patronaeue optinebit, ita ut proximior potior habeatur atque in capita diuidatur hereditas: paene enim consonantia ingenuitatis et libertinitatis iura in successionibus praefata constitutio esse iussit. »paene« autem propterea dixi, quod in ingenuis etiam ultra Vum. gradum successionis iura extenduntur, in libertinis uero usque
4. ad Vum. gradum cognatorum patroni et patronae. 4. Set haec de his libertinis hodie tractamus qui in ciuitatem romanam peruenerunt: non enim alii liberti sunt. nosti enim ex prima Institutione dediticiorum ac latinorum iura esse sublata: cum uero latini in ciuitate erant, nulla penitus eorum

νόμιμος ἐπραχταΐζετο διαδοχή· εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ ἔζων ὡς ἐλεύθεροι[1]), ὅμως ἐτελεύτων ὡς οἰκέται συναπολλῦντες τῇ ψυχῇ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ[2]) ὑπὸ τῶν ἐλευθερωτῶν ἐκληρονομοῦντο τῶν οἰκείων τὰ bona αὐτῶν. οὐδὲ γὰρ κληρονομίαν ἐπὶ οἰκετῶν δυνατὸν[3]) καλέσαι, ἀλλὰ[4]) iure peculii ἀπὸ τοῦ Iuníu[5]) νόμου ἐλάμβανον[6]) οἱ ἐλευθερωταί, καὶ ταῦτα μὲν ἀπὸ τοῦ Iuníu[5]) νόμου[7]). μετὰ δὲ ταῦτα δόγμα γέγονε Largiánion[8]) τὸ κελεῦον ὥςτε τοὺς παῖδας τοῦ ἐλευθερωτοῦ μὴ γενομένους nominatim exheredátus τῶν ἐξωτικῶν κληρονόμων προτιμᾶσθαι περὶ τῶν τοῦ[9]) Latínu διαδοχήν, οἷον· ἠλευθέρωσα ἐγὼ τὸν ἐμὸν[10]) οἰκέτην καὶ ἐποίησα Latînon· ἐτελεύτησα[11]) γράψας[12]) κληρονόμους [τοὺς[13])] παῖδας ἐμοὺς, ἔτι δὲ καὶ ἐξωτικούς. ἀπὸ μὲν τοῦ Iuníu, εἰ συνέβη τελευτῆσαι[14]) τὸν Latînon, οἱ παῖδες[15]) οἱ[16]) ἐμοὶ ἅμα τοῖς ἐξωτικοῖς μου κληρονόμοις εἰς τὰ bona παρεγίνοντο τοῦ Latínu, ἀπὸ δὲ τοῦ δόγματος τοῦ Largianíu[17]) οἱ παῖδες μόνοι[18]) διαδέχονται τὸν Latînon, ἐπειδὴ οὐ γεγόνασι nominatim exheredátoi. μετὰ δὲ τὸ Largiánion γέγονεν édicton Traianû τοῦ[19]) βασιλέως, ὅπερ ἐκέλευσεν, ἵνα ὁ Latînos[20]), ὃς ἄκοντος ἢ[21]) ἀγνοοῦντος τοῦ πάτρονος αἰτήσῃ ἑαυτῷ πολιτείαν ρωμαϊκὴν καὶ ἐπιτύχῃ, ζῇ μὲν ὡς πολίτης ρωμαῖος ὤν,[22]) καὶ πάντα πράττῃ τὰ τῶν Ρωμαίων, τελευτήσῃ[23]) δὲ ὡς Latînos. ἀλλ' ἡ[24]) τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διάταξις τὰς τῶν τοιούτων αἱρέσεων ἐναλλαγὰς μισοῦσα, ὅτι ἔζη μὲν ὡς ρωμαῖος, ἐτελεύτα[25]) δὲ ὡς latînos, καὶ ἑτέρας δὲ δυσχερείας ἐντεῦθεν ἀναφυομένας ἀνεῖλεν ἐξωθήσασα τῆς πολιτείας οὐ μόνον καὶ τοὺς Latínus καὶ τὸν Iúnion νόμον καὶ τὸ Largiánion

---

1) ἀπελεύθ. V. 2) ὡς οἰκέται καὶ L^1. M. καὶ ὡς οἰκετῶν Vi. R. F^2. οὐχ ins. R. 3) δυν. ἐπ. οἰκ. L^6. 4) d. L^1. L^2. V. 5) M.: Ἰουλίου V. L^6. 6) λαμβάνουσι L^6. 7) ἐλάμβανον ad. V. 8) ita scr. M. 9) d. V. 10) ἴδιον L^2. 11) δὲ ins. L^6. 12) καταλιπὼν L^6. 13) suppleui ex cj. Gauel. 14) —ᾶν Vi. R. 15) d. M. F. 16) d. V. 17) —άνου V. 18) —νον L^2. 19) d. V. 20) καὶ L^6. 21) καὶ L^6. 22) d. M. L^2 L^1. 2a. m. Vi. F^1. R. 23) —τᾷ V. 24) d. V. 25) —τησε V. L^6.

tractabatur successio. licet enim ut liberi uitam suam peragebant, simul uitam et libertatem amittebant ueluti serui, et quasi seruorum accipiebant patroni eorum bona: neque enim hereditas in seruis intellegi potest, set iure peculii capiebant manumissores bona eorum ex lege Iunia. haec quidem ex lege Iunia; postea autem S. C. Largianum factum est, quo est cautum, ut manumissoris liberi non nominatim exheredati extraneis heredibus potiores haberentur, quod ad latini liberti successionem. ut ecce, manu misi ego seruum meum latinumque feci: mortuus sum heredes instituens liberos meos et etiam extraneos. ex lege Iunia si latinum mori contigisset, liberi mei simul cum extraneis heredibus ad eius bona uocati essent: ex S. C. autem Largiano liberi mei tantummodo latino succedent, cum non sint nominatim exheredati. post S. C. Largianum diui Traiani edictum latum est, quod statuit, ut latinus, qui, inuito uel etiam ignorante patrono, ciuitatem sibi petierit et optinuerit, uiuat quidem tanquam ciuis romanus et omnino romanorum ciuium iure gaudeat, moriatur uero tanquam latinus. set imperatoris nostri constitutio eiusmodi condicionum uices odio habens, quod uiueret nempe ut romanus, moreretur autem ut latinus, aliasque difficultates inde ortas sustulit, non modo latinorum ius et Iuniam

ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ édicton[1]) Traianû,[2]) ὥςτε πάντας ἀπελευθέρους ῥωμαίους[3]) εἶναι[4]). καὶ μετά τινος ἐπινοίας ἤγουν προςθήκης δι' ὧν τρόπων[5]) ἐγίνοντο πάλαι latînoi[6]) ἐλευθερούμενοι, διὰ τῶν αὐτῶν[7]) ἐπὶ τὴν ῥωμαϊκὴν ἄγει τοὺς οἰκέτας πολίτειαν.[8])

De adsignatione libertorum.[9]) Titulus 8.

Εἰπόντες[10]) περὶ τῶν ἀπελευθέρων εἴπωμεν ὡς ἐν τέλει καὶ[11]) περὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς γενομένης adsignatíonos. Οἶδας ὅτι οἱ παῖδες τοῦ πάτρονος, ἡνίκα τὸν αὐτὸν ἐπέχουσι βαθμὸν, ἅμα καὶ ἐξ ἴσου ἐπὶ τὴν τοῦ πατρῴου ἀπελευθέρου παραγίνονται κληρονομίαν. γέγονε δὲ μετὰ ταῦτα δόγμα συγκλήτου τὸ λέγον ἐξεῖναι τῷ πάτρονι πολλοὺς ἔχοντι παῖδας ἑνὶ τούτων adsignateûsai[12]) τὸν ἀπελεύθερον. καὶ λοιπὸν μετὰ τὴν τοῦ ἀπελευθέρου τελευτὴν οὗτος μόνος, ᾧ adsignateúθῃ[13]), ἕξει τὰ πατρονικὰ δίκαια, οὐδεμίαν ἐχόντων πάροδον ἐπὶ τὸν αὐτοῦ κλῆρον τῶν ἄλλων παίδων τοῦ πάτρονος, οἵτινες[14]) ἤμελλον ἅμα κληρονομεῖν μηδεμιᾶς[15]) γενομένης adsignatíonos. εἰ δὲ συμβῇ ἐκεῖνον τὸν παῖδα, ᾧ adsignateúθῃ ὁ ἀπελεύθερος, ἄπαιδα τελευτῆσαι, τότε οἱ ἄλλοι παῖδες τοῦ πάτρονος τὸ ἀρχαῖον ἀναλήψονται δίκαιον,[16]) καὶ αὐτοὶ τοῦτον διαδέξονται. 1. Οὐ μό- 1.
νον δὲ[17]) ἀπελεύθερον ἀλλὰ καὶ ἀπελευθέραν ἔξεστιν adsignateúein [καὶ οὐ μόνον υἱῷ ἢ ἐκγόνῳ ἀλλὰ καὶ θυγατρὶ ἢ ἐκγόνῃ.

1) ïdicton M. 2) τοῦ βασιλέως ad. F. 3) ῥωμ. ἀπ. L^2. 4) εἶναι ῥωμ. Vi. F^1. R. 5) δὲ ins. M. V. 6) οἱ ins. Vi. F. R. 7) δι' αὐτῶν L^6. 8) οἱ οἰκέται πολῖται V. 9) περὶ προσκυρώσεως ἀπελευθέρων [—ου M. L^1. L^2.] ad. libri ed. 10) δὲ ins. L^1. L^2. 11) d. V. F. 12) ἤτοι προσκυρῶσαι omisi tanquam glossema. 13) ὁ ἀδσιγνατευθείς Vi. R. —ευθῇ F.: scripsi ad fidem M. 14) ὅσοι Vi. R. 15) μιᾶς Vi. 16) δίκ. ἀναλ. L^6. 17) d. V.

legem et Largianum S. C., set etiam Traiani edictum abrogans, ut omnes liberti romani ciues sint, et quadam cum inuentione seu adiectione iisdem modis quibus olim manumissi latini fiebant, eos ad romanam perduxit ciuitatem.

De adsignatione libertorum. Titulus 8.

Cum de libertinis dixerimus, in summa dicendum est de in eis facta adsignatione. nosti enim patroni liberos, cum eundem optineant gradum, simul et ex aequis partibus paterni liberti adire hereditatem. censuit autem postea senatus, ut patrono plures liberos habenti liceret uni ex his libertum adsignare. et deinceps post liberti mortem is solus, cui adsignatus est, patronatus iura habebit, nihil iuris ad liberti bona ceteris liberis patroni habentibus, qui, nulla adsignatione interueniente, pariter admitterentur. si uero contingat illum, cui libertus est adsignatus, sine liberis mori, tunc ceteri liberi
1. patroni pristinum ius recipient, et liberto succedent. 1. Non tantum libertum set etiam libertam et non tantum filio nepotiue, set etiam filiae neptique adsignare permittitur.

2. *Ἔξεστιν* adsignateúein[1])] *τῷ πάτρονι τῷ ἔχοντι δύο ἢ καὶ* 2.
πλείονας παῖδας in potestate· emancipát*ῳ*[2]) *γὰρ*[3]) adsigna-
teúein *οὐ δυνατόν. τί οὖν ὅτι τὸν ἀπελεύθερον ἠ*dsignateusé
τις[4]) *τὸν οἰκεῖον*[5]) *τῷ ὑπεξουσίῳ παιδὶ, εἶτα ἐπιζήσας* eman-
cípaton *ἐποίησε τὸν παῖδα*; *ζητῶμεν εἰ ἐξασθενεῖ ἡ* adsigna-
tí*ω*n. *καὶ ἤρεσεν* Iulian*ῷ καὶ τοῖς πλείοσι τῶν νομικῶν ἐξα-
σθενεῖν αὐτήν.* 3. *Δυνατὸν δὲ* adsignateúein *οὐ μόνον ἐν δια-* 3.
θήκῃ, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐξ ἀδιαθέτου. οὐκ ἔστι δὲ[6]) *ἐπὶ τούτῳ ἐπι-
νενοημένα ῥήματα τυπικά. γέγονε δὲ τὸ περὶ τῆς* adsignatío-
nos *διαλεγόμενον δόγμα ἐπὶ τῆς* Claudíu[7]) *βασιλείας ἐπὶ*
Suíllu[8]) Rúfu[9]) *καὶ* Hostoríu[10]) Scapulâ[11]) *τῶν ὑπάτων.*

De bonorum possessionibus.[12]) Titulus 9.

Ὥςπερ ὁ δωδεκάδελτος ἐπενόησε τὴν ἐκ διαθήκης[13]) *ἢ ἐξ ἀδιαθέτου κλῆσιν, καὶ ποτὲ μὲν ἀναφαίνεσθαι ποιεῖ τοὺς καλουμένους, ὁποῖοί εἰσιν οἱ* necessárioi, *ποτὲ δὲ* aditeúein, *ὁποῖοί εἰσιν οἱ παρὰ τούτους, οὕτω καὶ ὁ* praét*ω*r *ἐπενόησε τὰς διακατοχάς, δι' ὧν ποτὲ μὲν διορθοῦται τὸ πολιτικὸν ποτὲ δὲ ἐναντιοῦται.*[14]) *οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου, καθὰ εἴρηται* (*τοῦ γὰρ πολιτικοῦ τοὺς* capite deminútus *καὶ τοὺς ἐκ τούτων οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ θηλυγονίας ἀγνοοῦντος, αὐτὸς τρίτην ἐπινοήσας*[15]) *τάξιν*[16]) *δέδωκεν αὐτοῖς τὴν* »unde cognati« *δια-*

---

1) haec suppleui ad latinas Institutiones: non plane aliter iam conatus fuerat R. hanc lacunam explere. 2) *-τοις* L6. 3) d. L6. 4) *ἀδσιγνατεύσας* Vi. R. 5) *δοῦλον* ins. Vi. R. 6) *ἐστὶ δὲ* L1. L2. L6. Par. *οὐ μέν ἐστιν* cet. 7) ita M. 8) Cuillu M. *Κουΐλλου* L1. L2. V. *Σουϊλλίου* R. 9) d. V. Ruffu F. 10) Bostoriu M.: *νοστορίου* V.: *νοστορίου* L2. *νοβστορίου* L1. 11) sic M. *καπούλλα* L1. 12) *περὶ τῆς τῶν ἀγαθῶν κληρονομίας* [*διακατοχῆς* F.] M. V. L1. L2. L6. *περὶ τῆς πραιτωρίας διαδοχῆς* Vi. R. 13) de. cod. unus Par. 14) haec de. L1. L2. L6. 15) *—σε* V. 16) *καὶ* ad. V.

2. 2. Datur adsignandi facultas patrono, qui duos pluresue liberos
in potestate habeat: emancipato autem adsignari nequit. quid
ergo est si quis cum libertum filio suo in potestate adsigna-
uerit, postea uiuus filium emancipet? quaeramus num eua-
nescat adsignatio. et placuit Iuliano et aliis plerisque pru-
3. dentibus euanescere. 3. Potest adsignari non modo in testa-
mento set etiam ab intestato, nec sunt ad hoc sollemnia uerba
constituta. factum est autem senatus consultum de adsignatione
diui Claudii temporibus, Suillo Rufo et Hostorio Scapula con-
sulibus.

De bonorum possessionibus. Titulus 9.

Sicut lex XII tabularum successionem ex testamento atque ab intestato introduxit, atque modo ipso iure fieri heredes eos qui uocantur iubet, ueluti necessarios, modo uero adire, ueluti ceteros, ita et praetor bonorum possessiones introduxit, per quas modo corrigit ius ciuile, modo etiam impugnat. nec tantum in iis successionibus, ut dictum est, quae ab intestato deferuntur (cum enim iure ciuili capite deminuti et qui ab ipsis descendunt, necnon per feminini sexus coniunctae personae reicerentur, tertium excogitans ordinem

κατοχὴν), ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐν διαθήκαις[1] *τὸ πταῖσμα διορθοῦται*[2] *τοῦ δωδεκαδέλτου. ἐὰν γάρ τις τελευτῶν ἀλλότριον* postûmon *γράψῃ κληρονόμον* (*οἶδας δὲ τίς ἐστιν ἀλλότριος* postûmos, *τουτέστιν ὁ μὴ τικτόμενός μοι* sûos[3]), *τεχθεὶς ὁ τοιοῦτος* postûmos[4]), *ὅσον ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ*, aditeúein *οὐκ ἠδύνατο, διέβαλλε γὰρ τὴν τοιαύτην ἔνστασιν τὸ πολιτικόν, ὁ δὲ* praétωr *τὴν* »secundum tabulas« *αὐτῷ χορηγεῖ διακατοχὴν καὶ* bonorum possèssora[5]) *αὐτὸν ἀποτελεῖ. ἀλλὰ*[6]) *διάταξις τοῦ θειοτάτου ἡμῶν*[7]) *βασιλέως τὸν τοιοῦτον*[8]) postûmon *ὀρθῶς βούλεται γράφεσθαι κληρονόμον ὡσανεῖ καὶ τῷ πολιτικῷ ἐγνωσμένον. ἔστι δὲ ὅτι ὁ* praétωr *οὐ διορθοῦται μέν, ἐναντιοῦται δὲ τῷ πολιτικῷ, οἷον, ὡς εἰρήκαμεν, ἐὰν ὁ ἀπελεύθερος τὸν πάτρονα* praetériton *καταλείψῃ· ὁ μὲν δωδεκάδελτος οὐκ ἐδίδου τῷ πάτρονι πάροδον ἐπὶ τὰ πράγματα τοῦ ἀπελευθέρου ποιήσει διαθήκης νικωμένῳ, ὁ δὲ* praétωr *ἐπενόησε τὴν* »contra tabulas«. *ἰδοῦ*[9]) *ἐνταῦθα ἄντικρυς μάχεται.* l. *Οὐκ* 1.
ἔστι δὲ δυσχερὴς οὐδὲ φιλόνεικος ὁ praétωr· *ἡνίκα γὰρ*[10]) *ἴδῃ*[11]) *τὸ πολιτικὸν εὐδοκιμοῦν, τότε οὐδὲ ἐπὶ διορθώσει οὐδὲ ἐναντιώσει, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ βεβαιώσει τίθησι τὴν ἰδίαν*[12]) *νομοθεσίαν. ἐὰν γάρ τις ὀρθῶς γενομένης διαθήκης γραφῇ κληρονόμος, οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ*[13]) *δύναται* aditeúein, *ἀλλὰ καὶ ὁ* praétωr *δίδωσιν αὐτῷ τὴν* »secundum tabulas« *διακατοχήν, καὶ τὸ μὲν*[14]) »heredem« *αὐτὸν ἀποτελεῖ, ὁ*[15]) *δὲ* »bonorum possèssora«.[16]) *καὶ ἐξ ἀδιαθέτου δὲ*[17]) *συναινεῖ, τοὺς γὰρ* súus *κληρονόμους καὶ τοὺς* adgnátus[18]) *καλεῖ τὸ πολιτικὸν καὶ τοὺς μὲν ἀναφαίνεσθαι ποιεῖ, τοὺς*

---

1) —*κῃ* L 6. 2) *διωρθοῦτο* ante F.: *τοῦ* ad. ex M. V. 3) *ὁ τικτόμενός μοι γίνεται σοῦος* F 2. *ὁ μὴ γενόμενος σοῦος* L 2. 4) d. Vi. R. 5) possessorem Vi. R. 6) *δὲ* ins. Vi. R. 7) *τοῦ ἡμετέρου* Vi. R. 8) *ὀρθὸν* ad. M. 9) *οὐκοῦν* Vi. R. 10) *δὲ* L 6. 11) *οἶδε* Vi. R. *ᾔδει* V. 12) *τὴν ἰδ. τίθ.* L 6. *οἰκείαν* V. 13) *τῆς πολ . . ῆς* V. 14) *κατὰ νόμον* ins. Vi. R. 15) *τὸ* F. cum libris. 16) possessorem R. 17) d. L 6. Vi. R. 17) *κληρονόμους* ad. L 6.

»unde cognati«, bonorum tribuit iisdem possessionem), set etiam in testamentis legis XII tabularum error emendatur. si enim quis moriens alienum postumum heredem instituisset (nosti autem quis alienus sit postumus: qui nempe suus heres mihi non gignitur), et is natus esset, quod ad ius ciuile adire hereditatem nequibat, respuebat enim eiusmodi institutionem ius ciuile; praetor tamen secundum tabulas bonorum possessionem ei concedebat, bonorumque possessorem eum constituebat. set ex sacratissimi Principis nostri constitutione eiusmodi postumus recte heres instituitur, tanquam iuri etiam ciuili notus. aliquando tamen praetor non modo corrigit set etiam impugnat ius ciuile, ueluti, ut iam diximus, si patronum praeterierit in testamento libertus. lex enim XII tabularum patrono ad liberti bona aditum non dabat, utpote testamenti factione repulso: praetor autem contra tabulas bonorum possessionem excogitauit. ecce hic aduersus tendit.

1. 1. Non est autem difficilis neque contentiosus praetor: quando enim uident ius ciuile comprobari, tunc neque emendandi neque impugnandi, set potius confirmandi iuris ciuilis gratia edictum suum proponit. si quis enim, recte facto testamento, heres institutus sit, non tantum iure ciuili hereditatem adire potest, set etiam bonorum possessionem secundum tabulas praetor ei pollicetur. atque illo quidem modo heres, hoc autem bonorum possessor constituitur. item ab intestato quoque concordat: ius enim ciuile suos heredes adgnatosque uocat, illique ut heredes existant, hi uero ut adeant efficit: prae-

δὲ aditeúein· ὁ δὲ praétωr συντρέχων τῷ πολιτικῷ, τοῖς μὲν
δίδωσι τὴν »unde liberi«, τοῖς δὲ δίδωσι[1]) τὴν »unde
legitimi«. κἂν τὰ μάλιστα δὲ μὴ αἰτήσωσι[2]) διακατοχήν,
οὐδὲν ἧττον heredes εἰσὶν ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ. ὥςτε οὖν ὁ
praétωr ἢ διορθοῦται ἢ ἐναντιοῦται ἢ συναινεῖ· διορθοῦται[3]),
ὡς ἐπὶ τοῦ ἐξωτικοῦ postúmu, ἐναντιοῦται[4]), ὡς ἐπὶ τοῦ prae-
terítu[5]) πάτρονος, καὶ[6]) συναινεῖ, ὡς ἐπὶ τῶν scríptωn κληρο-
νόμων καὶ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου καλουμένων[7]) ἀπὸ πρώτης ἢ δευ-
τέρας τάξεως. 2. Οὓς δὲ ὁ praétωr μόνος καλεῖ ἐπὶ τὴν δια- 2.
δοχήν,[7]) οὐκέτι δὲ τὸ πολιτικὸν heredes μὲν[9]) αὐτῷ τῷ[10])
νόμῳ οὐκ ἀποτελεῖ, (τὸ γὰρ τοῦ κληρονόμου ὄνομα ὁ prae-
tωr οὐδενὶ περιποιεῖ) ἀλλ' ὁ[11]) νόμος ἤγουν ὁ τοῦ νόμου τά-
ξιν ἐπέχων,[12]) οἷον δόγμα συγκλήτου ἢ διάταξις βασιλέως·
δόγμα συγκλήτου ὡς ἐπὶ τοῦ Tertullianíu καὶ Orfitianíu,[13])
διάταξις δὲ[14]) ὡς ἡ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως[15]) ἡ[16]) τὴν παῖδα
τῆς ἀδελφῆς συναριθμήσασα τοῖς legitímois. ὁ praétωr οὖν
κληρονόμον[17]) οὐ ποιεῖ, διδοὺς δὲ διακατοχὴν ἐν τάξει κληρο-
νόμου αὐτὸν καθίστησι καὶ ἀποτελεῖ bonorum possésssora,
ὥςτε αὐτὸν πλαστικῶς[18]) καὶ ἐνάγειν καὶ ἐνάγεσθαι. οὐ μόνον
δὲ τὰς εἰρημένας διακατοχὰς τὴν »unde liberi« καὶ τὴν
»unde legitimi« καὶ τὴν »unde cognati« ὁ praétωr
ἐπινόησεν,[19]) ἀλλὰ καὶ ἑτέρας πλείστας ἕνα τοῦτον ἔχων σκό-
πον,[20]) ἵνα μή τις ἀδιάδοχος τελευτήσῃ, καὶ γὰρ καὶ[21]) στενω-
τάτοις ὅροις τὸ δίκαιον τῆς διαδοχῆς ἐκ τοῦ δωδεκαδέλτου πε-
ρικεκλεισμένον ἐκ τοῦ καλλίστου καὶ τοῦ δικαίου ὁρμώμενος ὁ
praétωr ἐπλάτυνεν. 3. Τῶν δὲ[22]) διακατοχῶν αἱ μέν εἰσιν 3.
ἐκ διαθήκης, αἱ δὲ ἐξ ἀδιαθέτου. καὶ ἐκ διαθήκης μέν εἰσι
δύο αὗται, πρώτη[23]) [μὲν[24])] ἡ »contra tabulas«, ἣν

---

1) d. L6. 2) τὴν ins. Vi. F. R. 3) μὲν ins. L6. V. Vi. F. R. 4) δὲ ins. L6. Vi. R. 5) πραιτωρίον V. 6) d. L1. L2. 7) κληρονόμων V. 8) διακατοχ. V. L6. 9) d. L6. 10) d. Vi. 11) ἢ L6. 12) ὑπέχ. Vi. 13) καὶ ins. L6. 14) d. Vi. R. 15) διάταξις ad. V. 16) scripsi pro »τῆς . . . σάσης« M. 17) συγκληρον. M. V. L2. L6. 18) πλαγιαστικῶς L6. Vi. F. R. 19) ἐπ. ὁ πρ. L6. 20) σκ. ἔχ. Vi. R. 21) d. L6. Vi. R. 22) d. F1. 23) d. Vi. R. 24) addidi.

tor autem ius ciuile confirmans illis quidem »unde liberi«, his uero »unde legitimi« bonorum pollicetur possessionem. et licet bonorum possessionem non petant, iure ciuili nihilominus heredes fiunt. itaque praetor uel emendat uel impugnat uel confirmat ius ciuile: emendat, sicuti in postumo alieno; impugnat, sicuti in praeterito patrono; confirmat, sicuti in scriptis heredibus atque in his quae ab intestato ex primo
2. secundoue ordine uocantur. 2. Quos autem praetor tantum uocat ad hereditatem, non etiam ius ciuile, heredes ipso iure non efficit, (heredis enim nomen praetor nemini tribuere potest), set lex tantum uel quod legis locum optinet, ueluti senatus consultum uel constitutio principis: senatus consultum ueluti Tertullianum et Orfitianum; constitutio ueluti illa principis nostri, quae sororis filios inter legitimos enumerat. praetor igitur heredem non facit, sed cum bonorum possessionem alicui det, loco heredis eum constituit atque bonorum efficit possessorem, ita ut agere et conueniri possit. nec tantum praefatas bonorum possessiones »unde liberi« et »unde legitimi« et »unde cognati« praetor excogitauit, set etiam alias plerasque eo potissimum spectans, ne quis sine successore moreretur; angustissimis enim finibus successionis ius ex XII tabularum lege constitutum ex bono et aequo praetor
3. dilatauit. 3. Bonorum possessiones tum ex testamento tum ab intestato dantur. sunt autem bonorum possessiones ex testamento quidem hae. prima, quam praeteritis liberis contra tabulas praetor pollicetur: secunda; quam omnibus iure scriptis

ἐπαγγέλλεται τοῖς praeterítois *παισί, δευτέρα δὲ*[1] *ἡ* »secundum tabulas«, *ἣν χορηγεῖ πᾶσι τοῖς κατὰ νόμον*[2] *γραφεῖσι κληρονόμοις. ἐπινοήσας δὲ*[3] *πρώτας*[4] *τὰς ἀπὸ διαθήκης, μετῆλθεν ἐπὶ τὰς*[5] *ἐξ ἀδιαθέτου καὶ κατὰ πρώτην τάξιν τοῖς* súois *κληρονόμοις καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ*[5] *συναριθμουμένοις*[6] súois,[7] *λέγω δὲ τοῖς* emancipátois, *δέδωκε διακατοχὴν*[8] *ἥτις λέγεται* »unde liberi«. *δευτέραν ἐξ ἀδιαθέτου τοῖς ἀπὸ νόμου καλουμένοις ἐπὶ τὸν κλῆρον τοῦ τελευτήσαντος δέδωκε τὴν* »unde legitimi«, *οἷον* adgnátois[9] *καὶ πάτρονι καὶ τοῖς τούτου παισὶν ἐρχομένοις ἐπὶ τὰ*[10] *τοῦ ἀπελευθέρου ἢ*[11] *τῆς ἀπελευθέρας καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ* Tertullianíu *ἢ* Orfitianíu *ἢ*[12] *καὶ ἀπὸ τῶν διατάξεων ἔχουσι τὰ ἐξ ἀδιαθέτου. Τρίτην τὴν* »unde decem personae«, *ἐξ ἧς τοῦ ἐξωτικοῦ ἐλευθερωτοῦ τῆς ἐλευθέρας κεφαλῆς δέκα πρόσωπα προετίμησε συγγενῶν ἀνιόντων*[13] *κατιόντων καὶ*[14] *ἐκ πλαγίου μέχρι δευτέρου βαθμοῦ. τί δὲ τοῦτό ἐστιν ἀναγκαῖον εἰπεῖν, εἰ καὶ νῦν οὐκ ἔστιν ἐν πολιτείᾳ. εἰ συνέβη με τὸν ἐμὸν υἱὸν ποιοῦντα*[15] emancípaton *δοῦναί σοι αὐτὸν εἰς πρῶτον* mancípion[16] *καὶ δεύτερον καὶ τρίτον καὶ σὺ ἠλευθέρωσας αὐτὸν καὶ αὐτεξούσιον ἐποίησας, διὰ τὴν δόσιν τῆς ἐλευθερίας ἐκέκτησο*[17] *ἐπ' αὐτῷ* legítima *δίκαια μιμούμενα [τὰ] πατρονικὰ*[18]. *καὶ εἰ συνέβη τοῦτον τὸν*[19] *ἐλευθερωθέντα ἀδιάθετον τελευτῆσαι, σὺ πάντων προετίμω*[20] *τῶν αὐτοῦ συγγενῶν ὡς*[21] *ἔχων, ὡς εἴρηται, διὰ τὴν ἐλευθερίαν τὰ* legítima *δίκαια τῶν ἄλλων τῶν*[22] *ὄντων αὐτῷ* cognátων, *δι' ἣν ὑπέστη* capitis deminutíona. *ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπον ἦν διὰ μόνην ψιλὴν ἐλευθερίαν σε προτιμᾶσθαι*

---

1) d. L^6. 2) —*μους* L^6. 3) d. V. 4) *πρῶτον* V. 5) *τὰ* M. 6) *σὺν αὐτοῖς* Vi. R. *ὑπ' αὐτοῖς* L^6. 7) *τοῖς* ad. L^6. 8) d. Vi. R. 9) —*τέχειν* V. 10) —*τῳ* L^6. 11) *πράγματα* ins. Vi. R. 12) *τὰ* ins. V. Vi. R. 13) d. Vi. R. 14) *καὶ* ad. V. 15) d. L^1. L^2. L^6. 16) —*εῆσαι* V. 17) *ἐμαγκίπιον* L^2. 18) ita L^1.: *ἐκ τῶν ἐπ' αὐτ.* M. L^2. L^6. *εἶχες* cet. 19) ita M.: articulum ipse suppleui. cet. *μιμούμενος* [*τὸν* V. L^6.] *κάτρονα.* 20) addidi ex L^1. L^2. V. L^6. 21) *προετιμήθης* L^6. Vi. F. R. 22) add. ex L^2. 23) d. L^6. Vi. R.

heredibus concedit. et cum hasce priores ex testamento excogitasset, ad eas, quae ab intestato competunt transitum fecit. et primo loco suis heredibus et his, qui ex suo edicto suis heredibus connumerantur, idest liberis emancipatis, bonorum possessionem dedit, quae »unde liberi« dicitur. secundam iis qui lege ad hereditatem defuncti ab intestato uocantur bonorum possessionem »unde legitimi« dedit, ueluti adgnatis, patrono eiusdemque liberis in bona liberti libertaeque, hisque, qui ex Tertulliano Orfitianoue senatus consultis uel ex constitutionibus successionis iura ab intestato habent. tertiam bonorum possessionem »unde decem personae« constituit, qua decem personas extraneo manumissori liberi capitis anteponebat, parentes liberos atque a latere cognatos usque ad IIum gradum. quomodo autem haec se habeant dicere oportet, quamuis non amplius usurpentur. Si cum filium meum emanciparem, eum tibi in primum alterum tertiumque mancipium dedissem, tuque eum manumisisses atque sui iuris effecisses, propter libertatis dationem legitima quodammodo patronatus iura in eo habebas; et si hunc emancipatum intestatum mori contigisset, tu omnibus eius cognatis potior habebaris, cum, ut dictum est, per manumissionem legitima ceterorum cognatorum eius adeptus esses iura, propter capitis deminutionem, quam passus fuerat. set cum absurdum esset te per solam libertatis dationem omnibus eius cog-

πάντων τῶν αὐτοῦ συγγενῶν, διὰ τοῦτο ὁ praétωr *ἐκάλεσε δέκα πρόσωπα τὰ ὀφείλοντά σου προτιμᾶσθαι περὶ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχήν*[1]), *υἱὸν θυγατέρα ἔκγονον ἐκγόνην εἴτε ἀπὸ υἱοῦ εἴτε ἀπὸ θυγατρὸς ἀδελφὸν ἀδελφήν. Τούτους οὖν προετίμησεν τοῦ ἐξωτικοῦ* manumissoros *διδοὺς αὐτοῖς τὴν* »unde decem p|ersonae« *διακατοχήν· ἐκ γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν αἰτούντων ἔσχεν ἡ διακατοχὴ τὴν*[2]) *προσηγορίαν. Τετάρτην τὴν* »unde cognati.« *Πέμπτην ἐπηγγείλατο τὴν* »tum quam ex familia«.[3]) *Χώρα δὲ ταύτῃ*[4]) *ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος· ἀπελεύθερος ἐτελεύτησεν ἄπαις καὶ ἀδιάθετος, πάτρονος μὴ ὑπόντος· οἱ* adgnátoi *τοῦ πάτρονος ἔρχονται ἐπὶ τὰ πράγματα τοῦ ἀπελευθέρου*[5]) *ἀπὸ διακατοχῆς*[6]) *τῆς λεγομένης*[7]) »tum quam ex familia.«[8]) *Ἕκτην ἐπενόησεν ἣν*[9]) *καὶ τῷ πάτρονι καὶ τῇ πατρονίσσῃ δέδωκε καὶ ἀνιοῦσιν αὐτῶν καὶ κατιοῦσιν, ἣν ὠνόμασεν* »unde liberi patroni patronaeque[10]) et parentes eorum«.[11]) *Ἐὰν γὰρ ἀπελεύθερος τελευτήσῃ, εἶτα οἱ πάτρονες καὶ*[12]) *πατρονίσσαι ἤγουν οἱ παῖδες αὐτῶν μὴ θελήσωσιν ἐλθεῖν ἀπὸ τῆς* »unde legitimi«, *ἀλλ' ὁ χρόνος παρέλθῃ τῆς διακατοχῆς (ἑκάστη γὰρ διακατοχὴ ῥητῷ περιεκέκλειστυι χρόνῳ ὡς προϊόντες μαθησόμεθα), μήτε δὲ αἰτήσωσι τὴν* »tum quam ex familia«, *δύνανται ἀπὸ τῆς παρούσης διακατοχῆς παραγίνεσθαι ἢ αὐτοὶ οἱ πάτρονες ἢ αὐτῶν μὴ ὑπόντων οἱ παῖδες αὐτῶν ἤγουν οἱ γονεῖς τῶν πατρόνων καὶ τῶν πατρονισσῶν. Ἐν ἑβδόμῃ τάξει ἐφεῦρε τὴν* »unde uir et uxor«.[13]) *Ἐὰν γάρ*[14]) *τις ἀδιάθετος τελευτήσῃ, μηδενὸς ὑπόντος συγγενοῦς, ἤγουν γυνὴ ἀδιάθετος τελευτήσῃ οὐκ ἔχουσά τινα τὸν δυνάμε-*

---

1) *διακατοχ.* V. 2) d M. m 1a. 3) ita M. L1. L2. *τὴν κουαμεξ. φ.* et infr. *τούνδον ἄμαξ φ.* V. *τουμ. κουαμ ἐξ φ.* P. L6., qui ad. '*ἤτοι ὡσανεὶ ἐκ φαμιλίας*': tumquam [tumquam, *του*mquam: cod. 1366 'tanquam', set ex correctione: fuit, ut uidetur, tumquam] habent cod. par: tum quem F.: tanquam Vi. R 4) *αὐτῇ* L1. L2. 5) *τὰ τοῦ ἀπελ. πρ.* L6. 6) *ἐπὶ διακ . . ῇ* V. 7) *εἰρημένης* Vi. R. 8) *ἤγ. ὡσανεὶ ἐκ φαμ.* L6. Vi. R.a) 9) d. M. 10) et patr. Vi. R. 11) *ἤγουν παῖδες τοῦ πάτρονος καὶ τῆς πατρονίσσης καὶ οἱ ἀνιόντες αὐτῶν* L6. Vi. R. 12) *αἱ* inf. L6. Vi. R. 13) *ἤγουν τὴν ἀδιάδοχον διαδοχήν* L6. 14) d. L6.

a) Graeca igitur in seriore recensione primum addita sunt. perperam de hoc Thi loco iudicauit Lenelius Edictum. p. 285. — Cfr. ceterum Indicem Stephani qui in Bas. schol. *k* V 226 sq. [F] continetur.

natis anteferri, ideo praetor decem personas, quae tibi potiores habendae essent in successione ab intestato, uocauit, scilicet filium filiam nepotem neptem tam ex filio quam ex filia, patrem matrem auum auiam tam paternos quam maternos, fratrem sororem. hos igitur extraneo praetulit manumissori »unde decem personae« bonorum possessionem pollicitus: ex numero enim eorum qui petere possunt adepta est nomen possessio. quartam »unde cognati«? quintam »tum quam ex familia« est pollicitus. locus est huic in huiusmodi casu. libertus quidam mortuus est sine liberis, intestatus, patrono non extante. adgnati patroni ad liberti bona uenient ex dicta bonorum possessionem »tum quam ex familia«. sextam excogitauit, patronoque et patrona dedit, et adscendentibus et descendentibus eorum, quam uocauit: »unde liberi patroni patronaeque et parentes eorum«. si enim mortuus libertus sit, ac deinceps patroni patronaeque uel liberi eorum petere uoluerint possessionem unde legitimi, spatiumve temporis petendae possessionis praeterierit (unaquaeque enim bonorum possessio certo terminatur tempore, ut inferius admonendi sumus), neque petierint bonorum possessionem »tum quam ex familia«, possunt ex praesenti possessione succedere aut ipsi patroni, aut, ipsis non exstantibus, liberi eorum uel parentes patronorum patronarumque. septimo loco inuenit bonorum possessionem »unde uir et uxor«. si enim quis moriatur intestatus, nullo relicto cognato, uel mulier intestata moriatur, neminem relinquens qui ex superioribus bonorum possessionibus possit uo-

νον[1]) κληθῆναι ἐκ τῶν προλαβουσῶν διακατοχῶν, τῇ παρούσῃ δια-
κατοχῇ γίνεται χώρα καὶ ὁ ἀνὴρ τὰ τῆς γυναικὸς καὶ ἡ γυνὴ τὰ τοῦ
ἀνδρὸς διαδέχεται. Ὄγδοον τόπον ἐπέχει[2]) ἐν ταῖς ἐξ ἀδιαθέτου
ἡ[3]) »unde cognati manumissoris«[4])· ἐὰν γάρ τις ἀδιάθε-
τος τελευτήσῃ μηδενὸς παντελῶς[5]) ὑπόντος[6]) μηδὲ[7]) πάτρονος
μηδὲ παίδων τοῦ πάτρονος μηδὲ adgnátων, οἱ cognátoi τοῦ πά-
τρονος τὴν παροῦσαν αἰτήσουσι[8]) διακατοχήν. 4. Ταύτας μὲν οὖν[9]) 4
ὁ praétωr ἐπενόησε τὰς διακατοχάς· δύο ἐκ διαθήκης,[10]) ὀκτὼ
ἐξ ἀδιαθέτου· ὁ δὲ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς οὐδὲν ἀπολυπραγ-
μόνητον καταλιπὼν τὰ διορθώσεως δεόμενα ἐπὶ τὸ κάλλιον
μετήγαγε[11])· τὴν »contra tabulas« καὶ [τὴν[12])] »secun-
dum tabulas«, οἷα οὔσας ἀναγκαίας, εἴασεν ἐπὶ σχήματος καὶ
ἐξ ἀδιαθέτου τὴν »unde liberi« καὶ τὴν »unde legitimi.«
Τὴν δὲ τρίτην μὲν οὖσαν τῶν ἐξ ἀδιαθέτου πέμπτην δὲ ὅσον
καὶ[13]) πρὸς τὰς ἐκ διαθήκης τουτέστι[14]) τὴν[15]) »unde decem
personae« τοῦ τῶν διακατοχῶν ἐξώθησεν ἀριθμοῦ συντόμῳ
λόγῳ περιττὴν αὐτὴν ἀποφήνας. Ὁπότε γὰρ[16]) ἡ εἰρημένη δια-
κατοχὴ δέκα συγγενῶν πρόσωπα, καθὰ εἴρηται, τοῦ ἐξωτικοῦ
προετίμα[17]) manumíssoros, ἡ δὲ[18]) διάταξις τοῦ ἡμετέρου[19])
βασιλέως, ἣν περὶ τῶν emancipatiónωn ἀντέγραψε, πᾶσι πα-
τράσι[20]) καὶ manumíssorsi ἐν προλήψει δέδωκε τὸ contracta fidu-
cia ἐλευθεροῦν, ὥςτε σιωπηρῶς αὐτὴν τὴν emancipatíona τοῦτο
ἔχειν ἐν ἑαυτῇ, εἰκότως ηὑρίσκετο[21]) περιττὴ ἡ προλεχθεῖσα
διακατοχή, μηκέτι ἐξωτικοῦ γενομένου manumíssoros. Περιαιρε-
θείσης τοίνυν τῆς »unde decem personae«, ἥτις ἦν πέμπτη,
τὴν ἕκτην πάλαι διακατοχὴν οὖσαν τουτέστι τὴν »unde cog-
nati« πέμπτην ἐποίησεν. 5. Τὴν δὲ ἑβδόμην οὖσαν λεγομένην δὲ 5.
»tum quam ex familia« καὶ ὀγδόην τὴν[22]) »unde liberi

1) τῶν δυν . . ων L^6. 2) ἄγει L^2. 3) addidi ex M. V.: iam cj. R. 4) —ωρος F.: ἤγουν κατὰ θηλυγονίαν συγγενεῖς τοῦ ἐλευθερωτοῦ ad Vi. R. 5) d. L^6. 6) ὑπ. παντ. V 7) μὴ Vi. R μήτε F. 8) M. [αἰτήσωσι]: cet. αἰτοῦσι. 9) d. Vi. R. 10) ‘καὶ’ omisi cum M. V. 11) καὶ inf. V. L^6. Vi. R. 12) addidi. 13) d. L^6. 14) d. Vi. R. 15) addidi ex M. 16) d. L^6. 17) προτιμᾷ Vi. R. 18) d. V. 19) εἰρημένου Vi. R. 20) πάτρωσι M. Vi. F^1. 21) εὑρίσκεται V. Vi. R. 22) κοινὴν τὴν M.

cari, huic bonorum possessioni locus fit, atque uir uxori, uxor autem uiro succedit. octauum locum in bonorum possessionibus, quae ab intestato competunt, possessio bonorum »unde cognati manumissoris« optinet. si enim quis intestatus moriatur, nullo omnino relicto nec patrono neque patroni liberis neque adgnatis, patroni cognati hanc petent bonorum
4. possessionem. 4. Has ergo praetor induxit bonorum possessiones, duas quidem ex testamento, octo uero ab intestato. diuus autem imperator noster nihil incuriosum praetermittensea, quae emendationis indigerent in melius transtulit: et contra tabulas quidem et secundum tabulas bonorum possessiones, utpote necessarias, in suo statu reliquit, atque ab intestato »unde liberi« et »unde legitimi« bonorum possessiones Tertiam autem ab intestato (quintam uero, si etiam eas quae tabulis extantibus competunt connumeres) idest »unde decem personae« ex bonorum possessionum numero eiecit, compendioso sermone eam superuacuam ostendens. cum enim praefata bonorum possessio, uti dictum est, decem cognatorum personas extraneo anteponeret manumissori, constitutio autem nostri principis, quam de emancipationibus posuit, patribus omnibus et manumissoribus praesumptione contractae fiduciae manumittere dedit, ita ut hoc tacite emancipatio in se habeat, merito superuacua eiusmodi bonorum possessio uisa est, cum nullus amplius extraneus manumissor extet. sublata ergo bonorum possessione »unde decem personae«, eam, quae olim sexta fuerat, idest »unde cognati«,
5. quintam effecit: 5. Quae autem septima fuerat, »tum quam ex familia« et octauam »unde liberi patroni patronae-

patroni patronaeque et parentes eorum«, ἑκατέραν ματαίαν ἀπέδειξεν ἐν τῇ θείᾳ αὐτοῦ διατάξει, ἣν ἐπὶ τοῖς πατρωνικοῖς συντέθεικε δικαίοις· ὁπότε γὰρ[1] πρὸς μίμησιν τῆς τῶν εὐγενῶν[2] διαδοχῆς[3] τὰς ἀπελευθερικὰς ἐποίησε κληρονομίας μέχρι πέμπτου βαθμοῦ ταύτας στενώσας[4], ὥςτε εἶναί τινα διαφορὰν μεταξὺ εὐγενῶν καὶ ἀπελευθέρων, ἐκέλευσεν[5] αὐτοὺς ἀρκεῖσθαι[6] τῇ »contra tabulas« καὶ »unde legitimi« καὶ »unde cognati« διακατοχαῖς, ἐξ ὧν δύνανται καὶ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομίαν ἑαυτοῖς περιποιῆσαι τοῦ ἀπελευθέρου οἱ τοῦ πάτρωνος συγγενεῖς, πάσης δυσχερείας καὶ πέρας οὐκ 6
ἐχούσης πλάνης τὰς τοιαύτας ἐλευθερώσας διακατοχάς. 6. Τὴν[7] ἐννάτην διακατοχὴν τὴν λεγομένην »unde uir et uxor« ἐν ἕκτῳ τόπῳ ἀποθέμενος, τὴν[8] δεκάτην, φημὶ δὲ[9] τὴν »unde cognati manumissoris« περιττὴν ἀπέδειξε διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας, ἃς διεξῆλθεν ἐν τῇ περὶ τῶν[10] πατρονικῶν κειμένῃ διατάξει, ὥς[τε[11]] λοιπὸν ἓξ μόνας εἶναι[12] τὰς πάσας ordinarias διακατοχάς· δύο μὲν ἐκ διαθήκης, »contra tabulas« καὶ »secundum tabulas«, τέσσαρας δὲ[13] ἐξ ἀδιαθέτου »unde liberi« »unde legitimi« »unde cognati« 7.
»unde uir et uxor«. 7. Προσκείσθω δὲ αὐταῖς καὶ ἑβδόμη διακατοχή, ἣν ἀρίστῳ λογισμῷ οἱ praetores ἐπενόησαν ἐν ἐσχάτῃ τάξει[14] τοῦ οἰκείου ἠδίκτου ταύτην παραγγειλάμενοι ἐκείνοις, οἷς[15] αὐτὴν δοθῆναι ἢ δόγμα ἢ διάταξις ἐκέλευσεν. Ταύτην δὲ οὐδὲ ταῖς ἐκ διαθήκης οὐδὲ ταῖς ἐξ ἀδιαθέτου συναριθμεῖν ἐστὶ σταθερόν, ἀλλ' ὥςπερ[16] τελευταίαν καὶ παρὰ τὴν ἐπινενοημένην τάξιν βοήθειαν, ὡς ἂν ἡ χρεία καλῇ, ταύτην ἐφώρμησάν τε καὶ[17] δεδώκασι ποτὲ μὲν ἐκ διαθήκης, ποτὲ δὲ ἐξ ἀδιαθέτου· ὄνομα δὲ αὐτῇ τοῦτο· »quibus ut detur lege[18] uel senatusconsulto uel[19] constitutione com-

---

1) d. L^1. L. 2) συγγ. M. 3) διακατοχ. L^6. 4) στεν. ταῦτ. L^6. 5) ita cum Vi R.: cet. κελεύσας. 6) χρῆσθαι L^6. 7) δὲ ins. L^6. Vi. R. 8) δὲ ins. M. L^2 L^6. 9) om. M. 10) d. Vi. 11) scripsi: ὡς libri. ed. 12) εἶν. μόν. V. 13) add. cum Vi. R. 14) διατ. L^2. 15) d. M. 16) ὡς V. 17) ἐφευρόντες L^6. Vi. R. 18) uel lege Vi. R. legeue M. 19) Principis ins. Vi. R.

que et parentes eorum«, utramque uanam ostendit diua sua constitutione, quam de iure patronatus composuit. cum enim ad similitudinem successionis ingenuorum libertinorum redegisset successiones, usque ad quintum gradum eas coartans, ut esset aliqua inter ingenuos et libertinos differentia, iussit eos bonorum possessionibus »contra tabulas« et »unde legitimi« et »unde cognati« esse contentos, ex quibus possunt patroni cognati etiam successionem liberti ab intestato sibi uindicare, omni scrupulositate et inextricabili
6. errore huiusmodi possessiones solvens. 6. Nonam uero bonorum possessionem, quae unde uir et uxor appellatur, sexto loco posuit et decimam idest »unde cognati manumissoris« propter causas enarratas superuacuam ostendit, quas in constitutione de iure patronatus exposuit, ita ut demum VI tantummodo essent bonorum possessiones ordinariae, duae quidem, tabulis extantibus, scilicet contra tabulas et secundum tabulas, quattuor uero, tabulis nullis extantibus, scilicet: »unde liberi«, »unde legitimi«, »unde cog-
7. nati«, »unde uir et uxor«. 7. Septima quoque iis addatur bonorum possessio, quam optima ratione praetores introduxerunt nouissimo edicti sui loco illis promittentes, quibus eam dari uel lex uel Senatus consultum uel constitutio iussisset. hanc uero neque iis, quae tabulis, neque iis, quae nullis extantibus competunt connumerare stabili iure licet, set tanquam ultimum et extraordinarium auxilium, prout res exigit, hanc constituerunt dederuntque modo ex testamento, modo ab intestato. nomen uero eius est: »quibus ut detur lege uel senatus consulto uel constitutione com-

prehensum est«.[1]) *Δυνατὸν δὲ καὶ ἑτέρως αὐτὴν ὀνομάσαι καὶ καλέσαι* »tum[2]) quibus ex legibus«.[3]) 8. *Πολ-* 8.
λῶν δὲ οὐσῶν τῶν ὑπὸ τοῦ praétoros *ἐπινενοημένων διακατοχῶν καὶ κατὰ τάξιν συγκειμένων, ἐπειδὴ συμβαίνει ἐν μιᾷ ἑκάστῃ διακατοχῇ πολλὰ ἐσθ' ὅτε ὑπεῖναι πρόσωπα ἀνίσου βαθμοῦ, ἵνα μὴ τῶν* creditórων *αἱ ἀγωγαὶ εἰς ὑπέρθεσιν ἄγωνται, ἀλλ' ἔχοιεν οἱ δανεισταὶ τοὺς δυναμένους μεθοδεύεσθαι, ὅπως μὴ ῥαδίως ἐπὶ νομὴν*[4]) *πέμποιντο*[5]) *τῶν τοῦ τελευτήσαντος πραγμάτων διὰ τῆς νομῆς ἑαυτοῖς τὸ ἀμέριμνον περιποιοῦντες, τούτου χάριν ὁ* praétωr *μίαν ἑκάστην διακατοχὴν ῥητῷ περιέκλεισε χρόνῳ, οὗ περιδραμόντος, τοῖς ἑξῆς γίνεται χώρα. Ἀνιοῦσι μὲν οὖν καὶ κατιοῦσι τοῦτο μὲν*[6]) *φυσικοῖς τοῦτο δὲ*[7]) *θετοῖς ἐνιαυτὸν δέδωκεν ὁ* praétωr *εἰς αἴτησιν διακατοχῆς πάσης, ἁρμοζούσης αὐτοῖς ἐκ διαθήκης ἢ ἐξ ἀδιαθέτου· τούτου δὲ παραδραμόντος τοῦ χρόνου, ἐκτὸς τῆς ἁρμοζούσης αὐτοῖς γενήσονται, διακατοχῆς· τοῖς δὲ λοιποῖς πᾶσι συγγενέσι καὶ ἐξωτικοῖς ἑκατὸν ἡμερῶν πρὸς τοῦτο*[8]) *δέδωκε διάστημα.* 9. *Καὶ ἐάν τις εἴσω* 9.
τούτων τῶν[9]) *ἡμερῶν τὴν ἁρμοδίαν ἐπιγνῶναι ῥαθυμήσῃ διακατοχήν, εἰ μέν τινες εἶεν τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ, τὸ τοῦ μὴ αἰτήσαντος μέρος ἐκείνοις προσαύξει. εἰ δὲ μηδεὶς ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὁρμᾶται βαθμοῦ, οἱ ἐκ τοῦ ἑξῆς παραγενήσονται βαθμοῦ ὡς ἀπὸ* successíonos[10]), *ὡσανεὶ μηδὲ γεγονότος τοῦ προηγησαμένου*[11]) *καὶ μὴ αἰτήσαντος.*[12]) *Ἥρμοσέ μοι διακατοχὴ καὶ ἔδει με ταύτην αἰτῆσαι εἴσω ἐνιαυτοῦ, ἐν ᾧ ἐτύγχανον τῶν ἀνιόντων ἢ τῶν κατιόντων, ἢ εἴσω ρ̄ ἡμερῶν, ἐν ᾧ ἕτερός τις ὑπῆρχον·* 'erepudiáteusa *ταύτην, οὐ λέγομεν ὥςτε χρῆναι περιμένειν ἕως οὗ παρέλθῃ*[13]) *τὸ λειπόμενον τοῦ χρόνου ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ἢ ἐν ταῖς ρ̄ ἡμέραις, ἵνα τότε χώρα γένηται τοῖς ἑξῆς, ἀλλ' εὐθέως οἱ τοῦ ἑπομένου βαθμοῦ ἢ οἱ τῆς ἑπομένης τάξεως κληθήσονται ἐπὶ τὴν διακατοχήν.*[14]) 10. *Ὁ χρόνος ὁ*[15]) *τῶν διακατοχῶν* uti- 10.

---

1) *τουτ. οἷςτισιν ἵνα δοθῇ νόμῳ ἢ συγκλήτου θεσπίσματι ἢ διατάξει βασιλικῇ προηγγελμένον ἐστίν.* ad. Vi. R. 2) *τὴν* Vi. R. 3) *ἤγουν οἷς τισιν ἐκ νόμου* L^6. Vi. R. 4) —*ῆς* M. L^1. L^2. 5) —*ονται* Vi. G. 6) *οὖν* ad L^2. 7) *καὶ* ins. Vi. R. 8) d. Vi. R. 9) *τῶν ἑκατὸν τούτων* Vi. R. 10) *ἤτοι ἀπὸ διαδοχῆς* L^2. 11) *ἡγ.* M. 12) *οἷον* L^6. ad. 13) M.: cet. —*θοι.* 14) *διαδοχ.* L^2. 15) d. Vi. R.

prehensum est«. potest uero et aliter nominari et uocari
8. »tum quibus ex legibus«. 8. Plures autem cum sint bo-
norum possessiones a praetore introductae ac per ordinem
digestae, cumque in unaquaque specie plures interdum dis-
pari gradu extent personae, ne creditorum actiones differan-
tur, set habeant quos conuenire possint, et ne facile in
possessionem bonorum defuncti mittantur, per quam suae se-
curitati consulant, ideo praetor unicuique bonorum possessioni
petendae certum praefiniuit tempus, quo transacto, iis, qui
secuntur, locus fit. parentibus quidem et liberis tam natura-
libus quam adoptiuis annum dedit praetor ad omnem bonorum
possessionem petendam, siue ex testamento siue ab intestato:
quo temporis spatio transacto, competentem sibi bonorum
possessionem amittunt: ceteris uero cognatis et extraneis C
9. dierum spatium ad hoc dedit. 9. Et si quis intra hos dies
competentem sibi bonorum possessionem agnoscere neglexerit,
eius non petentis portio, si quae eiusdem gradus personae
extent, illis adcrescit: si autem nemo ex eodem procedit
gradu, illis qui ex sequenti ueniunt gradu ueluti ex successione,
tanquam si praecedenti gradu persona non extaret. Delata
est mihi bonorum possessio, quae mihi intra annum petenda
erat, cum essem ex parentium forte uel ex liberorum numero,
uel intra C dies, cum ex ceterorum numero essem; eandem
repudiaui: non dicimus esse expectandum quousque excesserit,
quod est reliquum tempus anni uel C dierum, ut tunc demum
ceteris locus fiat, set statim qui sequioris gradus uel ordinis
10. sunt ad bonorum possessionem admittentur. 10. Tempus bo-

liós *ἐστιν, οὐ* continûos, *τουτέστιν ἐκείνῳ τρέχουσιν αἱ ἡμέραι τῆς διακατοχῆς ὃς οἶδεν ἁρμόζειν αὐτῷ τὴν διακατοχὴν καὶ δύναται ταύτῃ χρήσασθαι· εἰ γὰρ ἀγνοεῖ ἑαυτὸν καλεῖσθαι ἐπὶ τὴν διακατοχὴν τοῦ τελευτήσαντος ἢ καὶ ἀγνοεῖ ἐσθότε ὅτι ἐτελεύτησέ τις τῶν αὐτοῦ συγγενῶν ἢ καὶ μαθὼν οὐ δύναται χρήσασθαι τῇ διακατοχῇ διὰ τὸ συνέχεσθαι μείζοσιν ἀνάγκαις, ὁ χρόνος οὐ δραμεῖ τῆς διακατοχῆς. Ἀλλὰ πάλαι μὲν ἐν αἰτήσει*[1]) *ἦσαν αἱ διακατοχαὶ καὶ ἐπανάγκες ἦν ἀπιέναι πρὸς*[2]) *τὸν* praétora *καὶ ἰδικῶς λέγειν· 'δός μοι τήνδε τὴν διακατοχήν.' Σήμερον δὲ αἱ βασιλικαὶ διατάξεις λέγουσιν ὅτι οἱῳδήποτε τρόπῳ ἐὰν ἐκεῖνος ᾧ ἡ διακατοχὴ ἁρμόζει*[3]) *εἴσω τοῦ προσφόρου χρόνου δείξῃ ἑαυτὸν ὁπωςδήποτε τὴν*[4]) *διακατοχὴν ἀσπασάμενον ἕξει τελειοτάτην ἐξ αὐτῆς*[5]) *εὐεργεσίαν.*

De adquisitione per adrogationem.[6]). Titulus 10.

Εἰρήκαμεν περὶ δύο κτήσεων[7]) *καθομάδα, τῆς κληρονομίας, ἥτις ἐκ διαθήκης ἢ ἐξ ἀδιαθέτου ἡμῖν προςγίνεται ἔτι δὲ καὶ τὴν τῆς διακατοχῆς*[8]) *καὶ αὐτῆς ὁμοίως ἐκ διαθήκης ἢ ἐξ ἀδιαθέτου προςφερομένης*[9])*, εἴπωμεν καὶ τρίτην καθομάδα κτῆσιν. Αὕτη δὲ*[10]) *οὐδὲ ἐκ τοῦ δωδεκαδέλτου ἐπινενόηται, οὐδὲ ἀπὸ τοῦ* praétoros, *ἀλλ' ἐκ τῆς ἀγράφου τῶν σοφῶν συναινέσεως εἰς πολιτείαν εἰσηνέχθη. Ἕτερον*[11]) *γὰρ*[12]) *ὁ νόμος καὶ ἕτερον*[13]) *πολιτικὴ νομοθεσία· νόμος μὲν γάρ ἐστιν*[14]) *ὁ ἔχων ἰδικὴν προσηγορίαν, οἷον δωδεκάδελτος,* Aélios Sentios,

---

1) *ταῖς αἰτήσεσι* Vi. F1. R. 2) *εἰς* Vi. R. *παρὰ* M. 3) *—σει* Vi. R. 4) d L6. 5) *—τῶν* L1. F2. *τὴν* ad. Vi. R. 6) *περὶ προσεπιζήτησιν διὰ παρακλήσεως* [*διδοῦντος ἑαυτὸν εἰς θέσιν* M.] M. F. L2. *περὶ* [*διὰ* L6.] *προσπορισμοῦ δι' υἱοθεσίαν* [*—ας* L1. L6.]. L1. L6. Vi. R. 7) *τῆς* ins. V. F. 8) *διακατοχὴν* V. 9) *αὐτὴν .... ένην* L1. V. F 10) d. Vi. 11) *μὲν* inf. L1. V. F: 12) *δὲ* L6. 13) *ἡ* ins. L6. 14) ad. ex M. Vi. R.

norum possessionis petendae utile est, non continuum; idest illi possessionis dies currunt, qui nouerit sibi bonorum possessionem esse delatam, quique eandem petere possit. nam si quis deferri sibi defuncti bonorum possessionem ignorat, aut etiam forte nescit quendam suorum cognatorum decessisse, aut nouit quidem set ui maiori impeditur ne possessionem petat, non currit praescriptionis tempus. Set olim reuera petendae erant bonorum possessiones, atque necesse erat praetorem adire ac specialiter dicere: da mihi hanc bonorum possessionem. hodie uero principales constitutiones iubent quocumque modo, si qua cui bonorum possessio deferatur isque intra definitum tempus sese quomodocumque amplecti eam ostendat, plenum eiusdem habere eum beneficium.

De adquisitione per adrogationem. Titulus 10.

Iam diximus de duabus adquisitionibus per universitatem, de hereditate scilicet quae nobis siue ex testamento siue ab intestato peruenit, deque bonorum possessione, quae et ipsa similiter siue ex testamento siue ab intestato defertur: dicendum est de tertio genere adquisitionis per uniuersitatem. Hoc uero neque lege XII tabularum neque a praetore introductum est, set ex non scripto prudentium consensu in ciuitatem receptum est. aliud enim lex est, et aliud ius ciuile: lex enim est quod propriam appellationem habet, uelut »XII tabularum« »Aelia Sentia« »Fufia Caninia«

Fúfios[1]) Canínios, Falcídios, πολιτικὴ δὲ νομοθεσία[2]) ἡ ἄγραφος τῶν σοφῶν συναίνεσις,[3]) ἡνίκα εὑρεθῇ τι[4]) ἀνάρχως[5]) εἶτα διὰ τῆς χρήσεως ἐπλατύνθη καὶ τελευταῖον γνόντες οἱ σοφοὶ τοῦτο χρήσιμον ἐβεβαίωσαν[6]) οἰκείᾳ συναινέσει. 1. Ἰδοὺ 1. γάρ[7]), ἐάν τις αὐτεξουσίως ἑαυτὸν εἰς adrogatíona παράσχῃ, πάντα τὰ πράγματα αὐτοῦ[8]) σωματικὰ καὶ ἀσώματα καὶ τὰ ἐποφειλόμενα ἑαυτῷ τῷ adrogátori πάλαι μὲν προσεπόριζε δεσπότην αὐτὸν ἀποτελῶν τῶν ἑαυτοῦ πραγμάτων, ἐξῃρημένων ἐκείνων ἅτινα τῇ capitis deminutíoni διαφθείρεται, οἷά ἐστιν ἡ τῶν operῶn[9]) ἐνοχὴ (τί δὲ τοῦτο προϊόντες μαθησόμεθα) καὶ τὸ τῆς adgnatíonos δίκαιον (adgnaticῷ γὰρ δικαίῳ[10]) διὰ τὴν capitis deminutíona τοὺς πρότερον adgnátus οὐκ ἐκληρονόμει)· ὁ γὰρ ûsos καὶ ὁ[11]) usúfructos πάλαι μὲν ἀπώλλυντο, διάταξις δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως τῇ ἐλαχίστῃ capitis deminutíoni ταῦτα διαλύεσθαι διεκώλυσεν.[12]) 2. Ὅςτις θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς 2. τὸν κατὰ adrogatíona γινόμενον προσπορισμὸν ἐστένωσε τῷ προσπορισμῷ τῶν φυσικῶν γονέων τοῦτον ἀφομοιώσας· οὔτε γὰρ φυσικῷ, οὔτε θετῷ πατρὶ περαιτέρω τι τοῦ usufrúctu προςπορίζεται ἐν ἐκείνοις τοῖς πράγμασιν, ἅτινα τοῖς παισὶν ἔξωθεν οὐ μὴν ex re patris προςγίνεται. Εἰ δὲ συμβῇ τὸν εἰς adrogatíona ληφθέντα παρὰ τῷ adrogátori[13]) τελευτῆσαι καὶ ἡ τῶν πραγμάτων δεσποτεία μέτεισιν ἐπὶ τὸν adrogátora, εἰ μὴ ἄρα συμβῇ πρόσωπα παρεῖναι, ἅτινα ἐκ τῆς τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διατάξεως προτιμᾶται τοῦ πατρὸς περὶ τὴν[14]) διαδοχὴν[15]) τῶν ἀπροσπορίστων πραγμάτων. 3. Εἰ δὲ ὁ δεδωκὼς ἑαυτὸν εἰς 3. adrogatíona χρεωστεῖ τισιν, αὐτῷ μὲν τῷ νόμῳ καὶ τῇ ἀκριβείᾳ ὁ adrogátωr οὐ κατέχεται (πῶς γὰρ ἑτέρου συναλλάξαντος ἕτερος ἐνάγεσθαι ὀφείλει;) ἀλλ' ἐξ ὀνόματος ἐναχθήσεται τοῦ παιδός. Καὶ εἰ μὴ βούλεται αὐτὸν defendeûsai, ἐξουσία

1) Fubiós M., Φρούριως L6.: cet. Φούριος. 2) νομ. δὲ πολ. L6. Vi. F. R. 3) συν. τ. σοφ. V. Vi. F. R. 4) τι εἰσηνέχθη Vi. F. R. 5) ἀγράφως L1. L6. Vi. F. R. 6) τῇ ins. L1. V. F. 7) d. Vi. R. 8) τὰ πρ. αὐτ. πάντα L6. 9) scr. ex M. 10) δικ. γὰρ M. L3. L6. —κὰ γ. δίκαια V. 11) add. ex M. Vi. R. 12) ἐκώλ. V. 13) —ρίῳ V. 14) d. V. 15) διακατοχ. Vi.

»Falcidia«; ius autem ciuile est non scriptus prudentium
consensus; cum aliquid ab initio introductum, deinceps uero
per usum dilatatum est; idque postremum prudentes tanquam
1. utile probantes, proprio consensu confimauerunt. 1. Ecce enim
si pater familias sese in adrogationem dedisset, omnes res
eius corporales et incorporales quaeque ei debita essent ad-
rogatori antea adquirebat, rerum suarum dominum eum effi-
ciens, exceptis iis, quae per capitis deminutionem pereunt,
qualis est operarum obligatio (quidnam id autem sit inferius
admonendi sumus), et ius adgnationis (adgnationis enim iure
propter capitis deminutionem iis qui olim eius adgnati fuerant
non succedebat). usus etenim et ususfructus olim quidem
peribant; attamen principis nostri constitutio capitis deminu-
2. tione minima eos resolui prohibuit. 2. Idem santissimus Prin-
ceps noster adquisitionem, quae per adrogationem fiebat, co-
artauit ad similitudinem adquisitionis naturalium parentum
eam reducens. neque enim tam naturali quam adoptiuo patri
aliud praeter usumfructum adquiritur in his rebus, quae filiis
extrinsecus (non vero ex re patris) obueniunt. sin autem
contingat eum, qui adrogatus est, apud adrogatorem dece-
dere, rerum quoque dominium ad adrogatorem transit, nisi
forte supersint personae, quae ex Principis nostri constitu-
tione patri anteponuntur in successione rerum quae iam ei ad-
3. quisita non sunt. 3. Si uero is, qui sese adrogandum dedit, qui-
busdam aliquid debet, ipsa iuris quidem suptilitate adrogator
non tenetur (quomodo enim cum alius contraxerit alius con-
uenietur?), set nomine filii conuenietur: et si nolit eum de-

δίδοται[1]) *τοῖς* credítorsi *κελεύσει τῶν προσφόρων ἀρχόντων ἐκεῖνα τὰ πράγματα ἅπερ*[2]) *ἐν δεσποτείᾳ μετὰ τοῦ* usufrúctu *ἤμελλεν εἶναι τοῦ*[3]) *υἱοθετηθέντος, εἰ μὴ δέδωκεν ἑαυτὸν εἰς* adrogatíona[4]), *ὑπὸ τὴν οἰκείαν ποιήσασθαι νομὴν καὶ νομίμῳ τρόπῳ ταῦτα διαθεῖναι.*

De eo cui libertatis causa bona addicuntur.[5]) Titulus 11.

Ἔστι καὶ τέταρτον εἶδος τῆς καθομάδα κτήσεως καινότατον καὶ τοῖς παλαιοῖς ἄγνωστον ἐκ διατάξεως τοῦ θειοτάτου Márcu *ἐπινοηθέν. Ἐὰν γὰρ οἱ τυχόντες ἐλευθερίας ἐν διαθήκῃ, μηδενὸς* aditeúontos, *αἰτήσωσιν ἑαυτοῖς προςχυρωθῆναι τὰ πράγματα, φυλακτέων ἕνεκα τῶν ἐλευθεριῶν, ἐπιτεύξονται τούτου, ὡς ἡ εἰρημένη τοῦ* Márcu *βούλεται διάταξις* Popilíῳ Rúfῳ[6]) *ἀντιγραφεῖσα ἐπὶ τοιούτου θέματος.* 1. Virginiós[7]) I. *τις* Valens *διαθέμενος καὶ γράψας* Títion *κληρονόμον, οἰκέταις ἰδίοις*[8]) *κατέλιπεν ἐλευθερίαν ἔχων δανειστάς, ὁ γραφεὶς κληρονόμος οὐκ ἠβουλήθη προσελθεῖν τῇ κληρονομίᾳ· ἤμελλον οἱ δανεισταὶ ἐν νομῇ γινόμενοι τῶν πραγμάτων ταῦτα διατυποῦν καθʼ ὃν ἠβούλοντο τρόπον· εἷς τῶν τυχόντων ἐλευθερίας ἐν τῇ διαθήκῃ* Popílios[9]) Rûfos *λεγόμενος, ᾔτει προςχυρωθῆναι αὐτῷ τὰ πράγματα ὥςτε καὶ τὰς ἐλευθερίας φυλαχθῆναι*[10]) *καὶ τοὺς* credítoras *μὴ ζημιωθῆναι. Προσελθεὶς οὖν* Márcos *ὁ βασιλεὺς ἀντέγραψε περὶ τούτου· εἰ* Virginíu[11]) Válentos *ἐν τῇ οἰκείᾳ διαθήκῃ οἰκέτας ἐλευθερώσαντος, ὁ* scríptos *κληρονόμος* aditeûsai *μὴ βούλεται καὶ ἐκ τούτου κινδυνεύει τὰ πράγματα*

---

1) *αὐτοῦ* inf. L6. 2) *ἅτινα* L1. L2. L6. Vi. R. 3) *υἱοῦ* ins. Vi. F. R. 4) *θέσιν* L6. 5) *Περὶ τῆς ἐν ταῖς ἐλευθερίαις ἐκζητουμένης αἰτίας* L1. L2. F. cum Par.: *περὶ τοῦ ὅτι τῇ τῶν ἐλευθεριῶν αἰτίᾳ τὰ πράγματα ἐπιζητοῦνται* L6. Vi. R. 6) scr. ad M. 7) *Βεργίνιος* L6. 8) *οἰκείοις* L6. 9) Popíllios M. 10) *διαφυλ.* V. 11) Urginíu M.

fendere, permittitur creditoribus competentium magistratuum iussu bona, quae cum usufructu eius, qui adrogatus est, futura fuissent, nisi se adrogandum dedisset, in suam redigere possessionem et legitimo modo ea disponere.

De eo cui libertatis causa bona addicuntur. Titulus 11.

Accessit nouissime quartum genus successionis per uniuersitatem, ueteribus quidem ignotum, constitutione uero diui Marci introductum. nam si hi, qui in testamento libertatem acceperunt, nemine adeunte, petant sibi bona addici libertatium conseruandarum causa, id consequentur sicuti uult praedictum Marci ad Popillium Rufum rescriptum in huiusmodi
1. specie. 1. Virginius quis Valens testamento suo Titium heredem scripserat, atque suis servis libertatem reliquerat, cum creditores haberet. scriptus heres hereditatem adire noluit; erant igitur creditores in bonorum possessionem mittendi, qui ea uti uellent disponerent. quidam uero eorum, qui testamento manumissi fuerant, nomine Popillius Rufus, sibi bona addici uolebat, ut et libertates conseruarentur neque creditores detrimentum paterentur. Aditus autem imperator Marcus ita de hoc rescripsit: »si Virginius Valens in suo testa»mento seruos manumisit, scriptus autem heres adire noluit

ὑπὸ τῶν credítórων διαπραθῆναι[1]), προσελευθεὶς ὁ ἁρμόδιος ἄρχων ὑπὸ τοῦ τυχόντος ἐλευθερίας[2]) ἐν διαθήκῃ καὶ βουλομένου ἑαυτῷ προςκυρωθῆναι τὰ πράγματα, ὥςτε φυλαχθῆναι τὰς ἐλευθερίας, πεισθήσεται τῷ προςερχομένῳ καὶ προςκυρώσει αὐτῷ τὰ πράγματα, οὕτω μέντοι, ὥςτε καὶ τὰς diréctas καὶ τὰς fideicommissarías ἐλευθερίας παρασχεθῆναι· πρότερον μέντοι δι' ἐγγυῶν δόσεως ἢ καὶ ἑτέρως ἀξιοπίστως τοῦ ἀσφαλοῦς τοῖς credítorsi γενομένου, ὅτι τὸ ὁλόκληρον ἑκάστῳ χρέος ἀποσώζεται. Καὶ οἱ μὲν diréctas ἔχοντες[3]) ἐλευθερίας οὕτως ἐλευθεροῦνται, ὥςπερ εἰ ὁ κληρονόμος οὕτως[4]) ἠdíteuse, τουτέστιν orcînoi[5]) γένονται ἀπελεύθεροι· οἷς δὲ fideicommissaría ἐλευθερία καταλειφθῇ, τὸ φάκτον ἐπιθήσει τῆς ἐλευθερίας ἐκεῖνος ᾧ προσεκυρώθη τὰ πράγματα καὶ αὐτοῦ δηλονότι γενήσονται ἀπελεύθεροι. Ἔξεστι δὲ ἐκείνῳ, ᾧ προςκυροῦται τὰ πράγματα, λέγειν, ὅτι οὐχ ἑτέρως βούλομαι προσκυρωθῆναί μοι τὴν οὐσίαν, εἰ μὴ ἐπὶ τούτῳ τῷ ὅρῳ, ὥςτε καὶ τοὺς diréctas ἐλευθερίας ἔχοντας ἐμοὺς ἀπελευθέρους γενέσθαι· τοῦτο γὰρ[6]) προτείνων ἀκουσθήσεται καὶ τὴν τούτου αἴτησιν βεβαιοῖ[7]) βασιλεύς[8]), μόνον[9]) εἰ συναινοῦσιν οἱ τὰς[10]) diréctas ἀξιωθέντες[11]) ἐλευθερίας.[12]) Κἀκεῖνο δὲ προςτίθησιν ἡ διάταξις πρὸς βεβαίωσιν τῆς οἰκείας φιλανθρωπίας· φησὶ γὰρ ἐὰν μηδενὸς προσιόντος ὁ físcos ὡς uacántia λαμβάνειν βούλεται[13]) τὰ πράγματα, οὐχ ἑτέρως λήψεται[14]), εἰ μὴ τοῖς ἐλευθερωθεῖσιν ἐν διαθήκῃ[15]) ἢ τοῦ τελευτήσαντος φυλαχθῇ βούλησις, ἧς οὗτοι ἤμελλον ἐπιτυγχάνειν, aditíonos γενομένης. 2. Τὸ παρὸν réscripton ἐβοή- 2.
θησεν οὐ μόνον ἐλευθερίαις, ἀλλὰ καὶ τοῖς τελευτήσασιν, ὅπως μὴ τὰ τούτων πράγματα ὑπὸ κατοχὴν γένηται τῶν creditórων καὶ διαπραθῇ· προςκυρουμένων γὰρ προφάσει τῆς ἐλευθερίας ἑνὶ τῶν τυχόντων ἐλευθερίας τῶν πραγμάτων, ἡ τῶν πραγμάτων ἀργεῖ διάπρασις· εὕρηται γὰρ defénsωr τῷ τελευτήσαντι

---

1) διαπραχθ. G. F. 2) —ίαν L1. F2. 3) τὰς ins. Vi. R. 4) add. M. 5) ita scr. M. 6) δὲ Vi. R. 7) ὁ ins. V. 8) οὐ ins. V. 9) δὲ ins. Vi. R. 10) τῆς Vi. R. 11) —θῆναι M. 12) ἐλ. ἀξ. V. 13) βούλ. λαμβ. L6. Vi. F. R. λαβεῖν L6. 14) ταῦτα ins. Vi. R. 15) τὰς ἐλευθερίας παρασχῇ καὶ ins. L6. Vi. R.

»ideoque in ea causa bona esse ceperunt, ut ueniri a creditoribus debeant, competens magistratus ab eo aditus, qui testamento manumissus bona sibi addici uult libertatium tuendarum causa, adeuntem audiet et bona ei addicet, ita tamen, ut et libertates quae directo eaeque quae per speciem fideicommissi relictae sint conseruentur, atque antea per fideiussores uel aliter idonee creditoribus caueatur de solido quod cuique debetur soluendo. Qui uero directam libertatem sunt adepti perinde liberi erunt, atque si heres ipse adierit (idest orcini liberti fient): eos autem, quibus per fideicommissi speciem libertas est relicta, manumittet is cui bona addicta sunt, et eius nimirum liberti fient. licet autem ei, cui bona sunt addicta, dicere sese non aliter bona sibi addici uelle, quam hac condicione ut ii etiam qui directo libertatem acceperint, sui fiant liberti. hoc enim si praetendat audietur atque eius petitionem Princeps comprobat, si modo ii qui directo libertatem acceperint consentiant. illud quoque constitutio addit ad humanitatis suae confirmationem: ait enim si, nemine adeunte, fiscus ut uacantia bona agnoscere uoluerit, non alia condicione eum capere posse, quam ut in eis, quibus libertas testamento relicta est, defuncti seruetur uoluntas, cuius essent adepti beneficium, si aditio locum

2. habuisset.« 2. Hoc autem rescriptum non tantum libertatibus subuenit, set etiam defunctis, ne eorum bona a creditoribus possiderentur atque uenirent. nam cum bona libertatis gratia cuidam ex iis addicantur, quibus libertas est relicta, cessat bonorum uenditio: extitit enim idoneus defuncti de-

ἀξιόπιστος, ὅς τὸ ἀσφαλὲς ἐπὶ ὁλοκλήρῳ τῷ χρέει ποιεῖ τοῖς
creditorsin. 3. *Λεκτέον*[1]) *δὲ τοῦτο κατὰ πρώτην τάξιν ὅτι* 3
χώρα τοιαύτῃ[2]) *τῇ*[3]) *διατάξει, ἡνίκα ἐλευθερίαι δέδονται ἐν διαθήκῃ. Τί δὲ ὅτι τελευτῶν τις ἀδιάθετος ἐν* codicillois[4]) *κατέλιπεν*[5]) *ἐλευθερίαν, ἐξ ἀδιαθέτου δὲ οὐδεὶς προσελθεῖν ἠνέσχετο; ἑλκέσθω κἀνταῦθα ἡ τῆς διατάξεως διάνοια. Εἰ δὲ καὶ*[6]) *διαθέμενός τις ἐν διαθήκῃ μὲν ἠλευθέρωσεν οὐδένα, ἐν* codicillois[7]) *δὲ κατέλιπε τὰς ἐλευθερίας ἄμαχον καὶ οὕτως* tractaízesθαι *τὴν διάταξιν.* 4.[8]) *Τὰ τῆς διατάξεως ῥήματα δείκνυσι* 4
τότε[9]) *χώραν εἶναι ταύτῃ, ἡνίκα μηδεὶς ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμος ἀναφαίνεται τῷ τελευτήσαντι, ὥςτε οὖν ἐφ᾽ ὅσον ἄδηλόν*[10]) *ἐστι πότερον κληρονομήσει τις*[11]) *ἢ οὐ κληρονομήσει*[12]), *ἡ διάταξις ἀργεῖ· ἡνίκα δὲ γένηται δῆλον ὡς*[13]) *οὐδεὶς* aditeúsei, *τότε ἡ διάταξις τὰ ἑαυτῆς ἐπιδείκνυται.* 5. *Ἐτελεύτησέ τις* 5
ἐλευθερίας ἐν διαθήκαις[13]) *καταλιπών· ἀφῆλιξ ἐπὶ τὴν τούτου κληρονομίαν ἐκαλεῖτο· ἀπέστη τοῦ κλήρου, ἆρα χώρα τῇ διατάξει; ἤ, ἐπειδὴ δι᾽ ἀποκαταστάσεως δύναται πάλιν ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν κληρονομίαν, ἡ διάταξις ἀργεῖ; καὶ λέγομεν καλῶς ἐκ τῆς διατάξεως τῷ αἰτοῦντι γίνεσθαι τὴν τῶν πραγμάτων προσκύρωσιν, εἰ καὶ ὁ ἀποστὰς τῆς κληρονομίας διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως δύναται*[14]) *μεταγνοὺς ταύτην ἀναλαμβάνειν. Τί δέ, εἰ μετὰ τὴν χάριν τῆς ἐλευθερίας*[15]) *καὶ τὴν τῶν πραγμάτων προςκύρωσιν, ἀποκαταστὰς*[16]) *ὁ νέος ἀνέλαβε*[17]) *τὴν*[18]) *περιουσίαν; αἱ ἅπαξ ἁρμόσασαι ἀνατραπήσονται ἐλευθερίαι; οὐδαμῶς.* 6. *Ἡ* 6
γὰρ παροῦσα διάταξις ἐπὶ φυλακῇ τῶν ἐλευθεριῶν[19]) *ἐπινενόηται· οὐκοῦν, ἐλευθερίας μὴ καταλειφθείσης, οὐ δυνατὸν αὐτὴν* tractaízein. *Τίτιος ἔχων* creditoras *τινὰς* »inter uiuos« *ἠλευθέρωσεν οἰκέτας, τισὶ δὲ δέδωκε*[20]) »mortis causa«

---

1) *ἰστέον* L1. m. 2a. L2 L6. V. Vi. F. R. 2) d. L2. V. L6. Vi. R. 3) scr. pro *τῇ τοι.* 4) —*λῳ* L6. Vi. R. 5) —*λειπεν* M. 6) d. L6. 7) —*λῳ* L6. Vi. R. 8) *εἰ καὶ* ins. Vi. R. 9) *τότε δεικν.* L1. L2. 10) —*ος* Vi. 11) d. L1. L2. F. 12) d. L1. L2. V. F. 13) d L2. 13) —*κῃ* L6. 14) ita M. L1. L2. L6.: cet. *δύν. διὰ* cet. 15) *τὴν ἐλευθερίαν* Vi. R. 16) —*αθεὶς* cj. R. 17) *ἀπέλ.* Vi R. 18) *τῶν πραγμάτων* ins. Vi. F. R. 19) *θέρων* L6. 20) ita cum Vi. R.: cet. ·· *κῶς.*

3. fensor, qui de solido creditoribus caueat. — 3. Sciendum
autem est inprimis totiens locum huic constitutioni fieri, quo-
tiens libertates in testamento datae sint. quid ergo, si quis
intestatus moriens in codicillis libertates reliquerit, et nemo
ab intestato adire ausus sit? huc quoque sententia constitu-
tionis trahetur. si quis autem testamentum fecerit et in testa-
mento neminem liberum esse iusserit, set in codicillis liber-
4. tates dederit, procul dubio constitutio locum habebit. 4. Con-
stitutionis uerba ostendunt tunc ei locum esse, cum nemo ab
intestato successor existat; itaque quamdiu incertum sit, an
quis heres existat, cessat constitutio. cum autem certum
fiat neminem aditurum, tunc constitutio uim suam exercebit.
5. 5. Mortuus est quidam libertates in testamento relinquens,
minor ad eius hereditatem uocatus est, qui hereditate absti-
nuit, an locus est constitutioni? an contra, quia per in inte-
grum restitutionem rursus ad hereditatem uenire potest, con-
stitutio cessabit? et dicimus recte ex constitutione bona pe-
tenti addici, etsi minor, qui hereditate abstinuerit, per in in-
tegrum restitutionem poenitentia ductus eam recipere possit.
quid ergo si post libertatis beneficium atque bonorum addic-
tionem minor restitutus hereditatem adierit? num quae semel
6. competierunt libertates reuocabuntur? nequaquam. — 6. Haec
autem constitutio libertatium tuendarum causa introducta est:
ergo, si libertates nullae datae sint, nequit locum habere.
Titius creditores habens, quosdam seruos inter uiuos manu-
misit, quibusdam autem mortis causa libertatem dedit, ita,

ἐλευθερίαν[1]) *εἰπὼν ἐν τῷ ἐλευθεροῦν· »βούλομαι ὑμᾶς εἶναι ἐλευθέρους ἐὰν μὴ διαφύγω*[2]) *τὴν παροῦσαν νόσον.« Ἐτελεύτησεν ὁ Τίτιος· οἱ* credítores *ἠβούλοντο τὰς ἐλευθερίας ἀνατρέψαι λέγοντες* in fraudem *αὐτῶν*[3]) *τὰς ἐλευθερίας*[4]) *δεδόσθαι· οἱ ἐλευθερωθέντες ᾔτουν ἑαυτοῖς προςκυρωθῆναι τὰ πράγματα, τὸ ἀζήμιον τοῖς* credítorsi *περιποιεῖν ὑπισχνούμενοι*[5]). *Ἀκουσθήσονται τοῦτο λέγοντες, εἰ καὶ τὰ ῥήματα τῆς διατάξεως τοῦ παρόντος οὐχ ἅπτεται θέματος.* 7. *Πολλὰς* 7. *δὲ διαιρέσεις ἐλλιπεῖς*[6]) *τῇ παρούσῃ νομοθεσίᾳ ὁ θειότατος ἡμῶν ἑωρακὼς βασιλεὺς διάταξιν ἐξεφώνησε, δι' ἧς τελειότατον τῆς τοιαύτης διαδοχῆς ἀπετέλεσε δίκαιον, τὰς δὲ τοιαύτας διαιρέσεις ταύτης τῆς διατάξεως*[7]) *διδάξει ῥήματα.*[8])

De successionibus sublatis quae fiebant per bonorum uenditionem et ex Senatusconsulto Claudiano.[9]) Titulus 12.

Πρὸ τῆς καθομάδα κτήσεως, ἣν ἐν τῷ προλαβόντι διεξήλθομεν τίτλῳ, ἦσαν καὶ ἕτεραι καθομάδα κτήσεις οἷον ἡ[10]) bonorum emptíωn[11]), *ἥτις ἐπὶ τοῖς πιπρασκομένοις πράγμασιν ἐγένετο τοῦ* debítoros *διὰ πολλῶν κύκλων καὶ πολλῶν περιόδων γενομένη, τότε χώραν ἔχουσα ἡνίκα τὰ δικαστήρια* ordinária *ἦν*[12]) *τουτέστιν ἡνίκα ἐκινοῦντο*[13]) *ἐν μόνῳ τῷ καιρῷ τοῦ* conuéntu[14]) (*τὸν δὲ* cónuenton[15]) *ἐδιδάξαμεν ἐν τῇ πρώτῃ*

---

1) M.: cet. —*ίας*. 2) *φύγω* V. 3) —*τοῖς* M. 4) M.: cet. *ταύτας*. 5) *ὑπισχν. περιπ.* L^6. 6) M.: cet. *ἐλλείπειν*. 7) M.: artic. ipse suppleui. *τὰ τῆς διατ. ταύτης* F^2: *τὰ τῆς διατ. αὐτῆς* cet. 8) *ῥήμ. διδ.* L^6. 9) *περὶ διαδοχῶν* [*συγγενῶν* M. V. L^1. L^2.] *ὑφαιρηθεισῶν τῶν γεγονότων* [*γενομένων* R.] *ἐκ πραγμάτων* [*δι' ἀγαθῶν* M. V. L^1. L^2.] *διαπράσεως* [—*ασιν* L^1. L^2. *πράσιν* M.] *καὶ* [*συγκλήτου* H. V. L^1. L^2. *ἐκ συγκλ.* L^6.] *θεσπίσματος* [—*ισμα* M. L^1. L^2.] *κλαυδιανείου* [*οὗ* M. L^6. Vi. R.]. libri. ed. 10) d. L^1. V. F. 11) *ἤτοι τῶν πραγμάτων ἀγορασία* ad. Vi. R. 12) *τουτ. ὡρισμένα* ad L^6. 13) —*εῖτο* Vi. R. 14) —énctu M. 15) *περὶ δὲ κομβέντου* L^6. Vi. R.

cum manumitteret, locutus: »uolo uos liberos esse si hunc morbum non fugero«, mortuus est Titius: creditores libertates reuocare uolebant dicentes in suam fraudem eas esse concessas: ii, qui manumissi fuerant, sibi bona addici petebant, pollicentes sese indemnes creditores seruaturos: audiendi sunt, cum id postulent, quamuis constitutionis uerba
7. praesentem casum non respiciant. 7. Cum uero multas diuisiones in hac constitutione deesse sanctissimus imperator noster uidisset, constitutionem tulit per quam plenissimum huius successionis ius effecit: tales autem diuisiones huius constitutionis uerba docebunt.

De successionibus sublatis quae fiebant per bonorum uenditionem et ex senatus consulto Claudiano. Titulus 12.

Ante successionem per uniuersitatem, quam in anteriore titulo exposuimus, erant et alia successiones per uniuersitatem, ueluti bonorum emptio[1]), quae in bonis debitoris uendendis per multas ambages multosque circuitus fiebat, et tunc locum habebat quando iudicia ordinaria erant, hoc est quando conuentus tempore dumtaxat habebantur. de conuentu autem

---

1) De hoc Thi loco cf. Keller »Semestria ad M. Tullium« 1, 94—99.

Institutíoni[1])). *σήμερον δὲ τῶν δικαστηρίων* **extraordinaríωn** *ὄντων καὶ ἐν παντὶ καιρῷ γυμναζομένων, εἰκότως αἱ* **bonorum uenditíones** *εἰσιν ἐν ἀχρησίᾳ*[2]). *Καὶ ἐπειδὰν εὑρεθῇ τις πολλοῖς ἐποφείλων,*[3]) **officíῳ**[4]) *τοῦ δικαστοῦ δίδοται*[5]) *τοῖς* **credítorsi** *παρρησία*[6]) *ἐν κατοχῇ γίνεσθαι τῶν τοῦ κοινοῦ* **debítoros** *πραγμάτων καὶ ταῦτα διαθεῖναι καθ' ὃν ἂν συνίδοιεν συμφέρειν αὐτοῖς τρόπον. Ἔξεστι δὲ ταῦτα ἐκ τῆς πλατυτέρας τῶν* **digéstωn** *ἐκδόσεως γνῶναι τελειότερον.*[a]) *Πάλαι δὲ τοῦτον ἐγένοντο τὸν τρόπον· εἰ συνέβη τινὰ πολλοῖς ἐποφείλειν εἶτα λανθάνειν*[7]) *καὶ μηδὲ*[8]) *ἔχειν τὸν* **defendeúonta**, *συνιόντες οἱ* **credítores** *προσίεσαν τῷ* **praétori** *τοῦτο αὐτῷ μεμφόμενοι καὶ ἐπέτρεπεν αὐτοῖς ὁ* **praétωr** *γενέσθαι ἐν νομῇ τῶν τοῦ* **debítoros** *πραγμάτων καὶ ἐγίνοντο ἐν κατοχῇ τούτων ἐπὶ ῥητὰς ἡμέρας· παρελθουσῶν δὲ*[9]) *ἐκείνων τῶν ἡμερῶν, ἐγίνετο δευτέρα προσέλευσις ὑπ' αὐτῶν αἰτούντων, ὥςτε αὐτοῖς ἐξουσίαν εἶναι ἕνα ἐξ αὐτῶν προβάλλεσθαι τὸν ὀφείλοντα διαπωλῆσαι τὴν οὐσίαν*[10]). *Ἐπειδὴ γὰρ*[11]) *δυσχερὲς ἦν πάντας συνιέναι κατὰ ταὐτὸν*[12]) *καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἐχειροτόνουν ἐξ αὐτῶν ἕνα ὅςτις ἐλέγετο* **mágistros**[13]) *καὶ λοιπὸν αὐτὸς συνεφώνει τοῖς βουλομένοις ἀγοράσαι καὶ ἐγένετο προσγραφὴ ἐν τοῖς περιφανέσι μέρεσι τῆς πόλεως*[14]), *ἔχουσα*[15]) *ταῦτα· »ὁ δεῖνα*[16]) *χρεωστὴς ἡμέτερος ὑπάρχων*[17]) *εἰς αἰτίαν ἐνέπεσε διαπράσεως· ἡμεῖς* **credítores** *ὄντες τὴν τούτου διαπιπράσκομεν περιουσίαν· ὠνητὴς ὁ βουλόμενος προσίτω.«*[18]) — *Εἶτα ὀλίγων παραδραμουσῶν ἡμερῶν ἐγίνετο καὶ τρίτη προσέλευσις ἐν ᾗ ἐπετρέποντο*[19]) *ποιήσασθαι* **legem bonorum uendundorum**[20])· *λοιπὸν γὰρ τῇ εἰρημένῃ προ-*

---

1) *ἐδίδαξεν ἡ ᾱ ἰνστ.* Vi. R. 2) *—στίᾳ* Vi. R. 3) *ὀφ.* L6. 4) *—ιον* L6. 5) *—ωσι* L6. 6) *—ίαν* L6. 7) M.: cet. *διαλανθ.* 8) *μὴ* L6. Vi. R. 9) add. cum Vi. R. 10) *περιουσίαν* Vi. R. 11) d. V. 12) *κατ' αὐτόν* M. 13) ita scr. M. 14) *τ. π. μ.* Vi. F. R. 15) *λέγουσα* V.: *ταῦτα δηλοῦσα* Vi. R. 16) *ὁ* ins. F. 17) *ὢν* V. 18) *προΐτω* M. L3. 19) *—ετο* V. 20) —itorum L6. Vi.: *τουτέστιν ὅρον τῶν διαπρατέων πραγμάτων* [*τῶν διαπεπρασομένων* Vi. R.]: ad. libri ed., set quae glossema manifeste uel ex ipsa lectionum uarietate redoleant.

a) Adi. G. 3, 78 sq.

in prima institutione locuti sumus: hodie uero cum iudicia extraordinaria sint, et omni tempore habeantur, merito bonorum uenditiones in usu non sunt. et si quem pluribus debere compertum sit, officio iudicis datur creditoribus licentia in communis debitoris bonorum possessionem uenire, eaque disponere prout ipsis sibi utile esse uideatur. licet autem haec ex latiore Digestorum expositione perfectius nosse. Olim uero haec ita fiebant. si quis, cum pluribus deberet, deinde latitaret, neque ab aliquo defenderetur, conuenientes creditores praetorem adibant idque apud eum querebantur; praetor uero eis bona debitoris possidere concedebat, eruntque in eorum possessione per certos dies. quibus transactis, altera fiebat aditio ab eisdem postulantibus, ut sibi liceret unum ex suo numero eligere, per quem bona uenirent. nam cum non facile omnes simul cottidie conuenire possent, unum ex suo numero eligebant, qui magister uocabatur quique ipse deinceps cum emere uolentibus contrahebat. fiebatque proscriptio in conspicuis urbis partibus haec continens: »Ille »debitor noster in causam incidit bonorum uenditionis: nos eius creditores bona distrahimus: emptor qui uolet accedat«. Deinde, paucis elapsis diebus, tertia quoque fiebat aditio, qua »legem bonorum uendundorum« facere permittebantur: tum enim praedictae

γραφῇ προσετίθεσαν τούτοις[1]) *καὶ*[2]) *τόδε*[3])· »*ὅτι τοῖς* credítorsi (*λόγου χάριν*) *ἔχει ἀποκρίνασθαι ὁ ἀγοράζων εἰς τὸ ἥμισυ τῶν χρεῶν, ὥςτε τὸν ἐποφειλόμενον ἑκατὸν λαβεῖν*[4]) *πεντήκοντα καὶ*[5]) *τὸν ἐποφειλόμενον σ̄ λαβεῖν ἑκατόν.*« *Καὶ μεθ' ὃ παρέδραμεν ἐνταῦθα*[6]) *ῥητὸς χρόνος, τότε προσεκυροῦτο ἡ οὐσία τῷ ἀγοραστῇ καὶ ἐλέγετο ὁ ἀγοραστὴς* bonorum émptωr, *καὶ πᾶσαι αἱ ἀγωγαί, αἵτινες ἥρμοζον τῷ ὑποστάντι τὴν* bonorum uenditíona *καὶ ὅσαι ἦσαν κατ' αὐτοῦ*[7]) *αὗται μετεφέροντο ἐπὶ τὸν* bonorum émptora *καὶ* utilíωs *ἐνῆγε καὶ ἐνήγετο, ὥςπερ καὶ ὁ* bonorum posséssωr· *ἀμφότεροι γὰρ* praetórioi *διάδοχοι. Ἀλλ' ὡς εἴρηται, αὗται πᾶσαι σχολάζουσιν αἱ περίοδοι σήμερον διὰ τὸ* extraordinária *εἶναι τὰ δικαστήρια.*

1.[a]) *Ἦν δὲ καὶ ἄλλη καθομάδα κτῆσις ἥτις ἐπενοήθη*[8]) *ὑπὸ τοῦ* 1.
Claudianíu *δόγματος. εἰ γὰρ ἐλευθέρα ἠράσθη τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου καὶ ἐντεῦθεν ἐνεποδίζετο τὰ τῆς ὑπηρεσίας, ἐξῆν μοι πέμψαι αὐτῇ παραγγελίαν*[9]) *ἐπὶ ἑπτὰ μαρτύρων παρεγγυῶσαν αὐτῇ, ὥςτε ἀποστῆναι τοῦ ἐμοῦ*[10]) *οἰκέτου· εἰ δὲ μὴ ἀπέστη, ἐχρώμην καὶ δευτέρᾳ παραγγελίᾳ, ἐπιμενούσης δὲ αὐτῆς τοῖς αὐτοῖς, παρήγγελλον*[11]) *αὐτῇ καὶ τρίτον· εἶτα οὐκ ἀπεχομένης ταύτης*[12]) *τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου, ἐμφανεῖς ἐποίουν τὰς παραγγελίας ἐπὶ τοῦ ἄρχοντος καὶ διαλαλία ἐγίνετο καταδουλοῦσα ταύτην ἐμοὶ καὶ ἐγινόμην οὐ μόνον αὐτῆς δεσπότης, ἀλλὰ καὶ πάσης αὐτῆς τῆς περιουσίας.*[13]) *Τοῦτο δὲ ἀνάξιον τῶν ἑαυτοῦ*[14]) *χρόνων κρίνας ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς ἀνεῖλε καὶ τῆς οἰκείας ἐξώθησε πολιτείας καὶ οὐδὲ τοῖς οἰκείοις* digéstois[15]) *συνεχώρησεν ἐγγραφῆναι. Ὥςτε οὖν εἰσι καθομάδα κτήσεις*[16])· *ἡ κληρονομία*[17]) *ἡ*

---

1) d. Vi. R. 2) addidi ex L^6. 3) *τάδε* L^6. Vi. F. R.: *ὁ ἀγοράζων* h. l. V. L^1. L^2. L^6. Vi. F^1. R. 4) *νομίσματι* ins. L^1. L^2. F. 5) add. cum V. Vi. R. 6) *ἐντ. παρ.* Vi. R. *καὶ ἐντ.* L^1. L^2. L^6. V: *ἐντ. καὶ* F^2. 7) *καὶ* ad. L^6. 8) M.: cet. *—εῖτο.* 9) *—ίας* V. 10) *ἐμοῦ τοῦ* Vi. R. 11) *—ελον* Vi. R. 12) M.: d. Vi. R.: *αὐτῆς* cet. 13) *τῆς περ. αὐτ.* L^6. 14) *—τῶν* F. 15) *τῶν οἰκείων διγ . . ων* L^6. 16) *τέσσαρες* ad. Vi. R. 17) *κλῆσις* V.

a) Gai. 1, 91. 160.

proscriptioni haec addebant: »creditoribus emptor (uerbi »gratia) in dimidiam aeris alieni partem tenetur, »ut cui C debeantur, L accipiat, et cui CC, C ac»cipiat«. et cum post haec praefinitum tempus esset decursum,. tunc bona emptori addicebantur. et uocabatur is qui emerat »bonorum emptor«; omnesque actiones quae ei et in eum, cuius bona uenierant, competebant ad bonorum emptorem transferebantur, qui utiliter agebat et conueniebatur sicuti etiam bonorum possessor: uterque enim praetorius est successor. Set, uti dictum est, eiusmodi omnes ambages
1. hodie cessauerunt, cum extraordinaria iudicia sint. 1. Erat et altera per uniuersitatem successio quae Claudiano senatus consulto introducta fuerat. nam si libera mulier mei serui amore detineretur, et ideo eius ministerium impediretur, licebat mihi ei denuntiationem mittere, VII testibus praesentibus, qua illam monerem ut a seruo meo discederet. si uero non discedebat, altera uti poteram denuntiatione; quod si illa in iisdem persisteret, tertio quoque ei denuntiabam. deinde si seruo meo non abstineret, magistratum de denuntiationibus certiorem faciebam, et interlocutio fiebat, qua illa mihi in seruitutem addicebatur, et fiebam non tantum mulieris dominus, set etiam eius bonorum. Hoc uero indignum suis temporibus esse existimans piissimus imperator noster sustulit, atque ex legibus suis deleri iussit, neque passus est in suis inseri digestis. itaque successiones per uniuersitatem hae sunt: hereditas, bonorum possessio, successio per adrogatio-

διακατοχὴ ἡ διὰ τῆς **adrogatíonos** *καὶ ἡ τῶν πραγμάτων προσχύρωσις* **»libertatium conservandarum causa«** *αὗται μὲν ἐν πολιτείᾳ· ἀνῃρημέναι δὲ δύο, ἡ* **bonorum uenditíων** *καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ* **claudianíu** *δόγματος καταδούλωσις.*

De obligationibus.[1]) Titulus 13.

Εἰπόντες περὶ τῶν[2]) *πραγμάτων νῦν μετέλθωμεν ἐπὶ τὰς ἐνοχάς. Ἀλλ' ἔχοι*[3]) *τις ἐπιλαβέσθαι τῆς τοιαύτης τάξεως καὶ εἰπεῖν, ὅτι παρὰ τὰ ἐπηγγελμένα περὶ τῶν ἐνοχῶν διαλεγόμεθα· εἴρηται γὰρ ἐν τῇ πρώτῃ* Institutíoni, *ἔνθα διελεγόμεθα περὶ πόσα ἡ ῥωμαϊκὴ καταγίνεται νομοθεσία, ὅτι ἐν τούτοις*[4]) *ἐστίν· ἐν προσώποις ἐν πράγμασιν ἐν ἀγωγαῖς. Διαλεχθέντες οὖν περὶ τῶν προσώπων, διεξελθόντες*[5]) *δὲ*[6]) *καὶ περὶ τῶν πραγμάτων ἀκολούθως ὀφείλομεν*[7]) *εἰπεῖν καὶ περὶ ἀγωγῶν. Πῶς οὖν τὰς ἀγωγὰς καταλείψαντες ἐπὶ*[8]) *ἐνοχὰς ἐτράπημεν;*[9]) *ἀλλ' οὐκ ἔξω ἀπολογίας ἡ τάξις αὕτη*[10])*· ὁ γὰρ περὶ ἐνοχῶν διαλεγόμενος ἠρέμα καὶ ἀνεπαισθήτως περὶ ἀγωγῶν διαλέγεται, μητέρες γὰρ τῶν ἀγωγῶν αἱ ἐνοχαί. Ἀπολογησάμενοι περὶ τῆς τάξεως εἴπωμεν τί ἐστιν ἐνοχή· ἐνοχή ἐστι δέσμος δικαίου, δι' οὗ τις ἀναγκάζεται καταβαλεῖν τὸ ἐποφειλόμενον κατὰ τοὺς τῆς ἡμετέρας πολιτείας νόμους· οἶδας γὰρ ὅτι οὐ πᾶσα καταβολὴ χρέους ἔχει τὸ βέβαιον ἐν ἑαυτῇ, εἰ μὴ γένοιτο*[11]) *κατὰ νόμους. ταῦτα*[12]) *δὲ*[13]) *εἶπον αἰνιττόμενος τὴν εἰς τὸν* púpillon *καταβολὴν ἢ τὴν ἀπὸ* pupíllu, *ὅτι δεῖ τὸν ἐπίτροπον συναινεῖν· ἐσθότε δὲ καὶ τήρησιν ἑτέρου γίνεσθαί τινος.* 1. *Πασῶν δὲ τῶν ἐνοχῶν ἡ* 1.
ἄκρα διαίρεσις ἐν τούτοις ἐστι· καὶ γὰρ ἢ πολιτικαί εἰσιν[14]) *ἐνο-*

---

1) *Περὶ ἐνοχῶν* ad. libri. ed. 2) d. V. 3) ex cj. R.: *ἔχει* libri. ed. 4) *—ῳ* V. 5) *διελθ.* M. 6) d. L6. 7) *ὀφείλ.* cj. R.: set non est necesse. 8) *τὰς* ins. L6. Vi. R. 9) M.: cet. *ἐτρ. ἐπὶ ἐν.* 10) d. V. 11) *—ηται* Vi. R. 12) *τοῦτο* Vi. R. 13) d. M. 14) *αἱ* V. L6. Vi. R.

nem, bonorum addictio libertatium conseruandarum causa. hae quidem in usu sunt, duae autem abrogatae sunt, scilicet bonorum uenditio et ex Claudiano senatus consulto in seruitutem redactio.

De obligationibus. Titulus 13.

Cum de rebus dixerimus, transeamus ad obligationes. set erit fortasse qui eiusmodi ordinem reprehendat, et dicat nos non ex instituto nostro de obligationibus loqui. in prima enim Institutione, ubi definiuimus ad quae romanorum ius pertineat, diximus ad haec pertinere, ad personas scilicet, ad res, ad actiones. cum igitur de personis locuti simus, et de rebus quoque tractauerimus, conuenienter nunc de actionibus esset dicendum. cur ergo, actionibus relictis, ad obligationes conuersi sumus? set defendi sane eiusmodi ordo potest, nam qui de obligationibus loquitur, paullatim tacito quodam modo etiam de actionibus tractat: matres enim actionum obligationes sunt. Ordinis igitur nostri ratione defensa, uideamus quid sit obligatio? obligatio est uinculum iuris, quo quis necessitate adstringitur id quod debet soluendi secundum nostrae ciuitatis iura. nosti enim non omnem debiti solutionem ratam esse, nisi secundum leges fiat: haec dixi solutionem indicans in pupillum uel a pupillo factam, cui debet tutor consentire: interdum et alterius cuiusdam rei obser-
1. uatio adhibenda est. 1. Omnium autem obligationum summa diuisio haec est: namque aut ciuiles obligationes sunt aut

χαὶ ἡ praetóriai. *πολιτικαὶ μὲν αἵτινες ἀπὸ νόμων εὑρέθησαν ἢ δηλαδὴ ἐβεβαιώθησαν ὑπὸ*[1]) *τοῦ πολιτικοῦ*, praetóriai *δὲ, ἃς ὁ* praétωr *ἐκ τῆς οἰκείας ὁρμώμενος δικαιοδοσίας ὥρισεν*[2]) *καὶ* honoráriai *καλοῦνται. αὕτη μὲν*[3]) *πρώτη διαίρεσις.* 2. [a]) *Δευτέρα δὲ διαίρεσις αὕτη*[4]), *ἥτις εἰς τέσσαρα τέμνεται, ἢ γὰρ ἀπὸ συναλλάγματός εἰσιν ἢ ὡσανεὶ ἀπὸ συναλλάγματος ἢ ἀπὸ ἁμαρτήματος ἢ ὡσανεὶ ἀπὸ ἁμαρτήματος. Δεῖ δὲ πρότερον περὶ τούτων διαλεχθῆναι αἵτινες ἀπὸ συναλλάγματός εἰσι. συνάλλαγμα δέ ἐστι δύο ἢ καὶ πλειόνων εἰς τὸ αὐτὸ σύνοδός τε καὶ συναίνεσις ἐπὶ τὸ συστήσασθαι*[5]) *ἐνοχὴν καὶ τὸν ἕτερον τῷ ἑτέρῳ ποιῆσαι ὑπεύθυνον. Τέσσαρες δὲ ἐκ τῶν συναλλαγμάτων ἐγείρονται ἐνοχαί*[6]) re uerbis litteris[7]) consensu *καὶ δεῖ περὶ ἑκάστης διαλεχθῆναι.*

Quibus modis re contrahitur obligatio.[8]) Titulus 14.

Ἡ re[b]) *συνίσταται ἀπὸ φάκτου ἤτοι ἀριθμήσεως καὶ τῆς ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα*[9]) *μεταθέσεως καί ἐστιν ὑπ' αὐτὴν*[10]) *τὸ δάνειον.* [c]) *Δάνειον δέ ἐστι τὸ τὸν λαβόντα γενέσθαι δεσπότην, εἶναι δὲ ἡμῖν ἔνοχον οὐκ εἰς αὐτὰ ταῦτα, ἀλλ' εἰς ἕτερα τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως καὶ ποσότητος. τὸ*[11]) »*τὸν λαβόντα γίνεσθαι δεσπότην*« *εἶπον, ἵνα φύγω χρῆσιν καὶ παρακαταθήκην· ἐπὶ τούτων γὰρ οὐ γίνεται δεσπότης ὁ λαβών.* »*εἶναι δὲ ἡμῖν ἔνοχον*«, *ἵνα φύγω τὴν δωρεάν· δεσπότης μὲν*[12]) *γὰρ*

---

1) *ἀπὸ* V. 2) *αἵτινες* omittit M. 3) *ἡ* ins. Vi. F. R. 4) *ἐστιν* L^6. ins. 5) *συνίστασθαι* Vi. F^1. R. 6) *τίκτονται* Vi. R. 7) uoculam 'et' om. cum M. L^1. L^2. 8) *Τίσι τρόποις ἀνθέλκεται ἐνοχή* L^1. L^2. F. *τίσι τρ. συνίσταται ἡ ρε [μ] ἐνοχή* V. *τίσ. τρ. ἡ ἐν πράγμασιν συναλλάττεται ἐνοχή* L^6. Vi. R. 9) *—ρας* M. V. L^2. 10) *ἐπ' αὐτῇ* V. 11) d. M. 12) d. L^6.

a) Fragm. Mai [Porph. ad Marc. p. 67.]

b) Fragm. Mai. c) Proch. 16, 1. Epa. 17, 1. Eclog. 11, 1.

praetoriae: ciuiles sunt quae legibus constitutae, aut certe iure ciuili comprobatae sunt; praetoriae autem, quas praetor ex sua iurisdictione definiuit, quae etiam honorariae
1. dicuntur. et haec quidem prior diuisio est. 2. Altera uero diuisio ea est, quae in quattuor species deducitur; aut enim ex contractu sunt, aut quasi ex contractu, aut ex delicto aut quasi ex delicto. oportet prius de his loqui, quae ex contractu sunt; contractus autem est duorum uel plurium in idem conuentio atque consensus, ut obligatio constituatur et alter alteri obnoxius efficiatur. quattuor autem ex contractibus oriuntur actiones: re uerbis litteris consensu, de quibus singulis nobis dispiciendum est.

Quibus modis re contrahitur obligatio. Titulus 14.

Re obligatio facto quodam contrahitur ueluti numeratione et a manu in manum translatione, qua in specie mutuum est. mutuum autem fit, cum is qui accipit dominus quidem efficitur, non uero in easdem res nobis fit debitor, set in alias eiusdem substantiae et quantitatis. »Accipientem dominum fieri« ideo dixi, ut uitarem usum et depositum: in his enim res accipientis non fit: »nobis autem debitorem fieri«, ut donationem uitarem, in qua res quidem ac-

ὁ λαβὼν γίνεται, οὐκ ἔστι[1]) δὲ ἔνοχος. »Οὐκ εἰς αὐτὰ ταῦτα, ἀλλ' εἰς ἕτερα τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως καὶ ποσότητος[2])« εἶπον, ἵνα μὴ ἀνέλω τὴν χρείαν τοῦ δανείσματος. ἕκαστος γὰρ δανείζεται ἐπὶ τῷ ταῦτα δαπανῆσαι εἰς οἰκείας χρείας καὶ ἀντὶ αὐτῶν ἕτερα ἀποδοῦναι[3])· εἰ δὲ αὐτὰ ἀναγκάζεται ἀποκαθιστᾶν, περιττὸν τὸ δανείζεσθαι. Δανείζεται δὲ οὐ πάντα τὰ πράγματα, ἀλλὰ τὰ »pondere numero mensura«. Pondere,[4]) οἷον χρυσὸς ἄργυρος μόλυβδος[5]) κηρὸς πίσσα κασσίτερος. mensura, οἷον οἶνος ἔλαιον[6]) σῖτος. numero, οἷον οἱ[7]) nûmmoi[8]) οἱ[9]) λεπτοί, καὶ ἁπλῶς ἅτινα ἢ ἐν τῷ ἀριθμεῖν ἢ ἐν τῷ μετρεῖν ἢ ἐν τῷ σταθμίζειν ἐπὶ τούτῳ δίδοαμεν, ὥςτε ποιῆσαι τοῦ λαμβάνοντος[10]), ἐπὶ τῷ ἀποδοθῆναι[11]) ἡμῖν οὐκ αὐτὰ[12]), ἀλλ' ἕτερα τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ[13]) ποσότητος.[14]) Ὅθεν καὶ mutuum τὸ[15]) δάνειον ὠνόμασται, »quia ita a me tibi datur ut ex[16]) meo tuum fiat«.[17]) Ἐκ δὲ τούτου τοῦ συναλλάγματος ἀγωγὴ τίκτεται καὶ λέγεται »condictícios«. 1. Τῆς re ἐνοχῆς ἐστι καὶ τὸ indébiton. Ἐὰν l. γὰρ ἐγὼ ἐμαυτὸν ὑποπτεύσω[18]) ἐποφείλειν σοι ἑκατὸν νομίσματα καὶ ταῦτά σοι κατὰ πλάνην καταβάλω, ποιῶ σε δεσπότην· τελευταῖον δὲ γνοὺς τὸ ἀληθὲς δύναμαι ταῦτα ἀναλαμβάνειν διὰ τοῦ condicticíu. κινῶν γὰρ λέγω. »εἰ φαίνεται τόνδε χρῆναι δοῦναι«, καὶ[19]) τὸ δάνειον δὲ ἀπαιτῶν, ὡς εἴρηται, κινῶ τὸν condictícion τοῖς αὐτοῖς χρώμενος ῥήμασιν. Ἀλλ' ὁ μὲν λέγεται δανειακὸς condictícios[20]), ὁ δὲ indébitos condictícios καὶ οὐ μόνον αὕτη κοινωνία δανειακοῦ καὶ indebítu condicticíu, ὅτι[21]) ἐπὶ ἑκατέρων τὸ φάκτον προβαίνει τὸ[22]) τῆς ἀριθμήσεως[23]), ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκείνῳ púpillos, ὡς εἰρήκαμεν ἐν τῇ δευ-

1) οὐκέτι L^6. 2) d. L^6. 3) δοῦναι L^6. 4) μὲν ad. Vi R. 5) h. l. κασσίτ. L^5.: καὶ σίδηρος ad. Vi. R. 6) ἔλ. οἶν. V. Vi. F. R. 7) ad. Vi. F. R. 8) ita scr. M. 9) d. V. Vi. R. 10) τὸν λαβόντα δεσπότην L^6. 11) —δοῦναι L^6. 12) ταῦτα adde ex cj. R. 13) ἢ καὶ M. ἢ V. L^1. F. 14) ita cum R. pro 'ποιότ.' 15) d. L^3. 16) 'de' Vi. R. 17) τουτ. ἐπειδὴ ἐξ ἐμοῦ οὕτω [οὕτως ἀπ' ἐμοῦ σοι Vi. R.] δίδοται ἵνα τὸ ἐμὸν [ἐμὸν ὂν M.] σὸν γένηται. libri et ed : quae manifeste glossema sapiunt. 18) ὑπ. ἐμαυτ. Vi. F. R. 19) d. V. 20) κονδ. δαν L^6. 21) καὶ ins. V. 22) d. L^6. Vi. 23) καὶ οὐ μόνον. cet. huc transfert Vi.

cipientis fit, non ipse tamen debitor constituitur. »*Non in easdem res, set in alias eiusdem substantiae et quantitatis*«, ne mutui utilitatem tollerem: quisque enim mutuum accipit ut res in suum commodum impendat, aliasque pro eis restituere possit; nam si easdem restituere cogeretur, superuacuum esset mutuum accipere. mutui autem obligatio non in omnibus rebus consistit, set in his quae pondere numero mensura constant: *pondere*, ueluti auro argento plumbo cera picea stamno: *mensura*, ueluti uino oleo frumento: *numero*, ueluti nummis paruis et omnibus demum, quae adnumerando uel admetiendo uel adpendendo in hoc damus, ut ea accipientis faciamus et quandoque nobis non eaedem res set aliae eiusdem naturae et quantitatis reddantur. unde etiam »*mutuum*« appellatum est, quin ita a me tibi datur, ut »*ex meo tuum fiat*«. ex eo autem con-
1. tractu actio nascitur, quae dicitur condictio. 1. Ad re obligationes indebiti quoque solutio pertinet. si enim falso putem me tibi centum aureos debere et hos tibi per errorem soluam, te eorum dominum efficio. deinceps autem, ueritate cognita, eos per condictionem recipere possum. ita enim intendo: »*si paret hunc dare oportere*«: atque mutuum petens, uti dictum est, condictione experior iisdem uerbis utens. set haec quidem dicitur *condictio mutui*; illa uero *condictio indebiti*. neque in eo tantum mutui atque indebiti condictiones inter se conueniunt, quod in utraque numerationis factum procedere debet, set etiam in eo, quod pupillus,

τέρᾳ Institutíoni, sine tutoris auctoritate *δανεισάμενος οὐ κρατεῖται, ἀλλ' οὐδ' ἐὰν* indébiton *αὐτῷ καταβάλω μὴ παρόντος τοῦ ἐπιτρόπου ἔνοχον αὐτὸν κτῶμαι τῷ* indebítῳ condictíciῳ. *Καὶ ἐν τούτοις μὲν ἡ κοινωνία, ἐν ἐκείνῳ δὲ ἡ διαφορὰ ὅτι ὁ μὲν δανειακὸς* condictícios *ἀπὸ συναλλάγματος συνίσταται· δανείζω γάρ σοι ἐπὶ τῷ κτήσασθαί σε ἔνοχον. ὁ δὲ* indébitos condictícios *οὐκ ἔχει ἐν ἑαυτῷ συνάλλαγμα, πῶς γὰρ ἄν*[1]) *τις καλέσοι*[2]) *συνάλλαγμα, ὁπότε εὐγνωμονοῦντος καὶ βουλομένου διαλύσαι ἐνοχὴν ὑποπτευομένην ποιοῦμαι τὴν καταβολήν, οὐκ ἐπὶ τῷ συστῆσαι.*[3]) 2. *Ὑπὸ τὴν* re *ἐνοχὴν*[4]) *ἀνάγεται καὶ τὸ* com- 2 modáton[5]). *ἐὰν γὰρ αἰτήσῃ μέ τις χρῆσαι αὐτῷ τὸ ἐμὸν βιβλίον καὶ χρήσω, ἰδοῦ τὸ φάκτον παρηκολούθησε καὶ τὴν* re *ἔτεκεν ἐνοχὴν καὶ ἀγωγὴ τίκτεται ἡ* commodati.[6]) *Πολλοῦ δὲ ἀφέστηκε τοῦ δανείσματος τὸ* commodáton*· τὸ μὲν γὰρ δάνεισμα μετατίθησι δεσποτείαν, τὸ δὲ* commodáton *οὐ μετατίθησι καὶ διὰ τοῦτο τῇ τοῦ πράγματος*[7]) *ἀποκαταστάσει κρατεῖται ὁ χρησάμενος. Ἐστὶ δὲ καὶ ἑτέρα διαφορά· ὁ γὰρ δανεισάμενος, εἰ καὶ οἱᾳδήποτε τυχηρᾷ περιστάσει ἀπολέσει τὰ δανεισθέντα, οἷον ἐμπρησμῷ ἢ συμπτώσει ἢ ναυαγίῳ ἢ ληστῶν*[8]) *ἢ πολεμίων ἐπιδρομῇ, οὐδὲν*[9]) *ἧττον ἔνοχος μένει· ὁ δὲ χρησάμενος ἐπιμελῶς μὲν φυλάττειν*[10]) *τὸ* commodáton[10]) *ἀπαιτεῖται καὶ οὐκ ἀρκεῖ τοσαύτην αὐτὸν*[11]) *ἐπιμέλειαν ἐπιδείκνυσθαι περὶ τὸ χρησθέν, ὅσην ἐπὶ τοῖς οἰκείοις ἔχει πράγμασιν, ἀλλ' ὅσην ἕτερος ἐπιμελέστερος ἔχειν δύναται· εἰ δὲ μείζονι βίᾳ*[12]) *ἀπολέσθαι συμβῇ τὸ* commodáton, *οὐ κατασχεθήσεται, εἰ μὴ ἄρα ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ταύτην συμβῇ γενέσθαι τὴν περίστασιν. ὅθεν εἰ ἔχρησά σοι βιβλίον, ἀποδημῶν δὲ εἶχες τοῦτο*[13]) *μετὰ σεαυτοῦ καὶ ἐξ ἐπιδρομῆς πολεμίων ἢ πειρατῶν ἀπώλεσας τοῦτο, ἀναμφιβόλως κατασχεθήσῃ ἐπὶ τῇ τούτου ἀποκαταστάσει· οὐ γὰρ ἔδει σε παρὰ γνώμην ἐμὴν ἐπὶ ξένης φέρειν. Τὸ* commodáton gratuîton[14]) *εἶναι δεῖ*[15]), *του-*

1) d. Vi. R. 2) *σει* V. G. F. 3) *ἐνοχήν* V. Vi. R. 4) d. Vi. R. 5) ita scr. M. 6) *—άτου* Vi. R. 7) *ἐπ' αὐτῷ τῷ πράγματι* M. V, qui et *δι' ἀποκατ.* scr. 8) *ναυαγίων πλείστων* M. 9) *—δὲ* F. 10) *— —ττων* Vi. R. qui habent: *οὐκ ἀπαιτ.* 11) *τὴν* L6. 12) *—α βίαν* L2. 13) *θιθλίον εἶχ.* M. 14) ita scr. M. 15) *δοκεῖ εἶναι* V.

uti in II[a] Institutione diximus, sine tutoris auctoritate mu-
tuum accipiens non tenetur et si indebitum ei soluam, tutore
non praesente, nequeo condictioni indebiti obnoxium eum effi-
cere. in his itaque conueniunt: illo autem differunt, quod mu-
tui condictio ex contractu oritur (tibi enim mutuum do, ut
te obligatum habeam), condictio autem indebiti a contractu
non pendet; qualis enim contractus est, cum debitoris animo
obligationem, quam existere putem, distracturus soluam, non
2. contracturus? 2. Ad obligationes, quae re contrahuntur, *com-
modatum* quoque trahitur. nam si quis me roget, ut ei
meum librum utendum dem, idque faciam, en factum est subse-
cutum, unde re obligatio nascitur et *actio commodati*.
longe autem distat a mutuo commodatum: mutuum enim do-
minium transfert, commodatum autem non transfert: et ideo
ad ipsam rem restituendam qui accepit tenetur. est et altera
differentia; nam qui mutuum accepit, si uel quolibet fortuito
casu quod accepit amiserit, ueluti incendio uel ruina uel nau-
fragio uel latronum seu hostium incursu, nihilominus obliga-
tus manet; qui autem rem utendam accepit, eam diligenter
custodire debet; nec sufficit tantam eum adhibere diligentiam
in re commodata custodienda, quantam in propriis habet, set
tantam debet, quantam alius quispiam diligentior adhibere
possit. si uero ui maiore rem perire contingat, non tene-
bitur; si modo non eius culpa is casus interuenerit. quare
si tibi librum commodauerim; tu peregre eum tecum tuleris,
et uel hostium uel piratarum incursu eum perdideris, procul
dubio teneberis de eo restituendo; non enim oportebat te
contra uoluntatem meam eum peregre ferre. commodatum

τέστι προϊκά σοι[1]) *ὀφείλω*[2]) *κιχρᾶν οὐδενὸς οὐδὲ*[3]) *δοθέντος*
μισθοῦ[4]) *οὐδὲ μὴν ὁρισθέντος ὑπὲρ*[5]) *αὐτοῦ. μισθοῦ γὰρ ὑπο-*
κειμένου, δοκεῖ σοι ἡ χρῆσις τοῦ βιβλίου μεμισθῶσθαι καὶ οὐ-
κέτι[6]) commodáton *τὸ τοιοῦτον κληθήσεται*[7])· *δεῖ γάρ, ὡς εἴρη-*
ται, gratuîton *εἶναι τὸ* commodáton. 3. *Καὶ τὸ* depósiton *ὑπὸ* 3.
τὴν re *τελεῖ*[8]) *ἐνοχήν. Ἐὰν γάρ σοι παράθωμαι τὸ ἐμὸν*
πρᾶγμα, ἔνοχος ἔσῃ τῇ re *ἐνοχῇ, ἀγωγῇ δὲ τῇ*[9]) depositi[10]),
ἣν ἕξω κατά σου ἀπαιτῶν σε αὐτὸ τὸ depósiton. *δόλον δὲ*
μόνον[11]) *ἐποφείλεις*[12]) *ἐπὶ*[13]) *τῷ* deposítῳ[14]). *εἰ δὲ ἀπὸ σῆς*[15])
ῥαθυμίας ἤτοι ἀμελείας χεῖρον γενήσηται τὸ παρατεθὲν, ἀνεύ-
θυνος ἔσῃ, ὥσπερ καὶ ἐὰν, σοῦ ῥαθυμήσαντος, ὑπό τινος κλαπῇ
τὸ πρᾶγμα. ὁ γὰρ ῥαθύμῳ φίλῳ τὸ πρᾶγμα παραδοὺς φυλακ-
τέον τὴν οἰκείαν ἄνοιαν αἰτιάσθω. 4. *Δανεισάμενος ἐγὼ παρά*[16]) 4.
σου ἑκατὸν νομίσματα[17]) *δέδωκά σοι λόγῳ ἐνεχύρου τὸν ἐμὸν*
οἰκέτην· ἔνοχος ἔσῃ μοι[18]) *τῇ* re *ἐνοχῇ, ἀγωγῇ δὲ τῇ* pignera-
ticíą[19]) *δι'*[20]) *ἧς μετὰ καταβολὴν τοῦ χρέους αὐτὸ τὸ πρᾶγμα*
ἀποκαθιστᾶν μοι ἀναγκάζῃ. Τοῦτο δὲ τὸ ἐνέχυρον ἐπ' ὠφε-
λείᾳ[21]) *τῶν δύο ἐπινενόηται ἐμοῦ τε τοῦ δανειζομένου καὶ σοῦ*
τοῦ δανείζοντος. ἐμοῦ μὲν ἐπειδὴ λαμβάνων σὺ τὸ ἐνέχυρον
μᾶλλον καταπιστεύσας[22]) *τὰ νομίσματά σου ἐμοί*[23])· *σοῦ δὲ ἐπειδὴ*
διὰ τῆς[24]) *κατοχῆς τοῦ ἐνεχύρου τὸ ἀσφαλὲς ἔχεις ἐπὶ τῷ χρέει.*
Ἀμέλει διὰ τοῦτο ὡς κερδαίνων διὰ τὸ ἔχειν ἀσφάλειαν ἐπὶ τῷ
χρέει πολλὴν ἐπιμέλειαν ὀφείλεις ἐπιδείκνυσθαι περὶ τὴν αὐτοῦ
παραφυλακήν[25])· *εἰ δὲ συμβῇ τυχερᾷ περιστάσει τὸ ἐνέχυρον*
ἀπολέσθαι, ἕξει τὸ ἀνεύθυνον ὁ credítωr, *ἀπαιτήσει δὲ ὅμως*
τὸ χρέος.

---

1) d. L^6. 2) *οἴῳ φίλῳ* M. 3) d. L^6. Vi. F. R. 4) *μισθ δοθ.* L^6. 5) *περὶ* Vi. R. 6) *οὐκ ἔστι* V. 7) *—θῆναι* V. 8) *ὑπὸ τ. ρ. τελ. ἐν. καὶ.* Vi. R. 9) *τοῦ* ins. L^6. 10) *ἢ τῆς ἀποθέσεως* L^2. 11) [*τοῦ* L^6.] *μὴ ποιῆσαι* L^6. Vi. R. ins. 12) *—λω* V. 13) d. L^2. 14) d. L^6. 15) *ἀπούσης* M. 16) *ἀπὸ* L^6. 17) *νομ. ἑκατ.* L^1. F. 18) d. V. 19) *πιγνορατιτίᾳ* Vi. R. *ἤτοι ἐνεχυριτικῇ* ad. L^2. 20) *ἀφ'* V. 21) *εἰς ὠφέλειαν* Vi. R 22) *μοι* h. l. L^1. V. F. 23) d. L^6. Vi. R. 24) d. L^6. 25) *φυλ.* L^6.

gratuitum esse debet; oportet nimirum ut, nulla accepta seu
constituta mercede, rem tibi utendam tradam; alioquin, mer-
cede interueniente, locatus tibi usus libri esse uidetur, neque
iam commodatum eiusmodi contractus uocabitur: debet enim,
3. uti dictum est, gratuitum esse commodatum. 3. Etiam de-
positum inter re obligationes recensetur. si enim apud te
rem meam deponam, teneberis re obligatione atque actione
depositi, quam contra te habebo ad id consequendum quod
deposuerim. ex dolo autem tantummodo circa rem deposi-
tam admisso mihi teneberis: nam si desidia forte uel negle-
gentia res deposita peior facta sit, securus eris: ueluti si
res a te neglegenter custodita a quodam subripiatur. qui
enim neglegenti amico rem custodiendam tradit, suae stulti-
4. tiae id imputare debet. 4. Cum ego a te C aureos mutuos
acceperim, dedi tibi seruum meum pigneris loco: re quidem
obligatione teneberis, actione autem pigneraticia, per quam
post debiti solutionem pignus mihi cogeris restituere. pignus
autem utriusque gratia introductum est; tamque mihi debi-
tori, quam tibi creditori prodest. mihi quidem quia pig-
nere accepto, facilius mihi C illos aureos credes, tibi uero,
quoniam per pigneris detentionem in tuto est creditum tuum.
et ideo quasi lucrum habeas, cum sit in tuto nomen, mag-
nam diligentiam in ea re custodienda adhibere debes: si uero
fortuito casu pignus pereat, non tenebitur creditor, et credi-
tum nihilominus petere poterit.

De uerborum obligationibus.[1]) Titulus 15.

Εἰπόντες περὶ τῆς re *ἐνοχῆς εἴπωμεν*[2]) *περὶ τῆς* uerbis[a]). *Συνίσταται δὲ αὕτη ἐξ ἐπερωτήσεως καὶ συμφώνου ἀποκρίσεως ἡνίκα ἢ γενέσθαι*[3]) *ἢ δοθῆναί, ἐπερωτῶμεν τι δοθῆναι μέν, οἷον*b), »*ὁμολογεῖς διδόναι μοι ἑκατὸν νομίσματα;*«. *γενέσθαι δέ, οἷον,* »*Ὁμολογεῖς κατασκευάζειν μοι οἰκίαν;*«. *Ἐκ δὲ τῆς* uerbis *ἐνοχῆς δύο ἀγωγαὶ ἀναφύονται, ὁ* condictícios *καὶ ἡ* ex stipulatu. *Καὶ εἰ μὲν* cérton[4]) *ἐστὶ*[5]) *τὸ ἐν τῇ ἐπερωτήσει κείμενον, ὁ* condictícios *ἁρμόζει. εἶπον γάρ·* »*ὁμολογεῖς διδόναι μοι τόνδε τὸν ἄγρον*« *ἢ* »*τόνδε τὸ βιβλίον;*« *Εἰ δὲ* incérton *ᾖ, εἶπον γάρ·* »*ὁμολογεῖς διδόναι μοι τὰ ἐν τῇ κιβωτῷ*« *ἢ* »*τὰ ἐν τῷ ὡρείῳ*«; *τότε τίκτεται ἡ* ex stipulatu. Stipulatíων *δὲ ἐντεῦθεν ὠνόμασται· παρὰ τοῖς παλαιοτέροις* stípulum *ἐλέγετο τὸ ἰσχυρὸν* a »stipe«[6]). 1. *Ἐν δὲ τῇ*[7]) uerbis *πολλὰ* 1
τοιαῦτα παρεδίδοτο[8]) *ῥήματα, δι' ὧν αἱ ἐπερωτήσεις ἐγίνοντο.*[8]) »spondes? spondeo«, »promittis? promitto«, »fideipromittis? fideipromitto«, »fide iubes? fide iubeo«, »dabis? dabo«, »facies? faciam«c). *Ἀλλὰ τὸ μὲν* »spondes? spondeo« *οὐ μετεφράζετο*[9]) *ἑλληνιστί,*[10]) *τὰ δὲ ἕτερα μετεφράζετο*[11])· »promittis? promitto«, *τουτέστιν* »*ὁμολογεῖς; ὁμολογῶ*«, »fideipromittis? fideipromitto«, *τουτέστι* »*πίστει κελεύεις; πίστει κελεύω*«, »dabis? dabo«, *τουτέστι* »*δώσεις; δώσω*«, »facies? faciam«, *τουτέστι* »*ποιήσεις; ποιήσω*«. *Καὶ ἀδιάφορον ἦν πότερον ῥωμαϊστὶ*[12])

---

1) *περὶ τῆς* [uerbis ins. M. L¹. L². V. L⁶.] *ἐν λόγοις ἐνοχῆς* ad. libri ed. 2) *καὶ* ins. Vi. R. 3) *τι* h. l. Vi. R. 4) ita ser. M. 5) *ἤτοι φανερὸν βέβαιον καὶ ὡρισμένον* ad. L². L⁶. Vi. R. 6) stipite Vi. F. R.: *ἀπὸ τοῦ* [d. V.] *στελέχους* ad. libri ed. 7) *ἐπὶ . . τῆς* Vi. R. 8) —*δέδοται* V. Vi. R. —*δίδου* M. m. 2ª. 8) *γίνονται* V. 9) *μεταφράζεται* Vi. F. R. —*εφράξατο* L⁶. 10) —*ικῶς* V. 11) Cf. not. 6. 12) *ἢ* ins. V. Vi. R.

a) Mai fr. Bas. schol. I. 663. b) G. 3, 92. c) G. 3, 93. [95? cfr. Huschke ad h. l.].

De uerborum obligatione. Titulus 15.

Cum de obligatione dixerimus quae re contrahitur, de illa quoque uideamus quae uerbis contrahitur. contrahitur autem haec ex interrogatione et congruenti responsu, cum quid fieri dari stipulamur. dari quidem, ueluti: spondesne dare mihi aureos centum? fieri autem, ueluti: spondesne aedificare mihi domum? ex eiusmodi obligatione duae proficiscuntur actiones, condictio atque ex stipulatu. nam si certum est quod in stipulationem est deductum, condictio competit: dixi enim: spondesne dare mihi hunc fundum uel hunc librum? Si uero incertum sit (dixi enim: spondesne dare mihi quae in arca uel quae in horreo sunt?) tunc actio ex stipulatu nascitur. stipulatio autem ita uocatur, quia apud ueteres »stipu-
1. lum« dicebatur firmum, a stipe nimirum descendens. 1. In hac obligatione complura talia uerba tradita sunt, quibus stipulationes fierent: »spondes? spondeo«, »promittis? promitto«, »fideipromittis? fideipromitto«, »fide iubes? fide iubeo«, »dabis? dabo«, »facies? faciam« at illa stipulatio »spondes? spondeo« nequibat in grae

ἑλληνιστὶ ἢ[1]) οἱᾳδήποτε ἑτέρᾳ διαλέκτῳ, οἷον τῇ[2]) τῶν Σύρων ἢ Αἰγυπτίων ἡ ἐπερώτησις γέγονε, μόνον μέντοι εἰ ἑκάτερος τῶν συναλλαττόντων ἐνόει τὰ ἐκφωνούμενα. καὶ οὐδὲ ἐπάναγκες ἦν τῇ αὐτῇ διαλέκτῳ ἑκάτερον κεχρῆσθαι, ἀλλ' ἤρκει[3]) τὸ[4]) ἁρμοδίως πρὸς τὴν ἐπερώτησιν ἀποκρίνασθαι[5]) τὴν ἀπόκρισιν· οἷον[6]) ἐὰν ἐπερωτήσῃς με »Promittis?«, δύναμαι εἰπεῖν »ὁμολογῶ«, ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἐὰν εἴπῃς μοι »ὁμολογεῖς«; δύναμαι ἀποκρίνασθαι »promitto«. Δύνανται δὲ καὶ[7]) δύο ἕλληνες ῥωμαϊστὶ συστήσασθαι τὴν uerbis, οἷον τὸ »promittis? promitto«. Ταῦτα δὲ τὰ τυπικὰ ῥήματα πάλαι μὲν ὑπῆρχεν ἐν χρήσει, μετὰ δὲ ταῦτα Λέοντος διάταξις τὰ τῶν ἐπιρωτήσεων ἀνεῖλε τυπικὰ ῥήματα ἀπαιτοῦσα συναίνεσιν καὶ συμφωνίαν ἐξ ἑκατέρου μέρους προϊέναι, μηδεμιᾶς ῥημάτων ἐπιζητουμένης παραφυλακῆς. 2.b) Αἱ δὲ ἐπερωτήσεις ἢ púrws[8]) ἢ in diem[9]) ἢ ὑπὸ αἵρεσιν συνέστανται. Púrws μὲν, 2 οἷον, »ὁμολογεῖς διδόναι μοι ῑ[10]) νομίσματα;« ἥτις ἐπερώτησις εὐθέως ἔχει τικτομένην τὴν ἀπαίτησιν. in diem, ἡνίκα χρόνος προστεθῇ τῇ ἐπερωτήσει ὅτε δεῖ τὰ χρήματα καταβληθῆναι, οἷον, »ὁμολογεῖς διδόναι μοι δέκα νομίσματα ἐν ταῖς ἐπιούσαις καλάνδαις Μαρτίαις;«[11]) τὸ δὲ[12]) in diem ἐπερωτώμενον εὐθέως μὲν ἐποφείλεται, ἀπαιτεῖσθαι δὲ πρὸ τῆς ἀφίξεως τῆς ἡμέρας οὐ δύναται, ἀλλ' οὐδὲ ἐν αὐτῇ τῇ ᾱ ἡμέρᾳ τῶν καλανδῶν· πᾶσα γὰρ ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἐν ἐξουσίᾳ ὑπόκειται[13]) τοῦ ἐπερωτηθέντος εἴγε[14]) βούλεται καταβαλεῖν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ ἑπτὰ ἢ[15]) ὀκτὼ ὧραι τῆς ἡμέρας ἐκείνης παρέλθωσι μὴ καταβαλόντος αὐτοῦ, οὔπω κρίνεται ἀγνώμων· δυνατὸν γὰρ αὐτὸν καὶ τῇ δεκάτῃ ὥρᾳ καταβαλεῖν. τότε δὲ ἀγνώμων δυναται,[16]) ἡνίκα πᾶσα ἡ ᾱ ἡμέρα[17]) τῶν καλανδῶν παρέλθῃ Μαρτίων[18]), μηδὲν αὐτοῦ παρασχόντος.

---

1) *καὶ* L6. 2) d. Vi. R. 3) ita V. F. R.: cet. *ἀρκεῖ*: M. *ἀρκείτω*. 4) d. M. 5) M.: cet. *γενέσθαι*. 6) d. V. 7) d. Vi. 8) *ἤτοι καθαρῶς* ad. L2. Vi. R. 9) *τουτ. ἐν ἡμέρᾳ ὡρισμένῃ* ad. L2. Vi. R. 10) ε̄ L1. L2. L6. 11) *—ίου* V. Vi. R. 12) d. L6. 13) *ἀπόκ.* M. 14) *εἰ γὰρ* L1. *εἴτε* L2. 15) *καὶ* ins. L1. L2. L6. 16) *κρίνεται* L6. Vi. F. R. 17) *ἡ ἡμ. ἡ ᾱ* V. 18) *—ίου* V. Vi. R.

b) Cf. *αἱ ῥοπ.* 3, 9.

cum sermonem per interpretationem transferri: ceterae uero transferebantur, ueluti hoc modo: »promittis? promitto«, ὁμολογεῖς; ὁμολογῶ, »fideipromittis? fideipromitto«, πίστει κελεύεις; πίστει κελεύω, »dabis? dabo«, δώσεις; δώσω, »facies? faciam«, ποιήσεις; ποιήσω. Et nihil intererat utrum latina an graeca uel quauis alia lingua, ueluti Syrorum seu Aegyptiorum, stipulatio conciperetur, scilicet cum uterque stipulantium ea quae dicerentur posset intellegere. neque necesse erat eadem lingua utrumque uti, set sufficiebat si congruenter ad interrogationem responderetur. ut ecce si me ita interrogaueris: »promittis?« possum respondere; ὁμολογῶ; uel contra si me ita interrogaueris: ὁμολογεῖς; possum respondere: »promitto«. Possunt uero et duo Graeci latina lingua uerborum obligationem contrahere, ueluti »promittis? promitto«. Haec autem sollemnia uerba olim quidem in usu fuerunt; postea uero Leonis constitutio stipulationum sollemnia uerba sustulit, sensum et consonantem intellectum ab utraque parte desiderans, nulla uerborum obseruatione
2. requisita. 2. Stipulationes uero aut pure aut in diem aut sub condicione fiunt. pure ueluti: CC aureos mihi dare spondes? ex qua stipulatione statim petitio nascitur. in diem, cum dies adicitur stipulationi, quo pecunia soluatur, ueluti: »decem aureos proximis kalendis martiis mihi dare spondes?« id autem, quod in diem stipulamur, statim quidem debetur, set peti prius quam ueniat dies non potest, ac ne eo ipso quidem kalendarum die, totus enim hic dies in arbitrio promittentis est, an soluere uelit. si enim septem uel octo horae illius diei elapsae fuerint, nec reus soluerit, nondum in mora intelligitur esse, cum possit etiam decima hora soluere. tunc uero in mora esse uidetur, cum totus dies primus kalendarum martiarum transierit, nihil eo

3.[a]) *Ἐπηρώτησά τινα οὕτως. »ὁμολογεῖς διδόναι μοι δέκα* 3. *νομίσματα ἐτήσια μέχρις οὗ ζῶ;« ἡ τοιαύτη ἐπερώτησις*[1]) púra *ἐστιν· ἐντεῦθεν γὰρ ἤδη τοῦ*[2]) *πρώτου ἐνιαυτοῦ δυνατὸν γενέσθαι τὴν ἀπαίτησιν, ἐστὶ δὲ*[3]) *καὶ* perpetûa[4]) *οὐδενὶ χρόνῳ σβεννυμένη· πρόσκαιρος γὰρ ἐπερώτησις οὐ δύναται γενέσθαι, οἷον ἵνα εἴπω· »ὁμολογεῖς διδόναι μοι δέκα νομίσματα ἕως δέκα ἐνιαυτῶν;« τουτέστιν ἵνα εἰ μὲν εἴσω τῶν*[5]) *δέκα ἐνιαυτῶν ἀπαιτήσω σε ἔχω ταῦτα· εἰ δὲ παρέλθῃ ἡ δεκαετία*[6]) *καὶ μὴ ἀπαιτήσω σε ἵνα ἀποσβεσθῇ*[7]) *ἡ ἀγωγή. Ὥςτε οὖν διηνεκὴς ἐστιν ἡ ἀγωγὴ ἐπὶ τῆς ἐπερωτήσεως τῆς λεγούσης· »δώσεις ἐτήσια δέκα νομίσματα ἕως οὗ ζῶ;« ἐὰν δὲ ὁ*[8]) [*μὲν*[9])] *ἐπερωτήσας τελευτήσῃ, ὁ δὲ κληρονόμος αὐτοῦ κινῇ τὴν* ex stipulatu, *τῶν μετὰ τὴν*[10]) *τελευτὴν τοῦ ἐπερωτήσαντος δραμόντων ἐνιαυτῶν*[11]) *ἀπαιτῶν τὴν ποσότητα, ἐκβάλλεται* páctu *παραγραφῇ, ὡς ὑπὸ αἵρεσιν ἐπερωτώμενος τὴν*[12]) *»ἕως οὗ ζῶ«. τοῦτο γὰρ παρέσχε χώραν τῇ τοῦ* páctu *παραγραφῇ.*

4. *Ἡ ὑπὸ αἵρεσιν*[13]) *ἐπερώτησις συνίσταται, ὁπότε εἰς τύχην* 4. *ἀναφέρεται ἡ ἐνοχή, ἵνα, ἐάν τι γένηται ἢ μὴ γένηται ἁρμόσῃ ἡ ἐπερώτησις, οἷον· »ὁμολογεῖς διδόναι μοι πέντε νομίσματα ἐὰν*[14]) Títios *ὕπατος γένηται;«*[15]) *ἢ »ὁμολογεῖς διδόναι μοι ε̄ ἐὰν ὁ* Títios *ὕπατος μὴ γένηται;«. Ἐὰν τις οὕτως ἐπερωτήσῃ«. Ἐὰν μὴ ἀνέλθω εἰς τὸ Καπετώλιον*[16]) *δώσεις μοι πέντε νομίσματα;« οὕτως ἐστιν ἡ ἐπερώτησις, ὥςπερ εἰ ἐπερωτησά σε· »ὁμολογεῖς διδόναι μοι πέντε νομίσματα, ὅτε μέλλω τελευτᾶν;« τότε γὰρ ὅτε μέλλω τελευτᾶν*[17]) *ἐδείχθη, ὅτι οὐκέτι ἀνέρχομαι εἰς*[18]) *τὸ Καπετώλιον, ἐπειδὴ ὁσοςδήποτε χρόνος ἂν παρέλθῃ ἐμοῦ*[19])

---

1) *καὶ* ommisi cum Vi. R. 2) *καὶ* V. 3) *ἡ αὐτὴ* ad. L6. Vi. R. 4) *ἤτοι διηνεκτές* ad. Vi. R. 5) d. V. 6) *δεκὰς* Vi. R. 7) *σβ.* Vi. R. 8) d. V. 9) addidi. 10) d. Vi. R. 11) uoc. ʻὁ' ommisi ex cj. R. 12) scr. cum L6. Vi. R.: cet. *τὸ.* 13) d. M. 14) *ὁ* ad. Vi. R. 15) *ἢ μὴ γένηται;* deletis ceteris Vi. R. ʻ*μὴ γέν. ἢ γέν.*' L6. 16) *καπιτ.* Vi. R. 17) *τότε — τελ.* d. M. V. L2. 18) *ἐπὶ* Vi. R. 19) *μου* M.

a) Schol. Bas. II, 143.

3. praestante. 3. Interrogaui aliquem hoc modo: »decem aureos annuos quoad uiuam dare spondes?«: eiusmodi stipulatio et est pura, cum inde possit primi ipsius anni pensio repeti: et est perpetua neque ullo peremitur tempore: ad tempus enim stipulatio fieri nequit, ueluti si ita dicam: decem aureos ad X annos usque mihi dare spondes? hoc est, ut si intra decem annos a te eos petam, sane adipiscar: si uero decennium transierit, neque a te eos petam, actio extinguatur. itaque perpetua est actio ex huiusmodi stipulatione: decem aureos annuos quoad uiuam dabis? sin autem stipulator moriatur, heres uerum eius agat ex stipulatu, annorum post stipulatoris mortem elapsorum pensiones repetens, pacti exceptione summouebitur, utpote sub hac condicione facta stipulatione: »quoad uiuam«: haec
4. enim pacti exceptioni locum dedit. 4. Sub condicione stipulatio fit cum in aliquem casum obligatio differtur, ita ut si quid factum fuerit uel non fuerit stipulatio committatur. ueluti: spondesne mihi dare quinque aureos, si Titius consul fiat? uel: spondesne mihi quinque dare si Titius consul non fiat? quod si quis ita stipuletur: si in Capitolium non adscendero quinque aureos mihi dabis? perinde erit ac si stipulatus fuerim: spondes quinque mihi dare, cum moriar? tunc enim cum moriturus fuero, certum esse incipiet me nunquam in Capitolium adscensurum. namque quodcumque tempus me uiuo transierit, quo in Capitolium non adscenderim, non sufficit, ut certum

περιόντος, καὶ μὴ ἀνέλθω[1]*) εἰς τὸ Καπετώλιον, οὐκ ἔστιν ἱκανὸς πίστιν παρασχεῖν τοῦ ὅτι οὐκέτι ἄνειμι εἰς τὸ Καπετώλιον. Δυνατὸν γὰρ τὸν*[2]*) ἐπὶ ἑξήκοντα ἐνιαυτοὺς ἢ καὶ*[3]*) ἑβδομήκοντα μὴ ἀνελθόντα*[4]*) εἰς τὸ Καπετώλιον μετὰ ταῦτα ἀνελθεῖν*[5]*), τὸν δὲ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ὄντα ἀναπνοῇ οὐκέτι*[6]*) δυνατὸν ἀνελθεῖν. Ὁ ὑπὸ αἵρεσιν ἐπερωτήσας ἐλπίδα ἔχει τοῦ ὅτι ἐποφληθήσεται αὐτῷ· ὅθεν ἐὰν τελευτήσῃ ταύτην τὴν ἐλπίδα ἐπὶ τοὺς οἰκείους παραπέμπει κληρονόμους· αἱ γὰρ ἐπερωτήσεις αἱ αἱρετικαὶ*[7]*) καὶ τελευτησάντων τῶν ἐπερωτησάντων, ἠρτημένης τῆς αἱρέσεως, διαβήσονται ἐπὶ κληρονόμους, εἰ καὶ, ὡς εἰρήκαμεν ἐν τῇ δευτέρᾳ* **Institutíoni**, *αἱρετικὸν ληγάτον τελευτήσαντος τοῦ ληγαταρίου πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως οὐ μέτεισιν ἐπὶ τοὺς αὐτοῦ κληρονόμους.* 5. *Εἰώθαμεν καὶ τόπους ἐν ταῖς ἐπερωτήσεσιν* 5.
ἐντιθέναι,[8]*) οἷον, »δώσεις μοι ἐν Καρχηδόνι*[9]*) δέκα νομίσματα;« ἢ »ἐν τῷδε τῷ τόπῳ«. Αὕτη δὲ ἡ ἐπερώτησις εἰ καὶ* **púra** *δοκεῖ εἶναι κατὰ πρώτην ὄψιν, ὅμως σιωπηρὸν ἔχει χρόνον ἐν ἑαυτῇ καὶ ὑπέρθεσιν, ὅση δύναται δαπανηθῆναι μέχρι τοῦ οἷόν τ' εἶναι*[10]*) τὸν ἐπερωτηθέντα παραγενέσθαι ἐν Καρχηδόνι*[11]*) καὶ καταβαλεῖν, ὅθεν ἐὰν ὁ νῦν ἑστὼς ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπερωτήσῃ με· »ὁμολογεῖς σήμερον διδόναι μοι ἐν Καρχηδόνι;« ἄχρηστος ἡ ἐπερώτησις ὡς ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ τὸ ἀδύνατον· ἀδύνατον γὰρ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀπὸ Ῥώμης ἐλθεῖν*[12]*) εἰς*[13]*) Καρχηδόνα. αἱ δὲ ἐπερωτήσεις αἱ γινόμεναι ὑπὸ ἀδύνατον αἵρεσιν*[14]*) εἰσιν ἀνυπόστατοι.* 6. *Ἡ αἵρεσις, ἥτις εἰς παρελ-* 6.
θόντα χρόνον ἢ εἰς ἐνεστῶτα τὴν ἀναφορὰν ἔχει[15]*) ἢ εὐθέως ἀκυροῖ τὴν ἐνοχὴν ἢ ὑπέρθεσιν αὐτῇ οὐ χαρίζεται*[16]*)· οἷον εἰς*[17]*) παρελθόντα*[18]*)· »δώσεις μοι*[19]*) δέκα νομίσματα εἰ ὁ Τίτιος ὕπατος γέγονεν;«*[20]*) εἰς ἐνεστῶτα, οἷον, δώσεις μοι*

---

1) *—θῇ* L^6, qui sequentia delet. 2) d. M 3) d. Vi. R. 4) *—τας* M. 5) *εἰς τὸ* K. h. l. L^6. 6) *οὐκ ἔστι* V. L^6. Vi. F^1. R. 7) *αἱ γὰρ αἱρ. ἐπ.* V. F. 8) *τιθ.* L^2. 9) *Καλχηδόνι* M. 10) *μέχρι τοῦ τόπου* [ita et V.] *οἷον τοῦ τέλους τὸν ἐπ.* cet. L^a. 11) *Καλχ.* M. 12) *ἐλθ. ἀπὸ* P. L^6. 13) *τὴν* V. 14) *—άτους αἱρέσεις* L^6. 15) *ἔχ. τὴν ἀν.* V. 16) *ἀλλὰ παραχῆμα ἀπαιτεῖται* ad. Vi. R. 17) *'τὸν'* ommisi cum M. L^1. L^2. 18) *χρόνον* ad. L^6. 19) d. V. 20) *γεγένηται* L^6.

fiat me nunquam in Capitolium esse adscensurum. fieri enim potest ut qui ad sexagensimum uel ad septuagensimum usque aetatis annum in Capitolium non adscenderint, postea adscendant; at ille qui in ultimo uitae est spiritu procul dubio non est unquam adscensurus. qui sub condicione est stipulatus spem habet sibi debitum iri: et ideo, si moriatur, hanc spem ad proprios transmittit heredes. stipulationes enim condicionales, si stipulatores decesserint, adhuc pendente condicione, ad heredes transeunt, quamuis, ut in secunda Institutione tradidimus,[1]) legatum sub condicione relictum mortuo legatario ante condicionis euentum, ad eiusdem non transeat he-
5. redes. 5. Solemus et loca stipulationibus inserere, ueluti: »decem mihi dabis Carthagine?« uel »in illo loco«. quae stipulatio, licet pura prima facie esse uideatur, at tamen tacite tempus in se et dilationem insertam habet, donec stipulator Carthaginem ire possit ibique soluere. ideo si quis ita Romae stipuletur: »spondesne hodie dare mihi Carthagine?« inutilis est stipulatio. utpote quae impossibilia contineat: impossibile est enim una die Roma Carthaginem uenire: stipulationes autem quae sub impossibili condicione fiunt
6. inutiles sunt. 6. Condicio quae ad praeteritum uel ad praesens tempus refertur aut statim infirmat obligationem aut ei dilationem non parit: ueluti ad praeteritum tempus: »decem aureos mihi dabis, si Titius consul fuit?« ad prae-

[1]) cf. Theoph. 2, 20, 33.

δέκα νομίσματα εἰ ὁ Maéuios *περίεστιν; εἰ μὲν γὰρ ταῦτα οὕτως οὐκ*[1]) *ἔχει, οὐδὲ γὰρ ὑπάτευσε* Títios *οὐδὲ ζῇ*[2]) Maéuios, *ἀνίσχυρος ἡ ἐπερώτησις· εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, ἔρρωται ἡ ἐπερώτησις εὐθέως καὶ ἁρμόζει ἡ ἀπαίτησις*[3]), *οὐ [γὰρ*[4])] *ἐπειδὴ συμβαίνει ἡμᾶς ἀγνοεῖν, εἴγε ταῦτα οὕτως ἔχει*[5]), *ἐκ τούτου παρολκὴ γίνεται καὶ ὑπέρθησις τῷ τοκετῷ τῆς ἀπαιτήσεως· τὰ γὰρ δῆλα διὰ τῆς τῶν πραγμάτων γινόμενα φύσεως οὐχ ὑπερτίθεται τὴν ἐνοχὴν εἰ καὶ παρὰ τοῖς συναλλάττουσίν ἐστιν ἄδηλα.* 7. *Οὐ μόνον πράγματα*[6]), *ἐν ταῖς ἐπερωτήσεσι*[7] *δύναται φέρεσθαι, οἷον ἀγρὸς οἰκέτης*[8]), *βιβλίον, ἀλλὰ καὶ φάκτον, οἷον ἵνα ἐπερωτήσω, ὅτι »κατασκευάσεις*[9]) *μοι οἶκον« ἢ »οὐ κατασκευάσεις τῷδε οἶκον«. Ἐπὶ*[10]) *τῶν τοιούτων δὲ*[11]) *ἐπερωτήσεως ἔνθα φάκτον ἐστὶν εἰς τὸ ποιητὸν ἢ εἰς τὸ μὴ ποιητὸν συγκείμενον κάλλιστόν*[12]) *ἐστι τὸ*[13]) *ποινὴν ἐντεθῆναι, οἷον, ὅτι*[14]) *»ἐὰν ποιήσῃς« ἢ »μὴ ποιήσῃς, δώσεις μοι δέκα νομίσματα«. τῆς γὰρ ποινῆς μὴ ἐντεθείσης, ἄδηλόν ἐστι τί ἐποφείλει ὁ ὑπεναντίον τι πράξας ὧν ὡμολόγησεν ἐπειδὴ γὰρ εἰς τὸ διαφέρον μέλλει*[15]) *καταδικάζεσθαι (τοῦτο δὲ ἄδηλόν ἐστιν), ἐπάναγκές*[16]) *ἐστι τὸν* áctora *ἀποδεικνύειν τί αὐτῷ διαφέρει. Ὥστε οὖν διὰ τὸ φυγεῖν τὰς τοιαύτας δυσκολίας δεῖ ποινὴν ἐντιθέναι, καὶ εἰ μὲν ἐπερωτήσω σε ὅτι »ποιήσεις τόδε«, οὕτως ὀφείλω σε περὶ τῆς ποινῆς ἐπερωτᾶν· »ἐὰν τοῦτο μὴ γένηται, προστίμου χάριν δώσεις μοι δέκα νομίσματα«; εἰ δὲ ἐν τῇ ἐπερωτήσει ἐντέθεικα*[17]) *φάκτα τινὰ δρῶντα εἰς τὸ ποιητὸν, τινὰ δὲ εἰς τὸ μὴ ποιητὸν, ἡ περὶ τῆς* poénas[18]) claúsula[19]) *οὕτως ὀφείλει προστίθεσθαι. »ἐὰν ὑπεναντίον τούτων γένηται«, ἤγουν οὕτως, »ἐάν τι οὕτων μὴ γένηται, ποινῆς χάριν δώσεις μοι δέκα νομίσματα«*[20]);

1) d. L6. 2) *ἐστὶ* V. 3) '*καὶ*' om. cum M. 4) suppleui. 5) *ἡμ. ἀγν.* h. l. omn. praeter M. 6) *πρᾶγμα* V. 7) *—ται* L6. 8) *—ζεις* M. L1. L2. L6. Vi. 9) *δὲ* h. l. Vi. R. 10) *τοιῶνδε* V. 11) *κάλλιον* V. 12) *τὴν* L6. F. 13) d. L6. Vi. F. R. 14) *μένει* L6. F. 15) *γὰρ* ins Vi. 16) *τέθ.* Vi. R. 17) ita scr. M.: *κοίνας* F.: *ποινῆς* Vi. R. 18) *ἤτοι κεφάλαιον* [*τουτ. κόλασις ἤτοι κεφαλικὴ* L6] add. libri. ed. 19) uoc. '*καὶ*' ommisi cum M.

sens, ueluti: »decem mihi aureos dabis si Maeuius uiuit?« nam si ea ita non sunt (neque enim Titius consul fuit, neque Maeuius uiuit) inutilis est stipulatio: sin autem ita se habent, ualet statim stipulatio, et competit actio. non enim quia nescimus an haec ita sint, ideo dilatio fit ac mora, quominus nascatur actio; nam quae per rerum naturam certa sunt obligationem non morantur, licet apud contrahentes in-
7. certa sint. 7. Non solum res in stipulationes deduci possunt, ueluti fundus seruus liber; set et factum; ueluti si stipuler ut mihi domum aedifices uel ut illi domum non aedifices. in eiusmodi autem stipulationibus, in quas factum deducitur, ut aliquid nempe fiat uel non fiat, optimum est poenam subicere ueluti: »si feceris« aut »non feceris mihi decem aureos dabis«. poena enim non subiecta, in incerto est quid debeat qui contra fecerit quam promiserit. cum enim in id quod interest condemnandus sit (quod in incerto est), necesse est actori probare quid eius intersit. itaque ad tales difficultates uitandas poena subicienda est; quare si stipulatus fuerim, ut ita facias, de poena sic stipulari debes: »si ita factum non erit, tum poenae nomine dabis mihi decem aureos?« set si quaedam fieri quaedam non fieri una conceptione sim stipulatus, poenae clausula siue caput huiusmodi adiciendum est: »si aduersus ea factum erit«, seu ita, »si quid eorum factum non erit, tunc poenae nomine decem aureos dare spondes?«. si stipulatio-

Ἐὰν συμβῇ σε παραβῆναι περὶ τὸ ποιητὸν ἢ μὴ ποιητὸν, ἡ τοιαύτη clausula *τῆς ποινῆς ἔνοχόν σε ποιήσει*[1]) *πολλῶν*[2]) *προστίμων καταβολῇ*[3]).

De duobus reis stipulandi et promittendi[4]). Titulus 16.

Τὸν περὶ ἐπερωτήσεως[5]) *διαλεγόμενον ἐπάναγκές ἐστι διδάξαι καὶ περὶ* réωn stipulándωn *καὶ* réωn promitténdωn[6]). *οἵτινες δύο ἢ καὶ πλείονες γίνεσθαι δύνανται. Καὶ* réoi *μὲν* stipulándoi[7]) *γίνονται οὕτως, ἐὰν* Prîmos *καὶ* Secûndos *δανείσωσί τινι ἑκατὸν νομίσματα καὶ ἑκάτερος αὐτῶν βουληθείη*[8]) *ἔνοχον ἔχειν αὐτὸν εἰς ὁλόκληρον, ἐπερωτᾷ κεχωρισμένως ἑκάτερος αὐτῶν· μετὰ δὲ*[9]) *τὴν πάντων ἐπερώτησιν ὁ ἐπερωτώμενος ἐὰν εἴπῃ τὸ*[10]) *»ὁμολογῶ«. Οἷον* Prîmos *ἐπερώτησέ με, »ὁμολογεῖς διδόναι ἑκατὸν νομίσματα«; ὁμοίως δὲ*[11]) *καὶ*[12]) Secûndos· *εἶτα πρὸς τοὺς δύο ἀπεκρινάμην εἰπών· »ἑκατέρῳ ὑμῶν δώσειν*[12]) *ὁμολογῶ*[13])*«. Εἰ γὰρ πρότερον τῷ* Prímω *ἀποκρίνομαι λέγων »ὁμολογῶ διδόναι«, μετὰ δὲ ταῦτα τῷ* Secúndῳ *ἀποκρίνομαι, ἑτέρα καὶ ἑτέρα ἐνοχὴ συνίσταται, οὐ μὴν δύο* réoi stipulándoi *γενέσθαι λέγονται. Δύο δὲ ἢ*[14]) *καὶ πλείονες* réoi promittendoi[15]) *οὕτω γίνονται, οἷον ἐὰν* Maéuion *καὶ* Seîon, *οἷς ἐδάνεισα ε̄ νομίσματα, οὕτως ἐπερωτήσω*[16])*· »ὁμολογεῖς ὦ* Maéuie *ε̄ νομίσματα διδόναι*[17]) *»μοι; ὁμολογεῖς ὦ* Seîe *τὰ αὐτὰ ε̄ νομίσματα διδό-*

---

1) M.: cet. *ποι. σε.* 2) hanc uocem delendam putat R. 3) *—αῖς* Vi. R. 4) *περὶ δύο ῥέων* [*ἐνοχῶν* L². L⁶. F.] *ἐπερωτώντων* [*—τος* L². L⁶. *στιπουλάνδων* Vi. R.]: *καὶ δύο ῥέων* [d. Vi. R.] *ἐπερωτωμένων* [*—ου* L². *ἐπαγγελλομένου* L⁶. *προμιττένδων* Vi. R.]: ad. libri. ed. 5) *—εων* Vi. F⁶. R. 6) ita scr. M. 7) rei stipulandi F.: scripsi ad fid. M. 8) *—θῇ* L⁶. 9) d. M. 10) d. F. 11) d. L⁶. Vi. R. 12) d. Vi. R. 13) *δοῦναι* Vi. R. 14) *ὁμολ. διδόναι.* 15) d. Vi. G. 16) rei promittendi F. 17) *—σε* M.

nem uel faciendo uel non faciendo commiseris, propter eiusmodi poenae clausulam ad complures poenas soluendas teneberis.

De duobus reis stipulandi et promittendi. Titulus 16.

Oportet eum qui de stipulationibus loquitur etiam de reis stipulandi et promittendi tractare, qui duo pluresue fieri possunt. Et rei stipulandi ita fiunt: si Primus et Secundus cuidam C aureos mutuos dederint, atque uterque eum sibi debitorem esse uelit in solidum, stipulatur uterque separatim, ut post utriusque stipulationem interrogatus respondeat: »spondeo«. ut ecce Primus a me stipulatus est: spondes dare mihi aureos centum?, similiter et Secundus, deinde utrique respondi dicens: »utrique uestrum dare spondeo«. Nam si antea Primo spoponderim his uerbis: »dare spondeo«, deinde Secundo interroganti eadem spoponderim, alia atque alia contrahitur obligatio, non uero duo rei stipulandi fieri creduntur. duo pluresue rei promittendi ita fiunt: ueluti si Maeuium Seiumque, quibus V aureos mutuos dederim, ita interrogem: »spondesne Maeui V aureos mihi dare?« »Sei, eosdem quinque aureos mihi dare spondes?«

»*ναί*[1]) *μοι*«; *καὶ ἕκαστος κεχωρισμένως ἀποκρίνηται*[2]) *τὰ*[3]) »*ὁμολογῶ*«. 1. *Ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων ἐπερωτήσεων*[4]) *καὶ* 1
τῶν ἐπερωτώντων ἑκάστῳ τὸ ὁλόκληρον ὀφληθήσεται καὶ τῶν ἐπερωτωμένων ἕκαστος εἰς ὁλόκληρον ἔνοχος γενήσεται[5])· *ἐν ἑκατέρᾳ*[6]) *γὰρ ἐνοχῇ ἕν τι ἀποτελεῖται πρᾶγμα. Καὶ'*[7]) *γὰρ ὁ εἷς τῶν* réωn stipulándωn[8]) *τὸ χρέος ἀπολαβὼν ἀφαιρεῖται*[9]) *τῷ συνεπερωτήσαντι τὴν τῆς ἀπαιτήσεως ἄδειαν*[10]), *ὁ ἕτερος τῶν* réωn promitténdωn *τὸ χρέος καταβαλὼν καὶ τὸν συνεπερωτηθέντα ἐλευθεροῖ.* 2. *Ἐκ δὲ τῶν δύο* réωn promitténdωn 2
ὁ μὲν púrωs, *ὁ δὲ* in diem *ἢ ὑπὸ αἵρεσιν ἔνοχος γίνεσθαι δύναται, τουτέστιν οὐκ ἐμποδὼν*[11]) *ἔσται εἰς*[12]) *τὸ εὐθέως ἀπαιτηθῆναι τὸν ἕνα τὸν* púrωs *ἐπερωτηθέντα· οὐ γενομένου πρὸς ἐμποδίσματος εἰς τὸ τὸν* púrωs *ἐπιρωτηθέντα εντεῦθεν ἤδη μεθοδευθῆναι τοῦ*[13]) *τὸν ἕτερον* in diem *ἢ ὑπὸ αἵρεσιν ὁμολογῆσαι.*

De stipulatione seruorum[14]). Titulus 17.

Οἱ οἰκέται ἀπρόσωποι ὄντες ἐκ τῶν προσώπων τῶν οἰκείων[15]) *δεσποτῶν*[16]) *χαρακτηρίζονται καὶ ἐκεῖθεν ἔξουσι τὴν κατάληψιν πότερον ἐπερωτᾶν δύνανται ἢ οὐ δύνανται. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἡνίκα περίεστιν ὁ τοῦ ἐπερωτῶντος οἰκέτου δεσπότης*[17]). *εἰ δὲ τετελεύτηκε καὶ οὔπω*[18]) *γέγονεν* aditíωn, *ἡ κληρονομία δεσπόζει τοῦ οἰκέτου· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γὰρ τὴν τάξιν ἐπέχει τοῦ προσώπου τοῦ τελευτήσαντος. Διὸ ἐὰν*[19]) *ὁ* hereditários *οἰκέτης*

---

1) *δοῦναι* L6. 2) ex cj. Gauel. *ἀποκρίνεται* Vi. R.: cet.: *ἀπεκρίνατο.* 3) addidi ex M. 4) M. Pi.: cet. *ἐνοχῶν.* 5) *ὀφληθήσεται* V. 6) *δευτέρᾳ* G. 7) *ἢ* L6. *καὶ* Vi. R. 8) *—νδι* F. 9) uoc. '*καὶ*' om. cum V. 10) ita M.: *ἢ ἕτ.* L1. L2. V. L6.: *ἢ καὶ ἕτ.* Vi. F. R. 11) *τι* ad. V. L6. Vi. F. R. 12) ita M. V. L1. L2. 13) M. *τοῦ.* 14) *περὶ ἐπερωτήσεως δούλων* ad. libri. ed. 15) *ἰδίων* L6. 16) *οἰκέτου δεσπότου* M. L2. 17) *δεσπ. οἰκ.* V. 18) *οὕτως* V. 19) de. Vi. R.

1. et uterque separatim respondeat: »spondeo«. 1. Ex eiusmodi
stipulationibus stipulatoribus singulis solidum debebitur et pro-
mittentes singuli in solidum tenebuntur; in utraque tamen obli-
gatione una res uertitur. nam alter reorum stipulandi debi-
tum accipiendo correo suo petendi facultatem aufert; et alter
reorum promittendi debitum soluendo correum suum quoque
2. liberat. 2. Ex duobus autem reis promittendi alter pure,
alter in diem uel sub condicione obligari potest; non enim
id erit impedimento quominus statim ab eo petatur qui pure
promiserit; cum quin is inde protinus conueniatur, non obstet
alterum in diem uel sub condicione promisisse.

De stipulatione seruorum. Titulus 17.

Serui cum nullam habeant personam dominorum quodammodo personam praeseferunt, et inde deprehendere licet utrum stipulari possint nec ne. set haec quidem si serui stipulantis dominus existat: nam si mortuus fuerit neque adhuc hereditas adita sit, ad hereditatem seruus pertinet, quae plerumque personae defuncti uicem sustinet. Quare si quid ser-

πρὸ τῆς aditíonos[1]) ἐπερωτήσῃ, τῷ ἀσωμάτῳ προςπορίζει τῆς
κληρονομίας καὶ μετὰ ταῦτα aditeúsas ὁ κληρονόμος μετὰ ἄλλων
πραγμάτων τε καὶ ἀγωγῶν τὴν τοιαύτην[2]) ἐν τῇ κληρονομίᾳ
εὑρήσει ἐπερώτησιν. 1. Ἀδιάφορον δὲ ὅπως ἐπερωτᾷ ὁ οἰκέ- 1.
της, εἴτε γὰρ εἴπῃ, »ὁμολογεῖς δώσειν[3]) ἐμοὶ[4]) ἢ τῷ
ἐμῷ δεσπότῃ«; εἴτε εἴπῃ[5]), »ὁμολογεῖς δώσειν[6]), ἐμοὶ
ἢ τῷ ἐμῷ συνδούλῳ«; ἢ καὶ[7]) ἀπροσώπως ἐπερωτήσῃ[8])
λέγων. »ὁμολογεὶς δώσειν«[9]); τῷ δεσπότῃ γὰρ[10]) ἐκ πα-
σῶν τῶν τοιουτοτρόπων[11]) ἐπερωτήσεων προςπορίζει. Τὸ αὐτὸ
φαμεν καὶ ἐπὶ τῶν ὑπεξουσίων παίδων, ἐφ' ὧν μέντοι αἰτιῶν
δύνανται ἡμῖν προςπορίζειν, τουτέστιν ex re nostra. 2. Ἡνίκα 2.
δὲ φάκτον πρόςκειται τῇ ἐπερωτήσει, ἣν ὁ ἡμέτερος οἰκέ-
της ποιεῖται, τὸ ἐκείνου σκοπεῖται πρόσωπον, οὐ μὴν τὸ τοῦ
δεσπότου· οἷον ἐὰν ἐπερωτήσῃ τινά, ʽὁμολογεῖς ἐξεῖναί
μοι[12]) διὰ τοῦ σοῦ ἀγροῦ ire[13]) (τουτέστι παριέναι μόνῳ[14])«
ἢ καὶ »agere«[15]) (τουτέστι μετὰ ὑποζυγίου βαδίζειν)«; τότε
γὰρ εἰ μὲν ὁ δεσπότης κωλυθῇ διὰ ἀγροῦ βαδίσαι, οὐδεμία δί-
δοται αὐτῷ ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπερωτήσεως μεθοδεία[16])· τοῦ δὲ
οἰκέτου κωλυθέντος, committeúetai[17]) ἡ ἐπερώτησις διὰ τὸ ἀνά-
γεσθαι τὸ ἐν τῇ ἐπερωτήσει κείμενον φάκτον εἰς τὸ τοῦ οἰκέτου
πρόσωπον. 3. Οἰκέται δὲ ἐπίκοινοι[18]) ἐπερωτῶντες ἑκάστῳ τῶν 3.
δεσποτῶν pro parte dominica τὴν[19]) ἐκ τῆς ἐπερωτήσεως προς-
πορίζουσιν ἐνοχήν, εἴτε ἐξ ἴσων μερῶν εἴτε ἐξ ἀνίσου δεσπόζουσι
τοῦ οἰκέτου· ἐξ ἀνίσου δὲ συμβαίνει· οἷον ἡνίκα τις τελευτῶν
Prīmon καὶ Secūndon ἐνστήσηται κληρονόμους[20]), τὸν μὲν εἰς
$\overline{\eta}$, τὸν δὲ εἰς $\overline{\delta}$ οὐγκίας· κατὰ τοσοῦτον γὰρ δεσπόζουσι τῶν
ἐν τῇ κληρονομίᾳ εὑρεθέντων οἰκετῶν, ὁ μὲν εἰς τὸ δίμοιρον
ὁ δὲ εἰς τὸ τρίτον. Εἰ δὲ ὁ ἐπίκοινος οἰκέτης ἐν τῷ ἐπερω-

1) εἰ ins. Vi. R. 2) L6. F. 3) δοῦναι V. Vi. R. 4) διδόναι μοι L1. L2. 5) d. L6. Vi. R. 6) M.: δοῦναι Vi. R.: cet. διδόναι. 7) d. Vi. R. 8) ὁμολογήσῃ V. 9) δοῦναι V. Vi. R. 10) d. Vi. R. 11) τοιούτων V. τοιούτων τρόπων L2. 12) d. L2. 13) iter L1. L6. 14) M. V.: cet. —ον. 15) ἄκτους L1. L6. 16) μέθοδος L6. Vi. R. 17) scr. M. 18) —οίνως M. V. L1. L2. 19) addidi ex M. V. L1. L2. L6. 20) —ον Vi.

uus hereditarius ante aditionem stipuletur, id hereditati
adquirit; heres autem qui postea adibit cum ceteris rebus
et actionibus hanc quoque stipulationem in hereditate in-
1. ueniet. 1. Neque interest quomodo seruus stipuletur; siue
enim dixerit: mihi dominoue meo dare spondes? siue
dixerit: mihi conseruoue meo dare spondes? siue etiam
impersonaliter ita sit stipulatus: dare spondes? domino ex
omnibus eiusmodi stipulationibus adquiret. idem dicimus et
de liberis, qui in potestate sunt, ex quibus scilicet causis no-
2. bis adquirere possunt, h. e. ex re nostra. 2. Set cum factum
in stipulatione continetur, quam seruus noster contrahit, eius
non domini persona spectatur. ut ecce si ab aliquo ita sti-
puletur: »spondesne mihi licere per fundum tuum
ire« (idest tantum transire) uel »agere« (h. e. cum iumento
iter facere)?. tunc enim, si dominus prohibeatur per fundum
iter facere, nulla dabitur ei ex eiusmodi stipulatione actio;
set si seruus prohibeatur, stipulatio committitur, cum factum
in stipulationem deductum ad serui personam referatur.
3. 3. Serui autem communes stipulantes singúlis dominis pro
parte dominica actionem ex stipulatu adquirunt; siue ex aequis
siue ex diuersis partibus domini sint. nam ut ex diuersis par-
tibus domini sint, fieri potest: ueluti cum quis moriens Pri-
mum et Secundum heredes instituit alterum ex besse, alterum
uero ex triente: ex isdem enim partibus etiam seruorum do-
mini fient, qui in hereditate inueniantur: h. e. alter ex dua-
bus tertiis partibus, alter ex tertia. Si uero seruus communis

τῶν[1]) ἑνὸς τῶν δεσποτῶν μνημονεύσῃ εἰπών. »ὁμολογεῖς διδόναι Primῳ τῷ ἐμῷ δεσπότῃ«[a]); ἐκείνῳ μόνῳ προςπορίζει. ταὐτὸ[2]) δέ ἐστιν, εἰ καὶ μὴ μνημονεύσῃ ἰδικῶς ἐν τῇ ἐπερωτήσει[3]) Primu, ἀλλ' ἀπροσώπως ταύτην[4]) ποιήσηται· κελεύσει μέντοι Primu[5]) ἐπερωτήσει[6]). κἀνταῦθα γὰρ μόνῳ Primῳ προςπορίζει[7]) διὰ τὸ[b]) ἰσοδυναμεῖν τῇ μνήμῃ τοῦ ὀνόματος τὴν τοῦ δεσπότου κέλευσιν. Εἰ δὲ ἀπροςδιορίστως ἐπερωτήσαντος τοῦ οἰκέτου[8]), τὸ εἰς ἐπερώτησιν ἐνεχθὲν πρᾶγμα τῷ ἑνὶ τῶν δεσποτῶν προσπορισθῆναι οὐ δύναται (ὑπόθου γὰρ ἐμὲ καὶ Primon ἐπίκοινον ἔχειν οἰκέτην, Titιον δὲ[9]) ἐπερωτᾶσθαι ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ἡμῶν δούλου οὕτως· »ὁμολογεῖς ὦ Titie δώσειν[10]) τόνδε τὸν ἄγρον«; τῆς δὲ ἐμῆς ἐτύγχανε δεσποτείας οὗτος[11]) ὁ ἀγρὸς), ὅσον ἐπ' ἐμοὶ οὐκ ἔρρωται ἡ ἐπερώτησις, ἐπειδὴ οὐδ' ἐγὼ δι' ἐμαυτοῦ ἰσχυρῶς ἐπεροτῶ νῦν δωθῆναι μοι[12]) τὸ ὑπ' ἐμοῦ δεσποζόμενον πρᾶγμα[c]) (dare γάρ ἐστι τὸ »ποιῆσαι δεσπότην[13]), ἐπὶ πλέον[14]) δὲ γενέσθαι δεσπότης οὐ δύναμαι τοῦ ἐμοῦ· εἰ τοίνυν εἰς τὸ ἐμὸν πρόσωπον ἀνίσχυρός ἐστιν ἡ ἐπερώτησις, ζητεῖται εἰς[15]) τὸ ἐμοὶ ὀφεῖλον[16]) προςπορισθῆναι, πότερον ἄχρηστος οὖσα ἡ ἐπερώτησις ἀνενέργητός ἐστιν, ἢ ἐμοὶ μὲν οὐ προςπορίζεται τῷ δὲ κοινωνῷ[17]) ὅλον δοθήσεται, ὅπερ καὶ ἤρεσε διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα[d]) ὅτι τὸ τῷ ἑνὶ τῶν δεσποτῶν οὐ δυνάμενον προςπορισθῆναι τοῦτο τῷ ἑτέρῳ προςπορίζεται τῷ δεκτικῷ τυγχάνοντι τοῦ προςπορισμοῦ.

---

1) —ῆσαι L6. 2) τὰ αὐτὰ L1. ταῦτα L2. 3) ἐπ. ἰδ. Vi. R. qui ad. περί. 4) ταῦτα V. 5) d. Vi. 6) d. Vi. R. 7) μόνῳ h. l. L6. 8) ἐπερωτήσει ὁ οἰκ. L6. Vi. 9) d. L6. 10) V. Vi. R. 11) οὗτος δεσπ. L6.: uoc. 'οὗτ.' d. V. L2. 12) δ. μ. d. Vi. R. 13) —είαν V. L6. 14) πλεῖον F2. 15) εἰ M. 16) ἐποφ. Vi. R. 17) κοιν. δὲ L1. L2. L6. F1.

a) G. 3, 167. b) G. 3, 167a. c) cfr. G. 4, 4. et 8, sqq. Theoph. 3, 19, 2. d) Ulp. D. 45, 3, 9 pr.

in stipulatione unius tantum dominorum mentionem fecerit, ueluti: *spondesne dare Primo domino meo?* illi solum adquirit. idem uero optinet etiam si non nominatim Primi in stipulatione fecerit mentionem, set absque personae mentione Primi iussu fuerit stipulatus: nam ita quoque Primo tantummodo adquiret quia quod nominis adiectio idem facit domini iussus. quod si absque personae mentione stipulatus fuerit seruus et res in stipulationem deducta alteri ex dominis adquiri non potest[1]: finge enim me et Primum communem seruum habere, hunc uero a Titio ita stipulatum esse: *spondesne Titie hunc fundum dare?*: qui fundus mihi pertineat: quod ad me, stipulatio inutilis est, cum ne ipse quidem ualide stipuler rem mihi dari quae iam mea sit; *dare* enim sic accipitur, ut res alicuius fiat: amplius autem meum quod meum est fieri nequit. si ergo quod ad meam personam inutilis est stipulatio quaeritur an quantum ad id pertinet quod mihi adquiri deberet, inutilis stipulatio prorsus effectu careat, an potius mihi quidem nihil adquiratur, socio autem meo solidum detur? quod et placuit propter regulam quae ait: quidquid uni dominorum adquiri non potest id alteri adquiri, qui nimirum adquirere possit.

1) sic fere supple »alteri solidum adquiritur«.

De diuisione stipulationum[1]. Titulus 18.

Οὐκ ἄτοπον δὲ καὶ τὰς τῶν ἐπερωτήσεων ἡμᾶς γνῶναι διαιρέσεις. Τῶν γὰρ ἐπερωτήσεων αἱ μέν εἰσιν iudiciáliai, *αἱ δὲ* praetóriai, *αἱ δὲ* conuentionáliai, *αἱ δὲ* commûnes, *τουτέστι* praetóriai *ἅμα καὶ* iudiciáliai. 1. *Καὶ* iudiciáliai *μέν εἰσιν μονοειδεῖς* 1. *αἵτινες*[2] *ἐκ μόνου*[3] officíu *τοῦ δικαστοῦ ὥρμηνται, ὁποία ἐστὶν ἡ*[4] *περὶ τοῦ δόλου ἐπερώτησις. Χώρα δὲ αὐτῇ ἐστιν οἷον*[5] *ἡνίκα κινῶ κατά τινος ἐξ ἐπερωτήσεως ἐποφείλοντος οἰκέτην*[6] *τὴν* ex stipulatu. *εἰδὼς δὲ ὁ ἐναγόμενος ὡς παντὶ τρόπῳ καταδικασθήσεται φάρμακον αὐτῷ παράσχῃ μικρὸν ὕστερον μετὰ τὴν*[7] *τοῦ οἰκέτου ἀπόδοσιν ὀφεῖλον αὐτὸν ἀνελεῖν [τὸν οἰκέτην*[8]*]·* offición[9] *ἐστι τοῦ δικαστοῦ διὰ*[10] *τὰς τοιαύτας ὑπονοίας ἀναγκάζειν τὸν* réon[11] *ἐπερωτᾶσθαι ὅτι οὐδένα δόλον ἐμηχανήσατο ἐπὶ βλάβῃ τοῦ παρεχομένου οἰκέτου.* Iudiciáliá *ἐστιν ἐπερώτησις καὶ ἡ περὶ τῆς ἀπαιτήσεως τοῦ ἐν φυγῇ διάγοντος οἰκέτου. Εἰ γάρ τις τὸν ἐμὸν οἰκέτην*[12] *ἀγοράσῃ παρά τινος* bona fide *καὶ* uitíu *μὴ ὑπόντος*[13], *ἀκωλύτους*[14] *τρέχει*[15] *ἡ* usucapíωn, *περὶ*[16] *δὲ*[17] *τὸ τέλος*[18] *τυχὸν τοῦ χρόνου τοῦ περαιοῦντος τὴν* usucapíona *πρὸ δύο ἢ καὶ*[19] *τριῶν μηνῶν εἰ*[20] *κινήσω τὴν* in rem *κατὰ τοῦ νομέως, ἐπεκτεινομένης δὲ τῆς δίκης περαιωθῇ ἡ* usucapíωn, *εἶτα δίχα δόλου τοῦ*[21] *ἐναγομένου ὁ οἰκέτης δραπετεύσῃ, μετὰ δὲ ταῦτα ἀποδείξω ἐγὼ ὁ ἐνάγων τῆς ἐμῆς γεγενῆσθαι τὸν οἰκέτην δεσποτείας, ἐπειδήπερ ἄτοπόν ἐστι καταδικασθῆναι τὸν ἐναγόμενον μηδὲν ἐπταικότα ἐπὶ τῇ τοῦ οἰκέτου φυγῇ, ἀφίεσθαι δὴ αὐτὸν ἄτοπον ὑπάρχει, ἵνα μή πως ἀνόνητός*[22] *μοι γένηται ἡ ἐν τῷ*

---

1) *περὶ διαιρέσεως ἐπερωτήσεως* ad. libri. ed. 2) *αἱ μονοειδῶς* M.: om. art. L^2. 3) *τοῦ* ins. V. Vi. R. 4) *ἐπερ.* h. l. L^6. 5) add. ex M. 6) *—του* L^2.: *μοι* ante *οἰκ* deleui cum M. 7) d. L^2. 8) delendum censeo. 9) *γὰρ* ins. V. 10) d. L^2. 11) [*ἤτοι* ad. V.] *τὸν ἐναγόμενον* V. Vi. R. 12) *οἰκ. μου* V. Vi. R. 13) *εἰκόντος* V. 14) *-ώλυτος* L^6. 15) *ὑπάρχει* M. L^1. L^2. L^6. 16) *πρὸ* Vi. R. 17) d. Vi. 18) *τοῦ —ους* Vi. R. 19) d. F. 20) d. L^1. L^2. V. L^6. 21) *ἐμοῦ* ins. L^2. 22) *—νόη-* L^6.

De diuisione stipulationum. Titulus 18.

Non absurdum erit etiam stipulationum diuisiones nosse. stipulationum enim aliae iudiciales sunt, aliae praetoriae. aliae conuentionales, aliae communes, hoc est tam prae-
1. toriae quam iudiciales. 1. Et iudiciales quidem sunt, quae a mero officio iudicis proficiscuntur, qualis est de dolo stipulatio. locus huic est, quando cum eo, qui mihi ex stipulatione hominem debet, ex stipulatu agam; et reus sciens fore ut condemnetur, ei uenenum praebeat, quod paullo post restitutionem eum necare possit: ad officium iudicis pertinet propter eiusmodi suspiciones reum cogere ut stipuletur nihil se dolo fecisse quo magis restitutus seruus laederetur. Iudicialis quoque est stipulatio de seruo persequendo, qui in fuga agat. Si quis enim seruum meum ab aliquo bona fide emat, neque uitium subsit, procul dubio currit usucapio. quod si ante temporis finem, quo usucapio perficitur (u. gr. ante duos tresve menses), in rem contra possessorem agam, et actione adhuc pendente, usucapio perficiatur, deinde citra possessoris dolum seruus fugam capessat, tumque demum ego actor ostendam meum seruum fuisse, cum absurdum sit reum condemnari, qui nihil in serui fuga deliquerit, absolui autem

τοιούτῳ δικαστηρίῳ νίκη[1]) offición *ἐστι τοῦ δικαστοῦ ἀναγκάζειν τὸν ἐναγόμενον*[2]) *διδόναι* cautiona[3]) *ὡς, ἐπειδὰν εὕρῃ τούτον τὸν οἰκέτην, κινήσει*[4]) *κατὰ τοῦ κατέχοντος τὴν* in rem *οἷα γενόμενος ἤδη δεσπότης ἐκ τῆς εἰρημένης* usucapíonos *καὶ τοῦτον ἀποκαταστήσει*[5]) *μοι ἢ τὸ αὐτοῦ τίμημα. Εἰ γὰρ οὐκ ἔτυχεν* usucapiteu*θεὶς, οὐδὲ ἐδεόμην τῆς τοιαύτης* cautionos, *δυνήσεται*[6]) *γὰρ ὁ* áct*ωρ*[7]) *κατὰ παντὸς ἑτέρου διακατέχοντος αὐτὸν κινεῖν ἀκωλύτως τὴν* in rem. 2. Praetóriai *δὲ εἰσιν ἐπε-* 2.
ρωτήσεις, αἵτινες ἐκ μόνης τῆς τοῦ praétoros iurisdictíonos[8]) *κατάγονται, ὁποία ἐστὶν ἡ* damni infecti[9]). *Χώρα δὲ ταύτῃ*[10]) *ἡνίκα ἡ τοῦ γείτονος οἰκία διὰ τὴν αὐτῇ προσοῦσαν*[11]) *σαθρότητα πτῶσιν ἀπειλεῖ· εἰ γὰρ μὴ βουληθῇ ταύτης φροντίδα ποιήσασθαι ὁ γείτων, μηδὲ ἐπερώτηθῆναι*[12]) *ὡς »εἰ συμβῇ ἐκ τῆς αὐτῆς*[13]) *καταπτώσεως βλαβῆναί με ὅτι θεραπεύσει μοι τὴν ἐντεῦθεν συμβησομένην βλάβην«, πέμπομαι ἐπὶ νομῇ*[14]) *τῆς σαθρᾶς οἰκίας. Βουλόμενος τοίνυν ὁ γείτων μὴ γενέσθαι με ἐν νομῇ τῆς αὐτοῦ*[15]) *οἰκίας, ἀναγκάζεται ἐπερωτᾶσθαι τὴν τοιαύτην ἐπερώτησιν ἐπὶ*[16]) *ἀτελεῖ τῇ ζημίᾳ [τουτέστι* damni infecti[17])]*· διὰ γὰρ τὸ μήπω γενέσθαι τὴν ἐκ τῆς καταπτώσεως*[18]) *βλάβην*, damni infecti *προσαγορεύεται. Τοιαύτη δέ ἐστι καὶ ἡ*[19]) legatorum*· εἰ γάρ τις*[20]) *τελευτῶν ἐνστήσηταί σε κληρονόμον, λεγάτον*[21]) *δέ μοι καταλείψῃ ὑπὸ αἵρεσιν, οἷον »*si nauis ex Asia uenerit*«, ἐπειδὴ τῆς αἱρέσεως ἠρτημένης ἀγωγὴν οὐδεμίαν κατά σου τοῦ κληρονόμου κινεῖν δύναμαι, ἔστι δὲ δέος οὐ μικρὸν ἵνα*[22]) *μὴ ἐν τῷ μεταξὺ δαπανήσας σὺ ὁ κληρονόμος τὴν περιουσίαν εἶτα ἄπορος γεγονὼς ἀνόνητόν μοι ποιήσῃς τὴν τοῦ* testátoros *φι-*

---

1) *δίκη* L^1. L^2. V. L^6. Vi. 2) *ῥέον* ad. V. 3) scr. M. 4) *—σαι* F^1. R. *—σῃ* Vi. 5) L^6.: cet. *—σαι*. 6) *δοθήσεται* L^1. Vi. R. 7) *τῷ* áctori M. L^1. L^2. Vi. R. 8) *δικαιοδοσίας* Vi. R. 9) *ἤγουν ὁ ἐπιζήμιος* ad. Vi. R. 10) *αὐτῇ* L^1. L^2. 11) *προσ. αὐτ.* L^1. L^2. 12) *—ηθῇ* L^6. 13) *τοιαύτης* V. 14) *—ῇς* M. L^2. *—τὴν* V. 15) *—τῆς* V. 16) d. F^2. 17) haec uerba quae uulgo post u. *ἀτελεῖ* scribuntur cum R. delenda existimo. 18) *πτ.* V. 19) d. V. L^6. F^2. 20) d. L^1. L^2. V. F^2. 21) *—τα* L^6. 22) d. V.

eum pariter absurdum, ne iudicii uictoria inutilis mihi euadat, officium iudicis est reum cogere cautionem praestare: sese, cum hunc seruum inuenerit, aduersus detentorem in rem acturum, quippe qui per usucapionem, uti diximus, dominus factus sit, eumque seu eius pretium mihi postea restituturum. nisi enim iam hominem usucepisset, eiusmodi cautionis non indigerem. ipse enim contra ceteros detentores in rem agere
2. possem. 2. Praetoriae stipulationes sunt quae a mera praetoris iurisdictione descendunt, ueluti *damni infecti*. locus huic est cum uicini aedes propter inhaerentem eis putredinem ruinam minantur: si enim de earum refectione uicinus curam agere nolit neque cauere, *si ex earum ruina mihi damnum factum erit, quanti ea res erit, tantam mihi pecuniam dare*, in aedium uitiosarum possessionem mittor. quod si uicinus nolit me in eius aedium possessionem mitti, cogitur eiusmodi stipulationem mihi repromittere, quae «*damni infecti*« uocatur, cum nondum ex ruina ullum acciderit damnum. Eiusmodi est et legatorum cautio. Si enim quis moriens te heredem instituat legatumque mihi sub condicione relinquat, ueluti, »*si nauis ex Asia uenerit*«, cum adhuc condicione pendente, contra te heredem agere non possim, neque minimum uerear ut tu interdum heres factus bona consumas et pauper fias, et mihi testatoris beniuolentia

λοτιμίαν, κελεύει[1]) ὁ práetωr ἐπερωτᾶσθαί σε τὸν κληρονόμον πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως, διδόναι δὲ καὶ[2]) ἐγγύας, ὡς ἐκβάσης τῆς αἱρέσεως παρέξεις τὸ ληγάτον. Τοῦτο δὲ ποιεῖν τοῦ κληρονόμου μὴ[3]) ἀνεχομένου ἐπὶ νομὴν[4]) ἢ τοῦ ληγατευθέντος πράγματος ἢ πάσης πεμφθήσομαι τῆς περιουσίας. Ταῖς δὲ praetoríais ἐπερωτήσεσι συνηρίθμηνται καὶ αἱ aedilíciai[5]) ἐπερωτήσεις· καὶ ταύτας γὰρ ἐκ τῆς τῶν aédiles[6]) iurisdictíonos ἔχειν τὴν γένεσιν συμβαίνει. Χῶρα δὲ αὐταῖς ἐστιν ἐπὶ τῶν ἐπερωτήσεων, αἱ γίνονται διὰ τὰ πάθη τὰ ἐν τοῖς πεπρασκομένοις οἰκέταις· δεῖ γὰρ τὸν πράτην ἐπερωτᾶσθαι τῷ ἀγοραστῇ, ὡς εἰ πάθος εὑρεθείη[7]) κρυπτὸν ἐν τῷ πεπραμένῳ[8]) οἰκέτῃ παρέξει τὸ διπλάσιον, λόγου χάριν. 3. Conuentionáliai[9]) δέ εἰσιν αἵτινες ἐκ 3.
κοινῆς συναινέσεως ἑκατέρου μέρους γίνονται, τουτέστιν οὐδὲ κελεύσει[10]) δικαστοῦ, οὐδὲ κελεύσει praétoros, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως τῶν συναλλαττόντων· τοσαῦτα γὰρ γένη τῶν conuentionalίωn ἐπερωτήσεων, ὅσα σχεδὸν καὶ συναλλάγματα. 4. Com- 4.
mûnes δέ εἰσιν ἐπερωτήσεις[11]), οἷον ἡ rem saluam pupilli[12]) fore ἐπερώτησις· ὁ γὰρ praétωr τὸν καθεστάμενον ἐπίτροπον ἐγγύας διδόναι κελεύει, καθὰ εἴρηται ἐν τῷ ᾱ τῶν Institútωn[13]), ὅτι σῶα καὶ ἀκέραια τοῦ ἀνήβου φυλαχθήσεται[14]) τὰ[15]) πράγματα. Εἰ δὲ συμβῇ πρὸ τῆς ἱκανοδόσεως[16]) ἐναγαγεῖν[17]) τὸν ἐπίτροπον pupillárion[18]) debítora, ὁ δὲ ἀποκρίνασθαι μὴ βουληθῇ μηδὲ ὑποδέξασθαι τὸ δικαστήριον διὰ τὸ μήπω δεδόσθαι τὰς παρὰ τοῦ ἐπιτρόπου ἐγγύας, ἐπειδὴ τὸ δικαστήριον ἄλλως προϊέναι οὐ δύναται, κελεύει[19]) ὁ δικαστὴς[20]) ὁ δικάζων[21]) τῷ ἐπιτρόπῳ[22]) καὶ τῷ pupillaríῳ debítori δοθῆναι τὴν rem saluam pupilli[23]) fore ἱκανοδοσίαν καὶ εὑρε-

---

1) ita V. Vi. R.: cet.: —εύσει. 2) d. V. 3) Vi. R.: cet. οὐκ. 4) Vi.: —ῆς L1. L2. M.: ῇ cet. 5) —itiae Vi. F. R. [a]edilic— L1.: ἰουδικιάλιαι L2. V. L6.: iudicialae M. 6) ita libri: —ium ed. 7) —θῇ Vi. R. 8) πιπρασκομένῳ Vi. R. 9) συναινετικαὶ ad. L2. 10) τοῦ ins. Vi. R. 11) ἤγουν [d. V. L2.] κοιναὶ V. L2. Vi. R. 12) pup. salu. Vi. F. R. 13) ἰνοτιτουτίωνι Vi. F. R. 14) —ονται Vi. R. 15) d. V. 16) [τῶν V.] ἱκανῶν δόσ. V. M.: —σίας L6. 17) ἐνάγειν L4. Vi. R. 18) —ίῳ L1. L2. M. —ίλλου Vi. R. 19) —σει V. 20) d. G. F. 21) d. L1. 22) d. F. 23) pup. salu. Vi R.

inanis sit, iubet praetor te heredem ante condicionis euentum repromittere et cauere te, ubi condicio extiterit, legatum praestiturum. id si heres facere nolit, in possessionem legatae rei seu etiam totorum bonorum mittor. Praetoriis stipulationibus etiam aediliciae connumerantur, quae ex aedilium iurisdictione originem ducunt. Hae locum habent in cautionibus, quae fiunt propter uitia seruorum uendendorum; oportet enim uenditorem emptori repromittere sese, si quid uitii occulti in uendito seruo inueniatur, uerbi gratia, duplum da-
3. turum[1]). 3. Conuentionales sunt, quae ex conuentione utriusque partis fiunt, idest neque iussu iudicis neque iussu praetoris, set ex uoluntate contrahentium: totidemque genera
4. conuentionalium stipulationum quot fere et contractus. 4. Communes sunt stipulationes, ueluti rem pupilli saluam fore; praetor enim constitutum tutorem cauere iubet, sicuti in I° Institutorum libro dictum est, »saluam et incolumem rem pupilli fore« quod si ante satisdationem agat tutor

[1]) De re cfr. Lenel Edictum. 441.

θήσεται δι' αὐτῆς[1]) *κοινὴ τῆς τοῦ* praétoros *δικαιοδοσίας καὶ τοῦ* officíu *τοῦ δικαστοῦ. Τὸ αὐτό ἐστι καὶ ἐπὶ τῆς* ratam rem[2])· *τοῦ*[3]) *γὰρ* praétoros *κελεύοντος τὸν* alieno nomine *ἐνάγοντα*[4]), *ἐπειδὰν ἀμφιβάλλεται εἰ κατὰ γνώμην τοῦ*[5]) *δεσπότου ποιεῖται τὴν ἐπίτασιν διδόναι ἱκανοδοσίαν*[6]), *εἰ συμβαίη τινὰς*[7]) *ὡς κατὰ* mandáton *τοῦ ἀπόντος κινῆσαι κατ' ἐμοῦ ἀγωγήν, ἐπειδὴ πρὸς τὸ* mandáton *ἐμοῦ*[8]) *διαμφιβάλλοντος*[9]) *οὐ δύναται*[10]) *προϊέναι τὸ δικαστήριον, ἀναγκάσει*[11]) *ὁ δικαστὴς τὸν ἐνάγοντα παρασχεῖν τὴν* »ratam rem dominum habiturum.« *Καὶ τούτῳ τῷ πρόπῳ κοινωνήσουσιν ἐπὶ τῇ συστάσει τῆς παρούσης ἐπερωτήσεως ὅ τε* práetωr *καθόλου τοῦτο νομοθετῶν καὶ ὁ δικαστὴς διὰ τὸ προελθεῖν*[12]) *τὸ δικαστήριον ταῦτα γίνεσθαι παρασχευάζων.*

De inutilibus stipulationibus[13]). Titulus 19.

Τῶν ἐπερωτήσεων αἱ μεν εἰσι χρήσιμοι, αἱ δὲ ἄχρηστοι. Ἀλλ' αἱ μὲν χρήσιμοι πολλαὶ, αἱ δὲ ἄχρηστοι ὀλίγαι. Δεῖ τοίνυν[14]) *εἰπεῖν περὶ τῶν ὀλίγων· ἐντεῦθεν γὰρ τὸ πλῆθος εἰσόμεθα τῶν χρησίμων. Τέως δὲ εἰδέναι χρή, ὅτι πᾶν πρᾶγμα, ὃ τῇ ἡμετέρᾳ ὑποπίπτειν δύναται δεσποτείᾳ, ὀρθῶς εἰς ἐπερώτησιν κατάγεται εἴτε κινητὸν εἴη εἴτε ἀκίνητον.* 1. *Εἰ δέ τις ἐκεῖνο,* 1.
ὅπερ ἐν τῇ τῶν πραγματῶν οὐκ ἔστι φύσει οὐδὲ γενέσθαι δύναται[15]), *δωθῆναι αὐτῷ ἐπερωτήσῃ*[16]), *ἄχρηστος ἡ ἐπερώτησις. Καὶ τὸ μὲν οὐκ ὂν ἐν φύσει ἐστι τοιοῦτον, οἷον·* »*Ὁμολογεῖς διδόναί μοι Στῖχον τὸν οἰκέτην*«; *οὗτος δὲ ἦν τετελευτηκώς, ὑπόπτευον δὲ αὐτὸν περιεῖναι. Τὸ δὲ ἔσεσθαι μὴ δυνά-*

---

1) l. *διὰ τοῦτο.* 2) dom. habit. ad. L6. V. Vi. F. R. 3) *τοῦτο* L2. 4) *παρασχεῖν τὴν ῥάτα[μ]* ad. V. 5) d. L1. L2. L6. Vi. R. 6) d. M. Pi. V. L1. L2. L6. 7) *τινὰ* cj. R. 8) *αὐτοῦ* L1. 9) *ἀμφ.* V. Vi. F. R. 10) —*τὸν* Vi. R. 11) —*ζει* Vi. R. 12) *προβαίνειν* L6. 13) *περὶ ἀχρησίμων ἐπερωτήσεων* libri ed. 14) M. L1. L2.: cet. *οὖν.* 15) M. Pi.: *ἢ γ. οὐ δύν.* cet. 16) —*σαι* M.

aduersus pupilli debitorem, et hic respondere nolit neque litem suscipere, quia nondum a tutore satisdatum sit, cum aliter lis procedere non possit, iubet iudex tutorem pupilli debitori satis dare rem pupilli saluam fore. haec igitur satisdatio communis inuenietur edicto praetoris et officio iudicis. Idem est in stipulatione »de rato«; nam cum praetor iubeat eum qui alieno agat nomine, cum ambigatur an ex domini uoluntate intendat, satisdare: si quis mandatum absentis praeseferens meum uelit agere, meque de mandato dubitante iudicium procedere nequeat, coget iudex actorem cauere »ratam rem dominum habiturum«. Et ita ad praesentem stipulationem constituendam concurrunt tam praetor, qui hac de re generatim edicit, quam iudex, qui haec fieri procurat, ut iudicium expediatur.

De inutilibus stipulationibus. Titulus 19.

Stipulationum quaedam utiles sunt, quaedam uero inutiles. set utiles quidem multae sunt, inutiles autem paucae. Oportet ergo de paucis his dispicere, hinc enim utilium multitudinem nouerimus. in primis admonendi summus omnem rem, quae nostro dominio subicitur, recte in stipulationem deduci, siue
1. mobilis sit siue soli. 1. At si quis rem, quae in rerum natura non est, nec esse potest, sibi dari stipulatus fuerit, inutilis erit stipulatio. res, quae in rerum natura non est, est in exemplo huiusmodi: »Spondesne mihi Stichum hominem dare?« qui mortuus sit, cum falso eum uiuere putem. Quod

μενον, οἷον, »ὁμολογεῖς διδόναι μοι ἱπποκένταυρον«; ὃς γενέσθαι οὐ δύναται· ἄχρηστος ἡ ἐπερώτησις, ὡς εἴρηται. 2.[a]) *Τὸ αὐτό ἐστι εἰ*[1]) *καί τις πρᾶγμα ἐπερωτήσῃ* sácron *ἢ* 2.
religióson, *ὅπερ ἀνθρωπίνου δικαίου ἐπίστευον*[2]) *εἶναι, ἢ* públicon, *ὅπερ ταῖς τοῦ δήμου ἀεὶ*[3]) *ἀφώρισται*[4]) *ἤτοι ἀνάκειται χρείαις· οἷον ὡς*[5]) *ὁ φόρος τὸ θέατρον τὸ κυνήγιον καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἢ τὸν ἐλεύθερον ἄνθρωπον ὃν οἰκέτην ὑπόπτευον εἶναι, ἢ πρᾶγμα οὗ* commércion[6]) [*τουτέστιν ὃ ἀγοράζειν οὐκ ἠδυνάμην οὐκ εἶχον*] (commércion *γάρ ἐστιν*[b]). *ἡ τοῦ δύνασθαι πιπράσκειν ἢ ἀγοράζειν ἐξουσία, ἔστι δὲ τοιοῦτον πρᾶγμα, ἐφ' ὃ πᾶς δίκαιον οὐκ ἔχει* commercíu[7]), *οἷον*[c]) *τὸ κτῆμα τὸ ἔχον ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν*[8]) *αἱρετικὸς οὐ δύναται κτᾶσθαι*), *ἢ ἐὰν τὸ πρᾶγμα τὸν ἐμὸν ἐπερωτήσω σε*[9]) *λέγων· »ὁμολογεῖς διδόναι μοι τόδε τὸ πρᾶγμα«;* dare *γάρ*[d]) *ἐστι τὸ ποιῆσαι δεσπότην*[10]), *ἐπὶ πλέον δὲ*[11]) *τοῦ ἐμου γενέσθαι δεσπότης οὐ δύναμαι. Καὶ οὐδὲ λέγομεν ἐν ἠρτημένῳ*[12]) *τὴν τῆς ἐπερωτήσεως εἶναι δύναμίν τε καὶ σύστασιν διὰ τὸ εἰκὸς εἶναι ἐν τῷ μεταξὺ τὸ* públicon *πρᾶγμα εἰς ἰδιώτου μεταπίπτειν δύνασθαι δεσπότειαν, τυχὸν βασιλέως*[13]) *τούτῳ*[14]) *παρασχόντος*[15]) *καὶ ὁ ἐλεύθερος δὲ οἰκέτης γίνεσθαι δύναται· τυχὸν γὰρ ἀπελεύθερος ὢν ὡς ἀχάριστος καταδουλώθῃ τῷ πάτρονι καὶ* commércion *πολλάκις τις δύναται*[16]) *παρὰ βασιλέως λαβεῖν ἐπ'*[17]) *ἐκείνῳ. οὗ τῆς κτήσεως ἐφικέσθαι κεκώλυται· καὶ τὸ ἐμὸν πρᾶγμα τῆς ἐμῆς εἶναι δεσποτείας παύσασθαι*[18]) *δυνατόν, ὡς λοιπὸν περιστῆναι εἰς τὸ ἀνεμποδίστως λέγειν ἰσχυρὰν*[19]) *εἶναι τὴν ἐπερώτησιν, ἀλλ' εὐθέως ἐξ ἀρχῆς ἄχρηστον εἶναι ταύτην λέγομεν. Ὁμοίως ἐκ τοῦ ἐναντίου· εἰ καὶ ἐξ ἀρχῆς χρήσιμος ἡ ἐπερώ-*

---

1) d. F^{2}. *εἴτε* L^{6}. 2) M. *—ευον.* 3) d. L^{2}. 4) *χρείοις* h. l. Vi. R. 5) d. L^{6}. Vi. F. R. 6) ita scr. M.: *—έρτιον* Vi. 7) *—ρτιον* Vi. G. 8) *ὃ ἔχει ἡ ὀρθ—ος ἐ—ία* Vi. G. 9) d. V. 10) *—είαν* V. 11) *γὰρ* V. L^{6}. F.: d. L^{2}. 12) *ἐνηρτημένως* M. 13) *—λεῖ* M. L^{2}. 14) scripsi: M. *—ου*: cet. *—ῳ.* 15) *—στάντος* V. Vi. F. R. 16) M.: cet. *δύν. τις· παρὰ β. δύν. τις λαβ.* V. 17) *ἐν* L^{6}. 18) *—σεσθαι* Vi. R.: *παύεσθαι* V. 19) *—ρὸν* F.

a) Voell. II 1308. b) Ulp. Fr. 19, 5. c) Cod. 1, 5, 10 pr. d) G. 3, 99. Theoph. 3, 17, 3. item G. 4, 4.

autem esse non potest eiusmodi est: »spondesne mihi hippocentaurum dare«, qui esse nequit. inutilis igitur,
2. uti diximus, huiusmodi stipulatio. 2. Idem est etiam si quis rem fuerit stipulatus sacram aut religiosam, quam humani iuris esse crederem, uel publicam, quae populi usibus perpetuo sit destinata seu exposita, ueluti forum theatrum cynegium et cetera id genus, uel liberum hominem, quem seruum esse putarem, uel rem cuius commercium non haberem (h. e. emere non possem). commercium autem est uendendi emendique ius: sunt autem res quaedam, quarum non habet quisque commercium ut ecce fundus, qui orthodoxam ecclesiam continet, nequit ab haeretico homine adquiri. uel si rem meam a te mihi dari stipuler: spondesne dare mih hanc rem? dare enim ita accipitur, ut res alicuius fiat: res autem, quae mea est, mea amplius fieri non potest. Neque dicimus stipulationis uim et statum pendere eo quod fieri interim possit, ut res publica in priuati homines dominium cadat, forte principe adnuente: et ut liber homo in seruitutem redigatur (ueluti si libertus tanquam ingratus a patrono in seruitutem reuocetur), et ut commercium, ut saepenumero fit, quis a principe eius rei consequatur, quam antea adquirere prohibebatur, et ut res mea desinere possit in meo esse domino, ita ut plane eo res perueniat, ut absque impedimento dicamus ualere stipulationem. set protinus ab initio eam esse inutilem dicimus. item contra licet initio utilis fuerit stipulatio, postea uero in quamlibet causam earum, de

τησις ἐγεγόνει, μετὰ δὲ ταῦτα εἰς μίαν τῶν προειρημένων[1]) *ἐμπέπτωκεν αἰτίαν*[2]) *οὐ κατὰ γνώμην οὐδὲ σπουδὴν*[3]) *τοῦ ἐπερωτηθέντος, ἀποσβέννυται ἡ ἐπερώτησις· οἷον, ἐπερώτησά σε, »ὁμολογεῖς διδόναι μοι Στῖχον τὸν οἰκέτην«; οὗτος δὲ* Primφ *ἐδούλευε καὶ ἦν ἰσχυρὰ ἡ ἐπερώτησις ἀμάχως· συνέβη δὲ οὐ κατὰ σὴν γνώμην ἐλευθερωθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ δεσπότου. Ἢ ἐπερώτησά σε· »ὁμολογεῖς διδόναι μοι τόνδε τὸν τόπον«; ὃς ἦν ἰδιωτικοῦ δικαίου· εἶτα πρὸ τῆς ἀπαιτήσεως* sácros *γέγονεν ἢ* religiosos· *ἄχρηστος ἡ ἐπερώτησις καθὰ εἴρηται γενήσεται*[a]). *ἡνίκα γὰρ θέμα εἰς*[4]) *τοιοῦτον περισταίη* cáson[5]), *ἀφ'*[6]) *οὗ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἠδύνατο λαμβάνειν, ἀποσβέννυται*[7]). *Οὐκ ἠδυνάμην δὲ ἐξ ἀρχῆς ἐπερωτᾶν οὐδὲ τὸν ἐλεύθερον, οὐδὲ τὸ* sácron *ἢ* religioson. *Τί οὖν ὅτι τις*[8]) *περὶ ἐλευθέρου ἐπερώτησεν*[9]) *οὕτως· »ὁμολογεῖς διδόναι μοι* Tition[10]) *ὁπότε δοῦλος γένηται«; ἢ καὶ περὶ* publícu· *»ὁμολογεῖς διδόναι μοι τόδε τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐστι τὸ θέατρον ἢ τὸ κυνήγιον, ἐὰν γένηται ἰδιωτικοῦ δικαίου«; ἄχρηστος ἐξ ἀρχῆς ἡ*[11]) *ἐπερώτησις*[12]), *ἐπειδὴ τὰ κατ' οἰκείαν φύσιν τῇ ἡμετέρᾳ δεσποτείᾳ μὴ ὑποπίπτοντα εἰς ἐπερώτησιν ἐρρωμένως οὐ κατάγεται*[13]). 3. *Ἐάν* 3. *τις ἕτερον δώσειν*[14]) *ἢ ποιήσειν τι ὁμολογήσῃ*[15]), *ἔνοχος οὐ γενήσεται· οἷον ἐὰν εἴπω· »ὁμολογῶ* Tition[16]) *δώσειν σοι δέκα νομίσματα« ἢ »ποιήσειν σοι οἰκίαν«. Εἰ δὲ εἴπω, ὅτι παρασκευάσω, ἵνα ὁ* Títios *παράσχῃ σοι δέκα νομίσματα, ἔρρωται ἡ ἐπερώτησις· ἐμαυτοῦ γὰρ φάκτον ἐπηγγειλάμην.* 4. *Ἐάν τις ἑτέρῳ, ᾧ οὐκ ἦν ὑπεξούσιος, ἐπερωτήσῃ, ἀν-* 4. *σχύρως ἐπερωτᾷ. καταβολὴ μέντοι καὶ εἰς ἐξωτικὸν πρόσωπον γίνεσθαι δύναται*[17]), *οἷον ἐὰν οὗτος ἐγὼ ἐπερωτήσω· »ἐμοὶ*

---

1) *εἰρημ.* V. 2) *—ιῶν* Vi. R. 3) *σπουδῇ* V. Vi. R. 4) *τὸ* ad. L^1. F. 5) *παρασταίη φάκτον* Vi. 6) *ἐφ'* F. 7) *σβ.* Vi. R. 8) *ὁ τίτιος* V. 9) *—τα* L^6. 10) *σέϊον* V. 11) *ἡ ἐξ ἀρχ.* M. Pi. L^1. L^2. 12) *τὰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἀνυπόστατα ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα γινομένων οὐ βεβαιοῦται* L^6. Vi. ins. 13) *—γίνεται* M. 14) *τινι* ins. L^6. 15) *τι* h. l. Vi. R. 16) *δώσ. σ. T.* V. Vi. F. R. *τὸν T. δ. τ νν.* L^6. 17) *δ. γ.* L^6.

a) cfr. Marcellus D. 45, 1, 98 pr. Paulus fr. 140 § 2 ibid.

quibus dictum est, sine studio et facto promissoris deuenerit, extinguitur stipulatio. ut ecce interrogaueram te: »spondesne Stichum hominem mihi dare?« hic autem Primo seruiebat, et procul dubio ualebat stipulatio: accidit ut is a domino suo non ex tua uoluntate manumitteretur: uel interrogaueram te: »spondesne mihi hunc locum dare?« qui priuati iuris erat: postea uero ante petitionem sacer aut religiosus factus est; inutilis stipulatio, uti dictum est, efficietur: cum enim in eiusmodi casum res deuenerit, a quo originem accipere non potuisset extinguitur. Non enim poteram ab initio liberum hominem nec rem sacram religiosamue stipulari. Quid autem est si quis de libero homine ita stipuletur: »spondesne mihi Titium dare cum seruus erit?« aut de re in publico usu: »spondesne mihi hunc locum dare, ubi theatrum uel cynegium est, si priuati iuris fiat?« protinus inutilis erit stipulatio, nam quae natura sunt nostro dominio exempta non possunt in stipulatio-
3. nem deduci. 3. Si quis spoponderit alterum daturum facturumue aliquid non obligabitur, ueluti si dicam: »spondeo Titium daturum tibi decem aureos« uel »domum aedificaturum«. Sin autem spondeam me effecturum, ut Titius tibi decem aureos det, ualebit stipulatio, meum enim factum pro-
4. misi. 4. Si quis alii, cui subiectus non sit, stipuletur, inualide stipulatur. plane solutio etiam in extraneam personam conferri potest; ueluti si ego ita stipuler: »mihi aut Seio de-

ῃ[1]) Seίῳ *δώσεις δέκα νομίσματα*«; ἡ μὲν γὰρ ἐνοχὴ ἐμοὶ τῷ ἐπερωτήσαντι μόνῳ προσπορίζεται. καταβάλλειν[2]) δὲ τῷ Seίῳ καὶ ἄκοντός μου ὀρθῶς δυνήσῃ, ὥςτε σε καὶ ipso iure ἐκ τῆς καταβολῆς ἐλευθεροῦσθαι. ἔξω δὲ λοιπὸν ἐγὼ κατὰ τοῦ Seίu τὴν mandati ἀγωγὴν ἐπὶ ἀπαιτήσει τῶν δεδομένων αὐτῷ νομισμάτων[3]). εἰ δὲ οὕτως[a]) ἐπερωτήσω »*ἐμοὶ καὶ Τιτίῳ* (οὗ οὐκ ἔτυχον[4]) ὑπεξούσιος ὤν) *δώσεις* ῑ *νομίσματα*«; ἔρρωται μὲν ἡ ἐπερώτησις, ἀλλὰ πότερον τὸ ὅλον ἐποφείλεται τὸ[5]) εἰς ἐπερώτησιν ἐνεχθὲν, οἷα τοῦ Titίu μηδὲ δοκοῦντος ἐν τῇ ἐπερωτήσει τεθεῖσθαι διὰ τὸ μηδὲ δεκτικὸν εἶναι αὐτὸν[6]) προςπορισμοῦ[7]), ἢ τὸ ἥμισυ μέρος διὰ τὸ »*καὶ*« σύνδεσμον συμπλεκτικὸν ὄντα, ἀμφιβάλλεται[8]). ἤρεσε δὲ μὴ πλέον τοῦ ἡμίσεως μέρους προςπορίζεσθαι ἐμοὶ τῷ ἐπερωτήσαντι διὰ τὸ ἀχρήστως τὴν Titίου μνήμην ἐμφέρεσθαι τῇ ἐπερωτήσει. Ἐὰν ἐπερωτήσω, »*δώσεις* Titίῳ«; ἣν δὲ ὁ Τίτιος ἐμὸς ὑπεξούσιος, ἐμαυτῷ προςπορίζω· ἡ γὰρ ἐμὴ φωνὴ τοῦ ὑπεξουσίου μου· εἶναι δοκεῖ, ὥςπερ ἡ τοῦ υἱοῦ μου[9]) φωνὴ ἐμὴ νομίζεται εἶναι, ἐν τούτοις μέντοι τοῖς πράγμασιν ἅτινα δύναται ἡμῖν προςπορίζεσθαι· νοητέον δὲ σήμερον τὰ ex re patris[10]) 5. Ἄχρηστος πρὸς ταῖς εἰρημέναις ἐπερωτήσεσι κἀκείνῃ· 5. ἐάν τις μὴ συμφώνως ἀποκρίνηται[11]) τῇ ἐπερωτήσει, οἷον· »*ὁμολογεῖς δώσειν μοι δέκα νομίσματα*«; σὺ δὲ εἴπῃς· »*δώσω πέντε νομίσματα*«. ἢ ἐγὼ μὲν[12]) ε̄ ἐπηρώτησα, σὺ δὲ ῑ ὡμολόγησας. ἢ ἐγὼ μὲν pύrως ἐπερώτησα, σὺ δὲ ὑπὸ αἵρεσιν ὡμολόγησας ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὑπὸ αἵρεσιν ἐμοῦ ἐπερωτήσαντος, σὺ pύrως ἀπεκρίνω[13]). Ταῦτα δὲ λέγω εἰ φανερῶς ἐξεφώνησας ἐκεῖνο, ὃ τοῖς περιεχομένοις τῇ ἐπερωτήσει ἐναντίον ἐστὶ, τουτέστιν εἰ, ἐμοῦ ὑπὸ αἵρεσιν ἢ in

---

1) *καὶ* V. 2) M.: cet. —*αλεῖν*. 3) d. L[6]. 4) ita M. cum Gai. et lat. Inst.: cet. *ὃς ἐμοῦ* [*μου* Vi. R. *μοι* L[6]] *οὐκ ἔτυχεν* cf. F[2]. 491 n. 5) d. V. 6) *αὐτ. εἶν.* L[1]. L[2]. 7) *εἶν* h. l. V. 8) *-σθαι* L[2]. 9) d. M. 10) *ἤγουν ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρός* ad. L[2]. 11) —*εται* Vi. 12) d. V. 13) M.: cet. — *ίνου*: uerba *ὑπὸ* .... *ἀπεκρ.* de. L[6].

a) Pomponius D. 45, 1, 110 pr.

cem aureos dabis?« obligatio quidem mihi stipulanti tantummodo adquiritur, soluere tamen Seio, me etiam inuito, recte poteris, ita ut tu ipso iure soluendo libereris. ipse autem habebo postea contra Seium mandati actionem ad aureos illi datos petendos. quod si ita stipuler: »mihi et Titio (cuius iuri non sim subiectus) decem aureos dabis?«, ualet quidem stipulatio, set utrum totum debeatur, quod in stipulationem deductum est, quasi ne uideatur quidem in stipulatione Titii mentio esse facta, quippe qui adquisitionis incapax sit, an dimidia pars tantum, cum »et« coniunctio complexiua sit, ambigitur. placuit uero non plus quam dimidiam partem mihi stipulanti adquiri cum Titii mentio inutiliter stipulationi inseratur. si uero stipuler: »Titio dabis?« sitque Titius iuri meo subiectus, mihi adquiro: mea enim uox tanquam filii mei esse uidetur sicuti filii uox tanquam mea; in his rebus nimirum quae nobis adquiri possunt; quod hodie de iis accipiendum est, quae ex
5. re patris ueniunt. 5. Praeter hasce stipulationes inutilis illa etiam est, si quis ad ea quae interrogatus erit, non conuenienter respondeat, ueluti: »spondesne dare mihi aureos decem?«, tu uero dicas: »quinque aureos dabo«. aut si ego quinque sim stipulatus, tu uero decem promiseris. aut si ego quidem pure sim stipulatus, tu uero sub condicione promiseris, uel contra, sub condicione me stipulante, tu pure promiseris. haec autem dico. si manifeste id exprimas quod iis, quae stipulatione continentur, sit contrarium; ut ecce si me sub condicione uel in diem stipulante, daturum te pro-

diem *ἐπερωτῶντος*[1]), *σὺ ἀποκρίνῃ*[2]) *ἐντεῦθεν*[3]) *ἤδη σαυτὸν διδόναι· εἰ γὰρ*[4]) *τοῦτο μόνον ἀπεκρίνου*[5]), *ὁμολογῶ*, *συντόμῳ λόγῳ δοκεῖς ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἢ αἵρεσιν ἀποκέκρισθαι*[6]), *οὐδὲ γὰρ ἐπάναγκές ἐστιν ἐν τῷ ἀποκρίνεσθαι πρὸς ἐπερώτησιν ταῦτα πάντα ἀναλαμβάνειν ἃ ὁ ἐπερωτήσας ἐξεφώνησεν. τὸ γὰρ »ὁμολογῶ« πρὸς πάντα τὰ τῇ ἐπερωτήσει περιεχόμενα ἀναφέρεται.* 6. *Ἄχρηστος ὁμοίως ἡ ἐπερώτησις, ἐὰν ἐπε-* 6.
ρωτήσω τοὺς ἐμοὺς ὑπεξουσίους ἢ ὑπ' αὐτῶν ἐπερωτηθῶ· μεταξὺ γὰρ ἡμῶν δίκην οὐ δύνατον συγκροτεῖσθαι. ἀλλ' οἰκέτης μὲν οὐ μόνον δεσπότου ἐπερωτῶντος[7]) *οὐ γενήσεται ἔνοχος, ἀλλ' οὐδ' ἑτέρου τινός, υἱὸς δὲ ὑπεξούσιος ἑτέροις ἐπερωτηθεὶς ἐνέχεται· ὁ γὰρ*[a]) *ὑπεξούσιος ἐν τοῖς συναλλάγμασιν ἔοικε τῷ αὐτεξουσίῳ.* 7. *Τὸν ἄλαλον μηδὲ ἐπερωτᾶν μηδὲ*[8]) *ἐπερωτᾶσθαι* 7.
δύνασθαι τῶν ὡμολογημένων ἐστὶν, ἅπερ καὶ ἐπὶ κουφοῦ ἐδέχθη[9]), *ἐπειδὴ καὶ τὸν ἐπερωτῶντα τῶν τοῦ ἐπερωτωμένου ῥημάτων καὶ τὸν ἐπερωτώμενον τῶν τοῦ ἐπερωτῶντος ἀκούειν χρή. περὶ ἐκείνου δὲ ὁ λόγος τοῦ κουφοῦ*[10]), *οὐχ ὃς βραδέως ἀκούει, ἀλλ' ὃς παντελῶς οὐκ ἀκούει.* 8. *Ὁ μαινόμενος οὐδὲν συνάλλαγμα* 8.
ποιεῖν δύναται, οὐδὲ γὰρ αἴσθησιν ἔχει τῶν γινομένων, ἐστέρηται γὰρ τῆς διαθέσεως· μήτηρ δὲ τῶν συναλλαγμάτων[b]) *ἡ διάθεσις.* 9.[c]) *Ὁ ἄνηβος πᾶν*[11]) *συνάλλαγμα ἰσχυρῶς συναλλάττει,* 9.
ἵνα μέντοι, εἴποτε χρεία τῆς τοῦ ἐπιτρόπου γίνηται αὐθεντίας προςληφθῇ ὁ ἐπίτροπος· οἷον ἡνίκα αὐτὸς ἔνοχος γίνεται[12]). *ἄλλον γὰρ ἑαυτῷ ἔνοχον* pupillos *ποιεῖν καὶ δίχα τοῦ ἐπιτρόπου δύναται.* 10. *Ἀλλ' ὅπερ εἰρήκαμεν περὶ τῶν* pupillων *περὶ* 10.
τούτων δηλαδὴ ἀληθές ἐστιν οἵτινες ἤδη τινὰ τῶν γενομένων αἴσθησιν ἔχουσαν· ὁ γὰρ infans *ἢ ὁ* próximos infanti[13]) *οὐ πολὺ τοῦ μεμηνότος ἀφεστήκασιν· οἱ γὰρ ταύτην ἄγοντες τὴν*

---

1) —*τήσαντος* V. 2) M. L1. L2.: cet. —*ίνου*. 3) *ἀπεντ.* F. 4) *δὲ* Vi. R. 5) M. Vi. R.: —*ίνω* V.: —*ίνῃ* cet. 6) —*κλεῖσθαι* M. L2. L6. 7) —*τήσαντος* L1. L2. 8) M.: cet. *μήτε* . . *μήτε*. 9) *ἐλέχθη* M. 10) *τοῦ κουφ. ὁ. λ.* V. 11) *πᾶς* V. L1. F. 12) M. pro uulg. *γένηται*. 13) scr. ad fidem M.: infantiae Vi. R.

a) Gai. D. 44, 7, 39 et D. 45, 1, 141, 2. b) cfr. Pedius ap. Ulp. D. 2, 14, 1, 3. c) Epa. aucta. 40, 16.

tinus respondeas: nam si hoc solum respondeas »promitto«,
breuiter uideris in eandem diem seu condicionem respondisse;
nec enim necesse est in respondendo eadem omnia repetere
quae stipulator expresserit: uerbum autem »spondeo« ad
6. omnia quae in stipulatione continentur refertur. 6. Item
inutilis est stipulatio si ab eis stipuler, qui iuri meo subiecti
sint, uel si hi a me stipulentur: inter nos enim nequit actio
consistere. set seruus quidem non solum domino stipulanti
non obligabitur, set ne alii quidem ulli; filius familias autem
aliis stipulantibus obligatur, filius enim familias in contracti-
7. bus patrifamilias comparatur. 7. Mutum neque stipulari neque
promittere posse palam est; quod et in surdo receptum est,
quia is qui stipulatur uerba promittentis et qui promittit
uerba stipulantis exaudire debeat. de eo autem surdo loqui-
mur non qui tardius exaudiat, set qui omnino non exaudiat.
8. 8. Furiosus nullum negotium gerere potest; quia non intelle-
git quae fiunt; affectu enim caret: contractuum autem mater
9. animi affectio est. 9. Pupillus omne negotium recte gerit,
ut tamen, sicubi tutoris auctoritatis opus sit, tutor adhibeatur,
ueluti ipse obligetur: nam alium sibi obligare pupillus etiam
10. sine tutore potest. 10. Set quod diximus de pupillis, de his
utique uerum est, qui iam aliquem intellectum eorum quae
geruntur habeant: infans enim et qui infanti proximus est,
non multum a furioso distant. qui enim hanc aetatem agunt

ἡλικίαν οὐδεμίαν αἴσθησιν[1]) *ἔχειν νομίζονται. ἐπειδὴ δὲ*[2]) pú-
pillon[3]) *εἶπον, καθολικῶς μάνθανε ὅτι ἡ τοῦ* pupíllu *εἰς τρία*
διαιρεῖται ἡλικία. τῶν γὰρ pupíllωn *οἱ μέν εἰσιν* infantes, *οἷον*
οἱ[4]) *ἔτι θηλάζοντες καὶ οἱ*[5]) *μικρᾷ μείζονες, οἱ δὲ λέγονται*
próximoi infanti[6]) *οἷον οἱ*[7]) *ἀρξάμενοι λαλεῖν καλῶς, οἱ δὲ*
próximoi pubertati[8]).[a]) *καὶ ὁ μὲν* infans[9]) *ἐπερωτᾶν οὐ δύναται*
διὰ τὸ μὴ[10]) *δύνασθαι φθέγγεσθαι, οὐ μὴν οὐδὲ ὁ* próximos
infanti, *ὁποῖός ἐστιν ὁ ἕβδομον ἢ*[11]) *ὄγδοον ἄγων ἐνιαυτόν*[12]).
οὗτος γὰρ εἰ καὶ ἐκφωνεῖν τὰ ῥήματα δύναται ἀλλὰ διακρίνειν[13])
οὐ δύναται ὅ, τίποτε[14]) *νοεῖ τὰ λεγόμενα. ὁ δὲ* próximos puber-
tati[15]) *ἰσχυρῶς ἐπερωτᾷ, ἐπειδὴ καὶ τοῦ*[16]) *ἐκφωνεῖν καὶ τοῦ*[16])
αἰσθάνεσθαι τῶν λεγομένων ἐστὶ δεκτικός. ἤρεσε δὲ οὐ κατὰ τὸ
ἀκριβὲς ἀλλὰ κατὰ φιλάγαθον λογισμόν, ὥςτε καὶ τὸν próximon
infanti *ἰσχυρῶς ἐπερωτᾶν, ὥςπερ*[17]) *τὸν τῇ ἥβῃ πλησιάζοντα.*
ὁ δὲ ὑπεξούσιος ἄνηβος οὐδὲ αὐθεντοῦντος τοῦ πατρὸς ἔνοχος
γίνεται. 11. *Οἶδε καὶ ἀδύνατος αἵρεσις προςκειμένη τῇ ἐπερω-* 11.
τήσει ταύτην ἀκυροῦν. ἀδύνατος δέ ἐστιν αἵρεσις[18]), *ἧς ἡ*[19])
φύσις ἐμποδίζει τῇ ἐκβάσει. οἷον ἐάν τις οὕτως εἴπῃ· »εἰ τῷ
δακτύλῳ[20]) *μου ἅψωμαι τοῦ οὐρανοῦ, δώσεις μοι δέκα*
νομίσματα«; ἢ »ἐὰν πίω τὴν θάλασσαν«; εἰ δέ τις οὕτως
ἐπερωτήσῃ[21]) *»δώσεις μοι εἰ τῷ δακτύλῳ*[22]) *μὴ ἅψωμαι*
τοῦ οὐρανοῦ«; púrωs *ἡ ἐνοχὴ γεγενῆσθαι νοεῖται*[23])*· διὸ παρα-*
χρῆμα δύναται ἀπαιτεῖν. 12. *Ὁμοίως ἡ* uerbis *ἐνοχὴ μεταξὺ* 12.
ἀπόντων γινομένη ἐστέρηται τῆς ἰσχύος. ἀλλ' ἐπειδὴ[24]) *τὸ*
τοιοῦτον πρόφασιν δικῶν φιλονείκοις ἀνδράσι παρέσχε, μετὰ χρό-
νον τυχὸν πολὺν τοιούτων δικαιολογιῶν[25]) *ἀντιτιθεμένων καὶ μὴ*

---

1) *ἔχ. αἴσθ.* Vi. F. R. 2) d. V. 3) *—ους* V. 4) d. L⁶. 5) *ἢ καὶ* L¹. F. 6) —tiae Vi. R. 7) d. M. 8) —tis L⁶. 9) —as M. 10) M.: cet. *μηδὲ.* 11) *ὁ* ad. L¹. V. F. 12) *ἐν. ἄγ.* L⁶. *—υτοὺς* V. 13) *κρίν.* V. 14) *ὅτι λεγ.* F¹. *ποτὲ ν. τὰ λεγ.* F². *οὔποτε* L¹. *ὅτι ποτὲ* Vi. 15) *οἷον ὁ πλησιάζων τῇ ἥβῃ* addunt libri ed.: ex glossemata tamen oriuntur. 16) d. L¹. L². L⁶. 17) '*καὶ*' om. cum M. 18) *ἀδ—αἱρ.* d. M. 19) de. V. L¹. F. 20) *—λίῳ* hic et deinc. V. 21) *εἴπῃ* Vi. R. *ἐπερ. οὕτ.* L⁶. 22) *μου* ad. V. 23) *δοκεῖ* Vi. R. 24) *ἐπειδὴ δὲ* Vi. R. 25) *τοιαύτας δ—ίας* Vi. R.

a) cfr. Gloss. taur. num. 15. **Scholia paris.** ed. **Ferrini** in h. l. De re cfr. **Buhl** Salvius Iulianus I p. 164 sq.

nullum intellectum habere intelleguntur. cum uero »pupillum« dixi, generatim admonendus est pupilli aetatem trifariam diuidi; pupillorum enim alii infantes sunt, ueluti lactentes paulloue maiores natu, alii proximi infanti dicuntur, qui recte loqui incipiunt, alii denique proximi pubertati. et infans quidem stipulari nequit, cum ne loqui quidem possit; et nihilo magis proximus infanti qui septimum uel octauum agit annum. hic enim, licet exprimere uerba possit, nequit intellegere quid dicta significent. proximus uero pubertati ualide stipulatur, cum et uerba pronuntiare et quae dicit intellegere possit. placuit uero non secundum iuris suptilitatem, set per benigniorem interpretationem proximum infanti ualide stipulari, sicuti proximum pubertatis. pupillus autem, qui in patris potestate est, patris quidem
11. auctoritate obligatur. 11. Potest et impossibilis condicio stipulationi adiecta hanc infirmare; ea est autem impossibilis condicio, cuius euentui natura impedimento sit: ueluti si quis ita dicat: »si digito meo caelum attingero dabisne mihi decem aureos?« uel »si mare ebibero«. si quis ita stipuletur: »dabisne mihi si digito meo caelum non attigero?«, pure stipulatio facta intellegitur, cum inde
12. protinus petere possit. 12. Item uerborum obligatio inter absentes contracta ui caret. set cum hoc materiam litium contentiosis hominibus praestabat, cum forte post longum tempus ab eis eiusmodi allegationes opponerentur, qui non praesentes fuisse in ea ciuitate sese uel stipulatores conten-

παρεῖναι κατ' ἐκείνην τὴν πόλιν ἑαυτοὺς ἢ τοὺς ἐπερωτήσαντας
διαμαχομένων, διὰ τοῦτο γέγονε διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασι-
λέως σύντομον ἀναίρεσιν ταῖς τοιαύταις ἐπάγουσα[1]) *φιλονει-*
κίαις, ἣν πρὸς τοὺς συνηγόρους Καισαρείας[2]) *ἀντέγραψεν, ἐν ᾗ*
διετύπωσε[3]) *τὰ τοιαῦτα ἔγγραφα, ἐν οἷς παρεῖναι*[4]) *ἑκάτερον*
μηνύεται μέρος, εἶναι παντὶ τρόπῳ πιθανά, εἰ μὴ ὁ τὴν τοιαύ-
την ἀναίσχυντον προϊσχόμενος δικαιολογίαν σαφέστατα διαλέγξῃ
δι' ἐγγράφων[5]) *ἢ μαρτύρων ἀξιοπίστων ἐν πάσῃ ἐκείνῃ τῇ*
ἡμέρῃ, καθ' ἣν ἐπεραιοῦτο τὸ συμβόλαιον ἢ αὐτὸν ἢ τὸν 13.
οἰκεῖον ἀντίδικον ἐν ἄλλοις διατρίβειν τόποις. 13. Post mortem
suam *δοθῆναί τις ἑαυτῷ ἀνισχύρως ἐπερωτᾷ, ὥςπερ καὶ μετὰ*
τὴν ἐκείνου τελευτὴν, ὃν ἐπερωτᾷ[6]). *ἀλλ' οὐδὲ οὗτος ὃς ἑτέρου*
ἐστὶν ὑπεξούσιος, οἷον δοῦλος ἢ[7]) *υἱὸς*, post mortem *τοῦ οἰκείου*
πατρὸς ἢ δεσπότου[8]) *ἰσχυρῶς ἐπερωτᾷ*[9]). *εἰ δὲ καί τις οὕτως*
ἐπερωτήσῃ[10]). »*πρὸ μιᾶς ἡμέρας*[11]) *τοῦ μέλλειν ἐμὴ ἢ σὺ*
τελευτᾶν δοῦναι ὁμολογεῖς«[a]); *ἄχρηστος ὑπῆρχεν ἡ ἐπερώ-*
τησις[12]) *διὰ τὸ εἰς τὸ*[13]) »post mortem« *ἀνάγεσθαι τὸ*
»pridie«· *τὴν γὰρ πρὸ μιᾶς [πρὸ] τῆς τελευτῆς οὐ*[14]) *γι-*
νώσκομεν. ἀλλ' ἐπειδὴ, καθὰ πολλάκις εἴρηται, ἐκ συναινέσεως
τῶν συναλλαττόντων αἱ ἐπερωτήσεις ἰσχύουσιν, ἤρεσε τῷ ἡμε-
τέρῳ βασιλεῖ καὶ τοῦτο τὸ τῆς νομοθεσίας[15]) *μέρος διορθώσεως*
ἀξιῶσαι, ἵνα εἴτε »post mortem« *εἴτε* »pridie *τῆς τελευτῆς*«
τοῦ ἐπερωτῶντος[16]) *ἢ τοῦ*[17]) *ἐπερωτωμένου συνετέθη ἡ ἐπερώ-* 14.
τησις, ἰσχύσῃ[18]) *ἀμάχως.* 14. *Ἄχρηστος καὶ ἡ* praepostéra *ἐπε-*
ρώτησις, οἷον ἐάν τις ἐπερωτήσῃ· »ἐὰν ἡ ναῦς αὔριον ἔλθῃ
ἀπὸ Ἀσίας σήμερόν μοι δοῦναι ὁμολογεῖς«; ἄχρηστος δέ
ἐστιν ἡ ἐπερώτησις, ἐπειδὴ οὐ δεῖ τὴν δόσιν πρεσβυτέραν εἶναι
τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως, ἀλλὰ μεταγενεστέραν. ἀλλ' ἐπειδὴ[19])

---

1) *ἐξάγ.* V. 2) *καὶ ὁ πακίας* ad. M. est in Pi. I[a] m. 3) *ἵνα* ins. L[6]. 4) *προσεῖναι* Vi. R., qui cj. *—ιέναι.* 5) *γραμμάτων* Vi. R. *γράφων* Pi. 6) *ᾧ ἐπερωτήσῃ* L[6]. 7) d. L[6]. 8) *—της* M. 9) *ἐπ. ἰσχ.* Vi. F. R. 10) *ἐπ. οὕτ.* Vi. F. R. 11) *τουτέστι* ins. M. 12) *ἡ ἐπ. ὑπ.* Vi. F. R. 13) addidi ex M. Vi. R. 14) ita M. uoc. '*πρὸ*' ipse ad. cet. *ἐκ τῆς τελ. γιν.* 15) *τῆς νομ. τὸ μ.* Vi. R. 16) *τῇ τοῦ ἐπ. τελ.* L[6]. 17) add. ex L[6]. 18) M. L[3].: cet. *—ύῃ.* 19) *βασιλέως* ins. L[6].

a) G. 3, 100.

derent; ideo constitutio lata est nostri principis celerem finem eiusmodi contentionibus afferens, quam ad Caesareae aduocatos scripsit: per quam disposuit tales scripturas, in quibus praesto esse utraque pars dicitur, omnimodo esse credendas, nisi forte ipse qui talem improbam affert allegationem manifestissime approbauerit per scripturas seu testes idoneos, toto eo die, quo conficeretur instrumentum, uel sese uel ad-
13. uersarium suum in aliis locis esse uersatum. 13. *Post mortem suam* dari quis sibi inutiliter stipulatur, sicuti et post promissoris mortem: ac ne is quidem qui in alterius est potestate, ueluti seruus filiusue, post patris sui uel domini mortem ualide stipulatur. set et si quis ita esset stipulatus: »*pridie quam moriar*« uel »*quam morieris dare spondes*«? inutilis erat stipulatio, cum item ad tempus post mortem secutam haec uerba spectarent; *pridie* enim *mortis* qui dies sit tantummodo post mortem nouimus. set cum, uti saepius dictum est, ex consensu contrahentium stipulationes ualeant, placuit principi nostro hanc quoque iuris partem emendatione dignare, ita, ut siue *post mortem* siue *pridie quam moriatur* stipulator seu promissor stipulatio
14. concepta est, procul dubio ualeat. 14. Inutilis est *praepostera* quoque stipulatio, ueluti si quis stipuletur: »*si cras nauis ex Asia uenerit, hodie mihi dare spondes*«? inutilis autem est stipulatio, cum non oporteat dationem condicionis euentui antecedere, quin sequi debet. set cum

Λέοντος διάταξίς ἐστιν[1]) *ἐπὶ τῆς προικὸς τὴν* praepostéran *δεχομένη ἐπερώτησιν, διὰ τοῦτο ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς δίκαιον ἐνόμισεν εἶναι*[2]) *ὥςτε ἐπὶ πάσης*[3]) *ἐπερωτήσεως τὸ τοῦ* praepostéru[4]) *πάθος ἐπιγινόμενον*[5]) *μὴ ἀναιρεῖν τὴν ἐνοχήν*. praepostéra *γάρ ἐστιν*[6]) *ἐπερώτησις καὶ οὕτως ἐὰν εἴπω· »ὁμολογῶ δώσειν σοι σήμερον*[7]) *δέκα νομίσματα, ἐὰν αὔριον* Títios[8]) *γένηται ὕπατος«. ἤγουν ἐπὶ τῆς προικὸς, ἐὰν εἴπῃ ὁ ἀνὴρ τῇ γυναικί*[9])· *»ὁμολογῶ μελλούσῃ*[10]) *σοι τελευτᾶν διδόναι τὴν προῖκα*[11]), *ἐὰν ἄπαις τελευτήσῃς«. ἡ μὲν γὰρ δόσις*[12]) *εἰς τὸν τῆς ζωῆς ἀνάγεται καιρὸν, ἡ δὲ ἔκβασις τῆς αἱρέσεως, τουτέστι τῆς ἀπαιδίας (εἶπε γάρ· »ἐὰν ἄπαις τελευτήσῃς«*[13]) *εἰς τὸν μετὰ τελευτὴν ἀναφέρεται*[14]) *χρόνον. ἤρεσεν οὖν οὐ μόνον ἐπὶ προικὸς ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἄλλης οἱαςδήποτε ἐπερωτήσεως τὸ* praepósteron *συμβαῖνον μὴ ἀχυροῦν τὴν ἐπερώτησιν*. 15. Cum morietur[15]) *ὁ*[16]) 15.
ἐπερωτῶν ἢ ὁ[17]) *ἐπερωτώμενος, ἡ ἐπερώτησις ἔρρωται. σύγχεσται δὲ οὕτως· ἐὰν ὁ* Títios *ἐπερωτώμενος εἴπῃ· »δώσω σοι ὅταν*[18]) *μέλλω τελευτᾶν«. αὕτη γὰρ καὶ παρὰ τοῖς παλαιοῖς χρήσιμος ἦν ἐπερώτησις καὶ νῦν ἰσχύει*. 16. *Καὶ ἡ* 16.
post mortem *δὲ ἑτέρου γινομένη ἐπερώτησις ἴσχυε*[19]) *καὶ παρὰ*[20]) *τοῖς παλαιοῖς οἷον εἴ τις εἶπεν· »ὁμολογῶ δώσειν σοι*[21]) *δέκα νομίσματα μετὰ τελευτὴν* Titíu, *ἐπειδὴ συνέβαινε καὶ περιόντων τῶν συναλλαττόντων*[22]) *τελευτᾶν τὸν* Títion. 17. *'Εὰν* 17.
ἐν τῷ τῆς ἐπερωτήσεως συμβολαίῳ γραφῇ ὅτι ὡμολόγησε[23]) Títios [*οὕτως νοεῖται*] *ὡς* [*εἰ*][24]) *προηγησαμένης ἐπερωτήσεως ἀπεκρίνατο· προλήψει γὰρ ἡ ἐν συμβολαίῳ*[25]) *ἐγκειμένη*[26]) *ἀπόκρισις προϋπάρχειν*[27]) *ἐπερώτησιν ὑποφαίνει*. 18. *ἡνίκα πολλὰ* 18.

---

1) M. L6.: cet. *ἐστ. διάτ.* 2) *εἶν. ενόμ.* V. Vi. F. R. 3) *τῆς* ad. V. L1. F. 4) scr. M. 5) *—ένου* M. *γεν.* L6. 6) ad. ex M. 7) d. V. L2. 8) *T. αὔρ.* L6. 9) *τῆς γ—ός* L6. 10) *—σης* L6. 11) *καὶ* ins. L2. 12) *μὲν* h. l. V. 13) *—σῃ* Vi. R. 14) *ἀνάγεται* L2. 15) *ἡνίκα τεθνήξεται* ad. L2: morieris Vi. R. 16) add. ex M. L6. 17) d. L6. Vi. R. 18) *ὅτε* L1. L2. V. L6. Vi. R. 19) ita cum L6: cet. *—υσε*. 20) *ἐπὶ* Vi. 21) d. V. Vi. R.. 22) *τῶν συν. περ.* Vi. F. R. 23) *—λόγει* V. antea '*χωρὶς τοῦ ἢ διαζευκτικοῦ*' ex scholio [F2. 498] in textum Vi. intruserat. 24) inclusa suppleui. 25) *—λῳ* L6. 26) *συγκ.* V: *ἡ* ad F2. 27) *—ουσαν* Vi. R.

Leonis sit constitutio, quae in dotibus praeposteram admittat
stipulationem, ideo princeps noster aequum esse putauit in
omnibus stipulationibus praeposterae adiectionis uitium obli-
gationem non tollere. praepostera est enim stipulatio et si
dicam: »spondeo tibi decem aureos hodie dare, si
cras Titius consul fiat«: uel in dote si uir mulieri dicat:
»spondeo cum morieris tibi dotem dare si absque
liberis decedas«. datio enim ad uitae tempus refertur,
condicionis autem euentus, h. e. orbitas (ait enim: si sine
liberis morieris) ad tempus post mortem spectat. placuit
igitur non solum in dote, set etiam in alia quacumque stipu-
latione praeposterae condicionis adiectio stipulationem non in-
15. firmare. 15. »cum morietur« stipulator promissorue, ualet
stipulatio: concipitur enim ita, ut Titius sic promittat: »dabo
tibi cum moriar«: hoc enim stipulatio et apud ueteres;
16. utilis erat et nunc ualet. 16. Et post mortem alterius
concepta stipulatio ualebat etiam aput ueteres; ueluti si
quis dixerit: »spondeo dare tibi decem aureos post
mortem Titii«; cum accidere posset, uiuis adhuc con-
17. trahentibus, Titium mori. 17. Si in stipulationis instrumento
scriptum sit Titium spopondisse [perinde intellegitur], ac si in-
terrogatione praecedente responderit; praesumptione enim
responsum in instrumento positum antecessisse interrogatio-
18. nem significat. 18. Quotiens plures res una stipulatione com-

πράγματα ἐν μιᾷ ἐπερωτήσει περιέχεται, οἷον· »ὁμολογεῖς διδόναι μοι τόνδε τὸν οἰκέτην καὶ τόνδε τὸν ἄγρον καὶ τόδε[1]) τὸ βιβλίον καὶ τήνδε τὴν ἐσθῆτα«; εἰ μὲν ὁ ἐπερωτηθεὶς ἁπλούστερον ἀποκρίνηται[2])· »ὁμολογῶ«, ἐπὶ πᾶσι κρατεῖται· εἰ[3]) δὲ πρὸς ἓν τυχὸν ἢ καὶ[4]) δευτέρον τῶν ἐν τῇ ἐπερωτήσει περιεχομένων ἀποκρίνηται, ἐπὶ τούτοις μόνοις ἔνοχος γίνεται[5]), ἐφ' οἷς καὶ ἀπεκρίνατο. πολλῶν οὖν γενομένων ἐπερωτήσεων (ἐπειδὴ ὅσα ἔγκειται τῇ ἐπερωτήσει πράγματα τοσαῦταί εἰσι καὶ ἐπερωτήσεις) ἓν ἢ καὶ δεύτερον[6]), πρὸς ὃ ἀπεκρίνατο, pérfecton εἶναι δοκεῖ· πρὸς γὰρ ἕκαστον τῶν[7]) τῇ ἐπερωτήσει περιεχομένων καὶ τὴν ἀπόκρισιν γίνεσθαι χρή· οὕτω γὰρ ἐπὶ πᾶσι γενήσεται perfécta ἡ ἐπερώτησις. 19. Ἑτέρῳ 19. ἐπερωτᾶν[8]), ὡς προείρηται[9]), οὐδεὶς ἐρρωμένως δύναται· ἐπενοήθησαν γὰρ αἱ παροῦσαι ἐπερωτήσεις πρὸς τοῦτο, ὥστε ἕνα ἕκαστον ἑαυτῷ προςπορίζειν τὸ διαφέρον. ἐπεὶ εἴ τις ἑτέρῳ ἐπερωτήσῃ, ὡς μὴ ὄντος τοῦ διαφέροντος, ἀνίσχυρον τὸ πραττόμενον· εἰ δέ τις βούλοιτο ἰσχυρὸν τοῦτο ποιεῖν, ποινὴν ἐπερωτᾶν ὀφείλει, ἵνα τούτου μὴ γενομένου ἡ τῆς ποινῆς ἀπαίτησις ἁρμόζῃ[10]), οἷον, »ὁμολογεῖς διδόναι Titíῳ δέκα νομίσματα; εἰ δὲ μὴ δῷς, δώσεις μοι λόγῳ ποινῆς πέντε ἢ καὶ πλείονα τυχὸν νομίσματα«; ἁρμόζει[11]) γάρ μοι ἡ ἀπαίτησις τῆς ποινῆς[12]), εἰ καὶ μὴ δύναμαί τι δεῖξαι διαφέρον. ἡνίκα γὰρ ποινήν[13]) τις ἐπερωτᾷ[14]) οὐκέτι σκοποῦμεν εἴ τι διαφέρον ἐστὶ τῷ ἐπερωτήσαντι, ἀλλὰ ποῖά ἐστιν ἡ τῆς ποινῆς ποσότης ἡ ἐγκειμένη τῇ[15]) τῆς ἐπερωτήσεως αἱρέσει. τίς δέ ἐστιν ἡ τῆς ἐπερωτήσεως αἵρεσις; [τουτέστι][16]) τὸ ἐγκεῖσθαι ἐν αὐτῇ, »ἐὰν μὴ ποιήσῃς, δώσεις μοι ποινῆς χάριν δέκα νομίσματα«[17]); ὥςτε οὖν εἴ τις ἐπερωτήσῃ Titíῳ δοθῆναι, οὐδὲν ἀνύει, εἰ δὲ ποινὴ[18]) ἐντεθῇ[19]) τῇ ἐπερωτήσει, τυχὸν δέκα νο-

1) δὲ ins. M. 2) —εται Vi. R. 'τὸ' ad. L^6. 3) M.: cet. ἐὰν. 4) d. Vi. R. 5) M. F^2.: cet. γενήσεται. 6) δύο L^6. 7) 'ἐν' om. cum M. Vi. R. 8) ἐπ. ἑτ. V. 9) —πομεν L^6. 10) —σῃ Vi. F. R. —σηται L^1. 11) —σει L^6. 12) τῆς π. ἡ ἀπ. V. 13) μετὰ καιρὸν ins. L^2. 14) ἐρ. Vi. R. 15) d. L^2. 16) dele. 17) M. L^1. L^2.: cet. νν. ί. 18) M.: cet. —ὴν. 19) ἐνθῇ L^2. Vi. R.

prehenduntur, ueluti: »spondesne dare mihi hunc hominem et hunc fundum et hunc librum et hanc uestem«? si quidem promissor simpliciter respondeat: »spondeo«, propter omnes tenetur: si uero de una forte uel etiam de altera re, quae stipulatione comprehenduntur, respondeat, propter has tantum obligatur, de quibus et responderit. cum ergo plures fiant stipulationes (quot enim stipulatione res comprehenduntur tot sunt etiam stipulationes), una uel altera, ad quam promissor responderit, perfecta esse uidetur, ad singulas enim res quae stipulatione continentur responderi oportet: ita enim in omnibus fiet stipulatio per-
19. fecta. 19. Alteri stipulari, ut supra dictum est, nemo ualide potest: inuentae sunt enim huiusmodi stipulationes ad hoc, ut unusquisque sibi adquirat quod sua interest: quoniam si quis stipuletur, cum nihil sua intersit, non ualebit quod factum erit. plane si quis hoc ualidum reddere uelit, poenam stipulari debet, ut si id factum non fuerit, poena committatur; ueluti: »spondesne dare Titio decem aureos? nisi dederis, dabis mihi poenae nomine quinque (seu forte plures) aureos?« competit enim mihi petitio poenae, licet an mea intersit probare non possim. quotiens enim quis poenam stipulatur non illud inspicimus an stipulatoris intersit, set quaenam sit poenae quantitas in condicione inserta stipulationis. quae est autem stipulationis condicio? id est quod in ea ponitur: »nisi hoc feceris, dabis mihi poenae loco aureos decem«? itaque si quis stipuletur Titio dari, nihil agit; si uero poenam inserat stipulationi, forte aureorum

μίσματα, ἀνύσει τὸ σπουδαζόμενον. 20. Εἰ δὲ καὶ[1]) μὴ ποινὴν 20. ἐντέθεικε τῇ ἐπερωτήσει, ὅπεστι[2]) δὲ διαφέρον, ἤρεσεν ἰσχύειν τὴν ἐπερώτησιν. ἐὰν γὰρ Prímu καὶ Secúndu ὄντων ἐπιτρόπων[3]), Prîmos παραχωρήσῃ Secúndῳ τῷ συνεπιτρόπῳ τὴν διοίκησιν, ἐπερωτήσῃ δὲ αὐτὸν σῶα καὶ ἀκέραια τὰ τοῦ pupíllu φυλάττειν[4]) πράγματα, ἐπειδὴ διαφέρει τῷ ἐπερωτήσαντι τὰ αὐτὰ γενέσθαι (ἔνοχος γὰρ γενήσεται τῇ tutelae κάκιστα τοῦ Secúndu περὶ τὴν διοίκησιν διαγενομένου), ἔρρωται ἡ ἐπερώτησις, ὡς καὶ τίκτειν τῷ Prímῳ κατὰ Secúndu ἰσχυρὰν ἐναγωγήν[5]). ὁμοίως δὲ εἰ καί τις[6]) τῷ οἰκείῳ[7]) procurátori δοῦναί με ἐπερώτησεν[8]), ἰσχύει ἡ ἐπερώτησις· τυχὸν γὰρ ὁ σὸς procurátwr διάγων ἐν ἑτέρᾳ χώρᾳ ἐδεῖτο χρημάτων[9]) εἰς δημοσίων[10]) καταβολὴν[11]) ἢ οἰκημάτων ἐπανόρθωσιν ἢ φιλοκαλίαν ἀγρῶν, μέλλοντα δέ με[12]) ἐπὶ τοὺς τόπους ἐκείνους ἐκδημεῖν, ἐπερώτησας[13])· »ὁμολογεῖς διδόναι τῷ procurátorí μου νομίσματα ἑκατόν«[14]); ἰδοὺ γὰρ κἀνταῦθα διαφέρον ὕπεστι[15]) τὸ ἐξ ἀπορίας μὴ δοθέντων[16]) τῷ procurátorí μου τῶν χρημάτων, ζημιωθῆναί με[17]). εἰ δὲ credítora εἶχες, ᾧ τυχὸν ἐνεχυριάσας[18]) σὰ πράγματα[19]) ἐπέτρεψας[20]) αὐτῷ ταῦτα πωλῆσαι ἐξ ἀγνωμοσύνης τῆς σῆς ἢ καὶ ποινὴν ἐπέρωτηθεῖς, εἴγε μὴ κατὰ τὴν συγκειμένην καταβάλοις[21]) τὰ χρήματα[22]) προθεσμίαν, ἐπερωτήσας δέ με[23])· »ὁμολογεῖς διδόναι τῷ ἐμῷ creditori τοσάδε[24]) νομίσματα«; ἐμοῦ τοῦτο μὴ πληρώσαντος ἐπὶ τῷ διαφέροντι ἕξεις με ὑπεύθυνον, ἐφ' οἷς ἐζημιώθης ἢ[25]) τῶν ἐνεχύρων διαπραθέντων ἢ τὴν ποινὴν ἀπαιτηθείς[26]). καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν in dando. 21. Εἰ δέ τις ποιήσειν τι ἕτερον ὁμολογήσῃ, οἷον[27]) »ὅτι ὁ δεῖνα ποιήσῃ σοι οἰκίαν« 21. οὐδ' ὅλως κρατεῖται, εἰ μὴ ποινὴ ἐντεθῇ ἐπερωτήσει, ὥστε

---

1) d. L^6. Vi. R. 2) —έστη V. 3) κληρονόμων V. 4) τὰ ins. Vi. 5) ἀγ Vi. R. 6) εἰ κ. τ. d. Vi. R. 7) ἰδίῳ L^6. 8) —ήσας Vi. R. 9) —ατα Vi. R. 10) —ίαν V. τὸ—όσιον Vi. R. 11) —αλεῖν Vi. R. 12) σε M. m. 2a. 13) —σά σε M. 14) $\bar{\rho}$ νν. L^6. 15) ὑπ. μοι διαφ. L^6. 16) —ῆναι L^6. 17) —θῶμαι V. 18) —ίασας L^1. L^6. Vi. F. R. 19) καὶ ins. Vi. F. R. 20) δὲ ins. L^1. L^6. 21) M. L^6.: —άλλῃς L^1. V. F. —αλεῖς Pi. —άλῃς Vi. R. 22) πράγματα Vi. 23) μοι L^6. 24) M. L^1. L^2: cet. τόσα. 25) d. Vi. R. 26) τῆς π . . ῆς —είσης L^6. 27) d. Vi. R.

20. decem, quod uoluit consequetur. 20. Si uero nullam poenam stipulationi inserat stipulator, sua autem intersit, placuit stipulationem ualere. si ergo, Primo et Secundo tutoribus constitutis, Primus Secundo contutori administratione cedat, et stipuletur ab eo saluam et incolumem pupilli rem fore, quoniam interest stipulatoris haec fieri (teneretur enim actione tutelae, si Secundus male res gesserit), ualet stipulatio, ita ut et Primo aduersus Secundum efficacem actionem pariat. similiter et si quis procuratori suo me daturum stipulatus sit, ualet stipulatio. forte enim tuus procurator alibi degens pecuniae indigebat ad uectigalia soluenda uel ad aedificia restauranda uel ad fundos excolendos: a me iter eo facturo stipulatus es: »spondesne dare procuratori meo aureos C«? ecce enim mea quoque interest; nam si procuratori meo pecunia non detur, ex eius inopia damno adficiar. idem est si creditorem habeas, cui forte res tuas pigneri tradideris, et ut eas uenderet ubi non solueres concesseris, uel etiam poenam promiseris; nam si a me stipuleris: »creditori meo tot aureos dare spondes«?, egoque id non faciam, tenebor tibi in id, cuius interest, ubi damnum senseris, pigneribus distractis uel poena commissa. Et haec qui-
21. dem de stipulationibus quae in dando consistunt. 21. Si uero quis promittat alterum aliquid facturum, ueluti: »illum tibi domum aedificaturum«, nullomodo tenebitur, nisi poena stipulationi inseratur; est quaedam igitur differentia inter

διαφοραὶ εἶναι τῶν in dando *καὶ τῶν* in faciendo. *ὅτι ἐπὶ μὲν*
τῆς δόσεως καὶ ποινῆς μὴ ἐγκειμένης, διαφέροντος δὲ ὑποκει-
μένου, ἰσχύει ἡ ἐπερώτησις, ἐπὶ δὲ τῶν in faciendo, *ἡνίκα εἰς*
ἕτερον ἀναφέρηται δίχα ποινῆς, οὐκ ἔρρωται ἡ ἐπερώτησις.
22. *Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι μὴ δύνασθαι ὀρθῶς τινα τὸ* 22.
οἰκεῖον ἐπερωτᾶν πρᾶγμα διὰ τὸ μὴ ἐπὶ[1] *πλέον δεσποτείαν*
τινὶ δύνασθαι τοῦ οἰκείου πράγματος προςγίνεσθαι. ὅθεν ἐκεῖνο
ἐζητήθη· τελευτῶν τις ἐνεστήσατο Prîmon *κληρονόμον, Στῖχον*
δὲ τὸν ἴδιον οἰκέτην ἐληγάτευσέ μοι ὑπὸ αἵρεσιν »si nauis ex
Asia uenerit«[2]). Títios *δέ τις ἐποφείλων μοι δέκα νομίσματα*
ἐπερωτήθη ἀντὶ τῶν δέκα νομισμάτων δώσειν μοι τὸν[3]) *Στῖχον*
τοῦτον τὸν[4]) *οἰκέτην ὑπὸ τὴν αὐτὴν αἵρεσιν*[5]). *τελευτήσαντος*
τοῦ διαθεμένου καὶ τῆς aditíonos *γενομένης, μικρὸν ὕστερον*
ἐξῆλθεν ἡ τοῦ ληγάτου αἵρεσις, ἥτις ἦν καὶ ἐπὶ τῆς ἐπερωτή-
σεως, καὶ δῆλον ὅτι δεσπότης ἐκ τῆς διαθήκης ἐγενόμην τοῦ
Στίχου. οὐ δύναμαι κινεῖν ὡς ἀπὸ τῆς ἐπερωτήσεως κατὰ[6])
Títiu *ἀπαιτῶν τὸν Στῖχον τὸν τῆς ἐμῆς δεσποτείας ἤδη γενό-*
μενον[6]) *ἐκ τῆς διαθήκης ὥσπερ γὰρ εἰ τὸν ἀρχὴν ἐμὸν ὄντα*
οὐ καλῶς κατέφερον εἰς ἐπερώτησιν, καθὰ ἤδη[8]) *εἴρηται, οὕτως*
οὐδ' ἐκεῖνος τὸν cáson[9]) *εἰς ἐπερώτησιν ἀγαγεῖν δυνήνομαι,*
ἐν ᾧ τῆς ἐμῆς γενήσεται δεσποτείας, ὅπερ ἐπὶ τοῦ παρόντος
συμβαίνει θέματος. 23. *Ἐπειδὴ δὲ εἴρηται ὅτι καὶ*[10]) *σύμφω-* 23.
νον τῇ ἐπερωτήσει εἶναι δεῖ τὴν ἀπόκρισιν, ἐζητήθη κἀκεῖνο, εἰ
περὶ ἑτέρου μὲν πράγματος ἐσθ' ὅτε ὁ ἐπερωτήσας[11]), *περὶ*
δὲ ἑτέρου ἐπενόησεν ὁ ἐπερωτηθείς· ὁμοίως[12]) *οὐδεμία συ-*
νίσταται ἐνοχή, ὥςπερ εἰ πρὸς τὸ ἐπερωτηθὲν[13]) *ὁ ἐπερωτώ-*
μενος[14]) *οὐκ ἀπεκρίνατο*[15]), *οἷον ἐὰν ἐπερωτήσωσε* »*δώσεις*
μοι Στῖχον«; *σὺ δὲ περὶ Παμφίλου ὑποπτεύσῃς ταῦτα λέ-*
γεσθαι, ὅντινα[16]) *Στῖχον ἐνόμισας*[17]) *ὀνομάζεσθαι.* 24. *Ἡ ἀπ'* 24.
αἰσχρᾶς αἰτίας γενομένη ἐπερώτησις ἄχρηστος, οἷον εἴ τις ἀνδροφο-

---

1) d. V. 2) lat. uerb. d. L6. 3) d. Vi. F1. R. 4) *τὸν αὐτὸν* Vi. R. 5) *οἷον* si nauis ex A. u. om. cum Vi. R. 6) *τοῦ* ins. L2. V. F. 7) *γεγεννημένον* Vi. R. 8) d. L6. 9) sei M. 10) d. V. Vi. F. R. 11) *ἐπηρώτησε* ins. V. 12) *δὲ* ins. V. 13) *ἐρωτ.* M. 14) *—ησάμενος* V. 15) *—ετο* V. Vi. F. R. 16) d. *ἐν.* V. 17) *—ζες* Vi. R.

stipulationes, quae in dando et eas, quae in faciendo con-
sistunt: nam in illis quidem licet quis poenam non stipuletur, si
quid stipulatoris intersit, ualet stipulatio; in his uero, quo-
tiens in alterum absque poena conferuntur, stipulatio non
22. ualet. 22. Diximus paullo superius neminem posse recte suam
rem stipulari, cum res quae alicuius sit magis eius fieri ne-
queat. unde illud est quaesitum. moriens quis Primum here-
dem instituit, Stichum autem seruum suum mihi sub condi-
cione legauit »si nauis ex Asia uenerit«. Titius autem
quidem, qui mihi X aureos debebat, spopondit pro decem illis
aureis hunc hominem Stichum mihi dare, qui sub ea condicione
legatus est. Mortuo testatore et aditione facta, paullo post
etiam legati condicio euenit: palam est me ex testamento
Stichi dominum esse factum. unde non possum agere ex sti-
pulatu contra Titium Stichum petens. quemadmodum enim
si ab initio meus fuisset non recte, ubi dictum est, in stipu-
lationem deducerem, ita neque eum casum possum in stipula-
tionem deducere, in quo meus sit futurus, uti in praesenti specie
23. contingit. 23. Quoniam uero dictum est interrogationi esse
responsum accomodandum, illud etiam tractatum est. si de
alia re stipulator, de alia promissor senserit, perinde nulla
contrahitur obligatio, ac si ad interrogationem promissor non
responderit: ueluti si a te stipulatus fuero: »dabis mihi
Stichum?«, tu uero de Pamphilo haec dici putaueris, quem
24. Stichum uocare credideras. 24. Turpi ex causa facta stipu-
latio inutilis est; ueluti si quis homicidium uel sacrilegium

νίαν ἢ ἱεροσυλίαν ἢ μοιχείαν[1]) *ἑαυτὸν ποιήσειν ὁμολογήσῃ.* 25. *ὑπὸ* 25.
αἵρεσιν γενομένης ἐπερωτήσεως, εἰ πρὸ τῆς ἐκβάσεως ταύτης ὁ
ἐπερωτήσας τελευτήσῃ, μετὰ ταῦτα ἐξιούσης τῆς αἱρέσεως ὁ
τοῦ ἐπερωτήσαντος κληρονόμος τὴν ἀπὸ τῆς ἐπερωτήσεως ἀγω-
γὴν ἕξει, τὸ αὐτό ἐστιν εἰ καὶ ὁ ἐπερωτηθεὶς ἐτελεύτησεν, εἶτα
ἐξῆλθεν ἡ αἵρεσις· ὁ γὰρ κληρονόμος αὐτοῦ οὐδὲν ἧττον ἀπαι-
τηθήσεται. 26. *Ὁ*[2]) *ὁμολογήσας τούτῳ τῷ ἐνιαυτῷ ἢ τούτῳ* 26.
τῷ μηνὶ δώσειν, εἰ μὴ πασῶν τῶν[3]) *τοῦ ἐνιαυτοῦ ἤγουν τοῦ*
μηνὸς παρελθουσῶν ἡμερῶν, οὐκ ἐναχθήσεται[4]). 27. *ἐὰν ἀγρὸν* 27.
ἢ οἰκέτην δοῦναι ὁμολογήσῃς οὐκ εὐθέως ἐναχθήσῃ[5]) *εἰ μὴ το-*
σοῦτον παρέδραμε διάστημα τοῦ[6]) *χρόνου ἐν ᾧ [ἡ]*[7]) *παρά-*
δοσις ἠδύνατο γενέσθαι.

De fideiussoribus[8]). Titulus 20.

Ὑπὲρ τοῦ ἐπερωτωμένου εἰώθασιν ἕτεροι γίνεσθαι ἔνοχοι,
οἵτινες fideiussores[9]) *προσαγορεύονται, οὓς*[10]) *ἄνθρωποι εἰώθασι*
προςλαμβάνεσθαι φροντίδα τιθέμενοι τοῦ ἐν ἀσφαλεστέρᾳ τάξει
εἶναι τὸ συνάλλαγμα[a]). 1. *Ἐν πάσαις δὲ ταῖς ἐνοχαῖς παρα-* 1.
λαμβάνεσθαι εἰώθασιν οἱ ἐγγυηταὶ, τουτέστιν εἴτε re *εἴτε* uerbis
εἴτε litteris *εἴτε* consensu *συστῇ ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖνό ἐστιν ἡμῖν*
ἐν διαφορᾷ πότερον πολιτικὴ ἢ φυσικὴ ὕπεστιν[11]) *ἐνοχὴ, ᾗ προς-*
τίθεται[12]) *ὁ ἐγγυητής. τί δὲ τοῦτό ἐστιν ἀναγκαῖον εἰπεῖν*[13]).
ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ· τῶν ἐπερωτήσεων αἱ μὲν εἰσι
πολιτικαὶ αἱ δὲ φυσικαί· πολιτικαὶ μὲν, ἐξ ὧν τίκτονται αἱ[14])

---

1) M. L[1]. L[2].: cet. *ἢ μοιχ. ἢ ἱερ.: —νίας —λίας —είας* V. 2) d. V. F. 3) d. V.: *πάντων τῶν* M. 4) *ἐνεχθ.* L[6]. 5) *ἐνεχθ.* L[6]. 6) ad. ex M. 7) addidi. 8) *Περὶ ἐγγυητῶν* ad. libri ed. 9) *τουτ. ἐγγυηταὶ* ad. libri ed. 10) *οἱ* ins. L[6]. Vi. R. 11) *—έστη* V. 12) *—τεθήσεται* V. 13) M. L[1]. L[2].: cet. *εἰπ. ἀν.* 14) d. V.

a) cf. Proch. 16, 146. Epi. 19, 14: Epa. aucta 61, 36.

25. uel adulterium se facturum promittat 25. Si quis sub aliqua
condicione fuerit stipulatus, et ante condicionem stipulator de-
cesserit, postea existente condicione stipulantis heres ex sti-
pulatu actionem habebit. idem est etiam si promissor de-
cesserit, deinde condicio exstiterit: heres enim eius nihilomi-
26. nus conuenietur. 26. Qui hoc anno uel hoc mense dare pro-
mittat, nisi omnibus anni seu mensis praeteritis diebus, non
27. recte conuenietur. 27. Si fundum hominemue dare spopon-
deris, non poteris continuo conueniri, nisi tantum spatii prae-
terierit, quo traditio fieri possit.

De fideiussoribus. Titulus 20.

Pro eo qui promittit solent alii obligari qui fideiussores
appellantur, quos homines accipere solent dum curant, ut
1. tutius sibi de contracto negotio cautum sit. 1. In omnibus
autem obligationibus fideiussores accipi solent, id est siue re
siue uerbis siue litteris siue consensu contractae fuerint. ac
ne illud quidem interest utrum ciuilis an naturalis sit obli-
gatio, cui adiciatur fideiussor. quid autem hoc sibi uelit di-
cendum est. Haec inprimis perspecta habeas. obligationum
aliae ciuiles sunt, aliae naturales: ciuiles sunt, ex quibus

ἀγωγαί, αἵ[1]) κινούμεναι κατὰ τοῦ ἐνόχου γινομένου καταδικάζεσθαι αὐτὸν παρασκευάζουσι[2]) καὶ καταβολὴ γινομένη ἐξ αὐτῶν οὐκ ἐνδέχεται repetitíona[3])· εἰ γὰρ ἄκων ὁ γενόμενος ὑπεύθυνος ἀπαιτεῖται[4]), καταβαλὼν οὐ δυνήσεται repetiteúein[a]). φυσικαὶ δέ εἰσιν, αἵτινες οὐδὲ ἀγωγὴν τίκτουσιν, οὐδὲ καταδίκην ἐπάγουσιν. δύο μέντοι γνωρίσματά ἐστιν εὑρεῖν[5]) ἐν αὐταῖς· τὸ τὴν καταβολὴν[6]) γινομένην μὴ ἐπιδέχεσθαι[7]) repetitíona καὶ τοὺς δοθέντας ἐγγυητὰς φύσει καὶ νόμῳ κρατεῖσθαι· κανὼν γάρ ἐστιν ὁ λέγων· ὧν οἱ πρωτότυποι φύσει κρατοῦνται, τούτων οἱ ἐγγυηταὶ καὶ φύσει καὶ νόμῳ ἐνέχονται· τοιοῦτός ἐστιν[8]) ὁ púpillos sine tutoris auctoritate δανεισάμενος· αὐτὸς μὲν γὰρ φύσει κρατεῖται, ὁ δὲ ἐγγυησάμενος αὐτὸν καὶ φύσει καὶ νόμῳ. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. εἰρήκαμεν ὅτι οὐ μόνον ἐπὶ πολιτικαῖς ἐνοχαῖς ἀλλὰ καὶ ἐπὶ[9]) φυσικαῖς ὀρθῶς ἐγγυητὴς παραλαμβάνεται. φυσικὰς δὲ λέγω[10]) ἐνοχάς· οἷον ἐὰν[11]) ὁ οἰκέτης ἔνοχος γενόμενος[12]) τῷ μὴ δεσπότῃ ἢ καὶ τῷ δεσπότῃ (φυσικῶς δηλονότι, οὐδὲ γὰρ ἐννόμως ἐνδέχεται[13]) δῷ ἐγγυητὴν εἴτε τῷ ἐξωτικῷ εἴτε τῷ οἰκείῳ δεσπότῃ ὑπὲρ ὧν ἐπώφλησεν αὐτῷ[14]). κρατεῖται οὖν ὁ ἐγγυητὴς καὶ φύσει καὶ νόμῳ διὰ τὸν πρωτότυπον, τουτέστι τὸν οἰκέτην, φύσει κατέχεσθαι.
2. Ὁ ἐγγυητὴς οὐ μόνον αὐτὸς[15]) ἔνο- 2
χος γίνεται ἀλλὰ καὶ τελευτήσας ἔνοχον τὸν οἰκεῖον καταλιμπάνει κληρονόμον.
3. Δύναται δὲ ὁ ἐγγυητὴς καὶ προλαμβά- 3
νειν τὴν ἐνοχὴν ἐκείνου ὃν ἐγγυᾶται, οἷον μέλλων δανείζεσθαι παρά τινος πρὸ τῆς τοῦ συναλλάγματος συστάσεως δέδωκας ἐγγυητὴν ἢ καὶ μετὰ τὸ[16]) συστῆναι τὸ συνάλλαγμα ἐνεγγυήσω[17]) με.
4. Εἴ ποτε[18]) πλείονες γένωνται ἐγγυηταί, ὅσοι ἂν τὸν 4
ἀριθμὸν ὦσιν[19]), οὐκ εἰς μέρος, ἀλλ' ἕκαστος αὐτῶν εἰς ὁλό-

1) αἱ Vi. F. 2) —ζουσαι L2. Vi. —ζονται V. 3) ῥεπ. οὐκ ἐπιδ. L6. 4) ὁ ins. F2. 5) εὑρ. ἐστ. V. 6) τὴν ins. L2. F2. 7) —ται V. 8) d. L1. V. F. 9) d. L6. 10) —ομεν L2. 11) d. V. 12) γεν. ἔν. L6. 13) δέχ. L6. 14) πραγμάτων ins. V. L6. Vi. F1. R. 15) Οὐ μόν. αὐτ. ὁ ἐγ. V. L6. Vi. F. R. 16) d. Vi. R. 17) ἐγγυήσω L1. V. Vi. F. R. —ήσωμαι L6. 18) ex cj. R.: τότε εἰ libri ed. εἰ tantum F2. 19) εἰσιν M.

a) cf. Ulp. D. 44, 7, 10.

actiones oriuntur, quae in reum intendi possunt efficiuntque ut condemnetur: et ex quibus solutio facta repetitionem non admittit: neque enim si inuitus reus soluerit repetere poterit. naturales autem sunt, quae neque actionem pariunt, neque condemnationem afferunt. duas ergo in isdem notas deprehendere licet, quod nempe solutio ex his facta repetitionem non admittit, et quod dati fideiussores natura et iure tenentur. est enim iuris regula, quorum principales naturaliter tenentur, fideiussores naturaliter et ciuiliter obligari. in qua causa est pupillus qui sine tutoris auctoritate mutuum accipit: ipse enim naturaliter tenetur, fideiussor autem eius naturaliter et ciuiliter. cum haec perspecta tibi sint, uide quid inde sequatur. diximus non solum in ciuilibus actionibus, set etiam in naturalibus recte fideiussorem accipi posse. naturales actiones sic intellege, ueluti si seruus extraneo debitor fiat, seu etiam domino (naturaliter, ut patet; nam ciuiliter id fieri non potest), detque fideiussorem siue extraneo siue domino suo pro his, quae debet: tenetur ergo fideiussor tam naturaliter quam ciuiliter cum principalis debitor, idest seruus,
2. naturaliter tantum obligetur. 2. Fideiussor non tantum ipse obligatur, set etiam moriens suum heredem obligatum relin-
3. quit. 3. Potest fideiussor et obligationem eius, pro quo spondet, praecedere; ueluti si mutuum accepturus ante contractus constitutionem fideiussorem dedisti, uel etiam postquam con-
4. tractus perfectus est me fideiussorem adiecisti. 4. Si plures sint fideiussores, quotquot erunt numero, non in partem, set in solidum singuli eorum tenentur, ut libera sit creditori fa-

κληρον· Ἀλλ' ἐξ ἐπιστολῆς Adrianû τοῦ βασιλέως ἀναγκάζεται ὁ creditωr ἕκαστον ἐγγυητὴν εὔπορον ὄντα[1]) ἐν καιρῷ προκατάρξεως τὸ ἀναλογοῦν ἀπαιτεῖν. ὅθεν εἴ τις τῶν ἐγγυητῶν ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ ἄπορος εὑρεθῇ, ἡ τούτου ἀπορία τοὺς συνεγγυητὰς βαρύνει. οἷον ε̄ ἦσαν ἐγγυηταί, ρ̄ ἐποφειλομένων νομισμάτων· εὔποροι μὲν ὄντες πάντες[2]) ἐνήγοντο εἰς ἀνὰ κ̄ νομίσματα[3])· ἀπορήσαντος δὲ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν ἡ ἀπορία τοῖς λειπομένοις[4]) ζημίαν προσφέρει· οὐκέτι γὰρ πρὸς κ̄ οἱ δ̄, πρὸς κ̄ε̄ δὲ ἀπαιτηθήσονται. οὐκοῦν εἰ μετὰ τὴν προκάταρξιν ἕνα ἀπορῆσαι συνέβη, ἡ τούτου ἀπορία τῷ δανειστῇ οὐ μὴν τοῖς συνεγγυηταῖς[5]) προσαύξει ζημίαν. εἰ δὲ καί τις καθ' ἑνὸς τῶν συνεγγυητῶν χωρήσας τὸ ὁλόκληρον λάβῃ, τοῦτο αὐτὸν μόνον ἀδικεῖ τὸν ἀπαιτηθέντα. οὔτε γὰρ κατὰ τῶν συνεγγυητῶν ἔχειν τινὰ ἀγωγὴν συγκεχώρηται, οὐδὲ κατὰ τοῦ πρωτοτύπου ἰσχυρῶς κινήσει, ἀπόρου ὑπάρχοντος[6]). καὶ δίκαιός ἐστιν ὁ τοιοῦτος ἐγγυητὴς ἑαυτὸν αἰτιᾶσθαι, ὁπότε ἐναγόμενος ἠδύνατο βοηθῆναι ἐκ τῆς Adrianû ἐπιστολῆς καὶ παρασκευάσαι, ἵνα ἐξ ἴσου τοῖς συνεγγυηταῖς ἀπαιτηθῇ. 5. Οἱ ἐγγυηταὶ οὕτως ἔνοχοι γίνεσθαι 5. οὐ δύνανται, ὡς πλέον αὐτοὺς ἐποφείλειν ἤπερ ἐποφείλει ἐκεῖνος, ὑπὲρ οὗ γεγόνασιν ἔνοχοι. καὶ γὰρ ἡ τῶν ἐγγυητῶν ἐνοχὴ accessiωn ἐστίν[7]), οὐ δύναται δὲ ἐν τῇ accessioni εἶναι πλέον ἤπερ ἐστὶν ἐν τῇ πρωτοτύπῳ δίκῃ. ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου ἵνα ἧττον ἐποφλήσωσιν, ἔνοχοι γίνεσθαι δύνανται. διὰ τοῦτο ἐὰν ὁ πρωτότυπος, τουτέστιν ὁ debitωr, δέκα χρυσοῦς δώσειν ὁμολογήσῃ, πέντε[8]) αὐτοὶ ἰσχυρῶς ἐπερωτῶνται[9])· τοῦ δὲ πρωτοτύπου πέντε ἐπερωτηθέντος, ὁ ἐγγυητὴς οὐ καλῶς[10]) ἐπὶ δέκα παραλαμβάνεται. ὁμοίως ἐὰν ὁ πρωτότυπος púrωs ἐπερωτηθῇ, ὁ fideiússωr ὑπὸ αἵρεσιν ἐπερωτᾶσθαι δύναται. ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου τοῦ πρωτοτύπου ὑπὸ αἵρεσιν ἐπερωτηθέντος, ὁ ἐγγυητὴς ὑπὸ αἵρεσιν

---

1) ὄντ. εὔπ. L⁶. 2) πάντες ὄντες V. 3) d. Vi. F¹. R. 4) λοιποις L². 5) ἐγγ. Vi. R. 6) τυγχάνοντος L⁶. 7) τουτ. παρακολούθημα ἤτοι ἐφόλκιον τῆς πρωτοτύπου ἐνοχῆς ad. libri. ed.: accessio et deinc. accessione scr. R.: ego M. sum secutus. 8) d. V 9) αὐτὸς .... τᾶται F². 10) οὐ καλ. ὁ ἐγγ. L⁶. Vi. F. R.

cultas, contra quem uelit in solidum agere. set ex epistula Hadriani imperatoris compellitur creditor a singulis fideiussoribus, qui litis contestatae tempore soluendo sint, partes petere. ideoque si quis ex fideiussoribus eo tempore non inueniatur soluendo, eius insoluentia ceteros onerat. ut ecce quinque erant fideiussores, cum C aurei deberentur: si omnes soluendo sint, singuli pro XX aureis conueniuntur: cum uerum ex eis unus non sit soluendo, eius insoluentia ceteris damnum adfert; nec enim a quattuor illis singulis XX, set XXV aurei petentur. set si post litis contestationem contingat unum ex iis non soluendo fieri, eius insoluentia creditori non fideiussoribus nocebit. set et si quis cum uno fideiussore agens solidum consequatur, huius solius detrimentum erit, neque enim ei cum ceteris fideiussoribus agere permittetur, neque cum reo principali, cum non soluendo sit, utiliter contendet, et merito quidem eiusmodi fideiussor sibi imputabit, cum potuerit conuentus ex epistula diui Hadriani adiuuari et efficere ut pro eadem atque in ceteros parte, in se
5. actio daretur. 5. Fideiussores ita obligari non possunt, ut plus debeant quam debet is, pro quo obligantur. nam fideiussorum obligatio accessio est, neque plus in accessione esse potest quam in re principali. at ex diuerso ut minus debeant obligari possunt: et itaque si principalis reus i. e. debitor decem aureos dare spondeat, quinque ab fideiussoribus dari recte stipulamur, set, si reus principalis quinque spondeat, fideiussor non recte in decem accipitur. item si reus principalis pure promiserit, fideiussor sub condicione promittere potest. at ex diuerso si principalis sub condicione promiserit,

μὲν ὀρθῶς, púrως δὲ οὐ δεόντως ἐπερωτᾶται· οὐδὲ[1]) γὰρ μόνον ἐν ποσότητι, ἀλλὰ καὶ ἐν χρόνῳ τὸ πλέον καὶ ἧττον νοεῖσθαι χρή. πλέον γάρ ἐστι τὸ εὐθέως τίποτε δοῦναι[2]) ἧττον δὲ τὸ μετὰ χρόνον[3]) δοῦναι[4]). 6. Ὁ ἐγγυητὴς καταβαλὼν ὑπὲρ τοῦ 6.
πρωτοτύπου ἐπὶ ἀναλήψει τῶν δεδομένων ἕξει κατ' αὐτοῦ τὴν mandati ἀγωγήν. 7. Ἑλληνιστὶ[5]) ὁ fideiússωr ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον 7.
οὕτως ὁμολογεῖ· »τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω θέλω λέγω[6])«, εἰ δὲ καὶ τὸ »φημὶ« εἴποι[7]), ὁμοίως ἐστὶν ὥςπερ εἰ εἶπε »λέγω«. 8.[a]) Ἐπὶ τῶν ἐπερωτήσεων τῶν ἐγγυητῶν ἰστέον 8.
ἐστὶν ὅτι ὁπερδήποτε εἴη γεγραμμένον ὡς γενόμενον προλήψει γεγενῆσθαι[8]) δοκεῖ. διὸ ὡμολόγηται[9]) εἴ τις ἑαυτὸν ἔγραψεν ἐγγυήσασθαι δοκεῖν[10]) πάντα τὰ εἰωθότα πεπρᾶχθαι, οἷον τὸ ἐπερωτᾶσθαι αὐτὸν[11]) ὡς ἐγγυητὴν καὶ αὐτὸν ὡμολογηκέναι ἀκολούθως[12]).

De litterarum obligatione[13]). Titulus 21.

Μετὰ τὴν re καὶ τὴν uerbis εἴπωμεν περὶ τῆς litteris.[b]) ἡ δὲ litteris[14]) τὸ παλαιὸν τοιοῦτον ἐπεδέχετο ὅρον. litteris ἐστὶ τὸ παλαιὸν χρέος εἰς καινὸν δάνειον μετασχηματιζόμενον ῥήματι καὶ γράμματι τυπικῷ[15]). εἰ γάρ τις ἐχρεωστει μοι δέκα[16]) νομίσματα ἀπὸ ἀγοραςίας ἢ μισθώσεως ἢ δανείσματος ἢ ἐπερωτήσεως (πολλαὶ δὲ τῶν χρεῶν προφάσεις), ἠβουλόμην δὲ τοῦτον ὑπεύθυνον ποιῆσαι τῇ litteris ἐνοχῇ, ἀνάγκη ἦν ταῦτα[17]) λέγειν καὶ γράφειν

---

1) οὐ Vi. R. 2) τι δοθῆναι V. 3) τι ins. V. 4) δοθὲν L^{6}. δοθῆναι V. F^{2}. 5) δὲ ins. V. 6) d. Vi.: ita M. cet. λέγ. θ. 7) εἴπῃ Vi. F^{1}. R. 8) γενέσθαι V. 9) ὡς ins. V. F^{2}. 10) —κεῖ Vi. 11) ἑαυτ. L^{1}. L^{2}. 12) M. cet. ἀκ. ὡμ. 13) Περὶ [τῆς d. M. L^{1}. L^{2}.] ἐν γράμμασιν ἐνοχῆς. ad. libri ed. 14) ἤτοι μετάθεσις χρέους L^{2}. ad. 15) ita M. V. L^{1}. L^{2}. L^{6}. L^{18}. Par. 1364. Vi. ῥήμασι —σι —κοῖς Par. 1366 F. R. 16) ἑκατὸν Vi. F. R. 17) τυπικὰ L^{2}. F. R.

a) Proch. 16, 161 sq. Epi. 19, 26. b) cf. G. 3, 128 sq. Glossa taurin. n. 416.

fideiussor recte sub condicione, non recte tamen pure pro-
mittit: neque enim solum in quantitate set etiam in tempore
plus et minus intellegi oportet. plus et enim statim aliquid
6. dare: minus post tempus dare. 6. Fideiussor si pro reo sol-
uat eius, quod soluerit, reciperandi causa habet cum eo man-
7. dati actionem. 7. Graece fideiussor plerumque ita spondet:
»τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω« »θέλω« »λέγω«. set si »φημὶ« dixerit
8. perinde erit ac si dixerit λέγω. 8. In stipulationibus fide-
iussorum sciendum est quodcumque quasi actum scriptum sit, praesumptione iuris actum uideri. ideoque constat si quis se scripserit fideiussisse, omnia sollemnia peracta uideri; ueluti interrogatum eum esse tanquam fideiussorem, et ipsum congruenter promisisse.

De litterarum obligatione. Titulus 21.

Post uerborum obligationem de litterarum dispiciamus. litterarum obligatio olim hanc definitionem recipiebat: litterarum obligatio est uetus debitum in nouum mutuum adsimilatum uerbis et scriptura formulatis. si enim quis aureos decem mihi deberet ex emptione uel ex locatione uel mutuo uel stipulatione (plures enim sunt debendi causae), uellemque eum litterarum obligatione teneri, necesse erat hoc uerba dicere

τὰ ῥήματα πρὸς αὐτὸν, ὃν ἔνοχον ἠβουλόμην τῇ litteris ποιῆσαι[1]) ἐνοχῇ. ἦν δὲ ταῦτα τὰ ῥήματα, ἅτινα καὶ ἐλέγετο καὶ ἐγράφετο· »centum aureos quos mihi ex causa locationis debes expensos tibi tuli«[2])? εἶτα ἐνεγράφετο[3]) ὡς ἀπὸ τοῦ ἐνόχου ἤδη γενομένου ἐκ τῆς μισθώσεως ταῦτα τὰ ῥήματα· »expensos mihi tulisti«[4]). καὶ ἡ μὲν προτέρα ἥτις ἦν[5]) ἐνοχὴ ἀπεσβέννυτο[6]), καινοτέρα δὲ ἐτίκτετο, τουτέστιν ἡ litteris. αὕτη δὲ ἐκ τοῦ ἐν γράμμασιν εἶναι τὴν ὀνομασίαν ἐδέξατο· σήμερον δὲ ταῦτα οὐκ ἔστιν ἐν χρήσει· ἔστι δὲ εὑρεῖν εἴ τις ἀκριβέστερον κατανοήσοι[7]) καὶ σήμερον πολιτευομένην τὴν litteris ἐνοχὴν καθ' ἕτερον σχῆμα. εἰ γάρ τις βουλόμενος δανείσασθαι παρ' ἐμοῦ διαλεχθῇ[8]) μοι περὶ τούτου, ἐγὼ δὲ ἐπέτρεψα αὐτῷ[9]) ποιῆσαι[10]) γραμματεῖον καὶ δὴ καθ' ἑαυτὸν οὐ παρόντος ἐμοῦ τὸ γραμματεῖον ἐποίησεν, ἐν ᾧ εἶπεν ὅτι »ἐδανεισάμην ἐγὼ κατὰ τὴν σήμερον ἡμέραν παρὰ τοῦδε καὶ ταῦτα ἐποφείλω«, ἐπερώτησις δὲ οὐκ ἐτέθη[11]), ἤγουν καὶ ἐντεθεῖσα ἄχρηστος ἦν διὰ τὸ γεγενῆσθαι τὸ[12]) τοιοῦτον συμβόλαιον μὴ παρόντος τοῦ δανεισαμένου[13]). ἐνταῦθα χρόνου[14]) παραδραμόντος πολλοῦ ζητεῖται εἰ δύνατον ἐνάγεσθαι τὸν τὸ εἰρημένον ἐκθέμενον γραμματεῖον. καὶ λέγομεν ὅτι οὐδὲ ἀπὸ τῆς »re« δυνατὸν ἐναχθῆναι τὸ παρὸν πρόσωπον· οὐ γὰρ γέγονεν ἀπαρίθμησις, οὐδὲ ἀπὸ τῆς uerbis, ἐπειδὴ μὴ παρόντων τῶν δύο μερῶν γέγονεν ἡ ἐπερώτησις ἢ αὐτὸ τοῦτο οὐδὲ γέγονεν ἐπερώτησις[15])· λείπεται οὖν ἀπὸ μόνων τῶν γραμμάτων ἔνοχον αὐτὸν γενέσθαι καὶ ἰδού ποτε καὶ σήμερον γίνεταί τις ἔνοχος τῇ litteris. ὁ δὲ πολὺς χρόνος πάλαι μὲν εἰς[16]) πενταετίαν περιεστήκει, μετὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον[17]) οὐκ ἦν ἀντιτιθέναι τὴν τῆς ἀναρ-

1) ποι. τῇ l. L1. L6. 2) pro his graece: τοὺς ρ̄ χρυσοῦς οὓς ἐμοὶ ἐξ αἰτίας μισθώσεως χρεωστεῖς σὺ ἐκ συνθήκης καὶ ὁμολογίας δώσεις τῶν οἰκείων γραμμάτων; Vi. R. 3) ἐγρ. V. 4) pro his gr.: ἐκ τῆς συνθήκης ὀφείλω τῶν οἰκείων γραμμάτων Vi. R. 5) d. L6. 6) —ται V. 7) —σῃ L2. L6. —σει Vi. F1. R. 8) διελέχθη L1. L2. M. 9) αὐτὸν L18. Vi. R. 10) μοι ins. L6. Vi. R. 11) ἐνετ. L1. V. Vi. F. R. 12) d. M. L2. 13) —σαντος V. Vi. R. 14) δὲ ins. L18. 15) addidi ex Vi. F1. R. 16) τὴν ins. V. Vi. F. R. 17) τὸν χρ. τοῦτ. V. L18.

et scribere ad eum, quem litteris obligari uolebam. haec autem erant uerba, quae dicenda scribendaque erant: »centum aureos, quos mihi ex causa locationis debes expensos tibi tuli«: deinde adscribebantur ab illo qui iam ex locatione antea obligatus erat haec uerba: »expensos mihi tulisti«, et prior quidem obligatio extinguebatur, noua autem gignebatur, idest litterarum. haec uero cum litteris conciperetur, inde appellationem duxit. inuenire autem licet, si quis diligentius inquirat, hodie quoque litterarum obligationem in usu esse quamuis plane sub alia forma. nam si quis, qui a me mutuari uelit, de hoc mihi loquatur, egoque mandem, ut instrumentum conficiat, idque ipse conficiat, me non praesente, hisce fere uerbis: »mutuum accepi hodierna die ab illo, et haec illi debeo«; stipulatio uero non adscribatur (quinimo inutiliter adscriberetur, cum eiusmodi instrumentum non praesente creditore conficiatur), quaeritur an deinde, multo elapso tempore, conueniri possit, qui instrumentum conscripserit: et dicimus neque ex re conueniri eum posse (non enim numeratio facta est) neque ex uerbis (cum ne praesente quidem utraque parte stipulatio sit facta aut etiam omnino non sit facta): restat igitur ut litteris tantum teneatur, et ecce quomodo etiam hodie quis litteris teneri possit. multum autem tempus

γορίας παραγραφὴν, τουτέστι τὴν non numeratae pecuniae *καὶ λέγειν τῷ δανειστῇ· δεῖξον ὅτι ἀπηρίθμησας· τοῦτο γὰρ πολλαῖς βασιλέων εἴρηται διατάξεσιν. ἐπειδὴ δὴ τοῦτο δυσχερὲς ἦν τοῖς* credítorsin, *ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς, ἵνα μὴ πολλοῦ παραδραμόντος χρόνου, τουτέστι τριετίας ἢ*[1]) *τετραετίας, οἱ* creditores *ἀποδειχνύειν ἀπαιτούμενοι*[2]) [*ὡς*][3]) *ὅτι ταῦτα ἀληθῆ ἐστι, διὰ τὸ μῆκος τοῦ χρόνου τοῦ παρελθόντος*[4]) *εἰς δυσχέρειαν τῶν ἀποδείξεων ἐμπίπτοιεν καὶ ἐντεῦθεν τῶν οἰκείων στεροῖντο χρημάτων*[5]), *διάταξιν ἐποίησεν, ἥτις τὴν πενταετίαν εἰς διετίαν περιέστησεν· ὥςτε οὖν εἴσω τουτου τοῦ χρόνου καλῶς ἡ τοιαύτη ἀντιτεθήσεται παραγραφὴ, μετὰ δὲ*[6]) *διετίαν οὐδ' ὅλως.*

De consensu obligatione[7]). Titulus 22.

Εἰπόντες περὶ τῆς re *καὶ* uerbis *καὶ*[8]) litteris *νῦν εἴπωμεν περὶ τῆς* consensu. *ἡ δὲ ταύτης τῆς ἐνοχῆς σύστασίς ἐστιν ἐν τούτοις τοῖς*[9]) *συναλλάγμασιν, ἐν τῇ ἀγορασίᾳ καὶ πράσει*[10]) *μισθώσει καὶ ἐκμισθώσει*[11]) *κοινωνίᾳ*[12]) *ἐντελῇ. διὰ τοῦτο δὲ τούτοις τοῖς τρόποις ἡ* consensu *συνίσταται ἐνοχὴ, ἐπειδὴ οὔτε γραφὴ, ὡς ἐπὶ τῆς* »litteris«, *οὔτε παρουσία, ὡς ἐπὶ τῆς* »uerbis«, *παντὶ τρόπῳ ἀναγκαία ἐστὶν· ἀλλ' οὐδὲ διδόσθαι τίποτε ἐπαναγκές ἐστιν, ὥςπερ ἐπὶ τῆς* »re« *ἵνα σύστασιν δέξηται ἡ* »consensu«. *ἀρκεῖ γὰρ τὸ*[13]) *συναινέσαι τοὺς τῇ* consensu *συναλλάττοντας. τὰ τοιαῦτα τοίνυν*[14]) *συναλλάγματα καὶ μεταξὺ ἀπόντων ἰσχυρῶς προβαίνει, οἷον δι' ἐπιστολῆς ἢ*[15]) *δι' ἀγγέλου.*

---

1) *καὶ* om. cum M. Vi. R. 2) *ἀπαιτ. ἀποδ.* Vi. F. R. 3) dele. 4) *τοῦ παρ. χρ.* Vi. R. 5) *πραγμάτων* Vi. 6) *τὴν* ad Vi. R. 7) *περὶ συναινετικῆς ἐνοχῆς* libri ed. 8) d. L¹. 9) d. Vi. R. 10) *καὶ* ins. L¹. L². V. Vi. R. 11) d. L¹. V. Vi. R.: *καὶ* ins. V. Vi. R. 12) *καὶ* ins. V. L¹. L². Vi. R. 13) d. L⁶. 14) M. L⁶.: cet. *οὖν*. 15) d. L¹. L². V.

olim quidem ad quinquennium usque procedebat ac postea non poterat *non numeratae pecuniae* exceptio opponi aut creditori dici: proba te numerasse: hoc enim pluribus principalibus constitutionibus cautum est. cum hoc autem creditoribus difficile esset, imperator noster, ne, longo praeterito tempore (idest triennio uel quadriennio), creditores probare iussi uera esse quae essent adscripta, propter longitudinem elapsi temporis in difficultatem probationum inciderent, atque inde suis pecuniis defraudarentur, constitutionem scripsit, quae quinquennium in biennium coartauit; itaque intra hoc tempus recte eiusmodi opponetur exceptio; post biennium uero, nullomodo.

De consensu obligatione. Titulus 22.

Cum iam obligationibus uerborum et litterarum dixerimus, nunc de illis quae consensu fiunt. constituitur haec obligatio in hisce contractibus: emptione et uenditione et lo-
1. catione et societate et mandatu. 1. Ideo autem istis modis
consensu dicitur obligatio contrahi, quia neque scriptura, ut in litterarum obligatione, neque praesentia, ut in uerborum obligatione, omnimodo opus est; ac ne dari quidquam est necesse, ueluti in re obligatione, ut consistat consensu obligatio:
2. sufficit enim eos consentire qui ita contrahunt. 2. Tales igitur contractus et inter absentes ualide fiunt, ueluti per
3. epistulam uel per nuntium. 3. Neque in hoc tantummodo

καὶ οὐ μόνον ἐν τούτοις διέστηκεν ἡ consensu τῶν λοιπῶν ἐνοχῶν ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκείνῳ, ὅτι ἐπὶ[1]) μὲν τῶν λοιπῶν[2]) ἐνοχῶν εἷς μὲν γίνεται ὑπεύθυνος, εἷς δὲ κτᾶται τὸν ἕτερον ὑπεύθυνον. οἷον ἐπὶ τῆς re ὁ μὲν διδοὺς ἔνοχον κτᾶται, ὁ δὲ λαβὼν ὑπεύθυνος γίνεται, ἐπὶ δὲ τῆς uerbis ἔνοχον κτᾶται ὁ ἐπερωτήσας. ὑπεύθυνος δέ ἐστιν ὁ[3]) ὁμολογήσας[a]), ἐπὶ δὲ τῆς litteris ἔνοχος μὲν ὁ γράψας, ἔνοχον δὲ αὐτὸν κτᾶται ἐκεῖνος εἰς ὃν γέγονεν ἡ γραφή. ἐπὶ δὲ τῆς consensu ἑκάτερος ἑκατέρῳ ὑπεύθυνος γίνεται[4]) εἰς τοῦτο, ὅπερ τὸν ἕτερον τῷ ἑτέρῳ ἐκ τοῦ καλλίστου καὶ τοῦ[5]) δικαίου παρέχειν ἐχρῆν, ὁπότε ἐπὶ τῆς uerbis ἐνοχῆς ὁ μὲν ἐπερωτᾷ καὶ κτᾶται ἔνοχον· ὁ δὲ ὁμολογεῖ καὶ γίνεται ἔνοχος.

De emptione et uenditione[6]). Titulus 23.

Καὶ εἴπωμεν κατὰ πρώτην τάξιν περὶ πράσεως καὶ ἀγορασίας[7]). ἡ[b]) πρᾶσις καὶ ἡ ἀγορασία συνίσταται εὐθέως, ἡνίκα περὶ τοῦ τιμήματος ἑκάτερον συναινέσῃ μέρος· ἐὰν γὰρ εἴπω ἐγὼ[8])· πιπράσκω σοὶ[9]) τόδε[10]) εἰς ἑκατὸν νομίσματα, ἀρεσθῇς δὲ σὺ[11]) ταύτῃ τῇ τιμῇ, εὐθέως συνέστη ἡ πρᾶσις[12]), εἰ καὶ μάλιστα μήπω τὸ τίμημα ἀπηρίθμηται, μήτε ἀρραβὼν τις δέδοται. καὶ τίκτεται τῷ μὲν πράτῃ ἡ ex uendito, *τῷ δὲ ἀγοραστῇ ἡ* ex empto. *τὸ δὲ ἀρραβῶνος χάριν παρεχόμενον ἔλεγχός ἐστι καὶ ἀπόδειξις πράσεως καὶ ἀγορασίας συστάσης[13]), οὐ μὴν αὐτὸ[14]) σύστασις. ταῦτα δὲ[15]) περὶ πράσεως*

---

1) M. cet. ἐπὶ μὲν γάρ. 2) M.: cet. ἄλλων. 3) ἐπερωτηθεὶς ἤτοι ins. L6. 4) γίνεται ἔνοχος V. 5) addidi ex M. L6. 6) Περὶ ἀγορασίας καὶ πράσεως libri ed. 7) ἀγ. καὶ πρ. Vi. F. R. 8) ὡς om. cum M. 9) addidi ex Vi. F. R. 10) τῶδε V. 11) d. L1. L2. 12) εὐθέως h. l. Vi. R. 13) —σεως Vi. 14) αὐτὴ cj. R. 15 d. Vi. R.

a) G. 3, 137. b) Proch. 14, 1 sq. Epa. 23, 1 sq. Epi. 16, 4. schol. Bas. II 502. Harm. 3, 3, 1 sq. Πεῖρα 42, 2.

differt a ceteris obligationibus ea quae consensu fit, set in eo etiam, quod in ceteris obligationibus alter quidem obligatur, alter uero alterum sibi obligat (ut ecce in re obligatione qui dat alterum sibi obligat, qui accipit alteri ipse obligatur, in uerborum obligatione qui stipulatur alterum obligat, promissor uero ei obligatur, in litterarum obligatur qui scribit, eum uero sibi ille obligat ad quem et scriptura spectat), at in consensu obligatione uterque alteri obligatur in id quod alterum alteri ex aequo et bono praestare oportet, cum in uerborum obligatione qui stipulatur alterum sibi obliget, et qui spondet obligetur.

De emptione et uenditione. Titulus 23.

Et primum de emptione et uenditione dispiciamus. emptio et uenditio contrahitur simulatque de pretio utraque pars consenserit. si enim dicam: »hanc rem uendo C aureis«, tuque hoc pretio sis contentus, statim uenditio est contracta, quamuis nondum pretium numeratum sit, neque arra ulla data fuerit. et adquiritur uenditori quidem actio uenditi, emptori autem actio empti. quod enim arrae nomine datur argumentum est et probatio emptionis et uenditionis contractae, non uero ipsa constitutio. set haec de emptione

καὶ ἀγορασίας νοοῦμεν τῆς ἀγράφως γινομένης[1]), οὐδὲν γὰρ ἐπὶ[2]) ταύτης ἐκαίνισεν ὁ ἡμέτερος βασιλεύς. ἐπὶ δὲ τῆς ἐγγράφως γινομένης οὐχ ἑτέρως τὸ τέλειον προςγίνεσθαι λέγομεν τῇ πράσει καὶ τῇ ἀγορασίᾳ, εἰ μὴ καὶ τὰ συμβόλαια τῆς πράσεως συγγραφῇ ἢ οἰκείᾳ χειρὶ τοῦ πιπράσκοντος ἢ ὑπὸ ἑτέρου μὲν γραφῇ, ὑπογράφῃ δὲ ὁ πιπράσκων. εἰ δὲ διὰ tabellíonos[3]) γένηται, εἰ μὴ καὶ complatíones[4]) παρακολουθήσωσιν, ἡγησαμένης τῆς ὑπογραφῆς καὶ ἀπολυθῇ τὰ συμβόλαια τοῖς μέρεσιν. ἐν ὅσῳ γὰρ ἐλλείπει τι τούτων καὶ μεταμελείας[5]) χώρα γενήσεται καὶ δύναται ὁ ἀγοραστὴς ἢ ὁ πράτης ἀζημίως ἀναχωρεῖν ἀπὸ τοῦ συναλλάγματος, οὕτω μέντοι, εἰ μὴ ἄρα ἤδη ἔτυχέ τι[6]) λόγῳ ἀρραβῶνος[7]) δοθέν. τούτου γὰρ γενομένου, εἴτε ἐγγράφως εἴτε ἀγράφως ἡ πρᾶσις γίνεται[8]), καὶ[9]) ὁ ἀναχωρῶν ἀπὸ[10]) συναλλάγματος εἰ μὲν[11]) ἀγοραστὴς εἴη ἀπόλλυσι τὸν ἀρραβῶνα, εἰ δὲ[12]) πράτης, τὸ διπλοῦν παρέχειν ἀναγκάζεται, τουτέστιν αὐτὸ τὸ δοθὲν καὶ ἕτερον τοσοῦτον, εἰ καὶ μηδὲν τοιοῦτον ἐν τῷ διδόσθαι τοὺς ἀρραβῶνας συνεφωνήθη. τίμημα μέντοι πάντως[13]) ὁρίζεσθαι χρὴ ἐπὶ[14]) πράσεως· οὐδεμία γὰρ[15]) καθόλου ἔσται ἡ[16]) πρᾶσις, τιμήματος μὴ ὑποκειμένου. 1. Ἀλλὰ καὶ[17]) cérton ὀφείλει εἶναι τὸ τίμημα. 1.
ἀμέλει εἰ[18]) μεταξύ τινων οὕτως συνεφωνήθη, ἵνα ὅσου ὁ Títios διατιμήσηται τόνδε τὸν ἄγρον, τοσούτου εἴη πεπραμένος, μεταξὺ τῶν παλαιῶν πολλῇ ἐκινεῖτο φιλονεικία πότερον συνέστηκεν ἡ τοιαύτη πρᾶσις ἢ ἀνίσχυρος ἐστιν. ἀλλὰ γέγονε decisíωn τοῦ ἡμετέρου βασιλέυς, ἥτις οὕτω διετύπωσει, ὥςτε ἡνίκα οὕτως συμφωνηθῇ »ἔστω σοι ὁ ἀγρὸς πεπραμένος ὅσου ἂν[19]) ὁ δεῖνα αὐτὸν διατιμήσηται[20])«, ἐπὶ τούτοις τοῖς ὅροις ἱστάναι τὸ συνάλλαγμα, ἵνα[21]) εἰ μὲν αὐτὸς ὁ[22]) ὀνομασ-

---

1) νοουμένης L^6. 2) περὶ L^6. 3) scr. M. 4) ita graecis uel latinis litt. libri omnes: excepto Par. 1366 secunda manu. κομπλετίονες Vi. F. R. 5) [τῇ d. F^1.] μεταμελείᾳ V. Vi. F. R. 6) τῷ M. 7) ἀρρ. λόγ. Vi. F^1. R. 8) γένηται V. 9) add. ex M. Pi. L^6. 10) addidi ex Pi. F^2. 11) ὁ ad. Vi. F. R. 12) 'ὁ' om. cum L^1. L^2. V. L^6. 13) πράσεως L^2. 14) 'τῆς' om. cum M. 15) d. V. 16) d. V. L^6. Vi. R. 17) d. Vi. R. 18) uoc. 'καὶ' om. cum. M. 19) d. V. 20) –ηθήσεται V. Vi. F. 21) καὶ V. 22) d. L^2.

et uenditione dicta intellegimus, quae sine scriptura consistit; nihil enim in huiusmodi uenditionibus princeps noster innouauit. in ea uero, quae scriptura conficitur, non aliter perfectam esse emptionem uenditionemque intellegimus, nisi et instrumenta emptionis conscripta fuerint uel manu propria uenditoris uel ab alio quidem scripta, a uenditore autem subscripta: quod si per tabellionem fiant, nisi et completiones, praecedente subscriptione, subsequantur et absoluantur partibus instrumenta. donec enim aliquid ex his deest, et poenitentiae locus est et potest emptor seu uenditor sine poena recedere a contractu, ita tamen, nisi iam arrhae nomine forte aliquid datum fuerit: etenim hoc subsecuto, siue in scriptis siue sine scriptis uenditio facta est, is qui a contractu recedit, si quidem emptor est, arrham perdit, si uero uenditor, duplum restituere compellitur, h. e. id quod datum est et alterum tantum, licet nihil huiusmodi in constituendis arrhis expressum
1. sit. 1. Pretium autem omnino constitui oportet; nam nulla omnino emptio esse potest pretio non constituto. set et certum pretium esse debet. alioquin si inter aliquos ita conuenerit, ut quanti Titius hunc fundum aestimauerit, tanti sit emptus, inter ueteres magna erat controuersia, utrum constaret eiusmodi uenditio an inutilis esset. set processit imperatoris nostri decisio, quae ita hoc constituit, ut quotiens sic composita sit uenditio: »sit tibi hic fundus emptus quanti ille eum aestimauerit«, sub hac condicione staret contractus, ut, si quidem ipse qui nominatus est, ueluti Titius, pretium definierit, omnimodo secundum eius aesti-

θεὶς, οἷον Titios, *ὁρίσῃ τὸ τίμημα, παντὶ τρόπῳ κατὰ τὴν ἐκείνου διατίμησιν καὶ τὸ τίμημα καταβληθῇ καὶ τὸ πρᾶγμα παραδοθῇ, ἵνα ἡ πρᾶσις εἰς πέρας ἀχθῇ, τοῦ μὲν ἀγοραστοῦ τὴν* ex empto *ἀγωγήν, τοῦ δὲ πράτου τὴν* ex uendito *ἔχοντος. εἰ δὲ ὁ ἐξονομασθεὶς* Titios *ἢ μὴ βουληθῇ ἢ μὴ δυνηθῇ τὸ τίμημα ὁρίσαι (τυχὸν γὰρ ὑπερέβαινεν αὐτὸν ἡ γνῶσις τῆς ποσότητος τοῦ τιμήματος), ἀντ' οὐδενὸς ἔστω τὸ σύμφωνον τῆς πράσεως, ἀλλ' οὕτως ἔστωσαν οὗτοι ὡσανεὶ μηδενὸς μεταξὺ αὐτῶν περὶ πράσεως γενομένου συμφώνου διὰ τὸ μηδὲ ὑπεῖναι*[1]) *τίμημα ὡρισμένον. τοῦτο δὲ ὥρισε μὲν ἡ τοῦ βασιλέως διάταξις ἐπὶ πράσεων*[2]), *οὐκ ἄτοπον δὲ καὶ*[3]) *ἐπὶ μισθώσεως καὶ ἐκμισθώσεως ἕλκεσθαι τοῦτο.*[4]) 2. *Δεῖ δὲ οὐ μόνον, ὡς εἴρηται, ὁρι-* 2.
σθῆναι[5]) *τίμημα*[6]) *καὶ* cérton *εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀργυρίοις εἶναι. ἐν γὰρ τοῖς λοιποῖς πράγμασι τοῖς παρὰ ἀργύρια*[7]) *εἰ ἄρα τίμημα εἶναι δύναται ζητεῖται, οἷον εἰ ἄρα οἰκέτης ἢ ἀγρὸς ἢ ἐσθὴς ἑτέρου πράγματος τίμημα εἶναι δύναται, ἐζητήθη σφόδρα. καὶ* Sabînos *μὲν καὶ* Cássios *καὶ ἐν ἑτέρῳ πράγματι νομίζουσι δύνασθαι τίμημα συνεστάναι καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἐν τῷ πλήθει θρυλλούμενον »τῇ τῶν πραγμάτων ἐναλλαγῇ πρᾶσιν καὶ ἀγορασίαν συνίστασθαι*[8]) *καὶ τοῦτο*[9]) *εἶδος τῆς*[10]) *πράσεως ἀρχαιότατον εἶναι«. καὶ μάρτυρι κέχρηνται Ὁμήρῳ τῷ ποιητῇ, ὅςτις ἔν τινι μέρει τῆς οἰκείας ποιήσεως τὸ τῶν Ἑλλήνων στρατόπεδον οἶνον ἑαυτῷ ἀγοράζον ὑποτιθέμενος*[11]) *φησιν ἐναλλαγῇ τινων πραγμάτων τὴν ἀγορασίαν γίνεσθαι τούτοις τοῖς ἔπεσιν*[a])

ἔνθεν[12]) *ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί·*
ἄλλοι[13]) *μὲν*[14]) *χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ*

---

1) *τὸ* om. cum M. 2) *—εως* V. Vi. R. 3) addidi ex M. L[1]. L[2]. V. 4) d. V. 5) *τὸ* om. cum M. L[1]. L[2]. 6) *ὡς εἴρ.* h. l. Vi. F. R. 7) *ταῦτα* Vi. R. 8) *—ται* V. 9) *τὸ* om. cum M. Rt. F. 10) d. Vi. R. 11) *ὑποθέμ.* V.: cet. cf. Iliad. 7, 472 sq. 12) *ὅθεν* M. 13) *ἀλλ' οἱ* M. 14) *ἐν* ins. L[6].

a) H. 472.

mationem et pretium persoluatur et res tradatur, ut uenditio ad effectum perducatur, et emptor quidem ex empto actionem, uenditor autem ex uendito consequatur. sin autem qui nominatus est Titius uel noluerit uel non potuerit pretium definire (forte enim pretii quantitatis cognitio eius captum superabat), pro nihilo sit uenditionis contractus, set tali loco sint ipsi, ac si nullus uenditionis intercessisset contractus, cum nullum sit pretium constitutum. hoc uero in emptione definiit principalis constitutio, non est uero absurdum id etiam ad locationem
2. et conductionem trahere. 2. Debet autem non solum, uti dictum est, definiri pretium et certum esse, set etiam in numerata pecunia consistere. nam in ceteris rebus praeter pecuniam an pretium esse possit quaeritur; ueluti seruus aut fundus aut toga an alterius rei pretium esse possit, ualde quaesitum est. et Sabinus quidem et Cassius etiam in alia re putabant posse pretium consistere et illud est quod uolgo dicebatur per permutationem rerum emptionem et uenditionem consistere, eamque speciem uenditionis uetustissimam esse. argumentoque utebantur Homero poeta, qui in aliqua parte poematum suorum exercitum graecorum uinum sibi comparantem fingens ait permutatione quorundam rerum emptionem fieri, his uersibus:

ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί·
ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,

ἄλλοι δ' αὖ ῥινοῖς[1]), ἄλλοι δ' αὐτῇσι[2]) βόεσσι,
ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.[3])

'οἰνίζοντο' δέ ἐστιν »οἶνον ἠγόραζον«. καὶ ὑποθέμενος αὐτοὺς οἶνον ἀγοράζοντάς φησι δίδοσθαι λόγῳ τιμήματος ἢ χάλκον ἢ σίδηρον ἢ βύρσας ἢ βόας ἢ ἀνδράποδα. οἱ δὲ proculianoi τὸ ἐναντίον ἔλεγον, ἕτερον λέγοντες εἶναι[4]) permutationa πραγμάτων[5]) καὶ ἕτερον πρᾶσιν καὶ ἀγορασίαν. καί φασι μὴ δύνασθαι τὸ πρᾶγμα καλῶς[6]) διακρίνεσθαι, ἐναλλαττομένων τῶν πραγμάτων, ποῖα μὲν δοκεῖ πεπρᾶσθαι, ποῖα δὲ τιμήματος λόγῳ δεδόσθαι. ἑκάτερον γὰρ δοκεῖν[7]) καὶ πεπρᾶσθαι καὶ τιμήματος ὀνόματι[8]) δεδόσθαι τὸ εὔλογον[9]) οὐκ ἀνέχεσθαι.[10]) ἀλλ' ἡ τοῦ Procúlu γνώμη λέγοντος τὴν permutationa ἰδιάζον εἶναι συναλλάγματος εἶδος κεχωρισμένον τῆς πράσεως εἰκότως ἐκράτησεν, ὁπότε καὶ αὐτὸς ὁ Próculos ἑτέρους ὁμηρικοὺς στίχους ἔχει συνηγοροῦντας[11]) αὐτῷ καὶ ἰσχυροτέροις κέχρηται πρὸς τοῦτο λογισμοῖς. οἱ δὲ στίχοι εἰσὶν οὗτοι[a]

ἔνθ' αὖτε Γλαύκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεὺς
ὃς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβε
χρύσεα χαλκείων ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

ἰδοὺ γὰρ ἐνταῦθα »ἄμειψιν« σαφῶς ἐκάλεσεν οὐ »πρᾶσιν« τὸ γινόμενον. τοῦτο δὲ καὶ οἱ πάλαι βασιλεῖς προσεδέξαντο καὶ ἐν τοῖς digéstois πλατέως περιέχεται. 3. Εἰρήκαμεν 3.
ἐν τοῖς προλαβοῦσι τὴν ἄγραφον συνίστασθαι πρᾶσιν ἐκ τοῦ περὶ τὸ τίμημα ὅρου καὶ τῆς ποσότητος εἰ[12]) ἑκάτερον ἠρέσθη[13]) μέρος. μετὰ τοίνυν τὴν[14]) εἰρημένην σύστασιν ὁ κίνδυνος τοῦ πεπραμένου πράγματος εὐθέως τὸν ἀγοραστὴν ὁρᾷ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα μήπω τὸ πρᾶγμα αὐτῷ παραδέδοται. τοιγαροῦν εἴτε οἰκέτης ἐστὶν ὁ πεπραμένος καὶ τελευτήσῃ, ἤγουν μέρος

1) —σιν L[6].: δὲ ῥινοῖς libri hom. 2) M. cum libris hom.: cet. αὐτοῖσι. 3) τίθεντο δαῖτα θαλείαν ad. L[1]. 4) ε. λέγ. F[1]. 5) —ατος Vi. F[1]. 6) τὸ πρ. καλῶς Vi. F[1]. R. 7) —εί V. Vi. 8) λόγῳ Vi. R. 9) δὲ ins. V. L[6]. 10) ita M. V. pro uulg. 'ἀναδέχ.' 11) συνεργοῦντας V. cf. Iliad. 6, 234 sq. 12) εἰς ὃ Vi. R. 13) —ρεσε M. 14) d. F.

a) Z. 234. cfr. Paul. D. 18, 1, 1, 1.

ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτῇσι βόεσσι
ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.[1])

›*οἰνίζοντο*‹ autem interpretatur 'uinum comparabant'. et fingens eos uinum comparare, ait dare nomine pretii uel aes uel ferrum uel pelles uel boues uel mancipia. proculiani autem contra asserebant aliudque esse dicebant rerum permutationem et aliud emptionem et uenditionem. dicebantque non posse rem recte expediri, rebus permutatis, quae uideantur uenisse et quae pretii nomine esse data. nam rem utramque uenisse et pretii nomine esse datam uideri rationem non pati. set Proculi sententia dicentis permutationem propriam esse speciem contractus a uenditione separatam merito praeualuit, cum et ipse Proculus aliis homericis uersibus adiuuetur et ualidioribus rationibus ad hoc utatur. uersus autem hi sunt[2]):

ἔνθ' αὖτε Γλαύκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεὺς
ὃς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβε,
χρύσεα χαλκείων ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

ecce enim hic permutationem, non uenditionem, contractum manifeste uocauit. quod et anteriores principes ad-
3. miserunt et in Digestis latius significatur. 3. Diximus superius uenditionem, quae sine scriptura fit, statim consistere, simulatque pretium definitum sit et utrique parti placuerit. postquam igitur hoc modo constiterit, periculum rei uenditae statim ad emptorem spectat, tametsi nondum res ei tradita sit. itaque si homo uenditus sit et decesserit uel aliqua parte

---

1) inde uinum comparabant comantes Achiui, alii aere, alii corusco ferro, alii boum pellibus, alii ipsis bubus, alii seruis. Il. 7, 472.

2) iam uero Saturni filius Iuppiter Glauco mentem rapuit, qui cum Tydei filio Diomede arma permutabat, aurea aheneis, centum boum pretio aestimata cum aestimatis bubus nouem. Il. 6, 284.

τι βλάβῃ τοῦ σώματος, πόδα ἢ χεῖρα ἢ ὀφθαλμὸν, ἢ οἰκία οὖσα ἡ πεπραμένη πᾶσα ἢ ἐκ μέρους πυρὶ δαπανηθῇ[1]) ἢ ἀγρὸς βίᾳ ποταμοῦ ὅλος[2]) ἢ ἐκ μέρους ἀπόληται, εἴτε πλημμύρᾳ ὕδατος, ἢ δένδρων ἐκ θυέλλης ἀνέμου καταπεσόντων πολλῷ ἥττων ἑαυτοῦ καὶ χείρων γένηται ὁ ἀγρός, ἐπὶ πάντων τούτων ἡ ζημία τὸν ἀγοραστὴν ὁρᾷ. ἀμέλει τοι εἰ καὶ μήπω τῆς τοῦ πράγματος ἐδράξατο[3]) νομῆς, ἀναγκάζεται τὸ τίμημα καταβάλλειν. καθόλου γὰρ ἴσθι, εἴ τι δίχα δόλου καὶ ῥᾳθυμίας τοῦ πράτου συμβῇ τῷ πράγματι, [ὅτι[4]] ἕξει τὸ ἀμέριμνον ὁ πράτης.[5]) ὥςπερ ἡ ἐκ τύχης ἐλάττωσις ἤτοι ἀπώλεια τοῦ πεπραμένου πράγματος εἰς τὸν ἀγοραστὴν ἀνατρέχουσιν,[6]) ὡσαύτως[7]) καὶ εἴ τι προσγέγονε κέρδος[8]) τῷ πεπραμένῳ πράγματι τὸν ἀγοραστὴν ὠφελήσει. ὅθεν εἰ δι' alluuionos μείζων γέγονεν ὁ ἀγρός (ἦν γὰρ τυχὸν ἑκατὸν πλέθρων, μετὰ δὲ τὸ συστῆναι τὴν πρᾶσιν ἐξ alluuionos προσετέθη αὐτῷ ἄλλα[9]) δέκα πλέθρα), τοῦ κέρδους ὁ ἀγοραστὴς ἀπολαύσει. χρὴ γὰρ ἐκεῖνον ἔχειν τὸ κέρδος, ὅς καὶ κινδυνεύει[10]) ἐκ τῆς τούτου μειώσεως.[11]) 3a. Εἰ δὲ πρὸ τῆς traditionos φύγῃ ὁ πεπραμένος 3a οἰκέτης ἢ καὶ[12]) κλαπῇ ὑπό τινος, ὡς μὴ δόλον ἢ ῥᾳθυμίαν ἐλέγχεσθαι περὶ ταῦτα τοῦ πράτου, σκοπήσωμεν εἰ ὁ πράτης ἐκ τούτων ὀφείλει ζημιοῦσθαι. καὶ δεῖ οὕτω διαστίξαι. εἰ μὲν εἰς ἑαυτὸν ὁ πράτης ἀνεδέξατο τὴν τοῦ πεπραμένου οἰκέτου φυλακὴν ἕως τῆς traditionos, custodian χρεωστεῖ, [ὃ κεῖται ἐν τῷ ῥητῷ[13])] (custodia δέ ἐστιν ἡ ἀκριβεστάτη καὶ ὑπερβάλλουσα παραφυλακή), καὶ αὐτὸς ἐπιγνώσεται τὴν ἐντεῦθεν ζημίαν. εἰ δὲ μηδὲν ἀνεδέξατο εἰς ἑαυτόν, ἕξει τὸ ἀμέριμνον.[14]) τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ζώων, οἷον ἵππου ὄνου καμήλου καὶ ὅσα τοιαῦτά ἐστι καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν πραγμάτων νοοῦμεν.[15]) τοῦτο δὲ μόνον ἐποφείλει ὁ πράτης τὸ τὴν

---

1) παραδοθῇ L¹. 2) —ως L¹. F². 3) ἐδέξ. L². 4) adde. 5) καὶ ad. L⁶. Vi. F. R. 6) M. Pi.: ἀνατρέχει L⁶.: ἀνέρχεται V. L¹. Vi. F. R. 7) οὕτω L⁶. 8) προσγ. κ. L⁶. 9) ἕτερα V. 10) κίνδυνον ἔχει V. 11) μει. τούτ. V. 12) d. V. 13) uidendum ne forte glossema sit.: de. Vi. R. 14) εἰ δὲ ... ἀμέριμνον d. L². Vi. a. 15) εἰ δὲ μὴ τὴν φυλακὴν ἀνεδέξατο οὐκ ἐνέχει ad. Vi. R.

corporis, pede puta uel manu uel oculo, laesus fuerit, aut si aedes uenditae totae aut aliqua ex parte incendio consumptae fuerint, aut fundus ui fluminis totus uel aliqua ex parte ablatus sit, siue etiam inundatione aquarum, uel arboribus turbine deiectis longe minor et deterior fundus esse coeperit: in eiusmodi omnibus casibus detrimentum ad emptorem pertinet. immo etsi nondum rei possessionem nactus fuerit, pretium soluere compelletur. omnino enim sciendum est, quidquid absque dolo et culpa uenditoris rei acciderit, in eo tutum esse uenditorem. quomodo fortuita diminutio siue interitus rei uenditae ad emptorem spectat, ita et si quid rei uenditae lucri accesserit, emptori id proderit. quare si alluuione maior fundus factus est (erat enim forte centum plethrorum, post uero contractam uenditionem per alluionem decem alia plethra accesserunt), commodo emptor fruetur: oportet enim eius esse commodum, cuius et detrimenti periculum est.

3a. 3a. Si uero ante traditionem fugerit homo qui ueniit uel ab aliquo subreptus fuerit, ita ut neque dolus neque culpa uenditoris ostendi possit, dispiciamus an inde uenditor damnum sentire debeat. et ita distinguendum est. si uenditi hominis custodiam in se uenditor susceperit usque ad traditionem, custodiam [hoc nimirum uerbo utitur textus] sane debet: (custodia est autem diligentissima et eximia rei conseruatio) et ipse inde damnum sentiet. si uero non susceperit, securus erit. idem et in ceteris animalibus, ueluti equo asino camelo omnibus denique id genus, et in ceteris rebus intellegimus.

in rem τὴν[1]) ἐπὶ τῇ ἐκδικήσει τοῦ πεπραμένου πράγματος καὶ τὸν condicticion ἐγχωρεῖν[2]) τῷ ἀγοραστῇ διὰ τὸ ἔτι αὐτὸν[3]) τὸν πράτην εἶναι δεσπότην, οἷα μήπω τοῦ πράγματος παραδοθέντος. ἐγχωρήσει δὲ καὶ[4]) τὴν furti κατὰ τῶν κλεψάντων καὶ τὸν Aquílion κατὰ τῶν βλαψάντων τὸ πραθὲν πρᾶγμα. 4.[a]) Ἡ πρᾶσις καὶ púrως καὶ ὑπὸ αἵρεσιν συναλλάττεσθαι 4. δύναται. ὑπὸ αἵρεσιν, οἷον 'Στίχος ὁ οἰκέτης εἴγε εἴσω μηνὸς ἀρέσῃ[5]) σοι ἔστω σοι πεπραμένος δέκα νομισμάτων'. 5.[b]) Τὰ sácra ἢ religiosa ἢ públiса, οἷον τὸν φόρον 5. ἢ τὴν βασιλικήν, ἀνισχύρως τις εἰδὼς ἀγοράζει, τουτέστιν οὐδεμίαν ἕξει προφάσει τοῦ συναλλάγματος ἀγωγήν. εἰ δὲ ὡσανεὶ ὑπάρχοντα[6]) ἰδιωτικοῦ δικαίου ἀπατηθεὶς[7]) ὑπὸ τοῦ πράτου ἠγόρασε ταῦτα, τότε ἔχει τὴν ex empto ἀγωγὴν ἐπὶ ἀπαιτήσει τοῦ διαφέροντος, ἐπειδὴ οὐκ ἔξεστιν ἔχειν τὸ πεπραμένον αὐτῷ. τὸ αὐτὸ ἔστω, εἰ καὶ ἐλεύθερόν τινα ἀντὶ οἰκέτου ἠγόρασεν.

De locatione et conductione.[8]) Titulus 24.

Ἡ μίσθωσις καὶ[9]) ἐκμίσθωσις[c]) ἔοικε τῇ πράσει καὶ[10]) ἀγορασίᾳ καὶ διὰ τῶν αὐτῶν πρόεισι κανόνων. ὥςπερ γὰρ ἡ πρᾶσις τότε συνίσταται, ἡνίκα τὸ τίμημα ἑκατέρῳ μέρει ἀρέσῃ, οὕτω καὶ ἡ μίσθωσις συνίστασθαι νοεῖται, εἰ[11]) τὸ τίμημα[12]) τοῖς μέρεσιν ἤρεσεν. καὶ ὥρπερ εἰρήκαμεν ἐκεῖ[13]) cérton καὶ ἐν ἀργυρίῳ ὀφείλειν εἶναι τὸ τίμημα, οὕτω καὶ τὸ μίσθωμα cérton καὶ ἐν ἀργυρίῳ εἶναι δεῖ.[14]) καὶ ἁρμόζει τῷ μὲν

---

1) addidi ex M. V. 2) ἐκχ. V. 3) εἶναι h. l. L6. 4) d. Vi. 5) μὴ ἀπαρέσει Vi. R. 6) —τος Vi. F1. R. 7) ἀπαιτ. Vi. 8) Περὶ μισθώσεως καὶ ἐκμισθώσεως ad. libri. ed. 9) ἡ om. cum L2. 10) τῇ om. cum M. 11) εἰς L1. L2. 12) [illegible] L1. L2. 13) ἐκεῖσε L6. 14) ὀφείλει εἶναι V.

a) font. citt. Bas. schol. 1, 689. b) Bas. ib. Voell. II 1308. c) cf. Proch. 17, 1 sq. Epi. 7, 1 sq.

utique tamen actionem in rem ad rem uenditam uindicandam
et condictionem emptori cedere uenditor debet, cum ipse uen-
ditor dominus adhuc sit, utpote re nondum tradita. item cedet
actionem furti in fures, et aquilianam in eos, qui uenditae rei
4. damnum dederint. 4. Uenditio tam pure quam sub condicione
contrahi potest. sub condicione, ueluti: »Stichus seruus, si
intra mensem tibi placuerit, sit tibi emptus aureis
5. decem«. 5. Res sacras uel religiosas uel publicas, ueluti
forum basilicam, frustra quis sciens emit, idest nullam habebit huius negotii causa actionem. si uero a uenditore deceptus has res, quasi priuati iuris sint, emerit, actionem ex empto habebit ad id, quod sua interest, petendum; non enim rem uenditam ei sibi habere licet. idem est et si liberum hominem quis pro seruo emerit.

De locatione et conductione. Titulus 24.

Locatio et conductio similis est emptioni et uenditioni et isdem iuris regulis procedit. nam ut uenditio ita contrahitur, si de pretio utraque pars consenserit, sic etiam locatio contrahi intellegitur, si merces partibus placuerit. et quemadmodum illic diximus certum esse et in numerata pecunia pretium consistere debere, sic etiam merces certa et in numerata pecunia esse debet. et competit locatori quidem

μισθώσαντι ἡ locâti, τῷ δὲ μισθωσαμένῳ ἡ conducti, τῷ μὲν ἵνα ἀπαιτήσῃ τὸ μίσθωμα, τῷ δὲ ἵνα λάβῃ τὸ μεμισθωμένον[1]) αὐτῷ πρᾶγμα. 1. Καὶ τὸ εἰρημένον ἡμῖν περὶ[2]) τῆς[3]) 1. πράσεως, ἡνίκα εἰς ἑτέρου κρίσιν ἡ τοῦ τιμήματος ἀνάγεται ποσότης, οἷον »ἔστω σοι πεπραμένον ὅσον ἂν ὁρίσῃ[4]) Titios«, ἔνθα καὶ διάταξιν ἀπηνέγκαμεν[5]) τοῦ θειοτάτου ἡμῶν[6]) βασιλέως διαστίξει τὴν τοῦ συναλλάγματος σύστασιν ὑποβάλλουσαν, τὰ αὐτὰ[7]) καὶ περὶ[8]) μισθώσεως καὶ ἐκμισθώσεως εἰρήσθω, ἡνίκα εἰς ἑτέρου δοκιμασίαν ἡ τοῦ μισθώματος ἀναφέρεται ποσότης, καθὰ καὶ προλαβόντες ἐδιδάξαμεν. εἰ δέ τις κναφεῖ κναπτέαν ἢ ῥάπτῃ ῥαπτέαν ἐσθῆτα δέδωκε, μισθοῦ μηδενὸς ὁρισθέντος[9]) παραχρῆμα ὑποσχόμενος τοσοῦτον δώσειν, ὅσον ἂν μεταξὺ τῶν δύο μερῶν συνδόξῃ μετὰ ταῦτα, οὐκ ἔστι μίσθωσις τὸ τοιοῦτον, ἀλλ' ἕτερον συνάλλαγμα παρὰ τὴν μίσθωσιν ἐφ' ᾧ[10]) καὶ δίδοται ἡ praescriptis uerbis. καὶ μήτις νομιζέτω τοῦτο τέμνεσθαι ἐκ τῆς βασιλικῆς decisionos, ἕτερος γὰρ ὁ τῆς διατάξεως θεματισμός· ἔχει γάρ·[11]) »ἔστω σοι πεπραμένον ὅσον ἂν ὁρίσῃ Titios«, ἐνταῦθα δὲ, »ἔστω σοι μεμισθωμένον εἰς ὅσον ἂν ἑκατέρῳ μέρει συναρέσῃ«. 2. Οὕτω 2. δὲ ταῦτα[12]) ζητεῖται ἐπὶ πράσεως καὶ μισθώσεως, ὅτι ὥσπερ ἀμφιβάλλεται εἰ ἄρα ἡ permutatiωn τῶν πραγμάτων πρᾶσίς ἐστιν, οὕτω καὶ ἐπὶ[13]) μισθώσεως ζητεῖται εἰ ἐμοῦ πρᾶγμα σοι παρασχόντος εἰς χρῆσιν[14]) ἤγουν ἐπὶ τῷ καρποῦσθαι, ἕτερόν τι ἀμοιβαδὸν ἐμοὶ δοθήσηται παρά σου εἰς χρῆσιν ἢ εἰς τὸ καρπώσασθαι [ἀμφιβάλλεται[15])] εἰ ἔστι μίσθωσις. καὶ ἤρεσε μὴ εἶναι[16]), ἀλλά τι ἰδιάζον γένος συναλλάγματος· οἷον, ὡς ἐπὶ θέματος· δύο τινὲς ἀγρογείτονες ὑπῆρχον, ἑκάτερος αὐτῶν πρὸς ἕνα βοῦν ἐκέκτητο[17]), οὐδέτερος οὖν ἠδύνατο τὸν

1) μισθώμενον V. 2) ἐπὶ V. 3) d. V. Vi. R. 4) ὁ om. cum M. L6. 5) —ις ἀνηνέχθη V. 6) ad. ex V. L6. 7) τὸ αὐτὸ Vi. R. 8) ἐπὶ V. 9) ὁρ. μισθ. μηδ. L6. 10) δὴ V. 11) ἐκεῖ ad. L6. Vi. R. 12) Ex cj. R. 13) d. F2. 14) ἐν χρήσει V. L1. F2. 15) dele: nisi uocem 'ζητεῖται' delendam putes: quod fortasse praestat. 16) μίσθωσιν ins. Vi. R. 17) —ντο L6.

locati actio, conductori uero conducti, alteri ad mercedem consequendam, alteri autem ad rem sibi locatam optinendam.

1. 1. Et quae supra diximus in uenditione, si alieno arbitrio pretii quantitas fuerit permissa (ueluti: »sit tibi hoc emptum quanti Titius aestimauerit«), ubi etiam sacratissimi imperatoris constitutionem rettulimus, ex qua contractus substantia distinctioni cuidam subicitur, eadem de locatione et conductione dicantur, quotiens alieno arbitrio mercedis quantitas permittatur, sicuti et superius proposuimus. si quis fulloni poliendam aut sarcinatori sarciendam uestem tradidit, nulla statim constituta mercede, set tantum dare pollicitus, quanti postea inter partes conuenerit, non est locatio et conductio, set alius contractus praeter locationem, unde etiam praescriptis uerbis actio datur. et nemo putet hunc casum principali decisione definiri; nam diversa illius constitutionis species est. nam ita est: »sit tibi emptum quanti Titius aestimauerit«, hic autem: 'sit tibi locatum quanti inter
2. utrumque conuenerit'. 2. Adeo autem eadem prorsus in uenditione et locatione quaeruntur, ut, sicuti ambigitur an rerum permutatio uenditio sit, ita et in locatione quaeritur, cum rem meam dederim tibi utendam siue fruendam, aliaque inuicem a te mihi utenda fruendaue data fuerit, an id locatio sit. et placuit non esse, set proprium aliquod genus contractus. ueluti in hac specie. duo quidam adfines erant: uterque unum bouem habebat: neuter igitur poterat

οἰκεῖον ἀγρὸν ἀροτριᾶν διὰ τὸ ἕνα κεκτῆσθαι βοῦν.[1]) ἐὰν συμφωνηθῇ μεταξὺ αὐτῶν, ὥςτε τὸν ἕτερον τῷ ἑτέρῳ ἐπὶ δέκα ἡμέρας κιχρᾶν τὸν οἰκεῖον βοῦν ἐπὶ τῷ[2]) ἀροτριάσαι τὴν γῆν τοῦ λαβόντος καὶ παρ' αὐτῷ ἀπόληται[3]) ὁ βοῦς, οὔτε μίσθωσις τὸ τοιοῦτόν ἐστι[5]) διὰ τὸ μὴ εἶναι cérton ἐνταῦθα[6]) ἐν ἀργυρίῳ μίσθωμα, οὔτε commodáton· τὸ γὰρ commodáton gratuíton ὀφείλει εἶναι. ἰδοὺ δὲ[7]) ἐνταῦθα ὁ χρήσας ἔχει ἤτοι ἐλπίζει τὸ ἐκ τῆς ἀντιλήψεως κέρδος, ἀλλ' ὁριζόμεθα ἐνταῦθα τὴν »praescriptis uerbis« κατὰ τοῦ ἀπολέσαντος.

3. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ κοινωνία τις μεταξὺ πράσεως καὶ μισθώσεώς 3. ἐστιν, ὅτι ἐπί τινων θεμάτων ἀμφιβολία γίνεται, πότερον πρᾶσις ἢ μίσθωσίς ἐστι τὸ γινόμενον. τοῦτο δὲ συμβαίνει ἐπὶ τῶν ἄγαν ἐμφερῶν, οἷον ὡς[8]) ἐπὶ τῶν κτημάτων, ἅτινα[9]) perpetúως[10]) τισὶ παρέχεται ἐπὶ τῷ καρποῦσθαι, ἵνα ἐφ' ὅσον τὸ μίσθωμα ἤτοι πρόσοδος ὑπὲρ τούτων τῷ δεσπότῃ παρέχεται, μηδεὶς ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοῦ μισθωσαμένου[11]) ἢ[12]) κληρονόμων[13]) αὐτοῦ ἢ ἐκείνου, ᾧ ὁ μισθωσάμενος[14]) ἢ ὁ αὐτοῦ κληρονόμος τοῦτο τὸ κτῆμα πέπρακεν ἢ ἐδωρήσατο[15]) ἢ προικὸς ὀνόματι δέδωκεν ἢ ἑτέρῳ ἐξεποίησε[16]) τρόπῳ. ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον συνάλλαγμα, ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν παλαιῶν ἀμφιβάλλετο καὶ ὑπό τινων μὲν μίσθωσις, ὑφ' ἑτέρων δὲ πρᾶσις ἐνομίζετο (πρᾶσις μὲν ἐπειδὴ διέβαινεν ἐπὶ κληρονόμους καὶ ἐξεποιεῖτο διαφόρως[16a]), μίσθωσις δὲ[17]) διὰ τὸ καθ' ἕκαστον ἔτος διδόμενον), διάταξις[18]) γέγονε Ζήνωνος τοῦ θειοτάτου ἥτις »ἐμφύτευσιν« τοῦτο ἐκάλεσεν ἰδιάζουσαν αὐτῷ φύσιν ἐπινοήσασα[19]) οὔτε πρὸς μίσθωσιν καθόλου, οὔτε πρὸς πρᾶσιν ὁρῶσαν[20]), ἀλλ' ἰδίοις ὅροις συνισταμένην. καὶ εἰ μέν τι πακτευθῇ μεταξὺ

---

1) κέκτ. ἕν. β. L². 2) τὸ M. 3) —λλυται Vi. R. 5) d. L⁶. 6) ἐντ. κέρ. Vi. F. R. 7) d. Vi. R. 8) ἐπὶ τῶν ἄγ. ἐμφ. οἱ. ὡς de F. 9) ἅπερ V. Vi. R. 10) διηνεκῶς V. 11) ἀπὸ τοῦ μ. ἀπ. L⁶. 12) οὐ M. V. F.: an οὐδὲ? 13) —μου Vi. R. —μφ F. 14) ἐκμ. Vi. R. 15) τοῦτο τ. κτ. h. l. Vi. R. 16) —ήσατο L¹. Vi. F. R. 16a) —οις Pi. 17) uoc. ἐνομίζετο [ἐλέγετο V.] omisi. 18) δὲ ins. M. L¹. F. 19) —σας M. 20) —ῶσα M.

suum fundum arare, cum unum tantummodo bouem possideret. si inter eos placuerit, ut per denos dies alter alteri proprium bouem concedat ad fundum accipientis arandum, et apud alterum bos perierit, neque locatio eiusmodi contractus est, cum non sit certa in pecunia numerata merces, neque commodatum; commodatum enim gratuitum esse oportet: in hoc uero casu is qui bouem utendum dat ex mutuo usu emolumentum habet uel sperat se habiturum. itaque actionem *praescriptis uerbis* aduersus eum qui rem perdidit decer-
3. nimus. 3. Adeo autem familiaritas quaedam inter uenditionem et locationem intercedit, ut in quibusdam causis dubium oriatur, utrum uenditio an locatio sit id quod agitur. id autem contingit in causis simillimis, veluti in praediis, quae perpetuo quibusdam fruenda traduntur, ut quamdiu pensio siue reditus pro his domino praestetur, neque conductori neque heredi eius, cuiue conductor heresue eius id praedium uendiderit aut donauerit aut dotis nomine dederit, alioue quo modo alienauerit, ea nemo auferat. set talis contractus, quia inter ueteres dubitabatur et a quibusdam locatio, ab aliis uenditio existimabatur (uenditio, quia et ad heredes res transiret et uariis modis alienari posset, locatio, quia pensio quotannis solueretur), lata est constitutio diui Zenonis, quae *emphyteusin* hunc contractum uocauit, propriam naturam ei statuens, neque ad locationem prorsus neque ad uenditionem spectantem, set propriis finibus consistentem. et si quidem aliquid

τῶν συναλλαττόντων, οὕτως ἰσχυρὸν ἔστω τὸ σύμφωνον, ὡσανεὶ φύσεως τοιαύτης[1]) προσούσης τῷ συναλλάγματι· φύσις[a]) γὰρ γινέσθω τῷ συναλλάγματι τὸ πάκτον. εἰ δὲ μηδὲν περὶ τῆς τοῦ πράγματος ἀπωλείας συνεφωνήθη, τηνικαῦτα, εἰ μὲν παντὸς τοῦ ἐμφυτευθέντος[2]) πράγματος γένηται φθορά[3]), τὸν δεσπότην, τουτέστι τὸν ἐμφυτεύσαντα, ὁράτω ἡ ζημία, εἰ δὲ μερική, ὁ ἐμφυτευσάμενος[4]) ἐπιγινωσκέτω τὴν βλάβην, ὅπερ καὶ ἐν χρήσει ἐστί τε καὶ πολιτεύεται. 4. Ὁμοίως κἀκεῖνο τῶν ἀμφι- 4.
βαλλομένων ἐστί. χρυσοχόῳ τινὶ δέδωκα λόγου χάριν δέκα νομίσματα συμφωνήσας ὥςτε αὐτὸν τὸν χρυσοχόον ἐξ οἰκείας ὕλης χρυσοῦ φανεροῦ σταθμοῦ καὶ φανεροῦ τύπου δακτυλίους μοι κατασκευάσαι[5]). πότερον πρᾶσις ἢ μίσθωσις τὸ τοιοῦτόν ἐστι ζητεῖται. καὶ ὁ μὲν Cássiós φησιν εἶναι καὶ[6]) πρᾶσιν καὶ μίσθωσιν[7]) τὸ τοιοῦτον, ἵνα εἰ μὲν αἰτιῶμαι τὴν ὕλην τοῦ χρυσίου, ὡς οὐ χρηστήν, κινήσω τὴν »ex empto«, εἰ δὲ τὴν ἐργασίαν, ὡς οὐ καλῶς ἔχουσαν, ἔχοιμι τὴν ‘locati’. ἀλλ' ἤρεσε μᾶλλον πρᾶσιν εἶναι καὶ ἀγορασίαν τὸ πρᾶγμα· τὸ γὰρ τῆς ἐργασίας ἐστὶν[8]) ἐν παρακολουθήματι. εἰ δὲ ἴδιον δέδωκα ἐγὼ χρυσὸν τῷ χρυσοχόῳ, μισθοῦ ὁρισθέντος ὑπὲρ τῆς ἐργασίας, ἀναμφιβόλως μίσθωσις καὶ ἐκμίσθωσίς ἐστι[9]) τὸ τοιοῦτον.
5[b]. Ὁ μισθωσάμενος πάντα κατὰ τὸν ὅρον τῆς μισθώσεως 5.
ὀφείλει ποιεῖν, τουτέστι κατὰ τὸ δόξαν μεταξὺ τῶν συναλλαττόντων. εἰ δέ τι ἐν τοῖς συμφώνοις παροφθῇ, κατὰ τὸ κάλλιστον καὶ δίκαιον ὀφείλει τοῦτο τυποῦσθαι. ἐὰν χρήσω τινὶ ἐσθῆτα ἢ ἄργυρον ἢ ζῷον, εἶτα ὑπὲρ τῆς χρήσεως τούτου ῥητὸν χρυσίον[10]) λόγῳ μισθοῦ δοθῇ μοι ἢ ὁμολογηθῇ δίδοσθαι, ὁ λαβὼν τοσαύτην ἐπιμέλειαν περὶ τὴν τούτων παραφυλακὴν ἐποφείλει, ὅσην ὁ σφόδρα ἐπιμελέστατος περὶ τὰ οἰκεῖα παρέχει[11]) πράγματα. ἐὰν γὰρ παράσχῃ καὶ τυχηρῶς τὰ χρησθέντα

---

[1]) φανερᾶς Vi. R. ad. [2]) d. Vi. R. [3]) τοῦ ἐμφυτευθέντος δηλαδὴ ins. Vi. R. [4]) μοι ‘ταύτην’ om. cum M. [5]) παρασκ. V. Vi. R. [6]) d. V. [7]) μ. κ. π. Vi. F. R. [8]) ὡς ins. Vi. R. [9]) d. V. [10]) χρ. ῥητ. Vi. F. R. [11]) ἔχει V.

a) cfr. Ulp. D. 50, 17, 23. b) Proch. 17, 2. 4. 5. Epi. 7, 2—4.

pactum fuerit inter contrahentes, hoc perinde optinere debet, ac si talis contractui indoles haereret. nam ex pacto contractus natura descendit. sin autem nihil de periculo rei pactum fuerit, tunc, si quidem totius rei in emphyteusin datae interitus euenerit, ad dominum, eum nempe qui rem in emphyteusin dedit, damnum redundet, sin particularis, emphyteuticarius huiusmodi damnum sentiat, quo iure utimur et

4. regimur. 4. Item et illud quaeritur. aurifici cuidam dedi, uerbi gratia, decem aureos eo pacto, ut aurifex ipse ex sua materia anulos mihi faceret certi aurei ponderis certaeque formae: utrum uenditio an locatio eiusmodi contractus sit quaeritur, et Cassius ait et uenditionem et locationem hunc contractum esse, ita ut si auri materiam, utpote non bonam, reprobauerim, ex empto, si uero operam, utpote non recte se habentem, locati habeam actionem. et magis placuit emptionem et uenditionem esse id negotium; opera enim quasi in accessione est. si uero aurum meum ipse dederim aurifici, mercede pro opera constituta, non est dubium, quin locatio et conductio

5. ea res sit. 5. Conductor omnia secundum legem conductionis facere debet, h. e. secundum id quod inter contrahentes placuit. si quid in contractu praetermissum est, id ex aequo et bono debet definiri. si cui uestem uel argentum uel iumentum utenda dem, deinde pro eius usu certam pecuniam mercedis nomine mihi detur aut dari promittatur, is qui accipit tantam diligentiam in eorum custodia praestare debet, quantam diligentissimus quisque suis rebus adhibet. quam si praestiterit et

ἀπώληται[1]) πράγματα, προφάσει τῆς τῶν πραγμάτων ἀποκαταστάσεως οὐ κρατεῖται. 6[a]. Ἐὰν ἐπὶ πενταετίαν μισθώσω 6.
τινὶ[2]) τὸν ἐμὸν ἀγρόν, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τυχὸν ἢ τρίτῳ ἐνιαυτῷ τελευτήσῃ ὁ μισθωσάμενος, ὁ κληρονόμος αὐτοῦ ὑπεισελεύσεται τὴν μίσθωσιν μέχρι πέρατος τῆς πενταετίας.

De societate.[3]) Titulus 25.

Μετὰ τὴν πρᾶσιν καὶ[4]) *μίσθωσιν χρὴ καὶ περὶ κοινωνίας διεξελθεῖν. συνίσταται δὲ αὕτη μεταξύ τινων ἢ* »totorum bonorum«, *ἣν οἱ Ἕλληνες ἰδικῶς κοινοπραξίαν καλοῦσιν, ἢ μιᾶς οἱασδήποτε ἐμπορίας, οἷον ἐπὶ τὸ ἀγοράσαι ἀνδράποδα καὶ αὐτὰ διαπωλῆσαι ἢ ἔλαιον ἢ οἶνον ἢ σῖτον.* 1. *Καὶ εἰ* 1.
μὲν μηδὲν περὶ τοῦ πόσον μέρος[5]) *ἕκαστος τῶν κοινωνῶν ἢ κέρδους ἢ ζημίας ἐπιγνώσεται συμφωνηθῇ, ἐξ ἴσου καὶ τὰ κέρδη καὶ τὰς ζημίας ἐπιγνώσονται. εἰ δὲ ἐκφωνηθῇ τὰ μέρη, φυλάττεσθαι τὸ συμφωνηθὲν δεῖ· ἀναμφίβολον γάρ ἐστιν, ὅτι ἔρρωται τὸ πάκτον, ἐὰν*[6]) *δύο μεταξὺ ἀλλήλων συμφωνήσωσιν, ἵνα ὁ*[7]) *ἕτερος μὲν δύο μέρη καὶ κέρδους καὶ ζημίας ἐπιγινώσκῃ, ὁ δὲ ἕτερος τρίτον.* 2[b]. *Περὶ δὲ ἐκείνου τοῦ πάκτου* 2.
ζητεῖται, ἐὰν Títios *καὶ* Séïos *μεταξὺ ἀλλήλων πακτεύσωσιν, ἵνα* Títios[8]) *μὲν δύο μέρη λαμβάνῃ τοῦ κέρδους, κατὰ δὲ τὸ τρίτον ζημιῶται, ὁ δὲ* Séïos[9]) *κατὰ δύο μέρη ζημιῶται τοῦ κέρδους τὸ $\overline{γ}$ ἀποφερόμενος, εἰ ἔρρωται τὸ σύμφωνον. καὶ ὁ μὲν* Qúintos Múcios[10]) *τῇ φύσει τῆς κοινωνίας φησὶν ἐναν-*

---

1) —λλυται F². 2) τ. μ. V. 3) περὶ κοινωνίας ad. libri ed. 4) τὴν ad L⁶. 5) πόσου μέρους M. 6) δὲ ins. V. 7) d. Vi. 8) Σέϊος Vi. F. R. 9) Τίτιος Vi. F. R. 10) —scios M. Μούτιος Vi. R.

a) Proch. 17, 34 Epi. 7, 11. b) Th. 3, 25, 2. 3 = Proch. 19, 27 Epi. 10, 9.

forte res in usum acceptae perierint, de rebus restituendis
6. non tenebitur. 6. Si ad quinquennium alicui fundum meum
locauerim, et secundo forte tertioue anno conductor moriatur,
eius heres in conductionem succedet usque ad finem quinquennii.

De societate. Titulus 25.

Post uenditionem et locationem oportet de societate quoque tractare. haec autem inter quosdam contrahitur aut totorum bonorum, quam Graeci specialiter *κοινοπραξίαν* appellant, aut unius cuiuslibet negotiationis, ueluti mancipiorum emendorum et uendendorum, aut olei aut uini aut
1. frumenti [emendi uendendique]. 1. Et quidem si nihil de
quota parte conuenerit, ex qua quisque socius lucrum damnumue sentire debeat, ex aequis partibus lucra sentient et damna. quod si expressae fuerint partes, quod expressum est seruari oportet: non enim dubium est, quin ualeat conuentio, si duo inter se pacti sint, ut unus quidem duas partes
2. lucri damnique sentiat, alter uero tertiam partem. 2. De illa
sane conuentione quaeritur: si Titius et Seius inter se pacti sint, ut Titius duas quidem lucri partes sibi habeat, damni uero tertiam tantum partem sentiat, ad Seium autem duae partes damni pertineant, lucri uero tertia, an rata habeatur conuentio? et Quintus Mucius contra societatis naturam talem

τιοῦσθαι τὸ τοιοῦτον σύμφωνον καὶ διὰ τοῦτο μὴ κρατεῖν τὸ πακτευθὲν, ὁ δὲ Séruios Sulpicios[1]*, οὐ μᾶλλον ἐκράτησεν ἡ γνώμη, τὸ ἐναντίον φησὶ διὰ τὸ πολλάκις τινων κοινωνῶν*[2] *οὕτω*[3] *τιμιωτάτην εἶναι τὴν σπουδὴν περὶ τὴν κοινωνίαν, ὥςτε δίκαιον εἶναι πλείονα κερδαίνειν αὐτοὺς καὶ ἐπὶ μείζονι κέρδει*[4] *εἰς κοινωνίαν αὐτοὺς δέχεσθαι. καὶ γὰρ καὶ*[5] *οὕτω κοινωνίαν συνίστασθαι ἀναμφίβολόν ἐστιν, ὥςτε τὸν μὲν χρήματα συνεισφέρειν, τὸν δὲ οὔ καὶ κοινὸν εἶναι μεταξὺ αὐτῶν τὸ προςγινόμενον κέρδος*[6]*. πολλάκις γὰρ ἡ σπουδὴ ἑνὸς τῶν κοινωνῶν ἴσα δύναται τῇ τῶν χρημάτων συνεισφορᾷ. καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἐκράτησεν ἡ τοῦ* Seruiu[7] *γνώμη ἐναντιουμένη τῷ* Quintῳ[8] Muciῳ, *ὅτι καὶ ἐκεῖνο τῶν ὡμολογημένων γέγονε δύνασθαι πακτεύειν τοὺς κοινωνοὺς ἵνα τις ἐξ αὐτῶν κέρδους μὲν μέρος ἀποφέρηται, μὴ ὑποβάλληται δὲ ζημίᾳ. ὅπερ οὕτω νοῆσαι χρή, ἵνα ἐὰν ἔν τινι μέρει κέρδος, ἔν τινι δὲ ζημία προσενεχθῇ,* compensationos [*ἤτοι*[9] *ἀντελλόγου*[10]] *γινομένου, τὸ ὑπολειφθὲν τοῦτο μόνον εἶναι*[11] *κέρδος νομισθείη*[12]*. οἷον, ἐνεπορεύοντο καὶ*[13] *ἀνδράποδα καὶ ἐσθῆτα· ἐν τῇ ἐμπορίᾳ τῆς ἐσθῆτος ζημία γέγονεν ἑκατὸν νομίσματα*[14]*, ἐν δὲ τῇ πραγματείᾳ*[15] *τῶν οἰκετῶν κέρδος περιεποιήθη τριακόσια νομίσματα*[16]*· ἐξαιρεῖται πρότερον τὰ ἑκατὸν νομίσματα τὰ*[17] *τῆς ζημίας, ὥςτε ἐκείνην θεραπευθῆναι ἐκ τοῦ κέρδους τῶν τ νομισμάτων καὶ τὰ διακόσια μερισθήσεται μεταξὺ τῶν κοινωνῶν*[18] *κατὰ τὰ γενόμενα πάκτα. ὥςτε οὖν ἐκ τούτου δείκνυται, ὅτι ἡνίκα μὲν κατὰ ταὐτὸν κέρδος καὶ ζημία συμβῇ τῇ κοινωνίᾳ ἢ κέρδος μόνον, οὐδὲν ὠφεληθήσεται ὁ κοινωνὸς ἐκ τοῦ πάκτου τοῦ λέγοντος μετέχειν μὲν αὐτὸν τοῦ κέρδους, μὴ ὑποκεῖσθαι δὲ ζημίᾳ, ἡνίκα δὲ ζημία μόνη*[19] *συμβῇ, τότε τὸ ὄφελος τὸ ἐκ*

1) Suplicios M.: id. gr. litt. L^1. L^2. L^6. *Σουλπίτιος* Vi. R. 2) d. V. 3) *οὐ* M.: *ὧν* m. 2a. 4) —*ζονα κέρδη* M. 5) d. Vi. R. 6) *μετ. αὐτ.* h. l. Vi. F. R. 7) M.: Serbiu L^1. 8) Cuintῳ M. 9) *ἤγουν* L^1. 10) ut gloss. delerem et *γ—ης* legerem. 11) d. Vi. R. 12) *σθῇ* V. 13) d. Vi. R. 14) *ν.* $\overline{ρ}$ V. 15) *πράσει* L^1. L^2. 16) *ννο* $\overline{τ}$ V. L^1. L^2. 17) add. ex Vi. R. 18) *κοινῶν* L^2. 19) —*ον* L^6.

conuentionem esse existimauit, et ideo inritam esse pactionem. Seruius uero Sulpicius, cuius sententia praeualuit, contra sentit, cum saepe quorundam sociorum ita pretiosa sit opera in societate, ut iustum sit eos meliore condicione in societatem admitti nam et ita coiri posse societas non dubitatur, ut alter pecuniam conferat, alter non conferat, et tamen commune sit inter eos lucrum quaesitum. saepe enim alicuius socii opera pro pecuniae collatione ualet. et adeo ualuit Seruii sententia contra Quintum Mucium, ut illud quoque constiterit, posse socios conuenire ut quis lucri partem ferat, de damno autem non teneatur. quod ita intellegi oportet, ut si in aliqua parte lucrum, in aliqua damnum allatum sit, compensatione facta, solum quod superest lucri esse intellegatur. ut ecce quidam mancipiorum et uestimentorum negotiationem inierant: in negotiatione uestis damnum C aureorum factum est, in mancipiorum uero CCC aureorum lucrum acceptum est: demuntur primum centum aurei qui in damno sunt ad id reficiendum ex lucro CCC aureorum: CC autem aurei inter socios diuiduntur secundum ea quae conuenerant. itaque inde patet quotiens in eadem re lucrum et damnum, uel lucrum tantummodo societati contigerit, nihil prodesse socio conuentionem, ex qua lucri fit particeps, expers uero damni. quotiens autem damnum tantummodo contingat, tunc con-

τοῦ[1]) συμφώνου δείκνυται. ἰδοὺ γὰρ εἰ συναγαγόντων[2]) αὐτῶν
ἀνὰ α͵ νομίσματα, τοῦ προειρημένου πάκτου παρακολου-
θήσαντος, συνέβη[3]) ζημίαν μόνην γενέσθαι ἐν τῇ ἐμπορίᾳ σ
νομισμάτων. κέρδος δὲ μηδὲν[4]), εἶτα διελύθη[5]) ἡ κοινωνία,
ὁ μὲν λήψεται ἃ συνεισήγαγε[6]) α͵ νομίσματα[7]), ὁ δὲ ω´.
3. Ἐκεῖνο δὲ τῶν ὡμολογημένων ἐστὶν, ὅτι ἐὰν[8]) ἐφ' ἑνὶ[9]) 3.
μόνῳ τῶν συμβαινόντων[10]) μέρος[11]) ἐκφωνηθῇ[12]), κανὼν γίνεται
τοῦ σιγηθέντος τὸ ἐκφωνηθέν. οἷον, γέγονε πάκτον, ὥςτε
κέρδους συμβαίνοντος τὸν μὲν τὸ δίμοιρον, τὸν δὲ τὸ τρίτον
λαμβάνειν, περὶ δὲ ζημίας οὐδὲν ἐλέχθη ἢ τοὐναντίον,
ἐξισωθήσεται τὸ μὴ λεχθὲν τῷ εἰρημένῳ[13]). 4. Ἡ[14]) κοινωνία 4.
μέχρι τοσούτου συνίσταται, ἕως οὗ τὰ μέρη τῆς αὐτῆς ἔχεται[15])
διαθέσεως. εἰ δέ τις τῶν κοινωνῶν ἀπαγορεύσῃ, λύεται ἡ
κοινωνία ἐπὶ τοῖς μετὰ ταῦτα συμβαίνουσιν. εἰ δέ τις κακούργῳ
προαιρέσει ἀπηγόρευσε διὰ τοῦτο τῇ κοινωνίᾳ, ἵνα κέρδος τι
προςγινόμενον μόνος κτήσεται, τοῦτο κοινὸν ἔσται. εἰ δέ τις[16])
κέρδος οὐ προσκοπῶν[17]) ἀπηγόρευσεν, αὐτὸς[18]) μόνος κερ-
δαίνει[19]). οἷον Prîmos καὶ Secûndos totorum bonorum ἦσαν
κοινωνοί· συνέβη δὲ[20]) Titíon ἐπὶ Prímῳ τελευτῆσαι κληρονόμῳ[21])
καὶ Seíu δὲ τὴν περιουσίαν ἐπὶ τὸν αὐτὸν ὁμοίως[22]) φέρεσθαι
Prîmon. ἐλθών τις ἀπήγγειλε τῷ[23]) Prímῳ περὶ τῆς[24]) Titíu
κληρονομίας, ἄγνωστος δὲ ἦν ἡ Seíu κληρονομία τῷ[25]) Prímῳ,
εἰ ἥρμοσεν αὐτῷ. βουλόμενος ὁ Prîmos μόνος κτήσασθαι
τὴν[26]) Titíu κληρονομίαν εἰδὼς ὅτι μετὰ λύσιν τῆς κοινωνίας
μόνου τοῦ κτησαμένου ἐστιν[27]) ἐπιτηδὲς ἀπηγόρευσε τῇ κοινωνίᾳ,

---

1) d. V. 2) M. V. συνεισαγ. L^2. L^6. F. εἰσαγ. Vi. R. 3) δὲ V. 4) M. V. L^6.: cet. κ. δὲ μ. 5) —θῇ F. —θῆναι τὴν κ—ίαν L^6. Vi. R. 6) συνήγ. Vi. R. 7) d. L^6. 8) μέρος h. l. L^6. 9) d. L^6. 10) τὸ ins. V. 11) μὲν ins. M. 12) μέρος δὲ οὐκ ἐκφωνηθῇ L^6. Vi. R. 13) τῷ εἰρ. τὸ μὴ λ. Vi. F. R. 14) δὲ ins. L^6. Vi. R. 15) διαστάσεως ἤτοι ins. L^2. 16) τι τουτέστι V. M. L^1. L^2. 17) προςδοχῶν Vi. R. 18) ὃ μὴ προϊσκόπησεν ad V. L^1. Vi. F. R. 19) ἕξει μόνος V. L^1. Vi. F. R. 20) d. L^6. 21) κλ. τελ. V. L^6. 22) d. V. Vi. R. 23) d. Vi. R. 24) τοῦ ins. Vi. F. R. 25) d. V. Vi. F. R. 26) τοῦ ins. Vi. R. 27) ἔσται L^6. F. R.

uentionis beneficium apparet. nam si, cum uterque mille aureos contulisset, pactum quod diximus sequatur et damnum fieri contingat in negotiatione aureorum CC, nihil uero lucri, soluta societate, alter quidem quos contulit mille aureos
3. recipiet, alter uero DCCC. 3. Illud expeditum est, si in una causa pars tantum fuerit expressa, in altera uero non fuerit, regulam fieri quod expressum est eius quod est praetermissum. ut ecce facta est conuentio: ut si lucri quid contigerit, alter duas partes alter tertiam acciperet: de damno uero nihil expressum est, aut etiam contra; perinde tractabitur quod
4. praetermissum est atque id quod est expressum. 4. Societas eo usque manet, donec in eodem consensu partes perseuerauerint: et ideo cum aliquis sociorum renuntiauerit, soluitur societas. set plane si quis callida mente in hoc societati renuntiauerit, ut obueniens aliquod lucrum solus adquireret, id commune fiet. si uero lucrum obuenturum ignorans quis renuntiauerit, solus ipse lucrifacit. ut ecce Primus et Secundus totorum bonorum inierant societatem; mortuus est Titius, Primo herede instituto, itemque Seii bona ad eundem Primum delata sunt. ueniens quis certiorem fecit Primum de Titii hereditate; nesciebat autem Primus Seii hereditatem sibi esse delatam. cum igitur cuperet Primus solus Titii hereditatem nancisci, probe sciens, soluta societate, rem solius adquirentis esse

ἵνα μόνος κερδάνῃ τὴν κληρονομίαν. τιμωρεῖται τὴν κακίστην αὐτοῦ προαίρεσιν ὁ νόμος ἀναγκάζων τὸ κέρδος τὸ περιγενόμενον[1]) *ἐκ τῆς*[2]) Titiu *κληρονομίας κοινωνοποιεῖν*[3]). *τὴν δὲ* Seiu *κληρονομίαν, εἴγε γνοὺς μετὰ ταῦτα κατεδέξατο*[4]), *μόνος ἕξει· οὐδὲ γὰρ ἐλπίδι τοῦ κτήσασθαι ταύτην διέλυσε τὴν κοινωνίαν. πῶς γὰρ ὁπότε καὶ ἠγνόει ταύτην εἰς ἑαυτὸν κατενηνέχθαι; τῷ μέντοι* Secúndῳ, *εἴ τι μετὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τὴν εἰς αὐτὸν γενομένην*[5]) *τῆς κοινωνίας περιεποιήθη, εἰ καὶ ἡ αἰτία τῆς νῦν κτήσεως πρεσβυτέρα τῆς ἀπαγορεύσεως ἦν, μόνος λήψεται διὰ τὸ μηδένα αὐτοῦ δόλον ἐλέγχεσθαι.*

5. *Λύεται ἡ κοινωνία πρὸς τούτοις τῇ τοῦ κοινωνοῦ τελευτῇ·* 5. *ὁ γὰρ κοινωνίαν συνιστῶν ἐγνωσμένον πρόσωπον ἑαυτῷ ἐπιλέγεται, οὐ πάντως δὲ ὁ τοῦ ἐμοῦ κοινωνοῦ κληρονόμος ἔσται μοι πρὸς κοινωνίαν ἐπιτήδειος. εἰ δὲ καὶ πλείονες κοινωνοὶ συστήσωνται, τῇ τοῦ ἑνὸς τελευτῇ μεταξὺ πάντων διαλύεται ἡ κοινωνία, εἰ καὶ οἱ περιόντες πλείονές εἰσι τῶν τελευτησάντων. τί γὰρ ὅτι πέντε ἢ καὶ*[6]) *ἓξ συστησαμένων*[7]) *κοινωνίαν δύο ἅμα ἐν ναυαγίῳ τεθνήκασιν; ἔσθ' ὅτε γὰρ διὰ τοὺς τελευτήσαντας ἐπωφελὴς ἅμα καὶ αἱρετὴ ὑπῆρχεν ἡ κοινωνία. εἰ μὴ ἄρα ἐν τῷ συνιστᾶν τὴν κοινωνίαν ἕτερόν τι συνήρεσεν, ὥςτε ἑνὸς τελευτήσαντος τοῖς περιοῦσι φυλάττεσθαι τὴν κοινωνίαν.*

6. *Λύεται ἡ κοινωνία καὶ περαιωθέντος τοῦ* 6. *πράγματος ἐκείνου, ἐφ' ᾧ συνέστη. εἰ γὰρ ἐπὶ ἐμπορίᾳ ἀνδραπόδων τυχὸν γέγονε, συνέβη δὲ ταύτην τὴν ἐμπορίαν πέρας ἔχειν*[8]), *συμπαύεται*[9]) *καὶ ἡ κοινωνία.*

7. *Καὶ δήμευσις ἑνὸς* 7. *τῶν κοινωνῶν διαλύει τὴν κοινωνίαν, ἀλλὰ τότε ἡνίκα πᾶσα ἡ τοῦ κοινωνοῦ περιουσία δημοσία γένηται. ὁπότε γὰρ εἰς τὴν περιουσίαν τοῦ δημευθέντος ἕτερος ὑπεισέρχεται, τουτέστιν ὁ* fiscos, *μίμησις ἐπεισάγεται τελευτῆς, ὅθεν διαλύεται ἡ κοινωνία. μερικῆς γὰρ γενομένης δημεύσεως ἔτι συνέστηκεν ἡ*

---

[1]) *παραγ.* V. [2]) *τοῦ* ins. Vi. R.: *ἐκ Τ. τῆς κλ.* M. [3]) *κοινὸν ποι.* V. Vi. R. [4]) M.: cet. *—αδέξηται.* [5]) *τὴν. . γεν.* d. L^6. [6]) d. V. Vi. R. [7]) *κληρονομίαν ἤτοι* ins. L^2. [8]) *σχεῖν* Vi. F. R. [9]) *—αύσεται* Vi. R.

futuram, callide societati renuntiauit, ut solus hereditatem lucrifaceret. castigat ius pessimum eius consilium, cogens lucrum ex Titii hereditate quaesitum communicare. Seii autem hereditatem si posthaec de delatione certior factus adierit, solus habebit; non enim studio eius adquirendae societatem soluit, quin etiam ignorauerat hanc sibi deferri. Secundo autem quidquid postquam ei societas renuntiata est obuenerit, quamvis adquisitionis causa renuntiatione antiquior sit, ipse solus adquiret cum nullus ipsius dolus ostendi possit.
5. 5. Soluitur adhuc societas etiam morte socii, quia qui societatem contrahit certam personam sibi eligit; neque omnino socii mei heres aptus mihi ad societatem erit. set et si plures socii inierint societatem, unius morte inter omnes societas soluitur, etiam si plures supersint quam perierint. quid enim cum, quinque sexue sociis constitutis, duo simul in naufragio perierint? forte enim per eos qui decesserunt utilis atque optabilis societas erat. nisi forte in societate coeunda aliter conuenerit, ut nimirum, uno mortuo, inter ceteros maneret
6. societas. 6. Soluitur societas, etiam si finis negotio impositus sit, propter quod est contracta. si enim ad mancipiorum negotiationem inita sit, et talis negotiatio finierit, cessat et
7. societas. 7. Publicatio quoque bonorum unius socii societatem soluit; tunc scilicet, cum uniuersa socii bona publicentur. nam cum in eius bona alius succedit, idest fiscus, mortis quaedam inducitur similitudo, unde soluitur societas. si pars uero

κοινωνία[a]). 8. *Ἐὰν κοινωνὸς πολλοῖς βαρυνόμενος χρέεσι* 8. *δημοσίοις ἢ καὶ ἰδιωτικοῖς τῆς οἰκείας ἐκστῇ περιουσίας καὶ διαπραθῇ αὐτοῦ τὰ πράγματα, λύεται ἡ κοινωνία· εἰ μέντοι μετὰ τὴν ἔκστασιν τῆς αὐτῆς ἔχονται διαθέσεως, καινοτέρα*[1]) *νῦν ἄρχεσθαι δοκεῖ κοινωνία.* 9. *Ὁ*[2]) *κοινωνὸς τῷ κοινωνῷ* 9. *πότερον τούτου μόνου χάριν κρατεῖται τῇ* pro socio *ἀγωγῇ, ἣν*[3]) *κατ' ἀλλήλων ἔχουσιν οἱ*[4]) *κοινωνοί, ἐάν τις κατὰ δόλον βλάψῃ τὴν κοινωνίαν, ὥςπερ ἀπὸ δόλου κρατεῖσθαί φαμεν τῇ* depositi *τὸν ἀνασχόμενον παρ' ἑαυτῷ*[5]) *ἀλλότριον πρᾶγμα*[6]) *παρακατασχεθῆναι, ἤγουν καὶ* cúlpas *ὀνόματι, τουτέστι ῥαθυμίας τε καὶ ἀμελείας, τῶν ζητηθέντων ἐστίν. ἀλλ' ὅμως ἐκράτησε καὶ* cúlpas *χάριν αὐτὸν κρατεῖσθαι. ἡ δὲ* cúlpa *οὐ πρὸς τὴν ἀκριβεστάτην ἐπιμέλειαν ἀναφέρεται· ἀρκεῖ γὰρ τοιαύτην ἐπιμέλειαν ἐν τοῖς κοινοῖς πράγμασι τὸν κοινωνὸν προςλαμβάνειν, ὁποίαν τοῖς οἰκείοις πράγμασιν εἴωθε παρέχειν. ὁ γὰρ τὸν ἧττον ἐπιμελῆ κοινωνὸν ἑαυτῷ προςλαβὼν ἑαυτὸν αἰτιάσθω*[7]) *τῆς ἀβουλίας, ὡς αἴτιος*[8]) *ἑαυτῷ τῆς*[9]) *ζημίας γενόμενος.*

De mandato.[10]) Titulus 26.

Ὑπόλοιπον ἡμῖν ἐστιν ἐκ τῶν ἀναγομένων ὑπὸ τῶν[11]) ‘consensu’ *συναλλαγμάτων τὸ* mandáton. *συνίσταται δὲ τοῦτο τρόποις πέντε. ἢ γὰρ ἐμαυτοῦ μόνου*[12]) *ἐντέλλομαί σοι χάριν ἢ ἐμαυτοῦ καὶ σοῦ ἢ ἑτέρου μόνου ἕνεκα ἢ ἐμοῦ καὶ ἑτέρου ἢ σοῦ καὶ ἑτέρου. εἰ γὰρ σοῦ μόνου χάριν*[13]) *γένηται τὸ*

---

1) *—τερον* V. 2) d. L⁶. 3) *ἡνίκα* L¹. L². Vi. 4) d. M.
5) *τὸ* del. cum Vi. R. 6) ad. ex M. L⁶. Vi. R. 7) *αἴτιος* M.
8) d. M. 9) d. L¹. V. F. 10) *Περὶ μανδάτου* [*ἤτοι ἐντάλματος* d. M.] ad. libri. ed. 11) *τὴν* L⁶. 12) M. V.: cet. *—νου*.
13) *χάρ. μόνου* V.

a) schol. Bas. I 778.

8. tantum bonorum publicetur durat societas. 8. Si socius multo
aere alieno praegrauatus siue publico siue etiam priuato,
bonis suis cesserit, eiusque ueneat substantia, soluitur societas.
si tamen post cessionem socii in eadem perseuerauerint sententia,
9. noua rursus incipere societas uidetur. 9. Socius socio utrum
eo nomine tantum teneatur pro socio actione (quam inuicem habent socii), si quid dolo in fraudem societatis admiserit, sicut diximus ex dolo tantum teneri depositi actione qui apud se alienam rem deponere est passus, an etiam culpae nomine, h. e. desidiae atque neglegentiae, quaesitum est: praeualuit tamen etiam culpae nomine teneri eum. culpa autem non ad exactissimam diligentiam dirigenda est; sufficit enim talem diligentiam in communibus rebus adhibere socium, qualem suis rebus praestare solet. nam qui minus diligentem socium sibi adsumpsit de sua queratur stultitia, utpote qui auctor sui damni sit factus.

De mandato. Titulus 26.

Superest ex obligationibus, quae consensu contrahuntur, mandatum. id autem quinque modis contrahitur; nam aut mea tantum gratia tibi mando, aut mea et tua, aut aliena tantum, aut mea et aliena, aut tua et aliena. nam si tua tantum gratia

mandáton, *περιττὸν τὸ πραχθὲν καὶ οὐδὲ ἡ* consensu[1]) *ἐνοχὴ*
οὐδὲ ἡ mandati *τίκτεται ἀγωγή.* 1. *Καὶ τοῦ ἐντελλομένου* 1.
μὲν χάριν[2]) *μόνον γίνεται τὸ* mandáton, *οἷον ἐὰν ἐντείλωμαί*
σοι ἵνα τὰ πράγματά μου διοικήσῃς ἢ ἵνα[3]) *τόνδε μοι τὸν*
ἀγρὸν[4]) *ἀγοράσῃς ἢ ἵνα ἐγγυήσῃ με.* 2. *Ἐμοῦ καὶ σοῦ χάριν* 2.
γίνεται τὸ mandáton, *ἡνίκα ἐντείλωμαί*[5]) *σοι, ἵνα ἐπὶ τόκοις*
δανείσῃς Titíῳ *τῷ μέλλοντι ταῦτα τὰ χρήματα εἰς ἡμᾶς δαπανᾶν*
χρείας. καὶ γάρ καί σε τὸ γενόμενον ὠφελεῖ διὰ τὴν λῆψιν
τῶν τόκων κἀμὲ, οὗ περὶ τὰς χρείας δαπανηθήσεται τὸ ἀργύριον.
ἢ ἐὰν συμβῇ δανείσασθαι[6]) *μὲν*[7]) *παρὰ σοῦ* Prîmon, *ἐμὲ*[8]) *δὲ*
ἐγγυήσασθαι, βουλομένῳ δέ σοι χωρῆσαι κατ' ἐμοῦ ἐντείλωμαί
σοι ἐμῷ κινδύνῳ κινῆσαι[9]) *κατὰ* Prímu *τοῦ πρωτοτύπου. ἰδοὺ*
γὰρ ἐνταῦθα κἀγὼ ὠφελοῦμαι τὴν παροῦσαν διαφεύγων
ἐναγωγὴν[10]) *καὶ σὺ δὲ δυνάμενος μετὰ τὴν τοῦ πρωτοτύπου*
δίκην, εἴγε μὴ ἀποπληρωθῇ[11]) *τὸ χρέος, ὑποστρέφειν κατ'*
ἐμοῦ. [a) *ὑπόθου γὰρ ὅτι ἡ ἐγγύη γέγονε δίχα ὑποθήκης*[12])
τὸ δὲ mandáton *μετὰ ὑποθήκης, ἵνα τι ὄφελος σχῇ τὸ* man-
dáton.] *ἢ καὶ ἡνίκα ἐχρεώστουν σοι ἑκατὸν νομίσματα, ἠβούλου*
δὲ με καλέσαι πρὸς δίκην, edelegáteuon *δὲ*[13]) *σοι ἐγὼ τὸν*
ἐμὸν debitora[14]), *εἶτα ἐντειλάμην σοι ἐγὼ ἐμῷ κινδύνῳ ἐπερωτᾶν αὐτόν. τυχὸν γὰρ ἐδεδίεις μήπως ἐπερωτήσας τὸν ἐμὸν*
debítora *ἐκπέσῃς τοῦ χρέους οὔτε παρ' αὐτοῦ δυνάμενός τι*
λαβεῖν[15]) *διὰ τὴν αὐτῷ προσοῦσαν ἀπορίαν, οὔτε κατ' ἐμοῦ*
δυνάμενος ὑποστρέφειν διὰ τὴν συμβᾶσάν μοι ἐκ τῆς nouationos
ἐλευθερίαν. ἰδοὺ γὰρ ἐνταῦθα ἑκάτερον ὠφελεῖ τὸ mandáton.
ἐμὲ μὲν, καθὸ μένω πρὸς τὸ παρὸν ἀνενόχλητος, σὲ δὲ, ἐπειδὴ
καὶ τὸν ἐμὸν debítora *ὑπεύθυνον ἕξεις ἐκ τῆς ἐπερωτήσεως*

1) *συνίσταται* ins. V. Vi. F. R. 2) *ἐμοῦ* ins. L². Vi. R. 3) *μοι* h. l. L⁶. 4) *τόνδε* h. l. Vi. R. 5) *—έλλομαι* M. 6) *δαπανήσασθαι* L². 7) d. L². 8) *—οῦ* L². 9) *—εῖσθαι* M. 10) *ἀγ.* Vi. R. 11) ita Vi. R. cum Vi. cet. *—θῇς.* 12) *ἵνα* ins. L⁶. F². 13) d. Vi. R. 14) *τὸν χρεώστην ἐγὼ ὁ δεβίτωρ* V. 15) *λ. τι* L⁶.

a) **Inclusa interpolata esse uidentur: cfr. Paul. D. 17, 1, 22, 2, quem hic paraphrastes ante oculos habuit.**

mandatum fiat, superuacuum est quod gestum est, neque con-
1. sensu obligatio, neque mandati actio nascitur. 1. Mandantis
tantum gratia interuenit mandatum, ueluti si tibi mandem ut
mea geras negotia uel illum fundum mihi emas uel pro me
2. spondeas. 2. Mea tuaque gratia interuenit mandatum, quotiens
tibi mando ut sub usuris Titio credas, qui eam pecuniam in
rem meam impensurus sit. tibi enim negotium prodest propter
usurarum perceptionem, et mihi quoque, in cuius rem uer-
tenda est pecunia. idem est si a te Primus sit mutuatus
egoque fide iusserim ac deinceps tibi mecum acturo meo peri-
culo mandauerim, ut contra reum principalem Primum ageres.
nam et id mihi prodest, imminentem cum vitem actionem,
et tibi quoque: nam si, postquam cum reo principali egeris,
debitum non receperis, contra me regredi poteris. [finge
enim fideiussionem factam esse sine pignore et mandatum
cum pignore, ut aliquid utilitatis habeat mandatum]. aut etiam
cum tibi centum aureos deberem, uellesque me in ius uocare,
delegaui tibi meum debitorem, mandauique tibi meo periculo
ab eo stipulari. forte enim uerebaris ne, postquam a meo debi-
tore fueris stipulatus, creditum perderes, cum neque ab eo
aliquid propter eius inopiam consequi posses, neque contra
me regredi, cum essem nouatione liberatus. nam etiam in
hac specie utrique mandatum prodest: mihi quidem, cum in
praesens saltem sine molestia maneam, tibi uero, cum et meus
debitor ex stipulatu tibi teneatur; et mecum mandati agere

καὶ κατ' ἐμοῦ χωρήσεις[1]) ἐκ τοῦ mandátu. καὶ πάλαι ἕνα κεκτημένος ὑπεύθυνον νῦν ἕξεις δύο[2]), ἐκεῖνον μὲν ἐκ τῆς ἐπερωτήσεως, ἐμὲ δὲ ἐκ τοῦ mandátu. 3. Ἑτέρου δὲ μόνου χάριν 3. γίνεται[3]) τὸ mandáton, ἡνίκα ἐντείλωμαί σοι ἵνα Titíu διοικήσῃς τὰ πράγματα[4]), ἢ Titíῳ ἀγρὸν ἀγοράσῃς ἢ ἐγγυήσῃ Títion. 4. Ἐμοῦ χάριν καὶ ἑτέρου γίνεται τὸ mandáton, ἐὰν ἐντείλω- 4. μαί σοι[5]) τὰ[6]) κοινὰ ἐμοῦ καὶ Titíu διοικῆσαι πράγματα ἢ ἐὰν ἵνα ἐμοὶ καὶ Titíῳ ἀγοράσῃς ἀγρὸν ἢ ἐὰν ἵνα ἐμὲ καὶ Títion ἐγγυήσῃ. 5. Σοῦ δὲ καὶ ἑτέρου χάριν ἐντέλλομαι, ἐάν, 5. Titíu δεομένου χρημάτων, ἐντείλωμαί σοι ἵνα δανείσῃς αὐτῷ ἐπὶ τόκοις. ἐνταῦθα γὰρ καὶ σὺ διὰ τοὺς τόκους ὠφελῇ[7]) κἀκεῖνος τῆς οἰκείας ἐντὸς γενήσεται χρείας. εἰ γὰρ ἵνα ἀτόκως δανείσῃς ἐντειλάμην σοι ὑπὲρ ἑτέρου, οὐ μὴν ὑπὲρ σοῦ οἷα μηδὲν ὠφελουμένου, γίνεται τὸ mandáton. 6. Σοῦ καὶ[8]) μόνου 6. χάριν γίνεται τὸ mandáton, ἡνίκα ἐντείλωμαί σοι, ἵνα τὰ σὰ χρήματα μᾶλλον εἰς ἀγορασίαν κτημάτων παράσχῃς, ἤπερ ἵνα δανείσῃς ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἵνα μᾶλλον δανείσῃς ἤπερ ἀγοράσῃς κτήματα. τὸ δὲ τοιουτότροπον mandáton συμβουλή[9]) μᾶλλόν ἐστιν ἤπερ mandáton καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμίαν τίκτει ἐνοχήν. οὐδεὶς γὰρ ἀπὸ συμβουλῆς ἐνέχεται τῇ mandati εἰ καὶ τὰ μάλιστα μὴ ὠφελήθη ὁ συμβουλευθείς, ὁπότε ἐλευθέρα ἑκάστῳ πρόσεστιν ἐξουσία ζητῆσαι καθ' ἑαυτόν, εἰ ἄρα τὸ ἐν συμβουλῇ αὐτῷ παρά τινος εἰρημένον ἐπωφελὲς ὑπάρχει. διὸ εἰ ἀργὰ ἔχοντά σε χρήματα προτρέψω, ἵνα τι πρᾶγμα ἀγοράσῃς ἢ ἵνα ταῦτα δανείσῃς, εἰ καὶ τὰ μάλιστα τὸ πραχθὲν ἐπωφελές σοι οὐ γέγονεν οἷον τὸ ἀγοράσαι, ἐπειδὴ τυχὸν οἰκέται ἦσαν καὶ ἐτελεύτησαν ἢ ἔφυγον, ἢ ἐδάνεισας ἀπόρῳ, οὐ κατασχεθήσομαί σοι τῇ mandati. καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ταῦτα οὕτως ἔχει, ὅτι γέγονε παρὰ[10]) τοῖς παλαιοῖς ἀμφιβολία, εἰ ἄρα τῇ mandati κατέχομαι ἐντειλάμενός σοι[11]) ἵνα Titíῳ δανείσῃς χρήματα

---

1) —ῆσαι ἐκ τοῦ μ. δυνήσῃ Vi. R. 2) ἕξ. ν. δ. L^6. 3) ἐγίνετο V. L^2. 4) διοικ. τὰ τ. πρ. L^6. 5) d. Vi. 6) τὸ Vi. 7) —ηθήσῃ L^6. Vi. R. 8) d. V. L^1. L^2. L^6. Fl^1.: σοῦ χ. μ. V. 9) —λημα M. 10) ἐπὶ Vi. G. 11) τινα ins. M.

possis. et cum olim unum tibi obligatum haberes, nunc duos
habere incipis: illum quidem ex stipulatu, me autem ex man-
dato. 3. Aliena autem tantum causa interuenit mandatum,
cum tibi mandem ut Titii negotia geras uel ut Titio fundum
4. emas uel pro Titio spondeas. 4. Mea et aliena gratia inter-
uenit mandatum, si tibi mandem, ut mea et Titii communia
negotia geras, uel ut mihi et Titio fundum emas uel ut pro
5. me et Titio spondeas. 5. Tua et aliena gratia mando si,
cum Titius pecunia indigeat, tibi mandem, ut ei sub usuris
credas. nam ita et tibi propter usuras hoc prodest et illius
necessitati remedium paratur. quod si tibi mandauerim, ut sine
usuris crederes, aliena gratia non etiam tua, qui nihil lucri
6. inde consequeris, interuenit mandatum. 6. Tua tantum gratia
interuenit mandatum, si tibi mandem, ut pecunias tuas potius
in emptionem praediorum colloces, quam ut feneres; uel ex
diverso, ut feneres potius, quam ut praedia emas. cuius
generis mandatum magis consilium est quam mandatum et
ob id nullam parit obligationem, quia nemo ex consilio man-
dati obligatur, etiam si non expediat ei qui consilium acceperit;
cum libera cuiquam facultas sit explorare apud se, an id
quod ei consilii gratia dictum est expediat. itaque si otiosam
pecuniam te habentem hortatus fuero, ut rem aliquam emeres
uel ut ea fenerares, quamuis negotium tibi non expedierit
(forte enim erant servi, qui mortui sunt uel fugerunt, uel
inopi fenerasti), non tenebor tibi mandati actione. et adeo
haec ita sunt, ut quaesitum sit apud ueteres, an mandati tencar
si mandauerim tibi ut Titio pecuniam fenerares: quibusdam

ἐπὶ τόκῳ[1]), τινῶν[a]) συμβουλὴν τοῦτο λεγόντων καὶ μὴ τίκτειν
ἐνοχὴν κατὰ τὰ εἰρημένα. ἐκράτησε δὲ μᾶλλον ἡ τοῦ Sabínu
γνώμη λέγουσα ἔνοχόν με[2]) γεγενῆσθαι[3]) τῇ mandati[4]). ἐπειδὴ
γὰρ[5]) cérton ὑπεθέμην πρόσωπον Titíu[6]), διὰ τοῦτο κατέχομαι[7])
τρόπον τινὰ μιμούμενος ἐγγυητήν. εἰ μὲν γὰρ ἀπροσδιορίστως[8])
εἴπω δάνεισον τὰ σὰ[9]) χρήματα, ἐνοχοποιὸν οὐκ ἔστιν,
ὡς εἴρηται, τὸ mandáton· εἰ δὲ ῥητὸν ὑπόθωμαι[10]) πρόσωπον,
κατὰ τὸ κρατῆσαν ἔθος ὑπεύθυνος ἔσομαι τῇ mandati. 7. Ὥςπερ 7.
τὸ ἐν συμβουλῇ γενόμενον mandáton οὐ τίκτει τὴν mandati,
οὕτως οὐδὲ τὸ contra bonos mores. οἷον ἐνετειλάμην σοι ὥςτε
κλέψαι τὰ Prímu[11]) πράγματα ἢ ζημιῶσαι[12]) αὐτὸν ἢ ὑβρίσαι.
εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ σὺ πεισθεὶς τῷ ἐμῷ mandátῳ τὴν ἐπὶ
τῷ ἁμαρτήματι ὑπέστης ποινήν, ὅμως οὐχ ἕξεις[13]) κατ' ἐμοῦ
τὴν mandati. 8. Ὁ τὸ mandáton ὑποδεξάμενος οὐκ ὀφείλει 8.
τοὺς ὅρους ὑπερβῆναι τοῦ mandátu. οἷον ἐνετειλάμην σοι
ὥςτε μέχρις ἑκατὸν νομισμάτων ἀγοράσαί μοι τόνδε τὸν ἀγρὸν
ἢ μέχρις ἑκατὸν νομισμάτων ἐγγυήσασθαι Títion, οὔτε πλείονος
ποσότητος ἀγοράσαι[14]) τὸν ἀγρόν σε ἔδει[15]) οὔτε εἰς[16]) πλεῖον
ἐγγυήσασθαι. παραβὰς γὰρ τὸ εἰρημένον ἡμῖν μέτρον, οὐχ
ἕξεις κατ' ἐμοῦ τὴν mandati ἐπὶ τοσοῦτον, ὅτι Sabinos καὶ
[17]) Cássiós φασιν[18]) εἰ καὶ μέχρις ἑκατὸν νομισμάτων βούλει[19])
κινῆσαι κατ' ἐμοῦ τὴν mandati, τουτέστι μέχρις ἧς ἐνετειλάμην
σοι ποσότητος, τοῦ πλείονος καταφρονήσας, οὐκ ἔσται[20]) χρηστὸν
ἀποτέλεσμα τῆς δίκης. οἱ δὲ Proculianoì ὀρθῶς σε λέγουσι
μέχρι τῶν ἑκατὸν νομισμάτων κινεῖν, ἥτις γνώμη μᾶλλόν ἐστι
φιλάγαθος. εἰ δὲ ἐλάττονος[21]) ἀγοράσῃς, οἷον π̄ νομισμάτων,
ἕξεις κατ' ἐμοῦ δηλαδὴ[22]) τὴν mandati· ὁ γὰρ ἐντελλόμενος[23])

---

1) M. V.: cet. ἐπὶ τ. δαν. χρ. 2) μοι L6. 3) γενέσθαι Vi. R. 4) d. V. 5) d. V. 6) —τιον V. 7) M. F2.: cet. καὶ ἐνέχομαι. 8) ἀδιορ. F. 9) d. Vi. R. 10) —θήσω. L6. 11) τιτίου Vi. R. 12) μειῶσαι V. 13) ἔχεις V. 14) μοι τόνδε ins. Vi. R. 15) θεῖ ej. R. 16) τὸ ins. V. 17) ὁ ins. L6. 18) φησιν Vi. G. 19) —λῃ Vi. R. 20) ἐστι V. 21) ἔλαττον F. 22) δηλ. κατ' ἐμ. L2. L6. 23) —τειλάμ. V.

a) G. 8, 156.

consilium id esse dicentibus, quod nullam obligationem pareret, secundum ea quae diximus. praeualuit tamen Sabini sententia mandati me teneri; nam quia certam personam Titii indicauerim, ideo teneor instar fideiussoris. si enim generaliter dixerim: 'crede pecunias tuas', non parit, uti dictum est, obligationem mandatum; si uero certam indicauerim personam,
7. ex iure quo utimur mandati tenebor. 7. Sicuti mandatum, quod instar consilii interuenit, mandati actionem non parit, ita ne illud quidem, quod contra bonos mores est: ueluti si mandauerim tibi, ut res Primi subriperes, aut eidem damnum dares, aut iniuriam faceres. licet enim meum secutus mandatum delicti penam praestiteris, non tamen aduersus me mandati actionem habebis.

8. 8. Qui mandatum accipit non debet excedere fines mandati. ut ecce mandaui tibi, ut usque ad centum aureos hunc fundum mihi emeres uel ut usque ad centum aureos pro Titio sponderes; neque pluris te emere agrum oportebat neque in ampliorem summam fideiubere. nam si modum, de quo inter nos conuenerit, excesseris, non habebis contra me mandati actionem; adeo quidem ut Sabinus et Cassius dicant etiam si usque ad centum aureos mecum agere uelis ex mandato, (idest usque ad summam quam tibi mandauerim) id quod excedit neglegens, inutiliter te acturum. Proculiani uero existimant te, usque ad centum aureos recte agere, quae sententia benignior est. quod si minoris emeris, ueluti LXXX aureis, habebis sane mecum actionem mandati; quoniam qui

ἑκατὸν νομισμάτων αὐτῷ ἀγρὸν ἀγορασθῆναι, προδήλως
ἐντέλλεσθαι δοκεῖ, ὥςτε καὶ ἐλάττονος εἰ δυνατὸν ἀγορασθῆναι·
τοῖς γὰρ πλείοσι τὰ ἐλάττονα περιέχεται. 9. Διαλύεται τὸ 9.
mandáton, εἰ καὶ ὀρθῶς προβῇ, εἰ re integra[1]) γένηται τούτου
ἀνάκλησις. οἷον ἐνετειλάμην τινὶ ἀγοράσαι μοι οἰκέτην, πρὶν
ἄρξηται[2]) τῆς ἀγορασίας, ἀνεκαλεσάμην τὸ mandáton· τοῦτό
ἐστι 're integra'. 10. Ὁμοίως [3])re integra θάνατος συμβὰς[4]) 10.
τῷ ἐντειλαμένῳ ἢ τῷ ἐνταλθέντι λύει[5]) τὸ mandáton, διὰ δὲ
τὸ φύσει δίκαιον ἤρεσεν ἐσθ' ὅτε δίδοσθαι τὴν mandati. τί
γάρ; ὅτι μέλλοντί σοι ἐκδημεῖν ἐπὶ τήνδε τὴν χώραν ἐνετει-
λάμην ἀγοράσαι ἵππους. δεξάμενος τὸ mandáton ἀποδήμησας·
πρὶν ἅψῃ[6]) τῆς ἀγορασίας συνέβη[7]) με τελευτῆσαι[8]). ὑποπτεύων
σὺ ἔτι με περιεῖναι καὶ τῷ mandátῳ[9]) τὸ ἱκανὸν ποιῶν ἠγό-
ρασας τοὺς ἵππους· ὑποστρέψας ἔγνως με τετελευτηκέναι· οὐ
δύνασαι κινεῖν[10]) τὴν mandati κατὰ τῶν ἐμῶν κληρονόμων,
ἐπειδὴ re integra συνέβη τὸν ἐντειλάμενόν σοι[11]) ἐμὲ τελευ-
τῆσαι, ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπόν ἐστιν ἀγνοήσαντά σε ζημιοῦσθαι
ἤρεσε διὰ[12]) τὸ φιλάγαθον ἔχειν σε κατὰ τῶν ἐμῶν κληρο-
νόμων τὴν mandati, ἵνα μὴ ἡ εὔλογος ἄγνοια ζημίαν σοι
προσενέγκῃ. τοῦτο δὲ προβαίνει κατὰ μίμησιν ἐκείνου τοῦ
θέματος. dispensátωr[13]) ἐστὶν ὁ οἰκέτης, ὃς εἴωθεν ἐκδανείζειν
τὰ δεσποτικὰ χρήματα[14]). οὗτος δὲ δανείζων ἐνοχὴν μὲν οὐ
κτᾶται, πῶς γὰρ οἰκέτης ὤν; τῷ δὲ ἰδίῳ[15]) δεσπότῃ τὴν ἀπὸ
τοῦ δανείσματος προςπορίζει ἀγωγήν, ὁ δὲ δανεισάμενος, εἴτε
τῷ δεσπότῃ καταβάλῃ[16]), ἐλευθεροῦται τοῦ χρέους[17]) (κατέβαλε
γὰρ τῷ τὴν ἀγωγὴν ἔχοντι κατ' αὐτοῦ) εἴτε τῷ οἰκέτῃ καὶ οὕτως
ἀπαλλάττεται τοῦ ἐποφείλειν. δέδωκε γὰρ ταῦτα γνώμῃ[18])

---

1) τουτ. μενόντων τῶν πραγμάτων ad. Vi. R.: τουτέστιν ad. et V.: autea εἰ καὶ cum M. pro 'κἂν'. 2) —ξῃ L^{1}. Vi. F. R. 3) εἰ ins. L^{6}. 4) —βῇ L^{6}. 5) λύεται V. 6) ἄρξῃ V. L^{6}. F. 7) δὲ ins. L^{2}. 8) τελ. μ. V. L^{2}. F. 9) ita L^{1}. L^{6}. ut iam ej. R.: cet. τὸ —ον. 10) —ῆσαι Vi. R. 11) σε L^{6}. 12) δ. L^{6}.: κατὰ L^{2}. 13) ita M.: ἤτοι οἰκονόμος ad. L^{2}. 14) πράγματα L^{6}. 15) M.: cet. οἰκείῳ. 16) τὸ χρέος V. L^{6}. 17) d. V. 18) τοῦ ins. Vi. F. R.

mandat ut sibi C aureorum fundus ematur, is utique mandare uidetur ut et minoris, si fieri possit, ematur. in maiore enim summa et minor continetur.

9. 9. Soluitur mandatum, quamuis recte sit contractum, si
re integra fuerit reuocatum. ut ecce mandaui cuidam ut mihi
seruum emeret et antequam emere coeperit mandatum reuo-
10. caui. 10. Item si adhuc re integra mandantis eiusue qui mandatum suscepit mors interueniat, mandatum soluit. naturali aequitate placuit tamen interdum mandati actionem dari. quid enim? tibi iter in quandam regionem facturo mandaui ut equos emeres: tuque mandatum suscepisti atque abisti; antequam negotium gerere coepisses, ego decessi: putans me adhuc uiuere, mandatum secutus mihi equos emisti: reuersus nosti me obiisse. non potes mandati agere cum heredibus meis; re enim adhuc integra ego, qui tibi mandaui, decessi. set cum absurdum sit te ignorantem damnum pati, placuit propter humanitatem habere te aduersus heredes meos mandati actionem, ne probabilis ignorantia damnum tibi afferat. id autem procedit iuxta exemplum sequentis casus. dispensator est seruus, qui dominicas pecunias fenerare solet. hic autem fenerans actionem sibi non adquirit (quomodo enim cum seruus sit?), set proprio domino mutui actionem quaerit; is autem qui mutuum accepit, siue domino soluit, liberatur (soluit enim ei, qui cum eo actionem habebat), siue seruo et

δεσπότου. ὁ γὰρ ἐπιτρέψας τῷ[1]) οἰκέτῃ[2]) δανείζειν, αὐτὸς δοκεῖ παρρησίαν διδόναι τοῖς δανειζομένοις[3]) τοῦ καὶ[4]) ἐπ' αὐτὸν τὸν dispensátora καταβάλλειν. ταῦτα δὲ, ἐφ' ὅσον τῆς αὐτῆς ἔχεται ὁ δεσπότης περὶ τὸν οἰκέτην διαθέσεως. εἰ γὰρ ἀποστῇ τῆς τοιαύτης γνώμης, οὐκ ὀρθῶς οἱ δανειζόμενοι ἐπ' αὐτον καταβάλλουσιν. τί οὖν ὅτι τὸν dispensátora ἠλευθέρωσεν ὁ δεσπότης, εἶτα[5]) κατέβαλεν ὁ δανεισάμενος ἐπ' αὐτὸν[6]) τὰ χρήματα, ἆρα ἐλευθεροῦται τοῦ χρέους[7]); κατὰ μὲν τὸ ἀκριβὲς οὐκ ὀφείλει[8]) ἐλευθεροῦσθαι[9]), ἐπειδὴ ἑτέρῳ κατέβαλεν, ἤπερ ᾧ ἠβούλετο ὁ δεσπότης τῶν χρημάτων. ἐλευθερώσας γὰρ αὐτὸν[10]), δῆλον ὅτι τῆς τοιαύτης ἀπέστη ἐπ' αὐτῷ[11]) διαθέσεως, ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπόν ἐστι τὴν εὔλογον ἄνοιαν φέρειν βλάβην τῷ καταβάλλοντι[12]), ἤρεσεν ἀπαλλάττεσθαι αὐτὸν διὰ τὸ φύσει δίκαιον τῆς ἐνοχῆς. ὥςπερ οὖν ἐπὶ[13]) dispensátoros παρὰ τὴν ἀκρίβειαν ἡ εὔλογος ἄγνοια βοηθεῖ[14]), οὕτω καὶ τοῦ mandátu[15]) re integra διαλυθέντος τελευτῇ τοῦ ἐντειλαμένου κινηθήσεται ἡ mandati διὰ τὸν αὐτὸν λογισμὸν, τουτέστι τὴν εὔλογον ἄγνοιαν[16]). 11. Τὸ γινόμενον εἰς ἐμὲ mandáton ἐξουσία 11.
μοι πρόσεστι μὴ προςδέξασθαι[17]), ὑποδεχθὲν δὲ πληροῦν ὀφείλω ἢ τὴν ταχίστην ἀπαγορεύειν, ὥςτε τὸν ἐντειλάμενόν μοι ἢ δι' ἑαυτοῦ ἢ δι' ἑτέρου τὸ αὐτὸ πρᾶγμα πληρῶσαι. εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἀπαγορεύσω, ὥςτε ἐν ἀκεραίῳ τὰ τοῦ πράγματος τῷ ἐντειλαμένῳ φυλάττεσθαι καὶ δύνασθαι οὐδὲν ἧττον ἀζημίως αὐτὸν[18]) πληροῦν, κατέχομαι τῇ mandati. τί γὰρ ὅτι ἤμελλον ἀποδημεῖν ἐγὼ[19]) ἐπὶ τήνδε τὴν χώραν, ἠβούλετο δὲ Titios καὶ αὐτὸς φίλος σοι ὢν ἀποδημῆσαι[20])· ἐνετείλω

---

1) οἰκείῳ ins. cum. praet. M. [ἰδίῳ L^2]. 2) δούλῳ V. 3) —σαμένοις V. 4) d. Vi. R. 5) εἰ M. 6) M.: cet. επ' αὐτ. ὁ δ. 7) τοῦ χρ. ἐλ. L^1. 8) ὤφειλεν L^2. 9) d. L^2., qui tamen ad. ἐλευθεροῦται γὰρ. 10) ὁ δεσπότης ad. L^6. 11) επ' αὐτ. ἀπ. V. 12) M.: cet. —αλόντι. 13) τοῦ om. cum M. 14) —εῖται Vi. R. 15) —τωρος Vi. G. 16) τουτ. . . ἄγν. d. V. 17) M.: cet. ὑποδέχεσθαι. 18) d. V.: αὐτὸ Vi. R. 19) d. Vi. R. 20) —εῖν Vi. R.

ita pariter debito exonerabitur (dedit enim uoluntate domini). qui enim seruo suo fenerare permittit, is uidetur debitoribus facultatem dare eidem dispensatori soluendi. haec utique, quamdiu dominus in eadem sententia erga illum seruum perseuerauerit: nam si uoluntatem mutauerit, non recte debitores ei soluunt. quid ergo si dispensatorem dominus manumiserit et deinceps debitor soluerit ei pecuniam, num debito liberatur? et stricta quidem iuris ratione non debet liberari cum alii soluerit quam cui pecuniae dominus uoluerit. namque cum eum manumiserit, palam est talem de eo uoluntatem deseruisse. set cum absurdum sit probabilem ignorantiam damnum soluenti afferre, placuit eum naturali iure obligatione liberare. sicut igitur in dispensatore contra ius strictum probabilis ignorantia prodest, ita etiam, mandato re adhuc integra per mandantis mortem soluto, mandati agetur: propter eandem scilicet rationem, idest probabilem ignoran-
11. tiam. 11. Mandatum mihi delatum licet mihi non suscipere; susceptum uero consummare debeo aut quam primum renuntiare, ut mandator aut per semet ipsum aut per alium eandem rem exequatur. nam nisi ita renuntiauero, ut in integro negotium mandatori reseruetur, qui id nihilo minus absque detrimento perficere possit, mandati tenebor. quid ergo est? iter ad quandam regionem eram facturus: uolebat Titius et ipse

μοι ὥστε[1]) *ἀγοράσαι*[2]) *ἀνδράποδα ἢ καὶ*[3]) *ἕτερόν τι. ἐὰν ὑποδέξωμαι τὸ* mandáton, *μέχρι τοσούτου ἀζημίως ἀπαγορεύσω, μέχρις οὗ οὐκ ἀπεδήμησεν ὁ* Titios *καὶ δυνατὸν αὐτῷ ἐντείλασθαι περὶ τῆς αὐτῆς ἀγορασίας. εἰ δὲ συμβῇ αὐτὸν ἀποδημῆσαι, τηνικαῦτα ἀπαγορεύσας ἐγὼ ἔνοχος ἔσομαι τῇ* mandati· *οὐκέτι γὰρ πληροῦν δι' ἑτέρου δύναται τὸ* mandáton *ὁ ἐντειλάμενος, ἀποδημήσαντος*[4]) *τοῦ* Titiu. *εἰ μέντοι εὔλογος αἰτία ἐπιγένηται, ἥτις οὐ συνεχώρησέ μοι*[5]) *ἀπαγορεῦσαι ἢ βραδέως ἀπαγορεῦσαι, συγγνώμης ἀξιωθήσομαι. τί γὰρ ὅτι δημοσία χρεία ἢ ἑτέρα τις ἀναγκαία πρόφασις οὐ συνεχώρει*[6]) *μοι τὸ* mandáton *ἀποπληρῶσαι;* 12. *Τὸ* mandaton *καὶ* in 12.
diem *γίνεσθαι δύναται, οἷον· »ἐντέλλομαί*[7]) *σοι μετὰ δύο ἔτη τόδε πρᾶξαι», καὶ ὑπὸ αἵρεσιν, οἷον· «ἐντέλλομαί σοι* si nauis ex Asia uenerit *τόδε ποιῆσαι«.* 13. *Ὡς* 13.
ἐν τέλει δὲ ἰστέον ἐστὶν[8]) *ὅτι τὸ* mandáton *ὀφείλει εἶναι* gratuïton· *εἰ γὰρ μὴ*[9]) *τοῦτό ἐστιν, εἰς ἕτερον μεταπίπτει συνάλλαγμα. μισθοῦ γὰρ ὁρισθέντος, ἄρχεται μίσθωσις*[10]) *καὶ ἐκμίσθωσις εἶναι. γενικῶς*[11]) *γὰρ εἰδέναι σε χρή, ἐφ' ὧν θεμάτων δίχα μισθοῦ ἀνασχομένου σοῦ τι*[12]) *ποιῆσαι ἡ* mandati *ἤγουν ἡ*[13]) depositi *συνίσταται ἀγωγή, ἐπὶ τούτων τῶν θεμάτων, μισθοῦ παρεντεθέντος, μίσθωσις καὶ ἐκμίσθωσις συναλλάττεται. διὸ εἰ κναφεῖ κναπτέαν ἢ λευκαντῇ*[14]) *λευκαντέαν παράσχω ἐσθῆτα*[15]) *ἢ ῥάπτῃ ῥαπτέαν, οὐδενὸς μισθοῦ ὁρισθέντος οὐδὲ ἐπαγγελθέντος, προῖκα τοῦ κναφέως ἢ ῥάπτου ταῦτα ποιεῖν ἐπαγγελλομένου*[16]) *ἐπὶ τῇ τούτων ἀναλήψει ἡ* mandati *νῦν*[17]) *ἁρμόσει ἀγωγή.*

---

1) *σοι* ad. Vi. R. 2) uoc. *ἢ* om. cum M. 3) ad. ex. M. Vi. R. 4) *ἤδη* om. cum M. Vi. R. 5) *με* Vi. R. 6) *—ρησε* Vi. R. 7) *—λλω* V. 8) d. Vi. R.: *ὅ ἐστι τὸ* M. 9) M. V.: cet. *μὴ γ.* 10) *εἶναι* h. l. omn. praet. M. 11) *ἑνικῶς* L^{2}. 12) *τοῦ* V. 13) d. V. F. 14) M. L^{6}.: *—τρίᾳ* V.: cet. *—τεῖ.* 15) *ἐσθ. παρ.* L^{1}. L^{2}. V. L^{6}. Vi. R. 16) *ἐπ. ταῦτ. π.* L^{6}. 17) *μοι* V. L^{1}. F^{2}.: d. Vi. F^{1}. R.

tibi amicus eodem se conferre. mandaueras mihi ut mancipia uel aliud quid tibi emerem. si mandatum suscepi eo usque impune renuntiare possum, donec Titius nondum est profectus atque potuit ei de eadem emptione mandari. nam si illo iam profecto, renuntiauero, mandati tenebor; non enim adhuc per alium potest mandator consummare mandatum, cum Titius iam abierit. si tamen iusta causa intercessit, quae mihi renuntiare aut tempestiue renuntiare non permiserit, excusabor. quid enim si publicum negotium uel alia quaeuis necessaria causa
12. mihi non permiserit mandatum consummare? 12. Mandatum etiam in diem fieri potest, ueluti: 'mando tibi, ut post biennium id facias': et sub condicione, ueluti: 'mando
13. tibi ut si nauis ex Asia uenerit id facias'. 13. In summa sciendum est mandatum gratuitum esse debere; nisi enim tale sit, in alium contractum cadit. mercede enim constituta, incipit locatio et conductio esse. generaliter enim scire debes, ex quibus casibus sine mercede negotio a te suscepto, mandati seu depositi actio tibi competeret, iisdem casibus, mercede interueniente, locatio et conductio contrahitur. et ideo si fulloni poliendam uel dealbatori dealbandam uestem dedero, uel sarcinatori sarciendam, nulla mercede constituta neque promissa, gratis fullone uel sarcinatore id se facturum pollicito, ad eam reciperandam mandati iam competet actio.

De obligationibus quasi ex contractu[1]. Titulus 27.

Εἰπόντες[2] *περὶ τῶν ἐνοχῶν τῶν ἀπὸ* contractu[3] *γένεσιν ἐχουσῶν, εἴπωμεν λοιπὸν περὶ τῶν ἐνοχῶν,* [a] *αἵτινες οὐ κυρίως ἀπὸ*[4] *συναλλαγμάτων κατάγονται, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐξ ἁμαρτήματος οὐκ ἔχουσι τὴν*[5] *ὑπόστασιν, ὡσανεὶ ἀπὸ συναλλάγματος τίκτεσθαι δοκοῦσιν.* 1. *Ἐάν τις τοίνυν ἀπόντος μου τὰ ἐμὰ* 1. *διοικήσῃ πράγματα, ἑκατέρωθεν μεταξὺ ἡμῶν τίκτονται*[6] *ἀγωγαὶ καὶ ἐμοὶ μὲν τῷ δεσπότῃ τῶν πραγμάτων δίδοται*[7] *ἡ* directa negotiorum gestorum, *τῷ δὲ διοικήσαντι ἡ*[8] contraria. *ταύτας δὲ οὐκ ἔκ τινος συναλλάγματος κυρίως τίκτεσθαι φανερόν ἐστι· τότε γὰρ τίκτονται δηλαδὴ*[9]*, ἡνίκα τις δίχα* mandàtu *τῇ τῶν ἀλλοτρίων πραγμάτων διοικήσει ἑαυτὸν προσήγαγεν· ἐξ ἧς αἰτίας οἱ τῶν διοικηθέντων πραγμάτων δεσπόται καὶ ἀγνοοῦντες κατέχονται, καίτοι ἀπὸ συναλλάγματος οὐδεὶς ἀγνοῶν κατέχεται. τοῦτο δὲ ἐπινενόηται διὰ τὸ χρήσιμον τῶν ἀπολιμπανομένων, οἵτινες αἰφνιδίᾳ καὶ σπουδαίᾳ κατασχεθέντες ἀποδημίᾳ, οὐ δυνηθέντες τινὶ τῶν οἰκείων πραγμάτων*[10] *ἐντείλασθαι τὴν*[11] *διοίκησιν*[12]*, ἀπεδέμησαν. τὸ δὲ χρήσιμόν ἐστιν ἐντεῦθεν*[13]*, ἵνα μὴ ἀπρονόητα καταλειφθῇ τὰ πράγματα. οὐκ ἂν γάρ τις*[14] *τούτων ἐφρόντισεν*[15]*, εἴγε μήτινα εἶχεν ἀγωγὴν ἐφ' οἷς ἐδαπάνησε περὶ τὴν τῶν ἀλλοτρίων πραγμάτων διοίκησιν. ὥςπερ δὲ ὁ χρησίμως διοικήσας τὰ ἀλλότρια πράγματα ἔνοχον ἔχει τὸν τοιούτων δεσπότην ἐφ οἷς ἐδαπάνησεν, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου*[16] *αὐτὸς ὁ διοικητὴς κρατεῖται ὥςτε τοὺς*[17] *τῆς διοικήσεως*

1) *Περὶ ἐνοχῶν* [—*ῆς* L6. Vi. R.] *τῶν* [d. L6. Vi. R.] *ὡσανεὶ ἀπὸ* [d. L6.] *συναλλάγματος.* ad. libri. ed. 2) *οὖν* ad. Vi. R. 3) ser. M.: qui sq. *τὴν* d. 4) *τῶν* ins. Vi. R. 5) d. Vi. R. 6) *αἱ* ins. L2. 7) *τίκτεται* L6.: *ἀγωγὴ* ins. Vi. R. 8) om. F. 9) d. Vi. R. 10) *πάντων* M. 11) d. V. 12) *τὴν. δ. ἐντ.* Vi. F. R. 13) ita M.: cet. *ἐν τούτοις*: Vi. R. ad. '*δηλονότι ταῖς ἀγωγαῖς τῇ τε διρέκτᾳ καὶ τῇ κοντραρίᾳ*'. 14) *τινες* V. 15) —*σαν* V. 16) *εἰς τὸ ἐναντίον* V. 17) d. L1. L2. L6. Vi. F1. R.

a) pr— § 5 = Mai fr.

De obligationibus quasi ex contractu. Titulus 27.

Cum de obligationibus dixerimus, quae a contractu originem ducunt, superest ut de obligationibus dispiciamus, quae non proprie ex contractibus descendunt, set tamen, quia non ex maleficio substantiam capiunt, quasi ex contractu
1. nasci uidentur. 1. Igitur si quis, cum abessem, mea gesserit negotia, inter nos actiones ultro citroque nascuntur, et mihi quidem rerum domino datur actio directa »negotiorum gestorum«, negotiorum autem gestori contraria. has uero ex nullo contractu proprie nasci manifestum est, quoniam tunc nascuntur, cum sine mandato alienis negotiis gerendis quisque se optulerit. ex qua causa rerum gestarum domini etiam ignorantes obligantur, quamuis ex contractibus nemo ignorans tenetur. idque receptum est propter absentium utilitatem, qui continuo et festinanter proficisci coacti, cum nemini potuerint rerum suarum administrationem demandare, peregre profecti sunt. utilitas autem inde est, quod sine cura negotia non deserantur: nemo enim ea curaturus esset, si nullam habiturus esset actionem de eo, quod impendisset in alienorum negotiorum gestione. sicut autem is qui utiliter aliena gesserit negotia obligatum habet eorum dominum in id quod impendit, ita et contra ipse gestor tenetur ut administrationis

λόγους ὑποσχεῖν ἀπαιτούμενος τὴν ἀκριβεστάτην καὶ τὴν[1] *ὑπερβάλλουσαν ἐπιμέλειαν τοῖς πράγμασι παρασχέσθαι*[2]. *οὐδὲ γὰρ*[3] *ἐξαρκεῖ αὐτῷ πρὸς τὸ μὴ κατασχεθῆναι τῇ* negotiorum gestorum *τὸ τοιαύτην ἐπιδείξασθαι ἐπιμέλειαν*[4] *περὶ τὴν ἀλλοτρίαν οὐσίαν, οἵαν εἰώθει ἐπὶ τοῖς οἰκείοις ποιεῖσθαι πράγμασι, μόνον μέντοι εἰ*[5] *ἕτερος ἐπιμελέστερος ἐπωφελέστερον ἤμελλε διοικεῖν τὰ πράγματα· τότε γὰρ οὐ πρὸς τὴν αὐτοῦ τοῦ διοικητοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἑτέρου ἐπιμέλειαν τὰ τῆς διοικήσεως κρίνεται.* 2. *Καὶ ἐπίτροποι δὲ τῇ* tutelae *κατεχόμενοι* 2 *ἀγωγῇ οὐκ ἀπὸ* contráctu *κυρίως ἔνοχοι γίνεσθαι νοοῦνται. ποῖον γὰρ συνάλλαγμα μεταξὺ ἐπιτρόπου καὶ* pupíllu *συναλλάττεται; καὶ μάλιστα ἐν ᾧ* infans *ἐστὶν ὁ* púpillos[6]. *ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἐξ ἁμαρτήματος ἐνταῦθα κατέχονται οἱ ἐπίτροποι, (ποῖον γὰρ ἁμάρτημα ἡ*[7] *ἐπιτροπὴ, ἥτις ἐπὶ πρόνοιαν τῶν* pupíllων *ἐπινενόηται;) ὡσανεὶ ἀπὸ συναλλάγματος κατέχεσθαι δοκοῦσιν. κἀνταῦθα δὲ ἐξ ἑκατέρου πλευροῦ τίκτονται ἀγωγαί*[8]*· οὐ μόνον γὰρ ὁ* púpillos *τὸν ἐπίτροπον ἔνοχον ἔχει*[9] *τῇ* tutelae *ἀγωγῇ*[10]*, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου οὗτος*[11] *τῷ*[12] *ἐπιτρόπῳ γίνεται ἔνοχος τῇ* contrariᾳ tutelae, *εἴτε τι ἐδαπάνησεν εἰς τὴν τοῦ* pupíllu *περιουσίαν ἢ ὑπὲρ αὐτοῦ γέγονεν ἔνοχος ἢ οἰκεῖον πρᾶγμα ὁ ἐπίτροπος δανειστῇ* pupillariῳ *ἐνεχυρίασεν.* 3. *Ὑπὸ τὸ*[13] quasi contrácton *ὡσαύτως ἀνάγεται,* 3 *ἐὰν μεταξύ τινων κοινὸν*[14] *εἴη πρᾶγμα κοινωνίας ἐκτός· οἷον ἐπειδὴ ἅμα δύο*[15] *τισὶ τὸ αὐτὸ* elegateúθη[16] *πρᾶγμα ἢ ἐδωρήθη. καὶ ἐντεῦθεν ὁ*[17] *ἕτερος τῷ ἑτέρῳ κατέχεται τῷ* communi diuidundo *δικαστηρίῳ, ἐπειδὴ μόνος καρποὺς ἐντεῦθεν ἔλαβεν· ἢ κινεῖ τις οἷα* necessaria *δαπανήματα πεποιηκὼς περὶ τὸ κοινὸν πρᾶγμα. οὐδὲ γὰρ αὕτη ἡ ἀγωγὴ*

---

1) d. Vi. R. 2) M.: *παρασχεῖν* L⁶. Vi. R.: *παρέχεσθαι* L¹. V. F. 3) d. V. 4) M.: cet. *ἐπιμ. ἐπιδ.* 5) M. L².: cet. *εἴγε.* 6) infanses tino pup. M. 7) d. L¹. L². 8) —*εται ἀ—ή* V. 9) *ἕξει* L¹. L². V. L⁶. Vi. R. 10) d. V. 11) *τούτῳ* L¹. L². 12) d. V. 13) *τὸν* V. F². 14) d. Vi. 15) *δύο ἅμα* V. 16) ita M. contra morem. 17) d. Vi. R.

rationem reddat, cum exactissimam et summam diligentiam
in negotiis gerendis adhibere debeat. nec enim sufficit ei,
ne actione negotiorum gestorum teneatur, talem diligentiam
in alienis rebus ostendere, qualem suis rebus adhibere solet,
si modo alius diligentior commodius fuisset negotia admini-
straturus: tunc enim non ad ipsius gestoris, set ad alterius
2. diligentiam administratio iudicatur. 2. Tutores quoque, qui
tutelae iudicio tenentur, non proprie ex contractu obligari
intelleguntur. nam quale negotium inter tutorem et pupillum
contrahitur, praesertim cum infans pupillus sit? set quia non
ex maleficio tenentur tutores (quale enim delictum tutela est,
quae ad pupillorum prouidentiam est introducta?), *quasi ex
contractu* teneri uidentur. et hoc etiam casu ultro citroque
nascuntur actiones; non tantum enim pupillus tutorem actione
tutelae obligatum habet, set ex contrario quoque ipse tutori
contraria tutelae actione tenetur, si uel impenderit aliquid in
rem pupilli, uel pro eo fuerit obligatus uel rem suam pupilli
3. creditori obligauerit. 3. Item inter obligationes quasi ex
contractu haec species refertur: si inter aliquos communis
res sit sine societate: ueluti quia duobus simul eadem res
legata donataue fuit. et hinc alter alteri tenetur communi
diuidundo iudicio, quod solus fructus inde perceperit, uel alter
cum altero eo nomine agit, quod necessarias impensas in
communem rem fecerit. nec enim proprie intellegitur eiusmodi

κυρίως ἐκ συναλλάγματος κατάγεσθαι δοκεῖ[1]· ποῖον γὰρ μεταξὺ ἀλλήλων συνέθεντο[2]) συνάλλαγμα; ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἀπὸ κακουργήματος[3]) κατέχεται ὁ ἕτερος, quasi contrácton εἶναι τοῦτο[3bis]) δοκεῖ. 4. Τὸ αὐτό ἐστιν, εἰ καί τινες εἶεν συγκληρονό- 4.
μοι, εἶτα ἕτερος κατὰ τοῦ ἑτέρου κινεῖ τὸ familiae erciscundae[4]) δικαστήριον ἐκ τῶν εἰρημένων[5]) ἐπὶ τῷ communi diuidundo αἰτιῶν. 5. Εἰ δὲ καί τις τελευτῶν ἐνστήσηταί με κληρονόμον, 5.
legateúsῃ[5]) δὲ παρ' ἐμοῦ πρᾶγμα ἀλλότριον, κατέχομαι ἐγὼ τῷ legatariῳ ἕνεκα τοῦ καταλειφθέντος τῇ ex testamento. αὕτη δὲ ἡ ex testamento[6]) οὐκ ἀπὸ συναλλάγματος ἐγείρεται, πρὸς τίνα γὰρ δοκεῖ συνάλλαγμα πεποιῆσθαι ὁ legatários; οὔτε πρὸς τὸν testátora, ὁπότε ἀγνοοῦντος τοῦ legatariu τοῦτο καταλιμπάνει αὐτὸς[7]) ὁ διαθέμενος, οὔτε πρὸς τὸν κληρονόμον, ὁπότε καὶ ἄκοντος αὐτοῦ τῷ legatariῳ[8]) καταλιμπάνεται. ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ κακούργημα τὸ πραχθὲν[9]), ἀπὸ τοῦ quasi contráctu ἔνοχος δοκεῖ γίνεσθαι ὁ δεσπότης. 6. Ὁμοίως ἐάν 6.
τις[10]) κατὰ πλάνην τὸ μὴ ἐποφειλόμενόν μοι καταβάλῃ μοι, ὡς ἀπὸ contráctu ἐνέχεσθαι δοκῶ. ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ ἀπὸ συναλλάγματος κυρίως οὐ γίνομαι ἔνοχος, ὅτι εἴ τις[11]) ἀκριβεστέρῳ προσέχει[12]) λογισμῷ, μᾶλλον, ὡς εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, ἀπὸ διαλύσεως ὑποπτευομένου ὀφελήματος, οὐ μὴν[13]) ἐκ συστάσεως ἔνοχός εἰμι. ὁ[14]) γὰρ ἐν διαθέσει καταβαλόντος τὸ χρέος διδούς, ἐπὶ τοῦτο δίδωσιν, ὥςτε τὴν νομιζομένην ὑπεῖναι ἐνοχὴν τῇ καταβολῇ διαλύειν, ἥπερ συνιστᾶν. ἀλλ' ὅμως ὁ λαβὼν[15]) ἔνοχος γίνεται τῷ[16]) condicticiῳ, ὥςπερ ὁ δανεισάμενος. 7.[a]) Οὐκ ἐπὶ πάσης δὲ δόσεως 7.

---

1) δοκ. κατ. L⁶. 2) ἔθεντο L¹.: d. V. 3) M. L⁶.: cet. κακουργ. χάριν. 3bis) τ. ε. L⁶. 4) herc. M. 5) εἰς τὸ εἰρημένον V. 5) scr. M. sicut et sq. legatariῳ. 6) d. V. L⁶. F. 7) M. L².: —τὸ L¹: —τῷ F.: d. L⁶. Vi. R. 8) τὸ ληγάτον L⁶. 9) τοῦ κακουργήματος πραχθέντος M. 10) τι V. F². 11) d. L⁶. 12) εἰ προσχῇς L⁶.: scr. cum. M.: cet. —σχηται. 13) ἢ L¹. V. F. 14) τοῦ M. 15) συλλαβὼν L⁶. 16) ἰνδεβίτῳ ad. L¹. L². V. L⁶. Vi. F¹. R.

a) Voell. II 1809.

actionem ex contractu nasci, quid enim inter se contraxerunt?
set quia non ex maleficio alteruter tenetur, quasi ex contractu
4. teneri uidetur. 4. Idem est et si cum quidam essent coheredes,
alter in alterum familiae erciscundae iudicio agat, ex his
scilicet causis, quae de iudicio communi diuidundo dictae sunt.
5. 5. Si quis moriens me heredem instituerit, legauerit autem
a me rem alienam, teneor egomet legatario propter rem
legatam ex testamento. actio autem ex testamento non
ex contractu nascitur; nam cum quo contraxisse uidetur legatarius? non sane cum testatore, quoniam ignorante legatario
id testator ei relinquit; neque cum herede, cum potius eo
inuito id relinquatur. set quia non est maleficium quod gestum
6. est, quasi ex contractu obligari dominus intellegitur. 6. Item
si quis per errorem quod mihi non deberetur mihi soluerit,
quasi ex contractu teneri uideor. adeo enim non proprie ex
contractu teneor, ut si quis suptiliorem sequatur rationem,
magis, uti superius diximus, ex dissolutione eius quod deberi
putatur, quam ex debiti constitutione obligari videar; nam
qui eo animo dat, ut debitum soluat, ideo dat ut obligationem,
quam existere putat, solutione magis distrahat, quam contrahat. set tamen proinde is qui accepit condictione tenetur,
7. atque ille cui mutuum datum est. 7. Non in omnibus causis

τῷ κατὰ πλάνην καταβάλλοντι δίδοται τοῦ repetiteúein ἄδεια. κεκανόνισται γὰρ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐξ ὧν αἰτιῶν ἐξ ἀρνήσεως τὸ τῇ ἀληθείᾳ ἐποφειλόμενον διπλασιάζεται, ἐκ τῶν αὐτῶν αἰτιῶν τὸ indebítως καταβληθὲν οὐκ ἐπιδέχεται repetitiona, οἷον[1]) ἀπὸ[2]) τοῦ Aquilíu. ἐὰν γάρ τις ζημιώσῃ με θέλων[3]), ἔχω κατ' αὐτοῦ τὸν Aquilion, εἰ δὲ ἀπαιτούμενος θεραπεῦσαί μοι τὴν ζημίαν ἀρνήσηται τὸ ἐποφείλειν, εἶτα ἐλεγχθῇ, διπλάσιον καταβάλλει. εἰ μέντοι μὴ ζημιώσας, ὑποπτεύσας δὲ αὐτὸν ἐζημιωκέναι με, indebítως[4]) καταβάλλει, οὐ repetiteúei τὸ δοθέν. τὸ αὐτὸ ἔφασκον οἱ παλαιοὶ καὶ ἐπὶ τούτων τῶν ληγάτων χώραν ἔχειν, ἅτινα cértως κατὰ damnationa κατελιμπάνετο οἱῳδήποτε προσώπῳ[5]). Cérton δὲ ληγάτον ἐστιν ἐὰν εἴπω· »καταδικάζω σε, ὦ κληρονόμε, δοῦναι τῷδε[6]) ἑκατὸν νομίσματα«. εἰ γὰρ εἴπω· »καταδικάζω σε δοῦναι τὰ ἐν κιβωτῷ«, ἐπειδὴ οὐκ ἔστι πρόδηλος ἡ ποσότης, incerton[7]) ληγάτον ἐστίν[8]). ἐπὶ τῶν cértων τοίνυν κατὰ damnationa legateuoménων, ἀρνησάμενος τὸ[9]) ἐποφείλειν ὁ κληρονόμος, εἶτα ἐλεγχθεὶς, τὸ διπλάσιον κατέβαλλεν, μὴ ἐποφείλων δὲ[10]), ἴσως δὲ[11]) καὶ[12]) ὡς ἐποφείλων πλανηθεὶς δεδωκὼς[13]), οὐκ ἠδύνατο repetiteúein. ἡ δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διάταξις, ὁπότε μίαν φύσιν ὥρισε ληγάτοις τε καὶ fideicommissois, τὴν ἐξ ἀρνήσεως δίπλωσιν[14]) οὐ μόνον ἐπὶ[15]) ληγάτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ fideicommissων ἐκτείνεσθαι[16]) βούλεται, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ παντὸς ληγαταρίου[17]), ἀλλ' ἐπὶ τούτων[18]) μόνων τῶν ληγάτων καὶ fideicommissων, ἅτινα ταῖς ἱεροτάταις ἐκκλησίαις ἢ λοιποῖς σεπτοῖς τόποις καταλιμπάνεται, οὓς ἢ θρησκείας ἢ εὐσεβείας σκόπῳ τιμῶμεν. εἰ δὲ μηδενὸς καταλειφθέντος[19]) ληγάτου ἢ fideicommissu σεπτῷ τόπῳ[20]), νομίζων

1) ὡς ins. Vi. R. 2) ἐπὶ L6. Vi. R. 3) ad. M. 4) d. V. 5) τρόπῳ V. 6) τόνδε L2. 7) 'τὸ' d. M. ἐστὶ τὸ λ. V. 8) ad. ex M. ἐπι. 9) d. F. 10) ita M.: cet. εἰ δὲ [καὶ] μὴ ἐποφ. 11) d. F.: ἴσως τε M. 12) d. Vi. R. 13) scripsi pro δέδωκε. 14) διπλασίονα Vi. 15) τῶν ins. V.: λεγιτίμων L2. 16) M. V.: cet. ἐπεκτ. 17) ληγάτου L1. L2. Vi. F. R. 18) d. Vi. F1. R. 19) —βληθέντος Vi. 20) —οῖς —οις L6.

ei, qui per errorem soluit, datur repetendi facultas. receptum est enim apud ueteres, ex quibus causis infitiando debitum duplatur, ex his causis non debitum solutum repeti non posse, ueluti ex lege Aquilia. si enim quis mihi sciens damnum adferat, cum eo ex lege Aquilia habeo actionem: quod si quis conuentus, ut mihi damnum reficiat, se quidquam debere infitietur, deinde conuincatur, duplum soluit. si quis ergo, qui nullum damnum adtulisset, falso arbitratus id se fecisse, indebitum soluat, datum non repetit. idem dicebant ueteres in his quoque legatis locum habere, quae certa per damnationem cuicumque fuissent relicta. certum autem legatum est, si dicam: 'damno te, heres, illi ut des aureos centum'. nam si dicam: 'dámno te ut des quae in arca sunt', cum non sit manifesta quantitas, incertum legatum est. in his ergo, quae per damnationem certa legarentur, heres qui infitiatus fuisset sese debere, duplum soluebat; quod si contra non deberet et per errorem tanquam debens solueret, repetere non poterat. Principis autem nostri constitutio, cum unam naturam legatis et fideicommissis definierit, duplicationem per infitiationem in legatis non solum, set etiam in fideicomissis, extendi iubet, at non pro omnibus legatariis; set in his tantum legatis et fideicommissis, quae sanctissimis ecclesiis ceterisque uenerabilibus locis relinquuntur, quae colimus religionis uel pietatis intuitu. si uero, cum nullum sit uenerabili loco legatum fideicommissumue relictum,

ἐγὼ καταλελεῖφθαι καταβάλω, ἀργεῖ ἡ repetitiωn, *διὰ τὸν ἐποφείλοντα τὰ τοιαῦτα τὸν*[1]) *κληρονόμον, εἶτα ἀρνησάμενον, τῇ τοῦ διπλασίονος ὑποπίπτειν καταβολῇ.*

Per quas personas nobis obligatio adquiritur[2]). Titulus 28.

Εἰρήκαμεν περὶ τῶν ἐνοχῶν τῶν ἀπὸ contractu *ἢ* quasi contractu *φυομένων· νῦν ὀφείλομεν εἰπεῖν ὅτιπερ αὗται αἱ ἐνοχαὶ προςγίνονται ἡμῖν, οὐ μόνον δι' ἡμῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ δι'*[3]) *ἐκείνων τῶν προσώπων, ἅτινα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐξουσίᾳ ἐστιν*[4])*, οἷον διὰ τῶν ἡμετέρων οἰκετῶν ἢ υἱῶν*[5]) *ὑπεξουσίων. ἀλλὰ τὰ μὲν διὰ τῶν*[6]) *οἰκετῶν ἡμῖν προςποριζόμενα πάντα ἡμέτερα γίνεται*[7])*, τὰ δὲ διὰ*[8]) *τῶν ὑπεξουσίων παίδων*[9]) *διὰ τῆς ἐνοχῆς προςποριζόμενα, ταῦτα διαιρεῖται μετὰ μίμησιν τῆς τῶν πραγμάτων δεσποτείας τε καὶ χρήσεως, ἣν διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διέκρινεν, ἵνα ὅπερ ἐκ τῆς ἀγωγῆς κέρδος προςγίνηται, τούτου ἡ μὲν χρῆσις εἴη παρὰ τῷ πατρὶ, ἡ δὲ δεσποτεία φυλαττέσθω*[10]) *τῷ παιδὶ, τοῦ*[11]) *πατρὸς δηλαδὴ κινοῦντος τὴν ἀγωγὴν κατὰ τὴν*[12]) *τῆς νεαρᾶς αὐτοῦ καὶ*[13]) *θείας διατάξεως διαίρεσιν.* 1. *Καὶ ἐλεύθερα δὲ πρό-* 1.
σωπα καὶ ἀλλότριοι οἰκέται, οὓς bona fide *νεμόμεθα, προςπορίζουσιν ἡμῖν ἐνοχὰς, ἀλλ' ἐκ δύο μόνων*[14]) *αἰτιῶν, τουτέστιν ἐάν τι ἔχωσιν* ex operis suis *ἢ* ex re nostra *προςπορίζουσιν*[15]) *ἡμῖν*[16]). 2. *Ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνου τοῦ οἰκέτου,* 2.

---

1) d. L⁶. 2) *Διὰ ποίων προσώπων ἡμῖν* [*ἡμ. προσ.* V. L⁶. Vi. F. R.] *ἡ ἐνοχὴ ἐπιζητεῖται.* ad. libri. ed. 3) d. V. 4) *ἐστ. ἐξ.* L⁶. 5) *σούων ἢ* L⁶. Vi. 6) *ἡμετέρων* ins. Vi. R. 7) *—ονται* Vi. 8) d. F. 9) *οἰκείων παίδ. ὑπ.* Vi. R. 10) M. L². : cet. *—ττηται* : *παρὰ* ins. V. 11) d. F. 12) d. L². 13) d. L⁶. 14) M. V. cet. *—ον.* 15) M. L⁶.: *—ζωσιν* V. L¹. F.: d. Vi. R. 16) ad. ex. M.

ego relictum putans soluam, cessat repetitio: nam et heres, qui eiusmodi legata debet et infitietur, duplum soluere cogitur.

Per quas personas nobis obligatio adquiritur.
Titulus 28.

Diximus de obligationibus, quae ex contractu uel quasi
ex contractu nascuntur; nunc est dicendum ipsas obligationes
nobis adquiri non solum per nosmet ipsos, set etiam per eas
personas, quae in nostra potestate sunt, ueluti per seruos
nostros et filios, qui in potestate sunt. set quae per seruos
nobis adquiruntur omnino nostra fiunt, quae autem per liberos,
quos in potestate habemus, ex obligatione adquiruntur, diui-
duntur secundum exemplum rerum proprietatis et ususfructus,
quod nostri principis discreuit constitutio: ut quod ab actione
commodum perueniat, huius usus fructus apud patrem sit,
dominium autem filio seruetur, scilicet patre actionem mo-
uente, secundum nouellae eius et sacrae constitutionis
1. distinctionem. 1. Liberae quoque personae et serui alieni,
quos bona fide possidemus, nobis actiones adquirunt, set
tantum ex duabus causis, id est si quid ex operis suis
2. habeant uel ex re nostra nobis adquirant. 2. Per
eum quoque seruum, in quo usum fructum uel usum

ἐφ' οὗ usúfructon ἢ ûson ἔχομεν, ὁμοίως ἐκ δύο τῶν αὐτῶν αἰτιῶν γίνεται ἡμῖν προςπορισμός, ἀλλ' ἔξωθεν δεῖ εἰδέναι, ὅτι τὰ ex operis[a]) τοῦ οἰκέτου, ἐφ' οὗ τὸν ûson ἔχομεν οὐ προςπορίζεταί μοι, εἰ μὴ ἄρα αὐτὸς ὁ οἰκέτης ἔτυχεν[1]) ἑαυτὸν μισθώσας. 3. Ὁ[2]) ἐπίκοινος οἰκέτης pro dominica parte, του- 3.
τέστι καθ' ὅσον μέρος ὑφ' ἑνὸς ἑκάστου τῶν δεσποτῶν δεσπόζεται, προςπορίζει τοῖς δεσπόταις, ἐκείνου δήλου ὄντος, ὡς εἰ ἑνὶ τῶν δεσποτῶν ὀνομαστὶ μόνον ἐπερωτήσῃ, οἷον· »δώσεις Titiῳ τῷ ἐμῷ δεσπότῃ«; αὐτῷ μόνῳ προςπορίζει, ὥςπερ εἰ καὶ ἐφ' ὀνόματι[3]) αὐτοῦ μόνου Titiu ἔλαβέ τι κατὰ traditiona. εἰ δὲ[4]) κελεύσει ἑνὸς τῶν δεσποτῶν ἐπερωτήσῃ ὁ οἰκέτης, ὀνόματος μὴ μνησθεὶς ἐν τῇ ἐπερωτήσει, πολλὴ μὲν ἐκεκίνητο[5]) παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἀμφιβολία περὶ τούτου· ὅμως decisiωn γέγονε τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως ἡ[6]) λέγουσα ἐκείνῳ μόνῳ προςπορίζεσθαι τῷ κελεύσαντι[7]), ὥςπερ καὶ ἀνωτέρω[8]) εἴρηται ἐπὶ τὸ ἰσοδυναμεῖν τῇ μνήμῃ τοῦ ὀνόματος τὴν κέλευσιν.

Quibus modis obligatio tollitur[9]). Titulus 29.

Εἰπόντες τὰς συστάσεις τῶν ἐνοχῶν εἴπωμεν αὐτῶν καὶ τὰς λύσεις[b]). τὸ γὰρ τρόπῳ τινὶ συνιστάμενον τοῦτο καὶ τρόπῳ τινὶ διαλύεται. ἀναιρεῖται κατὰ πρώτην τάξιν πᾶσα ἐνοχὴ τῇ solutioni[10]), ἡνίκα αὐτὸ τὸ ἐποφειλόμενον καταβληθῇ, οἷον νομισμάτων ἐποφειλομένων εἰ νομίσματα καταβληθῇ. εἰ δὲ ἀντὶ νομισμάτων σῖτος ἢ καὶ ἕτερόν τι ἢ καὶ τὸ ἐναντίον

1) ἔτ. ὁ οἰκ. L6. 2) d. L6. 3) —ος Vi. R. 4) καὶ ins. Vi. R. 5) M.: cet. ἐκινεῖτο. 6) d. L6. 7) —εύοντι V. 8) M.: ἄνω cet. [ἄνωθεν L6]. 9) Τίσι τρόποις ἡ ἐνοχὴ αἴρεται [λύεται L6. Vi. R.] ed. libri. 10) τουτέστι [d. V.] τῇ [d. L6.] καταβολῇ ad. libri. ed.

a) Cfr. Ulp. D. 7, 8, 14 pr. b) Mai fr.

habemus, similiter ex duabus istis causis nobis adquiritur: admonendus es tamen ex operis illius serui, in quo usum habemus, non adquiri nobis nisi forte seruus ipse suas loca-
3. uerit operas. 3. Seruus communis pro dominica parte, id est pro qua parte cuiusque in dominio est, dominis adquirit; illud uero manifestum est si uni domino nominatim stipulatus erit, ueluti: Titio domino meo dabis? illi soli ādquirere, proinde ac si per traditionem eius tantum Titii nomine quid acceperit. set si unius domini iussu stipulatus fuerit seruus, nominis in stipulatione nulla mentione facta, magna erat apud ueteres de hac re controuersia. decisio tamen processit sacratissimi principis nostri, ut illi soli adquiratur qui iusserit; nam, ut supra dictum est, quod nomen adiectum, idem efficit iussus.

Quibus modis obligatio tollitur. Titulus 29.

Cum de obligationum origine dixerimus, dicendum est de earum solutione. quidquid enim modis quibusdam constituitur id et quibusdam modis resoluitur. tollitur in primis omnis obligatio solutione, quotiens id quod debetur soluitur; ueluti, nummis debitis, si nummi soluentur. si vero pro nummis, frumentum seu aliud quid, aut etiam contra, soluatur,

κατεβλήθη, συναινέσει δὲ creditoros *τοῦτο γέγονε καὶ οὕτως ἀπαλλάττεται τοῦ χρέους ὁ* debitωr. *οὐ διαφέρομαι*[1]) *δὲ τίς ἐστιν ὁ καταβαλών, πότερον αὐτὸς ὁ*[2]) *ἐποφείλων ἢ ἕτερος ὑπὲρ αὐτοῦ. ἐλευθεροῦται γὰρ ὁ* debitωr *καὶ ἑτέρου καταβάλλοντος εἴτε εἰδότος εἴτε*[3]) *ἀγνοοῦντος ἢ καὶ ἄκοντος γέγονεν ἡ καταβολή. τοῦ δὲ*[4]) réu *καταβάλλοντος καὶ οἱ γεγονότες ὑπὲρ αὐτοῦ ἔνοχοι*[5]) *ἐλευθεροῦνται, τουτέστιν ἐγγυηταὶ καὶ* mandátores. *εἰ δὲ ἐγγυητὴς καταβάλῃ, ἐλευθεροῖ τὸν πρωτότυπον, ἀπαλλάττει δὲ καὶ ἑαυτὸν τῆς ἐνοχῆς.* 1. *Καὶ ἡ*[6]) 1.
acceptilatiωn *διαλύει τὴν ἐνοχήν. ἐστὶ δὲ*[7]) acceptilatiωn[8]), *ὡς ἐν ὅρῳ, εἰκονικὴ καταβολὴ ῥήμασι τυπικοῖς γινομένη· τὸ γὰρ ἐκ τῆς* uerbis *ἐνοχῆς ἐποφειλόμενόν μοι τοῦτο εἰ βουληθῶ σοι*[9]) *συγχωρῆσαι, δύναται οὕτως γίνεσθαι συγχώρησις, ἐὰν ἀνάσχωμαι σοῦ τοῦ*[10]) debitoros *ταῦτα λέγοντος τὰ ῥήματα* »quod ego tibi promisi habesne acceptum?« *κἀγὼ δὲ ἀποκρίνωμαι·* »habeo«[11]). *ἀλλὰ καὶ ἑλληνιστὶ δύναται γίνεσθαι* acceptilatiωn, *μόνον εἰ οὕτως γίνεται, ὥσπερ εἴωθε γίνεσθαι καὶ ῥωμαϊστί· »ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα«; »ἔχω λαβών«. ἡ δὲ* acceptilatiωn, *καθὰ εἴρηται, μόνην διαλύει τὴν* uerbis *ἐνοχήν, οὐ μὴν τὰς λοιπάς, οἷον τὴν* re *ἢ* litteris *ἢ* consensu. *ἀκόλουθον γὰρ ἐνομίσθη εἶναι τὴν*[12]) *ῥήμασι συνισταμένην ἐνοχὴν ἑτέροις δύνασθαι ῥήμασι συγκαταλύεσθαι, εἰ δὲ ἑτέρωθέν ἐστι*[13]) *μοί τις ἔνοχος, οἷον ἀπὸ τῆς* re, litteris *ἢ* consensu *ἢ ἀπὸ τῆς* negotiorum gestorum *ἢ* ex testamento, *βουληθῶ δέ σοι τοῦτο συγχωρῆσαι τὸ χρέος, δύναμαί σε ἐπερωτᾶν οὕτως· »ὁμολογεῖς διδόναι μοι ὅπερ ἐποφείλεις ἐκ τῆςδε τῆς*[14]) *ἀγωγῆς«; καὶ σοῦ εἰπόντος· »ὁμολογῶ«, ἡ μὲν προτέρα ἀνῄρηται ἀγωγή*[15]), *τίκτεται δὲ ἡ* uerbis, *καὶ*

---

1) *—όμεθα* Vi. F. R. 2) d. V. 3) ita Vi. R.: cet. *ἢ*. 4) d. V. 5) *ἔν. ὑπ. αὐτ.* L6. 6) ad. ex. M. m. 2a. 7) *καὶ* ins. L2. 8) *ἀκ. δέ ἐστι* Vi. R. 9) d. L6. 10) *τοῦ σοῦ* Vi. 11) *τουτ. ὅπερ ἐγώ σοι ὡμολόγησα ἔχεις ληφθέν; καὶ ἀποκρίνεται* [*—ηται* R. *—ωμαι* L1. V. F.] *ὁ κρεδίτωρ ἔχω* cet. libri. ed. set L6. alio ordine. glossema est. 12) *τοῖς* V. L1. F. 13) *εἰ* F. *ἔσῃ* M. 14) d. F. 15) d. M.

et, consentiente creditore, id fiat, et ita liberatur debitor. neque interest quis soluat; utrum ipse debitor an alius pro eo. liberatur enim debitor et alio soluente, siue sciente siue ignorante uel etiam inuito eo solutio fiat. cum reus soluerit, etiam si qui pro eo sunt obligati liberantur; idest fideiussores et mandatores. si fideiussor soluerit, reum liberat, et se
1. obligatione exsoluit. 1. Acceptilatio quoque obligationem tollit. acceptilatio est, si eam definire uelis, »imaginaria solutio sollemnibus uerbis facta«. quod enim mihi ex uerborum obligatione debetur, id si uelim tibi remittere, poterit sic remissio fieri, ut patiar te debitorem haec dicere uerba: »quod ego tibi promisi habesne acceptum?«, egoque respondeam: 'habeo'. set et graece potest fieri acceptilatio, dummodo sic fiat, ut etiam latine fieri solet: »ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα; ἔχω λαβών«. acceptilatio, ut dictum est, uerborum tantum obligationem dissoluit, non uero ceteras, ueluti litterarum et consensu. consentaneum enim uisum est uerbis factam obligationem aliis uerbis posse dissolui. sin autem alia ex causa quis mihi obligatus sit, ueluti re uel litteris uel consensu, uel negotiis gestis uel ex testamento, uoluerimque tibi hoc debitum remittere, possum ita a te stipulari: »quod mihi ex hac causa debes dare spondes?«: et si dixeris: 'spondeo', prior tollitur obligatio, uerborum autem obligatio nascitur, et deinceps hac contracta, con-

λοιπὸν συστάσης τῆς uerbis, ἀκολούθως ἡ acceptilatiωn ἐπάγεται[1]. καὶ ἐν ἐκείνῳ μέν ἐστι διαφορὰ solutionos καὶ acceptilationos, ὅτι ἡ μὲν solutiωn πᾶσαν διαλύει ἐνοχὴν, ἡ δὲ acceptilatiωn τὴν uerbis, ἐν ἐκείνῳ δέ ἐστι[2]) κοινωνία, ὅτι ὥςπερ μέρος χρέους καταβληθὲν ἐν μέρει διαλύει τὴν ἐνοχὴν, οὕτω καὶ εἰς μέρος δύναται γίνεσθαι ἡ[3]) acceptilatiωn[a]).

2. Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν τὸν ἑτέρωθεν ἐποφείλοντα ἐπερωτηθέντα καὶ γενόμενον ἔνοχον τῇ uerbis[4]) δύνασθαι τότε διὰ τῆς acceptilationos ἐλευθεροῦσθαι, ἀναγκαῖον εἰπεῖν περὶ τῆς[5]) aquilianῆs ἐπερωτήσεως, ἥτις ἐπερώτησις πᾶσαν ἐνοχὴν εἰς ἑαυτὴν δύναται κατάγειν[6]) καὶ διὰ τῆς acceptilationos ἀναιρεῖν. ἡ γὰρ aquilianὴ ἐπερώτησις πᾶσαν enoúateuen[7]) ἐνοχὴν, ὑπὸ δὲ Gállu Aquilíu τοῦ νομικοῦ οὕτω σύγκειται· »εἴ τι μοι ἐξ »οἱαςδήποτε αἰτίας δοῦναι ἢ[8]) ποιῆσαι σε[9]) χρὴ[10]) ἔχρην »ἢ púrωs ἢ in diem καὶ ὧν πραγμάτων χάριν ἐμοὶ »κατὰ σοῦ ἀγωγὴ in rem ἢ personalía ἐστὶν ἢ ἔσται »καὶ ὅπερ ἂν σὺ ἐμὸν ἔχῃς κρατῇς[11]) νέμῃ (διαφορὰ δὲ[12]) »τοῦ κρατεῖν καὶ τοῦ νέμεσθαι αὕτη[13]), ὅτι[14]) κρατεῖν[15]) »ἐστι φυσικῶς κατέχειν[b]), νέμεσθαι δὲ τὸ ψυχῇ δεσπόζοντος »κατέχειν) ἢ ἐνεμήθης ἢ δόλον ἐποίησας ὅπως μὴ νε»μηθῇς (τυχὸν γὰρ κληρονομίαν ἐλθοῦσαν[16]) εἰς ἐμὲ ὑπὸ τὴν »ἑαυτοῦ ἐποιήσω κατοχὴν[17]), εἶτά τινα τῶν πραγμάτων ἐνε»μήθης· κατασχεθήσῃ γὰρ καὶ ἐφ' οἷς κατὰ δόλον οὐκ ἐνεμή»θης), ὅσου[18]) ἔστιν ἓν ἕκαστον τούτων τῶν πραγ»μάτων, τοσαῦτα χρήματα δώσειν ἐπερώτησε μὲν[19]) »Aûlos Agérios[20]), ὡμολόγησε δὲ Numérios Negídios.«

---

1) εἰ ins. V. 2) M.: cet. ad. ἐν αὐτοῖς [αὐτῶν L¹. αὐτοῖς L². L⁶.]. 3) δ. L¹. L². 4) καὶ ins. L². 5) ἀκκεπτιλατίωνος καὶ [διὰ cj. R.] τῆς ins. omn. praet. M. 6) —αγαγεῖν M. 7) M. V.: cet. —σεν. 8) τι ad. Vi. R. 9) ad. ex. Vi. R. 10) ἢ d. ex. M. 11) M. L⁶.: cet. —εις: ἢ ins. L¹. Vi. R.: et ante νέμ. F. 12) γὰρ Vi. R. 13) ἐστὶ V. ins. 14) τὸ ins. V. Vi. F. R. 15) μὲν d. M. L¹. L². 16) εἰσελθ. Vi. F¹. R. 17) διακ. V. 18) —ον Vi. F. R. ἂν ins. L¹. V. Vi. F. R. 19) ὁ ins. M. V. L¹. 20) Agerούχιος M. L¹. V.

a) schol. Bas. I 666. b) Cfr. Paul. D. 9, 4, 22, 2.

uenienter acceptilatio adhibetur. in illo quidem differentia solutionis et acceptilationis est, quod solutio omnem tollit obligationem; acceptilatio uerborum tantummodo; in illo autem adfinitas, quod sicuti pars debiti soluta pro parte obligationem
2. soluit, ita et in partem acceptilatio fieri potest. 2. Cum autem dixerimus eum qui alia ex causa debet, si promiserit uerbisque se obligauerit, tunc posse per acceptilationem liberari, oportet de aquiliana loqui stipulatione. quae stipulatio omnem obligationem in se transferre potest et per acceptilationem tollere. aquiliana enim stipulatio omnes nouat obligationes et a Gaio Aquilio iure consulto ita composita est: »quidquid te mihi »ex quacumque causa dare uel facere oportet, uel »oporteret, siue pure siue in diem, quarumque »rerum gratia mihi tecum in rem uel personalis actio »est eritue, quodque tu meum habes detines possides« (differentia autem inter tenere et possidere haec est, quod tenere est naturaliter rem detinere, possidere autem animo dominantis detinere) »possideresue doloue fecisti, quo minus possideas« (forte enim hereditatem mihi delatam in tuam possessionem redegisti, deinde aliquas tantum res possedisti: teneberis enim et propter eas quas dolo non possederis) »quanti quaeque earum rerum erit, tantam pecuniam dari stipulatus est Aulus Agerius, spopondit Nu-

εἶτα μετὰ τὸ γενέσθαι τὴν τοιαύτην ἐπερώτησιν καὶ πάντα ἐνεχθῆναι[1]) εἰς τὴν uerbis, τότε ὁ Numérios Negídios διὰ τῆς aquilianῆs[2]) ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπερωτᾷ[3]) Aûlon Agérion· »ὅτι εἴ τί σοι κατὰ τὴν σήμερον ἡμέραν ὁ Numérios »Negídios διὰ τῆς aquilianῆs ἐπερωτήσεως ὡμο»λόγησα, τοῦτο ὅλον ἔχεις λαβών«; ἀποκρίνεται[4]) Aûlos Agérios· »ἔχω λαβὼν[5]) καὶ ληφθὲν ἀπηνεγκάμην«. καὶ ἰδοῦ διὰ μὲν τῶν προτέρων[6]), ῥημάτων συνέστη ἡ[7]) uerbis, ἢ διὰ τῆς aquilianῆs πᾶσαν αἰτίαν προϋπάρχουσαν enouáteuse, διὰ δὲ τῶν δευτέρων ἐτέχθη acceptilatiων τὴν aquilianὴν ἐπερώτησιν διαλύουσα· αὕτη τοίνυν ἐστὶν ἡ παρὰ τῷ πλήθει
λεγομένη aquilianὴ διάλυσις. 3.[a]) Καὶ nouatiων εἴωθεν 3.
ἀναιρεῖν τὰς ἀγωγάς. ἐὰν γὰρ τὸ παρά σου[8]) ἐποφειλόμενον ἐπερωτήσω ἐγὼ Títion[9]), παρεντεθέντος καινοῦ προσώπου, καινὴ τίκτεται[10]) ἐνοχὴ καὶ ἀναιρεῖται ἡ προτέρα εἰς τὴν δευτέρα μετατεθεῖσα. καὶ ἐπὶ τοσοῦτο ταῦτα οὕτως ἔχει, ὅτι εἰ καὶ[11]) συμβῇ τὴν ἐπερώτησιν ἄχρηστον εἶναι, ἀναιρεῖται μὲν ἡ προτέρα, ἡ δὲ δευτέρα ὑπεύθυνον οὐ ποιεῖ[12]) κατὰ[13]) νόμον τὸν[14]) ἐπερωτηθέντα· οἷον ἐὰν ὅπερ ἐχρεώστει μοι Títios ἐπερωτήσω púpillon sine tutoris auctoritate, ἐν τούτῳ[15]) τῷ θέματι ἀπόλλυταί μοι τὸ χρέος καὶ ὁ Títios ὑπὸ nouationos ἐλευθεροῦται καὶ ὁ púpillos οὐ γίνεταί μοι ἔνοχος, οἷα δίχα ἐπιτρόπου ἐπερωτηθείς. οὐκέτι τὸ αὐτό ἐστιν, ἐὰν οἰκέτην τις ἐπερωτήσῃ τὸ ἑτέρου χρέος. καὶ γὰρ τηνικαῦτα ἡ προτέρα ἐνοχὴ μένει ἀσάλευτος ἐπὶ σχήματος, ὡσανεὶ μηδεμιᾶς μετὰ ταῦτα γενομένης ἐπερωτήσεως. καὶ μήτις λεγέτω, ὅτι[16]) ὁ οἰκέτης φυσικῶς ἐπερωτηθεὶς ἔνοχος γίνεται, ἀμέλει καὶ οἱ

---

1) ἐνενεχθ. Vi. R. ἀνενεχθ. L6. 2) ἐπερωτήσεως ins. V. 3) —ησεν L6. Vi. R. 4) εκρίνατο V. 5) uoc. ἢ omnisi ex lat. Inst. 6) πρώτων Vi. R. 7) d. L6. F. 8) μοι ins. L6. 9) καὶ ad. M. V. L2. L6. 10) ἡ ins. F. 11) d. V. 12) τὸν ins. L2. 13) τὸν del. ex M. V. L1. L2. 14) d. L2. 15) τοσούτῳ M.: et antea οἷον ἐχρ. μ. τ. ἐπρώτησα V. R. 16) καίτοι om. cum L1. L2. V. Vi. R.

a) schol. Basil. II. 100. 598.

merius Negidius«. deinde hac stipulatione perfecta et omnibus in uerborum obligationem redactis, Numerius Negidius ex diuerso secundum aquilianam formulam Aulum Agerium interrogat: »quidquid tibi hodierna die ego Numerius Negidius per aquilianam stipulationem spopondi, id omne habesne acceptum?« respondet Aulus Agerius: »habeo acceptumque tuli«. et ecce per uerba priora uerborum obligatio constitit, haec uero per aquilianam stipulationem omnem praecedentem causam nouauit; per sequentia autem acceptilatio facta est, quae aquilianam stipulationem tollit. et haec est quae uulgo dicitur aquiliana solutio.

3. 3. Etiam nouatio obligationes tollere solet. si enim id quod a te debetur, ego a Titio dari stipulatus fuerim, noua interueniente persona, noua nascitur obligatio et prior tollitur in posteriorem translata. et adeo haec ita sunt, ut et si contingat stipulationem esse inutilem, prior quidem tollatur, altera uero iure promissorem non obliget. ueluti si id, quod mihi Titius debebat, a pupillo sine tutoris auctoritate fuero stipulatus; in hoc casu debitum mihi perit, nam et Titius nouatione liberatur et pupillus non obligatur mihi utpote qui tutore auctore non promiserit. non idem tamen iuris est, si quis a seruo alienum solui debitum fuerit stipulatus. nam tunc prior obligatio proinde intacta manet, ac si nulla postea facta fuerit stipulatio. et nemo dicat seruum ex stipulatione natura-

δοθέντες ὑπ' αὐτοῦ ἐγγυηταὶ καὶ[1] *φύσει καὶ νόμῳ κατέχονται*[2]*, ἡ δὲ φυσικὴ ἐνοχὴ* nouationa *ποιεῖν δύναται. ἀλλὰ δεῖ πρὸς τοῦτο λέγειν ὅτι ποιεῖ* nouationa *οὐ μόνον τὸ τίκτεσθαι φυσικὴν ἐνοχὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπεῖναι πρόσωπον· ἀπρόσωπος*[3] *δὲ παρὰ τοῖς νόμοις ὁ δοῦλος. καὶ ταῦτα μὲν ἡνίκα ἕτερον ὑπὲρ ἑτέρου ἐπερωτῶμεν*[4]*, εἰ δέ γε τὸν ἐποφείλοντά μοι ἐπερωτήσω, ζητῶμεν εἰ γίνεται* nouatiωn. *καὶ ἵνα εἴπω σοι ἔξωθεν τελειότερον, εἰ μὲν ἔνοχος ὑπῆρχές μοι ἀπὸ τῆς* re *ἢ* litteris *ἢ* consensu *ἢ τῶν ἀγωγῶν τῶν ἀπὸ*[5] quasi contráctu *ἀναφυομένων, ἀμάχως ἐγίνετο* nouatiωn. *εἰ δὲ πάλαι ἔνοχος ἦσθα τῇ* uerbis *καὶ νῦν ἐπερωτῶ, τότε γίνεται* nouatiων, *ἡνίκα τι καινότερον παρὰ τὴν προτέραν ἐπερώτησιν ἐμφέρεται τῇ δευτέρᾳ ἐπερωτήσει· τυχὸν γὰρ*[6] *ἢ αἵρεσις ἢ ἡμέρα ἢ ἐγγυητὶς*[7] *προςτίθεται ἢ ὑφαιρεῖται ἢ καὶ ποσότης*[8] *προςτίθεται*[a]. *εἰ γὰρ ὑφῃρέθη, ἐπειδὴ ἡ προτέρα ἐπερώτησις ἦν δέκα νομίσματα ἡ δὲ*[9] *δευτέρα πέντε, οὐ γίνεται* nouatiωn, *ἐπειδὴ τοῖς δέκα τὰ πέντε περιέχεται καὶ οὐδὲν ἔχει καινότερον ἡ δευτέρα. τὸ δὲ εἰρημένον περὶ τῆς προςθήκης τῆς αἱρέσεως ὅτι ποιεῖ* nouationa *οὕτω δεῖ*[10] *νοεῖ, ὥςτε τότε γίνεσθαι* nouationa, *ἐν ᾧ ἐξῆλθεν ἡ αἵρεσις. εἰ γὰρ ἠτόνησε, μένει ἡ προτέρα ἐνοχή· ἄτοπον γάρ ἐστι λέγειν τὴν ἰσχυροτέραν ἐνοχήν, λέγω δὴ τὴν* púran, *ὑπὸ τῆς σαθρᾶς (σαθρὸν δὲ καλοῦμεν τὴν αἱρετικὴν ἕως οὗ τὰ τῆς αἱρέσεως ἤρτηται*[11]*), ἀναιρεῖσθαι.* 3a. *Ἀλλ'* 3a. *ἐπειδὴ παρὰ τοῖς παλαιοῖς ὡμολόγηται τότε γίνεσθαι* nouationa *ἡνίκα* nouandi animo[12] *εἰς τὴν δευτέραν παρεγίνοντο*[13] *ἐπερώτησιν, τοῦτο δὲ ἦν ἐν ἀμφιβολίᾳ πότε*[14] nouandi animo

---

1) d. V. 2) *ἐνέχ.* Vi. R. 3) *—ον* L¹. L². 4) M.: cet. *ἡν. εἰς ἕτερον πρόσωπον ποιούμεθα τὴν νοβατίονα, τουτέστιν ἡνίχα πρίμου χρεωστοῦντός* [*προχρ.* V. Vi. R.] *μοι ἦλθε* [*καὶ* L⁶.] *σεκοῦνδος ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπερωτώμενος.* 5) *τοῦ* ins. L². L⁶.: *ἀπὸ τῶν* M. 6) d. L⁶. 7) d. V. 8) *ἐγγυητὴς* V. 9) ad. ex. L¹. L². L⁶. 10) *χρὴ* L¹. L². 11) pro glossemate haec habet F.: eadem uerba post u. *ἀναιρεῖσθαι* habent V. Vi. R. 12) *τουτ. ἀνανεοῦντος ψυχῇ* ad. Vi. R. 13) *—νετο* V. L¹. L². L⁶. 14) *ὁπότε* L⁶. F.

a) Gloss. taur. ad. h. l.

liter obligari, et ab ipso datos fideiussores natura et iure teneri et naturalem obligationem posse nouationem facere. respondendum enim est non sufficere ad nouationem efficiendam naturalem gigni obligationem, set oportere, ut sit aliqua persona; nullam autem in iure personam seruus habet. haec uero quotiens ab alio pro alio stipulamur; si uero a debitore meo stipuler, quaeramus an nouatio fiat. et ut tibi id euidentius proponam, fingo teneri te mihi ex re obligatione uel litteris uel consensu uel actionibus quasi ex contractu procedentibus: procul dubio fiet nouatio. sin autem iam uerbis antea tenebaris et nunc stipuler, tunc nouatio fiet, cum aliquid noui posteriori stipulatione inseratur, quod in anteriore non fuerit: forte enim condicio diesue uel fideiussor adiectus uel detractus est uel etiam quantitas addita est. si enim detracta est (forte enim anterior stipulatio decem aureorum erat, posterior quinque), non fit nouatio, quinque enim in decem continentur et nihil noui posterior stipulatio habet. quod de adiectione condicionis diximus, per eam scilicet nouationem fieri, ita intellegendum est, ut tunc nouatio fiat, cum condicio extiterit. nam si defecerit, prior obligatio durat; absurdum enim est dicere pleniorem obligationem, idest puram, ab infirmiore, h. e. condicionalis quamdiu condicio pendeat,
3a. tolli. 3a. Set cum inter ueteres constaret, tunc fieri nouationem, cum nouandi animo in secundam stipulationem iuissent, ambigeretur autem quando nouandi animo id contrahentes

ἐπὶ ταύτην ὁρῶσιν οἱ συναλλάττοντες, καί τινες[1]) προλήψεις ἕτεραι ὑπὸ ἑτέρων ἐν τούτοις εἰσήγοντο τοῖς θέμασι, διὰ τοῦτο πᾶσαν ἀμφιβολίαν ἀναιροῦσα γέγονε διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἥτις φανερῶς ὥρισε τότε μόνον γίνεσθαι nouationa, ἡνίκα τοῦτο αὐτὸ μεταξὺ τῶν συναλλαττόντων ἐξεφωνήθη[2]), ὅτι διὰ nouationa τῆς προτέρας ἐνοχῆς ἐπὶ τὴν παροῦσαν ἦλθον ἐπερώτησιν. τούτου δὲ μὴ γενομένου, καὶ ἡ προτέρα μένει ἐνοχὴ ἐπὶ σχήματος καὶ ἡ δευτέρα προςτίθεται καὶ ὁ réos λοιπὸν ἐξ ἑκατέρας αἰτίας ἔνοχος ἔσται μοι[3]), καθὰ διώρισται τῇ αὐτῇ θείᾳ διατάξει. ταῦτα δὲ ἔξεστι[4]) τελειότερον[5]) τὴν εἰρημένην ἀναγνόντα διάταξιν μαθεῖν. 4. Πρὸς 4.
τοῖς εἰρημένοις τὰ ἀπὸ consensu ἐγειρόμενα συναλλάγματα τῇ ἐναντίᾳ διαλύεται βουλήσει· εἰ γὰρ ἐγὼ πρὸς Tition περὶ πράσεως διελέχθην[6]) πράγματος, ὥςτε αὐτὸν ἀγοράσαι παρ' ἐμοῦ τόνδε τὸν ἀγρὸν ἑκατὸν νομισμάτων, εἶτα re nondum secuta, τουτέστι μήτε τιμήματος καταβληθέντος μήτε τοῦ ἀγροῦ traditenθέντος, ἀρέσῃ μεταξὺ τῶν δύο[7]), ὥςτε ἀναχωρῆσαι ἀπὸ τῆς ἀγορασίας καὶ τῆς πράσεως, ἀμοιβαδὸν ἐλευθεροῦνται, ὥςτε μήτε τὸν πράτην ἔχειν τὴν ex uendito κατὰ τοῦ ἀγοραστοῦ[8]), μήτε τὸν ἀγοραστὴν τὴν ex empto ἔχειν κατὰ τοῦ πράτου καὶ τοῦτό ἐστι τὸ λεγόμενον »re nondum secuta[9]) ὑπαναχωρεῖν«. τὸ αὐτό φαμεν καὶ ἐπὶ τῆς locati καὶ πάντων τῶν συναλλαγμάτων, ἅτινα ὑπὸ τὴν consensu ἐνοχὴν ἀνάγεται[10]).

Ἐπληρώθη σὺν Θεῷ τὸ γʹ βιβλίον τῶν Institútων.
feliciter[11]).

---

1) τὲ ins. omn. praet. L⁶. et M., qui hab. αἱ. 2) συνεφ. L⁶. Vi. R. 3) ἔστ. μ. ἐν V. 4) ἔστι V. 5) —ρα V. 6) M. L⁶.: cet. διελ. π. πρ. 7) u. μερῶν d. M. 8) τὴν ex u. h. l. omn. praeter M. L⁶. Vi. R. 9) τουτέστι πράγματος μὴ πληρωθέντος ad. Vi. R. 10) In P. [= L⁶.] haec adduntur: τὰ μεταξὺ ἑτέρων γινόμενα ἑτέρους οὐ καταβλάπτουσιν οὐδὲ ὠφελοῦσιν. 11) ita M. et F. qui tamen l. ἡ γ̈ ἰνστιτουτίων Θεοφίλου. V.: τέλος τοῦ γ̄ βιβλίου Θεοδώρου ἀντικίνσωρος. L¹⁸ τέλος τῆς γ̄ Ἰνστ. Pi. ἐπλ. σὺν Θεῷ τὸ γ̄ βιβλ. τῶν ἰνστιτούτων. Vi. R. τῆς γ̄ Ἰνστ. τέλος.

facerent, et quaedam praesumptiones aliae ab aliis in his casibus introducerentur; ideo omnem tollens controuersiam processit principis nostri constitutio, quae aperte definiit, tunc solum fieri nouationem, quotiens hoc ipsum inter contrahentes expressum fuerit, quod propter nouationem prioris obligationis ad praesentem conuenerint stipulationem. alioquin et pristina obligatio manet et secunda accedit et reus deinceps ex utraque causa mihi tenebitur, sicuti definitur in eadem sacratissima constitutione. haec uero licet apertius nosse praefatam legenti
4. constitutionem. 4. Hoc amplius obligationes, quae consensu contrahuntur, contraria dissoluuntur uoluntate. si enim ego cum Titio de rei cuiusdam uenditione tractauerim, ut ipse hunc fundum a me emptum haberet centum aureis; deinde, re nondum secuta, id est neque pretio soluto neque fundo tradito, placuerit inter contrahentes, ut discederetur ab emptione et uenditione, inuicem liberantur, ut neque uenditor ex uendito cum emptore agere possit, neque emptor ex empto cum uenditore. et id est quod dicitur, re nondum secuta, discessio. idem dicimus et de locatione et de ceteris contractibus, qui ex consensu descendunt.

Explicit cum Deo tertius liber Institutionum feliciter.

Ἀρχὴ σὺν Θεῷ[1] *τῆς δ̄* Institutíonos.

De obligationibus quae ex delicto nascuntur[2]). Titulus 1.

Ἐν τῷ προλαβόντι βιβλίῳ διεξήλθομεν περὶ τῶν ἐνοχῶν τε καὶ ἀγωγῶν, αἵτινες ἀπὸ contráctu *τίκτονται· ἀκόλουθόν ἐστιν εἰπεῖν περὶ τῶν ἀπὸ ἁμαρτήματος ἐγειρομένων ἐνοχῶν. καὶ γὰρ ἀρχόμενοι τοῦ περὶ*[3]) *ἐνοχῶν λόγου εἰρήκαμεν ἢ ἀπὸ συναλλαγμάτων ἢ ἀπὸ ἁμαρτημάτων ταύτας ἐγείρεσθαι. ἀλλ' αἱ μὲν ἀπὸ*[4]) contráctu *φυόμεναι ἐνοχαὶ εἰς τέσσαρα διῄρηνται γένη* re uerbis litteris consensu, *αὗται δὲ εἰς ἓν περιΐστανται γένος. ὥςπερ γὰρ ἐκεῖ ἄρχει μὲν τὸ* cóntracton, *τίκτει δὲ τέσσαρας ἐνοχὰς, οὕτω κἀνταῦθα ἄρχει μὲν τὸ* délicton, *ἡ δὲ* re ex *αὐτοῦ φύεται ἐνοχή. τέσσαρα δὲ ἐντεῦθεν κατάγεται ἁμαρτήματα, οἷον κλοπὴ ἁρπαγὴ ζημία ὕβρις.* 1. ***Κλοπὴ** δέ* 1.
ἐστιν ἀλλοτρίου πράγματος κακίστη ψηλάφησις ἀδικοῦσα τὸν τὴν κλοπὴν ὑποστάντα ἢ περὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ περὶ[5]) *χρῆσιν αὐτοῦ ἢ περὶ νομήν*[a]). *περὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα μὲν, οἷον ἐὰν ὑφέλωμαι τὸν σὸν οἰκέτην· περὶ χρῆσιν δὲ*[6]), *οἷον ἐὰν τὸ δοθέν μοι ἐπὶ τῷ*[7]) *χρήσασθαι πρὸς μίαν ἡμέραν περαιτέρω κρατήσω· περὶ νομὴν δὲ, ὅτι τὸ δοθὲν ἐπὶ τῷ νέμεσθαι ὡς ἐνέχυρον ἢ ὡς* depósiton *νέμομαι ὡς δεσπότης.*

---

1) d. V. L1. L2.: hab. M. Pi. L18. F. 2) *Περὶ ἐνοχῶν τῶν ἀπὸ ἁμαρτίας γενομένων ἤτοι* [d. L1. *ἢ* V.] *ἐγειρομένων* [*φυομένων* L6. Vi. R]. 3) *τῶν* d. cum M. Vi. R. 4) *τοῦ* ins. L6. 5) *τὴν* ins. L6. Vi. R. 6) d. Vi. F1. 7) *περὶ τὸ* M. Pi. L6.

a) schol. Bas. V, 451.

Incipit cum Deo Institutio IVa.

De obligationibus quae ex delicto nascuntur. Titulus 1.

Cum expositum sit superiore libro de obligationibus et actionibus, quae ex contractu nascuntur, sequitur ut de obligationibus, quae ex maleficio oriuntur, loquamur. diximus enim, cum de obligationibus tractare instituimus, easdem uel ex contractibus uel ex delictis oriri. set quae ex contractu nascuntur obligationes in quattuor genera diuiduntur, h. e. re uerbis litteris* consensu; hae uero unius generis sunt.
1. sicut enim in illis contractus praecedit et quattuor parit obligationes, ita in his delictum praecedit et obligatio ex re inde nascitur. quattuor autem inde maleficia descendunt, *furtum rapina damnum iniuria*. 1. *Furtum* est alienae rei contrectatio pessima, quae eum qui furtum patitur uel circa ipsam rem laedit uel circa usum eius uel possessionem. circa ipsam rem, ueluti cum hominem tuum subripiam, circa usum, ueluti cum id quod mihi in unum diem utendum datum est diutius retineam; circa possessionem demum, cum id quod tanquam pignus retinendum datum est, uel tanquam depositum, quasi dominus possideam. furti autem male-

τοῦτο δὲ τὸ τῆς κλοπῆς ἁμάρτημα οὐ μόνον ὁ[1]) πολιτικὸς, ἀλλ' οὐδὲ ὁ[1]) φυσικὸς προσίεται νόμος. 2. Λέγεται δὲ αὕτη 2. ἡ κλοπὴ furtum a 'furuo' idest[2]) nigro[3]), ἐπειδὴ λάθρα καὶ ἀμαυρῶς[4]) καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν νυκτὶ γίνεται· ἢ[5]) a 'fraude'[6])· πᾶς γὰρ κλέπτης ἀπατεών· uel a 'ferendo' id est 'auferendo'[7]), ἢ ἀπὸ ἑλληνικῆς φωνῆς ἐκ τοῦ 'φώρ'· 'φῶρας' γὰρ ἕλληνες τοὺς κλέπτας ὀνομάζουσιν ἀπὸ τοῦ 'φέρειν'. φέρειν δὲ λέγομεν τὸ λαμβάνειν τὰ ἀλλότρια. 3. Δύο δὲ τῶν κλοπῶν εἶναι γένη πρόδηλόν ἐστιν· ἡ γὰρ 3. κλοπὴ ἢ φανερά ἐστιν ἢ ἀφανερός[8]). τὸ γὰρ cónceptον καὶ τὸ oblátοn εἴδη μᾶλλόν εἰσιν ἀγωγῶν ἀπὸ κλοπῆς ἐγειρομένων ἤτοι τῇ κλοπῇ συνηνωμένων[9]), ἤπερ γένη κλοπῶν[10]), ὡς προϊόντες μαθησόμεθα. φανερὸς κλέπτης ἐστὶν, ὃν ἐπαυτοφώρῳ λαμβάνεσθαι λέγουσιν οἱ[11]) ἕλληνες, οὐ μόνον οὗτος, ὃς ἐν αὐτῷ τῷ πράγματι καταλαμβάνεται, ἀλλ' ἔτι μὴν καὶ οὗτος, ὃς ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ συνέχεται, ἐν ᾧ γίνεται ἡ κλοπή. οἷον, ἐν οἴκῳ τις κλοπὴν εἰργάσατο, μήπω δὲ τοῦ πυλῶνος 'κβὰς συνεσχέθη[12]). εἰ δὲ καὶ ἐν ἐλαιῶνί τις ἐλαιῶν ἢ ἀμπελῶνι σταφυλῶν κλοπὴν ποιήσῃ, ἐφ' ὅσον ἐν τῷ ἐλαιῶνι ἢ ἐν τῷ ἀμπελῶνι συνέχεται[13]), φανερὸς κλέπτης ἐστίν. ἕτεροι δὲ περαιτέρω τὴν φανερὰν ἐκτείνουσι κλοπὴν λέγοντες μέχρι τοσούτου φανερόν τινα κλέπτην νομίζεσθαι, ἕως ὅτου τὸ[14]) κλαπὲν πρᾶγμα κατέχων ἢ ὀραθῇ ἢ συσχεθῇ ἐν δημοσίῳ ἢ καὶ[15]) ἰδιωτικῷ τόπῳ, εἴτε ὑπὸ τοῦ δεσπότου, εἴτε ὑφ' ἑτέρου[16]) μέχρις οὗ ἐκεῖσε παραγένηται, ἐν ᾧ[17]) ἐνεγκεῖν καὶ ἀποθέσθαι ὥρισε τοῦτο τὸ πρᾶγμα. ὑπόθου γάρ, ἵνα εὐαπόδεικτον τοῦτό

---

1) d. L². L⁶. 2) δὲ ἐστι L¹. L². 3) τουτέστιν ἀπὸ [ζόφου ἀπὸ L⁶.] τοῦ [d. L⁶.] μέλανος ad. libri. ed. 4) ἀμυδρῶς L⁶. 5) uel L⁶. 6) ἐκ [τουτέστιν ἀπὸ L⁶.] τῆς [d. L⁶.] ἀπάτης ad. libri. ed. 7) τουτέστιν ἀπὸ τοῦ [ἀφαιρεῖσθαι ἤγουν τοῦ L⁶. ἀπαιρεῖν ἢγ. τοῦ Vi. R.] σφετερίζεσθαι ad. libri. ed. 8) M. L¹. L².: ἀφανής V. F.: οὐ φανερά L⁶. Vi. R. 9) συνημμ. L⁶. 10) —ῆς Vi. R. 11) ad. Vi. R. 12) ad. ex L⁶. Vi. R. 13) κατεσχέθη Vi. R. 14) κατέχ- Vi. R. 15) οὐ τοῦτο M. 16) d. Vi. R. 17) εἴτε ὑπὸ ἄλλου τινὸς Vi. R.

ficium non tantum iure ciuili, set iure quoque naturali prohi-
2. bitum est. 2. Dicitur autem furtum »a furuo idest nigro«,
quod clam et obscure fit et plerumque noctu: uel »a fraude«,
omnis enim fur fraudem admittit: uel a »ferendo idest
auferendo«, idest subripere atque adimere; uel a graeco
sermone, scilicet a uerbo »φώρ«: graeci enim φῶρας fures
appellant ἀπὸ τοῦ φέρειν· »φέρειν« autem significat res
3. alienas auferre[1]). 3. Furtorum autem esse duo genera non
ambigitur; aut enim manifestum est aut nec manifestum.
nam conceptum et oblatum species sunt potius actionum,
quae ex furto nascuntur, seu furto cohaerent, quam genera
furtorum, sicut inferius discemus. manifestus fur est, quem
graeci ἐπ' αὐτοφώρῳ deprehensum dicunt, nec solum hic est,
qui in ipso furto deprehenditur, set ille etiam, qui eo loco
deprehenditur, quo furtum fit. ut ecce in quadam domo furtum
aliquis admisit, et nondum ianuam egressus est deprehensus;
uel in olíueto quidam oliuarum aut in uineto uuarum furtum
fecit, quamdiu in ipso olíueto aut uineto deprehensus fuerit,
manifestus fur est. immo ulterius quidam furtum manifestum
extendunt, dicentes eo usque manifestum furem quendam
intellegi, donec furtiuam rem tenens uisus uel deprehensus
fuerit siue in publico siue in priuato loco uel a domino uel
ab alio, antequam eo perueniret, quo perferre ac deponere

---

1) Quod et uerum est. Cf. Curtius 'Grundzüge' p. 801. 'Studien zur gr. u. lat. Gram.' III 199.

σοι γένηται, ὅτι πρὶν κλέψῃ[1]) *τισὶ*[2]) *τῶν οἰκείων ἐθάρρησε φίλων, ὅτι »κλέψας τόδε τὸ πρᾶγμα βούλομαι ἀποθέσθαι ἐν τῷ οἴκῳ, λόγου χάριν*[3]), Prímu«. *ἐὰν μετὰ τὸ ὑφελέσθαι εὑρεθῇ τοῦτο κατέχων ἢ ὀφθῇ ἐν οἰῳδήποτε τόπῳ*[4]) *πρὶν ἀπαγάγῃ*[5]) *εἰς τὸν οἶκον* Prímu *καὶ ἀπόθηται*[6]), *φανερὸς κλέπτης ἐστίν. εἰ δὲ μετὰ τὸ ἀπαγαγεῖν καὶ ἀποθέσθαι εἰς τὸν οἶκον* Prímu *συλληφθῇ τοῦτο*[7]) *κατέχων, οὐκ ἂν κριθείη φανερὸς κλέπτης. ἔστιν ἐκ τῶν εἰρημένων εὑρεῖν ἀφάνερος κλέπτης τίς*[8]) *ἐστιν· νοεῖν γὰρ ἔξεστιν ὡς ὅπερ οὐκ ἔστι* manifeston, *ἀμαχῶς τοῦτο* nec manifeston *ἐστίν.* 4. Cónceptum 4. fûrton *λέγεται, ἡνίκα παρά τινι μαρτύρων παρόντων τὸ κλαπέν μοι πρᾶγμα ζητηθὲν εὑρεθῇ. κατὰ τούτου γάρ, παρ' ᾧ εὑρεθῇ, ἰδιάζουσα ἀγωγὴ ὥρισται ἡ* concepti, *οὐ διαφερομένων ἡμῶν εἴτε κλέπτης ἐστὶν οὗτος, παρ' ᾧ εὑρεθῇ, εἴτε οὐκ ἔστι κλέπτης, ἔλαβε δὲ παρ' ἐμοῦ.* obláton fûrton *λέγεται, ὁπότε κλοπιμαῖον πρᾶγμα ὑπό τινός μοι προσενεχθῇ ἤτοι δοθῇ καὶ τοῦτο παρ' ἐμοὶ ζητηθὲν τῶν*[9]) *μαρτύρων παρόντων εὑρεθῇ. ἀλλὰ τότε ἡνίκα τοιαύτῃ διανοίᾳ δέδωκέ τις ἐμοὶ τοῦτο τὸ κλοπιμαῖον πρᾶγμα, ὥςτε παρ' ἐμοὶ μᾶλλον ἢ παρ' ἐκείνῳ τῷ δόντι*[10]) *εὑρεθῆναι τοῦτο καὶ τὴν ἐντεῦθεν κατάγνωσιν ἤτοι ἀσχημοσύνην ἐμοὶ μᾶλλον περιτεθῆναι ἤπερ ἐκείνῳ. ἐνταῦθα γὰρ*[11]) *μὲν κατέχομαι τῇ* concepti, *κατὰ δὲ τοῦ δόντος ἔχω τὴν* oblati, *εἰ καὶ τὰ μάλιστα κλέπτης οὐκ*[12]) *ἔστιν ὁ τοῦτο ποιήσας. οὐκοῦν εἰ μὴ*[13]) *ἐπὶ τῷ*[14]) *τοιούτῳ σκόπῳ*[15]) *δέδωκέ μοι τὸ πρᾶγμα, κατασχεθήσομαι μὲν*[16]) *τῇ* concepti, *οὐχ ἕξω δὲ κατ' αὐτοῦ τὴν* oblati. *ἔστι*[17]) *καὶ* prohibiti[18]) *ἀγωγὴ ὁριζομένου*[19]) *κατ' ἐκείνου τοῦ κωλύσαντος τὸν βουληθέντα μαρτύρων παρόν-*

---

1) *τὶς* ins. Vi. R. 2) *τινὶ* L6. 3) *χ. λ.* L6. 4) *ἢ ὀφθ. ἐν οἱ. τ.* d. L6. 5) *ἀπάγῃ* L6. 6) *ἢ καὶ ὀφθῇ* h. l. L6. 7) non. *μὴ* del. cum M. 8) *τίς ὁ μὴ φαν. κλ.* L6. Vi. R. 9) d. L1. L2. L6. 10) *διδόντι* L6. 11) *ἐγὼ* [*τῷ* L2. L6.] d. cum M. 12) *μὴ* L1. d. L2. L6. 13) d. L2. 14) *θ* L1. Vi. R. 15) *οὐχ ἐπὶ τῷ τοι. δὲ σκ.* L6. 16) ad. ex. M. L6.: iam cj. R. 17) *δὲ* ins. Vi. F1. R. 18) furti ad. Vi. R. 19) M.: cet. *—νη*.

rem destinasset. finge enim, ut rem clarius intellegas, quendam antequam furaretur familiaribus suis quibusdam fassum esse: rem illam, quam subrepturus sum, in aedibus Primi, uerbi gratia, deponere uolo. si post furtum admissum deprehensus sit rem tenens uel conspectus sit quocumque loco antequam in aedes Primi eam perferret, ibique deponeret, manifestus erit fur. sin autem, postquam in aedes Primi rem pertulerit ibique deposuerit, deprehensus sit eam non habens, non uideretur manifestus fur esse. ex his, quae diximus, intellegitur quis manifestus fur sit; cogitare enim licet, furtum,
4. quod manifestum non est, *nec manifestum* esse. 4. *Conceptum* furtum dicitur, cum apud aliquem testibus praesentibus res mea furtiua quaesita atque inuenta est, nam in eum, apud quem inuenta est, propria actio constituta est, quae dicitur '*concepti*'; neque interest utrum is, apud quem res inuenta est, fur sit an fur non sit, set a me rem acceperit. *oblatum* furtum dicitur, cum res furtiua ab aliquo mihi oblata sit, eaque apud me testibus praesentibus quaesita atque concepta sit, utique uero cum ea mente quis hanc furtiuam rem mihi optulerit, ut apud me potius quam apud eum qui dederit conciperetur, et mihi potius condemnationis ignominia quam sibi haereret. in hoc enim casu ego quidem concepti actione teneor, in eum uero, qui rem optulerit, actio oblati mihi competit, quamuis fur non sit, qui id fecerit. igitur si quis non ea mente rem mihi optulerit, tenebor quidem concepti actione, oblati uero actionem aduersus eum non habebo. est etiam *prohibiti* furti actio aduersus eum constituta, qui

τῶν[1]) *ζητῆσαι τὸ κλοπιμαῖον πρᾶγμα. ἐφεῦρε πρὸς ταῦτα καὶ ὁ* praetor *τὴν* furti non exhibiti *ἁρμόζουσαν κατ' ἐκείνου, ὅστις τὸ ζητηθὲν καὶ εὑρεθὲν παρ' αὐτῷ κλοπιμαῖον πρᾶγμα οὐ συνεχώρησεν ὑπὸ τοῦ εὑρόντος ληφθῆναι. ταύτας δὲ τὰς ἀγωγάς, οἷον τὴν* concepti oblati prohibiti[2]) non exhibiti *οὐ δύναται εἰπεῖν γένη εἶναι κλοπῶν, ἀλλ' εἴδη μετὰ τὸ συστῆναι τὴν κλοπὴν ἐπιγενόμενα. ἀμέλει κατὰ τοῦ μὴ κλέψαντος ἁρμόζουσιν αἱ τοιαῦται ἀγωγαί· οὕτως οὐ*[3]) *δυνατὸν σήμερον*[4]) *πρωτοτύπους ἀγωγὰς ταύτας ὁρίσασθαι*[5]). *ἃς δὲ εἰρήκαμεν ἀγωγὰς εἴδεσι κλοπῶν ἐφαρμόζεσθαι, ταύτας οὐ δυνατὸν σήμερον ἰδεῖν*[6]) *ἐν πολιτείᾳ καὶ ἐν χρήσει. ὁπότε γὰρ ἡ τοῦ κλαπέντος πράγματος ζήτησις κατὰ τὴν παλαιὰν οὐ πρόεισι παραφυλακὴν*[7]), *τουτέστι μαρτύρων παρόντων, δικαίως ἐξ ἀκολουθίας καὶ αἱ προειρημέναι τῆς κοινῆς ἐξελήλανται χρήσεως ἀγωγαί. τοῦτο γὰρ τῶν ὁμολογουμένων*[8]) *ἐστὶν, ὅτι πᾶς εἰδὼς κλοπιμαῖον εἶναι πρᾶγμα, ὑποδεξάμενός τε τοῦτο καὶ κρύπτων τῇ* nec manifesti furti *κατέχεται.* 5. *Ἡ δὲ ποινὴ τῆς μὲν* 5. manifesti furti *εἰς τὸ τετραπλοῦν ἀνάγεται, τῆς δὲ*[9]) nec manifesti *εἰς τὸ διπλοῦν, εἴτε ἐλεύθερος εἴτε δοῦλος εἴη ὁ*[10]) *κεκλοφώς*[11]). 6. Furtum *δέ ἐστιν οὐ μόνον τὸ νύκτωρ ἢ μεθ'* 6. *ἡμέραν λάθρα λαμβανόμενον*[12]), *ἀλλὰ πᾶν πρᾶγμα κινητὸν ἀλλότριον παρὰ γνώμην δεσπότου κακῇ διαθέσει ψηλαφώμενον. διὸ εἴτε ὁ* creditor *τὸ ἐνέχυρον*[13]), *εἴτε οὗτος, παρ' ᾧ παρακατετέθη*[14]) *τὸ πρᾶγμα, τῷ ἐνεχυριασθέντι ἢ παρατεθέντι πράγματι κέχρηται, εἴτε ὁ εἰς χρῆσιν λαβὼν ἀλλότριον πρᾶγμα, εἰς ἑτέραν χρῆσιν μεταθήσει τοῦτο ἤπερ εἰς ἣν ἔλαβε, κλοπὴν ἐπὶ τούτῳ ἁμαρτάνει. οἷον ἔλαβεν*[15]) *ἄργυρόν τις παρ' ἐμοῦ ὡς δῆθεν φίλους ἑστιάσων, καὶ τοῦτον μεθ' ἑαυτοῦ ἀπήγαγεν ἐπὶ ξένης οὐ βουλόμενος ἀποστερῆσαι τοῦτον*[16])· *οὐδὲν ἧττον*

---

1) M. L^1. L^2. L^6.: cet. *μ. π. τὸν β.* 2) furti ins. Vi. R. 3) d. L^2. 4) *ταύτας* h. l. Vi. F. R. 5) *—ζεσθαι* L^6. 6) *εἰπεῖν* L^6. 7) *φυλακὴν* F. 8) *ὡμολογημ.* L^6. 9) ad. ex L^1. Vi. R. 10) ad. ex L^1. L^2. L^6. Vi. R. 11) *κλέπτης* L^6. 12) M.: cet. *λαμβ. λαθρ.* 13) d. L^1. L^2. F. 14) *κατ.* Vi. R. 15) M.: cet. *ἐστὶν* [d. Vi. R]. *ἄργ. ἐχρήσατο.* 16) *τούτ. ἀπ.* L^6.

furtiuam rem quaerere testibus praesentibus uolentem prohibuerit. praeterea inuenit praetor furti non exhibiti actionem aduersus eum qui furtiuam rem apud se quaesitam et conceptam non passus sit ab eo qui conceperit auferri. has uero actiones, idest concepti, oblati, prohibiti, non exhibiti non recte dicuntur genera esse furtorum, cum species sint actionum, quae, furto iam admisso, locum habent: itaque et aduersus eum, qui ipse fur non sit, interdum competunt. non licet igitur hodie eas actiones principales appellare. eiusmodi uero actiones, quas diximus speciebus furtorum adhaerere, non possunt hodie in ciuitate et usu conspici. cum enim furtiuae rei requisitio secundum ueterem obseruationem non procedat, idest testibus praesentibus, merito ex consequentia etiam praefatae actiones ab usu communi recesserunt. explorati enim iuris est quicumque sciens rem furtiuam esse eam susceperit et celauerit, eum furti nec manifesti esse obnoxium.
5. 5. Poena manifesti furti quadrupli est, nec manifesti dupli;
6. siue liber, siue seruus fur sit. 6. Furtiuum non est solum,
quod noctu aut interdiu clam subripitur, set quaecumque res mobilis aliena inuito domino fraudulenter contrectata. et ideo siue creditor, siue is, apud quem res commendata est, pignerata aut deposita re utatur, siue is, qui rem utendam accepit in alium usum eam transferat, quam cuius gratia accepit, furtum in ea committit, ueluti si quis a me argentum utendum acceperit quasi amicos ad cenam inuitaturus, ed id peregre secum tulerit, non ea tamen mente ut subriperet, tenebitur

κατέχεται τῇ furti ἀγωγῇ, ἐπειδὴ περαιτέρω ἤπερ ἔλαβεν ἐχρήσατο. εἰ δὲ καί τις ἵππον μετεωρίας[1]) χάριν αὐτῷ χρησθέντα ἐπὶ τὸ τοῦτον ἀπαγαγεῖν μέχρι φανεροῦ διαστήματος, ἀπήγαγε περαιτέρω, κλοπὴν ἁμαρτάνει. ὅπερ ἔγραφον[2]) οἱ παλαιοὶ περὶ ἐκείνου ὅςτις εἰς παράταξιν τὸν ἵππον τὸν χρησθέντα αὐτῷ ἀπήγαγεν[a]). 7. Ἀρέσκει δὲ τοῦτο καθόλου, 7.
πάντας ὅσοι τοῖς χρησθεῖσι πράγμασιν ἑτέρως ἤπερ ἔλαβον κέχρηνται κλοπὴν ἁμαρτάνειν καὶ τῇ furti κατέχεσθαι εἴγε ὑποπτεύουσιν ἄκοντος τοῦ δεσπότου τοῦτο γίνεσθαι παρ' αὐτῶν καὶ[3]) μαθόντα τὸν δεσπότην οὐκ ἐπιτρέψειν[4]) τοῦτο. εἰ γὰρ ἀρέσκεσθαι καὶ μὴ ἀγανακτεῖν ἐπὶ τῷ γενομένῳ τὸν δεσπότην ἐνόμιζον, ἐκτὸς εἶναι τούτους τοῦ τῆς κλοπῆς ἁμαρτήματος ὁριζόμεθα, ἀρίστῳ δηλαδὴ λογισμῷ, furtum enim sine affectu furandi non[5]) committitur[6]). 8. Εἰ δὲ καὶ ἄκοντος 8.
τοῦ δεσπότου ταῦτα ποιεῖν ἑαυτοὺς ὑπόπτευον, μαθὼν δὲ ὁ δεσπότης οὐκ ἠγανάκτησεν ἐπὶ[7]) τῷ γεγονότι, οὐδὲ οὕτω χώρα γενήσεται τῷ τῆς κλοπῆς λόγῳ. ὥςτε οὖν ἵνα ἡ furti[8]) ἁρμόσῃ δεῖ τὰ δύο συνδραμεῖν, κἀμὲ παρὰ γνώμην κεχρῆσθαι δεσπότου[9]) ἰδόντα ὡς ἀγανακτήσει ἐπὶ τῷ πραττομένῳ ὁ τοῦ πράγματος κύριος κἀκεῖνον ὀργισθῆναι μαθόντα· ἓν δὲ τούτων ἐλλεῖψαν οὐκ ἐᾷ τεχθῆναι τὴν furti. ἀμέλει ἐντεῦθεν τοιοῦτόν τι ἐζητήθη. ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἐάν τις τὸν ἐμὸν ὑπονοθεύσῃ δοῦλον καὶ χείρονας αὐτοῦ τοὺς τρόπους ἀποτελέσῃ, κατέχεταί μοι τῇ[10]) ἀγωγῇ τῇ λεγομένῃ serui conrupti[b]), ἥτις εἰς[11]) τὸ διπλάσιον τῆς ἐπὶ τῇ ἐλαττώσει τοῦ οἰκέτου διατιμήσεως ἁρμόζει ἤ, ἡνίκα ἀπώλετο, ἐπὶ τῷ διπλῷ τοῦ

1) M.: Par[4] μετεώρας χ. αἰώρας χάριν L[2]. L[6]. [ἑώρ.]: ορου χ. L[1].: δι' ἑώρας F.: schol. L[6].: ἑώρας ἀντὶ [τῆς ad. F.] μεταβολῆς τέρψεως· εὕρηται ἡ λέξις παρὰ τῷ [d. F.] πλουτάρχῳ [·ἑώρας χάριν ὁποῖά εἰσι τὰ λεγόμενα ἱπποδρόμια ad. L[6]]. 2) —ψαν Vi. R. 3) d. F. 4) —πειν L[6]. 5) d. L[1].: antea pro τούτους τοῦ l. τοῦτο Vi. R. 6) ἄνευ γὰρ πονηρᾶς διαθέσεως οὐχ ἁμαρτάνεται κλοπή. ad. libri. ed. 7) d. Vi. 8) ad. ex. ej. R. 9) δεσπ. κεχ. L[6]. 10) d. L[1]. L[2]. L[6]. Vi. R. 11) ἐπὶ L[6].

a) Proch. 44, 5. b) Cfr. ed. ap. Ulp. [D. 11, 8, 1 pr.].

furti actione, ulterius enim, quam ei fuerat concessum, re usus est. si autem quis equum gestandi gratia sibi commodatum, ut cum eo aliquo perueniret, longius duxerit, furtum committit. idque ueteres scripserunt de eo, qui in aciem
7. equum sibi commodatum perduxisset. 7. Generaliter autem placuit omnes, qui rebus commodatis aliter uterentur, quam utendas acceperint, ita furtum committere et furti actione teneri, si se intellegant inuito domino id facere, dominumque si intellexisset non permissurum. quod si dominum permissurum neque id aegre laturum crediderint, eos non non esse furti reos definimus: optima sane ratione, »furtum enim
8. sine affectu furandi non committitur«. 8. Set et si inuito domino id se facere putent, dominus autem certior factus non aegre rem ferat, furtum admitti non dicitur. itaque ut furti actio competat, duo concurrere debent; ut ego nempe inuito domino rem contrectem, sciens eum id aegre esse laturum, et ille certior factus rem in malam partem accipiat. quorum si alterum deficiat, actio furti non competet. unde aliquid eiusmodi quaesitum est: set antea haec tibi perspecta habeas. si quis meum corruperit seruum eiusque mores deteriores fecerit, tenetur actione, quam uocant »serui corrupti«, per quam quanti eius serui pretium minutum est

τιμήματος. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. Titios *διελέχθη τῷ ἐμῷ οἰκέτῃ τοῦτον ὑπονοθεύων καὶ φυγὴν ὑποτιθέμενος αὐτῷ, προςθεὶς*[1]) *ἅμα καὶ τοῦτο, ὥςτε αὐτὸν ὑφελέσθαι τι τῶν ἐμῶν πραγμάτων. ὁ οἰκέτης γνώριμόν μοι τοῦτο κατέστησεν· οὐ πεισθεὶς ἐγὼ τούτῳ τῷ οἰκέτῃ, βουλόμενος δὲ τὸν* Tition *ἐν αὐτῷ καταλαβεῖν*[2]) *τῷ ἁμαρτήματι ἐπέτρεπον τῷ οἰκέτῃ ταῦτα πράττειν*[3]). *ὁ δὲ λαβών τι τῶν παρ' ἐμοὶ ὄντων σκευῶν ἀπῄει πρὸς* Tition. *ἑπόμην ἐγὼ λάθρα γνῶναι βουλόμενος εἰ ἀληθῆ τὰ παρὰ τοῦ οἰκέτου λεχθέντα*[4]). *γενόμενος ὁ οἰκέτης κατὰ τὸν συντεθέντα τόπον παρ' αὐτοῦ καὶ* Titiu[5]) *ἐπιδέδωκε*[6]) Titiῳ *τὸ σκεῦος· εὗρον διὰ τῶν γενομένων τὸν οἰκέτην μὴ ψευδόμενον. ζήτησίς ἐστι ποία μοι κατὰ* Titiu *δίδοται προφάσει τῶν γενομένων ἀγωγή. καὶ τέως οὐ δυνατὸν εἰπεῖν ἁρμόζειν τὴν* furti[a]). *εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ κακῇ διαθέσει λαβὼν ἐψηλάφα τὸ σκεῦος ὁ* Titios, *ἀλλ' οὐ παρὰ γνώμην δεσπότου συνέβαινε τοῦτο. ἀλλ' ἡ* serui conrupti; *ἀλλ' οὐδὲ ταύτην ἐγχωρεῖ παρέχεσθαι· ὁ γὰρ οἰκέτης οὐ χείρων τοὺς τρόπους, μᾶλλον δὲ καὶ πάλαι διαλανθάνων*[7]) *εὐνοῶν τῷ δεσπότῃ νῦν γέγονε φανερός. καὶ συμβαίνει κατὰ ταὐτὸν*[8]) *πολλὰ τὸν*[9]) Tition *πταίσαντα μηδεμιᾷ κατέχεσθαι ἀγωγῇ.* [*τινὲς*[b]) *δὲ τῶν νομικῶν ἐδίδοσαν ἐντεῦθεν*[10]) *τὴν* furti.] *ἀλλ' ἐπειδὴ ζητήσεις ὑπῆρχον τῶν νομικῶν, τῶν μὲν πᾶσαν ἀρνουμένων ἀγωγήν, τῶν δὲ παρεχόντων τὴν* furti, *ἐπὶ τὸν ἡμέτερον ταῦτα ἀνηνέχθη βασιλέα, καὶ γέγονε παρ' αὐτοῦ διάταξις, ἥτις ἕνεκα τῆς τοσαύτης*[11]) *κακουργίας τιμωρουμένη*[12]) *τὸν* Tition *οὐ μόνον τῇ* furti *ἀλλὰ καὶ τῇ* serui conrupti[13]) *ἔνοχον αὐτὸν ἐκέλευσεν εἶναι.*[14]) *εἰ*

---

1) *—τιθεὶς* F². 2) *—βαλεῖν* L². 3) *τῷ οἰκ.* h. l. Vi. F. R. 4) *μοι* ad. L⁶. 5) d. L¹. L². 6) *δέδ.* Vi. R. 7) *λανθ.* L⁶. 8) *αὐτὸν* M. 9) d. Vi. R. 10) *ἐνταῦθα* L¹. F². 11) *τοι.* Vi. R. 12) *—ης* M. 13) ita scr. M. 14) *εἶν. ἐκ.* Vi. F. R.

a) cfr. G. 3, 198. b) Haec uerba, quae manifeste ex glossemate intrusa sunt, uel antiquissimae libri recensioni haerere potuerunt et ueri similius ad Gai locum 3, 198 spectabant. de re cfr. D. 47, 2, 46, 8.

duplum petitur: uel si perierit, eius pretii duplum. cum haec tibi perspecta sint, uide quid inde sequatur. Titius seruum meum sollicitauit animo corrumpendi, ut a me aufugeret, addiditque etiam, ut quandam rem meam subriperet. seruus de hoc me certiorem fecit. cum ego seruo non crederem, uellemque Titium in ipso maleficio deprehendere, permisi seruo id facere; qui quaedam ex suppellectili mea ferens ad Titium se contulit. sequebar ego illum clam scire cupiens, uerane essent quae seruus dixisset. cum seruus ad locum inter se ac Titium constitutum peruenisset, subreptam rem Titio dedit. reapse igitur inueni seruum non fuisse mendacem. quaeritur quae mihi actio aduersus Titium ex his competat? et primum non potest actio furti competere, nam licet animo furandi rem Titius contrectauit, non tamen contra domini uoluntatem id factum est. num serui corrupti actio competet? ne haec quidem dari potest; non enim serui mores deteriores facti sunt: immo cum antea eius beniuolentia erga dominum lateret, nunc manifesta apparuit. et ita euenit, ut Titius, qui in una re plura admiserit, nulla actione teneatur. [quidam prudentes dabant hinc furti actionem.] set cum essent prudentium ambiguitates et quidam omnem actionem negarent, quidam furti actionem concederent, res ad principem nostrum perlata est, prodiitque eius constitutio, quae ut huiusmodi calliditati obuiam iretur, Titium non solum furti set corrupti quoque serui obnoxium

καὶ τὰ μάλιστα γὰρ οἱ τοῦ δούλου τρόποι χείρονες οὐ γεγόνασι
καὶ διὰ τοῦτο ἤργησαν οἱ τῆς serui conrupti κανόνες, ἀλλ'
ὅμως ἐπειδὴ τοῦ ὑπονοθεύοντος ἡ κακίστη βουλὴ πρὸς ἀπώ-
λειαν τῶν[1]) χρηστῶν τοῦ οἰκέτου τρόπων[2]) χωρεῖ, ἐθέσπισεν
ἐπὶ τιμωρίᾳ τοῦ Titiu δίδοσθαι τὴν serui conrupti, ὥςπερ
εἰ τῇ ἀληθείᾳ τὸν οἰκέτην ὑπέφθειρεν[3]), ἵνα μὴ ἀτιμώρητος
ἐπὶ τούτῳ μείνας ὁ Titios ἐφ' ἕτερον οἰκέτην ὁρμήσῃ, ὃν
δυνατὸν ἴσως τῶν χρηστῶν ἀπαγαγεῖν τρόπων. 9. Ἐσθ' ὅτε 9.
καὶ ἐπὶ ἐλευθέροις προσώποις ἁμαρτάνεται κλοπὴ, οἷον ἐάν
τις[4]) τοὺς ὑπεξουσίους παῖδας ὑφέληται λάθρα, υἱὸν ἢ θυγα-
τέρα ἢ ἔκγονον ἢ ἐκγόνην. κινῶ δὲ τὴν furti εἰς τὸ διαφέρον,
καὶ ποῖον διαφέρον εἰπεῖν ἔστιν ἐνταῦθα[5]); ὑπόθου ὅτι τελευ-
τῶν τις ἐνεστήσατο κληρονόμον τὸν ἐμὸν υἱὸν ὑπὸ αἵρεσιν[6])·
»ἐὰν εὑρεθῇ διάγων ἐν ταύτῃ τῇ πόλει«. ἔκλεψας δὲ
τοῦτον καὶ εἰς ἑτέραν ἀπήγαγες πόλιν. κατὰ τὸν καιρὸν τῆς
τελευτῆς τοῦ testátoros συνέβη αὐτὸν ἐν αὐτῇ μὴ εὑρεθῆναι
τῇ πόλει· ἠτόνησεν ἡ αἵρεσις καὶ τῆς κληρονομίας ἐξέπεσεν.
κινῶν ἐγὼ κατά σου τὴν furti λήψομαι ὅσον ἐζημιώθην.
ἐζημιώθην δὲ τὸν usúfructon τῆς κληρονομίας ὃς ἤμελλέ μοι
προςπορίζεσθαι· τούτου τὴν διατίμησιν ἀπαιτήσω. 10. Πολλάκις 10.
καὶ ἐπὶ τῷ οἰκείῳ τις ἁμαρτάνει πράγματι κλοπήν. οἷον εἰ
ὁ debitωr[7]) τὸ πρᾶγμα ὅπερ[8]) ἐνεχυρίασε τῷ δανειστῇ ὑφείλετο
λάθρα, ἀδικεῖ γὰρ τὸν δανειστὴν τῆς ἀπὸ τοῦ ἐνεχύρου στερῶν
ὠφελείας. 11. Ἐσθ' ὅτε τις καὶ μὴ κλέψας κατέχεται τῇ 11.
furti[9]). τοῦτο δὲ συμβαίνει ἐπ' ἐκείνου cuius ope consilio
furtum factum est[10]). οἷον νούμμους[11]) τις ἐπεφέρετο ἐν τῇ
οἰκείᾳ χειρὶ, τούτους ἕτερος ἐξετίναξεν[12]), ὥςτε ἄλλον ἁρπάσαι,
ἢ ἐπεσκότισε τῇ σῇ θέᾳ, ὥςπερ ἄλλον τὸν σὸν ὑφελέσθαι
πρᾶγμα, ἢ τὰ πρόβατα ἢ τοὺς βόας τοὺς σοὺς ἐφυγάδευσεν

---

1) d. Vi. R. 2) τρ. τοῦ οἰκ. onm. praet. M. 3) διέφθ. Vi. F^1. R. 4) τίτιος L^6. 5) M. L^6.: καὶ ποῖον διαφέρον ἐστὶν ἐνταῦθα [d. L^1. L^2.] εἰπεῖν ἀναγκαῖον cet. 6) τὴν ad. L^6. 7) εἰς δεβίτορα L^6. 8) ὅ Vi. R. 9) τῇ φ. κατ. L^1. L^2. L^6. 10) τουτέστιν οὗ σπουδῇ καὶ βουλῇ [συμβουλῇ Vi. R. κλοπῇ L^6.] ἡμαρτήθη ἡ κλοπή ad. libri. ed. 11) númmus M. 12) ἐξετ. ἐτ. Vi. F. R.

esse sanxit. licet enim serui mores deteriores non sint facti,
et ideo non concurrant regulae, quae serui corrupti actionem
introducant, tamen pessimum corruptoris consilium ad per-
niciem proborum serui morum tendit; itaque ad Titium pu-
niendum serui corrupti actionem dari praecepit, tanquam re
ipsa seruum corrupisset, ne impunis manens Titius seruum
alium adgrediatur, quem forte possit a bonis moribus
9. auertere. 9. Interdum etiam liberorum hominum furtum
committitur. nam si quis liberos, qui in mea sunt potestate,
filium filiamue, nepotem neptemue subripiat; furti actione id
quod interest persequar. et quid in eiusmodi casu intersit
exponendum est. finge quendam moriturum filium meum
heredem instituisse sub hac condicione, ut in hac urbe degeret.
eum subripuisti et in aliam urbem duxisti, ita ut mortis tem-
pore testatoris in hac urbe non inueniretur. defecit condicio
et hereditatis ius amisit filius. actione igitur furti consequar
a te, quanti iacturam passus sum. porro hereditatis usum-
fructum amisi, qui mihi adquirendus erat; eius igitur aesti-
10. mationem persequar. 10. Saepius suae quoque rei aliquis
furtum committit, ueluti si debitor rem, quam creditori pig-
neris causa dedit, clam subtraxerit. laedit enim creditorem,
cum ei commodum auferat, quod in pigneris causa est.
11. 11. Interdum furti tenetur qui furtum non fecit. id autem
in eo contingit, cuius ope consilio furtum factum est. in
quo numero est is, qui cum aliquis nummos in manu sua
haberet, eos excussit ut alius tolleret; uel conspectui tuo
obstitit, ut alius rem tuam subriperet; aut oues aut boues

ὥςτε ἕτερον[1]) ταῦτα λαβεῖν. ἰδοὺ ἐνταῦθα οὐχ ἥψατο τῶν πραγμάτων τῶν σῶν, καὶ[2]) ὅμως κατέχεται τῇ furti ἀγωγῇ· μόνον μέντοι (τοῦτο γὰρ[3]) ἔξωθεν ἴσθι) εἰ ἕτερος ἐψηλάφησε τὰ ἀπολλύμενά σου πράγματα[4])· δίχα γὰρ ψηλαφήσεως οὐδέποτε κλοπὴ ἁμαρτάνεται. τοῦτο δὲ τῶν βοῶν[5]) ἔγραφον οἱ παλαιοὶ ἐπ' ἐκείνου, ὅστις ῥάκκει ἐρυθρίῳ[6]) διεσόβησε τὰ βουκόλια. εἰ δὲ τοῦτο κατὰ τρυφὴν καὶ[7]) οὐκ ἐπίτηδες, ἵνα κλοπὴ ἁμαρτηθῇ[8]), γεγένηται, ἡ in factum ἀγωγὴ παρέχεται κατὰ τοῦ ταῦτα πράξαντος, κατὰ δὲ τοῦ ὑφελομένου ἡ furti. ἡνίκα δὲ τῇ Maeuiu σπουδῇ ὁ Titios κλοπὴν εἰργάσατο, ἀμφότεροι κρατοῦνται. κἀκείνου δὲ σπουδῇ καὶ βουλῇ κλοπὴ πλημμελεῖται, ὃς κλίμακα θυρίσιν ἢ ὑπέθηκεν ἢ αὐτὰς ἔκλασε τὰς θυρίδας ἢ καὶ θύραν ἐπὶ τὸ ἕτερον κλέψαι, ἢ ὅστις σίδηρα[9]) πρὸς τὸ[10]) κλᾶσαι κλεῖν ἢ θυρίδας, ἢ κλίμακας ἔχρησεν, ὥςτε θυρίσιν ὑποτεθῆναι, ἐπιστάμενος ἐφ' οἷα πράξει τις ταῦτα[11]) κιχρᾶται. εἰ δέ τις οὐδεμίαν σπουδὴν πρὸς ποιητέαν κλοπὴν ἐπεδείξατο, ἀλλὰ μόνον συνεβούλευσε καὶ τὸν θέλοντα κλέψαι προετρέψατο, οὐ κατέχεται τῇ furti. 12. Ἐὰν ὁ ἐμὸς 12.
οἰκέτης ἢ ὁ[12]) υἱὸς ὁ[13]) ὑπεξούσιος[14]) κλέψῃ τι τῶν ἐμῶν, κλοπὴ μὲν ἁμαρτάνεται καὶ fúrtiuon ἀποτελεῖται τὸ πρᾶγμα καὶ ὑπ' οὐδενὸς usucapiteúεσθαι δύναται, μέχρις οὗ εἰς τὴν τοῦ δεσπότου κατοχὴν ὑποστρέψῃ. ἡ μέντοι furti οὐ τίκτεται κατὰ τοῦ κλέψαντος, ἐπειδὴ οὐδ' ἑτέρα τις ἀγωγὴ ἀπὸ συναλλάγματος ἢ ἀπὸ ἁμαρτήματος μεταξὺ τούτων συστῆναι δύναται. εἰ δὲ συμβουλῇ καὶ[15]) σπουδῇ ἑτέρου κλοπὴ παρὰ τῶν ἡμετέρων ὑπεξουσίων ἡμῖν γένηται[16]) ἐπειδὴ κλοπὴ πλημμελεῖται, ἁρμοδίως ἐκεῖνος κατασχεθήσεται τῇ furti[17]), οὗ σπουδῇ τοῦτο πέπρακται, εἰ καὶ ὁ ἀφελόμενος διὰ τὸν

---

1) ἄλλον Vi. R. 2) ἀλλ' Vi. R. 3) δ. Vi. R. 4) πρόβατα Pi. 5) [τὸ L^1. L^2. L^6.] τῶν βόων ad. M. Pi. L^1. L^2. L^6. 6) ita pro ῥάκκει — θρῷ M. 7) δ. L^6. 8) —θεῖσα L^6. 9) —ρᾶ R. 10) ἐπὶ τῷ Vi. F. R. 11) ταῦτα τις L^1. 12) δ. L^1. L^2. L^6. 13) δ. L^1. L^2. L^6. 14) ἢ ὁ ἐμ. ὑπεξ. Vi. R. 15) ita Vi. R.: cet. ἢ, quod ferri potest: συμβῇ ἢ σπ. ἑτ. ἢ συμβ. L^6. 16) γενέσθαι L^6. 17) τῇ f. κατ. Vi. F. R.

tuas fugauit, ut eas alius exciperet. in his enim exemplis non contrectauit hic res tuas et tamen furti actione tenetur, si modo (id enim extrinsecus scias) amissas res tuas alius contrectauerit. sine enim contrectatione nunquam furtum committitur. id autem de eo ueteres scripserunt, qui panno rubro armentum fugauit. si uero per lasciuiam et non data opera, ut furtum admitteretur, factum est, in factum actio datur in eum, qui fugauerit, in eum uero qui abduxerit furti actio. at ubi Maeuii ope Titius furtum fecerit, ambo furti tenentur. illius quoque ope consilio furtum admittitur, qui scalas fenestris supposuit aut fenestras ipsas uel ianuam effregit, ut alius furaretur; quique ferramenta ad seram uel fenestras effringendas uel scalas commodauit ut fenestris supponerentur, sciens cuius gratia commodauerit. certe si quis nullam operam ad furtum faciendum adhibuit set tantum consilium dedit et uolentem ad furtum faciendum hortatus
12. est non tenetur furti. 12. Si seruus meus aut filius, qui in mea potestate est, rem mihi subripiat, furtum quidem admittitur et furtiua res efficitur neque ab ullo potest usucapi, antequam in potestatem domini reuertatur, actio autem furti in eos, qui subripuerunt, non competit, quoniam neque ulla alia actio ex contractu aut ex delicto inter eos consistere potest. si uero alterius ope consilio furtum ab his, qui iuri nostro subiecti sint, nobis fiat, recte ille furti actione conuenietur, cuius ope id factum est, quamuis qui furatus est

τῆς ὑπεξουσιότητος λόγον[1]) *οὐχ ὑποβάλλεται ταύτῃ.* 13. *Ἔχε* 13. *ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ*[a]). *οἱ γεγονότες ἡμῖν ἔνοχοι ἔκ τινος συναλλάγματος ἐποφείλουσιν ἐπ' αὐτοῖς, ἐφ'*[2]) *οἷς ἐνέχονται, ἔσθ' ὅτε δόλον μόνον, ἔσθ' ὅτε δὲ*[3]) *καὶ* diligentian[4])· *ἢ γὰρ οὐκ ὀφείλουσι δόλον περὶ ταῦτα πλημμελεῖν ἢ οὐ χρὴ ῥαθύμους αὐτοὺς*[5]) *εἶναι περὶ τὴν τούτων φυλακήν. ἀλλ' εἰ μὲν μηδὲν κερδαίνουσιν, ἀπὸ δόλου μόνου κατέχονται, εἰ δέ τι προσεστιν αὐτοῖς κέρδος, τότε καὶ ἀπὸ ῥαθυμίας ὑπεύθυνοι γίνονται. κέρδος δὲ λέγω, οὐ μόνον τὴν τῶν χρημάτων λῆψιν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ σκόπου ἀποπλήρωσιν. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ζήτησις γέγονε κλοπῆς γενομένης, ἆρα τίνι ἡ* furti *ἁρμόζει*[6]) *ἀγωγή. ἀλλ' ἴσως εἴποι*[7]) *ἄν τις*[8]), *ὅτι τῷ δεσπότῃ δίδοται. οὐκ ἔστι δὲ*[9]) *τοῦτο ἀληθὲς, ὁπότε καὶ δεσπότην ἔγνωμεν κατεχόμενον, ἡνίκα παρὰ τοῦ οἰκείου* creditoros *τὸ ἐνέχυρον ὑφέλκεται*[10]). *ἀλλὰ δίδοται ἐκείνῳ ᾧ διαφέρει. διαφέρει δὲ ἐκείνῳ, ὃν λυπεῖ γενομένη ἡ κλοπή, λυπεῖ δὲ ἐκεῖνον, ὃς κερδαίνει σωζομένου τοῦ πράγματος*[11]), *εἰ καὶ μὴ δεσπότης ἐστίν. ἀμέλει οὔτε δεσπότῃ ἑτέρως ἁρμόσει, εἰ μὴ διαφέροντος ὕπεστι*[12]) *λόγος.* 14. *Τί δὲ τοῦτό ἐστιν ἀναγκαῖον εἰπεῖν σαφέστερον.* 14. *ἐδανεισάμην ἐγὼ παρὰ* Titiu *ἐνεχυριάσας τούτῳ πρᾶγμα ἐμόν. ὑφείλετό τις τοῦτο παρὰ* Titiu· *τίνι δοθήσεται ἡ* furti *ἀγωγή; καὶ λέγομεν ὅτι τῷ* creditori. *τίνος ἕνεκα; ἐπειδὴ*[13]) *αὐτῷ διαφέρει· λυπεῖ γὰρ αὐτὸν γενομένη ἡ κλοπή, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐκέρδανε*[14]) *σωζομένου τοῦ πράγματος ἔχων τὴν ἐπὶ τῷ χρέει δι' αὐτοῦ ἀσφάλειαν. ἀμέλει διὰ τοῦτο ἐποφείλει καὶ δόλον καὶ* diligentian, *οἷα καρπούμενος, ὡς εἴρηται, τὴν τοῦ χρέους ἀσφάλειαν διὰ τῆς τοῦ ἐνεχύρου κατοχῆς. οὐκοῦν αὐτῷ*

1) *εὔλογον* L². L⁶. 2) d. Vi. R. 3) d. L⁶. Vi. R. 4) M. L¹. L². L⁶.: —entiam Vi. F. R.: *τουτ. σπουδήν* ad. Vi. R. 5) d. Vi. R. 6) ita M.: cet. *ἁρμ. ἡ* f. 7) *—η* Vi. R. 8) *τις ἂν* onm. praet. M. 9) *ἀλλ' οὐκ ἔστι* Vi. R. 10) M. Pi.: cet. *—ληται.* 11) *τοῦ πρ. σωζ.* Vi. F. R. 12) M.: ita iam cj. R. 13) M. L¹. L².: cet. *ὅτι.* 14) ita pro uulg. *—αινε* M. Pi. L⁶.

a) Cfr. African. D. 80, 108, 12.

13. propter potestatis rationem non sit obnoxius. 13. Haec primum tibi perspecta habeas. qui nobis ex aliquo contractu sunt obligati in iis, ad quae tenentur, praestare debent, modo dolum tantum, modo etiam diligentiam. nam aut non oportet eos dolum in iis rebus admittere, aut non oportet eos in earum custodia fieri neglegentes. set si nihil lucrantur, ex dolo tantum tenentur, si uero quid lucri iis accedit, etiam ex neglegentia obligantur. lucrum autem non tantum in pecunia accipienda consistit, set et in explendo cuiusque proposito. cum haec tibi perspecta sint, uide quae inde sequantur. quaesitum est cuinam, furto admisso, furti actio competat. et forte quis dixerit domino eam competere. set non est hoc uerum; uidimus enim dominum ipsum interdum furti actione teneri, cum scilicet a creditore suo pignus abstrahat; quare dicendum est illi actionem dari, cuius interest. eius uero interest, cui furtum admissum incommodum adfert: incommodo autem adficitur qui, re salua, eius commodo utitur, licet dominus non sit. et ideo non aliter domino competit,
14. quam si eius intersit. 14. Quid uero hoc sit clarius dicendum est. mutuum a Titio accepi, remque meam ei obligaui. hanc a Titio quis subripuit: cuinam competet furti actio? et dicimus creditori competere. qua ex causa? quia eius interest; commodum enim sentit, re salua manente, cum ita de debito securus sit. itaque et dolum praestat et diligentiam, quia crediti securitatem, uti dictum est, per pigneris detentionem

δοθήσεται εἰκότως[1]) *ἡ* furti *ἀγωγὴ καὶ*[2]) *οὐκ ἐμοὶ τῷ δεσπότῃ· ἐγὼ γὰρ ἕξω κατ' αὐτοῦ τὴν* pigneratician[3]), *οἷα ῥαθυμήσαντος περὶ τὴν τούτου παραφυλακήν. ἕξει δὲ τὴν* furti *αὐτὸς ὁ* creditωr, *εἰ καὶ ἐγὼ ὁ* debitωr *εὐπορώτατός εἰμι· συμφέρει γὰρ αὐτῷ μᾶλλον κρατεῖν τὸ ἐνέχυρον καὶ περιποιεῖν ἑαυτῷ τὸ ἀσφαλὲς ἐντεῦθεν, ἢ* personalian[4]) *κινεῖν κατ' ἐμοῦ*[5]). *ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἀληθὲς τὸ τὸν* creditora *ἔχειν τὴν* furti, *ὅτι εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐγὼ ὁ* debitωr *ὑφειλόμην τὸ ἐνέχυρον, οὐδὲν ἧττον τῷ* creditori, *ὡς εἴρηται πολλάκις, δοθήσεται ἡ* furti.

15. *Δέδωκα κναφεῖ κναπτέαν ἢ*[6]) *πλυτέαν ἐσθῆτα ἢ ῥάπτῃ* 15. *ῥαπτέαν, μισθοῦ ῥητοῦ*[7]) *ὁρισθέντος. κλοπῆς γενομένης, ἀπώλετο ταῦτα*[8]). *ὁ κναφεὺς ἢ ὁ ῥάπτης μᾶλλον ἕξει τὴν* furti *ἤπερ ὁ δεσπότης, τῷ γὰρ δεσπότῃ οὐ διαφέρει τὸ*[9]) *ἀπολέσθαι τὸ πρᾶγμα· ἔχει γὰρ ἐπὶ τῷ ἐσθήματι τὸ ἀσφαλὲς δυνάμενος κατὰ τοῦ ῥάπτου ἢ κναφέως κινεῖν τὴν* locati *καὶ τὸ οἰκεῖον ἀπαιτεῖν πρᾶγμα. ὁ δὲ ῥάπτης ἢ ὁ κναφεὺς διὰ τοῦτο κινοῦσι τὴν* furti, *ἐπειδὴ διαφέρει αὐτοῖς τὸ μὴ γενέσθαι τὴν κλοπήν, κερδαίνουσι γὰρ σωζομένου τοῦ ἐσθήματος τὸν ὁρισθέντα*[10]) *μισθόν. εἰ δέ τις* bona fide *πράγματος ἀλλοτρίου γενόμενος ἀγοραστὴς ὑπέστη τούτου κλοπήν, ἕξει τὴν* furti *παντὶ τρόπῳ καὶ ταῦτα δεσπότης οὐκ ὤν, ὥςπερ καὶ ὁ* creditωr· *τῷ δὲ κναφεῖ καὶ τῷ ῥάπτῃ οὐχ ἑτέρως δίδοται ἡ* furti, *εἰ μὴ εἴησαν εὔποροι, τουτέστιν εἰ μήπου τῷ δεσπότῃ τὴν τοῦ πράγματος διατίμησιν δύνανται καταβάλλειν*[11]). *εἰ γὰρ δοῦναι τὸ τίμημα τοῦ κλαπέντος*[12]) *οὐκ ἰσχύουσι, τότε τῷ δεσπότῃ δίδοται ἡ* furti, *ἅτε μὴ δυναμένῳ ἐξ αὐτῶν λαβεῖν τοῦ*[13]) *κλαπέντος τὴν διατίμησιν. τότε γὰρ αὐτῷ διαφέρει τὸ σώζεσθαι τὸ πρᾶγμα, οἷα τῆς διατιμήσεως τοῦ ἐσθήματος οὐ φυλαττομένης αὐτῷ ἐκ τῆς τοῦ κναφέως ἢ ῥάπτου περιουσίας. ταῦτα δὲ*

---

1) *εἰκ. αὐτ. δοθ.* Vi. F. R. 2) d. L^1. F^2. 3) ita M. L^1. L^2.: —titiam F. —oratitiam Vi. R.: *τὴν ἐνεχυριτικὴν* ad. L^2. 4) *ἤτοι προσωπικὴν* ad. L^1. L^2. 5) M. L^6.: cet. *κατ' ἐμ. κιν.* 6) *πλυντεῖ* L^6. *πλυτῇ* Vi. R. 7) *ῥ. μ.* L^6. 8) *αὕτη* F. R. *ταύτας* Vi. 9) *τοῦτο* Vi. R. 10) *ὡρισμένον* Vi. R. 11) *κατ. δύν.* Vi. F. R. 12) *πράγματος* ad. Vi. F. R. 13) d. L^6.

percipiat. merito igitur datur ei furti actio, non mihi domino. ego enim pigneraticiam aduersus eum habebo, utpote qui in re custodienda neglegenter sit uersatus. habebit autem furti actionem creditor, etiamsi ego debitor idoneus sim; expedit enim ei pigneri potius incumbere et inde sibi securitatem comparare, quam in personam aduersus me agere. adeo autem uerum est creditori actionem furti competere, ut et si ipse debitor pignus subripuerim, nihilominus creditori, uti
15. saepius dictum est, furti actio detur. 15. Dedi fulloni poliendam aut lauandam uestem uel sarcinatori sarciendam, mercede certa constituta. furto admisso ea periit: magis est, ut ipse fullo aut sarcinator actionem furti habeat, quam dominus; domini enim non interest rem perire, cum ei de indemnitate uestis prospectum sit, quia a sarcinatore uel fullone locati actione rem suam persequi potest. sarcinator autem uel fullo ideo furti actionem exercent, quia eorum interest furtum non fieri: re enim seruata, mercedem constitutam adsecuntur. si quis bona fide rem alienam emerit, eamque furto amiserit, quamuis dominus non sit, furti actionem habebit, sicuti et creditor. fulloni autem et sarcinatori non aliter furti datur, quam si soluendo sint, hoc est si domino rei aestimationem soluere possint. nam si pretium subreptae rei praestare non possunt, tum furti actio domino competit, utpote qui nequeat ab eis subreptae rei aestimationem consequi: tunc enim eius interest rem saluam esse, quia uestis aestimatio ex fullonis sarcinatorisue bonis ei seruari non potest. haec autem dicimus siue in parte siue in solidum

λέγομεν εἴτε εἰς μέρος εἴτε εἰς ὁλόκληρον ἄπορος ὁ κναφεὺς ἢ ὁ ῥάπτης ὑπάρχοι. 16. Τὰ ἐπὶ τοῦ κναφέως καὶ ῥάπτου 16.
εἰρημένα ἅπαντα ταῦτα μετέφερον οἱ παλαιοὶ καὶ ἐπὶ τοῦ χρησαμένου[a]. εἰ γάρ τινι ἔχρησα τὸ ἐμὸν τυχὸν[1] βιβλίον[2] ἐκλάπη δὲ τοῦτο, ἐπειδὴ commodati εἶχον ἀγωγὴν κατὰ τοῦ χρησαμένου, δι' ἧς ἐσώζετό μοι τὸ τίμημα τοῦ χρησθέντος, οὐκ ἐμοί τῷ δεσπότῃ ἀλλὰ τῷ χρησαμένῳ ἡ furti παρείχετο, ἐπειδὴ αὐτὸν ἐλύπει ἡ κλοπὴ[3] συμβᾶσα[4]· ἐκέρδαινε γὰρ σωζομένου τοῦ πράγματος. τὸ δὲ κέρδος ἦν οὐκ ἐν λήψει χρημάτων, ἀλλ' ἐν ἀποπληρώσει σκοποῦ, ἐπληροῦτο δὲ αὐτοῦ ὁ σκοπὸς διὰ τὸ τῆς χρήσεως ἀπολαύειν καὶ τούτου χάριν diligentian ἐχρεώστει ἐπὶ τῷ πράγματι, ὥςπερ καὶ ὁ κναφεὺς τῷ λαμβάνειν τὸν μισθόν. εἰ δὲ ἄπορος ἦν ὁ χρησάμενος εἰς ὁλόκληρον ἢ ἐν μέρει, ὁ νόμος ἐπ' ἐμὲ τὴν furti μετέφερεν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ μίμησιν τοῦ ῥάπτου καὶ κναφέως παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐπὶ τοῦ χρησαμένου ἐτρακταΐζετο[5]· διάταξις δὲ τοῦ ἡμετέρου γέγονε[6] βασιλέως ζητήσεως τοιαύτης ἐπ' αὐτὸν ἀνενεχθείσης[7], ὥςτε κλοπὴν ὑποστάντος τοῦ χρησαμένου ἐξουσίαν εἶναι τῷ δεσπότῃ τοῦ κλαπέντος εἴτε τὴν commodati βούλεται κατὰ τοῦ χρησαμένου κινῆσαι, εἴτε τὴν furti κατὰ τοῦ κλέπτου καὶ τῆς ἑτέρας ἐπιλεχθείσης μὴ δύνασθαι τὸν δεσπότην ἐκ μεταμελείας ἐπὶ τὴν ἑτέραν παραγίνεσθαι ἀγωγήν, ἀλλ' εἰ μὲν ἐπιλέξηται τὸν κλέπτην, ἐλευθεροῦσθαι τὸν χρησάμενον, εἰ δὲ ὁ χρήσας ἔλθῃ κατὰ τοῦ χρησαμένου, αὐτῷ μὲν τῷ χρήσαντι, οὐκέτι κατὰ τοῦ κλέπτου ἡ furti δοθήσεται, τῷ δὲ χρησαμένῳ ταύτην ἡ διάταξις παρέχει κατὰ τοῦ κλέπτου. τότε δὲ ὁ δεσπότης τοῦ πράγματος κινήσας τὴν commodati, ἀπόλλυσι τὴν furti, ἡνίκα εἰδὼς ὡς ἐκλάπη τὸ πρᾶγμα τὸ χρησθέν, ἐπελέξατο τὴν commodati, γνοὺς[8] δὲ μετὰ τὴν κατὰ[9]

---

1) d. Vi. R. 2) β. τ. L^6. 3) ἡ ad. L^1. L^2. L^6. 4) ἡ συμβ. κλ. Vi. F. R. 5) etractaΐζετο M. 6) d. L^6. 7) ἀν. ἐπ' αὐτ. F.: εἰς αὐτ. Vi. R. 8) ἀγνοὺς Pi. ἀγνοῶν L^6. 9) ad. ex M. Pi. L^6. R.

a) Cf. Bas. schol. II 21.

16. non soluendo fullo aut sarcinator sit. 16. Omnia, quae de fullone et sarcinatore diximus, eadem transferenda existimabant ueteres ad eum, cui res commodata esset. nam si cui librum meum forte commodassem isque subreptus esset, cum mihi commodati actio aduersus eum, qui rem utendam accepisset, competeret, per quam commodatae rei aestimatio mihi seruaretur, non mihi domino, set ei, qui rem utendam accepisset, furti actio dabatur. nam ipse ex furto damnum sentiebat, qui re seruata frui posset: neque in eo eius commodum consistebat, quod pecunias caperet, set quod intentionem suam explere posset. hanc autem explebat in re utenda, et ideo diligentiam in re custodienda praestare debebat, sicuti et fullo, qui mercedem consequitur. si uero non soluendo esset is qui rem utendam suscepisset, uel in solidum uel ex parte, ad me dominum furti actio transferebatur. set haec quidem ad sarcinatoris atque fullonis similitudinem apud ueteres optinebant. constitutio autem principis nostri prodiit, cum eiusmodi quaestio ei esset relata, qua cautum est, ut si is, qui rem utendam acceperit, furtum passus sit, in domini amissae rei uoluntate sit, siue commodati actionem aduersus eum, qui rem commodatam accepit, mouere desiderat, siue furti aduersus eum, qui subripuit, et alterutra earum electa, non possit dominus ex poenitentia ad alteram uenire actionem. set si quidem furem elegerit, ille qui rem utendam accepit liberetur; sin autem commodator ueniat aduersus eum, qui rem utendam acceperit, ipsi commodatori nullomodo furti aduersus furem competat. ei autem, qui rem commodatam accepit, hanc aduersus furem actionem constitutio dat. tunc autem dominus ex commodato agens furti actionem amittit, cum

τοῦ χρησαμένου προκάταρξιν εἰ[1]) βούλεται καταλιπεῖν τὴν
commodati χωρῆσαι δὲ ἐπὶ τὴν furti, δίδωσιν αὐτῷ παρρησίαν
τοῦτο[2]) ποιεῖν ἡ διάταξις καὶ παραγενέσθαι παρὰ τοῦ κλέπτου,
οὐδεμιᾶς[3]) αὐτῷ δικαιολογίας ἀντιτιθεμένης, ἐπειδὴ μήπω
γνοὺς τὸ ἀληθὲς προκατήρξατο κατὰ τοῦ χρησαμένου, εἰ μὴ
ἄρα ὁ χρησάμενος τῷ δεσπότῃ τοῦ πράγματος τὸ ἱκανὸν
ἐποίησεν ἐπὶ τῷ κλαπέντι πράγματι, πρὶν ὁ δεσπότης μάθῃ
τοῦτο κεκλέφθαι. τηνικαῦτα γὰρ ὁ μὲν κλέπτης οὐχ ὑπο-
κείσεται τῷ δεσπότῃ τῇ furti, ἐναχθήσεται δὲ παρὰ τοῦ χρη-
σαμένου, ὃς οἰκείοις χρήμασι τῷ δεσπότῃ τοῦ πράγματος
ἐθεράπευσε τὴν ζημίαν, ὡμολογημένου κἀκείνου, ὅτι εἰ ἀγνοῶν
ὑφῃρῆσθαι[4]) τὸ πρᾶγμα ὁ δεσπότης ἐκίνησε τὴν commodati,
εἶτα μαθὼν ἐν τῷ μεταξὺ μετῆλθεν ἐπὶ τὴν furti, οὐκέτι
δυνήσεται παλινδραμεῖν ἐπὶ τὴν commodati. ἠλευθέρωται
γὰρ ὁ χρησάμενος τῆς ἐξ αὐτοῦ ἐναγωγῆς[5]), εἰ καὶ τὰ μάλιστα
ἡ κατὰ τοῦ κλέπτου ἀγωγὴ οὐκ ἔσχε χρηστὸν ἀποτέλεσμα
διὰ τὸ πολλάκις ἄπορον εὑρεθῆναι τὸν κλέπτην. κρατείτω
δὲ ταῦτα εἴτε εἰς μέρος εἴτε εἰς ὁλόκληρον εὔπορος ἦν πρὸς
τὴν καταβολὴν τοῦ τιμήματος τοῦ χρησθέντος πράγματος.
17. Παρεθέμην Titίῳ πρᾶγμα ἐμόν, diligentian οὐκέτι ἐπο- 17.
φείλει ἐπὶ τῷ παρακατατεθέντι[6]) πράγματι, οἷα μηδὲν κερδαί-
νων, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου μᾶλλον αὐτὸς[7]) τῷ δεσπότῃ κέρδους
αἴτιος γίνεται, ὡς ἐν ἀσφαλεῖ τόπῳ μᾶλλον τὸ ἐμὸν παρα-
θέμενος πρᾶγμα. μόνον δὲ ἐπὶ τούτῳ ὑπεύθυνος εἶναι τῇ
depositi, ἐὰν κατά τινα δόλον αὐτοῦ βλαβῇ τὸ πρᾶγμα, ὅθεν,
ὑφαιρεθέντος τούτου, ἐπειδὴ οὐκ ἐνάγεται πρὸς τὴν τοῦ
πράγματος ἀποκατάστασιν διὰ τὸ μηδὲν διαφέρειν αὐτῷ τὸ[8])
σώζεσθαι τὸ πρᾶγμα, οὐ κινήσει κατὰ τοῦ κλέψαντος τὴν
furti, ἀλλ' ἁρμόσει αὕτη τῷ δεσπότῃ. 18. Ἐν τέλει δέ σε 18.
ἐκεῖνο οὐκ ἄτοπον εἰδέναι, ὡς ζήτησις γέγονεν εἰ ἄρα ἄνηβος
ἀλλότριον ὑφελόμενος πρᾶγμα κρατεῖται τῇ furti, ἐπειδὴ πονηρᾶς

---

[1]) καὶ M. Pi. [2]) τὸ L^2. [3]) μηδ. L^6. Vi. R. [4]) —αιρεῖσθαι Vi. G. [5]) ἀγ. L^6. Vi. R. [6]) —καταθέντι Vi. F^1. [7]) —τὸ L^1. F. [8]) τῷ Vi. G.

sciens rem commodatam esse subreptam commodati actionem elegerit. si uero post litem contestatam, re comperta, remittere actionem commodati et ad furti peruenire uoluerit, licet ei id facere ex eadem constitutione et aduersus furem uenire, nullo obstaculo ei opponendo, quoniam nondum rei gnarus cum eo, qui rem commodatam accepit, litem contestatus est; nisi tamen is domino satisfecerit de re subrepta, antequam ipse compertum haberet eam esse subreptam. tunc etenim fur domino actione furti non tenebitur; set conuenietur ab eo, qui rem utendam accepit, quique sua pecunia indemnem dominum seruauit. manifestissimum illud quoque est, si dominus ignorans rem esse subreptam actionem instituit commodati, postea autem certior aliquando factus ad furti actionem transiit, non posse eum rursus ad commodati actionem reuerti, liberatur enim is, qui rem commodatam accepit, intentione ab illo concepta, licet actio aduersus furem non optimum exitum sortiatur; quia saepe fures non soluendo esse deprehenduntur. eadem optinent siue in partem siue in solidum rei sibi commodatae is qui accepit aestimationem soluere
17. possit. 17. Rem meam apud Titium deposui. diligentiam in re deposita praestare non debet, quippe qui nullum inde commodum percipiat; immo contra mihi domino causam commodi praebeat, qui in tutiore loco, quam apud me, rem deposui. in eo uero tantum obnoxius erit depositi, cum ipse depositam rem dolo malo laeserit. qua de causa si res ei subrepta fuerit, quia restituendae eius nomine non tenetur, ideoque eius non intersit rem seruari, aduersus eum qui subripuit non habebit furti actionem, set ea domino competet.
18. 18. In summa sciendum tibi est, quaesitum esse en impubes rem alienam amouendo furti obnoxius sit, quia affectus

ἐστέρηται διαθέσεως ἡ τοιαύτη ἡλικία καὶ μᾶλλον ὡς κατὰ τρυφὴν[1] *καὶ ἐν παιγνίῳ*[2] *ἢ κατὰ δόλον ὑφαιρεῖσθαι*[3] *δοκεῖ τὸ πρᾶγμα. ἀλλ' ἤρεσε τότε ἔνοχον αὐτὸν γίνεσθαι τῇ* furti, *ἐάν ἐστι* próximos pubertati[4] *καὶ οἶδεν ἑαυτὸν διὰ τοῦτο κλέπτοντα πλημμελεῖν.* 19. *Ἡ* furti *εἴτε ἐπὶ τῇ ἀπαιτήσει τοῦ* 19. *διπλασίονος ἢ τοῦ τετραπλασίονος κινεῖται, ποινῆς μόνην*[5] *ἀπαίτησιν οὐ τοῦ πράγματος ἔχει· τὸ γὰρ*[6] *πρᾶγμα ἔξωθεν ἀπαιτήσει ὁ τοῦ πράγματος δεσπότης ἢ διὰ τῆς* in rem *ἢ διὰ τοῦ* condicticiu. *ἀλλ' ἡ μὲν* in rem *κατὰ παντὸς νομέως οὕτω δοθήσεται, εἴτε ὁ κλέπτης αὐτὸς*[7] *νέμεται εἴτε ἕτερός τις, ὁ δὲ* fúrtiuos condicticios *κατὰ μόνου τοῦ κλέπτου ἢ κληρονόμων*[8] *αὐτοῦ δοθήσεται, εἰ καὶ μὴ νέμονται τὸ κλαπέν.*

De ui bonorum raptorum[9].) Titulus 2.

Τοὺς ἀλλότρια ἁρπάζοντας πράγματα οὐκ ἐῶσιν ἀτιμωρήτους οἱ νόμοι· κρατοῦνται γὰρ τῇ furti, *οὐδεὶς γὰρ μᾶλλον τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα ἄκοντος ψηλαφᾷ τοῦ δεσπότου, εἰ μὴ ὁ κατὰ βίαν ἁρπάσας τοῦτο, ὅθεν ὀρθότατα τοῦτο λέγεται*[10] *ἀναιδέστατον εἶναι κλέπτην τὸν ἅρπαγα. ἀλλὰ καὶ ὁ* praetωr *ἰδιάζουσαν ἐπενόησε προφάσει*[11] *τούτου γοῦν τοῦ πταίσματος*[12] *ἀγωγήν, τὴν*[13] ui bonorum raptorum. *αὕτη δὲ εἴσω μὲν ἐνιαυτοῦ, ἐξ οὗ τὴν ἁρπαγὴν γενέσθαι συνέβη*[14] *εἰς τὸ τετραπλοῦν*[15]*, μετὰ δὲ*[16] *ἐνιαυτὸν εἰς τὸ ἁπλοῦν κινηθήσεται.*

---

1) ἢ ins. L[6]. 2) M. L[6].: cet. *ἐμπαιγνίαν.* 3) M. L[6].: cet. *ἀφ.* 4) —tis L[6]. 5) *—ον* Vi. R. 6) M. L[6].: cet. *δὲ.* 7) *—τὸ* Vi. R. *—τὸν* F[1]. 8) *—μου* Vi. R. 9) *Περὶ τῶν βίᾳ τὰ ἀλλότρια ἁρπαζόντων* add. libri [praet. L[2].] ed. 10) *λέγ. τ.* Vi. R. 11) *πρόφασιν* L[2]. 12) *πράγματος* L[6]. Vi. 13) de ad. L[2]. 14) *συν. γέν.* onm. praet. M. L[6]. 15) *κινηθήσεται* h. l. L[1]. L[2]. 16) *τὸν* ad. Vi. R.

furandi in eiusmodi aetate plerumque deest, et magis uidetur per lasciuiam et ludum, quam dolo molo rem amouisse. set ita demum eum furti obligari placuit, si proximus pubertati
19. sit et ob id intellegat sese furando delinquere. 19. Furti actio siue duplum, siue quadruplum persequatur ad poenae tantum persecutionem non etiam rei pertinet. rem enim extrinsecus dominus persequitur, siue uindicando siue condicendo. set uindicatio quidem aduersus omnem possessorem competit, siue fur ipse possidet, siue alius quilibet: condictio autem furtiua aduersus furem tantum heredesue eius, licet rem non possideant, competit.

De[1]) ui bonorum raptorum. Titulus 2.

Eos, qui alienas res rapiunt iura impunitos esse non sinunt; nam furti tenentur. nemo enim magis alienam rem inuito domino contrectat, quam qui eam ui rapit. ideoque rectissime dicitur improbior fur raptor esse. set etiam praetor propriam actionem eius delicti nomine introduxit, h. e. ui bonorum raptorum. haec uero intra annum, ex quo rapina facta est, in quadruplum: post annum uero in simplum datur.

1) addidi ex Thi libris, licet Kruegerus expungat, subintellegitur nempe „actione", licet aliter graeculi intellexerint.

ἔσται[1]) δὲ χρήσιμος[2]) ἔτι μὴν[a]) καὶ τούτῳ, ὃς ἑνὸς πράγματος ἁρπαγὴν ὑποστῇ, οὐδὲ γάρ, ἐπειδὴ τὸ ὄνομα τῆς ἀγωγῆς πληθυντικῶς πέφρασται ἐπὶ ἑνὸς οὐχ ἁρμόσει πράγματος ἁρπασθέντος· δίδοται γὰρ οὐδὲν ἧττον, οὐ διαφερομένων ἡμῶν εἴτε τίμιον[3]) εἴτε εὐτελὲς εἴη τὸ ἁρπαγέν. τὸ δὲ τετραπλάσιον ἐπὶ τῆς[4]) ui bonorum raptorum οὐχ ὅλον ἐστὶν ἐν ποινῇ καὶ ἔξωθεν ἡ τοῦ πράγματος ἀπαίτησις [ὡς ἐπὶ τῆς furti manifesti εἴρηται, ἀλλ' ἐν τῷ τετραπλασίῳ ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ πράγματος ἀπαίτησις[5])], ὥστε συμβαίνειν τούτῳ τῷ λόγῳ ἐν τριπλῷ εἶναι τὴν ποινήν. ταῦτα δὲ[6]) λέγομεν, εἴτε συλληφθῇ ὁ ἅρπαξ ἐν αὐτῷ τῷ πλημμελεῖν εἴτε μή. τῶν δὲ καταγελάστων ἐστὶ κουφοτέρας αἱρέσεως εἶναι τὸν ἁρπάζοντα βίᾳ[7]) τοῦ λάθρα ὑφαιρουμένου· τοῦτο δὲ ἐὰν ἐξετασθείη τῇ furti nec manifesti, ψευδὴς ὁ λόγος εὑρίσκεται. ἀλλ' εἴρηται πρὸς τοῦτο ἐπὶ τῆς κλοπῆς, εἰ μὲν συσχεθῇ ἤτοι ὁραθῇ ὁ κλέπτης, ἐστὶν αὕτη ἡ furti manifesti εἰς τὸ τετραπλάσιον ἔχουσα τὴν ποινήν. εἰ δὲ μὴ συλληφθῇ ἢ μὴ ὁραθῇ, τότε ἐστὶν ἡ furti nec manifesti εἰς τὸ διπλοῦν. ὁ δὲ τὴν ἁρπαγὴν ἐργασάμενος κατέχεται εἰς τὸ τετραπλοῦν, εἴτε ἐν αὐτῷ τῷ πράγματι φωραθῇ, εἴτε καὶ λάθῃ[8]). καθόλου οὖν ἐπὶ τῆς κλοπῆς πότε μὲν τὸ διπλάσιον, πότε δὲ τὸ τετραπλάσιον, ἐπὶ δὲ τῆς ἁρπαγῆς ἀδιαστίκτως τὸ τριπλοῦν ἔσται ἐν ποινῇ[9]) εἴτε συνελήφθη εἴτε μὴ ὁ τὴν ἁρπαγὴν ἐργασάμενος[10])· κατὰ τοῦτο δοκεῖ ἢ πλέον τι ἔχειν ἢ οὐκ ἐλαττοῦσθαι. 1. Τὴν ui bonorum 1.
raptorum συμβαίνει κινεῖσθαι ἡνίκα δόλῳ γέγονεν ἡ ἁρπαγή. ἐντεῦθεν δῆλον ὡς εἴ τις ἀπατηθεὶς καὶ τὸν νόμον ἀγνοῶν τὸ οἰκεῖον ἥρπασε πρᾶγμα ὑποπτεύσας ἐξεῖναι τῷ δεσπότῃ τὸ οἰκεῖον πρᾶγμα καὶ βίᾳ δύνασθαι λαμβάνειν

---

1) ἔστι Vi. F[1]. R. 2) —ον Vi. G. 3) M. Pi. L[1]. L[2]. et tres ms. parisienses [v. et F[2]. 573] legunt τι μικρόν, quod ferri non potest. 4) de ins. L[2]. 5) ita suppleui ex lat. Inst. Ita fere in latina uersione iam coniecerat R. 6) d. F. 7) —αν L[2]. 8) —θοι M. L[6]. 9) ἐν ποιν. ἐστ. τὸ τρ. L[6]. 10) καὶ ins. Vi. R.

a) cfr. Ulp. D. 47, 8, 2, 11.

quae actio illi quoque utilis erit, qui unius rei rapinam sit passus; non enim quia actionis designatio plurali numero est relata, ideo ipsa non competit, si res una rapiatur; datur enim nihilo minus, neque distinguimus utrum magni an minimi pretii rapta res sit. quadruplum autem in ui bonorum raptorum actione non totum in poena est, et extra poenam rei persecutio, [sicuti in furti manifesti actione dictum est, set in quadruplo et rei persecutio continetur.] itaque fit ut poena tripli sit. haec autem dicimus, siue in ipsa rapina raptor deprehendatur, siue non. ridiculum enim foret leuioris esse condicionis eum, qui ui rapit, quam eum, qui clam rem aufert: quae tamen ita se non habere ex furto nec manifesto intellegitur. nam cum de furto tractaremus diximus, si quis in ipso furto deprehendatur aut conspiciatur, furti manifesti actionem locum habere, cuius condemnatio quadrupli est; sin autem neque deprehendatur neque conspiciatur, furti nec manifesti in duplum actionem competere. qui autem rapinam admittit in quadruplum tenetur, siue in ipso maleficio deprehensus sit, siue etiam latuerit. in summa igitur furti poena modo dupli modo quadrupli est, rapinae autem semper tripli est, siue deprehensus fuerit raptor siue non, et ideo aliquid
1. amplius aut certe non minus habere uidetur. 1. Vi bonorum raptorum actio competit si dolo malo quis rapuerit. unde patet, si quis errore inductus et iuris imprudens rem suam rapuit eo animo, quasi domino liceat rem suam per uim

ἀπὸ τῶν νεμομένων οὐκ ὀφείλει ἐν τῷ δικαστηρίῳ τῆς[1]) ui bonorum raptorum καταδικάζεσθαι. ἀκόλουθον δὲ τοῖς εἰρημένοις ἐστὶ μηδὲ τῇ furti αὐτὸν ἔνοχον[2]) γίνεσθαι, ὅς πεπλανημένῳ λογισμῷ ἥρπασε καὶ οὐ κακούργῳ[3]). ἀλλ' ἵνα μὴ τοῖς βουλομένοις ἁμαρτάνειν τοιαύτη ὁδὸς ἐφευρεθῇ[4]), δι' ἧς[5]) τὰ οἰκεῖα κακουργήματα ἀζημίως ἐπιδείκνυνται καὶ τὴν οἰκείαν θεραπεύουσιν[6]) ἀπληστίαν, καλλίστη γέγονεν ἐκ τῶν θείων διατάξεων ἐπὶ τούτῳ[7]) φροντίς, ὥςτε μὴ συγχωρεῖσθαί[8]) τινα κινητὸν ἢ αὐτοκίνητον πρᾶγμα, εἰ καὶ οἰκεῖον εἶναι[9]) τοῦτο νενόμικεν[10]), ἁρπάζειν τε καὶ βίᾳ λαμβάνειν. εἴρηται γὰρ τοιαύταις[11]) διατάξεσιν ὅπως τοιούτου[12]) τινὸς πλημμεληθέντος ὁ ἅρπαξ, εἰ μὲν ὡς οἰκεῖον πρᾶγμα τοῦτο[13]) ἁρπάζει, τῆς τοῦ πράγματος ἐκπέσῃ[14]) δεσποτείας, εἰ δὲ τὸ ἀλλότριον οἰκεῖον[15]) ἐνόμιζεν εἶναι, ἀποκαθιστάτω μὲν κατὰ τὴν[16]) πρώτην τάξιν τὸ πρᾶγμα, διδότω δὲ[17]) πρὸς τούτοις[17]) τὴν τοῦ πράγματος διατίμησιν, ὅπερ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν κινητῶν πραγμάτων, ἐφ' οἷς καὶ[18]) ἁρπαγὴ δύναται γίνεσθαι ὥρισαν αἱ διατάξεις, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐφόδων, ἃς ἐπὶ τοῖς ἀκινήτοις πράγμασιν, οἰκίαις φημὶ καὶ ἀγροῖς, γίνεσθαι συμβαίνει. διετύπωσαν[19]) ταῦτα, ὥςτε πάσης ἁρπαγῆς τε καὶ ἐφόδου τούτῳ τῷ τρόπῳ[20]) τοὺς ἀνθρώπους σωφρονιζομένους ἀπέχεσθαι.

2. Ἐπὶ τῆς ui bonorum raptorum οὐ πάντως ἀπαιτοῦμεν 2.
δεσπότην εἶναι τοῦ ἁρπαγέντος πράγματος τὸν τὴν ἁρπαγὴν ὑπομείναντα. εἴτε γὰρ in bonis αὐτοῦ ἐστιν,[21]) [τουτέστιν ὑπὸ τὴν αὐτοῦ τελεῖ δεσποτείαν], εἴτε οὐ δεσπόζεται ὑπ' αὐτοῦ, μόνον μέντοι ex bonis ἐστιν αὐτοῦ, [τουτέστιν οὐ

1) de ins. L^2. 2) ἔν. αὐτ. Vi. F. R. 3) M. L^1. L^2.: cet. —ως. 4) ἐφ. ὁδ. Vi. F. R.: —ρεθείη cj. R. 5) καὶ ins. L^6. 6) M. L^6. Vi. R. —σωσιν L^1. L^2. F. —σουσιν G. 7) —των L^1. L^2. L^6. Vi. R. 8) —ηθῆναι F. 9) d. Vi. R. 10) τοῦτο νεν. εἰν. L^2. εἰν. νεν. τ. L^6. 11) M.: ταῖς αὐταῖς cet. 12) M.: —οῦτόν cet. 13) τοῦτο τὸ πρ. L^1. L^2. L^6. 14) ita Vi. R.: cet. —σοι. 15) ita M. (τὸ m. 2^a) L^6. Vi. R.: ἀλλ. τὸ οἰκ. L^2. F. 16) d. Vi. R. 17) καὶ ins. Vi. R. 18) ἡ ins. Vi. R. 19) —σε(ν) Vi. G. δὲ ad. L^6. Vi. F. R. 20) τῷ τρ. τούτ. L^6. 21) ἐ. αὐτ. L^6.

auferre a possessoribus, eum iudicio ui bonorum raptorum condemnari non posse. cui scilicet conueniens est nec furti teneri eum, qui errore ductus non dolo malo rapuit. set ne peccare uolentibus talis inueniatur uia, per quam impune sua exerceant maleficia, et suae indulgeant auaritiae, optime pro hac parte diualibus constitutionibus prospectum est, ut nemini liceat rem mobilem uel semouentem rapere, licet suam eam rem esse existimet, et ui auferre. cauetur enim isdem constitutionibus, ut, si quid contra factum fuerit, is, qui tanquam suam rem rapuit, eius dominio cadat, is autem qui rem alienam falso suam esse putauerit, primum quidem rem restituat, et praeterea rei aestimationem praestet. quod non solum in mobilibus rebus, quae rapi possunt, constitutiones sanxerunt, set etiam in inuasionibus, quae circa res soli fiunt, aedes nempe et fundos. haec autem idcirco constituerunt, ut ex hac causa homines prudentiores facti omni rapina et
2. inuasione se abstinerent. 2. In ui bonorum raptorum actione non utique eum expectamus dominum esse raptae rei, qui rapinam passus est: siue enim in bonis eius est [idest in eius dominio,] siue ex bonis [idest non in dominio eius, set tamen

δεσπόζεται μὲν ὑπ' αὐτοῦ, ἐκ δὲ τῆς αὐτοῦ ἐστι περιουσίας[1])], χώρα γενήσεται τῇ ui bonorum raptorum. ταῦτα δέ ἐστιν, ἃ οὐ δεσπόζεται μὲν ὑφ'[2]) ἡμῶν, ἐν δὲ τῇ ἡμετέρᾳ ἐστὶ περιουσίᾳ. οἷον ἐχρησάμην παρά τινος ἢ ἐμισθωσάμην οἰκέτην ἢ δανείσας ἔλαβον ἐνέχυρον ἢ καὶ παρετέθη μοι πρᾶγμα, οὕτως ὥςτε μοι διαφέρειν τὸ μὴ ἀφαιρεθῆναί μοι[3]) τοῦτο τὸ πρᾶγμα. τοῦτο δὲ συμβαίνει εἴγε λαμβάνων τὸ depósiton, πάκτον ἐποίησα[4]), ὥςτε καὶ ἀπὸ ῥαθυμίας με κατέχεσθαι· τὰ[a]) γὰρ γινόμενα πάκτα εἴωθεν ἀμείβειν τὰς τῶν συναλλαγμάτων φύσεις· ἰδοὺ γὰρ ἐκ τοῦ συμφώνου κινηθήσεται ἡ depositi οὐ μόνον ἀπὸ δόλου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ diligentias[5]). εἰ δὲ bona fide νέμομαί τι, ἤγουν καὶ usúfructon ἔχω ἐπὶ[6]) ἀλλοτρίῳ πράγματι ἢ καὶ ἕτερόν τι δίκαιον οἷον ûson, ὡς διαφέρειν μοι μὴ ἁρπαγῆναι τοῦτο, καλῶς λέγομεν ἐπὶ πάντων τούτων ἁρμόζειν τῷ τὴν ἁρπαγὴν ὑποστάντι τὴν ui bonorum raptorum. ταῦτα δὲ τὰ[7]) εἰρημένα, [νόει[8])] εἰ καὶ μὴ τῆς αὐτοῦ δεσποτείας, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ περιουσίας ὑπάρχει. κινῶν δὲ ἐπὶ τούτοις τὴν[9]) ui bonorum raptorum, οὐ τὴν δεσποτείαν λήψεται τῶν ἁρπαγέντων (πῶς γὰρ ἣν οὐκ εἶχεν;), ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον ὅπερ ἐκ τῆς αὐτοῦ περιουσίας ἀφαιρεῖται[10]), τουτέστιν ὅπερ εἶχεν ἐπὶ τῷ πράγματι δίκαιον, οἷον usúfructon ἢ ûson εἶχεν ἐπὶ τῷ ἁρπαγέντι. ἐπειδὴ τούτου ἐστερήθη διὰ τῆς ἁρπαγῆς, τοῦτο αὐτῷ καὶ ὑποκαθίσταται. γενικῶς δὲ λεκτέον ἐστὶν[11]) ἐξ ὧν αἰτιῶν ἡ furti δίδοται nec manifesti, κλοπῆς γενομένης, ἐκ τῶν αὐτῶν[12]) αἰτιῶν πάντες ἕξουσι τὴν[13]) ui bonorum raptorum.

1) περ. ἐστ. L⁶.: haec libenter expungerem. cf. enim quae secuntur.
2) ἀφ.' Vi. G. 3) μου L². 4) ἐπ. π. L⁶. 5) ἤτοι ῥαθυμίας L². 6) ἐν Vi. R. 7) d. Vi. R., qui cj. ἔστω. 8) suppleui. 9) d. L²., qui l. de ui. 10) ἀφῄρηται cj. R. 11) ὅτι ad. Vi. R. 12) τούτων τῶν Vi. R. 13) de ins. L².

a) Cfr. Theoph. 3, 24, 3. schol. Bas. ad 23, 1, 9 (II 601).

in eius patrimonio], actioni ui bonorum raptorum locus fiet. haec autem sunt, quorum nos quidem domini non sumus, quae tamen in patrimonio nostro continentur: ut ecce hominem ab aliquo utendum accepi, aut mercede conduxi, aut pignus ex mutui causa accepi, aut res apud me deposita est, ita ut mea intersit, hanc rem mihi non abripi idque accidit si depositum accipiens pactus sim me culpam quoque praestiturum. pacta enim contractuum naturam mutare solent: ex huiusmodi enim conuentione depositi actione non ex dolo tantum, set ex culpa quoque tenebor. sin autem bona fide rem possideam, uel usumfructum in re aliena habeam, uel quod aliud ius, ut intersit mea eam non abripi, recte dicimus in omnibus hisce casibus ei qui rapinam passus est ui bonorum raptorum actionem competere. et haec quae dicta sunt optinent etiam si non in bonis eius, set ex bonis tantum res sit. at per ui raptorum bonorum actionem non dominium consequetur, quod in re non habuit, set illud tantum, quod ex eius substantia reuera sit ablatum, idest ius, quod in re ei fuerat: ut ecce si usumfructum uel usum in re ablata habuisset et eis per rapinam sit destitutus, in eosdem restituetur. et generaliter dicendum est ex quibus causis furti nec manifesti actio competit, ex isdem omnes ui bonorum raptorum actionem habere.

De lege Aquilia[1]. Titulus 3.

Περὶ τῆς ἑτέρῳ προσγινομένης βλάβης ὁ Aquilios[2] *νομοθετεῖ τὸν ζημιοῦντα κολάζων. ἡ δὲ τούτου νομοθεσία εἰς τρία διαιρεῖται κεφάλαια. διαλέγεται δέ ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ περὶ τοῦ* pecus[3], *φησὶ γὰρ οὕτως· ἐάν τις ἀλλότριον οἰκέτην ἢ ἀλλότριον τετράποδον ὅπερ ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν* pecúdωn[4] *ἐστὶν ἀδίκως ἀνέλῃ, ὅσου τὸ ἀναιρεθὲν πρᾶγμα πλείονος ὑπῆρχεν ἐν τῷ τῆς ἀναιρέσεως ἐνιαυτῷ, τοσοῦτον ὁ ζημιώσας τῷ δεσπότῃ δοῦναι καταδικαζέσθω*[5]. *ἑρμηνεύσωμεν δὲ τὰ εἰρημένα τῷ νόμῳ ἀσαφῆ κατά τι δοκοῦντα. καὶ τὸ μὲν εἰρημένον· »ἐάν τις ἀλλότριον οἰκέτην ἀδίκως ἀνέλῃ« τῶν ὡμολογημένων ἐστίν.* 1. *Εἶπε δὲ »ἢ ἀλλότριον τετράποδον«, καὶ οὐχ* 1. *ἠρκέσθη τούτῳ, οὐδὲ ἀδιαστίκτως καὶ ἀποτόμως εἶπε περὶ τούτου, ἀλλὰ προςτέθεικεν*[6] *»ὅπερ ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν* pecúdωn *ἐστίν«*[7]. *τοῦτο δὲ πρὸς*[8] *ἐκεῖνο βλέπει. ἐὰν*[9] *γὰρ ἀπροςδιορίστως εἴπῃ 'περὶ τετραπόδων' μὴ συνάψας καὶ*[10] *τὸ εἶναι αὐτὰ*[11] *ἐν*[12] *ἀριθμῷ τῶν* pecúdωn,[13] *ἤμελλε τὸ πρῶτον τοῦ νόμου κεφάλαιον ἕλκεσθαι καὶ ἐπὶ θηρίων ἀγρίων ἐμοὶ διαφερόντων ἢ κυνῶν, ἡνίκα τις ἀνεῖλε ταῦτα. ἀλλ' οὐχ ἠβουλήθη περὶ τούτων τι ὁ νόμος εἰπεῖν. περὶ τούτων δὲ*[14] *μόνων*[15] *διειλέχθη, ἅτινα κυρίως νέμεσθαι καὶ ἀγεληδὸν εἴωθε βόσκεσθαι, ὁποῖοί*[16] *εἰσιν ἵπποι ἡμίονοι πρόβατα βόες*[17] *αἶγες. καὶ περὶ χοίρων δὲ τὸ αὐτὸ ἤρεσε·*

---

1) *Περὶ νόμου ἀκουϊλίου* [*ἀκουλίου* M.] ad. libri. ed.: in M. adduntur haec: *οὗτος ὁ τίτλος ἐστὶ τῷ θ̄ βιβλίῳ* [sic] *τῶν* digéstωn *καὶ λε̄ τοῦ γ̄ βιβλ. τοῦ κώδικος.* Item adduntur haec: *περὶ πράγματος ἁρπαγέντος τοῦ εἰς χρῆσιν δοθέντος.* 2) scr. M. 3) *ἤτοι κτήνους* ad. L6. Vi. R. 4) scr. M. 5) *—ζεται* Vi. G.: *—ζηται* L6. 6) *προσέθηκεν* Vi. R. 7) d. L6. 8) d. L6. 9) *εἰ* L6. 10) scripsi pro '*τὸ καὶ*': *καὶ* d. Vi. R. 11) *—τὸν* L2. *—τῷ* M. 12) *τῷ* ins. L6. 13) *τὸ 'καὶ ἐν ἀριθμῷ τῶν πεκ. ἐστίν'* L1.: quod fortasse praestat. 14) M.: cet. *περὶ γὰρ τούτ.* 15) *—ον* Vi. R. 16) *—οῖα* Vi. R. 17) M.: cet. *βόες πρόβ.*

De lege aquilia. Titulus 3.

De damno alteri iniuriae dato lex aquilia prospexit, qui eum coercet, qui id dederit. haec autem lex in tria capita diuiditur. in primo autem capite de pecudibus cauetur, his uerbis: »si quis hominem alienum alienamue quadrupedem, quae pecudum numero sit, iniuria occiderit, »quanti id quod occisum fuit, in eo anno, quo »occisum est, plurimi fuit, tantum occisor domino »dare damnetur«. interpretemur autem uerba legis, quae subobscura esse uidentur. quod tamen dicitur »si quis hominem alienum iniuria occiderit« plane in expedito
1. est. 1. Dixit autem »quadrupedemue alienam«, neque his uerbis contenta fuit lex, neque confuse atque abrupte de hoc est locuta, set addidit »quae pecudum numero sit«. id autem eo pertinet, quod si generatim de quadrupedibus esset locuta non addens eas pecudum numero esse debere, intellegendum esset hoc prius caput de feris quoque bestiis, quae mihi pertineant, uel canibus, si quis eos occiderit. set noluit de his lex cauere; nam de illis tantum locuta est, quae proprie et gregatim pasci solent, quales sunt equi muli boues

καὶ γὰρ οἱ χοῖροι τῇ τῶν pecúdœn *περιέχονται προσηγορίᾳ*
καὶ τούτους γὰρ ἀγεληδὸν νέμεσθαι συνωμολόγηται. τοῦτο
γὰρ καὶ ὁ ποιητὴς Ὅμηρος[1]) *ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ διδάσκει, ὡς*
ὁ Aélios Marcianòs[2]) *ἐν τοῖς οἰκείοις αὐτοῦ*[3]) *ἀναφέρει*
Institútois, *τούτων μεμνημένος*[4]) *τῶν ἐπῶν·*

> *δήεις τόνγε σύεσσι παρήμενον· αἱ*[5]) *δὲ νέμονται*
> *πὰρ κόρακος πέτρῃ ἐπί τε κρήνῃ Ἀρεθούσῃ.*

τὸ δὲ »νέμονται« δηλοῖ τὸ »ἀγεληδὸν βόσκεσθαι«. 2. *Τὸ* 2.
δὲ εἰρημένον τῷ νόμῳ »iniuria occiderit«. *τοῦτο*[6]) *νοοῦ-*
μεν[7]) *»παρανόμως ἐφόνευσε«, τουτέστι*[8]) sine iure[9]).
οὐκοῦν εἰ μὴ παρανόμως εἴη ὁ φόνος, ἀκίνδυνος ὁ φονεύσας
καὶ οὔποτε χώρα τούτῳ τῷ νόμῳ[10]). *οἷον, ἡνίκα τὸν σὸν*
οἰκέτην ἀνέλω λῃστὴν ὄντα, οὐ κατέχομαι τῷ Aquilíῳ, *ἀλλὰ*
τότε ἡνίκα τὸν ἐπαγόμενόν μοι παρ᾽ αὐτοῦ κίνδυνον οὐχ
ἑτέρως ἠδυνήθην ἐκκλῖναι, εἰ μὴ διὰ τῆς ἐπαχθείσης αὐτῷ
παρ᾽ ἐμοῦ πληγῆς. εἰ γὰρ δυνάμενος διαφυγεῖν τοῦτον[11])
ἀνεῖλον, κατέχομαι τῷ Aquilíῳ. 3. *Οὐκ ἔστιν ὑπεύθυνος*[12]) 3.
Aquilíῳ *ὁ ἐκ τυχηρᾶς ἀνελὼν περιστάσεως*[13]), *ἡνίκα μὴ πρόσεστι*
ῥαθυμία τῷ γινομένῳ· οὐχ ἧττον γὰρ τοῦ δόλου τὸν κατὰ
ῥαθυμίαν ἀνελόντα ὁ νόμος τιμωρεῖται. 4. *Διὸ ἐάν τις ἐν* 4.
τῷ παίζειν ἀκοντίοις ἢ καὶ γυμνάζεσθαι παριόντα τὸν σὸν
οἰκέτην πλήξας ἀνεῖλεν, εἰ μὲν στρατιώτης ἦν ὁ τοῦτο ποιήσας
ἐν τῷ κάμπῳ ἢ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, ἔνθα γυμνάζεσθαι τοῖς
στρατιώταις σύνηθες, ἀνεύθυνος ὁ πλήξας· εἰ δὲ ἰδιώτης ἦν[14])
καὶ ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ ἀνεῖλεν, ἐπειδὴ ἰδιώτης ἐν ὅπλοις
γυμνάζεσθαι οὐ νενόμισται, ὑπεύθυνος ἔσται ὁ πλήξας τῷ
Aquilíῳ. *τὸ αὐτό φαμεν εἰ καὶ στρατιώτης ἐν τῷ*[15]) *τόπῳ,*
ἐν ᾧ μὴ σύνηθες γυμνάζεσθαι στρατιώτας παραπλήσιον ἥμαρ-

---

[1]) *Ὅμ. ὁ ποι.* L6. [2]) scr. M.: *Μαρτιανὸς* Vi. R. [3]) *—τὸν* L6. [4]) *—ῆσθαι* L6. [5]) ita M. L1. L2. L6. cum libris Homeri [Od. 13, 407 sq.]: cet. *οἱ.* [6]) *οὕτως* L1. L2. F. [7]) sine iure ins. F.: *τούτεστι* ins. M. L1. L2. L6. F. [8]) ad. ex Vi. R. [9]) d. F.: sine iure L1. Vi. R.: sine tutore M. L2. L6. [10]) *τῷ ν. τούτ.* L6. [11]) *τοῦτ. διαφ.* L2. [12]) *τῷ* ad. omn. praet. M. [13]) *περ. ἀν* L6. [14]) *εἰ* L1. L2. [15]) d. Vi. R.

oues caprae. set etiam sues in pecudum appellatione continentur. nam id et poeta Homerus in Odyssia docet, sicuti Aelius Marcianus in suis Institutionibus refert hosce uersus commemorans:[1])

δήεις τόνγε σύεσσι παρήμενον· οἱ δὲ νέμονται
πὰρ κόρακος πέτρῃ ἐπί τε κρήνῃ Ἀρεθούσῃ.

uerbum enim '*νέμονται*' de his, qui gregatim pascuntur, usur-
2. patur. 2. Quod uero lex ait »iniuria occiderit« ita intellegemus, ut sine iure occiderit. itaque si non contra ius caedes facta est, extra periculum est qui occiderit, neque huic legi locus fit. et itaque si seruum tuum latronem occiderim lege aquilia non tenebor; utique si inlatum mihi periculum non aliter effugere potuerim, quam tali uulnere a me illi inlato. nam si, cum effugere possem, illum occidi, aquilia
3. tenebor. 3. Ac ne is quidem aquilia tenetur, qui casu occidit, si modo nulla culpa facto adcessit. non minus enim qui ex
4. culpa quam qui ex dolo occiderit lege punitur. 4. Itaque si quis, dum iaculis ludit uel exercitatur, transeuntem seruum tuum traiecit occiditque, si quidem miles fuit qui id fecit in campo eoue loco, ubi milites sese exercitare solent, occisor non tenetur: sin autem paganus fuit eoque in loco occidit, cum' non soleant pagani in armis exercitari, aquilia occisor tenebitur. idem iuris esse dicimus de milite quoque, si in eo loco, ubi milites sese exercitare non solent, tale quid

[1]) Hom. Odys. 13, 407 sq.: latine interpretamur sic: „inuenies eum sedentem apud sues, quae pascuntur ad Coracis cliuum et ad fontem Arethusam“.

τεν· ὑποπεσεῖται γὰρ[1]) τῷ Aquiliῳ. 5.[a]) Ἐάν τις κλαδεύων 5.
ἐκ τοῦ δένδρου[2]) κλάδου κατενεχθέντος τὸν ἐμὸν οἰκέτην
παριόντα πλήξας ἐφόνευσε, κρατεῖται τῷ Aquiliῳ. τοῦτο δὲ
λέγομεν εἰ ταῦτα[3]) γέγονεν ὁδοῦ[4]) publicas ἢ uicinalias
ὑποκειμένης. ἔδει γὰρ αὐτὸν[5]) ἐκβοῆσαι, ὥστε πάντα παριόντα
τὴν ἐσομένην φυλάττεσθαι πτῶσιν τοῦ κλάδου· τοῦτο γὰρ
ποιήσας προφάσει τῆς ῥαθυμίας ἤτοι cúlpas[6]) ὑπεύθυνος
ἔσται τῷ Aquiliῳ. εἰ δὲ αὐτὸς μὲν ἐξεβόησε, τῆς δὲ τούτου
βοῆς κατεφρόνησεν ὁ οἰκέτης, ἀνέγκλητος ὁ κλαδεύων[b]).
καὶ públiса μέν ἐστιν ὁδὸς ἥτις καὶ militaria[7]) λέγεται[8]),
παρὰ δὲ τοῖς ἕλλησι βασιλική, ᾗ πάντες ἄνθρωποι κέχρηνται
ἐπὶ διαφόρους ἀπιόντες τόπους. uicinalia δὲ ἡ ἐπὶ κώμας
ἄγουσα· uicus γὰρ ἡ κώμη. διὰ ταύτης γὰρ[9]) βαδίζει
πᾶς[10]) ἐπὶ τὴν κώμην ἀπιών. εἰ μέντοι ἄπωθεν[11]) τῆς ὁδοῦ
ἢ ἐν μέσῳ τυχὸν τοῦ ἀγροῦ ἐκλάδευεν, εἰ καὶ μὴ ἐξεβόησε,
πλὴν ἐπειδὴ ἐν τοιούτῳ γέγονε τόπῳ, ἐν ᾧ οὐδενὶ τῶν
ἐξωτικῶν ἐξουσία τοῦ βαδίζειν ἦν, ἀτιμώρητος ὁ πλήξας[12]).
6. Ἰατρός τις τὸν ἐμὸν οἰκέτην φλεβοτομήσας κατέλιπεν 6.
ἀθεράπευτον· τετελεύτηκεν ὁ οἰκέτης· ὁ Aquilios ἁρμόσει[13])
κατὰ τοῦ ἰατροῦ. 7. Ἐπειδὴ δὲ εὑρήκαμεν τὸν cúlpᾳ 7.
φονεύσαντα κατέχεσθαι τῷ Aquiliῳ, εἰδέναι χρὴ ὅτι[14]) καὶ[15])
ἡ ἀπειρία εἰς cúlpan ἀνάγεται. οἷον, ἰατρόν τις ἑαυτὸν[16])
εἶναι λέγων ἀτεχνῶς τὸν οἰκέτην τὸν σὸν ἀνεῖλεν, ἢ φάρμακον
αὐτῷ δέδωκεν οὐ δεομένῳ ἢ κατὰ καιρὸν οὐχ ἁρμόδιον.
8. Εἰ δὲ καὶ μουλίων ἐπικαθήμενος ὀχήματι τὴν τῶν ἡμιόνων 8.
ἐξ ἀπειρίας ὁρμὴν ἐπισχεῖν οὐκ ἠδυνήθη καὶ τὸν ἀλλότριον
ἀνεῖλεν οἰκέτην, ὡς ἀπὸ cúlpas ἔνοχος ἔσται τῷ Aquiliῳ. εἰ
δὲ καὶ ἐξ ἀσθενείας κρατῆσαι τῶν ἡμιόνων οὐκ ἴσχυσε, δυνατὸν
δὲ ἦν μᾶλλον ταύτας ὑφ᾽ ἑτέρου εὐσθενοῦς ἐπισχεθῆναι, εἰς

---

1) d. L[6]. 2) τοῦ ins. L[6]. 3) M. Pi.: cet. τοῦτο. 4) ἐν ὁδῷ M. Pi. 5) d. F[2]. 6) —pae R. 7) mittaria M. 8) ἤτοι στρατιωτική ins. L[2]. 9) d. F[2]. 10) πᾶς βαδ. L[1]. L[2]. L[6]. 11) scr. ex cj. R.: cet. ἄνωθεν. 12) ὁ πλ. ἀτ. L[6]. 13) M.: cet. —ζει. 14) ὡς Vi. R. 15) d. L[6]. 16) ἑαυτ. τις ἰατρ. L[6].

a) schol. Bas. V 765. b) Ulpianus (Dig. 43, 8, 2, 22).

5. admiserit; nam in aquiliam incidet. 5. Si quis putans ex
arbore, deiecto ramo, seruum meum transeuntem occidit,
aquilia tenetur. id autem dicimus si prope uiam publicam
aut uicinalem id factum est: proclamare enim debuerat, ut
omnes transeuntes rami casum euitare possent. si uero id
non fecerit, utpote culpae reus aquilia erit obnoxius. sin
autem ipse proclamauit, seruus autem clamorem eius non
curauit, extra culpam est putator. et publica quidem uel
militaris uia est, quae apud Graecos 'βασιλική' appellatur,
qua omnes homines diuersa loca petentes utuntur: uicinalis
est, quae ad uicos ducit; uicus est autem id, quod graeci
'κώμην' uocant. per hanc autem transit quisque uicum petit.
si tamen procul uia uel forte in medio fundo caederet,
licet non proclamauerit, cum id in eiusmodi loco fieret, ubi
nulli extraneo ius erat uersandi, non tenetur qui occidit.
6. 6. Medicus seruum meum secuit et sine curatione dereliquit.
mortuus est seruus: actio aquiliae in medicum competit.
7. 7. Cum dixerimus eum, qui culpa occiderit, lege aquilia
teneri, sciendum est imperitiam quoque culpae adnumerari:
ueluti si quis, cum sese medicum profiteretur, seruum tuum
per imperitiam occidit; forte quia ei medicamentum dedit,
quod non fuerit dandum aut certe quod eo tempore dari non
8. oportuerit. 8. Si uero mulio, cum in uehiculo sederet, ex
sua imperitia mularum impetum retinere non potuerit alie-
numque seruum occiderit, ex culpa lege aquilia tenebitur.
set et si propter infirmitatem mulas retinere non potuerit,
cum eas alius firmior potuisset retinere, aeque res mulionis

τὴν τοῦ μουλίονος cúlpan ἀναχθήσεται[1]) τὸ γεγονὸς καὶ γενήσεται χώρα τῷ Aquiliῳ. τὰ ἐπὶ τοῦ[2]) μουλίονος εἰρημένα καὶ ἐπὶ ἱππέως ἕλκειν δυνάμεθα, εἴγε τὴν ὁρμὴν τοῦ ἵππου ἢ δι' ἀσθένειαν μὴ[3]) δυνηθεὶς ἐπισχεῖν ἢ δι' ἄγνοιαν[4]) ἀλλότριον ἀνεῖλεν οἰκέτην. 9. Ἑρμηνεύσαμεν τὰ πρῶτα ῥήματα 9.
τοῦ νόμου. εἴπωμεν καὶ περὶ[5]) τῶν ἑξῆς. λέγει ὁ νόμος· quanti in eo anno plurimi fuerit[6]). τί βούλεται ταῦτα τὰ ῥήματα[7]); καὶ λέγομεν ὡς διὰ τῶν εἰρημένων τῷ νόμῳ αὕτη ἀποτελεῖται ἡ ἔννοια, ἵνα ἐάν τις τὸν ἀλλότριον οἰκέτην χωλὸν ὄντα ἢ ἑτερόφθαλμον ἢ τῆς μιᾶς ἐστερημένος χειρὸς ἀνέλῃ, τοῦτον δὲ συνέβαινεν ἐν αὐτῷ τῷ ἐνιαυτῷ καθ' ὃν ἐδέξατο τὴν πληγὴν ἀκέραιον εἶναι καὶ διὰ τοῦτο τιμιώτερον, εἰς τὸ ὀπίσω[8]) ἑαυτὸν[9]) ἀνακλῶν[10]) ὁ[11]) δικαστὴς τὴν τούτου ποιεῖται διατίμησιν. καὶ εἰ τυχὸν ὁ ἀναιρεθεὶς οἰκέτης ἀκέραιος ἢ[12]) καὶ[13]) ὑγιὴς ὑπῆρχε πρὸ ἐννέα ἢ δέκα ἢ καὶ ἕνδεκα μηνῶν καὶ διὰ τοῦτο πλείονος ἄξιος ἦν[14]), εἰς ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἀνάγων τὴν διατίμησιν ποιεῖται τὴν καταδίκην. ἐκ τούτου δὲ κατασκευάζεται poenalían[15]) εἶναι τὴν τοῦ Aquiliu ἀγωγήν· οὐ γὰρ μόνον εἰς τοσοῦτό τις καταδικάζεται, εἰς ὅσον ἐζημίωσεν, ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ πλέον. ἐντεῦθεν ὡμολόγηται κατὰ κληρονόμους[16]) ταύτην τὴν ἀγωγὴν μὴ παραπέμπεσθαι ἅτε poenalían. εἰ γὰρ εἰς τοσοῦτο, εἰς ὅσον τις ἐζημίωσεν, ἔνοχος ἐγίνετο, ἀμάχως καὶ ὁ τούτου κληρονόμος τῇ αὐτῇ ὑπεβάλλετο ἀγωγῇ. 10. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν ῥημάτων ἐστὶ λαβεῖν, ἐκ 10.
δὲ τῆς ἑρμηνείας ἣν ἐκ τῆς ἐννοίας ἀποτελεῖσθαι συμβαίνει τοῦ νόμου, ἀρέσκει οὐ μόνον τὴν τοῦ ἀναιρεθέντος οἰκέτου γίνεσθαι διατίμησιν[17]) κατὰ τὰ εἰρημένα, τουτέστιν ἀνακλῶντος[18]) ἑαυτὸν τοῦ δικαστοῦ, ἀλλὰ καὶ εἴ τι ἕτερον ἐκ τῆς τοῦ

---

1) L^1. Vi. R.: ἐναχθ. L^2. L^6.: ἐνεχθ. M. L^3. 2) δ. Vi. R. 3) d. F. 4) μὴ δυν. ἐπ. h. l. L^6. 5) ἐπὶ L^6. F. 6) τουτέστιν [ἤτοι Vi. R.] ὅσου ἐν [d. L^1.] τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ πλείονος ὑπῆρχεν. L^1. L^6. Vi. R. 7) d. L^2. 8) γὰρ L^2. L^6. F^1. 9) d. Vi. F^1. R. 10) —καλῶν Vi. R. —κτῶν L^2. 11) d. F. 12) δ. Vi. R. 13) d. L^6. 14) ὑπῆρχεν L^6. 15) scr. M. 16) —ων Vi. R. 17) διατ. γίν. Vi. R. 18) καλοῦντος Vi. R.

culpae adscribetur et legis aquiliae actioni locus erit. quae de mulione diximus ad eum quoque, qui equo uehitur, trahere possumus; si, cum impetum equi aut propter infirmitatem aut propter imperitiam retinere non potuerit, alienum seruum
9. occiderit. 9. Interpretati sumus prima uerba legis, de ceteris dispiciamus. ait lex: »quanti in eo anno plurimi fuerit«. quid sibi uolunt haec uerba? et dicimus eiusmodi legis uerbis hanc sententiam exprimi, ut si quis hominem alienum claudum aut luscum aut mancum occiderit, qui in eodem anno, quo uulnus acceperit, integer fuerit et ob id pretiosior, iudex ad praeteritum tempus respiciens eius aestimationem inire debeat: et si forte seruus, qui occisus est, ante nouem uel decem uel etiam undecim menses integer fuerit et ideo maioris pretii, litis aestimatione ad id tempus relata, reum condemnare debeat; qua ratione efficitur poenalem esse legis aquiliae actionem, quia non solum tanti quisque condemnatur, quantum damni dederit, set aliquando pluris. ideoque constat actionem in heredem non transire, cum poenalis sit. nam si quis tanti obligaretur, quantum damni dedisset, sane heres eius eadem
10. actione teneretur. 10. Haec quidem ex legis uerbis intellegi possunt: ex interpretatione autem, qua legis mentem adsequimur, placuit non solum hominis perempti aestimationem habendam esse secundum ea, quae diximus, idest cum iudex

σώματος ἀναιρέσεως προςγέγονεν ἡμῖν ζημίωμα, καὶ τοῦτο διατιμηθῆναι χρή. οἷον τὸν ἐμὸν οἰκέτην τελευτῶν τις ἐνεστήσατο κληρονόμον· ἠδυνάμην τούτῳ κελεῦσαι προσελθεῖν τῇ κληρονομίᾳ[1]) *καὶ ταύτην ἐμοὶ προσπορίσαι. πρὶν ἢ δὲ τοῦτο γένηται παρ' ἐμοῦ ἀνεῖλέ τις τοῦτον*[2]) *οἰκέτην. ἐπειδὴ ἀπολλύναι συμβαίνει μὲ*[3]) *τὴν κληρονομίαν, οὐ μόνον καταδικασθήσεται ὁ τοῦτον ἀνελὼν εἰς τὴν τοῦ σώματος διατίμησιν, ὡς προείρηται, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τῆς κληρονομίας ἧς ἐξέπεσον*[4]). *παραπλήσιον καὶ ἐκ τούτου τοῦ θέματος ἀναφύεται. εἶχέ τις ζεῦγος μουλῶν, αἵτινες ἐοίκασιν ἀλλήλαις καὶ διὰ τοῦτο πλείονος ὑπῆρχον ἄξιαι. καὶ εἰ μέν τις τὰς δύο διετιμήσατο*[5]). *εἰς $\overline{ρν}$ νομίσματα ἡ διατίμησις αὐτῶν συνήγετο, εἰ δὲ κεχωρισμένως, $\overline{ν}$ νομίσματα ἑκάστης ἐγίνετο τίμημα. ἐὰν οὖν τις*[6]) *τὴν μίαν ἀνέλῃ, οὐ μόνον τῆς ἀναιρεθείσης τὴν διατίμησιν ἀλλὰ καὶ τῆς περιούσης παρέξει*[7]) *τῆς διατιμήσεως τὴν ἀπομείωσιν τουτέστιν*[8]) $\overline{ρν}$[9]) *νομίσματα. τὸ αὐτὸ καὶ εἴ τις εἶχε τέθριππον, εἶτα ἕτερος ἀνεῖλε τὸν ἐν τούτοις ἀριστεύοντα, ὃς καὶ τίμιον ἐποίει τὸ τέθριππον· ἢ*[10]) *ἐκέκτητό τις κωμῳδὸν καὶ τὸν τούτου ὑποκριτήν, ὁ δὲ ὑποκριτὴς ἐκόσμει τὸν κωμῳδὸν καὶ θαυμαστὸν αὐτὸν ἐδείκνυε τοῖς ἀγῶσι συνὼν αὐτῷ*[11]). *ἀνεῖλέ τις τοῦτον τὸν ὑποκριτήν· ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν θεμάτων ὁ ἀνελὼν οὐ μόνον τοῦ φονευθέντος τὴν διατίμησιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ περιόντος παρέξει τὴν τῆς διατιμήσεως ἀπομείωσιν.*

11. *Τῷ δὲ τοῦ ἀναιρουμένου δούλου δεσπότῃ ἐξουσία δίδοται* 11. *καὶ τὸ* priuáton[12]) *κινεῖν δικαστήριον, φημὶ τὸν* Aquílion, *καὶ τὴν προσγενομένην αὐτῷ*[13]) *θεραπεύειν ζημίαν. κινήσει δὲ πρὸς τούτοις τὸ* públicon *ἔγκλημα, τὴν* Cornélion[14]) de sicariis, *οὐδὲ γὰρ ἡ* priuáta *κινηθεῖσα ἀγωγὴ τὴν* públican *σβέννυσιν.*

---

1) M.: *τὴν κλ—αν* cet. *ὑπεισελθ.* L⁶.: *ὑπελθ.* Vi. R. 2) *τοῦτ. τις* Vi. F¹. R.: *τὸν* ad. L¹. L². L⁶. 3) *μοὶ* Vi. F¹. R.: *μὲ συμβ.* F². 4) *—σα* L¹. F.: *—σεν* M. L⁶. 5) *ἐτιμ.* L⁶. 6) *τούτων* ins. L⁶. F. R. 7) *τὴν* ins. L⁶. 8) *ἤγουν* Vi. R. 9) M. Pi. L¹. L².: *ἑκατὸν* L⁶. F.: $\overline{ρ}$ Vi. R. 10) M. cet. *ἤγουν*. 11) *αὐτῷ συνῶν* [*—ιῶν* L¹.] L¹. L². L⁶. 12) pribaton M. 13) *—ὸν* L². 14) scr. M. *τὴν* Corneliam Vi. R.

praeteritum quoque tempus respiciat, set etiam quidquid praeterea, perempto eo corpore, damni nobis adlatum fuerit, id in aestimationem uenire. ut ecce: seruum meum moriens quidam heredem instituit, qui hereditatem meo iussu aditurus et mihi quaesiturus erat; antequam uero id fieret, aliquis hunc seruum occidit. quia idcirco hereditatem amitto, non solum qui occidit in corporis aestimationem, uti dictum est, condemnabitur, set etiam hereditatis, quam amisi. simile aliquid in hac quoque specie accidit. si quis iugum mularum, quae sibi inuicem similes essent et ob id maioris pretii, habuerit (nam si quis utramque aestimasset, $\overline{CC}$ aureorum earum aestimatio colligebatur; si uero alterutram, singulae $\overline{L}$ aureis aestimabantur), et quidam alterutram occiderit, non solum alterutrius occisae pretium, set tantum quoque praestabit, quanti quae superest depretiata est, idest aureos $\overline{CL}$ item si quis equorum habeat quadrigam, quorum praestantissimum quidam occidat, qui pretiosiorem totam quadrigam faciat; uel si quis comoedum habeat eiusque histrionem, qui illum exornet atque in ludis adsistens spectabilem reddat, et quidam hunc histrionem ei occidat; in utroque casu non occisi tantum aestimationem, set tantum etiam, quanti
11. depretiatus est, qui superest, praestabit. 11. Liberum est autem occisi serui domino priuato iudicio, idest legis aquiliae, agere et damnum sibi inlatum persequi. facere autem poterit praeterea publici criminis reum ex lege Cornelia de sicariis. non enim priuata actione inita publicam extinguit. hic

12. Ἐπέχει[1]) μέχρι τούτου τὸ πρῶτον κεφάλαιον. τὸ δὲ 12
δεύτερον οὐκ ἔστιν ἐν χρήσει. 13. Ἐν[a]) δὲ τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ 13
περὶ πάσης τῆς λειπομένης ζημίας[2]) ὁ νόμος διέξεισιν. διὸ
ἐάν τις τὸν ἐμὸν οἰκέτην ἢ τὸ ἐμὸν τετράποδον, ὅπερ ἐν
ἀριθμῷ τῶν pecúdων ἐστὶ, τραυματίσῃ ἤγουν ἐκεῖνο τὸ τετρά-
ποδον, ὅπερ οὐ συναριθμεῖται τοῖς pecúdois[3]) οἷον κύνα ἢ
θηρίον ἄγριον ἄρκτους ἢ λέοντας ἢ λύκους, ἀνέλῃ ἢ τραυ-
ματίσῃ, τῷ γ̄ ὑποβάλλεται κεφαλαίῳ τοῦ νόμου[4]). ἀλλὰ καὶ
ἐπὶ πάντων τῶν λοιπῶν ζώων ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων
ἡ προςγενομένη τῷ δεσπότῃ ζημία ἐκ τούτου θεραπεύεται τοῦ
κεφαλαίου. λέγει γὰρ ὁ νόμος »si quid ustum aut ruptum aut
fractum fuerit«[5]), ὥςτε ἁρμόζειν τὴν ἀγωγὴν τοῦ γ̄ κεφαλαίου.
ἐκ περιττοῦ δὲ[5]) ταῖς δύο[6]) ὁ νόμος ἐχρήσατο λέξεσι, τῷ
usto καὶ τῷ fracto[7]). ἡ γὰρ τοῦ ruptu[8]) προσηγορία πάσας
ταύτας ἐξήρκει δηλῶσαι τὰς αἰτίας. rûpton γὰρ λέγομεν τὸ
οἱῳδήποτε τρόπῳ διαφθαρὲν[9]). ὅθεν οὐ μόνον τὰ καυθέντα
ἢ κλασθέντα, ἀλλὰ καὶ ἡ[10]) σχισθεῖσα ἐσθὴς καὶ τὰ συνθλασ-
θέντα σκεύη[11]) ἤ, ὡς εἰώθασι λέγειν, διπλωθέντα (τί γὰρ
ὅτι ἀργυρᾶ ἦν;) ἢ καὶ ὁ ἐκχυθεὶς οἶνος ἢ ἔλαιον καὶ ὅσα
τοιαῦτα. καὶ τὰ οἱῳδήποτε τρόπῳ διαφθαρέντα[12]), ἀπολλύ-
μενα[13]) ἢ χείρονα γεγονότα τῷ rúptῳ περιέχεται. ἀμέλει
τοι εἴ τις εἰς τὸν ἐμὸν οἶνον κάλλιστον ὄντα ἢ εἰς τὸ ἐμὸν
ἔλαιον πρωτεῖον[14]) ὑπάρχον, ἐνέβαλέ τι τοιοῦτο, δι' οὗ ἠφα-
νίζετο τὰ τοιαῦτα, ὑποκείσεται τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ. 14. Ἐκεῖνο 14

---

1) Κατέχει Vi. R., qui cj. κατήχει: οὖν ad. Vi. F. R. 2) ita M., cum antea ζητήσεως fuerit, manu tamen prima corr.: ζητήσεως cet. ζημιώσεως cj. R. 3) —δίοις L¹. L². 4) τοῦ V. κεφ. Vi. F. R. 5) τουτέστιν ἐάν τι καυθῇ ἢ ῥαγῇ ἢ κλασθῇ. ad. libri. ed. 5) ὁ νόμ. h. l. L⁶. Vi. F. R. 6) δυσι L⁶. 7) ita M.: —ῳ —ῳ L¹. L².: cet. —um —um. 8) M.: —πτον L¹. L³. —tum L⁶. —ti Vi. F. R. 9) διαφθ. οἱ. τρ. Vi. F. R. 10) d. L¹. F. 11) ἤτοι [ἢ Vi. R] καυθέντα utpote glossema expunxi: de quo iam cj. R. 12) ὅθεν οὐ μόνον expunxi, Gaium (3, 217) secutus: cf. Rendic. Ist. Lomb. XVI 584. ceterum 'ὅθεν' d. L¹. 13) ἀλλὰ καὶ ins. M. m. 2ª. 14) —εῖον M. L¹. L⁶. F.

a) Th. 4, 3, 13. 14 = schol. Bas. V 290.

12. autem caput prius explicit. 12. Caput autem secundum in
13. usu non est. 13. Capite autem tertio ceteras quaestiones lex pertractat. itaque si quis seruum meum meamue quadrupedem, quae pecudum numero est, uulnerauerit, eamue quadrupedem, quae pecudum numero non est, ueluti canem feramue bestiam, ursos uel leones uel lupos, occiderit aut uulnerauerit, tertio capite legis tenetur. set in ceteris quoque animalibus item in ceteris rebus quae anima carent damnum domino inlatum ex hoc capite resarcitur. ait enim lex: »si quid ustum aut ruptum aut fractum fuerit«, actionem ex tertio capite constitui. superuacue autem duabus illis uocibus »ustum« et »fractum« lex usa est: rupti enim appellatio in omnes istas causas sufficere potest. ruptum enim dicimus id, quod quoquo modo corruptum est. unde non solum usta et fracta, set etiam scissa uestis, aut collisa uasa, quae uulgo apud graecos *διπλωθέντα* audiunt, (quid enim si argentea sint?) et effusum uinum aut oleum et cetera id genus. et quoquo modo uitiata perempta et deteriora facta, »rupti« significatione continentur. itaque si quis in uinum meum optimum oleumue meum praestantissimum id immiserit, quo
14. bonitas corrumperetur, ex hoc tertio capite tenebitur. 14. Illud

δὲ ὡμολογημένων ἐστὶν, ὥςπερ ἐκ τοῦ πρώτου κεφαλαίου
τότε κατέχεταί τις τῷ Aquilíῳ, ἐπειδὰν δόλῳ ἢ cúlpᾳ τὸν
ἀλλότριον οἰκέτην ἢ τὸ pécus ἀνέλῃ, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ τρίτου
ὁ δόλος ἢ ἡ cúlpa ἐνάγεσθαι ποιεῖ τὸν ζημιώσαντα. οὐκοῦν
κατὰ τοῦτο ἐοίκασιν ἀλλήλοις τὰ δύο κεφάλαια. ἐν ἐκείνῳ δὲ
διήνοχεν ὅτι τὸ μὲν πρῶτον κεφάλαιον περὶ οἰκέτου ἢ pecúdu[1])
φησὶν ἀναιρέσεως[2]), τὸ δὲ τρίτον ποτὲ, νῦν δεύτερον, περὶ
πάσης[3]) τῆς λειπομένης διαλαμβάνει ζημίας, καὶ οὐ μόνον
ἐν[4]) τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκείνῳ, ὅτι ἐπὶ μὲν τοῦ πρώτου
κεφαλαίου ἐπὶ ἐνιαυτὸν ὁ δικαστὴς ἑαυτὸν ἀνακλᾷ, ἐπὶ δὲ
τῶν συμβαινόντων ἐκ τοῦ τρίτου κεφαλαίου ἐπὶ τριάκοντα
ἡμέρας. 15. Κἀκεῖ μὲν πρόσκειται τὸ 'plurimi', ἐνταῦθα δὲ 15.
σεσίγηται, ὡς ἐντεῦθεν παρρησίαν ἔχειν τὸν δικαστὴν εἰς
ἐκείνην ἀναφέρειν ἐκ τῶν τριάκοντα ἡμερῶν τὴν ἡμέραν ἐν
ᾗ ἐλάττονος ἄξιον ἦν[5]) τὸ πρᾶγμα καὶ χαρίσασθαι τῷ ἐνα-
γομένῳ ἢ εἰς ἣν πλείονος ὑπῆρχε, καὶ ὠφελῆσαι τὸν ἐνάγοντα.
ἀλλὰ κάλλιστόν φησιν ὁ Sabînos ὁμοίαν εἶναι[6]) ποιητέαν τὴν
διατίμησιν, ὥςπερ εἰ κἀνταῦθα τὸ 'plurimi' προσέκειτο ῥῆμα.
ὁ γὰρ ῥωμαϊκὸς χυδαῖος δῆμος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς διαστάσεως
τοῦ χυδαίου δήμου καὶ τῆς συγκλήτου, τοῦ Aquilíu [δήμαρχος
δὲ οὗτος[7])] τὸν παρόντα νόμον τεθέντος, ἠρκέσθη τῷ 'plurimi'
ῥήματι ἐν τῷ πρώτῳ κειμένῳ κεφαλαίῳ. 16.a) Κανόνι δὲ 16.
γενικῷ δεῖ περιλαβεῖν πότε ὁ directos[8]) Aquílios ἁρμόσει,
πότε δὲ ὁ utílios, καὶ τέως εἰδέναι χρὴ ὅτι ὁ νόμος ἑαυτὸν
δίδωσιν, ἐπειδὰν ἀδικηθῇ σῶμα. ἀλλ' εἰ μὲν ἐκ σώματος
ἡ βλάβη προςγένηται[9]), τυχὸν γὰρ[10]) ψιλαῖς ταῖς ἐμαυτοῦ
χερσὶν ἢ μετὰ ξύλου ἢ λίθου ἢ ἑτέρου τινὰς ὀργάνου πλήξας
ἀνεῖλον ἢ ἐτραυμάτισα, directos ὁ Aquílios ἁρμόσει[11]). εἰ δὲ
σῶμα μὲν ἠδικήθη οὐκ ἀπὸ σώματος δὲ γέγονεν ἡ βλάβη,

---

1) scr. M. L1.: πεκούδου L2.: cet. —δων. 2) —ρεθέντος L2. 3) διαλαμβ. h. l. Vi. F. R. 4) ἐπὶ hic. et mox Vi. R. 5) ἦν ἄξ. Vi. F. R. 6) οἶμαι M. L1. L2.: εἶναι ὁμοίως L2. 7) δήμ. οὗτ. ἦν Vi. R. 8) ἤτοι ὄρθρος L2. 9) M. L6.: cet. —ήσεται. 10) d. Vi. 11) —ζει L1. L2. L6. Bas. F.

a) schol. Bas. V 271.

uero palam est: sicut ex primo capite ita demum quisque lege aquilia tenetur, si dolo aut culpa alienum hominem pecusue occiderit, ita ex tertio capite ex dolo aut culpa eum, qui damnum dederit, teneri. in hoc igitur utraque capita conueniunt. in eo plane differunt, quod primum caput de homine pecudeue occisis loquitur, tertium autem (ut olim, nunc uero secundum) de ceteris damnis adlatis pertractat; in eo quoque differunt, quod ex primo capite quanti in eo anno res plurimi fuerit iudex aestimare debet, ex tertio autem
15. quanti in triginta diebus proximis. 15. Verbum autem »plurimi« quod illic adicitur, hic praetermittitur, ut uideatur liberum esse iudici utrum ad eum diem ex triginta proximis pretium referri uelit, quo res minimi fuerit et ita reo opitulari, an ad illum, quo res maximi fuerit, et ita actori fauere. set rectissime Sabinus ait perinde habendam aestimationem, acsi etiam hac parte »plurimi« uerbum esset adiectum. plebs enim romana, cum tempore dissensionis inter plebem et patres Aquilius hanc legem rogaret, contenta fuit, quod prima
16. parte id uerbum »plurimi« positum esset. 16. Generaliter autem definiendum est quando directa legis aquiliae actio competat, quando uero utilis. et ante omnia sciendum est ex lege actionem esse, si corpori damnum detur. set si quidem corpore damnum datum est (forte enim manibus nudis, aut ligno aut lapide, aut alio demum instrumento percutiens occisi, aut uulneraui), directa legis aquiliae actio competet. si uero corpori quidem damnum datum est, non

δίδοσθαι τὸν utilion Aquilion *χρή. οἷον τὸν ἐμόν τις οἰκέτην ἢ τὸ ἐμὸν* pecus *ἐνέκλεισεν ἐπὶ χρόνον*[1], *ὥςτε λιμῷ διαφθαρῆναι*[2], *ἢ τὸ ἐμὸν ὑποζύγιον οὕτως ἤλασε σφοδρῶς, ὡς μὴ ἐνεγκεῖν τὸ πλῆθος τοῦ διαστήματος, ἀλλὰ διαρραγῆναι, ἢ τὸ ἐμὸν τυχὸν πρόβατον*[3]) *ἢ τὸν ἐμὸν βοῦν οὕτω τις διετάραξεν, ὡς ἐνεχθῆναι αὐτὸν*[4]) *κατὰ*[5]) *κρημνοῦ καὶ ἀπολέσθαι ἢ κατά τι βλαβῆναι, ἢ ἐάν τις τὸν ἀλλότριον οἰκέτην πείσῃ*[6]) *ἀνελθεῖν εἰς δένδρον ἢ κατελθεῖν εἰς φρέαρ, εἰδὼς δυσχερεστάτην καὶ ἐπικίνδυνον τὸν ἄνοδον ἢ τὴν κάθοδον εἶναι, εἶτα ὁ οἰκέτης ἀνιὼν ἢ κατιὼν ὠλέσθησε καὶ ἢ τετελεύτηκεν*[7]) *ἢ περί τι μέρος ἐβλάβη τοῦ σώματος. τί δὲ ὅτι ἀλλότριόν τις οἰκέτην ἀπὸ*[8]) *γεφύρας ἢ ὄχθης ἔρριψε κατὰ τοῦ ποταμοῦ, εἶτα οὗτος κατενεχθεὶς ἐν τῷ ὕδατι ἐπνίγη; ἐνταῦθα τὸν* directon[9]) Aquilion *διδόναι*[10]) *χρή· ὃς*[11]) *γὰρ ὤθησε τὸν οἰκέτην οἰκείῳ σώματι τὴν ἀναίρεσιν εἰργάσατο. εἰ δὲ μηδὲ σώματί τις ἔβλαψεν οὐδὲ σῶμά ἐστι τὸ ἀδικηθὲν, ζημία δέ τις προςγέγονεν ἐμοὶ, ἀργοῦντος*[12]) *τοῦ* diréctu *ἐπειδὴ οὐκ ἀπὸ σώματος καὶ* utiliu *δὲ διὰ τὸ μὴ ἠδικῆσθαι*[13]) *σῶμα, ἤρεσε τὸν ζημιώσαντα*[14]) *ὑποπίπτειν τῇ* in factum[15]). *οἷον τὸν ἐμὸν οἰκέτην, ὡς ἁμαρτάνοντά τι δεσμοῖς περιέβαλον· τοῦτον ἕτερος οἴκτῳ καὶ φιλανθρωπίᾳ κινηθεὶς, εἰδὼς ὅτι ἐκφεύξεται*[16]), *λύσας ἀφῆκε τῶν δεσμῶν.*

---

1) *τοσοῦτον* ins. L². F. R. 2) *διαφθ. λιμ.* L⁶. 3) *πρόβ. τυχ.* L². 4) *— τὸ* L¹. L². 5) *τοῦ* ins. Vi. F¹. R. 6) *ποιήσῃ* L⁶. 7) ita M. F².: cet. *ἐτελεύτησεν.* 8) ita M. L⁶.: cet. *οἰκ. τις.* 9) d F¹. 10) *εἰδέναι* L⁶. 11) *ᾧ* L⁶., quod fortasse praestat. 12) *τοῦ σώματος* ins. M. Pi. 13) *ἀδικηθῆναι* Vi. R. 14) *τῷ —ντι* L⁶. 15) *τῇ* factῳ M. 16) *φεύξ.* Vi. R. *φύγῃ* Bas.

uero corpore, utilis legis aquiliae actio datur. ueluti: si quis seruum meum pecusue meum tamdiu incluserit, ut fame necaretur, aut iumentum meum tam uehementer egerit, ut itineris laborem non ferret ac rumperetur, aut si quis ouem meam uel bouem meum in tantum exagitauerit, ut praeceps fugeret atque periret uel laederetur, aut seruum alienum, ut in arborem ascenderet, persuaserit uel ut in puteum descenderet, probe sciens periculosum ascensum uel descensum esse, et seruus ascendendo uel descendendo lapsus aut mortuus sit aut certe aliqua parte corporis laesus. quid autem si quis seruum alienum de ponte aut ripa in flumen deiecerit, isque aqua immersus suffocatus sit? directam legis aquiliae actionem dari oportet, nam qui seruum proiecit suo corpore eum necauit. set si non corpore quis damnum dederit, neque corpus laesum fuerit, damnum autem aliquod factum est, cum non sufficiat directa actio, quia non corpore damnum datum est, neque utilis, quia nec corpus laesum fuit, placuit eum, qui damnum dederit, actione in factum teneri. ueluti si seruum meum utpote male uersatum in uincula conieci, et alius misericordia ductus, sciens illum euasurum, compeditum soluit.

De iniuriis[1]). Titulus 4.

Οὐκ ἐῶσι τοὺς ὑβριστὰς ἀτιμωρήτους οἱ νόμοι· γενικῶς δὲ iniuria[2]) *λέγεται πᾶν, ὅπερ*[3]) *μὴ κατὰ νόμον γίνεται,* quod non iure fit[4]). *ἰδικῶς δὲ λέγεται* 'contumelia' a 'contemnendo', *ἣν*[5]) *Ἕλληνες »ὕβριν« καλοῦσιν. λέγεται δὲ καὶ*[6]) 'culpa'[7]), *ὅπερ οἱ Ἕλληνες ἀδίκημα καλοῦσιν*[8]), *ὥςπερ ἐπὶ τοῦ* Aquiliu· *λέγομεν γὰρ*[9]) 'damnum iniuria'[10]), *τουτέστι ζημία ἡ ἀδίκως γινομένη*[11]). *ποτὲ*[12]) *δὲ*[13]) *λέγεται* iniquitas' *καὶ* 'iniustitia', *ἣν*[14]) *οἱ Ἕλληνες ἀδικίαν λέγουσιν. ὁπότε γὰρ ὁ* praetωr *ἢ ὁ δικαστὴς οὐ δικαίως κατά τινος ἀποφαίνεται, λέγομεν τὸν ἀδικηθέντα* iniuriam accepisse.

1. *Ἡ δὲ ὕβρις ἁμαρτάνεται οὐ*[a]) *μόνον ἔργῳ, ἀλλὰ καὶ λόγῳ.* 1.
καὶ ἔργῳ μὲν ὁπότε τις πὺξ ἢ ῥάβδοις ἢ ἱμάντι τυπτηθῇ, εἴτε conuicion[15]) *τις ὑποστῇ.* conuicion[16]) *ἐστιν, ἡνίκα τις ἐν ἐπισήμῳ τῆς πόλεως τόπῳ*[17]) *ὕβριν ἐπαγάγῃ μοι, ὥςτε καὶ ὄχλον ἐντεῦθεν συναχθῆναι. ἔργῳ δὲ*[18]) *γίνεται ἡ ὕβρις καὶ ἡνίκα τις εἰδὼς ὡς οὐδὲν αὐτῷ ἐποφείλω ἐπὶ νομὴν γέγονε τῶν ἐμῶν πραγμάτων ὡς δὴ δανειστής· λόγῳ δὲ*[19]) *ἐάν τις πρὸς ἐμὴν ὕβριν πεζὸν λόγον*[20]) *ἢ ἔμμετρον ἔπος ἔγραψεν ἢ συντέθεικεν κατ' ἐμοῦ ἢ ἐξέδωκεν*[21]) *ἢ οὐδὲν μὲν τούτων ἔπραξε, δόλον δὲ ἐποίησεν, ἵνα τι τούτων γένηται. ἕκαστος γὰρ τούτων κρατεῖται τῇ* iniuriarum, *οἷον* Prîmos *ἔγραψεν ἔπος ὑβριστικὸν καθ' ἐμοῦ,* Secúndu *συνθέντος*[22]), Tértios *τοῦτο ἐκδέδωκε,* Qúartos *οὐδὲν μὲν τούτων*[23]) *ἔπραξε, δόλῳ*

---

1) *Περὶ ὕβρεως* ad. libri. ed. 2) *ὕβρις* M. 3) *ὃ* Vi. R. 4) *φιέριτ* L[6]. 5) *οἱ* ins. omn. praet. M. 6) add. ex. Vi. R. 7) *παῖσμα* ad. L[2]. 8) *λέγουσιν* L[2]. 9) *δὲ* L[6]. 10) datum ad. Vi. R. 11) *λεγομένη* L[2]. 12) *τότε* M. 13) d. M. 14) ad. ex M. Vi. R. 15) conuíncion M. [*—ίγκιον* L[1]. L[2].] *—ίκιον* F. R. *—ίτιον* Vi. 16) *δὲ* ins. Vi. R. 17) *τόπ. τῆς π.* 18) *καὶ* L[6]. F. 19) *ἢ ἐὰν* cet. M. 20) d. L[2].: *ἔγραψεν* h. l. Vi. F. R. 21) *ἐκδέδωκεν*. F. 22) ita M.: cet. *Σεκοῦνδος συνέθετο.* 23) *μὲν* h. l. Vi. R.

a) Ulpianus (Dig. 47, 10, 1, 1).

De iniuriis. Titulus 4.

Eos, qui iniuriam admittunt, iura impunitos non sinunt. generaliter iniuria dicitur omne quod non iure fit; specialiter alias »contumelia« a »contemnendo«, quam graeci ὕβριν appellant; alias dicitur »culpa«, quam graeci ἀδίκημα uocant, ueluti in lege aquilia. dicimus enim »damnum iniuria«, idest contra ius inlatum. alias dicitur »iniquitas« et »iniustitia«, quam graeci ἀδικίαν uocant. cum enim praetor uel iudex non iure contra quemdam pronuntiat,
1. dicimus eum, qui laesus est, »iniuriam accepisse«. 1. Iniuria autem committitur non re tantum, set etiam uerbis. et re quidem, cum quis pugno aut uirgis aut fustibus caesus sit, aut conuicium passus sit. conuicium est, cum quis in loco quodam urbis spectabili eiusmodi me adficiat contumelia, ut turba hominum concurrat. re quoque fit iniuria, si quis intellegens me ei nihil debere, bona mea, quasi creditor, possideat. uerbo autem fit iniuria, cum quis libellum scripserit carmenue composuerit ad meam infamiam, uel ediderit, aut nihil quidem eiusmodi fecerit, curauerit tamen dolo malo, ut quid horum fieret. nam isti omnes actione iniuriarum tenentur. ut ecce Primus ad meam infamiam carmen scripsit, Secundus composuit, Tertius edidit, Quartus nihil eiusmodi fecit, dolo autem suo curauit ut scriberetur

δὲ οἰκείῳ παρεσκεύασεν ἢ γραφῆναι ἢ συντεθῆναι ἢ ἐκδοθῆναι τὴν καθ' ἐμοῦ ὕβριν. εἰ δέ τις προϊούσῃ τῇ οἰκοδεσποίνῃ ἢ τῷ praetextátῳ ἢ τῇ praetextátῃ προϊούσῃ (τουτέστι[1]) τῷ νέῳ ἢ τῇ νέᾳ· οἱ γὰρ νέαν ἄγοντες τὴν ἡλικίαν τῇ praetextᾳ[2]) ἐχρῶντο[3]), φόρημα δὲ τοῦτο ῥωμαϊκόν), ἐὰν οὖν ἑνὶ τῶν προειρημένων προϊόντι παρακολουθῇ τις συνεχῶς μηδὲν[4]) φθεγγόμενος ἤγουν καὶ λέγων τι ἐπὶ τῷ τοὺς σώφρονας αὐτῶν διαστρέψαι τρόπους, κατέχεται τῇ iniuriarum. καὶ ἑτέροις δὲ πλείστοις τὴν ὕβριν ἁμαρτάνεσθαι τρόποις τῶν ὡμολογημένων ἐστίν. 2. Ὑφίσταται[5]) δέ τις ὕβριν οὐ μόνον δι' ἑαυτοῦ, 2. ἀλλὰ γὰρ[6]) καὶ διὰ τῶν οἰκείων παίδων, οὓς ὑπεξουσίους ἔχει καὶ διὰ τῆς γαμετῆς[7])· τοῦτο γὰρ ἤρεσεν εἰ[8]) καί τινες ἐναντιώθησαν. ὥςτε οὖν τοῦ ἐμοῦ ὑβρισθέντος ὑπεξουσίου παιδὸς δίδοταί μοι ἡ[9]) iniuriarum, ἢ καὶ τῆς γαμετῆς. ἀμέλει ἐὰν ἡ ἐμὴ ὑπεξουσία θυγάτηρ γαμηθῇ Titiῳ, σὺ δὲ ταύτην ὑβρίσῃς καὶ αὕτη ἡ[10]) ὑβρισθεῖσα καὶ Titios ὁ αὐτῆς[11]) ἀνὴρ κἀγὼ δὲ ὁ[12]) πατὴρ ἕξομεν[13]) κατά σου τὴν iniuriarum. ἐκ δὲ[14]) τοῦ ἐναντίου, ἐὰν ὁ ἀνὴρ ὑβρισθῇ, ἡ γυνὴ τὴν iniuriarum οὐ δύναται κινεῖν, defendeúεσθαι γὰρ ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν τὰς γυναῖκας, οὐ μὴν τοὺς ἄνδρας ὑπὸ τῶν γυναικῶν δίκαιόν ἐστιν. καὶ πενθερὸς δὲ τῆς νύμφης ὀνόματι τῆς γεγαμημένης τῷ ὑπεξουσίῳ αὐτοῦ παιδὶ[15]) ἀκωλύτως[16]) κινήσει τὴν iniuriarum. 3. Ἐὰν ὁ ἐμὸς οἰκέτης 3. ὑβρισθῇ, οὐδεμία αὐτῷ ἀγωγὴ ἁρμόζει· ἐξ ὧν δὲ αὐτὸς ὑβρισθῇ, δοκῶ[17]) ἐγὼ ὁ δεσπότης ὕβριν ὑποστῆναι. ἀλλ' οὐχ οἵτινες τρόποι υἱοῦ ἢ γαμετῆς ὑβρισθέντων διδόασί μοι τὴν iniuriarum, οἱ αὐτοὶ καὶ ἐπὶ οἰκέτου. ἐπὶ γὰρ δούλου τότε

---

1) De gloss. suspicor. 2) —tátᾳ M. L¹. L². L⁶. 3) τὸ ad. L². 4) —ενὶ M. 5) —το L². 6) d. Vi. R. 7) ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου ἐὰν ὁ ἀνὴρ ὑβρισθῇ ἡ γυνὴ τὴν iniuriarum οὐ δύναται κινεῖν: haec uulgo olim addebantur et libri addunt. eicienda esse iam uidit F. (F². 591). 8) d. M. 9) τῇ L⁶. 10) ad. ex M. L¹. L². 11) ταύτας Vi. R. 12) ταύτης ins. Vi. R. 13) —μοι Vi. 14) d. Vi. R. 15) παιδ. αὐτ. Vi. F. R. 16) —λούθως F. 17) αὐτός ins. L¹. L². F.

uel componeretur uel ederetur, quo ignominia adficerer. set et si quis matremfamilias in publico euntem aut praetextatum uel praetextatam (idest adulescentem uel puellam: qui enim iuuenilem aetatem agebant praetexta utebantur, quod romanorum uestimentum erat), adsectatus fuerit nil prorsus locutus, aut aliquid dicens, quo boni eorum mores corrumpi possent, iniuriarum actione tenebitur. et denique aliis pluribus modis
2. admitti iniuriam manifestum est. 2. Patitur autem quis iniuriam non solum per semet ipsum, set etiam per liberos suos, quos in potestate habet, et per uxorem suam. id enim praeualuit, licet quidam contra senserint. itaque si filio meo, quem in potestate habeo, iniuria facta sit, uel uxori meae, iniuriarum actio mihi dabitur. itaque si filia mea Titio nupta a te iniuriam passa sit, et ipsa, quae iniuriam accepit, et Titius eius uir, et ego pater iniuriarum actionem aduersus te habebimus. contra autem, si uiro iniuria facta sit, uxor iniuriarum agere non potest; defendi enim uxores a uiris, non uiros ab uxoribus aequum est. et socer nurus nomine, quae eius filio nupta est, quem in potestate habet, iniuriarum
3. recte aget. 3. Si seruus meus iniuriam patitur, nulla ei actio competit. set ea iniuria, quam ille passus est, ego dominus adfici intellegor. non tamen quibus modis filio uel uxore iniuria adfectis, actio mihi datur, isdem et seruo. per seruum enim tunc iniuriam pati uideor, cum aliquid atrocius in eum

ὑβρίζεσθαι δοκῶ, ἡνίκα σκαιόν τι κατ' αὐτοῦ ἐπλημμελήθη[1]
καὶ ὅπερ φανερῶς εἰς ὕβριν ὁρᾷ τοῦ δεσπότου· οἷον ἐάν τις
τὸν ἐμὸν οἰκέτην μαστίξῃ· ἁρμόζει γὰρ ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος
ἡ iniuriarum. εἰ δέ[2]) τις conuicion ποιήσῃ τῷ ἐμῷ οἰκέτῃ
ἢ πὺξ αὐτὸν τυπτήσῃ, οὐδεμία μοι δίδοται ἀγωγή. 4. Ἐπί- 4.
κοινον εἶχον οἰκέτην μετὰ Titiu· ἐτύπτησας τοῦτον[3]). καὶ
ἐμοὶ καὶ Titίῳ ἡ iniuriarum ἁρμόζει καὶ οὐ καθ' ὃ[4]) μέρος
τοῦ οἰκέτου[5]) δεσπόζω ἡ τῆς ὕβρεως γίνεται διατίμησις.
ἀλλ' ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ προσώπου ἑνὸς ἑκάστου τῶν
δεσποτῶν τὰ τῆς ὕβρεως κρίνεται. τί γὰρ εἰ ὁ μὲν[6]) συγκλητικὸς
τῶν δεσποτῶν[7]), ὁ δὲ ἰδιώτης; 5. Τοῦ αὐτοῦ οἰκέτου Titios 5.
μὲν εἶχε τὸν usúfructon, Maéuios δὲ τὴν proprietarian[8]).
ὕβρισας τοῦτον· ἔνοχος ἔσῃ τῇ iniuriarum μόνῳ τῷ Maeuiῳ.
6. Ἐλεύθερός τις ἐδούλευέ σοι[9]), bona fide. ὕβρισα τοῦτον 6.
ἐγώ· οὐχ ἁρμόσει σοι ἡ iniuriarum, αὐτῷ δὲ τῷ bona fide
δουλεύοντι δοθήσεται, ὥςτε αὐτὸν suo nomine[10]) ταύτην
κινεῖν[11]). ταῦτα δὲ λέγω, εἰ μὴ ἄρα σαφῶς διὰ τὴν εἰς σὲ
καταφρόνησιν ὑβριστικῶς αὐτῷ προσῆλθον. τότε γὰρ κατά
σοι δοθήσεται ἡ[12]) iniuriarum. τὸ αὐτό φαμεν καὶ ἡνίκα ἀλλό-
τριος οἰκέτης bona fide σοὶ ἐδούλευεν. ὑβρισθέντος γὰρ αὐτοῦ,
τηνικαῦτα δοθήσεταί σοι ἡ iniuriarum, ἡνίκα ἀποδείξῃς διὰ[13])
τὴν εἰς σὲ καταφρόνησιν πεπρᾶχθαι ταῦτα. 7. Ἡ δὲ τῆς[14]) 7.
iniuriarum ποινὴ ἐκ τοῦ δωδεκαδέλτου νόμου, εἰ μὲν μέλος[15])
τινὸς ἐρράγη, ταυτοπάθεια ἦν· τὸ αὐτὸ γὰρ ὑφίστατο ὁ μέλος
ῥήξας τινός. εἰ δὲ ὀστοῦν ἔκλασεν, εἰς χρήματα ἐγίνοντο αἱ
καταδίκαι. καὶ ἦν ἀφόρητον τοῦτο[16]) τοῖς παλαιοῖς διὰ τὴν
προσοῦσαν αὐτοῖς πενίαν. μετὰ δὲ ταῦτα οἱ praétores,
ἀναιρεθείσης τῆς ἀπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου ἐπινενοημένης, τοῖς
ὑβρισθεῖσιν ἐπέτρεπον τὸ[17]) διατιμήσασθαι τὴν ὕβριν, ἣν

---

1) οἰκ. μ. Vi. F. R. 2) δὲ ins. L^6 3) αὐτόν Vi. R. 4) καθὰ F. 5) δούλου L^6. 6) μέντοι L^1.: ἐστὶ ins. L^1. L^2. L^6. Vi. R. 7) d. F. 8) δεσποτείαν Vi. R. 9) d. Vi. 10) οἰκείῳ ὀνόματι ins. L^2. 11) κιν. ταύτ. Vi. F. R. 12) d. L^6. F. 13) d. L^6. 14) ἡ ins. M. 15) μέρος L^6. 16) τοῦτ. ἀφ. Vi. F. R. 17) ita ex cj. R.: ἐπετρέποντο Vi.: cet. ἐπέτρεπον διατ.

commissum fuerit, et quod aperte ad contumeliam domini
spectat. ueluti si quis seruum meum uerberauerit; in hoc
enim casu iniuriarum actio competit: at si quis seruo meo
conuicium fecerit aut pugno eum percusserit, nulla mihi actio
4. datur. 4. Communem seruum cum Titio habueram; tu eum
uerberasti. et ego et Titius iniuriarum agere possumus;
neque pro ea parte, qua ego dominus sum, set ex qualitate
utriusque domini personae iniuria aestimatur: quid enim si
5. alter senator, alter plebeius sit? 5. Eiusdem serui Titius
usumfructum habebat, Maeuius dominium. ei fecisti iniuriam;
6. Maeuio soli iniuriarum obnoxius eris. 6. Cum liber homo
tibi bona fide seruiret, ego eum iniuria adfeci. non competet
tibi iniuriarum actio, set ipsi, qui bona fide seruierit, dabitur,
ut ipse suo nomine experiatur. id uero dico, nisi aperte in
tuam contumeliam ei iniuriam feci, tunc enim etiam tibi actio
iniuriarum dabitur. idem dicimus et si alienus seruus bona
fide tibi seruiat; nam si iniuria adficiatur tibi totiens
iniuriarum dabitur actio, quotiens ostendere possis in tuam
7. contumeliam id factum esse. 7. Poena autem iniuriarum ex
lege XII tabularum propter membrum quidem ruptum talio
erat (idem enim patiebatur qui membrum rupisset); propter
os uero fractum nummariae fiebant condemnationes. et id
grauius erat in magna ueterum paupertate. set postea
praetores, poena, quae XII tabulis introducta fuerat, sublata,
ipsis qui iniuria sunt adfecti permiserunt iniuriam, quam

ὑπέστησαν, ὅσης βούλοιντο[1]) *ποσότητος καὶ*[2]) *τυχὸν αὐτὸς ὁ ὑβρισθεὶς ἔλεγεν, ὅτι· »διατιμῶμαι τὴν ὕβριν ἣν ὑπέστην νομισμάτων ἑκατόν*[3]). *καὶ ὁ τῆς* iniuriarum *ἀκροώμενος ποτὲ μὲν εἰς τοσοῦτον κατεδίκαζε*[4]), *τουτέστι*[5]) *εἰς τὰ ἑκατὸν, ποτὲ δὲ εἰς ἐλάττονα ποσότητα τὴν καταδίκην ἔφερεν, ὡς ἂν αὐτῷ δίκαιον ὤφθη. ἀλλ' ἡ μὲν ὑπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου εἰσενεχθεῖσα ποινὴ εἰς ἀσυνήθειαν ἐχώρησεν. ἡ δὲ ὑπὸ*[6]) *τῶν* praetórων *ἐπινοηθεῖσα ἐν τοῖς δικαστηρίοις συνεχής ἐστιν. κατὰ γὰρ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀξιώματος καὶ τὸ ἀξιόπιστον τῆς πολιτείας τοῦ ὑβρισθέντος ποτὲ μὲν αὔξει ποτὲ δὲ μειοῦται ἡ τῆς ὕβρεως διατίμησις. ἔσθ' ὅτε γὰρ ἡ αὐτὴ ὕβρις ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ προςφέρεται συγκλητικῷ ἀνδρὶ καὶ ἰδιώτῃ σεμνῶς ἢ καὶ ἀσέμνως*[7]) *πολιτευομένῳ. τοῦ μὲν συγκλητικοῦ λόγου χάριν ἡ ὕβρις διατιμηθήσεται ἑκατὸν πεντήκοντα νομισμάτων, τοῦ δὲ σώφρονος ἰδιώτου ἑκατὸν, τοῦ δὲ ἀσέμνου πεντήκοντα. οὗτοι δὲ*[8]) *οἱ τῶν διατιμήσεων βαθμοὶ σώζονται καὶ ἐπὶ οἰκετῶν ὑβρισθέντων. ἑτέρως μὲν γὰρ διατιμηθήσεται ἡ ὕβρις, ἐὰν τὸν διοικητὴν οἰκέτην πάσης μου τῆς οὐσίας*[9]) *ὑβρίσῃς καὶ ἑτέρως ἡνίκα ὑβρίσῃς τὸν οἰκέτην μου, ᾧ μίαν ἐνεχείρισα φροντίδα, τυχὸν διοικητὴν αὐτὸν ποιήσας τῶν ἐν τῷδε τῷ*[10]) *τόπῳ διακειμένων μου κτημάτων· ἄλλως δὲ ἐπὶ τοῦ εὐτελεστάτου*[11]) *καὶ*[12]) *ἐν δεσμοῖς ὄντος οἰκέτου.* 8. *Οὐκ*[a]) *ἠμέλησεν* 8. *οὐδὲ ὁ* Cornélios *νόμος περὶ ὕβρεων*[13]) *διαλεχθῆναι*[14])*· ἐπενόησε γὰρ καὶ αὐτὸς τὴν* iniuriarum, *ἥτις ἁρμόζει ἐὰν ἐλεύθερος λέγει ἑαυτὸν ὠσθῆναι*[15]) *ἢ τυπτηθῆναι ἢ ὅτι βίᾳ εἰσῆλθέ τις*[16]) *εἰς τὸν αὐτοῦ οἶκον. τὸν δὲ αὐτοῦ οἶκον νοοῦμεν,*

---

1) *βούλονται* M. L1. L2. Vi. R. 2) d. F. 3) *ὁκ. ν.* L1. L2. Vi. F. R. 4) *—ετο* Vi. 5) *ἤγουν* L6. 6) *ἐπὶ* Vi. R. 7) haec de. L1. L2. L6. Vi. F1.: M. satis h. l. confusus est. Cet. *πολ. ἀσ.* F2.: ego *ἀσ. πολ.* cum R scribere malui, praesertim cum M. suffragari uideatur. 8) d. Vi. R. 9) *περιουσίας* L6. Vi. R.: *πάσ. τῆς οὐσ. μου* L1. 10) d. L1. F2. 11) *ἀτελ.* Vi. 12) *ἢ* L1. F. 13) M.: cet. *—ως*. 14) *οὐδὲ ὁ κ. νόμ. π. ὕβρ. διαλ. ἠμ.* Vi. R. 15) *ὠθηθῆναι* Bas. L6. 16) *τις εἰς.* Vi. F1. R.

a) schol. Bas. I 881.

passi sunt, tanti aestimare, quanticumque uellent. forte enim dicebat is qui iniuriam passus fuerat: 'iniuriam mihi inlatam C aureis aestimo'. et qui de ea re cognoscebat modo tanti condemnabat (idest in C aureos), modo minoris, prout ipsi aequum uideretur. set poena, quae ex lege XII tabularum est introducta, in desuetudinem abiit; ea autem, quam praetores introduxerunt, in iudiciis frequentatur. nam secundum gradum dignitatis uitaeque honestatem eius, qui iniuriam passus est, modo crescit modo minuitur iniuriae aestimatio. fieri enim potest ut eadem iniuria ab eodem inferatur senatorio uiro, uel plebeio honeste aut etiam inhoneste uiuenti; senatorii uiri iniuria aestimabitur uerbi gratia CL aureis, plebeii honeste uiuentis C, inhonesti autem L. hi autem aestimationis gradus in seruis quoque iniuria adfectis seruantur; aliter enim aestimabitur iniuria si eam seruo feceris, cui totorum bonorum meorum administratio credita sit, et aliter, si eum seruum iniuria adfeceris, cui unius rei tantum curam commiserim, ueluti praediorum meorum, quae in quadam regione sunt; et aliter demum in uilissimo uel
8. compedito seruo. 8. Set ne lex quidem Cornelia de iniuriis tractare neglexit. lege enim Cornelia quoque iniuriarum actio introducta est, quae competit, quotiens liber homo dicat se pulsatum uerberatumque domumue suam ui introitum esse. 'domum' autem accipimus, siue in propria

εἴτε[1]) *ἐν ἰδίᾳ ᾤκει οἰκίᾳ*[2]), *εἴτε μισθῷ*[3]), *εἴτε προῖκα, εἴτε ὡς ξένος ὑπό τινος*[4]) *ἐδέχθη.* 9. *Τραχεῖα δὲ ὕβρις κινεῖται ἢ* 9. *ἀπὸ πράγματος ἢ ἀπὸ τόπου ἢ ἀπὸ προσώπου. ἀπὸ πράγματος, οἷον ἐάν τις ὑπό τινος δέξηται τραύματα*[5]) *ἢ ῥάβδοις τυπτηθῇ· ἀπὸ τόπου, οἷον ἐάν τις ἐν θεάτρῳ ἢ ἐν τῇ*[6]) *ἀγορᾷ ἢ ἐπ' ὄψεσι τοῦ* praétoros *ὕβριν ὑποστῇ. ἀπὸ προσώπου, οἷον ἐὰν*[7]) *ἄρχων ὑβρισθῇ ἢ ἐὰν συγκλητικὸς*[8]) *ἀπὸ εὐτελοῦς τινος*[9]) *ὕβριν ὑποστῇ ἢ τοὺς ἀνιόντας οἱ παῖδες ἢ τοὺς πάτρονας ὑβρίσωσιν οἱ ἀπελεύθεροι. ἑτέρως γὰρ*[10]) *ἡ τοῦ συγκλητικοῦ καὶ*[11]) *τοῦ γονέως καὶ*[12]) *τοῦ πάτρονος, ἑτέρως δὲ ἡ τοῦ ἐξωτικοῦ καὶ εὐτελοῦς προσώπου ὕβρις διατιμᾶται. ἔσθ' ὅτε δὲ*[13]) *καὶ τόπος πληγεὶς τραχεῖαν ἀποφαίνει τὴν ὕβριν· οἷον ἐάν τις τὸν ὀφθαλμὸν πληγῇ. οὐ διαφέρομαι δὲ πότερον αὐτεξουσίῳ ἢ ὑπεξουσίῳ ἡ τοιαύτη ὕβρις*[14]) *προσηνέχθη*[15]), *ἐπὶ πάντων γὰρ*[16]) *τραχεῖα ὕβρις νομισθήσεται.*

10. *Ὡς ἐν τέλει δὲ ἰστέον ὅτι*[a]) *δέδοται παρρησία τῷ ὑβρι-* 10. *σθέντι, εἴτε*[17]) *βούλεται ἐγκληματικῶς κινεῖν τὴν* iniuriarum. *εἴτε*[18]) *χρηματικῶς ἤτοι πολιτικῶς. καὶ εἰ μὲν πολιτικῶς ταύτην κινήσῃ*[19]) *καὶ ἡ διατίμησις τῆς ὕβρεως κατὰ τὰ εἰρημένα γενήσηται, καὶ ἡ*[20]) *εἰς τοιοῦτον*[21]) *καταδίκη ἐπιτεθήσεται· εἰ δὲ*[22]) *ἐγκληματικῶς,* officion *ἔσται τοῦ δικαστοῦ, ὥςτε ἔξωθεν ἣν βούλεται ποινὴν ἐπαγαγεῖν τῷ ὑβρίσαντι, τυχὸν ἐξορίαν ἢ εἰς μέρος δήμευσιν. φυλαττέσθω δὲ πανταχοῦ τὸ εἰσενεχθὲν ὑπὸ*[23]) *διατάξεως τοῦ βασιλέως*[24]) *Ζήνωνος, ὥςτε τοῖς* illustriois *καὶ τοῖς μείζοσι κατὰ τὸ ἀξίωμα ἐξεῖναι διὰ* procuratórων *τὴν* iniuriarum *ἐγγυμνάζειν ἐγκληματικῶς, καίτοι διὰ*

---

1) *ᾤκει* h. l. F. 2) *ᾤκει* h. l. L². L⁶. Vi. R. 3) *—σθοῖ* Vi. R. 4) d. Vi. R. 5) *—μα* F. 6) d. Vi. R. 7) *ὁ* ins. Vi. R. 8) *τις* ad. Vi. F¹. R. 9) *δ.* Vi. R. 10) *δ.* Vi. F¹. R. 11) *ἡ* ins. Vi. R. 12) *ἡ* ins. Vi. R. 13) *δὲ* ins. Vi. R. 14) *ὕβρ. αὕτη* Vi. R. 15) *προς. ὕβρ.* L¹. L³. L⁶. 16) *δ.* Vi. 17) *εἰ* L⁶. Vi. R.: d. L². 18) ita scr. pro uulg. *ἢ*. 19) *—σαι* M. 20) ad. M. L⁶. 21) *ἡ* F¹. R. 22) *καὶ* ins. L⁶. 23) *τῆς* ins. L². F. 24) M.: cet. *τῆς θείας λήξεως*.

a) schol. Bas. I 362. 370. 382.

domo quis habitet, siue in conducta, uel gratis siue hospitio
9. ab aliquo receptus sit. 9. Atrox iniuria aestimatur uel ex facto uel ex loco uel ex persona. ex facto, ueluti si quis ab aliquo uulneratus fuerit, uel fustibus caesus: ex loco, ueluti si quis in theatro uel in foro uel in conspectu praetoris iniuriam sit passus: ex persona ueluti si magistratus iniuriam sit passus, uel senatori ab humili iniuria facta sit, aut parentibus a liberis aut patronis a libertis. aliter enim senatoris et parentis patronique, aliter extranei et humilis personae iniuria aestimatur. nonnumquam et locus uulneris atrocem iniuriam facit, ueluti si in oculo quis percussus fuerit. neque interest utrum patrifamilias an filiofamilias talis iniuria facta sit; in omnibus enim atrox aestimabitur.
10. 10. In summa autem sciendum est posse eum, qui iniuriam est passus, uel criminaliter agere uel ciuiliter. et si quidem ciuiliter agat, iniuriae aestimatio secundum quod dictum est fiet et in tantum condemnatio fiet: sin autem criminaliter, officium est iudicis quamlibet extraordinariam poenam reo inrogare, ueluti relegationem aut bonorum partis publicationem. ubique autem seruandum est, quod constitutione Zenonis diuae memoriae est introductum, ut nempe uiri illustres quique dignitatis superiores sunt, possint per procuratores iniuriarum criminaliter agere, licet reum criminis per procura-

procurátoros[1]) ἔγκλημα κινεῖν κεκώλυταί τις. διὰ procuratórων[2])
δὲ ἐξέστω τοῖς εἰρημένοις ὑποδέχεσθαι[3]) τὴν iniuriarum, καθὸ[4])
τῇ αὐτῇ περιέχεται διατάξει. σαφέστερον δὲ πάντα μαθεῖν
δυνατὸν ταύτην ἀναγνόντα τὴν[5]) διάταξιν. 11. Οὐ μόνον 11.
δὲ ὁ τυπτήσας με τῇ iniuriarum κρατεῖται, ἀλλὰ κἀκεῖνος,
οὗ κατὰ δόλον τοῦτο γέγονεν ἢ ὅς ἐσπούδασε τυπτηθῆναί[6])
με. 12. Ἡ iniuriarum ἀποσβέννυται τῇ παραπροσποιήσει[7]). 12.
ὅθεν ἐάν τις ὑβρισθεὶς καταφρονήσῃ τοῦ γενομένου, τουτέστι
μὴ ἀγανακτήσας[8]) ἐπὶ τῷ πραχθέντι μηδὲ ὡς δεινὸν τοῦτο
δέξηται, κατὰ τὸν οἰκεῖον λόγον[9]) ἅμα τῷ ὑβρισθῆναι, μετὰ[10])
ταῦτα[11]) ἐκ μεταμέλου[12]) τὴν συγχωρηθεῖσαν ὕβριν οὐ δύναται
κινεῖν.

De obligationibus quae quasi ex delicto nascuntur[13]).
Titulus 5.

Εἰπόντες τὰς ἀπὸ delictων ἀγωγάς, εἴπωμεν καὶ τὰς ὡσανεὶ ἀπὸ delictων. ἐμοὶ καὶ Titiῳ ἐδίκαζε Maéuios· ἠδίκησέ[14]) με, τυχὸν γὰρ μηδέν με ἐποφείλοντα[15]) κατεδίκασε, καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τοῖς νομικοῖς litem[16]) suam ἐποίησε, τουτέστι καθ' ἑαυτοῦ δίκην ἤγειρεν. σκοπῶμεν[17]) ἄρα τὸ τοιοῦτον cóntracton ἐστὶν ἢ quasi cóntracton ἢ délicton. καὶ τέως cóntracton οὐκ ἔστι· τὸ γὰρ cóntracton τῶν δύο τὴν συναίνεσιν ἀπαιτεῖ, οὐ κατὰ συναίνεσιν δὲ ἐμὴν ἠδίκησέ με ὁ δικαστής. οὐδὲ quasi cóntracton· τὸ γὰρ quasi cóntracton

---

1) M. Vi. R.: cet. —όρων. 2) —τορος Vi. R. 3) μόνον ins. L^6. 4) —θὰ L^6. F^1. R. 5) d. Vi. F^1. R. 6) τυφθῆναι Vi. F. R. 7) προσπ. Vi. R. 8) —ήσῃ Vi. R. 9) λογισμόν omn. praet. M. Vi. R. 10) δὲ ins. M. Pi. 11) τηνικαῦτα Vi. R. 12) —είας Vi. R. 13) Περὶ ἀγωγῶν [ἐνοχῶν Vi. R.] τῶν ὡσανεὶ [d. L^6.: ὡς L^1. L^2.] ἀπὸ ἁμαρτίας φυομένων ad. libri. ed. 14) —ηκε Vi. R. 15) με h. l. Vi. R. 16) φιλονεικίαν αὐτοῦ ins. L^2. 17) —οῦμεν L^1. L^2. Vi.: εἰ ins. L^1.

torem facere nemo possit. per procuratores autem liceat
ipsis iniuriarum actionem suscipere, sicuti eadem constitutione
cautum est. manifestius autem haec omnia ei apparebunt,
11. qui hanc legerit constitutionem. 11. Non solum qui me
percussit iniuriarum tenetur, set ille quoque, cuius dolo id
12. factum est, qui scilicet curauit ut percuterer. 12. Iniuriarum
actio dissimulatione aboletur. et ideo si quis iniuriam passus
eam parui fecerit, h. e. ob id quod factum est non sit
indignatus neque id aegre sua mente tulerit cum ea adficeretur,
postea ex poenitentia remissam iniuriam non poterit recolere.

De obligationibus quae quasi ex delicto nascuntur.
Titulus 5.

Cum de actionibus locuti simus, quae ex delicto nascuntur, uideamus de iis, quae quasi ex delicto nascuntur. cum inter me ac Titium Maeuius cognosceret, iniuriam mihi fecit; forte enim me nihil debentem condemnauit. et hoc est, quod apud iure consultos dicitur: »litem suam fecit«. dispiciamus an id contractus sit, an quasi contractus, an delictum? et primum contractus non est; contractus enim duorum consensum requirit, non autem meo consensu iudex mihi iniuriam fecit: neque quasi contractus, nam quasi con-

εἰ καὶ μὴ τῶν δύο τὴν[1]) *συναίνεσιν ἀπαιτεῖ, ἀλλ' οὖν ὀφείλει παρρησίαν ἔχειν ἐκ νόμων εἰς τὸ γίνεσθαι, ὅπερ ἐστὶν ἐπὶ τῆς* negotiorum gestorum. *ἀργεῖ δὲ οὗτος ὁ λόγος ἐνταῦθα· οὐδεμία γὰρ δέδοται παρρησία τῷ δικαστῇ ἀδικεῖν ὃν βούλεται τῶν δικαζομένων. ἀλλ' οὔτε* délicton *τοῦτο· ἔσθ' ὅτε γὰρ ἐξ ἀπειρίας τοῦ δικάζειν, οὐ κακῇ διανοίᾳ, τοῦτο ἔπραξεν. ὅθεν ἐπειδὴ ἥμαρτέ τι ὁ δικαστὴς ὡς ἀπὸ τοῦ* quasi delictu *κατέχεται καὶ εἰς τοσοῦτον καταδικάζεται εἰς ὅσον ἂν δοκιμάσῃ ὁ δικάζων αὐτῷ καὶ τῷ ἀδικηθέντι χρῆναι αὐτὸν*[2]) *ποινῆς λόγῳ καταβάλλειν· τῷ γὰρ βλαβέντι ἢ*[3]) in factum *ἁρμόζει*. 1. *Ὑπὸ* 1. *τὸ*[4]) quasi délicton *ἀνάγεται κἀκεῖνο τὸ θέμα. ἔμενον ἐγὼ ἔν τινι οἰκίᾳ, ἧς ὑπῆρχον δεσπότης, ἢ καὶ μισθῷ*[5]) *ταύτην εἶχον ἢ προῖκα· ἔρριψέ τις ἐντεῦθεν λίθον ἢ κέραμον ἢ ἐξέχεεν ὕδωρ καί τις τῶν παριόντων ἐβλάβη· ἐναχθήσομαι ἐγὼ τῇ* in factum. *διὰ τοῦτο δὲ οὐ*[6]) *κυρίως* délicton *τοῦτό ἐστιν, ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τὸ ἑτέρου*[7]) *πταῖσμα, οἰκέτου τυχὸν ἢ καὶ*[8]) *ἐλευθέρου συνοικοῦντός μοι καὶ ταῦτα ποιήσαντος ἐγὼ κρατοῦμαι. ἔοικε τούτῳ τῷ θέματι κἀκεῖνο. ᾤκουν ἐγὼ ἐν τῇδε τῇ οἰκίᾳ, αἱ δὲ θυρίδες αἱ ἐμαὶ ἑώρων εἰς τόπον*[9]) *δημόσιον, δι' οὗ τοῖς βουλομένοις ἐξῆν παριέναι*[10]). *ἐν τῇ θυρίδι τῇ ἐμῇ ἐτέθη τι ἤγουν ἐκρεμάσθη, ὅπερ καταπεσὸν*[11]) *ἠδύνατο τὸν παριόντα βλάψαι. ἔστι δὲ ποινὴ δέκα νομισμάτων*[12]) *ἐν τούτῳ τῷ θέματι, ἐν δὲ τῷ προλαβόντι, ἔνθα ἐρρίφη τι ἢ ἐξεχύθη, τὸ διπλάσιον τῆς ζημίας ἣν ὁ βλαβεὶς ὑπέστη. εἰ δὲ ἐλεύθερος παριὼν ἐντεῦθεν ἐφονεύθη, εἰς πεντήκοντα νομίσματά ἐστιν ἡ καταδίκη· εἰ δὲ ζῇ*[13]) *μέν, βέβλαπται*[14]) *δέ, εἰς τοσοῦτον καταδικασθήσεται ὁ ἐν τῇ οἰκίᾳ μένων, ἐξ ἧς ταῦτα γέγονεν, εἰς ὅσον ἂν συνίδῃ ὁ δικάζων χρῆναι αὐτὸν καταδικασθῆναι. ὀφείλει γὰρ ὁ δικαστὴς συμψηφίσαι*[15]) *τὸν τοῖς ἰατροῖς παρεχόμενον μισθὸν καὶ τὰ*

1) ad. ex L¹. L². Vi. R. 2) —*τῷ* Vi. 3) d. L². F. 4) *τοῦ* Vi. 5) —*σθοῦ* Vi. R. 6) *οὐδὲ* Vi. 7) *ἕτερον* M. 8) d. Vi. R. 9) *εἰς τόπ. ἑώρ.* L⁶. 10) *ἣν παρ. ἐξῆν* ita L². 11) ex cj. R.: cet. *καὶ πεσόν*. 12) M.: cet. —*ματα*. 13) *οὐ πεφόνευται* L⁶. 14) *βλάπτεται* L². Vi. 15) —*ψηλαφῆσαι* L².

tractus, licet utriusque partis consensum non requirat, iure tamen fieri permittitur; ut est in negotiorum gestorum causa. quae ratio hic cessat; nulla enim iudici licentia datur utram partem uelit iniuria adficiendi. set neque *delictum* est: nonnunquam enim forte per imprudentiam, non dolo malo, id fecit. set quoniam aliquid iudex peccauit, *quasi ex delicto* tenebitur. et in tantum condemnabitur, quantum parebit ei, qui inter eum et illum, qui iniuriam passus est, cognoscit, eum poenae nomine dare oportere. nam ei, qui
1. laesus est, in factum actio competit. 1. Illa quoque species quasi ad delictum refertur. in aedibus quibusdam habitabam, quarum forte dominus eram, aut quas conductas uel gratis habebam; deiecit quis ex eis lapidem aut tegulam, uel effudit aquam, ita ut aliquis transiens noceretur; in factum actione tenebor. ideo autem non proprie delictum id est, quia plerumque ob alterius culpam, serui forte aut liberi hominis mecum habitantis, qui id fuerit, teneor. cui speciei ea quoque similis est. in his aedibus ego habitabam; meae fenestrae locum publicum prospiciebant, per quem cuiliber iter facere licebat. in mea fenestra positum aliquid erat, aut suspensum, quod poterat, si caderet, transeunti alicui nocere; quo casu X aureorum poena est constituta, superiore autem casu, cum aliquid deiectum effusumue sit poena dupli est, quanti alicui damnum datum est. si liber homo in transitu occisus sit, in L aureos condemnatio fiet: si uero uiuat, set nocitum sit ei, in tantum is, qui in aedibus habitat, condemnabitur, ex quibus id factum sit, in quantum eum condemnandum esse iudex intellexerit. iudex enim computare debet mercedes medicis praestitas ceteraque impendia, quae in

λοιπὰ δαπανήματα, ἅτινα περὶ τὴν ἐπιμέλειαν γέγονεν, ἔτι δὲ καὶ ὧν ἐστερήθη ὁ παριών. τυχὸν γὰρ τέκτων ἦν, εἶτα πληγεὶς τὴν χεῖρα ἐργάσασθαι τέως οὐκ ἠδύνατο. σκοπῶμεν πόσον ἤμελλε λαμβάνειν ἐργαζόμενος ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις, ἐν αἷς διὰ τὴν πληγὴν ἐργάσασθαι οὐκ ἠδυνήθη· ἢ καὶ ἔσθ' ὅτε[1]*) εἰ γέγονεν ἀχρεῖος, οὐ μόνον τοῦ παρελθόντος χρόνου ἀλλὰ καὶ τοῦ μέλλοντος τὰς* operas *διατιμώμεθα.* 2. *Ὁ ἐμὸς* 2 *ὑπεξούσιος υἱὸς ᾤκει ἐν οἰκίᾳ κεχωρισμένως ἀπὸ τοῦ ἰδίου*[2]*) πατρός. ἐκ τῆς διαίτης αὐτοῦ ἐρρίφη τι ἢ ἐξεχύθη ἢ ἐκρεμάσθη τι*[3]*) ἐκ τῆς αὐτοῦ θυρίδος ἢ καὶ ἐτέθη, οὗ ἡ κατάπτωσις ἐπικίνδυνος τοῖς παριοῦσιν, ἤρεσε τῷ* Iulianῷ *κατὰ τοῦ πατρὸς μηδεμίαν εἶναι ἀγωγὴν ἀλλὰ κατ' αὐτοῦ τοῦ παιδός. τὰ αὐτά φαμεν καὶ ἡνίκα ὁ ἐμὸς ὑπεξούσιος δικάσας ἠδίκησέ σε. κατ' αὐτοῦ γὰρ ἕξεις τὴν* in factum, *οὐ κατ' ἐμοῦ τοῦ πατρός.* 3. Exercitωr *τις ἦν νεὼς ἢ καπηλεῖον* 3 *εἶχεν ἢ πανδοχεῖον. ἐὰν ἐν τῷ πλοίῳ ἢ*[4]*) τῷ καπηλείῳ*[5]*) ἢ τῷ πανδοχείῳ κατὰ δόλον τινὸς ἤγουν κλέψαντος ὑπιστῶ ἐγὼ ζημίαν, κατασχεθήσεται αὐτὸς τῇ* in factum, *ὡς ἀπὸ τοῦ* quasi delictu, *μόνον μέντοι εἰ μηδεμίαν αὐτὸν ἥμαρτε κακουργίαν, ἀλλά τις τῶν ἐργατῶν ἢ τῶν μισθωτῶν, δι' ὧν ἡ ναῦς ἔπλει ἢ τὸ καπηλεῖον ἢ τὸ πανδοχεῖον διῳκεῖτο. ἀπὸ γὰρ* contráctu *οὐκ ἔστιν αὐτὸν εἰπεῖν*[6]*) ἔνοχον τὸν κύριον τῆς νεὼς ἢ τοῦ καπηλείου ἢ τοῦ πανδοχείου· οὔτε γὰρ*[7]*) γέγονε πρὸς αὐτὸν συνάλλαγμα. ἐπειδὴ*[8]*) δὲ πταῖσμά τι ἐλέγχεται αὐτοῦ, καθ' ὃ κακούργους ἀνθρώπους εἶχε τοὺς ὑπηρετοῦντας, διὰ τοῦτο ὡσανεὶ ἀπὸ* delictu *κατασχεθήσεται. αὕτη δὲ ἡ* in factum *ἀγωγὴ τοῖς μὲν κληρονόμοις τοῦ ἀδικηθέντος δοθήσεται, κατὰ δὲ τῶν κληρονόμων τοῦ* exercitoros *οὐχ ἁρμόσει.*

---

1) *δ.* Vi. R. 2) *ἐμοῦ δηλαδὴ* ins. L². Vi. R. 3) *δ.* Vi. F¹. R. 4) *ἐν* ad. L⁶. F. 5) *ἐν τῷ καρ. ἢ τῷ πλ.* Vi. F¹. R. 6) *εἰπ. αὐτ.* L⁶. 7) *συνάλλ.* h. l. omn. praet. M. L⁶. 8) M. L⁶.: cet. *ἐπεὶ.*

curatione facta sunt: item et operas, quibus caruit is, qui in
transitu laesus fuit. forte enim faber erat et cum ei dein-
ceps manus laesa fuerit, opus interim facere non potuit.
inquirimus quantum fuisset illis diebus lucratus, per quos ob
uulnus opus facere non potuit. et si inutilis factus sit, non
praeteriti tantum temporis, set futuri quoque operas aestima-
2. mus. 2. Filius meus, qui in potestate erat, seorsum a patre
suo in aedibus quibusdam habitabat. ex coenaculo eius ali-
quid deiectum est aut effusum, aut suspensum quid est posi-
tumue in eius fenestra, cuius casus periculosus est. Juliano
placuit nullam in patrem esse actionem, set in ipsum filium.
idem dicimus, si filius, qui in mea est potestate, te iudicando
laeserit; cum eo enim in factum ages, non mecum, qui eius
3. pater sum. 3. Exercitor quis erat nauis, uel cauponam aut
stabulum habebat. si in naue aut caupona aut in stabulo
cuiusdam dolo, ueluti furis, damnum mihi factum fuerit, ipse
in factum, quasi ex maleficio tenebitur, si modo nullum ipse
commiserit maleficium, set quidam ex ministris seu mercenariis,
quorum opera nauis iter faceret, aut caupona stabulumue
exerceretur. neque enim ex contractu obligari dominus
nauis seu cauponae seu stabuli dici potest, cum ne contractus
quidem cum eo factus sit. set quia aliquatenus culpae reus
est, quod malorum hominum ministerio utatur, ideo quasi
ex delicto tenebitur. actio autem in factum heredibus eius
dabitur, qui iniuriam est passus; in heredes autem exercitoris
actio non competit.

De actionibus[1]). Titulus 6.

Διαλεχθέντες περὶ τῶν ἐνοχῶν, χωρήσωμεν ἐπὶ τὰς ἀγωγάς. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἐκ τῶν ἐπηγγελμένων ὑπολιμπανόμενον, εἰρήκαμεν γὰρ ἐν τῇ πρώτῃ Institutioni *τὴν νομοθεσίαν τὴν*[2]) *ῥωμαϊκὴν*[3]) *καταγίνεσθαι περὶ πρόσωπα περὶ πράγματα περὶ ἀγωγάς· εἰπόντες οὖν τὴν τῶν προσώπων διαίρεσιν ἐν τῇ πρώτῃ* Institutioni, *διδάξαντες δὲ καὶ περὶ τῶν*[4]) *πραγμάτων ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ ἐν μέρει τῆς τρίτης, μνησθέντες δὲ καὶ τῶν ἐνοχῶν, εἴπωμεν*[5]) *περὶ τῶν ἀγωγῶν. ὀφείλεις δὲ εἰδέναι ὅτι ἃς δίκας ἐκάλουν οἱ Ἀθηναῖοι, ταύτας* actíonas[6]) *λέγουσιν*[7]) *οἱ ῥωμαῖοι. εἴρηται δὲ ἀγωγαὶ παρὰ τὸ ἄγειν τοὺς ἀγνώμονας ἐπὶ τὸ δικαστήριον. ὁρίσωμεν*[8]) *τί*[9]) *ἐστιν* actiωn[10]). actiωn[11]) *ἐστὶ δίκαιον τοῦ ἀπαιτεῖν ἐν δικαστηρίῳ τὸ ἑαυτῷ ἐποφειλόμενον.* 1. *Τῶν δὲ* 1. *ἀγωγῶν, ἃς κινοῦμεν κατά τινος παρὰ δικασταῖς ἤγουν*[12]) *αἱρετοῖς δικασταῖς περί τινος πράγματος ἡ ἄκρα διαίρεσις εἰς δύο γένη*[13]) *κατάγεται· τῶν γὰρ ἀγωγῶν αἱ μέν ἐστιν* in rem, *αἱ δὲ* personaliai, *κινεῖ γὰρ εἷς ἕκαστος ἢ*[14]) *κατ' ἐκεῖνον, ὃν ἔνοχον ἔχει ἢ ἀπὸ συναλλάγματος*[15]) *ἢ ἀπὸ*[16]) *ἁμαρτήματος*[17]) *καὶ λέγονται* personaliai, *ἐπειδὴ κατὰ τοῦ συναλλάξαντος προσώπου ἢ κατὰ*[18]) *τοῦ ἁμαρτήσαντος κινοῦνται*[19]). *καὶ ὁ κινῶν λέγει ταῦτα τὰ ῥήματα· »εἰ φαίνεται*[a]) *τὸν ἀντίδικον χρῆναι δοῦναι ποιῆσαι, καταδίκασον αὐτόν, ὦ δικαστά«. καὶ ἑτέροις δὲ τρόποις δυνατὸν γενέσθαι τὴν*

---

1) *Περὶ ἀγωγῶν* ad. libri. ed. 2) d. L^6. F. 3) *ῥωμ. νομ.* L^6. 4) d. L^2. 5) *καὶ* ins. L^6. Vi. R. 6) scr. M. 7) *καλοῦσιν* Vi. R. 8) M. —*σώμεθα* L^1. L^2. L^6. —*ζωμεν* Vi. R. —*ζομεν* F.: *δὲ* ad. omn. praet. M. 9) *δὲ* ins. F^2. 10) [*πρᾶξις* L^2.] *ἤτοι ἀγωγὴ* ad. libri. ed. 11) *ἤτοι ἀγ.* ins. Vi. R. 12) *παρὰ* ad. Vi. R. 13) *ταῦτα* ad. L^2. L^6. Vi. R. 14) d. L^6. Vi. R. 15) *ἁμαρτ.* L^6. 16) d. L^2. 17) *συναλλ.* L^6. 18) d. Vi. R. 19) —*εῖται* M. L^2. L^6. Vi.

a) cfr. Gai. 4, 41.

De actionibus. Titulus 6.

Cum de obligationibus tractauerimus, ad actiones transeamus. hoc enim superest ex his, quae polliciti sumus. diximus enim in prima Institutione ius romanorum ad personas, ad res, ad actiones pertinere. cum igitur de personarum diuisione in Iª Institutione locuti simus, de rebus autem in IIª atque parte IIIiae tractauerimus, et de obligationibus quoque mentionem fecerimus, dispiciamus de actionibus. Admonendus es autem, quas Athenienses δίκας uocabant, eas Romani actiones dicere. dicuntur uero actiones, quia reos indeuotos in iudicium agimus. definiamus autem quid sit actio: actio est ius persequendi iudicio, quod sibi
1. debetur. 1. Actionum, quas apud iudices arbitrosue de qualibet re aduersus quemlibet exercemus, summa diuisio in duo genera deducitur; actionum enim quaedam in rem sunt, quaedam in personam. namque agit unusquisque aut cum eo, qui ei obligatus est uel ex contractu uel ex maleficio, quae actiones in personam dicuntur, quia aduersus personam, quae contraxit uel deliquit exercentur. actor autem his uerbis utitur: »si paret aduersarium dare facere oportere, eum iudex condemna«. et aliis quibusdam

ἐναγωγήν[1]). ἢ[2]) καὶ[3]) κινοῦμεν κατ' ἐκεῖνον, ὅστις οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἔνοχος, περί τινος δὲ πράγματος σωματικοῦ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ τελοῦντος κατοχὴν ἐπάγομεν αὐτῷ ζήτησιν. ἐπινενόηται δ' ἐνταῦθα ἡ[4]) in rem ἀγωγή. εἰ γὰρ κατέχεις ἀγρὸν ἢ οἰκέτην[5]), ἅπερ ἐγὼ λέγω τῆς ἐμαυτοῦ δεσποτείας εἶναι, καὶ σὺ τὰ αὐτὰ λέγεις, δεσπότην σεαυτὸν ἀποκαλῶν, κινήσω κατά σου τὴν in rem λέγων· »εἰ φαίνεται[a]) τὸ πρᾶγμα τῆς ἐμῆς εἶναι δεσποτείας[6]), καταδίκασον, ὦ δικαστά, τὸν ἀντίδικον«. 2.[b]) Κινῶ δὲ τὴν in rem ἢ 2.
περὶ σωματικῶν ἢ περὶ ἀσωμάτων, καὶ ἢ confessorίως ἢ negatorίως[7]) καὶ σωματικὰ μέν ἐστιν [οἷον[8])] ἀγρὸς ἢ[9]) οἰκία, ἀσώματα δὲ, οἷον usúfructos ûsos δουλεία. ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν σωματικῶν confessorίως μόνον κινῶ, ἐπὶ δὲ τῶν ἀσωμάτων καὶ confessorίως καὶ negatorίως. καὶ confessorίως μὲν κινῶ ἐπὶ τῶν σωματικῶν, ἡνίκα λέγω· »εἰ φαίνεται τόνδε τὸν ἀγρὸν τῆς ἐμῆς εἶναι δεσποτείας«· confessorίως δὲ ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων, οἷον usufrúctu τοῦτο μὲν ἀγροῦ, τοῦτο δὲ οἰκίας, λέγων· »εἰ φαίνεται[c]) τὸ uti frui[10]) τοῦ ἀγροῦ« ἢ »τῆς οἰκίας ἐμὸν εἶναι«. ἐπὶ δὲ τῆς δουλείας τοῦ ἀγροῦ λέγω· »εἰ φαίνεται[d]) ἐξεῖναί μοι βαδίζειν[11]) διὰ τοῦ[12]) ἀγροῦ τοῦ γείτονος« ἢ »ἐκεῖθεν ὕδωρ ἕλκειν«. ἢ ἐπὶ δουλείας οἰκίας, οἷον ἐὰν κινῶ λέγων· »δίκαιόν μοι πρόσεστι[13]) τοῦ κατοπτεύειν μέ[14]) σε« ἢ »τοῦ[15]) ἐπεκτείνειν[16]) ἐξώστην κατὰ τοῦ σοῦ[17]) μεσαύλου« ἢ »κατὰ

1) ἀγ. L6. Vi. R. 2) ἢν Vi. F. 3) καὶ ἢ M. 4) d. Vi. 5) οἰκίαν Vi. R. 6) δεσπ. εἶν. Vi. F. R. 7) scr. M. 8) addidi: ὁ ins. Vi. R. 9) ἡ Vi. R. 10) M. L6. Vi. R.: τὸν usúfructon ἤτοι καρποὺς ad. L2. 11) καὶ ins. L6. 12) ad. ex M. Vi. R. 13) M. L1. L2. Vi.: cet. —εἶναι. 14) ad. ex M. 15) τὸ L6. 16) ὑπ. Vi. R. 17) ad. ex Vi. R.

a) cfr. Gai. 4, 41. b) Harm. 2, 1, 58. Proch. 27, 14 Epa. 12, 24. c) cfr. Ulp. D. 7, 6, 5 pr. Stephan. schol. Suppl. Basil. p. 112. [Lenel Edict. p. 149.] Estne legendum: τὸ δίκαιον τοῦ uti frui? cfr. Steph. l. l. et ipsum Thum. infra. d) de hac formula et seqq. cfr. Lenel. l. l. p. 152 sq. p. 301.

modis intentio fieri potest. aut cum eo agimus, qui nobis obligatus non est; set de aliqua re corporali, quae penes eum est, ei controuersiam mouemus. quo casu actio in rem prodita est. nam si fundum uel hominem possideas, quorum me ego dominum esse contendam, et tu eadem dicas, teipsum dominum esse adfirmans, in rem tecum agam, his uerbis: 'si paret rem meam esse, aduersarium iudex con-
2. demna'. 2. In rem autem agere possum tam de rebus corporalibus, quam de incorporalibus, et siue confessorie siue negatorie. et corporales res sunt, ueluti fundus domus; incorporales, ueluti ususfructus seruitus. set de rebus corporalibus confessorie tantum agere possum; de incorporalibus autem tam confessorie, quam negatorie. et confessorie de rebus corporalibus ago ita intendens: 'si paret eum fundum meum esse': confessorie autem de incorporalibus, ueluti de usufructu siue fundi siue aedium, his uerbis: 'si paret eo fundo' uel 'iis aedibus utendi fruendi ius mihi esse': de seruitute praediorum rusticorum hoc modo: 'si paret mihi ius esse per fundum uicini eundi' uel 'inde acquam ducendi': et de seruitute praedii urbani, ueluti si ita intendam: 'ius mihi esse aedes meas altius tollendi', aut 'ius mihi esse in tuas aedes prospiciendi', uel

τῶν σῶν δωμάτων« ἢ »τοῦ ἀποτίθεσθαι τὰ βάρη τῶν ἐμῶν δοκῶν κατὰ τῶν τοίχων[1]) *σοῦ τοῦ*[2]) *γείτονος«.* negatoriως *δὲ κινοῦμεν τὴν* in rem, *ἡνίκα ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων λέγω· »εἰ φαίνεται*[a]) *τόνδε μὴ ἔχειν τι*[3]) *δίκαιον τοῦ* uti frui[4]) *κατὰ τῆς ἐμῆς οἰκίας« ἢ »κατὰ τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ« ἢ »τοῦ ἐλαύνειν ὑποζύγια διὰ τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ« ἢ »ἕλκειν ἐκεῖθεν ὕδωρ« ἢ »τοῦ εἰς ὕψος αἴρειν τὰ ἴδια οἰκοδομήματα« ἢ »τοῦ κατοπτεύειν με« ἢ »τοῦ ἐπεκτείνειν ἐξώστην κατὰ τῶν ἐμῶν δωμάτων« ἢ »κατὰ τῶν ἐμῶν μεσαύλων« ἢ »τοῦ ἐπιθεῖναι βάρη κατὰ τῶν ἐμῶν τοίχων«. αὗται δὲ πᾶσαι* in rem *εἰσὶ* negatoriως *κινούμεναι ἐπὶ σωματικῶν χώραν οὐκ ἔχουσαι*[5]). *ἐπὶ γὰρ τῶν σωματικῶν ἐκεῖνος μόνος κινεῖ τὴν* in rem, *ὅςτις οὐ νέμεται· τῷ γὰρ νεμομένῳ οὐ δίδοται ἡ*[6]) in rem, *οὐδὲ*[7]) *δύναμαι λέγειν· »εἰ φαίνεται τὸν ἀγρὸν τοῦδε μὴ εἶναι«. ἐν ἑνὶ δὲ μόνῳ θέματι ὁ νεμόμενος δύναται κινεῖν τὴν* in rem, *ὅςτις καὶ νέμεται καὶ τάξιν* áctoros *ἐπεχει, ὥςπερ ἐν τοῖς πλατυτέροις τῶν* Digéstων *βιβλίοις προςφόρως φανήσεται. ὥςτε οὖν, δεῖ γὰρ συνελόντα εἰπεῖν, κινεῖται ἡ* in rem *ἐπὶ σωματικῶν καὶ ἐπὶ*[8]) *ἀσωμάτων· ἐπὶ σωματικῶν μὲν μόνον* confessoriως (confessoria *δέ ἐστιν ἀγωγή, ἡνίκα τις συνομολογεῖ τὸ προσὸν αὐτῷ δίκαιον, λέγων· »εἰ φαίνεται τὸν ἀγρὸν εἶναι τῆς ἐμῆς*[9]) *δεσποτείας«), ἐπὶ δὲ τῶν ἀσωμάτων καὶ* confessoriως *καὶ* negatoriως. confessoriως *μὲν ἡνίκα λέγω· »εἰ φαίνεται τὸ*[10]) uti frui[11]) *ἐμὸν εἶναι«·* negatoriως *δέ, ἡνίκα τοῦτο τὸ δίκαιον ἀρνοῦμαι προσεῖναι τῷ ἀντιδίκῳ λέγων· »εἰ φαίνεται τὸ* uti frui[12]) *μὴ ἔχειν τὸν ἀντίδικον κατὰ τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ«. ὥςτε οὖν ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων οὐχ ὁ αὐτὸς κινεῖ καὶ*

---

1) *τείχων* Vi. F1. 2) *τοῦ σου* L6. 3) *τὸ* Vi. F. R.
4) *τοῦ* uti frui: onm. praet. M. et L6., qui hab. *κατὰ τοῦ οὐσουφρ. ἢ.*
5) *χώρ. οὐκ. ἔχ. ἐπὶ τῶν σωμ.* Vi. F. R. 6) ad. Vi. 7) *οὐ* L2.
8) d. Vi. F1. R. 9) *τῆς ἐμ. εἶν.* Vi. F. R. 10) *τοῦ* M.
11) *τὸν οὐσούφρουκτον* L6. 12) *τὸν οὐσούφρ.* L6.
a) cfr. Marcian. D. 20, 1, 11, 2. Steph. l. l.

'menianum in aream tuam proiciendi', uel 'tigna mea in parietem tuum, qui uicinus mihi es, immittendi'. negatorie autem in rem intendimus, cum de rebus incorporalibus dicimus: 'si paret huic ius utendi fruendi aedibus meis meoue fundo non esse', uel 'iumenta per meum fundum agendi' uel 'inde aquam ducendi', uel 'suas aedes altius tollendi' uel 'in meas prospiciendi' uel 'menianum in meas aedes uel in meam aream proicendi' uel 'in parietes meos onera immittendi'. omnes autem eiusmodi actiones, quae negatorie in rem mouentur, in rebus corporalibus locum non habent. ille enim tantum in rem agit, qui non possidet; ei uero, qui possidet, non est actio in rem prodita; neque dicere possum: »si paret illum fundum illius non esse«. sane uno casu is, qui possidet, in rem agere potest, qui simul et possideat et actoris partes sustineat, sicuti in latioribus digestorum libris opportunius apparebit. itaque, ut paucis dicamus, tam de corporalibus, quam de incorporalibus rebus in rem agi potest; set in corporalibus tantum confessorie (est autem confessoria actio cum quis ius quod habet confitetur, dicens: 'si paret hunc fundum meum esse') in incorporalibus autem et confessorie et negatorie. confessorie, ueluti cum dicam: 'si paret ius mihi esse utendi fruendi'; negatorie autem, cum id iuris aduersario esse negem, dicens: 'si paret ius utendi fruendi fundo meo aduersario non esse'. ita-

confessoríως καὶ negatoriως, ἀλλὰ confessoriως μὲν ὁ λέγων προσεῖναι αὐτῷ τὸ ἀσώματον, οἷον τὸν usúfructon ἢ τὴν δουλείαν κατὰ τῆς ἄλλου δεσποτείας, negatoriως δὲ τὴν in rem κινεῖ ὁ δεσπότης τοῦ ἀγροῦ ἢ τῆς οἰκίας, διαβεβαιούμενος τὸν ἀντίδικον μὴ ἔχειν τὸ uti frui[1]) ἢ τὸ δίκαιον τῆς δουλείας κατὰ τῆς αὐτοῦ οἰκίας ἢ κατὰ τοῦ αὐτοῦ[2]) ἀγροῦ. καὶ τίνος ἕνεκα confessoriως δυνάμεθα κινεῖν, οὐκέτι δὲ καὶ negatoriως ἐπὶ τῶν σωματικῶν; καὶ ἡ[3]) αἰτία αὕτη ἐστίν[4]). ἕκαστος ἐνάγων ὀφείλει περιποιεῖν ἑαυτῷ τὴν νίκην ἐκ τῶν προσόντων αὐτῷ. οἷον· »εἰ φαίνεται τόνδε τὸν ἀγρὸν εἶναι τῆς ἐμῆς δεσποτείας«· οὐ μὴν ὀφείλει κινῶν λέγειν· »εἰ φαίνεται τόνδε τὸν ἀγρὸν μὴ εἶναι τῆς τοῦ ἀντιδίκου δεσποτείας«. εἰ γὰρ οὕτως εἰσέλθῃ κινῶν, ἐρεῖ αὐτῷ ὁ ἀντίδικος· »πρῶτον μὲν ἐμός ἐστιν ὁ ἀγρός, εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἐμός, ὡς »σὺ λέγεις, οὐ παρὰ τοῦτο σός ἐστιν[5]). οὐ γάρ[6]) πάντως »τὸ μὴ ἐμὸν ἤδη σόν ἐστιν· εἰ δὲ μήτε ἐμὸς μήτε σός ἐστιν »ὁ ἀγρός, ὀφείλω σε νικᾶν ἐν τῷ παρόντι δικαστηρίῳ διὰ τὸν »κανόνα τὸν λέγοντα [ἐν ἴσῃ αἰτίᾳ κρείττων ἐστὶν ἡ αἵρεσις »τοῦ νεμομένου[7])]· in pari causa melior est condicio possi»dentis«. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν σωματικῶν, ἐπὶ δὲ τῶν ἀσωμάτων καλῶς κινοῦμεν τὴν in rem confessoriως, κινοῦμεν δὲ καὶ negatoriως. καὶ διὰ τί[8]) καὶ ἐνταῦθα, ἐν ᾧ κινεῖ τις[9]) negatoriως τὴν in rem, μὴ λέγομεν κακῶς αὐτὸν[10]) κινεῖν; οὐ γὰρ ἐκ τῶν αὐτῷ προσόντων ἀλλ' ἐκ τῶν σαθρῶν τοῦ ἀντιδίκου πειρᾶται ἑαυτῷ τὴν νίκην περιποιεῖν[11]). λέγει γάρ· »εἰ φαίνεται τὸ uti frui[12]) τόνδε μὴ ἔχειν«. ἀλλ' ἡ ἀπολογία αὕτη ἐστίν. ἐπὶ τῆς negatorias ἐναγωγῆς τῶν ἀσωμάτων, εἰ καὶ τοῖς ῥήμασι negatoriως κινοῦμεν τὴν in rem, ἀλλ' οὖν τῷ ἀποτελέσματι confessoria ἐστίν. ἐπειδὴ γὰρ

---

1) τὸν οὐσούφρ. L6. 2) σοῦ Vi. G.: d. L1. L2. 3) ad. ex. M. L6. Vi. F1. R. 4) ἐστ. αὔτ. Vi. F. R. 5) d. L6. F2.: ἐστὶν ἀλλ' ἄλλου L1. L2.: ἀλλ' ἄλλου ἐστ. Vi. F1. R. (= Harm.). 6) καὶ γὰρ οὐ Vi. R. 7) de gloss. ualde suspicor. 8) μὴ ins. L6. Vi. R. 9) τις κιν. L6. 10) M. L2. L6.: cet. αὐτ. κακ. 11) τ. ν. ἑαυτ. περιποιῆσαι L6. 12) τὸν οὐσούφρ. L6.

que in rebus incorporalibus non idem confessorie et negatorie intendit; set confessorie is, qui sibi ius competere, ueluti usumfructum aut seruitutem in re aliena, contendit; negatorie autem in rem agit fundi uel aedium dominus, contendens ius utendi fruendi aut ius seruitutis in aedibus fundoue suo aduersario non esse. cur autem confessorie in rebus corporalibus agere possumus; negatorie autem non utique? ratio autem haec est. quisque agens uictoriam sibi comparare debet ex eo iure, quod habet, ut ecce: »si paret hunc fundum meum esse«. non enim hoc modo intendere potest: »si paret hunc fundum aduersarii non esse«. nam si ita intendere coeperit, respondebit ei aduersarius: »primum quidem fundus meus est; set et si meus non esset, »sicuti ais, non ideo tuus foret; non enim prorsus id, quod »meum non est, tuum est. si ergo neque meus neque tuus »fundus est, potior in hoc iudicio habendus sum propter iuris »regulam, ex qua in pari causa melior est condicio possi»dentis«. haec quidem de rebus corporalibus: in rebus autem incorporalibus recte in rem confessorie intendimus et negatorie quoque intendere possumus. cur autem si quis hoc casu negatorie in rem agat, non dicimus eum male intendere, cum non suo iure nisus, set iuris potius defectu aduersarii, sibi uictoriam comparare studet? ait enim: »si paret ius utendi fruendi illi non esse«. set ratio haec est. cum de re incorporali negatorie intendimus, licet uerbis negatorie in rem agimus, tamen reapse confessoria actiô est. nam cum

συνωμολόγηται ἐμὲ εἶναι δεσπότην τοῦ ἀγρο˜ ἢ τῆς οἰκίας,
καθ' ὧν ὁ ἀντίδικος ἑαυτῷ προσεῖναι usúfructon *ἢ δουλείαν*
φησὶν, ἐγὼ λέγων· »εἰ φαίνεται τόνδε μὴ ἔχειν usúfructon
ἢ δουλείαν κατὰ τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ«, δοκῶ τῇ δυνάμει
ταῦτα λέγειν· »εἰ φαίνεται ἐλεύθερον δουλείας ἢ ἐλεύ-
θερον usufrúctu *τὸν ἐμὸν εἶναι ἀγρόν«. καί ἐστιν*
οὕτως νοουμένη τῆς in rem *ἡ ἐναγωγὴ*[1]) confessoria, *εἰ καὶ*
negatoriως *πέφρασται.* 3. *Αὗται δὲ αἱ* in rem, *ὧν ἐποιησά-* 3.
μεθα μνήμην καὶ αἱ ταύταις ὅμοιαι ἀπὸ νομίμων καὶ πολι-
τικῶν[2]) *ἔχουσι τὴν γένεσιν αἰτιῶν. εἰσὶ δὲ*[3]) *καὶ ἄλλαι* in rem
ἔτι δὲ καὶ[4]) personalíai, *ἃς ὁ* praétωr *ἐξ οἰκείας ὁρμηθεὶς*
ἐπενόησε διανοίας. ἀναγκαῖον δὲ καὶ[5]) *ταύτας*[6]) *διὰ παραδειγ-*
μάτων ἀποδεῖξαι. οἷον, ἐπιτέτραπται ἡμῖν ἔσθ' ὅτε κινεῖν
τὴν in rem *μὴ* usucapiteúsasi[7]) *καὶ λέγειν· »εἰ φαίνεται*
τόδε ἐμὸν εἶναι ὡσανεὶ usucapiteu*θὲν ὑπ' ἐμοῦ«. ἢ*
καὶ[8]) *ἐκ τοῦ ἐναντίου κατά τινος* usucapiteúsantos *τὸ ἐμὸν*
καὶ νεμομένου δύναμαι κινεῖν καὶ λέγειν· »εἰ φαίνεται τόδε
ἐμὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα, ὥςπερ εἰ μὴ usucapiteusen
αὐτὸ ὁ ἐμὸς ἀντίδικος«. 4. *Καὶ τέως εἴπωμεν ἔνθα τις* 4.
μὴ usucapiteúsas *πλάττεται ἑαυτὸν* usucapiteu*κέναι*[9]). *οἷον*
ἐξ[a]) *εὐλόγου αἰτίας παραδέδωκάς*[10]) *μοι ἀλλότριον πρᾶγμα*
bona fide *λαμβάνοντι ἢ πωλήσας τοῦτο ἢ δωρησάμενος ἢ*[11])
εἰς προῖκά μοι ἐπιδοὺς ἢ ληγατεύσας. ἐδεόμην ἐγὼ τριετίας
εἰς τὸ usucapiteûsai *τόδε τὸ πρᾶγμα· ἐνεμήθην*[12]) *αὐτὸ τυχὸν*
δύο ἐνιαυτούς· ἐξέπεσον αὐτοῦ κατά τινα τύχην· τὴν[13]) diréctan
in rem *κατὰ τοῦ νεμομένου κινεῖν οὐ δύναμαι, πῶς γὰρ ὁπότε*
οὐκ usucapiteusa; *αἱ γὰρ* in rem *ἐπινοήθησαν ἐπὶ τῷ ἕκαστον*
τὴν προσοῦσαν αὐτῷ δι' αὐτῶν ἐκδικεῖν δεσποτείαν. ἀλλ'
ἐπειδὴ ἀπάνθρωπον ἦν[14]) *ἐν τούτῳ τῷ θέματι ἀγωγὴν μοι*

---

1) M. L6. Vi. R.: cet. *ἀγ.*: *ἡ* in rem *ἐναγ.* male cj. R. 2) *πολ. καὶ νομ.* L6.: *αἰτιῶν* h. l. Vi. F. R. 3) *δ.* Vi. 4) d. F2. 5) d. Vi. R. 6) M. Vi. R.: cet. *αὐτάς.* 7) scr. M. 8) d. Vi. R. 9) *—εῦσαι* L6. 10) M.: cet. *παρέδ.* 11) *καὶ* ins. Vi. R. 12) *—θη* M. *—θεὶς* F. 13) ad. ex M. Vi. R. 14) d. Vi. R.

a) schol. Bas. I 799.

constet me fundi uel aedium esse dominum (in quibus aduersarius usumfructum aut seruitutem habere contendit), dicens: 'si paret illi ius uti frui (aut seruitutem) meo fundo non esse', reapse ita intendere uideor: »si paret seruitute aut usufructu liberum esse fundum meum«. et ideo actio in rem reuera confessoria est, etsi negatorie
3. sit concepta. 3. Set istae actiones in rem, quarum mentionem habuimus, et si quae similes sunt, ex legitimis et ciuilibus causis originem ducunt. sunt aliae quoque in rem et in personam, quas praetor ex sua sententia introduxit. quas et ipsas necessarium est exemplis ostendere. ut ecce permittitur nobis interdum in rem agere, licet non usu ceperimus, et intendere: 'si paret id meum esse perinde atque usu ceperim'. uel ex diuerso aduersus eum qui rem meam usuceperit et possideat agere possum his uerbis: 'si paret hanc rem meam esse perinde atque aduersarius eam
4. usu non ceperit'. 4. Et in primis dicamus quo casu quis, cum non usuceperit, sese usu cepisse fingit. ut ecce ex iusta causa rem alienam mihi tradidisti bona fide accipienti, ueluti ex causa emptionis aut donationis aut dotis aut legatorum. triennio mihi opus erat ad rem usu capiendam; quam cum duobus annis possedissem, possessione eius aliquo casu excidi. directam in rem actionem contra possessorem intendere nequeo, utpote qui non usuceperim; proditae enim sunt in rem actiones, ut quisque per eas dominium sibi uindicet. set quia sane durum erat eo casu actionem mihi non dari, qui

μὴ δίδοσθαι ἀνδρὶ bona fide *νεμομένῳ καὶ*[1]) *κατὰ τυχὴν ἐκπεσόντι, ἐφηῦρεν ὁ* praétωr in rem *ἀγωγὴν, ἣν κινῶν λέγω· »ἐπειδή*[a]) *τόδε τὸ πρᾶγμα ἐξ εὐλόγου αἰτίας, οἷον πράσεως*[2]) *δωρεᾶς*[3]) *προικὸς*[4]), *ἐνεμόμην* bona fide[5]), *ἔτρεχε δέ μοι*[6]) usucapíωn *καὶ*[7]) *ἐν*[8]) *τῷ μεταξὺ πρὸ τέλους τῆς* usucapionos *ἐξέπεσον*[9]), *ὡσανεὶ* usucapíteusa, *εἰ ἔδει*[9a]) *τόδε*[10]) *τὸ πρᾶγμα τῆς ἐμῆς εἶναι δεσποτείας«. λέγεται δὲ*[11]) *αὕτη ἡ* in rem publicianὴ, *ἐπειδὴ πρῶτος* Publícios praétωr *ταύτην ἐπενόησεν*. 5. *Ἔστιν*[12]) 5. *ἐκ τῶν ἐναντίων*[13]) in rem *κινουμένη. ἐὰν γάρ τις νεμόμενος τὸ ἐμὸν πρᾶγμα* bona fide *ἐν τῷ μεταξὺ* reipublicae causa *ἀποδημήσῃ, οἷον διὰ*[14]) *πρεσβείαν, ἢ ὑπὸ τοὺς πολεμίους γένηται, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ, ἐν ὅσῳ ὁ μὲν ἀποδημεῖ, ὁ δὲ παρὰ πολεμίοις ἐστὶν, ὁ τῆς* usucapionos *περαιωθῇ χρόνος, ὑποστρέψωσι δὲ, ὁ μὲν ἐκ τῆς ἀποδημίας, ὁ δὲ τοὺς πολεμίους διαφυγὼν, ἔξεστιν ἐμοὶ τῷ δεσπότῃ εἴσω ἐνιαυτοῦ μετὰ τὴν αὐτῶν*[15]) *ἀποστροφὴν, ἀναπτυχθείσης ἤτοι ἀνατραπείσης τῆς* usucapionos, *κινῆσαι τὴν* in rem. *λέγω γάρ· »ὡσανεὶ μὴ*[b]) usucapiteusen[16]) *ὁ ἀντίδικος τὸ ἐμὸν πρᾶγμα, εἰ ἔδει*[16a]) *τοῦτο τῆς ἐμῆς εἶναι δεσποτείας«. τὸ δὲ τοιουτότροπον εἶδος τῆς* in rem *καὶ ἑτέροις ὁ* praétωr *ἐφιλοτιμήσατο ἐκ τῆς ὁμοίας ὁρμηθεὶς δικαιοσύνης, ὥσπερ ἐκ τῶν πλατυτέρων βιβλίων τῶν* Digéstωn *ἤτοι τοῦ Πανδέκτου ἔξεστι λαβεῖν*.

---

1) d. L^2. 2) *ἢ* M. L^1. L^2. L^6. 3) *ἢ* M. L^1. L^2. L^6. Vi. R. 4) *παροικικῶς* M. 5) *καὶ* ins. L^1. L^2. L^6. 6) *ἡ* ins. L^1. L^2. L^6. 7) d. L^1. L^2. L^6. 8) *δὲ* ins. M. L^1. L^6. 9) —*σα* Vi. R. 9a) sic scribendum pro *φαίνεται*, quod libri et edit. habent. 10) *δ.* Vi. R. 11) *δ.* Vi. R. 12) *καὶ* ins. Vi. R.: cet. praet. M. *δὲ*. 13) *ἡ* ins. L^6. 14) d. F. 15) M. Vi. R.: cet. *αὐτοῦ*. 16) —*εύσας* L^2. 16a) sic. scr. pro *φαίνεται*.

a) cfr. Gai. 4, 86 coll. Lenel Edictum p. 181 atque Beiträge z. K. des pr. Ed. p. 12 sqq.

b) cfr. Lenel Edict. p. 98, ubi tamen, collato Tho. et publicianae actionis formula, mallem „Si illum hominem, q. d. a., Nus Nus usu non cepisset“.

bona fide possederam et fortuitu amiseram possessionem, inuenit praetor in rem actionem, in qua ita dicam: 'quod hanc rem ex iusta causa, ueluti emptionis donationis dotis, bona fide possidebam, currebat autem mihi usucapio ac medio tempore, antequam usuceperim, possessione excidi: si rem usucepissem, tum si rem meam esse oporteret'. haec actio in rem 'publiciana' appellatur; quoniam primus Publicius praetor eam inuenit.

5. 5. Rursus ex diuerso in rem intenditur. nam si quis rem meam bona fide possideat et deinde reipublicae causa abesse coeperit, ueluti legatione fungens, uel in hostium potestate fuerit, atque interim, dum ille abest aut apud hostes est, usucapionis tempus impleatur, et deinceps reuertatur alter ex peregrinatione, alter ab hostibus, licebit mihi domino intra annum post reditum, rescissa usucapione, rem uindicare. dico enim: 'si aduersarius rem non usucepisset, tunc si rem meam esse oporteret'. eiusmodi autem genus in rem actionis et aliis quibusdam praetor simili aequitate motus accomodauit, sicuti ex latioribus libris

6. Ἐστὶ[1]) καὶ ἄλλη in rem ὑπὸ[2]) τοῦ praétoros ἐπινοηθεῖσα, 6.
ὥςπερ ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ἐχρώστει τις πολλοῖς· ἐξεποίησέ[3]) τινα τῶν αὐτοῦ πραγμάτων, καὶ ὡς[4]) δεσπότης δηλονότι[5]) διὰ τῆς traditionos μετατέθεικε[6]) τὴν δεσποτείαν ἐπὶ τὸν λαμβάνοντα. ἔξεστι τοῖς creditorsin ἐξ ἀποφάσεως τοῦ ἄρχοντος τὰ τοῦ debitoros νεμηθεῖσι πράγματα, ἐν ᾧ πρὸς περιγραφὴν αὐτῶν γέγονεν ἡ ἐκποίησις, κινεῖν τὴν in rem κατὰ τοῦ διακατέχοντος, ἥτις λέγεται Paulianή[7]). ἐν ᾗ λέγουσι ταῦτα· »ὡσανεὶ[a]) μὴ etraditeúθη τόδε τὸ[8]) πρᾶγμα ὑπὸ[9]) debitoros, εἰ φαίνεται αὐτὸ ἐν τῷ debitoros μεμενηκέναι δεσποτείᾳ«. 7. Ἐστι καὶ seruianὴ 7.
καὶ quasi seruianὴ in rem (ἥτις ὑποθηκαρία προσαγορεύεται) ἐκ τῆς τοῦ praétoros iurisdictionos[10]) καὶ αὐτὴ[11]) τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν ἔχουσα[12]), κέχρηται δὲ τῇ seruianῇ τις[13]) ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ἐμισθώσω παρ' ἐμοῦ τὸν ἐμὸν.[14]) ἀγρὸν καὶ γέγονάς μοι colonòs[15]) ἐπὶ τὸ παρέχειν μοι καθ' ἕκαστον ἔτος λόγῳ μισθώματος[16]) ἑκατὸν νομίσματα. εἰσήγαγες[17]) δὲ ἐν αὐτῷ τῷ ἀγρῷ καὶ πράγματά τινα, οἷον ἵππους βοὰς οἰκέτας ἐσθῆτα ἄργυρον, pacteúsas[18]), ὥςτε μοι ταῦτα ὑποκεῖσθαι λόγῳ τοῦ μισθώματος. ἐὰν συμβῇ σε[19]) ἀγνωμονῆσαι περὶ τὸ μίσθωμα, δύναμαι κατὰ παντὸς διακατέχοντος πραγμάτων εἰσενεχθέντων χάριν ἐν τῷ ἐμῷ ἀγρῷ[20]) κινεῖν τὴν seruianὴν, εἰ μὴ ἀπολαμβάνω τὸ μίσθωμα. ἡ δὲ quasi seruianὴ χώραν ἔχει ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ἐδανείσω παρ'

---

1) οὖν Vi. F1. R. ins. 2) ἐπὶ L6. Vi. 3) —ήσατό L6. 4) ὁ G. F. 5) δηλαδὴ L6. 6) —έθηκε L2. R. 7) scr. M.: πουβλικιανή L6. 8) ad. ex Vi R. 9) τοῦ ins. Vi. R. 10) δικαιοδοσίας Vi. R. 11) —αὶ L1. F. 12) —σι L1. F. 13) ὡς ins. L6. 14) d. Vi. R. 15) scr. M. 16) καθ' ἕκ. ἔτ. h. l. Vi. F. R. 17) —γε F. 18) pateúsas M. 19) συμβῆσαι M. 20) M.: πρᾶγμα τῶν εἰσενεχθ. ἐν τῷ cet. F. R.: τῶν εἰσενεχθ. χάρ. ἐν τῷ ἐμ. ἀγρ. [πραγμάτων L6.] κατὰ π. διακ. κιν. L1. L2. L6.

a) cfr. Lenel l. l. p. 353. Formula ex Tho ita esset restituenda: 'Si ille homo q. d. a . . . . a L. Titio N° N° mancipio datus non fuisset, tum si pareret eum hominem e. i. Q. L. Titii mansisse', cet.

6. Digestorum siue Pandectarum intellegere licet. 6. Est alia
quoque actio in rem a praetore introducta, ueluti in hac
specie. debebat quidam pluribus; quasdam rerum suarum
alienauit, et dominium, utpote dominus, in accipientem trans-
tulit. licet creditoribus, qui ex magistratus sententia debi-
toris bona possident, quoniam in eorum fraudem alienatio
facta est, cum eo, qui rem detinet, in rem actione experiri,
quae Pauliana appellatur, in qua ita intendunt: 'si res
a debitore tradita non esset, tum si pareret eam
7. rem in dominio debitoris mansisse'. 7. Item seruiana
et in rem quasi seruiana (quae etiam hypothecaria uo-
catur) quoque ex praetoris iurisdictione ipsam substantiam
capiunt. seruiana autem experiri quis potest in eiusmodi
specie: fundum meum a me conduxisti et mihi colonus factus
es, mercedis nomine C. aureis quotannis mihi soluendis.
introduxisti in hunc fundum quasdam res, ueluti equos boues
mancipia uestem pecuniam numeratam, eo pacto, ut mihi
mercedis nomine obligarentur. si in mercedibus soluendis
cesses, possum aduersus quemlibet, qui rem ex his quae in
fundum meum inlatae sunt, possideat, seruiana experiri, donec
mercedem consequar. quasi autem seruiana in huiusmodi

ἐμοῦ[1]) ρ̄ νομίσματα. δέδωκάς μοί τινα πράγματα λόγῳ ἐνεχύρου ἢ καὶ ὑπέθου μοι[2]) σὰ πράγματα εἰπὼν ὅτι[3])· »ὑποτίθεμαί σοι ἕνεκα τοῦδε[4]) τοῦ χρέους τόδε καὶ τόδε τὸ πρᾶγμα«[5]). ἀγνωμονοῦντός σου περὶ τὴν τοῦ χρέους καταβολὴν, κατὰ παντὸς νομέως κατέχοντος τὰ ἐνεχυριασθέντα μοι ἤτοι ὑποτεθέντα πράγματα καλῶς κινῶ τὴν quasi seruianὴn καὶ ἀποσπῶ, εἰ μὴ καταβληθῇ μοι τὸ χρέος. μεταξὺ δὲ ἐνεχύρου καὶ ὑποθήκης, ὅσον μὲν ἐπὶ τὸ κινῆσαί με τὴν quasi seruianὴn, οὐδεμία ἐστὶ διαφορά· εἴτε γὰρ ἐνεχυριάσῃς[6]) μοι, εἴτε ὑποθῇς[7]) τὰ σεαυτοῦ πράγματα σὺ ὁ debitωr, ὑπὲρ ὧν ἐδανείσω ὀρθῶς κινήσω τὴν quasi seruianὴn. ἔστι δὲ ἐν ἑτέροις ἡ διαφορά. ἐνέχυρον γὰρ κυρίως ἐκεῖνο λέγεται[8]), ὅπερ παραδίδοται τῷ creditori, μάλιστα ἐν ᾧ ἐστι κινητὸν, ὅπερ δὲ δίχα traditionos ψιλῷ συμφώνῳ ὑποτίθεται, τοῦτο κυρίως ὑποθήκη προσαγορεύεται. 8. Οὐ μόνον δὲ in rem, 8. καθὸ εἴρηται, ἀλλὰ καὶ personalias[9]) ὁ praétωr ἐπενόησεν, οἷον τὴν pecuniae constitutae. αὕτη γὰρ[10]) οὐκ ἔστι πολιτική· χώραν δὲ ἔχει ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ἐχρεώστεις μοι ρ̄ νομίσματα· περιέτυχόν σοι· ἀπῄτουν σε ταῦτα. ἀπαιτούμενος σὺ καὶ βουλόμενος τὴν παροῦσαν ὄχλησιν[11]) διαφυγεῖν, ἀντεφώνησας εἰπὼν ὅτι »τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς ταῦτά σοι καταβαλῶ«. παρελθούσης τῆς προθεσμίας, ἀπῄτουν σε· ἔλεγες σὺ τοὺς ὅρους τῶν ἀγωγῶν τεχνολογῶν μηδαμόθεν σεαυτὸν[12]) ὑπεύθυνον εἶναι. οὐδὲ γὰρ ἐπερώτησις γέγονεν, ἵνα κινηθῇ κατὰ σοῦ ἡ ex stipulatu, οὐδὲ mandáton παρηκολούθησεν, ἵνα ἁρμόσῃ ἡ mandáti. ἑωρακὼς τοίνυν[13]) τὴν σὴν ἀγνωμοσύνην ὁ praétωr ὡς ὑπεναντίαν ὅτι μάχῃ ταῖς σαυτοῦ ὑποσχέσεσιν, ὥρισε[14]) τὴν 'pecuniae constitutae'. ἦν δὲ τὸ παλαιὸν ὁμοία ταύτης τῆς 'pecuniae constitutae' καὶ ἡ recepticia, ἥτις

1) ῑ Vi R. 2) τὰ ins. F. 3) καὶ ins. Vi. F. R. 4) d. Vi. R. 5) τὸ πρ. τόδ. κ. τόδ. Vi. F. R. 6) —ας Vi. R.: —σεις F. 7) ita ex cj. R.: —θεὶς Vi. R. —θήσεις M. F[1]. —θει cet. 8) λέγ. ἐκ. Vi. F. R. ἐκ. κυρ. λέγ. L[1]. 9) —ίαν Vi. R. 10) δὲ Vi. G. 11) ἐνόχλ. Vi. F. R. 12) ita ex cj. R. pro uulg. ἑαυτ., quod tamen ferri posset. 13) τοίν. ἑωρ. L[6]. 14) d. L[6].

specie locum habet. aureos C a me mutuos accepisti, ac dedisti mihi quasdam res loco pigneris, aut etiam res tuas hypothecae iure obligasti dicens: 'illam et illam rem huius debiti nomine in hypothecae causam tibi obligo'. si in debito soluendo cessaueris, contra omnem possessorem rerum, quas mihi pigneris uel hypothecae nomine obligasti, recte quasi seruiana actione utar, easque persequar, nisi mihi debitum solutum sit. inter pignus autem et hypothecam, quantum ad actionem quasi seruianam exercendam, nihil interest; siue enim pigneris loco, siue hypothecae res tuas tu debitor propter id, quod mutuo sumpsisti, obligaueris, recte quasi seruiana experiar. set in aliis differentia est. pignus enim id proprie dicitur, quod creditori traditur, maxime si res mobilis sit; quod uero sine traditione nuda conuentione obligatur, id proprie hypotheca
8. uocatur. 8. Non solum in rem, uti dictum est, set etiam in personam actiones praetor proposuit, ueluti de pecunia constituta. haec enim non est ciuilis; locumque habet in eiusmodi casu. C. aureos mihi debebas; obuiam tibi ueni eos repetens. cum ita peterentur et uelles praesentes augustias effugere, pollicitus es decimo mensis die eos te soluturum. cum dies iam elapsus esset, repetebam a te, qui actionum fines suptilius captans nullomodo te teneri aiebas. non enim stipulatio facta fuerat, ut ex stipulatu tecum agi posset, neque mandatum erat subsecutum ut mandati actio competeret. tuam igitur improbitatem praetor respiciens, quae tuis ipsius promissis aduersaretur, pecuniae constitutae actionem proposuit. erat olim huic pecuniae constitutae actioni recepticia quoque

ἁρμόζει τραπεζίτου ἀντιφωνήσαντος. καὶ κοινωνία μὲν τῆς recepticias *καὶ τῆς* 'pecuniae constitutae' *αὕτη, καθὸ ἑκατέρα ἐξ ἀντιφωνήσεως τίκτεται· διαφορὰ δὲ ὅτι ἡ μὲν* 'pecuniae constitutae' *ἐπὶ παντὸς ἑτέρου ἀντιφωνήσαντος χώραν ἔχει, ἡ δὲ* recepticia *ἐπὶ μόνου*[1]) *τραπεζίτου. καὶ ἑτέρα δὲ διαφορά, ὅτι ἡ μὲν* 'pecuniae constitutae' *χώραν ἔχει ἡνίκα ἀντιφωνηθῇ τὰ* 'pondere numero mensura', *ἡ δὲ* recepticia, *οἱονδήποτε*[2]) *εἴη τὸ ἐποφειλόμενον, εἴτε κινητὸν εἴτε ἀκίνητον, ἀντιφωνήσαντος τραπεζίτου, κινεῖσθαι δύναται. οὐκοῦν ἡ* 'pecuniae constitutae' *πλατύνεται μὲν τοῖς προσώποις (πᾶς γὰρ ἀντιφωνεῖ), στενοῦται δὲ τοῖς πράγμασιν, ἀντιφωνεῖται γὰρ μόνα τὰ* 'pondere numero mensura'[3]), *ἡ δὲ* recepticia *ἐκ τοῦ ἐναντίου στενοῦται τοῖς προσώποις (μόνος γὰρ τραπεζίτης ταύτῃ κρατεῖται), πλατύνεται δὲ τοῖς πράγμασι· πάντα γὰρ ἐν ἑαυτῇ ἐπιδέχεται τὰ ἐποφειλόμενα. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν· διάταξις δὲ γέγονε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἥτις εἶπε μόνην κινεῖσθαι καὶ*[4]) *κατὰ*[5]) *τραπεζίτου καὶ παντὸς ἑτέρου ἀντιφωνήσαντος τὴν* 'pecuniae constitutae' *ἀναιροῦσα τὴν* recepticiam. *τὸ δὲ πλάτος τῶν πραγμάτων, ἣν ἐν ἑαυτῇ εἶχεν ἡ* recepticia, *μετήγαγεν ἐπὶ τὴν* 'pecuniae constitutae', *ὥςτε σήμερον χώραν ἔχειν καὶ κατὰ παντὸς ἀντιφωνήσαντος καὶ ἐπὶ παντὶ πράγματι ἐποφειλομένῳ. ἐπενόησεν ὁ* praétor *καὶ τὴν* de peculio *κατὰ τοῦ πατρὸς ἢ κατὰ τοῦ δεσπότου προφάσει τῶν γενομένων πρὸς τοὺς οἰκέτας ἢ τοὺς ὑπεξουσίους παῖδας συναλλαγμάτων. ἐφηῦρε δὲ καὶ τὴν* in factum, *ἥτις ἁρμόζει ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ἐὰν γάρ*[6]) *ἀπαιτῶ σε χρέος, ἀρνῇ δὲ σὺ τοῦτο ἐποφείλειν, εἶτα ἐπαγάγῃς μοι ὅρκον, ὀμόσω δὲ ἐγὼ ἐποφείλεσθαι, ἐκ τούτου αὐτοῦ τοῦ ὅρκου δοθήσεταί μοι ἡ* in factum. *καὶ ἑτέρας δὲ πλείστας ἀγωγὰς ἐπενόησεν ὁ* praétor.

9. *Ἡ δὲ* 'pecuniae constitutae' *(ἀναδράμωμεν γάρ*[7]) *πάλιν ἐπ'* 9.
αὐτήν) κατὰ παντὸς κινεῖται ἀντιφωνήσαντος, εἴτε ὑπὲρ ἑαυτοῦ

---

1) *τοῦ* ins. L1. F. 2) *ὅτιδ.* Vi. R. 3) genetiuum casum usurpant h. l. Vi. R. 4) d. F. 5) *τοῦ* ins. L1. L6. 6) d. Vi. R. 7) d. L2.

similis, quae in argentariorum receptis locum habebat. id uero inter recepticiam et pecuniae constitutae actionem commune est, quod utraque ex constituto nascitur; eo uero differunt, quod pecuniae constitutae actio contra omnem, qui diem constituerit, locum habet, recepticia autem in argentarium tantummodo. set illud etiam interest, quod pecuniae constitutae actio tunc locum habet, cum ea constituta sint, quae pondere numero mensuraue constant; recepticia autem, qualiscumque res debeatur, siue mobilis siue soli, intendi potest. pecuniae igitur constitutae actio latior est quod ad personas, nam quolibet constituente locum habet; angustior uero quod ad res; nam ea solum constitui possunt, quae pondere numero mensura constant. recepticia autem ex diuerso angustior est quod ad personas, cum eadem solus argentarius teneatur; latior uero, quod ad res; omnia enim, quae debentur, in ea continentur. set haec quidem olim: constitutio autem prodiit principis nostri, qua cautum est, ut et in argentarium et in quemlibet alium constituentem pecuniae constitutae actio sola competeret, recepticia sublata. nam cum plenior circa res esset recepticia, id ad pecuniae constitutae actionem transtulit. itaque hodie pecuniae constitutae actio in omnibus constituentibus locum habet et in omni re, quae debeatur. Proposuit quoque praetor actionem de peculio aduersus patrem dominumue eorum nomine, quae cum seruis uel filiisfamilias gesta sunt. Proposuit item actionem in factum, quae in eiusmodi casu locum habet. si a te debitum petam, tu autem neges te id mihi debere, et iusiurandum mihi deferas, ego uero iurem, ex hoc ipso iureiurando actio in factum mihi dabitur. et alias complures
9. actiones praetor introduxit. 9. Pecuniae autem constitutae

εἴτε ὑπὲρ ἑτέρου καταβαλεῖν ἑαυτόν[1]) *τις ἐπηγγείλατο, ἐπερωτήσεως δηλαδὴ μηδεμιᾶς ὑποκειμένης. ταύτης γὰρ παρακολουθησάσης, τὴν* ex stipulatu[2]) *δίδωσι τὸ*[3]) *πολιτικόν.* 10. *Τὴν* 10.
δὲ[4]) de peculio *ἀγωγὴν διὰ τοῦτο κατὰ*[5]) *πατρὸς ἢ κατὰ δεσπότου ἐφηῦρεν ὁ* praétωr, *ἐπειδή, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐκ τῶν πρὸς τοὺς ὑπεξουσίους συναλλαγμάτων αὐτῷ τῷ νόμῳ οὐ κατέχονται οἱ πατέρες ἢ οἱ δεσπόται*[6]) (*τοῦτο γὰρ ἄγνωστον τῇ πολιτικῇ νομοθεσίᾳ*), *ὅμως διὰ τὸ φύσει δίκαιον μέχρι τῆς τοῦ* peculíu *ποσότητος καταδικάζεται*[7]). *ὅπερ* pecúlion *οὐσία τῶν ὑπεξουσίων παίδων, ἀῤῥένων φημὶ καὶ θηλειῶν, ἐστιν, ὁμοίως δὲ καὶ οἰκετῶν, ὥςτε τοὺς δεσπότας ἢ τοὺς πατέρας μέχρι τοσαύτης καταδικάζεσθαι ποσότητος.* 11. *Ἡ* 11.
δὲ ἀπὸ τοῦ ὅρκου in factum (*δεῖ γὰρ πλατύτερον περὶ αὐτῆς διαλαβεῖν*) *χώραν ἔχει, καθὰ εἴρηται, ἡνίκα ἐμοῦ ἀπαιτοῦντός σε τὸ ἐποφειλόμενον, ὅρκου ἐπαχθέντος μου, ὀμόσω ἐποφείλειν σε τοσήνδε ποσότητα ἣν καὶ ἀπαιτῶ. ἐὰν γὰρ ταύτην μὴ καταβάλῃς, παρασχεθήσεταί μοι ἡ* in factum *ἀγωγή, ἣν κινῶν οὐκ ἀναγκάζομαι*[8]) *δεῖξαι πότερον ἐποφείλομαί τι*[9]) *ἢ οὐκ ἐποφείλομαι, ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἐπιδείξαντός*[10]) *μου*[11]) *ὅτιπερ ὤμοσα, ἀνάγκη σε καταδικασθῆναι.* 12. *Ἐπενόησε δὲ καὶ* 12.
poenalías[12]) *ἀγωγὰς ὁ* praétωr. *οἷον ἤδικτον ὁ* praétωr *προςτέθεικεν, ἐλθὼν δέ τις τοῦτο διέῤῥηξεν ἤτοι ἀφήρπασεν. ἔστι κατ' αὐτοῦ ἡ*[13]) in factum *ἀγωγὴ* albi corrupti, *τουτέστιν ἕνεκα τοῦ* álbu[14]) *τοῦ*[15]) *διαῤῥαγέντος.* [álbon[16]) *δὲ λέγεται τὸ ἤδικτον διὰ τὸ λευκοῖς γεγράφθαι γράμμασιν*].
12a. *Πολλὴ τοῖς πατρᾶσιν ἔτι δὲ καὶ τοῖς πάτροσιν*[17]) *ἐποφείλεται τιμὴ παρὰ τῶν παίδων καὶ τῶν ἀπελευθέρων. μέρος δὲ τῆς τιμῆς ἐστι καὶ τοῦτο, τὸ μὴ δύνασθαι καλεῖν τούτους εἰς τὸ δικαστήριον δίχα αἰτήσεως συγγνώμης. ὑπόθου δὲ τὸν* 12a.

---

1) d. Vi. R. 2) —tiona L². 3) d. L¹. 4) ad. ex M. 5) *τοῦ* ins. Vi. F¹. R. 6) *οἱ δεσπ. ἢ πατ.* Vi. R. 7) *—ζονται* F. 8) *οὐ καταν.* L². 9) d. F. 10) *ἀποδ.* Vi. R. 11) *τὸ* ins. Vi. R. 12) —les R.: *ἤτοι τιμωρητικάς* ad. L². 13) d. Vi. 14) scr. M. 15) *δ.* Vi. R. 16) álbon *—γράμμασιν* glossema est. 17) *πάτρωσιν ἔτι δὲ κ. τ. π—ᾶσιν* omn. praet. M.

actio (rursus enim ad eam reuertamur) aduersus omnes
competit; siue quis pro se, siue pro alio sese soluturum
constituerit, nulla scilicet stipulatione interposita. hac enim
10. subsecuta, actio ex stipulatu iure ciuili datur. 10. Actionem
autem de peculio ideo in patrem dominumue comparauit
praetor, quia licet ex contractibus eorum, qui in potestate
sunt, ipso iure patres uel domini non teneantur (id enim iuri
ciuili ignotum est), tamen propter ius naturale ad peculii
usque quantitatem condemnantur. id autem peculium filiorum
filiarumque familias atque seruorum patrimonium est; ita ut
domini patresue usque ad eius quantitatem condemnentur.
11. 11. Actio autem, quae iurisiurandi nomine *in factum* datur
(plenius enim de ea dicendum est), locum habet, uti dictum
est, cum ego a te debitum petam, egoque, iureiurando mihi
delato, iurem tantam pecuniam te mihi debere, quantam peto.
quod si eam non solueris, actio mihi *in factum* dabitur.
qua si experiar, non cogar probare, utrum mihi aliquid
debeatur necne; set cum id tantummodo ostenderim, me
12. iurauisse, condemnandus eris. 12. Poenales quoque actiones
praetor comparauit. ut ecce edictum praetor proposuit. ad-
cedens aliquis id corrupit aut abstulit; datur aduersus eum
actio est *in factum*, quae dicitur '*albi corrupti*'; [*album*
autem *edictum* uocatur, quia *litteris albis* est exaratum].
12.a 12a. Magna patronis parentibusque a filiis libertisque re-
uerentia debetur. cuius reuerentiae ea quoque pars est, eos
in iudicium sine ueniae impetratione uocari non posse. finge

παῖδα εἶναι emancipaton, *ἐπεὶ*[1]) *δικαστήριον οὐ δύναται*
[*ἄλλως*[2])] *συνεστάναι. εἰ τοίνυν ὁ μὲν παῖς τὸν πατέρα, ὁ*
δὲ ἀπελεύθερος τὸν πάτρονα δίχα αἰτήσεως συγγνώμης ἐπὶ
δικαστήριον καλέσῃ, κρατεῖται τῇ in factum *καὶ εἰς φανερὰν*
χρυσίου ποσότητα[3]) *καταδικάζεται.* 12b. *Τὸν ἐμὸν ὑπεύθυνον* 12b.
ἀγόμενον ἐπὶ δικαστήριον[4]) *βίᾳ ἐξείλετό τις ἢ κατὰ δόλον*
οὐ συνεχώρησεν ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ δικαστήριον· καταδικασθήσεται
τῇ in factum *τοσοῦτον ἀπαιτούμενος ὅσον ἐγὼ τὸν καλού-*
μενον ἐπὶ τὸ[5]) *δικαστήριον ἀπῄτουν. εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεραι*
ἀναρίθμητοι in factum poenaliai. 13. *Εἰσὶ δὲ καὶ* prae- 13.
iudicialiai *ἀγωγαὶ ἐπὶ διαφόρων κινούμεναι θεμάτων*[a]). prae-
iudicion *δέ ἐστι τύπος ἀπὸ* intentionos[6]) *μόνης συγκείμενος·*
οὐδὲ γὰρ ἔχει καταδίκην ἐν ἑαυτῷ[7]). in rem *δέ ἐστι τοῦτο*
τὸ δικαστήριον, οἷον ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ἀπεμάχετό
τις πρὸς τὸν οἰκεῖον δεσπότην λέγων ἑαυτὸν μὴ εἶναι αὐτοῦ
δοῦλον[8]) *ἢ ὁ ἐμὸς ἀπελεύθερος ἀνεφώνει εἰς εὐγένειαν. δυ-*
νατὸν κινεῖσθαι[9]) *ἐπὶ ἑνὸς ἑκάστου τούτων τῶν θεμάτων*
praeiudicialiως *τὴν* in rem. *δύναται γὰρ ὁ ἀναφωνῶν εἰς*
ἐλευθερίαν κινεῖν λέγων· »εἰ φαίνεταί με[b]) *ἐλεύθερον*
εἶναι«; καὶ οὐκέτι ἐπάγει[10]). *»καταδίκασον ὦ δικαστά«.*
τοιαύτη δέ ἐστι καὶ[11]) *ἡ* in rem praeiudicialia 'de partu
agnoscendo'[12]). *οἷον εἶχον ἐγὼ γαμετήν· ἐγκύμων γέγονεν*
ἐξ ἐμοῦ. διελύθη repudi*ῳ ὁ γάμος· ἐτέχθη ὁ*[13]) *παῖς. οὐκ*
ἠβουλόμην τοῦτον τρέφειν. δύναται κινεῖν κατ' ἐμοῦ[14])
ἀναγκάζουσά με, ὥςτε θρέψαι τοῦτον[15]) *τὸν παῖδα καὶ*
ἀναγκάσει με, εἴγε ἀποδείξῃ ὅτι[16]) *ἐξ ἐμοῦ γέγονεν ἐγκύμων.*

---

1) —*δὴ* L6. 2) ad. ex cj. Nannii: *ἐπὶ τὸ δικ. δύνασθαι συν.* cj. R. 3) *ἤγουν εἰς ν̄ νν.* L6. ins. 4) —*ιον* Vi. R. 5) d. L6. 6) *καὶ* ins. L6. 7) —*τῇ* Vi. F. R. 8) *δ. αὐτ.* omn. praet. M. L6. 9) *κιν. δυν.* L6. 10) —*ειν* L6. Vi. R.: cet. —*γω*. 11) d. L2. 12) *ἤτοι περὶ τοκετοῦ διαγνώσεως* ad. omn. praet. L1. L2. 13) *δ.* Vi. R. 14) *ἡ γυνὴ* ins. Vi. R. 15) *δ.* L6. 16) *εἴγε* L6, qui extranea in textum infert.

a) Gai. 4, 44. b) Si ita legas, non est cur de Thi testimonio ambigatur: contra Lenel Edictum p. 249 n. 8.

enim filium esse emancipatum (nam alioqui nulla actio consistit). si igitur filius patrem uel libertus patronum, uenia non impetrata, in iudicium uocauerit, in factum actione
12b. tenetur et in certam pecuniae summam damnatur. 12b. Si quem reum in ius uocauerim quis ui exemerit doloue fecit quominus ueuiret, in factum actione condemnabitur: et tanti in eum intendetur, quanti ego cum eo, quem in ius uocaueram, acturus eram. sunt et aliae innumerabiles actiones
13. in factum poenales. 13. Sunt et praeiudiciales actiones, quae in uariis casibus exerceri possunt. praeiudicium est formula, quae intentione tantum constat, neque condemnationem continet. in rem autem hoc iudicium est, ueluti in hac specie. controuersiam quidam domino faciebat, contendens sese eius seruum non esse, uel libertus meus ingenuum sese profitebatur. in quibus singulis casibus praeiudicialiter in rem intendi potest: potest enim is, qui ad libertatem proclamat, ita intendere: »an pareat me liberum esse«, neque adicit: »iudex condemna«. eiusmodi est praeiudicialis in rem actio de partu agnoscendo. ut ecce uxorem habueram, quae praegnas ex me facta est; dissolutae sunt nuptiae diuortio et tunc natus est puer. eum alere nolebam; potest ea mecum agere, ut me cogat eum puerum alere: et me cogere poterit, cum ostenderit sese ex me factam esse

τρεῖς οὖν εἰρήκαμεν praeiudicialias *ἀγωγὰς, ὧν τὰς μὲν δύο ἐπενόησεν ὁ* praétωr, *ἡ δὲ μία κατάγεται ἐκ τοῦ πολιτικοῦ, ἔνθα λέγει τις· ‘εἴ φαίνεταί με ἐλεύθερον εἶναι’;* 14. *Εἰρήκαμεν ὅτι τῶν ἀγωγῶν αἱ μέν εἰσιν* in rem, *αἱ δὲ* 14. personaliai. *τούτων τοίνυν διακεκριμένων καὶ πολὺ διϊσταμένων*[1]) *ἀλλήλων, ἐκεῖνο προδηλόν ἐστι τὸ μὴ δύνασθαι τὸν ἐνάγοντα τὸ ὑπ' αὐτοῦ δεσποζόμενον πρᾶγμα διὰ* personalias *ἀγωγῆς ἀπαιτεῖν καὶ λέγειν· »εἴ φαίνεται τὸν*[2]) *ἀντίδικον τόδε*[3]) *τὸ πρᾶγμα δοῦναί μοι χρῆναι«*[4]). *οὐδὲ γὰρ τὸ ὑπάρχον ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τινὸς τοῦτο αὐτῷ*[5]) *δίδοσθαι δύναται*[6]). *δοῦναι γάρ ἐστι τὸ ποιῆσαι δεσπότην*[7])· *ἐπιπλέον δὲ ὁ* áctωr *δεσπότης τοῦ οἰκείου γενέσθαι οὐ δύναται. ὑπέξελέ μοι τὸν* fúrtiuon condicticion, *ἣν δυνάμεθα κινεῖν κατὰ τοῦ κλέπτου προφάσει αὐτοῦ τοῦ πράγματος τοῦ κλαπέντος. μίσει γὰρ τῶν κλεπτῶν, διὰ τὸ πολλαῖς αὐτοὺς κατέχεσθαι ἀγωγαῖς, παραβαίνομεν ἐνταῦθα τοὺς κανόνας. διὰ μὲν γὰρ*[8]) *τῆς* furti *τὸ διπλάσιον ἢ τὸ τετραπλάσιον λαμβάνομεν, αὐτὸ δὲ τὸ ὑφαιρεθὲν ἀπαιτοῦμεν ἢ κατὰ κανόνα διὰ τῆς* in rem *ἢ παρὰ κανόνα διὰ τοῦ* furtiuu condicticiu *λέγοντες· »εἴ φαίνεται τόνδε χρῆναι δοῦναι«.* 15. *Πᾶσαι δὲ αἱ* in rem *τῷ γένει λέγονται* uindicationes, *ὥςπερ καὶ πᾶσαι* personaliai 15. condicticioi *προσαγορεύονται. καὶ πόθεν εἴρηται* condicticios, *ἀναγκαῖον εἰπεῖν.* ‘condicere’ *ἐστὶ*[a]) *κατὰ τὴν ἀρχαίαν διάλεκτον τὸ παραγγεῖλαι. πάλαι γὰρ ὁ ἔχων δίκην πρός τινα παρήγγειλεν*[9]) *αὐτῷ ὅτι· »ἐλθὲ τῇδε τῇ ἡμέρᾳ ὡς δικασόμενος μετ' ἐμοῦ«. σήμερον δὲ*[10]) *καταχρηστικῶς λέγεται* condicticios *ἡ*[11]) *ἀγωγὴ, ἣν ὁ* áctωr *κινῶν λέγει· »εἴ φαίνεται τόνδε χρῆναι δοῦναι«. ἐπειδὴ κατὰ τὸ νῦν κρατοῦν οὐδεμία πρὸς τὸν ἀντίδικον*[12]) *γίνεται παραγγελία οὐδὲ*[13])

---

1) haec. d. L1. L2. F2. 2) *δ.* L1. F2. 3) *μοῦ* ins. L1. F. 4) M. L1. L2.: cet. *χρ. μ. δ.* 5) *—τὸ* L6. 6) *δύν. δίδ.* L6. 7) *—τείαν* L6. 8) *γ. μ.* Vi. R. 9) *—ελεν* Vi. R. 10) *δ.* L2. M. 11) *δ.* L6. 12) *αὐτοῦ* ins. M. 13) *γὰρ* ins. Vi. R.

a) Gai. 4, 18.

praegnatem. tres igitur diximus esse praeiudiciales actiones, quarum duas praetor proposuit, una autem ex iure ciuili descendit, in qua nimirum quis intendit: »an pareat me
14. liberum esse«. 14. Diximus actionum quasdam in rem esse, quasdam in personam. quibus ita discretis, certum est non posse actorem rem, cuius dominium habet, per actionem in personam petere, atque intendere: 'si paret aduersarium rem meam mihi dare oportere'. nec enim quod alicuius est id ei dari potest; quoniam dare significat quendam dominum facere: actor autem magis suae rei dominus fieri nequit. excipe mihi tamen condictionem furtiuam, qua in furem experimur eius rei nomine, quae furto est ablata. odio enim furum, quo magis pluribus actionibus teneantur, iuris regulas missas facimus. per actionem enim furti duplum quadruplumue persequimur; ipsam autem rem ablatam aut ex iuris regula uindicamus, aut contra regulam per furtiuam condictionem petimus, sic intendentes: 'si paret
15. illum dare oportere'. 15. Omnes autem in rem actiones uindicationes uocantur, sicuti et omnes actiones in personam condictiones dicuntur. 'condicere' enim est denuntiare prisca lingua. olim enim qui cum aliquo agere uolebat, id ei ita denuntiabat: 'adesto illa die ad iudicem mecum capiendum'[1]). hodie uero abusiue 'condictio' ea actio uocatur, qua actor intendit: 'si paret illum dare oportere'; nulla enim ex iure, quo nunc utimur, aduersario

1) cf. Gai. 4, 18.

παραγγέλλει αὐτῷ ὁ ἐνάγων, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἐλθεῖν τῇδε τῇ
ἡμέρᾳ καὶ δικάσασθαι. 16. Δευτέρα τῶν ἀγωγῶν διαίρεσις 16.
αὕτη, ὅτι τῶν ἀγωγῶν τὰς μὲν κινοῦμεν ad rei persecutiona[1],
τουτέστι ψιλὸν τὸ πρᾶγμα ἀπαιτοῦντες, τινὰς δὲ ἐπὶ ἀπαιτήσει
ποινῆς, τινὲς δέ εἰσι μικταί, ἔχουσαι καὶ rei persecutiona,
οὖσαι δὲ καὶ poenaliai[2]. 17. Καὶ[3]) ad[4]) rei persecutiona 17.
ἐπινενόηνται πᾶσαι αἱ in rem ἀγωγαί. ἐπὶ δὲ τῶν personalium,
ὅσαι μὲν ἀπὸ συναλλαγμάτων κατάγονται, σχεδὸν πᾶσαι[5])
rei persecutiona μόνην ἔχουσιν[6]), οἷον δανειακὸς condicticios
ἢ ex stipulatu ἢ commodati ἢ depositi ἢ pro socio ἢ ex
empto[7]) uendito ἢ[8]) locati[9]) conducti. ἐπειδὴ δὲ εἶπον τὴν
depositi rei[10]) ἔχειν persecutiona μόνην, ὀφείλεις εἰδέναι ὅτι
εἰ ταραχῆς συμβάσης δημοτικῆς ἤγουν ἐμπρησμοῦ ἢ πτώσεως
ἀπειλουμένης ἢ ναυαγίου μέλλοντος γίνεσθαι παρεθέμην Titio
πρᾶγμα, ἀπαιτούμενος δὲ ἐκεῖνος μετὰ ταῦτα ὑπερετίθετο[11])
ποιεῖσθαι τὴν ἀπόδοσιν, κινουμένης τῆς[12]) depositi κατ' αὐτοῦ
τοῦ Τιτίου ἢ καὶ κατὰ κληρονόμου[13]) αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἐλέγχεται
δόλος ὑπὸ τοῦ κληρονόμου ἁμαρτηθείς, καταδικασθήσεται οὐ
μόνον τὸ πρᾶγμα ἀλλὰ καὶ ἕτερον τοσοῦτον καταβαλεῖν[14]),
καὶ συναριθμηθήσεται ἡ depositi εἰς τὸ διπλοῦν, καίτοιγε[15])
ἀπὸ συναλλαγμάτων ἐγειρομένη, ὁμοίως καὶ[16]) ταῖς μικταῖς
συναριθμουμένη ταῖς ἐχούσαις ποινῆς[17]) καὶ πράγματος ἀπαί-
τησιν. 18. Αἱ δὲ ἐξ ἁμαρτήματος ἐγειρόμεναι ἀγωγαὶ ποτὲ 18.
μὲν μόνης ποινῆς ἀπαίτησιν ἔχουσι, ποτὲ δὲ τοῦτο μὲν ποινῆς
τοῦτο δὲ καὶ τοῦ πράγματος αὐτοῦ, ὥςτε αὐτὰς εἶναι μικτάς.
ποινὴν μόνην ἀπαιτοῦμεν διὰ τῆς furti, εἴτε manifesti[18]) ἐπὶ
τῷ τετραπλῷ, εἴτε nec manifesti[19]) ἐπὶ τῷ διπλῷ. τὸ γὰρ

1) M.: —questiona F.: —questionem Vi. R. 2) περσοναλίαι L¹. L². F. 3) πρὸς ins. M. L⁶. Vi. R. 4) μὲν Vi. R. 5) ad. ins. Vi. R. 6) τὴν καταδίκην ad. Vi. R. 7) ἢ ex ins. Vi. R. 8) ad. ex F². (Vi. R.). 9) ἢ ins. Vi. R. 10) d. L⁶. 11) M. L². L⁶.: cet. ὑπερέθ. 12) —ένη ἡ M. L⁶. 13) —ων Vi. R. —ον cet. 14) d. M. L¹. L⁶. 15) καίτοι L⁶. 16) καὶ ὁμ. L⁶. 17) ita cum R. pro uulg. —άς. 18) κινεῖται ins. Vi. F. R. 19) κινεῖται h. l. L¹. L². L⁶.

denuntiatio fit. non enim denuntiat ei actor, ut illa die adsit
16. ad iudicem capiendum. 16. Secunda autem actionum diuisio haec est, quod quibusdam ad rei persecutionem experimur, idest nudam rem petimus, quibusdam autem ad poenae persecutionem: quaedam autem mixtae sunt, quae et ad rei
17. persecutionem spectant et personales sunt. 17. Et rei persequendae causa comparatae sunt omnes in rem actiones. earum uero actionum, quae in personam sunt, hae quidem, quae ex contractibus nascuntur, fere omnes ad rei persecutionem tantummodo spectant: ueluti condictio mutui, actio ex stipulatu, commodati, depositi, pro socio, ex empto uendito, locati conducti. cum autem dixerim depositi actionem ad rei tantum persecutionem comparatam esse, admonendus es, si ciuilis tumultus uel incendii uel naufragii causa rem apud Titium deposuerim, ille autem postea, cum res repeteretur, moram in reddendo fecerit, et cum eodem Titio heredeue eius agatur, dummodo dolum ab herede admissum esse probetur, non rem solam set etiam alterum tantum restituere eum debere. dupli uero persequendi gratia dabitur actio depositi; et quamuis ex contractu orta sit, tamen mixtis actionibus adnumerabitur, quae poenae et rei persequendae
18. causa sunt comparatae. 18. Actiones uero ex maleficio natae, modo poenam solam persecuntur, modo poenam et rem ipsam, et ob id mixtae sunt. poenam tantum persequimur per furti actionem; siue manifesti agatur quadrupli, siue nec manifesti, dupli. nam ipsam rem furto ablatam propria actione

πρᾶγμα αὐτὸ τὸ κλαπὲν διὰ ἰδιαζούσης ἀπαιτοῦμεν ἀγωγῆς, ἢ διὰ τῆς in rem (*εἴτε ὁ κλέπτης εἴτε ἕτερός τις τοῦτο νέμεται*) *ἢ διὰ τοῦ*[1]) furtiuu condicticiu, *ὃν κατ' αὐτοῦ τοῦ*[2]) *κλέπτου κινεῖν δυνάμεθα.* 19. *Ἡ δὲ* ui bonorum raptorum 19. mixta[3]) *ἐστιν· ἐν γὰρ τῷ τετραπλῷ ἐστι καὶ ἡ τοῦ πράγματος ἀπαίτησις, ὥςτε οὖν τὸ τετραπλοῦν οὐκ ἐν καθαρᾷ*[4]) *ἐστι ποινῇ*[5]). *ἡ δὲ ἐκ τοῦ* Aquiliu *ἀγωγὴ* mixta *ἐστιν, οὐ μόνον ἡνίκα κατὰ τοῦ ἀρνουμένου κινεῖται εἰς τὸ διπλάσιον, ἀλλ' ἐσθ' ὅτε καὶ ἡνίκα εἰς τὸ ἁπλοῦν*[6]) *ποιεῖται τὴν ἐναγωγήν*[7]). *ἐὰν γάρ τις τὸν ἐμὸν οἰκέτην χωλὸν ὄντα ἢ ἑτερόφθαλμον φονεύσῃ, ἔτυχε δὲ οὗτος ἐν ἐκείνῳ τῷ ἐνιαυτῷ ἀκέραιος ὤν, τυχὸν πρὸ ζ̄ ἢ*[8]) *η̄ ἢ*[9]) *καὶ ῑ μηνῶν τῆς πληγῆς, οἶδας ὅτε ὁ δικαστὴς ἀνακλᾷ ἑαυτὸν εἰς τοὐπίσω ἐπὶ ὁλόκληρον ἐνιαυτόν, ἡνίκα τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ* Aquiliu tractaΐ*ζεται, καὶ ἐν ᾧ ἂν εὕρῃ χρόνῳ πλείονος ἄξιον ὄντα τὸν ἀναιρεθέντα οἰκέτην, πρὸς τὴν διατίμησιν ἐκείνης τῆς ἡμέρας ποιεῖται τὴν καταδίκην*[10]) *κατὰ τὴν δεδομένην*[11]) *ἤδη διαίρεσιν. ἰδοὺ ἐνταῦθα εἰ*[12]) *εἰς ἁπλοῦν γίνεται, καὶ*[13]) *ὅμως ἔχει καὶ ποινῆς ἀπαίτησιν. τοῦ γὰρ ἀναιρεθέντος οἰκέτου ὄντος ἐσθ' ὅτε ἄξιον*[14]) *κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναιρέσεως ῑ νομισμάτων, ἡ καταδίκη γίνεται ρ̄ νομισμάτων διὰ τὸ τοσούτου ἄξιον αὐτὸν γεγενῆσθαι κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρόν, ἐν ᾧ ὑγιὴς ἦν.* Mixta[15]) *ἐστὶν ὁμοίως ἡ ἀγωγὴ καὶ ἐπ' ἐκείνου τοῦ θέματος. τελευτῶν τις ληγάτον ἢ* fideicómmisson *κατέλιπεν ἐκκλησίᾳ ἢ μοναστηρίῳ ἢ εὐκτηρίῳ ἢ ἑτέρῳ τοιούτῳ σεβασμίῳ*[16]) *τόπῳ*[17])· *εἶτα ὁ*[a]) *τὸ ληγάτον ἢ τὸ* fideicómmisson *ἐποφείλων, μέχρι τοσούτου τὴν καταβολὴν ὑπερέθετο ποιήσασθαι, μέχρις οὗ εἰς δικαστήριον κληθεὶς παρεγένετο. τότε γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ καταλειφθὲν πρᾶγμα ἤτοι*

---

1) *δ.* L^6. 2) *δ.* Vi. R. 3) M.: *μίξτα* L^6.: *μιχτή* cet. 4) —*ῷ* L^6. 5) –*νή* L^6.: *καὶ* ins. cj. R. 6) *διπλ.* L^2. L^6. 7) *ἀγ.* L^6. 8) *καὶ* ins. L^6. 9) d. L^6. 10) *δίκην* L^1. L^2. F. 11) *παραδ.* L^1. L^2. L^6. F. 12) *καὶ* ins. L^1. L^2. L^6. Vi. R. 13) ad. M. L^6. 14) *ἐσθ. ὄντ. ἀξ.* omn. praet. M. L^6. 15) *δὲ* ins. Vi. R. 16) *σεπτῷ* Vi. R. 17) d. M.

a) cf. Voell. 2, 1809.

persequituur, aut uindicatione, siue fur siue alius quis eam possideat, aut furtiua condictione, qua aduersus ipsum furem
19. possumus experiri. 19. Ui autem bonorum raptorum actio mixta est: quia in quadruplo rei quoque persecutio continetur et ideo quadruplum non totum in poena est. set et legis aquiliae actio mixta est, non solum si aduersus infitiantem in duplum agatur; set interdum et si in simplum intendatur· nam si quis hominem meum claudum aut luscum occiderit, qui in eodem anno integer fuerit, puta ante VII, VIII aut etiam X menses, quam necaretur, scis iudicem ad totum proximum annum respicere, cum de I° legis capite agatur, et ad pretium eius diei litem aestimare, in quo inueniat occisum seruum plurimi fuisse, secundum iam traditam distinctionem. ecce enim quomodo, licet simplum petatur, tamen poenae quoque persecutionem in se actio contineat. cum enim occisus seruus occisionis tempore forte X aureis dignus esset, condemnatio in C aureos fit, nam is tanti fuerat, quo tempore integer erat. Mixta item est actio in hac quoque specie. cum quis moreretur legatum fideiue commissum ecclesiae monasterioue oratorioue aliiue eiusmodi uenerabili loco aliquit: deinde qui legatum fideiue commissum debebat, tamdiu dare distulit, donec in iudicium uocatus adesset. tunc etenim et ipsam rem uel pecuniam numeratam relictam dare

τὴν τῶν χρημάτων ποσότητα ἀναγκάζεται δοῦναι καὶ ἕτερον τοσοῦτον ποινῆς ἕνεκα, ὡς ἐντεῦθεν δείκνυσθαι, ὅτι εἰς τὸ διπλοῦν ἔχει τὴν καταδίκην. 20. Εἰσί τινες ἀγωγαί, αἵτινες 20. καὶ τῆς in rem καὶ τῆς personalias τὴν φύσιν ἐν ἑαυταῖς ἔχουσιν[1]). τοιοῦτόν ἐστι τὸ familiae erciscundae[2]), ὅπερ ἁρμόζει μεταξὺ τῶν συγκληρονόμων ἕνεκα[3]) διαιρέσεως τῶν κληρονομιαίων πραγμάτων. ἔχει γὰρ καὶ τῆς in rem τὸ ἰδίωμα, καθὸ περὶ πραγμάτων κινεῖται (ἕκαστος γὰρ συγκληρονόμων ἐν μέρει δεσπότης[4]) ἐστίν), ἔχει δὲ καὶ personalias ἀποτελέσματα· ἐξετάζεται[5]) γὰρ ἐπὶ αὐτοῦ καὶ κατάγεται εἰς καταδίκην[6]) κεφάλαια[7]), ἅτινα personalias οὐ μὴν τῆς in rem ἐστὶν οἰκεῖα, ὡς ἐν τοῖς »de iudiciis«[8]) σὺν Θεῷ μαθησόμεθα. τὸ αὐτό ἐστιν εἰπεῖν καὶ ἐν τῷ 'communi diuidundo', ὅπερ κινεῖσθαι συμβαίνει μεταξὺ τῶν ἐχόντων ἐπίκοινα πράγματα ἐξ οἱασδήποτε αἰτίας ἐπὶ τῷ ταῦτα διελέσθαι. συνηρίθμηται ταῖς εἰρημέναις ἀγωγαῖς καὶ τὸ 'finium regundorum' μεταξὺ τῶν ἀγρογειτόνων γυμναζόμενον, οἵτινες περὶ ὅρων πρὸς ἀλλήλους ἔχουσι φιλονεικίαν. ἐν δὲ τούτοις τοῖς τρισὶ δικαστηρίοις ἐπιτέτραπται τῷ δικαστῇ ἐπὶ τῶν δικαζομένων, καθὸ δίκαιον[9]) καὶ κάλλιστον αὐτῷ φανῇ, προσκυροῦν τὸ κοινὸν πρᾶγμα καὶ τῷ ἑτέρῳ[10]) ἕτερον adiudicateúein, οἷον καὶ τούτῳ ρ̅ τυχὸν νομ. ἄξιον, κἀκείνῳ ρ̅ νομισμάτων ἄξιον. ἐπὶ τούτῳ γὰρ συγκροτεῖται τὰ δικαστήρια ταῦτα ἐπὶ τῷ τὴν κοινότητα καταπαῦσαι καὶ[11]) τὴν ἐντεῦθεν ἐγειρομένην φιλονεικίαν ἤγουν ἐξισοῦσθαι αὐτούς[12]). εἰ δὲ συμβῇ τῷ ἑνὶ προσκυρωθῆναι ἀγρὸν ἄξιον α̅ νομισμάτων, τῷ δὲ ἑτέρῳ οἰκίαν ω̅ νομισμάτων, καταδικασθήσεται ὁ λαβὼν τὸν ἀγρὸν τῶν α̅ νομισμάτων διὰ τὸ μεῖζον αὐτοῦ εἶναι τὸ μέρος δοῦναι τῷ λαβόντι τὴν[13]) τῶν ω̅ νομισμάτων οἰκίαν[14]) ρ̅

1) ἔχ. ἐν ἑαυτ. omn. praet. M. 2) herc. M. 3) τῆς ins. Vi. R. 4) —του L6.: κληρονόμος L1. 5) —ετο L2. 6) —ης M. τινῶν ins. L6. 7) —αίων L6. 8) indixίοις L2. (qui haec ad.: οὗτοι[οἱ] περὶ κρίσεως). 9) αὐτῷ h. l. L6. 10) τῷ τοῦ ἑτέρου M. 11) d. Vi. 12) ad. M. 13) d. haec L6., qui tantum l. τῇ. 14) —ία L6.

compellitur et alterum tantum pro poena: patet inde hanc 20. actionem in duplum habere condemnationem. 20. Quaedam actiones tam in rem, quam in personam naturam optinere uidentur. talis est familiae erciscundae actio, quae coheredibus competit de rebus hereditariis diuidendis. actionis enim in rem illud proprium habet, quod res persequitur; nam singuli heredes pro rata domini sunt. set actionis quoque in personam effectus habet. pleraque enim capita in eadem inquiruntur atque in condemnationem deducuntur, quae actionis in personam, non in rem propria sunt, sicuti in libris »de iudiciis«,[1]) Deo fauente, uidebimus. idem dicendum est in iudicio communi diuidundo, quod inter eos redditur, qui res ex qualibet causa communes habent, ut diuidantur. quibus actionibus actio quoque finium regundorum adnumeratur, quae inter eos exercetur, qui confines agros habent, quique de finibus inter sese controuersiam habeant. in quibus tribus iudiciis permittitur iudici cuidam ex litigatoribus ex bono et aequo communem rem addicere et alii aliud adiudicare. ueluti huic rem, quae C aureis ualet, et illi rem, quae item C aureis ualet. ideo enim eiusmodi redduntur iudicia, ut communio soluatur cum his quae inde nascuntur controuersiis. nam si alteri fundus addictus sit, qui M aureis ualeat, alteri domum, quae DCCC ualeat, condemnabitur is, qui fundum acceperit M aureorum, quia eius pars praegrauatur, ei, qui

---

1) Cf. Dig. 10, 2, 8 pr [qui liber est VI de iudiciis cf. Const. 'Δέδωκεν' §. 8].

νομίσματα, ὥςτε ἕκαστον αὐτῶν ἔχειν ἀνὰ λ̄[1]) νομίσματα.
21. Τρίτη τῶν ἀγωγῶν διαίρεσίς ἐστιν αὕτη. πᾶσα γὰρ[2]) 21.
ἀγωγὴ ἢ εἰς ἁπλοῦν ἢ εἰς[3]) διπλοῦν ἢ εἰς τριπλοῦν ἢ εἰς τετραπλοῦν ἔχει τὴν καταδίκην· περαιτέρω δὲ τοῦ τετραπλοῦ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν. 22. Καὶ εἰς ἁπλοῦν μὲν ἔχουσι τὴν κατα- 22.
δίκην οἷον ἡ ἀπὸ τῆς ἐπερωτήσεως ἀγωγὴ ἡ ἀπὸ τοῦ δανείσματος ἢ ex empto[4]) uendito[5]), locati[6]) conducti[7]) mandati καὶ ἄλλαι δὲ ἐκ[8]) πλειόνων αἰτιῶν ἀναφυόμεναι ἀγωγαί. 23. Εἰς 23.
διπλοῦν δέ, οἷον ἡ furti nec manifesti καὶ ἡ τοῦ Aquiliu ἐξ ἀρνήσεως καὶ ἡ[9]) depositi ἐστὶν ὅτε, οἷον ἡνίκα μὴ ἀποδίδοται τὸ ταραχῆς[10]) ἢ ἐμπρησμοῦ χάριν παρατεθέν. ἔτι δὲ καὶ ἡ serui conrupti[11]) ἥτις ἁρμόζει κατ' ἐκείνου τοῦ προτρέψαντος ἢ συμβουλεύσαντος τῷ ἐμῷ οἰκέτῃ, ὥςτε φυγεῖν ἢ ὥςτε αὐτὸν προπετῆ κατ' ἐμοῦ γενέσθαι ἢ ἀσώτως ζῆν ἢ ἁπλῶς οἱῳδήποτε τρόπῳ χείρονας αὐτοῦ τοὺς τρόπους ἀποτελέσαι. κινουμένης δὲ ταύτης τῆς serui conrupti ἐναχθήσεται καὶ εἰς τὴν τῶν ἀφαιρεθέντων ὑπ' αὐτοῦ πραγμάτων διατίμησιν. εἰς τὸ διπλοῦν ἔχει τὴν καταδίκην, καθὰ εἴρηται, καὶ τὸ ληγάτον ἢ τὸ fideicómmisson τὸ καταλειφθὲν σεπτοῖς τόποις μέχρι τῆς εἰς[12]) δικαστήριον ἀφίξεως μὴ καταβληθέν. 24. Εἰς τὸ 24.
τριπλοῦν γίνεται ἡ καταδίκη ἐπὶ ἐκείνου τοῦ θέματος. διάταξίς ἐστι τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἥτις τοῖς τῶν ὑποθέσεων ἐκβιβασταῖς λέγω sportúlων ῥητόν τι δίδοσθαι παρεκελεύσατο πρὸς τὴν ποσότητα τὴν[13]) τῷ βιβλίῳ τῆς αἰτιάσεως[14]) ἐμφερομένην. οἷον λόγου χάριν μέχρις ἑκατὸν νομισμάτων ὥρισε δίδοσθαι τὸ ἥμισυ τοῦ νομίσματος, εἰ δὲ μείζων εἴη ποσότης, πλείονα εἶναι καὶ τὰ spórtula. βουλόμενος οὖν ἐγὼ τὸν ἐμὸν ἀντίδικον ζημιῶσαι καὶ ὑποβαλεῖν πλείονι[15]) sportúlων δόσει, ἐποφειλόμενος παρὰ αὐτοῦ ἑκατὸν νομίσματα ἔπεμψα αὐτῷ[16])

---

1) d. F.: τόσων L6. 2) δ. L6. F. 3) δ. L2. 4) ἡ ex ins. Vi. R. 5) ἡ ins. Vi. R. 6) ἡ ins. Vi. R. 7) ἡ ins. Vi. R. 8) M. Vi. R.: cet. ἐπί. 9) d. L6. F. 10) χάριν h. l. Vi. F. R. 11) ita scr. M. 12) 'τὸ' om. cum. M. 13) ἐν ins. Vi. R. 14) τῶν αἰτιάσεων Vi. R. 15) —σι M. 16) d. L6.

domum DCCC aureorum acceperit, C aureos soluere ut habeat
21. uterque aureos nongenos. 21. Tertia actionum diuisio haec
est. omnes actiones uel in simplum uel in duplum uel in
triplum uel in quadruplum conceptae sunt; ultra autem qua-
22. druplum actionem nullam inuenire est. 22. Et in simplum
condemnationem habet actio ex stipulatu, ex mutuo, ex empto
uendito, locati conducti, mandati et aliae denique actiones
23. ex compluribus causis ortae. 23. In duplum autem ueluti
furti nec manifesti, et legis aquiliae ex infitiatione, et inter-
dum depositi, scilicet cum tumultus incendiiue causa depo-
situm non redditur. item serui corrupti, quae actio competit
in eum, qui hortatus est aut persuasit seruum meum, ut
fugeret, aut contumax aduersus dominum fieret, aut luxuriose
uiuere inciperet, aut denique quolibet modo deteriores eius
mores efficerentur. in qua serui corrupti actione etiam earum
rerum, quas seruus abstulit, aestimatio deducitur. dupli
condemnationem, uti dictum est, actio quoque habet ex legato
fideiue commisso uenerabilibus locis relicto, quod non ante-
24. quam est solutum, quam in ius iretur. 24. Tripli autem in
eiusmodi casu condemnatio fit. constitutio est principis nostri,
quae litium executoribus sportularum nomine certam summam
dare iussit iuxta quantitatem in libello conuentionis insertam.
ut ecce, uerbi gratia, constituit ut ad C usque aureos dimi-
dium aurei daretur: si maior esset summa, quae peteretur,
ampliores quoque essent sportulae. cum igitur ego aduersario
meo nocere uellem, eumque ampliori sportularum dationi

βιβλίον εἰς $\overline{α}$[1]) νομίσματα. καὶ λοιπὸν ἀνάγκη γέγονε τῷ αἰτιαθέντι[2]) ὡς πολλῆς οὔσης τῆς ἐμφερομένης τῷ βιβλίῳ ποσότητος, πλείονα δοῦναι spórtula. τῆς αἰτιάσεως[3]) ἐξεταζομένης, εὑρέθη[4]) ἑκατὸν ἐποφειλόμενος. καὶ ἐπειδὴ πλείονα ὧν ἔδει αὐτὸν κατὰ τὸ ἀληθὲς δοῦναι, δέδωκε, λόγου χάριν, ἕτερα[5]) ἓξ νομίσματα, τεχθήσεται κατ' ἐμοῦ τοῦ áctoros ἐκ τῆς εἰρημένης διατάξεως ὁ ex lege[6]) condicticios μεθοδεύων με $\overline{ιη}$[7]) νομίσματα, αὐτά τε τὰ ἐκ περιττοῦ δεδομένα νομίσματα καὶ ἕτερα $\overline{ιβ}$. τὸν γὰρ ex lege condicticion ἀμάχως ἐκ διατάξεως τίκτεσθαι συμβαίνει. 25. Εἰς τὸ τετραπλάσιον 25. ἔχουσι τὴν καταδίκην ἡ furti manifesti, ἔτι δὲ καὶ ἡ »metus causa«. ἐὰν γὰρ ἐπαγάγω[8]) φόβον τινὶ, παρασκευάσω δὲ αὐτὸν τὸ οἰκεῖον πρᾶγμά μοι παραδοῦναι, ἕξει κατ' ἐμοῦ τὴν metus causa, καὶ καταδικασθήσομαι αὐτῷ εἰς τὸ τετραπλάσιον[9]). εἰσὶ καὶ[10]) δύο in factum, εἰς τὸ τετραπλάσιον ἔχουσαι τὴν καταδίκην, οἷον ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος[11]). δέδωκά σοι ἑκατὸν νομίσματα, ὥςτε κινῆσαι κατὰ Titiu δικαστήριον καὶ ἀπραγμόνως αὐτῷ μὴ συγχωρῆσαι διάγειν· δύναται ὁ Titios κινῆσαι κατά σου[12]) τὴν in factum ἀγωγὴν, $\overline{υ}$ σὲ[13]) ἀπαιτῶν νομίσματα. ἢ καὶ ἠβούλετό τις οὐδεμίαν[14]) ἔχων κατ' ἐμοῦ ἀγωγὴν κατὰ συκοφαντίαν εἰς τὸ δικαστήριον ἕλκειν με. φοβηθεὶς ἐγὼ διὰ[15]) τὴν προσοῦσάν μοι ἀπραγμοσύνην, ἔδωκα[16]) αὐτῷ[17]) νομίσματα ἑκατὸν ἐπὶ τῷ τὰ ἀπειλούμενα διαφυγεῖν δικαστήρια· δύναμαι ἐπιστραφεὶς κινῆσαι κατ' αὐτοῦ τὴν in factum, καὶ τῶν δεδομένων ὑπ' ἐμοῦ νομισμάτων ἀπαιτῆσαι αὐτὸν τὸ τετραπλοῦν. ἔστι καὶ ὁ ex lege condicticios ἐκ διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἔχων εἰς τετραπλοῦν τὴν καταδίκην[18]) ἐπὶ τούτου τοῦ[19]) θέματος. ᾐτιασάμην

---

1) $\overline{ϛι}$ emendat Ernestius. 2) αἰτηθ. Vi. R. 3) d. L1. L2. L6.: οὖν ins. L1. Vi. F. R. 4) —θην Vi. R. 5) d. L6. 6) d. F. 7) $\overline{ι}$ καὶ $\overline{η}$ L2. L6. 8) ἐπάγω L6. 9) —πλοῦν Vi. R. 10) δὲ L6. 11) οἷον . . . θέμ. d. L6. 12) κατ' ἐμοῦ L6. 13) μὲ L6. 14) M. L6.: cet. μηδ. 15) d. L6. 16) M.: cet. δέδ. 17) τούτῳ L1. L2. L6. Vi. R. 18) ὡς ins. Vi. F. 19) [τοῦ d. Vi. R.] τοιούτου θέματος omn. praet. M.

obnoxium facere, cum mihi C aureos deberet, libellum ei misi M aureorum, et ideo coactus fuit reus ampliores dare sportulas, utpote pro magna summa libello inserta. quae petitio cum esset excussa, apparuit reum C tantum aureos debere. et cum plura, quam reuera debuerit, soluerit (ueluti exempli gratia aureos VI), ex praedicta constitutione condictio nascetur aduersus me actorem, qua XVIII aureos petet, idest VI eos, quos supra debitum soluerit et alios XII. procul dubio est ex lege condictionem ex ea constitutione
25. emanare. 25. Quadrupli condemnationem actio furti manifesti habet, item et actio de eo quod metus causa. nam si cui metum incussi et curaui, ut mihi suam rem traderet, actionem de eo quod metus causa factum est aduersus me habebit, qua ei in quadruplum condemnabor. sunt et duae actiones in factum, quae in quadruplum habent condemnationem: ueluti in hac specie. dedi tibi C aureos, ut aduersus Titium iudicium intenderes eumque tranquillum agere non sineres; potest Titius aduersus te in factum agere, a te CCCC aureos petens. uel etiam uolebat quis, qui nullam mecum actionem haberet, calumniae causa me in ius uocare; ego id metuens, utpote uir a negotiis alienus, ut iudicium, quod minabatur, effugerem, dedi ei aureos C: possum rursus cum eo in factum agere et quadruplum pecuniae, quam ei dederim, persequi. est condictio quoque ex lege, quae a constitutione principis nostri oritur et quadrupli condemnationem habet, in hac scilicet specie. cum aduersario meo

ἐγὼ τὸν ἐμὸν ἀντίδικον· ἔπεμψα αὐτῷ βιβλίον τῆς ἐποφειλομένης κατὰ τὸ ἀληθὲς ποσότητος. δέον τὸν ἐκβιβαστὴν ὀνόματι sportúlων *λαβεῖν δύο νομίσματα· ἔλαβε ι̅*[1] *νομίσματα· κινηθήσεται κατ' αὐτοῦ ὁ* ex lege condicticios, *τὸ τετραπλοῦν τῶν ῑ νομισμάτων αὐτὸν μεθοδεύων.* 26. *Εὑρή-* 26.
καμεν εἰς[2] *διπλοῦν ἔχειν τὴν καταδίκην τὴν* furti nec manifesti *καὶ τὴν* serui conrupti *καὶ τὸν* aquílion *καὶ τὴν* depositi, *ἔστιν ὅτε καὶ τὴν ἐπὶ τῷ ληγάτῳ ἢ*[3] fideicommíssῳ *ἀπαίτησιν, ὅπερ κατελείφθη σεβασμίοις τόποις. διαφορὰ δὲ μεταξὺ αὐτῶν*[4] *τῶν ἀγωγῶν αὕτη, ὅτι*[5] *ἡ* furti nec manifesti *καὶ ἡ* serui conrupti *παντὶ τρόπῳ εἰς τὸ διπλοῦν ἔχουσι τὴν καταδίκην, εἴτε ἀρνεῖταί τις εἴτε ὁμολογεῖ· ὁ δὲ* aquílios *καὶ ἡ* depositi *ἐπὶ τῶν εἰρημένων θεμάτων κατὰ μὲν τῶν ἀρνουμένων διπλασιάζονται*[6], *κατὰ δὲ τῶν ὁμολογούντων εἰς ἁπλοῦν ποιοῦνται τὴν καταδίκην. ἐπὶ δὲ τοῦ ληγάτου τοῦ καταλειφθέντος ἐκκλησίαις*[7] *ἢ καὶ ἑτέροις τιμίοις τόποις, οὐ μόνον ἡνίκα τις ἀρνεῖται, ἐστὶ κατ' αὐτοῦ ἡ εἰς τὸ διπλοῦν καταδίκη, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα ὑπέρθηται τοῦ καταλιμπανομένου ποιήσασθαι*[8] *τὴν ἀπόδοσιν, μέχρις οὗ κελεύσει τῶν προςφόρων ἀρχόντων ὀχληθῇ. κατὰ γὰρ τοῦ ὁμολογοῦντος καὶ πρὸ τῆς κατὰ κέλευσιν ἀρχόντων ὀχλήσεως εὐγνωμοῦντος εἰς ἁπλοῦν ἐστιν ἡ καταβολή.* 27. *Ἐπὶ δὲ τῶν εἰς τετραπλοῦν* 27.
ἐχουσῶν τὴν καταδίκην ἐστὶν αὕτη ἡ διαφορά. ἡ γὰρ metus causa *διενήνοχε τῶν λοιπῶν τοῦτο, ὅπερ σιωπηρῶς τῇ φύσει αὐτῆς παρέπεται. ἐὰν γὰρ ὁ ταύτῃ ἐναγόμενος κελεύσει τοῦ δικαστοῦ τὸ κατὰ βίαν ληφθὲν πρᾶγμα ἀποκαταστήσῃ τῷ ἐνάγοντι, ἀπολύεται, ὅπερ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀγωγῶν οὐχ οὕτως ἔχει. ἐπ' ἐκείνων γὰρ παντὶ τρόπῳ εἷς ἕκαστος εἰς τὸ τετραπλοῦν καταδικάζεται, οἷον ἐπὶ τῶν δύο* in factum *καὶ τοῦ* ex lege condicticiu, *ὅςτις ἁρμόζει κατὰ ἐκβιβαστοῦ πλείονα τῶν νενομισμένων* sportúlων *κομισαμένου, ὥςπερ καὶ ἐπὶ τῆς* furti

---

[1]) M. L⁶.: cet. ῑ. [2]) *τὸ* ins. Vi. R. [3]) *τῷ* ins. L⁶.
[4]) *τούτων* cj. R. [5]) *αὕτη* ins. L². [6]) *—ζεται* M. L². L⁶.
[7]) *—ίᾳ* L⁶. [8]) *—ιεῖσθαι* L².

litem habebam; misi ei libellum eius summae, quae mihi reuera debebatur. uiator autem, qui aureos II sportularum nomine consequi debebat, VIII aureos accepit. agetur cum eo ex lege condicticia et quadruplum VIII aureorum petetur.

26. 26. Diximus actiones furti nec manifesti, serui corrupti, legis aquiliae et depositi dupli condemnationem habere: interdum etiam legatorum fideiue commissorum petitionem, quae uenerabilibus locis relicta sint. inter has tamen actiones ea est differentia, quod furti nec manifesti seruique corrupti actiones omnimodo dupli sunt; siue quis infitietur siue fateatur; actio uero legis aquiliae et depositi in praedictis casibus aduersus infitiantes duplicantur; aduersus uero confitentes in simplum redduntur. in legato autem ecclesiis aliisue uenerabilibus locis relicto non solum cum quis infitiatur, dupli est aduersus eum condemnatio, set etiam cum reus tamdiu differt relicti solutionem, donec iussu competentium magistratuum conueniatur. in confitentem uero et antequam iussu magistratuum
27. conueniatur soluentem simpli redditur. 27. Inter actiones autem, quae quadrupli condemnationem habent, haec est differentia, nam actio de eo quod metus causa eo differt a ceteris, quod tacite eius natura continetur; ut si reus iussu iudicis rem ipsam ui ablatam restituat actori, absoluatur. quod in ceteris actionibus non ita est; in illis enim omnimodo quisque in quadruplum condemnatur: sicuti est in duabus in factum actionibus et in condictione ex lege, quae aduersus executorem competit, qui sportulas legitimis maiores

manifesti. 28. *Τῶν ἀγωγῶν αἱ μέν εἰσι* bonae fidei, *αἱ δὲ* 28.
strictai. *αἱ* bonae fidei *εἰσὶν αὗται* empti uenditi[1]), locati
conducti, negotiorum gestorum, mandati, depositi, pro socio,
tutelae, commodati, pigneraticia, familiae erciscundae, com-
muni diuidundo, praescriptis uerbis, *ἡ*[2]) *λεγομένη* aestimatoria.
*χώρα δὲ αὐτῇ ἐστιν ἡνίκα διατιμησάμενος πρᾶγμα, οἷον
κόσμιον ἤ ἕτερόν τι*[3]) *τοιοῦτον, παράσχω σοι ἐπὶ τῷ πολῆσαι
εἰπών· ἢ φέρε μοι ρ̅ νομίσματα ἢ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. καὶ ἡ
ἑτέρα* praescriptis uerbis *ἥτις ἁρμόζει ἐπὶ τῆς* permutationos.
hereditatis petitίων· *εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ μέχρι τῆς σήμερον
ἐστασιάζετο τοῦτο*[4]) *καὶ ἄδηλον ἦν, πότερον συναριθμεῖται
τοῖς* bonae fidei *δικαστηρίοις ἢ οὐ συναριθμεῖται, ὅμως διάταξις
τοῦ ἡμετέρου βασιλέως σαφῶς εἶναι ταύτην ἐκέλευσε τῶν* bonae
fidei. 29. *Καὶ ἡ* reuxorias[5]) *πάλαι (ἥρμοζε δὲ αὕτη μετὰ* 29.
*διάλυσιν τοῦ γάμου τῇ γυναικὶ κατὰ τοῦ οἰκείου ἀνδρὸς ἐπὶ
ἀναλήψει τῶν προικιμαίων πραγμάτων) ἦν τῶν* bonae fidei.
*ἀλλὰ διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ταύτην ἀνελοῦσα δέδωκε
πρὸς ἀνάληψιν τῆς προικὸς τὴν* ex stipulatu *ὡς οὖσαν πλα-
τυτέραν καὶ πᾶν τὸ τῆς* reuxorias *δίκαιον ἐπὶ ταύτην μετή-
γαγε καὶ*[6]) *τούτῳ τῷ θέματι τῶν* bonae fidei *τὴν* ex stipu-
latu *ἀπετέλεσεν. καὶ ἑτέρας πολλὰς διαιρέσεις ἐπινοήσας
αὐτῇ τῇ* ex stipulatu *τῇ*[7]) *ἐπὶ*[8]) *ἀπαιτήσει τῆς*[9]) *προικὸς
ἁρμοζούσῃ καὶ σιωπηρὰν δέδωκεν ὑποθήκην*[10]) *καὶ προτίμησιν
παντὸς δανειστοῦ, εἰ καὶ πρεσβύτερός ἐστι τῷ χρόνῳ, ἀλλὰ
τότε ἡνίκα βούλεται ἡ γυνὴ αὐτὰ τὰ ἐπιδοθέντα ὑπ' αὐτῆς
λόγῳ προικὸς ἀναλαβεῖν. ὥςτε οὖν ἐπὶ ἀπαιτήσει τῆς προ-
γάμου*[11]) *δωρεᾶς ἤτοι τῆς διὰ γάμου*[12]) *γενομένης δωρεᾶς εἰ
βουληθῇ χρήσασθαι τῇ* ex stipulatu, *τῶν αὐτῶν οὐ τεύξεται
προνομίων.* 30. *Ἐπὶ τῶν* bonae fidei *δικαστηρίων ἐξουσία* 30.

---

1) ex empto uendito L[1]. F.: ex empt. ex u. Vi. R. 2) d. Vi. R. 3) d. L[6]. 4) ita M.: *αὕτη* Vi. R.: cet. d. 5) M.: *ῥευξορία* L[1]. L[2]. L[6].: rei uxoriae Vi. F[1]. R.: res uxoria F[2]. 6) *ἐν* ad. cj. R. 7) d. Vi. R. 8) *ἐπὶ τῇ* F. 9) d. Vi. F[1]. R. 10) [*τῇ* ex stip. ad. L[6]. Vi. R.] *ἐπὶ τῆς* [d. L[6]. Vi. R.] *ἀπαιτήσεως τῆς προικός* ad. libri. ed. 11) *—ιαίας* Vi. R. 12) *—ον* Vi. R.

28. exegerit, sicuti et in actione furti manifesti. 28. Actionum autem quaedam bonae fidei sunt, quaedam strictae. bonae fidei sunt hae: ex empto uendito, locati conducti, negotiorum gestorum, mandati, depositi, pro socio, tutelae, commodati, pigneraticia, familiae erciscundae, communi diuidundo, praescriptis uerbis, quae aestimatoria uocatur. locus autem ei est, cum rem aestimatam, ueluti ornamentum uel aliud quidlibet eiusmodi, tibi uendendam tradam dicens: aut C aureos aut rem ipsam mihi restituas. est alia quoque actio praescriptis uerbis, quae ex permutatione competit. item hereditatis petitio. quamuis enim usque adhuc ambigeretur atque incertum esset, utrum inter bonae fidei iudicia connumeranda esset necne, imperatoris tamen nostri constitutio
29. aperte eam esse bonae fidei definiuit. 29. Rei quoque uxoriae actio (quae post nuptias solutas uxori competebat aduersus uirum ad dotales res repetendas) erat bonae fidei. set constitutio principis nostri, ea sublata, ad dotem repetendam actionem ex stipulatu, utpote pleniorem, dedit et omne ius rei uxoriae actionis ad eam transtulit. et cum plures alias inuenisset differentias, actioni ex stipulatu, quae ad dotem exigendam competit, tacitam hypothecam dedit in dotis exactione et praeferri mulierem iussit omnibus creditoribus, licet tempore priores sint. quod tunc demum optinet, cum mulier ea quae dotis nomine dedit repetat, et ideo si ad donationem ante nuptias uel propter nuptias persequendam actione ex stipulatu experiri uelit, non iisdem fruetur priui-
30. legiis. 30. In bonae fidei iudiciis potestas permittitur iudici

δίδοται τῷ δικάζοντι ἐκ τοῦ καλλίστου καὶ[1]) *δικαίου κρίνειν, ὅσον τῷ* áctori *τὸν* réon *ἀποκαταστῆσαι χρή. μέρος δὲ τῆς ἐξουσίας*[2]) *ἐκείνης τοῦ δικαστοῦ ἐστι καὶ τοῦτο. ἐὰν γάρ τις κινεῖ κατ' ἐμοῦ ἀγωγὴν* bonae fidei *δέκα με ἀπαιτῶν νομίσματα, ἀντεποφείλει δέ μοι ε̄ νομίσματα,* compensateúsas[3]) *ὁ δικαστὴς ἅπερ ἐκεῖνος ἀντεποφείλει μοι, οὐκ*[4]) *εἰς*[5]) *τὰ ι νομίσματα, ἀλλ' εἰς*[6]) *ε με καταδικάσει.* Compensatiωn *ἐστὶν ὁ*[7]) *ἀντέλλογος τουτέστι τὸ ἀντελλογίσασθαι*[8]) *τὰ ἐποφειλόμενα. ταῦτα μὲν οὖν ἡ φύσις βούλεται τῶν* bonae fidei *δικαστηρίων. ἐπὶ δὲ τῶν* strictωn, *ἐπειδὴ τῆς ἀκριβείας αὐτῆς γίνεται λόγος, εἰ κινῶν τις κατ' ἐμοῦ περὶ*[9]) *ῑ*[10]) *τυχὸν νομισμάτων*[11]), *εἰ καὶ ἀντεποφείλει μοι*[12]) *ε̄ νομίσματα, εἰς τὰ ι οὐδὲν ἧττον καταδικασθήσομαι. καὶ ταῦτα μὲν, ὅσον ἐκ τῆς ἀκριβείας αὐτῆς. διάταξις δὲ γέγονε* Márcu *τοῦ βασιλέως, ἥτις φησὶν ἐναγόμενόν με* strictą *ἀγωγῇ περὶ ῑ νομισμάτων*[13]) *καὶ ἀντεποφειλόμενον ε, δύνασθαι ἀντιτιθέναι*[14]) *τῇ ἐναγωγῇ*[15]) *τὴν τοῦ δόλου παραγραφήν. καὶ τῆς τοιαύτης ἀντιτεθείσης παραγραφῆς, χώρα δίδοται τῷ δικαστῇ δέξασθαι τὴν* compensationa *καὶ εἰς ε̄ μόνα καταδικάσαι νομίσματα. ταῦτα μὲν οὖν ἐκ τῶν παλαιοτέρων διατάξεων· ἡ δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως παρακελεύεται διάταξις τὰς σαφεῖς καὶ ἀναμφιβόλους* compensationas ipso iure *μειοῦν τὴν ἀγωγὴν, εἴτε* in rem *ἐστὶν, εἴτε* personalia. *οἷον, ἔχει τις κατ' ἐμοῦ ἀγωγὴν ἢ* strictan *ἢ καὶ* bonae fidei *περὶ ῑ νομισμάτων*[16]), *ἀντεποφείλει*[17]) *μοι γ̄ νομίσματα· αὐτῷ τῷ νόμῳ ἅμα τῷ ἀντεποφειληθῆναι ἡ κατ' ἐμοῦ ἀγωγὴ μειοῦται τρισὶ νομίσμασιν, ὡς μηκέτι μὲ ι, ζ̄ δὲ μόνον ἐποφείλειν νομίσματα. εἶπον δὲ ταῦτα χώραν ἔχειν*[18]) *ἐπὶ πάσης* in rem *καὶ* personalias, *ἐξῃρημένης μόνης τῆς* depositi. *ἐὰν γάρ τις παράθηταί μοι ῑ νομίσ-*

1) *τοῦ* ins. Vi. F. R. 2) *ἐλευθέρας* ad. L6. Vi. R.: *ἐλευθερίας* L2. 3) scr. M.: *κομπεσσ.* libri. ed. 4) *οὐχὶ* L6. 5) *αὐτὰ* ins. L6. 6) *τὰ* ins. L1. Vi. F. R. 7) d. L1. L2. F. 8) *ἀντελογίσθαι* M. 9) d. M. 10) d. L1. L2. F. 11) M. L6.: cet. *νομ. τυχ.* 12) d. Vi. R. 13) *νν. ῑ* L6. 14) *—θεῖναι* L6. 15) *ἀγ.* Vi. F1. R. 16) *νν. ῑ* L6. 17) d. L6. 18) *—ει* F.

ex bono et aequo aestimandi, quantum actori reus restituere debeat. cuius iudicis potestatis pars haec est, quod si quis bonae fidei iudicio mecum agat X aureos a me petens, debeat autem mihi inuicem aureos V, iudex id compensans, quod illum mihi inuicem debet, non in X aureos, set in V me condemnabit. compensatio est autem ratio illa imputandi, quae inuicem debentur. nam id bonae fidei iudiciorum natura exigit. in strictis autem iudiciis, quoniam ibi ipsa iuris suptilitas uersatur, si quis a me X aureos forte petat, cum ipse mihi V inuicem debeat, nihilominus in X aureos sum condemnandus. haec quidem quod ad meram suptilitatem. constitutio autem prodiit diui Marci, qua cauetur, ut si stricto iudicio X aureos a me quis petat, cum ipse inuicem V debeat, doli mali exceptionem ei opponere possim. tali uero exceptione opposita, potestas datur iudici compensationem recipiendi et me in V tantummodo aureos condemnandi. id uero ex antiquioribus constitutionibus. constitutio autem principis nostri disposuit, ut compensationes apertae atque certae ipso iure actionem minuant, siue in rem siue personalem. ut ecce competit alicui aduersus me actio siue stricta siue bonae fidei de X aureis; is autem debet mihi inuicem aureos tres; ipso iure, simul atque is mihi debere incipit, actio quae aduersus me competit tribus aureis minuitur, ita ut ego non iam X, set VII aureos debere uidear. dixi id locum habere in omnibus actionibus siue in rem, siue personalibus: excepta sola depo-

ματα, ἀντεποφείλῃ δέ μοι τρία, κινήσει[1]) *κατ' ἐμοῦ τὴν* depositi, *τὰ ι νομίσματα μεθοδεύων. ἀτοπώτατον γὰρ ἐνόμισεν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς, ἀντιτίθεσθαι*[2]) compensationa *καὶ προσχήματι ταύτης τῶν παρατεθέντων πραγμάτων μὴ γίνεσθαι τὴν ἀπαίτησιν εἰς*[3]) *ἀκέραιον.* 31. *Εἰσὶ δέ*[4]) 31. *τινες ἀγωγαὶ, ἃς* arbitrarias *προσαγορεύομεν διὰ τὸ τῆς κρίσεως ἠρτῆσθαι τοῦ δικαστοῦ, ἐν αἷς, εἰ μὴ τῇ*[5]) *μεσιτείᾳ καὶ τῇ κελεύσει τοῦ δικαστοῦ ὁ* réos *ἀποκαταστήσῃ ἢ εἰς μέσον*[6]) *παραστήσῃ ἢ καταβάλῃ ἢ εἰς* nóxan *δῷ τὸν οἰκέτην ἢ τὸ πρᾶγμα τῷ* áctori, *καταδικάζεται πάντως. τοῦτο δὲ ποιήσας καὶ ἀποκαταστήσας ἢ ἕν τι τῶν εἰρημένων πράξας, διαφεύγει τὴν καταδίκην διὰ τὸ ἰδικῶς ἐγκεῖσθαι ταῦτα ταῖς ἀγωγαῖς. εἰσὶ δὲ αὗται αἱ μὲν* in rem, *αἱ δὲ* personáliai. in rem *οἷον ἡ* publicianή. *κινῶ δὲ ταύτην ἐὰν τοῦ* bona fide *κατεχομένου καὶ* usucapiteuoménu *ἐν τῷ μεταξὺ ἐκπέσω. καὶ ἡ* seruianὴ *δέ ἐστι τοιαύτη, ἣν κινῶ κατὰ τῶν πραγμάτων τοῦ* colónu, *ὃς ἐπὶ τῷ μισθώματι τοῦ ἀγροῦ ὑπέθετό μοι τὰ ἐκεῖ εἰσαχθέντα*[7]) *ὑπ' αὐτοῦ πράγματα. ἔστι δὲ καὶ ἡ* quasi seruianή, *ἥτις ὑποθηκαρία προσαγορεύεται, παντὶ*[8]) creditori *παρεχομένη ἐπὶ ἐκδικήσει τῶν ὑποκειμένων πραγμάτων. μιᾶς γὰρ τούτων κινουμένης, ἐὰν ὁ* réos *κελεύσει πεισθεὶς τοῦ δικαστοῦ ἀποκαταστήσῃ τὸ πρᾶγμα πρὸ καταδίκης,* absolutionos *τεύξεται.* personáliai *δέ εἰσιν* arbitráriai[9]) *ἡ* metus causa *καὶ* de dolo. metus causa *δὲ*[10]), *ἣν κινῶ κατὰ σοῦ τὸ παρ' ἐμοῦ βίᾳ ἀφαιρεθὲν ἀπαιτῶν σε· ἐὰν γὰρ πεισθεὶς τῷ δικαστῇ ἀποκαταστήσῃς μοι τὸ πρᾶγμα, τὴν τοῦ τετραπλοῦ καταδίκην*[11]) *ἐκκλίνεις, καὶ ἡ* de dolo[12]) *τοιαύτη· οἷον ἐδελέασας τυχὸν μεθύσας με ἢ καὶ ἑτέρως πῶς ἀπατήσας καὶ παρεσκευάσάς με τὸ ἐμὸν πρᾶγμα*[13]) traditeûsai *σοι. τελευ-*

---

1) *δὲ* ad. L⁶. Vi. F¹. R. 2) *τὴν* om. cum. M. 3) *δ.* F. 4) *δ.* Vi. F. R. 5) d. Vi. R. 6) *μέρος* L⁶. 7) M.: cet. *εἰσενεχθ.* 8) *τῷ* ins. Vi. R. 9) *ἔχουσιν ἀρβιτραρίας* L². L⁶. 10) ad. M. *δέ ἐστιν* ad. Vi. R. 11) *τῆς . . . . δίκης* M. 12) *δὲ* ins. L¹. L². L⁶. Vi. R. 13) *δ.* L⁶.

siti actione: nam si quis aureos X apud me deponat et III mihi inuicem debeat depositi mecum aget X aureos petens. absurdum enim putauit sacratissimus imperator noster opponi compensationem et eius praetextu depositarum rerum
31. exactionem in solidum non fieri. 31. Sunt quaedam actiones, quas arbitrarias appellamus, quia ex arbitrio iudicis pendent; in quibus nisi reus arbitrio et iussu iudicis restituat uel exhibeat uel soluat uel noxae det seruum actori, omnino condemnatur; quod si id agat atque restituat aut aliud quod libet praedictorum faciat, condemnationem effugit. id enim his actionibus specialiter inesse creditur. sunt autem tam in rem, quam in personam. in rem: ueluti publiciana. hac uero experior, si eam rem, quam bona fide usucapturus possidebam, medio tempore amittam: est eiusmodi etiam seruiana, quam exerceo in rebus coloni, qui pro fundi mercede res a se in eum introductas obligauit. est et quasi seruiana (quae etiam hypothecaria uocatur), omni creditori competens ad res obligatas persequendas. nam si qua horum actionum exerceatur et reus iussu iudicis rem ante condemnationem restituat, absolui debebit. In personam autem sunt arbitrariae actiones de eo quod metus causa et de dolo. de eo, quod metus causa factum est, agere tecum possum rem ui mihi ablatam a te petens; nam si iudici parens rem mihi restituas, quadrupli condemnationem uitabis. doli autem actio eiusmodi est; uino me forte obrutum aut aliter deceptum illexisti, ut rem meam tibi traderem. mei tandem factus

ὁμοίας αὐτὸν κατὰ τὸ συνηθὲς ἀξιοῖ βοηθείας. ἔστι δὲ ὅτε καὶ τοῖς τελείοις δίδωσι τὴν ἀποκατάστασιν ἡνίκα μεγίστη καὶ εὔλογος αἰτία πρόφασιν παράσχῃ τῇ πλάνῃ, ὥςτε καὶ τὸν σφόδρα συνετόν[1]) ἀπαιτηθῆναι, οἷον ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ[2]) θέματος. τελευτῶν τις καὶ ἔχων υ̅ νομισμάτων περιουσίαν ἐνεστήσατό με κληρονόμον. ἐληγάτευσε Primῳ νομίσματα ρ̅[3]), Secundῳ ρ̅[4]). ἐπιζήσας τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης ἔγραψε codicillon, ἐν ᾧ codicillῳ[5]) κατέλιπε Tertiῳ καὶ Quártῳ ἀνὰ ρ̅ νομίσματα. ὀφείλεις δὲ εἰδέναι ὅτι ὁ falcídios ipso iure ἀπομειοῖ[6]) τὸ ληγατευθὲν ὑπὲρ τὸ ἐνναούγκιον καὶ εἰς τοῦτο περιΐστησιν, ὡς μηδὲ δοκεῖν αὐτὸ καταλελεῖφθαι. εἰ τοίνυν μετὰ τοῦ testátoros τελευτὴν ἀνεῴχθη ἡ διαθήκη, διελάνθανον δὲ οἱ codícilloi καὶ οὐδεὶς ἠπίστατο τῶν ληγαταρίων ὅτι γεγόνασι, μετὰ δὲ τὴν ἐμὴν aditíona ἔλθῃ ὁ Prîmos εἰδὼς ὅτι υ̅[7]) νομισμάτων ἐστὶ περιουσία καὶ νομίσας μόνα σ̅[8]) λεληγατεῦσθαι καὶ μὴ ἔχειν ἐμὲ[9]) μόνον τὸ τέταρτον ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὸ δ̅[10]) κινήσῃ κατ' ἐμοῦ ὑπὲρ ρ̅ νομισμάτων, τουτέστιν ἀκέραιον ἀπαιτῶν τὸ ληγάτον, ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἀναφανῶσιν οἱ codícilloi, ἐν οἷς ἦσαν καταλειφθέντα Tertiῳ καὶ Quártῳ σ̅ νομίσματα ἢ καὶ μέρος τῶν ληγατευθέντων Primῳ ademptευθὲν καὶ ἐντεῦθεν δειχθῇ, ὡς πλέον τῶν ἐποφειλομένων κατὰ τὸ ἄληθες ἀπήτησεν ὁ Prîmos, διὰ τὴν εὐλογωτάτην αἰτίαν καὶ συγγνωσθήσεται καὶ τὰ σ̅ε̅ νομίσματα λήψεται καὶ οὐδὲν βλαβήσεται, εἰ καὶ δέον κινῆσαι περὶ σ̅ε̅ ἐκίνησε περὶ ρ̅. 33a. Ἡ δὲ plus petitíων[11]) κατὰ δ̅ ἁμαρτάνεται τρόπους· πράγματι χρόνῳ τόπῳ αἰτίᾳ. πράγματι, οἷον ἐάν τις ἀντὶ ι̅ νομισμάτων ἐποφειλομένων αὐτῷ κ̅ ἀπαιτήσῃ· ἢ[12]) ἐὰν τὸν ἀγρὸν, οὗ δεσπότης ὑπῆρχον κατὰ τὸ ἥμισυ, ὑπό[13]) σου διακρατούμενον ἀπαιτήσω διὰ τῆς in 33a.

---

1) συν. σφ. L^6. 2) d. Vi. R. 3) ρ̅ νν. L^1. L^2. L^6. 4) νν. ad. L^1. L^2. L^6. 5) d. F. 6) μειοῖ Vi. R. 7) η̅ F. 8) M. L^2.: cet. σ̅ μ. 9) μὴ h. l. omn. praet. M. 10) καὶ ins. L^1. L^2. L^6. Vi. R. 11) scr. M. 12) καὶ ad. Vi. R. 13) ἀπὸ L^2. F.

subuenire ei solet. interdum maiores quoque in integrum restituit, si magna et iusta causa errori occasionem dederit, ut etiam prudentissimus quisque labi posset; ueluti in hac specie. moriens quis, qui CCCC aureorum patrimonium habebat, instituit me heredem. legauit Primo aureos C, Secundo C. post testamentum factum superuiuens codicillum scripsit, quo Tertio et Quarto singulis centenos aureos reliquit. admonendus es falcidiam ipso iure id minuere, quod ultra dodrantem legatum est, idque perinde efficere, ac si nunquam legatum esse uideretur. si ergo post testatoris mortem aperiatur testamentum et lateant codicilli, quos extare legatariorum nemo sciat, ac postquam adierim, ueniat Primus, sciens CCCC aureorum esse patrimonium, et putans CC solum legatos esse, meque non solum quadrantem habere sed etiam amplius quadrante, et petat a me C aureos, idest integrum persequatur legatum, et interim appareant codicilli, quibus Tertio et Quarto singulis centeni aurei sint relicti, uel etiam pars legati Primo adempta sit, unde Primus plusquam ei reuera deberetur petisse uideatur, propter causam ualde probabilem ueniam consequetur et LXXV aureos accipiet, neque damnum sentiet, licet, cum LXXV petere debuerit, C
3a. petierit. 33a. Plus autem petitio, quattuor modis committitur: re tempore loco causa. re, ueluti si quis pro X aureis, qui ei debentur, XX petat: aut si fundum, cuius ex parte

rem λέγων τῆς ἐμῆς εἶναι δεσποτείας πάντα τὸν ἀγρὸν ἤγουν κατὰ τὸ δίμοιρον μέρος. 33b. Χρόνῳ plus petiteúω οἷον 33b. ἐὰν in diem ἐποφειλόμενον ἢ ὑπὸ αἵρεσιν[1]) πρὸ τῆς ἡμέρας ἢ πρὸ τῆς αἱρέσεως ἐκβάσεως ἀπαιτήσω· ὥςπερ γὰρ ὁ βραδέως τουτέστι μετὰ χρόνον καταβαλὼν, ἔλαττον δοκεῖ καταβάλλειν, οὕτω καὶ ὁ πρὸ τοῦ χρόνου ἀπαιτῶν plus petiteúei[2]). 33c. Τόπῳ δὲ plus petitiων ἁμαρτάνεται, οἷον ἐὰν τὸ ἐπο- 33c. φειλόμενόν μοι ἐν φανερῷ τόπῳ καταβληθῆναι, ἐν ἑτέρῳ ἀπαιτήσω τόπῳ μνήμην μὴ ποιησάμενος τοῦ τόπου, ἐν ᾧ τὸ χρέος ἔδει μοι καταβληθῆναι. οἷον ὡς ἐπὶ θέματος· ἠρώτησά σε οὕτως· »ὁμολογεῖς δοῦναί[3]) μοι ἐν Ἐφήσῳ ρ̄ νομίσματα«; ὅσον ἀπὸ τῆς πολιτικῆς νομοθεσίας, οὐ δύναμαί σε ἀπαιτεῖν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ, εἰ μὴ ἐν αὐτῇ τῇ Ἐφέσῳ. ἔξωθεν γὰρ ἀπαιτῶν σε τῆς Ἐφέσου τόπῳ plus petiteúω. ἐὰν γὰρ εὑρεθῇς ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ púrως κινήσω κατά σου, τουτέστι[4]) μὴ μνησθεὶς τῆς Ἐφέσου, εἰσάγεται ἡ plus petitiων. ἀλλ' ἐπειδὴ συνέβαινέ σε μηδέποτε ἀπαιτεῖσθαι, οὔτε ἐν τῇ Ἐφέσῳ διὰ τὸ μὴ εὑρίσκεσθαί σε[5]) ἐν αὐτῇ, οὐδὲ ἐκτὸς τῆς Ἐφέσου διὰ τὴν plus petitiona, τούτου χάριν ὁ praétωr ἐπενόησε[6]) τοιαύτην ἐναγωγήν. δέδωκε γάρ μοι ἐξουσίαν εἰ[7]) καὶ ἐκτὸς ὄντι τῆς Ἐφέσου[8]) κινεῖν κατά σου, μόνον μέντοι ἵνα μνήμην ποιήσωμαι[9]) τῆς Ἐφέσου καὶ διαφύγω τὴν plus petitiona. ἐὰν γὰρ ἐν τῇ Ῥώμῃ κινήσω κατά σου λέγων· »εἰ φαίνεται[a]) τὸν ἀντίδικον χρῆναι δοῦναί μοι ρ̄ νομίσματα ἐν Ἐφέσῳ«, οὐ δοκῶ plus petiteúein[10])· εἰ δὲ púrως, τουτέστι μνήσης μὴ γινομένης[11]) τῆς Ἐφέσου, εἰσάγεται plus petitiων. ἀφαιροῦμαι γὰρ τὸ διαφέρον καὶ τὸ κέρδος, οὗπερ[12]) ἤμελλε τυγχάνειν ὁ ἐπερωτηθεὶς, εἰ κατέβαλεν ἐν τῇ Ἐφέσῳ (ἐσθ' ὅτε γὰρ εὐχερὴς ἦν αὐτῷ ἡ τῶν χρημάτων[13]) καταβολὴ ἐν τῇ Ἐφέσῳ,

1) —σεως Vi. R. 2) —ειν Vi. R. 3) διδόναι L². L⁶. Vi. R. 4) d. L⁶. 5) δ. Vi. R. 6) τὴν ad. Vi. R. 7) d. Vi. F¹. R. 8) M. L¹. L².: cet. τῆς Ἐφ. ὄντι. 9) —σω Vi. R. 10) οὐ δοκ. h. l. L⁶. 11) μὴ γεν. μν. L⁶. 12) οὗ L⁶. 13) ἡ h. l. Vi. F¹. R.

a) ita et Lenel Edictum p. 191.

dimidia sum dominus, a te possessum uindicem, dicens totum
33b. fundum aut ex duabus partibus meum esse. 33b. *Tempore* autem plus peto, si id quod in diem uel sub condicione debetur ante diem uel ante condicionis euentum petam. qua enim ratione qui tardius, idest post tempus, soluit, minus soluere intellegitur, eadem ratione qui maturius petit, plus petit.
33c. 33c. *Loco* plus petitio committitur, ueluti si id, quod certo loco mihi solui debet, alio loco petam sine commemoratione eius loci, quo debitum mihi soluendum erat. ut ecce, uerbi gratia, ita a te sum stipulatus: '*Ephesi C aureos mihi dare spondes?*'; quod ad ius ciuile, non possum a te alio loco petere, quam Ephesi: extra enim Ephesum petens *loco* plus peto. si ergo Romae degas et ego a te pure petam, idest sine Ephesi commemoratione, *plus petitio* inducitur. set cum ita fieret, ut ego a te nunquam petere possem, cum nunquam Ephesi esses (neque enim Ephesi petere poteram, cum ibi nunquam inueniendus esses, neque extra Ephesum, ne in *plus petitionem* inciderem), ideo praetor hanc intentionem proposuit. facultatem enim mihi dedit extra Ephesum quoque a te petendi, commemoratione tamen Ephesi facta, ut ita *plus petitionem* uitem. si enim Romae aduersus te ita intendam: '*si paret aduersarium Ephesi C aureos mihi dare oportere*': plus petere non uideor. sin autem pure petam, idest mentione Ephesi non facta, *plus petitio* committitur. adimo enim utilitatem et lucrum, quam haberet promissor si Ephesi solueret. forte enim facilis

ἐκτὸς δὲ τῆς Ἐφέσου δυσχερεστάτη). καὶ οὐ δεῖ καταδικάζεσθαι εἰς τὰ ρ̅ νομίσματα αὐτὸν ἐκτὸς τῆς Ἐφέσου· δεῖ γὰρ ἐξαιρεθῆναι τῶν ρ̅ νομισμάτων τοσαῦτα, ὅσα ζημιοῦται ἐκτὸς τῆς Ἐφέσου καταβαλών. τυχὸν γὰρ ἐν τῇ Ῥώμῃ τὸ χρέος καταβαλεῖν ἀναγκαζόμενος, δαπανᾷ κʹ νομίσματα εἰς τὸ περιποιῆσαι ἑαυτῷ τὴν ποσότητα, ἥν ἐχρῆν μοι δοθῆναι καὶ διὰ τοῦτο οὐ καταδικάζεται εἰς τὰ ρ̅, ἀλλ' εἰς τὰ[1]) *π̅. ἐν ᾧ δὲ οὐ μνημονεύω τῆς Ἐφέσου ἐν τῇ δίκῃ ἐκτὸς κινῶν τῆς Ἐφέσου, ἐπειδὴ παρασκευάζω αὐτὸν εἰς ρ̅ νομίσματα καταδικασθῆναι (ἡ γὰρ* púra *ἐναγωγὴ τὴν τοῦ διαφέροντος ἐξέτασιν ἀναιρεῖ) διὰ τοῦτο* plus petiteúω. *τοῦτο δὲ τὸ διαφέρον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐκ τῶν πιπρασκομένων φορτίων μεγίστην δέχεται διαφορὰν, οἷον ἐλαίου σίτου οἴνου*[2]), *ἅτινα καθ' ἕκαστον κλῖμα διάφορον ἔχει τίμημα. ἀπαιτούμενος γὰρ ἐν τῇ Ῥώμῃ ρ̅ νομίσματα καὶ τὰ προσόντα μοι φορτία διαπωλεῖν ἀναγκαζόμενος ἐσθ' ὅτε λήψομαι ὑπὲρ αὐτῶν ρ̅ νομίσματα μόνον*[3]). *εἰ δὲ ἐν τῇ Ἐφέσῳ ταῦτα διεπίπρασκον, ἐλάμβανον ἂν ρ̅κ̅ νομίσματα. οὐ μόνον δὲ ἐν τούτοις, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς*[4]) *τοῖς ἀργυρίοις τὸ διαφέρον ἐκ τῶν κλιμάτων εἰσάγεται. οὐδὲ γὰρ*[5]) *οἱ αὐτοὶ ἐν παντὶ κλίματι*[6]) *τόκοι ἀπαιτοῦνται. ἐν μὲν γὰρ Ῥώμῃ πολλῶν ὄντων τῶν δανειζόντων, ἐσθ' ὅτε παρὰ τοῦ δανείζοντός μοι ἀπαιτοῦμαι τὸ δ̅ μέρος τῆς ἑκατοστῆς, ὅπερ συντείνει εἰς γ̅ νομίσματα· ἐν δε τῇ ἐπαρχίᾳ διὰ τὸ ὀλίγους εἶναι τοὺς δανείζοντας δανεισάμενος ἐγὼ ἐπὶ τῷ καταβαλεῖν σοι ἀπαιτοῦμαι λόγῳ τόκων τὸ ἥμισυ τῆς ἑκατοστῆς, τουτέστιν ρ νν. ὥςτε οὖν καὶ ἐπὶ τῆς ποσότητος τῶν τόκων τὸ διαφέρον ποιεῖ τὰ κλίματα. διὰ τοῦτο οὖν ἀνάγκη*[7]) *μεμνῆσθαι τῆς Ἐφέσου ποιούμενον τὴν ἐναγωγὴν, ἵνα τὸ διαφέρον σκοπηθῇ. εἰ δὲ συμβῇ σε τὸν ἐπερωτηθέντα εὑρεθῆναι κατὰ τὴν Ἔφεσον,* púra *ὀφείλει γίνεσθαι κατά σου ἡ ἐναγωγή· κινῶν γὰρ ἐν τῇ Ἐφέσῳ οὐκ ὤφειλες*[8]) *μνήμην ποιήσασθαι*[9]) *τοῦ τόπου.*

---

[1]) d. L[1]. L[2]. L[6]. Vi. R. [2]) M.: *οἴν. ἐλ. σίτ.* L[1]. L[2]. L[6]. *οἴν. σ. ἐλ.* Vi. F. R. [3]) *μόνα ρ̅ νν.* L[6]. [4]) d. L[6]. [5]) *ἀλλ' οὐκ* L[2]. L[6]. [6]) *οἱ αὐτοὶ* h. l. omn. praet. M. [7]) *—αῖον* Vi. R. [8]) M.: *ὀφείλεις* cet. [9]) *τοῦ ὀνόματος* ins. Vi. R.

erat ei pecuniae numeratae solutio Ephesi: extra Ephesum autem perdifficilis: neque oportet eum extra Ephesum in C aureos condemnare: a C ergo aureis tantum est deducendum, quanti eius interest Ephesi soluere. forte enim coactus Romae debitum soluere XX aureos impendit ad summam comparandam, quam mihi dare oportebat; et ideo non in C aureos condemnabitur, set in LXXX. Ephesi autem nulla commemoratione in actione facta, cum extra Ephesum agam, quod eum in C aureos condemnari curo (pura enim intentio eius quod interest aestimationem fieri non sinit), ideo plus peto. haec autem utilitas plerumque in uenditis mercibus magnam recipit differentiam, ueluti uino frumento oleo, quae per singulas regiones diuersa habent pretia. nam si C aurei Romae a me petantur, et cogar merces, quas habeo, distrahere, redigam ex his forte dumtaxat aureos C; cum si Ephesi eas distraherem, CXX aureos redigerem. neque in mercibus solum, set etiam in ipsa pecunia numerata per singulas regiones est differentia. non enim in omnibus regionibus eadem est usurarum ratio. Romae enim, plerisque fenus exercentibus, usurae forte quadrantes a me exigentur, idest terni aurei pro centenis: in prouincia autem, perpaucis ibi pecunias credentibus, si pecuniam mutuam accipiam, ut tibi soluam, dimidium centesimae, idest senos aureos pro centenis praestare debebo. itaque etiam in usurarum ratione differentiam singulae regiones inducunt. ideo ergo oportet Ephesi mentionem habere, ut id quod interest perspici possit. sin autem te debitorem meum Ephesi possum inuenire, pure intendam; nam cum Ephesi agas, loci mentionem facere non

ἰσοδυναμεῖ γὰρ τῇ μνήμῃ τοῦ τόπου ἡ ἔν τινι τόπῳ γινομένη ἐναγωγή. καὶ πρόδηλον ὅτι ἐν τῇ Ἐφέσῳ κινουμένου τοῖ δικαστηρίου καλῶς[1]) *τὸ διαφέρον αὐτοῦ τοῦ τόπου σκοπηθήσεται.* 33 d. *Ἔοικε τῷ* plus petiteúonti[2]) *τόπῳ καὶ ὁ αἰτίᾳ* 33d. plus petiteúωn. *καὶ πῶς αἰτίᾳ γίνεται* plus petitíωn[3]); *τοῦτο συμβαίνει ἐπὶ τῆς* alternationos. [Alternatiωn *δέ ἐστιν*[4]) *ἐπαμφοτερισμός·*] *οἷον ἐπηρώτησά σε· »ὁμολογεῖς διδόναι μοι Στῖχον τὸν οἰκέτην ἢ ι νομίσματα«; καὶ μετὰ ταῦτα ἦλθον μονοειδῶς τὰ ι νομίσματα ἀπαιτῶν· αἰτίᾳ*[5]) plus petiteúω, *ἐπειδὴ ἀφαιροῦμαί σου τὴν ἐπιλογὴν, ἣν ἡ φύσις τῆς ἐπερωτήσεώς σοι παρέχει. ὁ γὰρ οὕτως ἐπερωτηθεὶς· »ὁμολογεῖς διδόναι μοι Στῖχον ἢ ι' νομίσματα«; ἐξουσίαν ἔχει τοῦ καταβαλεῖν ὃ βούλεται. ὁ τοίνυν τὰ δέκα νομίσματα ἀπαιτῶν ἢ μόνον τὸν οἰκέτην ἀφαιρεῖται τὴν ἐπιλογὴν τοῦ χρέους, καὶ ἐντεῦθεν καλλίονα μὲν τὴν αὐτοῦ, χείρονα δὲ τὴν αἵρεσιν ποιεῖ*[6]) *τοῦ ἐναγομένου. ἐσθ' ὅτε γὰρ δυσχερεστέρα ἐστὶν ἡ καταβολὴ τῷ* réῳ *τῶν δέκα νομισμάτων ἤπερ τοῦ οἰκέτου καὶ διὰ τοῦτο βλάπτεται τὴν ἐπιλογὴν οὐκ ἔχων. ὥςτε οὖν*[a]) *δεῖ ὁμοιότροπον εἶναι τὴν ἐναγωγὴν τῇ ἐπερωτήσει, ἵνα οὕτως εἴπω ἐνάγων*[7])· *»εἰ φαίνεται τὸν ἀντίδικον χρῆναι δοῦναι Στῖχον ἢ ι νομίσματα«. εἰ δὲ καί τις γενικῶς οἰκέτην ἐπερωτήσῃ, καὶ ἦλθεν ἰδικῶς Στῖχον ἀπαιτῶν, ἢ γενικῶς οἶνον ἐπερωτήσας*[8]) *καὶ*[9]) *ἰδικῶς καμπανὸν*[10]) *οἶνον*[11]) *ἀπαιτήσῃ*[12]), *ἢ*[13]) *γενικῶς πορφύραν ἐπερωτήσας μετὰ ταῦτα ἰδικῶς τυρίαν*[14]) *ἀπαιτήσῃ,* plus petiteúei· *τὴν γὰρ ἐπιλογὴν ἀφαιρεῖται τοῦ ἐναγομένου, ἣν φύσις αὐτῷ δίδοται τῆς ἐπερωτήσεως. ὁ γὰρ γενικῶς ἐπερωτηθεὶς οἰκέτην ἢ οἶνον ἢ πορφύραν ἐξουσίαν ἔχει*[15]) *ἐξ οἷον βούλεται*

---

1) *καὶ* L6. Vi. R. 2) *ἐν* ins. Vi. 3) pl. pet. *γίν.* L1. F. *γενήσεται* Vi. R. 4) *ὁ* ins. Vi. R. 5) *ἅτινα* Pi. L2. L6. 6) *ποι. τ. αἵρ.* L6. 7) *δ.* Vi. R. 8) --*σά σε* L6. *ἢ* ins. M. 9) *μετὰ ταῦτα.* 10) —*ιον* hic et deinc. L1. L6. 11) *εἶναι* Vi. R. 12) —*τεῖ* L1. Pi. F.: —*τήσω* L6. 13) d. M. 14) *ὑρίαν* L2. *μαρτυρίαν* L1. 15) *ἕξει* Vi. R.

a) cfr. G. 4. 58.

debes: aliquo enim loco intentionem fieri perinde est, ac si eius loci mentio fiat. et liquet, iudicio Ephesi instituto, recte
33d. eius quod interest rationem ex eo loco spectari. 33d. Huic, qui loco plus petit, proximus est qui causa plus petit. et quomodo causa plus petitur? id fit in alternatione: ut ecce: stipulatus sum a te: 'spondesne mihi dare hominem Stichum aut aureos decem?' et deinceps decem aureos solum peto. causa plus peto, quia tibi electionem adimo, quam stipulationis natura tibi praebet. nam is a quo ita quis stipulatur: 'Stichum aut aureos decem mihi dare spondes?' facultatem habet alterutrum soluendi: qui igitur decem aureos aut hominem solum petit, electionem soluendi aufert et eo modo suam quidem meliorem, aduersarii autem condicionem deteriorem facit. forte enim difficilius est reo decem aureos, quam hominem praestare et ideo laeditur, cum electionem non habeat. oportet igitur intentionem similem esse stipulationi, ita, ut hoc modo intendam: 'si paret aduersarium Stichum aut decem aureos dare oportere'. praeterea si quis generaliter hominem sit stipulatus et specialiter Stichum petat, aut generaliter uinum stipulatus specialiter campanum petat, aut generaliter purpuram stipulatus sit, deinde specialiter tyriam petat, plus petit; quia electionem aduersario tollit, quam ei natura dabat stipulationis. nam qui generaliter hominem aut uinum aut purpuram promittit potest id ex quolibet loco acceptum

τόπου τοῦτο λαβὼν καταβάλλειν. τὸ πλέον φημὶ, εἰ καὶ
εὐτελέστατον εἴη τὸ ἀπαιτούμενον, οὐδὲν ἧττον καὶ οὕτως ὁ
ἀctωr plus petiteύει· *συμβαίνει γὰρ ἐσθ' ὅτε καὶ*[1]) *τὸ νομι-*
ζόμενον εἶναι εὐτελὲς, δυσχερὲς εἰς καταβολὴν γίνεσθαι τῷ
ἐναγομένῳ. οἷον λόγου χάριν πάντων τῶν οἴνων χείρων ἐστὶν
ὁ καμπανός· ἐὰν γενικῶς ἐπερωτήσας ἰδικῶς καμπανὸν ἀπαιτῶ,
διὰ τοῦτο plus petiteύω, *ἐπειδὴ ὁ ἐναγόμενος ἐσθ' ὅτε εὐχερέ-*
στερον οἶνον καλλίονα δίδωσιν ἢ καμπανὸν διὰ τὸ ἀπορεῖν
τούτου[2]). 33e. *Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πάλαι ἦν ἐν πολιτείᾳ*[3]) *τῶν* 33e.
plus petitiόnωn. *μετὰ δὲ ταῦτα διάταξις ζήνωνος τοῦ τῆς*
θείας λήξεως, οὐδὲν δὲ[4]) *ἧττον καὶ νομοθεσία τοῦ ἡμετέρου*
βασιλέως ἐστένωσε ταῦτα τὰ τῶν plus petitiόnωn. *καὶ εἰ μέν*
τις χρόνῳ plus petiteύsῃ[5]) *τι, χρὴ τὸν δικαστὴν ὁρίζειν, ὡς*
ἡ ζήνωνος διδάσκει διάταξις· εἰ δὲ καὶ περὶ ποσότητα ἢ[6])
καθ' ἕτερον τρόπον γένηται ἢ[7]) plus petitiωn *καί τις ἐντεῦθεν*
ζημία συμβῇ τῷ ἐναγομένῳ, οἷον σπορτούλλων πλειόνων δόσις
(ὡς καὶ[8]) *προειρήκαμεν) εἰς τὸ τριπλοῦν, ὡς ὑπὲρ τὸ δέον*
ὁ réos *ἐζημιώθη, ὁ* ἀctωr *καταδικασθήσεται.* 34. *Κινῶν τις* 34
κατ' ἐμοῦ δικαστήριον minus epetiteuse[9]). *δέκα γὰρ ἐποφειλό-*
μενος ἐκίνησε περὶ πέντε ἢ δεσπόζων εἰς ὁλόκληρον τοῦ[10])
ὑπ' ἐμοῦ κατεχομένου ἀγροῦ περὶ τοῦ ἡμίσεως ἐποιήσατο τὴν
ἐναγωγήν· οὐδεὶς αὐτῷ κίνδυνος ἐντεῦθεν συμβήσεται· εἰς γὰρ
τὴν λοιπὴν ποσότητα οὐδὲν ἧττον ὁ δικαστὴς ἐν αὐτῷ τῷ
δικαστηρίῳ[11]) *καταδικάζει με, ὡς ἡ εἰρημένη ζήνωνος βούλεται*
διάταξις. 35. *Ἐάν τις* aliud *ἁμαρτήσῃ οὐκ ἔσται αὐτῷ τὸ* 35.
πταῖσμα ἐπιζήμιον. ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ δικαστηρίῳ τῆς ἀλη-
θείας γνωρισθείσης, ἡ πλάνη διόρθωσιν ἐπεδέχεται. τὸ δὲ
aliud *ἕτερον ἁμαρτάνεται δύο τρόποις*[12]), *ἢ πράγματι ἢ*
αἰτίᾳ. πράγματι μὲν, οἷον Στῖχον ἐποφειλόμενος τὸν οἰκέτην
ἦλθεν Ἔρωτα ἀπαιτῶν· αἰτίᾳ δὲ οἷον ἡνίκα ἑτέραν ἀντὶ

---

1) d. Vi. R. 2) *τούτ. ἀπ.* Vi. F. R. 3) *ταῦτα* ad. M. 4) d. Vi. R. 5) *—εύει* Vi. R. 6) *τι* M. L6. 7) d. L6. 8) d. L6. Vi. R. 9) scr. M. L2. 10) *τούτου* L2. 11) *οὐδὲν ἧτ.* h. l. Vi. F. R. 12) *κατὰ β ἁμ. τρόπους* F.: aliud pro alio l. Vi. R.

praestare. quin etiam licet uilissimum sit, quod petitur,
nihilominus et ita actor plus petit. aliquando enim accidit,
ut quod uile esse putatur difficilius reus soluere possit. ut
ecce: uerbi gratia omnium uinorum est campanus pessimus;
si, cum generaliter sim stipulatus, specialiter campanum petam,
ideo plus peto, quia interdum aduersarius meliorem uinum
facilius soluere possit, quam campanum, cum eius copiam
33e. non habeat. 33e. Set haec quidem de plus petitionibus
antea in usu fuerunt; postea autem Zenonis diuae memoriae
constitutio nec non principis nostri lex totum hoc ius de plus
petitionibus coartauerunt. et si quis tempore plus petit,
iudex rem definire debet, sicuti Zenonis loquitur constitutio;
sin autem quantitate uel alio modo plus petitio committitur,
et damnum inde forte reo accidit (ueluti si maiores sportulae
dentur, uti superius diximus), in triplum eius, in quo secus
34. ac debuit reus laesus sit, actor condemnabitur. 34. Quidam
mecum agens minus petiit: nam cum ei decem deberentur,
quinque petiit: aut cum fundi a me possessi in solidum esset
dominus, de parte dimidia intentionem concepit. nullum ex
ea re periculum ei orietur: nam in reliquum nihilominus
iudex me condemnabit, sicuti praedicta Zenonis constitutione
35. cauetur. 35. Si quis aliud pro alio errans petiit, eiusmodi
error ei fraudi non erit. nam in eodem iudicio, cognita
ueritate, error emendationem recipit. aliud pro alio duobus
modis petitur, aut re aut causa: re, ueluti si is, cui Stichus
debebatur, Erotem petiit: causa, ueluti cum alia pro alia

ἑτέρας ἐκίνησεν ἀγωγήν. δέον γὰρ κινῆσαι τὴν[1]) ex testamento ἐκίνησε τὴν[2]) ex stipulatu, ἢ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου.

36. Ἔστι καὶ ἄλλη[3]) τῶν ἀγωγῶν διαίρεσις. εἰσὶ γάρ τινες 36. ἀγωγαί, δι' ὧν οὐχ ὅλον τὸ ἐποφειλόμενον λαμβάνομεν, ἀλλὰ ποτὲ μὲν ὁλόκληρον, ποτὲ δὲ ἧττον. οἷον ἐὰν κινῶ κατά σου τὴν de peculio ἕνεκα τοῖ σοῦ υἱοῦ ἢ τοῦ σοῦ οἰκέτου περὶ δέκα νομισμάτων. εἰ μὲν γὰρ εὔπορόν ἐστι τὸ pecúlion λήψομαι τὰ ι̅ νομίσματα· εἰ δὲ ἄξιά ἐστι τὰ ἐν τῷ peculio πράγματα πέντε νομισμάτων, εἰς τὰ ε̅ μόνα ὁ πατὴρ ἢ ὁ δεσπότης καταδικάζεται. τίνα δὲ τρόπον νοεῖσθαι χρὴ τὸ pecúlion προϊόντες μαθησόμεθα.

37. Ἔστι δὲ πρὸς τῇ de 37. peculio καὶ ἑτέρα ἀγωγὴ οὐ πάντως εἰς ὁλόκληρον ποιουμένη τὴν καταδίκην. ἐὰν γὰρ ἐγὼ ὑποδέξομαι προῖκα[4]) παρὰ τῆς ἐμαυτοῦ γαμετῆς, εἶτα συστὰς ὁ γάμος μετὰ ταῦτα διαλυθείη[5]), κινοῦσα κατ' ἐμοῦ τὴν ex stipulatu ἐπὶ ἀπαιτήσει τῆς προικὸς, οὐ πάντως λήψεται τὸ ὁλόκληρον, ἀλλ' εἰς ὅσον ἐξαρκεῖ ἡ ἐμὴ περιουσία. καὶ εἰ μὲν συντρέχει ἡ ποσότης τῶν ἐμῶν πραγμάτων τῇ ποσότητι τῆς προικὸς, ἡ γυνὴ[6]) λήψεται τὸ ὁλόκληρον. εἰ δὲ ἑκατὸν νομισμάτων οὔσης τῆς προικὸς[7]), ἡ[8]) οὐσία[9]) εἰς πεντήκοντα συντείνει, εἰς πεντήκοντα καταδικασθήσομαι διὰ τὸ εἰς[10]) τοσοῦτον εὐπορεῖν. ἔσθ' ὅτε καὶ εὐπόρου ὄντος οὐ πάντως ἡ ἐμὴ γυνὴ πᾶσαν λήψεται προῖκα διὰ τὴν ἀντικειμένην αὐτῇ retentiona, ἥτις τὴν ποσότητα μειοῖ τῆς προικός. εἰ γὰρ ἐπιδοθῇ μοι πράγματα ἐν προικὶ εἰς χίλια νομίσματα συντείνοντα, δαπανήσω δὲ περὶ αὐτὰ ἑκατὸν νομίσματα, διαλυθέντος δὲ τοῦ γάμου ἀπαιτῶμαι τῶν χιλίων νομισμάτων τὴν ποσότητα, δύναμαι ἀντιτιθέναι καὶ λέγειν, ὅτιπερ ἑκατὸν ἐδαπάνησα[11]) νομίσματα περὶ τοὺς ἀγροὺς ἢ τὰς οἰκίας τὰς λόγῳ προικὸς ἐπιδοθείσας[12]). καὶ ἐπειδὴ ipso iure[13]) αἱ τοιαῦται δαπάναι τὴν προῖκα ἀπο-

1) d. F. 2) ad. ex Vi. R. 3) τούτων ad. L^2. 4) πρ. ὑπ. Vi. F. R. 5) M.: cet. —θῇ. 6) ἤγουν L^2. 7) περιουσίας L^6. 8) d. F. 9) περιουσία Vi. R. 10) d. L^2. 11) ν. ἐδαπ. Vi. F. R. 12) μοι ad. Vi. F. R. 13) ἤγουν [καὶ M. L^1. L^2. L^6.] αὐτῷ τῷ νόμῳ ins. libri ed.

actione quis expertus sit; uerbi gratia, cum quidam ex testa-
36. mento agere deberet, egit ex stipulatu, uel etiam contra.
36. Est alia quoque actionum diuisio. quaedam enim actiones sunt, quibus non solidum quod nobis debetur persequimur, set modo solidum, modo minus; ueluti si tecum de peculio agam filii seruiue tui X aureos petens. nam si locuples peculium est, X aureos accipiam; si uero res peculiares V aureis dumtaxat dignae sunt, in V tantummodo pater dominusue condemnabitur. quemadmodum autem peculium intellegi
37. debeat inferius monendi sumus. 37. Est praeter actionem de peculio alia quoque, quae non semper habet in solidum condemnationem. nam si dotem a mea uxore acceperim et nuptiae constiterint, deinde solutae fuerint, ipsa mecum ex stipulatu agens ad dotem persequendam, non prorsus solidum consequetur; set quatenus facultates meae patiuntur. itaque si doti quantitati bonorum meorum quantitas concurrat, solidum mulier consequetur; sin autem, cum dos C aureorum sit, meae facultates L tantum aureos efficiant, in L condemnabor; cum eatenus tantum soluendo sim. interdum autem licet soluere possim, non omnimodo uxor mea integram recipiet dotem propter oppositam ei retentionem, quae dotis repetitionem minuit. nam si mihi res in dotem datae fuerint, quae M aureis sint dignae, impenderim autem in eas aureos C, soluto matrimonio, si M aureorum summa a me petatur, obicere possum me C aureos in fundos aedesue nomine dotis mihi datos impendisse. et quia ipso iure eiusmodi impensae

μειοῦσιν, οὐ καταδικασθήσομαι εἰς τὰ χίλια νομίσματα, ἀλλ' εἰς μόνον[1]) *ἐννεακόσια, εἰ γέγονεν ἡ δαπάνη* necessaria *οὖσα, τουτέστιν ἐξ ἀνάγκης δαπανηθεῖσα. ἤμελλε γὰρ ἴσθ' ὅτι καταπίπτειν ἡ οἰκία, εἰ μὴ περὶ ἀνανέωσιν αὐτῆς ἑκατὸν ἀναλωθῇ*[2]) *νομίσματα. διὰ ταῦτα ταύτῃ χρήσομαι*[3]) *τῇ* retentioni [*τουτέστι τῇ παρακατασχέσει*[4])] *ἥτις λέγεται* ob impensas. *ταῦτα δὲ πάντα τελειότερον*[5]) *ἐκ τῶν* Digéstωn *ἔνεστι μαθεῖν.*

38. *Ἐάν τις κατὰ τοῦ οἰκείου πατρὸς* (emancipatos *ὧν δηλονότι*) 38. *ἢ ἀπελεύθερος κατὰ τοῦ οἰκείου πάτρωνος, κινῇ οἱανδήποτε ἀγωγὴν, ἢ ἐὰν ὁ κοινωνὸς κατὰ τοῦ κοινωνοῦ κινῇ τὴν* pro socio, *οὐ πλέον ὁ ἐναγόμενος καταδικασθήσεται τῷ ἀντιδίκῳ, ἤπερ εἰς ὅσον εὐπορεῖ ἡ αὐτοῦ περιουσία. τὸ αὐτό ἐστι καὶ ἐὰν* donandi animo *ἐπερωτηθῶ δοῦναί τινι ἑκατὸν νομίσματα. οὔτε γὰρ πλέον ὀφείλω*[6]) *καταδικασθῆναι*[7]) *αὐτῷ, ἤπερ*[8]) *εἰς ὅσον εὐπορῶ.*

39. *Καὶ αἱ* compensationes 39. *ἀντιτιθέμεναι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀποτελοῦσιν, ὥςτε μὴ ὅλον λαμβάνειν τὸν* áctora *ὅπερ ἀπαιτεῖν πειρᾶται*[9]). *εἰ γὰρ κινεῖ κατ' ἐμοῦ περὶ δέκα νομισμάτων*[10]) *ἀμοιβαδὸν ἀντεποφείλων μοι τρία νομίσματα, εἰς ἑπτὰ καταδικασθήσομαι καθὰ καὶ ἤδη προείρηται. διὰ τοῦτο*[a]) *δὲ εἶπον »ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον«, ἐπειδὴ ἐὰν*[11]) *συμβῇ μὴ σαφὲς εἶναι τὸ εἰς* compensationa *ἀντιτιθέμενον χρέος οὐδὲν ἧττον ὁ* áctωr *ὁλόκληρον ἀπαιτεῖται τὸ χρέος*[12]).

40. *Ἐχρεώστει* Títios 40. *διαφόροις* creditorsi *πολλὴν χρυσίου ποσότητα· ἐπικειμένων τῶν δανειστῶν καὶ ἀπαιτούντων τὰ χρέα, ἐξέστη τῆς οἰκείας περιουσίας οὐκ ἐξαρκῶν πρὸς τὴν τούτων*[13]) *καταβολήν. εἰ συνέβη αὐτὸν τὸν* Títion[14]) *μετὰ χρόνον ἕτερα κτήσασθαι πράγματα εἰς ἀξιόπιστον συντείνοντα ποσότητα, δύνανται οἱ*

---

1) M.: cet. *—να: τὰ* ins. L⁶. 2) *ἀνηλώθησαν* Vi. R. 3) *χρησάμενος* L⁶. 4) de gloss. suspicor. 5) *ἔνεστι* h. l. L⁶. 6) *—ων* M. L². 7) *–ήσομαι* L². 8) *εἴπερ* M. 9) *ἐπιτέτραπται* ad. M. Pi. L⁶. 10) *γ̄* h. l. L⁶. 11) *εἰ* L⁶. 12) *ὁλόκλ.* h. l. Vi. F. R. 13) *—του* L². 14) *τὸν Τ. αὐτ.* Vi. R.

a) cfr. supra §. 30.

dotem minuunt, non condemnabor in M aureos set in DCCCC tantum, dummodo necessariae fuerint impensae; ut ecce si aedes collabi contigisset, nisi ad eas reficiendas C aureos impendissem. itaque eiusmodi retentione utar, quae 'ob impensas' dicitur. set haec omnia plenius ex digestorum
38. libris cognoscere licet. 38. Si quis cum parente suo (cum nempe emancipatus sit) patronoue quocumque iudicio agat, uel si socius cum socio iudicio societatis agat, non ultra reus actori condemnabitur, quam eius facultates soluendo sunt. idem est et si donandi animo cuidam C aureos promittam; non enim ultra condemnari debeo, quam facere possum.
39. 39. Compensationes quoque oppositae plerumque efficiunt, ut minus actor consequatur, quam consequi studet. nam si mecum agit X aureos petens, inuicem mihi aureos III debens, in VII condemnabor, sicuti superius dictum est. ideo autem 'plerumque' dixi, quia si oppositum ad compensandum debitum non liquet, nihilominus actor id quod sibi debetur
40. in solidum consequetur. 40. Titius magnam auri uim pluribus creditoribus debebat. cumque creditores urguerent et debita peterent, suis bonis cessit, quia soluendo non erat. si contingat ut postea idem Titius alia bona adquirat, quae satis idoneam efficiant quantitatem, poterunt creditores, quippe

creditores, οἷα μὴ δυνηθέντες ἀποπληρωθῆναι τὸ χρέος, τὴν λειπομένην αὐτὸν[1]) ἀπαιτεῖν ποσότητα· καταδικασθήσεται δὲ[2]) αὐτοῖς οὐκ εἰς ὁλόκληρον, ἀλλ' εἰς ὅσον εὐπορεῖ. ἀπάνθρωπον γὰρ ἐνομίσθη τῆς ἰδίας αὐτὸν γυμνωθέντα περιουσίας εἰς ἅπαν καταδικάζεσθαι τὸ χρέος.

Quod cum eo qui in aliena potestate est negotium gestum esse dicitur[3]). Titulus 7.

Ἐν τοῖς προλαβοῦσι μνήμην ἐποιησάμεθα τῆς de peculio ἥτις κινεῖται προφάσει τοῦ peculiu τοῦ οἰκέτου ἤγουν τοῦ ὑπεξουσίου υἱοῦ κατὰ τοῦ πατρὸς ἢ δεσπότου. δεῖ τοίνυν περὶ αὐτῆς εἰπεῖν· εἰς τοῦτον γὰρ τὸν καιρὸν τὴν αὐτῆς ὑπερεθέμεθα διδασκαλίαν ποιήσασθαι. ἀλλὰ χρὴ καὶ περὶ τῶν[4]) ἑτέρων ἀγωγῶν[5]), αἵτινες χάριν τῶν αὐτῶν ὑπεξουσίων κατὰ[6]) πατρὸς ἢ[7]) δεσπότου κινοῦνται[8]) ἐπιμελέστερον διεξελθεῖν. ἐπειδὴ δὲ συναλλάγματος γενομένου εἴτε μετὰ οἰκέτου εἴτε μετὰ ὑπεξουσίου υἱοῦ τὰ αὐτά σχεδόν[9]) ἐστι νόμιμα, ἵνα μὴ φλύαρος καὶ πολυρρήμων φανῶ διαλογισμοῖς ἀπείροις κεχρημένος, λόγον ποιήσομαι περὶ μόνων πρὸς οἰκέτην γενομένων συναλλαγμάτων καὶ τῆς κατὰ τοῦ δεσπότου ἐναγωγῆς. τὰ αὐτὰ γὰρ νοήσομεν καὶ περὶ υἱοῦ, ἔτι δὲ καὶ περὶ πατρὸς ἔχοντος in potestate τὸν παῖδα. εἰ δέ τι ἰδιάζον ἐπὶ τούτων παραφυλάττεται, κεχωρισμένως ἐπιδείξομεν τοῦτο. **1.** Ἔστι 1. τοίνυν κατὰ τοῦ δεσπότου ἀγωγὴ ἡ 'quod iussu', προφάσει τῶν πρὸς τὸν οἰκέτην συναλλαγμάτων κινουμένη. ἐὰν γὰρ

---

1) M. R.: cet. αὐτῶν [—τοῦ Vi.]. 2) καὶ κατ. Vi. R. 3) Περὶ πεκουλίου L⁶. Vi. R. Περὶ πεκουλίου [d. M. L².] ὅτι ἡ μετὰ τῆς ἑτέρων ἐξουσίας οὖσα πραγματεία λέγεται M. L¹. L². F. 4) d. Vi. R. 5) ἀγωγῶν L⁶. 6) τοῦ ins. L⁶. 7) ins. Τοῦ L². 8) —εῖται L². 9) ἐστ. σχ. Vi. F. R.

qui sibi debitam pecuniam integram recipere non potuerint, reliquam summam petere: condemnabitur autem eis non in solidum, set in id quod facere potest. inhumanum enim uisum est spoliatum fortunis suis in solidum condemnari.

Quod cum eo qui in aliena potestate est negotium gestum esse dicitur. Titulus 7.

Superius actionis de peculio mentionem habuimus, qua in peculium seruorum uel filiorum familias agitur aduersus patrem dominumue. opus est igitur, ut de ea dispiciamus: in hoc enim tempus eius tractatum distulimus. set opus est quoque de ceteris actionibus, quae eorundem seruorum filiorumue familias nomine exerceri solent, diligentius tractare. set quia, siue cum seruo negotium gestum sit, siue cum filio familias, eadem fere iura seruantur, ne loquax et uerbosus esse uidear infinitis disputationibus utens, sermonem de iis tantum negotiis habebo, quae cum seruis geruntur, et de intentione, quae aduersus dominum concipitur. eadem enim de filio quoque intellegemus et de patre, qui eum in potestate habet; si quid autem in his proprie obseruatur, id
1. separatim ostendemus. 1. Est igitur cum domino actio 'quod iussu' eorum negotiorum gratia, quae cum seruis gesta sunt.

κελεύσει τοῦ δεσπότου συναλλάξῃ μοι καὶ[1]) *γένηται δέ μοι ἔνοχος, ἔξω κατὰ τοῦ δεσπότου τὴν* 'quod iussu', *τρόπον γάρ τινα πρὸς αὐτὸν δοκῶ συναλλάττειν καὶ τὴν αὐτοῦ μεταδιώκειν πίστιν διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην κέλευσιν. ὡς ὁλόκληρον δὲ αὕτη ἡ* quod iussu *ἔχει τὴν καταδίκην.* 2. *Κατὰ* 2. *μίμησιν τῆς* 'quod iussu' *καὶ ἑτέρας δύο εἰς ὁλόκληρον ἐχούσας τὴν καταδίκην ἀγωγὰς ὁ* praétωr *ἐπηγγείλατο, ὧν ἡ μὲν* exercitoría, *ἡ δὲ ἑτέρα* institoria *προσαγορεύεται*[a]). *καὶ ἡ μὲν* exercitoria *τότε χώραν ἔχει, ὁπότε τὸν ἴδιον οἰκέτην* mágistrón *τις τῆς οἰκείας προβάληται νεὼς καί τι μετὰ τοῦ προβληθέντος αὐτοῦ*[1a]) *χάριν τοῦ πράγματος, ἐφ' ᾧ καὶ προεβλήθη, γέγονε*[2]) *συνάλλαγμα. ἐπὶ γὰρ τούτου τοῦ θέματος εἰς ὁλόκληρον ἔξω τὴν* exercitorian *κατὰ τοῦ δεσπότου. διὰ τοῦτο δὲ ὠνόμασται* exercitoria, *ἐπειδὴ* exercitωr *προσαγορεύεται οὗτος, πρὸς ὃν ὁ καθημερινὸς τῆς νεὼς πόρος ἀνατρέχει*[3]). *ἡ δὲ* institoria *τότε χώραν ἔχει, ἡνίκα τις καπηλείου τυχὸν ἢ οἱασδήποτε πραγματείας τὸν ἴδιον προέστησεν οἰκέτην*[4]). *ἐὰν γὰρ μετ' αὐτοῦ τι συνάλλαγμα γένηται, ταύτης χάριν τῆς αἰτίας, ἐφ' ᾗ καὶ προέστη, ἐναχθήσεται ὁ δεσπότης εἰς ὁλόκληρον τῇ* institoriᾳ. *διὰ τοῦτο δὲ* institoria *προσαγορεύεται, ἐπειδὴ οἱ προβαλλόμενοι τῶν πραγμάτων* institores *καλοῦνται.* 2a. *Χώρα δὲ ταύτῃ τῇ* institoriᾳ *καὶ τῇ* exercitoriᾳ[5]) *ἡνίκα,* 2a. *εἰ καὶ ἐλεύθερόν τις*[6]) *ἢ*[7]) *ἀλλότριον οἰκέτην ἢ καπηλείου ἢ οἱασδήποτε πραγματείας προέστησεν*[8]). *κἀνταῦθα γὰρ ὁ αὐτὸς ὁ τῆς δικαιοσύνης λόγος κατὰ τοῦ προστήσαντος τὴν* exercitorian *ἤγουν* institorian *δίδωσιν. ὁ γὰρ προϊστῶν τινα δοκεῖ λαμπρᾷ λέγειν τῇ φωνῇ ὅτι »ἐγὼ τοῦτον προέστησα· ὁ βουλόμενος αὐτῷ συναλλαττέτω«.* 3. *Ἐπενόησε δὲ καὶ* 3. *ἄλλην ἀγωγὴν ὁ* praétωr, *ἥτις* tributoria *καλεῖται. ἐὰν γὰρ ὁ ἐμὸς οἰκέτης εἰς τὰ* peculiária *αὐτοῦ πραγματεύεται*[9]) *φορτία,*

1) ad. ex. M. L[6]. 1a) Ita correxi (cfr. et R. in notis): *τιμήματος πρ. αὐτῷ* libri. 2) *γένηται* L[6]. 3) *προανατρ.* L[6]. 4) M.: cet. *οἰκ. προέστ.* 5) —iae Vi. R. 6) *δ.* Vi. R. 7) *καὶ* om. cum M. Vi. R. 8) *—ηκε* Vi. R. 9) *—σηται* Vi. R.

a) schol. Bas. I 789.

si ergo iussu domini mecum negotium gerat seruus et mihi obligetur, actionem habebo cum domino 'quod iussu'; quodammodo enim cum eo contrahere uideor eiusque fidem sequi propter eius iussum. in solidum autem haec actio
2. 'quod iussu' condemnationem habet. 2. Ad huius actionis similitudinem duas quoque alias, quibus solidum persequimur, praetor pollicitus est, quarum altera exercitoria, altera institoria appellatur. exercitoria tunc locum habet, cum quis seruum suum magistrum nauis suae praeposuit, et aliquid cum eo qui est praepositus eius rei gratia, cui praepositus est, contractum est. in eiusmodi autem casu in solidum exercitoriam actionem aduersus dominum habebo. et ideo 'exercitoria' uocatur, quia 'exercitor' appellatur is, ad quem cottidianus nauis quaestus pertinet. institoria tunc locum habet, cum quis tabernae forte aut cuilibet negotiationi seruum suum praeposuerit; nam si quid cum eo eius rei causa, cui praepositus est, contractum fuerit, dominus in solidum institoria actione conuenietur. ideo autem 'institoria' appellatur, quia ei, qui negotiationibus praeponuntur, 'institores' uocantur.
2a. 2a. Locus autem est institoriae et exercitoriae actioni etiam si liberum quis hominem aut alienum seruum naui aut tabernae aut cuilibet negotiationi praeposuerit; nam hic quoque eadem aequitatis ratio exercitoriam uel institoriam actionem aduersus eum, qui praeposuit, dat. nam is qui aliquem praeponit uidetur aperta uoce declarare: »hunc ego
3. praeposui: qui uolet cum eo contrahat«. 3. Introduxit et aliam actionem praetor, quae tributoria uocatur. namque si seruus meus in peculiaribus suis mercibus negotietur, me

οὐ κατὰ κέλευσιν ἐμήν, οὐδὲ ἐμοῦ προστήσαντος αὐτόν, εἰδότος μέντοι καὶ οὐκ ἀντιλέγοντος, γένηται δέ τι[1]) *πρὸς αὐτὸν συνάλλαγμα, οὕτως ὁ* praétωr *ἐπὶ αὐτῷ*[2]) *δικαιοδοτεῖ. εἰ γὰρ συμβῇ ἐποφλῆσαι αὐτὸν διαφόροις προσώποις, ἐποφλῆσαι δὲ κἀμοὶ τῷ δεσπότῃ (ὃ δὲ εἶπον »ἐποφλῆσαι« ἐστι*[3]) *φυσικῶς νοητέον οὐκ ἐννόμως), παραγένηται δὲ ὁ οἰκέτης ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὰ φορτία, προσέρχονται οἱ* creditores *τῷ* praétori, *καὶ ἀναγκάζει τὸν δεσπότην ἀγαγεῖν εἰς μέσον τὰ φορτία, καὶ εἰ τυχὸν ἐν τῷ μεταξύ τινα αὐτῶν διεπράθη καὶ συνήχθη χρυσίον*[4]), *τοῦτο ἀναλόγως διελεῖν μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν* creditórωn. *εἰ δὲ αὐτὸς ὁ δεσπότης, ᾧ ἐπετράπη τῶν φορτίων ἡ διαίρεσις, ὑφέληταί τινα ἐξ αὐτῶν καὶ μὴ πάντα εἰς μέσον ἀγάγῃ, ἔλθῃ δέ τις τῶν* creditórωn *αἰτιώμενος καὶ λέγων ὅτι*[5]) *ἐλάττονα φορτία τῶν ὑπὸ τοῦ οἰκέτου ἐκ τῆς πραγματείας ἐνεχθέντων εἰς μέσον ἐλήλυθε, δοθήσεται αὐτῷ* tributoria *κατὰ τοῦ δεσπότου, δι' ἧς ἀναγκασθήσεται ἅπερ ἔτυχεν*[6]) *ἀποκρυψάμενος φορτία*[7]) *εἰς μέσον ἐνεγκεῖν. λέγεται δὲ* tributoria (*διαιρετική*) *παρὰ τὸ* distribuere, *ὅ ἐστι »διαιρεῖν«*[8]). 4. *Πρὸς ταῖς εἰρημέναις ἀγωγαῖς ἐπενόησε καὶ* 4. *τὴν* de peculio, *ἤτοι* de in rem uerso[9]), *ἵνα εἰ καὶ παρὰ γνώμην τοῦ*[10]) *δεσπότου συνάλλαγμά τι γένηται πρὸς τὸν οἰκέτην, ὅμως εἴτε τι ἐδαπανήθη περὶ τὴν οὐσίαν τοῦ δεσπότου, τουτέστι* uérson[11]) *ἐγένετο*[12]), *τοῦτο ὅλον ὁ δεσπότης καταδικασθῇ, εἴτε οὐκ ἐγένετο* uérson, *εἰς τοῦτο μέχρι τῆς τοῦ* peculiu *καταδικασθῇ ποσότητος*[13]). 4a. *Δοκεῖ δὲ* uérsa[14]) 4a. *γίνεσθαι εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ δεσπότου, ἐάν τι κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ἀναλωθῇ περὶ τὰ αὐτοῦ πράγματα. οἷον δανεισάμενος ὁ ἐμὸς οἰκέτης τοῖς*[15]) *ἐμοῖς* creditorsi *κατέβαλεν, ἢ μέλλουσάν μοι*

---

[1]) d. Vi. R. [2]) —*ῆς* L[2]. *τῆς αὐτῆς ἀγωγῆς* L[6]. [3]) scr. ex M. *εἰ*. [4]) *καὶ* ad. Vi. R. [5]) *ὡς ὅτι* Vi. F[1]. R.: d. cet. [6]) *ἔκρυψεν* M. [7]) *ὅπερ . . . φορτίον* Vi. R. [8]) M. Par[1]. Par[3]. *διελεῖν* L[1]. L[2]. L[6]. Vi. F[1]. R. [9]) *τουτ. περὶ τῶν ἐν πράγμασι τοῦ πατρὸς ἢ καὶ δεσπότου στραφέντων ἤγουν δαπανηθέντων* ad. Vi. R. [10]) *d.* L[6]. [11]) in rem uersum Vi. R. [12]) *εἰς* ins. Vi. R. [13]) *ποσ. κατ.* Vi. F. R. [14]) —sum Vi. R. [15]) d. L[6].

non iubente neque praeponente, set tamen sciente et non contradicente, et quid cum eo fuerit contractum, ita de hoc praetor ius dicit. si pluribus obnoxius factus sit. inter quos et mihi domino (quod autem dixi obnoxium esse de naturali non ciuili obligatione accipiendum est), et adsit seruus merces suas habens, adeunt creditores praetorem, qui coget dominum merces in medium proferre et si qua merx distracta fuerit et inde pecunia recepta, hanc inter dominum et ceteros creditores pro rata portione distribuere. sin autem dominus, cui mercium distributio est permissa, aliquid inde subtraxerit neque omnia in medium protulerit, et queratur quidam ex creditoribus et dicat pauciores merces, quam in quibus negotiatus sit seruus, a domino in medium esse prolatas, tributoria actio ei aduersus dominum competet, qua is cogetur quascumque condiderit merces in medium proferre.
4. dicitur autem 'tributoria' a 'distribuendo'. 4. Praeter dictas actiones introduxit actionem de peculio siue de in rem uerso, ut, quamuis sine uoluntate domini negotium gestum sit, tamen, siue quid in rem domini impensum idest uersum sit, id totum debeat praestare; siue non sit in rem
4a. uersum, usque ad peculii quantitatem condemnetur. 4a. In rem autem domini uersum intellegitur, quidquid necessario in rem eius impensum est: ut ecce: mutuatus seruus meus pecuniam creditoribus meis soluit, aut ruentes aedes meas

πίπτειν οἰκίαν ἀνώρθωσεν, ἢ τῇ ἐμῇ familia *σῖτον ἠγόρασεν, ἤγουν ἀγρὸν ἢ ἕτερον οἱονδήποτε πρᾶγμα ἀναγκαῖον ἠγόρασέ μοι.* 4b. *Εἰ τοίνυν δέκα νομίσματα ἐδανείσατο παρά σου* 4b. *καὶ πέντε μὲν κατέβαλε τῷ ἐμῷ* creditori, *τὰ δὲ ἄλλα ε̄ νομίσματα*[1]) *ὁπωςδήποτε ἐδαπάνησεν, ὑπὲρ μὲν τῶν πέντε τῶν* uérsωn[2]) *εἰς ὁλόκληρον καταδικάζομαι, ὑπὲρ δὲ τῶν μὴ δαπανηθέντων εἰς ἐμὲ μέχρι τοσούτου κατασχεθήσομαι*[3]), *μέχρις οὗ ἐκτείνεται ἡ τοῦ* peculiu *ποσότης. οὐκοῦν ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι εἰ πάντα τὰ δέκα νομίσματα εἰς τὴν ἐμὴν οὐσίαν*[4]) *δαπανήσῃ*[5]), *ὅλα*[6]) *τὰ δέκα νομίσματα ὁ* creditωr *ἀπαιτήσει με. αὕτη γὰρ ἡ* 'de peculio' *μία μέν ἐστιν ἀγωγή, διπλῆν δὲ ἔχει*[7]) *καταδίκην, ἢ γὰρ εἰς τὸ* pecúlion *ἢ εἰς τὸ* uérson *γίνεται ἡ ἐναγωγὴ καὶ ἡ καταδίκη. ὁ τοίνυν δικαστὴς*[8]) *τῆς*[9]) de peculio *ἀκροώμενος πρότερον εἴωθε κατανοεῖν εἰ ἐδαπανήθη τι περὶ τὴν οὐσίαν τοῦ δεσπότου, καὶ εἰ μέν τι δεδαπάνηται εἰς ταύτην πάντως τὴν ποσότητα τὸν δεσπότην καταδικάζει*[10]). *ἑτέρως γὰρ εἰς τὴν ζήτησιν τῆς ποσότητος τοῦ* peculiu[11]) *μεταβήσεται, εἰ*[12]) *μηδὲν τῶν δανεισθέντων τῷ οἰκέτῃ εἰς τὴν*[13]) *οὐσίαν δαπανηθῇ τοῦ δεσπότου, ἤγουν μὴ πάντα δαπανηθῇ.*

4c. *Εἰπόντες περὶ τῆς* de peculio, *εἴπωμεν τί ἐστι* pecúlion. 4c. *ὅρος* peculiu *οὗτός ἐστιν· οὐσία*[a]) *φυσικὴ προςκεχριμένη*[14]) *ὑπεξουσίῳ κατὰ γνώμην πατρὸς ἢ δεσπότου, ἐξῃρημένων τῶν φυσικῶν χρεῶν, πατρικῶν φημι καὶ δεσποτικῶν καὶ τῶν τοῖς ὑπεξουσίοις ἐποφειλομένων. οὐσία εἶπον φυσική, ἐπειδὴ κατὰ νόμους οὐσίαν ἔχειν ὁ*[15]) *ὑπεξούσιος οὐ δύναται· προσκεχριμένη*[16]) *ὑπεξουσίῳ κατὰ γνώμην πατρὸς ἢ δεσπότου εἶπον, ἐπειδὴ ἐκεῖνο*

---

1) *ε̄ ν.* d. Vi. R. 2) —sorum Vi. R. 3) *—δικασθήσομαι* L². L⁶. 4) *περιουσίαν* L⁶. 5) M.: cet. *ἐδαπάνησεν οὐσ.* 6) *ἄλλα* L². 7) *τὴν* ad. Vi. R. 8) *ὁ* ad. Vi. R. 9) *τοῦ* L⁶. 10) *κατ. τ. δεσπ.* L⁶. 11) *οὐ* ad. L⁶. 12) *μὴ ἢ* ins. L⁶. 13) M.: cet. ad. *οἰκείαν* [*τοῦ οἰκείου* L⁶.]. 14) M. Pi.: cet. *—κεκυρωμένη.* 15) M. L⁶.: cet. d. 16) *προσκεκυρωμένη*[*ν* Vi. R.] omn. praet. M. Pi.

a) Ulp. D. 15, 1, 5, 4.

fulsit, aut familiae meae frumentum emit, aut fundum aliam-
4b. que rem necessariam mihi mercatus est. 4b. Itaque si X aureos a te est mutuatus et V creditori meo soluit, reliquos uero V quolibet modo consumpserit, pro V quidem, qui in rem meam uersi sunt, omnino damnari debeo, pro ceteris uero, qui pro me non sunt consumpti, eatenus tenebor, quatenus peculii quantitas extenditur. ex quo scilicet apparet, si toti X aurei in rem meam uersi fuerint, totos X aureos creditorem a me petiturum. actio autem de peculio, licet una est actio, duas habet condemnationes; aut enim de peculio aut de eo, quod in rem uersum est, intentio et condemnatio fiunt. itaque iudex, qui de actione de peculio cognoscit, aute dispicere solet, an in rem domini quid uersum sit, et si quid uersum est, in totam hanc summam dominum condemnat. aliter enim ad peculii aestimationem transibit, si nihil eorum, quae seruus consumpserit in rem domini
4c. uersum, sit aut certe non omnia. 4c. Cum uero de peculio dixerimus, uideamus quid peculium sit. definitio peculii haec est: naturale quoddam patrimonium, quod ei est attributum qui alieno iuri subiectus est ex patris dominiue uoluntate, excepto eo quod naturaliter parentibus uel dominis debetur eisue, qui in eiusdem potestate sunt. »naturale quoddam patrimonium« dixi, quia iure ciuili is, qui in aliena potestate est, nihil suum habere potest. »ex patris dominique uoluntate ei, qui alieno iuri est subiectus, attributum«, ideo dixi, quia id demum peculium est, quod

pecúlión ἐστιν ὃ οἶδεν ὁ πατὴρ ἢ ὁ δεσπότης. εἰ γάρ τι παρὰ γνώμην αὐτῶν ἔχουσι, τοῦτο οὐ συναριθμηθήσεται τῷ peculíῳ[1]). ἐξῃρημένων φυσικῶν χρεῶν προςτέθεικα, ἐπειδὴ ἐκεῖνο κυρίως[2]) ἐστὶ pecúlion, ὃ περιλιμπάνεται μετὰ τὴν τῶν φυσικῶν χρεῶν ἐξαίρεσιν. οἷον ἐποφείλει μοι ὁ σὸς ὑπεξούσιος ἑκατὸν νομίσματα, ἔχει δὲ pecúlion νομιζόμενον κατὰ πρώτην ὄψιν τριακόσια νομίσματα· ἀλλ'[3]) ἐποφείλει τῷ πατρὶ ἢ τῷ δεσπότῃ ἑκατὸν νομίσματα, ἐποφείλει δὲ καὶ τῷ συνυπεξουσίῳ, οἷον τῷ συνδούλῳ ἤγουν τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ, (ἢ ὁ σὸς μὲν υἱὸς ἐποφείλει τῷ σῷ δούλῳ ἢ ὁ σὸς δοῦλος ἐποφείλει τῷ υἱῷ σου τῷ ὑπεξουσίῳ) $\overline{\rho\nu}$[4]) νομίσματα, καθαρὸν νομίζεται pecúlion πεντήκοντα νομίσματα[5]). ἔστιν[6]) ὅτε τῷ ὑπεξουσίῳ ἐποφειλόμενον χρέος οὐκ ἐξαιρεῖται κινουμένης τῆς de peculio. οἷον ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ὁ σὸς οἰκέτης εἶχεν ἐν τῷ peculíῳ οἰκέτην[7]). οἱ δὲ νομικοὶ τὸν μὲν πρῶτον οἰκέτην λέγουσιν ordinárion, τὸν δὲ τοῦ οἰκέτου οἰκέτην λέγουσι uicárion, quia uicem ipsius optinet[8]). τουτέστιν ὥςπερ ὁ ordinários οἰκέτης ἐστὶν, οὕτω καὶ ὁ uicários, ὥςτε οὖν συνυπεξόυσιοί εἰσιν. ἐχρεώστει τοίνυν ὁ σὸς οἰκέτης ἐμοὶ ἑκατὸν νομίσματα, εἶχε δὲ pecúlion ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα[9]), ἡ γὰρ διατίμησις τῶν ἐν τῷ peculíῳ πραγμάτων εἰς τοσαύτην συνέτεινε ποσότητα. ἦν δὲ ἐν τῇ διατιμήσει καὶ ὁ uicários· ἐχρεώστει δὲ καὶ[10]) ὁ ordinários τῷ uicaríῳ ἑκατὸν νομίσματα. ἐναγόμενος σὺ παρ' ἐμοῦ τῇ de peculio, οὐ δύνασαι λέγειν ὅτι τὸ pecúlion τοῦ σοῦ οἰκέτου ἐστὶ[11]) πεντήκοντα μόνων[12]) νομισμάτων, καὶ δεῖ σε εἰς πεντήκοντα μόνα καταδικασθῆναι, ἐπειδὴ ὁ σὸς οἰκέτης[13]), ὑπὲρ οὗ ἐνάγῃ τῇ de peculio, τῷ uicaríῳ χρεωστεῖ ἑκατὸν νομίσματα. τοῦτο γὰρ[14]) τὸ χρέος

[1]) M. L[6].: cet. τῷ πικ. [d. L[1]. L[2].] συναρ. [2]) κυρ. ἐκ. omn. praet. M. L[6]. [3]) ἐπειδὴ ins. Vi. R. [4]) L[6]. Vi. R. [qui l. ἑκ. καὶ πεντ.]: $\overline{\rho}$ νν. M. L[1]. L[2].: πεντήκοντα νομ. F. [5]) νν. $\overline{\nu}$ L[2]. [6]) M.: cet. ins. δὲ. [7]) αὐτοῦ ins. Vi. R. [8]) haec d. Vi. [9]) $\overline{\rho\nu}$ ννο. L[1]. $\overline{\rho}$ ννο. L[2]. [10]) d. L[1]. L[2]. [11]) d. L[6].: μόνα h. l. L[6]. [12]) M.: cet. μόνα ν—α. [13]) ὁ ordinarius Vi. R. [14]) τούτου χάριν L[2].

nouerunt pater uel dominus. nam si quid contra eorum uoluntatem filius familias uel seruus habuerint, id non adnumerabitur peculio. 'excepto eo quod naturaliter debetur' addidi, quia id proprie peculium est quod superest, deducto eo, quod naturaliter debetur. ut ecce qui in tua est potestate C aureos mihi debet, peculiumque habet, quod prima facie CCC aureorum esse uidetur. set patri dominoue C aureos debet, item ei, qui in eiusdem est potestate, ueluti conseruo uel fratri, uel filius familias tuus seruo tuo, uel seruus tuus filio familias tuo aureos CL: purum uidetur peculium L aureos continere. aliquando tamen id, quod ei debetur, qui in eiusdem est potestate, non deducitur, cum de peculio agitur. ueluti in hac specie. seruus tuus hominem in peculio habebat; illum quidem seruum 'ordinarium' iuris consulti uocare solent, alterum uero serui seruum uocant 'uicarium', quia uicem ipsius optinet, idest sicuti ordinarius seruus est, ita et uicarius: sunt igitur in eiusdem potestate. debebat mihi seruus tuus aureos C, peculiumque habebat aureorum CL. rerum enim peculiarium aestimatio ad hanc summam referebatur; in hac aestimatione et uicarius continebatur. debebat item ordinarius uicario aureos C. a me actione de peculio conuentus, non potes opponere serui tui peculium L dumtaxat aureorum esse, teque in L solum esse condemnandum, cum seruus tuus, cuius nomine tecum de peculio agitur, uicario C aureos debeat. nam eiusmodi

οὐκ ἐξαιρεῖται. καὶ τίς ἐστιν ὁ λογισμὸς ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ὁ λογισμὸς οὗτος[1]· ἡνίκα βουλόμεθα τὸ pecúlion τοῦ ordinariu οἰκέτου καταμαθεῖν ψηφίζοντες τὰς διατιμήσεις τῶν ἄλλων πραγμάτων προςτίθεμεν καὶ τὴν τοῦ uicariu διατίμησιν. καὶ οὕτως ἀποφαινόμεθα λέγοντες τοσῆςδε εἶναι ποσότητος τὸ pecúlion. τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, οὐ δύναται ὁ uicàrios, οὗ ἡ διατίμησις ηὔξησε[2]) τὸ pecúlion, αὐτὸς καὶ[3]) μειοῦν αὐτὸ διὰ τῶν ἐποφειλομένων αὐτῷ, ἵνα μὴ τὸ αὐτὸ πρόσωπον εὑρεθῇ δύο ἐναντία ποιοῦν καὶ αὖξον καὶ μειοῦν[4]) τὸ pecúlion[5]). τὸ αὐτό ἐστιν εἰ καὶ[6]) ὁ σὸς[7]) ὑπεξούσιος ἔχει οἰκέτην ἐν τῷ ἰδίῳ peculíῳ, ὃς λέγεται peculiàrios καὶ ἐποφείλει μοι ἑκατὸν νομίσματα. ἡ δὲ διατίμησις τοῦ peculíu αὐτοῦ συντείνει εἰς ῥ̄ νομίσματα[8])· χρεωστεῖ δὲ[9]) peculiariῳ οἰκέτῃ[10]) ἑκατὸν νομίσματα. κἀνταῦθα λέγομεν μὴ ἐξαιρεῖσθαι τοῦτο τὸ χρέος[11]), ἵνα μὴ ὁ peculiàrios οἰκέτης αὐξήσῃ μὲν τὸ τοῦ υἱοῦ σου pecúlion διὰ τῆς οἰκείας διατιμήσεως, μειώσῃ δὲ διὰ τῶν αὐτῷ φυσικῶς ἐποφειλομένων[12]) καὶ εὑρεθῇ[13]) τὸ αὐτὸ πρόσωπον δύο ποιοῦν ἐναντία ἐν τῇ αὐτῇ δίκῃ, καὶ αὖξον καὶ μειοῦν τὸ pecúlion. 5. Ἐκ τῶν εἰρημένων δεδήλωται ὅτι 5. πολλαί εἰσιν[14]) ἀγωγαὶ κινούμεναι κατὰ τοῦ δεσπότου προφάσει τῶν ἐποφειλομένων ὑπὸ τοῦ οἰκέτου. ἔστι γὰρ ἡ quod iussu, ἐστὶν[15]) ἡ institoria[16]) ἡ exercitoria[17]) ἡ tributoria· ἔστι[18]) καὶ ἡ de peculio ἤτοι de in rem uerso[19]). ἔξεστι δέ τινι ἐάσαντι τὴν quod iussu ἢ τὴν exercitorian ἢ institorian ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν de peculio· γενικὴ γὰρ οὖσα ἡ de peculio ἀντὶ πασῶν δύναται κινεῖσθαι[20])· ἐκεῖναι μὲν γὰρ ἰδικαὶ[21]), αὕτη δὲ γενική ἐστιν. ἀνόητος δέ ἐστιν ἐκεῖνος[22]) ὁ ἐάσας ἐκείνας[23]),

1) ἐστιν ad. Vi. R. 2) —ξε L[1]. L[2]. F[2]. 3) ὁ αὐτὸς L[6]. 4) M.: cet. ἀπομ. 5) ἐν τῇ αὐτῇ ὑποθέσει ad. Vi. R. 6) καὶ εἰ L[6]. 7) υἱὸς ins. R. 8) haec d. Vi. 9) καὶ τῷ ad. Vi. R. τῷ L[1]. L[6]. F. 10) σου ins. Vi. F. R. 11) τὸ χρ. τοῦτ. L[6].: antea ἐνταῦθα Vi. R. 12) αὐτοῦ φ. ἐπ. αὐτῷ F. 13) M. L[6]. Vi. R.: ἵνα τὸ α. προσ. εὑρ. cet. 14) αἱ ins. Vi. R. 15) δ. Vi. R. 16) καὶ ins. L[6]. 17) καὶ ins. L[6]. 18) δὲ ins. Vi. R. 19) haec δ. Vi. 20) κιν. δύν. L[6]. 21) ἰδιωτικαὶ Pi. 22) ἐκ. ἐστ. Vi. R. 23) ἐκ. ἐάσ. L[6].

debitum non repetitur. quaenam uero sit ratio dicere oportet: ratio autem haec est. cum ordinarii serui peculium aestimare uolumus ceterarum rerum pretia computantes uicarii quoque aestimationem addimus et hoc modo iudicamus tantam esse peculii quantitatem. quae cum ita sint, non potest uicarius, cuius aestimatio peculium auget, id minuere propter ea, quae ei debentur, ne idem homo inueniatur duo efficiens contraria, augens nimirum et minuens peculium. idem est etiam si filius, qui in tua est potestate, seruum in suo peculio habeat, qui *peculiaris* dicitur, et is mihi C aureos debeat. cum uero aestimatio eius peculii C aureorum sit, debet peculiario seruo aureos C. etiam hic dicimus tale debitum non deduci, ne peculiaris seruus, qui filii tui peculium sua aestimatione auget, id minuat, propter ea, quae ei naturaliter debentur, et idem homo inueniatur duo contraria in eodem efficiens
5. iudicio, augens nimirum et minuens peculium. 5. Ex his, quae diximus, liquet plures esse actiones, quibus in dominum experiri possumus eorum nomine, quae a seruis debentur. est enim '*quod iussu*', est *institoria*, *exercitoria*, *tributoria*, *de peculio siue de in rem uerso*. licet autem cuique, omissa 'quod iussu' actione, uel exercitoria uel institoria ad actionem de peculio transire. cum enim generalis sit actio de peculio, uice omnium exerceri potest: illae enim speciales sunt, ipsa generalis. stultus uero est

αἵτινες εὐχερεῖς εἰσιν εἰς ἀπόδειξιν καὶ τὸ ὁλόκληρον περιποιοῦσι[1]) τῷ ἐνάγοντι καὶ ὁρμῶν ἐπὶ τὴν de peculio. δυσχερὲς γάρ ἐστι πρῶτον μὲν δεῖξαι πόσον ἐστὶ τὸ pecúlion, τὰ γὰρ πράγματα τοῦ peculíu οὐκ ἔστι πρόδηλα τοῖς ἔξωθεν· ὅτε δὲ καὶ δείξῃ πολλὰ κοπωθεὶς ὁπόσον ἐστὶ τὸ pecúlion· τότε δύναται ἀντιτιθέναι φυσικὸν χρέος ἀπομειοῦν τὸ pecúlion. δυσχερὲς δέ ἐστιν ἀποδεῖξαι καὶ πόσα τῶν δανεισθέντων αὐτῷ uérsa ἐποίησε περὶ τὸν δεσπότην. ἔστι δὲ ὅτε[2]) ἡ de peculio αὕτη καὶ ὡς εἶδος καὶ ὡς γένος κινεῖται. καὶ πότε τοῦτό ἐστιν; οἷον συνήλλαξα τῷ σῷ οἰκέτῃ οὐδὲ κατὰ κέλευσιν σήν, οὐδὲ προστάντος αὐτοῦ πραγματείας τῆς κατὰ γῆν ἢ κατὰ θάλασσαν. ἐνταῦθα[3]) ἡ de peculio ἐστὶ καὶ ὡς εἶδος καὶ ὡς γένος. εἰ δὲ ἁρμόζει[4]) σοι ἡ tributoria, δύνασαι ταύτην ἐάσας ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν de peculio ἤτοι de in rem uerso. ἐνταῦθα δὲ οὐ πάντως καταγινώσκομεν τοῦ ἐάσαντος τὴν tributorian καὶ ἐλθόντος ἐπὶ τὴν de peculio· ποτὲ μὲν γὰρ ἡ de peculio καλλίων εὑρίσκεται τῆς tributorias καὶ ποτὲ[5]) ἔλαττον περιποιεῖ τῆς tributorias. καὶ τότε[6]) καλλίων ἡ tributoria, οἷον ἡνίκα πολλὰ ὑπέστη φυσικὰ χρέη. τῆς μὲν γὰρ tributorias κινουμένης, οὐδὲν ἐξαιρεθήσεται φυσικὸν χρέος. ἴσον γὰρ τὸ τοῦ δεσπότου χρέος ἐστὶ καὶ τὸ[7]) τῶν creditórων καὶ οὐδεμίαν προτίμησιν ἐν αὐτῇ ὁ δεσπότης ἔχει[8]), οὐδὲ ἐξαιρεῖται τὸ αὐτῷ ἐποφειλόμενον. τῆς de peculio κινουμένης, καλλίων ἡ τοῦ δεσπότου αἵρεσις· ἐξαιρεῖται γὰρ τὸ φυσικὸν χρέος, τουτέστι τὸ τῷ δεσπότῃ ἐποφειλόμενον, καὶ οὕτως εἰς τὴν λειπομένην ποσότητα τῷ δανειστῇ τοῦ δούλου καταδικάζεται ὁ δεσπότης[9]). καλλίων δὲ ἡ ἐναγωγὴ[10]) τῆς de peculio ἐστίν, ἤπερ τῆς tributorias[10a]) ἐν τούτῳ, ὅτι κινουμένης τῆς de peculio παντὸς τοῦ peculíu γίνεται λόγος· τῆς δὲ tributorias κινουμένης, ἐκεῖνο μόνον ἐν δικαστηρίῳ σκοπεῖται, εἰς ὃ ὁ

---

1) —ῆσαι Vi. F. R. 2) καὶ ins. L[6]. 3) δὲ ins. L[6].
4) σει L[6]. F[2]. 5) ποτὲ δὲ Vi. R. 6) ποτὲ M. L[1]. L[2].
7) d. Vi. 8) ἐν αὐτῇ h. l. L[6]. 9) ὁ δεσπ. τοῦ δ. καταδ. Vi. R.
10) ἐπὶ om. cum M. 10a) καὶ ad. L[6].

qui eas omittit, quae facilem probationem habent et quae solidum actori parant, et ad actionem de peculio transit. nam difficile est primum probare quantum in peculio sit (res enim peculiares extraneis non sunt manifestae): et si quis magno labore probauerit quantum in peculio sit, poterit ei debitum naturale opponi, quod peculium minuat. difficile quoque est probare quantum ex eo, quod seruus mutuo accepit, in rem domini uersum est. Actio autem haec de peculio interdum et ut genus et ut species exercetur. et quando id fit? ut ecce cum seruo tuo contraxi, non iussu tamen tuo neque praeposito eo cuilibet negotiationi terrestri uel maritimae. hoc enim casu actio de peculio ut genus atque ut species intenditur. nam si tibi actio tributoria competit, potes, ea omissa, ad actionem de peculio seu de in rem uerso transire: hic autem non omnino eum improbamus, qui tributoriam omittit atque ad actionem de peculio transit. modo enim actio de peculio magis expedit quam tributoria, modo autem minus quam tributoria habet commodi. et tunc tributoria agere expedit, ueluti quotiens plura naturalia sunt debita: nam, cum tributoria agitur, nullum naturale debitum excipitur; in pari enim causa sunt, ea quae domino et ea, quae creditoribus debentur, neque ullum priuilegium in ea dominus habet, neque id quod ei debetur deducitur. at in actione de peculio melior est condicio domini; naturale enim debitum deducitur, nempe quod domino debetur, et ideo in id, quod reliquum est, creditori serui dominus condemnabitur. rursus melior intentio actionis de peculio est, quam tributoriae; quoniam in actione de peculio totius peculii ratio habetur, at in tributoria illa pars tantum in iudicio spectatur, in qua seruus negotiatur, tertia forte aut quarta

οἰκέτης πραγματεύεται μέρος τοῦ peculiu[1], *τὸ τρίτον τυχὸν ἢ τὸ τέταρτον ἢ καὶ τὸ ἕκτον μέρος τοῦ* peculiu. *καὶ οὐδὲ αὐτὸ ὅλον φέρεται τὸ ἕκτον μέρος τοῦ* peculiu, *εἰς ὃ ὁ*[2]) *οἰκέτης πραγματεύεται, κινουμένης τῆς* tributorias, *ἀλλά τι ὑφαιρεθὲν ὑπὸ τοῦ δεσπότου ἐν τῇ διανεμήσει τῶν φορτίων, ὥςτε οὖν μέρους μέρος φέρεται. τοῦ δὲ ἑτέρου* peculiu *ὅπερ ἐστὶν ἐν κτήμασι καὶ ἀνδραπόδοις καὶ οἷς ἐποφείλεται ὑφ' ἑτέρων*[3]) *οἰκέτης δανείσας τυχόν τινι οὐ γίνεται λόγος. ὥςτε δεῖ τινα σκοπήσαντα πρότερον καθ' ἑαυτὸν*[4]) *τὸ συμφέρον αὐτῷ, ἢ τὴν* tributorian *ἢ τὴν* de peculio *ἐπιλέξασθαι. εἰ δέ τις δύναται ἀποδεῖξαι ὅτι τὰ δανεισθέντα ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν οὐσίαν προεχώρησε τοῦ δεσπότου, ἐπιλεγέσθω μᾶλλον τὴν* de peculio, *ἵνα ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου τῆς* de in rem uerso *ἢ καταδίκη γένηται.* 6. *Τὰ*[5]) *εἰρημένα ἡμῖν περὶ οἰκέτου καὶ δεσπότου, τὰ αὐτὰ νοοῦμεν*[6]) *περὶ υἱοῦ καὶ θυγατρὸς καὶ ἐκγόνου καὶ ἐκγόνης, καὶ πατρὸς ἔτι δὲ καὶ πάππου, ὧν ὑπεξούσιοί εἰσιν οὗτοι.* 7. *Ἐκεῖνο δὲ ἰδιαζόντως ἐπὶ τῶν ἐλευθέρων τῶν* in potestate *σκοπεῖται, ὅτι τὸ* macedoniánion *δόγμα ὡς ἐν παραγραφῇ*[7]) *ἀντίκειται τοῖς δανείσασιν ὑπεξουσίοις. τί δὲ τοῦτό ἐστιν ἀναγκαῖον εἰπεῖν.* Macédωn *τις οὕτω λεγόμενος γέγονεν ἐν τῇ Ῥώμῃ*[8])· *ὑπεξούσιος ὢν τῷ οἰκείῳ πατρὶ ἐδανείσατο παρά τινος, ἐλπίζων ὅτι τελευτήσαντος αὐτοῦ τοῦ πατρὸς δυνήσεται τὸ χρέος ἀποδιδόναι*[9]). *πολλοῦ χρόνου διαδραμόντος, ὁ δανειστὴς ἐπέκειτο τὸ χρέος ἀπαιτῶν. ὁ* Macédωn *οὐκ ἔχων πόθεν ἀποδῷ*[10]), *(πῶς γὰρ ὑπεξούσιος ὤν;) ἀνεῖλε τὸν ἑαυτοῦ πατέρα. ἐγνώσθη τοῦτο τῇ συγκλήτῳ κἀκεῖνος μὲν δίκας δέδωκε πατροκτονίας, δόγμα δὲ λεγόμενον* macedoniánion *γέγονε τὸ κελεῦσαν μηδένα δανείζοντα ἐλευθέρῳ ὑπεξουσίῳ ἀπαιτεῖν τὸ δανεισθὲν*[11]), *ἵνα τούτῳ τῷ τρόπῳ ἕκαστος εἰδώς, ὡς οὐ*[12]) *δύναται ἀπαιτῆσαι τὸ δάνεισμα,*

---

1) *ὁ οἰκ.* h. l. omn. praet. M. 2) ad. ex M. L6. Vi. R. 3) *ὁ* ins. L6. Vi. R. 4) *δ.* Vi. R. 5) *δὲ* ins. Vi. R. 6) *καὶ* ins. Vi. F1. R. 7) *ὡς π—ῇ* M. 8) *ὅς* ins. Vi. R. 9) M.: cet. *—δοῦναι.* 10) *—δοῦναι* L6.: *ἂν ἀπ.* Vi. R. 11) *τὰ δανεισθέντα* Vi. R. 12) *μὴ* M.

aut etiam sexta pars peculii. neque illam quidem sextam
partem peculii solidam consequitur actor, in qua seruus
negotietur, si tributoria agatur; set id tantum, quod a domino
in mercium distributione ablatum est. partis igitur partem
actor consequitur. reliquae autem peculii partis, quae in
praediis et mancipiis est, et eius, quod seruo ab aliis forte
ex mutuo debetur, ratio non habetur. oportet igitur quem-
quam prius quid sibi expediat considerare et deinceps tribu-
toriam actionem uel de peculio eligere. certe si quis probare
potest ea quae mutuo dedit in rem domini uersa esse, actionem
de peculio eligere debet, ut ex capite de eo, quod in rem
6. uersum est, condemnatio fiat. 6. Quae diximus de seruo
et domino, eadem intellegimus et de filio et filia et nepote
7. et nepte et de patre et auo, in quorum potestate sunt. 7. Illud
autem proprie seruatur in liberorum persona, qui in potestate
sunt, quod senatusconsultum Macedonianum exceptionis
modo iis opponitur, qui mutuum filiofamilias dederint. quid
autem hoc sibi uelit dicere oportet. fuit Romae quidam
nomine Macedo, qui cum in sui patris potestate esset, mutuam
pecuniam a quodam accepit sperans parentis sui morte aes
alienum soluere posse. longo tempore elapso, urguebat creditor
pecuniam repetens. Macedo non habens unde daret, utpote
qui filiusfamilias esset, patrem suum occidit. res ad senatum
relata est. et ille quidem parricidii poenas luit, senatus-
consultum autem Macedonianum factum est, quo cautum
est, ut nemo, qui filiofamilias crediderit, mutuum repetere
possit; ut ita quisque sciens sese mutuum repetere non posse,

ἀπέχοιτο[1]) *τοῦ δανείζειν αὐτῷ. οὐ μόνον δὲ αὐτὸν οὐκ ἀπαιτήσει τὸν ὑπεξούσιον ἢ τὴν ὑπεξουσίαν ἢ τὸν ἔκγονον ἢ τὴν ἐκγόνην ὑπεξουσίους ἔτι ὄντας, ἀλλ' οὐδὲ αὐτεξουσίους γενομένους, τελευτῇ*[2]) *πατρὸς ἢ* emancipationi[3]). *οὐδὲ μὴν*[4]) *κατὰ τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ πάππου δύναται κινεῖν τὴν* de peculio. *εἴτε ἔτι τοὺς παῖδας ὑπεξουσίους ἔχει, εἴτε τούτους* emancipatus *ἐποίησεν. ταῦτα δὲ διὰ τοῦτο*[5]) *ἡ σύγκλητος οὕτως ἐνομοθέτησεν, ἐπειδὴ πολλάκις βαρυνθέντες τῷ χρέει οἱ ὑπεξούσιοι ὅπερ λαβόντες ἀσώτως ἐδαπάνησαν, τῶν οἰκείων γονέων ἐπεβούλευον τῇ ζωῇ.* 8. *Ἐκεῖνο δὲ ὡς ἐν τέλει ὀφείλομεν εἰδέναι, εἰ καὶ*[6]) *κατὰ κέλευσιν πατρὸς ἢ δεσπότου συναλλαγῇ*[7]) *πρὸς τὸν ὑπεξούσιον καὶ ἐποφληθῇ*[8]), *ἤγουν καὶ* uerson *γένηται περὶ τὴν αὐτοῦ οὐσίαν, δύναταί τις ἐάσας τὴν* de peculio *ἤτοι*[9]) de in rem uerso *ἐξ εὐθείας κινεῖν τὸν* condicticion *κατὰ τοῦ πατρὸς ἢ κατὰ τοῦ δεσπότου, ὥςπερ εἰ πρωτοτύπως πρὸς αὐτὸν τὸν δεσπότην ἢ τὸν πατέρα*[10]) *ἐποιήσατο τὸ συνάλλαγμα. ἀλλὰ καὶ ὁ τὴν* exercitorian *ἢ τὴν* institorian *ἔχων δύναται τὸν* condicticion[11]) *κατὰ τοῦ πατρὸς ἢ κατὰ τοῦ δεσπότου κινεῖν, ἐπειδὴ κελεύσει αὐτοῦ πρὸς τὸν ὑπεξούσιον γέγονε τὸ*[12]) *συνάλλαγμα. εἰρήκαμεν γὰρ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, ὅτι ὁ προϊστῶν τινα τῆς κατὰ γῆν ἢ κατὰ θάλατταν ἐμπορίας, δοκεῖ πᾶσι παραγγεῖλαι*[13]), *ὥςτε ἀδεῶς συναλλάττειν τῷ προστάντι ὑπεξουσίῳ.*

---

1) *–χῆται* Vi. R.: *–χῇ* L6. 2) *τυχὸν* ins. Vi. R. 3) *—τευθέντας* Vi. R. 4) *οὐδεμίαν* M. 5) *διατάττουσα* Vi. R. 6) d. Vi. R. 7) *συνάλλαγμα* Vi. F. R. 8) *γέγονεν* Vi. R. 9) *ἢ* Vi. R. *τὴν* ins. omn. praet. M. 10) *πάτρονα* Vi. G. 11) *καὶ* d. cum M. Vi. R. 12) d. L2. m. 1 a. F. 13) M.: cet. *—έλλειν*.

a credendo abstineat. neque tantum contra filium creditor non aget uel contra filiam nepotem neptemue, quamdiu in potestate sint, set neque, si parentis morte uel emancipatione sui iuris facti sint. neque aduersus patrem auumue de peculio agere quis potest, siue liberos adhuc in potestate habeat, siue eos emancipauerit. quae ideo senatus prospexit, quia saepe onerati aere alieno filiifamilias creditas pecunias in luxuriam consumebant et suorum parentium uitae insidia-
8. bantur. 8. De eo in summa admonendi sumus: licet iussu patris dominiue negotium cum filiofamilias uel seruo gestum sit et quid inde debeatur uel in eorum rem quid uersum sit, posse quem, actione de peculio siue de in rem uerso omissa, directo a patre dominoue condicere, proinde acsi principaliter cum ipso domino patreue contraxisset. set etiam ille, qui exercitoria uel institoria uti potest, a patre dominoue potest condicere; iussu enim eius cum eo, qui in eius potestate est, negotium est contractum. superius enim diximus eum, qui quendam terrestri uel maritimae negotiationi praeponit, omnibus declarare uideri, uti cum eo iuri suo subiecto et rei praeposito secure contrahant.

De noxalibus actionibus[1]. Titulus 8.

Ὥςπερ ἐκ τῶν πρὸς τοὺς ὑπεξουσίους συναλλαγμάτων ἐνάγεται ὁ δεσπότης, οὕτω καὶ ἐξ ὧν αὐτοὶ ἥμαρτον κατέχονται οἱ δεσπόται. ἐὰν γὰρ ὁ σὸς οἰκέτης κλέψῃ τὰ ἐμὰ πράγματα ἢ ἁρπάσῃ ἢ ζημιώσῃ με ἢ ὑβρίσῃ[2]*, ἡ* noxalia *ἀγωγὴ δίδοταί μοι κατά σου· καταδικασθεὶς δὲ ταύτῃ τῇ* noxalia *ἐξουσίαν ἔχεις ἢ τὸ διαφέρον καταβάλλειν ἢ τὸν οἰκέτην εἰς* nóxan[3]) *παρασχεῖν.* 1. Nóxa *δὲ λέγεται αὐτὸ τὸ* 1. *σῶμα [τὸ βλάψαν*[4]*)]* »quod nocuit«[5]) *ἐπειδὴ ἔβλαψεν αὐτὸς ὁ οἰκέτης.* noxia[6]) *δὲ*[7]) *αὐτὸ*[8]) *τὸ κακούργημα ὠνόμασται, οἷον ἡ κλοπὴ ἢ ζημία ἢ ἁρπαγὴ ἢ ὕβρις.* 2. *Ἀρίστῳ δὲ* 2. *λογισμῷ τοῦτο ἐπινενόηται τὸ τὸν δεσπότην καταδικασθέντα τῇ* noxalia *δύνασθαι τὸν οἰκέτην ἐκδοῦναι ἐκείνῳ, εἰς ὅν τι ἐπλημμέλησεν ὁ οἰκέτης. ἀτοπώτατον γὰρ ἐνομίζετο τὴν τῶν οἰκετῶν*[9]) *ἀγριότητα ἐπιζήμιον εἶναι τοῖς δεσπόταις περαιτέρω τῶν σωμάτων αὐτῶν. ὥςτε οὖν καταδικασθεὶς ἐγὼ ὑπὲρ τοῦ οἰκέτου τῇ* noxalia *εἰς οὐδὲν ἕτερον ἄκων ζημιοῦμαι ἢ εἰς τὸ δοῦναι αὐτὸν εἰς* nóxan, *τὴν γὰρ διατίμησιν τοῦ ἁμαρτήματος ἄκων οὐ καταβάλλω.* 3. *Παρασχὼν δὲ εἰς* nóxan *τὸν πταίσαντα οἰκέτην ἐγὼ τῷ ἐνάγοντι ἐλευθεροῦμαι τῆς* noxalias *εἰς* 3. *τὸ διηνεκὲς μεταφέρων τὴν δεσποτείαν ἐπὶ τὸν λαμβάνοντα. οὐ γὰρ λέγομεν ὅτι διὰ τῶν οἰκείων* operōn *καὶ τῆς ἰδίας*[10]) *ὑπερησίας ὁ οἰκέτης ἀποπληρώσας τὴν τοῦ ἁμαρτήματος*[11]) *διατίμησιν ἐκείνῳ*[12])*, εἰς ὃν ἥμαρτεν, ἤγουν καὶ εὐπορήσας ποθὲν χρημάτων καὶ ταῦτα προσαγαγὼν*[13]) *ὑποστρέφει πρὸς τὸν δεσπότην, ἀλλὰ προσίτω τῷ* praétori *καὶ τοῦτο*[14]) *αὐτῷ*[15]) *ἀποδείξας ἄκοντος τοῦ ἔχοντος αὐτὸν εἰς* nóxan *ὑπὸ τοῦ*

---

1) *Περὶ βλαβερᾶς [ἤτοι νοξαλίας* d. L^6. Vi. R.] *ἀγωγῆς.* ad. libri ed. 2) *με* ad. Vi. R. 3) *—αλίαν* L^2. 4) dele. 5) d. Vi. R. 6) *—αλία* L^1. L^2. 7) *δ.* L^2. Vi. 8) d. Vi. 9) *τοῦ οἰκέτου* Vi. R. 10) *οἰκείας* L^6. Vi. R. 11) *τὴν* h. l. L^1. L^2. Vi. F. R. 12) *—ον* M. *—ων* L^2. 13) *—άγων* L^2. 14) *—τῳ* M. 15) *—τὸ* M. L^2.

De noxalibus actionibus. Titulus 8.

Quemadmodum ex seruorum contractibus dominus tenetur,
ita ex seruorum maleficiis domini conueniuntur. nam si tuus
seruus res meas furatus sit, aut rapuerit aut mihi damnum
dederit aut iniuriam fecerit, noxalis actio mihi contra te
dabitur. iudicio uero noxali condemnato permittitur tibi aut litis
1. aestimationem soluere aut hominem noxae dedere. 1. 'Noxa'
autem dicitur ipsum corpus, quod nocuit; quia ipse seruus
nocuit. 'noxia' autem ipsum maleficium uocatur, ueluti
2. furtum damnum rapina iniuria. 2. Summa autem ratione
id introductum est, ut nempe dominus, qui noxali actione est
condemnatus, illi seruum dedere possit, in quem hic noxiam
commisit. absurdum enim putabatur seruorum nequitiam
ultra ipsorum corpora dominis esse damnosam. itaque si
ego nomine serui noxali actione condemnatus fuero, nullo
alio damno inuitus adficiar, quam ut seruum noxae dem;
3. noxiae enim aestimationem soluere non cogor. 3. Si igitur
seruum qui nocuit noxae actori dedero, actione noxali liberabor,
dominio eius in perpetuum translato in actorem. non
enim dicimus seruum, si operis suis ac ministerio suo noxiae
aestimationem ei, quem laederat, resacierit, uel alicunde
quaesitam pecuniam ei praebuerit, ad dominum rediturum. set
praetorem adeat; cui si id probauerit, etiam inuito eo qui

praétoros ἐλευθεροῦται. 4. Ἐπινενόηνται δὲ noxáliai ἀγωγαὶ 4.
ἢ ὑπὸ τῶν[1]) νόμων ἢ ἐκ τοῦ edictu τοῦ praétoros. ὑπὸ τῶν
νόμων οἷον ἡ furti (ταύτην γὰρ ἐξηῦρεν ὁ δωδεκάδελτος) ἐστὶ
δὲ καὶ ἡ noxalia[2]) τοῦ aquiliu[3]) (ταύτην γὰρ ἐπενόησεν ὁ
aquilios)· ἐκ τοῦ[4]) edictu τοῦ praétoros ἡ noxalia iniuriarum
καὶ ἡ noxalia[5]) ui bonorum raptorum. 5. Κανών ἐστιν ὑπὸ 5.
τῶν ἀρχαίων παραδεδομένος ὁ λέγων· noxa caput sequitur.
Θεωρεῖται δὲ οὗτος ἐπὶ τῶν τοιούτων θεμάτων. ὁ σὸς οἰκέτης
ἔκλεψεν ἐμὰ πράγματα· ἐφ' ὅσον ἐστὶν ὑπὸ τὴν σὴν ἐξουσίαν,
ἔχω κατά σου τὴν noxalian furti, εἰ δὲ εἰς ἕτερον μετέλθῃ[6])
δεσπότην, κατ' ἐκείνου κινηθήσεται ἡ noxalia. εἰ δὲ ἐλευ-
θερωθῇ, κατ' αὐτοῦ ἕξω τὴν diréctan furti[7]) καὶ ἡ noxalia
ἀποσβέννυται. καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ[8]) ἡ diréeta δύναται
γίνεσθαι noxalia· ἐὰν γάρ τις ἐλεύθερος ὢν κλέψῃ τὰ ἐμὰ
πράγματα, οὗτος δὲ[9]) μετὰ ταῦτα γένηται δοῦλος, οἷον (ὡς
εἰρήκαμεν ἐν τῇ πρώτῃ institutioni) ἡνίκα ἀνάσχηται ἑαυτὸν
πραθῆναι ad pretium participandum καὶ γένηται σὸς δοῦλος,
ἡ πάλαι diréeta furti νῦν γενήσεται noxalia. 6. Ὁ ἐμὸς 6.
οἰκέτης ἔκλεψεν ἐμὰ πράγματα. οὐδεμία τίκτεται ἀγωγή·
μεταξὺ γὰρ δεσπότου καὶ τοῦ ὑπεξουσίου αὐτοῦ οὐδεμία
ἐνοχὴ ἀναφύεσθαι δύναται. εἰ δὲ καὶ[10]) εἰς τὴν[11]) ἑτέρου
ὑπεξουσιότητα ὁ οἰκέτης παρεγένετο ἤγουν καὶ ἐλευθερωθῇ,
οὔτε κατὰ τοῦ ἐλευθερωθέντος[12]) οὔτε κατὰ τοῦ νῦν δεσπό-
ζοντος αὐτοῦ δύναμαι κινεῖν ἀγωγήν. ἡ γὰρ μὴ τεχθεῖσα
ἀγωγή, ἥτις ἐξ αὐτοῦ[13]) πλημμελήματος οὐκ ἐτίκτετο διὰ τὸ[14])
οἰκέτην ἐμὸν εἶναι τὸν κλέψαντα, αὕτη μετὰ ταῦτα τίκτεσθαι
οὐ δύναται ἐκ τοῦ χωρισθῆναι τὸν κεκλοφότα τῆς ἐμῆς ὑπε-
ξουσιότητος. Οὕτω[15]) δὲ ἀληθές ἐστιν, ὅτι μεταξὺ οἰκέτου
καὶ δεσπότου οὐδεμία ἐνοχὴ δύναται συνιστάναι, ὅτι[16]) ἐὰν

---

1) δ. M. 2) [ἤτοι L².] ἡ ἀπὸ ζημίας ins. M. L². L⁶. Vi. R.
3) oxálios quilios ins. M. 4) αὐτοῦ ins. M. 5) ἡ L⁶. 6) —ετέθη
Vi. R. 7) ἤτοι ὀρθὴν κλοπῆς L². 8) δ. Vi. F. R. 9) δ. M.
10) δ. Vi. R. 11) δ. Vi. R. 12) —ώσαντος Vi. G. 13) τοῦ
om. cum M. 14) τὸν om. cum M. L⁶. 15) M. L⁶.: cet. τοῦτο.
16) καὶ Vi. F¹. R. ins.

4. noxae accepit, a praetore manumittetur. 4. Sunt autem constitutae noxales actiones aut legibus aut edicto praetoris. legibus, ueluti furti, quam lex XII tabularum introduxit. est etiam noxalis actio legis Aquiliae: hanc enim [lex] Aquilia constituit: praetoris edicto, ueluti noxalis actio
5. iniuriarum et noxalis actio ui bonorum raptorum. 5. Regula nobis a ueteribus tradita est noxam caput sequi. haec uero in eiusmodi casibus spectatur. seruus tuus res meas est furatus; quamdiu in tua est potestate, contra te actione furti noxali experiri potero; quod si ad alium dominum peruenerit, cum illo erit actio noxalis; et si manumissus fuerit, directam furti contra eum habebo et noxalis extinguitur. ex diuerso directa actio noxalis fieri potest; nam si liber homo meas res sit furatus et deinde seruus esse coeperit (ueluti, sicuti prima institutione tradidimus, si uenire se ad pretium participandum sit passus) et seruus tuus factus sit, incipit nunc esse noxalis furti actio,
6. quae antea directa fuerat. 6. Seruus meus res meas furatus est; nulla inde oritur actio; nam inter dominum et eum, qui in eius potestate est, nulla obligatio nasci potest. ideoque et si in alienam potestatem seruus peruenerit aut manumissus fuerit, neque cum ipso manumisso neque cum eo, cuius nunc in potestate est, agere possum. nondum enim nata actio (quae ex ipso maleficio non est orta, quia meus seruus fuerat, qui furatus est), nequit postea ideo nasci, quod fur e mea exierit potestate. adeo autem uerum est inter seruum

ὁ[1]) ἀλλότριος οἰκέτης κλέψῃ τὰ σὰ πράγματα, ὡς τεχθῆναί σοι ἐντεῦθεν τὴν furti καὶ οὕτως[2]) μετὰ ταῦτα ὑπὸ τὴν σὴν γένηται[3]) δεσποτείαν, ἀποσβέννυται ἡ ἤδη τεχθεῖσα[4]) furti ἀγωγὴ διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· ἡνίκα θέμα εἰς τοιοῦτον περισταίη κάσον, ἀφ' οὗ τὴν ἀρχὴν λαμβάνειν οὐκ ἠδύνατο ἀποσβέννυται. εἰ δὲ ἡνίκα ἔκλεψεν ἦν ὑπὸ τὴν σὴν δεσποτείαν, ἐπειδὴ[5]) οὐκ ἐτίκτετό σοι ἀγωγὴ, διὰ τοῦτο σοῦ δεσπόσαντος αὐτοῦ ἡ ἤδη τεχθεῖσα ἀναιρεῖται ἀγωγή. οὕτω δὲ ἀποσβέννυται σοῦ δεσπόσαντος[6]) μετὰ ταῦτα τοῦ οἰκέτου, ὅτι εἰ καὶ τὴν σὴν ὑπεξουσιότητα ἐξῆλθεν[7]), οὐ δυνήσῃ κινῆσαί τινα[8]) ἀγωγὴν (πῶς γὰρ τὴν ἤδη σβεσθεῖσαν;). εἶπον γὰρ ἤδη πολλάκις, ὅτι[9]) δεσπότης κατὰ[10]) οἰκέτου οὐδεμίαν κτᾶται ἀγωγήν. ὥςπερ[11]) οὐδὲ ἐὰν ὁ[12]) δεσπότης πταίσῃ τι εἰς τὸν οἰκέτην, οἷον ὑβρίσας[13]) ἢ τυπτήσας αὐτὸν, οὐδεμία κατασχεθήσεται ἀγωγῇ, οὐδὲ ἐὰν ἐλευθερωθῇ ἢ τῆς ἑτέρου γένηται[14]) δεσποτείας ὁ ταῦτα ὑποστὰς οἰκέτης. 7. Ταύτας δὲ τὰς noxalias ἀγωγὰς οἱ παλαιοὶ καὶ ἐπὶ τῶν υἱῶν τῶν ὑπεξουσίων καὶ ἐπὶ θυγατέρων προσεδέχοιντο. ἡ δὲ μετὰ ταῦτα τῶν ἀνθρώπων ἀναστροφὴ[15]) καὶ πολιτεία τὴν τοιαύτην ἐξέβαλε τραχύτητα καὶ κατεφρόνησε ταύτης ὀρθῶς ποιοῦσα καὶ τῆς κοινῆς χρήσεως παντελῶς ἐξώθησεν. τίς γὰρ εὐφρονῶν ἀνάσχοιτο[16]) τὸν ἴδιον παῖδα καὶ μάλιστα[17]) θυγατέρα εἰς nóxan ἑτέρῳ παρασχεῖν, ὥςτε σχεδὸν τὸν πατέρα εἰς τὸ οἰκεῖον κινδυνεύειν σῶμα[18]) ἤπερ τὸν παῖδα, ὃς[19]) τοιαῦτα ὑφίσταται; ἐπὶ δὲ τῶν θυγατέρων καὶ ἡ περὶ τῆς σωφροσύνης σπουδὴ καλῶς τῆς πολιτείας ἐξέβαλε τοῦτο. καὶ[20]) τούτου χάριν ἤρεσεν ἐπὶ μόνων[21]) οἰκετῶν τὰς noxalias ἁρμόζειν, ὁπότε

---

1) d. Vi. F[1]. R. 2) M.: cet. οὗτος. 3) Vi. R.: cet. γενήσεται. 4) σοι ins. L[6]. 5) δὲ ins. M. 6) —ζοντος Vi. R. 7) ἐκφύγῃ Vi. R.: ἐξ. ὑπεξ. L[1]. L[2]. L[6]. 8) M. L[6].: cet. τὴν. 9) ὁ d. M. L[1]. L[2]. 10) ἀπὸ M. τοῦ om. cum M. L[2]. 11) ὅτι M. 12) d. Vi. R. 13) αὐτὸν h. l. Vi. F. R. 14) M. Vi. R.: cet. γενήσεται. 15) —τροφὴ M. 16) M.: —σχοι Vi. R. —σχοι τὸ F. 17) μᾶλλον Vi. R. 18) σῶμα κινδ. L[2]. 19) τὰ ins. Vi. F. R. 20) δ. Vi. R. 21) τῶν ins. L[6].

dominumque nullam actionem consistere posse, ut si alienus seruus res tuas sit furatus, et inde actio furti tibi sit quaesita, ac postea is in potestate tua esse coeperit, intercidit quae iam nata fuerat furti actio, propter iuris regulam, quae ait: »si species in eum deducta sit casum, a quo initium capere non potuisset, extinguitur«. nam si cum furtum commisit in tua fuisset potestate, non esset tibi actio quaesita; et ideo cum in tua potestate esse coeperit, actio iam nata intercidet. et adeo extinguitur actio, si postea serui potestatem adquisieris, ut licet ex tua potestate exierit, agere non possis (quomodo enim iam extincta resurgeret actio?) iam enim saepius dixi nullam domino aduersus seruum actionem quaeri. et ideo neque si dominus noxiam in seruum commiserit (ueluti si contumelia aut uerberibus eum adfecerit), ulla actione tenebitur, neque si manumissus fuerit aut in alterius potestate esse coeperit qui haec passus est seruus.

7. 7. Hasce uero noxales actiones ueteres etiam in filiis filiabusque familias admiserunt. noua autem hominum conuersatio atque consuetudo huiusmodi asperitatem respuit et merito contempsit atque ab usu communi reiecit. quis enim sanae mentis patiatur filium suum et maxime filiam suam in noxam alii dare, ut fere circa corpus suum magis pater periclitetur, quam filius ipse, qui ea sustinet? in filiabus autem pudicitiae quoque fauor recte id ab usu exclusit. et ideo placuit in seruos tantummodo noxales actiones proponendas

καὶ οἱ πάλαι τοὺς νόμους ὑπομνηματίσαντες εἰρήκασι τοῦτο πολλάκις, ὅτι[1]) *αὐτοὺς τοὺς ἐλευθέρους ὑπεξουσίους ὑπὲρ τῶν οἰκείων πραγμάτων δύνασθαι*[2]) *μεθοδεύεσθαι*[3]).

Si quadrupes pauperiem fecisse dicitur[4]). Titulus 9.

Καὶ τῶν ἀλόγων ζώων χάριν ζημιούντων ἑτέρους ἐπενοήθησαν noxáliai. *ἀλλὰ* furti noxalian *ἢ* ui bonorum raptorum *ἢ* iniuriarum *οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ἐπὶ*[5]) *αὐτῶν χώραν ἔχειν. ἄρα δὲ ὁ* noxálios aquílios *ἐπὶ αὐτῶν*[6]); *καὶ*[7]) *λέγομεν, ὅτι*[8]) *οὐδαμῶς, ἐπειδὴ ἔχει τὴν ζήτησιν*[9]) damni iniuria, *τουτέστι τῆς ἀδίκως γινομένης ζημίας. τὸ δὲ δίκαιον καὶ ἄδικον ἀπὸ διακεκριμένης*[10]) *πρόεισι ψυχῆς· τὰ δὲ ἄλογα ζῶα ἐστέρηνται λογισμοῦ. τί οὖν; ὁ δωδεκάδελτος ἐπενόησεν ἐπὶ τούτων τὴν* noxalian. *κινεῖται οὖν κατὰ τοῦ δεσπότου ὁ* noxálios *δωδεκάδελτος. ἐὰν οὖν κατὰ τρυφὴν ἢ κατὰ*[11]) *θερμότητα ἢ ἀγριότητα τὸ*[12]) *ἄλογόν σου ζῶον* pauperiem mihi fecerit[13]), *τουτέστι ζημιώσῃ,* noxálios *κινεῖται ὁ δωδεκάδελτος, καὶ ἐὰν τοῦτο τὸ ζῶον εἰς* nóxan *παρασχεθῇ, ὁ ἐναχθεὶς ἐλευθεροῦται. τοῦτο γὰρ αὐτός φησιν ὁ δωδεκάδελτος· οἷον ἵππος ἦν λακτιστὴς καὶ*[14]) *λὰξ δούς τινι τοῦτον ἔβλαψεν. χώρα δέ ἐστι τῷ* noxalíῳ *δωδεκαδέλτῳ ἐπὶ ἐκείνων τῶν ζώων, ἅτινα παρὰ φύσιν ἀγριούμενα ἕτερον βλάπτει. εἰ γὰρ ἔμφυτος αὐτοῖς*

---

1) M. L^6.: cet. *ὥστε*. 2) *—άμεθα* L^6. 3) *καὶ χρηματικῶς εὐθύνεσθαι καὶ μὴ ἐκδίδοσθαι αὐτοὺς ὡς τὸ παλαιόν.* ad. Vi. R. 4) *Ἐὰν τὸ* [d. L^1.] *τετράποδον πτωχείαν* [*ζημίαν* L^6. Vi. F. R.] *ποιῆσαι λέγεται.* ad. libri. ed. 5) *τῶν* ins. L^2. 6) *δ.* Vi. R.: *δύναται κινεῖσθαι* ad. L^1. m. 2a. 7) d. L^2. L^6. 8) *δ.* Vi. G. 9) d. M. Pi. L^1. L^2. L^6. Vi. G. 10) *ἀποκρ.* M.: *κεκριμ.* L^1. L^2.: *κεκρυμμένης* L^6. 11) d. Vi. R. 12) d. L^2. 13) *πτωχείαν μοι ποιήσῃ* L^2. 14) d. L^1. F^2.

esse, cum et ueteres iuris interpretes saepius dixerint; ipsos filiosfamilias pro suis delictis posse conueniri.

Si quadrupes pauperiem fecisse dicitur. Titulus 9.

Animalium quoque nomine, quae ratione carent, si quid alii damni dederint, noxales actiones sunt constitutae. set noxalem furti actionem aut ui bonorum raptorum aut iniuriarum in iisdem locum habere dicere non oportet. num noxalis aquiliae actio in iis optinebit? et dicimus: minime; nam in eadem de damno iniuria dato quaestio est; ius autem atque iniuria ab animo procedunt, qui ratione praeditus est: animalia autem ratione carent. quid ergo est? lex XII tabularum noxalem actionem de iis prodidit; agi itaque poterit cum domino ex lege XII tabularum noxali iudicio. si igitur lasciuia aut feruore aut feritate animal, quod ratione caret, pauperiem mihi fecerit, idest mihi damnum dederit, noxalis actio ex lege XII tabularum locum habebit: ut ecce equus erat calcitrosus: calce quendam percutiens ei nocuit. Locus autem actioni noxali ex lege XII tabularum in his animalibus, quae contra naturam saeuientia damnum dederint.

ἐστιν ἡ ἀγριότης, ἀργεῖ ὁ δωδεκάδελτος. ἀμέλει ἐὰν ἄρκτος φύγῃ καὶ ἕτερον βλάψῃ, ὁ γεγονὼς αὐτῆς[1]) *δεσπότης οὐ κατέχεται τῇ* noxalia. *διὰ τοῦτο δὲ εἶπον »ὁ γεγονὼς«, ἐπειδὴ φυγοῦσα αὕτη εἰς τὴν φυσικὴν ἀνέδραμεν ἐλευθερίαν καὶ ἐπαύσατο τοῦ δεσπόζεσθαι.* »pauperies« *δὲ λέγεται ἡ ζημία ἡ δίχα κακουργίας*[2]) *γινομένη, ἥτις ἐπὶ τῶν ἀλόγων ζώων συμβαίνει· οὐδὲ*[3]) *γὰρ δύναται τὸ ἄλογον ζῷον τὸ*[4]) *αἰσθήσεως ἐστερημένον πονηρόν τι κατά τινος βουλεύσασθαι. ταῦτα μὲν ὅσον πρὸς τὴν* noxalian. 1. *Ἐπείτοιγε ἰστέον ἐστὶ*[5]) 1. *τοὺς* aediles *ἐν τῷ οἰκείῳ* edicto *ἀπαγορεύειν παντὶ ἀνθρώπῳ κύνα ἢ σύαγρον ἢ ἄρκτον ἢ λέοντα ἔχειν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, δι' οὗ παρέρχεται πλῆθος. ἐὰν γάρ τις ὑπεναντίον πράξῃ τι καὶ ἐλεύθερος ἐντεῦθεν βλαβῇ τι, ὁ δεσπότης τοῦ ἀδικήσαντος θηρίου εἰς τοσοῦτον καταδικασθήσεται, εἰς ὅσον κάλλιον καὶ δίκαιον τῷ δικάζοντι δόξῃ. εἰ δέ τι*[6]) *ἑτερόν ἐστι τὸ ἀδικηθὲν, οἷον ὁ ἐμὸς οἰκέτης ἢ ὁ ἐμὸς ἵππος ἢ ἕτερον οἱονδήποτε ζῷον τῆς ἐμῆς ὂν δεσποτείας, τὸ διπλάσιον τῆς γενομένης ζημίας ὁ τοῦ θηρίου παρέξει δεσπότης. οἷον ἐζημιώθην δέκα νομίσματα, εἴκοσι λήψομαι. οὐ μόνον δὲ αἱ* aediliciae[7]), *ἀλλὰ καὶ αἱ* noxáliai *χώραν ἔχουσιν ἐπὶ τῶν τοιούτων θεμάτων. κανονικῶς γὰρ ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι οὐδέποτε αἱ* poenáliai *ἀγωγαὶ ἐπὶ τῷ αὐτῷ συντρέχουσαι πράγματι ἀλλήλων γίνονται αἱρετικαί.*

De his per quos agere possumus[8]). Titulus 10.

Εἰπόντες περὶ τῶν ἀγωγῶν, αἱ δύνανται κινεῖσθαι καθ' ἡμῶν ἐκ συναλλαγμάτων ἢ ἁμαρτημάτων προφάσει τῶν ὑπὸ

1) —*τοῦ* Vi. F. R. 2) —*ήματος* Vi. F. R. 3) *οὐ* L6. 4) d. L6. 5) *ὅτι*. 6) ad. ex M. Vi. R. 7) scr. M. L1. L2. —*λαε* L6. —itiae Vi. F. R. 8) *περὶ ὧν τὰς ἀγωγὰς κινεῖν δυνάμεθα* ad. libri. ed.

nam si genitalis sit feritas. actio ex XII tabulis cessat. itaque si ursus fugit et quendam laesit, non potest quondam dominus noxali actione conueniri; ideo autem »quondam dominum« dixi, quia fera euadens in naturalem libertatem se recepit et desiit in dominio cuiusquam esse. 'pauperies' autem dicitur damnum sine iniuria datum, quod in animalibus sensu carentibus contingit: neque enim potest animal, quod sensu caret, damnum aduersus quemdam moliri. haec quod ad
1. noxalem actionem pertinet. 1. Nam sciendum est aediles suo edicto prohibere quenquam canem aut uerrem aut ursum aut bouem ibi habere, qua uulgo iter fit. et si aduersus ea quis fecerit, et libero homini inde nocitum sit, dominus ferae, quae nocuit, tanti condemnabitur, quantum bonum et aquum iudici uidebitur. si alia quaelibet res laesa est, ueluti seruus meus uel meus equus uel aliud quodlibet animal, cuius sum dominus, duplum damni dati dominus praestabit. ut ecce damno X aureorum adfectus sum; XX consequar. nec tantum aediliciae actiones, set etiam noxales in huiusmodi casibus locum habent. generaliter enim admonendus es nunquam poenales actiones de eadem re concurrentes aliam ab alia consumi.

De his per quos agere possumus. Titulus 10.

Cum de actionibus dixerimus, quae contra nos contractuum aut delictorum eorum nomine, qui in nostra potestate

ἡμῶν δεσποζομένων, νῦν μετέλθωμεν ἐπὶ ἑτέραν θεωρίαν. καὶ δεῖ εἰδέναι ὅτι τὰς ἀγωγὰς[1]) κινοῦμεν ἐν δικαστηρίοις ἢ δι' ἡμῶν αὐτῶν, ὅ ἐστι suo nomine[2]), ἢ δι' ἑτέρων, ὅ ἐστιν alieno nomine. καὶ alieno nomine κινοῦμεν, οἷον ὡς οἱ[3]) procurátores ἢ[4]) ἐπίτροποι ἢ curátores. τοῦτο δὲ κατὰ τὸ σήμερον κρατοῦν· πάλαι γὰρ οὐκ ἦν ἐν πολιτείᾳ τὸ δύνασθαι alieno nomine κινεῖν, εἰ μὴ ἐπὶ φανερῶν αἰτιῶν· οἷον ὑπὲρ τοῦ δήμου ἠδύνατό τις εἰσιέναι δίκην ἢ καὶ[5]) ἐλευθερίας. ἐπειδὴ γὰρ ἐν νομῇ τις ὑπάρχων δουλείας καὶ ἀναφωνῶν εἰς ἐλευθερίαν οὐκ ἠδύνατο δι' ἑαυτοῦ τὴν δίκην εἰσιέναι, ἵνα μὴ κινουμένου δικαστηρίου ἀποδειχθῇ δοῦλος καὶ συμβῇ ἐξ ἀποτελέσματος δοῦλον ἀγωνίζεσθαι πρὸς δεσπότην, διὰ τοῦτο ἕτερος εἰσῄει τὴν δίκην ὑπὲρ αὐτοῦ, ὅςτις καὶ ἐλέγετο adsértωr. ἔτι δὲ καὶ ὑπὲρ ἐπιτροπῆς[6]). πολλάκις γὰρ ἐδεῖτο púpillos ἐπιτρόπου καὶ δύο ἐμάχοντο περὶ τοῦ τίνα[7]) δεῖ ἐπιτροπεῦσαι. πρόδηλον ὅτι ὁ[8]) εἰς νικήσει[9]). ὁ οὖν ἡττηθεὶς εὑρίσκετο alieno nomine κινῶν, τουτέστι δικαζόμενος ὑπὲρ ἐπιτροπῆς τῆς μὴ διαφερούσης αὐτῷ, ὡς τὸ τέλος ἐδίδαξε τῆς δίκης. Ὁ ostílios[10]) νόμος ἐπέτρεπεν, εἰ συνέβη τινὸς τῶν ὄντων παρὰ τοῖς πολεμίοις ἢ reipublicae causa ἀποδημούντων πράγματα κλαπῆναι, κινεῖν τὸν βουλόμενον τὴν furti ἀγωγήν. εἰ δὲ καὶ[11]) ἐπετρόπευον pupíllu, ὑποστῇ[12]) δὲ οὗτος κλοπήν, ἐμοῦ ὄντος παρὰ τοῖς πολεμίοις ἢ reipublicae causa ἀπόντος, ὁμοίως ὁ βουλόμενος ἐκίνει τὴν furti. ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐλαχίστην προσήγαγε[13]) τὴν βλάβην, τὸ μὴ δύνασθαι alieno nomine μήτε ἐνάγειν μήτε ἐνάγεσθαι, ἐπενόησαν οἱ ἄνθρωποι διὰ procuratórων δικάζεσθαι· ἔσθ' ὅτε γὰρ ἢ νόσος ἢ γῆρας ἢ ἀναγκαῖα ἀποδημία καὶ ἄλλαι δὲ πολλαὶ αἰτίαι ἐμποδὼν γίνονται τοῦ μὴ δύνασθαι τὸν πρωτότυπον δι' ἑαυτοῦ παραγίνεσθαι εἰς τὸ δικαστήριον. 1. Ὁ δὲ procurátωr οὕτως 1.

1) ἂς ins. Vi. R. 2) κινοῦμεν ad. Vi. R. 3) d. Vi. R. 4) οἱ ins. L[6]. 5) d. L[6]. Vi. R.: ὑπὲρ ad. omn. praet. F. 6) —ῇ F. 7) τιτίου L[6]. 8) ad. M. 9) κινήσει M. G. 10) utílios M.: οὐτίλιος L[1]. L[2]. L[6]. 11) δ. Vi. R. 12) —έστη L[6]. 13) —ῆγε Vi. R.

sunt, competunt, transeamus ad aliam materiam. et scire oportet posse nos iudicio agere aut per nosmet ipsos, idest *nostro nomine*, aut per alios, idest *alieno nomine*. et alieno nomine agimus, ueluti ut procuratores tutores uel curatores: ex iure nimirum, quod hodie optinet. olim enim in usu non erat alieno nomine agere, nisi ex certis causis; ut ecce *pro populo* quis litem inire poterat, aut *pro libertate*. nam cum quis in possessione esset seruitutis et in libertatem proclamaret, non poterat ipse agere, ne forte lite contestata, seruus esse probaretur et fieret ut seruus reapse cum domino ageret. et ideo alius pro eo iudicium subibat, qui dicebatur *adsertor*. item etiam *pro tutela*. saepius enim fiebat, ut pupillus tutore indigeret et duo contenderent uter tutelam suscipere deberet. patet alterutrum uincere debuisse. qui itaque uictus fuerat alieno nomine egisse uidebatur, *pro tutela* nempe, quae ad eum non pertinebat, sicuti litis finis ostendit. lex Hostilia permisit, ut, si eorum, qui apud hostes essent uel qui reipublicae causa abessent, res ablatae essent, furti, qui uellet, ageret. set et si tutor fuissem pupilli, qui me apud hostes constituto reiue publicae causa absente, furtum esset passus, aeque qui uolebat, furti ei actio erat. et quia hoc non minimam incommoditatem habebat quod nemo poterat alieno nomine neque agere neque actionem excipere, coeperunt homines per procuratores litigare. interdum enim aut morbus aut aetas aut necessaria peregrinatio itemque aliae multae causae impedimento sunt, quominus
1. possit litis dominus ipse in iudicium uenire. 1. Procurator

καθίσταται[1]) · *ἐντέλλομαί τινι καθὰ καὶ ἐν τῇ* mandati *εἰρή-*
καμεν[2]), *ὥςτε ὑπὲρ ἐμοῦ δικάσασθαι, οὐ*[3]) *δεόμενος ἐν τούτῳ*
τυπικῶν ῥημάτων· δι' οἱωνδήποτε γὰρ δύναμαι[4]) procurátora
χειροτονῆσαι. ἀδιάφορον δέ ἐστιν εἴτε πάρεστιν[5]) *ὁ ἐμὸς*
ἀντίδικος ἢ ἀπολιμπάνεται[6]) · *ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γὰρ καὶ*[7])
ἀγνοοῦντος αὐτοῦ προβάλλομαι τὸν procurátora. *καὶ ἁπλῶς*
πᾶς, ᾧ[8]) *ἂν ἐπιτρέψῃς τὴν σὴν δίκην κινῆσαι ἢ* defendeûsai
σε, οὗτος procurátωr *νοεῖται.* 2. *Οἱ δὲ ἐπίτροποι καὶ οἱ* 2.
curátores *τρόπον τίνα*[9]) *καθίστανται, εἰρήκαμεν ἐν τῇ πρώτῃ*
Institutioni. *ἔξωθεν δὲ ὀφείλεις εἰδέναι ὅτι ὁ* procurátωr[a]), *εἰ*
μὲν áctωr *ἐστὶν, οὕτως εἴωθε κινεῖν· »εἰ φαίνεται τὸν*
ἀντίδικον χρῆναι δοῦναι Titíῳ, *οὗ εἰμι* procurátωr,
καταδίκασον αὐτὸν, ὦ δικαστά«. καὶ τὴν μὲν intentiona
ἤτοι τὴν ἀρχὴν τῆς ἐναγωγῆς λαμβάνει ἀπὸ τοῦ δεσπότου,
εἰς ἑαυτὸν δὲ μεταστρέφει τὴν condemnationa. *εἰ δέ τις*
ἐνάγεται ὡς procurátωr, *ὁ κινῶν οὕτως ὀφείλει λέγειν· »εἰ*
φαίνεται χρῆναι δοῦναι[10]) Seîon *δέκα νομίσματα,*
καταδίκασον Prîmon *τὸν αὐτοῦ* procurátora[11]) *δέκα*
νομίσματα[12]).

De satisdationibus[13]). Titulus 11.

Νῦν ἀναγκαῖον εἰπεῖν περὶ τῶν satisdatiónωn [*τουτέστι*
τῶν ἱκανοδοσιῶν[14])], *αἳ παρέχονται χάριν τῆς κινουμένης δίκης*
ἢ ὑπὸ τοῦ áctoros *ἢ ὑπὸ τοῦ* réu. 1. *Τέως δὲ ἐν προοιμίοις* 1.
ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι πάλαι μὲν ἕτερος τρόπος[15]) *ἦν τῶν*

---

1) *ὅτι* ad. Vi. R. 2) haec. ad. ex M. L[6]. Vi. R. 3) *μὴ* L[6]. 4) *ῥημάτων* ad. L[6]. 5) *ἀπολιμπ.* Vi. F. R. 6) *πάρ.* Vi. F. R. 7) *δ.* Vi. R. 8) *ᾧ πᾶσαν* Vi. G. 9) M.: cet. *τί. τρ.* 10) *δ. χρ.* Vi. R. 11) *εἰς* ad. Vi. R. 12) d. F. 13) *περὶ ἱκανοδοσιῶν* ad. libri. ed. 14) dele. 15) d. L[6].

a) Gai. 4, 86.

autem sic constituitur: mando cuidam, ut pro me litem suscipiat; neque sollemnibus uerbis opus est: quibuscumque enim procuratorem eligere possum. neque interest utrum absit aduersarius meus an praesens sit; plerumque enim et ignorante eo procuratorem constituo. et in summa cuicumque permiseris de re tua agere eamue defendere, is procurator
2. intellegitur. 2. Tutores et curatores quemadmodum constituantur prima institutione exposuimus. ceterum admonendus es procuratorem, si actor est, ita intendere solere: 'si paret aduersarium Titio, cuius procurator sum, dare oportere, eum mihi iudex condemna': et intentionem quidem a domino sumit, condemnationem autem in semet ipsum conuertit. sin autem quis procuratorio nomine conuenitur, qui agit hoc modo intendere debet: 'si paret Seium aureos X dare oportere: Primum eius procuratorem condemna'.

De satisdationibus. Titulus 11.

Nunc de satisdationibus dicendum est, quae uel ab actore
1. uel a reo litis gratia, de qua agitur, praestantur. 1. Admonendus es autem ante omnia alium modum eiusmodi satis-

τοιούτων ἐγγυῶν[1]), *ἕτερος δὲ νῦν πολιτεύεται. πάλαι γὰρ τῆς* in rem *κινουμένης*[2]) *ὁ ἐναγόμενος ἠναγκάζετο δοῦναι* satisdationa, *ἐν ᾗ ἐπηγγέλλετο ὅτι ἐὰν ἡττηθεὶς οὐκ ἀποκαταστήσῃ*[3]) *τὸ πρᾶγμα περὶ οὗ ἐνάγεται οὐδὲ τῆς δίκης τὴν διατίμησιν, ἵνα ἐξῇ τῷ* áctori *ἢ κατ' αὐτοῦ κινεῖν τὴν* ex stipulatu *ἢ κατὰ τῶν ἐγγυητῶν αὐτοῦ. ἐλέγετο δὲ ἡ τοιαύτη ἐγγύη* »iudicatum solui«. *ὅθεν δὲ*[4]) *τούτου τοῦ ὀνόματος ἔτυχεν, εὐχερές ἐστι νοῆσαι· ἐπηρώτα γὰρ ὁ* áctωr *οὕτως· »ὁμολογεῖς καταβάλλειν μοι ὃ ἂν γένηται κριθέν«; καὶ ταῦτα μὲν ἡνίκα* suo nomine *ἐνήγετό τις τῇ* in rem. *πολλῷ δὲ πλέον εἰ* alieno nomine *τὴν* in rem *ὑποδεχόμενος ἐτύγχανεν. καὶ γὰρ ἠναγκάζετο διδόναι τὴν* iudicatum solui *διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα·* »nemo sine satisdatione alienae rei defensor idoneus intellegitur«. [*τουτέστιν οὐδεὶς δίχα δόσεως ἐγγυῶν ἀξιόπιστος νομισθήσεται* defénsωr *πράγματος ἀλλοτρίου*[5]).] *ταῦτα μὲν περὶ τοῦ* réu. *ὁ δὲ τὴν* in rem *κινῶν, εἰ μὲν* suo nomine *ταύτην ἐκίνει, οὐδεμίαν ἀπῃτεῖτο ἱκανοδοσίαν. πῶς γὰρ δεσπότης ὢν εἶχεν ἀπαιτεῖσθαι τὴν* »ratam rem«[6]); *εἰ δὲ* alieno nomine[7]), *ἔδει αὐτὸν παρασχεῖν ἱκανοδοσίαν, τὴν λεγομένην* »ratam rem dominum habiturum«, *ἐν ᾗ ἔλεγεν, ὡς κύρια καὶ βέβαια τὰ παρ' αὐτοῦ πραττόμενα ὁ δεσπότης ἡγήσεται τῆς δίκης. δέος γὰρ ἦν μὴ ἔσθ' ὅτε ὁ δεσπότης παραγενόμενος καὶ λέγων ὡς ὁ* procurátor *οὐ κατὰ γνώμην αὐτοῦ ἐκίνησεν, ἄνωθεν περὶ τῶν αὐτῶν ἄρξηται δικάζεσθαι καὶ εὑρεθῇ τις περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος δεύτερον ἐναγόμενος. καὶ ἐπίτροποι δὲ καὶ* curátores *ὁμοίως*[8]) procurátorsi *βαρύνονται*[9]) *τῇ δόσει τῶν ἐγγυῶν, ὡς τὰ ῥήματα τοῦ ἠδίκτου βοᾷ. ἔστι δὲ ὅτε κινοῦσιν αὐτοῖς ἡ ἱκανοδοσία συγχωρεῖται· νοητέον δὲ ἡνίκα ὡμολογημένη ἐστὶν αὐτῶν ἡ κατάστασις, τουτέστιν ὅτι ὁ μὲν ἐπίτροπος ὁ δὲ*

---

1) *τύπος* L6. 2) *ἢ* ins. M. 3) *—θίστησι* M. L6. 4) *καὶ ὅθεν* L6. 5) dele. 6) dominum habiturum ad. Vi. F. R. 7) pro his: *εἰ μέντοι ἐκείνη [—ίνει] τὴν ἑτέρῳ ἁρμόζουσαν* in rem M. L3. L6. 8) *τοῖς* ins. Pi. 9) *καὶ ἐπίτροπος καὶ κουράτωρ ὁμοίως βαρύνονται* Vi. R.

dationum olim fuisse, alium uero hodie in usu uersari. olim enim, si in rem agebatur, reus satisdare compellebatur, qua satisdatione cauebat, ut si uictus nec rem ipsam restitueret, de qua conueniebatur, nec litis aestimationem, liberum esset actori aut cum eo ex stipulatu agere aut cum fideiussoribus eius. appellabatur autem eiusmodi satisdatio ›iudicatum solui‹; unde autem sic appellata est, facile est intellegere. stipulabatur enim actor hoc modo: 'spondesne mihi soluere quod fuerit iudicatum?'; et haec quidem cum quis suo nomine actionem in rem exciperet. Multo autem magis is, qui alieno nomine in rem actionem excipiebat, iudicatum solui satisdationem praestare compellebatur, propter regulam, quae ait: 'nemo sine satisdatione alienae rei defensor idoneus intellegitur'. haec uero quod ad reum pertinet. Qui in rem agebat, si suo nomine experiebatur, nullam satisdationem dare compellebatur. quomodo enim ab eo, qui dominus erat, caueri potuisset ratam rem dominum habiturum? si uero alieno nomine agebat, satisdationem praestare iubebatur, quae dicitur ›ratam rem dominum habiturum‹; qua cauebat omnia quae ipse fecisset litis dominum rata firmaque habiturum. uerendum enim erat, ne forte dominus adesset dicens procuratorem non ex sua uoluntate egisse, et rursus de eadem re litem institueret, et ita quis inueniretur de eadem re iterum conuentus. et tutores et curatores eodem modo, quo procuratores, satisdatione onerantur, sicuti edicti uerba ostendunt. interdum tamen iis agentibus satisdatio remittitur, cum scilicet eorum condicio

curátωr ἐστίν. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς in rem κινουμένης.
1. Εἰ δὲ personalia ἐκινεῖτο, ἐκ μὲν τοῦ ἐνάγοντος μέρους τὰ 1.
αὐτὰ ἐκράτει, ἅπερ εἰρήκαμεν[1]) ἐπὶ τῆς in rem. τουτέστιν
ὅτι[2]) ὁ μὲν δεσπότης οὐδεμίαν παρεῖχε[3]) satisdationa, ὁ δὲ
procurátωr ἐδίδου τὴν »ratam rem«[4]). καὶ οἱ κηδεμόνες ἡνίκα
ἡ κατάστασις αὐτῶν ἀμφιβάλλετο. ἐκ πλευροῦ δὲ τοῦ ἐνα-
γομένου εἰ μέν τις alieno nomine ὑπεδέχετο τὴν personalian,
παντὶ τρόπῳ[5]) ἐγγύας παρεῖχε διὰ τὸν προειρημένον κανόνα
τὸν λέγοντα· »nemo sine satisdatione«[6]). εἰ γὰρ suo
nomine ὑπεδέχετο τὴν personalian, »iudicatum solui« οὐκ
ἠναγκάζετο παρασχεῖν. 2. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν παρὰ τοῖς παλαιοῖς. 2.
σήμερον δὲ ἑτέρα τάξις ἐπὶ τούτων κρατεῖ. εἴτε γάρ τις ἐνά-
γεται τῇ in rem εἴτε τῇ personalίᾳ suo nomine, οὐδεμίαν
δίδωσι satisdationa ἕνεκα τῆς διατιμήσεως τῆς δίκης, ἀλλὰ
μόνον ἐγγυητὴν παρέχει ὑπὲρ τοῦ οἰκείου προσώπου τὸν
ἐπαγγελλόμενον ὅτι παραμενεῖ ὁ ἐναγόμενος ἐν τῷ δικαστηρίῳ
μέχρι τέλους τῆς δίκης. ἔστι δὲ ὅτε οὐ παρέχει ἐγγυητήν,
ἀλλ' οἰκείᾳ ὁμολογίᾳ καταπιστεύεται ἐνωμότως, ὅτι παρα-
μενεῖ τῷ δικαστηρίῳ καὶ οὐκ ἀποστήσεται, ἥτις καὶ ἐν τῇ
συνηθείᾳ ῥωμαϊστὶ λέγεται[7]) iuratoria cautio[8]), τουτέστιν
ἐξωμοσία. πολλάκις δὲ καὶ δίχα ὅρκου ψιλὴν ὁμολογίαν
ἐκτίθεται περὶ ἑαυτοῦ[9])· ταῦτα δὲ πάντα πρὸς τὴν ποιότητα
τοῦ προσώπου τοῦ ἐναγομένου προβαίνειν εἴωθεν. ὥςτε οὖν
ὁ ἐναγόμενος[10]) suo nomine, ποτὲ μὲν ἐγγυητὴν ποτὲ δὲ ἐξω-
μοσίαν ποτὲ δὲ ψιλὴν ὁμολογίαν ἐκτίθεται. 3. Εἰ δέ pro- 3.
curátωr ἐστὶν ὁ ἐνάγων ἢ ὁ ἐναγόμενος, ἐκ πλευροῦ μὲν τοῦ
áctoros ἀναγκάζεται διδόναι τὴν »ratam rem dominum habi-
turum«, εἰ μὴ ἄρα ἢ mandáton ἐπιδείξῃ γενόμενον εἰς αὐτὸν
ὑπὸ τοῦ δεσπότου ἐπὶ πράξεως ὑπομνημάτων ἐμφανισθὲν

---

1) καὶ ad. Vi. R. 2) Ad. ex M. L². 3) —έχων Vi. G. 4) ὁμοίως ad. Vi. R. 5) πάντα τρόπον Vi. R. 6) alienae rei defensor idoneus intellegitur ad. Vi. R. 7) λέγ. ῥωμ. L⁶. 8) iuratoria cautiωn L². 9) M. Pi.: αὐτοῦ F.: d. Vi. R. 10) καὶ ad. Vi. R.

manifesta est, i. e. illum tutorem illum curatorem esse. et
1a. haec quidem de in rem actione. 1a. Sin autem in personam
agebatur, ab actoris parte eadem optinebant, quae diximus
in actione in rem; dominus scilicet nullam satisdationem
praestabat, procurator cauebat »ratam rem cet.« tutor
autem et curator tum demum, cum de eorum condicione
ambigeretur. ex parte uero eius, cum quo agebatur, si quis
alieno nomine actionem in personam excipiebat, omnimodo
satisdare cogebatur, propter praedictam iuris regulam: »nemo
sine satisdatione cet.«; quod si suo nomine quis iudicium
in personam accipiebat, iudicatum solui satisdare non coge-
2. batur. 2. Set haec quidem ueteribus placuerunt; hodie autem
alius ordo in his optinet. siue enim quis in rem actione
conuenitur, siue personali suo nomine, nullam satisdationem
propter litis aestimationem dare compellitur, set pro sua
tantum persona fideiussorem constituit, qui caueat, in iudicio
eum, cum quo agitur, usque ad terminum litem permansurum.
aliquando fideiussorem non constituit; set committitur suae
promissioni cum iureiurando »se in iudicio permansurum
neque inde discessurum«, quae passim latine »cautio
iuratoria« uocatur, graece »ἐξωμοσία«. saepius autem et
sine iureiurando nudam promissionem de hoc praestat. quae
omnia pro qualitate personae eius, cum quo agitur, proce-
dere solent. itaque qui suo nomine conuentus est modo
fideiussorem, modo iuratoriam cautionem, modo autem nudam
3. promissionem praestat. 3. Sin autem procurator est, qui
litem infert uel suscipit, ex actoris parte satisdationem dare
compellitur »ratam rem dominum habiturum«; nisi forte
mandatum domini ostenderit actis insinuatum, aut praesens

ἢ παρὼν ὁ δεσπότης τῆς δίκης ἐν τῷ δικαστηρίῳ τὸ τοῦ procurátoros *ἐβεβαίωσε πρόσωπον εἰπὼν ὅτι· τοῦτον ἐγὼ προεβαλόμην. τοῦ αὐτοῦ κρατοῦντος τύπου εἰ καὶ ἐπίτροπος ἢ* curátωr *δι' ἑτέρου κινεῖ, οἷον διὰ τοῦ λεγομένου* áctoros *ἢ*[1]) *ἕτερα τούτοις ἐοικότα πρόσωπα, ἅτινα τὴν τῶν ἀλλοτρίων πραγμάτων ἀνεδέξαντο*[2]) *διοίκησιν. πολλὰ δὲ εἴδη* procuratórωn, *ὡς ἔγνως καὶ μαθήσῃ. ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἐνάγοντος.* 4. *Εἰ δέ τις ἐνάγεται, εἰ μὲν παρὼν ἕτοιμός ἐστι* 4 *προβάλλεσθαι* procurátora, *δύναται*[3]) *ἢ αὐτὸς εἰς τὸ δικαστήριον παραγενέσθαι καὶ τοῦ οἰκείου* procurátoros *τὸ πρόσωπον βεβαιῶσαι τὰς ἐξ ἔθους ἐπερωτήσεις ἐπερωτώμενος τῆς* »iudicatum solui«, *ἃς οἱ ταύτην παρέχοντες εἰώθασιν ὁμολογεῖν. ἔξεστι δὲ τῷ δεσπότῃ καὶ ἐκτὸς δικαστηρίου ἐγγυητικὴν ὁμολογίαν ἐκθέσθαι*[4]), *ἐν ᾗ τοῦ οἰκείου* procurátoros *ἐγγυητὴς γίνεται πάντα τὰ τῆς* »iudicatum solui« *κεφάλαια ὁμολογῶν, τουτέστιν ὅτι ὁ* procurátωr *αὐτοῦ παραμενεῖ τῷ δικαστηρίῳ καὶ δικάσεται*[5]) *μέχρι τέλους καὶ καταβαλεῖ τὰ κριθησόμενα ὑποτιθέμενος μέντοι ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ὁμολογίᾳ τὴν οἰκείαν περιουσίαν, εἴτε ἐν δικαστηρίῳ ταύτην*[6]) *ἐκθῆται, εἴτε ἐκτὸς δικαστηρίου, ὥςτε καὶ*[7]) *αὐτὸν καὶ κληρονόμους αὐτοῦ ἐνόχους ἐντεῦθεν γίνεσθαι. ἑτέρας δηλονότι ὁμολογίας ἤτοι ἐγγύης ἐκτιθεμένης*[8]) *ὑπὲρ τοῦ προσώπου αὐτοῦ τοῦ ἐναγομένου (περὶ γὰρ ἑαυτοῦ ἢ δίδωσιν ἐγγυητὴν ἢ ὁμολογίαν ἐκτίθεται κατὰ τὰ πρὸ βραχέως*[9]) *εἰρημένα), ἀσφαλιζόμενος ὅτι ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀποφάσεως εὑρεθήσεται ἐν τῷ δικαστηρίῳ. εἰ δὲ μὴ παραγένηται, πάντα παρέξει αὐτὸς ἤτοι ὁ τούτου ἐγγυητὴς τὰ τῇ ἀποφάσει περιεχόμενα, εἰ μὴ ἄρα τὴν ἀπόφασιν ἔκκλητος ἠκύρωσεν.* 5. *Εἰ δὲ συμβῇ αὐτὸν τὸν πρωτότυπον* réon *μὴ* 5 *παρεῖναι δι' οἱανδήποτε αἰτίαν, ἕτερος δέ τις ἑκὼν ὑποβάλῃ ἑαυτὸν τῇ ὑπὲρ τοῦ ἀπόντος* defensioni *οὐδεμίας οὔσης διαφορᾶς*

---

[1]) *καὶ* Vi. R. [2]) *ἐδέξ.* Vi. R. [3]) *τοῦτο δηλονότι ποιῆσαι* L[6]. Vi. R. [4]) M. L[6].: cet. *—τίθεσθαι.* [5]) *—ζεται* M. L[1]. L[2]. Vi. [6]) *ταῦτ'* Vi. R. [7]) *δ.* L[6]. [8]) *—ους* M. [9]) *ἤδη* ins. L[6].

dominus litis in iudicio procuratoris personam confirmauerit,
dicens: ego hunc constitui. isdem obseruandis etiam si tutor
uel curator per alium agant, ueluti per eum, qui actor uocatur,
uel si quae similes his personae sunt, quae alienarum rerum
administrationem receperunt. plura autem genera procura-
torum sunt, sicuti et iam nosti et disces. haec quidem de
4. actore. 4. Sin autem quis conuenitur, si quidem praesens
procuratorem constituere paratus est, potest ipse in iudicium
uenire et sui procuratoris personam confirmare, sollemnibus
interpositis stipulationibus 'iudicatum solui', quibus ii, qui
ita satisdant, obligari solent. licet uero domino quoque extra
iudicium fideiussoriam satisdationem exponere, per quam ipse
sui procuratoris fideiussor existit, omnes iudicatum solui
stipulationis clausulas promittens: h. e.: procuratorem suum
in iudicio permansurum et litem usque ad finem perducturum
et quod fuerit iudicatum soluturum. qua promissione et bona
sua hypotheca obligat, siue in iudicio promiserit, siue extra
iudicium; ut tam ipse quam heredes eius inde obligentur,
alia insuper promissione siue cautela propter personam ipsius.
qui conuenitur, exponenda (nam pro sua persona aut fide-
iussorem praestat aut cautelam exponit secundum ea, quae
paullo superius dicta sunt), quod tempore sententiae in iudicio
inuenietur, uel, si non uenerit, omnia ipse uel fideiussor dabit,
quae condemnationi contineantur, nisi forte appellatio senten-
5. tiam inritam fecerit. 5. Sin autem reus ipse praesto ex qua-
cumque causa non fuerit, et alius sponte absentis defensionem

πότερον in rem *ἢ* personalia *κινεῖται κατ' αὐτοῦ, ἀκωλύτως*
δεχθήσεται ἐν τάξει defénsoros, *οὕτω μέντοι, ὥςτε παρασχεῖν*
τὴν »iudicatum solui«, *ἐν ᾗ τὸ ἀσφαλὲς γίνεται, ὅτι τὰ κριθη-*
σόμενα παντὶ τρόπῳ καταβαλεῖ διὰ τὸν παλαιὸν καὶ πολλάκις
εἰρημένον κανόνα τὸν λέγοντα· »nemo sine satisdatione alienae
rei defensor idoneus intellegitur«. 6. *Ταῦτα δὲ πάντα σα-* 6.
φέστερον καὶ τελειότερον ἐκ τῆς καθημέραν τῶν δικαστηρίων
χρήσεως καὶ ἐξ αὐτῶν τις μαθήσεται τῶν πραγμάτων.
7. *Τοῦτον δὲ τὸν τύπον τῶν ἱκανοδοσιῶν ἤτοι ὁμολογιῶν οὐ* 7.
μόνον ἐν ταύτῃ τῇ πόλει τῇ βασιλίδι[1]*, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσαις*
ταῖς οἰκείας ἐπαρχίαις ὁ θειότατος ἡμῶν βούλεται κρατεῖν[2]
βασιλεύς, εἰ καὶ ἐξ ἀπειρίας ἑτέρως τυχὸν[3] *ταῦτα κρατεῖ.*
ἐπάναγκες γὰρ[4] *πάντας τοὺς ἐπαρχιώτας ἕπεσθαι τῇ κεφαλῇ*
πασῶν τῶν πόλεων, τουτέστι ταύτῃ[5] *τῇ βασιλευούσῃ πόλει*[6].

De perpetuis et temporalibus actionibus et quae ad heredes uel in heredes transeunt[7]. Titulus 12.

Τῶν ἀγωγῶν αἱ μὲν ἀπὸ τῆς πολιτικῆς κατάγονται νομοθεσίας, αἱ δὲ ἐκ τοῦ praétoros *ἐπινενόηνται. ὅτε δὲ λέγω ἐκ τῆς πολιτικῆς νομοθεσίας, νόει εἴτε ἀπὸ νόμου εἴτε ἀπὸ δογμάτων*[8] *εἴτε*[9] *ἐκ διατάξεων*[10] *ὥρμηνται. αὗται δὲ* perpetuas *εἰώθασιν ἁρμόζειν· τοῦτο γὰρ ἡ ἀρχαιοτάτη ἠβούλετο νομοθεσία. ἀλλ' αἱ μετὰ ταῦτα διατάξεις ῥητῷ χρόνῳ τάς τε* in

---

1) M. *τῇ βασ. πόλ.* Vi. R.: d. cet. 2) *κρατ. βούλ.* L6. 3) *ἑτ. τυχ.* L6. 4) *ἐστὶ* d. ex M. 5) *πάσῃ* L2. 6) *τῇ ῥώμῃ κεφαλῇ οὔσῃ πασῶν τῶν πόλεων* L1. 7) *περὶ διηνεκῶν καὶ προσκαίρων ἀγωγῶν καὶ τῶν πρὸς τοὺς κληρονόμους* [*τὰς κληρονομίας* L2. L6.] *ἢ ἐν τοῖς κληρονόμοις διαβαινουσῶν* [*—όντων* F.]: ad. libri. ed. 8) *—ατος* Vi. R.: *συγκλήτου* ins. L6. 9) M.: cet. *ἤ*. 10) *—ως* Vi. R.

susceperit, nulla differentia inter actiones in rem uel per-
sonales introducenda, sine impedimento in defensoris locum
accipietur; ita tamen, ut satisdationem *iudicatum solui*
praestet, qua caueat se id quod iudicatum fuerit omnimodo
soluturum secundum ueterem regulam, quam saepius lauda-
uimus: »*neminem sine satisdatione alienae rei*
6. *defensor idoneus intellegi*«. 6. Quae omnia apertius et
perfectius a cottidiano iudiciorum usu et ex ipsis rebus disci
7. possunt. 7. Hanc autem formam satisdationum siue pro-
missionum non solum in hac urbe, set etiam in omnibus suis
prouinciis sanctissimus princeps noster optinere iubet, licet
propter imperitiam aliter forte celebrentur. necesse est enim
omnes prouinciales caput omnium ciuitatium sequi, idest hanc
regiam urbem.

De perpetuis et temporalibus actionibus et quae ad heredes et in heredes transeunt. Titulus 12.

Actionum quaedam ex iure ciuili descendunt, quaedam a praetore sunt introductae. cum autem dico ex iure ciuili, intellege siue ex lege, siue ex senatus consultis siue ex constitutionibus proficiscantur. hae autem perpetuo competere solent; id enim antiquissimo iure comparatum erat. set postea

rem, τάς τε personalias περιέκλεισαν. ἴσαι δὲ ἀπὸ τοῦ praétoros κατάγονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον annáliai[1]) εἰσιν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ praétoros édicton μέχρι ἐνιαυτοῦ ἴσχυε πάλαι. εἰσὶ δέ τινες praetóriai ἀγωγαὶ perpetúως ἁρμόζουσαι, τουτέστιν ἕως τῶν χρόνων τῶν ὁρισθέντων ὑπὸ τῶν διατάξεων. εἰσὶ δὲ αἱ ἀγωγαὶ αὗται, ἃς ἐπαγγέλλεται τῷ bonorum possésori καὶ τοῖς λοιποῖς, οἵτινες κληρονόμου τάξιν ἐπέχουσιν. οἶδας γὰρ ὅτι ὁ bonorum possésswr[2]) ἀπὸ τοῦ praétoros ἐστι διάδοχος ἄγνωστος ὢν τῇ πολιτικῇ νομοθεσίᾳ, ὅςτις, ὡς εἰρήκαμεν ἐν τῇ τρίτῃ Institutioni, πλαστικῶς[3]) ἐνάγει καὶ ἐνάγεται. ἐπειδὴ οὖν αἱ τοῖς πολιτικοῖς διαδόχοις, τουτέστι τοῖς κληρονόμοις, παρεχόμεναι ἀγωγαὶ perpetûai εἰσιν, ὁ δὲ bonorum possésswr καὶ πᾶς μιμούμενος κληρονόμον, ὁποῖός[4]) ἐστιν ὁ trebelliánios[5]) fideicommissários, ἐπειδὴ διὰ τῆς πλάσεως περιτιθέασιν ἑαυτοῖς τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα, ἵνα διὰ πάντων[6]) ἡ πλάσις ἀληθὴς εὑρεθῇ, ἀναγκαῖον[7]) ἐνόμισεν, ὥςπερ τὰς τοῖς κληρονόμοις, οὕτω καὶ τὰς τοῖς bonorum posséssorsin[8]) ἁρμοζούσας ἀγωγὰς εἶναι perpetúas. καὶ ἡ furti δὲ manifesti. εἰ καὶ ἐκ τοῦ praétoros κατάγεται, ὅμως perpetûá ἐστιν. ἄτοπον[9]) γὰρ ἦν[10]) ἐνιαυτῷ ταύτην περικλείεσθαι. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν· καίτοι ἡ furti ἀγωγὴ ἔγνωσται τῷ δωδεκαδέλτῳ, πῶς οὖν praetorian αὐτὴν[11]) καλεῖς[12]); ἀλλ' ἡ ἀπολογία αὕτη ἐστίν. ὁ δωδεκάδελτος[a]) ἐπινοήσας τὴν »furti« κεφαλικὴν κατὰ[13]) τοῦ κλέπτου ὥρισε τιμωρίαν, ὁ δὲ praétwr χρηματικήν. ἐπειδὴ οὖν διὰ τὴν τραχύτητα ἡ τοῦ δωδεκαδέλτου κατεφρονήθη νομοθεσία, πολιτεύεται δὲ ἡ τοῦ praétoros (δίκαιον γὰρ ἦν τὸν εἰς χρήματα ἀδικήσαντα εἰς χρήματα τιμωρηθῆναι), διὰ τοῦτο praetorian αὐτὴν καλοῦμεν. perpetûa δὲ γέγονε

1) ἢ [ἤγουν L².] ἐνιαύσια M. L². 2) ἤτοι ἐγκάτοχος κληρονόμος L². 3) πλαγιαστικῶς L⁶. Vi. F. R. 4) οἷός L⁶. 5) treuelliánios M.: —ανὸς F. 6) πάντα Vi. R. 7) οὖν ins. M. 8) —ibus R. 9) —ώτατον L¹. Vi. F. R. 10) d. L².: ἐν ad. L¹. L². 11) d. M. 12) —εῖν M. 13) μετὰ Vi. F. R.

a) Gai. 4, 111 cl. 3, 189.

constitutiones tam in rem, quam in personas, actiones certo tempore concluserunt. quae uero a praetore proditae sunt plerumque annales sunt, nam et ipsius praetoris edictum olim intra annum ualebat. Sunt tamen quaedam praetoriae actiones, quae in perpetuum extenduntur, idest usque ad tempus constitutionibus introductum. tales sunt actiones, quas bonorum possessori ceterisque qui heredis loco sunt accomodat. nosti enim bonorum possessorem a praetore ad successionem uocari, cum iure ciuili ignoretur; eumque utiliter agere et conueniri, sicuti in III[a] Institutione diximus. cum enim actiones, quae iis, qui iure ciuili succedunt, idest heredibus, competunt perpetuae sint, bonorum autem possessor et quicumque heredis locum optinet, ueluti fideicommissarius ex senatusconsulto trebelliano per eam fictionem heredis nomen praeseferant, ut per omnia fictio ueritatem redoleat, necessarium uisum est perpetuas esse actiones, quae bonorum possessoribus competunt, sicut illae, quae heredibus datae sunt. furti quoque manifesti actio, quamuis ex praetoris iurisdictione proficiscatur, tamen perpetua est. absurdum enim erat anno eam terminari. set erit qui dicat: atqui furti actio XII tabulis nota fuit: cur ergo eam praetoriam appellas? set ratio haec est: lex XII tabularum cum furti actionem introduxisset, capitalem poenam in furem constituit: praetor uero pecuniariam. quia autem propter asperitatem id, quod XII tabulis constitutum fuerat explosum est, et praetoris iure uti coeptum est (aequum enim erat eum, qui in pecunia damnum dedisset, pecunia multari), ideo praetoriam eam actionem uocamus. perpetua autem ideo facta est, quia absurdum

διο τουτο. ἄτοπον ἐνόμισεν[1]) *ὁ* praétωr *διὰ πάντων συντρέχειν τοῖς κλέπταις τὴν κεφαλικὴν τιμωρίαν χρηματικὴν ποιῶν καὶ τὴν* perpetûan annalían. *εἴασεν οὖν ἐπὶ σχήματος τὸ* perpetûon. 1. *Οὐ πᾶσα*[a]) *δὲ ἀγωγὴ ἡμῖν ἁρμόζουσα ἡ* 1. *καθ' ἡμῶν παρεχομένη ἢ*[2]) *ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ ἢ ἀπὸ τοῦ* praétoros, *ὡσαύτως δίδοται κληρονόμοις ἢ κατὰ κληρονόμων. καὶ ἁπλῶς τῶν ἀγωγῶν αἱ μέν εἰσιν ἀπὸ*[3]) *ἁμαρτημάτων, αἱ δὲ ἀπὸ συναλλαγμάτων. αἱ δὲ ἀπὸ ἁμαρτημάτων κατὰ κληρονόμων οὐ παραπέμπονται. ἐστὶ γὰρ*[4]) *σαφέστατος κανὼν ὁ λέγων »τὰς ἐξ ἁμαρτημάτων* poenalías[5]) *μὴ δίδοσθαι κατὰ κληρονόμων«, οἷον* furti ui bonorum raptorum iniuriarum[6]) aquilíu. *κληρονόμοις δὲ αὗται παρέχονται, ἐξῃρημένης τῆς* iniuriarum *καὶ ἥτις*[7]) *ἐστὶ ταύτης παραπλησία, οἷον ἡ*[8]) in factum *ἀγωγή, ἥτις ἁρμόζει ἡνίκα δίχα ἀπαιτήσεως συγγνώμης ὁ πάτρων εἰς δικαστήριον κληθῇ. καὶ*[9]) *ὁ λογισμὸς πρόδηλός ἐστιν· ἔνθα μὲν*[10]) *γὰρ τὸ γενόμενον ἁμάρτημα ἐλαττοῖ τὴν τοῦ τελευτήσαντος*[11]) *περιουσίαν*[12]), *τότε καὶ ὁ κληρονόμος ὡς*[13]) *συναδικούμενος τὴν ἀπὸ τοῦ ἁμαρτήματος ἀγωγὴν κινήσει, ὅπερ συμβαίνει ἐπὶ τῆς* furti *καὶ τῆς* ui bonorum raptorum *καὶ τοῦ* aquilíu. *ἐπὶ δὲ*[14]) *τῆς* iniuriarum. *ἐπειδὴ ἡ ὕβρις ἡ εἰς ἐμὲ γενομένη οὐ μειοῖ τὴν ἐμὴν*[15]) *ὑπόστασιν, εἰκότως καὶ ὁ κληρονόμος*[16]) *ὡς μὴ συναδικηθεὶς ταύτην οὐχ ἕξει. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς* in factum. *αἱ δὲ ἀπὸ τῶν*[17]) *συναλλαγμάτων ἀκωλύτως κληρονόμοις καὶ κατὰ κληρονόμους δοθήσονται. ἔστι δὲ ὅτε ἡ ἀπὸ συναλλάγματος ἀγωγὴ οὐ δίδοται κατὰ κληρονόμων, ἐὰν γὰρ παράθωμαί σοι πρᾶγμα εἶτα κατὰ δόλον σὸν ἀφανισθείη*[18]) *τελείως*[19]), *ἢ καὶ*

---

1) *γὰρ* om. cum M. 2) *ἀπὸ τοῦ λογιστικοῦ τουτέστιν* ins. L². 3) M. F.: cet. *ἐξ*. 4) *δὲ* L⁶. 5) *ἀγωγὰς* ins. L⁶. 6) damni iniuriae Vi. G. 7) *εἴ τις* F. 8) *δ*. Vi. 9) *κἂν* L². 10) *δ*. Vi. R. 11) *μέλλοντος τελευτᾶν* Vi. R. 12) *οὐσίαν* F. 13) *ὁ* L⁶. 14) cj. R. pro uulg. *γάρ*. 15) d. Vi. R. 16) *ὁ ἐμὸς* om. cum M. Pi. 17) *δ*. Vi. R. 18) M.: cet. *—σθῇ*. 19) *τελ. ἀφ.* L⁶.

a) schol. Bas. V 449.

putauit praetor in omnibus furibus subuenire, capitali poena
in pecuniariam mutata et perpetua actione in annalem: perpe-
1. tuitatem igitur actioni seruauit. 1. Non omnis autem actio,
quae nobis competit, uel quae contra nos datur, siue iure ciuili siue praetorio aeque heredibus et in heredes dari solet. et in summa actionum quaedam ex maleficiis, quaedam ex contractibus nascuntur. actiones ex maleficiis in heredes non transmittuntur: est enim certissima regula actiones ex maleficiis poenales in heredes non dari; ueluti furti, ui bonorum raptorum, iniuriarum, ex lege Aquilia. set heredibus dantur, excepta iniuriarum actione et si qua ei similis inueniatur, ueluti actio in factum, quae tunc competit, cum, uenia non impetrata, patronus in ius uocatus est. ratio uero manifesta est. ubi enim maleficium defuncti bona minuit, tunc heres quoque, quoniam et ipse maleficio laesus est, actione experietur. id accidit in furti actione et ui bonorum raptorum et in actione legis aquiliae. in actione autem iniuriarum cum iniuria, qua ego affectus sum, meam substantiam non minuat, merito heres meus, qui non aeque iniuriam passus est, agere non poterit. idem et in actione in factum optinet. actiones autem ex contractibus procul impedimento heredibus et in heredes dabuntur. aliquando tamen ex contractu actio in heredes non competit. ut ecce, rem apud te deposui; deinde dolo tuo omnino periit aut deterior facta

χείρων γένηται, μηδὲ[1]) ἐντεῦθεν κέρδος εἰς τὸν σὸν παρα-
γένηται κληρονόμον, οὐ κατασχεθήσεται τῇ depositi, καίτοι τὸ
depósiton συνάλλαγμά ἐστιν. αἱ δὲ poenáliai ἀγωγαὶ, ἃς
εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι κατὰ κληρονόμων μὴ παρα-
πέμπεσθαι, τινὰς δὲ μηδὲ εἰς κληρονόμους διαβαίνειν, ἐὰν
ζώντων προκαταρχθῶσι τῶν πρωτοτύπων, ἀκωλύτως καὶ μεταξὺ
τῶν κληρονόμων ἐγγυμνασθήσονται. 2. Τοῖς περὶ δικαστηρίοις 2.
διαλεγομένοις[2]) ἀνάγκη κἀκεῖνο προσθεῖναι. ἐὰν ὁ ἐναγόμενος
πρὸ τῆς καταδίκης τὸ δέον ἐπιγνοὺς τὸ ἱκανὸν ποιήσῃ τῷ
áctori, τουτέστιν ἀποδῷ τὸ χρέος ἢ τὸ πρᾶγμα ἐφ' ᾧ ἐνάγεται,
οὐκ ἔστιν ἐπάναγκες, ὥςτε αὐτὸν καταδικασθῆναι, ἐπειδὴ
ὅλως προκατήρχθη, ἀλλὰ συντρέχομεν αὐτοῦ τῇ εὐγνωμοσύνῃ[3])
καὶ absolutionos ἀξιοῦται, εἰ καὶ ὁ τῆς προκατάρξεως καιρὸς
οἶδεν αὐτὸν ἄξιον ὄντα τοῦ καταδικασθῆναι. καὶ τοῦτό ἐστι
τὸ ἐν τῷ πλήθει λεγόμενον ὅτι »πάντα τὰ δικαστήρια
absolutória ἐστι«, τουτέστιν· ἔξεστι τῷ δικαστῇ πρὸ κατα-
δίκης εὐγνωμονοῦντα τὸν réon ἀφεῖναι τῆς ἐναγωγῆς.

De exceptionibus[4]). Titulus 13.

Εἰπόντες περὶ τῶν ἐναγωγῶν[5]) ἀκόλουθον ἐνομίσαμεν καὶ
περὶ παραγραφῶν διαλεχθῆναι, αἵτινες ἐπενοήθησαν ἐπὶ
βοηθείᾳ τῶν ἐναγομένων. καὶ τί ἐστι παραγραφή; δικαιολογία
τις ἁρμόζουσα τῷ réῳ κατ' ἀγωγῆς ἐρρωμένης μὲν τῷ νόμῳ,
ἄδικον δὲ τῇ φύσει προβαλλομένης ἰσχύν. 1. Οἷον ὡς ἐπὶ 1.
θέματος· φόβον ἐπήγαγόν σοι[6]) καὶ παρεσκεύασά σε ἐπερωτη-
θῆναι ὅτι δώσεις μοι ἑκατὸν νομίσματα ἢ καὶ[7]) ἐδελέασά
σε δολερῶς σοι προσελθὼν, ὥςτε σε ἐπερωτηθῆναι ἢ καὶ

---

1) M.: cet. ins. ἐν δὲ. 2) λεγ. Vi. R. 3) ἢ ins. M.
4) περὶ παραγραφῶν ad. libri. ed. 5) ἀγ. Vi. R. 6) M.: cet. σοι ἐπ. 7) d. Vi. R.

est, neque ullum lucrum inde heredi tuo peruenit. non tene-
bitur [heres] depositi actione, licet 'depositum' contractus sit.
poenales autem actiones (quas superius diximus in heredes
non trasmitti, interdum uero ne heredibus quidem dari) si
uiuis principalibus personis fuerint contestatae, procul dubio
2. et inter heredes exercebuntur. 2. His quae de iudiciis propo-
suimus illud quoque addendum est. Si ante rem iudicatam
is cum quo actum est debitum recognoscens actori satisfaciat,
idest pecuniam seu rem, quae ab eo petitur, restituat, eum
condemnari non oportet, quamuis lis contestata sit. namque
bonae eius uoluntati subuenimus et absolutionem adsequitur,
licet iudicii accipiendi tempore in ea causa fuerit, ut damnari
debuisset et hoc est quod uulgo dicitur 'omnia iudicia
absolutoria esse'; idest licere iudici ante rem iudicatam
reum, qui rem restituat, absoluere.

De exceptionibus. Titulus 13.

Cum de actionibus tractauerimus, consequens esse existi-
manimus de exceptionibus dispicere, quae defendendorum
eorum gratia, cum quibus agitur, sunt comparatae. et quid
est exceptio? allegatio quae reo competit aduersus actionem,
quae, cum iure ciuili efficax sit, uim praesefert naturali
1. aequitati aduersantem. 1. Uerbi gratia metum tibi inieci,
ut promitteres mihi C aureos dare, aut etiam illexi te dolose
circumueniens, ut promitteres; uel errore lapsus credidisti te

πλανηθεὶς ὑπόπτευσας ἑαυτὸν ἐποφείλειν καὶ ἐπηρωτήθης ταῦτα, ἃ χρεωστεῖν ἐνόμιζες. εἰ καὶ ἡ[1]) ἐπερώτησις ἐποίησε τὸ οἰκεῖον[2]), καὶ ἔτεκε τὴν ‘uerbis’ ἐνοχὴν καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐγειρομένην ἀγωγήν, ὥςτε οὖν[3]) ἰσχύουσαν ἔχω[4]) τὴν ex stipulatu κατά σου ἤτοι τὸν condicticion· ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπόν ἐστι μηδέν σε ἐποφείλοντα[5]) κατὰ νόμον[6]) ἀπαιτεῖσθαι, τούτου χάριν κινοῦντί μοι τὴν ex stipulatu ἀντιθήσεις παραγραφὴν λέγων »ἀλλ' εἰ μὴ κατὰ δόλον ἐπηρωτήθην« ἤγουν »ἀλλ' εἰ μὴ κατὰ δόλον ἔνοχός σοι γέγονα«, ἢ πάλιν· »ἀλλ' εἰ μὴ κατὰ πλάνην ὡμολόγησά σοι δώσειν«. ἰδοὺ ἡ ἀγωγὴ ἴσχυσε τῷ νόμῳ· ἐπειδὴ δὲ[7]) κατὰ τὸ φύσει δίκαιον ἄδικος ἦν ἡ ταύτης ἰσχύς, ἐπενοήθη ἡ[8]) δικαιολογία ἤτοι[9]) παραγραφή, δι' ἧς ἐβοήθησας σαυτῷ. αὕτη δὲ ἡ περὶ τῆς πλάνης παραγραφὴ[10]) in factum λέγεται, ἐπειδὴ διηγηματικῶς[11]) ταύτην ἀντιτίθησιν[12]). 2. Ἀντιτίθεται παραγραφὴ καὶ ἐπὶ 2. ἐκείνου τοῦ θέματος. ᾔτησάς με ὥςτε ἐκδανεῖσαί σοι ἑκατὸν[13]) νομίσματα· ὑπεσχόμην τοῦτο πρᾶξαι. εἰ γοῦν[14]) πρότερον ἐκτιθεμένου σου[15]) γραμματεῖον παρέχεις[16]), λαβὼν ἐγὼ τοῦτο, ὑπεσχόμην τῇ ἑξῆς ποιεῖσθαι τὴν ἀπαρίθμησιν· οὐκ ἐποιησάμην[17]) δὲ ταύτην[18])· παρῆλθε χρόνος, εἰδὼς ἐγὼ ὅτι ἡ ἐπερώτησις ἐποίησε τὰ ἑαυτῆς, κινῶ κατά σου τὸν condicticion ὡς ἀπὸ τῆς ἐπερωτήσεως διὰ τὴν τοῦ νόμου ἀκρίβειαν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄδικόν ἐστι καταδικάζεσθαί σε ὡς τῆς ἀπαριθμήσεως μὴ γενομένης, δοθήσεταί σοι παραγραφὴ ἡ τῆς ἀναργυρίας, ἣν οἱ νομικοὶ λέγουσι »pecuniae non numeratae«. ἀλλὰ πάλαι μὲν μέχρι πενταετίας ἠδύνατο ἀντιτίθεσθαι ἡ τοιαύτη παραγραφή, σήμερον δέ, καθὰ εἰρήκαμεν ἐν τῇ τρίτῃ institutioni[19])

[1]) d. M. [2]) ἑαυτῆς Vi. R. [3]) ἐμὲ L[1]. L[2]. F. [4]) —ειν L[1]. L[2]. F. [5]) ἐποφ. σε Vi. F. R. [6]) —ους Vi. R. [7]) M. L[1]. L[2].: cet. ἀλλ' ἐπ. [8]) d. Vi. R. [9]) ἡ ins. L[1]. L[2]. F. [10]) γραφ. L[2]. [11]) διηνεκῶς L[1]. L[2]. [12]) --τιθεῖσιν cj. Gauel. [13]) ῑ L[6]. [14]) ἤγουν M. [15]) d. Vi. R.: ἐκτίσαι με σὺ cj. R. [16]) —ειν M. Ego delendum u[um] puto. [17]) —ησα L[6]. [18]) ad. ex M. L[6].: [καὶ d. Vi. R.] μετὰ ταῦτα ad. omn. praet. M. [19]) τίτλῳ κ̄ᾱ ad. omn. praet. M.

debere et promisisti ea dare, quae debere existimaueras; quamuis stipulatio suam uim habuerit et uerbis obligationem pepererit et actionem, quae inde nascitur, adeo ut actione ex stipulatu aut condictione tecum experiri possim; tamen cum absurdum sit a te, qui nihil debeas, peti licere, ideo mihi ex stipulatu agenti exceptionem oppones, dicens: »si metus causa non promisi« aut »si non per dolum tibi reus factus sum« aut 'si non per errorem tibi dare spopondi'. actio itaque iure competebat; set quia ex naturali iure iniquum erat illam ualere, exceptio introducta est, per quam te met ipsum defenderes. haec exceptio erroris causa data in factum dicitur, eo quod per ipsam rei narra-
2. tionem eam reus opponit. 2. Exceptio in illo quoque casu opponitur. petiisti a me ut C aureos tibi crederem. id facere promisi. interim cum tu antea cautionem exhibuisses, ego, ea recepta, promisi me tibi postea soluturum, neque tamen id feci. tempore postea elapso, sciens ego stipulationem suam uim habere, pecuniam a te condico, scilicet ex stipulatione propter strictam iuris rationem. set quia iniquum est te condemnari, pecunia non numerata, competet tibi exceptio 'non numeratae pecuniae', quam prudentes uocant. set olim usque ad quinquennium huiusmodi exceptio opponi poterat; hodie autem, sicuti in III[a]

περὶ τῆς litteris[1]) *διαλεγόμενοι, διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασι-*
λέως ἐστένωσε ταύτην διετίᾳ[2]). *καὶ εἰ μὲν εἴσω*[3]) *διετίας*
κινῶ, ἀντιτίθεταί μοι παραγραφή· ταύτης[4]) *παραδραμούσης,*
ἀρνηθήσεται τῷ νέῳ ἡ παραγραφή. 3. *Ὅμοιόν ἐστι κἀκεῖνο* 3.
τὸ θέμα. ἐδάνεισά σοι ρ̄ νομίσματα. μετὰ χρόνον τινὰ
pácton *ἐποίησα, ὅτι σε*[5]) *οὐκ ἀπαιτήσω τὸ χρέος. τὸ* pácton
τοῦτο οὐκ ἀναιρεῖ ipso iure *τὸν* condicticion, strictan *οὖσαν*
τὴν ἀγωγὴν, ἀλλὰ μένεις ἔτι[6]) *τῷ νόμῳ ἔνοχος. ἐπειδὴ οὖν*
ἰσχύει κατά σου ὁ condicticios *καὶ καλῶς λέγω· »εἰ φαίνε-*
ταί σε χρῆναι δοῦναι«, ἀδικῶ δὲ κατὰ τὸ φύσει δίκαιον
ἐναντιούμενος τοῖς ἐμαυτοῦ συμφώνοις, συγχωρήσας καὶ πάλιν
ἀπαιτῶν, ἀντιτίθεταί μοι ἡ τοῦ páctu *παραγραφή.* 4. *Ἐχρε-* 4.
ώστει τις ἐμοὶ ρ̄ νομίσματα, ἀπῄτουν αὐτὸν τὸ χρέος. ἠρνεῖτο
ἐκεῖνος τὸ ἐποφείλειν. ὅρκον αὐτῷ ἐπήγαγον. ὤμοσεν ὡς
οὐδὲν χρεωστεῖ· οὐδὲν ἧττον ἔρρωταί μοι ὁ condicticios,
ὥςπερ γὰρ τὸ pácton, *οὕτω καὶ ὁ ὅρκος* ipso iure *οὐ διαλύει*
τὴν ἀγωγήν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπόν ἐστι κινοῦντά με ἐλέγχειν
αὐτοῦ τὴν ἐπιορκίαν, ἀντιτίθεταί μοι παραγραφὴ ἡ τοῦ ὅρκου.
λέγει γὰρ ὁ ἐναγόμενος· «ἀλλ' εἰ μὴ ὤμοσα μηδέν σοι
ἐποφείλειν«. οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῶν personaliῶn *ἀγωγῶν,*
ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν in rem *δύνανται ἀντιτίθεσθαι αἱ παρα-*
γραφαί· οἷον. ἐκράτεις πρᾶγμα διαφέρον τῇ ἐμῇ δεσποτείᾳ·
ᾔτουν τοῦτο λαβεῖν παρά σου. σὺ τοῦτο διεβεβαίου τῆς σῆς
εἶναι δεσποτείας. ὅρκον ἐπήγαγον περὶ τούτου· ὤμοσας σεαυ-
τὸν εἶναι δεσπότην. ἐὰν ἔλθω μετὰ ταῦτα κινῶν κατά σου
τὴν in rem (*ἁρμόζει γάρ μοι οὐδὲν ἧττον· οὐδὲ γὰρ ὁ ὅρκος*
ἀπέσβεσε[7]) *τὴν οὖσαν παρ' ἐμοὶ δεσποτείαν*), *ἀντιτίθεταί μοι*
διὰ τὸ φύσει δίκαιον ἡ τοῦ ὅρκου παραγραφή. 5. *Ἐκίνησα* 5.
κατά σου ἐν δικαστηρίῳ[8]) *τὴν ἁρμόζουσάν μοι, ἡττήθην ἢ*
ἐγὼ αὐτὸς συναρπαγεὶς ἢ τοῦ δικαστοῦ κακῶς ἀποφηναμένου.
αἱ μὲν ἀγωγαὶ μένουσιν ἐπὶ τῆς οἰκείας ἰσχύος, εἰ δὲ πειραθῶ

---

1) *τῆς ἀναργυρίας* ad. L[6]. 2) *εἰς διετίαν* Vi. R. 3) *τῆς* ins. Vi. R. 4) *δὲ* ins. Vi. R. 5) d. Vi. R. 6) M. Vi. R.: cet. *εἰσέτι*. 7) *ἐπεσβ.* Vi. G. 8) d. Vi. R.

Institutione diximus, cum de litteris obligatione sermo fuit,
principis nostri constitutio ad biennium eam coartauit. et
si intra biennium agam, exceptio mihi opponetur; eo
3. elapso, reo exceptio non dabitur. 3. Huic species et illa
similis est: C aureos tibi credidi; postea pactus sum, ne a
te mutuum peterem. hoc pactum ipso iure condictionem non
dissoluit, utpote quae stricti iuris actio sit, set adhuc iure
ciuili teneris. qua de causa efficax est contra te condictio,
et recte intendo: »si paret te dare oportere«; naturalem
tamen aequitatem offendo, meas ipse transgrediens pactiones,
remittens ac rursus intendens: et ideo pacti conuenti
4. exceptio mihi obstabit. 4. Quidam C aureos mihi debebat;
debitum ab eo petii; negabat ille se quidquam debere:
iusiurandum ei detuli: iurauit se nihil debere. ualet nihilo-
minus condictio; nam sicuti pactum, ita iusiurandum ipso iure
actionem non peremit. set quia iniquum est me agentem eum
periurii accusare, opponetur mihi exceptio iurisiurandi.
ait enim is, cum quo agitur: »si non iuraui me tibi nihil
debere«. nec solum in personalibus actionibus, set in his
quoque, quibus in rem agitur, exceptiones opponuntur. ut
ecce: rem mihi pertinentem tenebas; eam a te petii. eam
tu tuam esse contendebas. iusiurandum tibi de ea re detuli:
iurasti te esse dominum. si postea rursus contra te actione
in rem experiar (ea enim mihi nihilominus competit, cum
iusiurandum dominium meum non dissoluerit), opponetur mihi
5. ex naturali aequitate exceptio iurisiurandi. 5. Iudicio
tecum egi siue in rem siue in personam: uictus sum, seu
quod iudici fuerit obreptum seu iudex male pronuntiauerit.
actiones quidem suam uim retinebunt; si uero rursus tecum

ἄνωθεν κινῆσαι κατά σου[1]), *ἐκβάλλομαι τῇ* rei iudicatae *παραγραφῇ*. 6. *Ἀρκεῖ μέχρι τοσούτου ἐξαριθμήσασθαι θέματα ἐξ* 6.
ὧν τίκτονται παραγραφαί. πολλαὶ δὲ ἕτεραι καὶ ποικίλαι εἰσὶν αἰτίαι παραγραφῶν δεκτικαί· ταῦτα[2]) *δὲ τελειότερον μαθησόμεθα ἐκ τῶν* Digéstωn *ἤτοι τοῦ Πανδέκτου*. 7. *Τοῦτο* 7.
δὲ εἰδέναι χρή, ὅτι τῶν παραγραφῶν αἱ μὲν εἰσι ἀπὸ νόμων[3]), *αἱ δὲ ἀπὸ τῶν*[4]) *νόμου τάξιν ἐχόντων, οἷον δογμάτων καὶ διατάξεων, ἐπινενόηνται· ταύτας δὲ αὐτὸς ἐφηῦρεν*[5]) *ὁ* praétωr.
8. *Τῶν παραγραφῶν αἱ μέν εἰσι* perpetûai, *αἵτινες καὶ* peremp- 8.
tóriai *προσαγορεύονται, αἱ δὲ* temporáliai *ἢ καὶ*[6]) dilatóriai.
9. *Καὶ* peremptóriai *εἰσιν, αἵτινες διηνεκῶς ἀντίκεινται τῷ* 9.
áctori *ἀεὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ κινουμένην ἀγωγὴν ἀναιροῦσαι*, 'quia peremunt uim actionis'[7]). *τοιαύτη ἐστιν ἡ δόλου παραγραφή, ἡ τοῦ φόβου, ἡ τοῦ* páctu, *ἡνίκα* pacteúsω *σοι*[8]) *τῷ* debítori *ὅτι οὐδέποτέ σε ἀπαιτήσω τὸ χρέος*. 10. Temporáliai *δὲ* 10.
ἤτοι dilatóriai, *αἱ μέχρι φανεροῦ χρόνου ἀντικείμεναι. οἷον ἡ τοῦ*[9]) páctu *παραγραφὴ ἡνίκα* pácton *ποιήσω* [*σοι*] *τῷ ἐμῷ* debítori, *ὅτι ἐπὶ πενταετίαν*[10]) *οὐκ ἀπαιτήσω σε τὸ χρέος*[11]). *εἴσω μὲν γὰρ τοῦ χρόνου τούτου*[12]) *ἀντίκειταί μοι ἡ παραγραφή, παραδραμούσης δὲ τῆς πενταετίας ἀποσβέννυται. ὥςτε οὖν, καθὰ εἴρηται, βουλομένῳ μοι εἴσω τοῦ χρόνου κινῆσαι ἀντίκειται παραγραφὴ ἡ τοῦ* páctu *τοῦ προειρημένου*[13]) *ἤγουν καὶ*[14]) *ἑτέρα οἱαδήποτε ὁμοία. διὸ ὀφείλω τὴν πενταετίαν ὑπερθέσθαι καὶ μετὰ ταῦτα κινεῖν. διὰ τοῦτο γὰρ* dilatóriai *προσαγορεύονται*[15]), *διὰ τὸ παρέχειν*[16]) *ὑπέρθεσίν τινα·* dilatíωn *γὰρ λέγεται ἡ ὑπέρθεσις. ἐὰν*[17]) *δὲ πειραθῶ κινῆσαι εἴσω τῆς πενταετίας, τοῦτο καθ' ἑαυτὸν λογισάμενος, ὅτι εἰ μὲν δυνηθῶ συναρπᾶσαι*[18]), *ἐντεῦθεν ἤδη τὸ χρέος ἀπαιτῶ*[19]), *εἰ*

1) d. Vi. R. 2) M.: cet. —*ας*. 3) *νόμου* Vi. R. 4) d. L¹. L². 5) *ἐξ*. L⁶. 6) *ἤτοι* Vi. R. 7) graece tantum Vi. R.: cet. [*ἤτοι ἐπειδὴ ἀναιροῦσιν* L⁶.] *ἐπειδὴ διαλύουσι τῆς ἀγωγῆς τὴν ἰσχύν*. 8) ad. ex cj. R. 9) *τεμποραλίου* ad. Vi. R. 10) d. Vi. R. 11) *ἕως ε̄ ἐνιαυτῶν* ad. Vi. R. 12) d. L⁶. 13) *τοῦ προειρ. πάκτου* Vi. R. 14) *ἢ* Vi. R. 15) —*ία* —*εύεται* Vi. R. 16) *ἔχειν* L⁶. Vi. R. 17) *εἰ* Vi. R. 18) *συναρπ. δυν.* L⁶. 19) —*τήσω* L⁶.

6. agere coepero, rei iudicatae exceptione expellar. 6. Haec
exempla hactenus retulisse sufficit, ex quibus exceptiones
nascuntur. aliae plures sunt causae, quae exceptiones ad-
mittunt, quas plenius ex digestis seu pandectis intellegemus.
7. 7. Sciendum est autem exceptionum quasdam ex legibus oriri,
quasdam ex his quae legis uicem optinent (ueluti senatus-
consultis et constitutionibus) esse introductas, quasdam ipsum
8. praetorem proposuisse. 8. Exceptionum quaedam perpetuae
sunt, quae et peremptoriae uocantur, quaedam temporales
9. uel dilatoriae. 9. Et peremptoriae sunt, quae semper
agenti obstant, et semper actionem, qua ipse experitur,
peremunt; [et ideo ita uocantur] quia peremunt uim
actionis; talis est exceptio doli et metus et pacti, cum inter
me et debitorem conuenerit, ne omnino ab eo pecuniam
10. petam. 10. Temporales siue dilatoriae sunt, quae ad
certum tempus usque opponi possunt, ueluti pacti exceptio,
cum inter me ac te meum debitorem conuenerit, ne intra
quinquennium a te pecuniam petam. intra quod tempus
agenti mihi opponetur exceptio: quinquennio autem elapso,
extinguetur. itaque, uti dictum est, uolenti mihi intra tempus
agere exceptio pacti praedicti opponetur aut alia similis. et
ideo per quinquennium expectare debeo, et postea agere.
ideo autem dilatoriae appellantur, quia dilationem
quandam pariunt. quid autem si intra quinquennium actionem
instituerim, haec mecum ipse cogitans: forte si obrepere

δὲ ἀντιτεθῇ μοι ἡ τοῦ temporaliu páctu παραγραφή, ἐξ ἀνάγκης ἀπαιτήσω μετὰ τὴν πενταετίαν. Ὁ ταῦτα λογισάμενος κακῶς βουλεύεται[1]. τέως μὲν γὰρ ἐκβάλλεται, μετὰ δὲ παραδρομὴν τῆς πενταετίας[2]) πειραθεὶς[3]), ἀντικειμένην[4]) ἕξει τὴν rei iudicatae παραγραφὴν, ἥτις ἐστὶ peremptoria. κανόνα γὰρ ἴσθι καθολικὸν, ὅτι dilatoria παραγραφὴ ἀντιτεθεῖσα καὶ ἰσχύουσα, τουτέστι δυνηθεῖσα τὸν áctora ἐξωθεῖσθαι τοῦ δικαστηρίου, peremptorian τίκτει παραγραφήν. τούτῳ οὖν τῷ τρόπῳ τῆς δίκης ὁ ἐνάγων ἐκπίπτει. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν· ὁ δὲ[5]) θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς οὐ βούλεται ταύτην ἄδικον χώραν ἔχειν ἀκρίβειαν, ἀλλά φησιν· ἐάν τις ἐπερωτήσας· »ὁμολογεῖς διδόναι μοι μετὰ πενταετίαν«; ἢ καὶ δανείσας τινὶ, páctοn ποιήσηται μετὰ ταῦτα πρὸς αὐτὸν, ὅτι »οὐκ ἀπαιτῶ σε[6]) εἴσω πέντε ἐνιαυτῶν τὸ δάνεισμα«, εἴσω δὲ πενταετίας τῆς ἐγκειμένης τῇ ἐπερωτήσει ἢ τῷ γενομένῳ páctῳ κινήσῃ, χώραν ἐχέτω ἡ Ζήνωνος ἐπ' αὐτῷ διάταξις[7]), ἡ διαλεγομένη[8]) περὶ τῶν κατὰ χρόνον plus petiteuóntωn, ἥτις παρακελεύεται τὸν τοιοῦτόν τι πλημμελήσαντα καὶ πρὸ τριετίας τυχὸν τοῦ περαιωθῆναι τὴν πενταετίαν τὴν τῷ páctῳ περιεχομένην ἢ καὶ ἐγκειμένην τῇ ἐπερωτήσει κινοῦντα, ὥςτε μηδὲν ἐντεῦθεν ἤδη λαμβάνειν τι, ἀλλὰ καὶ[9]) διπλασιάζεσθαι κατ' αὐτοῦ τὴν προθεσμίαν καὶ ἀναγκάζεσθαι αὐτὸν ἑξαετίαν ἀναμεῖναι, μετὰ δὲ τὴν ἑξαετίαν τότε κινῶν λήψεται, ἡνίκα πάντα[10]) παράσχῃ τὰ δαπανήματα ὁ áctωr, ὅσα ὁ réos ἐδαπάνησεν ἐναχθεὶς πρὸ τοῦ χρόνου. τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ σωφρονισθέντες οἱ creditores τῆς ὑπ' αὐτῶν δεδομένης οὐ καταφρονήσουσι προθεσμίας. 11. Τῶν 11.
δὲ dilatoriῶn παραγραφῶν αἱ μὲν ἀπὸ πράγματος, αἱ δὲ ἀπὸ προσώπου ἀναφύονται. καὶ ἀπὸ πράγματος μέν, οἷον ἡ τοῦ

---

1) —λεται M. L¹. L². L⁶. 2) τῆς πεντ. παρ. L¹. L². F.: τὴν πενταετίαν Vi. R. 3) εἰ πειραθῇ κινῆσαι Vi. R. 4) κειμένην M.: d. L¹. L². F. 5) M.: cet. σήμερον δὲ ὁ. 6) τὸ δάν. h. l. Vi. F. R. 7) διάτ. ἐπ' αὐτ. Vi. F. R. 8) λεγ. L⁶. 9) d Vi. R. 10) d. Vi. G.

possim, iam pecuniam persequar; sin autem temporalis pacti exceptio mihi opponatur, coactus post quinquennium persequar? qui talia cogitet, male sibi consulit. nam et modo non audietur, et si post quinquennium agere conetur, rei iudicatae exceptione repelletur, quae peremptoria est. iuris enim regulam generalem scire debes: dilatoriam exceptionem semel oppositam, quae efficax fuerit h. e. actorem potuerit repellere, peremptoriam parere exceptionem. hoc igitur modo actor rem amittit. set haec quidem olim optinebant; hodie autem sanctissimus princeps noster non uult iniquam eiusmodi suptilitatem optinere. iubet enim si quis cum sit stipulatus »post quinquennium mihi dare spondes«, aut cum alicui credidisset, pactum deinde fecerit cum eo: »debitum a te intra quinquennium non petam«, intra quinquennium stipulationi insertum uel in pactum deductum, locum fieri zenonianae constitutioni, quae de iis prolata est, qui tempore plus petierint: quae scilicet iubet eum qui eiusmodi quid admiserit, et ante triennium forte quam quinquennium exierit, quod uel in pactum deductum aut in stipulatione insertum est, egerit, nihil modo consequi et inducias aduersus eum duplicari, ut cogatur sex annos expectare. post sex annos agens, tunc demum debitum consequetur, si omnes impensas actor praestiterit, quas reus ante tempus conuentus soluit. hoc enim modo moniti creditores tempora
11. litis non contemnent. 11. Dilatoriarum exceptionum aliae ex re, aliae ex persona nascuntur. ex re quidem ueluti

temporalíu páctu παραγραφή· ἀπὸ προσώπου δὲ αἱ procuratóriai, οἷον ἐάν τις διὰ στρατιώτου ἢ γυναικὸς ἐναγαγεῖν[1]) βουληθῇ, ἐκβάλλεται παραγραφῇ. στρατιώτης γάρ, οἷα[2]) τοῖς ὅπλοις σχολάζειν ὀφείλων, procuratorio nomine οὐδὲ ὑπὲρ πατρὸς ἢ μητρὸς, οὐδὲ ὑπὲρ γαμετῆς, οὐδὲ εἰ ἔχει θεῖαν ἀντιγραφὴν, συγχωρεῖται κινεῖν. ὑπερ ἑαυτοῦ δὲ κινεῖν οὐ κεκώλυται· τοῦτο γὰρ τοῖς περὶ στρατιωτῶν οὐκ ἐναντιοῦται νόμοις. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι dilatóriai παραγραφαὶ ἀπὸ προσώπου ἐγειρόμεναι, αἵτινες ἀντίκεινται τοῖς procurátorsi διὰ τὸν λόγον τῆς ἀτιμίας. τί δὲ τοῦτό ἐστιν ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ἔχε δὲ ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἐάν τις καταδικασθῇ τῇ depositi ἐναχθεὶς ἢ τῇ iniuriarum, γίνεται ἄτιμος. ὁ δὲ ἀτιμωθεὶς πολλάκις ὑφίσταται τιμωρίας· οὔτε γὰρ συγκλητικὸς δύναται γίνεσθαι[3]), οὔτε βουλευτὴς, οὐδὲ στρατεύεται, οὐδὲ συνηγορεῖ οὐδὲ γίνεταί τινος procurátor, οὐδὲ ἐνάγων δύναται διδόναι procurátora· αὐτὸς μέντοι δι' ἑαυτοῦ ἐνάγειν οὐ κεκώλυται. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ἠβουλήθην ἐγὼ κατὰ σοῦ κινῆσαι[4]) δίκην· προεβαλόμην procurátora ἄτιμον ὄντα[5]) ἢ ἐκεῖνος μὲν ἔντιμος ἦν[6]), ἐγὼ δὲ ἄτιμος. ἀντιτεθήσεται[7]) παραγραφὴ ἡ τῆς ἀτιμίας. ὁ γὰρ ἐναγόμενος λέγει· »ἀλλ' εἰ μὴ ἄτιμος εἶ σὺ ὦ procurátor ἤγουν ὑπ' ἀτίμου ἐδόθης«. καί ἐστιν αὕτη ἡ παραγραφὴ dilatoria ἀπὸ προσώπου ἐγειρομένη. τὰς δὲ dilatorias[8]) δυνατὸν ἐκκλῖναι μεθόδῳ. εἰ γὰρ εἴπῃ ὁ réos, ὅτι[9]) ἄτιμός ἐστιν ὁ procurátor, δύναμαι ἐγὼ ἀμείψας αὐτὸν προβάλλεσθαι ἔντιμον, ἤγουν δι' ἐμαυτοῦ δικάσασθαι. εἰ δὲ εἴπῃ ὅτι ἄτιμός ἐστιν ὁ σὲ προβαλλόμενος, ἐκκλίνω ταύτην ἀποκινῶν[10]) μὲν τὸν procurátora, δι' ἐμαυτοῦ δὲ κινῶν[11]). ὁ γὰρ ἄτιμος, εἰ καὶ μὴ δῷ procurátora, ἀλλ' οὖν δι' ἑαυτοῦ ἐνάγειν δύναται. εἰ

---

1) M. L6.: cet. —άγειν. 2) —ον Vi. R. 3) M. L6.: cet. γίν. δύν. 4) κιν. κατ. σ. L1. L2. L6. 5) τινα F.: τινα ὄντα L1. L6. 6) d. Vi. R. 7) Vi. R.: cet —τίθεται. 8) παραγραφὰς ins. Vi. R.: καὶ ins. L6. 9) d. Vi. G. 10) καὶ ἀποκινῶ L6. 11) —ῶ L6.

temporalis pacti exceptio: ex persona autem, ueluti procuratoriae. si quis enim per militem aut mulierem agere uelit, exceptione repellitur. miles enim, qui armis uacare debet, procuratorio nomine neque pro patre uel matre uel uxore ne ex sacro quidem rescripto experiri potest. pro se tamen agere non prohibetur; id enim iuri militari non aduersatur. sunt aliae quoque dilatoriae exceptiones, quae ex personis nascuntur, quaeque procuratoribus infamiae ergo opponuntur. quid autem hoc sit dicere iuuat. haec in primis tibi perspecta habeas. si quis depositi uel iniuriarum iudicio damnetur, infamis fit. infamis autem factus plures patitur poenas. neque enim senator fieri potest, neque decurio, neque militiae nomen dare, neque postulare, neque alium, si agat, procuratorem eligere. ipse enim pro se agere non prohibetur. cum tibi haec perspecta sint, uide quid inde sequatur. cum ego tecum agere uellem, infamem quendam procuratorem constitui; uel cum ille quidem integrae famae esset, ipse infamis eram; exceptio infamiae obstabit, reus enim ait: 'si non infamis tu procurator es' aut 'si ab infami non es constitutus'. quae exceptio dilatoria est, et ex persona nascitur. dilatorias autem facile est artificio quodam effugere. nam si dicat reus infamem esse procuratorem, possum eum mutare et alium integrae notae dare, uel ipse agere. sin autem dicat »te infamem esse, qui eum dederis«, facile exceptionem effugiam, si procuratorem remoueam et ipse agam. infamis enim, quamuis non det procuratorem, tamen ipse experiri potest. si uero actor eius-

δὲ[1]) ὁ ἀctωr κατεφρονήσῃ τῆς τοιαύτης παραγραφῆς ἐνθυμηθεὶς ὅτι ἢ συναρπάζω καὶ νικῶ[2]) τὴν δίκην ἢ ἐὰν ἀντιτεθῇ ἡ παραγραφή, δι' ἐμαυτοῦ κινῶ καὶ λαμβάνω τὸ χρέος, ἑαυτὸν ἀπατᾷ. πειραθεὶς γὰρ μετὰ ταῦτα κινῆσαι, ἐκβάλλεται peremptoriᾳ παραγραφῇ ἤτοι[3]) τῇ[4]) rei iudicatae διὰ τὸν ἤδη παραδοθέντα σοι κανόνα τὸν λέγοντα ὅτι »dilatoria παραγραφὴ ἀντιτεθεῖσα καὶ ἰσχύσασα peremptorian ποιεῖ παραγραφήν«. ἀλλὰ ταῦτα περὶ τῆς[5]) ἀτιμίας παλαιὸν etractaΐζετο. σήμερον δὲ διὰ τὸ μὴ συχνῶς[6]) ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀναστρέφεσθαι ταῦτα, οὐδὲ δυνατὸν διὰ τὴν ἀσυνήθειαν tractaΐζein τι περὶ ἀτιμίας τῆς[6a]) προφάσει τῶν procuratórωn ἀντιτιθεμένης. ἄτοπον γὰρ περὶ προσώπου[7]) ποιότητα φιλονεικοῦντα[8]) τὴν τοῦ πράγματος ἐπεκτείνειν ζήτησιν.

De replicationibus[9]). Titulus 14.

Ὥςπερ[10]) ταῖς ἀγωγαῖς ἰσχυούσαις μὲν[11]) τῷ νόμῳ, ἀδικούσαις δὲ κατὰ τὸ φύσει δίκαιον ἀντιτίθενται[12]) παραγραφαί, οὕτω καὶ ταῖς παραγραφαῖς ἐρρωμέναις μὲν κατὰ τὸ ἀκριβὲς[13]), ἀδίκοις δὲ νομιζομέναις τῇ φύσει ἀντιτίθεταί τις[14]) δικαιολογία ὑπὸ τῶν ἐναγόντων, ἥτις λέγεται replicatiωn[15]). ὠνόμασται δὲ ἐντεῦθεν, ἐπειδὴ δι' αὐτῆς ἀναπλέκεται καὶ ἀναλύεται ἡ τῆς παραγραφῆς ἰσχύς. »plico« γάρ[16]) ἐστι τὸ 'πλέκω'· »replico« τὸ 'ἀναπλέκω' καὶ 'ἀναλύω'. θεωρεῖ-

1) γὰρ L6. 2) κινῶ F2. 3) scripsi pro uulg. ἢ. 4) ὁ. L1. L6. F. 5) μὲν περὶ Vi. R. 6) ex cj. Gauel: pro uulg. συνεχῶς. 6a) scripsi pro uulg. τῇ. 7) —ων Vi. R. 8) —ας L6. Vi. R. 9) περὶ ἀναπλοκῶν [ἤτοι περὶ ἀντιπαραγραφῶν ind. Par.: περὶ παραγρ. L1. L2.] ad. libri. ed. 10) ἐν L1. 11) d. M. P. L2. 12) αἱ Vi. F1. R. 13) ἀληθὲς V. L1. L2. P. Vi. R. 14) d. V. Vi. F. R. 15) replicatio ed. 16) d. M. P. L2.

modi exceptionem contempserit, ita secum cogitans: »iudici obrepam et agam: uel certe si exceptio opponatur, tum per memet ipse agam et debitum persequar« sese decipit. nam si postea egerit, peremptoria rei iudicatae exceptione remouebitur propter iam relatam iuris regulam: dilatoriam exceptionem, quae opposita est atque optinuit, peremptoriam gignere exceptionem. sed haec de infamia olim tractabantur; hodie autem, cum in iudiciis non frequententur, propter desuetudinem de infamia ne tractari quidem potest, quae procuratorum causa obicitur. absurdum enim, eum qui de personae qualitate contendit, ipsius negotii cognitionem differre.

De replicationibus. Titulus 14.

Sicut actionibus, quae iure quidem ualent, naturali autem aequitati contrariae sunt, exceptiones opponuntur, ita etiam exceptionibus, quae stricto iure ualent, natura autem iniquae uidentur, allegatio quaedam ab actoribus opponitur, quae replicatio dicitur. inde autem nomen sumit, quia per eam replicatur et resoluitur ius exceptionis; plico enim idem est ac πλέκω, replico idem atque ἀναπλέκω et ἀναλύω. id

ται δὲ τὸ εἰρημένον ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. πάκτον ἐποίησα τῷ ἐμῷ debitori, ὅτι οὐκ ἀπαιτήσω αὐτὸν τὸ χρέος. μετὰ χρόνον τινὰ ὁ debitωr ἢ[1] ἐν εὐπορίᾳ γενόμενος χρυσίου ἢ καὶ τυχὸν ὀνειδισθεὶς παρ' ἐμοῦ ἢ καὶ ὑφ' ἑτέρου πάκτον ἐποίησεν, ἐν ᾧ ἐπέτρεψέ μοι ποιήσασθαι τὴν τοῦ χρέους ἀπαίτησιν. ἐὰν κινήσω ἐγὼ κατ' αὐτοῦ τὸν condicticion[2] μετὰ τὸ γενέσθαι τὸ δεύτερον πάκτον, μεταγνοὺς δὲ ἐκεῖνος ἀντιτίθησί μοι τὴν τοῦ πάκτου παραγραφὴν λέγων· »ἀλλ' εἰ μὴ πάκτον ἐποίησας μὴ ἀπαιτεῖν τὸ χρέος«, δοκεῖ κατὰ πρώτην ὄψιν ἐμποδίζειν μοι τὸ πάκτον πρὸς τὴν ἀπαίτησιν· συνεφωνήθη γὰρ τῇ ἀληθείᾳ καὶ μένει οὐδὲν ἧττον ἀληθές. τὸ γὰρ δεύτερον πάκτον οὐ γέγονεν ipso iure τοῦ προτέρου ἀναιρετικόν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄδικόν ἐστι τὸν creditora ἐξωθεῖσθαι, δίδοται αὐτῷ replicatiωn ἐκ τοῦ δευτέρου πάκτου, ἐν ᾗ φησιν· »ἀλλ' εἰ μὴ δεύτερον πάκτον ἐγένετο ἐπιτρέπον μοι τὴν ἀπαίτησιν«. 1. Ὥσπερ δὲ τῇ παραγραφῇ 1.
ἀντίκειται[3] replicatiωn, οὕτω καὶ τῇ replicationi οὔσῃ μὲν ἐννόμῳ κατὰ πρώτην ὄψιν[4], βλαπτούσῃ δὲ[5] τὸ φύσει δίκαιον ἄλλη ἀντίκειται[6] δικαιολογία ὑπὸ[7] τοῦ réu, ἥτις duplicatiωn[8] προσαγορεύεται. οἷον ἐποίησά σοι πάκτον, ὅτι οὐκ ἀπαιτῶ σε τὸ χρέος· σὺ[9] δεύτερον πάκτον ἐποίησας ἐπιτρέπον[10] μοι τὴν ἀπαίτησιν, ἐγὼ τρίτον[11] συγχωρῶν τὸ χρέος. 2. Εἰ δὲ 2.
καὶ ἡ duplicatiωn εὑρεθῇ ἄδικος οὖσα[12] φύσει, χρειώδης ἐστὶ τῷ áctori καὶ πρὸς βοήθειαν ἄλλη δικαιολογία, ἥτις λέγεται triplicatiωn. τούτων δὲ τῶν παραγραφῶν τὴν χρῆσιν περαιτέρω ἤπερ εἰρήκαμεν ἡ τῶν πραγμάτων ἐπενόει[13] ποικιλία. δύναται γὰρ τῇ triplicationi quadruplicatiωn[14] ἀντιτίθεσθαι.

---

1) ad. ex M. 2) τὸ χρέος ἀπαιτῶν ad. V.: ἀπαιτῶν τὸ χρ. Vi. R.: τὴν τοῦ χρέους ἀπαίτησιν L^1. 3) ἀντιτίθεται Vi. R. 4) τάξιν L^1. L^2. V. Vi. F^1. R. 5) uoc. 'κατὰ' om. cum M. L^1. L^2. 6) ἀντιτίθεται Vi. R. 7) d. P. 8) duplicatio ed. ῥεπλικατίων ad. L^1. L^2. P.: replicatiωn M. 9) δὲ ad. Vi. R. 10) M. L^1. P.: cet. —ων. 11) αὖθις ad. P. 12) ἀδικοῦσα M. P. 13) —νόησε Vi. R. 14) ouadrepl. M.: κουαδρεπλ. L^1. L^2.: κουατρ. V.: καδρουπλ. Vi. F. R.

autem in eiusmodi casu animaduerti potest. conuenit inter
me et meum debitorem, ne ab eo debitum peterem: deinde
post aliquod tempus debitor, locupletior factus aut a me
forte uel ab alio exprobratus pactum fecit, quo permisit mihi
debitum petere. si condictione aduersus eum experiar, post-
quam alterum pactum factum est, et ille poenitentia ductus
pacti exceptionem mihi opponat dicens: '*at si non es
pactus debitum te non petiturum*', uidetur prima facie
eiusmodi exceptio petitionem meam impedire, reuera enim
ita conuenit. alterum autem pactum ipso iure prius non
sustulit. set cum iniquum sit creditorem repelli, replicatio
ei datur ex posteriore pacto, his uerbis: '*si postea inter
1. nos non conuenit, ut petere mihi liceret*'. 1. Quem-
admodum autem exceptioni opponitur replicatio, ita replica-
tioni, quae iusta prima quidem facie uideatur, naturalem uero
aequitatem offendat, alia a reo allegatio opponitur, quae
duplicatio uocatur. ut ecce pactus sum, ne debitum a te
peterem; alterum pactum fecisti, quo mihi petitionem permi-
2. sisti; tertio ego pactus sum denuo debitum remittens. 2. Sin
autem duplicatio inueniatur quae inique noceat, rursus alia
allegatione opus est actori, quae *triplicatio* uocatur.

3. *Πάντα δὲ ταῦτα*[1] *εὐχερῶς ἔνεστι γνῶναι ἐκ τοῦ πλατυ-* 3.
τέρου τῶν digéstωn *συντάγματος.* 4. *Αἷς παραγραφαῖς ὁ* 4.
πρωτότυπος debitωr *κεχρῆσθαι δύναται, ταύτας*[2] *ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ὁ ἐγγυητὴς ἀντιτίθησιν. εἰκότως· ὃ γὰρ ἂν ἀπαιτηθῇ ὁ ἐγγυητής*[3], *ὁ* debitωr *ἀπαιτεῖσθαι δοκεῖ. καταβαλὼν γὰρ ἐγγυητὴς ἕξει κατ' αὐτοῦ τὴν* mandati. *ὅθεν ἐὰν πάκτον ποιήσω τῷ* debitori *μου μὴ ἀπαιτεῖν τὸ χρέος, ἡ τοῦ πάκτου παραγραφὴ καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ γενομένοις ἐνόχοις δοθήσεται*[4], *ὥσπερ εἰ φανερῶς εἶπον, ὅτι*[5] *»οὐδὲ ὑμᾶς ἀπαιτήσω τὸ χρέος«. εἰσὶ δέ τινες παραγραφαί, ὧν οὐ συναπολαύει ὁ ἐγγυητὴς τῷ* debitori. *οἷον ἐδάνεισα* Primῳ, Secûndon *δὲ ἔλαβον ἐγγυητήν. ὁ* Prîmos *ἐξέστη τῆς οἰκείας περιουσίας μηδὲν ἀξιόπιστον ἐπικτησάμενος. ἐναγόμενος*[6] *παρ' ἐμοῦ*[7] *δύναται ἀντιτιθέναι παραγραφὴν καὶ λέγειν· »ἀλλ' εἰ μὴ ἐξέστην«*[8] *καὶ ἐκβάλλει με τοῦ δικαστηρίου. αὕτη δὲ*[9] *ἡ παραγραφὴ οὐκ ὠφελήσει τοὺς ἐγγυητὰς αὐτοῦ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, ἐπειδὴ ὁ παρὰ τοῦ οἰκείου* debitoros *λαμβάνων ἐγγυητὰς*[10] *διὰ τοῦτο μάλιστα λαμβάνει πρόνοιαν ἑαυτοῦ τιθέμενος*[11], *ἵνα εἰ συμβῇ ἀπορῆσαι τὸν* debitora, *δυνηθῇ χωρῆσαι κατὰ τῶν ἐγγυησαμένων. εἰ δὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἐκστάσεως παραγραφὴν δῶμεν καὶ τῷ ἐγγυητῇ, ἀνωφελὴς ἔσται μοι καὶ ἡ διὰ τῆς λήψεως τῶν ἐγγυητῶν πρόνοια.*

---

1) *πάντως δὲ τ.* V. *ταῦτα πάντα δὲ* Vi. F. R. 2) *—αις* M. 3) *—θεὶς ἐγγ.* V. 4) *γενήσεται* V. 5) d. P. 6) *δὲ* ins. Vi. R. 7) *περὶ ἐμοῦ* M. 8) *ἔξεστιν* M. Vi. 9) *ἀλλ' αὕτη* P. 10) *—τὴν* Vi. R. 11) *ποιούμενος* V. Vi. F. R.: desinit h. l. M.

3. 3. Harum uero exceptionum usum ulterius quam diximus uarietas negotiorum introducit: potest enim triplicationi *quadruplicatio* opponi. Haec uero omnia ex latiore digestorum
4. corpore facile est cognoscere. 4. Quibus exceptionibus debitor uti potest, eas plerumque et fideiussor opponit. et merito quidem; nam id, quod a fideiussore petitur, a debitore peti uidetur; si enim fideiussor soluerit, mandati cum illo aget. unde si pactus sim cum debitore meo de non petendo debito, pacti exceptio iis quoque, qui pro eo sese obligauerint, dabitur, perinde atque si aperte dixerim 'ne a uobis quidem debitum petam'. Sane quaedam exceptiones sunt, quibus non aeque cum debitore et fideiussor fruitur. ut ecce: mutuum dedi Primo et Secundum fideiussorem accepi. Primus suis bonis cessit, neque aliquid emolumenti postea consecutus est. si a me conueniatur poterit eiusmodi exceptione uti '*at nisi bonis cessi*', qua me a lite repellit. haec uero exceptio fideiussoribus eius non proderit, ideo nempe, quia is, qui a debitore suo fideiussores accipit, sibi potissimum consulens ideo accipit, ut si debitor non soluendo fiat, possit fideiussores conuenire; sin autem cessionis exceptionem fideiussori quoque demus, inutilis erit mihi cura, qua fideiussores accipere studui.

De interdictis[1]). Titulus 15.

Τὸν περὶ ἀγωγῶν καὶ παραγραφῶν καὶ replicatiónων διαλεχθέντα ἀκόλουθόν ἐστι καὶ περὶ interdíctων διεξελθεῖν ἤτοι τῶν ἀγωγῶν, αἵτινες εἰς τάξιν τῶν interdictων κινοῦνται. τὸν δὲ περὶ interdíctων διαλεγόμενον ἀναγκαῖόν ἐστιν[2]) εἰδέναι πότε μὲν περὶ νομῆς λέγει, πότε δὲ ὡσανεὶ περὶ[3]) νομῆς. καὶ νομὴ μέν ἐστι σωματικοῦ πράγματος κατοχή[4]). ὡσανεὶ δὲ νομή ἐστιν ἀσωμάτου πράγματος χρῆσις. καὶ σωματικὸν μέν ἐστιν[5]) ἀγρὸς οἰκία καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἀσώματον δέ ἐστιν[5]) usúfructos καὶ δουλεία καὶ τὰ τούτοις ἐοικότα. ἡνίκα τοίνυν περὶ νομῆς ἢ ὡσανεὶ νομῆς μεταξὺ δύο τινῶν γίνηται φιλονεικία, ἀπέρχονται πρὸς τὸν[6]) praétora τοῦτο αὐτῷ διηγούμενοι. ἐπειδὴ δὲ[7]) συμβαίνει πολλάκις καὶ φόνους πλημμελεῖσθαι καὶ τραύματα ἐπάγεσθαι καὶ πληγὰς ἐπιφέρεσθαι ἐν ταῖς τοιαύταις φιλονεικίαις[8]), διηγοῦνται τὸ praétori τὸ γεγονός. ὅδε λέγει μεταξὺ αὐτῶν ῥήματά τινα οὐ τέμνων τὴν ζήτησιν, ἀλλὰ παραπέμπων αὐτοὺς χαμαιδικαστῇ ἀκροατῇ γενησομένῳ[9]) τῆς μεταξὺ αὐτῶν φιλονεικίας. δεῖ οὖν συναγαγόντα ὁρίσασθαι καὶ εἰπεῖν τί ἐστιν intérdicton. intérdictón[10]) ἐστιν ὁμιλία praétoros μεταξὺ δύο τινῶν περὶ νομῆς ἢ ὡσανεὶ[11]) νομῆς[a]) οὐ τέμνουσα τὴν ὑπόθεσιν ἀλλὰ ῥυθμίζουσα τὸν δικαστὴν ὅπως χρὴ[12]) κρίνειν[13]) περὶ τῆς ὑποθέσεως. λέγει δὲ ταῦτα τὰ ῥήματα ὁ praétωr ἢ ὡς κελεύων[14]) τι γενέσθαι ἢ ὡς κωλύων[15]). μάλιστα δὲ ἐπὶ νομῆς χώρα τοῖς interdictois. διὰ τοῦτο δὲ[16]) εἶπον 'μάλιστα', ἐπειδ' ἔστιν ὅτε καὶ νομῆς οὐχ ὑπόκειται λόγος καὶ intérdicton

---

1) περὶ τῶν (d. L1.) διαλέξεων ad. libri. ed. 2) d. Vi. R. 3) περὶ ὡσ. G. F. 4) ἐνοχή P. 5) οἷον ins. Vi. R. 6) d. V. P. F. 7) ad. L1. V. 8) καὶ ins. Vi. R. 9) V. Vi. R.: cet. γενομ. 10) δέ ins. Vi. R. 11) περὶ ad. P. m. 1a. 12) δεῖ P. 13) κρῖναι V. 14) κωλύων Vi. F. R. 15) κελεύων Vi. F. R. 16) d. V.

a) Gai. 4, 141. Cet. cf. Proch. 38, 71 Epi. 7, 8.

De interdictis. Titulus 15.

Consequens est ut qui de actionibus et exceptionibus et replicationibus tractauerit, de interdictis quoque, siue de actionibus quae interdictorum uice exercentur, loquatur. eum uero qui de interdictis tractat scire oportet quando de possessione et quando quasi de possessione sermo sit. et 'possessio' est rei corporalis detentio; 'quasi' autem 'possessio' est incorporalis rei usus. et corporalis quidem res est fundus, domus et cetera eiusmodi; incorporalis autem est ususfructus, seruitus et his similia. cum igitur de possessione uel quasi possessione inter duos quosdam controuersia oritur, praetorem ambo adeunt eique rem exponunt. quoniam autem contingit, ut saepenumero in eiusmodi controuersiis et caedes fiant et uulnera infligantur et inferantur plagae, omnia praetori enarrant. hic autem uerba quaedam inter utrumque pronuntiat, quibus quaestionem ipse non decidit, set eos ad pedaneum iudicem remittit, qui de ipsorum controuersia cognoscat. oportet igitur rem breuius exponere et dicere quid sit interdictum. Interdictum est pronuntiatio praetoris inter duos quosdam de possessione uel quasi possessione litigantes, quae non ipsam rem decidit set iudicem docet, quomodo de ea re sit iudicandum. haec autem uerba ait praetor, ut uel aliquid fieri iubeat uel prohibeat. potissimum autem in possessionis causa interdictis locus est. ideo autem dixi 'potissimum', quia interdum possessionis quaestio non subest et tamen interdictum competit.

ἁρμόζει. 1. Ἡ δὲ ἄκρα διαίρεσις τῶν interdíctων[1]) αὕτη, 1
ὅτι τῶν interdíctων τὰ μέν ἐστι prohibitória[2]) τὰ δὲ restitutória[3]) τὰ δὲ exhibitória[4]). καὶ prohibitória μέν ἐστιν ἐκεῖνα[5]), ἐν οἷς κωλύει τι γίνεσθαι. οἷον ἠπείλει τις ἐπιέναι καὶ τὴν οὖσαν παρ' ἐμοὶ διαταράττειν νομήν. προσῆλθον[6]) τῷ praétori τὴν τοῦ ἀντιδίκου διηγούμενος ἀπειλήν. εἶπον δὲ ἐμαυτὸν ἀνεπιλήπτως νέμεσθαι καὶ ἀπεφήνατο ὁ praétωr οὕτω λέγων sine uitio possidenti uim fieri ueto [τουτέστι τῷ νεμομένῳ δίχα ἐλαττώματος βίαν γίνεσθαι κωλύω[7])]. ἢ καὶ ἐσθότε τις ἐβούλετο λείψανον αὐτῷ διαφέρον εἰσαγαγεῖν καὶ ἀποθέσθαι ἐν τῷ τόπῳ[8]), ἔνθα δίκαιον ἦν αὐτῷ ἀποτίθεσθαι. δοθήσεται αὐτῷ prohibitórion intérdicton κατὰ τοῦ βουλομένου ἐπέχειν αὐτόν[a]). ἢ καὶ ἐβούλετό τις ἐν sácrῳ τόπῳ οἰκοδομεῖν ἢ καὶ ἐν δημοσίῳ ποταμῷ ἢ καὶ ἐν ὄχθῃ αὐτοῦ κατασκευάζειν τι, δι' οὗ κατασκευάσματος χείρονα ἐποίει τὸν διὰ[9]) τοῦ ποταμοῦ πλοῦν. κἀνταῦθα δοθήσεται prohibitórion intérdicton. 1 a. Restitutória δέ ἐστι, δι' ὧν ἀποκατασταθῆναί τι 1a
κελεύει· οἷον τῷ bonorum possésseri, ὥστε δοθῆναι τὴν νομὴν τῶν πραγμάτων, ὧν ἕτερός τις pro herede[10]) ἢ pro possessore[11]) ἐστὶν ἐν κατοχῇ[12]) (τί δέ ἐστι pro herede ἢ pro possessore προϊόντες μαθησόμεθα), ἢ ἡνίκα κελεύσῃ ἀποκαταστῆναί[13]) μοι τὴν νομὴν τοῦ ἀγροῦ, ἧς ἐξεβλήθην βίᾳ. 1 b. Exhibitória δέ 1b
ἐστιν ἐν οἷς κελεύει τι εἰς μέσον φέρεσθαι[14]). οἷον ἀποκρύπτεις τὸν ἐμὸν ἀδελφὸν λέγων αὐτὸν εἶναι δοῦλον σόν, ἐμοῦ βουλομένου περὶ τῆς αὐτοῦ δικάσασθαι ἐλευθερίας. ἢ ἀποκρύπτεις τὸν ἐμὸν ἀπελεύθερον, ᾧτινι βούλομαι opéras ἐπιθεῖναι· ἢ[15]) πολλάκις τὸν υἱόν μου ἢ τὸν ἔκγονον τὸν ὑπεξούσιον ἀπο-

---

1) ἐστὶν ad. Vi. R. 2) ἢ κωλύοντα ad. P.: ἤγουν κωλυτικά ad. Vi. R. 3) ἤτοι ἀποκαταστατικὰ P. Vi. R.: qui tamen exhib. post restit. collocant. 4) ἤτοι παραστατικά P. Vi. R. 5) d. Vi. R. 6) ἐγὼ ad. Vi. R. 7) dele. 8) τόποις P. 9) d. Vi. R. 10) ἤγουν ὡς κληρονόμος P. 11) ἤγουν ὡς νομεύς P. 12) ἐπελάβετο Vi. R. 13) P.: cet. —σταθῆναι. 14) ἐκφ. V. 15) καὶ ad. V. Vi. F1. R.

a) Voell. 2, 1309.

1. 1. Summa autem interdictorum diuisio haec est, quod interdictorum quaedam prohibitoria sunt, alia restitutoria, alia exhibitoria. et prohibitoria sunt ea, quibus uetat praetor aliquid fieri. ut ecce minabatur quidam sese uim mihi inlaturum et possessionem, quae apud me erat, turbaturum. adii praetorem aduersarii minas ei exponens: addidique me sine uitio possidere: et pronuntiauit praetor in haec uerba: 'sine uitio possidenti uim fieri ueto'. uel etiam uolebat quidem mortuum suum in locum, quo ei ius erat, inferre ibique deponere. dabitur ei prohibitorium interdictum aduersus illum, qui eum impedire uoluerit. uel etiam: uolebat quidam in sacro loco aedificare, seu in flumine publico ripaue eius opus moliri, quo opere difficiliorem per id flumen nauigationem redderet: aeque dabitur prohibitorium inter-
1a. dictum. 1a. Restitutoria sunt, quibus restitui aliquid iubet. ueluti bonorum possessori, ut restituatur ei possessio eorum, quae alius quidam pro herede uel pro possessore possidet (quid autem sit 'pro herede' uel 'pro possessore' inferius proponemus), uel si iubeat fundi possessionem mihi restitui,
1b. qua ui eiectus sim. 1b. Exhibitoria sunt per quae aliquid exhiberi iubet. ut ecce fratrem meum occultas dicens eum esse tuum seruum, cum ego de eius libertate agere uelim. uel etiam libertum meum occultas, cui operas indicere uolo. uel etiam (quod saepe fit) filium meum nepotemue, qui in mea est potestate, apud te occultas, eosque ego exhiberi

κρύπτεις καὶ βούλομαι τούτους εἰς μέσον ἀχθῆναι. 1c. Τινὲς 1c.
δὲ λέγουσιν intérdicta κυρίως ἐκεῖνα καλεῖσθαι, ἐν οἷς κωλύεταί
τι γενέσθαι, ἐπειδὴ 'interdicere' ἐστὶ τὸ 'παραγγεῖλαι καὶ
κωλῦσαι'· τὰ δὲ restitutória καὶ exhibitória οὐκ[1])
intérdicta ἀλλὰ 'decréta' καλεῖσθαι παρὰ τὸ 'decernere'
ὅ ἐστι »ψηφίσασθαι«. ἀλλ' ὅμως ἤρεσε πάντα προσαγορεύεσθαι intérdicta quia inter duos dicuntur [ἐπειδὴ
μεταξὺ δύο τινῶν λέγεται[2])]. 2. Δευτέρα τῶν interdictων 2.
διαίρεσίς ἐστιν αὕτη[3])· τῶν interdictων τινὰ μέν ἐστι[4]) τῆς
adipiscendae[5]) ἐνεργείας (αἰτοῦμεν γὰρ ταῦτα νομῆς δράξασθαι
βουλόμενοι), τινὰ δὲ τῆς retinendae[6]), τινὰ δὲ τῆς reciperandae[7]). 3. Καὶ τῆς μὲν adipiscendae[8]) ἐνεργείας ἐστὶν [ἤτοι 3.
δυνάμεως[9])] τὸ intérdicton τὸ 'quorum bonorum'[10]), ὅπερ
δίδοται τῷ bonorum possésssori, οἷον ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος·
ἐτελεύτησεν ὁ ἐμὸς cognátos· ᾔτησα τὴν 'unde cognati' διακατοχὴν ἐπὶ τοῖς τούτου πράγμασιν. τινὰ τῶν πραγμάτων
διεκράτουν τινές· δύναμαι διὰ τοῦ 'quorum bonorum' interdictu τούτων γενέσθαι ἐπὶ νομῆς. ἀλλ' οὐ κατὰ παντὸς
νομέως δοθήσεταί μοι τὸ intérdicton, ἀλλὰ κατὰ δύο μόνον,
κατὰ τοῦ pro herede[11]) καὶ κατὰ τοῦ pro possessore[12]). καὶ
τίς ἐστι pro herede; ὁ νομίζων ἑαυτὸν εἶναι κληρονόμον. διὰ
τί δὲ οὕτως ὠνόμασται ἀναγκαῖον εἰπεῖν. πολλαὶ τῶν[13])
κτήσεών εἰσι προφάσεις καὶ ὅσαι[14]) τῶν κτήσεών εἰσι προφάσεις,
τοσοῦτοι[15]) καὶ τίτλοι. τίτλος δέ ἐστιν ἡ τῆς κατοχῆς αἰτία.
οἷον ἐρωτῶ σε· πόθεν νέμῃ τοῦτο τὸ πρᾶγμα; καὶ λέγεις[16])·
ἐπειδὴ ἐδωρήθη μοι. καὶ ὁ τίτλος ἐστὶ 'pro donato'[17])·
ἢ ἐπειδὴ ἠγόρασα καὶ ὁ τίτλος ἐστὶ 'pro emptore'[18])· ἢ

---

1) οὐχὶ V. P. 2) dele. 3) αὐτ. ἐστ. V.: ὅτι ad. Vi. R. 4) εἰσι P. 5) apiscendae F. ἀπισκ. L¹. L². P.: ἀδπίσκιτα: ἤτοι προςληπτικῆς ad. P. Vi. R. 6) ἤτοι κατασχετικῆς P. Vi. R. 7) ἤτοι ἀναληπτικῆς P. Vi. R. 8) καπιένδαε V. hic et deinc. m. 2ª. 9) dele. 10) ἤτοι τὸ περὶ τῶν πραγμάτων P. 11) ἤτοι τοῦ ὡς κληρονόμου P. 12) ἤγουν ὡς νομέως P. 13) d. Vi. R. 14) ὅσαι δὲ P. 5) δὲ ad. L¹. L². V. F. 16) ὅτι L¹. V. 17) ἢ ἀπὸ δωρεᾶς P. 18) –pto Vi. R.: ἤγουν ἀπὸ ἀγορασίας P.

1c. uolo. 1c. Sunt qui dicant interdicta proprie ea uocari,
per quae aliquid fieri prohibetur; interdicere enim est
denuntiare ac prohibere: restitutoria autem et ex-
hibitoria non interdicta, set decreta uocari, scilicet a
decernendo, h. e. pronuntiare. set tamen optinuit omnia
2. 'interdicta' appellari, quia inter duos dicuntur. 2. Sequens,
diuisio interdictorum haec est, quod quaedam adipiscendae
possessionis uim habeant; ea enim petimus, cum consequi
possessionem uelimus; quaedam retinendae, quaedam reci-
3. perandae. 3. Adipiscendae possessionis uim habet inter-
dictum 'quorum bonorum', quod bonorum possessori datur,
ueluti in hac specie: mortuus est meus cognatus: bonorum
eius possessionem 'unde cognati' petii: ex his bonis quae-
dam alii possidebant. horum possessionem per interdictum
quorum bonorum adipisci possum. set non aduersus
omnem possessorem interdictum mihi dabitur, set aduersus
duos tantummodo, eum nempe qui pro herede et eum qui
pro possessore possidet. et quis pro herede possidet?
qui semet heredem esse putat: cur autem ita uocetur dicen-
dum est. plures sunt modi, quibus res adquiri possunt et
quot sunt modi, tot etiam tituli. Titulus est possessionis
causa. ut ecce interrogo te: 'unde hanc rem possides?'
tuque respondes: 'quia mihi donata est.': et titulus dicitur
'pro donato': aut 'quia eam emi': et titulus est 'pro

εἰς προῖκά μοι ἐπεδόθη καὶ ὁ τίτλος ἐστὶ 'pro dote'. *ἢ ἐληγατεύθη μοι καὶ ὁ τίτλος ἐστὶ* 'pro legato'[1]). *καὶ*[2]) *ἐνταῦθα οὖν ἐπερωτώμενος λέγει ἐπειδὴ νομίζω ἐμαυτὸν εἶναι κληρονόμον καὶ λέγεται* 'pro herede'[3]). *τίς δέ ἐστι* 'pro possessore'; 'pro possessore' *λέγεται*[4]) *ὁ βίαιος*[5]) *ἅρπαξ ὁ μηδεμίαν εὔλογον αἰτίαν ἔχων*[6]) *τῆς κατοχῆς, ὅς ἐρωτώμενος πόθεν νέμεται λέγει 'ἐπειδὴ νέμομαι' καὶ τὴν ἐρώτησιν εἰς ἀπόκρισιν μετατρέπει. οὗτος οὖν λέγεται* pro possessore, *οὖ διαφερομένων ἡμῶν εἴτε πᾶσαν νέμεται τὴν κληρονομίαν, εἴτε ἓν πρᾶγμα. διὰ τοῦτο δὲ ὑπὸ τὴν* adipiscendae *ἐνεργείαν ἀνάγεται*[7]) *τὸ* 'quorum bonorum' intérdicton[8]), *ἐπειδὴ χρειωδές ἐστιν ἐκείνῳ, ὃς πρῶτον*[9]) *βούλεται δράξασθαι νομῆς. τοιοῦτόν ἐστι τὸ* saluiánion intérdicton, *ὅπερ δίδοται*[10]) *τῷ δεσπότῃ τοῦ ἀγροῦ κατὰ τοῦ κολονοῦ τοῦ συμφωνήσαντος, ὥςτε τὰ εἰσαγόμενα ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ ἀγρῷ*[11]) *πράγματα ὑποκεῖσθαι ἐν*[12]) *τῷ μισθώματι. ἐὰν γὰρ ἀγνωμονήσῃ, κατὰ παντὸς κατέχοντος τὰ τοῦ κολονοῦ πράγματα κινηθήσεται τὸ* saluiánion intérdicton. *εἰ μὲν οὖν θελήσῃ τις πρῶτον*[13]) *δράξασθαι νομῆς, ἔστιν αὐτῷ ἀναγκαῖα τὰ* intérdicta *τὰ τῆς* adipiscendae *νομῆς· εἰ δὲ δραξάμενος ἐκπέσῃ, χρὴ αὐτὸν τότε μετιέναι ἐπὶ τὰ* intérdicta, *ἅπερ ἐστὶ τῆς* reciperandae *ἐνεργείας.* 4. *Εἰπόντες τὰ τῆς* adipiscendae[14]), *εἴπωμεν τὰ τῆς* 4. retinendae. *τοιοῦτον δέ*[15]) *ἐστι τὸ* 'uti possidetis' *καὶ τὸ* 'utrubi'. *χώραν δὲ ἔχει ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. συνέβη με δράξασθαι οἰκέτου*[16]) *τινὸς παρόντος σου καί, ἐμοῦ λέγοντος*[17]) *τοῦτον ἐμὸν εἶναι*[18]) *οἰκέτην, διεβεβαίου σὺ σαυτὸν*[19]) *εἶναι δεσπότην*[20]).

---

1) *ἤτοι ἀπὸ ληγάτου* P. 2) d. Vi. R. 3) *ἤτοι ἀπὸ κληρονομίας* P. 4) d. P.: *ἐστὶ καὶ λ.* Vi. R. 5) *ὁ* ins. V. P. 6) *ἔχ. αἰτ.* P. Vi. R. 7) *ἐνάγεται* V. P. 8) *ἤγουν τὸ περὶ τῶν πραγμάτων* P. 9) *—τερον* V. m. 1ª. P. 10) *—δωσι* P. V. 11) *ὑπ' αὐτ.* h. l. P. 12) *ἐπὶ* cj. R. 13) *—της* P. 14) reciperandae F.: *ἐνεργείας* ad. Vi. R. 15) ad. ex L[1]. L[2]. 16) *—την* P. 17) L[1]. L[2].: cet. *λεγ. μου.* 18) *τὸν* ins. P. 19) *σὺ ἑαυτ.* L[1]. *σὺ αὐτ.* V. *σὺ σὸν* P.: *σὺ* om. Vi. F. R. 20) *τοῦ οἰκέτου* ad. V.

emptore': aut 'quia in dotem mihi data est': et titulus est 'pro dote': aut 'quia mihi legata est': et titulus est 'pro legato'. in hoc autem casu interrogatus ait 'quia me heredem esse puto' et dicitur 'pro herede'. Quis autem pro possessore possidet? Pro possessore dicitur, qui ui rapuit et nullam iustam causam possessionis praesefert, qui interrogatus cur possideat, respondet: 'quia possideo' et interrogationem ipsam in responsionem conuertit. hic igitur 'pro possessore' dicitur possidere, neque interest utrum totam possideat hereditatem, an unam rem. ideo autem adipiscendae possessionis uis interdicto 'quorum bonorum' tribuitur, quia utilis est ei, qui primum possessionem adipisci uelit. Eiusmodi est saluianum interdictum, quod fundi domino datur aduersus colonum, qui pactus est res a se in fundum inlatas pigneri pro mercede fore. nam si soluere neglexerit, aduersus quemlibet, qui res coloni detineat, saluianum interdictum competet. si quis igitur primum possessionem consequi uelit, interdictis adipiscendae possessionis experiri debet: sin autem, postquam eam adsecutus fuerit, amittat, ad interdicta reciperandae
4. possessionis sese conuertere debet. 4. Cum de interdictis adipiscendae possessionis locuti simus, de retinendae possessionis interdictis dispiciamus. eiusmodi est interdictum 'uti possidetis' et 'utrubi'. quod in hac specie locum habet. seruum quendam praesente te adprehendi dicens eum seruum meum esse, cum tu assereres te esse

καὶ ἑκάτερος ἡμῶν εἰς ἑαυτὸν μετέφερε τὴν δεσποτείαν. τελευταῖον εἶπον ἐγώ· εἰ νομίζεις σαυτὸν εἶναι δεσπότην, ἰδοὺ ἐγὼ νέμομαι τὸν οἰκέτην· κίνησον κατ' ἐμοῦ τὴν in rem, καὶ ἀποδείξας λήψῃ τὸν οἰκέτην. ἔλεγες δὲ καί συ ταὐτά, ὅτι »ἐγὼ νέμομαι καὶ σὺ μᾶλλον κίνησον κατ' ἐμοῦ τὴν in rem«. καὶ πρότερον ἀρξάμενοι περὶ δεσποτείας ἤλθομεν εἰς τὸν λόγον τὸν[1]) περὶ[2]) νομῆς. δεῖ οὖν[3]) διακριθῆναι καὶ γνῶναι τίς ἐστιν ὁ réos τίς δ' ὁ áctωr[4])· ἐπειδὴ οὐδὲ κατὰ τὸν[5]) πολιτικὸν οὐδὲ κατὰ τὸν[6]) φυσικὸν λόγον προβήσεται δικαστήριον, εἰ μὴ γνῶμεν τίς μέν[7]) ἐστιν ὁ ἐνάγων, τίς δ' ὁ ἐναγόμενος. καλλίων δ'[8]) ἐν τοῖς δικαστηρίοις ὁ réos τοῦ áctoros. καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεγάλαι ἀναφύονται φιλονεικίαι περὶ αὐτῆς τῆς νομῆς παρὰ τίνι αὕτη τυγχάνει. ἐστὶ γὰρ τὸ κέρδος τοῦ νέμεσθαι ἐν τούτῳ, ὅτι εἰ καὶ μὴ αὐτοῦ ἐστι τὸ πρᾶγμα τοῦ νεμομένου, ἐσθότε τὴν δίκην νικᾷ ὁ réos τοῦ áctoros μὴ δυνηθέντος ἀποδεῖξαι προσεῖναι αὐτῷ τὴν δεσποτείαν. διὸ ἡνίκα ἄδηλόν ἐστι[9]) πότερον ὁ ἐνάγων ἢ ὁ[10]) ἐναγόμενός ἐστι δεσπότης, ὑπὲρ τοῦ réu ἐκφέρεται ἡ ἀπόφασις. ἀεὶ γὰρ ἡ ἀσθένεια τῶν ἀποδείξεων τοῦ áctoros (αὐτὸς γὰρ εἴωθε βαρύνεσθαι ταῖς ἀποδείξεσι) νίκην περιποιεῖ τῷ réῳ. **4a.** Τὰ μὲν οὖν δύο intérdicta τῆς retinendae ἐστὶν ἐνεργείας. διαφορὰ δέ ἐστιν αὐτῶν μεταξύ, ὅτι τὸ μὲν 'uti possidetis' ἐπὶ τῶν ἀκινήτων, οἷον ἀγροῦ καὶ[11]) οἰκίας, χώραν ἔχει, τὸ δὲ 'utrubi' ἐπὶ τῶν κινητῶν. νικᾷ δὲ ἐπὶ τῷ 'uti possidetis' interdíctῳ ἐκεῖνος, ὃς νέμεται ἀνεπιλήπτως τὸν ἀγρὸν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, ὅτε ὁ praétωr ἐδίδου τὸ[12]) intérdicton, τουτέστι nec ui nec clam nec precario ab aduersario [οὔτε βιασάμενος οὔτε λάθρα λαβὼν οὔτε κατ' ἀξίωσιν[13])]. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ

---

1) δ. Vi. R. 2) τῆς om. cum P. 3) γοῦν Vi. R. 4) haec d. V. P. 5) P.: τὸ L¹. V. Vi. R.: d. F. 6) d. L¹. L². P. F.: τὸ V. 7) d. Vi. R. 8) ἀεὶ ins. L². P. F. 9) d. V. 10) ad. ex V. P. Vi. R. 11) d. P. 12) d. P. 13) dele: latina om. Vi. R.: L². τουτ. οὔτε παράκλησιν ab aduersario τουτ. ἐκ τοῦ ἀντιδίκου μου οὔτε βιασάμενος cet.

dominum: et uterque nostrum ad semetipsum dominium referebat. tandem ego ita locutus sum: 'si te dominum esse existimas, ego seruum possideo: actione in rem mecum experire, et si ius tuum probaueris, seruum habebis'. eadem tu quoque aiebas: 'ego quidem possideo, tu autem mecum actione in rem experire'. et cum de dominio contendere coeperimus, ad possessionis quaestionem deuenimus. quaerendum est igitur et decernendum, uter *reus* sit, uter autem *actor*. neque enim ciuili neque naturali ratione iudicium procedit, nisi constet quis actor et quis reus sit: melior autem in iudiciis rei condicio quam actoris semper est. et ideo plerumque maximae oriuntur controuersiae de ipsa possessione, apud utrum ea sit. commodum autem possessionis in eo est, quod, licet res possessori non pertineat, tamen si actor ostendere nequeat dominium sibi competere, reus litem uincit; ideoque cum ambigitur, utrum actor an reus dominus sit, secundum reum sententia profertur: semper enim actoris probationum infirmitas (nam ei probandi onus
4a. incumbit) reo uictoriam parat. 4a. Haec igitur duo interdicta *retinendae possessionis* causa comparata sunt: in eo autem differunt, quod interdictum *uti possidetis* in rebus soli, ueluti fundo et aedibus, locum habet, interdictum autem *utrubi* in mobilibus. uincit autem *uti possidetis* interdicto qui sine uitio tunc temporis possidet, cum praetor interdictum dat, idest *nec ui nec clam nec precario ab aduersario*. nam si, alio ui deiecto, fundum

ἕτερον βιασάμενος νέμομαι ἐγὼ τὸν ἀγρὸν ἢ λάθρα ἔλαβον παρ' ἑτέρου ἢ ἕτερον παρακαλέσας γέγονα ἐν νομῇ, πλὴν ἡνίκα μηδὲν τοιοῦτον πέπρακταί μοι πρὸς σέ, ἐν τῷ ἀγῶνι νικῶ σε τοῦ interdictu. 4b. Ἐπὶ δὲ τοῦ interdictu τοῦ 'utrubi'[1]) οὗτος 4b. νικᾷ, ὅςτις εἰς τοὐπίσω ἀνακλωμένου τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸν πλείονα χρόνον ἐνεμήθη. οἷον ἐνεμήθην ἐγὼ ζ̄ μῆνας[2])· σὺ πέντε τοὺς τελευταίους· ἐγὼ νικήσω. λοιπὸν οὖν τῆς νομῆς ἐμοὶ ἀποδοθείσης, τότε σὺ actωr γινόμενος ταῖς ἀποδείξεσι βαρύνῃ. 4c. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν[3]) τὸ παλαιόν· σήμερον δ' ἑτέρως ταῦτα 4c. παραφυλάττεται[4]), οὐδεμιᾶς διαφορᾶς ἐπὶ τῇ ἐξετάσει τῆς νομῆς τῶν interdictωn φυλαττομένης. ἐκεῖνος γὰρ νικᾷ, εἴτε ἀκίνητον εἴτε κινητόν ἐστι τὸ πρᾶγμα, ὃς νέμεται nec ui nec clam nec precario ab aduersario[5]) κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προκατάρξεως. ὥςτε οὖν οὐκέτι σκοποῦμεν τίς ἐνέμετο, ὅτε ἐδίδοτο τὸ intérdicton, οὐδὲ τίς ἐνεμήθη τὸν πλείονα[6]) χρόνον τοῦ προλαβόντος ἐνιαυτοῦ. 5. Νεμόμεθα δὲ οὐ μόνον δι' 5. ἡμῶν αὐτῶν ἢ διὰ τῶν ἡμετέρων ὑπεξουσίων, ἀλλὰ καὶ δι' ἑτέρων, οἳ οὐκ εἰσιν ἡμῖν in potestate· ὁποῖός ἐστιν ὁ μισθωσάμενος παρ' ἡμῶν τὸν ἀγρὸν καὶ ὁ ἔνοικος κἀκεῖνος ᾧ παρεθέμην, ἢ ᾧ ἔχρησα τὸν ἐμὸν πρᾶγμα. ἐκείνων γὰρ κατεχόντων φυσικῶς, ἐγὼ τῷ νόμῳ νέμομαι καὶ τοῦτό ἐστι τὸ πανταχοῦ λεγόμενον 'δύνασθαι[7]) νομὴν παρακατέχειν δι' ἑτέρου ὃς ἐμοῦ[8]) ὀνόματί ἐστιν ἐν κατοχῇ'. ψυχῇ δὲ δύναταί τις παρακατέχειν[9]) νομήν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ μήτε αὐτὸς μήτε ὀνόματι αὐτοῦ ἐστί τις ἐν κατοχῇ τοῦ πράγματος, ἀλλὰ κατέλιπε τὸ πρᾶγμα οὐ ψυχῇ καταφρονοῦντος, ἀλλ' ἐν ἐλπίδι τοῦ μετὰ ταῦτα ὑποστρέφειν εἰς αὐτὸ[10]), καὶ οὕτω δοκεῖ παρακατέχειν τὴν[11]) νομήν. τοῦτο δὲ γίνεται ἐπὶ ἀγρῶν ἢ προαστείων· καταλιμπάνομεν γὰρ ταῦτα ὥρᾳ χειμῶνος διὰ τὸ ἀνεπιτήδειον τῆς οἰκήσεως ἐλπίζοντες[12]) καιροῦ καλοῦντος τοὺς

---

1) L¹.: τοῦ utr. ἰντ. Pi. L². P. F. ἰντ. d. V. Vi. R. 2) καὶ ins. P. 3) πάντα ins. Vi. R. 4) φυλ. P. 5) pro his. ἀνεπιλήπτως τὸν ἀγρὸν Vi. R. 6) πλεῖστον P. 7) με ins. ex cj. R. 8) —ῷ P. 9) κατ. V. 10) —τὸν Vi. F. 11) d. P. 12) τοῦ ad. P.

possideam, aut clam ab alio abripuerim aut precario aliquem possessionem rogauerim, nihil autem eiusmodi in te fecerim,
4b. in interdicti causa ego te uincam. 4b. Interdicto uero 'utrubi' is uincit, qui maiorem partem anni, qui retro computatur, possedit: ut ecce possedi ego menses VII, tu autem menses V postremos: ego uincam. restat igitur, ut, possessione mihi restituta, tu actor fias et probationibus onereris.
4c. 4c. Haec uero olim optinebant; hodie autem aliter haec obseruantur, cum nulla differentia in possessionis quaestione inter utrumque interdictum manserit. is enim uincit, siue mobilis siue immobilis res sit, qui nec ui nec clam nec precario ab aduersario possidet cum lis contestatur. itaque amplius non quaerimus quis possederit, cum interdictum datum est, aut quis maiorem partem anni proximi possederit.
5. 5. Possidemus autem non solum per nosmet ipsos, aut per eos, quos in potestate habemus, set et per alios, qui non sunt in nostra potestate: sicuti est is, qui fundum a nobis conduxerit, et inquilinus, uel ille, apud quem rem meam deposuerim uel cui eam commodauerim. ipsi enim naturaliter possident, ego autem ciuiliter. et hoc est quod uulgo dicitur possessionem per alium retineri posse, qui meo nomine rem detineat. animo autem potest quis possessionem retinere, licet neque ipse, neque nomine eius alius rem teneat, eamque non animo derelinquendi deseruerit, set ea mente, ut rursus ad eam reuertatur: nam et ita uidetur possessionem retinere. id uero accidit in fundis et praediis suburbanis; ea enim hibernali tempore relinquimus propter incommoda habitationis, ea tamen mente, ut, cum tempus inuitauerit,

αὐτοὺς πάλιν[1]) *καταλήψεσθαι τόπους. ψυχῇ δὲ πρώτης δράξασθαι νομῆς οὐ δυνατόν. οἷον ἐπώλησάς μοι κτήματα διακείμενα*[2]) *ἐν τῇδε τῇ ἐπαρχίᾳ· ἠθέλησάς μοι ταῦτα παραδοῦναι· οὔτε ἐγὼ δύναμαι καταλαβεῖν τοὺς τόπους ἐκείνους [ἤγουν οὐκ ἀνέχομαι*[3])] *οὔτε τινὰ τὸν παραληψόμενον πέμψαι. οὐ δύναμαι λέγειν σοι ὅτι· ἀπόστηθι τῶν κτημάτων· ἐγὼ γὰρ ψυχῇ ταῦτα*[4]) *νέμομαι. ψυχῇ γὰρ πρώτης*[5]) *δράξασθαι νομῆς οὐ δυνατόν. τὴν δὲ σώματί μοι παραδοθεῖσαν νομὴν ψυχῇ δύναμαι φυλάττειν*[6]). *τίνες δέ εἰσι*[7]), *δι' ὧν προςπορίζεταί μοι νομή, τελείως εἰρήκαμεν ἐν τῇ δευτέρᾳ* institutioni. 6. *Τῆς* reciperandae *ἐνεργείας ἐστὶ*[8]) *τὸ* 'unde 6 ui' intérdicton. *εἰ γάρ τις βίᾳ ἐξελάσῃ με τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ ἢ τῆς ἐμῆς οἰκίας, ἀναγκαῖόν μοι*[9]) *τὸ εἰρημένον* intérdicton. *δι' οὗ ἀναγκασθήσεται ἀποκαταστῆσαί μοι*[9]) *τὴν νομήν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἔτυχον αὐτὸν ἐγὼ προβιασάμενος ἢ λάθρα αὐτοῦ γενόμενος ἐν νομῇ ἢ κατὰ παράκλησιν λαβὼν παρ' αὐτοῦ τὴν νομήν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἱ παλαιοί· αἱ δὲ διατάξεις, ὡς εἰρήκαμεν, ἤδη βούλονται, εἰ μέν τις τὸ οἰκεῖον πρᾶγμα ἀπέσπασε βίᾳ, στερεῖσθαι αὐτὸν τῆς αὐτοῦ δεσποτείας· εἰ δ'*[10]) *ἀλλότριον καὶ αὐτὸ ἀποδιδόναι καὶ τὴν τούτου παρέχειν διατίμησιν*[11]) *τῷ βιασθέντι. ὁ δὲ βίᾳ ἐξωθήσας τινὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ διακρατουμένης*[12]) *νομῆς οὐ μόνον ὑπεύθυνός ἐστι τῷ εἰρημένῳ* interdictῳ. *ἀλλὰ ὑπόκειται καὶ ἐγκλήματι τῷ* Iuliῳ de ui priuata *ἢ* de ui publica. *ἀλλὰ τῷ μὲν* de ui priuata *τότε χώρα*[13]) *ἐστὶν*[14]), *ἡνίκα δίχα ὅπλων εἰργάσατο τὴν βίαν. εἰ δὲ μεθ' ὅπλων βίᾳ τινὰ τῆς νομῆς ἐξέβαλε, τῷ* Iuliῳ de ui publica *κατέχεται. τῇ δὲ τῶν ὅπλων προσηγορίᾳ οὐ μόνον ἀσπίδες καὶ ξίφη καὶ περικεφάλαια σημαίνονται, ἀλλὰ καὶ ξύλα καὶ λίθοι καὶ πᾶν ὄργανον βλάπτειν δυνάμενον*[15]).

1) d. Vi. R. 2) d. V. 3) dele: *ἐνέχομαι* L¹. *ἀνέρχομαι* V. 4) L¹. P.: cet. *τ. ψ.* 5) *πρὸ τοῦ* V. 6) *παραφ.* Vi. R. 7) *λέγουσι* V. 8) *καὶ* ad. Vi. R. 9) *σ.* P. 10) *δὲ καὶ* V. 11) *ἀποτίμησιν* Vi. R.: ita L¹. V. cet. *διατ. παρ.* 12) *κρατ.* L¹. P. 13) *χ. τ.* P. 14) *τότε δὲ χώραν ἔχει τὸ* de ui priuata Vi. R. 13) *σημαίν.* h. l. P.

rursus in eadem loca concedamus. animo autem solo possessionem adipisci non possumus. ut ecce praedia uendidisti mihi in quadam prouincia sita: ea mihi tradere uolebas. neque ego possum loco illa accipere, neque aliquem accepturum mittere. neque enim tibi dicere possum: »*discede a praediis, ea enim ego animo possideo*«: animo enim tantum possessionem adipisci non possumus. possessionem autem corpore mihi traditam animo seruare possum. quinam autem sint, per quos mihi possessio adquiratur, in secunda
6. Institutione plenius diximus. 6. *Reciperandae possessionis* causa comparatum est interdictum '*unde ui*'. si enim quis me ui e fundo meo uel aedibus meis expulerit, eo interdicto mihi opus est, per quod ille cogatur possessionem mihi restituere, quamuis ego eum forte antea ui eiecerim, aut clam possessionem ei subripuerim aut precario ab eo possessionem rogauerim. set haec quidem apud ueteres; nunc uero, uti superius diximus, constitutionibus cautum est, ut si quis rem suam ui occupet, eius dominium amittat; sin autem alienam, et ipsam rem restituat, et eius pretium ei praestet, qui uim passus est. qui autem quendam ui ex sua possessione expellit, non tantum hoc interdicto tenetur, set etiam in crimen *legis Iuliae de ui priuata* siue *de ui publica* incidit. set crimini *de ui priuata* tunc locus fit, cum sine armis quis uim intulerit; sin autem cum armis ui quendam ex possessione deiecerit, lege Iulia *de ui publica* tenebitur. *armorum* autem appellatione non solum scuta et gladii et galeae significantur, set etiam fustes et lapides et omne deinceps instrumentum, quo noceri possit.

7. *Εἰρήκαμεν τῶν* interdictωn *τὰ μὲν εἶναι* prohibitória *τὰ* 7. *δὲ* restitutória *τὰ δὲ* exhibitória. *ἐποιησάμεθα*[1]) *καὶ δευτέραν διαίρεσιν εἰπόντες τὰ μὲν εἶναι τῆς* adipiscendae *ἐνεργείας, τὰ δὲ τῆς* retinendae, *τὰ δὲ τῆς* reciperandae. *λεγέσθω καὶ τρίτη διαίρεσις· τῶν* interdictωn *τὰ μέν ἐστιν ἁπλᾶ τὰ δὲ διπλᾶ.* 7a. *Ἁπλᾶ μὲν*[2]), *ἐν οἷς ὁ* áctωr *διακέκριται τοῦ* réu, 7a. *ὁποῖά ἐστιν ἅπαντα τὰ* restitutória *καὶ τὰ* exhibitória. áctωr *μὲν γάρ*[3]) *ἐστιν ὁ θέλων ἑαυτῷ τὴν νομὴν ἀποκαταστῆσαι*[4]) *ἢ τι κρυπτόμενον πρόσωπον ἄγεσθαι εἰς μέσον·* réos *δ' ὁ τὴν νομὴν ἀποκαθιστᾶν*[5]) *ἢ τὸ πρόσωπον εἰς μέσον ἄγειν*[6]) *ἀναγκαζόμενος.* 7b. *Τῶν δὲ* prohibitoriωn interdictωn *τὰ μέν* 7b. *ἐστιν ἁπλᾶ, τὰ δὲ διπλᾶ. καὶ ἁπλᾶ μέν ἐστιν, ἡνίκα κωλύῃ ὁ* praétωr *τινα κτίσαι ἐν* sácrῳ *τόπῳ ἢ ἐν δημοσίῳ ποταμῷ*[7]) *ἢ ἐν τῇ ὄχθῃ αὐτοῦ κατασκευάσαι τι. καὶ γὰρ ὁ κωλύων* áctωr *ἐστίν, ὁ δὲ κωλυόμενος* réos. *διπλᾶ δὲ τὸ* 'uti possidetis' *καὶ τὸ* 'utrubi'. *διὰ τοῦτο δὲ διπλᾶ*[8]), *ἐπειδὴ ἴση τῶν δικαζομένων ἑκατέρου*[9]) *ἐστὶν ἡ αἵρεσις καὶ οὐδεὶς κατεξαίρετον* réos *ἢ* áctωr *ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, ἀλλ' ἕκαστος αὐτῶν καὶ* réu *καὶ* áctoros *τάξιν*[10]) *ἐπέχει. ἀμέλει καὶ ὁ* praétωr *ἡνίκα ἐδίδου αὐτοῖς τὰ* intérdicta *μέσῃ ἐκέχρητο ὁμιλίᾳ, οὐδὲ τοῦτον οὐδὲ ἐκεῖνον* áctora *δεικνὺς ἐκ τῶν*[11]) *οἰκείων ῥημάτων*[a]). *ἐπὶ γὰρ τοῦ* 'uti possidetis' *ἔλεγε ταῦτα τὰ ῥήματα·* 'uti possidetis, quominus possideatis uim fieri ueto' [*τουτέστιν· ὡς νέμεσθε, ὅπως μὴ ἔλαττον νεμηθήσεσθε*[12]) *βίαν γίνεσθαι κωλύω*[13])], *καὶ οὐχ εἶπεν* »uti possides«, *ἵνα*[14]) *δόξῃ πρὸς ἕνα ἀποτείνεσθαι. ἐπὶ δὲ τοῦ* 'utrubi' *τούτοις κέχρηται τοῖς ῥήμασιν·* 'utrubi ille homo[15]) quo de agitur 'maiore parte huiusce[16]) anni fuerit, quominus is

1) *δὲ* V. 2) *ἐστιν* P. 3) d. P. 4) *—σταθῆναι* cj. R.
5) *—στῶν* L². P. Vi. F. R. 6) *ἀγαγεῖν* P. 7) *τόπῳ* V.
8) *λέγονται* ad. L². Vi. F. R. 9) d. P. 10) *λέξιν* L¹. 11) d. F².
12) L¹.: *—σθαι* Pi. V.: cet. *νέμησθε.* 13) dele: pro his P.: *τῷ νεμομένῳ δίχα ἐλαττώματος βίαν γενέσθαι κωλύω.* 14) *μὴ* P. Vi. R.
15) uestrum seruus ille Vi. R. 16) huius Vi. R.
a) cf. Gai. 4, 160.

7. 7. Diximus interdictorum ·quaedam prohibitoria, quaedam
restitutoria, quaedam demum exhibitoria esse: alteram
quoque diuisionem adiecimus: quaedam nempe adipiscendae,
quaedam retinendae, quaedam deinceps reciperandae
possessionis causa esse comparata. tertia diuisio nunc
exponenda est; interdictorum quaedam simplicia, quaedam
7a. duplicia sunt. 7a. Simplicia sunt, in quibus actor a reo
distinguitur, sicuti sunt omnia restitutoria atque exhibi-
toria. actor est enim, qui sibi possessionem restitui uult
aut absconditam personam exhiberi; reus autem qui posses-
7b. sionem restituere aut personam exhibere compellitur. 7b. Pro-
hibitoriorum interdictorum quaedam simplicia, quaedam
duplicia sunt. et simplicia quidem sunt, cum praetor
quendam prohibet in sacro loco aedificare, uel in flumine
publico eiusue ripa aliquid exstruere: qui enim ut prohi-
beatur contendit, actor est; qui prohibetur, reus. duplicia
sunt autem interdictum uti possidetis et utrubi. ideo
autem duplicia dicuntur, quia par utriusque litigatoris con-
dicio est et neuter praecipue reus uel actor in his est, set
unusquisque tam rei quam actoris partem sustinet. itaque
etiam praetor eis interdicta proposuit medio quodam sermone
usus, cum neque unum neque alterum suis uerbis actorem
ostenderet. in interdicto enim 'uti possidetis' haec uerba
usurpabat: 'uti possidetis, quominus possideatis, uim
fieri ueto'. non ergo ait 'uti possides', ne ad unum se
conuertere uideretur. in 'utrubi' autem interdicto his uerbis
usus est: 'utrubi ille homo, quo de agitur, maiore
parte huiusce anni fuerit, quominus is eum ducat,

'eum ducat uim fieri ueto' [*τουτέστι*[1])· *παρ' ὁποτέρῳ*[2]) *ὁ δεῖνα*[3]) *ὁ οἰκέτης, περὶ οὗ γίνεται. ἡ ἐναγωγὴ ἐν τῷ μείζονι μέρει τούτου τοῦ ἐνιαυτοῦ ἦν, ὅπως οὗτος μὴ λάβῃ αὐτὸν βίαν γενέσθαι κωλύω*[4])], *τουτέστιν οὐ βούλομαι αὐτὸν*[5]) *κωλυθῆναι, ὥςτε*[6]) *λαβεῖν τοῦτον τὸν οἰκέτην, οὗ γέγονεν ἐν νομῇ τῷ πλείονι μέρει τοῦ ἐνιαυτοῦ. σκόπησον πῶς καὶ ἐνταῦθα*[7]) *εἶπεν* »utrubi« [*τουτέστι παρ' ὁποτέρῳ*[8]], *οὐκ εἶπε 'παρά σοι'.*

8. *Τὸ δὲ περὶ τῆς τάξεως καὶ τοῦ ἀποτελέσματος περιττὸν* 8. *ἐστι σήμερον λέγειν. ἐπὶ γὰρ τῶν* extraordinàriωn *δικαστηρίων* (*ὁποῖα σήμερόν*[9]) *ἐστι*[10]) *πάντα τὰ δικαστήρια*) *οὐκ ἔστιν ἐπάναγκες* intérdicta *κινεῖσθαι, ἀλλὰ δίχα τούτων ἐγγυμνάζεται*[11]) *τὰ δικαστήρια,* utilias *ἀγωγῆς ἀντὶ τῶν* interdictωn *ἐγγυμναζομένης. οὐκοῦν οὕτως εἴωθέ τις ὁρίζεσθαι·* »*ὅτι ὁρίζομαι κατά σου* utilian *ἀγωγὴν ὡς ἀπὸ τοῦ* saluianiu interdictu, *ἢ ὡς ἀπὸ τοῦ* 'unde ui' interdictu, *ἤγουν*[12]) *ἑτέρου τινός*«.

De poena temere litigantium[13]). Titulus 16.

Οἱ πάλαι τοὺς νόμους ἡμῖν καταστήσαντες καὶ τὴν τάξιν τῶν δικαστηρίων εὑρόντες τοὺς εὐχερεῖς καὶ ματαίους ἐπὶ δικαστηρίων δρόμους[14]) *ἠβουλήθησαν ἐπισχεῖν, ὅπερ καὶ βασιλεῖ τῷ ἡμετέρῳ ἐστι καταθύμιον. πολλάκις γάρ τις οὐκ ἔχων*[15]) *κατ' ἐμοῦ ἀγωγήν*[16]) *τινα ἐκίνει δικαστήριον ταῦτα ἐνθυμούμενος· εἰ μὲν δυνηθῶ συναρπάσαι, καταδικασθήσεταί μοι ὁ*

---

1) d. Vi. R. 2) *ᾧ πρότερον* V. 3) *ὑμῶν* ad. P. Vi. R. 4) dele. 5) d. V. 6) *μὴ* ad. ex cj. Gauel. 7) *πῶς* h. l. P. 8) dele. 9) d. V. 10) *εἰσὶ* V. 11) *γυμνάζεσθαι* P. 12) *ἢ* Vi. R. 13) *περὶ τῆς* [d. V. L2.] *τιμωρίας καὶ φόβου τῶν δικαζομένων* ad. libri. ed. 14) *νόμους* V. 15) *οὐ κατέχων* V. 16) *ἀγ. κατ' ἐμ.* P.

uim fieri ueto'. uide igitur quomodo et hic dixerit utrubi,
8. non autem penes te. 8. De ordine et exitu interdictorum superuacuum est hodie dicere. in extraordinariis enim iudiciis (qualia sunt hodie omnia iudicia) non est necesse reddi interdictum, set sine his iudicia exercentur, utili actione pro interdicto reddita. igitur ita intendi coeptum est: 'utilem actionem tanquam ex Saluiano interdicto aduersus te intendo', uel 'ueluti ex unde ui interdicto' uel alio quolibet.

De poena temere litigantium. Titulus 16.

Qui olim nobis iura constituerunt et iudiciorum ordinem introduxerunt facilem et temerarium ad litigandum aditum recludere conati sunt. id etiam principi nostro cordi est. saepenumero enim aliquis nullam actionem mecum habens, agere instituit talia secum cogitans: 'si quidem iudici obrepsero, mihi aduersarius condemnabitur; sin autem non ad-

*ἀντίδικος· εἰ δὲ μὴ ἰσχύσω οὐδὲν ἐντεῦθεν βέβλαμμαι. καὶ
πάλιν ἕτερός τις*[1]) *ἐποφείλων εἰς*[2]) *ἄρνησιν τρέπεται, ἐννοῶν*[3])
ὅτι· ἢ συναρπάζω[4]) *καὶ*[5]) absolutionos *ἀξιοῦμαι ἢ μὴ δυνη-
θεὶς*[6]) *συναρπάσαι οὐδὲν ζημιοῦμαι τὸ ἐποφειλόμενον κατα-
βάλλων. βουλόμενοι τοίνυν οἱ ἀρχαῖοι τὰς τοιαύτας ἐκκόπτειν
τῶν μὲν* actórων *συκοφαντίας, τῶν δὲ ἐναγομένων τὰς ἀγνω-
μοσύνας ἐπενόησαν τιμωρίας, ποτὲ μὲν χρηματικάς, ποτὲ δὲ
ὅρκου δόσιν, ποτὲ δὲ φόβον ἀτιμίας ἐπισείσαντες* 1. *Τέως* 1.
μὲν γὰρ ὅρκος ἅπασιν ἐναγομένοις ἐκ διατάξεων[7]) *τοῦ ἡμετέρου
βασιλέως ἐπιφέρεται*[8]). *οὐχ ἑτέρως γὰρ ταῖς οἰκείας κέχρηται
δικαιολογίαις, εἰ μὴ πρότερον ὀμόσῃ ὅτι »νομίζων ἑαυτὸν
ὀρθῷ τῷ*[9]) *συνειδότι ἀντιλέγειν τῷ* actori[10]) *ἐπὶ τὸ*[11])
*δικαστήριον παρεγένετο«. ἐστὶν οὖν ἡ μεγίστη τιμωρία
ὅτι καὶ ὑποβάλλεται τῇ ἐπιορκίᾳ*[12]) *καὶ ἐλεγχθεὶς ἀποδίδωσι
τὸ χρέος.* 1a. *Εἰσί*[13]) *τινες ἀγωγαί, αἵτινες εἰς τὸ διπλοῦν* 1a.
ἤγουν εἰς τὸ τετραπλοῦν ποιοῦνται τὴν καταδίκην[14]), *οἷον*[15])
ὁ Aquilios[a]) *καὶ τὰ ληγάτα τὰ καταλειφθέντα τόποις σεβα-
σμίοις. παραινοῦμεν οὖν τοῖς ἐνεχομένοις μιᾷ τούτων τῶν
ἀγωγῶν ὥστε ὁμολογῆσαι· ἀρνούμενοι γὰρ τὸ διπλοῦν*[16]) *κατα-
θήσουσιν ἕτερον ἁπλοῦν πρὸς τῷ ἐποφειλομένῳ λόγῳ ποινῆς
καταβάλλοντες.* 1b. *Εἰσί*[17]) *τινες ἀγωγαί, αἵτινες εἰς πλεῖον* 1b.
ποιοῦνται τὴν καταδίκην τοῦ ἁπλοῦ[18]), *εἰ καὶ καθ' ὁμολογοῦν-
τος γίνηται ἡ ἐναγωγή. εἰς μὲν τὸ διπλοῦν ἡ*[19]) furti nec
manifesti· *εἰς δὲ τὸ τετραπλοῦν ἡ*[20]) manifesti. *αὗται μὲν*[21])
κατὰ τῶν ἐναγομένων τιμωρίαι ἐπινενόηνται[22]). 1c. *Εἰσὶ δὲ* 1c.
καὶ κατὰ συκοφαντῶν κολάσεις τινές· τέως μὲν γὰρ ἐν προοι-

1) *ἑτέρῳ* F². 2) d. F². 3) *—ῶ* V. F². 4) *—ων* P.
5) d. P. 6) *—θῶ* F². 7) *—ως* Vi. R. 8) *ἐκφ.* V.
9) d. Vi. R. 10) *ὡς* ad. P. 11) d. P. 12) *τῷ ἐπιόρκῳ* V.
13) *δέ* ins. P. Vi. R. 14) *τὴν κατ. ποι.* P. 15) *ἤγουν* L¹. Vi.
16) *τῷ διπλῷ* L¹. 17) *δὲ* ins. V. P. Vi. F¹. R. 18) *ποιοῦνται*
h. l. P. 19) ad. ex P. Vi. R. 20) furti ins. Vi. R. 21) d. Vi.
R. *εἰσὶν αἱ* ad. Vi. R. *οὖν εἰσὶν αἱ* L². F. 22) d. Vi. R.: pro his
καὶ ποιναί V.

a) Voell. 2, 1809.

sequar, nullo inde detrimento adficiar'. et rursus cum quis
alii debeat, infitiari coepit, ita cogitans: si obrepsero, absolu-
tionem optinebo, sin autem obrepere non potuero, nullum
detrimentum patiar, debitum soluens. ueteres ergo eiusmodi
actorum calumnias et reorum infitiationes resecare uolentes
poenas excogitauerunt: tum pecuniariam condemnationem,
tum iurisiurandi religionem, tum ignominiae metum inicientes.
1. 1. Et iusiurandum quidem omnibus reis ex constitutionibus
principis nostri defertur. non aliter enim aliquis suis alle-
gationibus uti potest, nisi antea iurauerit, quod putans se
bona instantia actori contradicere ad iudicium peruenit. est
igitur grauissima poena in periurium incidere et debitum, si
1a. constet, nihilominus soluere. 1a. Sunt quaedam actiones quae
dupli uel tripli condemnationem habent, ueluti ex lege Aquilia
atque ex legatis uenerabilibus locis relictis. hortamur igitur
eos, qui aliqua harum actionum tenentur, statim debitum
fateri; nam si infitias ierint, in duplum condemnabuntur,
alterum simplum praeter id, quod debeant, poenae nomine
1b. soluentes. 1b. Sunt quaedam actiones, quae maiorem simplo
condemnationem habent, quamuis aduersus fatentem inten-
dantur: in duplum, actio furti nec manifesti; in quadruplum,
actio furti manifesti. et hae quidem sunt poenae aduersus
1c. reos inuentae. 1c. Sunt etiam aduersus calumniantes poenae

μίοις τῆς δίκης ὁ actor ἀναγκάζεται ὀμνύειν[1]) ἐκ διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ὅτι »ὀρθῷ συνειδότι τὴν προσοῦσαν ἐνεστήσατο δίκην«. καὶ ἑτέρα δὲ[2]) διάταξις τοῦ αὐτοῦ θειοτάτου ἐστὶ βασιλέως, ἥτις ἑκατέρου μέρους τὸν συνήγορον[3]) ὑποβάλλει τῷ ὅρκῳ. τοῦτον δὲ τὸν ὅρκον ὁ ἡμέτερος ἐπενόησε βασιλεὺς εἰς τάξιν τῆς πάλαι κινουμένης calumnias, ἥτις ἀπὸ[4]) ἀσυνηθείας[5]) ἀνῃρέθη[a]). εἰ γὰρ ἐκίνησα ἐγὼ κατά τινος οἱανδήποτε ἀγωγὴν, εἶτα ἡττήθην καὶ εὑρέθην συκοφάντης, ἠδύνατο ὁ réos ἐπιστραφεὶς κινῆσαι κατ' ἐμοῦ τὴν[6]) calumnias ἀγωγὴν ἔχουσα τὴν[7]) καταδίκην εἰς τὸ δέκατον, ὧν ἐπέφερον αὐτῷ ἐγώ. οἷον ἐκίνησα τὸν condictícion, λόγου χάριν περὶ ρ̄ νομισμάτων, καὶ ἡττήθην. ἐκινεῖτο κατ' ἐμοῦ ἡ calumnias[8]) εἰς ῑ νν°. ἐπειδὴ οὖν αὕτη ἡ calumnias[9]) οὐκ ἦν ἐν πολιτείᾳ, εἰς τάξιν αὐτῆς ἐπενοήθη καὶ[10]) ἡ δόσις τοῦ προειρημένου[11]) ὅρκου καὶ τὸ τὸν ἀναίσχυντον litigátora ἀναγκάζεσθαι καταβάλλειν τῷ ἀντιδίκῳ τὰς δαπάνας, αἷς αὐτὸν περιέβαλε μάτην αὐτῷ δικασάμενος.

2. Πρὸς ταῖς εἰρημέναις ἡμῖν ἐν τοῖς προλαβοῦσι τιμωρίαις 2.
κατὰ τῶν réon εἰσὶ καὶ ἕτεραι τιμωρίαι. εἰσὶ γάρ καί τινες ἀγωγαὶ, αἷς οἱ καταδικασθέντες ἄτιμοι γίνονται. ἀπὸ μὲν ἁμαρτημάτων ἡ furti ἡ ui bonorum raptorum ἡ iniuriarum ἡ de dolo· ἀπὸ δὲ συναλλαγμάτων ἢ ὡσανεὶ συναλλαγμάτων ἡ tutelae ἡ mandati ἡ depositi, ἡνίκα directai κινοῦνται· οὐ μὴν αἱ contráriai. αἱ γὰρ contráriai οὐκ εἰσιν ἀτιμοποιοί[12])· οἷον contraría tutelae, ἣν ὁ ἐπίτροπος ἔχει κατὰ τοῦ pupíllu περὶ[13]) ὧν ἐδαπάνησεν εἰς αὐτόν· contraría mandati ἐστὶν ὅταν ἐνετείλω μοι[14]) ἵνα δικάσωμαι ὑπέρ σου καὶ ἀπαιτῶ σε δι' αὐτῆς τὰ περὶ τὴν δίκην δαπανήματα· contraría depositi[15])·

---

1) —ναι V. 2) d. Vi. F¹. R. 3) ἑκάτερον τῶν συνηγόρων Vi. R. 4) τῆς ad. V. Vi. R. 5) —νήθους V. 6) περὶ ins. Vi. R. 7) d. P. 8) —ία P. 9) sor. ex Vi. F¹. R. 10) d. Vi. R. 11) εἰρ. P. 12) ita cum P. pro uulg. —οιαί. 13) ὑπέρ L¹. V. Vi. R. 14) ἐντέλλομαι Vi. 15) οἷον om. cum L¹. V. m. 2ᵃ.

a) G. 4, 176. cfr. Lenel Edictum. p. 88.

introductae. actor enim initio litis ex principis nostri constitutione iurare cogitur, sese bona instantia ad praesentem litem peruenisse. et alia est sanctissima eiusdem principis constitutio, quae utriusque partis aduocatos iusiurandum subire cogit. Hoc autem iusiurandum princeps noster introduxit in locum ueteris calumniae actionis, quae desuetudine abrogata est. nam si ego aduersus quendam qualibet actione expertus deinde uictus fuissem et calumniator apparuissem, poterat reus rursus aduersus me calumniae actione experiri, quae in decimam eorum, quae petiissem, partem condemnationem habebat. ut ecce condixeram, uerbi gratia, C aureos et succubueram: in X aureos mecum de calumnia agi poterat. cum igitur calumniae actio non frequentaretur, in eius locum coeptum est iusiurandum, uti dictum est, exigi et improbum llitigatorem cogi impensas aduersario soluere, in quas eum
2. temere litigando deduxit. 2. Praeter poenas aduersus reos, quas in superioribus enumerauimus, sunt aliae quoque poenae. sunt enim quaedam actiones, ex quibus damnati ignominiosi fiunt: ex delictis, ueluti in iudicio furti aut ui bonorum raptorum aut iniuriarum aut de dolo: ex contractibus, uel quasi ex contractibus, ueluti in actionibus tutelae aut mandati aut depositi, directis nimirum non etiam contrariis. contrariae enim famosae non sunt: ueluti actio tutelae contraria, quam tutor habet aduersus pupillum pro iis, quae pro eo impendit. actio mandati contraria locum habet, cum mandatum acceperim, ut pro te agam, et per eam litis impensas a te peto. contraria depositi actio competit uerbi

παρέθου μοι οἰκέτην· ἐνόσησεν οὗτος· ἐδαπάνησα περὶ τὴν αὐτοῦ νόσον[1]*· ἀπαιτῶ ταῦτα διὰ τῆς* contrarias depositi. *ἐστὶ καὶ ἡ* pro socio *ἀτιμοποιός· ἀλλ' ἐνταῦθα οὐκ ἔστιν εἰπεῖν*[2]) contrarian[3]*·* directa *γάρ ἐστιν ἐξ ἑκατέρου πλευροῦ καὶ ὁστισδήποτε ἐκ τῶν κοινωνῶν καταδικασθῇ*[4]) *ἀτιμοῦται. διαφορὰ δὲ τῶν ἀπὸ*[5]) *ἁμαρτημάτων καὶ*[6]) *συναλλαγμάτων αὕτη, ὅτι ἐπὶ τῆς*[7]) furti *καὶ τῶν ὁμοίων οὐ μόνον*[8]) *ὁ καταδικασθεὶς ἀτιμοῦται, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκτὸς δικαστηρίου διαλυσάμενος. δοκεῖ γὰρ ὥςπερ χρήμασιν ἀγοράζειν τὴν καθ' ἑαυτοῦ μέλλουσαν ἐκφέρεσθαι ποινὴν καὶ δι' ὧν πακτεύει τὸ οἰκεῖον ὁμολογεῖν*[9]) *ἁμάρτημα. ἐπὶ δὲ τῶν ἀπὸ*[10]) *συναλλαγμάτων ὁ καταδικασθεὶς μόνος ἀτιμοῦται· ὁ γὰρ διαλυσάμενος* [*καὶ*[11]] *ἄξιος ἐλέους κριθήσεται.* 3. *Πάντων δὲ τῶν*[12]) *κινουμένων* 8. *δικαστηρίων τὸ προοίμιον ἐκ τοῦ* 'de in ius uocando' *τίτλου* [*τοῦ ἠδίκτου*[13])] *τοῦ* praétoros[14]) *λαμβάνει τὴν πρόφασιν. ὁ γὰρ βουλόμενος πρός τινα δικάζεσθαι*[15]) *ὀφείλει προσιέναι τῷ ἄρχοντι καὶ τοῦτον καλεῖν εἰς δικαστήριον*[16]). *εἰ δέ τις τῶν ἀνιόντων ἐστὶν ὁ καλούμενος ἢ*[17]) *πάτρων ὑπὸ ἀπελευθέρου ἢ ἀνιόντες αὐτοῦ ἢ κατιόντες δεῖ αἰτῆσαι αὐτὸν συγγνώμην. εἰ γὰρ δίχα αἰτήσεως συγγνώμης κληθῶσι, κινουμένης κατ' αὐτὸν τῆς* in factum, *εἰς ν̄*[18]) *καταδικασθήσεται νομίσματα.*

---

[1]) *τινὰ δαπανήματα* ad. V. Vi. R. [2]) *ἐνταῦθα* h. l. P. [3]) —*ία* L¹. L². F.: *ἡ* ins. omn. praet. P. [4]) —*σθεὶς* V. [5]) d. Vi. G. [6]) *τῶν* d. cum P. [7]) P.: cet. *τῇ*. [8]) ad. ex V. P. Vi. F¹. R. [9]) scripsi pro uulg. —*εῖ*. [10]) d. V. Vi. [11]) dele. [12]) d. Vi. G. [13]) addidi. [14]) d. P. [15]) V.: cet. —*σασθαι*. [16]) *καλεῖν* h. l. P. [17]) *ὁ* om. cum V. P. Vi. R. [18]) *νομίσμ.* h. l. P.

gratia, cum seruum apud me deposueris, qui aegrotauerit: sumptus feci in eius ualetudinem. eos per depositi contrariam a te petam. actio quoque pro socio famosa est. in hanc uero ea, quae de contrariis actionibus diximus, non cadunt; ab utraque enim parte actio directa est, et ob id quilibet ex sociis damnatus ignominia notatur. differentia autem inter actiones ex delictis et eas ex contractibus ea est, quod furti et ceterorum id genus causa non solum qui damnatus est notatur ignominia, set etiam qui extra iudicium pactus est: uidetur enim liberationem a poena sibi obuentura quodammodo pretio emere, et, dum paciscitur, suum fatetur delictum. in actionibus uero ex contractibus damnatus tantum notatur; qui enim
3. est pactus misericordia dignus iudicabitur. 3. Omnium autem actionum instituendarum principium a titulo 'de in ius uocando' praetoris [edicti] proficiscitur: nam qui cum aliquo agere uult, magistratum adire debet et ita aduersarium in iudicium uocare. sin uero parens est, qui in iudicium uocatur, aut patronus a liberto, patroniue parentes aut liberi, uenia ab eo petenda est. et si uenia non petita in iudicium uocantur, in factum actio aduersus uocantes dabitur, qui in L solidos condemnabuntur.

De officio iudicis[1]). Titulus 17.

Ὑπόλοιπον[2]) περὶ τοῦ officiu σκοπῆσαι τῶν δικαστῶν[3]). καὶ τέως κατὰ πρώτην τάξιν τοῦτο παραφυλάττειν ὁ δικαστὴς ὀφείλει, ἵνα μὴ δικάζων ἑτέρως[4]) ἀποφαίνηται, ἤπερ ταῖς διατάξεσι ἢ τοῖς ἐγγράφοις νόμοις[5]) ἢ τῇ τῶν σοφῶν ἀγράφῳ[6]) νομοθεσίᾳ δοκεῖ. 1. Διὸ ἐὰν κινήσας κατά σου noxalian εἶτα 1. ἀποδείξω τὸ εἰς ἐμὲ γενόμενον πλημμέλημα[7]), οὕτω δεῖ τὸν δικαστὴν ἀποφαίνεσθαι· 'καταδικάζω τὸν Públion Maéuion Luciῳ Titiῳ τῷ áctori, ὥςτε ῑ νν⁰ παρασχεῖν ἢ τὸν οἰκέτην εἰς nóxan δοῦναι'. 2. Εἰ δὲ τὴν in rem 2. κινεῖ τις, εἰ μὲν καταγινώσκει τοῦ áctoros, absolutionos ἀξιούτω τὸν réon. εἰ δ' ἐλάττονα ὁρᾷ τὰ τοῦ ἐναγομένου δίκαια, κελευέτω αὐτὸν[8]) αὐτὸ[9]) τὸ πρᾶγμα ἀποκαθιστᾶν μετὰ καὶ τῶν[10]) καρπῶν. εἰ δὲ ὁ ἐναγόμενος ἀρνεῖται ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ[11]) μὴ δύνασθαι τὸ πρᾶγμα ἀποκαθιστᾶν[12]) καὶ τοῦτο δὲ[13]) οὐ δι' ὑπέρθεσιν λέγεται παρ' αὐτοῦ, προσήκει τὸν δικαστὴν χρόνον δοῦναι προθεσμίας, οὗ ἐντὸς ὀφείλει τῷ áctori ἀποκαταστῆσαι τὸ πρᾶγμα ὁμολογίαν ἐκτιθέμενος μετὰ δόσεως[14]) ἐγγυητοῦ[15]) περὶ τῆς διατιμήσεως τῆς δίκης, ὡς εἰ μὴ εἴσω τοῦ χρόνου τοῦ ὁρισθέντος[16]) ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ ἀποκαταστήσῃ τὸ πρᾶγμα, τὴν ὁρισθεῖσαν διατίμησιν παρέξει. εἰ δὲ ἡ[17]) hereditatis petitiωn κινεῖται, τὰ αὐτὰ ἐπὶ τοῖς καρποῖς δικαζέτω[18]), ἅπερ ἐπὶ τῆς in rem. ἐκείνων δὲ τῶν καρπῶν προφάσει, οὓς οἰκείᾳ cúlpᾳ ὁ τῆς κληρονομίας οὐκ ἐξελέξατο[19]) νομεὺς, καταδικαζέσθω, ἐν ᾧ mala fide τῆς κλη-

---

1) περὶ ὀφφικίου [τάξεως Vi. R. ὀφ. τάξ. L².] τῶν δικαστῶν ad. libri. ed. 2) ἐστι ad. L². P. Vi. F. R. 3) σκοπῆσαι h. l. V. Vi. F. R. 4) d. F. 5) d. V. 6) d. Vi. F. R.: ἀγράφων L¹. L². V. 7) ἁμάρτημα P. Vi. F. R. 8) d. Vi.: αὐτῷ V. 9) d. R. 10) d. P. F². 11) καιρῷ P. 12) ἀντιαποκ. V. 13) d. V. Vi. R. 14) —εων P. 15) —τῶν P. Vi. R. 16) τοῦ ὁρ. χρ. P. 17) d. Vi. F¹. R. 18) δικ. ἐπὶ τ. κ. Vi. F. R. 19) ἀνελ. P.

De officio iudicis. Titulus 17.

Superest ut de officio iudicis dispiciamus. et quidem
in primis illud obseruare debet iudex, ne aliter ipse iudicet,
quam constitutionibus aut scriptis legibus aut prudentum
1. auctoritate comprobatum est. 1. Et ideo si noxali iudicio
tecum experiar et ostendam aliquid aduersus me admissum
fuisse, ita iudicem pronuntiare oportet: 'Publium Maeuium
Lucio Titio actori decem aureos soluere condemno
2. aut seruum noxae dedere'. 2. Si quis in rem agit, iudex
si contra petitorem iudicat, reum absoluere debet. sin autem
inferiorem rei causam esse perspicit, iubeat eum rem cum
fructibus restituere. si in praesenti neget reus posse se rem
restituere, neque id frustrationis causa ab eo dicitur, decet
iudicem, ei temporis indutias concedere, intra quas rem
actori restituere debeat; ut tamen satisdando caueat de
litis aestimatione: sese nimirum, si intra tempus a iudice
constitutum rem non restituerit, aestimationem litis praesti-
turum. quod si hereditas petitur, perinde circa fructus
decernatur, atque in actionibus in rem. eorum autem fructuum
nomine, quos culpa sua hereditatis possessor non perceperit,
condemnabitur, si quidem mala fide in hereditatis possessione

ρονομίας γέγονεν ἐν κατοχῇ, τῶν αὐτῶν σχεδὸν κρατούντων καὶ ἐπὶ τῆς specialias in rem. *καὶ ἐπ' αὐτῆς γὰρ ὁ* mala fide *τοῦ πράγματος ἐν νομῇ γενόμενος λόγον ὑφέξει καὶ τῶν κατὰ ῥαθυμίαν αὐτοῦ μὴ ληφθέντων καρπῶν. διὰ τί δὲ εἶπον τὸ*[1]) *»σχεδὸν«* *ἐν τοῖς* 'de iudiciis'[2]) *μαθησόμεθα. εἰ δὲ* bona fide *νομεύς ἐστιν ὁ ἐναγόμενος οὐκ ἀπαιτηθήσεται οὐδὲ οὓς ἐδαπάνησε καρπούς, οὐδὲ οὓς κατὰ ῥαθυμίαν οὐκ ἔλαβε προφάσει τῶν ληφθέντων πρὸ τῆς προκατάρξεως*[3]) *καρπῶν. μετὰ γὰρ προκάταρξιν ἕνεκα καὶ*[4]) *τῶν ληφθέντων καὶ τῶν*[5]) *δαπανηθέντων καταδικαζέτω αὐτὸν ὁ δικαστής. ταῦτα μὲν οὖν*[6]) *περὶ τῆς* specialias in rem[7]) *ἔτι καὶ τῆς καθομάδα*[8]), *τουτέστι τῆς*[9]) hereditatis petitionos *εἰρήσθω.* 3. *Τῆς δὲ* ad 3. exhibendum *κινουμένης οὐκ ἀρκεῖ τῷ* réῳ *πρὸς*[10]) *τὸ διαφυγεῖν τὴν καταδίκην, ἐὰν εἰς μέσον ἀγαγῇ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ τὴν* caûsan *τοῦ πράγματος ὀφείλει παρασχεῖν, τουτέστιν ἀποκαταστῆσαι πάντα ταῦτα*[11]) *τῷ ἐνάγοντι, ἅπερ ἤμελλεν ἔχειν, εἰ ἐν τοῖς προοιμίοις τῆς δίκης ἀποκατέστησε τὸ πρᾶγμα τῷ ἐνάγοντι. ὅθεν εἰ καὶ ἐν τῷ παρέλκεσθαι τὸ τῆς* ad exhibendum *δικαστήριον* usucapiteusen *ὁ ἐναγόμενος τὸ πρᾶγμα, οὐδὲν ἧττον καταδικασθήσεται οὐ δυνάμενος λέγειν ὅτι »δεσπότης γέγονα διὰ τῆς* usucapionos *καὶ οὐ δεῖ με*[12]) *καταδικασθῆναι καὶ ἀποδοῦναι τὸ γεγονὸς ἐμόν«. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τῆς προκατάρξεως τῆς* ad exhibendum *οὔπω ἦν περαιωθεῖσα ἡ* usucapiων, *εἰ καὶ μεταξὺ παρολκῆς γενομένης ὁ χρόνος αὐτῆς*[13]) *παρῆλθε· πλὴν ἐπειδὴ ἀνατρέχομεν εἰς τὴν προκάταρξιν, ὅτε οὔπω ἦν* usucapiteu*θέν*, *εἰκότως ἀποκαθίσταται ὡς μὴ δόξαν γεγενῆσθαι τοῦ* réu *διὰ τῆς* usucapionos, *διὰ τὸ καθὰ εἴρηται ἕλκειν ἡμᾶς τὴν καταδίκην πρὸς μίμησιν τῆς προκατάρξεως. καὶ τοὺς καρποὺς δὲ τοῦ*

---

1) d. P. 2) —*ίοις* V. P. 3) *τῶν* ins. P. 4) d. Vi. R. 5) d. Vi. F1. R. 6) d. V. 7) [*τῆς* d. V.] *σπεκιαλίας* h. l. V. P. 8) —*δος* V. —*δωτῆς* Pi. 9) *τουτ. τ.* d. Pi.: Vi. R. ita: *τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς* h. p. 10) *εἰς* P. 11) *τ. π.* V. P. 12) *σε* L2. F2. 13) —*τοῖς* P.

fuerit, iisdem fere optinentibus, atque in singulorum rerum petitione. nam et is, qui mala fide rei cuiusdam possessionem nactus est, rationem reddet eorum quoque fructuum, quos incuria non perceperit. cur autem 'fere' dixerim, in libris de iudiciis dispiciemus. sin autem bona fide possessor reus est, fructus ab eo non petentur, quos aut consumpsit aut neglegentiae causa non percepit, scilicet ante litis contestatae tempus. nam post litem contestatam et perceptorum et consumptorum fructuum nomine eum iudex condemnare debet. eadem igitur de singularibus in rem actionibus atque de
3. generali, i. e. hereditatis petitione, dicere oportet. 3. Si ad exhibendum actum fuerit, non sufficit reo, ut condemnationem uitet, si rem exhibeat; set etiam rei causam praestare debet, idest omnia actori exhibere, quae habiturus esset si rem actori litis contestatae tempore restituisset. itaque si inter moras actionis ad exhibendum reus rem usuceperit, nihilominus condemnabitur, neque dicere poterit 'per usucapionem dominus factus sum, neque oportet me condemnari et id restituere, quod meum factum est'. cum enim ad exhibendum agi coeptum est, nondum completa erat usucapio; quamuis deinceps inter iudicii moras eius tempus decurrerit. cum igitur ad litis contestationem oporteat reuerti, atque res tunc nondum fuerit usucapta, merito res restituitur, perinde ac si nunquam per usucapionem possessoris facta esse uideretur; ad litis enim contestatae tempus condemnationem retrotrahimus. item

μέσου χρόνου τουτέστι τοὺς μετὰ προκάταρξιν μέχρι καταδίκης ὁ réos *διδότω. ἀρνούμενος δὲ οὐ δι' ὑπέρθεσιν*[1] *μὴ*[2] *δύνασθαι περιστᾶν τὸ πρᾶγμα κατὰ τὸν παρόντα χρόνον διὰ τὸ τυχὸν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ διακεῖσθαι τὸ πρᾶγμα ἕξει χρόνον πρὸς ἀποκατάστασιν ἀσφαλιζόμενος τὸν* áctora, *ὡς ἀποκαταστήσει τὸ πρᾶγμα. εἰ δὲ μὴ παραχρῆμα κελεύσει πειθόμενος τοῦ δικαστοῦ παρίστησι τὸ πρᾶγμα μηδὲ μὴν ἀσφαλίζεται ὡς ἀποκαταστήσει, μετὰ ταῦτα*[3] *εἰς τοσοῦτον καταδικασθήσεται, εἰς ὅσον διέφερε τῷ* áctori *τὸ*[4] *ἐν καιρῷ προκατάρξεως ἀποκαταστῆναι*[5] *τὸ πρᾶγμα.* 4. *Ἡνίκα κινεῖται τὸ* familiae 4. erciscundae[6], offícion *ἔστω τοῦ δικαστοῦ τὸ ἓν ἕκαστον ἀκέραιον πρᾶγμα ἑνὶ ἑκάστῳ προσκυροῦν τῶν κληρονόμων. καὶ εἰ συμβῇ πλείονος εἶναι διατιμήσεως τὸ προσκυρωθὲν ἑνὶ τῶν κληρονόμων, καταδικαζέτω τοῦτον τῷ συγκληρονόμῳ, ὥςπερ εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, εἰς ῥητὴν χρυσίου ποσότητα, ὅπως ἂν ἑκατέρῳ φυλάξῃ τὸ ἴσον. οἷον* Prímῳ *μὲν* adiudicáteuse *πρᾶγμα*[7] *ᾳ νν⁰*, Secúndῳ *δὲ*[8] *ω̄· καταδικαζέτω τὸν* Prîmon *τῷ* Secúndῳ[9] *εἰς ρ̄ νν⁰, ὥςτε*[10] *ἑκάτερον ἀνὰ λ̄ ἔχειν νομίσματα. εἰ δὲ καὶ ἕνα τῶν συγκληρονόμων*[11] *συνέβη μόνον ἐκ τῶν ἐπικοίνων πραγμάτων καρποὺς ἀναδέξασθαι ἢ πρᾶγμα* hereditárion *διαφθεῖραι*[12] *ἢ*[13] *καταδαπανῆσαι*[14] *(τί γάρ, ὅτι οἶνος ἦν καὶ τοῦτον ἐξέπιε;) καταδικαζέσθω προφάσει τούτων ἀναλόγως*[15] *τῷ συγκληρονόμῳ. ταῦτα δὲ οὐ μόνον δύο κληρονόμων ὄντων, ἀλλὰ καὶ πλειόνων, χώραν ἐχέτω.* 5. *Τὰ αὐτὰ λέξομεν καὶ ἐπὶ τοῦ* 'communi 5. diuidundo', *ἡνίκα περὶ πολλῶν ἐπικοίνων πραγμάτων διαιρετέων μεταξύ τινων κινεῖται. εἰ δ' ἐπὶ ἑνὶ μόνῳ, οἷον λόγου χάριν ἀγροῦ, εἰ μὲν δίχα βλάβης τοῦ ὑποκειμένου εἰς κλίματα*[16]

---

1) —*σεως* P. 2) *τὸ* ad. V. R.: ante *δι' ὑπ.* P. L¹. F. 3) d. Vi. R. 4) d. L². F. 5) —*σταθῆναι* cj. R. 6) herc. libri plerique [cf. Voigt Zwölftafeln II 507 n.]. 7) —*τα* Vi. R. 8) *καὶ Σ.* P. 9) d. V. Vi. G. 10) *καὶ* ad. V. 11) *κλ.* P. Vi. R. 12) *φθαρῆναι* V. 13) *ἤγουν* L². F.: *καὶ* ins. L². Vi. F. R. 14) V.: cet. *δαπ.* 15) d. P. 16) *τμήματα* V. L¹. *κλήμ.* L².

fructus medii temporis, a litis nempe contestatione usque ad condemnationem reus soluet. sin autem dicat, non tamen frustrationis causa, se in praesenti rem praestare non posse, quia forte res alibi inueniatur, tempus ad restituendam eam habebit, si modo actori caueat, se rem restituturum. si uero non confestim iussum iudicis secutus rem restituat, neque caueat se restituturum, postea tanti condemnabitur, quanti
4. actori interfuerit litis contestatae tempore rem restitui. 4. Si familiae erciscundae iudicio agatur, officium erit iudicis singulas integras res singulis heredibus adiudicare. et si maioris pretii id sit, quod uni heredum fuerit adiudicatum, hunc coheredi suo, sicuti in superioribus propositum est, in certam pecuniae quantitatem condemnet, ut eadem utrique quantitas seruetur. ut ecce Primo rem M aureorum adiudicauit, Secundo rem DCCC aureorum: Primum Secundo in C aureos condemnare debet, ut habeat uterque aureos DCCCC. et si heredum quidam solus communium rerum fructus perceperit, remue hereditariam corruperit uel consumpserit (quid enim si uinum fuerit, idque ebiberit?), horum quoque nomine aeque eum heredi condemnet. Quae non solum si duo coheredes sint,
5. set etiam si plures, interueniunt. 5. Eadem dicemus et si communi diuidundo de pluribus rebus communibus inter plures diuidendis agatur. quod si de una re, sicuti e. gr.

δύναται ὁ ἀγρὸς διαιρεθῆναι (ἔχει γὰρ τυχὸν ἐλαιῶνα ἢ ἀμπελῶνα), δύναται ὁ δικαστὴς τῷ μὲν[1]) προσκυροῦν τὸν ἐλαιῶνα, τῷ δὲ[2]) τὸν ἀμπελῶνα, οὕτω μέντοι ὥςτε τὸν λαβόντα τὸ τιμιώτερον μέρος καταδικασθῆναι τῷ ἑτέρῳ δοῦναι χρυσίον. εἰ δὲ τοῦτο ἀσύμφωνον[3]) εἶναι δοκεῖ, ἢ καὶ ἐσθότε οἰκέτης ἐστὶν ὁ ὑποκείμενος ἢ ἡμίονος, περὶ οὗ τοιοῦτον κινεῖται δικαστήριον, τῷ ἑνὶ τὸ πᾶν adiudicateuέσθω πρᾶγμα· οὕτω μέντοι, ὥςτε αὐτὸν εἰς ῥητὰ χρήματα ἑτέρῳ καταδικασθῆναι.

6. Ἡνίκα μεταξύ τινων κινεῖται ἡ ‘finium regundorum’, χρὴ 6.
τὸν δικαστὴν σκοπεῖν εἴγε χρειώδης ἐστὶ ἐν τῷ παρόντι[4]) θέματι ἡ adiudicatiωn, ἥτις ἐν ἑνὶ θέματι γενήσεται κατὰ τὸ ἀναγκαῖον. εἰ γὰρ σαφεστέρους ὅρους διακρίνοντας τοὺς ἀγροὺς ὁ δικαστὴς οὐχ οἷόςτ' ἐστι μεταξὺ θέσθαι[5]), officion ἔστω αὐτοῦ ἐξ ἑνὸς τῶν δύο ἀγρῶν μέρος τι τῷ ἀγρογείτονι προςκυρῶσαι, ὅπως ἂν σαφεῖς κατὰ τοῦτο τὸ[6]) μέρος ἀπόθοιτο[7]) τοὺς ὅρους[8]). ἐν ᾧ θέματι ἀκόλουθόν ἐστιν ὥςτε τὸν ἕτερον καταδικάσαι αὐτῷ εἰς φανερὰ νν⁰. εἰ δὲ καὶ τῶν ἀγρογειτόνων ἕνα συμβῇ[9]) κακούργως περὶ τοὺς ὅρους διαγενέσθαι διὰ τοῦτο τυχὸν, ἐπειδὴ τοὺς λίθους τοὺς διορίζοντας τοὺς ὅρους ἀφείλετο ἢ δένδρα τοὺς ὅρους διακρίνοντα[10]) ἐξέκοψε, καταδικασθήσεται τῆς τοιαύτης προφάσει βλάβης τῷ ἀντιδίκῳ.
6a. Ἔστι δ' ὅτε καὶ προπετῶς ἤτοι ἀπειθῶς[11]) 6a.
τις περὶ[12]) τὰς τοῦ δικαστοῦ κελεύσεις διαγινόμενος δίδωσι δίκας καὶ τούτου προφάσει καταδικάζεται· οἷον ἐκέλευσεν ὁ δικαστὴς περὶ ὅρων οὔσης φιλονεικίας ἑκάτερον ἀγρὸν μετρηθῆναι[13]), ὁ ἕτερος οὐκ ἠνέσχετο, ὡς[14]) ἀπειθὼν οὗτος τῷ

---

1) ἑνὶ ad. Vi. R. 2) ἑτέρῳ ad. Vi. R. 3) ἀσύμφερον V.: σύμφωνον Vi. G. 4) παντὶ V. 5) L¹. L². L⁶. P. V. et duo uetustiores cod. par: σαφεστέρους pro uulg. σαφεῖς posuimus. Cet. ita leg: εἰ γὰρ σαφεῖς ὅροι διακρίνονται τοὺς ἀγροὺς οὓς ὁ δικαστὴς οὐχ οἷόςτ' ἐστι μετατίθεσθαι. ubi ἀσαφ. cj. Hotom. οὐ σαφ. Naucelius qui et sq. οὐχ del. 6) δε. L¹. P. F². 7) ἀποθεῖτο F. 8) P. τοὺς ὅρ. ἀπ. cet. cum Par.: δηλονότι ins. P. 9) ita P. pro uulg. συνέβη. 10) κατακρ. V. 11) —θῇ V. 12) παρὰ V. 13) δικαστήριον ἀγρὸν μεταδῆναι V. 14) d. P,

fundo, agatur; si quidem sine substantiae detrimento fundus regionibus diuisionem recipiat, ueluti si oliuetum uinetumue contineat, potest iudex uni oliuetum adiudicare, alteri uinetum, ita tamen, ut is qui pretiosiorem partem receperit, alteri in pecuniae summam condemnetur. si uero id incongruum esse uideatur, aut si res, de qua tale iudicium datur, homo forte aut mulus sit, res tota uni adiudicetur; sic tamen, ut is alteri
6. in certam pecuniam condemnetur. 6. Si finium regundorum inter quosdam agatur, dispicere debet iudex, an praesenti casu adiudicatio necessaria sit. quae sane uno casu necessaria erit; si enim euidentiores fines qui agros distinguant, iudex ponere nequeat, ad eius pertinet officium ex altero agrorum partem uicino adiudicare, ut certos in hac parte fines constituat: quo casu conueniens est, ut hunc alteri in certam pecuniam condemnet. si uero alterum uicinum circa fines malitiose uersari contingat, adeo forte, ut lapides finales furetur aut arbores finales caedat, eiusmodi noxiae nomine
6a. aduersario condemnabitur. 6a. Interdum qui temere seu improbe iudicis praeceptis non pareat, poenas luit atque eius nomine condemnatur. ut ecce: iussit iudex, cum de finibus esset controuersia, utrumque fundum metiri: alter id non est passus fieri: tamquam aduersus iudicem contumax,

δικαστῇ κατὰ τὰ εἰρημένα καταδικασθήσεται. 7.[a]) *Τὸ δ'* adiudicateu*θὲν ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ ἐν ἑνὶ τούτων τῶν δικαστηρίων, τουτέστι*[1]) familiae erciscundae[1]) communi diuidundo[1]) finium regundorum, *εὐθέως τῆς δεσποτείας γίνεται ἐκείνου, ᾧ* adiucateú*θη· δεῖ τοίνυν καὶ ταύτην τὴν κτῆσιν ταῖς ἐν νόμοις ἰδικαῖς πράξεσι συναριθμεῖν τὴν ἀπὸ τῆς* adiudicationos[2]). 7.

De publicis iudiciis[3]). Titulus 18.

Πολλὴν ἔθεντο φροντίδα τῶν publicωn *δικαστηρίων οἱ νόμοι. ταῦτα δὲ οὐδὲ διὰ* ordinariῶn *ἀγωγῶν ἐγγυμνάζεται, οὐδέ τι ὅμοιον εὑρήσομεν ἐν ταῖς ἐξετάσεσι*[4]) *τῶν λοιπῶν δικαστηρίων καὶ τούτων. πολλὴ γάρ ἐστιν ἡ μεταξὺ*[5]) *αὐτῶν διαφορά, ἔν τε τῇ προκατάρξει καὶ ἐν αὐτοῖς μέντοι τοῖς ἀγῶσιν. ὥςτε οὖν οὐδεὶς κινῶν* públicon *δικαστήριον δύναται λέγειν ὅτι· »ὁρίζομαι τήνδε τὴν ἀγωγήν«, ἀλλ' »ὁρίζομαι τόνδε τὸν νόμον«. καὶ ἐνταῦθα βασάνους ἐστὶν εὑρεῖν ἐπαγομένας καί ποτε μὲν δημεύσεις, ποτὲ δὲ πολιτείας ἐκπτώσεις, καί ποτε μὲν ἐλευθερίας ποτὲ δὲ ψυχῆς ἀπώλειαν ἐπαγομένην. ταῦτα δὲ τῶν χρηματικῶν δικαστηρίων ἐστὶν ἀλλότρια.* 1. *Ὠνόμασται δὲ* pública, *ἐπειδὴ παντὶ δημότῃ* 1.
ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κινεῖν δίδοται παρρησία· »ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον« δὲ εἶπον ἐπειδή ἐστί τινα πρόσωπα, οἷς οὐκ ἐπιτέτραπται[6]) públicon *κινεῖν δικαστήριον*[7]). *ταῦτα δὲ ἐν τῇ τελειοτέρᾳ τῶν* publicωn *δικαστηρίων διδασκαλίᾳ μαθεῖν*

---

[1]) *τῷ* ins. Vi. R. [2]) *ἰουδ.* V.: *συναριθμ.* h. l. P. [3]) *περὶ δημοσίων δικαστηρίων* ad. libri. ed. [4]) *εὑρίσκομεν* [*–ίσωμεν* F[2].] h. l. Vi. F. R. [5]) *τις ἐστ. μετ.* P. [6]) *—τρέπεται* V. [7]) *κιν. πουβλ. δικ.* Vi. F. R.

a) cf. Gai. 4, 42. Ulp. 19, 16.

7. uti dictum est, condemnabitur. 7. Quod a iudice in aliquo
horum iudiciorum adiudicatum est, scilicet familiae ercis-
cundae, communi diuidundo, finium regundorum,
statim in eius dominium transit, cui adiudicatum est. oportet
igitur hunc quoque adquirendi modum per adiudicationem
in eorum numerum referri, per quos iure res singulae nobis
adquiruntur.

De publicis iudiciis. Titulus 18.

Plurimum curae fuerunt legibus iudicia publica. ea
neque per ordinarias actiones exercentur, nec quidquam simile
in ceteris iudiciis exponendis inuenimus. magna est enim
eorum diuersitas, tam in iis instituendis quam in exercendis.
nemo igitur publico iudicio agens dicere potest: 'hanc actionem
intendo', set dicere potius debet: 'ex hac lege reum postulo'.
hic et tormenta adhibita inueniuntur et modo bona publi-
cantur, modo ciuitas amittitur, et modo libertatem, modo et
iam uitam eripi contingit. quae omnia a pecuniariis
1. iudiciis aliena sunt. 1. Publica autem dicta sunt, quia
cuiuis e populo plerumque ea exsequendi facultas datur.
»plerumque« ideo dixi, quia sunt quaedam personae,
quibus publico iudicio postulare non est permissum.
haec uero in latiore publicorum iudiciorum doctrina

ἔστιν ἀνελλιπῶς. 2. Τῶν publicωn τὰ μέν ἐστι κεφαλικά, 2.
τὰ δὲ οὐ κεφαλικά. κεφαλικὰ δὲ λέγομεν, ἅτινα τῇ ἐσχάτῃ
ὑποβάλλει τιμωρίᾳ[1]) τὸν ἐναγόμενον[2]), τουτέστι τῇ ἀπολείᾳ
τῆς ψυχῆς ἢ aquae et igni interdictioni ἢ deportationi ἢ
μετάλλῳ. τὰ δὲ λοιπὰ, ἅτινά ἐστι pública δικαστήρια καὶ
ἀτιμίαν μετὰ ζημίας ἐπάγεται χρηματικῆς. ταῦτα μὲν pública
λογίζεται[3]), οὐ μὴν κεφαλικά. 3. Ἀναγκαῖον δὲ ταῦτα τὰ 3.
pública πάντα[4]) ἐξαριθμήσασθαι. ἐστὶν ὁ Iúlios ὁ 'de
maiestate', ὅςτις ἁρμόζει κατὰ τῶν μηχανησαμένων τι κατὰ
βασιλέως ἢ[5]) πολιτείας. ἡ δὲ τούτου τιμωρία ψυχῆς ἀπόλειαν
ἔχει. ἐγγυμνάζεται δὲ, ὡς ἐν ἀρχαῖς[6]) εἰρήκαμεν τῆς τρίτης[7]),
καὶ μετὰ τελευτὴν τοῦ τυράννου. 4. Ἔστι[8]) καὶ ὁ Iúlios ὁ[9]) 4.
'de adulteriis'[10]) τιμωρούμενος οὐ μόνον τοὺς ὑβρίζοντας
ἀλλότριον γάμον[11]) καὶ ὑποβάλλων κεφαλικῇ τιμωρίᾳ, ἀλλὰ
γὰρ καὶ τοὺς ἄρρεσι μιγνυμένους. ὁ δὲ αὐτὸς νόμος καὶ τὸ
ἁμάρτημα τοῦ stúpru[12]) κολάζει, ἡνίκα τις βίας ἐκτὸς παρ-
θένον ἢ χήραν σεμνῶς ζῶσαν διαφθείρῃ, εἰς τὸ ἥμισυ δήμευσιν
ἐπάγων τῷ τὰ[13]) τοιαῦτα πλημμελήσαντι τῆς οἰκείας[14]) περι-
ουσίας. εἰ δέ ἐστιν εὐτελὴς ὁ ταῦτα πράξας, μετὰ τὸ βασα-
νίσαι[15]) αὐτοῦ τὸ σῶμα, relégaton αὐτὸν ποιεῖ[16]). 5. Τρίτος 5.
ἐστὶν ὁ Cornélios 'de sicariis', ὅςτις ἀνδροφόνους ξίφει τιμω-
ρεῖται, ἤγουν ἐκείνους, οἵτινες χάριν τοῦ ἀνελεῖν τινα περιέρ-
χονται μετ' ἀκοντίου, ὅπερ ἐν τῷ ῥητῷ »telum« προσαγορεύει.
ὁ δὲ Gaïos ἐν τῷ συντάγματι[17]) αὐτοῦ, ἐν ᾧ τὸν δωδεκάδελτον
ἑρμηνεύει, φησὶ τὸ 'telum' σημαίνειν παρὰ μὲν[18]) τῷ πλείονι[19])
πλήθει οὐ μόνον τὸ βέλος, ὅπερ ἀπὸ[20]) τόξου ἀφίεται, ἀλλὰ

---

[1]) τὴν ἐ—ην . . τιμωρίαν V. [2]) τῶν . . . ων V. [3]) —ζονται V. Vi. [4]) δὲ τὰ πούβλ. ἐξ. Vi. R.: τὰ πούβ. ταῦτ. ἀριθμ. P. [5]) κατὰ ins. P. [6]) ἀρχαίοις V.: ἀρχῇ Vi. R. [7]) L[1]. L[2].: εἰρήκ. $\overline{γ}$ F.: τ. $\overline{γ}$ Ἰνστιτουτίονος P. Vi. R.: τῇ $\overline{γ}$ Ἰ—ι V. [8]) δὲ ins. V. P. [9]) ad. ex. Vi. F[1]. R. [10]) —ίοις V. [11]) —ίους γάμους Vi. R. [12]) strúptu L[1]. L[2]. [13]) d. V. P. Vi. R. [14]) d. F. [15]) τιμωρῆσαι V. [16]) —ιῶν V. [17]) συναλλάγματι L[1]. [18]) d. Vi. F[1]. R. [19]) d. P. Vi. R. [20]) ὃ παρὰ V.: τοῦ ins. V. Vi. F. R.

2. apprime disci possunt. 2. Publicorum iudiciorum quaedam
capitalia sunt, quaedam non capitalia. capitalia
dicimus, quae ultimo supplicio reum adficiunt, idest
uitae amissione, uel aquae et ignis interdictione uel depor-
tatione uel metallo. cetera uero publica iudicia, quae in-
famiam inrogant cum poena pecuniaria, inter publica quidem
3. recensentur, non autem inter capitalia. 3. Oportet omnia haec
publica iudicia enumerare. est lex Iulia de maiestate quae
in eos competit, qui contra imperatorem uel rem publicam
aliquid moliti sunt. huius autem poena est uitae ademptio.
id autem iudicium, sicuti initio III^{ae} Institutionis diximus, post
4. mortem quoque perduellis exerceri solet. 4. Est item lex
Iulia de adulteriis, quae non solum temeratores alienarum
nuptiarum punit, eosque capitali supplicio adficit, set eos
quoque qui cum masculis miscentur. eadem lex stupri quoque
flagitium coercet, cum quis sine ui uirginem uel uiduam
honeste uiuentem corruperit, et publicationem partis dimidiae
bonorum his, qui eiusmodi flagitia admiserunt, inrogat. sin
autem humilis persona talia perpetrauerit, cum corporis coer-
5. citione eam relegat. 5. Tertia est lex Cornelia de sicariis,
quae homicidas ferro persequitur uel eos qui hominis occi-
dendi gratia cum telo ambulant. quod autem in eiusdem
textu telum nominatur, id Gaius in Commentario suo, in quo
legem XII tabularum interpretatur, ait uulgo non solum

καὶ πᾶν ὅπερ ἀπὸ χειρός τινος ἐκπέμπεται. ὥςτε οὖν καὶ λίθος καὶ ξύλον καὶ σίδηρος τούτῳ περιέχεται τῷ ὀνόματι. ὠνόμασται δὲ 'telum', ἐπειδὴ ἐπὶ διάστημα καὶ μῆκος πέμπεται ἀπὸ ἑλληνικῆς φωνῆς σχηματισθὲν ἀπὸ τοῦ τηλοῦ[1]) 'telum'. καὶ ταύτην τὴν σημασίαν εὑρεῖν δυνατὸν ἐν τῷ ἑλληνικῷ ὀνόματι. ὅπερ γὰρ Ῥωμαῖοι 'telum' προσαγορεύουσι, τοῦτο Ἕλληνες »βέλος« ὀνομάζουσιν ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι. τούτου δὲ[2]) μάρτυς Ξενοφῶν οὕτω γράφων· »καὶ τὰ βέλη ὁμοῦ ἐφέρετο λογχαὶ τοξεύματα σφενδόναι πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι«[3]). καὶ προτάξας τὸ ὄνομα τοῦ 'βέλους' ἐπήγαγε τὰ ἑξῆς. ὁ δὲ νόμος λέγεται Cornélios 'de sicariis'. sicarii δὲ[4]) λέγονται οἱ ἀνδροφόνοι a[5]) 'sica', ὅπερ σημαίνει σιδηρὰν μάχαιραν. ὁ[6]) αὐτὸς νόμος καὶ γόητας κεφαλικῶς τιμωρεῖται, οἳ τέχναις μεμισημέναις καὶ φαρμάκοις καὶ μαγικοῖς ψιθυρισμοῖς ἤτοι ἐπαοιδαῖς ἀναιροῦσιν ἀνθρώπους ἢ θανάσιμα φάρμακα δημοσίᾳ πιπράσκουσιν. 6. Ἔστι δὲ[7]) καὶ 6. ὁ Πομπήϊος 'de parricidiis' τραχύτατον ἁμάρτημα καινοτέραις ὑποβάλλων τιμωρίαις. διηγόρευται δὲ τούτῳ, ἵνα ἐάν τις ἀνέλῃ τινὰ τῶν ἀνιόντων ἢ υἱὸν ἤγουν τινὰ τῶν κατιόντων τῆς τοιαύτης[8]) διαθέσεως καὶ τῷ ὀνόματι τοῦ 'parricidae'[9]) περιεχόμενον λάθρα ἢ φανερῶς κἀκεῖνον[10]) δέ, οὗ κατὰ δόλον τοῦτο γέγονεν ἢ ὃς σύνοιδε[11]) τῷ γενομένῳ[12]), εἰ καὶ ἐξωτικός ἐστιν, ὑποβάλλῃ[13]) τῇ τοιαύτῃ τιμωρίᾳ. οὐ ξίφος ἐπάγων ὁ νόμος οὐδὲ πυρὶ παραδιδούς, οὐδὲ ἄλλῃ τινὶ τῶν εἰθισμένων[14]) τιμωριῶν τοῦτον ὑποβάλλων, ἀλλ' ἐν ἀσκῷ βοείῳ τοῦτον ἐμβάλλει μετὰ κυνὸς καὶ ἀλεκτρύονος καὶ ἐχίδνης καὶ πιθήκου καὶ οὕτως αὐτὸν συρράπτει τῷ ἀσκῷ[15]), ὥςτε μεταξὺ τῶν τοιούτων θηρίων ἐν στενοῖς συνεχόμενον κατὰ τὴν ποιότητα

---

1) télus L².: τέλους F.: βέλους Vi. G. 2) καὶ τοῦδε P. 3) δ' ἐκ τῶν χειρῶν λίθ. Xenoph. libri (Ἀνάβ. 5, 2, 14). 4) d. V. 5) L¹. F.: cet. ἐκ τοῦ s. 6) δὲ ins. Vi. R. 7) d. Vi. R. 8) αὐτῆς Vi. R. 9) —dii R.: cod. rec. paris.: —diis. 10) —ος Vi. R. 11) —εἶδε V. Vi. 12) τῶν γινομένων P. 13) —λληται Vi. R. 14) συντιθ. Vi. R. 15) τὸν ἀσκὸν Pl. P.

quae ab arcu mittitur sagittam significare, set quidquid manu cuiusdam mittitur. itaque et lapis et lignum et ferrum hoc nomine continentur. ideo autem telum uocatur, quia ex interuallo et in longinquum mittitur, a graeca nempe uoce figuratum ἀπὸ τοῦ τηλοῦ. et hanc significationem inuenire quoque possumus in graeco nomine; nam quod Romani telum appellant, id Graeci βέλος uocant ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι. cuius rei testis est Xenopho, qui ita scripsit: 'καὶ τὰ βέλη ὁμοῦ ἐφέρετο, λόγχαι τοξεύματα σφενδόναι πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι'[1]). et cum uocem βέλος praeposuisset, cetera deinde subiecit. lex autem dicitur Cornelia de sicariis. sicarii autem uocantur homicidae, nimirum a 'sica', quae uox ferreum cultrum significat. eadem lex et ueneficos capite plectit, qui artibus odiosis et uenenis et magicis susurris seu carminibus[2]) homines occidunt, uel mala medicamenta publice
6. uenditant. 6. Est lex quoque Pompeia de parricidiis asperrimum crimen nouis persequens poenis. qua cauetur, ut si quis parentem uel filium aliumue ex liberis [aut omnino] adfectionis eius, quae parricidii nuncupatione continetur, occiderit, siue clam siue palam, nec non is, cuius dolo id factum sit, uel qui criminis conscius fuerit, licet extraneus sit, eiusmodi poena teneatur. et neque gladium lex adducit, neque ignibus reum tradit, neque alii ulli sollemni poenae subicit, set culleo coriaceo immitti iubet cum cane et gallo gallinaceo et uipera et simia, et ita eum in culleo insui

---

1) Est Anab. 5, 2, 14. 'πλεῖστοι δ' ἐκ τῶν χειρῶν λίθοι' libri Xenophontis. latine sic reddo: 'et una mittebantur tela, hastae sagittae fundae et plurimi [e manibus] lapides'.

2) cf. lex XII tabul. (VIII 26 [25] Schöll.) quam Thus. probabilius respexit (D. 50, 16, 286).

τοῦ κλίματος[1]), ἐν ᾧ τιμωρεῖται, ἢ εἰς τὴν γειτνιάζουσαν
θάλασσαν ἤγουν εἰς ποταμὸν ἐκβάλλεσθαι[2]), τῆς θαλάσσης
ἀφεστώσης πολύ· ὥςτε παντὸς στοιχείου στερεῖσθαι αὐτὸν καὶ
ζῶντα καὶ τελευτήσαντα[3]). ζῶν μὲν γὰρ τῷ κεκαλύφθαι ὑπὸ
τοῦ ἀσκοῦ καὶ εἶναι ἐν τῷ ὕδατι τῆς τοῦ ἀέρος ἤτοι[4]) οὐρανοῦ
στερεῖται χρήσεως, τελευτήσας δὲ τῆς γῆς οὐκ ἀξιοῦται τοῦ
ἀσκοῦ φερομένου κατὰ τῶν ὑδάτων. τὰ δὲ προειρημένα θηρία
διὰ τοῦτο σὺν αὐτῷ βάλλεται[5]), ἐπειδὴ ὁμοιότροπα αὐτῷ
ἐστιν. τὰ μὲν γὰρ ἀναιρεῖ τοὺς γονεῖς, τὰ δὲ τῆς πρὸς αὐτοὺς
οὐκ ἀπέχεται μάχης. εἰ δέ τις ἑτέρους συγγενεῖς ἢ κατὰ ἀγ-
χίστειαν συναπτομένους ἀνέλῃ, τῷ Corneliῳ 'de sicariis' ὑπο-
βαλεῖται. 7. Ἔστι καὶ ὁ Cornélios 'de falsis', ὃν testamen- 7.
tárion καλοῦμεν, τιμωρούμενος τὸν διαθήκην ἢ ἕτερον συμ-
βόλαιον πλαστὸν[6]) γράψαντα ἢ σφραγίσαντα ἢ ἀναγνόντα[7])
ἢ ὑποβαλόντα ἢ τὸν δῆθεν ἐπιτεθέντα σφραγῖδα πλαστὴν ἢ
ἐκτυπώσαντα κατὰ κακὸν δόλον. ἡ δὲ τούτου[8]) τιμωρία κατὰ
μὲν τῶν οἰκετῶν ἐστι κεφαλική, ὥςπερ καὶ ἡ τοῦ Corneliu 'de
sicariis et ueneficis'· κατ' ἐλευθέρων δέ ἐστι deportatiων.
8. Εἰσὶ[9]) καὶ δύο Iúlioi, ὁ 'de ui publica' καὶ ὁ[10]) 'de ui pri- 8.
uata' κατὰ τῶν βίαν ἔνοπλον ἢ καὶ χωρὶς ὅπλων πλημμελη-
σάντων. ἀλλ' εἰ μὲν ἐν ὅπλοις[11]) βία ἐναχθῇ[12]), deportatiων
ἐπάγεται[13]) τῷ πλημμελήσαντι. εἰ δὲ δίχα ὅπλων εἰς τὸ
τρίτον τῆς οὐσίας[14]) ἐπάγεται δήμευσις. εἰ δέ τις κατὰ βίαν[15])
πάρθενον ἢ καὶ[16]) χήραν ἢ τὴν θεῷ ἀφωρισμένην, τουτέστιν
ἀσκήτριαν ἤγουν διακόνισσαν, ἁρπάσῃ, ἅμα τοῖς[17]) αὐτῷ συνερ-
γήσασι κεφαλικὴν ὑπέχει τιμωρίαν κατὰ τὰ εἰρημένα τῇ τοῦ
ἡμετέρου βασιλέως διατάξει, ὡς ἑξῆς σαφέστερον ἔνεστι[18])

---

1) πλημμελήματος V. 2) ἐμβ. Vi. R. —ται V. P. 3) —τῶντα Vi. R. 4) τοῦ om. cum Pi. L¹. 5) ἐμβάλλεται διὰ τοῦτο Vi. R. 6) πλ. συμβ. P. 7) γράφοντα ἢ ἀναγν. Vi. G. 8) τοῦ τοιούτου V. Vi.: ἡ δὲ τῶν οἰκετῶν G. 9) δὲ ins. Vi. R. 10) ad. ex L¹. Vi. R. 11) ἔνοπλος Vi. R. 12) ἐλεγχθῇ Pi. P. ἐπενεχθῇ Vi. R. 13) εἰσάγ. Vi. R. 14) περιουσίας Vi. R. 15) ins. L². F.: ἢ. 16) d. V. Vi. R. 17) σὺν ad. V. 18) ἐστι Pi. Vi. R.

iubet, ut cum eiusmodi feris in angustiis comprehensus, secundum quod regionis qualitas tulerit, in qua maleficium admissum est, uel in uicinum mare uel in amnem proiciatur, si mare longius absit: ut omni elemento uiuus mortuusque careat. uiuus enim, cum culleo operiatur et in aquam proiciatur, aeris idest caeli usu priuatur, mortuo terra aufertur, cum culleus ab undis feratur. ferae autem, quas diximus, ideo cum eo insuuntur, quia natura similes ei sunt, quarum una parentes suos deuorat, ceterae a pugna cum iisdem non abhorrent. si quis alias cognatione uel adfinitate iunctas personas occiderit, lege Cornelia de sicariis tenebitur.

7. 7. Est lex quoque Cornelia *de falsis*, quam *testamentariam* uocamus, quae eum punit qui testamentum aliudue instrumentum falsum scripserit uel signauerit uel recitauerit uel subiecerit, quiue signum adulterinum imposuerit uel sculpserit dolo malo. eius legis poena in seruos quidem capitis est, sicuti ex lege Cornelia *de sicariis et ueneficis*: in ceteros deportatio est.
8. 8. Sunt item duae leges Iuliae *de ui publica* et *de ui priuata* aduersus eos, qui uim armatam uel sine armis commiserint. set si quidem armata uis fuerit inlata, deportatio reo inrogatur; sin autem sine armis, in tertiam bonorum partem publicatio imponitur. si quis per uim uirginem aut uiduam aut sanctimonialem, idest ascetriam uel diaconissam, rapuerit, una cum his, qui opem dederint, capite punietur secundum constitutionis principis nostri definitionem, unde haec melius perspecta haberi

ταῦτα[1]) γνῶναι. 9. Προςτιθέσθω τούτοις καὶ ὁ νόμος ὁ Iúlios 9.
ὁ 'de peculatu'[2]) τούτους τιμωρούμενος, οἵτινες[a]) χρήματα ἢ
πράγματα δημόσια ἢ sácra ἢ religiosa κεκλόφασιν. ἀλλ' εἰ
μὲν ἄρχοντες εἴησαν ἐν καιρῷ τῆς ἀρχῆς ἀφελόμενοι[3]) δημόσια[4])
χρήματα, κεφαλικῶς τιμωροῦνται ἅμα τοῖς ὑπηρετουμένοις
αὐτοῖς. πρὸς τοῦτο δὲ τὴν αὐτὴν ὑφίστανται ποινὴν καὶ οἱ
παρὰ τῶν κεκλοφότων εἰδότες ὑποδεξάμενοι. εἰ δέ τις ἕτερος
παρὰ τοὺς εἰρημένους ὑποπέσῃ τῷ τοιούτῳ νόμῳ[5]), deporta-
tíoni σωφρονίζεται. 10. Συναριθμεῖται τοῖς públicois καὶ ὁ 10.
Fábios ὁ de plagiariis, ὃς ἐσθότε κεφαλικὴν ἐκ τῶν βασιλικῶν
ἐπάγει διατάξεων τιμωρίαν, ἐσθότε δὲ κουφοτέραν ὡς ἐκ τοῦ
códicos καὶ τῶν διατάξεων ἔνεστι[6]) γνῶναι. 11.[b]) Εἰσὶ καὶ 11.
ἕτεροι públicoi νόμοι· ὁ Iúlios ὁ 'de ambitu'[7]) ἁρμόζων κατὰ
τῶν χρήματα δόντων τισὶν[8]) ἐπὶ τῷ τυχεῖν αὐτοὺς ἀρχῆς
ἤγουν τινὸς τιμῆς[9])· καὶ ὁ Iúlios ὁ 'de repetundis' κινούμενος
κατ' ἀρχόντων ἢ κατὰ[10]) δικαστῶν ἢ[11]) συνέδρων ἐν δίκῃ
κεκλοφότων. καὶ ὁ Iúlios ὁ 'de annona', ὅστις τιμωρεῖται
τοὺς τὸν σῖτον ἤγουν τὴν εὐθηνίαν τὴν φερομένην ἐπὶ τὴν
βασιλεύουσαν πόλιν ἀποστρέφοντας[12]) εἰς ἑτέρους τόπους.
καὶ[13]) ὁ 'de residuis' κολάζων τὸν διοικήσαντα[14]) πολιτικὰ
χρήματα εἶτα τὰς λοιπάδας οὐκ ἀποδιδόντα[15]). οὗτοι δὲ καὶ
περὶ ἑτέρων τινῶν κεφαλαίων διαλέγονται[16]) καὶ ψυχῆς μὲν
οὐδεὶς αὐτῶν ἀπόλειαν ἐπάγει, ἄλλαις δὲ ποιναῖς[17]) περι-
βάλλει[18]) τὸν πλημμελήσαντα καὶ τὸν ἐναντιωθέντα τοῖς
αὐτῶν[19]) παραγγέλμασιν. 12. Ἀλλὰ περὶ τῶν públicon δικα- 12.
στηρίων ἀρκεῖ ταῦτα διδάξαι, ὡς δυνατὸν δέξασθαι νέους καὶ

---

1) d. Vi. R. 2) —τους L^1. L^2. 3) ὑφ. Vi. F. R. 4) τινα om. cum L^1. L^2. P. 5) ἐγκλήματι P. Vi. R. 6) ἐστι (l. ἔστι) Vi. R. 7) —túus L^1. —túωs L^2. 8) τὸν . . δόντα τινὰ V. 9) νομῆς V. 10) d. L^2. P. F. 11) καὶ d. cum L^1. V. 12) —φειν V. 13) ὁ Ἰούλιος ins. cj. R. 14) τὰ ins. V. 15) —ποδόντα V. 16) λέγονται V. 17) ἀλλὰ ἄλλαις δὲ π. Vi. R.: ἄλλῃ ποινῇ V. 18) L^1. L^2: cet. ὑποβ. 19) —οῖς V.

a) Voell. 2, 1809. b) schol. Bas. V 816.

9. possunt. 9. Iis addatur etiam lex Iulia *de peculatu*, quae
eos punit, qui pecuniam resue publicas uel sacras uel reli-
giosas furati fuerint. set si magistratus administrationis
tempore publicas pecunias subtraxerint, capite punientur una
cum his, qui ministerium eis adhibuerint. praeterea eandem
sustinent poenam ii, qui scientes a subtractoribus res sus-
ceperunt. si quis alius praeter dictas personas in hanc legem
10. inciderit, deportationi subiugetur. 10. Inter leges publicorum
iudiciorum lex quoque Fabia *de plagiariis* recensenda est,
quae interdum capitis poenam ex principalibus constitutioni-
bus inrogat, interdum leuiorem, sicuti e Codice atque ex
11. Constitutionibus intellegi potest. 11. Sunt aliae quoque leges
iudiciorum publicorum: lex Iulia *de ambitu*, quae eos perse-
quitur qui pecuniam aliquibus distribuerint, ut magistratum
quendam uel honorem consequerentur. et lex Iulia *de repe-
tundis*, quae aduersus magistratus iudicesue aut etiam ad-
sessores lata est, qui ob rem iudicandam pecunias exegerint.
et lex Iulia *de annona*, quae eos punit qui frumentum siue
annonam ad regiam urbem missam alio auerterint. et [lex
Iulia] *de residuis*, quae in eum animaduertit, qui cum res
publicas administrauerit, residua non restituit. quae leges
et de certis aliis capitulis tractant: et quidem nulla earum
animae amissionem inrogat, omnes autem sontem suorumque
12. praeceptorum contemptorem aliis poenis subiciunt. 12. Set
de publicis iudiciis hucusque tractasse sufficiat, ut possint

καὶ ἄκρῳ γεύσασθαι τῷ δακτύλῳ διὰ συντόμου παραδόσεως. ἡ γὰρ ἐπιμελεστέρα τούτων γνῶσις ἐκ τῆς πλατυτέρας τῶν digéstωn *ἤτοι τοῦ Πανδέκτου διδασκαλίας, θεοῦ προηγουμένης εὐμηνείας, τοῖς ἀναγινώσκουσι*[1]) *προςγενήσεται.*

Ἐπληρώθη σὺν Θεῷ ἡ δ̄ Institutiωn *Θεοφίλου τοῦ ἀντικήνσορος* feliciter[2]).

In L[1]. haec secuntur[3]):

[ἰ]στέ[ον] ὅτι ἐν τοῖς πoυ[βλίκοις δικαστηρίοις β̄] εἰσὶ νόμοι κορνέλ[ιοι]· ὁ δὲ σικάριυς καὶ ὁ δὲ φάλσις. εἷς δὲ πομπήϊος, ὁ δὲ παρρικίδυς· [εἶ]ς ὁ φάβιο[ς], ὁ δὲ πλαγιάριυς· λοιποὶ δὲ ἰούλιοι· ὁ δὲ μαϊεστάτε ὁ δὲ ἀδουλτέριυς ὁ δὲ ui *πουβλίκα ὁ δὲ* ui *πριβάτα ὁ δὲ πεκουλάτ[ους] ὁ δὲ ἀμβίτου ὁ δὲ ῥεπετοῦνδις ὁ δὲ ἀννόνα ὁ δὲ ῥεσίδουις. ἐννέα τοίνυν εἰσὶν οἱ πάντες ἰούλιοι, διαιρουμένου τοῦ περὶ βίας δικαστηρίου εἰς πούβλικον καὶ πριβάτον. εἰ δὲ συνάψῃς ταῦτα, ὀκτὼ γίνονται καὶ οὕτως ἀποτελοῦνται ιβ τὰ πούβλικα δικαστήρια. ἀμήν.*

---

1) *τῷ ἀναγινώσκοντι* V. 2) ita et F. om. *σὺν Θεῷ.*: *τέλος σὺν Θεῷ τῶν Ἰνστ.* P. L[6]. *τέλος τῆς δ̄ τῶν Ἰνστ.* fel. Pi. *τέλος τοῦ τετραβίβλου* L[1]. *τέλος τοῦ δ̄ βιβλίου τῶν* institutiωn (sic) feliciter Par[1]. 3) inclusa ipse suppleui.

adulescentes ea intellegere et summo digito per breuem expositionem attingere. diligentiorem enim eorum scientiam ex uberiore Digestorum siue Pandectarum doctrina, Dei fauore procedente, lecturi adsequentur.

Explicit cum Deo Institutio IIII Theophili Antecessoris. feliciter.

Ex L[1]: sciendum est in publicis iudiciis duas esse leges Cornelias, de sicariis nempe et de falsis: unam legem Pompeiam, de parricidiis: unam legem Fabiam, de plagiariis: ceteras uero esse leges Iulias: de maiestate, de adulteriis, de ui publica, de ui priuata, de peculatu, de ambitu, de repetundis, de annona, de residuis. nouem sunt igitur omnino leges Iuliae, si crimen de ui publica a crimine de ui priuata distinguatur: sin autem haec coniungas, octo fient et ita XII omnino fiunt publica iudicia. amen.

Lectiones uariae ex libris parisiensibus.

quae in notis non sunt receptae.

In fine libri I[i]: Par[1].: Ἐπληρώθη ἡ α̅ institutiωn Θεοφίλου ἀντικήνσορος feliciter.

Initio libri II[i]: Par[1].: Ἀρχὴ σὺν Θ̅ω̅ τῆς β' institutionos.

II. 22 pr. [u]ti legasset suae rei (ti) cuis ita ius esto Par[1]. Par[3].

23 § 4 Par[1]. ἐπὶ ctrebellius maximou δόγμα γέγονε. Par[3]. τρεβελλίου μαχίνου καὶ annéu s[enecu][1]) τ. ὑ.

ib. πλαστικὰς legunt libri parisienses.

§ 5 Par[1]. ligatariu partitiariu. Par[3]. λεγαταρίου partitiariu.

25 pr. Par[1]. κωδιcillωn.

in fin. Par[1].: ἐπληρώθη σὺν Θεῷ ἡ β̅ institutiωn θεοφίλου ἀντικήνσωρος.

LIB. III Par[1]. ἀρχὴ σὺν Θεῷ τῆς γ̅ institutionos. Par[3]. βιβλίον γ̅ τῶν ἰνστιτούτων ἔχον τ'. κθ̅. Sequitur index et demum: ἀρχὴ τῆς τρίτης ἰνστιτουτίονος.

T. I § 14 Par[1]. afinianion. afinion Par[3]. ἀφηνιάνιον.

2 § 1 consobrinos ... quasi consobrini Par[1]. Par[3]. Postea corr.

3 tit. Tertullianiu Par[1]. Par[3].

§ 2 Tertullianion Par[1]. Par[3].

4 tit. orfetiano [in gr. ὀρφιτιάνου] Par[1]. orfitiani [—ανου] Par[3]. infra: orfitianion Par[1]. ὀρφιτιάνιον Par[3].

---

[1]) manu recentiori.

6 § 5 ποτὲ. μὲν consobrino καὶ consobrinae, ποτὲ δὲ amitini καὶ amitinae υἱὸς καὶ θυγάτηρ καὶ ὁ λεγόμενος proprios sobrinos καὶ propriosobrina τουτέστι τῶν μεγάλων θείων τῶν πρὸς πρς καὶ πρὸς μρς· υἱὸς καὶ θυγάτηρ Par[1]. καὶ ὁ λεγόμενος πρόπριος consobrinos καὶ πρὸς μρς υς καὶ θυγάτηρ. Par[3].

7 § 3 centinariων centinariu Par[1].

§ 4 ἰουνίου νόμου Par[1]. Par[3].

9 § 3 sqq. τουmquam ex familia. — tumqua ex familia — tumquam ex familia —tum quibus ex legibus Par[1]. támquam ex familia (corr.: fuerat, ut uidetur, tumquam) — TUNSUISUSEXNEGÍBUS Par[3].

16 pr. reων stipulandon καὶ reon promittendon — reoi stipulandoi — reoi promittendoi Par[1].

21 pr. ῥήματι — γράμματι Par[1]. —σι —σι Par[3].

III. 23 pr. complationes Par[1]. κομπλατίονες (corr. —ετίονες) Par[3].

24 § 3 ἐπὶ τῶν ἄγαν ἐμφερῶν Par[1]. Par[3].

26 pr. οὐδὲ ἡ consensu ἐνοχὴ Par[1]. In Par[3]. fuerat ἀγωγὴ corr. ἐνοχὴ.

26 § 13 λευκαντῇ Par[1]. λευκαντὶ Par[3].

29 § 3 in fine legunt Par[1]. Par[3]. ut in textu. Par[1]. Ἐπληρώθη σὺν Θεῷ τὸ γ̄ βιβλίον τῶν institútων. filiciter.

IV. Par[1]. Ἀρχὴ σὺν Θεῷ τῆς δ̄ institutionos. Par[3]. βιβλίον δ̄ τῶν ἰνστιτούτων. ἔχει τιτ. ιη. Sequitur index. ἀρχὴ σὺν Θεῷ τῆς δ̄ institutionos.

IV. 3 § 13 lectionem uulgo receptam libri paris. tuentur.

Schema

ai

Inueni in P. L[16]. L[19]   Schema haud dissimile inueni in Sisinnio πε…

					τρίπαππος ς̄
				θεῖος μέγιστος ς̄	δίπαππος ε̄
			θείου μείζονος υἱός ς̄	μείζων θεῖος ε̄	ἀπόπαππος δ̄
		θείου μεγάλου ἔγγονος ἐγγόνη ς̄	θείου μεγάλου υς̄ καὶ θυγ. ε̄	θεῖος μέγας πρὸς πρς̄ δ̄	πρόπαππος γ̄
	θείου προέγγονος προεγγόνη ς̄	θείου ἔγγονος ε̄	θείου υς̄ καὶ θυγ δ̄	θεῖος πρὸς πρς̄ καὶ μρς̄ γ̄	πάππος β̄
ἀδελφοῦ ἀπέγγονος ἀπεγγόνη ς̄	ἀδελφοῦ προέγγονος προεγγόνη ε̄	ἀδελφοῦ ἔγγονος ἐγγόνη δ̄	ἀδελφοῦ υς̄ καὶ θυγ. γ̄	ἀδελφός β̄	πὴρ ᾱ
					υἱός ᾱ
					ἔγγονος β̄
					προέγγονος γ̄
					ἀπέγγονος δ̄
					διαέγγονος ε̄
					τριαέγγονος ς̄

Latinam uersionem addere non est necesse: scias modo gradus cognation…
pronepos abnepos adnepos trinep…

ognationum

II, 6.

αμικῶν συναλλαγμάτων in codice Laurentiano V 40 f. 376 sq.

ριμάμμη ς						
διμάμμη ε	θεία μεγίστη ς					
πομάμμη δ	μείζων θεία ε	θείας μείζονος υς καὶ θυγ. ς				
ρομάμμη γ	θεία μεγάλη πρὸς μρς δ	θείας μεγάλης υς καὶ θυγ. ε	θείας μεγάλης ἔγγονος ἐγγόνη ς			
μάμμη β	θεία πρὸς πρς καὶ μρς γ	θείας υς καὶ θυγ. δ	θείας ἔγγονος ἐγγόνη ε	θείας προέγγονος προεγγόνη ς		
μηρ α	ἀδελφή β	ἀδελφῆς υς καὶ θυγ. γ	ἀδελφῆς ἔγγονος ἐγγόνη δ	ἀδελφῆς προέγγονος προεγγόνη ε	ἀδελφῆς ἀπέγγονος ἀπεγγόνη ς	
θυγ. α						
ἐγγόνη β						
ροεγγόνη γ						
πεγγόνη δ						
ισεγγόνη ε						
ρισεγγόνη ς						

tine ita reddendos: pater auus proauus abauus atauus tritauus: filius nepos
omina haec tene, sensus facile patebit.

Plura (id quod doleo) sphalmata irrepserunt eo praesertim quod procul a typothetarum sede abessem. Quae potissimum corrigenda uiderentur congessi.

---

p. V praestantiorem	—um
„ X potuit	potuerit
perspicuitaten	—em
l. ult. cura	—as
„ XXII neglegende	—da
dent	dant
„ 8 l. 25 *ἑαυτοῦς*	—*οὺς*
„ 4 „ 10 *ἐπιστήμη — — [γνῶσις]*	*[ἐπιστήμη] — — — γνῶσις*
„ 5 „ 5 *ἄξέστον*	*ἄξεστον*
„ 9 Item et quae secuntur	dele
„ 5[6] „ 5 legum	rerum
„ 6 „ 4 *ἤ*	*ἦ*
„ 7 „ 14 *πῇ*	*πῇ*
„ 9 „ pen. absolutum — quod	absolutus — qui
„ 17 *ἐρωτάντος*	—*ῶντος*
„ 11[a] „ 14 auctum	—ctus
„ 12 „ 29 *ἀμφιβολὶας*	—*ίας*
„ 18 „ 27 *αὐτῳ*	—*ῷ*
„ 14 „ 88 aut. ius.	uet. ins.
„ 14[a] „ 10 posita	positae
„ 17 „ 9 *ἀνεπιλήπως*	—*πτως*
„ 19 „ 19 *ἀποδειξας. καὶ*	*ἀποδείξας καὶ*
„ 20 „ 6 *ἀπελευθέρων*	add *εἴτε τὸ ἓν πρόσωπ'ν ἐστιν εὐγενὲς τὸ δὲ ἕτερον ἀπελεύθερον.*
„ 21 „ 17 *ευνοίᾳ ἑαὐτοῖ*	*εὐνοία ἑαυτοῖ*
„ 18 *περιττον*	*περιττὸν*

p. 21 l. 25 *δουλεύοντε*	*δουλεύοντα*
„ 22 „ 20 *τὴν,*	*, τὴν*
„ 23 „ 22 *πότε*	*ποτὲ*
„ 32 deditilios	—itios
„ 23a „ 18 de aliquo	de quo
„ 24 „ 9 *αὔξων*	*αὔξων*
„ 27a „ 5 enim qui	enim eos qui
„ 20 quo eius memoriam	ita, ut eius memoria
„ 28a „ 8 suam cohibet ius	suam restringit regulam
„ 17 sine . . sine	siue . . . siue
„ 30 „ 20 *νομοθέσίαν*	—*εσίαν*
„ 30a „ 17 minutere	—uere
„ 31a „ 7 habebatur	habetatur.
„ 8 eodem	hoc
„ 32 „ 33 *ἔνεα*	—*εκα*
„ 32a „ 15 enim	dele
„ 33a „ 11 quis	quem
„ 15 —uerit	—uerint
„ 24 posse?	add. nam qui aliis tanquam prudens consulit, sibi quoque, ut patet, consulere poterit.
„ 34a „ 18 quae	qua
„ 35 „ 22 *ἤ*	*ἡ*
„ 36 „ 29 *τος*	*τας*
„ 36a „ 6 soleat	solet
„ 37a „ 5 liceat	liceret
„ 10 ei	sibi
„ 38 „ 1 *ἀναδοθῆναι.*	*ἀναδοθῆναι,*
„ 22 *ὑπόβλ.*	*ὑποβλ.*
„ 39 (in notis) *τά — εἰτε — δηλόνότι*	*τὰ — εἴτε — δηλονότι*
„ 40 l. 18 *φυλαττόμενον*	*- - ομένων*
„ 22. 23 et sq. *ανίοντες κατίοντες*	—*ιόντες*
„ 41 (in notis) *υίσθ.*	*υἱοθ.*
„ 42a l. 15 quae	qua
„ 43 „ 8 *υίὸν*	*υἱὸν*
(in notis) adiectore	—ctam
„ 44a l. 20 magnam,	magnam
„ 46 „ 7 *γαθετὴ*	*γαμετὴ*
(in notis) *φημε*	*φημὶ*
„ 47 l. 12 *ἑτέρα*	*ἕτερα*
„ 18 *πλαπίου*	*πλαγίου*

p. 47 l. 22 ἔπιδ.	ἐπιδ.
„ 47ª „ 5 hortatur — abstinere	laudat — abstinentes
„ 48 „ 28 —ἔντις	—ἔντες
„ 50 „ 28 ἁμάχως	ἀμ.
„ 51ª „ 16 dederit	dedisset
„ 52 „ 1 ἔπι	ἐπὶ
„ 8 δευτερον	δεύτερον
„ 53 „ 17 εἰς	εἱς
„ 54 „ 9 δυνησεται	—ήσεται
„ 22 λήφεται	—ψεται
„ 54ª „ 19 liberis carens	melius: quae filios non habuit
„ 55ª „ 21 indicium	ind.
„ 56ª „ 28 recasuri	melius: enim recident
„ 58 „ 18 —εστῶν	—ιστᾶν
„ 58ª „ 4 —natoriae	—ratoriae
„ 59 „ 7 γ̄,	γ̄
„ 61 „ 8 θιγ.	θυγ.
„ 21 Ἐστὶ	—ὶ
„ 61ª „ 7 aedicto	ed.
„ 24. 25 consentiente . . contradicente	(consentiente . . . contradicente)
„ 64 „ 7 manseri	manserit
„ 18 habeantur	habeantur;
„ 28 sui iuris	melius: nostri iuris, aut in potestate
„ 65 „ 15 δούλ.	δουλ.
„ 66ª „ 7 legatam	—tum
„ 68 (in notis) υἱοὶς	--οῖς
„ 69ª „ 2 dare	dare.
„ 71 „ 5 καταστάσιν	— άστασιν
„ 77 „ 13 iuliotilianos	—tianos
„ 77ª „ 6 tutoren	—em
„ 83ª „ 4 patronum	—onorum
„ 86 (in notis) νομοθιτήματι	—ετήματι
„ 89 l. 15 βούλεταὶ	—ται
„ 91ª „ 25 ualit	uelit
„ 92 „ 12 τοῖς δε	τοῖςδε
„ 97 „ 15 τό	τὸ
„ 97ª „ 21 prohibetur	prohibetur.
„ 99 „ 1 τούς	τοὺς
„ 6 παταπεσεῖν	κατ.

p. 99 l. 17 [usúfructos	(usúfructos
„ 99ª „ 9 sacrer	sacer
„ 103 „ 1 —στρέρειν	—φειν
„ 25 ὅρνεις	ὅρ.
„ 106ª „ 8 praeda	praedia
„ 108ª „ 18 comparatum	— tam
„ 110 (in notis) διαλ	διπλ.
„ 112 (in notis) γράφας	—ψας
„ 113ª l. 16 lactem	lac
„ 22 communerari	connum.
„ 114ª „ 25 explicabilis	adde: simplex
„ 115 „ 24 γενομενη . . συλλόγη	γενομένη . . συλλογή
(in notis) ἀλαλαμβ.	ἀναλαμβ.
„ 115ª l. 22 redditis	reditibus
„ 117 „ 18 σάμινσώριονσοι...τὸ ἐμὸν	σά σοι . . . . τὸ ἐμὸν μινσώριον
„ 15 ποῖω	ποιῶ
„ 19 ὁμοῖως	—ίως
„ 117ª „ 2 rem	dele
„ 118 „ 28 ἥτησα	ἤτ.
„ 119ª „ 2 mansunt	seruantur
„ 121 „ 17 δικαῖόν τι (et infra)	δίκαιόν τι
„ 121ª „ 22 rei alienae	re aliena
„ 125 „ 21 συνεχει	—εῖ
„ 126ª „ 2 transgrediuntur	omittuntur
„ 128 „ 14 οἶονεὶ	οἱονεὶ
„ 128ª „ 24 sium	—am
„ 132 „ 15 γρώμην	γν.
(in notis) ἑστερ.	ἐ—
„ 132ª l. 18 domino,	domino
„ 133 „ 10 ἁμαρτάνειν	ἁμ.
(in notis) διαθέστως	—εως
„ 135 l. 7 εὀθέως	εὐ —
„ 16 — νόμῆσαι	νομ- —
„ 136 „ 30 χρόνον.	χρόνον
„ 138 „ 10 δωρησαμένῳ	— νου
„ 12 μεταγνῶ	—ῷ
„ 14 ἐοίκασε	—ι
„ 21 εἰπον	εἶ—
„ 138ª „ 21 uinente in uinentem	uiu—
„ 139 „ 16 ἡμετέρου.	ἡμετέρου
(in notis) uariatates	uariet.

p. 139[a] (in notis) feere	fere
„ 140[a] l. 8 eti acturam	et iacturam
„ 141 „ 26 γίεεσθαι	γίν
„ 141[a] „ 9 et	set
„ 20 batis	bat is
„ 142[a] „ 8 constitutione	—ni
„ 143 (in notis) τῆγυν	τῇ γυν.
„ 143[a] l. 22 peruiciem	perniciem
„ 144 „ 29 δανείζεσθαι	δανείζεσθαι.
„ 146[a] „ 5 tutores	—is
„ 10 recipere	—eret
„ 24 quaeserit	—ierit
„ 148 „ 24 δεσποτείας,	—είαν
„ 150 „ 30 αὐτὰ . . . ἐκεῖνοι	αὐτὰ . . . νου
„ 20 ἢν ἢ	ἢν ἢ τέκτων
„ 151 „ 25 μεθά	μεθα
(in notis) conicarem	· · erem
„ 151[a] l. 7 ei	dele
„ 153[a] „ 8 alienaue	---que
„ 20 proprii	communis
„ 155 „ 8 ἀφνιδίῳ κατεσχε-	αἰφν. κατασχ.
„ 156[a] „ 17 edicte	—o
„ 158 „ 6 χρόνος	-- ον
„ 163[a] „ 17 nequit - neo	nequit ille — neque is
„ 164 „ 7 μὲν	μὴ
„ 18 διηθήκας	διαθ.
„ 165 „ 18 εἰρήμ.	εἰρημ.
„ 168 „ 5 φ	φ
„ 171[a] „ 16 ceter	—ri
„ 174 „ 3 θογ—	θυγ—
„ 177 „ 2 ἀντίγρ.	ἀντέγρ.
„ 177[a] „ 18 arbitiio	—trio
„ 178 „ 26 ἰδέσπιζον	—σποζον
„ 179 (in notis) περιουσίον	—σίαν
„ 179[a] l. 4 est	melius: sunt uero eiusmodi
„ 183[a] „ 10 heredem	- um
„ 185[a] „ 5 heredem	seruum
„ 16 rat	sierit
„ 186 „ 8 κληρόν—	κληρον—
„ 188[a] „ 10 duo	---ae
„ 16 substituerint	—rit

p. 189 l. 29 εροῦμεν	ἐροῦμεν
„ 190^a „ 16 eos	nobis
„ 193 „ 6 ἔνι	ἔν
„ 195 „ 5 ciuilem	- -le
„ 196^a „ 20 tabulae	—as
„ 200^a „ 14 adibit	ueniet
„ 207 „ 18 πυλαιὸν	παλ—
„ 209^a „ 24 heredets	herede te
„ 216^a „ 6 quaerendorum,	quaerendorum
„ 25 uientibus	nientibus
„ 217^a „ 20 erat	esset
„ 21 cuius rei	qua re
„ 220^a „ 21 euentu	—um
„ 221^a „ 15 idque ceteros	melius: eumque ceteri legatarii s. h^{os} sequentur
„ 223^a „ 9 permittitur	permittor
„ 225 (in notis) ἐγώ	ἐγὼ
„ 226^a l. 8 Catonis	dele
„ 230 „ 4 οὐδε	οἶδε
„ 230^a „ 28 dicum	—am
„ 236 „ 18 οὀκ	οὐκ
„ 237 „ 14 νομίσμαθα	—ατα
„ 240^a „ 17 stasset	stitisset
„ 241 „ 1 par factionem	per fictionem
„ 245^a „ 6 es	ex
„ 246 „ 10 —sárîu	— sarîu
„ 12 αὐτὸ	αὐτό
„ 246^a „ 4 precepta	praec—
„ 248 „ 2 τὰ	τὸ
„ 7 ἀναγκάσει	—σαι
„ 249^a „ 21 libertas	—tatem
„ 250 „ 10 καὶ	dele
„ 252 „ 5 ἀπεπεπλ.	ἀπεπλ.
„ 252^a „ 16 essent	—et
„ 253 „ 14 ἦγον	—ουν
„ 254^a „ 6 debet	oportet
„ 256^a „ 19 natas uel	—os uel
„ 258 „ 24 ἥξουσι	ἧ—
„ 261 „ 9 eman.	e—
„ 262 „ 6 αὐτὸν	αὐτὸν
„ 18 του	τοῦ

p. 262	l. 14	*δικαιά*	*δίκαια*
„ 262a	„ 16	iure	iura
„ 263a	„ 10	testamento,	testamento
„ 264	„ 5	*τὲ*	*τὸ*
„ 267a	„ 19	quaequae	quaeque
„ 269a	„ 21	sq.	ordo turbatus est: l: »ad parentes regredi eo usque donec personam inueniamus, unde ea cognatio orta est, eaque inuenta, ad illam, de qua quaeritur, ex transuerso personam decurrere«
„ 273	„ 7	*λεῖτον*	*λεῖτο*
„ 275	„ 11	aeque	atque
„ 279a	„ 8	proptes	—er
	„ 16	hoe	hoc
„ 280	„ 5	*τρωτοῦ*	*πρώτου*
„ 280a	„ 9	ferratur	feretur
	„ 21	intulerit	melius: inferre solet
„ 284a	„ 12	muliere	a m.
„ 286	„ 1	*δώδεκαδ.*	*δωδεκαδ.*
	„ 8	*ἄλλ.*	*ἀλλ.*
„ 292	„ 7	*προτιμότερος*	—*ώτερος*
„ 293	„ 7	deminutionas	—ionos
	„ 12	*εἰρημε͂νης*	—*ένης*
„ 296	„ 21	*χιλία*	*χίλια*
„ 301a	„ 4	num	an
„ 302a	„ 18	uident	—et
„ 303	(in notis)	*πραιτωρίον*	—*ίου*
„ 303a	l. 11—12	( )	dele
„ 305a	„ 17	uoluerint	nol—
„ 312	„ 12	*φ̓*	*φ̔*
„ 313a	„ 1	Sciendum	Dicendum
„ 315a	„ 10	idque	adde: fieri
„ 316	„ 29	digéstois	digéstois
„ 321	„ 18	—*τιάσθφ*	—*ω*
	„ 20	*καταπιστεύσας*	—*εις*
„ 322	„ 8	*δοθῆναί*	adde *τι*
	„ 14	*τη*	*τῇ*
	„ 19	*μετεψρ.*	*μετεφρ.*
323	„ 14	*παραψ*—	*παραφ*—

p. 324	(in notis)	διηνεκτές	—κ ς
„ 325	l. 12	αἶρ—	αἰρ—
	„ 23	εἰς	εἰς
	(in notis)	παραχῆμα	—χρῆμα
„ 326	l. 22	ἐπιρωτᾶν	ἐπε—
	„ 27	οὗτων	τούτων
„ 328	„ 1	τὰ	τὸ
	„ 18	ἐπιρωτ.	ἐπερωτ.
„ 329	„ 16	τοντ.	τουτ.
	„ 24	οἰκέτον	οἰκέτου
„ 330ª	„ 10	Titie	Titi
„ 332ª	„ 22	ut	ne
„ 334	„ 10	πρόπῳ	τρ—
	„ 22	διδόναί	—όναι
„ 334ª	„ 9	meum	mecum
„ 335	„ 9	μην οὐκ εἶχον	μην] οὐκ εἶχον
„ 335ª	„ 17	homines	- is
„ 338	„ 27	ἔχουσαν	—σιν
„ 338ª	„ 20	ueluti	ueluti cum
„ 339ª	„ 18	attingere	- igere
„ 341	„ 17	κεσται	κειται
„ 342ª	„ 21	an	melius: quod
„ 344	„ 20	δυνήνομαι	—σομαι
„ 344ª	„ 21	stipulutor	—ator
„ 348ª	„ 8	plus et	pl. est
„ 349	„ 4	tuli?	tuli.
	„ 19	δύνατον	δυνατὸν
	„ 28	ρων	ρῶν
„ 350	„ 10	τουτου	τούτου
„ 351ª	„ 7	et	dele
„ 352	„ 17	διδόσθαι	δίδοσθαι
	„ 25	διετύπωσει	--εν
„ 353ª	„ 21	quorundam	quarundam
„ 356	„ 20	ὥρπερ	ὥςπ.
„ 360	„ 8	ἀγρέν	—ὸν
„ 361	„ 18	τοῦς	τοὺς
„ 362	„ 2	τοὺ	τοῦ
	„ 4	νομισμάτων.	νομισμάτων
„ 365	„ 19	δὲ	δέ
	„ 28	ἐμοὺ	- οῦ
„ 367	„ 6	δάσεισον	δάν—

p. 367ᵃ l.	12	penam	poenam
„ 368 „	11	ἀποδ—	ἀπεδ—
„	24	πῶς	πᾶς
„ 369 „	9	ἑτέρω	—ῳ
„ 369ᵃ „	18	liberare	—i
„ 371ᵃ „	12	quamuis	quamquam
„ 376ᵃ „	18	soluentur	—antur
„ 378 „	7	Επ.	Ἐπ.
„	12	enoúat—	enouát
„ 380 „	17	κοινότερον	καιν—
„	19	νοεῖ	—εῖν
„ 381 „	17	δῦο	δύο
„ 382 „	10	ex	ἐξ
„ 383 „	16	ῷ	ᾧ
„ 384 „	23	ποίησας	—ήσας
„	25	ὀυχ	οὐχ
„ 386ᵃ „	10	non non	non
„ 389 „	1	ἰδοῦ	—οὺ
„ 390 „	9	προσεστιν	πρόσ . . .
„ 392 „	7	ἐμοί	—ὶ
„	19	τῷ	τῷ
„ 396 „	17	ἑφ'	ἐφ'
„ 398 „	8	δέ	δὲ
„ 399 „	4	αῦτοῦ	αὐτοῦ
„ 403 „	2	θεσπότου	δ—
„ 412ᵃ „	17	fuerit	fecerit
„ 415 „	22	post ν. λέγων	adde: δίκαιόν μοι προσεῖναι τοῦ εἰς ὕψος αἴρειν τὴν ἐμὴν οἰκίαν ἢ κτλ.
„ 418 „	16	hauc	hanc
„ 421 „	22	καταβαλῷ	—ῶ
„ 423 „	16	ἦν	ἦν
„ 423ᵃ „	22	actio est	actio
„ 424 „	20	ῷ	ᾧ
„ 427ᵃ „	21	aliquit	reliquit
„ 431ᵃ „	18	simpli redditur	in simplum fit exactio.
„ 437 „	4	ὁ	ὁ
„	26	μνήσης	μνήμης
„ 438 „	20	οἱ	οἱ
„ 440 „	27	ἐπεδ.	ἐπιδ.
„ 442 „	9	πάτρωνες,	πάτρωνες

p.	449	l. 5	pecúlion	pecúlion,
„	452	„ 15	ὑπέρ	—ὲρ
„	454	„ 24	αἱ	αἳ
„	454ª	„ 18	aquum	aequum
„	458ª	„ 15	oportere:	oportere,
„	459	„ 27	ἔστι	ἔστι
„	464	„ 1	δια τοῦτο	διὰ τοῦτο

Index.

A. W. Hayn's Erben, Potsdam.

5X

SIGILLUM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV ANG
VE RI TAS